

שבוע פרשת ואתחנן - שבת נחמו

(18 - 24 July 2021)

ט' - ט"ו מנחם-אב תשפ"א

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיּוּת בִּי נִשְׁמָתִי בְּחַמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרַב נָא יי אֱלֹהֵינוּ אֶת־דְּבָרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְכִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיָ אֲנַחְנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ, וְצִאֲצֵאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כְּלָנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לְשִׁמּוֹה. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הַמְלַמֵּד תוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיִּדְבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמֹר לָהֶם:

יְבָרְכֶךָ יְהוָה וַיִּשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲגֹךָ: יִשְׂאֵל יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׁם לְךָ שְׁלוֹם:

וְשִׁמּוֹ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵין אֲבָרְכֶם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבור של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַהֲבָתָא אֵת יי אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מַאֲדְךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם, עַל לִבְּךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבִינְךָ וּדְבַרְתָּ בָּם, בְּשִׁכְתְּךָ בְּבִיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּבְתַבְתָּם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ. וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמְעוּ אֶל מְצֻוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֲתָכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֵת יי אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ, בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֶּר אֲרֻצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקֹשׁ, וְאִסַּפְתִּי דִּגְגָךְ וְתִירְשְׁךָ וַיְצַהֲרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשַׁדְךָ לִבְהֶמְתְּךָ, וְאִכְלָתָ וְשִׂבַּעְתָּ. הַשְּׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לִבְבְּכֶם, וְסָרְתֶם וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְהָרָה אִף יי בָּכֶם וְעַצֵּר אֶת הַשְּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֶּר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאִבַּדְתֶּם מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר יי נָתַן לָכֶם. וְשִׁמַּתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לִבְבְּכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וְקִשְׁרָתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל יָדְכֶם וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁכְתְּךָ בְּבִיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וּבְתַבְתָּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמִי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשְּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יי אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית, וְרֵאיתֶם אוֹתוֹ, וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי, וְעָשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לִבְבְּכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֹתָם זָנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי, וְהָיִיתֶם קֹדְשִׁים לְאֱלֹהֵיכֶם. אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֲתָכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהָיוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם) אָמֵן.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרִינִי מִקַּבֵּל עָלִי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאַהֲבָתָ לְרַעַךְ כְּמוֹךָ
מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבֶנָּה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ כְּתוֹרָתְךָ. אֲךָ צְדִיקִים יִרְדּוּ לְשִׁמְךָ וְיִשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנִיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קמנים - וגם מבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שנותן לו מותרו או שקבל כפרם ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראש־תיבות "לה"י)) בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה תהיה כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קב.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

רְתָמִים: ה אֹיְהָלִי כִּי־גִרְתִּי מִשָּׁד שְׁכֻנָּתִי
עַם־אֹהֲלֵי קָדֶר: ו רַבַּת שְׁכֻנַּה־לָּהּ נִפְשִׁי עִם
שׁוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הַמָּה
לְמַלְחָמָה:

א שִׁיר הַמַּעֲלֹת אֶל־יְהוָה בְּצִרְתָּהּ לִי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הִצִּילָה נִפְשִׁי מִשְׁפַּת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לָךְ וּמַה־יִּסִּיף לָךְ
לְשׁוֹן רְמִיָּה: ד חֲצִי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גִּחְלִי

קבא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

יְהוָה צִלְךָ עַל־יָד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכְכָּה וַיִּרַח בְּלַיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמְרֶךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמַר־צִאֲתֶךָ וּבֹאֲךָ
מִעֲתָה וְעַד־עוֹלָם:

א שִׁיר לַמַּעֲלֹת אֲשָׁא עֲיִנִי אֶל־הַהָרִים מֵאֵין
יָבֹא עֲזָרִי: ב עֲזָרִי מֵעַם יְהוָה עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אֶל־יִתֵּן לַמּוֹט רִגְלֶךָ אֶל־יָנוֹם שְׁמֶרְךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוֹם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שְׁמֶרְךָ

סוף זמן קידוש לבנה: יום חמישי בערב, י"ג מנחם אב

אגרות קודש

ב"ה, ד' מנ"א ה'תשכ"ד

ברוקלין.

כבוד הרב הגאון המפורסם חו"ב הוו"ח

אי"א נוי"מ וכו' מוהרא"י שליט"א

רב ראשי

שלום וברכה!

מועתק בזה נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לשלוח לכהדר"ג שליט"א, ובטח
נתקבל בעתו ובזמנו:

לרגל חזרתם לארץ הקודש אביע איחולי לנסיעה כשורה ובהצלחה ואשר מתוך בריאות הנכונה
ינצל כהדר"ג במילואן כל האפשרויות שישנן לחזק בדק היהדות האמיתית לבסס ולהפיץ התורה
ומצותי" שהיא תורת אמת והרי אמת שוללת כל פשרה ונראה במוחש בדורנו שיטת הפשרות פשטה
את הרגל וכו' ואדרבה הורו חכמינו ז"ל דבמקום שבקעה מצא הנה התיקון הוא לגדור בה גדר והורינו
שלש פעמים ועל הסדר בעניינים דרבנן וגם במצות שכליות וגם בחוקים ויעשה כהדר"ג בהאמור לאורך
ימים ושנים טובות ובאופן דמוסיף ואור וזכות ארץ הקודש תבנה ותכונן במהרה בימינו על ידי משיח
צדקנו מסייעתו.

בכבוד ובהוקרה ובברכה.

מנחם שניאורסאהן

בכבוד ובברכה

מוזכר

- (א) סדר הנחת תפילין ..... ב
- (ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג
- (ג) מאמר ד"ה ואתחנן אל הוי' וגו' שבת פרשת ואתחנן, שבת נחמו, ט"ז מנחם-אב, ה'תשכ"ה ..... ה
- (ד) שיחת שבת פרשת ואתחנן, שבת נחמו, ט"ז מנחם-אב, ה'תשכ"ה ..... יב
- (ה) לקוטי-שיחות – פרשת ואתחנן כרך יט, א ..... יז
- (ו) לקוטי שיחות – פרשת ואתחנן כרך יט, ב ..... כג
- (ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ"ק הרה"ג הרה"ח המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל ..... כט
- (ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת ואתחנן ..... ל
- (ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת ואתחנן ..... לא
- (י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת ואתחנן ..... סט
- (יא) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת ואתחנן ..... ע
- (יב) לוח "היום יום" לשבוע פרשת ואתחנן ..... פ
- (יג) הלכה יומית לעיון ברמב"ם ..... פג
- שיעורי רמב"ם**
- (יד) – ג' פרקים ליום, לשבוע פרשת ואתחנן ..... פו
- (טו) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת ואתחנן ..... קסא
- (טז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת ואתחנן ..... קפט
- (יז) נביאים וכתובים יחזקאל פרק ה-ו, עזרא פרק י' ..... קצ
- (יח) משניות – מסכת טהרות/מקואות ביאור קהתי ..... קצב
- (יט) עין יעקב מסכת יומא ..... רא
- (כ) מסכת סוכה עם ביאורים מדף יא עד דף יז ..... רב
- (כא) מדרש רבה למגילת איכה ..... רל
- (כב) סוגיית 'בר קמצא' ללימוד בתשעה באב ..... רלח
- מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:**
- (כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציורים אדמו"ר הזקן ..... רמו
- (כד) שולחן ערוך הלכות שבת לפי לוח רב יומי אדמו"ר הזקן ..... רמז
- (כה) לקוטי תורה ביאור על פרק "יונתי בחגוי הסלע וגו'" אדמו"ר הזקן ..... רנ
- (כו) תורת חיים אדמו"ר האמצעי ..... רנג
- (כז) מאמרי הצ"צ – דרך מצותיך אדמו"ר ה"צמח צדק" ..... רנד
- (כח) תורת שמואל תרל"ב אדמו"ר מוהר"ש ..... רנו
- (כט) ספר המאמרים – תרנ"ז אדמו"ר מוהר"ש"ב ..... רנו
- (ל) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם) אדמו"ר מוהריי"צ ..... רנז
- (לא) ספר השיחות ה'תש"ד-ה'תש"ה בלה"ק אדמו"ר מוהריי"צ ..... רס
- (לב) ספר הזכרונות פרק סז ..... רסב
- (לג) אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ..... רסה
- (לד) הלכות בית הבחירה ..... ער
- (לה) חומש לקריאה בציבור ..... עדר
- (לו) קריאת התורה למנחת שבת-קודש ..... רפג
- (לז) ביאורים לפרקי אבות פרק ג ..... רפה
- (לח) לוח זמנים לשבוע פרשת ואתחנן ..... רפו
- (לט) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רפז

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

כו', מי שאין לו בְּיָדִי מעלות וזכויות, "וְחַנְתִּי" בְּמַתַּנְת חָנָם
אֲנִי עוֹשֶׂה עִמּוֹ וְכוּ' ולכן ביקש משה שגם התפילה שלו תתמלא כמתנת
חִנּוּם.

וְהַעֲנִין הפנימי בְּזֶה⁵ על-פי חסידות, שְׁלֹפִי ה' מְדַרְשׁ רַבָּה',
"וְאַתְחַנֵּן" הוא אֶחָד מֵעֲשָׂרָה
לְשׁוֹנוֹת שִׁנְקֵרָאֵת בהם תְּפִלָּה,
שְׁכָלְלוּתָהּ התוכן והמשמעות
הכללית של ענין התפילה (כְּפִי
שְׁצָרִיכָה לְהִיּוֹת התפילה
מְלַכְתְּחִילָה על-פי "תּוֹרַת
אַמֶּת") הוא בְּאוֹפֶן הַקָּשׁוּר
עִם עֲבוֹדַת הָאָדָם וְזִכּוּיָתוֹ
כו', ולעבודה הרוחנית של האדם בעת
התפילה וכן למידת הזכויות הרוחניות
שלו יש משמעות לעניין שתפילתו
תתקבל ובקשתו תיענה [וְלִהְיֶיךָ
גַּם מִהִפְרִיז ש"תְּפִלָּה" בה
האדם מתקרב אל הקדוש-ברוך-הוא
ומתחבר עם האלוקות היא מְלִשׁוֹן
הַתּוֹפֵל וּמַחְבֵּר⁶ כלשון המושג
"התופל כלי חרס", היינו שמייצר את
הכלים על ידי חיבור והדבקות העפר
במים ובאש, כִּי צָרִיךְ לְהִיּוֹת
חִבּוּר וְשִׁיכוּת בין האדם המתפלל
לְזֶה שֶׁמִּתְפַּלֵּל אֵלָיו, הוא
הקדוש-ברוך-הוא, על-יְדֵי-זֶה
שֶׁהוּא הקדוש-ברוך-הוא אוֹמֵן
שֶׁעֲשָׂאָהוּ⁷ הבורא שיצר ועשה
אוֹתוֹ, וְיֵשׁ לוֹ זְכוּיּוֹת ולעניין
החיבור של האדם לאלוקות בתפילה
אכן יש חשיבות לזכויות שלו שהודות
לכן החיבור הוא נעלה יותר ופועל את
פעולתו [וְכוּ'], שְׁלֹכֵן בגלל
הזכויות שלו רְאוּי הוא
שֶׁתִּתְמַלֵּא בְּקִשְׁתּוֹ, אֲלֵא שֶׁאֵין
לְתַבּוֹעַ מִהֶקֶבֶ"ה שִׁמְלָא את
הבקשה שבתפילה וְלְתַלּוֹת אֶת

גַּם מִהִפְרִיז ש"תְּפִלָּה" מְלִשׁוֹן הַתּוֹפֵל וּמַחְבֵּר⁶, כִּי צָרִיךְ לְהִיּוֹת חִבּוּר וְשִׁיכוּת
לְזֶה שֶׁמִּתְפַּלֵּל אֵלָיו, על-יְדֵי-זֶה שֶׁהוּא אוֹמֵן שֶׁעֲשָׂאָהוּ⁷, וְיֵשׁ לוֹ זְכוּיּוֹת וְכוּ'],
שְׁלֹכֵן רְאוּי הוא שֶׁתִּתְמַלֵּא בְּקִשְׁתּוֹ, אֲלֵא שֶׁאֵין לְתַבּוֹעַ מִהֶקֶבֶ"ה וְלְתַלּוֹת אֶת

(1) ריש פרשתנו. (2) וראה גם פירוש רש"י שם - נתבאר בארוכה בהתוועדות. (3) דב"ר
פ"ב, א. (4) תשא לג, יט. (5) בהבא לקמן - ראה לקו"ש חכ"ד ע' 28 ואילך (גם ממאמר
זה). (6) תו"א תרומה עט, סע"ד. סה"מ תש"ט ע' 79 ובהערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם.
(7) תענית כ, ריש ע"ב.

נאמר בתחילת פרשת השבוע, משה רבינו אומר לבני ישראל:

וְאַתְחַנֵּן התחננתי אֶל הוֹי' וגו'¹ ובקשתי מהקדוש-ברוך-הוא להיכנס
לארץ ישראל, וְאַיִתָּא מובא ב'סִפְרֵי'² מדרש הלכתי על החומשים
במדבר ודברים שְׁנֵי פְרָנְסִים מנהיגים, רועים טובים עֲמָדוֹ לָהֶם
לְיִשְׂרָאֵל, מִשֶּׁה וְדוֹד מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל, וְהִיוּ יְכוּלִים לְתַלּוֹת
את הבקשות שלהם מהקדוש-ברוך-
הוא כו' בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים
9 ולבקש את מיליו בקשותיהם בזכות
מעשיהם, וְלֹא בְּקִשׁוֹ מִן הַמָּקוֹם
שִׁיתֵּן לָהֶם אֲלֵא בתור מתנת
חָנָם כו' ולא בגלל הזכויות שלהם.
13 ומכאן לומדים חכמינו ז"ל ב'סִפְרֵי'
14 וְמָה אֵלּוֹ כו' משה רבנו ודוד
15 המלך שהיו להם מעלות וזכויות רבות
16 מכל-מקום ביקשו לקבל מהקדוש-
17 ברוך-הוא מתנת חִנּוּם, מִי שֶׁאֵינוֹ
18 בכל המעלות והזכויות הללו אלא הוא
19 אדם פשוט כו' על-אֶחָת-כִּמְהָ-
20 וְכִמְהָ כל-שכן וקל-חומר שֶׁלֹּא
21 בְּקִשׁ מִלִּפְנֵי הַמָּקוֹם שִׁיתֵּן לוֹ
22 בגלל זכויות אֲלֵא חָנָם.
23 דְּבָר אַחֵר דרשה נוספת דורשים
24 חכמינו ז"ל ב'סִפְרֵי' על פסוק זה:
25 וְאַתְחַנֵּן אֶל הוֹי', עֲשֶׂה
26 לְשׁוֹנוֹת נִקְרָאת תְּפִלָּה כו'.
27 וְעַל-דִּרְגָּתָהּ אֵימָא מובא גם
28 ב'מִדְרַשׁ רַבָּה'³, עֲשֶׂה
29 לְשׁוֹנוֹת נִקְרָאת תְּפִלָּה, וְאֵלּוֹ
30 הֵן כו' והמדרש מפרט את עשר
31 הלשונות שבהן נקראת התפילה,
32 וּמִפּוֹלֵן לֹא נִתְפַּלֵּל מִשֶּׁה כֵּן
33 כאשר ביקש מהקדוש-ברוך-הוא
34 להיכנס לארץ אֲלֵא בְּלִשׁוֹן
35 תַּחֲנוּנִים כו', מִכָּאֵן אֶתָּה
36 לְמַד שֶׁאֵין לְבָרִיָּה כְּלוּם כֹּל
37 עָרַךְ וְחִשְׁבוֹת אֲצֵל לִגְבִי בּוֹרְאוֹ,
38 שֶׁהָרִי מִשֶּׁה כו' עם כל מעלותיו
39 הגדולות לֹא בָּא אֲלֵא בְּלִשׁוֹן
40 תַּחֲנוּנִים. (וּמִמְשִׁיף שֶׁם
41 במדרש) לְמָה לֹא בָּא מִשֶּׁה
42 אֲלֵא בְּלִשׁוֹן תַּחֲנוּנִים כו' ולא
43 ביקש שהקדוש-ברוך-הוא ימלא את
44 בקשתו בגלל זכות מסוימת, הסיבה
45 לכך היא כי כִּן אִמְר הֶקֶבֶ"ה
46 לְמִשֶּׁה: וְחַנְתִּי⁴ אֶת אֲשֶׁר אֶחָן

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 התפלה בזכות עצמו⁸, שהרי ידוע שאפילו מה שהקב"ה
  - 2 נותן בתורת שָׂכָר על מעשיו הטובים של האדם, אין זה באופן
  - 3 שהוא הקדוש-ברוך-הוא מחויב ליתן, וכמו שכתוב⁹ ולך ה'
  - 4 חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, שגם התשלום
  - 5 "כמעשהו" שבא בתור תשלום
  - 6 שכר על מעשיו הטובים של האדם
  - 7 הוא חסד של הקב"ה¹⁰ ולא
  - 8 דבר שהקדוש-ברוך-הוא מחויב בו,
  - 9 כביכול, מצד הדין [והינה, וטעם
  - 10 הדבר, מדוע באמת כל השפעה
  - 11 מלמעלה נחשבת חסד מצד הקדוש-
  - 12 ברוך-הוא לאדם, לפי שכללות
  - 13 הענין האמור בוודי דאתערוטא-
  - 14 דלתמא אתערוטא-דלעילא
  - 15 התעוררות מלמטה, מצד האדם,
  - 16 להתקרב לאלוקות, פועלת תהיה
  - 17 התעוררות מלמעלה, מצד הקדוש-
  - 18 ברוך-הוא להתקרב אל האדם
  - 19 ולהשפיע לו, וכיוון שדבר זה הוא כלל
  - 20 וסדר קבוע, לכאורה מעשי האדם
  - 21 למטה מחייבים תשלום שכר מלמעלה,
  - 22 אבל לאמתו של דבר הכלל והסדר הזה
  - 23 הוא רק מפני שפך עֲלָה
  - 24 ברצונו יתברך¹¹ ולא מפני הכרח
  - 25 כלשהו, דבר שלא שייך כלל לגבי
  - 26 הקדוש-ברוך-הוא, ואף שלאחר
  - 27 שעלה ברצונו יתברך
  - 28 שהעבודה של האדם למטה
  - 29 תעורר ותמשיך התגלות והשפעה
  - 30 מלמעלה (מפני רצונו יתברך)
  - 31 נעשה כן באמת¹² ראיתו
  - 32 דלתמא' אכן ממשיכה ומעוררת
  - 33 אתערוטא דלעילא, מפל-מקום
  - 34 זה גופא זה עצמו שכך הוא הדבר
  - 35 באמת הוא רק מפני חסדו
  - 36 יתברך ולא בגלל ההכרח, כאמור,
  - 37 ולכן (שני) צריך אפילו אם יש
  - 38 לאדם זכויות רבות כמו שמצינו במשה רבינו להתפלל להקב"ה ולא
  - 39 לחשוב שהשפע מגיע לו בגלל הזכויות שלו ומעשיו הטובים, ועד לתפלה
  - 40 בלשון תחנונים, כמו שמבקשים 'מתנת חנם' בקשה לקבל
  - 41 חנים, מצד חסדו של הנותן ולא בגלל מעשה או זכות של המקבל כלל (אף
- שבאמת אין זו 'מתנת חנם', כיון שהאדם ראוי לכך מצד עבודתו וזכויותיו, אבל הבקשה והתפילה היא שיקבל מתנת חנים) עד כאן הוא התוכן הכללי של התפילה כפי שעולה מדברי ה'מדרש רבה'.
- ואלו לפי ה'ספרי', "ואתחנן" (שהיא הפקשה שהקב"ה יתן חנם) אינו בכלל עשרה לשונות שנקראת תפלה (שקשורה עם עבודה וזכויות כו'), אלא מדובר בתחינה ופקשה שאינה מוגדרת כתפילה שבה אכן יש חשיבות לזכויות של המתפלל אלא בקשה מתוך גישה שאכן אין לו כל זכויות, להיותו במדרגה כזו שנגזש אצלו כפי שהוא רואה את עצמו שאין לו זכויות שבגללם יהיה ראוי שהקב"ה ימלא בקשתו, ולכן אינו מבקש מן המקום שיתן לו אלא חנם, 'מתנת חנם' ממש ללא כל קשר למעשים ולזכויות שלו ובענינו אין לו זכויות כלל.
- ויש להוסיף בזה, דהנה מבאר בדרושי מאמרי חסידות¹³ שעשרה לשונות של תפלה הנזכרים בדברי חכמינו ז"ל הם כנגד עשר ספירות שבמלכות דאצילות, כמבאר בקבלה וחסידות, הספירות 'מתכללות' זו בזו ובכל אחת מעשר הספירות יש את כל עשר הבחינות (בספירת החכמה, לדוגמא, יש חכמה שבחכמה, בינה שבחכמה, וכן הלאה עד מלכות שבחכמה), ועשר הלשונות של תפילה הם כנגד עשר הספירות כפי שהן בספירת המלכות שבעולם האצילות (חכמה שבמלכות, בינה שבמלכות, וכן הלאה, עד מלכות שבמלכות, ובקשת 'מתנת חנם' היא בחינת קתר שבמלכות, בחינת 'כתר עליון' היא למעלה מהספירות (שהתחלה והראשית שלהן היא בחכמה, כמו כתר כפשוטו שהוא מעל הראש והמוח), ובעניינו הבקשה בתור מתנת חנים היא למעלה מעשר העניינים שבתפילה, המרומים בעשר הלשונות, שהם כנגד עשר הספירות, שמצד בחינה זו,

(8) ראה ברכות יו"ד, ב. (9) תהלים סב, יג. (10) ראה בהנסמן באוה"ת שה"ש (כרך ב) ע' תשמט ואילך. ועוד. ועיין שו"ע אדה"ז או"ח סצ"ח ס"ה. (11) לקו"ת שמע"צ פג, ב. שה"ש יב, א. ועוד. וראה בארוכה ד"ה אדון עולם תש"ג פ"ו. (12) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1133 הערה 13. וש"נ. (13) אוה"ת פרשתנו ע' קיח.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 'כתר שבמלכות', הבחינה שלמעלה מהספירות כפי שהיא יורדת ומאירה
- 2 בספירה האחרונה, ספירת המלכות, כולל קמיה כלל חשיב הכול
- 3 לפניו כלא נחשב, כלומר, מדרגה שלגביה כל המציאות לא תופסת מקום
- 4 כלל וכאילו אינה קיימת.
- 5 ואולי יש לומר, ששני
- 6 האופנים הנ"ל ב'מתנת חנם' 1
- 7 האופן עליו מדובר ב'מדרש רבה', בו
- 8 לזכויות של האדם יש משמעות ומכל
- 9 'מקום הוא מבקש מתנת חנם והאופן
- 10 בו מדובר ב'ספיר' שגם בעיני האדם
- 11 עצמו אין לו כל זכויות וכלל חשיב
- 12 הם כנגד שתי הבחינות 2
- 13 שפכתו ב'כתר עליון' עצמו יש
- 14 'חיצוניות הכתר' הנקראת 'אריך אנפין' 8
- 15 (המקביל לו בכוחות הנפש הוא כוח
- 16 הרצון) 'רפנימיות הכתר' הנקראת
- 17 'עתיק יומין' (והמקביל לו בכוחות
- 18 הנפש הוא כוח הענוג). מצד
- 19 חיצוניות הכתר ('אריך')
- 20 שיש חשיבות לנבדלים
- 21 ועבודתם, הענין ד'מתנת
- 22 חנם' הוא רק בלשון
- 23 המתפלל 14 אבל מצד ענין
- 24 התפילה עצמו, כפי שהוא מלכתחילה,
- 25 למעשים ולזכויות יש חשיבות, מה-
- 26 שאין בן מצד פנימיות הכתר
- 27 ('עתיק') דכולל קמיה לא
- 28 חשיב ממש ולגבי כל המציאות
- 29 היא חסרת ערך לחלוטין, אפשר
- 30 לבקש רק בתורת 'מתנת
- 31 חנם' באמת ואין מקום כלל לבקש
- 32 בגלל זכויות ומעשים טובים.
- 33 (ב) ויש לומר, שענין התפלה
- 34 באופן ד'מתנת חנם' בדרגה
- 35 הגבוהה, כשהאדם חש שבאמת אין לו
- 36 מציאות משלו וזכויות משלו, הוא
- 37 ענין תפלת השבת, שהרי
- 38 ענין השבת הוא באופן של
- 39 מתנה מהקדוש-ברוך-הוא לבני ישראל, כמאמר רבותינו ז"ל 15
- 40 בגמרא מתנה טובה יש לי בבית גנזי, ושבת שמה.

- 41 ובפירשיות יותר, הנה בנוסף לכך שתפילת השבת היא, באופן כללי,
- 42 מתוך הרגשה שהאדם מבקש 'מתנת חנם' גם ענין התפלה שבימות
- 43 החול הוא בחינת השבת כי לעומת עניני החולין שהאדם עוסק בהם
- 44 בשעות אחרות של היום, זמן התפילה, והתוכן של עבודת התפילה הוא
- 45 בדוגמת שבת לעומת ימות החול,
- 46 פירוש בתורת החסידות שזהו ענין
- 47 התפילה ענין הארת השבת כפי
- 48 שנקבעת ובאה לידי ביטוי וגילוי
- 49 בימות החול 16.
- 50 ועל-פיה יש לומר, ששני
- 51 אופנים ופירושים הנ"ל
- 52 בענין 'ואתחנן', תפלה שרק
- 53 נאמרת בלשון תחנונים כמו
- 54 שמבקשים 'מתנת חנם'
- 55 (כפירוש ה'מדרש רבה'),
- 56 ותפלה שהיא בקשת 'מתנת
- 57 חנם' ממש מתוך תחושה של
- 58 האדם שאין לו זכויות ואין לו מציאות
- 59 כלל (כפירוש ה'ספיר'), הם
- 60 שני הענינים דתפלת ימות
- 61 החול ותפלת השבת 17,
- 62 דתפלת ימות החול, עם
- 63 היותה בחינת שבת כאמור לעיל
- 64 שגם בימות החול התפילה היא
- 65 בדוגמת שבת, הרי זו בחינת
- 66 השבת שבימות החול ולא ענין
- 67 השבת לאמתו, ולכן התפלה היא
- 68 באופן של עבודה ויגיעה וכדי
- 69 להתעלות ולהתקרב לאלוקות על
- 70 האדם להתייגע הרבה כי הוא מצידו
- 71 עסוק ושקוע בענינים גשמיים
- 72 וחומריים עניני חול, ויש בה גם
- 73 הענין דאמירת תחנון שמחייבת
- 74 התייחסות והתעסקות עם דברים לא
- 75 רצויים, חטאים ועונות כו', אבל
- 76 ביום השבת התפלה אינה
- 77 באופן של עבודה ויגיעה כו' 17
- 78 כי בגלל קדושת השבת האדם נמצא
- 79 במעמד ומצב מרומם יותר והוא מנותק מעניני החול והחומריות, ואין בה
- 80 בתפילות השבת אמירת 'סלח לנו' בקשת סליחה ומחילה על חטאים

14) ולכן נכלל בעשרה לשונות של תפילה, כי חיצוניות הכתר הוא מקיף הקרוב, ויתירה מזו - מתלבש בעשר ספירות. ולהעיר שכל תפילה ה"ז "יהי רצון" חדש - כתר, ובמילא מובן ששלימותה היא כשהיא באופן של "בכל מאדך" (כתר). 15) שבת י, ב. 16) ראה תו"א ויקהל פח, א. לקו"ת בהר מא, א. 17) ראה המשך תע"ב ח"ב ע' א'קכח ואילך. וראה שם ע' א'צב. ע' א'צו.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 ועונות (פיון שִׁכְבָּר בְּעֶרְב שַׁבַּת לְאַחֲרֵי חֲצוֹת, עוד לפני כניסת
2 השבת הַנֶּהָה כמאמר הזוהר "כָּל דִּינִין מִתְעַבְּרִין מִינָהּ" כל הדינים
3 עוברים ממנה ואינם קיימים וכו' 18), אֵלָּא הַתַּפְּלָה בשבת, בשונה
4 מימות החול, הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל מִתְנָה, וסדר הדברים הוא שבשבת עצמה
5 יש התעלות מדרגה לדרגה הֵן
6 בְּתַפְּלַת לַיִל שַׁבַּת, וּבְאוֹפֶן 1 (פיון שִׁכְבָּר בְּעֶרְב שַׁבַּת לְאַחֲרֵי חֲצוֹת, הַנֶּהָה כָּל
7 נַעֲלָה יוֹתֵר בְּיוֹם הַשַּׁבַּת, 2 דִּינִין מִתְעַבְּרִין מִינָהּ וכו' 18), אֵלָּא הַתַּפְּלָה הִיא
8 וּבִפְרָט בְּיוֹם הַשַּׁבַּת לְאַחֲרֵי 3 בְּאוֹפֶן שֶׁל מִתְנָה, הֵן בְּתַפְּלַת לַיִל שַׁבַּת, וּבְאוֹפֶן
9 חֲצוֹת, הַזֶּמֶן שֶׁבוּ יֵשׁ הַתְּגִלוֹת שֶׁל 4 נַעֲלָה יוֹתֵר בְּיוֹם הַשַּׁבַּת, וּבִפְרָט בְּיוֹם הַשַּׁבַּת
10 בחינה נעלית באלוקות הנקראת בזוהר 5 לְאַחֲרֵי חֲצוֹת, רַעְוָא דְרַעְוִין 19, שָׁאזְ הוּא עֶקֶר
11 רַעְוָא דְרַעְוִין 19, רַצוֹן הַרְצוּנוֹת 6 עֲנִין הַמִּתְנָה דְּיוֹם הַשַּׁבַּת 20.
12 (כללות העניין הוא שלכל בחינה בסדר
13 ההשתלשלות קדם רצון להתהוות
14 בחינה זו (בחינת כתר), ובראשית כל
15 ההשתלשלות יש רצון כללי (כתר)
16 כללי, הנקרא "אדם קדמון" שהוא
17 הרצון לכל הרצונות וכל הבחינות
18 כלולות בו בהשוואה אחת) שָׁאזְ 11
19 לאחר חצות היום, בזמן תפילת מנחה,
20 הוּא עֶקֶר עֲנִין הַמִּתְנָה דְּיוֹם 12 אֵלָּא בְּנִי יִשְׂרָאֵל מִדְּרָגָה כְּזוֹ שְׁאִי־אֶפְשָׁר לְהִגִּיעַ
21 הַשַּׁבַּת 20 כמבואר בחסידות 13 אֲתַעְרוּתָא־דְלַעֲיָלָא שְׁלִמְעֵלָה לְגַמְרִי
22 ש'מתנה' היינו המשכה והשפעה 14 מֵאֲתַעְרוּתָא־דְלַתְמָא. וְזֶהוּ פִּירוּשׁ הַלְשׁוֹן 'מִתְנָת
23 שבאה מלמעלה, לא מצד עבודת 15 חֲנָם, כְּמוֹ "חֲנָם בְּלֹא מִצּוֹת" 23, הֵינּוּ, מִדְּרָגָה
24 האדם, ועניין זה קיים בהדגשה יתירה 16 שֶׁהִיא לְמַעַלָּה מֵעֵלָּה מִבְּחִינַת הַמִּצּוֹת. וְעַל־פִּי־
25 בעת 'רעוא דרעוין', כמבואר ב'המשך' 17 זֶה יֵשׁ לְבָאֵר סִבְרַת הַסִּפְרִי' שְׁ"וּאֲתַחְנֶנּוּ" אִינוּ
26 תערוב לאדמו"ר הרשב"י נ"ע לגבי 18 מַעֲשֶׂה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל תַּפְּלָה, כִּי הַתַּפְּלָה הִיא
27 מעלת סעודה שלישית שהיא לעת 19 עֲבוּדָה בְּדֶרֶךְ אֲתַעְרוּתָא־דְלַתְמָא 24, וְלִכֵּן כְּדִי
28 המנחה של שבת על שתי הסעודות 20 לְפַעֲוֹל אֲצֵל הַקָּב"ה מְלוֹי הַמְּבוּקֶשׁ ד'אֲעֻבְרָה נָא
29 הקודמות: "... סעודה שלישית הוא 21 וְאֶרְאֶה" גו', שֶׁהִיא פּוֹעֵל אֲצֵל בְּנִי יִשְׂרָאֵל אֵת
30 גילוי בחינת פנימיות עתיק... מפני 22 הַגְּלוּי בְּדֶרֶךְ אֲתַעְרוּתָא־דְלַעֲיָלָא, הוֹצֵרָךְ לְהִיּוֹת
31 שהב' סעודות הן מה שבאתערותא 23 גַּם אוֹפֶן הַבִּקְשָׁה מֵעֵין זֶה 25, וְהֵינּוּ, לְבָקֶשׁ (לֹא
32 דלתתא אתערותא דלעילא דליל שבת
33 הוא על־ידי עבודת הבידורים ממש כו',
34 וכמו כן ביום השבת הוא גם כן העונג מכל אשר עשה כו'... על כן ההמשכה
35 היא בחינת העונג הבא בהתלבשות כו', אבל סעודה שלישית היא בחי'
36 אתערותא דלעילא מצד עצמה והוא עניין צדיק אוכל לשובע בבחינת המשכה
37 מלמעלה למטה... על כן הוא בחינת העונג העצמי כמו שהוא בעצמותו כו'.
38 ובוה יובן מה שאין קידוש בסעודה זו... מפני שהיא בחינת אתערותא דלעילא
39 מצד עצמה בחינת מתנה טובה...".

(18) זח"ב קלה, ב. 19) ראה זהר ח"ב פח, סע"ב. ח"ג קכט, א (אד"ר). רפח, ב (אד"ר). וראה סידור עם דא"ח רד, ג. המשך תרס"ו ע' תקמה. 20) ראה המשך תער"ב שם. אוה"ת ויקהל ח"ז ע' ב'תשצד. בהר ע' תרש"ז. סה"מ תר"ל ס"ע רמד. עטר"ת ע' תיא. ה'ש"ת ע' 86. 21) ריש פרשתנו (ג, א. ג, ג ואילך). וראה גם ד"ה ואתחנן בס' מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ד. ובארוכה - באוה"ת עה"פ. 22) פרשתנו שם, כה. 23) ע"ד לשון חז"ל (ספרי ורש"י) עה"פ בהעלותך יא, ה - הובא בלקו"ת ג, ג. 24) כמבואר גם בלקו"ת כאן (ב, ג. ד, א). ובארוכה באוה"ת (ע' נא ואילך). 25) להעיר גם מסד"ה ואתחנן תער"ג

- 1 (לֹא בִלְשׁוֹן שֶׁל תְּפִלָּה, שֶׁקְשׁוּרָה עִם זְכוּיוֹת כו', אֲלֵא) 35
 2 'מִתַּנַּת חֲנָם' מִמֶּשׁ, שְׁאִינָה קְשׁוּרָה כָּל עִם זְכוּיוֹת כו' 36
 3 כמבואר לעיל לגבי המשמעות של 'מתנת חנים' על-פי דברי הספרי. 37
 4 אֵף סְבֵרַת ה'מִדְרֵשׁ רַבָּה' הִיא שֶׁגַם "וְאֶתְחַנֵּן" הִיא מִעֲשָׂרָה 38
 5 לְשׁוֹנוֹת שֶׁל תְּפִלָּה וִישׁ לְבָאֵר 39
 6 מהו תוכן העניין ומה התכוון משה 40
 7 רבינו בבקשה מתוך גישה זו של זכויות, 41
 8 היינו עבודת האדם, יש כן משמעות 42
 9 בנושא התפילה. 43
 10 וְיִוָּכֵן בְּהִקְדָּים הַמְבָאֵר 44
 11 ב'לקוטי תורה' 26 שֶׁבִקְשָׁת 45
 12 מִשֶּׁה הַנ"ל בִּקְשָׁה ל'מתנת חנים' 46
 13 שלא תלוייה בזכויות של האדם 47
 14 (שֶׁתִּהְיֶה בְּחִינַת אֲתַעְרוּתָא- 48
 15 דְּלַעֲיָלָא שֶׁלְמַעֲלָה 49
 16 מֵאֲתַעְרוּתָא-דְּלַתְמָא, הַמִּשְׁכָּה 50
 17 והשפעה ממקור נעלה שעבודת האדם 51
 18 לא 'נוגעת' ולא 'מגיעה' (לשם) הִיא 52
 19 עֲנִין הַתּוֹרָה, שֶׁהִרִי עַל-יָדָהּ 53
 20 על-ידי (לימוד) התורה נִמְשָׁךְ 54
 21 מִבְּחִינַת "אֲנֹכִי מִי שְׁאֲנֹכִי" 55
 22 וכמבואר בחסידות שלכן התחלת 56
 23 עשרת הדברות היא ב"אנכי (ה' 57
 24 אלוהים)", כי "ה' אלוהים" הם שמות 58
 25 קדושים המתייחסים לדרגות פרטיות 59
 26 מוגדרות באלוקות, ואילו 'אנכי' 60
 27 מתייחס לאין-סוף עצמו 'אנכי מי 61
 28 שאנכי', היינו הקדוש-ברוך-הוא 62
 29 בעצמו שֶׁהִיא בְּחִינַת 'אֲנֹכִי מִי 63
 30 שאנכי' לְמַעֲלָה מִעֲלָה 64
 31 מֵאֲתַעְרוּתָא-דְּלַתְמָא הַבָּהּ מִצַּד 65
 32 האדם, וּבָאָה בְּדֶרֶךְ מִתְּנָה 66
 33 מלמעלה. 67
 34 אֵף עַל-פִּיזָה אֵינוֹ מוֹכֵן מֵה 68

(בהמשך תע"ב) בטעם אומרו "להראות את עבדך" - בדרך שפלות, עיי"ש. (26) שם ב, ד. ובארוכה באוה"ת שם. (27) ובלקו"ת שם (ג, סע"ד ואילך): אלא שהרי אמרו רז"ל [יבמות קט, ב] כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו, כי גם המשכה זו שע"י התורה צ"ל ע"י שיתפלל תחילה מקרב איש ולב עמוק כו' (שעי"ז מזכך גופו ונפשו הבהמית כו'), ועם היות שגם ע"י התורה לבד בלי הקדמת התפילה נמשך ג"כ המשכה עליונה מבחי' אתעדל"ע לבד, אך עכ"ז הרי נודע שיש מעלות ומדרגות אין קץ בהמשכה זו, ולכן לא דמי התורה שקודם התפילה לעסק התורה שאחר התפילה, וזהו מאמר אבא בנימין על תפילתי שתהא סמוכה למיטתי כו'. אך עיקר בקשת משה ה' להמשיך בחי' ראי' בעסק התורה כו'. (28) אוה"ת פרשתנו ס"ע נד ואילך. (29) ע"ד הורדת גשמים דרשב"י שהיא ע"י תורה (זח"ג נט, ב. נח' במאמרי אדמו"ר הזקן אתהלך לאזניא (ע' רי ואילך). אוה"ת אחרי (כרך א) ע' רנד ואילך. סה"מ תרכ"ז ע' רסו ואילך. ועוד.) (30) ראה תניא קרא רד"ה להבין מ"ש בפע"ח (קנה, א). (31) ראה תנא דבי אליהו רבה פ"ח. ילקוט שמעוני איכה רמז תתרלד.

ואתחנן אל הוי' וגו'

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

42 חכמינו ז"ל שמעלת משה על יהושע היא בדוגמת מעלת השמש על הירח
 43 שאור השמש גדול הרבה יותר ולכן משה נקרא "פני חמה" ויהושע נקרא "פני
 44 לבנה", וכשם שהשמש מאירה תמיד באותה מידה אבל באור הירח יש שינויים
 45 במהלך החודש, כך אילו הכניסה לארץ היתה על ידי משה רבנו, הכניסה היתה
 46 נצחית, ללא שינויים במשך הזמן,
 47 וכיוון שלמעשה הכניסה הייתה על-ידי
 48 יהושע, יש אפשרות שיהיו בה שינויים,
 49 ובמילא היה יכול להיות
 50 אחר-כך ענין הגלות שהוא
 51 סתירה מוחלטת לכניסה לארץ [מה-
 52 שאין-כן אם הכניסה לארץ
 53 היתה על-ידי משה, שאז
 54 היתה באופן של גאולה
 55 נצחית (כיון שלא היתה
 56 תלויה בעבודת המטה וגם אם
 57 מצד העבודה של בני ישראל יש ירידה,
 58 אין זה גורם את הגלות)], ואם כן
 59 לכאורה יש חסרון בכניסה לארץ על-
 60 ידי יהושע מפל-מקום דוקא
 61 על-ידי-זה ישנה מעלת
 62 העבודה, כלשון הכתוב למעשה
 63 ידיו תכסוף³⁴, היינו שהקדוש-
 64 ברוך-הוא משתוקק, כביכול, למעשיו
 65 של האדם, שעבודת האדם
 66 ממשיכה אור נעלה יותר³⁵
 67 (למעלה גם מהאור שנמשך
 68 על-ידי 'מתנת חנם'),
 69 שיתגלה אור נעלה זה למטה
 70 בגאולה האמתית והשלמה,
 71 על-ידי משיח צדקנו, שהמשיח
 72 קשור גם עם משה רבנו,
 73 שהרי "גואל ראשון הוא
 74 גואל אחרון"³⁶, יבא ויגאלנו
 75 במהרה בימינו ממש, ובשני
 76 האופנים שפנה בגאולה האמורים
 77 בדברי חכמינו ז"ל על הפסוק "אני ה'
 78 בעתה אחישנה" שהכתוב מרמז על
 79 שני אופנים בגאולה, באופן של
 80 "בעתה"³⁷, על-ידי-זה
 81 שהקב"ה מצידו "קץ שם
 82 לחשך"³⁸ בבוא העת, או באופן

1 שבו היא התפלה ולכן יש לה השפעה על המתרחש כאן בעולם הזה
 2 התחתון. ומשה רצה לפעול שגם ההמשכה מלמעלה למטה
 3 תהיה בדרך אתערותא-דלעילא (על-ידי התורה) ולא
 4 באתערותא דלתתא על ידי התפילה. ולכן סבירא-ליה ל'מדרש רבה'
 5 ודעתו היא שגם בקשת 'מתנת
 6 חנם' של משה היתה לשון
 7 של תפלה וכוונתו היתה לעורר
 8 ולהמשיך המשכה מלמעלה על
 9 'אתערותא דלתתא', כיון ש'משה
 10 רצה שיהיה חבור שתי
 11 המעלות, תפילה לשון תופל
 12 ומתבר, שאף-על-פי
 13 שההמשכה באה בדרך
 14 'מתנת חנם' (אתערותא-
 15 דלעילא) והיא המשכה שבדרך כלל
 16 אי אפשר להמשיך ב'אתערותא
 17 דלתתא' שאינה מגעת עד כדי כך,
 18 מפל-מקום תומשך עד למטה
 19 מטה (במקום התפלה שהוא
 20 דווקא כאן למטה), ולכן למעשה
 21 היו בתפלתו שני הענינים,
 22 שהיתה לשון של תפלה שבו
 23 יש משמעות לעבודת האדם, אבל
 24 באופן שענינה הוא בקשת
 25 'מתנת חנם' בלי להתחשב במצבו
 26 של האדם.
 27 (ד) ואף-על-פי-כן למרות רצונו
 28 ובקשתו, שענינה מבואר לעיל
 29 באריכות, לא פעל משה רבנו
 30 ענין זה שההמשכה תהיה
 31 ב'אתערותא דלעילא' ובכל זאת
 32 תומשך למטה ביותר בתפלתו,
 33 כיון שתכלית הפונה היא
 34 שכל הענינים יהיו על-ידי
 35 עבודה של האדם מלמטה דוקא
 36 ולא ב'אתערותא דלעילא'.
 37 ולכן הגה אף-על-פי-
 38 שבגלל ש'משה לא נכנס
 39 לארץ היתה הכניסה לארץ
 40 על-ידי יהושע, פני לבנה³³,
 41 שיש בה שינויים, כמאמר

(32) בהבא לקמן - ראה אוה"ת פרשתנו ע' סה ואילך. וש"נ. (33) ב"ב עה, א. (34) איוב יד, טו. (35) ראה אוה"ת שם ע' פז.
 ע' קט ואילך. (36) ראה שמו"ר פ"ב, ו. זח"א רנג, א. שער הפסוקים פ' ויחי. לקו"ש ח"א ע' 8 ואילך. ספר השיחות תשנ"ב
 ח"א ע' 98 ואילך. (37) ישע"י ס, כב. סנהדרין צח, א. (38) איוב כח, ג.

שבת פרשת ואתחנן, שבת נחמו, ט"ז מנחם-אב, ה'תשכ"ה

יא

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 ד' אַחישנָה³⁷, במהירות על-ידי-זה שישְרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה
- 2 ב'אתערותא דלתתא' ומיד הן נגְאָלִין³⁹, ובאופן שִׁיחִיו שְׁנִי
- 3 הַעֲנִינִים של "בעיתה" ו"אחישנה"
- 4 עִם כָּל הַמַּעֲלוֹת שֶׁבָּכַל אֶחָד בְּאוֹפֶן ד' אַחישנָה³⁷, עַל-ידי-זה שִׁישְרָאֵל
- 5 מֵהֶם⁴⁰ ובכללות, באופן של עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וּמִיד הֵן נִגְאָלִין³⁹, ובאופן שִׁיחִיו
- 6 "בעיתה" יש מעלת העבודה ובאופן שְׁנִי הַעֲנִינִים עִם כָּל הַמַּעֲלוֹת שֶׁבָּכַל אֶחָד
- 7 של "אחישנה" יש את המעלה של אור מֵהֶם⁴⁰. וְכָל זֶה נִפְעַל בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, שִׁישׁ בָּהּ
- 8 נעלה יותר. וְכָל זֶה נִפְעַל בְּיוֹם הַשַּׁבָּת,
- 9 וְכָל זֶה נִפְעַל בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, בְּחִינָה שְׁלִמְעָלָה גַם מ' מִתְּנַת חֲנָם^{*}, וְעַל-ידי-זה
- 10 שִׁישׁ בָּהּ בְּחִינָה שְׁלִמְעָלָה גַם יְכוּלִים לְבַטֵּל אֶת כָּל הַגְּזֵרוֹת כּו', וּבְכָלֶם גַם
- 11 מ' מִתְּנַת חֲנָם^{*}, כמבואר בהערת שְׁלִשֶׁת הַשְּׁבוּעוֹת⁴⁴ כּו' שְׁלֹא יִדְחֶקוּ אֶת הַקֶּץ⁴⁵.

וכן תהיה לנו, בפעגלא דינן.

(* עֶשֶׂר לְשׁוֹנוֹת שֶׁבִּתְפִּלָּה – עֶשֶׂר סְפִירוֹת⁴¹ (לְכָל הַיּוֹתֵר כְּבִשְׂרֹן ב' אַרְיֵה אֲנִפִּין').

מִתְּנַת חֲנָם - בְּתָר⁴¹ (לְכָל הַיּוֹתֵר 'עֲתִיקָא קְדִישָׁא' הַשֶּׁדֶּה (מִתְּלַבֵּשׁ) ב' אַרְיֵה אֲנִפִּין'. עֶבֶד נִיחָא⁴², גַם-כֵּן מַעֲיִן (עַל-כָּל-פְּנִים) דְּאֲתַעְרוּתָא-דְּלִתְתָּא. שְׁבוּעָה מִתְּלַבֵּשֶׁת וּמִשְׁבִּיעָה אֶת עֶשֶׂר הַכֹּחוֹת "לְקַיִם - שְׁהֵם הַמְקַיְמִים - אֶת הַמַּצְוָה").

לְמַעַל מִהֶנּוּ - ל' מְנוּחָה מִתְּנָה לְאַחַר - בְּשִׁנּוּתָן לְזֶה שֶׁהוּא "עֲצֻמּוֹ" (בְּדוּגְמַת (וְעוֹד יוֹתֵר) עֲדִיפוֹת מִתְּנָה לְזֶה שֶׁרְאוּי לְיִוְרְשׁוֹ) - יִבְחַר לָנוּ ('עֲתִיקָא קְדִישָׁא' שְׁלִמְעָלָה מִהִתְלַבְּשׁוֹת ב' אַרְיֵה אֲנִפִּין', ג' רִאשׁוֹנוֹת ד' עֲתִיקָא קְדִישָׁא' וּלְמַעַל מִזֶּה וְכו').

בְּנִגְלָה יֵשׁ לּוֹמֵר: הַפֶּרֶת הַשְּׁבוּעָה (ראוה ב"ב עד, א). תְּשׁוּבָה מוֹעִילָה אֲפִילוֹ עַל עֶזְרָה שְׁבוּעָה. הַצּוּרִי בְּנִגְלָה אֶל תְּתִיאֵשׁ מִן הַפּוֹרְעָנוּת (עֵי"ש בְּפִירֵשׁ"י אֲבוֹת פ"א) - הוּא בְּלֹא הַגְּבָלָה.

וְאוֹלֵי יֵשׁ לְפָרֵשׁ עַל-פִּי-זֶה הַשִּׁנּוּי בְּשַׁבָּת (י, ב): הַנּוֹחַת מִתְּנָה לְחִבְרוֹ כּו' מִתְּנָה טוֹבָה וְשַׁבָּת שְׁמָה.

שְׁנֵי עֲנִינִים בְּשַׁבָּת: (1) מִתְּנָה (2) מִתְּנָה טוֹבָה (נִתְבָּאָר ב' 43...).

(39) רָאָה רַמְבַּ"ם הִל' תְּשׁוּבָה פ"ז ה"ה. (40) רָאָה שַׁעֲרֵי אֹרֶה פז, א וְאִילָךְ. (41) רָאָה לַעֲיֵל סוֹס"א. (42) רָאָה הַמִּשְׁךְ תַּעֲר"ב שְׁבַעֲהַר 17. (43) תִּיבָה זו אֵינָה בְּרוּרָה בְּכַתְּ"ק (הַמּוֹ"ל). (44) וְלֹכֵן אֵין זֶה בְּסִתְרָה לְהַאֲמוֹר לַעֲיֵל (בְּשִׁיחוֹת - הַעֲרָה 20) שְׁמַתְנַת חֲנָם אֵינָה מוֹעִילָה לְבַטֵּל שְׁבוּעָה, כִּיּוֹן שְׁמַדוּבָר כֹּאן אֹדוּת בַּח' שְׁלִמְעָלָה גַם מִמַּתְנַת חֲנָם. (45) רָאָה כְּתוּבוֹת קִיא, א.

הַמִּשְׁךְ בִּיאור לַמֹּס' סוֹכָה לְיוֹם חֲמִישִׁי עַמ' א

גמרא

- 1 כשר יותר מהפסול או שדי בכך שאין הפסול מרובה מן הכשר,
- 2 וקשה לדעת רב הונא בריה דרב יהושע שסובר שמחצה על מחצה
- 3 יהושע, דאמרי לגבי מחיצה המתרת לטלטל בשבת, אם עשה
- 4 מחיצה מפסים רחבים שלשה טפחים ובין פס לפס השאיר שיעור
- 5 פס, ונמצא ששיעור האויר הפרוץ בין הפסים כשיעור העומד
- 6 דהיינו הפסים, רב פפא אמר מחיצה זו מתרת ומותר לטלטל
- 7 בתוכה, שאין צריך שיהיה העומד מרובה על הפרוץ ובלבד שלא
- 8 יהיה הפרוץ מרובה על העומד, ורב הונא בריה דרב יהושע אמר
- 9 אכור לטלטל על ידי מחיצה זו, שצריך שיהיה העומד מרובה על
- 10 הפרוץ. ומחלוקת זו שייכת גם לענין סוכה אם צריך שיהיה סכך

- 11 כשר יותר מהפסול או שדי בכך שאין הפסול מרובה מן הכשר,
- 12 וקשה לדעת רב הונא בריה דרב יהושע שסובר שמחצה על מחצה
- 13 פסול, מדוע נקטה המשנה שאם יש ריוח כמותן כשר, הרי באופן
- 14 זה עדיין אין הסכך הכשר מרובה על הפסול וראוי שתהא הסוכה
- 15 פסולה מדין פרוץ כעומד. מתרצת הגמרא: אמר לך רב הונא בריה
- 16 דרב יהושע, מאי קמותן שכתבה המשנה, אין הכוונה שהאויר
- 17 שבין השפודין כמותן במכוון, אלא כְּנִכְנָם וְיוֹצֵא - שהאויר רחב
- 18 עד כדי כך שדבר הרחב כמותן יוכל ליכנס ולצאת, והיינו
- 19 כשהאויר מעט יותר מרוחב השפודין, ונמצא שאם ממלא אויר זה
- 20 בסכך כשר יהא הכשר מרובה על הפסול ואינו מחצה על מחצה.

בס"ד. שיחת ש"פ ואתחנן, שבת נחמו, ט"ז מנחם-אב, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

1 א. בהתחלת פרשתנו מעתיק רש"י תיבת "ואתחנן", ומפרש: "אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת
2 חנם, אף-על-פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת
3 חנם, לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחוץ, אמר לו בלשון ואתחנן. ד"א זה אחד מעשרה לשונות שנקראת
4 תפלה, כדאיתא בספרי".

5 וצריך להבין:

6 (א) מדוע כותב רש"י "אין חנון בכל מקום אלא כו'" - הרי ענינו של רש"י הוא לפרש פירוש הכתוב
7 על אתר, ולא לקבוע כללים בנוגע לשאר המקומות, ואם כן, הוה-ליה-למימר ש"ואתחנן" פירושו "מתנת
8 חנם"?

9 ומה גם שמקורו של רש"י הוא ב'ספרי', כפי שרש"י מסיים: "כדאיתא בספרי", ושם נתפרש שזוהי
10 בקשה "שיתן .. חנם", ולא נזכר "כלל" בנוגע ל"כל מקום".

11 (ב) מהו דיוק הלשון ש"מבקשים .. מתנת חנם" - דלכאורה מספיק לומר שמבקשים חנם, כלשון
12 ה'ספרי': "לא בקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם"?

13 ולהעיר, שבמדרש² נזכר אמנם הלשון "מתנת חנם", אבל מקורו של רש"י הוא ב'ספרי', ושם הלשון
14 הוא "חנם" (ולא "מתנת חנם").

15 (ג) מהו הטעם שרש"י אינו מסתפק בפירוש "אין חנון .. אלא לשון מתנת חנם", אלא מביא פירוש
16 נוסף, "ד"א זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה"; ולאידך גיסא, לא די בפירוש השני כשלעצמו
17 (דאם כן, היה רש"י מביא רק פירוש זה), אלא יש צורך גם בפירוש הקודם, ואדרבה, זהו הפירוש הראשון
18 והעיקרי, ורק בגלל שיש בו איזה קושי, יש צורך גם בפירוש השני.

19 (ד) לשם מה מסיים רש"י "כדאיתא בספרי", ולא כדרכו בריבוי מקומות שמביא מדברי רז"ל ללא
20 ציון המקור?

21 יש מפרשים, שכיון שרש"י אומר שישנם "עשרה לשונות שנקראת תפלה", ואינו מפרט אותם, לכן
22 מסיים "כדאיתא בספרי", שמי שרוצה יוכל לעיין ב'ספרי' ששם נתפרטו כל העשרה לשונות. אבל דוחק
23 גדול לפרש כן, כיון שבפשוטו של מקרא - שזהו ענינו של פירוש רש"י - לא נוגע מה הם עשרה
24 הלשונות של תפלה, ובמילא אין צורך לציין היכן נתפרטו. ועל כן צריך לומר, שהסיום "כדאיתא בספרי"
25 נוגע לפירוש רש"י עצמו.

26 וכמדובר כמה פעמים, שכל ענינים אלו צריכים להיות מובנים בפשטות הכתובים.

27 ב. ויש לומר הביאור בזה³:

28 כאשר ה'בן חמש למקרא' לומד תיבת "ואתחנן", הנה כיון שזוהי הפעם הראשונה והיחידה בכל
29 התורה שנאמרה תיבה זו, צריך רש"י לפרש שזהו "לשון מתנת חנם".

30 ומוסיף רש"י "אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם"⁴ - שכיון שזהו הפירוש "בכל מקום", בהכרח
31 לפרש שגם כאן ביקש משה "מתנת⁵ חנם", כדרך הצדיקים, ש"אף-על-פי שיש להם .. לתלות במעשיהם

(4) ראה גם לקו"ש (דלקמן בפנים) ע' 31 הערה 29.

(5) "מתנת חנם", ולא "חנם" סתם - כי: "חנם" סתם, יכול להיות גם באופן שזהו דבר חסר-ערך, שלכן נותנים אותו בחנם, או שכאשר פלוני מבקש ומפציר הרבה, ורוצים להיפטר ממנו,

(1) תשא לג, יט.

(2) דב"ר פרשתנו פ"ב, א.

(3) בהבא לקמן ניתוספו כמה ענינים ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א על שאלות ה'חזורים' (המו"ל).

הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם", כי לולי זאת, מסתבר יותר לומר שבנוגע לבקשה¹ על הכניסה לארץ שהיתה נוגעת למשה ביותר, לא היה סומך על בקשת מתנת חנם, שאי אפשר לתבוע², כמו שכר שמגיע לו.

וכיון שבקשת מתנת חנם הוא ענין של חידוש, שהרי על-פי תורה הסדר הוא ש"ונתתי גשמיכם גו"³ תלוי ב"אם בחוקתי תלכו גו"⁴ - הוצרך רש"י להביא הוכחה שדרכו של הקדוש-ברוך-הוא ליתן מתנת חנם: "לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון"⁵, אמר לו בלשון ואתחנן.⁶

ג. אבל, לפי פירוש זה אינו מובן: אם זוהי דרך הצדיקים ש"אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם" - למה נאמר "ואתחנן" רק כאן, ולא בכל התפילות שנזכרו בתורה?!

ודוחק לומר שממה שכתוב כאן "ואתחנן", שהוא "לשון מתנת חנם", למדים בנוגע לכל התפילות ש"אין מבקשים... אלא מתנת חנם", כי לימוד זה יכול להיות רק בנוגע מכאן ולהבא, ולא בנוגע למה שכתוב לפני זה, ואם כן, הוה-ליה-למימר הלשון "ואתחנן" בפעם הראשונה שנזכרה תפלה גבי משה.

ובפרט בתפלתו על מרים, ששם הוא זקוק לכאורה למתנה, כיון שצריך לבטל מה שלקחה על עסקי דבה כו'⁷; מה-שאיין-כן בתפלת משה "אעברה נא ואראה את הארץ גו"⁸ - הרי כיון שהסיבה לכך ש"נגזרה גזירה"⁹ אינה בגלל משה עצמו, אלא כמו שכתוב לפני זה¹² "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבוא שמה", וכמו שכתוב בהמשך פרשתנו¹³ "ויתעבר ה' בי למענכם", ופירש רש"י: "בשבילכם, אתם גרמתם לי, וכן הוא אומר¹⁴ ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם", והיינו, שהחטא דמי מריבה לא היה באשמתו של משה, אלא בגלל שבני-ישראל הקציפו, לכן נפלט מפיו כו' ("ער האט זיך ארויסגערעדט מיט א ווארט") - לא היה משה זקוק לבקש מתנת חנם, אלא היה יכול לתלות במעשיו הטובים.

ולכן מפרש רש"י פירוש נוסף: "ד"א זה אחד מעשרה לשונות (של ענין אחד) שנקראת תפלה", ולפעמים משתמשים בלשון זה, ולפעמים בלשון אחר.

אך גם לפירוש זה קשה: למה דוקא כאן היתה תפלת משה בלשון "ואתחנן", לשון של תחנונים (מה-שאיין-כן "ויצעק"¹⁵ וכיוצא בזה), ולכן צריך גם לפירוש הראשון.

ד. ורש"י מסיים "כדאיאת בספרי":

המשך הביאור - שכוונת רש"י לשלול פירוש המדרש, שב' הענינים דמתנת חנם וא' הלשונות שנקראת תפלה הם בפירוש אחד, והיינו, ש"ואתחנן" הוא לשון של תפלה, שהיא מצד זכויות ומעשים טובים של המתפלל, אלא שהיא בלשון תחנונים ("תחנונים ידבר רש"¹⁶), שמבקש שיתנו לו בתור מתנת חנם, אלא

אזי נותנים לו, כדי שיפסיק לבלבל כו'. ולכן מוסיף רש"י ומדגיש שאין זה "חנם" סתם, אלא "מתנת חנם", באופן של מתנה דוקא, שיש בה מעלה אפילו לגבי מכירה (ועאכ"כ לגבי חנם סתם), כדברי הגמרא במסכת ב"ב (נג, רע"א. ושי"ט): "כל הנותן בעין יפה הוא נותן".

ולחציר גם ממ"ש (בהעלותך יא, ה) "זכרנו גו' אשר נאכל במצרים חנם", ופירש רש"י: "חנם מן המצוות". ואילו בקשת משה רבינו להיכנס לארץ ישראל לא היתה אלא בשביל קיום המצוות, כמארז"ל (סוטה יד, א) "מפני מה נתאזה משה רבינו ליכנס לא", וכי לאכול מפרי' הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך, אלא כך אמר משה, הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא", אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי'.

(6) וכפי שפירש רש"י מ"ש "וחנותי את אשר אחון", "אותן

פעמים שאתרצה לחון... לא הבטיחו אלא עתים אענה כו'".

(7) ר"פ בחוקותי.

(8) ואף ש"עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה", הרי "בשעת מעשה אמר לו הנה אנכי כורת ברית, הבטיחו שאינן חוזרות ריקם".

(9) פרש"י ר"פ שלח.

(10) פרשתנו ג, כה.

(11) פרש"י שם, כד.

(12) דברים א, לו.

(13) שם, כו.

(14) תהלים קו, לב.

(15) בהעלותך יב, יג.

(16) משלי יח, כג.

- 1 "כדאיתא בספרי", ששם הובאו ב' פירושים¹⁷, ולפירוש הא', "ואתחנן" אינו לשון של תפלה, מצד זכויות
2 ומעשים טובים, אלא בקשת מתנת חנם ממנו¹⁸.
- 3 [ובהתאם לכך הם ב' הפירושים (וסדרם) במענה הקדוש-ברוך-הוא למשה, "רב לך"¹³: לפי הפירוש
4 שביקש מתנת חנם ממנו - שיפסיק לבקש, "שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן", דכיון
5 שמבקש בתור מתנת חנם, אין הגבלה כמה יוכל לבקש¹⁹; ולפי הפירוש שזהו לשון של תפלה, מצד
6 זכויותיו - "הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך"²⁰].
- 7 וביאור הפלוגתא - ובהקדם, שגם לאחר ש"דמיתי שמא הותר הנדר"²¹ בנוגע לשבועתו של
8 הקדוש-ברוך-הוא שלא יכנס לארץ (דכיון שנדר שהותר מקצתו הותר כולו, בטלה השבועה²²), עדיין יש
9 צורך לבטל מה ש"נגזרה גזירה"²³: לדעת המדרש - על-ידי תפלה, שמועילה גם לאחר גזר דין, ולדעת
10 ה'ספרי' - אין תפלה מועילה לאחר גזר דין, ולכן הוצרך לבקש מתנת חנם (ואף-על-פי-כן, כיון שהגזירה
11 על משה נחשבת לגזירת הציבור, שבה מהני תפלה²⁴ גם לאחר גזר דין, היה לו לתלות כו'²⁵, אלא שמצד
12 ענוותנותו החשיב משה את זכותו וכחו - כשל יחיד²⁶).
- 13 וביאור פלוגתת הבבלי והירושלמי בענין "שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא", שלדעת הירושלמי²⁷
14 מועילה תפלה לשנות מנקבה לזכר ("אף היושבת על המשבר"), כשהיא דרך מתנת חנם שאין בה הגבלות,
15 ולדעת הבבלי²⁸, מיד לאחר ארבעים יום שכבר נקבע צורת הולד, אזי התפילה (שלפי גדרי והגבלות
16 המתפלל) היא "תפלת שוא" - הוגה על-ידי כבוד-קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק
17 כ"ד עמוד 28 ואילך.

* * *

- יכול שפיר להתפלל בא' מלשונות של תפלה.
(21) פרש"י ריש פרשתנו.
(22) אבל לולי זאת, גם מתנת חנם לא היתה מועילה לבטל
שבועה (כ"אם גזירה בלבד).
(23) ועפ"ז יומתק מה שאמר משה "זכור לאברהם ליצחק
ולישאל עבדיך אשר נשבעת להם גו'" (תשא לב, יג), זכות אבות
וגם שבועה: זכות אבות - לבטל הגזירה, ושבועה - לבטל
השבועה, דכיון שקדמה השבועה לאבות להכניס את בני לארץ,
הרי השבועה שלאח"ז שלא יכנסו לארץ לא חלה מעיקרא.
(24) אבל תלוי בשני הפירושים בזה, וא' מהם - שציבור צריך
להתפלל על זה.
(25) "במעשיהם הטובים" של רועה - שעיקרם הוא דוקא
עניני מרעה הצאן.
(26) וכל זה - בתפלה על עצמו, משא"כ בתפלה על הזולת,
שבו צריך לראות רק את הטוב והזכות כו' (כדברי כ"ק מו"ח
אדמו"ר בכמה שיחות (ראה סה"ש תרצ"א ע' 158. ועוד)). ולכן,
על מרים הי' משה יכול להתפלל בלשון של תפלה, ללא צורך
בבקשת מתנת חנם. וכל זה - נוסף לכך שזהו ענין של ציבור,
שהרי מרים אחת משלשת הרועים (ראה תענית ט, א), וכל בני
ישראל הוזקקו לבארה.
(27) ברכות פ"ט ה"ג.
(28) שם ס, א.

- (17) נתבאר, שרק ע"ד הדרוש (מדרש) יכולים לחבר שני
הפירושים יחד, משא"כ ע"ד ההלכה (ספרי), וכן ע"ד הפשט
(פירוש רש"י), שכנגד עולם העשי' (ראה לקו"ש ח"ה ע' 1 הערה
3) - ה"ה שני פירושים ("ד"א כו").
דוגמא לדבר: בענין המצוות, (עצם ו)מעשה המצוה וברכת
המצוה - ע"פ פנימיות התורה ענינם אחד, "שע"י הברכה היא
שנעשית ההמשכה להיות עשיית המצוה באתעדל"ת גורם
אתעדל"ע" (לקו"ת פרשתנו ב, ד), אבל ע"פ נגלה דתורה, וכן
בפשטות הענינים, ה"ה ב' ענינים: הברכה - כדיבור, והמעשה -
ב"דבר אחר".
(18) והטעם שרש"י מפרש בפשט"מ כהספרי דוקא - דמכיון
שהגזירה על משה היתה "בגללכם" (כנ"ל ס"ג), ובנ"י לא תקנו
את זה, לא תועיל תפלה שהיא בזכות מע"ט, ולכן הוצרך לבקש
מתנת חנם* (ראה לקו"ש שבפנים הערה 37).
(19) ובפרט מצד גודל מעלת תפלת הצדיקים, שגם כאשר
מאיוז סיבה אינה פועלת ההמשכה למטה, ה"ה פועלת למעלה
יחודים עליונים כו'.
(20) וכיון ש"אלו ואלו דברי אלקים חיים" (עירובין יג, ב.
וש"ג), הרי שני הפירושים אמת: ב"רב לך" - בפשטות - שהרי
מלכתחילה אינם סותרים זל"ז; וגם ב"ואתחנן" - כי, מה שמשה
ביקש מתנת חנם, ה"ז רק מצד גודל ענוותנותו כו', אבל מצד
האמת, כפי שכלפי שמיא גליא, אינו זקוק לבקש מתנת חנם, אלא

(*) ואנפ"כ שיין לומר ש"יש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים" - כי: מה שיענישוהו בגללכם - ה"ז צריך הסברה ועכ"ל שהוא מפני
איזו שייכות ישע להנענשו עם ההנהגה דבגללכם (או שחסר בההדרכה שלו, או כפרש"י - ב"שחת עמך" (תשא לב, ז), וכיו"ב), ועל זה יכול הי'
לתלות כו' - לשלול השייכות.

ה. מאמר (כעין שיחה) דיבור-המתחיל ואתחנן אל הוי' גו'.
לאחרי המאמר אמר כבוד-קדושת אדמו"ר שליט"א, שבודאי סיימו כבר את לימוד ה'לקוטי תורה'
השייך לפרשת השבוע (ואלו שעדיין לא סיימו - יסיימו קודם הברלה), ולכן יאמרו "לחיים" וכו'²⁹.

* * *

ו. עומדים אנו בשבת נחמו, התחלת ה'שבוע דנחמתא', שבהם נעשה התיקון דתלתא דפורענותא -
תיקון כללות ענין החורבן והגלות, בגאולה האמיתית והשלמה על-ידי משיח צדקנו.
וענין זה קשור עם התגלות תורת החסידות, כמו שכתב באגרת הבעל-שם-טוב³⁰ אודות המענה של
משיח על השאלה "אימת אתי מר": "לכשיפוצו מעינותיך חוצה", שזהו ענין התגלות תורת
הבעל-שם-טוב, שבה יסד דרך חדשה בעבודת ה', כולל גם ההמשך על-ידי ממלא מקומו הרב המגיד,
ולאחריו רבינו הזקן, שיסד דרך חדשה בתורת החסידות גופא, ולכן הוצרך להיות נשמה חדשה כו' (כפי
שמבאר כבוד-קדושת מורי-וחמי אדמו"ר בכמה שיחות ומכתבים³¹).
ובקשר לזה, הנה בערב שבת קודש, חמשה עשר באב, הגיעו לכאן כמה ביכלאך חסידות, וביניהם
נמצא מאמר קצר (שורות אחדות בלבד) של אדמו"ר הזקן, שנמצא כבר בכמה ספרים, אבל החידוש
בביכל זה - שבו מופיע בכותרת זמן אמירת המאמר: ערב ט' באב בסעודה!
וזה לשון המאמר³²:

מורי זלה"ה היה נוהג כשנפלה לו איזה השגה במוחו היה אומרה בפה, אף שלא יבינו השומעים כל
כך, שהיה מדברה רק כמו בפני עצמו כו'. והטעם לזה הוא בכדי להמשיך את ההשגה שנפלה לו,
בזה העולם, בבחינת יציאת הדיבור כשמדברה בפיו על-ידי-זה שמדברה בצירופי אותיות הדיבור
ממשיכה לעולם הזה, ואזי כשימשיכנה לעולם הזה יוכל אחר אף שהוא בסוף העולם להשיגה על-ידי
יגיעתו בתורה ועבודה, שיוכל ליפול במוחו זו ההשגה, מאחר שישנה בעולם הזה על-ידי שהמשיכה
דברו אותה ביציאות הדיבור כנוצר לעיל, לכך יכולה ליפול במוח אחר על-ידי יגיעתו כנוצר לעיל. אבל
אם לא היה ממשיכה לעולם הזה על-ידי הדיבור כו', אף שייגע אחר הרבה, לא ישיגנה במוחו, שאינה
נמצאת בזה העולם, שהיא בשמים כו', וד"ל. וזה היה כוונתו שהיה מדברה בפני עצמו שלא לצורך
השומעים, רק בכדי שימשיכנה לעולם הזה כו', ויוכל ליפול במוח אחר כשייגע בתורה ותפלה כנוצר
לעיל וד"ל.
ז. והנה, אף שלא נתברר אם אמירת המאמר היתה בסעודה המפסקת או בסעודה שלפני זה,
מכל-מקום, כיון שצויין בכותרת שזוהי סעודת ערב תשעה באב, משמע, שיש לזה קשר ושייכות עם
הענין דתשעה באב.

והענין בזה:

ענינו של תשעה באב הוא - היפך הגילוי, כמו שכתוב³³ "נאלמתי דומיה", אבל תכלית הכוונה בזה
היא שעל-ידי-זה יהיה ענין הגילוי, והיינו, שההעלם הוא הכנה אל הגילוי.
ועל-דרך מאמר רז"ל³⁴ "אין מגלין רזי תורה אלא למי שלבו דואג בקרבנו", והרי ענין הדאגה הוא
היפך הגילוי, אלא, שזוהי הכנה לגילוי רזי תורה, ומה גם שהדאגה גופא היא מפני רזי התורה.

(32) נדפס לאח"ז במאמרי אדה"ז הקצרים ע' תסד. וש"נ.

(33) תהלים לט, ג. וראה אוה"ת נ"ך ח"ב ע' א"מח.

(34) ראה חגיגה יג, א.

(29) ראה גם תורת מנחם חמ"ד ע' 144. וש"נ.

(30) כש"ט בתחלתו. ובכ"מ.

(31) ראה סה"ש תש"ו ריש ע' 22. וש"נ.

- 1 וזהו גם תוכן הענין שנתבאר במאמר הנ"ל (שנאמר בסעודת ערב תשעה באב) אודות אמירת דבר
2 תורה בפה אף שלא יבינו השומעים כל-כך, כדי להמשיך הענין בעולם, שעל-ידי-זה יהיה אפשר להשיגו
3 לאחר זה - שאף-על-פי שבשעת מעשה אין השומעים מבינים את הענין, כך, שעדיין אין זה גילוי, הרי
4 זה הכנה להגילוי.
- 5 וזהו גם כללות הענין דהתגלות תורת החסידות, שזוהי ההכנה לשלימות הגילוי דפנימיות התורה
6 שיהיה לעתיד-לבוא.
- 7 והיינו, שאף שעיקר הענין דגילוי פנימיות התורה שייך לזמן דלעתיד-לבוא, ולא לזמן הזה, ועל-דרך
8 מה שכתוב בסיום פרשתנו: "היום לעשותם", ומפרש רש"י: "למחר לעולם הבא ליטול שכרם",
9 מכל-מקום, ישנו הענין ד"עולמך תראה בחיך"³⁵, וזוהי ההכנה לעיקר ושלימות הגילוי לעתיד-לבוא.

* * *

- 10 ח. הביאור בפירוש רש"י בסוף פרשתנו, "היום לעשותם", "ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם" - שאין
11 כוונת רש"י לומר שאין שכר לצדיקים³⁶ בעולם-הזה (בניגוד למה שכתוב לפני זה "ומשלם לשונאיו גוי",
12 "בחיי משלם לו גמולו הטוב"), שהרי על-פי פשוטו של מקרא משלם הקדוש-ברוך-הוא לצדיקים גמולם
13 הטוב בעולם הזה, אלא שבעולם הזה ("היום") יש רק קבלת השכר שהקדוש-ברוך-הוא נותן, אבל אין
14 לבני ישראל כח ליטול מעצמם, ולכן, יכולים להתערב סיבות צדדיות שיגרמו שהשכר לא יומשך בפועל
15 (כסיפור הגמרא³⁷ אודות קיום מצות כיבוד אב ושלוח הקן, בהיותו מהרהר בעבודה-זרה, שבית-דין של
16 מעלה מקטרג ומעכב נתינת השכר), ואילו "למחר" תהיה לבני ישראל הבעלות "ליטול שכרם" בעצמם,
17 ללא עיכובים³⁸ - הוגה על-ידי כבוד-קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק כ"ט עמוד
18 41 ואילך.

(35) ברכות יז, סע"א.

- (36) ומה גם שמ"ש בתחלת הפסוק, "ושמרת את המצוה גוי",
קאי בפשטות לא רק על צדיקים, אלא גם על אלו שזוכרו בפסוק
שלפניו, וכמ"ש הרמב"ם (באגרת השמד ואגרת תימן) שאפילו
ירבעם בן נבט שחטא והחטיא את הרבים, חייב לקיים גם את
הציוויים שמדברי סופרים, כמו עירוב תבשילין.

(37) קידושין לט, ב. וש"נ.

- (38) וכן הוא גם ביום השבת, שבו סגורים כל הבתי-דינים כו'
(ביצה לו, ב), ובמילא אין מקום לקטרוג כו', ולכן יכול להיות
הענין ד"ליטול שכרם", מעין ודוגמת המעמד ומצב דלעתיד
לבוא, שאז יקויים היעוד (זכרי' יג, ב) "את רוח הטומאה אעביר
מן הארץ".

המשך ביאור למס' סוכה ליום רביעי עמ' א

- 1 סכר, ב"ן דליתנהו שיעור מקום - שארבעה טפחים חשוב מקום,
2 ופחות משיעור זה אינו חשוב, שאין רשות בפחות מארבעה
3 טפחים, לא נזכר בהם משום תקרה, שאינם חשובים לעשות מהם
4 תקרה, ופר - רבי מאיר סבר שז"ל שיותר משלשה טפחים הוא
5 שיעור חשוב לענין דנפיק להו מתורת לבו, שאם היה אויר
6 שלשה טפחים אין בו דין לבד ופוסל את הסוכה, נחשבים נסרים
7 אלו כדומים לתקרה ונזכר בהם אטו תקרה.
- 8 מקשה הגמרא על רבי: תנן במשנתנו, נתן עליה נסר שהוא רחב
9 ארבעה טפחים בשדה, ובלבד שלא יישן תחתיו. והבינה הגמרא
10 שדין זה הוא גם לרבי יהודה, ואם כן בשלמא לשמואל דאמר בשאין
11 ביה ארבעה מחלות, אבל יש ביה ארבעה דברי הכל פסולה, מובן

- 12 שכין שהנשר רחב ארבעה טפחים ואינו כשר לסיכך משום הכי
13 לא יישן תחתיו אף לרבי יהודה. אלא לרב דאמר בשיש ביה ארבעה
14 מחלות, אבל אין ביה ארבעה דברי הכל בשדה, אם כן לרבי יהודה
15 שמכשיר אפילו רחבים ארבעה טפחים אפוא לא יישן תחתיו הרי
16 סכך כשר הוא. מתרצת הגמרא: מי סכך שהסיפא של המשנה
17 דברי הכל היא ואפילו לרבי יהודה, לא כן, אלא ספא אפוא רק
18 לרבי מאיר שפוסל כשהנשר רחב ארבעה, ולכך אין ישנים תחתיו.
19 הגמרא מביאה ראיה לשמואל: תא שמע, סכך פסול המונח
20 באמצע גג הסוכה פוסלה אם רחבו ארבעה טפחים או יותר, ושני
21 סדינים שאין באחד מהם ארבעה טפחים, ורחב שניהם ביחד
22 ארבעה טפחים, מצטרפין זה לזה ופוסלין את הסוכה,

לקוטי-שיחות פרשת ואתחנן כרך יט שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

- כפי שמוכן בפשטות, שהחובה "ללמודה" לבנו 15
הקטן נובעת מן החובה ללמוד תורה, וזהו ציווי נוסף 16
במצות תלמוד תורה, לעומת שאר מצוות התורה, 17
שלגביהם חלה חובת חינוך הקטנים מדרבנן בלבד¹¹. 18
וגם, לא ייתכן שיתקיים הענין של "ללמודה" בלי 19
"ללמודה"¹², עד אשר דברי התורה הם "חדורים 20
בפיך"¹³. 21
בפשטות ניתן להסביר, שיש לכך שתי סיבות: 22
(א) כיוון שקיימת מצות-עשה מן התורה ללמוד 23
תורה לקטן, שלא כבשאר המצוות שלא חלה לגביהם 24
חובה מן התורה לחנך קטנים¹⁴. יוצא, שללמוד התורה 25
חייב מן התורה להתחיל אצל כל יהודי עוד בהיותו 26
קטן. לכן פותחים את "הלכות תלמוד תורה" בדינים 27
אודות לימוד התורה של היהודי מהתחלתם – בקטנותו 28
של כל יהודי¹⁴. 29
(ב) הציווי על תלמוד תורה "נכפל פעמים רבות"¹⁵ 30
– הן הציווי "ללמודה"¹⁶ והן הציווי "ללמודה"¹⁷ – אך 31

א.

התמיהה על הסדר בין שני הציוויים שבתלמוד-תורה

- במצות תלמוד-תורה ישנם, באופן כללי, שני 1
ציוויים: 2
(א) "ללמודה"¹ – החובה ללמוד תורה² (כשיכיר³). 3
(ב) "ללמודה"¹ – ללמד את התורה לאחרים⁴, 4
ובמיוחד – חובת האב ללמד את בניו⁵. 5
בענין זה מוצאים דבר מפליא: הן הרמב"ם והן⁶
אדמו"ר הזקן⁷ אינם פותחים את "הלכות תלמוד 7
תורה"⁸ בחובה ללמוד תורה, אלא בהלכה הקובעת 8
שחובה על האב ללמד תורה את בנו הקטן⁹, וזוהי 9
מצות-עשה מן התורה. 10
לכאורה, לא מובן: בראש ובראשונה צריכה היתה 11
להיכתב החובה ללמוד תורה בכלל, לעצמו, ורק אחר 12
כך¹⁰ צריך היה להיאמר, שאין די ב"ללמוד", ויש צורך 13
גם ב"ללמודה" לבנו הקטן? 14

- (9) כ"ה ברמב"ם והל' ת"ת לאדה"ז. ובטושו"ע שם – "בנו" סתם (כי קאי גם על גדול. וראה שו"ת צפע"נ דווינסק ח"ב סי' יוד. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ד: כל התורה שבכתב ושבע"פ. ק"א שם לעסיע' א'. ואכ"מ).
(10) ובפרט שהוא קודם לבנו (רמב"ם שם פ"א ה"ד. טושו"ע שם ס"ב. אדה"ז שם פ"א ס"ז).
(11) הל' ת"ת לאדה"ז בתחילתו. וש"נ.
(12) להעיר מהל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ד: מה"ת. או למצוא לו מלמד. וראה קר"א שם.
(13) קידושין (ל, סע"א) וספרי (ורש"י) עה"פ (פרשתנו ו, ז) ושננתם לבניך. סהמ"צ להרמב"ם שם. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ה"ג.
(14) ודוחק קצת, כי אין המדובר בלימוד הקטן, כ"א ע"ד החיוב שעל האב ללמד (כי פשוט, שכלל חיובי התורה – לגדולים ניתנה), וא"כ הו"ל להקדים המצוה שבגופו, ורק אח"כ – מה שמחוייב ללמד לאחרים, ובפרט שאא"פ "ללמוד" מבלי "ללמוד" תחלה, כנ"ל בפנים.
(15) לשון הרמב"ם בטהמ"צ שם***. ועד"ז בחינוך שם.
(16) לדוגמא בפרשתנו: ד, ו (כפרש"י שם. ע"פ ספרי ראה יא, לב). ה, א (הובא בהל' ת"ת להרמב"ם פ"א ה"ג. לאדה"ז רפ"ב. ובטהמ"צ שם: ולמדתם ועשייתם (ע"ד יבמות קט, ב). ואולי הכוונה לפסוק זה (וראה בהוצאת העליר וקאפח שם)), ו, ז (ע"פ דחז"ל (ספרי ורש"י עה"פ. יומא יט, ב וברש"י שם ד"ה במ (הב'). אדה"ז – שו"ע או"ח סקנ"ו סט"ז. הל' ת"ת פ"ג ה"ב וה"ה) דברברי תורה הכתוב מדבר]. ועוד.
(17) לדוגמא בפרשתנו: ד, ט (הובא בהל' ת"ת להרמב"ם שם ה"ב.

- (1) לשון הרס"ג בטהמ"צ מ"ע יד"טו. רמב"ם בטהמ"צ מ"ע יא*. מנין המצות בריש ספר היד (וב"כותרת" להל' ת"ת רק "ללמוד תורה"). חינוך מצוה תיט. וראה רש"י פרשתנו ד, י: ילמדן, ילפון לעצמם. ילמדן, יאלפון לאחרים.
(2) רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ג-ד. שם ה"ח. טושו"ע יו"ד ר"ס רמה. שם סרמ"ז. שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס קנה. הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב. ועוד.
(3) ברמב"ם שבהערה הבאה (ה"ג) "נשיכיר". וראה פס"ד להצ"צ להרמב"ם. – בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"י ע' 249. 254. וראה שם הערה 17 – בשיטת אדה"ז.
(4) רמב"ם שם ה"ג-ה. הר"י. טושו"ע שם סרמ"ה. הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ס"א, ס"ד וס"ח.
(5) כי מצוה להקדים בנו – רמב"ם (ה"ב-ג), טושו"ע (ס"ג) והל' ת"ת לאדה"ז (ס"ח) שם. וראה שקוט"ב בביאור הר"פ פערלא לטהמ"צ רס"ג שם (קכו, ג"ד) בכוונת הרס"ג ב"ללמוד" (אם לבנים או לתלמידים).
(6) ועד"ז בטושו"ע***. ולהעיר שבשו"ע שם (משא"כ בטור) הכותרות ליו"ד סרמ"ה (ע"ד החיוב ללמד בנו כד') היא "הלכות מלמדים" והכותרת "הלכות תלמוד תורה" היא רק לס' רמו (המתחיל ע"ד החיוב על כל אדם בת"ת). אבל עצ"ע למה מקדים הל' מלמדים להל' תלמוד תורה.
(7) ושאינו הל' ת"ת שבאו"ח סקנ"ה שהן הלכות בסדר היום ולא החיובים דת"ת כשלעצמם. ופשוט.
(8) ובתרגום קאפח (נעתק לעיל בשוה"ג להערה 1) – כ"ה גם בטהמ"צ להרמב"ם.

(* ובתרגום קאפח: "ללמד (לאחרים). וללמודה (לעצמו)."

(** אלא שברמב"ם והל' ת"ת לאדה"ז ההתחלה היא (לא ע"ד החיוב שעל האב ללמד בנו הקטן. כבטושו"ע שם, כ"א) בזה שהקטן עצמו פסור מת"ת – נתי' בלקו"ש ח"ד ע' 236. ועוד.

(*** בהוצאת העליר תיבת "רבות" ליתא. ובהוצאת קאפח: כמה פעמים.

ועוד: כשם שלימוד התורה של קטן הוא ענין של
חינוך, הכנה לחיוב העיקרי כאשר יגדל, כך הוא גם
לגבי לימוד התורה בעולם הזה בכלל, שהוא חינוך
והכנה ללימוד התורה לעתיד-לבוא, רק לאחר
ש"תלמודו בידו" ²⁷ יוכל "לקלוט" את לימוד התורה
בשלימות על-ידי משיח ²⁸.

אך אין די בהסבר זה, כי בדומה לכך אנו מוצאים
גם לגבי קיום מצוות אחרות, כנאמר על כך ²⁹,
שהמצוות שאנו מקיימים בעולם הזה הן "ציונים"
למצוות שנקיים לעתיד-לבוא, כי אז יהי קיום המצוות
– "כמצות רצונך" בשיא השלימות ³⁰.

כלומר, גם קיום המצוות בעולם הזה הוא בדרגה
של "קטנות" ("ציונים") לעומת קיום המצוות לעתיד-
לבוא, וזהו (משום כך) חינוך והכנה לקיום המצוות
בשלימות ³¹.

אך מזה שדוקא מצוות תלמוד תורה קשורה גם
לקטן, והציווי הכללי עליה נכלל בציווי "ושננתם
לבניך" – מובן, שבמצוות תלמוד תורה יש ענין מיוחד,
השייך דוקא לה.

ג.

ההבדל בין תורה למצוות

הדברים יובנו על-ידי ההסבר להבדל בין תורה
למצוות:

הענין העיקרי במצוות, המתבצעות בדברים
גשמיים ³², הוא להשפיע עליהם, על העולם. (בדומה
לביטוי: גברא משפיע על החפצא), לזכך את הגשמיות

הציווי העיקרי, הנמנה במנין המצוות של רמב"ם ¹⁸ הוא
"ושננתם לבניך" ¹⁹, הכולל, כדברי רמב"ם, ציווי
"ללמוד" ²⁰ תורה ²¹ וללמדה". כלומר, המקור העיקרי
לחובת לימוד התורה הוא מן הפסוק "ושננתם לבניך",
שמובנו הפשוט ²² הוא – "ל"בנו הקטן" ²³, ולפיכך ²⁴
פותחים את "הלכות תלמוד תורה" בחובת האב ללמד
את בנו הקטן.

אך טעמים אלו עצמם דורשים הסבר: מדוע אכן
שונה מצוות תלמוד-תורה משאר המצוות בשני פרטים
אלו: א) שלימוד תורה חל כחובה מן התורה גם לקטן.
ב) ויותר, החובה ללמוד תורה נכללת בציווי "ושננתם
לבניך"?

ב.

התורה הנלמדת עתה היא "הבל" לעומת התורה שילמדו לעתיד-לבוא

לכאורה, ניתן היה לומר (אם כי בדוחק) שהסיבה
לכך היא כדי להראות את ההבדל בין לימוד התורה
בעולם הזה לבין הלימוד שלעתיד-לבוא:

מובן, שכאשר ישראל "יהיו פנויים בתורה
וחכמתה" ו"יהיו ישראל חכמים גדולים", ו"מלאה
הארץ דעה" ו"תרבה הדעה והחכמה והאמת" ²⁵, יהיו
לימוד התורה והבנתה בדרגה הגבוהה באין-ערוך
מאשר עתה. כדברי חז"ל ²⁶, שהתורה הנלמדת עתה
היא "הבל" לעומת התורה שילמדו לעתיד-לבוא על-
ידי המשיח. לפיכך לימוד התורה בזמן הזה, גם על-ידי
גדולים, אינו, באופן כללי, יותר מאשר לימוד של
"קטן" ²⁴.

עיי"ש.

(23) ראה לעיל הערה 9.

(24) ובאור"א קצת, שהוא כסדרם בכתוב: בתחילה "ושננתם לבניך"
ואח"כ "ידברת בם" (דברכי תורה הכתוב מדבר – נסמן לעיל הערה 16).

(25) רמב"ם סוף הל' מלכים. שם הל' תשובה פ"ט ה"ב.

(26) קה"ר רפ"ב ובמ"כ שם. שם ספי"א.

(27) פסחים נ, א. ושי"ג.

(28) לקו"ת בהר"מ, ב ואל"ך. ועוד – לגבי התורה שלומדים בג"ע.
וי"ל שעד"ז (ובמכש"כ) הוא בנוגע לתורתו של משיח (ראה תניא רפ"ז).

ולהעיר מתנחומא תבא ד: אם שמעת בעוה"ז תשמע לעוה"ב כו'.

(29) ספרי עקב יא, יז (הובא ברש"י שם, יח). וראה אוה"ת בשלח
ד"ה כמים הפנים. ובאוה"ת שלח (ע' תמו): ועמ"ש במ"א בד"ה הציבי
לך ציונים שהמצות דעכשו הם רק ציונים ורושם מענין המצות דלע"ל
כו'. וראה הנסמן בהערה הבאה.

(30) תו"ח ר"פ ויחי. ובאורכה – המשך וככה תרל"ז פ"ז ואל"ך.

(31) ראה אוה"ת (בשלח ושלח) שם: כמו שלומדים תכסיסי מלחמה
כו'.

(32) כי גם המצות דחובת הלכות הן מצות מעשיות – ראה ספר
הערכים חב"ד ע' אהבת ה' (ע' ער-רעא), ושי"ג.

לאדה"ז פ"א ס"ח. טוש"ע שם סרמ"ה ס"א. ו, ז [הובא ברמב"ם
ואדה"ז שם]. ועוד.

(18) סהמ"צ שם. מנין המצות בריש ספר היד. ועד"ז בחינוך שם.
ולהעיר משער המצות להאריז"ל ריש פרשתנו. ובסמ"ג מ"ע יב מנה
"ולמדתם אותם את בניכם" [ולהעיר, ששם לא הוזכר כלל בתחילת
המצוה החיובי "ללמוד", רק – "מ"ע ללמד בנו תורה ומצות"].

אבל בסהמ"צ לרס"ג שם מנה "ללמוד וללמד" כשתי מצוות.

(19) פרשתנו ו, ז.

(20) ראה לעיל שוה"ג להערה 1.

(21) בהוצאת העליר וקאפח: חכמת התורה. וכ"ה בחינוך שם.

(22) כי אף שפירשו רז"ל (ספרי ורש"י עה"פ. סהמ"צ שם. הל' ת"ת
להרמב"ם ולאדה"ז שם) "אלו תלמידיו" – הרי זהו כשמפרטים הציונים
דת"ת, הציווי ללמד בנו תורה הוא ממש" (עקב יא, יט) "ולמדתם אותם
את בניכם" (הל' ת"ת להרמב"ם ואדה"ז בתחילתו. טור שם רסרמ"ה):
אבל פשוטו של כתוב הוא "לבניך" כפשוטו (שלכן ממשיך ומאריך
רש"י: מצינו בכ"מ כו').

ולהעיר מביאור הר"פ פערלא שם (קכו, ד),

דהטעם שמנה הרס"ג (באזהרותיו) רק ת"ת לבנים הוא, כי גם זה
שצריך ללמוד עם תלמידים הוא מפני שלענין ת"ת גם כן חבירו כבנו הוא,

31 כאשר אדם מקיים את המצוות כראוי, משום שכן
32 ציוה ה', אין "מתערבת" בקיום המצוה "מציאותו" של
33 האדם. הוא שרוי בהלך רוח של ציות וכניעה, ונשמע
34 להוראות ה', ואין לו צורך לדאוג להתבטלות.
35 שונה מכך לימוד התורה, שהוא איחוד שכל האדם
36 עם חכמת ה'. כלומר, כאשר האדם מכוון לאמיתתה
37 של תורה, הרי זה באופן, שהסברא המעובדת על־ידי
38 שכלו היא חכמת ה', כביכול. לפיכך צריך לדאוג
39 ולהבטיח שלא יתערבו כאן "פניות" ושיקולים של
40 מציאותו העצמית.
41 לומד התורה עלול לטעות, ולחשוב שהוא כבר
42 בדרגה, שנוגעת לו רק אמיתתה של תורה, ולכן, כאשר
43 מישוה אומר אחרת מדעתו, הוא חושב שהאחר אומר
44 את ההיפך מן התורה [כלשון חז"ל⁴⁶]: "אורייתא הוא
45 דקא מרתחא ליה" (=התורה היא שרותחת אצלו),
46 בעוד אשר הוא עדיין בדרגה, שאכפת לו שאומרים את
47 ההיפך מדעתו שלו.
48 לפיכך צריך גם בשעת לימוד התורה להיות חדור
49 התבטלות, ולהיזהר מלערב את המציאות והישות
50 העצמית בלימוד באופן שתשחד אותו ותטה את יגיעת
51 שכלו מהבנת וגילוי חכמת ה', יתברך.

ה.

ההתבטלות שלפני ובזמן הלימוד - "קטן"

52 יש לומר, שזהו ההסבר לשני הענינים שבסעיף א':
53 (א) שלימוד התורה שייך גם לקטן (ב) שהציווי על
54 לימוד התורה לגדול, נכלל בציווי "ושננתם לבניך" –
55 כי בהם מתבטאים שני עניני ההתבטלות הנדרשים
56 במצות תלמוד־תורה:
57 לימוד התורה מתחיל כבר אצל קטן, ואפילו לפני
58 גיל־קטנות שיש לו קשר להבנה, אלא מיד כאשר "יודע
59 לדבר"⁴⁷, וזה מודגיש, שההתחלה והיסוד ללימוד

1 ואת כוחות הנפש הבהמית של האדם, שבאמצעותם
2 מתבצעת המצוה³³; לפיכך, למרות שיש לקיים את
3 המצוות מתוך התבטלות³⁴, לא מתוך הבנה, אלא מפני
4 שזהו רצון ה' ("אשר קדשנו במצוותיו וציוונו"³⁵), בכל
5 זאת, העיקר בקיום המצוות היא העשיה³⁶. ההתבטלות
6 שצריכה המצוה לגרום לאדם (כלשון חז"ל³⁷) – "מצרף
7 את הבריות" איננה מעכבת, בדיעבד, את קיום
8 המצוה, והיא כדבר הנוסף לעצם קיום המצוה.

9 ענינו של לימוד התורה הוא, שהאדם יבין בשכלו
10 ויתאחד עם המושכל³⁸, הרעיון הנלמד, לא לרצות שזה
11 יתאים לנטיית לבו, אלא לחפש את האמת שבשכל,
12 ולבטל את רצונו בהתאם לכך, שמשמעות הדבר לגבי
13 התורה היא להשיג את חכמת ה' ית³⁹. לפיכך ענין
14 ההתבטלות הוא עיקרי⁴⁰ במיוחד בלימוד התורה, כי
15 חכמת ה' נעלית לגמרי מן הנבראים, והיא איננה יכולה
16 להיקלט על־ידי הנברא, אלא כאשר הוא לומד תורה
17 מתוך התבטלות⁴¹. כאשר הוא לומד רק בכח השכל,
18 הוא עלול להגיע ל"מגלה פנים בתורה שלא כהלכה"⁴²
19 – אמנם הוא מגיע ל"חכמה"⁴³. לרעיונות הגיוניים, אך
20 אין זאת ההלכה של התורה – חכמת ה'⁴⁴.

21 לפיכך אומרים חז"ל⁴⁵, שצריך להיות "ברכו
22 בתורה תחילה": כהכנה ללימוד התורה יש צורך
23 בברכות התורה, שבהן מודגש "ונתן לנו את תורתו" –
24 והן מביאות את הלומד לידי התבטלות כלפי נותן
25 התורה, שבאמצעותה הוא נעשה לכלי הראוי לתורת
26 ה'.

ד.

ההכרח בהתבטלות בעת לימוד התורה

27 כשם שיש הכרח בהתבטלות כיסוד וכהכנה ללימוד
28 התורה, ובאמצעותה נעשים כלי לתורת ה', כך נדרשת
29 הזהירות שתהיה התבטלות על־ידי לומד התורה, בעת
30 הלימוד עצמו, יותר מאשר בקיום המצוות:

– בלקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 353 ואילך.

(42) אבות פ"ג מ"א.

(43) להעיר ממדר"ל (איכ"ר פ"ב, יג) יש חכמה בגוים תאמן כו' יש תורה בגוים אל תאמן.

(44) ראה לקו"ת אמור לה, ד. ועוד. וראה סה"ש תש"ב ע' 151, לקו"ש שם ע' 354.

(45) נדרים פא, א. ב"מ פה, ריש ע"ב. וראה ב"ח לאור"ח סמ"ז. ובארוכה – לקו"ש שם ע' 1 ואילך.

(46) תענית ד, רע"א.

(47) סוכה מב, א. רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ו. טושו"ע יו"ד סרמ"ה ס"ה. הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ס"א.

(33) תניא פל"ז, עיי"ש.

(34) בלשון הירדע – הקדמת נעשה לנשמע.

(35) נוסח ברכות כל המצוות.

(36) ראה תניא פל"ח ובכ"מ.

(37) ב"ר רפמ"ד.

(38) ראה מו"נ ח"א פס"ח.

(39) ראה תניא פ"ה.

(40) ולהעיר מטבילת עזרא שהי' רק לד"ת ותפלה (ולא – לקיום מצוה) – ראה סידור (סוף כוונת המקוה – קנט, סע"ד): ואותיות ביטול כאותיות טבילה כו'.

(41) ראה לקו"ת בהר מ, ג"ד. ובכ"מ. וראה תענית ז, א. נת' בארוכה

התורה – מוצאים גם בשתי משניות בפרק זה הדגשה
מיוחדת לגבי שני עניני ההתבטלות דלעיל, הנדרשים
בלימוד התורה, כדלהלן:

ז.

"הלומד תורה ילד"

במשנה כ' נאמר: "הלומד תורה⁵⁶ ילד למה הוא
דומה? – לדיו כתובה על נייר חדש, והלומד תורה⁵⁵
זקן – למה הוא דומה? – לדיו כתובה על נייר מחוק".
לכאורה, לא ברור:

ההוראה שבחלק הראשון – "הלומד תורה ילד..." –
מובנת כי היא באה לעורר את היהודי לגבי
החשיבות של לימוד התורה בצעירותו, ולא לדחות זאת
לזקנה.

אך מדוע מדגישה המשנה הוראה זו על-ידי החלק
השני "והלומד תורה זקן למה הוא דומה..." – האם
כוונתה לומר שמי שלא למד תורה, מסיבה כלשהיא,
עד להיותו זקן, צריך, ח"ו, להתיימש מהצלחה בלימוד
התורה?⁵⁷

אך ההסבר לכך הוא: לפי האמור לעיל, כוונת
המילים "הלומד תורה ילד" היא למי שלומד תורה
מתוך התבטלות כילד, שרק כך נקלטת אצלו התורה
כ"דיו כתובה על נייר חדש". ואילו כאשר לימוד
התורה הוא רק מתוך חכמתו ושכלו (זקן...) זה שקנה
חכמה⁵⁸) ללא התבטלות, אין תורת ה' נקלטת כראוי.

ח.

"בנפול אויבך אל תשמח"

במשנה י"ט נאמר: "שמואל הקטן אומר: בנפול
אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לך, פן יראה ה' ורע
בעיניו והשיב מעליו אפו". וידועה השאלה: מהו

התורה איננו השכל שבתורה, אלא הקטנת והמעטת⁴⁸
עצמו, ההתבטלות לנותן התורה, מעל לשכל, שענין זה
איננו כרוך ב"גדלות" ובשכל, אלא קיים אצל כל אחד,
ואפילו אצל תינוק מש"יודע לדבר", מצד נשמתו⁴⁹.

הפרט השני, שהציווי על לימוד התורה נכלל
ב"ושננתם לבניך", מלמד, שגם בעת הלימוד עצמו,
כאשר שקועים בו בכח השכל, בהבנה ובהשגה, צריך
להיות ביטול, כמו של "קטן".

ו.

הקשר בין פ' ואתחנן לפרק ד' ב"אבות"

כאמור פעמים רבות⁵⁰, הרי כיוון שכל ענין,
במיוחד בתורה, הוא בהשגחה פרטית, מובן, שיש קשר
תוכני בין פרשת השבוע לבין הפרק בפרקי אבות
הנאמר ונלמד⁵¹ באותו שבת [שבשבתות שבתין פסח
לשבועות⁵², וכן בכל שבתות הקיץ – לפי המנהג⁵³
לומר פרקי אבות "כל שבתות הקיץ"].

בענינו: כיוון שקיימות דעות שונות בדברי
הפוסקים⁵⁴ אם אומרים פרקי אבות בשבת תשעה באב
ו"אלו ואלו דברי אלקים חיים" – יוסבר ענין זה כאן
לפי אחת הדעות, לפי הדעה שכן אומרים פרקי אבות,
במיוחד מפני ש"אחכה לו (בתשוקה גדולה) בכל
יום שיבוא" משיח, ויהפכו ימים אלו לימים-טובים,
הרי עד לסמוך ממש לשבת תשעה באב, מחכים
בתשוקה גדולה שלכל הדעות יאמרו אז פרקי אבות:

בנוסף לקשר הכללי בין פרשת ואתחנן לבין פרק
רביעי שב"אבות" (הנאמר, לפי הנ"ל, גם בשנה שת"ב
חל בש"ק, בשבת פרשת ואתחנן), שבשניהם נמצאים
ענינים רבים על תלמוד תורה: כמה ציוויים על תלמוד
תורה כתובים בפרשת ואתחנן⁵⁵, וגם כמה וכמה
משניות בפרק זה מכילות הוראות הקשורות ללימוד

(48) להעיר מחולין פט, א.

(49) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ד (ע' 147 ואילך). ושם, שזהו מה
שתחילת הלימוד היא "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (ראה
– המצוין בהערה 47), עיי"ש.

(50) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 178. לקו"ש [המתורגם] ח"ז ע'
325. ועוד.

(51) ראה לקו"ש ח"ז שם הערה 1.

(52) אדה"ז בסידורו. וראה הנסמן בלקו"ש ח"ז שם (הערות 1, 2).

(53) סידור אדה"ז ("יש נוהגין"). ולהעיר, שכמה מאמרי כ"ק מו"ח
אדמו"ר דימי הקיץ התחלתם היא – משנה שבפרקי אבות דשבתות אלו
(לדוגמא: ש"פ נשא, בהעלותך, קרח ופינחס – תש"ב).

(54) ברמ"א אר"ח (ס"ס תקנ"ג) ד"אם חל (ערב ט"ב) בשבת אין

אומרים פרק אבות" (וראה מג"א שם. ועוד. וכ"ה המנהג בכ"מ). ועפ"ז,
בשנה זו (תשל"ח) ש"ט"ב חל בשבת*, ולומדים בפ' ואתחנן פרק שלישי.
– אבל ראה ט"ז (שם), סי' יעב"ץ (דיני בין המצרים. אשנב ג' לערב
ט"ב אות יב), מאמר מרדכי (אר"ח שם) – דמנהג זה צ"ע ותמוה. ובברכ"י
שם דשרי ללמוד כר. ובפרט למנהגנו ליהרר מכל עניני חשש אבלות
בפרהסיא בשבת. וראה שד"ח כרך ח' (ס"ע 3526) ואילך בשם השו"ר
טהרה. ואולי יש לדייק גם מל' אדה"ז בסידורו "כל שבתות הקיץ".

(55) ראה לעיל הערות 16, 17.

(56) כ"ה בסידור תורה אור. ועוד [סידור עם דא"ח שראיתי ליתא
תיבת: תורה]. וראה שינויי נוסחאות למשניות שם.

(57) וראה מדרש שמואל שם בתחילתו ("אי נמי").

(58) תו"כ (ורש"י) קדושים יט, לב. קידושין לב, ב.

(*) שחזמר טפי מערב ט"ב שחל בשבת – ראה מג"א שם (מכנסת הגדולה).

לנהוג רק כאחת מהן, אך שתי הדיעות הן "דברי
אלקים חיים",

וכיוון שגם לאחר פסק ההלכה נשארת הדעה
האחרת ענין של תורה, לא ייתכן לומר עליה "בנפול",
וגם לא "אויבך".

וכיוון שבשמחתו מורגש שהיא "בנפול אויבך",
הרי זאת הוכחה שמעורבת כאן הרגשה של "דין
נצח" (=שלנו ניצח) – הוא ניצח את האחר. לפיכך
אומר "שמואל הקטן", הנקרא כך "לפי שהוא מקטין
עצמו"⁶⁷, שלימוד התורה מוכרח להיות מתוך
התבטלות⁶⁸, כך ש"בנפול אויבך אל תשמח" – איכפת
לו רק להגיע לאמיתות התורה⁶⁹.

ט.

ההסבר להמשך דברי שמואל הקטן

אך יכולה להתעורר הטענה: אמנם, גם דעת
"אויבך" יכולה להתבסס על "דברי אלקים חיים", והיא
ענין בתורה, אך האחר רצה להביא את דעתו כפסק
להלכה למעשה, וזוהי טעותו, כי בפירוש אין הדבר כך,
וזהו אכן ענין של "בנפול אויבך"⁷⁰.

מדוע, אפוא, דורשים ממנו שהוא יביא את עצמו
לידי "אל תשמח", ולא יחוש בכך ענין של נפול
אויבך? הן הוא בכל זאת ביטל ענין לא-אמיתי, וזה
צריך להביאו לידי שמחה.

על כך ממשיך שמואל הקטן ואומר "פן יראה ה'
ורע בעיניו והשיב מעליו אפו": ייתכן, שחבירו לא

1 חידושו של שמואל הקטן? הרי "בנפול אויבך..." הוא
2 פסוק במשלי⁵⁹?

3 "במחזור ויטרי"⁶⁰ מוסבר, שהפסוק אמור על
4 מלחמה "בעסק העולם", ושמואל הקטן מחדש, שגם
5 במלחמתה של תורה⁶¹ בין שני תלמידי חכמים
6 ש"נתרוצצו זה עם זה בדבר הלכה", ואחד מהם ניצח,
7 עליו לדעת, ש"בנפול אויבך"⁶² אל תשמח..." כתפילת
8 רבי נחוניא בן הקנה⁶³ "ולא ישלח חברי בדבר הלכה
9 ואשמח בהם".

10 מדוע שונה מלחמתה של תורה, שבה ניתן היה
11 לחשוב שמוותה שמחת "בנפול אויבך", ואשר משום
12 כך מדבר על זה שמואל הקטן?

13 אלא הענין הוא, כיוון שהוא ניצח את האחר בדבר
14 הלכה, אין זה נצחון שלו, אלא "נצחון" של התורה –
15 נתברר ענין בתורה – וזה צריך להביאו לשמחה
16 גדולה⁶⁴.

17 אך על זה אומר שמואל הקטן – "בנפול אויבך אל
18 תשמח": אם היה אכפת לו על אמיתות התורה בלבד,
19 לא היה מורגש ששמחתו היא "בנפול אויבך", על נצחו
20 את האחר, אלא רק הענין החיובי, שהתברר ענין
21 בתורה⁶⁵.

22 ועוד: אם הוא היה עסוק בגילוי חכמת ה' באמת,
23 הוא כלל לא היה רואה בזאת מקרה של "נפול אויבך",
24 כי "אלו ואלו דברי אלקים חיים"⁶⁶ [נהלכה למעשה
25 אינה יכולה להיות כשתי הדיעות יחד, כי למעשה יש

(59) כד, ידית.

(60) לאבות שם. הובא גם במדרש שמואל שם (בשם מהר"י בר שלמה).

(61) ראה גם תנא דבי אליהו רבה ספ"ח.

(62) כולשן חז"ל קידושין ל, ריש ע"ב. וראה סנהדרין כד, א: ת"ח שבבבלי כו.

(63) ברכות כח, ב. וטו"ע או"ח ס"ו קי ובשו"ע אדה"ז שם. עיי"ש. וצע"ג שלא ראיתי נוהגין כן, ולא נדפס הנוסח בסידורים (גם לא בהסידור עם דא"ח וכיו"ב – שהוא ללומדים וכו')*. וראה תו"ט בפתיחתו לפיה"מ שלו. – ובערוך השולחן כ' ד"נראה משום דעכשיו הלומדים בביהמ"ד אינם מורים הוראות.

(64) ראה אנה"ק ס"ו (קמד, ב ואל"ך). וראה קו"א ד"ה ולהבין פרטי ההלכות.

(65) ראה ע"ז מדרש שמואל שם (סד"ה בגמרא) – אבל לא במלחמתה של תורה.

(66) עירובין יג, ב. ושו"ג. וראה חגיגה ג, ב: נתנו מרועה אחד.

(67) ירושלמי סוטה פ"ט הי"ג. הובא במחזור ויטרי שם (וראה שם

עוד מחז"ל ע"ד שמואל הקטן). מדרש שמואל שם. ועוד.
(68) ועפ"ז יובן ההמשך להמשנה שלאח"ז "הלומד תורה ילך כו" (ע"פ הנ"ל ס"ז).

(69) וי"ל דכיון שקשה מאד להיות בביטול עצום כזה שיה' נוגע לו אך ורק אמיתתה של תורה מבלי לערב בזה כלל איזה הרגש של מציאות שלו – לכן הוא רק ענין של מילי דחסידותא. ועפ"ז יומתק הא דרבי נחומאי בן הקנה הוצרך להתפלל ע"ז בכל פעם.
(70) עפ"ז יש לבאר כפל הלשון – "בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך":

מלחמתה של תורה אפ"ל ב' ענינים: (א) בפסקי הלכה – שאז כאשר מנצח חבירו הו"ע של "נפול אויבך", שמתבטל לגמרי. (ב) בטעמי ההלכה – שאז דעת חבירו המנוצחת היא בנוד"ד "כשלון".

ובתהאם לזה אומר "אל תשמח" ו"אל יגל לבך" – כי שמחה היא – גלוי, וגילה היא בסתר בלב (לקו"ת נציבים מז, רע"א. וראה מדרש שמואל שם), ולכן: כאשר מנצח חבירו בפסק הלכה (נפול אויבך) אפשר שתתעורר אצלו שמחה גלוי, משא"כ בנצחון רק בבירור טעמי ההלכה (בכשלו) צריך רק זהירות ד"אל יגל לבך".

(*) אף שנמצא בסידור הארז"ל (ר' שבתי) הלכות ד"א "סדר קביעות התורה, ובסי' קול יעקב ("כוונת הלימוד" אות מזח). וכן בסידור הרמ"ק (תפלה למשה). שלי"ת יעב"ץ. אוצר התפלות.

- 1 כיוון להלכה, לא מפני פגם בשכלו וכדומה, אלא
  - 2 כעונש, מפני "אפו" של ה', הוא לא זכה לכוון להלכה.
  - 3 לכן אסור לשמוח "בנפול אויבך" – מכך שנגרם
  - 4 באמצעותו עונש מאת הקב"ה על זולתו. יש לשמוח
  - 5 רק על כך שנתבררה ההלכה לאמיתתה.
  - 6 ואדרבה: אם הוא ישמח "בנפול אויבך", הרי
  - 7 ייתכן⁷¹, שבכך יגרום ל"והשיב מעליו אפו" – הקב"ה
  - 8 יסיר את "אפו" מן החבר – אליו⁷².
- 9 על-ידי התבוננות והתעמקות בזה, הוא יגיע לידי
- 10 כך, שלא רק לא ישמח "בנפול אויבך", אלא להיפך:
- 11 יקויים אצלו ההיפך, ש"אינם זזים משם עד שנעשים
- 12 אוהבים זה את זה...⁷³, ואף יותר מכך, כמאמר
- 13 חז"ל⁷⁴ לגבי בית הלל ובית שמאי: חיבה וריעות
- 14 נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר⁷⁵ האמת והשלום
- 15 אהבו.
- (משיחות אור לכ"ד טבת תשל"ח,
ש"פ ואתחנן תשל"ז)

- 71) אבל אינו מוכרח. ומתורצת עפ"י הקושיא (מדרש שמואל שם.
ועוד) למה אמר פן יראה ה'. וראה מדרש שמואל דלעיל 65.
- 72) ראב"ע, רלב"ג ומצוד"ד – משלי שם. רש"י לאבות שם.
- 73) קידושין ל, ריש ע"ב.
- 74) יבמות יד ב. וראה בארוכה שיחת י"ט כסלו וש"פ וישב תשל"ד
– הדרן למס' ברכות – בענין שלום בין ת"ח.
- 75) זכרי' ח יט.

אגרות קודש

ב"ה, י"ז מני"א תשכ"ד

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מט"ו מני"א, בו כותב ע"ד בתו תחי'.

וע"פ כתבו כנראה ששואלים דעת רופאים מומחים, ובטח ממלאים ההוראות שלהם, שהרי על
האדם לעשות התלוי בו בדרך הטבע.

בעת רצון יזכירם על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע להמצטרך
להם.

וכיון שמשרתו בחינוך בני ישראל, התקוה שמחדיר בתלמידיו יראת ה' ואהבת ה' המביאים
לידי קיום מצות עשה ומצות לא תעשה, ועוד יוסיף בזה.

וגדול זכות האמור לעמוד לו בהמצטרך לו ולמילוי משאלות לבבו לטובה.

ובפרט ע"פ הידוע פתגם הבעל שם טוב, אשר אהבת השם לכל אחד מבני ישראל הוא באין
ערוך יותר מאהבת הורים זקנים לבן יחידם שנולד להם לעת זקנותם.

ומהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו וכן את המזוזות בדירתם שתהיינה כולן כשרות כדין,
וזוגתו תחי' תשמור על מנהגן הטוב של בנות ישראל הכשרות להפריש לצדקה קודם הדלקת הנרות
בכל ערב שבת וערב יום טוב.

בכבוד ובברכה לבשו"ט בכל האמור.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

נ.ב. לכתבו אודות התראות פא"פ, אין בדבר נחיצות כלל וכלל שהרי המענה כתוב הוא לעיל,
והתורה חסה על ממונם של ישראל הוצאות כספיות דהנסיעה והרי בכגון זה גם הוצאה במרץ ובזמן
וכו'.

לקוטי שיחות פרשת ואתחנן כרך יט שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

- (ב) מפשט הגמרא נראה, שיש צורך בשתי הוכחות. 22
הוכחה אחת להלכה "כשהוא מניח, מניח של יד ואחר כך 23
מניח של ראש", והוכחה נפרדת להלכה "כשהוא חולץ, 24
חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד". ואילו לפי 25
המכילתא נלמדות שתי ההלכות באותה דרך. 26

ב.

לכאורה מדובר בגמרא על ה"גברא" ובמכילתא על
ה"חפצא"

- לכאורה ניתן היה לתרץ קושיא אחת בחבירתה. לשם 27
כך יש להקדים ולהסביר, לפי המכילתא, כיצד נלמד מן 28
הפסוק גם הפרט השני "וכשהוא חולץ, חולץ את של ראש 29
ואחר כך של יד"? 30
ההסבר לכך הוא: ההבדל בין הציווי "והיה לך לאות 31
על ידך" שבפרשת קדש, לבין הציווי "וקשרתם לאות על 32
ידך" שבפרשתנו, הוא: בפרשתנו המצוה היא על מעשה 33
הקשירה של האדם – "וקשרתם לאות על ידך". לעומת 34
זאת בפסוק "והיה לך לאות על ידך" שבפרשת קדש, 35
הציווי הוא "והיה" – שהתפילין יהיו "לאות על ידך 36
ולזכרון בין עיניך".⁶ 37

- במילים אחרות: בפרשתנו מדובר על ה"גברא", 38
ובפרשת קדש "והיה לך לאות על ידך" – מדובר על 39
ה"חפצא". 40

- וכיון שהגמרא מדברת על סדר הנחת התפילין מצד 41
חובת הגברא⁷ – "כשהוא מניח, מניח של יד ואחר כך מניח 42

א.

דברי הגמרא והמכילתא לגבי סדר הנחת תפילין,
והשאלות על כך

- אודות סדר הנחת תפילין נאמר בגמרא¹ "תנא: כשהוא 1
מניח, מניח של יד ואחר כך מניח של ראש, וכשהוא 2
חולץ, חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד. בשלמא 3
כשהוא מניח, מניח של יד ואחר כך מניח של ראש, 4
דכתיב² וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין 5
עיניך, אלא כשהוא חולץ, חולץ של ראש ואחר כך חולץ 6
של יד-מנלן?, אמר רבה; רבי הונא אסברא לי, אמר קרא 7
והיו לטוטפות בין עיניך", כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים" 8
(והיו משמע שתיים, כל זמן שיהיו בין עיניך יהיו שתיים, 9
כל זמן שאותן של ראש מונחים אותן של יד נמי מונחין, 10
אלמא דראש חליץ ברישא – פרש"י). 11
ב"מכילתא" על הפסוק³ "והיה לך לאות על ידך"⁴ 12
נאמר: כל זמן שתפילין של יד ביד תן את של ראש בראש. 13
מכאן אמרו, מצות תפילין, כשהוא נותן, נותן של יד 14
ואחר כך נותן של ראש, וכשהוא חולץ, חולץ את של ראש 15
ואחר כך של יד. 16
צריך להבין: 17
(א) מהי הסיבה לכך, שהגמרא לומדת את סדר הנחת 18
תפילין מן הפסוק "וקשרתם... והיו..." שבפרשתנו, ולא מן 19
הפסוק הכתוב לפני כן בפרשת בא, שבו נאמרת מצות 20
תפילין בפעם הראשונה⁵ – כמו המכילתא? 21

(1) מנחות לו, א.

(2) פרשתנו ו, ח.

(3) בא יג, ט.

(4) כ"ה במכילתא לפנינו ובי"ל ש. וראה מכילתא הוצאת הארואיטץ
שהובא בהמכילתא ההמשך "ולטוטפות בין עיניך". ולפי"ז הוא הכתוב
דס"פ בא ב' ו' כי יביאן. אבל לכאורה הוא ט"ס שם. כי: (א) מעתיק
והי' לך לאות על ידך", שהוא בהפסוק ד' קדש. משא"כ ב' והי'
שנאמר "והי' לאות על ידך" (ובהשמטת תיבת "לך"). (ב) הדרשות שם
באות באמצע הדרשות על הפסוקים ד' קדש, וממשיך שם בהדרשות
על המשך הכתוב "למען תהי' תורת ה' בפיך", ובכתוב שלאח"ז "ושמרת
את החוקה הזאת גר".

במכילתא דרשב"י ס"פ בא עה"פ דס"פ בא: ומנין בנותן את
התפילין לא יהא נותן אלא של יד (תחלה) ת"ל והי' לאות על ידך ומנין

כשהחליץ אין חולץ אלא של ראש (תחלה) ת"ל ולטוטפות בין עיניך כל
זמן שהן בין עיניך יהיו שתיים.

(5) בשאילתות בא (שאילתא מה) הובא (ע"ד) לשון הגמרא, אבל
במקום הכתוב "וקשרתם לאות גר" – כתב "דכתיב והי' לאות על ידך
והדר ולזכרון בין עיניך". ולהלן שם "אסברה לי והיו לטוטפות בין עיניך
כ"ז שבין עיניך יהיו שתיים". אבל בגמרא לפנינו הוא כבפנים. וכ"ה
בריי"ף, תוס', רא"ש כ' ועוד. וראה שאילת שלום והעמק שאלה שם.
דק"ס מנחות שם.

(6) ונפק"מ כשקשרם בזמן כשאין חיוב תפילין. – וראה הערה 23.

(7) ובא בהמשך הסוגיא (שם לפני) ע"ד חיובי גברא: ברכת
התפילין, סח בין תפילה לתפילה כו'. ולהעיר מההמשך בגמ' שם לאחר
ת"ר תפילין כו', אף שכל הסוגיא לפני"ז מדברת ע"ד תפילין, אלא שלפנ"ז
מדובר ע"ד הנחתן וברכתן (של הגברא).

(* לכאורה ט"ס שהושמטה תיבת "לך". ובהוצאת מירסקי (ירושלים תשכ"ד) – שאילתא מז – מביא ממכה כת"י שהובאה תיבת "לך".

34 כך חולץ של יד, כנאמר בגמרא, אפשר לדעת גם
35 ש"כשהוא מניח, מניח של יד ואחר מניח של ראש",
36 כדרשת המכילתא. לשם מה נזקקת הגמרא להוכחה מסדר
37 הציוויים "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין
38 עיניך"?

ד.

שאלות נוספות המתעוררות על הנ"ל

39 ולכאורה יש לומר, שאמנם כך: לפי המסקנה אכן
40 לומדים את שתי ההלכות – הן "כשהוא מניח, מניח של
41 יד ואחר כך מניח של ראש", והן "וכשהוא חולץ, חולץ
42 של ראש ואחר כך חולץ של יד", מכך ש"אמר קרא והיו
43 לטוטפות בין עיניך, כל זמן שבין עיניך יהו שתיים". וכפי
44 שמוצאים אצל כמה מן הפוסקים⁹, ואז מתאים הדבר
45 לדרשת הספרי שלעיל.

46 אך לפי זה מתחזקת השאלה שלעיל: כיון שבסופו של
47 דבר לומדת הגמרא את שתי ההלכות מהוכחה אחת –
48 "והיו", כבמכילתא – מדוע אין היא לומדת זאת מן הפסוק
49 הקודם שבפרשת קדש, כדרשת המכילתא?

50 כן נדרש הסבר אודות שתי הדרכים ללימוד ההלכות.
51 האם ההבדל ביניהן הוא רק במשמעות הדרשה, או שמא
52 יש הבדל הלכתי הנובע מן הפסוק שממנו לומדים את
53 הדין?

54 כמו כן מוצאים שינויים בין דברי המכילתא לבין
55 הספרי: א) במכילתא נאמר "מכאן אמרו מצות תפילין...",
56 ובספרי "מכאן אמרו כשנותן תפילין..."¹⁰. ב) בספרי מוסיפים
57 "כשנותן תפילין, נותן של יד תחילה..." וכשהוא חולץ,
58 חולץ את של ראש תחילה..."¹¹. ואין הדבר כך במכילתא.

ה.

שלוש הדרכים להסברת הקדמת תפילין של יד לתפילין של ראש

59 ההסבר לכך הוא:

60 את הענין שצריך להקדים תפילין של יד לפני הנחת
61 תפילין של ראש, למרות שהן שתי מצוות שאינן מעכבות
62 זו את זו¹⁰, ניתן ללמוד במספר דרכים¹¹:

1 של ראש" – לומדת זאת הגמרא מן הפסוק המדבר על
2 מצות המניח: "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות
3 בין עיניך".
4 ולפיכך יש צורך בהוכחה נפרדת ("כל זמן שבין עיניך
5 יהו שתיים") לגבי חליצת התפילין, שאינה קשורה לחובת
6 ולסדר הנחת תפילין.

7 ואילו במכילתא אין מדובר על מצות הנחת תפילין
8 מצד הגברא, אלא על התפילין, כחפצא, שהם "לאות על
9 ירך ולזכרון בין עיניך", ולכן ההוכחה היא מן הפסוק
10 "והיה לך לאות על ירך", ש"כל זמן שתפילין של יד ביד
11 תן את של ראש בראש", ובמילא – "מכאן אמרו" –
12 לומדים מכך גם לגבי מעשה האדם בשתי הפעולות:
13 "כשהוא נותן, נותן של יד ואחר כך נותן של ראש,
14 וכשהוא חולץ, חולץ את של ראש ואחר כך של יד". כי
15 בענין של "והיה" אין הבדל בין הנחת התפילין לבין
16 חליצתן.

ג.

הקשיים על הסבר זה

17 אך קשה להסביר זאת כך⁸, כי
18 בספרי בפרשטנו נאמרים אותם דברים כבמכילתא –
19 "כל זמן של יד ביד תן של ראש בראש, מכאן אמרו,
20 כשנותן תפילין, נותן של יד תחילה ואחר כך של ראש,
21 וכשהוא חולץ, חולץ את של ראש תחילה ואחר כך חולץ
22 של יד" – אך למרות זאת נלמד הדבר בספרי מן הפסוק
23 שבפרשטנו: "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין
24 עיניך", המדבר על חובת הנחת התפילין של האדם.

25 נוסף על כך, שלפי זה אין מובנת התחלת הלשון של
26 המכילתא "כל זמן שתפילין של יד ביד תן את של ראש
27 בראש", כי לפי האמור לעיל צריך היה לומר, ובסדר הפוך,
28 "תהיה של ראש בראש כל זמן..." וכדומה – ביטוי המדבר
29 על התפילין כפי שהם מונחים על גופו, בלא ביטוי המדבר
30 על הנחתן על-ידי האדם.

31 וכן צריך עיון בגמרא עצמה: אם הגמרא לומדת
32 מ"והיו" ש"כל זמן שבין עיניך יהו שתיים", הרי כשם
33 שמשכיבה זו מבינים ש"כשהוא חולץ, חולץ של ראש ואחר

משמע כן. וכן מפורש בשו"ת הרא"ש כלל ג ס"א. ט"ז או"ח סכ"ה סק"ד (וראה שם סק"ה). שו"ע אדה"ז שם סי"ב. ועוד.

(10) משנה מנחות לח, א. רמב"ם הל' תפילין פ"ד ה"ד. טוש"ע ודאדה"ז או"ח ר"ס כו. ובשו"ע אדה"ז שם סכ"ה סי"ג. וראה תוס' ערכין שם. לקמן הערה 21, 27.

(11) להעיר מלקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 320 ואילך סעיף ו ובהערות שם.

(8) ולהעיר גם שבהפסוק נאמר "והיה לך לאות גוי" ולא כהפסוק דס"פ בא: והי' לאות.

(9) ראה תוד"ה של יד (ערכין ג, ב). וכן מפורש בנמוק"י הלכות תפילין שם. ראה מעדני יו"ט להלכות קטנות להרא"ש הל' תפילין סט"ו אות ב. אבודרהם שער ג (ברכת השחר). שאילת יעב"ץ ח"א סקכ"ה. ובכ"מ.

אבל בתוד"ה וקשרתם מנחות שם (תוד"ה עבורי יומא לג, ב) לא

לפי האופן הראשון, שזהו פרט בשלימות מצות תפילין
של ראש, כאשר הן מונחות על ראשו, אין הוא צריך
לחלוץ את של ראש ודי לו בהנחת תפילין של יד, וכך
נשלמת המצוה של ראש.

ואילו לפי האופן השלישי¹⁷, שזוהי הלכה במצות
תפילין בכלל¹⁸, מובן, שהוא צריך לחלוץ את התפילין של
ראש ולהניחן כסדרן.

ו.

ההבדל בין לימוד הגמרא לבין לימוד המכילתא

וזוהי ההבדל בין הלימוד "כל זמן שבין עיניך יהו
שמים" שלומדת הגמרא, לבין הלימוד במכילתא "מכאן
אמרו מצות תפילין, כשהוא נותן, נותן של יד ואחר כך
נותן של ראש, וכשהוא חולץ..."

כוונת הלימוד "כל זמן שבין עיניך יהו שמים" היא,
שזהו פרט בתפילין של ראש: הקדמת תפילין של יד – "יהו
שמים" – חשובה לשלימות מצות תפילין של ראש – שבין
עיניך¹⁹. ולכן, כאשר הקדים תפילין של ראש לתפילין של
יד די בהנחת תפילין של יד לאחר מכן, ובכך הוא מקיים
מכאן ולהבא את החובה "כל זמן שבין עיניך יהו שמים"²⁰.

ואלו לפי המכילתא, שהלימוד הוא ש"מצות תפילין
(מהותה הוא באופן שבו) כשהוא נותן, נותן של יד ואחר
כך נותן של ראש", שהסדר הוא דין במצות תפילין
בכלל²¹, ולכן כאשר הקדים תפילין של ראש חסר פרט
ב"מצות תפילין"²², והוא צריך לחולצן ולהניחן כסדרן.

(א) זוהי הלכה לגבי תפילין של ראש: שלימות מצות
תפילין של ראש היא רק כאשר מונחות על היד תפילין
של יד, ולכן צריך להניח תפילין של יד לפני הנחת תפילין
של ראש.

(ב) זהו דין לגבי הסדר שבו צריך הגביר להניח תפילין
– תחילה צריך להניח תפילין של יד ואחר כך תפילין של
ראש. כלומר, אין זה פרט בתפילין של ראש¹² או של יד,
אלא זוהי ההלכה בסדר הנחתן על ידי האדם המניחן¹³.

אחד מן ההבדלים המעשיים הנובעים בפשטות מן
ההבדל בין שתי דרכים אלו הוא במקרה¹³ שהניחו את
שתייהן בבת אחת: לפי האופן הראשון, שזהו פרט
בשלימות מצות תפילין של ראש, הרי גם אז קיימו את
המצוה בשלימותה. אך לפי האופן השני, שזוהי הלכה
בסדר הנחת האדם, יש לומר שסדר זה חסר כאשר הניחו
את שתייהן בבת אחת¹⁴.

דרך נוסף: (ג) ניתן להסביר שזהו דין ב"מצות תפילין".
כלומר, שסדר הנחתן – חובת הקדמת הנחת תפילין של
יד – הוא חלק ממצות התפילין של יד ושל ראש, כאשר
הוא חייב בשתייהן.

והנובע מכך להלכה למעשה¹⁵: כאשר אדם הניח
תפילין של ראש לפני שהניח תפילין של יד, האם הוא
חייב לפשוט את התפילין ולהניח אותן שוב כסדרן, או
שדי לו להניח אחר כך תפילין של יד,

וידועה מחלוקת הפוסקים והאחרונים בכך¹⁶.

מקומות.

(19) ולהעיר מלשון הנמוק"י שם ד"ה יהו שמים: וכיון שכן צריך
שילבשם אחרונים. וראה שם לפני ד"ה אין מעבירין וכו' (ראה לעיל
הערה 13).

(20) ראה ט"ז שם שחולק על האבודרהם וס"ל שיצא כאשר הניח
תש"י אחר תש"ר, ומביא רק "כ"ז שבין עיניך כו". ועד"ז בשאילת
יעב"ץ שם וראה פני משה לירושלמי מעשר שני פ"ה ה"ה (ה"ח). ובכמה
ספרים שהובאו במאסף לכל המחנות שם.

(21) אף אם נאמר שב מצות הן (וראה לקמן הערה 27). ועד"ז מש"כ
בתוס' ערכין שם. ולהעיר מהדיעות (רי"ף הל' תפילין. רמב"ם שם ה"ה.
שו"ע (וראדה"ז) סכ"ה ס"ה (סי"ג). ועוד) שמברכין ברכה אחת על
התפילין (וראה פרש"י מנחות לו, רע"א (וראה תוד"ה אשר ברכות ס,
ב): "להניח", דבשל יד מתחיל להניח: "מצות תפילין", דעכשיו גומר את
המצוה. ודוחק לומר שזהו להדיעה שמצוה אחת הן.

ולהעיר מהדיעות (הובא בארחות חיים הל' תפילין סכ"א. או"ז ח"א
ס' תקעה. הגהות סמ"ק סי' קנג) שמפרש שכשיש לו שתייהן – מעכבות.
וראה ביאור הרי"ף פ' פערלא לשהמ"צ רס"ג מ"ע ה"ו. המובא בהערה
הבאה. וראה אנציקלופד" תלמודית ע' הנחת תפילין, וש"נ.

(22) ראה ספר החיים (להרש"ק) אר"ח סכ"ה ס"ו. אלא שלדעתו הוי
בכלל תולמ"ה ומצד כל זמן שבין עיניך יהיו שמים. ולהעיר גם משו"ת
הרדב"ז ח"א סתקב"ט שמכיון שהוא מחויב לקשור של יד תחלה עדיין
לא הגיע זמן של ראש.

(12) להעיר מצפ"ע לרמב"ם הל' תפילין שם, דגבי תפילין של יד
המצוה היא ההנחה או הקשירה כו' אבל בשל ראש המצוה שיהי' מונח
כו' ומי"מ גם בשל יד מברך כו' דזה גורם לשל ראש שיהי' מונח משום
דכל שבין עיניך יהא שמים. וראה לקמן בפנים.

(13) ב' אופנים הנ"ל י"ל באופן אחר: אם נוגעת השלילה – דהנחת
תפילין של ראש לא תהי' לפני הנחת תש"י, או שנוגע החיוב, שיניח תש"י
לפני הנחת תש"ר. והנפק"מ דלקמן בפנים י"ל גם בזה. וראה הערה הבאה.
ולהעיר גם מפרמ"ג (א"א) ר"ס כו (ובכ"מ – ראה בהנסמן בהערה
(16) מדוע יצא בשינוי סדר, הרי כל מה דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד
לא מהני. וראה לקח טוב שבהערה 18. וראה לקמן בפנים.

(13*) להעיר משק"ט הכללית הידועה: כשצריך להיות זה אחר זה
– היוצא כשנעשה בבת אחת (ציונים לתורה להר"י ענגל כלל לה).

(14) ראה גם חמדת ישראל מ"ע יב"ג.

(15) להעיר גם מהשק"ט בשתי הלחם אם מנחה חדשה הוא דין
בשתי הלחם, או דהוא דין במנחות (דשתי הלחם יהיו המתיר שלהם).
והנפק"מ: אם עבר והקריב מנחה מתבואה חדשה לפני שתי הלחם (ראה
לקו"ש (המתורגם) ח"י"ז ע' 58, חל"ב ע' 135 ואילך. וש"נ).

(16) ט"ז או"ח סתרפ"ד סק"ד. מג"א שם סק"ה. כל הדיעות בזה
נקבצו במאסף לכל המחנות סכ"ה סקצ"ג. וש"נ.

(17) לאופן הב' – ראה לקמן סעיף ז'.

(18) ראה לקח טוב להר"י ענגל כלל ה' (יח, א ואילך) בארוכה אם
שינוי הסדר הוי חסרון בגוף המצוה, או שהוי חסרון מבחין, וש"נ לכו"כ

ז.

סדר ההנחה - רק תנאי במעשה ההנחה או פרט במצוה עצמה

1 לפי האופן השני שלעיל, שזוהי הלכה רק בסדר הנחת
2 תפילין על ידי האדם, יש מקום לחשוב האם זהו רק תנאי
3 ופרט בסדר ההנחה של האדם ללא קשר למצות התפילין
4 עצמה, וכתנאי (כרוב תנאי המצוה) איך הוא מעכב²²,
5 ולכן, אם הקדים תפילין של ראש די אם יניח לאחר מכן
6 תפילין של יד ויקיים כך מצות תפילין כראוי;

7 או שניתן לומר, שפרט זה בסדר הנחת התפילין נמשך
8 גם מאוחר יותר, שגם לאחר מכן, כאשר התפילין של ראש
9 מונחות עליו, הרי זה המשך של הנחת תפילין של ראש
10 ולא הקדמת תפילין של יד²³, ולכן הוא צריך לחלוץ את
11 של ראש ולהניח כסדרן.

12 ויש לומר, שבדברי הגמרא "רב הונא אטברא לי
13 (שהקדמת חליצת של ראש נלמדת מ)אמר קרא? והיו
14 לטוטפות בין עיניך, כל זמן שבין עיניך יהו שתיים",
15 מפרשת הגמרא שההוכחה הראשונה לגבי סדר ההנחה –
16 "כשהוא מניח, מניח של יד ואחר מניח של ראש... דכתיב
17 וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות בין עיניך" –
18 הוא תנאי בלבד במעשה ההנחה של הגברא ולא במצות
19 תפילין עצמה. למצות תפילין עצמה חשוב רק הפרט "כל
20 זמן שבין עיניך יהו שתיים".

21 ועל כך באה ההוספה בספרי, שהדבר נלמד
22 מ"וקשרתם...", "כל זמן של יד ביד תן של ראש בראש,
23 מכאן אמרו, כשנותן תפילין, נותן של יד תחילה ואחר כך
24 של ראש": לפי הגמרא חשוב רק שתהיינה מונחות על
25 ראשו כל זמן שבין עיניך יהו שתיים. כלומר, הקדמת תפילין
26 של יד היא רק כדי שיהיו שתיים כל זמן שבין עיניך.

27 אך לפי הספרי, אין חשוב למצות תפילין של ראש רק
28 שהן תהיינה מונחות גם כאשר תפילין של יד מונחות, אלא
29 גם הסדר של "תן של ראש בראש", ולפיכך "נותן של יד
30 תחילה", כדי שיהיה כראוי "תן של ראש בראש".

ח.

לפי המכילתא שתי ההנחות "הויה ועשיה אחת"

לפי כל האמור לעיל מובן גם מדוע לומדת זאת
המכילתא מן הפסוק הראשון בפרשת קדש "והיה לך לאות
על ירך..."²⁴, ואף לא מן הפסוק "והיה לאות על ידכה"
שבפרשת "והיה כי יביאך" בסוף פרשת בא: לפי
המכילתא, סדר ההנחה הוא פרט ב"מצות תפילין", ולא
רק במעשה ההנחה של הגברא או בשלימות מצות תפילין
של ראש (ולכן נאמר שם "מכאן אמרו, מצות תפילין,
כשהוא נותן, נותן של יד ואחר כך נותן של ראש", ולא
נאמר בקצרה "מכאן אמרו, נותן של יד תחילה", כי החובה
על הקדמת תפילין של יד אינה רק תנאי כדי לקיים
אחר-כך "כל זמן שבין עיניך יהו שתיים" או תנאי באופן
"תן של ראש בראש", אלא דין במצות תפילין).

לפיכך לומדים זאת מן הציווי על מצות תפילין בפעם
הראשונה²⁴, שמכך מובן, שיחד עם עצם המצוה נאמר
הדין העיקרי שבמצוה.

ויש להוסיף, שהמקור לכך שפרט זה הוא דין ב"מצות
תפילין" עצמה איננו רק מפני סדר הפסוק, אלא גם מן
הלשון:

מן הפסוק "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך
ולא נאמר והיו לזכרון בין עיניך" לומדים ה"ראשונים"²⁵
ששתיים נחשבים להויה ועשיה אחת²⁶, אך להלכה,
אשר לפי הדעה שסדר הנחת תפילין נלמד מ"וקשרתם...
והיו לטוטפות...", הם "נחשבים להויה ועשיה אחת" רק
לגבי הענין "שצריך לתוכפן זו אחר זו ללא שום הפסק"²⁶.

אבל לפי המכילתא שתי ההנחות הן "הויה ועשיה
אחת" לגמרי²⁷.

מכך מובן, שאם שינה אדם את הסדר אין זו "הויה
ועשיה אחת" שבפסוק, ולכן הוא צריך שוב להניח כסדרן.

ט.

תפילין של יד - מצוות, תפילין של ראש - תורה

כל הענינים בנגלה שבתורה מתבטאים גם בפנימיות

27 ועפ"י י"ל בחילוק הדרשות דהמכילתא והש"ס בפשטות:
להמכילתא תפילין של יד ותש"ר הם מצוה אחת (וכרעת הבה"ג וזהר
(ח"ב צא, א. ח"ג (רע"מ רנו, א). ועוד). ולכן למד הדין מהכתוב "והיה
לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך", שלא נאמר רק ציווי אחד – "והיה
לך", על תש"י ועל תש"ר, ולא נאמר ציווי בפ"ע על תש"ר (ראה פרש"י
מנחות מד, א ד"ה בשמונה עשה בל"א (שטמ"ק הגהות צ"ק ב"ח * שם)
וראה הגהות חשק שלמה שם):

22* ראה גם לקח טוב שם.

23 להעיר מדין הניחם קודם אור היום (מנחות שם. וראה צפע"ג
שם) ובצפע"ג מה"ד ע, ד: דתפילין ש"ר הליבשה דבר הנמשך דכל רגע
ורגע שהוא לבוש מקיים מצוה משא"כ בש"י כו.

24 להעיר מלקו"ש חז"א ע' 45.

25 בעל המאמר (והוא בר"ן) סוף ר"ה.

26 שו"ע אדה"ז שם סכ"ה סכ"ב. וראה לבוש שם ס"י.

שעבודת היראה אינה דרושה רק כהקדמה ללימוד התורה, 27
אלא גם ביחד עם לימוד התורה (עבודה שבשכל והבנה 28
והשגת אלקות), צריכה להתקיים העבודה של יראה, ואז 29
"חכמתו מתקיימת" 32. ועל ידי כך מגיעים לדרגה נעלית 30
ביותר ביראה, מזו שבאה כהכנה לתורה, על ידי לימוד 31
התורה, עליה נאמר "אם אין חכמה אין יראה" 35, וכמו 32
שנאמר 36 "ויצוינו ה' לעשות את כל החוקים האלו 33
ליראה", שזוהי הדרגה של יראה עילאה, הבאה רק לאחר 34
עבודת החכמה, כמוסבר בתורת החסידות בהרחבה 37.

יא.

הנחת תפילין של יד תחילה - השלמות בעבודה הרוחנית

ועל כך מוסיפים, שצריך להניח תפילין של יד לפני 36
תפילין של ראש, יראתו קודמת לחכמתו, לא רק מפני שכך 37
צריך להיות הסדר בעבודת האדם, שכדי להגיע לשלמות 38
בתורה – תפילין של ראש – צריך כהכנה את היראה 39
וקבלת העול, כדי שתהיה "חכמתו מתקיימת" – "כל זמן 40
שבין עיניך יהו שתיים", ועל ידי כך מגיעים אף לשלמות 41
נעלה יותר – אם אין חכמה אין יראה – גם הדרגה של 42
תפילין של יד מתעלה, 43

אלא שסדר זה עצמו הוא פרט ב"מצות תפילין". 44
כלומר, מניחים קודם תפילין של יד מפני שהן העיקר, 45
ויש בהן מעלה 38: מהותה של קבלת עול – יראה, ואפילו 46
יראה תתאה, היא ההתבטלות העצמית, היפך הישות, ולכן 47
היא קשורה 39 לביטול העצמי של עצם הנפש, דרגה יחידה 48
שבנפש, הנעלית מעבודת תפילין של ראש 40. וכפי 49
שמוסבר בתורת הבעל־שם־טוב 41 לגבי הנחת תפילין של 50
הקדוש־ברוך־הוא – תחילה תפילה של יד, ואחר כך 51
תפילה של ראש: 52

1 התורה, ואדרבה, הענינים שבנגלה נובעים 27 מן הפנימיות.
2 וכך גם בענינינו:

3 כל התורה כולה הוקשה לתפילין 28. וכשם שבתפילין
4 יש תפילין של יד ותפילין של ראש, כך גם קיימים שני
5 בחינות של תפילין בעבודת התורה והמצוות: תפילין של
6 יד, המונחות על הזרוע כנגד הלב, מצביעות על העבודה
7 שבלב, יראה ה' וקבלת עול. ותפילין של ראש, שהנחתן
8 כנגד המוח, מצביעות על עבודת השכל, בהבנה והשגה.

9 וכפי שמודגש בהלכה בתורת הנגלה, בשולחן ערוך,
10 שקיום מצות תפילין הוא "להניחם" 29 על הזרוע כנגד הלב
11 ועל הראש כנגד המוח, כדי שזכור נסים ונפלאות שעשה
12 עמנו שהם מורים על יחודו ואשר לו הכח והממשלה...
13 וישעבד 30 להקדוש־ברוך־הוא הנשמה שהיא במוח וגם
14 תאוות ומחשבות לבו לעבודתו יתברך. על ידי הנחת
15 תפילין יזכור 31 את הבורא יתברך וימעט הנאותיו.
16 ובאופן כללי אלה הם שני ענינים: הרגש, מדות שבלב,
17 מצוות – תפילין של יד, ותורה – תפילין של ראש.

י.

שתי ההוראות הנלמדות מתפילין לגבי הסדר בסוגי עבודת ה'

18 ועל כך יש שתי הוראות: "כשהוא מניח, מניח של יד
19 ואחר כך מניח של ראש דכתיב..." "ש"ראת חטא" צריכה
20 להיות "קודמת לחכמתו" 32. יראה היא תרעא (=שער) ..
21 לחכמה" 33.

22 כפי שמבואר בהרחבה בתניא 34, ש"ראשית העבודה
23 ועיקרה ושרשה" היא "לעורר תחילה היראה הטבעית
24 המסתורת בלב כל ישראל שלא למרוד במלך מלכי
25 המלכים הקדוש־ברוך־הוא..." לאחר מכן באה ההוראה
26 השניה, הנעלית יותר: "כל זמן שבין עיניך יהו שתיים",

ובכ"מ).

32 אבות פ"ג מ"ט.

33 זח"א ז, ב. וראה הנסמך בניצוצי זהר שם.

34 פמ"א.

35 אבות פ"ג מ"ז.

36 פרשתנו ו, כד.

37 תניא ספכ"ג. פמ"ג. לקו"ת פרשתנו ט, ג ואילך. במדבר טז, ב
ואילך. ובכ"מ. – וידועה הצ"ע בפרש"י יומא עב, ב ד"ה ותרעא.

38 ועד"ז הוא בח"י יחז"ע ויחז"ת שבתפילין ש"ר ותש"י – ראה
לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 59, וש"נ.

39 ראה תו"א קיד, ד. ביאורו"ז פא, א"ב. קונטרס העבודה פ"ג ע' 18.

40 ועד"ז הוא בהבחי' דתשובה – ראה לקמן ע' 439.

41 ספר השיחות קית ה'ש"ת ע' 133.

משא"כ להש"ס דס"ל דב' מצות הן (ראה מנחות מד, א וכדעת
הרמב"ם סהמ"צ מ"ע יב"ג. סמ"ג עשין כא"כב. חינוך מצוה תכא"תכב.
ועוד), למד ממש"צ "וקשרותם לאות על ירך ודוד לטוטפות גו'", שנאמר
ב' ציונים על תש"י ועל תש"ר (ראה פרש"י כו' הנ"ל. אלי' זוטא סכ"ח
סק"ג. העמק שאלה שם. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 55 ואילך).
27* כמובן ממש"כ בכתהאריז"ל (נגיד ומצוה בתחלתו מע"ח. נהר
שלום בהקדמת רחובות הנהר בסופו. מ"ח מס' חייב הנשמות פ"א מ"ב.
וראה הקדמת הרח"ו לשער ההקדמות. רמ"ז לוח"א ד, סע"ב) דפרד"ס
שבתורה הוא בדוגמת העולמות אבי"ע. – והעולמות ה"ה משתלשלים
זמ"ז.

28 קידושין לה, א.

29 שו"ע אדה"ז שם סי"א. משו"ע שם ס"ה.

30 אשר "וישעבד כו' הנשמה כו' לבו" – הוא חלק מקיום המצוה
(ולא רק כוונת המצוה) – ראה ב"ח לטאו"ח רס"ח ד"ה ויכוון.
31 והרי זכרון הוא במוח החכמה (ראה לקו"ת ס"פ קדושים.

ועל ידי כל זה מתקיימת "מצות תפילין" בשלמותה,¹¹
באופן של "הויה ועשיה אחת": כאשר הענין של "אחת",¹²
בחינת יחידה⁴³, מורגש בדרגת תפילין של יד, משפיעה
ה"אחת" גם בתפילין של ראש, בעבודת בעלי-המוחין
בידיעה והשגת התורה,¹⁵

ועל ידי העבודה באופן של "אחת" – ממשיכים
בעולם ענין של "אחד" – "כמאמר⁴⁴ תפילין דמארי עלמא
מה כתיב בהו .. ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", ישראל
מורידים את השפעת הוי' אחד "בארץ"⁴¹.

(משיחת יו"ד שבט תשל"ז)

בתפילין שלמעלה⁴² רומזות תפילין "של יד" לעבודת
האנשים הפשוטים, ותפילין "של ראש" לעבודת בעלי
התורה. בהנחת התפילין שלמעלה קודמת עבודת האנשים
הפשוטים מתוך קבלת עול, והיא נעלית מעבודת בעלי
המוחין בידיעה והשגת התורה.⁵

ועל ידי כל זה מתקיימת "מצות תפילין" בשלמותה,
באופן של "הויה ועשיה אחת": כאשר הענין של "אחת",
בחינת יחידה⁴³, מורגש בדרגת תפילין של יד, משפיעה
ה"אחת" גם בתפילין של ראש, בעבודת בעלי המוחין
בידיעה והשגת התורה.¹⁰

(44) ברכות ו, א.

(42) שתוכנם שבחייהו דישאל (ברכות ו, סע"א).

(43) תוד"ה עד אחת מנחות יח, א.

המשך ביאור למס' סוכה ליום ראשון עמ' ב

שהסכך יהיה דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ, אלא
לרבי עקיבא מאי איכא למימר – מנין לו דין זה.
מיישבת הגמרא: כי אהא רב דימי מארץ ישראל לבבל אמר בשם
רבי יוחנן, שלומדים זאת ממה שאמר קרא 'חג הסוכות תעשה לה',
ו'חג' משמעותו חגיגה, ומשמע שמקיש הפסוק סוכה לקרבן חגיגה,
מה קרבן חגיגה נעשה מדבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ
– מבהמה שאינה מקבלת טומאה בחייה, וגידולה מן הארץ שהרי
ניוונית וגדילה מהקרקע, אף סכך הסוכה צריך שיהיה מדבר שאינו
מקבל טומאה וגידולו מן הארץ.

דיני הסכך מהענינים. אלא למאן דאמר – רבי עקיבא שסובר
שכונת הכתוב היא שסוכות ממש עשו להם בני ישראל בשעת
חנייתם מפני החמה, וזכר לאותם סוכות ציוה הקב"ה לעשות
סוכות, מאי איכא למימר, הרי אין סיבה ללמוד דיני סוכה מענינים.
מביאה הגמרא את הברייתא בה נשנית מחלוקת זו: דתניא נאמר
בכתוב 'כי בסוכות הושבתי את בני ישראל' בהוציא אותם מארץ
מצרים אותם סוכות ענין כבוד הוי', דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא
אומר סוכות ממש עשו להם. חוזרת הגמרא ומסבכת את הקושיא,
הניחא לרבי אליעזר יש ללמוד מהפסוק 'ואד יעלה מן הארץ'

המשך ביאור למס' סוכה ליום שני עמ' א

העשוי, ומדיחן דייק רבי יוחנן לחלק ולומר שמשנתנו מדברת
באופן שפסול הסוכה הוא רק מדרבנן, והמשנה להלן מדברת
באופן שהסוכה פסולה מן התורה. מתרצת הגמרא: ורבי יוחנן
אמר לה, שדייק את דבריו מדברי המשנה, שהרי הקא – במשנתנו
דקתני אין מסבכין בהן ולא אמרה המשנה 'אינה סוכה', משמע
שרק לכתחלה הוא

סוכה אינה סוכה, שפסולה מדאורייתא, וכי אפשר להעמידה רק
באופן שמשום 'תעשה' ולא מן העשוי איכא – יש לפסולה, ומשום
גזירת איצור ליכא, והרי יכול רבי יוחנן להעמיד באופן שסותר את
כל הגדיש כלפי מעלה ונענע את העומרין שמסכך בהם וחזר
והניחן לשם סוכה, והסוכה פסולה מדרבנן משום גזירת אוצר
שלא לא ינענע אותם ויפסלו מדאורייתא משום תעשה ולא מן

המשך ביאור למס' סוכה ליום שבת קודש עמ' ב

טפחים ושייך בזה גזירת תקרה, ורבי יהודה מכשיר, שכיון שרוב
תקרות הבתים עשויות מנסרים שיש בהם ארבעה טפחים, לא גזרו
חכמים על נסרים שרחבים פחות משיעור זה.

חכמים לסכך בהם גזירה שמא יבוא לישב תחת קורות ביתו
והתורה אמרה 'סוכה' ולא ביתו של כל ימות השנה. אולם אם אין
בהן ארבעה טפחים אך רחבים יותר משלושה, רבי מאיר פוסל,
כיון שיש מיעוט בתים שתקרתם עשויה מנסרים שיש בהם שלושה

בראשית מט, יד-טו - יששכר חמור גרם רבין בין המשפטים. וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבל ויהי למם עבד

ידוע מארז"ל ע"פ אדם כי ימות באהל, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי, ופירש בע"ח² שער המוחין פ"ג, דתורה הוא ז"א תושב"כ, והקיום שלו הם המוחין, ואין התורה יכול להתקיים להיות לו מוחין המקיים אותו אלא ע"י בינה הנקראת מי כנודע אשר היא ממיתה עצמה בשביל התורה, כי נה"י שלה מסתלקין האורות שלה³ ונשאין במתים כלים בלי עצמות וגוף בלי נשמה, ועושה כן בשביל התורה שהוא ז"א כדי שיתלבשו בתוכה המוחין שהם הקיום שלו ע"ש.

ולכאורה צ"ל, מהו ההפרש בין התורה שהיא בחי' ז"א, לגבי הקיום דהתורה שהוא המוחין דז"א. אך הענין הוא:

דמה שהתורה ז"א, היינו בחי' הנגלה דתורה, כמו

השמים כסאי שקאי על תורה כמו שתורה ירדה במדות לברר כשר פסול כו', והיינו ז"א שהוא נגלה, והנגלות, ובכלל הוא הנובלות דחו"ב וכנ"ל.

והקיום דתורה דהיינו המוחין דז"א, שהמוחין הוא מה שנמשך לו מחו"ב, דהיינו מהפנים דחו"ב (כי מהאחוריים דחו"ב אין קיום התורה, כי מצד האחוריים יש שכחה כמ"ש בע"ח⁴ שער הזווגים פ"ו) היינו פנימיות התורה, שפנימיות התורה הוא מהפנים דחו"ב, ובחי' זו דפנימיות התורה מקיים את הנגלה דתורה, (בדוגמא כמו שמלח מקיים את הבשר לימים רבים, ופנימיות התורה הוא בחי' מלח כמ"ש בלקו"ת⁵ בד"ה ולא תשבית מלח ובהביאור ע"ש).

והנה הקיום דתורה תלוי במי שממית עצמו עלי, דהיינו שבינה הנקראת מי מתרוקנים נה"י שלה מאורותיהם ונעשים כמתים ומתלבשים בנה"י המוחין דז"א, דהיינו פנימיות התורה.

לקוטי לוי יצחק על פסוקי תנ"ך ומזוז"ל עמוד קכח

(1) ברכות סג, ב, עה"כ - במדבר יט, יד.

(2) שער כ.

(3) ראה הביאור באור התורה חוקת עמוד תתיח.

(4) שער טו. ראה תניא - קונטרס אחרון - קסא, א. לעיל סימן מד

(5) לקוטי תורה ויקרא ג, ד, ב.

אגרות קודש

ב"ה, ה' מנחם אב, תשכ"ד
ברוקלין, נ.י.

הו"ח אי"א נו"נ רב פעלים וכו'
מוה"ר שלמה יהודא ליב שי' אדלר
יו"ר אגודת השוחטים בת"א

שלום וברכה!

בעתו קבלתי מכתבו מא' בתמוז, וחכיתי עם המענה שלי עד לאחר הפגישה עם הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א נו"מ בעל מדות ורב פעלים הרא"י שליט"א אונטרמן רב הראשי.

וכנראה מקטעי מכתבי העתים וגם ממכתב כ' וכן מרושם השיחה האמורה, המצב בהענין עליו כותב הולך ומשתנה מיום ליום, מצד כמה גורמים שמתערבים בזה ומטעמים שונים ומשונים.

ויהי רצון שזכות הרבים יסייע שכל הענין יסתדר באופן הכי טוב באמת, וידוע גודל ענין הכשרות וגודל הזהירות שצריך להיות בזה, בכל מקום ובכל זמן, ובפרט בתקופתנו ובארץ הקדש, ארץ אשר עיני ה"א בה מראשית השנה ועד אחרית שנה.

בכבוד ובברכה לבשורות טובות בכל האמור.

ג, כג – ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר

משה רבינו התפלל להציל את בני ישראל מהגלות ומחורבן בהמ"ק וכו'

איתא במדרש איכא (פתיחתא כ"ד) שהקב"ה צוה לירמ' שילך על קברי אבות, ואחר כך על קברו של משה, ומשה עמד ואמר לירמ' אני אלך ואציל את ישראל, כשראו ישראל אותו, אמרו הא בן עמרם יציל אותנו כדאיתא במדרש איכא. קודשא בריך הוא כל מילין סתימין דאיהו עביד אעלין באורייתא קדישא, והיכן מבואר ענין זה בתורה. אבל נוכל לומר שבכאן נרמז ענין זה.

ולכן פתח ואתחנן שביקש על חן שיהי' לירמ' ועל כל ישראל, ואל שדי יתן להם רחמים לפני כל שוביהם בעת ההיא, על אותו עת צרה שהי' ליעקב בשעת החורבן, ההוא כתיב שהוצרך משה לעמוד מקברו ונתבקש לפני הקב"ה שיבא בעצמו מקברו, לאמר שיעורר הספד.

ובמלת **ההיא** נרמזין בו שלשה דברים שנעשו לישראל בשעת החורבן, שנחרב ארץ ישראל וירושלים, ונשרף המקדש כמ"ש בפסוק. וזה נרמז במלת ההיא, ה"ר ה"בית לבמות יער ירושלים לעינים תהי' ארץ ישראל (ירמ' כו, יח). וידוע שב' חורבנין ב"ית שני ה' אחרונה שבשם, על זה אמר אדנ"י בית ראשון ה' ראשונה שבשם, ועל זה אמר הוי"ה בנקודות אלקים, שהראה הקב"ה למשה חורבן בית ראשון, ועל זה אמר את גדלך. על בית שני שנחסרו ה' דברים, כמ"ש ביומא (דף ק"א [ע"ב]) על פסוק (חגי א, ח) ואכבד חסר ה', על זה אמר את ידך החזקה, על בית שני שנחסרו ממנו ה' דברים כמנין אצבעות שביד.

והנה התפלל משה על אותו עת אעברה נא, רוצה אני לקום מקברי ואציל את ישראל כמ"ש במדרש ואראה מי ימחה בידי, ואמר ג' לשונות ואראה את הארץ, שרצה להציל כל ארץ ישראל שהוא גלות י' שבטים. ואחר כך גלות יהודה ובנימין שהוא ירושלים, אמר ההר הטוב הזה. ואחר כך על בית המקדש על הר הבית אמר הלבנון.

השיב לו הקב"ה כבר יצאה הגזירה רב לך על ב' חורבנין, ואל תוסף דבר אלי עוד, שאי אפשר להחזיר אותם. גם רמז במלת נ"א, על חן של ירמ' שיהי' לו בעיני נ"בזרא ד"ן.

מגלה עמוקות אופן פה

רמזים שביקש משה ליכנס לא"י כדי שיהי'

השם והכסא שלם וכמו שיהי' לע"ל וכו'

הנה מלחמת עמלק' היא מצוה אחת שצוה הקב"ה לישראל בכניסתן לארץ מג' מצות (סנהדרין כ:), שסימנם מצות ה' ברה 'מאירת' עינים (תהלים יט, ט), בר"ת מן ברה 'מאירת' עינים, נרמזין ג' מצות אלו שנצטוו ישראל בכניסתן לארץ, דהיינו ב' של ברה 'בנין בית המקדש, מ' של מאירת למנות להם 'מלך, ע' של עיני' מלחמת 'עמלק, וסימנם מב'ע, נוטריקון 'מושל' בגבורתו 'עולם' (שם סו, ז),

והי' חושב שיקיים שלשתן משה בן עמרם, אבל באמת שלא יתקיימו עד שיבא מנחם בן עמיאל וכו'.

וידוע (תנחומא תצא סימן יא) שאין השם מלא אלא במחיית זרעו של עמלק, ולכן נתאוה משה לכניסת ארץ ישראל ולהשלים השם והכסא, וג' מצות אלו שנצטוו, הם להשלים ג' אותיות שחסרים מכס יח, דהיינו בבנין בית המקדש ישלימו אות א' של כסא, כי שמה ישבו כסאות למשפט (תהלים קכב, ו), ובית המקדש הוא כסא ה', כמו שכתוב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו (ירמ' יז [יב]), רצה לומר מקום המקדש הוא כסא כבוד, נמצא שבבנין של בית המקדש נשלם אות א' של כסא. ובמינוי מלך נשלם אות ה' מן השם, כי הוצרך המלך להיות ממלכות בית דוד שהוא מלכות שמים ה' אחרונה של השם, כמ"ש דוד כי בכה ארוץ גדוד (תהלים יח [ל]), אמר בכה בתוספת ה'. ובמחיית זרעו של עמלק שפגם באות ברית שהיא רזא דו' גוף וברית חשבינן חד, הרי שבג' מצות אלו יושלם התיקון של השם והכסא.

ולכן אמר משה ואתחנן אל ה' בעת ההיא, ר"ל שרצה לתקן באותו עת מה שצוה הקב"ה לאמר לדורות, ההוא כתיב, ר"ת אותן אותיות החסרים מן השם שהוא ה"ו, ומן הכסא שהוא א', רצה הוא לתקן עתה, ולפי שאי אפשר להכרית זרעו של עמלק אלא מי שניקתו משם של ב"ן שהוא בעולם העשיי', כי עמלק הוא יסוד כל"ב, ולכן הוא מאמין בצורת כלב, ולכן נקרא עמלק כדאיתא במדרש (שמו"ר פרשה ס"ה, תנחומא תצא ס' ט) עם שלקק בכלב² וכו'. ולכן התחיל משה בכאן מאחר שאתה החלות להראות לי להלחם עם עמלק, במ"ש אנכי נצב על ראש הגבעה (שמות יז [ט]) וכו'.

ומי שמתחיל במצוה ראוי לגמור כדאיתא (בסוטה דף יג [ע"ב]), את ידך החזקה שראוי לסייע אל המצוה שנשבעת שם בידך החזקה, כמ"ש כי יד על כס יח (שמות יז [טז]), גם שם הראה לו ידו החזקה כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל. לכן סיים אשר מי אל בשמים ובארץ, הזכיר כאן שמים וארץ, בסוד כה אמר יי' השמים כסאי והארץ הדום רגלי (ישעי' סו, א), תסתכל תמן ותמצא שם מלא בראשי אתון והכסא באמצע, כה אמר יי' השמים ראשי תיבות יי', והארץ הדום ראשי תיבות וי', והכסא באמצע וכו'.

השיב הקב"ה רב לך, אתה חושב להלחם בעמלק לפי שניקתם מן שם של ב"ן³ שקראתי אותך בן ביתי, אבל הגדולה שלך היא בסוד של מ"ה שהוא יותר גבוה מן שם של ב"ן, כמ"ש מה שם בנו (משיל ל [ד]) שהוא משה (זוהר ח"ב קצ"ז ע"א), לכן אל תוסף דבר, אבל צו את יהושע שהוא ישלים מלחמות עמלק מדור דור, מדורו של שאול שניקתו מן שם ב"ן, לדורו של מרדכי שהי' גם כן משבט בנימין (מגילה י"ב ע"ב), דתמן שם של ב"ן, לכן חזקה"ו ואמצה"ו בגימטריא מרדכי.

מגלה עמוקות אופן קמ

(2) כל"ב בגי' ב"ן ע"ש.

(3) עיין באריכות בפנים הספר שעמלק סוד כל"ב בגי' ב"ן.

(1) מלחמת עמלק .. מג' מצות .. שסימנם מצות ה' ברה מאירת עינים וכו': עיין בזה רשימות

♦ יום ראשון ט' מנחם-אב ♦

ג (כג) וְאַתְּחַנֵּן אֶל־יְהוָה בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר:

כג וְצִלִּיתִי קֶדֶם יי בַּעֲדָנָא הֵיכֵא לְמִימָר:

מַעֲשֶׂה לְשׁוֹנוֹת שְׁנִקְרָאת תְּפִלָּה, כְּדֹאִיתָא בְּסִפְרֵי.
בַּעַת הַהוּא • לְאַחַר שְׁכַבְשְׁתִּי אֶרֶץ סִיחוֹן וְעֹג,
דְּמִיתִי שְׁמָא הֵתֵר הַגִּדֵר (ספרי). לֵאמֹר • זֶה אֶחָד
מִשְׁלֵשָׁה מְקוֹמוֹת שְׁאֵמֵר מִשָּׁה לְפָנֵי הַמָּקוֹם: 'אֵינִי
מִנִּיחָךְ עַד שֶׁתּוֹדִיעֵנִי אִם תַּעֲשֶׂה שְׁאַלְתִּי, אִם לֹא'.

ישי' וְאַתְּחַנֵּן • אֵין חֲנוּן? כָּל מָקוֹם אֵלָּא לְשׁוֹן
מִתְנַת חֲנָם, אֶפֶר-עַל-פִּי שֵׁישׁ לָהֶם לְצַדִּיקִים לְתוֹלוֹת
בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, אֵין מְבַקְשִׁים מֵאֵת הַמָּקוֹם אֵלָּא
מִתְנַת חֲנָם, לְפִי שְׁאֵמֵר לוֹ (שמות לג): "וְחִנֵּיתִי אֶת-אֲשֶׁר
אֲחֹן", אֵמֵר לוֹ בְּלִשׁוֹן "וְאַתְּחַנֵּן". דְּבַר אַחֵר: זֶה אֶחָד

~ נקודות משיחות קודש ~ (על-פי לקוטר שיחות חלק כ"ד עמוד 28 ואילך - מותר 'לקראת שבת')

פַּעֲלַת מִשָּׁה בְּטוֹל הַגִּזְרָה

וְאַתְּחַנֵּן אֶל־יְהוָה

הַיָּחִיד לֹא מִהֵנִי, וְעַל הַצָּבוֹר מִהֵנִי.
וְעַל-פִּי-זֶה יֵשׁ לוֹמֵר דְּבָרָה נְחֻלְקוֹ שְׁנֵי הַפְּרוּשִׁים בְּרִש"י
הַנ"ל, דִּישׁ אוֹמְרִים שֶׁהַגִּזְרָה עַל מִשָּׁה כְּגִזְרַת הַצָּבוֹר הָיָה,
דְּהֵרִי "מִשָּׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מִשָּׁה" (רש"י (חוקת כא,
כא) 'דְּבוֹר הַמַּתְחִיל' וְיִשְׁלַח יִשְׂרָאֵל) וְלָכֵן שְׁפִיר הָיָה "וְאַתְּחַנֵּן"
לְשׁוֹן תְּפִלָּה, כִּי בְּגִזְרֵי דִין עַל הַצָּבוֹר מִהֵנִי תְּפִלָּה גַם אַחֵר
גִּזְרֵי דִין, אֲבָל יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַגִּזְרָה עַל מִשָּׁה הִיא כְּגִזְרָה
עַל יָחִיד גְּרִידָא. וְלָכֵן אֵי-אֲפָשֶׁר לוֹמֵר דְּ"וְאַתְּחַנֵּן" לְשׁוֹן
תְּפִלָּה הוּא, וְצִרִיךְ לוֹמֵר שֶׁבִקֵּשׁ מִשָּׁה "מִתְנַת חֲנָם".

אֵין חֲנוּן . . אֵלָּא לְשׁוֹן מִתְנַת חֲנָם . . דְּבַר אַחֵר: זֶה אֶחָד
מִמַּעֲשֵׂה לְשׁוֹנוֹת שְׁנִקְרָאת תְּפִלָּה. (ג, כג, ובפירוש רש"י)
וְיֵשׁ לְבָאֵר טַעַם הַחֲלּוּק בֵּין ב' פְּרוּשִׁים אֵלּוּ, דְּהֵנָּה אֶפֶר
שִׁמּוּשָׁה הַתְּפִלָּה לְכַנֵּס לְאַרְץ כִּי חֲשַׁב "שְׁמָא הֵתֵר הַגִּדֵר"
(רש"י 'דְּבוֹר הַמַּתְחִיל' שְׁלֹאחֵי-יִשְׂרָאֵל) הֵרִי אֶפֶר הוּא יָדַע שֶׁכָּבֵר
"נִגְזְרָה גִזְרָה" (לשון רש"י לְמַן פְּסוּק (כד) שְׁלֹא יִכְנֵס לְאַרְץ.
וְהֵנָּה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה' (יז, ב ואילך) יֵשׁ מַחֲלּוּקַת אִם תְּפִלָּה
מוֹעִילָה לְאַחֵר גִּזְרֵי דִין. וּמִסְקִנַת הַגְּמָרָא שֶׁם דְּבַר גִּזְרֵי דִין עַל

אור החיים על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

רָצוֹן, ד' שְׁתַּקִּיָּה תְּפִלָּתוֹ מִפְּרָשַׁת וְלֹא
תַּקִּיָּה סוֹבֶלֶת פְּרוּשׁ בְּלִתִּי הֶגְוֵן,
וְכַמַּעֲשָׂה שְׁהוּבָא בְּמִדְרָשׁ (אסמ"ר ר' פ"ז
כ"ד) בְּהוּבָא גוֹי וְיִשְׂרָאֵל וְכוּ' וְיִלְדָּה
בְּהִמָּתוֹ שֶׁל גוֹי וְאֵנִס יִשְׂרָאֵל לְהַרְכִּיבוֹ
עַל כְּתָפוֹ וְכוּ' ע"כ, וְהוּא מֵה שְׁתַּחֲבֹן
מִשָּׁה בְּמִאֲמָרוֹ כֵּאֵן וְאַתְּחַנֵּן ל' תַּחֲנוּנִים
זֶה כְּנֶגֶד תְּנַאי א', אֵל ה' שֶׁבִקֵּשׁ מִמְּקוֹר
הַרְחֵמִים זֶה כְּנֶגֶד תְּנַאי ב', בַּעַת הַהוּא
פְּרוּשׁ בַּעַת הַיָּדוּעָה לְקַבֵּלֶת תְּפִלָּה
שֶׁהִיא עַת רָצוֹן כִּי מִי יוֹדֵעַ עַת הַרְצוֹן
כְּמִשָּׁה, וְאֲפָשֶׁר שֶׁזֶה הִיָּה בַּעַת אֲשֶׁר
אֵמֵר לוֹ ה' הִחַל רֶשׁ אֶרֶץ סִיחוֹן וְעֹג,
וְזֶה מְכוֹן לְדְבָרֵי רְבוּתִינוּ ז"ל שְׁאֵמֵר
לְאַחַר שְׁכַבְשְׁתִּי אֶרֶץ סִיחוֹן וְעֹג וְכוּ' זֶה
כְּנֶגֶד תְּנַאי ג', לֵאמֹר פְּרוּשׁ פֶּרֶשׁ אֲמָרִי
כְּמַעֲשֶׂה שְׁלֹא יִסְבְּלוּ דְבָרֵי דְבַר בְּלִתִּי
הֶגְוֵן זֶה כְּנֶגֶד תְּנַאי ד', וְלְדְבָרֵי רְבוּתִינוּ
ז"ל שְׁאֵמֵר בַּעַת הַהוּא כְּשִׁנְיָא
מִלְחָמַת סִיחוֹן וְעֹג, טַעַם אוֹמְרוֹ לֵאמֹר,
נִמְשַׁכְתָּ עִם אֶתָּה הַחֲלוּת, וְכָבֵר כְּתַבְתִּי
בְּכִמָּה מְקוֹמוֹת כִּי כְּשֶׁאֵינִי אוֹמֵר הַדְּבוֹר
בְּלִשׁוֹן עֲצָמוֹ שְׁאֵמֵר אֵלָּא כּוֹלֵל הַמְּכוֹן
בְּלִשׁוֹן אַחֵר הוּא אוֹמֵר לֵאמֹר פְּרוּשׁ

כָּל הַדּוֹר הַהוּא, לָזֶה אֵמֵר בַּעַת הַהוּא
פְּרוּשׁ קֶדֶם שְׁנִתְקַנְיָה הַגִּזְרָה הַתְּחִנָּן
לָהּ:
וְהַנֶּגֶם שֶׁבְּתַחֲלָתוֹ לֹא מִצִּינוּ שְׁלֹא הִזְכִּיר
אֵלָּא עַל עֲצָמוֹ וְלֹא עִמּוֹ, אֶפֶר עַל
פִּי כֵן כְּנִתּוֹ הִיָּה בְּחֻקָּהּ שֶׁהַתְּפִלָּה
עַל עֲצָמוֹ לְהַתִּיר שְׁבוּעָה שְׁעָלֶי וְאַחֵר
כִּי יֵאמֵר לְפָנָיו לְבַטֵּל גַם עַל יִשְׂרָאֵל,
וְיִהְיֶה הַדְּבַר קָל לְהַשִּׁיג מִדִּין גִּדֵר
שֶׁהֵתֵר מִקְצָתוֹ הֵתֵר כָּלּוּ, (תְּרִים טו.) וְהוּא
אוֹמְרוֹ לֵאמֹר פְּרוּשׁ אֵין תְּכִלִּית הַדְּבַר
בְּדְבָרִים הַנֶּאֱמָרִים אֵלָּא לֵאמֹר עוֹד
דְּבָרִים אֲחֵרִים, וְזֶה עֲשָׂה בְּחֻקָּהּ כִּי
יִתֵּר יִהְיֶה נֶקֶל לְהַתְקַבֵּל תְּפִלָּתוֹ עַל
עֲצָמוֹ לְהַתִּיר שְׁבוּעַת הַגִּזְרָה שְׁעָלֶי
לְהוֹתוֹ נָקִי וְצָדִיק מִהַתִּיר שְׁבוּעַת גִּזְרַת
יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בְּעָלֵי הָעוֹן, וְכָל דְּבָרֵי
מִשָּׁה יִגִּידוּ צְדָקַת ה' עֲשָׂה:
עוֹד נִתְּכֹן לְדִכֵּי ד' תְּנָאִים הַצִּיִּכִין
לְקַבֵּלֶת תְּפִלָּה, א' שִׁתְּפַלֵּל כְּעֵנִי
הַדּוֹפֵק עַל הַפֶּתַח כְּדִרְךָ אוֹמְרוֹ (משלי
יח) תַּחֲנוּנִים יִדְבֵר רֶשׁ, ב' שֶׁבִקֵּשׁ
מִמְּקוֹר הַרְחֵמִים, ג' וְזֶה הַתְּפִלָּה כְּדִרְךָ
אוֹמְרוֹ (תהלים טו) וְאֵנִי תְּפִלָּתִי לָךְ ה' עַת

(כג) וְאַתְּחַנֵּן אֶל ה' בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר.
צִרִיךְ לְדַעַת אוֹמְרוֹ בַּעַת הַהוּא,
וְרְבוּתִינוּ ז"ל אֲמָרוֹ (ספרי) כְּשִׁנְיָא שְׁנַפֵּל
סִיחוֹן וְעֹג לְפָנָיו וְכוּ', לְדְבָרֵיהֶם חוּזֵר
לְמַה שֶׁלְּפָנָיו שֶׁהִיא מִלְחָמַת סִיחוֹן וְעֹג,
וְלָפִי זֶה טַעַם הַמֵּאֲמָר לוֹמֵר שְׁוִילַת מַה
שֶׁהִיָּה בַּעַת הַהוּא לֹא הִיָּיתִי מִתְּפִלָּה
כִּי הַגִּזְרָה כְּבֵר נִגְזְרָה:
וְנִרְאָה לוֹמֵר בְּהַעִיר עוֹד אוֹמְרוֹ לֵאמֹר,
וְרְבוּתִינוּ ז"ל דְּרִשׁוּ (שם) שְׁאֵמֵר
מִשָּׁה לָהּ הַשִּׁיבֵנִי עַל דְּבָרֵי אִם אֵנִי
נִכְנָס לְאַרְץ, וְזֶה דְּרִיךְ דְּרִשׁ, אֲבָן פְּרוּשׁ
אוֹמְרוֹ בַּעַת הַהוּא הוּא וְזֶה שֶׁשָּׁשְׁבַע ה'
עַל דּוֹר הַמִּדְבָּר שֶׁלֹּא יֵרָאוּ אֶת הָאֶרֶץ
שְׁאֵמֵר בְּפִרְשָׁה שֶׁלְּמַעַל וְכָלּוּ לְמִשָּׁה
בְּכָלֵל שְׁבוּעַת הַגִּזְרָה כְּמוֹ שְׁאֵמֵר (א'
ל"ג) גַם בִּי הִתְאַנֵּף ה' בְּגִלְלָכֶם, בַּעַת
הַהוּא הַתְּחִנָּן לָהּ לְבַטֵּל גִּזְרָתוֹ וְלְהַתִּיר
הַשְׁבוּעָה כְּרָמוֹ בְּמִאֲמָר אֶתָּה הַחֲלוּת
וְדְרִשׁוּ רְבוּתִינוּ ז"ל לְשׁוֹן הַתִּיר שְׁבוּעָה
כְּאֲשֶׁר אֲבָאֵר בְּסוּמוֹ, וְטַעַם הַמֵּאֲמָר
הוּא לְהוֹדִיעַם לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא
הַתְּפִלָּה אֵלָּא עַל עֲצָמוֹ לְבַטֵּל גִּזְרָתוֹ
וְלֹא חֵשׁ לְדוֹרוֹ וְהַעֲלִים עֵינָי מִמֶּנּוּ וְתֵם

(כד) אֲדֹנֵי יְהוָה אֶתְּה חֲלוֹת לְהִרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ
אֶת־גְּדֻלָּךְ וְאֶת־יְדֶךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בְּשָׁמַיִם
וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כַּמַּעֲשִׂיךָ וּכְגִבּוֹרְתֶךָ:

כד יי אלהים את שריתא לאחזא ית עבדך
ית רביתך וית ידך תקפמא די את הוא
אלהא דשכנתך בשמיא מלעלא ושלטי
בארעא ולית דיעבד בעובדיך וכגבורתך:

שאתה כובש ברחמים את מדת הדין החזקה. אשר
מי-אל וגו' • אינך דומה למלך בשר-ודם, שיש לו
יועצים וסנקטדרין הממחין בידו פשרוזה לעשות
חסד ולעבר על מדותיו. אתה, אין מי ימחה בידך
אם תמחל לי ותבשל גזרתך. ולפי פשוטו: "אתה
החלות להראות את עבדך", מלחמת סיחון ועוג,
כדכתיב (דברים ב): "ואה החלתי תת לפניך", הראני
מלחמת שלשים ואחד מלכים.

ש"י ה' אלהים • רחום בדין. אתה החלות
להראות את-עבדך • (שם) פתח, להיות עומד
ומתפלל, אף-על-פי שנגזרה גזרה. אמר לו: ממך
למדתי, שאמרת לי (שמות לב): "ועתה, הניחה לי", וכי
תופס הייתי בך? אלא לפתח פתח, שבי היה תלוי
להתפלל עליהם, כמו-כן הייתי סבור לעשות
עכשו. את-גדלך • זו מדת טובך, וכן הוא אומר
(במדבר יד): "ועתה יגדל נא כח ה'". ואת-ידך • זו
ימנך שהיא פשוטה לכל באי עולם. החזקה •

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

דרכים, לשון התחלה, ולשון תפלה על
דרך אומרו (מלאכי א) חלו נא פני אל,
ולשון התרה, וז"ל ספרי אתה החלות
אתה התרת נדרי בשעה שאמרת לי
(שמות ג') הוצא את עמי וגו' ואמרתי
לך כבר נשבעת לייתרו וגו', דבר אחר
אתה פתחת לי פתח להתפלל שאמרת
לי הרה ממני וגו' וכי תפוס הייתי בך
וכו', וכפי זה מפרש החלות לשון
תפלה, ד"א התחלת פתח בשעה
שנכנסתי לנחלות בני גד ובני ראובן
ע"כ, קשה בשלמא טענת התחלת וגם
טענת אתה פתחת לי להתפלל הם
דברי טעם לתפלה, אבל טענת פתח
ההתרה מה ראיה מביא ממה שהתיר
לו שבעתו ליתרו שאני שובעת יתרו
שהיה לה פתח וישנה בהתרה, והפתח
הוא שבא אליו דבר מלך שלטון ללכת
בשליחותו ואין לה פתח גדול מזה, מה
שאינו פתח שובעתו יתברך אין צורך בה
פתח שכל הפתחים גלוי וצפוי לפניו
והוא מגיד מראשית אחריתו:

ויתבאר על פי מה שכתב רמב"ם בפ"ו
מהלכות שביעות וז"ל מי
שנשבע ולא נחם וגא לקים שביעתו
אם ראו ב"ד שהתר שביעה זו מקיום
מצוה או שלום בין אדם לחברו וכו'
בית דין נושאים ונותנים עמו עד
שיתנחם וכו' ומתירים לו ע"כ, ומשמע
שהגם שאין פתח זו אצלו פתח אף על
פי כן מתחבמין עליו להתחרט, והוא
מה שנתכונן משה בטענתו לפני ה' אתה

ישראל לזה אמר דין ורחמים, דין למה
שנוגע אל בטול גזרת משה כאומרו
ו"ל (תנחומא) משל למלך שבקש לשא
אשה שלח שליחין לראותה הלכו וכו'
באו ואמרו לו אין בעורה ממנה שמע
הששכין אמר לו מרי אין נאה ממנה
בעולם בא לשא אותה אמר אבי
הנערה לשליחי המלך נשבע אני שאין
אחד מכם נכנס פיון שביתתם אותה
בא ששכין לכנס א"ל אף אתה לא
תכנס אמר לו הששכין אני לא ראיתיך
ואף על פי כן אמרתי למלך אין נאה
הימנה וכו' כך אמר משה לפני ה' וכו'
ע"כ, הרי כי בטענה חזקה בא לומר
ששורת הדין נותנת כי עלה יעלה אל
הארץ, והוא מה שנתכונן בוכרון שם
אלהים, ורמז בכתובה שם הרחמים
למה שנוגע לבטול הגזרה מעל ישראל
כמו שפרשתי בתבת לאמר, ונתחכם
להזכיר שם הדין לפי שבנגלה לא
התפלל אלא על עצמו, ורמז שם
הרחמים בנסתור לפי שתפלת ישראל
היתה בנסתור אצלו בכח אחר שיהיה
נגנה בשביל עצמו:

עוד אפשר כי לצד שבא בטענה לזכות
כפי הדין הכרח לשתף מדת
הרחמים כי מי זה יצטדק לפני מלך
עולם בטוען ונטען וכתיב (תהלים קמ"א)
כי לא יצדק לפניך כל חי, לזה מתק
הדין במדת הרחמים:

אתה החלות וגו'. תבת החלת פרושו
רבותינו ז"ל בספרי בשלשה

כונת המאמר היא זאת, כמו כן במה
שלפנינו אמר לאמר להעירך על זה,
ויש מרבותינו ז"ל שאמרו (ילקוט) בעת
ההיא בשאמר לו (במדבר כ') לא תביאו
את הקהל וגו', ויש שאמרו (רד"ה)
בשאמר לו (במדבר כ') קח את יהושע
וגו', ואפשר שבכל העתים התפלל ועל
כל עת מהם הוא אומר בעת ההיא,
ואלו ואלו דברי אלהים חיים: תורה כד
(כד) **אדני ה'.** אומרו **אדני**, על דרך
מה שאמר עלי (ש"א ג) אדני הוא
הטוב בעיניו יעשה, פרוש שהפסד
העבד והחלחתו היא נוגעת לאדונו
וכיון שכן הטוב בעיניו יעשה ודאי,
והוא אומרו **אדני** פרוש הצלחתי
וטובתי לה הוא, ואומרו הו"ה בנקוד
אלהים, רש"י ז"ל פירש וז"ל אדני
אלהים רחום בדין ע"כ, וראיתי
לרמב"ן שכתב על דבריו וז"ל ולא
השגיח הרב כי השם הראשון כתוב
באל"ף דל"ת והשני כתוב ביו"ד ה"א
וכו' ע"כ, ואני אומר שלא נתפס רש"י
על שם אדנות אלא על שם הויה
שהוא כתוב הו"ה ונקוד בנקוד
אלהים, וכן הם דברי המדרש (ספרי)
וז"ל הו"ה רחמים אלהים דין ע"כ,
פרוש הבתיבה שהיא הו"ה רחמים
הקריאה שהיא אלהים דין, וכוה אין
באן השגה:

ומעם שאמר שם זה שבו רחמים ודין
לפי מה שפרשתי באומרו
לאמר שנתכונן בתפלתו לומר גם על

לג

כה אַעבֶר־נָא וְאַרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהוּא הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנָן:

כה אַעבֶר־נָא וְאַרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהוּא הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנָן:

כה אַעבֶר־נָא וְאַרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהוּא הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנָן:

ז"ל אַעבֶר־נָא • אין 'נא' אלא לשון בקשה. הָהוּא הַטּוֹב הַזֶּה • זו 'ירושלים'. וְהַלְבֵּנָן • (יומא לט) זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

~ נקודות משיחות קודש ~ (על"פ שיחת ליל ד' דחול-המועד סוכות תשמ"ו - מתוך 'לקראת שבת')

רצון משה להכניס לארץ

שִׁטּוֹ שׁוֹנְאֵיהֶם בְּמַעֲשֵׂיהֶם" (ראה גם לקוטי-שיחות חלק כ"ו עמוד 4).

ומטעם זה, אֵיתָא בְּסִפְרֵים (מגלה עמוקות אופן קפה, ועוד) שאם משה היה מכניס את בני ישראל לארץ, לא היה שייך ענין של גלות וכו', והיתה זו ישיבה נצחית לעולם, כיוון שמעשה ידי נצחיים.

וזהו תכן בקשתו של משה "שִׁיתְקִימוּ כָלָן (כל המצוות) על ידי", דבבקשתו זו לא בקש אנפשיה "אֶכְנֶס לְאָרֶץ כְּדִי שְׂאֵנִי אֶקִּים אֶת כָּל הַמִּצְוֹת", דלטובת עצמו קא מבעי?.

אלא טעם רצונו להכניס אל הארץ, הוא בכדי "ש[המצוות] יתקיימו על ידי", היינו שחפצו היה שהמצוות יתקיימו בארץ ישראל מכוחו שלו, וכך יהיו קיימים לעולם, ללא כל הפסק של גלות.

אַעבֶר־נָא וְאַרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה (ג, כה)

בגמרא (סוטה יד, א) אמרו: "מפני מה נתאנה משה רבנו להכניס לארץ ישראל? וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל, ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל. אֶכְנֶס אֲנִי לְאָרֶץ כְּדִי שִׁיתְקִימוּ כָלָן (כל המצוות) על ידי".

והנה, דיוק הלשון "שִׁיתְקִימוּ כָלָן על ידי" תמונה, דלכאורה הנה'ליה'למימור "שִׁיתְקִימוּ אֶת כָּלָם".

והבאור בזה:

ידוע שמדתו של משה רבנו היא מדת האמת, כדאיתא במדרש (שמות רבה ה, י) "אמת זה משה", שמדה זו מורה על נצחיות וקביעות. ולכן 'מעשה ידי משה נצחיים' המה, ללא כל שנוי. וכנאמר בגמרא (סוטה ט, א) "משה ודוד לא

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

לפדיון נפשם אמר וְאַרְאֶה פְּרוּשׁ לא לבנות אלא לראות לבד, ובזה הוסיף ב' המחזשים, ודקדק לו' תבת נא פרוש הן עתה יעבר ממלכותו כדי להשיג תקנה זו:

עוד נתפון לבקש שימיהר לעבר כל עוד שיש שהות ביום שעדין לא כלו לו ימיו, ולמה שכתבתי בפרוש בעת ההיא שנתפון אל זמן הגזירה של המרגלים, נתפון לומר שממיהר לעבר בזמן זה שעדין ימיו רבים, ומתוך הדברים תשכיל שנתפון לבטל גזרת ישראל, כי גזרתם היתה שימיותו במדבר ולא ימותו מיתת כרת עד שיהיו כלם בני ס' שנה, ואם יכנס משה או הדבר מוכן מעצמו שיכנסו כל ישראל שלא גזר ה' עליהם שימיותו מיתת כרת:

עוד יתבאר על דרך אומרים ו"ל (במד' פ"ט) כי הגואל המקנה לעם המקנים הוא משה עצמו, ובספר הזהר (ח"ב ק"ט) גם כן רמזה בפיסוק (קהלת א') מה שהיה הוא שיהיה, והן הנביא משה ידע הדברים כי גלה ה' סודו אל עבדו

שהם ב', א' לפי שהגיע זמנו של יהושע למלך (תנחומא) ואין מלכות נוגעת בחברתה אפלו כמלא ניקמא, ב' שצפה הקב"ה שעתידין ישראל לחטא ויצטרף להשליך חמתו עליהם וחשב ה' למשכן בשבילים הבית המקדש כרמוז בתבת משכן משכן באומרים ו"ל (שמד' פ"א), ובזה יש תקנה ותכלית טוב לישראל ובמאמרים ו"ל (מדרש תהלים ע"ט) בפסוק מןמור לאסוף אלהים באו גוים וגו' מןמור קינה מדעי ליה אלא שהשליך חמתו על עצים ואבנים ולא השליכה על ישראל וכו' ע"כ, ואם היה משה בונה בית המקדש אמרו ו"ל (סוטה ט, ט) שלא היתה אמה ולשון שולטת בו וזה יסובב לשפך חמתו עליהם לכלותם, וכמו שפרשתי בפרשת דברים בפסוק (א' ל"ז) גם כי התאנה: לזה נתפון משה בדבריו להשיג על ב' דברים אלו, כנגד המלכות שאינה נוגעת וכו' אמר אַעבֶר־נָא פרוש אַעבֶר־נָא כדרך העוברים שלא בדרך שורה ובבדור, וכנגד מחוש עם בני ישראל כדי שיהיה להם בית המקדש

החלות שהוא התיר לו שבועתו בשנשבע ליתרו הגם שלא היה חפץ להתיר, והראיה ששבעת ימים ה' אמר לו (שמות ג' י) לכה ואשלחך אל פרעה והוא לא היה רוצה מאיזה טעם שיהיה ונשא ונתן ה' עמו עד שנתרצה לדבר מצוה והלך והתיר נדרו, וכמו כן תיר ה' שבועת גזרת משה, והגם שאין כאן פתח יש כאן דבר מצוה להראותו את הארץ הטובה באומרו אַעבֶר־נָא וְאַרְאֶה וגו', ואם תאמר מה דמיון דין שכתב רמב"ם לשאלת משה, כי דין רמב"ם המתיר הוא המקום המצוה ולזה מתירין לו, אבל מה שלפנינו ה' נשבע ובהתרתו משה הוא שעושה מצוות הליכת הארץ, לזה דקדק משה בדבריו ואמר **את עבדך** וידוע כי מה שקנה עבד קנה רבו: תורה כה

(כה) אַעבֶר־נָא וְאַרְאֶה וגו'. צריך לדעת כונת אומרו **נא**, גם למה הצרך לומר וְאַרְאֶה וגו' הלא כשיעבר, הענין מעצמו מוכן שיראה וכו', ואולי שנתפון להשיב תשובה על הדברים המונעים ביאתו לארץ באומרים ו"ל

כוונה רגז מן קדם יי עלי בדילכון ולא
קביל מני ואמר יי לי סגי לך לא תוסף
למלא קדמי עוד כפתגמא הדין:

(כו) ויתעבר יהוה בי למענכם ולא שמע אלי
ויאמר יהוה אלי רב-לך אל-תוסף דבר אלי עוד

בדבר הזה:

רב-לך • (ספרי) שלא יאמרו: הרב כמה קשה,
והתלמיד כמה סרכן ומפציר. דבר אחר: "רב-לך",
הרבה מזה שמור לך, רב-טוב הצפון לך.

ש"י • ויתעבר ה' • (ספרי) נתמלא חמה. למענכם •
בשבילכם, אתם גרמתם לי. וכן הוא אומר (תהלים קו):
"ויקציפו עלי מי מריבה וירע למשה בעבורם".

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

והוא אומר רב לך ואינה צריך לשום
תוספת זכות, וכנגד מה שהיה מתפלל
על ישראל השתיקו בגערה ואמר לו
אל תוסף דבר וגו'.

או נתפנן לומר על זה הדרך כי כל
זכות שתגיע לבאי הארץ מן
המצוות התלויות בארץ יש לך חלק
בכלן ומה זה הוא החלק שאתה הוא
המצוה אותם לעשות, והוא אומר **רב**
לך פרוש הרבנות של קיום המצוה
לך היא ואם בן יש לך חלק עם כל
א' בכל מעשה אשר יעשו שם ואשר

ע"כ אל תוסף דבר בדרך זה:
עוד נתפנן במאמר **רב לך** להשיב על
טענת אעברה נא שפרשנו שרצה
לומר שיעביריהו מהמלכות משום
מלכות יהושע, לזה אמר **רב לך** פרוש
הגדלה והרבנות היא מיעדת ומיוחדת
לך כל זמן שאתה בנמצא ולא אפשר
לתת הגדלה לתלמידך בחיים חיותך,
ומעתה אין תקון לטעם אין מלכות
נוגעת בהרבנות וכו' (ברכות מח). ולדרך
זה המאמר אל תוסף צריך לעצמו
ואינו מיותר:

עוד נראה לפרש על זה הדרך רב לך
לגופא, ואומר **אל תוסף** נמשך
עם מה שלא חריו שהוא מאמר עלה
ראש הפסוקה וגו', פרוש לפי שאמר לו
ה' עלה ראש וגו' שנתקבלה חצי
תפלתו שאמר ואראה את הארץ
הטובה, חש ה' שיאמר משה אוסיף
לשפך שיהי וזה לך האות כי ה' שמע
קולי בשיחי, לזה אמר לו אל תוסף
וגו' **בדבר הזה** פרוש בדרך זה שאני
אומר, והוא מה שגמר אמר **פי לא**
תעבר פרוש דבר זה מחלט
הוא: תורה כו

ויתעבר למאמר ולא שמע שהיל"ל
ויתעבר ה' בי ולא שמע אלי למענכם,
גם אמר תבת **למענכם** אחר שכבר
אמר למעלה (א' ל"ח) **גם בי התאנה ה'**
בגללכם, ותבאר על פי מה שפרשנו
במה שאמר בעת ההיא לאמר שנתכונן
להתפלל על עצמו וגם על ישראל,
לזה כנגד מה שנתפנן בתפלתו על
ישראל אמר **ויתעבר ה' בי למענכם**
פרוש למען מה שנוגע לכם, וכנגד מה
שהתפלל על עצמו אמר **ולא שמע**
אלי פרוש למה שנוגע לי, וכוה לא
אמר לשון עברה כי שאלת משה על
עצמו היא שאלת חכם בטענה
הנשמעת כמו שכתבנו למעלה מה
שאין בן ישראל שהקציפו את ה'
ונתחילו בליה ב"מ לזה אמר ויתעבר:
או ירצה על זה הדרך **ויתעבר ה' בי**
למות חוץ לארץ למענכם מטעם
הידוע כדי שיעמדו עמו לעולם הבא,
כאומרים ו"ל, ולזה דקדק לומר **ויתעבר**
לשון עברה על דרך אומרו (צפני א'
יום עברה היום ההוא שהוא יום
המיתה, ואומר **ולא שמע אלי** שלא
רצה ה' שיקנס לארץ כל עקר, אפלו
בתנאי שיצא ממנה אחר כך ויקבר
במקום שהוא שבו נקבר עם מתי מדבר
כמו שפרשנו למעלה במאמר אעברה
נא:

ויאמר וגו' רב לך וגו' אל תוסף. כפל
לומר רב לך אל תוסף, בא
להשיב לב' דברים הבאים בתפלת
משה, כנגד מה שהתפלל על עצמו
אמר לו רב לך רמו לו בתבת רב כי
כלום טעם תפלת משה לעבר את
הארץ הוא כדי לקיים מצוות התלויות
בארץ, לזה השיבו שאינו צריך לזה
כי יש לו רב טוב אשר יתן לו ה',

נאמן ביתו שיבוא זמן אחר שיעבר את
הירדן אל הארץ וגו', לזה דקדק
בתפלתו כי מה ששואל הוא שיעבר
עתה, והוא אומר **אעברה נא** בזמן זה:
עוד נראה לפרש אומר **אעברה נא**,
שנתכונן להשיב גם על טעם הבא
בדבריהם ו"ל (רבה) למה משה מת
בחוץ לארץ שהוא משום מתי מדבר
להביאם לעולם הבא משל וכו' יעש"ד,
לזה אמר **אעברה נא** פרוש דרך
העברה לא להשתקע רק אעברה
ברגלי וכשיגיע הזמן שיאמר לו ה'
קברו ימיו למות ובו אל המקום אשר
יאמר ה' אליו:

עוד נתפנן בלשון **אעברה**, על דרך
אומרים ו"ל (כתבות ק"א). כל ההולך
ד' אמות בארץ ישראל יש לו חלק
לעולם הבא, לזה אמר לו **אעברה נא**
פרוש עתה בחיים לתועלת נפשי
לתענוג המקנה שהוא עולם הבא:
אשר בעבר הירדן. הדרך לומר בן,
לפי שיש ארץ טובה שהיא ארץ
העליונה בדרך אומרו, (תהלים קט"ו)
אתה לך לפני ה' בארצות החיים,
והדרך לפרט הקר הטוב והלבנון,
לדבריהם ו"ל שאמרו (סוטה י"ד) שפונת
משה היה לקיים מצוות הנוהגות בארץ,
לזה פרט כל המקומות לומר שחפץ
הוא לקיים כל המצוות הנוהגות בכל
המקומות. עוד נתחכם משה לומר
בדברים האלה לכל יהיה מקום לה'
לומר שיראה משם את הארץ ולא
יצטרך לעבר, לזה פרט את כל
המקומות שאין מציאות לראות כל זה
מרחוק אם לא יעבר: תורה כו

(כו) **ויתעבר ה' וגו' ולא שמע וגו'.**
כפל לומר ויתעבר ולא שמע, גם
הפסיק בתבת **למענכם** בין מאמר

שיעור יומי ליום ראשון ט' מנחם-אב ושנים מקרא ואחד תרגום - ג - פרשת ואתחנן לה

(כו) **עֲלֶה** • **רֹאשׁ הַפֶּסַח וְשֵׂא עֵינֶיךָ יְמֶה וְצַפְנָה וְתִמְנֶנָּה וּמִזְרַחָה וְרֹאה בְּעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה:**

כט"ו • **וְרֹאה בְּעֵינֶיךָ** • בקשת ממני: "וְרֹאה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה". אני מראה לך את כלָה, שְׁנֵאָמֵר (דברים לה): "וַיִּרְאֶהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ".

(כח) **וְצוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחִזְקָהוּ וְאַמְצָהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יִנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה:**

כט"ו • **וְצוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ** • על הטרדות ועל המפשות ועל המריבות. וְחִזְקָהוּ וְאַמְצָהוּ • בדברך, שלא ירד לבו לומר: 'כִּשְׁם שֶׁנִּעֲנַשׁ רַבִּי עֲלֵיהֶם, כִּךָ סוֹפִי לִיעֲנֹשׁ עֲלֵיהֶם! מִבְּטִחוֹ אֲנִי, כִּי הוּא יַעֲבֹר וְהוּא יִנְחִיל. כִּי־הוּא יַעֲבֹר • אם יַעֲבֹר לִפְנֵיהֶם יִנְחִלוּ, וְאִם לֹא, לֹא יִנְחִלוּ. וְכֵן אִתָּה מוֹצֵא פֶשַׁל מִן

הָעָם אֶל הָעֵי, וְהוּא יֹשֵׁב: (יהושע ז) "וַיִּכּוּ מֵהֶם אֲנָשֵׁי הָעֵי וְגו'", וְכִינֵן שֶׁנִּפְלַע עַל פָּנָיו, אָמַר לוֹ: "קָם לָךְ", 'קָם לָךְ' כְּתִיב, אִתָּה הוּא הַעוֹמֵד בְּמִקוֹמָךְ וּמִשְׁלַח אֶת בְּנֵי מַלְחָמָה, "לָמָּה זֶה אִתָּה נוֹפֵל עַל פָּנֶיךָ", 'לֹא כִךָ אֲמַרְתִּי לְמֹשֶׁה רַבְּךָ: אִם הוּא עוֹבֵר, עוֹבְרִין. וְאִם לֹא, אֵין עוֹבְרִין'?!.

כט ויתבנא בחילתא לקבל בית פעור:

(כט) **וְנָשָׂב בְּגִיָּא מוֹל בֵּית פְּעוֹר: פ**

כט"ו • **וְנָשָׂב בְּגִיָּא וְגו' •** (ספרי) וְנִצְמַדְתֶּם לַעֲבֹדַת אֱלִילִים, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן: "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל, שְׁמַע אֶל־הַחֲקִים", וְהַכֹּל מִחוּל לָךְ, וְאֲנִי לֹא זָכִיתִי לְמַחֵל לִי.

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס. אברמוביץ

(כו) **וְרֹאה בְּעֵינֶיךָ**. הַצֵּרֶךְ לומר תבת **בְּעֵינֶיךָ**, ומה גם אחר שְׁאָמֵר בְּסִמּוּךְ שֵׂא עֵינֶיךָ, נִתְּכֵן לומר לו כי מה ששאל לראות על ידי הליכתו לָאָרֶץ באומרו אַעֲבֹרָה וְאֶרְאֶה יַעֲשֶׂה לוֹ ה' נֶס וְיִרְאֶה בְּאִמְצָעוֹת עֵינָיו לִבֵּר בְּלֹא הַלִּיכָה כָּל מה ששאל לראות אחר שיעבר, והוא דָּבָר שֶׁאֵין עֵין הַזּוֹלֶת תוֹכֵל לראות, והוא מה שדִּקְדַּק בְּמֵאֵמֶר עֵינֶיךָ בְּכַנּוּי: **עוֹר** יִרְצָה לִפִּי שִׁמְצָאו חֲקֻמוֹת שִׁיקְרִיבו הַרְחֹק עַל יְדֵי דָבָר אֲמַצְעִי שִׁמְשִׁימִין אוֹתוֹ בֵּין עֵינֵיהֶם לְמוֹל מְקוֹמוֹת הַרְחֹקִים וַיִּקְרָבֻם וַיִּרְאֻם בְּאֵלוֹ הֵם לִפְנָיו, וְלִשְׁלַל דָּבָר זֶה אָמַר ה' אֵלָיו וְרֹאה בְּעֵינֶיךָ מִמֶּשׁ פְּרוֹשׁ בְּלֹא אֲמַצְעוֹת דָּבָר אַחֵר: תורה כח (כח) **וְצוּ אֶת יְהוֹשֻׁעַ**. צִרִּיךְ לִדְעַת מה

היא מַצָּה זו, וּבִסְפָּרִי אָמְרוּ (פִּתְחֵס קִלְיָ) וְז"ל צָהוּ עַל הַגִּבְעוֹנִים ד"א צָהוּ עַל הַמְּרִיבוֹת וְכו', ע"כ, וְאֵין זֶה מִפְּרָשׁ בְּכַתּוּב זולת אִם נֹאמַר שֶׁהֵם דְּבָרֵי קִבְלָה, וְאִפְשָׁר לומר בִּפְשֻׁט הַכְּתוּב עַל פִּי דְּבָרֵיהֶם ז"ל שְׁאָמְרוּ אֵין צוֹ אֶלָּא מַלְכוּת דְּכִתִּיב (ש"א י"א) וַיִּצְנְהוּ ה' לִנְגִיד וְגו', וְעֵין מה שִׁפְרִשְׁתִּי בְּפִסּוֹק (שְׁמוֹת י"א) וַיִּצְוֶם אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו', כְּמוֹ כֵּן בָּא מֵאֵמֶר ה' בָּאֵן לְמֹשֶׁה שֶׁבַחְיוּ יִמְלֹךְ יְהוֹשֻׁעַ עַל יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲזִקוּהוּ בְּמַלְכוּתוֹ לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל: תורה כט (כט) **וְנָשָׂב בְּגִיָּא וְגו'.** צִרִּיךְ לִדְעַת פְּנִינַת הַכְּתוּב מה בָּא לְהוֹדִיעַ בְּמֵאֵמֶר זֶה, וְמה קָשֶׁר יֵשׁ לוֹ לֹא עִם מה שִׁלְפָּנָיו וְלֹא עִם מה שִׁלְאַחֲרָיו, וְרִבּוּתֵנוּ ז"ל בְּסִפָּרִי יִשְׁבוּ הַכְּתוּב

וְהִבֵּאוּ רַשִּׁי ז"ל, וְלִדְבָרֵיהֶם ז"ל לֹא נִתְּיָשֵׁב כְּנִת אומרו **וְנָשָׂב** כִּינֵן שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא לְהוֹדִיעַ מַעֲשֶׂה פְּעוֹר, גַּם מֵאֵמֶר **מוֹל בֵּית פְּעוֹר** אֵין לָהּ מִשְׁמַעוֹת אִם לֹא בָּא הַכְּתוּב אֶלָּא לְהַזְכִּיר עֲבוֹדַת פְּעוֹר, הִזָּה לוֹ לומר וְתִצְמַד לְבַעַל פְּעוֹר, וְנִרְאֶה שֶׁפְּנִינַת הַכְּתוּב הוּא גָּמַר עֲנִין שֶׁהִתְחִיל בּוֹ בְּתַחֲלַת הַפָּרָשָׁה וְאֶתְחַנֵּן אֵל ה' וְגו', וְגָמַר אַחֵר שֶׁלֹּא הוֹעִיל בְּתַפְלֹתוֹ לְעֹבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן וְנָשָׂב בְּגִיָּא אֵין וְשִׁיבָה אֶלָּא עֲבָה עַד עוֹלָם, וְאומרו **בְּגִיָּא** לִפִּי שְׁאָרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוּלָהּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת דְּכִתִּיב (במדבר י"ג י"ז) עָלוּ זֶה בְּנֶגֶב, וְאומרו [מוֹל] **בֵּית פְּעוֹר** רָמוּ א' מִטְעָמֵי קְבוּרָתוֹ שֵׁם (פד"א פ' מ"ז) כְּדִי שִׁיבָה מוֹל עוֹן פְּעוֹר לְכָל יָרִים רֹאשׁ לְקַטְרָג עַל יִשְׂרָאֵל: תורה א

א וּכְעַן יִשְׂרָאֵל שְׁמַע לְקִנְיָא וּלְדִינְיָא דִּי
אָנָּא מְאַלְף יְתִכּוֹן לְמַעַבְדּ בְּדִיל דְּתִיחּוֹן
וְתִיתּוֹן וְתִירְתּוֹן יְת אַרְעָא דִּי יִי אֱלֹהָא
דְּאַבְרָהָם יְהִי לְכוּן:

ד (א) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל-הַחֲקִים וְאַל-
הַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַלְמֵד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן
תַּחֲיוּ וּבְאַתֶּם וִירְשֶׁתֶם אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם:

ב לֹא תִסְפּוּ עַל-הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַצִּיָּה אֶתְכֶם
וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לְשֹׁמֵר אֶת-מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַצִּיָּה אֶתְכֶם:

(ב) לֹא תִסְפּוּ עַל-הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַצִּיָּה אֶתְכֶם
וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לְשֹׁמֵר אֶת-מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַצִּיָּה אֶתְכֶם:

ג עֵינֵיכֶם הָרְאוּת אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל
פְּעֹר כִּי כָל-הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרָי בַּעַל-פְּעֹר
הַשְׁמִידוּ יְהוָה אֱלֹהֵיךְ מִקֶּרְבְּךָ:

~ נקודות משיחות קודש ~ (שיחות שמחות בית השואבה תשי"ד - תורת מנחם התנועותיות י עמ' 61)
אחד פחות מרמ"ח, ומט"ר הוא אחד יותר מרמ"ח, והספּה
שומרת הן מפני זר"ם, - "לא תגרעו", והן מפני מט"ר -
"לא תוסיפו".
לא תוסיפו ולא תגרעו (ד, ב)
שמעתי מאמור ר' ז"ל, שמצוות ספּה רומזת על שלמות
הקיום של רמ"ח מצוות עשה, וזהו שכתוב (ישעי' ד, ו)
וספּה תהיה. . למחסה ולמסתור מן זר"ם הוא

ג עֵינֵיכֶם חָזַן יְת דִּי עֲבַד יִי בְּכַעַל פְּעֹר אַרְי
כָּל בְּבָרָא דִּי אָזַל בְּתַר בְּעַל פְּעֹר שְׁעִיָּה יִי
אֱלֹהֵךְ מִבִּינָךְ:

(ג) עֵינֵיכֶם הָרְאוּת אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל
פְּעֹר כִּי כָל-הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרָי בַּעַל-פְּעֹר
הַשְׁמִידוּ יְהוָה אֱלֹהֵיךְ מִקֶּרְבְּךָ:

אור החיים על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

נתבונן משה לזרזם שלא יאָרע להם
כמו שארע לו על מה שהוסיף להבות
הסלע, ואמר לא תספּו פרוש מה שאני
אומר לכם שמע אל החקים וגו' למען
תחיו ובאתם תנאי הוא הדבר שלא
תוסיפו וגו' שאם יוסיפו כדרך שעשה
הוא במעשה הסלע לא יבואו וגו'
כדרך שנגזרה עליו גזרה בשביל זה:
ואמר ולא תגרעו וגו' לשמר, פרוש
בבוא לידם דבר משפט שזכר
בתחלת דבריו ואל המשפטים לא
יגרעו ממנו כדרך שעשה הוא בענין
זמרי שנשמר מלבקש לפגוע בו וגרע
המשפט, והוא אמרו ולא תגרעו הגם
שתהיה בנותחם לשמר פרוש שהגרעון
יהיה בו צד השמירה להשמר לכל
יהרג בועל הארמית: תורה ב

ג עֵינֵיכֶם הָרְאוּת וגו' אַחֲרֵי בַעַל
וגו'. פרוש אתם ראיתם הקמרא
שבבבדוה וזה יתר על כל העברות
שאפלו אותם שלא עבדוה אלא
שחשבו בלבם והלכו אחריו לעבדו

שגג ונמנע מעלות אל הר ה' צבאות
עיר עז לנו ונשב בגיא מול וגו', ואמר
להם ועתה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל הַחֲקִים
שהם המצוות שהם חקים וזה דמיון
מעשה הסלע שאמר לו ה' דבר לסלע
שבז נכרה, ודבר זה יתיחס אליו חקה,
ואמרו ואל המשפטים כנגד
המשפטים שהעריף ה' בתורתו שהם
דמיון משפט בועל ארמית שקנאים
פוגעים בו ששגג בו משה ומאמצעות
שניהם נגזרה עליו גזרה כנזכר:

ונמר אמר למען תחיו ובאתם וירשתם
את הארץ ולא יקרה לכם כאשר
קרה לי שאניני עובר את הירדן, וגמר
אמר לא תספּו להזהירם שלא יאָרע
להם כדרך שארע לו, על דרך מה
שאמרו בבבבדוה (תיכ רפ אהר) היה רבי
אלעזר בן עזריה מושלו לרופא שנכנס
אצל חולה וכו' ואחר אמר לו אל
תאכל צונן ואל תשקב וכו' שלא תמות
כדרך שמת פלוני זה וזו יותר מן
הראשון ע"כ, כמו כן במה שלפנינו

(א) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל וגו'. אולי שנתבונן
כנגד ב' דברים שארעו לו, אחד
בענין הכאת הסלע שה' אמר לו לדבר
והוא הכה וקשב לעשות המצוה
בנריות גדול. ב' בענין זמרי ששגג
ולא נתאמץ לעשות דין קנאים פוגעים
ולא זכה בקדושה ה' שהזמין ה' לפניו
לתקן מעשה הראשון אשר לא קדש
ה' כמו שפרשנו הדברים במקומן,
והגם שדן לפניו פנחס, השיבו (סנהדרין
פב) קרינא דאגרתא להוי פרוקא וזכה
פנחס בדבר ונטל ברית השלום שהיה
מוכן למשה:

ואפֿשר כי טעמו של משה הוא לפי
שרפו ידיו מחווק ידים שעשה
בראשונה, ואולי שחש כי לא אמר ה'
קנאים פוגעים בו אלא אם ראהו אכל
לבקש אחרים לפגוע בו לא, ונשמר
וישב ולא עשה כדרך שעשה בסלע
שנזדבר להכות ויצתה לו תקלה ואחר
האמת שגג בזה, ולזה בא להזהירם
לעם בני ישראל עם ב' הדברים שבהם

(ד) ואתם הדבקים ביהוה אלהיכם חיים בלכם ואתם הדבקותן בדחלתא דיי אלהכון קלמין בלכון יומא דין:

היום:

אור החיים על התורה – מהדורות בלוט, אברמוביץ

הגם שלא עבדוהו עדין השמידם ה' והוא על דרך אומרו (קדושין לט) למען תפוש ישראל וגו' תורה ד

(ד) ואתם הדבקים וגו'. צריך לדעת למה אמר ואתם בתוס' נא"ו כמנסיף על ענין ראשון ולא ידמו הנדבקים בה' להולכים אחרי בעל פעור, עוד אומרו הדבקים בה"א הידיעה ולא מצינו שקדם וזכרון דבקות זה שצדק לומר עליו הדבקים:

ואולי שיתבאר על דרך מה שדרשו ו"ל בסנהדרין (קט) בפסוק (בראשית ח) ונח מצא חן בעיני ה' ו"ל ונח אפלו נח שנשתיר מהם לא היה כדאי אלא שמצא חן ע"כ, כמו כן נתפנן במאמר ואתם פרוש וגם אתם הייתם ראוי' להשמד אלא לצד היותכם דבוקים פרוש נתקרבם בתשובה ונדבקתם בה' בזה אתם חיים, ודקדק לומר בלכם להעיר שלא על חלק מהם הוא אומר אלא על כלם, וכן הוא אומר הכתוב בפרשת פנחס במעשה פעור (כ"ה י"א) ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי, הא למדת שעומדים היו להשמד כלם, והגם שפנחס הוא שמנע מהם הכליון, עם כל זה מכרח שעשו תשובה אחר כך שאם לא כן לא היה מועיל פנחס אלא לכפר למה שכבר עשוהו ולא למה שעתיד:

עוד ירצה בתוס' נא"ו לפי מה שפרשתי באומרו אשר הלך אחרי בעל וגו' שנתפנן לו' הגם שלא עבד אלא חשב בדעתו לעבד, נתפנן בנא"ו של ואתם לומר תוספת בדמיון הראשון בדרך שענש ה' על המחשבה במה שלפניו הגם שלא עשו מעשה כמו כן ג"כ אתם בענין דבקותכם בה' המחשבה בזה הקב"ה מצרפה למעשה, וכן אמרו ו"ל (קדושין מ) מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה וזולת בע"ו, ודקדק לומר ואתם הדבקים, יתבאר על דרך אומרו ו"ל (ברכות א) בפסוק (שמות ל"ג ט"ז) ונפלינו אני ועמך שבקש משה מזה' שלא ישרה שכירתו על אמות

הו"ה על האבר שבו עושה המצוה, ואמרו כי מצוות עשה הם רמוזים בשם הו"ה ומצוות לא תעשה רמוזים בשם אלהים, והוא אומרו כן ואתם הדבקים על ידי קיום מצוות עשה ולא תעשה בב' שמות אלו שם הו"ה ואלהים כאומרו בה' אלהיכם:

עוד ירצה על זה הדרך בשאתם דבקים בה' פרוש שלכם חפץ בו ובמצוותיו בזה הוא נקרא אלהיכם ביחוד, על דרך מה שאמרו ו"ל (קדושין ט"ז) בפסוק ישב תהלותו וישראל שלא נתרצה ה' בכל מהלל צבא השמים עד שאמרו בתהלותיו ברוך ה' אלהי ישראל כי לא בחר שתתיחד אלהותו אלא על ישראל, ולזה תמצא שאין מתברר ולא מתהלל באלהי שמים ולא באלהי הארץ ולא באלהי מלאכים אלא אלהי ישראל:

חיים בלכם חיים. נמשכת למעלה ולמטה, נמשכת למעלה על זה הדרך אלהיכם חיים כי ה' נקרא (קדושין ט"ז) אלהים חיים, ונמשכת למטה ג"כ חיים בלכם, והכונה בשעור הדבור על זה הדרך להעיר שהחיים נמשכים להם ממקור החיים, והכונה בזה שזולת זה לא יקרא חיים הגם שיתנועע ויאכל וכו' שהרשעים בחייהם קרויים מתים (ברכות יח) לצד שמקורם מקור המיתה, וזה הוא החידוש שמחדש להם משה במאמר זה שמודיעם שהם חיים ממקור החיים:

ושעור פונת דברי משה הוא בב' דרכים, א' הוא על זה הדרך מצד שאתם דבקים בה' אלהיכם חיים אתם חיים כמו שפיתבנו בסמוך, ב' על זה הדרך טעם שזכיתם להדבק בה' אלהיכם לפי שאתם חיים פרוש צדיקים שנשמרתם ממטעמי הרשע שהם בחינת הנאות והבחינת בחיים ולשניהם נתפנן הכתוב:

ואומר בלכם נתפנן לכללות הפרטי ולכללות הכללי על זה הדרך, כללות הפרטי שכל אחד מהם ה' בלו חי בלא אבר גרוע על דרך מה שדרשו

העולם, ופרשנוהו שם שהכונה הוא אפלו יכשירו מעשיהם, והוא שאמר כן אתם פרוש אתם הם הדבקים בה' ולא עבדו"ם שאם העבוס ירצו להדבק בה' לא יזכו לזה, ולדרך זה מאמר הדבקים הוא גזרת הדבור גם כן למאמר אתם:

הדבקים בה' אלהיכם. יתבאר על פי מה שכתב רמב"ם בפ"ו מהל' יסודי התורה ו"ל ו' שמות הם הו"ה וכו' כל המוחזק אפלו אות אחת מו' שמות אלו לוקה כל הנטפל לה' מלפניו מטר למחקו וכו' מלאחריו כגון ר' של אלהיך כס של אלהיכם אינם נמחקים והרי הם כשאר אותיות של שם שהשם מקדשם ע"כ, והוא מה שנתפנן לומר להם במאמר הדבקים בה' פרוש ולפי ששם זה המיוחד שם הו"ה אין אות נדבכת וננסמכת לו מלאחריו אלא מלפניו כגון לה' בה' בה' ואותיות אלו אין בהם קדשה ומטר למחקם ואם כן תהיה דבקות ישראל בה' בדרך זה שאין השם מקדשם, לזה גמר אמר אלהיכם פרוש דבקות זה שאתם דבקים בה' אינה בנדבקות האותיות שמלפניו אלא באותיות שמלאחריו שהם כס של אלהיך. שהם קדושים כשאר האותיות של השם:

גם רמו בתבת בה' יעוד נעים והוא שם זה אינו מקדש מלאחריו הא למדת שדבקות ישראל הוא בשמות עצמם מתאחדים אור נפשם באור שם הנכבד, וכדי שלא תבין שהכונה הוא באותיות הנטפלים מלפניו ואין בהם קדשה גמר אמר אלהיכם, אמר מעתה כי כונת אומרו בה' היא ביחוד האותיות, והוא מה שאמר הכתוב (דברים ל"ב ט) כי חלק ה' עמו, הרי כי חלק א' הם ישראל משם הו"ה ב"ה, ובה תצדיק פרושנו זה, ואולי כי ידבר הכתוב כנגד ב' הדרכות שישנם בישראל זו למעלה מזו והבן:

עוד נתפנן במאמר הדבקים בה' אלהיכם על דרך אומרו ו"ל (והר"ח ר"ל י"ח) כי העושה מצוה שורה שם

... ביום י"ז תמוז ותשעה־בבב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים) פרשת היום על־דבר "צום הרביעי" ו"צום החמישי" (על־דרך שבכל יום אומרים שירו של יום וכיוצא־בזה), ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לעתיד־לבוא, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים על־דבר הצומות; אלא שבתורת אמת ותורה אור – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר, היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שייהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים לעתיד־לבוא, ואדרבה – על־ידי הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, הריזה מגדיל השמחה וה'יום טוב'.

(משיחת שבת פרשת פינחס ה'תשמ"ח – הערה 36)

עטרת מרים

יג (ה' אומר) אָסַף אָסִיפֶם שִׁתְּאָסְפוּ לְהִתְנַעֵץ מִה לַעֲשׂוֹת, כִּי רָצוֹנִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם סוֹף וְכֹלָה נֶאֱמַר־יְהוָה (דברי העם) - הלא אין עֲנָבִים בְּגִפֶּן וְאֵין תְּאֵנִים בְּתֵאנָה וְהָעֵלָה נָבֵל וְאֵין אוֹכֵל לְהַשִּׁיב נֶפֶשׁ, (תשובת השם) אֵיךְ אֲתֵן לָהֶם עֲנָבִים וְתֵאנִים, הלא וְאֲתֵן לָהֶם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה הלא יַעֲבֹרוּם

עֲלֵיהֶם: יד (דברי העם) עַל־מָה אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים בְּלִי עֲצָה וְגִבּוֹרָה לְמַלְחָמָה הָאֲסָפוּ וְנָבִיא אֶל־עַרְי הַמִּבְצָר לְהִלָּחֵם בָּשֵׁם עִם הָאוֹיֵב, (תשובת הנביא) מִה יֵצֵא מִתָּהּ, וְגִדְּמָה נִשְׁתַּק שֵׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הַדְּמִנּוּ לַתּוֹרָה שֶׁם כְּאֲבֵלִים הַיּוֹשְׁבִים וְדוֹמְמִים כִּי ה' וַיִּשְׁקֵנוּ מִיִּרְאֵשׁ בְּמִקּוֹם כּוֹס תַּחֲנוּמִים הַיּוֹמֵן לְאֲבֵלִים, כִּי חָטְאנוּ לַיהוָה: טו (דברי העם) הלא רָאִי קִנְיָה לְקוֹחַ לְשָׁלוֹם וּמִדּוּעַ וְאֵין טוֹב (תשובת הנביא) מִפְּנֵי שֶׁהָיָה רָאִי לְקוֹחַ לַעֲת מִרְפָּה וְהִנֵּה בְּעֵתָה עוֹדֵם מְחִיזִיקִים בְּרַעְתָּם: טז (דברי העם) הלא מִדָּן שֶׁנִּתְּקַדֵּר מִשְׁעָב לְהוֹת ה' הַנּוֹשֵׁד עֲקָבִי כּוֹס וַיִּפֹּל

הפטרה לתשעה באב בירמיהו פרק ח"ט

יג אָסַף אָסִיפֶם נֶאֱמַר־יְהוָה אֵין עֲנָבִים בְּגִפֶּן וְאֵין תְּאֵנִים בְּתֵאנָה וְהָעֵלָה נָבֵל וְאֲתֵן לָהֶם יַעֲבֹרוּם: יד עַל־מָה אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים הָאֲסָפוּ וְנָבִיא אֶל־עַרְי הַמִּבְצָר וְגִדְּמָה־שֵׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הַדְּמִנּוּ וַיִּשְׁקֵנוּ מִיִּרְאֵשׁ כִּי חָטְאנוּ לַיהוָה: טו קִנְיָה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב לַעֲת מִרְפָּה וְהִנֵּה בְּעֵתָה: טז מִדָּן נִשְׁמַע נַחֲרַת סוֹסִיו מִקּוֹל מַצְחָלוֹת אֲבִירָיו רַעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ

עטרת מרים

ורכבו אֲחֹרֵי נִשְׁמַע עֲתָה נַחֲרַת סוֹסִיו שֶׁל הָאוֹיֵב מִקּוֹל מַצְחָלוֹת אֲבִירָיו רַעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ וְכָכֵל זֹאת לֹא נִשְׁד הַנֶּחֱשׁ עֲקָבִי כּוֹס וְרוֹכְבו וְהִנֵּה וַיָּבֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָתָה עִיר וַיִּשְׁבִּי בָהּ: ז' (תשובת ה') קֶעֶת קָבֵר כָּבֵד כָּל הַפּוֹד כִּי הִנְנִי מְשַׁלַּח בָּכֶם נְחָשִׁים צִפְעֹנִים שֶׁהֵם קָשִׁים מִנְּחָשׁ אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לֶחֶשׁ בְּלֹא הַשְׂבָּעָה וְנִשְׁכּו אֲחֵכֶם וְלֹא אֵת סוֹסִיכֶם נֶאֱמַר־יְהוָה: יח (דברי העם) מִכְּלִינִי מִה שֶׁהַחֲנוּקִי עָלִי יִגְזֹן לְכָל אֲחִמִּיד בָּהּ, אָבֵל לֹא אוֹכֵל עוֹד כִּי עָלִי לִבִּי דָוִי וְנִנֵּה חֲחִלִּי עַד הַנֶּפֶשׁ: יט הַנִּהֲקוֹל שְׁוֹעַת בַּת־עַמִּי צוֹעֲקִים מִפְּתֵר הָאוֹיֵב חָפֵא מֵאֲרִץ מִרְחָקִים וְלָמָּה כָּל זֹאת, הִיחֲלָה וְכִי ה' אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מִלְכָּה אֵין בָּהּ תִּשׁוּבוּ אֵלָיו וְאֵן יִצְאָה לָהֶם מִדּוּעַ אִם כֵּן הַכְּעִסוֹנִי בַּפְּסָלִיהֶם בְּהַבִּלִּי נִכְרִ: כ' הלא דָּבָר עֲבָר קָצִיר כָּלָה קָיִץ וְכָכֵל זֹאת וְאֲנַחְנוּ לֹא נִשְׁעֵנוּ עֲדָן: כא עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי עַל הַפּוֹרְעָנוּת הַעֲתִידָה לְבֹא הַשְׂבָּרָתִי

וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָתָה עִיר וַיִּשְׁבִּי בָהּ: ז' כִּי הִנְנִי מְשַׁלַּח בָּכֶם נְחָשִׁים צִפְעֹנִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לֶחֶשׁ וְנִשְׁכּו אֲחֵכֶם נֶאֱמַר־יְהוָה: יח מִכְּלִינִי עָלִי יִגְזֹן עָלִי לִבִּי דָוִי: יט הַנִּהֲקוֹל שְׁוֹעַת בַּת־עַמִּי מֵאֲרִץ מִרְחָקִים הִיחֲלָה אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מִלְכָּה אֵין בָּהּ מִדּוּעַ הַכְּעִסוֹנִי בַּפְּסָלִיהֶם בְּהַבִּלִּי נִכְרִ: כ' עֲבָר קָצִיר כָּלָה קָיִץ וְאֲנַחְנוּ לֹא נִשְׁעֵנוּ: כא עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי הַשְׂבָּרָתִי

אור החיים על התורה – מהדורת בלוס, אברמוביץ

בָּהֶם אֶחָד שְׁאִינוּ הִגּוֹן שְׁלֹא יִקְרָא חִי אֶלָּא בָּלֵם צְדִיקִים, וְאֹמְרוּ הַיּוֹם לֹא הִחֲלִיט מֵאֲמַר הָיוּתָם חַיִּים בָּלֵם אֶלָּא הַיּוֹם כִּי מִי יֹאמַר אֲשֶׁר יִהְיֶה לְמַחֲרָ מִצַּד מַעֲשִׂיהֶם שְׁאֵדָם בְּחִירִי הוּא וְאֵין אֲמוּנָה בּוֹ עַד יוֹם לָכְתּוּ לְאָרֶץ הַחַיִּים: תורה ה

שְׁלֹא הָיוּ בָּהֶם מוֹמִין וְעַמְדוֹ בְּחֻזְקָתָם, וְנִתְּכָנָן בֵּין עַל מוֹמֵי הַגּוֹף בֵּין עַל מוֹמֵי הַנֶּפֶשׁ, וְכִבְּר הָעִירוֹתִי שְׁמוּם שְׁבִגוֹף יָגִיד עַל פֶּגֶם הַנֶּפֶשׁ כִּי אֵין מוֹם שְׁאִין דְּמִיוֹנוּ בְּנֶפֶשׁ וְאֲשֶׁר עַל כֵּן פִּסְלוּ ה' לְבַעַל מוֹם מַעַל הַמּוֹזָבָה, וְעִין בְּדִבְרֵי הַזִּהָר (ח"ג ד), וְכָלִלוֹת הַכְּלָלִי שְׁלֹא יִהְיֶה

בְּחֻלִּין (נְבָחִים ט"ו) בַּפְּסוֹק מִכָּל הַחֵי הָבֵא בְּהִמָּה שְׁחִיִּים רֹאשֵׁי אֲבִרֶיהָ וְאֵין בָּהּ מוֹם, כִּמוֹ כֵּן מִה שְׁלִפְנִינוּ הָיוּ בָּלֵם תְּמִימִים בְּלֹא מוֹם, וְכֵן אֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (מכילתא) שְׁכָל שְׁעַמְדוֹ עַל הַר סִינִי לֹא הָיוּ בָּהֶם סוֹמִיין דְּבִתִּיב וְכָל הָעָם רֹאִים וְגו', וְלֹא וְכִי ע"כ, הָא לְמִדָּת

עטרת מרים

עטרת מרים

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַנִּנִּי צוֹרֶפֶם בְּיִסְדּוֹן לְהַסִּיר מִמֶּנּוּ סִי הָעוֹן וּבַחֲנֻתִּים אִם יִשְׁאָרוּ סִיִּים, כִּי־אֵיךְ אַעֲשֶׂה בִּי אִישׁ אוֹכֵל לְחֵינִים בְּרַעְתָּם מִפְּנֵי שֶׁהֵם נִקְרָאִים בַּתְּעֻמָּה: ז חָץ (שׁוֹחֵט) שְׁחוּט מִשּׁוּר, הַחֹרֶת מִדְּחֹק, נִדְמָה לְשׁוֹנֵם וְעוֹד מִרְמָה דִּבֵּר בִּי בְּפִי שְׁלוֹם אֲתִירְעוּהוּ יִדְבֵּר

וּבִקְרָבוֹ יֵשִׁים אֶרְבּוֹ מֵאֶרֶב: ח וְכִי הָעַל מַעֲשִׂים בְּאֵלֶּה לֹא־אֶפְקֹד אֲשֵׁנִים בָּם לְחַפְרֵם מִמֶּנּוּ נֹאם־יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזָה לֹא תִתְנַקֵּם נִפְשִׁי: ט עַל חֲרֹב הַהָרִים אֲשֶׁר לֹא צִמַּח עֲלֵיהֶם מִרְעָה הֵצִאן אֲשָׁא בְּכִי וְנָהִי וְלָלֶה וְלָלֶה וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר מִקּוֹם מִרְעָה בְּמִדְבָּר קִינָה בִּי נִצְתּוֹ נָהִי שְׂמִיחָה מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ שֵׁם עוֹד קוֹל מִקְנֶה וְגַם מַעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־בְּהֵמָה נִדְּדוּ מִמְקוֹמָם וְהִלְכוּ לָהֶם: י וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלַם לְגִלִּים שֶׁל אֲבָנִים מִהֲבָתִּים וְחֻמוֹת שְׁהָרוֹם, מַעוֹן מְרוֹר תִּנִּים וְאֶת־עֵרִי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׂמִיחָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב בִּי כֹלם וְלֹא בְּנִלּוֹת: יא מִי־הָאִישׁ הַחֲכָם וְיִבֵּן מִדְּעוֹת אֶת־זֹאת וְיִי מִנְּבִיא וְאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וַיִּגְדֶּה עַל־מֶה אֲבָרָה הָאָרֶץ לְגִמְרֵי עַד שְׁלֹא תִחַד רְאוּתָה לְיִשׁוּב כָּלל נִצְתָה כַּמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה בְּעֻצָּמוֹ, עַל־עֹזְבֶם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֵיהֶם שְׁלֹא לִמְדוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹכֵן וְלֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי לָקֵם מִצִּיּוֹתֶיהָ וְלֹא־הִלְכוּ בָּהּ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה: יג וְיִלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרָרוֹת לָקֵם מֶה שֶׁלָּקֵם רָאָה וְחִמַּד וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לְמִדּוֹם

נִשְׁפָּרְתִי לְגִמְרֵי גַם קִדְרָתִי הַשְׁחַר תֹּארִי שְׁמָהּ הַתְּמַחֵן הַחֲזֻקָתִנִּי: כב וְכִי הַצָּרִי שָׂרָה אֵלָיו מוֹחֵר לְרִפּוּאָה אֵין בְּגִלְעָד שְׁהוּא מִקּוֹם חֲצָר, רוּצָה לִזְמֹר: וְכִי אֵין בְּקֶדֶם תּוֹרָה וּמוֹצֵת, אִם־רָפָא אֵין שָׁם וְכִי אֵין לָהֶם חֲכָמִים לְחֹרֹתָם הַדָּרָד כִּי מוֹדֵעַ לֹא עֲלָתָה אֲרַכָּת רִפּוּאָה בַּתְּעֻמָּה לְחִמּוּרִם לְמוֹטָב,

וּלְכַפֵּל אֶת הַנְּזִירָה: כג הִקְוִי יְהוָה מִי שִׁיתֵּן רֹאשִׁי מִיָּם מִלֹּא מִי בְכִי וְעֵינִי מִקּוֹר הַטּוֹבַע דִּמְעָה וְאִבְכָּה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶת חֲלָלִי בַתְּעֻמָּה: א מִי יִתְּנִי לְצָרִי בְּמִדְבָּר מְלוֹן אֲרָחִים, אִי וְאֶעֱזֹבָה אֶת־עַמִּי וְאִלְכָּה מֵאֲתָם אֶל מְלוֹן הַמִּדְבָּר כִּי כֹלם מִנְּאֻפִּים עֲצָרָת קִבְּצָת בְּגִדִּים: ב גַּם הִמָּה וַיִּדְרְכוּ הַזִּמְיֹת אֶת־לְשׁוֹנָם דוּמָה לְקִשְׁתָּם הַדְּרוּכָה לְדַבֵּר שֶׁקֶר וְלֹא לְאִמּוּנָה גָּבְרוּ אֵלֶּה עַל אֵלֶּה בְּאָרֶץ שִׁישְׁפָטוּ מִשְׁפָּט אֲמַת וְשִׁינְעוּ הַעֲשָׂקִים כִּי מִרְעָה מִפְּעֻשָׁה רָעָה אֶל מַעֲשֵׂה רָעָה י צֹאֵן וְאֲתִי לֹא־יִדְעוּ נֹאם־יְהוָה: ג אִישׁ מַעוֹת לָקֵם אִישׁ מִרְעָהוֹ הַשְׁמָרוֹ הָיוּ נִשְׁמָרִים וְהָ מִנָּה וְעַל־כֵּן עַל שׁוֹם אֶחָ אֶל־תִּבְטָחוּ כִּי כִלְאֵחַ עָקוֹב יַעֲקֹב מִרְמָה אֶת אֲחִיו וְכִלְרַע רָכִיל יִהְלֹךְ וְצָרִיד לְהַשְׁמֵר מִמֶּנּוּ: ד וְאִישׁ כֵּל אִישׁ בְּרַעְיוֹ וְיִתְלָלוּ וּמִלְעִיָּה, וְאִמְתָּ לֹא יִדְבְּרוּ כִּי לְמִדּוֹ הִרְגִּילוּ לְשׁוֹנָם דִּבְרֵי־שֶׁקֶר הָעוֹנֶה נִלְאוּ נִתְנַעֲמוּ כִּי לְהַעוֹת וּלְעַקֵּם הַדְּכָרִים: ה אָמַר הָאֵל יִתְבָּרַךְ מֶה יַעֲלֵל שְׂבִיתָךְ בְּתוֹךְ עַם מִרְמָה שְׁלֹא תוֹכֵל לְהִשְׁכֵּם אֵלֶּה, וּבְעֹבוֹר עֲסָקָם בְּמִרְמָה מֵאֲנִי לְרַעֲתֵי־אֲוֹתִי נֹאם־יְהוָה: ו לָכֵן

קִדְרָתִי שְׁמָהּ הַחֲזֻקָתִנִּי: כב הַצָּרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם־רָפָא אֵין שָׁם כִּי מוֹדֵעַ לֹא עֲלָתָה אֲרַכָּת בַּתְּעֻמָּה: כג מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי מִיָּם וְעֵינִי מִקּוֹר דִּמְעָה וְאִבְכָּה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶת חֲלָלִי בַתְּעֻמָּה: א מִי־יִתְּנִי בְּמִדְבָּר מְלוֹן אֲרָחִים וְאֶעֱזֹבָה אֶת־עַמִּי וְאִלְכָּה מֵאֲתָם כִּי כֹלם מִנְּאֻפִּים עֲצָרָת בְּגִדִּים: ב וַיִּדְרְכוּ אֶת־לְשׁוֹנָם קִשְׁתָּם שֶׁקֶר וְלֹא לְאִמּוּנָה גָּבְרוּ בְּאָרֶץ כִּי מִרְעָה אֶל־רָעָה י צֹאֵן וְאֲתִי לֹא־יִדְעוּ נֹאם־יְהוָה: ג אִישׁ מִרְעָהוֹ הַשְׁמָרוֹ וְעַל־כֵּל־אֵחָ אֶל־תִּבְטָחוּ כִּי כִלְאֵחַ עָקוֹב יַעֲקֹב וְכִלְרַע רָכִיל יִהְלֹךְ: ד וְאִישׁ בְּרַעְיוֹ וְיִתְלָלוּ וְאִמְתָּ לֹא יִדְבְּרוּ לְמִדּוֹ לְשׁוֹנָם דִּבְרֵי־שֶׁקֶר הָעוֹנֶה נִלְאוּ: ה שְׂבִיתָךְ בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנִי רַעֲתֵי־אֲוֹתִי נֹאם־יְהוָה: ו לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַנִּנִּי צוֹרֶפֶם וּבַחֲנֻתִּים כִּי־אֵיךְ אַעֲשֶׂה מִפְּנֵי בַתְּעֻמָּה: ז חָץ

(שׁוֹחֵט) שְׁחוּט לְשׁוֹנֵם מִרְמָה דִּבֵּר בְּפִי שְׁלוֹם אֲתִירְעוּהוּ יִדְבֵּר וּבִקְרָבוֹ יֵשִׁים אֶרְבּוֹ: ח הַעֲלֵ־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקֹד־בָּם נֹאם־יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזָה לֹא תִתְנַקֵּם נִפְשִׁי: ט עַל־הַהָרִים אֲשָׁא בְּכִי וְנָהִי וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה בִּי נִצְתּוֹ מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה מַעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־בְּהֵמָה נִדְּדוּ הִלְכוּ: י וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלַם לְגִלִּים מַעוֹן תִּנִּים וְאֶת־עֵרִי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׂמִיחָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב: יא מִי־הָאִישׁ הַחֲכָם וְיִבֵּן אֶת־זֹאת וְאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וַיִּגְדֶּה עַל־מֶה אֲבָרָה הָאָרֶץ נִצְתָה כַּמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה עַל־עֹזְבֶם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְלֹא־הִלְכוּ בָּהּ: יג וְיִלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרָרוֹת

עטרת מרים

הַרְגִּילוּם אֲבוֹתָם: יֵד לָכֵן כֹּה־אֶמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הִנְנִי מֵאֲכִילֶם אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה עֹשֶׁב מֶרֶ, וְהַשְׁקִיתִים מִי־רֹאשׁ
אֲרָם נָחֵשׁ, רוֹצֵחַ לֹמֶר: אֲבִיא עֲלֵיהֶם צָרוֹת שׁוֹנוֹת: טו וְהַפְּצוֹתִים אֲפֹר
אוֹתָם בְּגוֹיִם בְּמִקְוֹמוֹת אֲשֶׁר לֹא יֵדְעוּ לֹא הִבִּירוּ מַעֲוֹלָם גַּם הָמָּה גַּם

וְאֲבוֹתָם וְשַׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶל
הַמִּקְוֹמוֹת אֲשֶׁר יָנוּסוּ אֶת־הַחֶרֶב עַד
פְּלוֹתִי אוֹתָם: טו כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת הַתְּבוֹנֵנוּ בְּפִרְעָנֹת
הַחֲרוֹבָה לֵבָא וְקִרְאוּ מִעַתָּה
לְמִקְוֹנוֹת הַנְּשִׁים הַיּוֹדְעוֹת לִסְפֹּד
וּלְקוֹנֵן עַל הַמָּתִים וּתְבוֹאִינָה לְקוֹנֵן
עַל הַמָּתִים וְאֶל־הַחֲכָמוֹת בְּדַבְּרֵי
הַסֶּפֶר וְקִנְיָה שְׁלָחוּ וּתְבוֹאִנָּה:
ז וּתְמַהֲרֶנָּה וּתְשַׁנֶּה וּתְרַמֶּנָּה
עָלֵינוּ גְּהִי וְלֵלָה, לְמַעַן יִתְעַדְּרוּ
לִבִּישׁ וּתְרַדְּנָה עֵינֵינוּ דְמָעָה
וְעַפְעָפִינוּ יְלֹד־מָיִם: יח כִּי קוֹל
נָהִי נִשְׁמָע מִצִּיּוֹן שְׁאוֹמְרִים אֵיךְ
שִׁדְּדֵנוּ בְּשָׁנוּ מְאֹד כִּי־עֲזֹבְנוּ
אֶרֶץ לְצֹאת בְּנֹלָה כִּי הָאֲוִיבִים
הַשְּׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ לִשְׂכּוֹן בְּמִקְוֹם
רָחוֹק: יט חֲזִין מִנָּה כִּי־שִׁמְעָנָה אֲמֵן
נָשִׁים הַמִּקְוֹנוֹת דְּבִרְיָהוּהָ עַל
שְׁחִיתָה תִּדְּבַר בְּהַשְׁמָנָה וְלֹא בְּמִקְרָה
וּתְקַח וּתְקַבֵּל אֶזְנוֹכֶם דְּבִרְפוּ לִמֹּ

עטרת מרים

וּלְמַדְנָה לְמִדּוּ בְּנוֹתֵיכֶם לְשֹׂאת נָהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָה קִינָה: כ
כִּי־עָלָה מָוֶת הָאוִיב הַמָּוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ דְּרָךְ תַּחֲלוּנוֹת וְכֵךְ כֹּה
בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מַחוּץ מֵאֲחֹרֵי הַבָּתִּים, שְׁשִׁים שְׁוֹהִקִים
הַתְּנוּקוֹת, וְכֵן הַכְרִית הַבְּחוּרִים מִרְחֻבוֹת שְׁשִׁים מִנְהֶם לִלְכַּת תְּמִיד:

כא מֵאֲמַר ה' אֶל הַנְּבִיא דְּבָר אֶל
יִשְׂרָאֵל כֹּה נֹאמְרֵיהוּהָ וְנִפְלָה
נִבְלַת הָאָדָם פְּגִיר אָדָם יָפְלוּ עַל
הָאָרֶץ כְּדָמֵן מִכָּל עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
וְכַעֲמִיר וְכַעֲמִיר הַתְּבוּאָה הַמְּשֻׁלָּכִים
מֵאַחֲרֵי הַקֶּצֶר וְאִין מֵאֲסָף וְאִין
קוֹבֵר אוֹתָם: כב כֹּה אָמַר יְהוָה
אֶל־יְהוֹלֵל חֲכָם בְּחֻכְמָתוֹ כִּי לֹא
יִכָּל לְהַצִּיל נַפְשׁוֹ בְּחֻכְמָתוֹ וְאֶל־
יְהוֹלֵל הַגִּבּוֹר בְּגִבּוֹרָתוֹ לְהַצִּיל
נַפְשׁוֹ בְּגִבּוֹרָתוֹ אֶל־יְהוֹלֵל עֲשִׂיר
בְּעֲשָׂרוֹ כִּי לֹא יִפְדֶּה נַפְשׁוֹ בְּעֲשָׂרוֹ:
כג כִּי אִם־בְּזֹאת יְהוֹלֵל
הַמִּתְהַלֵּל בְּעֲצָמוֹ, הַשֹּׁפֵל בְּמָה
שֶׁהִשְׁכִּיל וְיָדַע אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה
וְאִין עוֹד מִלְּבָדִי, וְאֲנִי הוּא הַעֲשֵׂה
חֶסֶד לְאוֹהֲבֵי וְלִשְׂמֹרֵי מִצְוָתִי, וְאֲנִי
הוּא הַעֲשֵׂה מִשְׁפָּט לְהַפְרֵעַ מִן
הַרְשָׁעִים וְצַדִּיקָה בְּאֶרֶץ לִקְבֹּל אֶת
הַשְּׂבִים כִּי־בֹאֵלָה חֲפָצָתִי לְמַת
לְכָל אֶחָד בְּמִוְלֹו נֹאמְרֵיהוּהָ:

לָבָם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לְמִדּוּם
אֲבוֹתָם: יד לָכֵן כֹּה־אֶמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵאֲכִילֶם אֶת־הָעָם הַזֶּה
לַעֲנָה וְהַשְׁקִיתִים מִי־רֹאשׁ: טו וְהַפְּצוֹתִים
בְּגוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יֵדְעוּ הָמָּה וְאֲבוֹתָם
וְשַׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד פְּלוֹתִי
אוֹתָם: טו כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַתְּבוֹנֵנוּ
וְקִרְאוּ לְמִקְוֹנוֹת וּתְבוֹאִינָה וְאֶל־הַחֲכָמוֹת
שְׁלָחוּ וּתְבוֹאִנָּה: ז וּתְמַהֲרֶנָּה וּתְשַׁנֶּנָּה
עָלֵינוּ גְּהִי וּתְרַדְּנָה עֵינֵינוּ דְמָעָה וְעַפְעָפִינוּ
יְלֹד־מָיִם: יח כִּי קוֹל נָהִי נִשְׁמָע מִצִּיּוֹן אֵיךְ
שִׁדְּדֵנוּ בְּשָׁנוּ מְאֹד כִּי־עֲזֹבְנוּ אֶרֶץ כִּי
הַשְּׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ: יט כִּי־שִׁמְעָנָה נָשִׁים

דְּבִרְיָהוּהָ וּתְקַח אֶזְנוֹכֶם דְּבִרְפוּ וּלְמַדְנָה בְּנוֹתֵיכֶם לְשֹׂאת רְעוּתָה קִינָה: כ כִּי־עָלָה
מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ כֹּה בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מַחוּץ בְּחוּרִים מִרְחֻבוֹת: כא דְּבָר כֹּה
נֹאמְרֵיהוּהָ וְנִפְלָה נִבְלַת הָאָדָם כְּדָמֵן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְכַעֲמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֶּצֶר וְאִין מֵאֲסָף:
כב כֹּה אָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹלֵל חֲכָם בְּחֻכְמָתוֹ וְאֶל־יְהוֹלֵל הַגִּבּוֹר בְּגִבּוֹרָתוֹ אֶל־יְהוֹלֵל
עֲשִׂיר בְּעֲשָׂרוֹ: כג כִּי אִם־בְּזֹאת יְהוֹלֵל הַמִּתְהַלֵּל הַשֹּׁפֵל וְיָדַע אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֲשֵׂה
חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצַדִּיקָה בְּאֶרֶץ כִּי־בֹאֵלָה חֲפָצָתִי נֹאמְרֵיהוּהָ:

עטרת מרים

ו דְּרָשׁוּ יְהוָה בְּהַמְצָאוֹ בְּעוֹד הוּא
מִצְוִי בָכֶם קְרָאָהוּ בְּהוֹיָתוֹ קְרוֹב:
ז יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרָכֹו בְּמַעֲשֵׂה וּכְפָה
וְאִישׁ אָנוּן מִחֲשַׁבְתּוֹ הַרְעוֹת

הַפְּטִירָה לְתַעֲנִית צִיּוֹר בִּישְׁעִיהָ פֶּרֶק נה

ו דְּרָשׁוּ יְהוָה בְּהַמְצָאוֹ קְרָאָהוּ בְּהוֹיָתוֹ
קְרוֹב: ז יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרָכֹו וְאִישׁ אָנוּן

עטרת מרים

וְשֹׁב וְשׁוּב אֶל־יְהוָה וְיִרְחַמְהוּ
וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ וְשֵׁשׁ תִּקְוָה כִּי־יִרְבֶּה
לְסִלּוֹת: ח כִּי לֹא מִחֲשַׁבְתּוֹ
מִחֲשַׁבְתֵּיכֶם כִּי אֲנִי מִרְבֶּה לְסִלּוֹת

מִחֲשַׁבְתּוֹ וְיַשֵּׁב אֶל־יְהוָה וְיִרְחַמְהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יִרְבֶּה לְסִלּוֹת: ח כִּי לֹא מִחֲשַׁבְתּוֹ

עטרת מרים

עטרת מרים

ולא ישאר אצלי מהעון דבר ולא דרכיכם דרכי דרך בשר ודם לעגוש את המורד בו ואין מועיל תשובה ופיוס, אבל דרכי לא בן היא נאם יהוה: ט ואין כאן רק הבדל בנחות ותר, אלא כי כמו גבהו שמים מארץ בן גבהו בהבדל רב דרכי מדרכיכם ומחשבתיו ממוחשבתיהם כי דרך

כה א אמר יהוה לפריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים אותם בבריתי בתורתי: ה ונתתי להם בביתי ובהומותי במושב הסנהדרין ותקנים יד מקום מעלה ושבת ושם שופור לשוכה, והוא דבר טוב יותר מוזהרן הפא מפנים ומבנות שם לשוכה עד עולם אתן לז

אשר לא יפרת וקורן שמו: ו ובני הנזכר ובני העמים הנזלים על יהוה אל ה' לשרתו ולא הבה את שם יהוה להיות לו לעבדים כל מי בהם אשר שמר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי בתורתי: ז כשיבואו להתגבר והביאותים את העושים כל אלה אליהם קדשי אל בית המקדש ושמותיהם אשמהם בבית תפלתו בבית המוכן להתפלל שם לפני עולותיהם וזבחתיהם יהיו מקבילים לרצון על מוזהרן כי ביתי בית תפלה יקרא יהוה מוכן לכל העמים: ח נאם אדני יהוה מקבץ המקבץ נדתי ישראל עוד אקבץ גרים עליו על ישראל להיות נוספים לנקבציו מישראל:

בשר ודם שלא ימחול כלל וכלל ודרכי למחול מכל וכל: י פי כאשר ירד הגשם והשילג מן השמים ושמה לא ישוב ריקם פי אם הרוה השביע את הארץ והולידה מוציא הצמח מהרעון בעוסק הארץ והצמיחה הצמח מפעל לארץ ונתן זרע לזרע ולחם לאכל: יא בן יהוה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם פי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו שבודאי תתקם התקמת: יב וזוהי ההבטחה כירב שמחה תצאו מן הגלות ובשלוש תובלון תובאו לארצכם החרים והנבעות יפצחו לפניכם רנה דרך משל, וכל עצי השדה ימחא רנה יבו ככפתיהם לשמוח, גם זה ענין מליצה: יג תחת במקום הנעצוץ השעשים יעלה ברוש ימשלו צדיקים ותחת הספרד ונעצוץ הם מיני קוצים יעלה הדרם והיה הדבר הזה ליהוה לשם גבורה לאות עד עולם לא יפרת: א אמר לבני גלות כה אמר יהוה שמרו משפט בין אדם לחבירו ועשו צדקה בין אדם למקום כירקובה ישועתי לבוא על ידי זה וצדקתי להגלות ורק התשובה מעקבת ביאת המשיח: ב אשרי אנוש יעשה זאת את האמר למטה ובן אדם יחזיק כה שמר שבת מחללו מחללו ושמר ידו מעשות כל דע: ג ואלא יאמר הנלוה אל יהוה להאמר הבדל יבדילני יהוה מעל עמו ואלא יאמר הפרים הן אני עץ יבש: ד כירכה א אמר יהוה לפריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי: ה ונתתי להם בביתי ובהומותי יד ושם טוב מפנים ומבנות שם עולם אתן לז אשר לא יפרת: ו ובני הנזכר הנזלים על יהוה לשרתו ולא הבה את שם יהוה להיות לו לעבדים כל שמר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי: ז והביאותים אליהם קדשי ושמותיהם בבית תפלתו עולותיהם וזבחתיהם לרצון על מוזהרן כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים: ח נאם אדני יהוה מקבץ המקבץ נדתי ישראל עוד אקבץ גרים עליו לנקבציו:

מחשבותיהם ולא דרכיכם דרכי נאם יהוה: ט כירגבהו שמים מארץ בן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתיו ממוחשבתיהם: י פי כאשר ירד הגשם והשילג מן השמים ושמה לא ישוב פי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל: יא בן יהוה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם פי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו: יב כירב שמחה תצאו ובשלוש תובלון החרים והנבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף: יג תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת

הספרד יעלה הדרם והיה ליהוה לשם לאות עולם לא יפרת: א כה אמר יהוה שמרו משפט ועשו צדקה כירקובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות: ב אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק כה שמר שבת מחללו ושמר ידו מעשות כל דע: ג ואלא יאמר בן הנזכר הנלוה אל יהוה להאמר הבדל יבדילני יהוה מעל עמו ואלא יאמר הפרים הן אני עץ יבש: ד כירכה א אמר יהוה לפריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי: ה ונתתי להם בביתי ובהומותי יד ושם טוב מפנים ומבנות שם עולם אתן לז אשר לא יפרת: ו ובני הנזכר הנזלים על יהוה לשרתו ולא הבה את שם יהוה להיות לו לעבדים כל שמר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי: ז והביאותים אליהם קדשי ושמותיהם בבית תפלתו עולותיהם וזבחתיהם לרצון על מוזהרן כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים: ח נאם אדני יהוה מקבץ המקבץ נדתי ישראל עוד אקבץ גרים עליו לנקבציו:

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר: כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת קִנְאֹתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה וְחִמָּה גְדוֹלָה קִנְאֹתִי לָהּ: ג כֹּה אָמַר יְהוָה שְׁבַתִּי אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בִּתְּוֹךְ יְרוּשָׁלַם וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלַם עִיר־הָאֱמֶת וְהָרִי־יְהוָה צְבָאוֹת הָרִי הַקֹּדֶשׁ: ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד יָשְׁבוּ זִקְנִים וְזִקְנוֹת בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בִּידוֹ מֶרֶב יָמִים: ה וּרְחֻבוֹת הָעִיר יִמְלֹאוּ יִלְדִים וְיִלְדוֹת מִשְׁחָקִים בְּרַחֲבֹתֶיהָ: ו כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כִּי יִפְלֹא בְּעֵינֵי שְׂאֵרֵית הָעָם הַזֶּה בְּיָמִים הָהֵם גַּם־בְּעֵינֵי יִפְלֹא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: ז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מִזְרַח וּמֵאֶרֶץ מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ: ח וְהִבֵּאתִי אֹתָם וְשָׁכְנוּ בִּתְּוֹךְ יְרוּשָׁלַם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים בְּאַמֻּת וּבְצִדְקָה: ט כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת תַּחֲזֻקְנָה יְדֵיכֶם הַשְׁמָעִים בְּיָמִים הָאֵלֶּה אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בָּיֹם יִפְדֹּ בֵּית־יְהוָה צְבָאוֹת הַחֵיכַל לְהִבְנוֹת: י כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שָׁכַר הָאָדָם לֹא נָהָיָה וְשָׁכַר הַבְּהֵמָה אֵינָנָה וְלִיּוֹצֵא וּלְבָא אֵין־שְׁלוֹם מִן־הַצָּר וְאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ: יא וְעַתָּה לֹא כַּיָּמִים הָרִאשִׁימִם אֲנִי לְשְׂאֵרֵית הָעָם הַזֶּה נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: יב כִּי־יִזְרַע הַשְּׁלוֹם הַגָּפֶן תִּתֵּן פְּרִיָּה וְהָאֶרֶץ תִּתֵּן אֶת־יִבּוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָם וְהִנַּחֲלֹתִי אֶת־שְׂאֵרֵית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֱלֹהִי:

יג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־הָיִיתֶם קָלָלָה בְּגוֹיִם בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל בֶּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְהָיִיתֶם בְּרָכָה אֶל־תִּירָאוּ תַּחֲזֻקְנָה יְדֵיכֶם: יד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהַרְעַל לָכֶם בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֲנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא נִחַמְתִּי: טו כֵּן שְׁבַתִּי זָמַמְתִּי בְּיָמִים הָאֵלֶּה לְהִיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אֶל־תִּירָאוּ: טז אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דְבָרוֹ אֲמֵת אִישׁ אֶת־רַעְיוֹנוֹ אֲמֵת וּמִשְׁפָּט שְׁלוֹם שִׁפְטוֹ בְּשַׁעֲרֵיכֶם: יז וְאִישׁ אֶת־רַעַת רַעְיוֹנוֹ אֶל־תַּחֲשֹׁבוּ בְּלִבְכֶּם וּשְׁבַעַת שָׁקֶר אֶל־תִּתְּאָהֲבוּ: יח אֶת־כָּל־אֱלֹהֵי אֲשֶׁר שָׁנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה: יט וַיְהִי דְבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: כ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרִבְעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֲמֵת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְיֶה: כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וַיִּשְׁכְּבוּ עָרִים רַבּוֹת: כא וְהָלְכוּ יִשְׁבֹּי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר גָּלְכָה הַלּוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֲלֶכָה גַּם־אֲנִי: כב וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלַם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כג כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת בְּיָמִים הָהֵם הָמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכָּל לְשָׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהִחֲזִיקוּ בַּכֶּנֶף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר גָּלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם:

♦ יום שני י' מנחם-אב ♦

ה חזו דאלפית יתכון קלמיא ודינא קמא די פקדני יי אלהי למעבד בן בגו ארעא די אתון עליו תמן למירתה:

(ה) ראה! למדת אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי לעשות בן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה:

ו ונתרון ומעבדון ארי היא חכמתכון וסוקלתנותכון לעיני עממא די ישמעון ית כל קלמא האליו ונתרון לחוד עם חפים וסוקלתן עמא רבא הדין:

(ו) ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם-חכם ונבון הגוי הגדול הזה:

כז"י ושמרתם • זו משנה • ועשיתם • כמשמעו • כי הוא חכמתכם ובינתכם וגו' • בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים.

ז ארי מן עם רב די לה אלהא קריב לה לקבלא צלותה בעדן עקתה ביי אלהא בכל עדו דאנחנא מצלון קדמוהי:

(ז) כי מי-גוי גדול אשר-לו אלהים קרבים אליו ביהוה אלהינו בכל-קראנו אליו:

ח ומן עם רב די לה קלמין ודינן קשיטין פכל אורייתא דא די אנא יהב קדמיכון יומא דין:

(ח) ומי גוי גדול אשר-לו חקים ומשפטים צדיקים בכל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום: כז"י חקים ומשפטים צדיקים • הגונים ומקבלים.

ט לחוד אסתמר לה וטר נפשך מאד פן-תשפח דילמא תנשי ית פתגמא די חזו עיניך ודילמא יעדון מלכך כל יומי חייך ותהודענן לבניך ולבני בניך:

(ט) רק השמר לה ושמר נפשך מאד פן-תשפח את-הדברים אשר-ראו עיניך ופן-יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך:

כז"י רק השמר לה וגו' פן-תשפח את-הדברים • תחשבו חכמים ונבונים, ואם תעזותו אותם מתוך אז, כשלא תשכחו אותם ותעשו על אמתתם,

י יומא די קמא קדם יי אלהך בחרב פדאמר יי לי כנוש (אכנש) קדמי ית עמא ואשמענן ית פתגמי די ילפון למדחל קדמי כל יומא די אנון קלמין על ארעא וית בניהון ילפון:

(י) יום אשר עמדת לפני יהוה אלהיך בחרב באמר יהוה אלי הקהל-לי את-העם ואשמעם את-דברי אשר ילמדון ליראה אתי כל-הימים אשר הם חיים על-האדמה ואת-בניהם ילמדון:

כז"י יום אשר עמדת • מוסב על מקרא שלמעלה ממנו: "אשר ראו עיניך", יום אשר עמדת בחרב, אשר ראית את הקולות ואת הלפידים. ילמדון • ילפון לעצמם. ילמדון • יאלפון לאחרים.

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

שיצתה נשמתם וזהו הסרת והמה מהם, והוא מאמר ואשמעם את דברי פרוש עשרת הדברות שבאו בגבורות

על הר סיני פסקה והמתן, ופרשתי בפרשת יתרו שפסיקת והמתן היתה מאמצעות גבורות דברי אלהים עד

(י) ואשמעם את דברי וגו' ליראה אתי כל הימים. ותבאר על דרך אומקם ו"ל (שבת קמז) ישאל שעמדו

יֹא וְתִקְרְבוּן וְתַעֲמְדוּן תַּחַת הַהָר וְהָהָר בְּאֵשׁ
עַד-לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עֵנָן וְעַרְפֹּל:
וְאִמְיֻטָּתָא:

יב ומליל יי עמכון מגו אשתא קל פתגמין
אתון שמעין ודמות ליתכון חנן אלהן
קלא:

יג ויחוי לכון ית קנמה די פקיד יתכון
למעבד עשרת פתגמין וכתבון על תרין
לוחי אבניא:

יד ויחוי פקיד יי בעדנא ההיא לאלפא יתכון
קנמין ודינין למעבדכון יתהון בארעא די
אתון עברין תמן למירתה:

(יא) וְתִקְרְבוּן וְתַעֲמְדוּן תַּחַת הַהָר וְהָהָר בְּאֵשׁ
עַד-לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עֵנָן וְעַרְפֹּל:

(יב) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים
אֲתֶם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זולתי קול:

(יג) וַיִּגַּד לָכֶם אֶת-כְּבִרְתּוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת
עֲשֵׂת הַדְּבָרִים וַיְכַתְּבֶם עַל-שְׁנֵי לַחֹת אֲבָנִים:

(יד) וְאֲתִי צִוָּה יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם
חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשׂוֹתְכֶם אֲתֶם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

כ"י - וְאֲתִי צִוָּה ה' בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם • תורה שבעל-פה.

טו ונתסתמרון לתדא לנפשתיכון ארי לא
חזיתון כל דמות ביומא די מליל יי עמכון
בהרב מגו אשתא:

טז דילמא תחבולון ותעבדון לכון צלם
דמות כל צורא דמות דבר או נקבא:

(טו) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי לֹא רִאִיתֶם כָּל-
תְּמוּנָה בַּיּוֹם דְּבַר יְהוָה אֲלֵיכֶם בַּחֲרֹב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

(טז) פֶּן-תִּשְׁחַתּוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל-
סֶמֶל תְּבִנִית זָכָר אוֹ נָקֵבָה:

כ"י - סֶמֶל • צורה.

יז דמות כל בעירא די בארעא דמות כל
צפר גדפא די פרח באור רקיע שמא:

(יז) תְּבִנִית כָּל-בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תְּבִנִית כָּל-צִפּוֹר
כָּנָף אֲשֶׁר תַּעֲוֹף בַּשָּׁמַיִם:

אור החיים על התורה - מנהגות בלום, אברמוביץ

הָאָדָם וְאָמַר לוֹ אֲתָה מְקַבְּלָנִי וְכו':
וְתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים וְגו'. קָשָׁה אִיךָ
יֵצֵדֵק לֵאמֹר עַל הַתְּמוּנָה
זולתי קול שהיא השמיעה, ולפי מה
שכתבתי בפסוק שלפני זה שהמלאך
שהוא הדבור עצמו היה מדבר עם
כל אחד והיו ישראל רואים אותו,
וכן תמצא שאמרו רבותינו ז"ל (מכילתא)
בפסוק וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת,
ומעתה חש משה שיחשבו ח"ו כי זה
הוא אלהי ישראל אשר ראו עיניהם,
לזה אמר וְתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זולתי
קול פרוש לבר הקול הוא שהייתם
רואים תמונתו שהיה מדבר עמכם
ואומר אֲתָה מְקַבְּלָנִי וכו': תורה יג

לו אֲתָה מְקַבְּלָנִי וכו' והיה מחבקו וכו'
ע"כ, וכפי זה יתבאר הכתוב על נכון
קול דברים פרוש הדברים אשר דבר
ה' שהיו נבראים מהם מלאכים קול
אותם מלאכים שנקראים דברים אֲתֶם
שומעים, ועין מה שכתבתי בפרישת
יתרו שלא שמעו ישראל מפי הגבורה
אלא אנכי וגו' ולא יהיה לה וגו' אבל
השמונה דברות הגם שציצאו באחד
יחד עשרת הדברות לא יכלו לסבל
לשמע אלא ב' וחד' עמדי המלאכים
שנחצבו מקולו יתברך בהם עד שהורה
נשמתם וחרו ושמעם מפי המלאכים
שהם הדברים עצמן והיתה כל מצוה
ומצוה שהוא מלאך ומלאך עומד על

דכתיב (שמות ב' א) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל
הַדְּבָרִים, וטעם שעשיתי זה ליראה
אתי כל הימים באמצעות הפסק והמתן
מהם שהוא המונע את האדם מלירא
את ה', וזה סבה שישראל לא מרו את
כבודם וסבלו כמה צרות ימים רבים
אין מספר ועל משמרת יראת ה'
עומדים כי פסקה והמתן וטבע נפשם
ליראה את ה', כי כל שאין והמא
מגדלת בינו לבין ה' מטבעו לירא ה'
הנכבד ב"ה: תורה יא

(יב) קול דברים אֲתֶם שומעים. אומר
קול דברים, יתבאר על פי דבריהם
ז"ל (שהש"ר פ' יששכר) שאמרו שכל דבור
שהיה יוצא מפי ה' היה נוצר ממנו
מלאך והיה עומד על האדם ואומר

(יח) תִּבְנִית בְּלִרְמֶשׁ בְּאֶדְמָה תִּבְנִית כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:

(יט) וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרֵאִיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צֶבֶא הַשָּׁמַיִם וְנִדְחָתָה וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכָל־הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם:

כ"י • וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ • לְהִסְתַּכֵּל בְּדָבָר וּלְתַת לֵב לטִעוֹת אַחֲרֵיהֶם. אֲשֶׁר חָלַק ה' וְגו', לְכָל־הָעַמִּים • (מגילה ח) לְהַאֲדִיר לָהֶם. דָּבָר אַחֵר: לְאַלְהוּת, לֹא מִנְעֵן

(כ) וְאֹתְכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצֵא אֹתְכֶם מִכּוּר הַבְּרוֹזֶל מִמִּצְרַיִם לַהֲיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה בַּיּוֹם הַזֶּה:

כ"י • מִכּוּר • הוּא כְּלִי שֶׁמְזַקְקִין בוֹ אֶת הַזָּהָב.

(כא) וַיְהִי וְהַתְּאֲנַף־בִּי עַל־דְּבָרֵיכֶם וַיִּשְׁבַּע לְבַלְתִּי עֲבֹרֵי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבַלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה:

כ"י • הַתְּאֲנַף • נִתְמַלֵּא רָגֶזוֹ. עַל דְּבָרֵיכֶם • עַל אוֹדוֹתֵיכֶם, עַל עֲסָקֵיכֶם.

(כב) כִּי אֲנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עוֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עוֹבְרִים וַיִּרְשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת:

כ"י • כִּי אֲנֹכִי מֵת וְגו' • אֵינֶנִּי עוֹבֵר. מֵאַחַר שְׁמַת, מֵהִיכָן יַעֲבֹר? אֵלָּא אֵף עֲצֻמוֹתַי אֵינָם עוֹבְרִים.

(כג) הַשְּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכַּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר פָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנֹת כֹּל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיךָ:

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס. אברמוביץ

ב) מִשָּׁל לְמִי שֶׁנֶּאֱבְדוּ לוֹ מַעוֹת וּפְזוּר בִּיְנֵיהֶם דִּינָר זָהָב וְכו', כְּמוֹ כֵּן עַת שֶׁיַּעֲמֹד מִשָּׁה יַעֲמֹדוּ עִמּוֹ כֹּל דִּוַּר הַמִּדְבָּר הוּא הוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם הוּא יוֹצִיאָם מִהַמִּדְבָּר וַיְבִיאָם לְעוֹלָם הַבָּא לְעִתִּיד לְבֹא עִם הַצִּדִּיקִים ע"כ, וְהוּא אוֹמְרוֹ עַל דְּבָרֵיכֶם שְׁוֹלֵת טַעַם סִבַּת לְהִבָּאִם לְעוֹלָם הַבָּא לֹא הִיָּה נִשְׁבַּע לְכָל יִכְנָסוּ עֲצֻמוֹתַי שֶׁל מִשָּׁה לָאָרֶץ הַטּוֹבָה: תוֹרָה כב

(יִרְשָׁלַיִם סוּטָה פ"א ה"י), וְהוּא אוֹמְרוֹ לְבַלְתִּי עֲבֹרֵי פְרוּשׁ בַּחֲזִיִּים וּלְבַלְתִּי בֹא פְרוּשׁ לְאַחַר מִיתָה אֶל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה, וְהוּא מֵה שֶׁאָמַר עוֹד בְּסֻמוֹף אֲנֹכִי מֵת וְגו' אֵינֶנִּי עוֹבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן פְּרוּשׁ בֵּין קֶדֶם מִיתָה בֵּין לְאַחַר מִיתָה, וְגַם אָמַר בְּגִגַּד יִשְׂרָאֵל אֲתֶם עוֹבְרִים וְלֹא לְאַחַר מִיתָה לְבַד אֵלָּא אֶפְלוּ בַחֲזִיִּים וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּרְשְׁתֶּם וְגו', וְדָבָר בְּדָרֶךְ לֹא זוֹ אֵף זוֹ. וְאוֹמְרוֹ עַל דְּבָרֵיכֶם כְּאוֹמְרָם ז"ל וַיְבִי

כא) וְה' הַתְּאֲנַף וְגו' לְבַלְתִּי וְגו' וּלְבַלְתִּי וְגו'. חִזּוֹר לִזְמַר עוֹד מֵאֲמַר זֶה וְלֹא הִסְפִּיק מֵה שֶׁאָמַר בְּפֶרֶשֶׁת דְּבָרִים דְּכִתִּיב (א' ל"ז) גַּם בִּי הַתְּאֲנַף וְגו', גַּם כִּפֵּל לוֹ לְבַלְתִּי ב' פְּעָמִים, לִזְמַר גְּזֻרָה אַחֲרַת שְׁנוֹגְרָה עָלָיו מִלְּבַד שְׁמִיּוֹת בַּמִּדְבָּר עוֹד גְּזוֹר עָלָיו שֶׁלֹּא יַעֲלֶוּ עֲצֻמוֹתָיו לְהִקָּבֵר בָּאָרֶץ בְּדָרֶךְ שֶׁעָשָׂה הוּא לְעֲצֻמוֹת יוֹסֵף וּבְדָרֶךְ שֶׁעָשָׂה כֹּל יִשְׂרָאֵל לְשָׂאֵר הַשְּׂבָטִים

כ"י • תמונת כל • תמונת כל דבר. אשר צוף ה' • אשר צוף שלא לעשות.

(כד) **כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכֵלָה הוּא אֵל קָנָא: פ**
כד ארי יי אלהיך מימרה אשא אכלא הוא
אל קנא:

כ"י • אל קנא • מקנא לנקם, אנפרדמנ"ט בלע"ז (אייפער), מתחנה על רגזו, להפרע מעובדי עבודת כוכבים.

(כה) **כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבָנִי בָנִים וְנוֹשְׁנָתָם בְּאֶרֶץ
וְהַשְׁחָתָם וְעַשְׂיָתָם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל וְעַשְׂיָתָם הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיפוֹ:**
כה ארי תולידו בני ובני בני ותעשתקון
בארעא ותחבלון ותעבדון צלם דמות כל
ותעבדון דביש קדם יי אלהיך לארנא
קדמוהי:

כ"י • ונושנתם • (סנהדרין לה) רמז להם שיגלו ממנה
לסוף שמונה מאות וחמשים ושנים שנה, כמנן
"ונושנתם", והוא הקדים והגלם לסוף שמונה מאות
וחמשים, והקדים שתי שנים ל"ונושנתם" כדי שלא
יתקנס בהם: "כי אבד תאבדון", וזהו שנאמר (דניאל
ט: ט) "וישקד ה' על-הרעה ויביאה עלינו, כי-צדיק ה'
אלהינו", צדקה עשה עמנו שמהר להביאה שתי
שנים לפני זמנה.

(כו) **הַעֲדִיתִי בְכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ
כִּי־אֲבֹד תֵּאבְדוּן מִהָרָ מַעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִתְּם
עֲבָרִים אֶת־הִירְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תֵאָרִיכֶן
יָמִים עָלֶיהָ כִּי הַשָּׁמַד תִּשְׁמְדוּן:**
כו אסיהדיית כון יומא דין ית שמיא וית
ארעא ארי מיבד תיבדון בפריע מעל ארעא
די אתון עברין ית ירדנא לתמן למיתה לא
תורכין יומין עליה ארי אשתצאה תשתצון:

כ"י • העידתי בכם • הנני מזמנים להיות עדים שהתירתי בכם.

(כז) **וְהַפִּיץ יְהוָה אֶתְכֶם בְּעַמִּים וּנְשֹׂאֲרֹתָם מִתִּי
מִסָּפָר בְּגוֹיִם אֲשֶׁר יִנְהֹג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה:**
כז ויבדר יי יתכון בעממיא ותשתארון עם
דמנן בעממיא די ידבר יי יתכון לתמן:

(כח) **וְעַבְדֹתֶם־שֵׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ
וְאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֵאָכְלוּ וְלֹא
יִרְחִיזוּ:**
כח ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעותא
עבד ידי אנשא אעא ואבנא די לא יחזון
ולא שמעון ולא אכלון ולא מריחון:

כ"י • ועבדתם-שם אלהים • כתרומו, משאתם עובדים לעובדיהם, כאלו אתם עובדים להם.

(כט) **וּבְקִשְׁתֶּם מִשֵּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִצֹּאתָ כִּי
תִּדְרָשְׁנוּ בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ:**
כט ובקשתם וגו' ככל לבבך וגו' אלהיך ומצאת כי
ותשפח ארי תבצי מן קדמוהי בכל לבך
ובכל נפשך:

אור החיים על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

(כט) **וּבְקִשְׁתֶּם וְגו' כָּל לִבְבְּךָ וְגו' בְּצַר לָךְ וְגו' ב' כְּתוּבִים הַבָּאִים
אֵלֶּיךָ צִרִיכִין בְּאֹר דַּע כִּי יֵשׁ ב' הַדְּרָגוֹת
תְּשׁוּבָה, יֵשׁ תְּשׁוּבָה שִׁישְׁרָאֵל עוֹשִׂים
מַעֲצָקִין שִׁיבִירו חֲיוּבִים עִם הַבּוֹרָא וְיִכְפּוּ
יָצָרָם, וְיֵשׁ תְּשׁוּבָה שְׁעוֹשִׂים עַל יְדֵי
יִסּוּרִין אֲשֶׁר יָצָר לָהֶם הָאוֹיֵב וְיִצְעָקוּ**
מִכָּאֵב לָב, וּכְנֻגָּד ב' הַדְּרָגוֹת דְּבֵר מִשָּׁה
אֵל כָּל יִשְׂרָאֵל כְּנֻגָּד הָעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה
הַגֵּם שֶׁלֹּא שָׁמַע קוֹל נֹגֵשׁ אָמַר
וּבְקִשְׁתֶּם מִשֵּׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ
שִׁיתְּעוֹרְרוּ הַלְּבָבוֹת לְחַבֵּת אֱלֹהֵיהֶם,
וּמִצֹּאתָ, וְהַגֵּם שֶׁיֵּשׁ בִּידֶךָ עֲבֵרוֹת
חֲמוּרוֹת כָּאֲמֹר בְּסֻמוֹךְ וְעַבְדֹתָם שֵׁם

אלהים אחרים וגו' אף על פי כן
פטורים אתם מהיסורין ודי לכם
התשובה, והטעם כי תדרשנו בכל
לבבך שתשובה כזו היא תשובה שלמה
בכל לב ובכל נפש:
וּכְנֻגָּד תשובה הבאה מצד היסורין
אמר **בְּצַר לָךְ וּמִצֹּאָתָךְ וְגו'**

ל בד יעוק לך וישקנך כל פתגמא האלין
בסוף יומיא ותתוב לדחלתא דיי אלהך
ותקבל למימרה:

לא ארי אלהא בחמנא יי אלהך לא ישקנך
ולא יחבלך ולא יתנשי ית קמא דאבהך
די קיים להון:

(ל) בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית
הימים ושבתי עדיהוה אלהיך ושמעת בקלו:

(לא) כי אל רחום יהוה אלהיך לא ירפך ולא
ישחיתך ולא ישבח את-ברית אבותיך אשר נשבע
להם:

על לשון מפעיל ומתפעל, כמו (מלכים ב ד) "הרפה-
לה", תן לה רפיון. (דברים ט) "הרף ממני", התרפה
ממני.

כ"א לא ירפך • מלחזיק בך בידיו. ולשון "לא
ירפך", לשון 'לא יפעיל', הוא, לא יתן לך רפיון,
לא יפריש אותך מאצלו, וכן (שיר א) "אחזתיו ולא
ארפנו", שלא נקד "ארפנו". כל לשון רפיון מוסב

לב ארי שאל פען ליומא קדמאי דהון
קדמך למן יומא די ברא יי אדם על ארעא
ולמספיי שמאי ועד ספיי שמאי ההוה
כפתגמא רבא הדין או האשטמע פותה:

(לב) כי שאלנא לימים ראשונים אשר-היו לפניך
למן-היום אשר ברא אלהים אדם על-הארץ
ולמקצה השמים ועד-קצה השמים הנהיה בדבר
הגדול הזה או הנשמע כמהו:

והוא השעור עצמו אשר מקצה אל קצה. הנהיה
בדבר הגדול הזה • ומהו הדבר הגדול? "השמע
עם וגו'".

כ"א לימים ראשונים • על ימים ראשונים.
ולמקצה השמים • וגם שאל לכל הברואים אשר
מקצה אל קצה, זהו פשוטו. (תויגה יב) ומדרשו: מלמד
על קומתו של אדם, שהיתה מן הארץ עד השמים,

לג השמע עמא קל מימרא דיי ממלל מגו
אשטא כמא די שמעת את ויתקנים:

(לג) השמע עם קול אלהים מדבר מתוך-האש
באשר-שמעת אתה ויחי:

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

שישאר מתי מספר זה יהיה באחרית
הימים והם חבלי משיח, ולא יהיה
להם כל הצרות בתמידות בזמנים
ארפים אלא באחרית הימים,
ומבטיחם שיעורר ה' לבבם אז לשוב
בתשובה, והוא אומרו **ושבת ער ה'**
ונתן טעם להבטחה זו כי אל רחום ה'
אלהיך לא ירפך וגו' ויחזק לבך לשוב
וגו':
ואולי שזו היא טענת מיכאל לפני ה'
שהביא בוהר חדש (דף י) שהרי
באו אחרית הימים ומצאו אותם כל
הדברים ולמה לא יעורר ה' לבם לשוב,
ופרשתי המאמר במקום אחר, ועינינו
לה' צופיות לפתח אוצר רוח טהרה
לפקח עינים עורות ולהטות לבבות עם
ה' להפיר נעיונות ערבות
ידידותו: תורה ל

עוד יתבאר הכתובים על זה הדרך
ובקשתם משם פרוש וכתתהיו
בין האמות שם תבקשוהו ותתפללו
אליו לדברים הצריכים לכם לחיותכם,
ואינו מדבר בבקשת הגאולה, **ומצאת**
שימצא לכם שאם לא כן יאבדו ב"מ,
ואמר לשון יחיד לומר שלא לכלם
ימצא כשיקראוהו בארץ העמים אלא
ליחיד סגולה, והטעם **כי תדרשנו** וגו'
פרוש צריך מבקש ה' התעצמות גדול
ואולי ישיגו הבקשה בסדר זה יחיד
עם:

ואומר **בצר לך** כתוב זה מדבר
בהבטחת הגאולה כי בצר
לעם ישראל שהוא זמן הגלות עוד לו
שימצאוהו כל הדברים האלה
האמורים בסמוך שהם השמדה מן
הארמה והפצה בין האמות והמעטה

ושבת וגו' פרוש מחמת היסורין אשר
יצר לך אויבך, וכאן לא הזכיר בכל
לכך וגו' כי באמצעות היסורין הוא
שב, ומה שחסר לשבים מחמת יסורין
בבחינת הדרגת התשובה משלימין
אותו בבחינת היסורין עצמן שעברו
עליהם כי היסורין ממקורן העוונות
ומטהרין את הנפש, ומה שחסר לפת
הראשונה מצד שלא עברו עליהם
יסורין משלימין אותו בבחינת מעלת
התשובה, וכפי זה מאמר בצר לך
נמשך עם מה שלפניו וזה שעורו
ובקשתם וגו' **ומצאת** והטעם **כי**
תדרשנו וגו' **או בצר לך** וגו' **ושבת** הגם
שלא תהיה בכל לכך וגו', ונתן הכתוב
טעם לקבלת ה' תשובה שלמה לבדה
בלא יסורין או תשובה שאינה שלמה
על ידי יסורין כי אל רחום ה' אלהיך:

לֹא אוֹ נִסִּין דִּי עֲבַד יְיָ לְאַתְּגַלְאָה לְמַפְרָק לֵה עִם מְגוֹ עִם בְּנִסִּין בְּאַתִּין וּבְמוֹפְתִין וּבְקִרְבָּא וּבִידָא תְּקִיפָא וּבְדִרְעָא מְרָמָא וּבְחֻזְנִין וּבְרִבִּין כֹּכַל דִּי עֲבַד לְכוֹן יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּמַצְרִים לְעֵינֵיהּ:

(לד) אִוֹ הַנִּסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לִּי גוֹי מִקֶּרֶב גוֹי בְּמִסְתַּב בְּאַתֶּת וּבְמוֹפְתִים וּבְמַלְחָמָה וּבִיד חֲזָקָה וּבְזִרְע נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֻלִּים כָּלֵל אֲשֶׁר-עָשָׂה לָכֵם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיךָ:

לַעֲשׂוֹת כֵּן, הָרִי זֶה נִסְיוֹן. בְּאַתֶּת • בְּסִימָנִים, לְהֶאֱמִין שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, כְּגוֹן (שם ד): "מִה זֶה בְּיָדְךָ"? • וּבְמוֹפְתִים • הֵם נִפְלְאוֹת, שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם מַכּוֹת מִפְּלֹאוֹת. וּבְמַלְחָמָה • בָּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד): "כִּי ה' נָלָחֵם לָהֶם".

כ"י • אוֹ הַנִּסָּה אֱלֹהִים • הָכִי עָשָׂה נִסִּים שׁוֹם אֵלֶּה, לָבוֹא לָקַחַת לִי גוֹי וְגוֹ' ? כָּל הַחֵי"ן הִלְלוּ תְּמִיּהוּת הֵן, לְכָךְ נִקְדוּת הֵן בְּחֻטָּף פֶּתַח: הִנֵּהיָה, הִנֵּשְׁמַע, הִשְׁמַע, הִנֵּשָׁה. בְּמִסְתַּב • עַל-יְדֵי נִסְיוֹנוֹת הוֹדִיעָם גְּבוּרָתוֹ, כְּגוֹן: (שמות ח) "הִתְפָּאֵר עָלַי", אִם אוֹכַל

לֵה אֶת אֶתְחַזִּיתָא לְמַדַּע אַרִי יְיָ הוּא אֱלֹהִים לִית עוֹד פִּר מִנָּה:

(לה) אֶתְהֵא הָרֵאֶת לְדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבְּדוֹ:

הַתְּחַתּוּנִים, וְרָאוּ שֶׁהוּא יְחִידִי, לְכָךְ נֶאֱמַר: "אֶתְהֵא הָרֵאֶת לְדַעַת".

כ"י • הָרֵאֶת • כְּתַרְגוּמוֹ: 'אֶתְחַזִּיתָא', כְּשֶׁנֶּחֱמַן הַקְדוּשָׁה-בְּרוּךְ-הוּא אֶת הַתּוֹרָה, פֶּתַח לָהֶם שְׂבָעָה רְקִיעִים, וְכֵשֶׁם שֶׁקָּרַע אֶת הַעֲלִיוֹנִים, כִּךְ קָרַע אֶת

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ד עמ' 1170)

שְׁכָלִית. שֶׁכֵּן, אָדָם אֵינוֹ מֵתָאחַד עִם דְּבַר שְׂמֵאֲמִין בּוֹ, מֵה־שְׂאִין-כֵּן דְּבַר שְׂמֵכֵינוּ בְּשָׁכְלוֹ. וְהַדְּבַר חֲשׁוֹב בְּמִיחָד בְּאַמוּנַת הַיְחָד, כִּי פֶּאֶשֶׁר נִשְׁאַר כַּח וְעֵנִין מִסִּים שְׁלֹא חָדַר לְתוֹכוֹ הַיְחָד, הָרִי זֶה הַסֵּף וּמִנְגַּד לַיְחָד.

אֶתְהֵא הָרֵאֶת לְדַעַת . . אֵין עוֹד מִלְבְּדוֹ (ד, לה) הָרֵאֶת - כָּל יְהוּדֵי 'רוֹאֵה' וּמֵאֲמִין, מִצַּד נִשְׁמָתוֹ, בְּאַחְדוּתוֹ שֶׁל הַבוֹרָא: הוּא לְבַדּוֹ הוּא וְאֶפְסֹ זולָתוֹ. אֵךְ צָרִיךְ לְהִיּוֹת גַּם לְדַעַת - יֵשׁ לְהֵבִיא אֲמוּנָה זוֹ גַּם בִּידֵיעָה וְהִבְנָה

לִימֵן שְׂמֵיָא אֲשֶׁמְעָךְ יֵת קַל מִימְרָה לְאַלְפִיתְךָ וְעַל אֲרַעָא אַחֲזִיךָ יֵת אֲשֶׁתְּהֵא רַבְתָּא וּפְתַגְמוּהִי שְׂמַעְתָּ מְגוֹ אֲשֶׁתְּהֵא:

(לו) מִן-הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעָךְ אֶת-קִלּוֹ לִיִּסְרָךְ וְעַל-הָאָרֶץ הִרְאֶךְ אֶת-אֲשׁוֹ הַגְּדוּלָּה וּדְבָרֶיךָ שְׂמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאָשׁ:

לִיִּחְלָף אַרִי רַחִים יֵת אֲבָהֶךָ וְאַתְרֵיךָ כְּבִנּוּהִי בְּתוֹרָהּ וְאַפְקָךְ בְּמִימְרָה בְּחִילָה רַבָּא מִמְצְרִים:

(לז) וְתַחַת כִּי אֶהֱבֶה אֶת-אַבְרָהָם וַיִּבְחַר בְּזִרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצֵאֵךְ בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרַיִם:

אַבוּתִיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח): "נִגַּד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶּלָא". וְאַל תִּתְמַה עַל שֶׁהִזְכִּירָם בְּלִשׁוֹן יְחִיד, שֶׁהָרִי כְּתָבָם בְּלִשׁוֹן יְחִיד (שם): "וַיִּבְחַר בְּזִרְעוֹ אַחֲרָיו".

כ"י • וְתַחַת כִּי אֶהֱבֶה • וְכָל זֶה "תַּחַת אֲשֶׁר אֶהֱבֶה". וַיּוֹצֵאֵךְ בְּפָנָיו • כְּאֵדָם הַמִּנְהִיג בְּנוֹ לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יז): "וַיִּסַּע מִלֶּאךָ הָאֱלֹהִים הַהֵלֵךְ וְגוֹ' וַיִּלָּךְ מֵאַחֲרֵיהֶם". דְּבַר אַחֵר: "וַיּוֹצֵאֵךְ בְּפָנָיו", בְּפָנֵי

אור החיים על התורה - מהדורות בלוס. אברמוביץ

מִהַדְּבָרִים עֲצָמִין שֶׁצִּיָּא מִהֶאֱדוֹן בְּרוּךְ הוּא, וְכִנְגָדָם אָמַר וְעַל הָאָרֶץ הִרְאֶךְ אֶת אֲשׁוֹ הוּא רֵאִיתָ הַקּוֹלוֹת שֶׁהֵם לְהַבּוֹת אֵשׁ שֶׁנִּחְצְבוּ בְּדֶבֶר ה', וְרָאוּ אוֹתָם יִשְׂרָאֵל דְּכְתִיב (תהי"ב כ"ט) וְכָל הָעָם רֵאִים אֶת הַקּוֹלוֹת, וְכִמוֹ שֶׁפִּירְשְׁתִּי בְּפִסּוּק (י"א) וְתִמּוּנָה וְגוֹ', וְאוֹמְרוֹ וּדְבָרֵי

לָךְ הִגִּיעוּ הַדְּבָרִים לִישְׂרָאֵל מִה' לָהֶם בְּכַח הַדְּבָרִים וּבְתִנְגְּרָתָם, וְכִנְגָדָם אָמַר מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעָךְ אֶת קוֹלוֹ, וְהִשְׁמַע לִיִּסְרָךְ פְּרוּשׁ לְמִירָק וְהִמְתָּךְ זֶה הִיָּה סִבָּה לְהַעֲבִיר מִמֶּה כָּל זֶה־מָא כְּמוֹ שֶׁכְּתִבּוּ בְּמִה פְעָמִים, וְח' דְּבָרוֹת תְּשַׁלּוּם הַעֲשָׂרָה שֶׁמְעוּ אוֹתָם

(לח) מִן הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'. כְּנֻת הַכְּתוּב הוּא, לְפִי מִה שֶׁפִּרְשְׁתִּי בְּפִרְשַׁת יִתְרוֹ בְּפִסּוּק וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים (כ"א) וְהַעֲזִירָתִי עָלָיו לְמַעַלָּה בְּפִסּוּק (י"א) וְתִמּוּנָה אֵינֶכֶם רֵאִים וְגוֹ' וְתִישָׁב עַל נִכּוֹן, כִּי עֲשִׂיתָ הַדְּבָרִים כְּאִוֹ לָהֶם בְּב' הַדְּרָגוֹת עַל זֶה הַדְּרָךְ, ב' דְּבָרוֹת שֶׁהֵם אֲנִכִּי וְלֹא יִהְיֶה

לח (לח) להוריש גוים גדלים ועצמים ממוך מפניך
להביאך לתת-לך את-ארצם נחלה ביום הזה:
אחסנא כיומא הדין:

כח"ט ממוך מפניך • סרסחו ודרשו: להוריש גוים גדולים ועצומים ממוך. פיוס הזה • פאשר אתה
רואה היום.

לט) וידעת היום והשבת אל-לכךך פי יהוה הוא
האלהים בשמים מפעל ועלי-הארץ מתחת אין
עוד:

אור החיים על התורה – מהדורת בלוס, אברמוביץ

ה' על דרך אומרים אנשי אמת שונים
בש"ע כי בחינת הקדשה תקרא יום
ובחינת הנזות תקרא לילה ועל ידי
מעשה אדם יקחד מבחינת יום ויהיה
חלקו במדת לילה, ולזה התפלל דוד
ואמר (תהלים צ"א) מפחד פלילות, והוא
אומר וידעת היום פרוש השתדל
לדעת מדה זו שנקראת היום ובזה אתה
מעצמך תטה לבבך לדרך הנכון:
ו' על דרך אומרים ז"ל בספר הזהר (ח"ג
קטח) וז"ל מאן אינון מארי חשבנא
אינון דבכל לילה עבדין חשבנא
בנפשיהו במה דעבדין בהווא יומא
ומתקנין ארביהו וכו', ע"כ, והנה אם
האדם עושה כדרך הזה דבר יום ביומו
ירגיש במעשיו הרעים וישוב על
השגגות ויתוודה על העבר, וזולת זה
לצד מעוט הרגשותו בהם יתמיד עשות
בהם וגדולים מהם וגם כי ישוב לא
יזכר את אשר עברוהו להתודות
עליהם, ולזה צוה משה בפואמר וידעת
היום פרוש שבכל יום ידע מעשהו של
אותו יום והוא דרך מארי דחשבנא
ובזה והשבת אל לבבך שלא יתמיד
בהם ואין צריך לומר שלא יוסיף
להרע:
ו' על דרך אומרים בספר הזהר (ח"א
רלג) כי יום שהנפש באה מעולם
העליון משביעה ה' על התורה ומתירה
בה בענישין מרבין וביעודים מרבים
אם תטיב ועין בספר הזהר, ובנגד יום
זה אמר וידעת היום פרוש היום שנסע
שיזכר יום נסיעת נפשו מעולם העליון
בכמה התראות, וזה וישיב אל לבו וכו':
ח' על דרך אומרים ז"ל (חגיגה י"ב) כי עולם
הזה יקרא לילה ועולם העליון יקרא

שמעת מתוך האש לךברנו ובוא על
נכון כי הח' דברות שמעו אותם מתוך
האש האמורה שהוא מלאך אש לוהט
וכמו שפרשתי בפסוק (י"ב)
ותמונה: תורה לו
(לט) וידעת היום. צריך לדעת מה
ידיעת יום ממים מה וישיב אל
לבו, ואולי שנתכונן להערות העריכין
להכניע היצר השוכן בלב האדם.
א' על דרך אומרים ז"ל (ברכות ה') אם
פגע בך מנוול זה וכו' ואם לאו יזכר
לו יום המיתה וכו' ויהי נכנע לכו, והוא
אומר וידעת יתן בדתו היום
הידוע שהוא יום המיתה וכו' והשבת
אל לבבך להשיבו אל דרך הטוב
והישר, ודקדק לומר לבבך ל' רבים
לרמוז לב' יצרים יצר הטוב ויצר הרע:
ב' על דרך אומרים ז"ל (סנה ג"ב)
שלעתידי לבוא יביא הקב"ה את
השטן ושוחטו לעיני כל ישראל, וצוה
משה שיתן האדם בידיעתו היום ההוא
הגדול שבו ישלף ה' חרבו וישחט ס"מ
הרשע וכו' וישיב אל לבבו לדרך הישר
כי יפגע השטן לפניו:
ג' עוד ירצה שיזכר לו היום הגדול
שהוא יום הדין מה יעשה כי יקום
אל וכו' ופקד מה ושיבנו וכו' תגדל
הרפתו לפני קהל ועדה עליונים
ותחתונים וכו' והשבת וגו':
ד' על דרך אומרים ז"ל (בב פ"ד) למה
החמיה בבקר פניה ארמים וכו' לפי
שעוברת על פתחה של גיהנם וכו',
והוא אומר וידעת תן לבך לדעת מעשה
היום ותראה הכרה בשמש כי יש דין
לעוברי רצונו וכו' וישיב אל לבבך
וגו':

יום, והנה לצד שיראה האדם דברים
מנגדי' בעה"ז צדיק ורע לו רשע וטוב
לו לאין חקר, ושהו לכו מבחר בטוב
הנצחי ויראהו הרשעים בעולם הזה
שמשריחין ומרויחין ויאמר אליו הלא
תראה כי טוב הוא, לזה אמר וידעת
היום שהוא עולם המתחית אליו יום
והשבת אל לבבך תשובה נצחת כי ה'
בזכר הקיום לידידיו ומשלם לשונאיו
וכו':
ט' על דרך אומרים ז"ל (שבת פ"ח) בפסוק
(בראשית א' י"א) ויהי ערב וגו' יום
הששי, שהתנה ה' עם מעשה בראשית
על יום מתן תורה וכו', והוא מה שרמו
באומר וידעת היום פרוש היום הנכבד
שנגלה על הר סיני מה נורא מעשיו
ושעליו בא התנאי עם העולם וכו' ו
תשיב לבבך לדרך התורה, ולדרך זה
או' כי ה' הוא האלהים נמשך עם מה
שלמעלה והשבת אל לבבך שעל ידי
היום ההוא הכר לכל העולם כי אין
אלהים זולתו בשמים וגו', ועל הארץ,
ובאומרים ז"ל (מכילתא פ' אגבי ה') בפסוק
(ישעיה מ"ח) לא מראש בסתר דברתי:
י' יתבאר על דרך אומרים ז"ל (שמו"ר פ'
כ"ח) שקול שבת כנגד כל התורה
כלה, והנה לפי שיבוא היצר ויאמר
לאדם מה כחך כי תיחל לקים כל
התורה כלשהי שהיא שלמות האדם, ומה
גם אדם שעברוהו רעות רבות ירחיקוהו
היצר מה תוכל לתקן את אשר פגעו
ידיך מהרעות, לזה אמר משה וידעת
היום אותו שכתוב בו היום שהוא
השבת דכתיב (שמות ט"ז כ"ה) כי שבת
היום תן דעתך עליו וכו' תשיב אל
לבבך כי הוא שקול כנגד כל התורה,

~ נקודות משיחות קודש ~

הכי קל, כמו בענין הכבוד, אזי מאבד את כל מציאותו ("ער פארלירט זיך אינגאנצן"), עד שיש לו טענות על הקב"ה!... איך שיה בכלל לבא בטענות על הקב"ה, בה בשעה שגברא ובנרא אינם בערך זה לזה כלל, ואם-כן איך יוכל גברא להבין ולהכיל את שכל הבורא, במכל-שכן וקל-וחמר מריחוק הערך שבין "פילא" ל"קופא דמחטא"!...

ובכן: האמת היא, שפיון ש"כל ישראל בני מלכים הם" (שבת סז, א. וש"ס), אזי מגיע לכל אחד ואחד מישאל שיהיו לו כל הענינים "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה", כך שלא יהיו לו קושיות כו'; אבל, גם כאשר המצב אינו כן, ויש לו קושיות כו', עליו לדעת שזהו ענין של נסיון - "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים גו'" (פ' ראה יג, ד) - על-דרך שמצינו באיוב, שהיה צדיק, ואף-על-פי-כן היו לו יסורים כו' כדי לנסותו, אלא שפאן לא מדובר אודות יסורים חס-ושלום, אלא רק עניני קטנות, כמו מניעת הכבוד בלבד (אפילו לא בושא ברבים...), כדי לנסותו ולבחון את מעמדו ומצבו, לאחר שנים רבות שלומד חסידות וכו', האם הגיע לדרגא קזו שלא יפריע לו הדבר עד כדי לבא בטענות להקב"ה!...

דוגמא לדרך (ראה גם תו"מ חלק ל"ב ע' 175. וש"ס): כאשר יהודי שואל רב אודות עוף, והרב פוסק שהעוף טרף - אזי משליך את העוף ללא אומר ודברים; ואילו ב"דין תורה" עם חברו על שנה פרוטה (פחות משווי של העוף), כאשר הרב פוסק לטובת חברו, אזי מתרעם על הרב ומרעיש נגדו. וטעם הדבר - בגלל שאכפת לו (לא ההפסד שלו, אלא) הרוח של חברו!...

לפעמים אומנם נקל לקיים את המצות, אבל לפעמים נשנם קשיים ונסיגות כו', כמו בזמן שהיו בני ישראל "במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב גו'" (עקב ח, טו), וגם אז היו צריכים לידע ש"אין עוד מלבדו" (ואתחנן שם, לה).

ולא רק כאשר ישנם נסיגות קשים, כמו שהיה ברוסיא, אלא גם כאשר מדובר אודות ענינים שאין בהם ממש, ללא חסרון פיס וכיזא בזה (דכיון שהקב"ה הוא עצם הטוב, אינו מנסה אותו אלא בענינים כאלו), ולדוגמא: כאשר נראה לו שמכבדים את פלוני (והעיקר מה שנוגע לו - שמכבדים את פלוני!...) הוא מצדו לא זקוק לכך שיכבדו אותו, אבל מפריע לו מה שמכבדים את פלוני! יתור ממה שמכבדים אותו (גם כאשר לאמתו של דבר, ישנם הסבורים שדוקא הוא מקבל את הכבוד הגדול יותר)!!... והוא לא מתבייש בכך שדבר קזה מפריע לו ומבלבל אותו מעבודתו זה כבר כמה חדשים!

- במקרה נודע לו שכבדו את פלוני. ובידעו תורת הבעל-שם-טוב שכל דבר הוא (לא במקרה, אלא) בהשגחה פרטית (ראה כתר-שם-טוב בהוספות סקע"ט ואילך. וש"ס), מתעוררת אצלו קושיא על הקב"ה: היתכן שהיתה כזאת מלפניו יתברך להעניק כבוד לפלוני, בה בשעה שהכבוד מגיע לו?!!... וקושיא זו מביאה אותו לידי מסקנא, שאין זה מהקב"ה, אלא מבית-דין של מעלה!...

והגע עצמך: הוא למד חסידות, וגם שמע מאמרי חסידות מכבוד קדושת אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו-עדן, וידע הענין ד"אין עוד מלבדו", וגם ידע הפרוש ד"הו"י הוא האלקים", שהו"י היה הנה ויהיה כאחד, ואלקים בגימטריא הטבע, כולא חד; ואף-על-פי-כן כשבא לידי נסיון בדרך

מותר ית קנמוהי ונת פקודיה די אנא מפקדך יומא דין די ייטב לך ולבניך בתוך ובדיל דתוריה יומין על ארעא די יי אלהיך ייב לך כל יומיא:

(מ) ושמרת את-חקיו ואת-מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים על-הארצה אשר יהוה אלהיך נתן לך בלתי-ימים: פ

אור החיים על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

נתן לך כל הימים פרוש כי מתנת ה' היא לעולמי עד לא לזמן מגבל, ומעתה אומרו ולמען תאריך ימים פרוש שלא ימותו בה בקצרות שנים על דרך אומרו (עקב י"א כ"א) למען ירבו ימיהם וגו', ואומרו כל הימים היא העמדת הארץ ביד ישראל: תורה מא

היא שעל ידי מעשיהם הוא שה' מאריך ימיהם על האדמה, וממוצא דבר אתה למד שהגביל ה' ימי נתינת הארץ בדרך שהגביל חיי האדם ודכתיב (איוב י"ד) אם חרוצים ימיו והבטיחם להאריך ימיהם כשילכו בדרך ישר, לזה גמר אמר ובאר אשר ה' אלהיך

וזה יועיל לסתר ב' טענות בין לתקן מה שעברוהו מהפחדים בין להשלמת הנפש, שעל ידי שמירתו הרי הוא כאלו קיים תרי"ג מצוות: תורה מ (מ) נתן לך כל הימים. פרוש לפי שאמר להם למען תאריך ימים על האדמה חש משה שיאמרו שהכונה

♦ יום שלישי י"א מנחם-אב ♦

(מא) **אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש:**
מא בכך יפרש משה תלת קרוין בעברא דירדנא מדנח שמשא:

שמש • באותו עבר שבמזרחו של ירדן. **מזרחה שמש •** לפי שהוא דבוק, נקודה ריש בחטף, מזרח של שמש, מקום וריחת השמש.

כ"י • אז יבדיל • נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם. (מכות י) ואף-על-פי שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען, אמר משה: 'מצוה שאפשר לקימה, אקיימה'. **בעבר הירדן מזרחה**

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות לט עמ' 19)

היו צריכים לערי מקלט, כי בני ישראל היו דבוקים במקום, פקתוב (לעיל פסוק ד) ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום, ולא היו שיכים כלל לענין של הפך החיים. ומצב נעלה זה נפעל על ידי משה רבנו, שהעלה את ישראל לדבקות זו, ולאחר הסתלקותו ירדו מדבקותם והצרכו לערי מקלט.

אז יבדיל משה שלש ערים (ד, מא)
נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם, ואף-על-פי שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען (רש"י)
יש להבין, מדוע לא קלטו שלש הערים בעבר הירדן עד שהבדלו אותן שבארץ כנען? והרי בני גד ובני ראובן נחצי שבט מנשה כבר התישבו בעבר הירדן, ומדוע לא יקבלו לאלתר את ההגנה של ערי מקלט. ואולי יש לומר, שלא

מב למעירוק תמן קטולא די יקטול ית חברה בלא מנדעי והוא לא סגי לה מאתמלי ומדקמוהי ויערוק לחד מן קרוינא האלין ויתקנים:

(מב) **לגם שמה רוצח אשר ירצה את-רעהו בבלי-דעת והוא לא-שנא לו מתמל שלשם ונס אל-אחת מן-הערים האל וחי:**

מג ית בצר במדברא בארעא מישרא לשבטא דראובן וית ראמות בגלעד לשבטא דגד וית גולן במתנן לשבטא דמנשה:

(מג) **את-בצר במדבר בארץ המישר לראובני ואת-ראמות בגלעד לגדי ואת-גולן בבשן למנשי:**

מד ודא אורייתא די סדר משה קדם בני ישראל:

(מד) **וזאת התורה אשר-שם משה לפני בני ישראל:**

כ"י • וזאת התורה • זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו.

מה אלין סהדוּתא וקנימא ודינא די מליל משה עם בני ישראל במפקהון ממצרים:

(מה) **אלה העדות והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל-בני ישראל בצאתם ממצרים:**

כ"י • אלה העדות וגו' אשר דבר • הם הם אשר דבר בצאתם ממצרים, חזר ושנאה להם בערבות מואב.

מו בעברא דירדנא בחילתא לקבל בית פעור בארעא דסיחון מלפא דאמרנא די יתב בחשבון די מחא משה ובני ישראל במפקהון ממצרים:

(מו) **בעבר הירדן בגיא מול בית פעור בארץ סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון אשר הכה משה ובני ישראל בצאתם ממצרים:**

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

(מו) **אשר הכה משה וגו' בצאתם ממצרים.** קשה והלא בשנת הארבעים הכה משה ארץ סיחון, ואולי שנתכונן לומר

מז ויירשו את-ארצו ואת-ארץ עוג מלך-הבשן
שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מזרח שמש:
דינדנא מדנח שמשא:

(מז) ויירשו את-ארצו ואת-ארץ עוג מלך-הבשן
שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מזרח שמש:

כ"י • אשר בעבר הירדן • שהוא במזרח, שהעבר השני היה במערב.

מח מערער די על פיה נחלא דארנן ועד
טורא דשיאן הוא חרמון:

(מח) מערער אשר על-שפת-נחל ארנן ועד-הר
שיאן הוא חרמון:

מט וכל מישרא עברא דינדנא למדינחא
ועד ימא דמישרא תחות משפד מרמקא:

(מט) וכל-הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים
הערבה תחת אשדת הפסגה: פ

♦ יום רביעי י"ב מנחם-אב ♦

א וקרא משה לכל ישראל ואמר להון שמע
ישראל ית קמיה וית דינא די אנא ממלל
קדמכון יומא דין ומלפון יתהון ותשרון
למעבדהון:

ה (א) ויקרא משה אל-כל-ישראל ויאמר אליהם
שמע ישראל את-החקים ואת-המשפטים אשר
אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם
לעשתם:

ב יי אלהנא גזר עמנא קים בחרב:

(ב) יהוה אלהינו פרת עמנו ברית בחרב:

ג לא עם אבהתנא גזר יי ית קמא הדא
אלהן עמנא אנחנא אלין הכא יומא דין
פלנא קימין:

(ג) לא את-אבותינו פרת יהוה את-הברית הזאת כי
אתנו אנחנו אלה פה היום פלנו חיים:

כ"י • לא את-אבותינו • בלבד פרת ה' וגו', כי אתנו וגו'.

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

הברית הזאת שאמר אח"כ, וכפ"ז פונת
המאמר לשבח ישראל המושג מה'
להם, וענן בפסוק שאח"כ: תורה ג
(ג) לא את אבותינו פרת וגו'. רש"י
פירש בלבד, וקשה אם לזה נתפסן
הפסוק לא היה צריך לומר שפבר אמר
ברית עמנו, ולפי מה שפרשתי בפסוק
ה' אלהינו וגו' שחזור לברית שלא
ישנה שכינתו על האמות יתבאר על
זה הדרך, לא את אבותינו פרת הברית
כל עקר שלא מצינו שנסבב להאבות
שלא ישנה שכינתו על אמה אחרת,
וכפי זה לא הספיק במאמר ברית עמנו
שיכול להתפרש גם עמיהם ואינו לשלל
האבות, לזה חזר לומר לא את
אבותינו, והפונה בזה שזכו ישראל

הדברות קרא גם לנשים והסף כמעמד
הר סיני באומרו כל ישראל: תורה ב
(ב) יי אלהינו פרת וגו'. הנה לא באר
משה מה ברית הוא זה אם ברית
שפרתו ישראל לקים תורת ה' דכתיב
(שמות כ"ד) הנה דם הברית אשר פרת ה'
עמכם על כל הדברים, או ברית שפרת
ה' לישראל שלא יחליפם באמה אחרת
דכתיב (שמות ל"ד) הנה אנכי פרת ברית
נגד כל עמך וגו' ופרשו ז"ל שפרת
להם ברית על זאת שלא תשרה
שכינתו על האמות, והדעת מכרעת
שעל ברית זה הוא אומר, והוא מה
שרמו באומרו ה' אלהינו פרת עמנו
פרוש על שיהיה אלהינו ולא לזולתינו
ברית עמנו ברית ועליו חזר מאמר

כי מעת יציאתם ממצרים היה מוכן
לפניהם להכותו שאם לא היה מעשה
המרגלים היו מכים אותו בשנה שניה
לצאתם מארץ מצרים:
עוד נתפסן לומר כי מעת שיצאו
ישראל ממצרים אימות מות
נפלו עליו מהם והיה מכה ועומד על
דרך אומרים ז"ל (כ"ד פרק פ') שמסרת
בנידם וכו', ולזה סמך מאמר בצאתם
למאמר ההפכה ואחר כך אמר ויירשו
את ארצו להעירך בדרךנו: תורה ז
(א) ויקרא משה. אולי לפי שירשו כל
הארצות ההם היו ישראל מפורים
בכל המקומות ההם לזה הצריך לקרא
לכל, או אפשר שעד עתה היה מדבר
עם האנשים וכשרצה לומר עשרת

(ד) פָּנִים | בְּפָנִים דְּבַר יְהוָה עִמָּכֶם בְּהָר מַתּוֹךְ ד מְמַלֵּל עִם מְמַלֵּל מְלִיל יְיָ עִמָּכֶם בְּטוֹרָא מְגוּ אֲשַׁמָּא :
הָאִשׁ:

זש"א פָּנִים בְּפָנִים • אָמַר רַבִּי בְרַכְיָה: 'כִּף אָמַר מִשָּׁה: אֵל תֹּאמְרוּ, אֲנִי מִטְעָה אֶתְכֶם עַל לֹא דְבַר,

(ה) אֲנֹכִי עֹמֵד בֵּין יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בַּעַת הַהוּא לְהַגִּיד לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יֵרָאֶתֶם מִפְּנֵי הָאִשׁ וְלֹא־עָלִיתֶם בְּהָר לֵאמֹר: ס

זש"א לֵאמֹר • מוֹסֵב עַל: "דְּבַר ה' עִמָּכֶם בְּהָר מַתּוֹךְ הָאִשׁ", לֵאמֹר: "אֲנֹכִי ה' וְגו', וְאֲנֹכִי עוֹמֵד בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם".

~ נקודות משיחות קודש ~ משיחות יום שמחת תורה תשמ"ב

וכמפורש בגמרא (בבא בתרא יד, א) "אָרוֹן שֶׁעָשָׂה מִשָּׁה אֲמִתִּים וְחֲצִי אָרְכּוֹ וְחֲצִי רָחְבוֹ וְחֲצִי קוֹמָתוֹ בְּאֶמֶת בַּת שָׁשָׁה טַפָּחִים, וְהַלּוּחוֹת אָרְכָן שָׁשָׁה וְרָחְבָן שָׁשָׁה וְעֵבֶן שֶׁלִּשָׁה, מוֹיָנָחוֹת כִּנְגַד אָרְכּוֹ שֶׁל אָרוֹן, כְּמָה לּוּחוֹת אוֹכְלוֹת בְּאָרוֹן כו', פְּרֻנְסַת אָרוֹן לְאָרְכּוֹ. צֵא וּפְרֻנְס אָרוֹן לְרָחְבוֹ, כְּמָה לּוּחוֹת אוֹכְלוֹת בְּאָרוֹן שֶׁשָׁה טַפָּחִים וכו'" - זֹאת אוֹמֶרֶת, שֶׁעַל־פִּי חֲשָׁבוֹן הַגְּמָרָא, הִנֵּה הָאָרוֹן כְּמֵל בְּאֶפֶן שֶׁלֹא הָיָה בּוֹ מְקוֹם פָּנִים.

ועל־פִּי־זֶה הָרִי בְּהִכְרַח לּוֹמַר שֶׁכָּל אֶחָד מֵהַלּוּחוֹת הָיָה רְבֹועַ שֶׁל שָׁשָׁה טַפָּחִים עַל שָׁשָׁה טַפָּחִים, וְאִי־אֶפְשָׁר לּוֹמַר שֶׁקְצֵהוּ הָעֲלִיּוֹן שֶׁל הַלּוּחוֹת הָיָה בְּצוּרַת חֲצִי עֵגוּל, כִּי אִזּוֹ יוֹצֵא שֶׁמִּלְמִטָּה הָיָה אֲמֹנָם הָאָרוֹן מְלֵא לְגִמְרִי, אֲבָל מִלְמַעְלָה נִשְׁאָר מְקוֹם פָּנִים, בְּגִלְל הַצּוּרָה דְּחֲצִי עֵגוּל - וְזֶה הִפָּךְ מִשְׁמַעוֹת הַגְּמָרָא.

ולפִּלְאָה הֵכִי גְדוֹל - שֶׁיִּשְׁנֶם כְּמָה וְכְמָה מוֹסְדוֹת וְאֶרְגוּנִים שֶׁמִּצִּירִים ב"סמל" שֶׁלָּהֶם אֵת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עֵגוּל מִלְמַעְלָה - הִפָּךְ דְּבָרֵי הַגְּמָרָא!

וְהַמְדָּבָר, גַּם אוֹדוֹת מוֹסְדוֹת חֲנוּךְ שֶׁמִּחֲנֻכִּים יִלְדֵי יִשְׂרָאֵל עַל טִהְרַת הַקֶּדֶשׁ - הִנֵּה מִבְּלֵי הַבַּט עַל זֶה שֶׁתְּכַלִּית פְּנֵת הַמוֹסֵד הִיא לְהִגֵּן עַל הַיְלָדִים מִפְּנֵי הַשִּׁפְעָה מִבְּחוּץ כו', וְלִפְעַל עֲלֵיהֶם שֶׁהִנָּהֲגָתָם תִּהְיֶה בְּאֶפֶן ד"ק כָּל מַעֲשִׂיָּה וְיִהְיֶה

בְּנוֹעֵה לְכָלִּלוֹת עֲנָן הַלּוּחוֹת (שֶׁהֲזָכַר לְעִיל) - כָּאֵן הַמְּקוֹם לְהַעֲרִיר עֲנָן מִסִּים. וּבְהַקְדִּים:

הוֹזָכַר לְעִיל שֶׁמִּקְוָם הַקְּבֹועַ שֶׁל הַלּוּחוֹת הוּא - בְּאָרוֹן, כְּמֹ שֶׁכְּתוּב "אֵין בְּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לּוּחוֹת הָאֲבָנִים גו'". וְתַכְלִית הַשְּׁלֻמוֹת שֶׁבָּזָה - כְּאֶשֶׁר הַלּוּחוֹת הָיוּ בְּאָרוֹן בְּתוֹךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לְאַחֲרֵי שֶׁבָּנִי יִשְׂרָאֵל הִגִּיעוּ "אֵל הַמִּנוּחָה וְאֵל הַנְּחֻלָּה", כִּי כְּאֶשֶׁר הַלּוּחוֹת הָיוּ בְּאָרוֹן כְּפִי שֶׁהָיָה בְּמִשְׁכַּן (לֹא בְּאָרוֹן שֶׁעָשָׂה מִשָּׁה כו'), הָיָה זֶה בְּאֶפֶן שֶׁל עֲרָאִי וכו'. וְגַם לְאַחֲרֵי חֲרָבֵן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׁאָרוּ הַלּוּחוֹת בְּאָרוֹן בְּאֶפֶן שֶׁל קְבִיעוֹת - כְּמֹ שֶׁכְּתַב הַרְמְב"ם (הַלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה רִישׁ פָּרָק ז) ש"בַּעַת שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ אֶת הַבַּיִת וַיֵּדַע שֶׁסּוֹפוֹ לַחֲרֹב, בָּנָה בּוֹ מְקוֹם לִגְזוֹז בּוֹ הָאָרוֹן לְמִטָּה בְּמִטְמוּנִיּוֹת עֲמֻקּוֹת וְעַקְלָקְלוֹת, וַיֹּאשְׁיֵהוּ הַמֶּלֶךְ צִוָּה וַיִּגְזַז בְּמִקְוֶם שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה כו'". וְגַם לְהִדְעָה שֶׁהָאָרוֹן נִלְקַח בְּגִלְלוֹת כו' - הָרִי גַם עֵתָה נִמְצָאִים שֵׁם הַלּוּחוֹת בְּאֶפֶן שֶׁל קְבִיעוֹת כו'.

וְהִנֵּה, יָדוּעַ הַפֶּלֶל שֶׁלֹא בָּרָא הַקֹּב"ה בְּעוֹלָמוֹ דְּבַר אֶחָד לְבִטְלָה, וּבִפְרָט כְּאֶשֶׁר מְדַבֵּר אוֹדוֹת עֲנִינֵי קִדְשָׁה. וְעַל־פִּי־זֶה מוֹבֵן שֶׁהַלּוּחוֹת הָיוּ מִמְּלָאִים אֶת כָּל חִלְלֵי הָאָרוֹן, בְּאֶפֶן שֶׁלֹא נִשְׁאָר מְקוֹם פָּנִים וּמְקוֹם רִיק, כִּי אִם הָיָה נִשְׁאָר מְקוֹם רִיק, הָרִי מְקוֹם זֶה הוּא לְבִטְלָה חֲסִי־שְׁלוֹם. וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמִּצִּינוּ שֶׁכָּלִי שֶׁרַת מְקַדְשִׁים כְּשֶׁהֵם מְלָאִים דִּיןָא.

אור החיים על התורה - מהדורות בלוס, אברמוביץ

(ה) אֲנֹכִי וְגו'. פְּרוּשׁ חֵלֶק דְּבַר ה' עִמָּכֶם פָּנִים בְּפָנִים וְחֵלֶק שֶׁהוּא לְבַד מַעֲשֵׂרֶת הַדְּבָרִים דְּבִרְתִּי אֲנִי בִשְׁלִיחוֹת, וְטַעַם שֶׁלֹא דְבַר ה' עִמָּכֶם הִפָּל פָּנִים בְּפָנִים כִּי יֵרָאֶתֶם וְגו'; וְלֹא עָלִיתֶם בְּהָר לֵאמֹר. פְּרוּשׁ וְאִסֵּר לָכֶם ה' עֲלוֹת בְּהָר בְּשִׁבְלִי לֵאמֹר אֲנֹכִי ה' וְגו'; תוֹרָה ו

חֲדוּשׁ, וְאוֹלֵי יֵשׁ לּוֹמַר שֶׁנִּתְבָּחֵן לּוֹמַר שֶׁכָּלֶם נִשְׁאָרוּ חַיִּים הֵגַם שֶׁדְּבַר ה' עִמָּהֶם פָּנִים בְּפָנִים וְגו' מַתּוֹךְ הָאִשׁ וְלֹא מֵת א' מֵהֶם, וְהוּא מֵה שֶׁאֲמָרוּ לְבִסּוּף מִי כָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מַתּוֹךְ הָאִשׁ כְּמוֹנוֹ וְיָחִיד, וּכְפִי זֶה מֵאֲמַר כְּלָנוּ חַיִּים נִמְשָׁךְ עִם מֵה שֶׁלֹא־חָרְיוֹ וְלֹא עִם מֵה שֶׁלְּפָנֵינוּ: תוֹרָה ד

דְּבָרִים שֶׁלֹא הִבְטָחוּ בָּהֶם הָאֲבוֹת: כְּלָנוּ חַיִּים. קִשָּׁה וְהֵלֵא כָּל אוֹתָן שֶׁפָּרַת ה' עִמָּהֶם הַבְּרִית אֵינִים חַיִּים שְׁמַתוֹ בְּמִדְבָּר, גַּם לֹא כָּל אוֹתָם שֶׁעִמָּהֶם הָיָה מִדְבָּר הָיוּ אִזּוֹ שֶׁהָיָה נוֹלָדוֹ כְּמָה וְכְמָה בְּל"ח שָׁנָה שֶׁנִּתְעַכְּבוּ בְּמִדְבָּר, וְיֵשׁ לִישֵׁב שֶׁאֲמַר עַל הַחֵלֶק אֲלֵא שֶׁהַדְּבָר דְּחִיק, עוֹד מֵה כָּא לְלִמְדוֹ בְּתַבַּת כְּלָנוּ חַיִּים אֵין בָּהּ

בז לקטנות, ועל-אחת-כמה-וכמה פאָשר מִדְּבַר אִדּוֹת עֲנִין
הקשור עם הלוחות, שהם יסוד כל התורה כלה!
ובפרט שבענין זה ישנו דבר נוסף:

מקור ציור הלוחות בצורת חצי עגול - נלקח מאמות העולם,
וציור זה הוא הפך דברי הגמרא. ואם כן, פאָשר מִצִּירִים
את הלוחות בצורת חצי עגול - הרי מעדיפים את גירסת
אמות העולם על דברי הגמרא!

והי-רצון שמכאן ולהבא יתקנו ענין זה, ובפרט שתקון הדבר
אינו כרוך עם קשי מיוחד, כי הרי מדי פעם מדפיסים טפסים
הנ"ל, וכשם שאפשר לשנות את שמו של ה"פרעזידענט"
של המוסד וכו' [ועד ששוכחים לגמרי מה"פרעזידענט"
הקדם, ורק במקרים היוצאים מן הכלל משאירים לו איזה
תואר כבוד! - כמו כן אפשר לשנות את ציור הלוחות. הינו,
שבמקום צורת חצי עגול, יהיו הלוחות מציירים בצורת רבוע.
ובפרט על-פי האמור לעיל שזהו ענין הקשור עם חנוך ילדי
ישראל - והרי ענין החנוך צריך להיות בתכלית השלמות,
וכפי שרואים במוחש שטבע האדם הוא שגם בהיותו
במעמד ומצב שאינו רוצה להטריח את עצמו לקיים דבר
מסים בתכלית השלמות, אלא הוא מסתפק בקיום הדבר
על דרך המצוה כו' - הנה פאָשר מִדְּבַר אִדּוֹת חנוך בניו,
הרי הוא מתנגע ומשתדל ביותר להעניק להם את החנוך
הטוב ביותר, בתכלית השלמות.

ושלמות החנוך, הרי זה גם פאָשר מִדְּבַר אִדּוֹת מנהגי
ישראל - כיידוע מה שכתב הרשב"א שאסור לבטל מנהג
נשים זקנות שבישראל, אפלו פאָשר חכמי ישראל אומרים
באפן אחר. ועל-דרך-זה פאָשר מִדְּבַר אִדּוֹת הדור מצנה,
אף-על-פי שאין זה לעיכובא, כגון: ארבע דפנות בספה,
אף-על-פי שעל-פי דין מספיק שתי דפנות וטפח כו'.
ועל-אחת-כמה-וכמה פאָשר מִדְּבַר אִדּוֹת ענין הקשור עם
הלוחות, שזהו יסוד ושרש כל התורה כלה.

לשם שמנים" ו"בכל דרךך דעהו", ועל-אחת-כמה-וכמה
בנוגע ללמוד התורה וכו', אף-על-פי-כן פאָשר הם מציירים
את הלוחות (על גבי טפסים השיכים למוסד, פנקסי קבלות
וכו'), שבהם כלולים כל עניני התורה כלה, כמבאר
ב"ירושלמי" על הפסוק "מזה ומזה הם כתובים", שבלוחות
ל"כתובים" כל עניני התורה כלה, אפלו מה שתלמיד ותיק
עתידי לחדש - הרי הם מציירים זאת באפן הפכי מדברי
הגמרא!

וכאמור לעיל, שעל-פי דברי הגמרא, בהכרח לומר שצורת
הלוחות היתה באפן של רבוע (ולא חצי עגול מלמעלה) -
וזהו ענין המפךש בגמרא מסכת בבא-בתרא, שהיא בין
שבעת המסכתות הנלמדות בישיבות!

ישנו רב מקסים בבאר-שבע - לא חסיד חב"ד - שפרסם
לאחרונה ספר, ובו מבאר גם אודות צורת הלוחות - שעל-פי
דברי הגמרא במסכת בבא-בתרא, בהכרח לומר שהלוחות
היו מרבעות, ולא בצורת חצי עגול. ומסים, שלפלא בעיני
מדוע מציירים בכל מקום את הלוחות בצורת חצי עגול,
ולא כפי דברי הגמרא במסכת בבא-בתרא!

והטענה הידועה שלא רוצים להוציא לעז על הראשונים -
מאחר שמוסד זה קיים כבר כמה וכמה שנים, וכך צייר את
הלוחות במשך כל הזמן כו' - הנה טענה זו אין לה מקום
כלל פאָשר מִדְּבַר אִדּוֹת ענין שנוגע לחנוך ילדי ישראל!
דהנה, פאָשר הילד מקבל תעודה מזמן לזמן, ובה מופיע
ציור הלוחות בצורת חצי עגול מלמעלה, מתקבל אצלו ללא
כל ספק, שפך היתה צורת הלוחות. ואחר-כך פאָשר ללמד
את הגמרא הנ"ל, יוכח שמה שהונח אצלו בפשטות כתוצאה
מהלמוד במוסד זה, הרי זה הפך פשטות הגמרא! וכתוצאה
מזה - הרי הוא מאבד את כל האמון במלמד ומחנך שלו,
גם פאָשר ללמודו עמו דבר אמתי מתחילתו ועד סופו!
ולכן, בהכרח לתקן ענין זה, ואין לחשוב שזהו דבר של מה
בכה, כי אפלו פאָשר מִדְּבַר אִדּוֹת דבר קטן, נאמר אל תהי

(ו) אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִבֵּית עַבְדִּים:

(ז) לֹא־יְהִי לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנַי:
ז לא יהי לך אלה אחרן בר מני:

כ"ט • על־פָּנַי • בְּכָל מְקוֹם אֲשֶׁר אָנִי שָׁם, וְזֶהוּ כָּל הָעוֹלָם. דְּבַר אַחֵר: כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי קָדָם. עֲשֵׂת הַדְּבָרוֹת כְּכֹר
פְּרָשָׁתִים.

(ח) לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כְּלִי־תְמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאֶרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת
לָאֶרֶץ:

(ט) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵל קָדָם פֶּקֶד עֹוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־
שְׂלִישִׁים וְעַל־רִבְעִים לְשֹׁנָאִי:

(י) וְעִשֵּׂה חֶסֶד לְאֵלֶּפִים לְאַהֲבֵי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי: ׀
י ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי: ׀

(יא) לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוּא כִּי לֹא
יִנָּקֶה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לְשׁוּא: ׀

(יב) שָׁמֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ:

כ"ט • שְׁמֹר • וּבְרֵאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר: "זְכוֹר"! | אַחַת נִשְׁמָעוּ (מִכִּילֵתא) • כַּאֲשֶׁר צִוָּה • (שַׁבַּת פ"ד) קִדָּם
שְׁנֵיהֶם בְּדִבּוּר אֶחָד וּבְתִיבָה אַחַת נִגְמְרוּ, וּבִשְׁמִיעָה

(יג) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֵשִׂיתָ כָּל־מְלָאכָתְךָ:
יג שְׁתֵּא יוֹמִין תַּפְלַח וְתַעֲבֹד כָּל עַבְדְּתֶךָ:

(יד) וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה
כָּל־מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ
וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתְּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ
לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ כָּמוֹךָ:

אור החיים על התורה - מהדורות בלוס אנג'לס, אברמוביץ

(יב) שְׁמֹר אֵת יוֹם וְגו'. רְבוּתֵינוּ ז"ל
אָמְרוּ (ר"ה ב"ז) זְכוֹר וְשֹׁמֵר בְּדִבּוּר
א' נִגְמְרוּ, וּלְדַבְּרֵיהֶם אֶפְשָׁר לוֹ כִּי
אוֹמְרוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה לְהַעֲיָרָם עַל שְׁמֹר
שֶׁנִּצְטוּ גַם עָלֶיהָ מִפִּי ה' יוֹם הַמַּעֲמָד,

וְהַכְנָנָה בְּשִׁמּוֹר אָמְרוּ ז"ל (מִכִּילֵתא פסוק
זוה) לְשֹׁמֵר מְלָאכָתָיו, וְיֵשׁ לְדַעַת לְמִוָּה
לֹא נִגְמְרוּ שֵׁם שְׁמֹר עִם זְכוֹר, וְאוּלִי
שֶׁנִּתְבָּרַן לְהַפְרִידָם לְבַל יִחְשְׁבוּ שֶׁמֶאֱמָר
שְׁמֹר הוּא עַל זְמַן שֶׁבָּא עָלָיו מִאֲמָר

זְכוֹר שֶׁהוּא מְלַפְּנֵנו עַל זֶה הַדֶּרֶךְ שִׁזְכֹּר
לְשֹׁמֵר הַשַּׁבָּת, וּבְמִוָּה שֶׁהַפְרִידָם הָעִיר
שֵׁהֶם ב' מִצְוֹת אַחַת בְּהִנָּסָה וְאַחַת
בִּיצִיאָה, וְאוּלִי כִּי לְעוֹלָם לֹא אָמַר ה'
אֵלָּא זְכוֹר אֵלָּא שֶׁאַחַת נִשְׁמַעַת

טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה
מִמִּצְרַיִם וְאָמַרְתָּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מֵתָמֶן בִּידָא
מִקִּיפָא וּבִדְרָעָא מִרְמָא עַל כֵּן פָּקַדְךָ יְיָ
אֱלֹהֶיךָ לְמַעַבְדֵּי יְת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא :

(טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה
מִמִּצְרַיִם וְאָמַרְתָּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מֵתָמֶן בִּידָא
מִקִּיפָא וּבִדְרָעָא מִרְמָא עַל כֵּן פָּקַדְךָ יְיָ
אֱלֹהֶיךָ לְמַעַבְדֵּי יְת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא :

כז"י ◀ וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וְגו' • עַל-מִנְתַּכֵּן פְּדָאָךְ, שֶׁתְּהִיָּה לוֹ עֶבֶד וְתִשְׁמַר מִצְוֹתָיו.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך כ עמ' 203. יב עמ' 111)

שָׁגַם הֵם נִבְרָאוּ בְּשֵׁשֶׁת יָמִי בְּרָאשִׁית) הוּא . . לְסַבֵּת הַיּוֹתָנוּ
עֲבָדִים בְּמִצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא הֵינּוּ עוֹבְדִים בְּרָצוֹנָנוּ . . וְלֹא
הֵינּוּ יְכוּלִים לִשְׁבֹּת. וְרָאָה ב'שַׁעַר הַכּוֹלֵל' (פ"ז ס"ט), שֶׁהוּא
הַהֲבָדֵל בֵּין תַּפְלַת עֲרֵבִית וּמוֹסָף שֶׁל שַׁבָּת, שֶׁבִּהְיוּ אוֹמְרִים
זָכַר לְמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית, מִה־שָּׂאִין-כֵּן בַּתַּפְלַת שְׁחֵרִית.

וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם . . אֵת יוֹם הַשַּׁבָּת
(ה, טו)

כְּתַב הַרְמַב"ם (מורה נבוכים ב, לא. הובא ברמב"ן פסוק יב),
שֶׁהִטְעַם עַל שְׁמִירַת שַׁבָּת שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרֶשֶׁת יִתְרוֹ, זָכַר
לְמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית, הוּא כְּבוֹד הַיּוֹם וְהַגְדִּילוֹ . . אֲמָנָם תִּיתֵנוּ
לָנוּ תוֹרַת הַשַּׁבָּת וְצוּתוֹ אוֹתָנוּ לְשׁוֹמְרוֹ (וְלֹא שֶׁאֵר הַעֲמִים,

טז וְזָכַר יְת אַבִּיךָ וְיֵת אִמֶּךָ כְּמָא דִּי פָקַדְךָ יְיָ
אֱלֹהֶיךָ בְּדִיל דְּיִזְכְּכוּ יוֹמִיךָ וּבְדִיל דְּיִטַּב לָךְ
עַל אֲרַעָא דִּי אֱלֹהֶיךָ יְהִיב לָךְ :

(טז) כְּבִדְךָ אֶת-אֲבִיךָ וְאֶת-אִמֶּךָ כְּמָא דִּי פָקַדְךָ יְיָ
אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יִזְכְּכוּ יוֹמֶיךָ וְלְמַעַן יִטַּב לָךְ עַל
הָאֲרָצָה אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: ם

כז"י ◀ כְּמָא דִּי פָקַדְךָ יְיָ (סנהדרין נו) אָף עַל כְּבוֹד אָב וְאִם נִצְטוּי בְּמִרְה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו): "שָׁם שָׁם לוֹ חֶק וּמִשְׁפָּט".

יז לֹא תִקְטֹל נֶפֶשׁ. וְלֹא תִגּוֹף. וְלֹא תִגְנוֹב
(נִפְשָׁא). וְלֹא תִסְהֶד בְּחִבְרָךְ סִהְדוּתָא
דְּשִׁקְרָא :

(יז) לֹא תִרְצֹחַ ם וְלֹא תִנְאַף ם וְלֹא תִגְנוֹב ם וְלֹא
תִעֲנֶה בְּרַעְךָ עַד שְׁוֹא: ם

כז"י ◀ וְלֹא תִנְאַף • אֵין לְשׁוֹן 'נִאוּף' אֱלֹא בְּאִשְׁתִּי אִישׁ.

יח וְלֹא תִחַמֵּד אִשְׁתִּי בֵּית רַעֲךָ
חִבְרָךְ חֲקִלָּה וְעִבְדָּהּ וְאִמָּתָהּ תוֹרָה וְחִמְרָהּ
וְכָל דִּי לְחִבְרָךְ :

(יח) וְלֹא תִחַמֵּד אִשְׁתִּי רַעֲךָ ם וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רַעֲךָ
שְׂדֵהוּ וְעִבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ שׁוֹרוֹ וְחִמְרוֹ וְכָל אֲשֶׁר
לְרַעֲךָ: ם

כז"י ◀ וְלֹא תִתְאַוֶּה • לֹא תִרְוֹג, אָף הוּא לְשׁוֹן חִמְדָּה, כְּמֹו (בראשית ב): "נִחַמְדָּ לְמִרְאָה" דְּמִתְרַגְּמִינָן: 'דְּמִרְגָּג
לְמַחְזוֹ'.

אור החיים על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הַחִיּוּב וּמִשְׁהָ אִמֶּר טַעַם חִיּוּב אֲמוּנַת
טַעַם הַמִּצְוָה, עַל פִּי מַה שֶּׁאִמְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ ז"ל וּבִתְבַּנּוּהוּ בְּמִקּוֹם אַחֵר
כִּי יִצְיָאָת מִצְרַיִם גְּלָתָהּ אֲמוּנַת בְּרִיָּאָת
הָעוֹלָם (ש"ד י"א) וְהוּא מַה שֶּׁרָשָׁם
בְּאוֹמְרוֹ וְזָכַרְתָּ וְגו' וַיִּצְאֲךָ וְגו' בְּיָד
חֻקָּהּ וּבְזֶרַע נְטוּיָה וְשָׁם רְאִיתָ כִּי הוּא
אֲדוֹן הַכָּל וּבָנָה וְיִתְאַמֵּת לָךְ טַעַם
הָאִמּוּר בְּדִבְרוֹת רִאשׁוֹנוֹת כִּי שֵׁשֶׁת
יָמִים וְגו': תוֹרָה טו

כְּשֶׁהוּא שׁוֹבֵת בְּלֹא שְׁעָבִיד יִרְגִּישׁ כִּי
ה' הוּא הַמְּנִיחַ לְעַמּוֹ מִכָּל צָרֵיהֶם וְיִתֵּן
לָבוֹ לְקַבֵּל גְּזֵרוֹת הַמוֹצִיָּא מִעֲבָדוֹת,
וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ (פסחים ק"ט) מִכָּאֵן
שֶׁצִּירִיךָ לְהוֹכִיר בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם יִצְיָאָת
מִצְרַיִם:
וְאִם תֵּאֱמַר לְמַה הִשְׁמִיט טַעַם הַשַּׁבָּת
שֶׁאִמֶּר ה' בְּדִבְרוֹת רִאשׁוֹנוֹ
שֶׁהוּא כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים וְגו', טַעַם זֶה
הוּא טַעַם הַמִּצְוָה מִעֲקָרָא לֹא טַעַם

מִחִבְרָתָהּ לְמִבְנֵי דַעַת, וּכְשֶׁאִמֶּר ה'
זָכַר נִתְכַּוֵּן שֶׁיִּזְכֹּר בְּנִתְיִנַת דַּעַת עָלָיו
לְכָל יְהִיָּה לוֹ שְׁגִיּוֹן בּוֹ וּמִמּוֹצֵא דְּבַר
אֲתָה לְמַד שָׁגַם עַל לֹא-חֲרִיּוֹ הוּא מִצְוָה,
וְהוּא מַה שֶּׁפִּירֵשׁ מִשְׁהָ בְּמַה שֶּׁאִמֶּר
שְׁמוֹר שָׁגַם הִיא נִכְלָלַת בְּזָכוֹר, וְזֶה
כְּתִבְתִּי בְּדִרְךָ אֶפְשָׁר: תוֹרָה יג
(טו) וְזָכַרְתָּ וְגו'. הֵם דְּבָרֵי מִשְׁהָ,
וְהַכְּנָה כִּי יוֹם הַשַּׁבָּת יֵשׁ בּוֹ גַּם
כֵּן הֶעֱרָה לְאָדָם לִזְכֹּר יִצְיָאָת מִצְרַיִם,

♦ יום חמישי י"ג מנחם-אב ♦

(יט) אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהִלָּתְךָ
בְּהַר מֹתוֹךְ הָאֵשׁ הַעֲנֵן וְהָעֶרְפֶּל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסַף
וַיִּכְתְּבֶם עַל־שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים וַיִּתֵּןם אֵלֶי:

יט ית פתגמא האלין מליל יי עם כל
קהלכון בטורא מגו אשתא עננא ואמיטתא
קל רב ולא פסק וכתבנן על תרין לוחי
אבניא ויהבנן לי:

לעולם. דבר אחר: "ולא יסף", לא הוסיף להראות
באותו פמבי.

כ"י – ולא יסף • מתרגמינן: 'ולא פסק', (לפי שמדת בשר
נדם אינו נכל לדבר כל דבריו בנשימה אחת, וצריך להפסיק, ומדת הקדוש ברוך הוא אינו
כן, לא היה פוסק, ומשלא היה פוסק, לא היה מוסיף), כי קולו חזק וקיים

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות ואתחנן חלק ד)

האדם עד ל'עקב' שלו, "ערוכה בכל רמ"ח אברים", הרי
היא "משתמרת", שכן היא מגעת עד בחינת "לפני כסא
כבודך", שם "אין שכחה", אין כל הגבלה - "ולא יסף".
כאשר לימוד התורה הוא באופן כזה שהוא חוזר גם
בדומם שבאדם, הרי זה "ולא יסף" גם בזמן (כנ"ל שאינו
שוכח) כי התורה תופסת אותו לא רק בשעת הלימוד,
אלא גם לאחר מכן, כשהוא עוסק (בהיתר התורה) בדברי
הרשות, נכר בו בכל הנהגותיו שהוא יהודי הלומד תורה,
והתורה מורגשת בכל עניניו, גם הגשמיים, עד ש"בכל
דרכיך - דעהו", ועושה מחלקו בעולם, דירה לו יתברך.

במתנתורה חדר הקול של עשרת הדברות גם בתוך
העולם הזה הגשמי, משום שהיה "קול גדול ולא יסף", קול
ללא הגבלות - כי הרי רוחניות וגשמיות הם הפכים:
גשמיות אינה יכולה "לספוג" רוחניות, ורוחניות אינה יכולה
לחדור בגשמיות; דוקא ה'קול גדול', שהוא למעלה
מהגבלות והשתלשלות, ושלפניו גשמיות ורוחניות שוים,
דוקא הוא יכול לחדור גם בגשמיות. על-דרך-זה הוא גם
בעבודת האדם: כח זה, שהתורה שאדם לומד תחדור גם
ב'עקב', אינו מצד השכל שבתורה, שכן אין כל שיכות בין
שכל ודומם, אלא שזה מצד האלקות שבתוכה, ולגבי
אלקות אין כל הגבלות. וכאשר לימוד התורה חוזר בכל

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות ד עמ' 1093)

בתור יחיד, לא רק בתור חלק מהכלל. והוא-הדין לדברי
הנביאים והחכמים: מהותו ועצמותו יתברך אומר אותם
לכל יהודי, אלא שלא נתגלו עד שבא נביא או חכם פלוני.

קול גדול ולא יסף (ה, יט) **שממנו נתבארו כל הנביאים
שעמדו** (שמות רבה כח, ו) הפדרש קלמדינו, שבמתן תורה
נתנו כל חדושי התורה של כל הדורות. עשרת הדברות
נאמרו מפי הקב"ה בבודו ובעצמו, ונאמרו לכל יהודי

~ נקודות משיחות קודש ~ (עלפי לקוטי שיחות חלק ד עמוד 1092 – מתוך 'לקראת שבת')

מעלת הקול דמתנתורה

הגשמי עצמו, וכמאמר הפתוב "וראו כל בשר יחדו כי פי
ה' דבר" (ישעי' מ, ה).
והנה טבע הקול הוא, שפשהוא מגיע ומפה באיזה דבר
גשמי, הוא נעצר וחוזר ממנו הד, אף אם נספג הקול בדבר
הגשמי, הנה אז לא תהיה בת-קול.
ועל-פי-זה יובן מה שהקול דמתנתורה לא היתה לו
בת-קול, שזהו משום שהגלוי היה באופן כזה שהקול חדר
ונספג בגשמיות העולם עצמו, ולכן לא היתה לו בת-קול.

קול גדול ולא יסף (ה, יח)
שלא היתה לו בת-קול (שמות רבה פרשת יתרו)
צריך באור, מהי המעלה הגדולה בכך שהקול דמתנתורה
לא היתה לו בת-קול? ובפרט לפי הדוע דקודשא-בריך-
הוא לא עבד ניסא למגנא, צריך-עיון למה הצרכו לגס זה?
ויש לבאר זה על-פי המבאר בספרים הקדושים (ראה תניא
פרק ל"א), דהגלוי האלקי שהיה בשעת מתן תורה, הוא מעין
הגלוי שהיה לעתיד-לבא, שאז יתגלה אור ה' בתכלית
הגלוי ללא כל הסתר וצמצום, עד שתחדר הקדשה בדבר

כונה פד שמעכון ית קלא מגו חשוכא
וטורא בער פאשתא וקרבתון לותי כל רישי
שבטיכון וסביכון :

(כ) ויהי כשמעכם את-הקול מתוך החשך וההר
בער באש ותקרבו אל פלאשי שבטיכם
ווקניכם:

כא ואמרתון הא אחזינא יי אלהנא ית יקרה
ונת רבותה ונת קל מימרה שמענא מגו
אשתא יומא הדין חזינא ארי מלל יי עם
אנשא ויתקנים :

(כא) ותאמרו הן הראנו יהוה אלהינו את-כבודו
ואת-גדלו ואת-קלו שמענו מתוך האש היום הוה
ראינו כי-ידבר אלהים את-האדם וחי:

כב וקצין למא נמות ארי תיכלנא אשתא
רבתא הדא אם מוספין אנחנא למשמע ית
קל מימרא דיי אלהנא עוד ומיתין אנחנא :

(כב) ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדלה
הזאת אם-יספים אנחנו לשמע את-קול יהוה
אלהינו עוד ומתנו:

כג ארי מן כל בשרא די שמע קל מימרא
דיי קנימא ממלל מגו אשתא כותנא
ואתקנים :

(כג) כי מי כל-בשר אשר שמע קול אלהים חיים
מדבר מתוך-האש כמנו ויחי:

כד קרב את ושמע ית כל די יימר יי אלהנא
ואת תמלל עמנא ית כל די מלל יי אלהנא
עמך ונקבל ונעבד :

(כד) קרב אתה ושמע את כל-אשר יאמר יהוה
אלהינו ואת תדבר אלינו את כל-אשר ידבר יהוה
אלהינו אליך ושמענו ועשינו:

כה חרדים להתקרב אליו מאהבה. וכי לא היה יפה לכם
ללמד מפי הגבורה ולא ללמד ממני?

כז ואת תדבר אלינו • התשתם את כחי בנזקה,
שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי, כי ראיתי שאינכם

כה ושמיע קדם יי ית קל פתגמיכון
במלותיכון עמי ואמר יי לי שמיע קדמי ית
קל פתגמי עמא הדין די מלילו עמך
אתקינו כל די מלילו :

(כה) וישמע יהוה את-קול דבריכם בדברכם אלי
ויאמר יהוה אלי שמעתי את-קול דברי העם הוה
אשר דברו אליך היטיבו כל-אשר דברו:

כו לוי די יחי לפא הדין להון למדמל קדמי
ולמשר ית כל פקודי כל יומיא בדיל דייטב
להון ולבניהון לעלם :

(כו) מיתון ותיה לבכם זה להם ליראה אתי ולשמר
את-כל-מצותי כל-הימים למען ייטב להם
ולבניהם לעלם:

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

שאלו היה אומר בן לא היו מהרהרין
אחר משה, לא בשלוח מרגלים ולא
במחלקת קרח: תורה כו
(כו) ליראה אתי ולשמר וגו'. טעם
שלא סמך לכלל השמירה בכלל
מאמר ליראה, אולי כי לפי שמוצד
היראה יצא פרט א' רע שנה היה סבה

וקבלו היהודים לעשות כל דבריו כאלו
שמעו מפי השכינה: תורה כה
(כה) היטיבו כל אשר דברו. פרוש
שקבלו על עצמם לעשות דברי
הנביא ולהצדיקו, ועל זה גמר אמר
מי יתן ויהיה וגו', ואמרו ו"ל (ע"ה)
ששגג משה שלא אמר לו תן אתה

(כד) ושמענו ועשינו. אומרו ושמענו,
לפי שהם אמרו למשה להשיב
לה' על מאמר בעבור שמע העם
בדברי עמך (שמות י"ט ט) שרצונם לשמע
מפי ה' ולא מפי תלמיד, לזה עתה חזרו
ואמרו סתירה לדבריהם הראשונים
ושמענו וגו', ואומרו ועשינו, קימו

(כו) לָךְ אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאַהֲלֵיכֶם: כו אֵל אָמַר לְהוֹן תּוֹבוּ לָכוֹן לְמִשְׁכְּנֵיכֹן:

(כז) וְאַתָּה פֹּה עֹמֵד עִמָּדִי וְאַדְבָּרָה אֵלַיְךָ אֶת כָּל-הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדָם וַעֲשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נָתַן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ: כז וְאַתָּה הָכָא קִים קָדְמִי וְאַמְלִל עִמָּדִי יֵת כָּל תַּפְקִדְתָּא וְקִנְיָא וְדִינָא דִּי תִלְפֹן וְיַעֲבֹדוֹן בְּאַרְעָא דִּי אֲנָא יְהִב לְהוֹן לְמִירְתָּה:

(כח) וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲתֻכֶּם לֹא תִסְרוּ יָמִין וּשְׁמָאל: כח וְתִשְׁרֹן לְמַעַבְד כְּמָא דִּי פִקִּיד יֵי אֱלֹהֵכֹן תִּכְוֹן: לֹא תִסְטֹן יָמִינָא וּשְׁמָאֵל:

(כט) בְּכָל-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲתֻכֶּם תֵּלְכוּ לְמַעַן תַּחֲיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהֶאֱרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּן: כט לְכָל אֶרְחָא דִּי פִקִּיד יֵי אֱלֹהֵכֹן תִּכְוֹן תִּהְיֹן בְּדִיל דְּתִיחֹן וְיִיטֵב לָכוֹן וְתוֹרְכוֹן יוֹמִין בְּאַרְעָא דִּי תִירְשׁוֹן:

ו וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לִלְמֹד אֲתֻכֶּם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: ו וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֲתֻכֶּם לַעֲשׂוֹת בְּאַרְץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

(כ) לְמַעַן תִּירָא אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר אֶת-כָּל-חֻקֵּי וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוְךָ אֹתָהּ וּבְנֶךָ וּבִנְךָ בְּנֶךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יֵאָרְכוּ יָמֶיךָ: כ בְּדִיל דְּתִדְחַל קָדָם יֵי אֱלֹהֶךָ לְמִשְׁר יֵת כָּל קִנְיֹהי וּפְקוּדֹהי דִּי אֲנָא מְפַקְדָּךְ אֹתָּ וּבְנֶךָ וּבִנְךָ כָּל יוֹמֵי חַיֶּיךָ וּבְדִיל דִּיִּתְרְכוּן יוֹמֵיךָ:

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

גם בעולם הזה, ולא אמר ר' יעקב אֵלָא בְּאֶדָם שָׁרְבוּ זְכוּיֹת, וְכֵן תִּמְצָא שְׁאִמְרוּ שֶׁם בְּקוּדוּשִׁין בְּשִׁהֲקָשָׁה מֵאוֹתָהּ בְּרִיתָא שְׁאִמְרָה כָּל מִי שָׁרְבוּ זְכוּיֹת מֵרַעִין לוֹ וְכו' וְהַעֲמִיד בִּשְׁ"ס כִּרְבִּי יַעֲקֹב: וּמִמֶּנָּה יֵשׁ לָנוּ לְדוֹן מִמָּה שְׁאִמְרָה כָּל מִי שָׁרְבוּ זְכוּיֹת הָא לְמִדָּת דְּקָא מִי שֵׁשׁ בִּידוֹ עֲבָרוֹת אֵלָא שָׁרְבוּ זְכוּיֹתָיו הוּא שְׁאִמְרָה עֲלָיו מֵרַעִין לוֹ וְכו' אֲבָל מִי שִׁפְלוּ זְכוּיֹת יוֹדָה כִּי יִטִּיב לוֹ ה' גַּם בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְהוּא מֵה שְׁאִמְרָה בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה וְכו' דְּקָדֵךְ לִמֹּר בְּכָל הַהֲעִיר שְׁמִדְבָר בְּמִי שְׁשׁוּמֵר הַכֹּל וְלֹאִישׁ כְּזֶה יִשְׁנֹן בְּעוֹלָם הָכָא כְּאוֹמְרוֹ לְמַעַן תַּחֲיוּן וְטוֹב וְכו', גַּם יִשְׁנֹן בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהוּא אוֹמְרוֹ וְהֶאֱרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּן וְלֹא אָמַר וְהֶאֱרַכְתֶּם יָמִים סָתָם שֶׁנִּפְרַשׁ שֶׁנִּתְכַּנֵּן לְעוֹלָם שִׁפְלוֹ אֶרֶץ: תורה א

וְאַדְבָּרָה אֵלַיְךָ אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְכו', וְאוֹלֵי שֶׁנִּתְכַּנֵּן לוֹמַר שֶׁבְּהִגִּיעַ הַמִּצְוָה מֵה' לְמִשְׁהָ בָּאֻלּוֹ נִתְקַבְּלָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִרִי עֲשָׂאוֹהוּ שְׁלִיחַ וּבְדִין שְׁלִיחַ הָאִשָּׁה לְקַבֵּל קוּדוּשִׁיהָ שֶׁבִּינָה שֶׁקִּבְּלָם הַשְׁלִיחַ בָּאֻלּוֹ בָּאוּ לִיד הָאִשָּׁה כִּי יָדוּ בִּידָהּ, כְּמוֹ כֵּן בְּשִׁינְקָבֵל מִשְׁה הַמִּצְוָה בָּאֻלּוֹ קִבְּלוּהָ יִשְׂרָאֵל, וְהוּא אוֹמְרוֹ וְאַדְבָּרָה אֵלַיְךָ וּבְהִגִּיעַ הַדְּבָר אֵלַיְךָ אֹתָהּ תוֹדִיעַ לָהֶם וַעֲשׂוּ אוֹתָהּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ תִּלְמָדְתֶּם וַעֲשׂוּ: תורה כט
(ל) בְּכָל הַדֶּרֶךְ וְכו' לְמַעַן תַּחֲיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהֶאֱרַכְתֶּם וְכו'. פִּירוֹשׁ תַּחֲיוּן אֲרִיכוֹת יָמִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְאוֹמְרוֹ וְטוֹב לָכֶם טוֹבַת עוֹלָם הָכָא, וְאוֹמְרוֹ וְהֶאֱרַכְתֶּם וְכו' שְׁלֹא יִגְלוּ יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאָרֶץ לְעוֹלָם, וְלִסְבָּרָת רַבִּי יַעֲקֹב (קוּדוּשִׁין ל"ט) שְׁאִמְרָה שֶׁכֵּר מִצְוָה בְּעוֹלָם הַזֶּה לִּיכָא, נִרְאָה שִׁינְדָּה ר' יַעֲקֹב בְּמִי שֶׁהוּא צָדִיק גְּמוּר וְשֹׁמֵר כָּל הַתּוֹרָה שִׁינְדָּה

שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֶגְלָה כְּשִׂרְאוֹ כִּי בּוֹשֵׁשׁ מִשֶּׁה נָפַל עֲלֵיהֶם אִימָתָהּ וְפָחַד בִּינָן שְׁאִין מִשֶּׁה שִׁינְדָּה שְׁלִיחַ לְדָבָר עֲמֻקָּה יָשׁוּב ה' לְדָבָר עֲמֻקָּה כְּבִרְאשׁוֹנָה, לָזֶה מִהֲרֹו לַעֲשׂוֹת הָעֶגְלָה לְחֻשְׁבֵּם שִׁינְדָּה לְאַמְצָעִי וְיִדְבָּר אֵלֵיהֶם אֶת דְּבָרֵי ה', וְתִמְצָא שְׁאִמְרוּ ד"ל (תַּחֲנוּמָא פ' תשא) שֶׁהָעֶגְלָה הִיָּה מִדְּבָר מִמֶּשׁ וְטַעַם בּוֹ לְאַמְצָעִי, לָזֶה דְּקָדֵךְ ה' בְּמִאֲמָרוֹ וְאָמַר לִירָאָה אֲנִי וּלְשֹׁמֵר מִצְוֹתַי שֶׁתִּהְיֶה הִירָאָה לָהֶם גַּם כֵּן לְשֹׁמֵר וְלֹא יִשְׁגוּ בָּהֶם מִצַּד הִירָאָה: לְמַעַן יִיטֵב וְכו'. פִּירוֹשׁ כִּי אוֹמְרוֹ מִי יִתֵּן וְכו' לֹא לְצַד הַמוֹעִיל לְאוֹמְרוֹ אֵלָא לְאַהֲבַת הַטוֹב לְהִנָּאֵק מִרְעוּלֵי: תורה כו
(כח) וְאַתָּה פֹּה וְכו'. פִּירוֹשׁ לְפִי שְׁלֹא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁהָ שְׁלִיחַ לְקַבֵּל פְּקוּדֵי ה' עַד עַתָּה, לָזֶה ה' גְּמוּר בְּעַדָּם וּקְבָעוּ לְשְׁלִיחַ וְאָמַר לוֹ וְאַתָּה פֹּה וְכו'

ג ותקבל ישראל וְתִטָּע לְמַעַבְדֵּי דֵי יֵיטֵב לָךְ
וְדֵי תִסְגִּינָן לְחֵדָּא כְּמָא דֵי מְלִיל יֵי אֱלֹהָא
דְּאַבְרָהָם לָךְ אַרְעָא עֲבָדָא חֵלֵב וְדִבְשׁ:

(ג) וְשָׁמַעַתָּ יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְרַתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יֵיטֵב לָךְ
וְאֲשֶׁר תִּרְבִּינָן מֵאֵד כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ
לָךְ אֶרֶץ זָבַת חֵלֵב וְדִבְשׁ: פ

♦ יום שישי י"ד מנחם-אב ♦

ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יֵי אֱלֹהֵנָא יֵי חַד:

(ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אחד:

ברורה לקרא כלם בשם ה', ונאמר (זכריה יד): "ביום
ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

כ"י • ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אחד • ה' שְׁהוּא אֱלֹהֵינוּ עֲתָה
וְלֹא אֱלֹהֵי הַעֲבָדִי כּוֹכְבִּים, הוּא עֲתִיד לְהִיּוֹת ה'
אֶחָד, שְׁנָאֵמַר (צפניה ג): "כִּי אֶזְ אֶהְפֹּךְ אֶל-עַמִּים שְׁפָה

ה ותרחם ית יי אלהיו בכל לבו ובכל נפשו
ובכל נקסו:

(ה) וְאַהֲבַתְּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-
נַפְשְׁךָ וּבְכָל-מְאֹדְךָ:

(שם סא ב) בכל ממונך: יש לך אדם שממונו חביב עליו
מגופו, לכו נאמר: "ובכל-מאדך". דבר אחר: "בכל
מאדך", בכל מדה ומדה שמודד לך, בין במדה
טובה, בין במדת פרענות, וכן בדרך הוא אומר (תהלים
קטז): "כֹּסֶם יְשׁוּעוֹת אֲשָׁא וְגו', צָרָה וְיָגוֹן אֲמַצָּא
וְגו'".

כ"י • וְאַהֲבַתְּ • (ספרי) עֲשֵׂה דְבָרֶיךָ מְאֹדָה, אֵינוּ
דוֹמָה עוֹשֶׂה מְאֹדָה לְעוֹשֶׂה מִירָאָה: הַעוֹשֶׂה אֶצֶל
רַבּוֹ מִירָאָה, כְּשֶׁהוּא מְטָרִים עָלָיו, מְנִיחוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ.
בְּכָל-לִבְּךָ • (ברכות נד) בְּשָׁנֵי יָצִיְךָ. דְּבַר אַחֵר: "בְּכָל
לִבְּךָ", שֶׁלֹא יִהְיֶה לָּךְ חִלּוּק עַל הַמָּקוֹם. וּבְכָל-
נַפְשְׁךָ • אֶפְלוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ. וּבְכָל-מְאֹדְךָ •

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

(מ"א) זרע אברהם אהבי, וכמו כן רמו
הכתוב כאן שכל שאהוב ה' יקרא ה'
אלהו בְּחִדּוֹד, וְתַבַּת ה' נִמְשַׁכֶּת לִפְנֵיהֶּ
וְלֹא תִחַרְיָה:
עוד ירצה לעורר לב איש ישראל
לאהבת ה' על דרך אומרים ז"ל
(ילקוט ס"פ נח) בַּפֶּסוּק יֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל
שֶׁלֹא בָחַר ה' מִכָּל הַתְּהִלּוֹת וְזִלַּת
כְּשֶׁהִלְלוּהוּ וְאָמְרוּ לִפְנֵי בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֲזַי יֹשֵׁב עַל פֶּסַח מְלָכוֹת עוֹלָם,
וְהוּא אֹמְרוֹ וְאַהֲבַת אֵת ה' לְטַעַם זֶה
שֶׁלֹא בָחַר לְהִיּוֹת אֶלָּא אֱלֹהֶיךָ, וְהַעֲבִיר
הָאָדָם לְבֹו לְפָרְטִים כְּאֵלּוֹ תִתְּנֶנָּק נִפְשׁוֹ
וְתִתֵּר מִמְּקוֹמָהּ בְּהִתְעוּרָוֹת נִפְלָא וְרָם
בְּאַהֲבַת הַנְּאֻהָב יִתְעַלֶּה רוֹם תִּפְאָרַת
כְּבוֹדוֹ:

עוד אולי שנתפן לעורר לב האדם בג'
מיני אהבה שישנם בהכרח
לנבדאים, והם אהבת הטוב, אהבת
העֶרֶב, אהבת המוֹעִיל, לֹזֶה כֹּא דְּבַר ה'
לְשִׁלְשֵׁתָם, וְאַהֲבַת אֵת ה' בְּשֵׁם זֶה הַעִיר
הַלֵּב לְבַחֲיוֹנָת אֶהֱבַת הַטּוֹב בְּמָה שֶׁהוּא
טוֹב הִרְמוּז בְּשֵׁם כְּאֹמְרוֹ (תהלים קמ"ה)

אחד ואין עוד מלבדו, יתחביב העבד
לעבד את רבו ואין מנוס ממנו לרצונו
ושלא לרצונו, ולא כן אנו עם אלהינו
שאנו חפצים באלהותו אהבת הטוב
במה שהוא טוב נוסף על היותו אחד
ומיוחד: תורה ה
(ה) וְאַהֲבַתְּ. אָמַר בְּתוֹסֶפֶת וְאִי, לומר
מִלְבַּד מִצֻּת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא
קִבְּלָת עַל מְלָכוֹת שְׁמִים הֵיא מִצֻּת
אַהֲבַת ה'. עוֹד יִרְצֶה לְהַעֲבִיר לְהַקְדִּים
לְאַהֲבָה עַל דֶּרֶךְ אֹמְרָם ז"ל (והר"ח ג' נ"ז)
אֵין אָדָם מְשִׁיג גֵּדֵר הָאַהֲבָה עַד
שֶׁתִּקְדִּים בּוֹ הִירָאָה, וְהוּא אֹמְרוֹ
וְאַהֲבַת מִלְבַּד גֵּדֵר הִירָאָה, וְאֹמְרוֹ אֵת
ה' פְּרוּשׁ עַל יְדֵי הָאַהֲבָה אָדָם מִתְּדַבֵּק
בָּהּ וְהוּא אֹמְרוֹ אֵת ה':

עוד ירצה שעל ידי אהבת ה' ישיג
מדרגה זו שיהיה ה' מיוחד שמו
עליו בְּחִדּוֹד בְּדֶרֶךְ אֹמְרוֹ (בראשית כ"ח י"א)
אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם אֱלֹהֵי יִצְחָק, וּפִירְשׁוֹ
שֶׁכָּל אֶחָד רָאוּ בִּפְנֵי עֲצָמוֹ שִׁיתִּיחַד
שֵׁם אֱלֹהוֹתָיו עָלָיו, וְתִמְצָא שֶׁאֲבֹרָהֶם
בְּאֵר בּוֹ הַתְּבוּב שֶׁהִיא אֶהֱבַת דְּתִיב (ישעי

(ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ וְגו'. טַעַם
כִּפְּלֵי ה' ב' פְּעָמִים וְלֹא הִסְפִּיק לומר
עַל זֶה הַדֶּרֶךְ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶחָד, נִתְּכַנֵּן לִב'
הַדֶּרֶגוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהּ, הָאֶחָד שֶׁהוּא
אֱלֹהֵינוּ, וְהַב' שֶׁהוּא אֶחָד, וְהַכְּנָנָה כְּזֶה
כִּי אֲנוּ מִקְבְּלִין אֱלֹהוֹתוֹ יִתְּבַרַךְ עָלֵינוּ
לְמַה שֶׁמִּמֶּנּוּ הִגַּם שְׁאֵלוֹ הִיָּה בְּמִצִּיאוֹת
שֶׁהָיוּ אֱלֹהוֹת הִרְבֵּה אֵין אֲנוּ בּוֹחֲרִים
אֶלָּא בְּשֵׁם זֶה הַיְּהוָה הוּא אֱלֹהֵינוּ, וְכֵן
נִכְלָל כְּמָה פְּרָטִים, א' אֶהֱבַת הַטּוֹב,
אֶהֱבַת הַמוֹעִיל, אֶהֱבַת הָעֶרֶב, עוֹד לֹו
שֶׁהוּא אֶחָד וְאֵין וְזִלְתוֹ אֵלּוֹ בְּעוֹלָם
וְטַעַם זֶה גַּם כֵּן יִסְפִּיק לְהִתְחַבֵּב
לְהַשְׁתַּעֲבֵד לוֹ וְלִמְצוֹתָיו הִגַּם שֶׁהִיָּה
בְּמִצִּיאוֹת שֶׁלֹא הָיוּ הַטַּעַמִּים שֶׁמִּצְדָּם
בְּחִרְנוֹהוּ לֹא לֵאלֹהִי:

נמצינו אומרים שבאחד מב' הטעמים
יספיק להשתעבד למאמריו
ולמצותיו, אשר על כן אמר ה' אֱלֹהֵינוּ
ה' אֶחָד ב' חֲלָקוֹת שֶׁכָּל א' כְּדָאי
לַעֲצָמוֹ, וְאֵם הִיָּה אֹמֵר הַתְּבוּב ה'
אֱלֹהֵינוּ אֶחָד הִיָּה בְּנִשְׁמָע כִּי מַה שֶּׁהִם
מִקְבְּלִין אֱלֹהוֹתוֹ עָלֵיהֶם הוּא לְהִיּוֹתוֹ

(ו) וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצֻוֶּה הַיּוֹם וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, שְׁמַתוֹךָ כִּף אֶתָּה מִפִּיר בְּהַקְדוּשׁ - בְּרוּךְ-הוּא, וּמַדְבֵּק בְּדַרְכָּיו (ספרי) • מְצֻוֶּה הַיּוֹם (שם) עַל-לִבְבְּךָ:

לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה, שאין אדם סופנה, אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה. דיוטגמא, מצות המלך הפאה במכתב.

אור החיים על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ושם לדרך פועמי לעיר רחוקה אשר שם נכון לבו בטוח בממונו והונו וקדם שהגיע לעיר אשר פנה בדעתו ללכת שמה כלתה צידתו ואין דינר בכיסו והיה מסתפק בדלות ובעני גדול ושפלות רב כי אפס כסף, והנה זה האיש הגם שהוא מתהלך בדחק וצער עם כל זה לבו שמח וכליותיו עלצים כי רב אונו והונו ויצא ממקום המסתכן ובוא יבוא ברנה נושא האבן גדולה יקרת הערך, כן הדבר הזה אדם שזכה בדבקותו יתברך ואהבתו ובו קבץ כל ממונו והונו ויבז בעיניו קנות דבר בעולם הזה לצד סכנת המקום נוסף על מעוט שוין ולקח לו ה' לאלהים אין לך קנייה בעולם כקנין זה למעלה מהאבן יקרה שבמשל כי מי ידמה לו ומי ישנה לו, ואדם כזה לו יהיה שיהיה דחוק ומצטער בימים מועטים אלה לו בעה"ז, נכון לבו בטוח בה' אור עולם וישמח לבו ויגל כבודו, ובהגיע למחוז חפצו שהוא עולם הקים והבטוח הנה שברו אתו, ומעתה חבת הקדש הוא היוצר ודבקותו בו הלא הוא בניו וחיו וממונו וביתר שאת: תורה ו

(ו) והיו הדברים וגו' לפי מה שפרשתי בפסוק ואהבת את ה', ירצה לומר כי ישים הדברים האמורים רטיה על לבו בראות אחת מג' אלה, כי יראה חסרון הלחם לאיש צדיק, או חסרון החיים, או חסרון הבנים, ידע כי אין הדבר לצד חסרון ההשג מה שהשיג וזולתו, אלא שדברים אלו חשובים כאן נגדו:

עוד ירצה ללמד בני ישראל דרך שיתקבלי הדברים אצלם לאהב ה', כי האהבה אינה מעשה שיקריח האדם רצונו לעשות מצות המלך אלא הוא דבר שתלוי בלב וכל שהלב לא ירגיש דבר שיפעל בו החשק אינו אוהב הגם שיקריחו בכל מין הקריח, לזה באה העצה מאל יועץ ואמר והיו

נפשך, וכנגד מזוני אמר ובכל מאדך, שיעריך בדעתו שלשתם יחד בה', כי הוא טוב לישראל מעשרה בנים, ושלחן גבוה עליון הוא מאד כמאמר התנא (אבות פ"ו) ששלחנה גדול משלחנם, והחיים ממנו תוצאת חיים, ואף כי אחרי מות הצדיק יקרא חי כאומרו (ש"ב כ"א) ובניהו בן יהוידע בן איש חי הרי שאפלו אחר מיתתו יקרא חי (ברכות י"ח).

אז יאמר על זה הדרך כי בא הפתוב לשער שעור האהבה שמחוב כל איש ישראל לאהב הבורא, ואמר שהוא בשעור ההרגש אשר יבוא בלב האדם בעת אשר תשיג ידו לג' דברים כא', כמו שתאמר אדם שהיה חשוף בנים ועני נטוה למות וכא נביא בדבר ה' ובשרו כי יקום מחליו גם אמר אליו הנה אשתך הרה ויולדת בן וכי רוח גדול נודמן לו להעשיר בהם, אדם כזה מה מאד יפליא אהבת האדון באין שעור ותהיה האהבה מרגשת בלבו בחשק מפלא על אשר הטיב עמו כמה מעלות טובות, כמו כן יצו ה' על כל איש ישראל עשות באהבתו תמיד, והוא אומרו ואהבת את ה' וגו' בכל לבבך פרוש כאלו נתן לך כל מחסורך בכל לבבך שהם הבנים, ודקדק לו בכל להעיר דמיון המשל שהוא חסר מהבנים ויתנם ה' לו, וכמו כן ובכל נפשך שנתן לך נפשך אחר הגיעך לשערי מות, ובכל מאדך כאלו נתן לך כל ממונך שאתה חפץ ואמר כל להעיר דמיון המשל.

והנה המשפיל בענין חשק ה' כל זה דבר קל הוא בערך מה שהנפש חושקת בבורא, והמשלתי דבר זה לאדם גדול ומפלא בנכסים שרצה ללכת למקום רחוק לצד סכנת מקום שהיה בו ואסף כל נכסיו בקנית מרגליות גדולה באלף אלפי דינרי זהב

טוב ה' לכל, גם בחשק הערב בסוד (תהלים ל"ד) טעמו וראו כי טוב ה' כי כל הנפש אשר יוכיח שם זה למולה אין ערבות בכל הנבראים שיקנס אליו בערך הנשתי, וזה לך האות אומרו (שח"ש ה') נפשי יצאה בדרור, גם תשכיל בפסוק (במדבר ל"א) ע"פ ה', כי תתנתק הנפש מהגוף ולא תרגיש בפרידה להפליגת הרגש הערב מהטוב, הרי שמענו אהבת הטוב ואהבת הערב מתבת ה', ואהבת המועיל רמזה באומרו אליהך על דרך אומרו (תהלים כ"א) יושב תהלות כמ"ש בסמוך, ובה נכלל גם כן אהבת המועיל כי בזה הרוחנו עולם ומלואו כמאמר שלמה (קהלת י"א) כי זה כל האדם כל העולם כלו לא נברא אלא ליצות לזה (שפת א)

בכל לבבך ובכל וגו' רבותינו ז"ל אמרו (ספרי) בזה מה שאמרו יצין שם דבריהם, ונראה שנתפנו ה' כמאמר זה להסיר טינא מלב אהביו, והוא שאמרו רבותינו ז"ל (מנחות כ"ח) בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא בזכותא ע"כ, והנה ג' דברים אלו הם כללות חשק האדם וחסדו בעולם, החיים, והבנים, והמזונות, והחסד אחד מהנה ב"מ יקרא מת, ושלשתם אינם תלויים להשיגם באמצעות עבודת ה' ואהבתו, וזה יסובב ההרחקה מאוהבי ה', ומה גם בהתקבץ להאוהב שנים מהם חסר הבנים והעני יתחמץ לכוונו בקרבו, והגם שיתחזק עם לבו לבו לא ישמע לו כי המרגש אליו ירחיקנו משמע לאהוב

לזה בא דבר ה' וצוה לו על הדרך הנה שיעריך אהבת ה' בלבבו בג' דברים הגם שישלם ממנו, כנגד הבנים אמר בכל לבבך על דרך אומרו (פראשית כ"ב ב') את בנך וגו' אשר אהבת וגו' והאהבה כזו היא אהבה הממלאת לב אדם וחשקו, וכנגד חיי אמר ובכל

(1) וְשִׁנַּנְתֶּם לִבְנֵיךָ וּדְבַרְתָּ בָם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ:

וְשִׁנַּנְתֶּם • (שם) לשון חידוד הוא: שִׁיְהִיו מְחַדְדִים בְּפִיךָ, שֶׁאֵם יִשְׁאַלְךָ אָדָם דָּבָר, לֹא תִהְיֶה צָרִיךְ לְגַמְגֵם בּוֹ, אֲלֹא אָמַר לוֹ מִיָּד. לִבְנֵיךָ • אֵלֹהֵי הַתְּלִמִּידִים. מְצִינֵנוּ בְּכָל מְקוֹם, שֶׁהַתְּלִמִּידִים קְרוִיִּים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד): "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם", וְאוֹמַר (מלכים ב): "בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בֵּית אֵל". וְכֵן בְּחֻזְקָהּ שֶׁלֹּא תִהְיֶה תוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, קִרְאָם בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ד"ה ב כט): "בְּנֵי עֵתָה אֶל-תִּשְׁלוּ". וְכֵשֶׁם

שֶׁהַתְּלִמִּידִים קְרוִיִּים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם", כִּי הֵרֵב קְרוִי אֲב, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב): "אֲבִי אֲבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וְגו'". וְדְבַרְתָּ בָם • (ספרי) שְׁלֹא יִהְיֶה עֶקֶר דְּבוּרְךָ אֲלֵא בָם, עֲשֵׂם עֶקֶר וְאֵל תַּעֲשֵׂם טָפֵל. וּבְשֹׁכְבְּךָ • (שם) יָכֹל אֶפְלוּ שֶׁכֵּב בְּחֻזְקָהּ הַיּוֹם? תִּלְמוּד-לוֹמַר: "וּבְקוּמְךָ", יָכֹל אֶפְלוּ עֲמֵד בְּחֻזְקָהּ הַלַּיְלָה? תִּלְמוּד-לוֹמַר: "בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ", דֶּרֶךְ-אֶרֶץ דְּבַרְתָּ תוֹרָה: זְמַן שִׁכְיָהּ וְזְמַן קִימָה.

~ נקודות משיחות קודש ~ (ישוץ) לקוטר שיחות חלק ט עמוד 33 - מתוך 'לקראת שבת'

הכרח הפרוש ד"ל לבניך - אלו התלמידים

וְהַבְּאוּר בָּזָה: עַל הַפְּסוּק שֶׁאֲמַר יַעֲקֹב לְשִׁמְעוֹן (בראשית מט, ז) "אֲחֻלְקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֶם בְּיִשְׂרָאֵל", מְפָרֵשׁ רַש"י "אֵין לָךְ עֲנִיִּים וְסוֹפְרִים וּמִלְמָדִי תִינוּקוֹת אֲלֵא מִשְׁמַעוֹן, כִּדִּי שִׁיְהִי נְפֻצִים". מִכָּה מִשְׁמַעוֹ, כִּי מִלְמָדִי תִינוּקוֹת הֵיוּ מְבֻקָּשִׁים מְאֹד בְּקָרֵב עִם יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁמִּשְׁמַעוֹ שָׁבַט שֶׁלֹּם הַתְּפָרֶסֶת מִעֶסֶק זֶה.

וְשִׁנַּנְתֶּם לִבְנֵיךָ - אֵלֹהֵי הַתְּלִמִּידִים. מְצִינֵנוּ בְּכָל מְקוֹם, שֶׁהַתְּלִמִּידִים קְרוִיִּים בָּנִים. (ו, ז. וּבְפִירוּשׁ רַש"י). צָרִיךְ לְהַבִּין: מַה רָאָה רַש"י לְהוֹצִיא אֶת הַכְּתוּב מִפְּשׁוּטוֹ, וּלְפָרֵשׁ שֶׁ"בְּנֵיךָ - אֵלֹהֵי הַתְּלִמִּידִים". וּבְפִרְשׁוֹ, שֶׁעֲנִינֵנוּ שֶׁל פְּרוּשׁ רַש"י הוּא (כְּלִשׁוֹנוֹ בְּעֶצְמוֹ) "אֵין לֹא בְּאֵתִי אֲלֵא לְפִשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא" (בראשית ג, ח).

אור החיים על התורה - מהדורת בלום. אברמוביץ

וְהוּא אוֹמַר בְּכָל נִפְשׁוֹ שֶׁמִּשְׁבְּעוֹ תִּהְיֶה אֶהְבֵּת ה' כְּמֵאֲכָל וּמִשְׁקָה, וְהִנֵּה שְׁנֵי הַדְּרָגוֹת אֵלֹי יִשְׁנָם בְּגֶדֶר הַמִּצְטָעֵר וְהַמִּתְגַּדֵּר, שֶׁהַמֵּאֲכָל אַחֲרֵי אוֹכְלוֹ וְאַחֲרֵי שְׁתֵּי יָחִיד מִמֶּנּוּ הַחֹפֶץ בּוֹ, וְכִמּוֹ כֵּן תִּתְּנוּ לָבוֹ אַחֵר גָּמֵר מִעֲשֵׂה דֶרֶךְ גָּבֵר בְּעִלְמָה (משלי ז יט) וְשִׁתְּנָה הַדְּבָר אֲצִלּוֹ עַד אַחֵר זְמַן, לָזֶה בֹּא דְבַר ה' בְּהַדְרָגָה ג' בְּגֶדֶר הַשְּׁעוֹר וְאֶמַר וּבְכָל מֵאֲדָה פְּרוּשׁ בְּכָל מִמּוֹן שֶׁאֵתָה חֲפִץ בּוֹ, וְכֵשֶׁם שֶׁהַמִּמּוֹן אֲמַר הַכְּתוּב (קהלת ה) אֵתָה כֶּסֶף לֹא יִשְׁבַע כֶּסֶף, כִּי כִּשְׁאֲדָם מְגִיעַ לְקִנּוּת קִנְיָן עֲצוּם אִזּוֹ יִתְעַצֵּם חֲפִצוֹ לְחֲפִץ בְּהוֹנֵי הוֹנוֹת וְהוֹלֶכֶת תִּתְּנוּ וְיִגְדֹּל, וְכִמּוֹ כֵּן יֵצֵא ה' בְּאַהֲבָתוֹ שְׁלֹא תִשְׁתַּעַר וְתִגְבֹּל וְכִשְׁיָגִיעַ גֶּדֶר א' תִּגְדֹּל בּוֹ הֶאֱהָבָה לְגִידֵר עֲלִיוֹן מִזֶּה, וְלִדְרָךְ זֶה שְׁעוֹר אוֹמַר מֵאֲדָה לֹא מַה שֶּׁקָּנָה אֲלֵא שֶׁחֲפִץ לְקִנּוּת, וּבִזְוֶה יִתְיַשֵּׁב גַּם כֵּן מַה שֶּׁהִיָּה קִשָּׁה בּוֹ אִם אֵתָה אוֹמַר מַה שֶּׁקָּנִיתָ אִם כֵּן אֵין מִצְוָה זֶה שֶׁנֶּה בְּכָל שְׁהִרִי אָדָם עֲנִי אֵינוֹ כֵּן מִצְוָה זֶה, גַּם בְּאִנְשֵׁי מִמּוֹן לֹא תִהְיֶה לָהֶם הַמִּצְוָה בְּהַשְׁוָאָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמִצְוֹת לְבָבָךְ וּנְפִשָּׁךְ שֶׁהֵלֵךְ שׁוֹיִם בּוֹ, וְלִפִּי דִרְכָּנוּ יָבוֹא עַל נְכוּן: תוֹרָה ז

אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁאֵין רְצוֹנוֹ עֲשׂוֹת, צֹא וְלִמַּד כְּמַה נִּתְעַצֵּם יוֹסֵף הַצְדִּיק לְכַף חֲמִדַּת הַלֵּב בְּמַעֲשֵׂה אִשֶּׁת פּוּטִיפַר וּשְׁכָרוֹ יָגִיד לוֹ: וּבְגֶדֶר גֶּדֶר זֶה אֲמַר הַקַּב"ה וְאַהֲבָתָא אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ שִׁישְׁתַּדֵּל לְהַכְנִיס אֶהְבֵּת ה' בְּלִבְּךָ וְיִלְהִיבֶנּוּ בְּאַהֲבָתוֹ עַד גֶּדֶר שִׁישְׁיָג הַרְגֵּשׁ בְּלָבוֹ בְּכָל שְׁעוֹר שֶׁיִּכּוֹל הַלֵּב לְהַרְגִּישׁ בּוֹ, וְלָזֶה דִּקְדָק לֹמַר בְּכָל, לִפִּי שֶׁהֵלֵב יִחְמַד בְּכָל אִשָּׁה וּבִיּוֹתֵר בְּנָאָה וּבִיּוֹתֵר בְּכִלְיֵת יָפִי וּבִיּוֹתֵר בְּמִי שֶׁאֵין לְמַעֲלָה מִמֶּנָּה, וְהִיב הַכְּתוּב שֶׁתִּהְיֶה הַרְגֵּשׁת הַלֵּב בְּאַהֲבָתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּגֶדֶר הַגְּדוֹל שֶׁאֵין לְמַעֲלָה מִמֶּנּוּ, וְדָבָר זֶה הוּא דָבָר שֶׁהַטּוֹעֵמֵנוּ יֵדַע מֵהוּתוֹ וְעֵרְכָה לוֹ טְעִימָתוֹ אֵין שְׁעוֹר לָהּ, וְלִפִּי שֶׁגֶדֶר זֶה מְצִיאָתוֹ הוּא עַל יְדֵי הַתְּעוּרָרוֹת כִּדְרָךְ אוֹמְרָם (במד"ר פ"ז ע"ג) רֹאָה וְלֵב חוֹמֵד, אֲבָל זוֹלָת זֶה לֹא יִתְעוֹרֵר הַלֵּב מִעֲצָמוֹ לְחִמּוֹ, לָזֶה הַעִיר ה' בְּמֵאֲמָר ב' בְּגֶדֶר הַצָּרָה וְאֶמַר וּבְכָל נִפְשָׁךְ שֶׁהֵם דְּרָכִים שֶׁנֶּפֶשׁ צָרִיכָה לָהֶם כְּגוֹן אֲכִילָה וְשִׁתְיָה וְכִדּוּמָה שֶׁהָאָדָם מִתְעוֹרֵר מִעֲצָמוֹ לָהֶם בְּלֹא אִמְצָעוֹת דָּבָר, כְּמוֹ כֵּן תִּהְיֶה אֶהְבֵּת ה'.

הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְגו' עַל לִבְבְּךָ, פְּרוּשׁ כְּשִׁיתְמִיד שִׁמּוֹת הַדְּבָרִים עַל לָבוֹ וְיִגְדֹּל בְּלָבוֹ חֶשֶׁק תִּתְּנָה הַרוּחָנוּת וְיִרְוֶץ לָבוֹ לְאַהֲבַת ה' בְּכָל אֲשֶׁר צָהָה, וְדָבָר זֶה אֲנִיחֵנוּ יִתְמִי דִּתְמִי אֲנִי מְרַגִּשִׁים כִּי רַבָּה תִּתְּנָה בְּלָבֵנוּ וְחֶשֶׁק אֱלֹהֵי עוֹלָם יוֹתֵר מִכָּל הוֹן עוֹלָם וּכְבוֹד מַלְכוּת וְכָל עֶרֶב נִרְגָשׁ לְנִמְכָּוָה וְנִמְסַ בְּעֶרֶךְ חֶלֶק הַמּוֹעֵט הַמִּשְׁגָּח מִהַרְגֵּשׁ הַיּוֹת הַדְּבָרִים עַל לָבֵנוּ אֲשֶׁרֵינוּ מַה טוֹב חֶלְקֵנוּ, וּכְבָר הַעִירוֹתִי בְּדְרָכִים אֵלֹי בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת: עוֹד נִתְכַּוֵּן הַכְּתוּב לְשִׁלְשָׁה הַדְּרָגוֹת שֶׁהֵם כּוֹלֵל גֶּדֶרִי הֶאֱהָבָה, הֶאֱחָד כְּנִגְדֵּי הַהַרְגֵּשׁ הוּא חֲמִדַּת הַלֵּב, וְא' כְּנִגְדֵּי הַצָּרָה שֶׁהוּא מוֹזוֹן הַמַּחֲסִיָּה אֵת הָאָדָם, וְאַחֵר בְּגֶדֶר הַשְּׁעוֹר עַד כְּמַה צָרִיךְ לְצֹאֵת יְדֵי חוֹבַת הֶאֱהָבָה, כְּנִגְדֵּי גֶדֶר הַהַרְגֵּשׁ אֲמַר בְּכָל לִבְבְּךָ, הִנֵּה הָגַם שִׁיתְאָנָה הָאָדָם לְאַכֵּל אוֹ לְהוֹן לֹא יִהְיֶה כֵּל כִּי עֲצֵם הַעֲרִבּוּת הָגַם שֶׁהַנֶּפֶשׁ חֲפִצָה לְאַכֵּל וְכּוֹל אָדָם לְמִשְׁל בְּרוּחוֹ לְמִנֵּעַ עֲצָמוֹ מִהַדְּבָר בְּנִקֵּל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁנִּכְנָס בְּלָבוֹ חֲמִדַּת הַלֵּב וְיִתְאָנָה לְאִשָּׁה יָפָה וּמַה גַּם כִּי יִתְרַבֶּה חֶשֶׁקָהּ בְּלָבָהּ וְיַעֲדִיל בּוֹ הַהַרְגֵּשׁ עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְמַשֵּׁל בְּרוּחוֹ לְהַטּוֹת לָבוֹ וְיִכְף

ומלבד זאת: ילד 'בן חמש למקרא' (שבשבילו נועד פרוש רש"י, לפי הוראת המשנה במסכת אבות "בן חמש שנים למקרא") שלומד את הפסוק, אינו יכול להבין שיש חיוב על אביו ללמדו תורה בעצמו, בשעה שהוא וחבריו לומדים אצל מלמדים. ומובן מה שרש"י הכרח לפרש כי "לבני – אלו התלמידים", שלא נתן לפרש את פשט הפסוק דקאי על הבנים.

ועלינו, כשנבוא לפרש את פשטות הפסוק כאן ונשננתם לבניך לא נוכל לומר שקאי על הבנים, כי אם האב בעצמו חייב ללמד את בנו תורה, למה יש צורך במלמדי תינוקות. דאף שנדרשים הם עבור יתומים או עבור בני עמ-הארץ, הרי אלו מקרים מועטים, ואף התורה אומרת שפמעט שגט שלם יתעסק בלמוד תינוקות (ולחיות סופרים) בעוד שהצורך בזה הוא לעתים רחוקות!?

(ח) וקשרתם לאות על-ידך והיו למטפח בין עיניך

והיו וקשרתם לאות על-ידך • אלו תפלין שבזרוע. והיו למטפח בין עיניך • אלו תפלין שבראש. (סנהדרין

~ נקודות משיחות קודש ~ (על-פי לקוטי שיחות חלק ל"ט עמוד 22 ואילך – מו"ת 'לקראת שבת')

החלוק בין תפלין של-ראש בעבודת האדם
ועל-פי-זה יש לבאר החלוק הנ"ל בין תפלין של-יד ותפלין של-ראש:
בנוגע למדות שבלב, הרי אין לבו של כל אדם ברשותו "להפך לבו מתאוות עולם הזה לאהבת ה' בצומת" (תניא ריש פרק יז), כי רק צדיקים "לבם ברשותם" (תניא שם), ולכן אין מצות תפלין של-יד – שעבוד תאוות הלב – "שיהיה מנח", אלא רק על מעשה הקשירה, זאת אומרת, דאף-על-פי שאין האדם יכול להפך את לבו מתאוות לבו לאהבת ה' בצומת, שיהיה משעבד בתמידות לאהבת ה', מפל-מקום עליו לקשר את לבו, בדרך כפיה, לשלוט על עצמו שלא להוציא תאוות מן הכח אל הפעל.
מה-שאין-כן בנוגע למחור, הרי "מחור ברשותו" של כל אחד ואחד מן ישראל, ש"יכול להתבונן בו בכל אשר יחפץ" (תניא שם), ולכן מצות תפלין של-ראש היא מצוה תמידית, "שיהיה מנח", היינו שיהיה משעבד באפן תמידי לעבודתו יתברך.

וקשרתם לאות על-ידך והיו למטפח בין עיניך (ו, ח)
בנוגע לתפלין של-יד נקט הפסוק הלשון "וקשרתם", ואלו בתפלין של-ראש כתב "והיו", ומזה מוכח דבתפלין של-יד המצוה היא רק מעשה הקשירה, מה-שאין-כן תפלין של-ראש – מצותו שיהיו מנחים על הראש, ונמצא שכל רגע שהן על הראש מקיים מצות תפלין (וראה בצמנת פענח על הרמב"ם (הלכות תפלין פרק ד הלכה ד. מהדורא תנינא ע, ד. פט, א) שביאר על-פי חילוק זה לשון הרמב"ם).
ויש לבאר זה בעבודת האדם לקונו:
החלוק הפנימי בין תפלין של-יד ותפלין של-ראש הוא כמבאר ב'שלחן ערוך' (אורח חיים סימן כה סעיף ה) דתפלין של-יד שמונחים על הזרוע כנגד הלב – מורה על עבודת המדות, לשעבד להקב"ה "הלב שהוא עקר התאוות והמחשבות", ותפלין של-ראש "על הראש כנגד המח" – לשעבד הנשמה שהיא במח" להקב"ה.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות יט עמ' 54)

וקשרתם לאות על ידך והיו למטפחות בין עיניך (ו, ח)
תפלין דמארי עלמא מה כתיב בהו, ומי קעמך ישראל גוי אחד בארץ (ברכות ו, א)
הבעל-שם-טוב אומר, שה'תפלין של יד' של הקב"ה הם היהודים הפשוטים, וה'תפלין של ראש' הם בעלי התורה. כשם שהנחת תפלין של יד קודמת להנחת תפלין של

ראש, כך גם עבודתו של יהודי פשוט, העובד את ה' בקבלת על, קודמת לעבודת בעל-מוחין (ספר השיחות ת"ש עמ' 133). ויש לבאר על פי הידוע בתורת החסידות, שהבטול של יראה וקבלת על, אפילו יראה תתאה, קשור לבטול העצמי של עצם הנפש, היחידה שבנפש, שלמעלה מעבודת תפלין של ראש.

וכתבתם על-מזוזות ביתך ובשעריך: ם
והיו וקשרתם לאות על-ידך והיו למטפחות בין עיניך • אלו תפלין שבראש. (סנהדרין

~ נקודות משיחות קודש ~ (על-פי לקוטי שיחות חלק ל"ט עמוד 22 ואילך – מו"ת 'לקראת שבת')

(י) וְהָיָה כִּי־יָבִיאוּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְאִצְחָק וְלִיעֲקֹב לֵאמֹר לְתֶת לְךָ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא־בְנִית:

(יא) וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל־טוֹב אֲשֶׁר לֹא־מְלֵאֲתָ וּבִרְתָּ
 חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־חֲצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר
 לֹא־נִטְעַתָּ וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ:

(יב) הַיְשָׁמֵר לְךָ פֶּתַעֲשֵׁבֶה אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאָךְ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדָיו:

(יג) אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִירָא וְאֶת־תַּעֲבָד וּבְשֵׁמוֹ
תִּשְׁבַּע:

רס"ו ◀ ובשמו תשבע • אם יש בך כל המדות הללו, שאתה ירא את שמו ועובד אותו, אז בשמו תשבע,

(יד) לֹא תִלְכֹּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים
אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיכֶם:

כְּשִׁי מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם • וְהוּא־
הָדִין לַרְחוּקִים, אֵל אֲלֵי שְׂאֵתָה רֹאֶה אֶת

(טו) כִּי אֵל קָנָא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ פֶּן־יִיחָרֶה אָפִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ וְהִשְׁמִידֶךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ׀

(מ) לֹא תִנְסּוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־אִשָּׁר נִסֵּיתֶם
בַּמִּסָּה:

(יז) עֲשׂוּר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֲדָתוֹ
וְחֻקֵּי אֲשֶׁר צִוָּךְ:

(יח) וַעֲשֵׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטֵב לָךְ
וּבָאתָ וִירְשֶׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה
לְאַבְרָהָם:

כס"א ◀ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב • זֶה פְּשָׁרָה, לְפָנִים מְשׁוֹרֵת הַדִּין.

(יט) לַהֲדַרְךָ אֶת-כָּל-אֵיבֶיךָ מִפְּנֵיךָ בְּאִשֶּׁר דִּבֶּר יְיָ לְמַתְּכֶר יָת כָּל בְּעָלֵי דָבָרְךָ מִקֶּדֶם כָּמָא דִּי מְלִיל יְיָ:

יְהוָה: ם

כ"י • בְּאִשֶּׁר דִּבֶּר • וְהִכֵּן דִּבֶּר ? (שמות כג) "וְהַמֶּתִי אֶת כָּל הָעָם וְגו'".

(כ) כִּי-יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֹלֹת וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם:

כ"י • כִּי-יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר • יֵשׁ "מָחָר" שֶׁהוּא אַחֵר זְמַן.

(כא) וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה:

(כב) וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים בְּמִצְרַיִם בְּפָרְעָה וּבְכָל-בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ:

(כג) וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אוֹתָנוּ לְתֶת לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם:

(כד) וַיִּצְוֵנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-הַחֲקִים הָאֵלֶּה לִּירְאָה אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל-הַיָּמִים לְחִיתָנוּ כִּהְיוֹם הַזֶּה:

(כה) וַצִּדְקָה תִּהְיֶה-לָּנוּ כִּי-נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאִשֶּׁר צִוָּנוּ: ם

כסותם גדלה עמהם בחומט והעננים מגהצים הבגדים, וכנגד עבודה מאהבה אמר זה אינו בחיוב העבד אלא בדרך צדקה תהיה לנו כי נשמר וגו' לפני ה', רשם בזה תכלית האהבה על דרך אומקם ז"ל (חובת הלבבות שער אהבת ה' פ"א) וז"ל האהבה היא פלות הנפש ונטותה אל הבורא, וזו היא דבקות הנפש לפני אור הנערב הוא ה' אלהינו, ואומרו בְּאִשֶּׁר צִוָּנוּ פרוש לא לצד שום פניה אלא לעשות מצות ה' בדרך אומרו (תהלים מ) לעשות רצונך אלהי חפצתי, שנה הוא עשות המצוה באהבה שלמה וענן מה שפרשתי בפרשת אחרי מות בפסוק כמעשה ארץ מצרים וגו', ודבר זה בו יצטדק

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

ועצומה, אבל אין חיובו לצד היות האדם עבד שיהיה אוהב, די שלא ישנא ויעבד הצריף, וזה הוא דבר שחייב העבד לרבו, וכנגדו רבו חייב לווננו ולפרנסו כי רבו, כנגד חייב המטל לצד היותו עבד אמר הפתוב שקדם לזה ויצונו ה' ליראה את ה' ונמר אמר לטוב לנו וגו' לחייתנו וגו', פרוש מצות ה' באה בחיוב ליראה כמשפט עבד למלכו, וגם על ה' להטיב כי המלך לפרנסה ולכלכלה לחייתנו כי חייב האדון בפרנסת עבדו: ואומרו כהיום הזה פרוש כסדר שהוא עושה היום הזה שהוא ון ומפרנס מוריד המן וגו' ומכסה כאומקם ז"ל (מדרי תבא פ"ז) שיהיה

(כה) וצדקה תהיה לנו וגו'. צריף לדעת הכונה בפאמר צדקה ורמק"ן פרש שחור אל שכל המצוות פי יהיה בתורת צדקה מה' פי עבדים אנחנו וחיבים לעבד ואין דין שכל ע"כ, ואין הפתוב מישב על נכון לדבריו ז"ל, עוד צריף לדעת פונת אומרו לפני ה' בְּאִשֶּׁר צִוָּנוּ: אכן הכונה היא לפי שיש ב' הדרגות בעבודת ה', א' היא עבודה מיראה, וזה היא חיוב על כל הנבראים שכל עבד ירא מרבו על דרך אומרו (מלאכי א) ואם אדונים אני איה מוראי, והוא מאמר הפתוב (עקב י"ב) מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. ב' היא עבודה מאהבה, והיא מצוה רבה

♦ שבת קודש ט"ו מנחם-אב ♦

א אֲרִי יִעֲלֶנָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְאַרְעָא דִּי אַתָּה עָלִיל
לְתַמְנָן לְמִירְתָּהּ וְיִתְרָךְ עַמּוּמִין סִגְיֵאִין מִן
קְדָמְךָ חֲתָאִי וְגִרְגָּשָׁאִי וְאַמְרָאִי וְכַנְעֲנָאִי
וּפְרֻזָּאִי וְחֲזָאִי וְיִבּוּסָאִי שְׂבָעָא עַמּוּמִין
סִגְיֵאִין וְתַקִּיפִין מִנְךָ :

ז (א) כִּי יִבְיָאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה
בְּאִשְׁמָהּ לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם-רַבִּים מִפְּנֵיךָ הַחֲתִי
וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֲמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי
שְׂבָעָה גּוֹיִם רַבִּים וְעִצְמוֹתֵיהֶם מִמֶּנֶּךָ :

כט"י • וְנָשַׁל • לשון השלכה והתנה, וכן (דברים יט) : "וְנָשַׁל הַכְּרֹזֶל".

ב וְיִמְסְרֶנּוּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ קְדָמְךָ וְתִמְחַנּוּן גִּמְרָא
תִּגְמַר יְתֵהוֹן לֹא תִגְזֹר לְהוֹן קָנָם וְלֹא תִרְחֹם
עֲלֵיהוֹן :

ח (ב) וְנִתְּנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהַכִּיתֶם הַחֲרֹם
תַּחֲרִיב אֹתָם לֹא-תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תַחֲנֹם :

כט"י • וְלֹא תַחֲנֹם • (ע"ז כ) לא תתן להם חן, אסור לו' לאדם לומר : 'כִּמְהָ נָאָה כְּנַעֲנֵי הָזֶה' ! דְּבָר אַחֵר : לא תתן
לָהֶם חֲנִיָּה בְּאַרְצָךְ .

ג וְלֹא תִתְּחַתֵּן בָּם בְּתֶדֶךְ לֹא-תִתֵּן לְבָנָו וּבְתוֹ לֹא-
תִקַּח לְבָנֶיךָ :

ט (ג) וְלֹא תִתְּחַתֵּן בָּם בְּתֶדֶךְ לֹא-תִתֵּן לְבָנָו וּבְתוֹ לֹא-
תִקַּח לְבָנֶיךָ :

ד אֲרִי יִטְעֲנִי יְיָ בְּרַךְ מִבְּתֵר פִּלְחָנִי וְיִפְלַחוּן
לְטַעֲנֵת עַמּוּמָא וְיִתְקַף רִגְזָא דִּי כִכּוֹן
וְיִשְׁעֶךָ בְּפִרְעָה :

י (ד) כִּי-יִסִּיר אֶת-בְּנֶךָ מֵאַחֲרֵי וְעַבְדּוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְחָרָה אַף-יְהוָה בָּכֶם וְהִשְׁמִידֶךָ מִהָרָה :

בְּנֶךָ, אֲבָל בֶּן בְּנֶךָ הֵבֵא מִן הַכְּנַעֲנִית אֵינֹו קְרוֹי בְּנֶךָ
אֲלֵא בְנָה, שְׁהֵרִי לֹא נֶאֱמַר עַל בְּתוֹ : 'לֹא תִקַּח כִּי תִסִּיר
אֶת בְּנֶךָ מֵאַחֲרֵי', אֲלֵא "כִּי יִסִּיר אֶת בְּנֶךָ וְגוֹ'".

כט"י • כִּי-יִסִּיר אֶת-בְּנֶךָ מֵאַחֲרֵי • (קידושין סח) בְּנֹו שֶׁל
כְּנַעֲנִי, כְּשִׁישָׂא אֶת בְּתֶדֶךְ יִסִּיר אֶת בְּנֶךָ אֲשֶׁר תִּלְד לוֹ
בְּתֶדֶךְ מֵאַחֲרֵי, לְמַדְנֹו שֶׁבֶן בְּתֶדֶךְ הֵבֵא מִן הַכְּנַעֲנִי קְרוֹי

ה אֲרִי אִם כְּדִין תַּעֲבִידוּן לְהוֹן אֲגוּרִיהוֹן
תִּתְרַעֲנוּ וְקִמְתְּהוֹן תִּתְּבִידוּן וְאַשְׁרִיֵּהוֹן
תִּקְוֶצְצוּן וְצִלְמִי טַעֲוִתְהוֹן תּוֹקְדוּן כְּנִידָא :

יא (ה) כִּי אִם-כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתְּצוּ
וּמִצְבֹּתָם תִּשְׁבְּרוּ וְאַשְׁרִיֵּיהֶם תִּגְדְּעוּן וּפְסִילֵיהֶם
תִּשְׂרֹפּוּן בָּאֵשׁ :

כט"י • מִזְבְּחֹתֵיהֶם • שֶׁל בְּנֵינֵינוּ . מִצְבֹּתָם • אֲבָן אַחַת . וְאַשְׁרִיֵּיהֶם • אֵילָנוֹת שְׁעוֹבְדֵינֵינוּ אוֹתָם .

ו אֲרִי עִם קְדִישׁ אַתָּה קָדָם יְיָ אֱלֹהֶיךָ כֹּךְ
אֲתִרְעִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמַהֲרֵי לֵה לְעַם חֲסִידֵי מִכָּל
עַמּוּמָא דִּי עַל אֲפִי אֲרַעָא :

יב (ו) כִּי עִם קְדוֹשׁ אַתָּה לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּךְ בְּחֵרִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְהֵיוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה מִכָּל הָעַמּוּמִים אֲשֶׁר
עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה :

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

שְׂבָעָא מִצְעוֹת שְׁמִירַת הַמִּצְוֹת תִּהְיֶה לָנוּ
חֲלָקֵנוּ שְׂכִינָתוֹ וְיִתְרָךְ הִנְקֵרֵאת צְדָקָה
(תקוני ורה כ"א) וְהִכָּבֵן : תורה א

וְעַרְבִים לֹאִין תְּכִלִּית, אֲלֵא שְׁיטֵל אֲדָם
שָׂרָר עַל הַתַּעֲצֻמוֹת עַד שֶׁהִשְׁיֵג טַעַם
בְּחַיִּים :
עוֹד רָמֹז הַכְּתוּב רָמֹז נַעֲלָם

אֲדָם וִיקוּ לְשָׂכָר גַּם כִּפִּי הַדִּין, וְהַגִּם
שְׂכָפִי הָאֲמוֹת עֲלֵינוּ לְשִׁלֵּם שָׂכָר
לְאַלְהֵינוּ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהִטְעִימָנו עֲרֻבוֹת
נְעִימוֹת מִתִּיקוֹת אֲהַבְתּוֹ בְּלִבֵּנוּ מִתּוֹקִים

(ז) **לֹא מִרְבָּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חֶשֶׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמַּעֲט מִכָּל־הָעַמִּים:**

ז לא מִדְּסֻגִּיּאִין אַתּוּן מִכָּל עַמְמִיא צְבִי יי
בְּכוּן וְאַתְרַעִי בְּכוּן אַרִי אַתּוּן זַעֲרִין מִכָּל
עַמְמִיא:

(ח) **כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשְׁמֹרוֹ אֶת־הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִיַּד חֲזָקָה וּפִדְדָּךְ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פֶּרַעַה מִלֶּךְ־מִצְרַיִם:**

טז: "וַיִּנְחֲנוּ מֶזֶה", לא כְּנִבּוּכְדִּנְאָצַּר שְׁאָמַר (ישעיה יד):
"אַדְמָה לְעִלְיוֹן", וְסִנְחָרִיב שְׁאָמַר (שם לו): "מִי בָכָל
אֱלֹהֵי הָאָרְצוֹת", וְחִירָם שְׁאָמַר (יחזקאל כח): "אֵל אֲנִי
מוֹשֵׁב אֱלֹהִים יִשְׁבַּתִּי". כִּי אַתֶּם הַמַּעֲט • הָרִי 'כִּי'
מִשְׁמֵשׁ בַּלְשׁוֹן 'דְּהָא'.

כ"י: **לֹא מִרְבָּכֶם • כְּפִשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: לִפִּי שְׂאִין אַתֶּם מַגְדִּילִים עֲצָמְכֶם כְּשֶׁאֲנִי מִשְׁפִּיעַ לָכֶם טוֹבָה, לִפְיָךְ "חֶשֶׁק ה' בָּכֶם". כִּי־אַתֶּם הַמַּעֲט • הַמַּמְעָטִין עֲצָמְכֶם, כְּגוֹן אֲבָרְהָם שְׁאָמַר (בראשית יח): "וְאֲנִי עֶפְרָא וְאַפְרָא", וְכַגֹּוֹן מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן שְׁאָמְרוּ (שמות**

ח אַרִי מִדְּרַחֲם יי יִתְכוּן וּמִדְּנָטָר יֵת קִימָא דִּי
קִיִּים לְאַבְרָהָם אִפְקִי יי יִתְכוּן בִּידָא תְּקִיפָא
וּפְרָקָךְ מִבֵּית עַבְדִּיתָא מִיָּדָא דְּפֶרַעַה מִלְּפָא
דְּמִצְרַיִם:

(ח) **כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשְׁמֹרוֹ אֶת־הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִיַּד חֲזָקָה וּפִדְדָּךְ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פֶּרַעַה מִלֶּךְ־מִצְרַיִם:**

אֶתְכֶם. וּמִשְׁמֹרוֹ אֶת הַשְּׂבָעָה • מַחֲמַת שְׁמֹרוֹ אֶת
הַשְּׂבָעָה.

כ"י: **כִּי מֵאַהֲבַת ה' • הָרִי 'כִּי' מִשְׁמֵשׁ בַּלְשׁוֹן 'אֶלָּא', לא מִרְבָּכֶם חֶשֶׁק ה' בָּכֶם אֶלָּא מֵאַהֲבַת ה'**

ט וַתִּדַּע אַרִי יי אֱלֹהֶךָ הוּא אֱלֹהִים אֱלֹהָא
מִהִימָנָא נָטָר קִימָא וְחִסְדָּא לְרַחֲמוּהִי
וּלְנִטְרִי פְקוּדוּהִי לְאַלְפֵי דְרִין:

(ט) **וַיִּדְעַתְּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאַלְף דּוֹר:**

יִתְרָא גְדוֹל, הוּא אוֹמֵר "לְאַלְפִים". לְאַהֲבָיו • אֵלֹו
הַעוֹשִׁין מֵאַהֲבָה. וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו • אֵלֹו הַעוֹשִׁין
מִיִּרְאָה.

כ"י: **לְאַלְף דּוֹר • וְלַהֲלֵךְ הוּא אוֹמֵר (דברים ח): "לְאַלְפִים". כָּאֵן שֶׁהוּא סְמוּךְ אֶצְל "לְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו", הַעוֹשִׁין מִיִּרְאָה, הוּא אוֹמֵר "לְאַלְף". וְלַהֲלֵךְ שֶׁהוּא סְמוּךְ אֶצְל "לְאַהֲבָיו", הַעוֹשִׁין מֵאַהֲבָה, שְׁשֹׁכְרִם**

יִמְשַׁלֵּם לְשֹׁנָאיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יֵאָחֵר
לְשֹׁנָאוֹ אֶל־פָּנָיו יִשְׁלַם־לוֹ:

(י) **וּמִשְׁלָם לְשֹׁנָאיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יֵאָחֵר לְשֹׁנָאוֹ אֶל־פָּנָיו יִשְׁלַם־לוֹ:**

כ"י: **וּמִשְׁלָם לְשֹׁנָאיו אֶל־פָּנָיו • בְּחִיּוֹ, מִשְׁלָם לוֹ גְּמוּלוֹ הַטּוֹב, כְּדִי לְהַאֲבִידוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא.**

אור החיים על התורה - מנהגות בלום, אברמוביץ

אָבָל אִם לֹא יִהְיֶה שׁוֹנָא אֶלָּא הוּא,
וְזֶרַע הַבָּא מִמֶּנּוּ לֹא יִהְיֶה שׁוֹנָא, כִּרְא
מִנְּהָא אָבָא וְלֹא יִשְׁלַם לוֹ לְהַאֲבִידוֹ:
וְנִמְרָא אִמֵּר בַּלְשׁוֹן יְחִיד כִּי בִּיחִיד מְדַבֵּר
הַכְּתוּב אֶלָּא שֶׁהִעִירָךְ בְּדָבָר
הָאִמּוֹר בְּפֹה שְׁאָמַר לְשֹׁנָאיו ל' רַבִּים,
וְחִזְרוּ לֹאמֵר **לֹא יֵאָחֵר** וְגו' פְּרוּשׁ וְאֵם
אֵין הִרְשָׁע בָּא בְּרַבִּים אֶלָּא הוּא לְבַד
שׁוֹנָא וְלֹא הַבָּאִים אַחֲרָיו יִתְחַבֵּם ה'
עֲמוּ בְּאִפְסָן אַחֵר (ו') לֹא יֵאָחֵר לוֹ בְּעוֹלָם
הַזֶּה לְשִׁלְם לוֹ עֲנִשׁוֹ כְּדִי שְׁלֹא יִרְשָׁע
עוֹד וְתֵאָבֵד תְּקוּנָתוֹ אֶלָּא יִמְהַר לְשִׁלְם
לוֹ מִיתָה שֶׁהוּא חֵיב בָּהּ אוֹ יִסְתְּרִין בִּיּוֹן

מֵאָה אֶלְף, וְטַעַם שְׁאָמַר סֵתֶם כִּי אֵין
שְׁעוֹר שְׁנֵה לְאַהֲבָה וְיֵשׁ בֵּין אוֹהֵב
לְאוֹהֵב כְּפָלִי כְּפָלִים אֶלָּא קֶטֶן
שְׂבָאוֹהֵבִים כְּפָלִים כְּגִדּוֹל
שְׂבִירָאִים: תוֹרָה י'
וּמִשְׁלָם לְשֹׁנָאיו וְגו'. קֶשֶׁה לְמָה
אִמֵּר **שׁוֹנָאיו** לְשׁוֹן רַבִּים וְגַמֵּר אִמֵּר
פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לְשׁוֹן יְחִיד, וְאוּלַּי כִּי
טַעַם אוֹמְרוֹ לְשׁוֹן רַבִּים כִּי לֹא יִשְׁלַם
לְרִשָּׁע אֶל פָּנָיו אֶלָּא כְּשִׁירָאָה כִּי לֹא
הוּא בְּלִבְד שׁוֹנָא אֶלָּא גַם הַבָּאִים מִמֶּנּוּ
כִּי־צָא בּוֹ שְׂבָאוֹ אֵין לוֹ תְּקוּנָה, וְהוּא
אוֹמְרוֹ **וּמִשְׁלָם לְשֹׁנָאיו** לְשׁוֹן רַבִּים,

(ז) **כִּי אַתֶּם הַמַּעֲט.** לֹא הִסְפִּיק מֵאִמֵּר
לֹא מִרְבָּכֶם, שְׂאֵז יִשְׁנֵה בְּנִשְׁמַע
שְׂאִינִם מִרְבִּים אֶלָּא שׁוֹיִם תְּלַמּוֹד לֹאמֵר
אַתֶּם הַמַּעֲט: תוֹרָה ח
(ט) **וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאַלְף דּוֹר.**
רְבוּתִינֵהּ ז"ל אִמְרוּ (סוֹטָה לא)
שְׁלֵעוֹשִׁים מִיִּרְאָה לְאַלְף דּוֹר וְלַעוֹשִׁים
מֵאַהֲבָה אֶלְפִים כְּאוֹמְרוֹ (שְׁמוֹת כ' ו')
וְעוֹשֶׂה חֲסֵד לְאַלְפִים לְאַהֲבֵי וְגו',
וְנִרְאָה כִּי לֹא כְּפָל לְבַד וְגִיד אֶלְפִים
כִּי בְּיִדָאִי שְׁעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה אֵין קֶץ
לְשֹׁכֵר מַעֲשָׂיו, וְלְאַלְפִים הָאִמּוֹר
כְּאוֹהֲבֵי לְשׁוֹן רַבִּים וְכִלְגֵּה לֹאמֵר עַד

(יא) וְשִׁמְרֹתָ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־
הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֶנֶכִּי מֵצִוְךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם:
פ פ פ

נש"י - היום לעשותם • (עירובין כב) ולמחר, לעולם הבא, לטל שקרם:

~ נקודות משיחות קודש ~ (רשימות קונטרס טו עמ' 8)

היום לעשותם (ז, יא) **ולמחר לעולם הבא לטל שקרם** (רש"י) **לעשותם** – הינו העבודה בזמן הזה, שעל-ידיה נמשך אור בגשמיות העולם, אבל רק בהעלם. **לקבל שקרם** – הינו גלוי התענוג העליון לעתיד לבוא, בגמר העבודה. ומצינו שתי בחינות אלה גם

בזמן הזה עצמו: בעבודת **ששת ימי החול**, ששת ימים תעשה מלאכתך, המטרה היא להמשיך אור וקדשה בדברים גשמיים. אף **שבת** הוא גלוי התענוג, "וקראת לשבת ענג", שבא על ידי הקדמת ששת ימי המעשה, כמאמר "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת".

קי"ח פסוקים, עזיא"ל סימן. חסלת פרשת ואתחנן

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רעט - רפב

אור החיים על התורה – מהדורות בלוט, אברמוביץ

ש"ש לו תקנה שיופך באמצעות בנו: **לא יאחר לשנאו אל פניו פרוש בעולם ואמרו אל פניו על דרך אומרים ו"ל** (ירושלמי ע"ז פ"א) **שהצדיקים מטעימם ה' סמוך למיתתם מעין**

עולמם ונפשם שבק' וישנים מתוך שמחה, ויהרשעים מראה להם הרעה המזמנת להם קדם צאתם מהעולם (אסתר רבה פ' ותמאן המלכה ושתי), והוא אמרו

לא יאחר לשנאו אל פניו פרוש בעולם הזה קדם שיטמנו פניו בעפר יראהו תשלומיו ולא יאחר עד בואו שמו: תורה יא **חסלת פרשת ואתחנן**

אגרות קודש

ב"ה, כ"א מני"א תשכ"ד

ברוקלין.

שלום וברכה!

ראיתי שורותיו המעטות בשולי מכתב...

ומובן אשר תמהתי וגם נצטערתי על הסיום אשר נתתי קשריו עם כפר חב"ד.

ומבלי להכנס על מה ומה הם הטעמים והנמוקים וכו' שהרי בודאי לא הי' עושה ענין כזה סתם בעלמא,

הרי בודאי שאין האמור נכון כלל וכלל.

דאם בכלל צ"ל אהבת ישראל וקירוב הלבבות וכו' (כמבואר בארוכה בספר תניא קדישא פרק ל"ב) עאכו"כ בדורנו ובאה"ק ת"י ועאכו"כ בהחלכים בדרכיו ואורחותיו של בעל התניא ואפילו להצודק במאה אחוז, דרישה האמורה מופנית, ובפרט שאמרו חז"ל כל המעביר על מדותיו וכו'.

והרי מתקרבים אנו לחדש אלול חדש הרחמים. ובודאי האריכות בכגון זה אין בה צורך, ואצפה לבשו"ט בכל האמור.

בכבוד ובברכה לבשו"ט בהנ"ל.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אני"ש שי" אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת בתקפה עומדת, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ט' מנחם-אב פרק כ, מפרק מט עד סוף פרק נד	יום רביעי - י"ב מנחם-אב מפרק סו עד סוף פרק סח
יום שני - י' מנחם-אב מפרק נה עד סוף פרק נט	יום חמישי - י"ג מנחם-אב מפרק סט עד סוף פרק עא
יום שלישי - י"א מנחם-אב מפרק ס עד סוף פרק סה	יום שישי - י"ד מנחם-אב מפרק עב עד סוף פרק עו
שבת קודש - ט"ו מנחם-אב פרק כ, מפרק עז עד סוף פרק עח	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ט' מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קה, ד אין ישראל נגאלין... עד עמ' קה, נפש מישראל.

- 1 ד. "אין ישראל נגאלין אלא בצדקה", – בזכות הצדקה,
2 שְׁנֵימָר: "וְשִׁבְיָהּ בְּצִדְקָה". – והשבים אליה – אל ציון – יפרו
3 על ידי צדקה, שעל ידי צדקה שבים בני ישראל לציון ונגאלים
4 מהגלות. פְּתִיב: – כתוב: "צִדְקָה לְפָנָיו יִחְלָף", וְהָיוּ לִי
5 לְמִימָר: "יִלָּךְ". – ולא
6 "יהלך", שהרי משמעות

אגרת הקדש

- 7 "ילך" היא שהוא – הצדק
8 – ילך, ואילו "יהלך" –
9 שהוא יגרום לדבר אחר
10 ללכת. ממה שנאמר
11 "יהלך" מסתבר, איפוא,
12 שהכוונה היא על ענין
13 אחר שהצדק – צדקה –
14 גורם בו הליכה. אף
15 הַעֲנִינוּ, – הוא, עֲלֵי פִי מַה
16 שְׁכַתְּנוּ: "לֵךְ אֲמַר לְבִי
17 בְּקִשׁוֹ פִּנִּי", – פירושו
18 הפשוט של הפסוק הוא, –
19 לך ובשליחותך (של)
20 הקב"ה) אומר לי לבי:
21 חפש את הפנים והפנימיות
22 שלי (כפי שרש"י מפרש
23 פסוק זה), והוא מסיים:
24 "את פניך ה' אבקש", אני
25 אכן עושה כך ואני מחפש
26 ה"פנים" שלך, ה'. ברם,

- 27 לפי זה, ש"פני" היינו הפנים שלמעלה, הפנימיות שלמעלה, לא
28 היה צריך, לכאורה, לומר לאחר מכן "את פניך ה' אבקש", אלא
29 "את פניך אבקש" שהרי גם בחלקו הראשון של הפסוק הוא
30 מדבר על הפנים שלמעלה. לכן, מפרש כאן רבנו הו"ק, ש"פני"
31 היינו הפנימיות של הלב היהודי (ר' פניך ה' הכוונה לפנימיות
32 שלמעלה) פְּרִוּשׁ, – "בקשו פני" היינו, בְּקִשׁוֹ פְּנִימִיּוֹת הַלֵּב. –
33 שאיננה בגלוי, ויש לחפשה ולגלותה. כִּי הִנֵּה, בְּלִהֵב יִסּוֹד
34 הָאֵשׁ הָאֱלֹקִית שְׂפָלָב – שהיא האהבה הלוהטת לאלקות
35 המהווה יסוד האש של הנפש האלקית, כפי שאמר רבנו הו"ק
36 בפרק ג' שבחלק הראשון של ה"תניא", (נִסְחָ אַחֵר: הִנֵּה,
37 בְּהִלָּב [יסוד הָאֵשׁ הָאֱלֹקִית שְׂפָלָב]) יֵשׁ ב' בְּחִינּוֹת: בְּחִינַת
38 חִיצוֹנִיּוֹת, וּבְחִינַת פְּנִימִיּוֹת. – אהבה חיצונית ואהבה פנימית.
39 חִיצוֹנִיּוֹת הַלֵּב, הִיא הַתְּלַחְבוּת – של אהבה, הַמְּתַלַּחֶבֶת
40 מִבְּחִינַת הַבִּינָה וְהַדַּעַת – ההתעמקות, בְּגִדְלָת ה' – שהוא,

1. ראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א לקמן סוף סימן ט. 2. ישעי' א, כז. 3. תהלים פה, יד. 4. שם כז, ח. 5. תהלים קל, א. זח"ב סג, ב.

(* חצאי העיגול הם בספר ה"תניא" המקורי. ברם, הרבי שליט"א מעיר, שסיום חצאי עיגול אלה צריך לבוא להלן, אחרי המילים "שבכל נפש מישראל".

- 1 חֲכֵמָה עֲלִיּוֹנָה שְׁלֻמְעֵלָה מִהַבְּיָנָה וְהַדַּעַת, וְכָה - בַּחֲכֻמָּה
2 הַעֲלִיּוֹנָה, מִלְּבָשׁ וְנִגְנוּ
3 אֹרֶךְ ה' מִמֶּשׁ, כְּמוֹ
4 שְׂפָתַיבֹכֶּה: "ה' בְּחֻכְמָהּ 1
5 כו", - אֹרֶךְ אֵיין־סוּף 2
6 מְלוּבֶשׁ בִּ"חֲכֻמָּה", וְהָיָא 3 נִיצוּץ אֱלֻקוֹת שְׂבֻכָל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל.

אגרת הקדש

יום שני י' מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קה, ומה שאין כל אדם... עד עמ' קו, אלקך כו'.

- 13 וְכֵן שְׁאִין כָּל אָדָם זֹכֶה לְמַדְרַגָּה זוֹ, לְעִבּוּדָה שְׂבֻכָל
14 מְעֻמְקָא דְלָבָא - מַעֲמוֹק הַלֵּב, בְּבַחֲבִינַת פְּנִימִיּוּת, - כִּיּוֹן
15 שֶׁאֵבֶדָה וְעִבּוּדָה זוֹ בָּאוֹת מִצֵּד הַנִּיצוּץ הָאֱלֻקִּי שֶׁבִּנְשֻׁמָּה - וְנִיצוּץ
16 אֱלֻקִּי זֶה הָרִי קִיִּים בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - הִיָּה צִרִּיךְ, אִיפּוּא, כָּל
17 אֶחָד לְהִגִּיעַ לְמַדְרַגָּה זוֹ
18 וְלַעֲבוּדָה זוֹ - הֵינּוּ לְפִי
19 שְׂבַחֲבִינָה זוֹ הִיא אֲצִלוֹ
20 בְּבַחֲבִינַת גְּלוּת וְשִׁבְיָה,
21 וְהָיָא בְּחִינַת גְּלוּת
22 הַשְּׂבִינָה מִמֶּשׁ, - בִּנְפִשׁוֹ
23 שֶׁל יְהוּדִי, כִּי הִיא -
24 הַשְּׂבִינָה, הִיא בְּחִינַת
25 נִיצוּץ אֱלֻהוּת שְׂבִנְפִשׁוֹ
26 הָאֱלֻהוּת. - וְכֹאשֶׁר
27 בְּחִינָה זוֹ שֶׁל הַנִּיצוּץ
28 הָאֱלֻקִּי שֶׁל הַנִּשְׁמָה
29 נִמְצָאָת בְּגִלוּת - הָרִי זֶה
30 גְּלוּת הַ"שְּׂבִינָה", וְכִיּוֹן
31 שֶׁבַחֲבִינַת הַנִּיצוּץ הָאֱלֻקִּי
32 נִמְצָאָת בְּגִלוּת, אֵין הִיא
33 פּוֹעֶלֶת בִּנְפִשׁ שֶׁתִּהְיֶה
34 הַעֲבוּדָה שֶׁל הָאֵהָבָה

אגרת הקדש

- וְכֵן שְׁאִין כָּל אָדָם
זֹכֶה לְמַדְרַגָּה זוֹ לְעִבּוּדָה שְׂבֻכָל מַעֲמוֹקָא דְלָבָא בְּבַחֲבִי
פְּנִימִיּוֹת הֵינּוּ לְפִי שְׂבַחֲבִינָה זוֹ הִיא אֲצִלוֹ בְּבַחֲבִי גְלוּת
וְשִׁבְיָה וְהָיָא בְּחִינַת גְּלוּת הַשְּׂבִינָה מִמֶּשׁ כִּי הִיא הִיא
בְּחִינַת נִיצוּץ אֱלֻהוּת שֶׁבִּנְפִשׁוֹ הָאֱלֻהוּת וְסִבָּת הַגְּלוּת
הוּא מֵאִמֶּר רז"ל גָּלוּ לְבָבְךָ שְׂבִינָה עִמָּהֶם דְּהֵינּוּ מִפְּנֵי
שֶׁהַלְבִּישׁ בְּחִינַת פְּנִימִיּוֹת נְקוּדַת לְבָבוֹ בֹּזֵה לַעֲוֹנוֹת זֶה
דְּהֵינּוּ בְּלִבּוּשִׁים צוּאִים דְּמִילִי דַּעֲלָמָא וְתַאוּת עוֹה"ץ
הַנִּקְרָא בְּשֵׁם בָּבֶל וְהִיא בְּחִינַת עֲרֵלָה הַמְכַסֶּה עַל הַבְּרִית
וְנִקְוֶה הַפְּנִימִיּוֹת שְׂבֻכָל וְעַל זֶה נֵאמַר וּמִלְתָּם אֶת
עֲרֵלְתָם לְבִבְכֶם. וְהִנֵּה בְּמִילָה יֵשׁ שְׁנֵי בְּחִינּוֹת מִילָה
וּפְרִיעָה שֶׁהֵן עֲרֵלָה גִּסָּה וְקִלְיָפָה דְקָה וְכֵן בְּעֲרֵלְתָּ הַלֵּב
יֵשׁ ג"כ תַּאוּת גִּסּוֹת וְדִקּוֹת מִילָה וּפְרִיעָה וְכֵן לֹא פִּרְעָה
כֹּאֵלּוּ לֹא מִל מִפְּנֵי שֶׁסּוּף סוּף עֲדִיין נְקוּדַת פְּנִימִיּוֹת הַלֵּב
הִיא מְכוּסָה בְּלִבּוּשׁ שֶׁקֶד בְּבַחֲבִינַת גְּלוּת וְשִׁבְיָה. וְהִנֵּה
הַקְּלִיפָה הַדְּקָה הַמְכַסֶּה עַל הַבְּרִית, וְכֵן - וְכֵן הַדְּבַר בְּעֲרֵלְתָּ
הַלֵּב - לְגַבִּיָּה כְּתוּב "וּמִלְתָּם אֶת עֲרֵלְתָם לְבִבְכֶם", יֵשׁ גַּם כֵּן
תַּאוּת גִּסּוֹת - שֶׁהֵן לְמַשָּׁל כְּמוֹ הָעֲרֵלָה הַגִּסָּה, וְדִקּוֹת - וְתַאוּת
דְּקוֹת שֶׁהֵן לְמַשָּׁל כְּמוֹ הַקְּלִיפָה הַדְּקָה, וְהַסֵּרֶת הָעֲרֵלָה הַגִּסָּה
וְהַקְּלִיפָה הַדְּקָה, הַתַּאוּת הַגִּסּוֹת וְהַתַּאוּת הַדְּקוֹת, הִיא עַל יְדֵי
מִילָה וּפְרִיעָה; - בְּעִבּוּדָה הָרוּחָנִית שֶׁל הַנֶּפֶשׁ, וְ"לֹא פִּרְעָה
- בְּאֵלּוּ לֹא מִל"13, - כֵּן הוּא הַדִּין לְגַבִּי מִילַת הָעֲרֵלָה
הַגִּשְׁמִיּוּת, עֲרֵלְתָּ הַגּוֹף, וְכֵן גַּם בְּמִילָה הָרוּחָנִית ("וּמִלְתָּם אֶת
עֲרֵלְתָם לְבִבְכֶם"), שֶׁאֵין הוּא מְסִיר אֶת הַמְכַסֶּה שֶׁל הַתַּאוּת
הַדְּקוֹת, עֵינֵן הַפְּרִיעָה, חֲסֵר אֵין עֵינֵן הַמִּילָה, מִפְּנֵי שֶׁסּוּף סוּף
עֲדִיין נְקֻדַּת פְּנִימִיּוֹת הַלֵּב הִיא מְכַסֶּה בְּלִבּוּשׁ שֶׁקֶד, - שֶׁל
קְלִיפָה, בְּבַחֲבִינַת גְּלוּת וְשִׁבְיָה. - הַנִּקְוֶה הַפְּנִימִיּוֹת שְׂבֻכָל
35 מִפְּנִימִיּוֹת הַלֵּב. וְסִבָּת הַגְּלוּת, - שֶׁל הַנִּיצוּץ הָאֱלֻקִּי שֶׁבִּנְשֻׁמָּה,
36 הוּא מֵאִמֶּר רַבּוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹנֵם לְבִרְכָּהֶם: "גָּלוּ לְבָבְךָ - שְׂבִינָה
37 עִמָּהֶם", - לְגַבִּי הַגְּלוּת שֶׁל הַנִּיצוּץ הַפְּרִיטִי שְׂבֻכָל אֶחָד
38 מִיִּשְׂרָאֵל, הַכּוּוֹנָה הִיא, שֶׁבִּנְשֻׁמָּה שֶׁהוּא נִמְצָא בִּ"בָּבֶל", הוּא
39 עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂי "בָּבֶל" - נִמְצָאָת הַשְּׂבִינָה יָחִיד אֶתוֹ בְּגִלוּת. דְּהֵינּוּ
40 מִפְּנֵי שֶׁהַלְבִּישׁ בְּחִינַת פְּנִימִיּוֹת נְקֻדַּת לְבָבוֹ בִּ"זֶה לַעֲמַת
41 וְזֶה", - בְּעֵינֵינִים שֶׁהֵם "לַעֲוֹנוֹת זֶה", הַנִּיגוּד, לְקוּדוּשָׁה, דְּהֵינּוּ -
42 שֶׁהַלְבִּישׁ עֲצֻמוֹ בְּלִבּוּשִׁים צוּאִים דְּמִילִי דַּעֲלָמָא - דְּבִרֵּי חוּלִין
43 שֶׁל עוֹלָם, וְתַאוּת עוֹלָם הוּא, הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "בָּבֶל", - וּבְגִלָּל
44 זֶה, יִשְׁנָה גְלוּת הַשְּׂבִינָה - שֶׁל הַנִּיצוּץ הָאֱלֻקִּי שֶׁל בִּ"בָּבֶל",
45 בְּעֵינֵי עוֹלָם וְתַאוּת. וְהָיָא - וְעֵינֵן זֶה בִּנְפִשׁ הוּא, בְּחִינַת עֲרֵלָה
46 הַמְכַסֶּה עַל הַבְּרִית וְעַל הַנִּקְוֶה הַפְּנִימִיּוֹת שְׂבֻכָל. וְעַל זֶה

6. משלי ג, יט. 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ועיין ח"א פ"ט". 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי צ"ל 'כמאמר'". 9. מגילה כט, א. 10. עקב י, טו. 11. ראה ספר הליקוטים ד"ח - צ"צ ערך מילה. 12. סנהדרין צח, א. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה. 13. שבת קלז, ב במשנה.

38 מוסבר לגבי גאולת ויציאת השכינה הפרטית – הניצוץ האלקי
39 – שהיא בהיסח הדעת, למעלה מדעת והשגה – כך גם לגבי
40 היציאה של השכינה הכללית של כלל ישראל, תהיה יציאתה
41 מהגלות וגאולתו של כלל ישראל על ידי המשיח בהיסח הדעת.

42 אמיתת הענין של "ומל ה'

43 אלקיך את לבבך"

44 ו"לאהבה את ה' אלקיך כי

45 הוא חייד" תהיה אמנם,

46 כאמור, בביאת המשיח,

47 אך, גם כעת – יסביר להלן

48 – ישנה יציאה מהגלות

49 של השכינה הפרטית (של

50 הניצוץ האלקי) – על "כל-

51 פנים יציאה לפי שעה –

52 בעבודת התפלה, ובלשון

53 רבנו חזקוני: וכן, כל ניצוץ

54 פרימי מהשכינה שבנפש

55 כל אחד מישראל

56 יוצאת מהגלות והשכינה

57 לפי שעה, ב"חיי שעה"

58 זו תפלה, – כפי

59 שהגמרא¹⁵ קוראת

60 לתפלה "חיי שעה", ו"ב-

61 עבודה שכלב מעמקא

62 דלבא, – מעומק הלב,

63 מבחינת נקדה הפנימית

64 הנגלית מהערלה, –

65 המכסה עליה, ועולה למעלה, לדבקה בו בתשוקה עזה

66 בבחינת "למען חייד". – שהאלקות היא כל חייו, והוא –

67 היציאה לפי שעה של הנקודה הפנימית בעבודת התפלה, היא

68 גם כן – כמו הגאולה הכללית, בבחינת הפסח דעת האדם, כי

69 בחינה זו היא למעלה מדעת האדם והתבוננותו בגדלות ה',

70 רק היא בחינת מתנה נתונה מאת ה' מן השמים, מהארת

71 בחינת פנים העליונים, – מהפנימיות שלמעלה, כמו

72 שכתוב¹⁶: "ואר ה' פניו – הפנימיות שלו, אליו", וכמו

73 שכתוב: "ומל ה' אליו כו'". – שלפי שעה קיים הדבר גם

74 עתה.

אגרת הקדש

על מילת הערלה ממש כתי' ומלתם את ערלת לבבכם
אתם בעצמכם אך להסיר הקליפה הדקה והו דבר הקשה
על האדם וע"ז נא' בביאת המשיח ומל ה' אלהיך את
לבבך כו' לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך
למען חייד כלומר למען כי ה' לבדו הוא כל חייד ממש.
שכן אהבה זו היא מעומקא דלבא מנקודה פנימית
ממש כנ"ל ולמעלה מבחינת הדעת ולכן משיח בא
בהיסח הדעת לכללות ישראל והיא גילוי בחינת נקודה
פנימית הכללית ויציאת השכינה הכללית מהגלות
והשביה לעד ולעולמי עולמים וכן כל ניצוץ פרמי
מהשכינה שבנפש כל אחד מישראל יוצאת מהגלות
והשביה לפי שעה בחיי שעה זו תפלה ועבודה שכלב
מעומקא דלבא מבחינת נקודה הפנימית הנגלית
מהערלה ועולה למעלה לדבקה בו בתשוקה עזה
בבחינת למען חייד והוא גם כן בבחי' היסח דעת
האדם כי בחינה זו היא למעלה מדעת האדם והתבוננותו
בגדולת ה' רק היא בחינת מתנה נתונה מאת ה' מן
השמים מהארת בחי' פנים העליונים כמ"ש יאר ה' פניו
אליו וכמ"ש ומל ה' אלקיך כו'.

1 נמצאת עדיין בגלות ושביה, ודוקא כשישנו גם הענין של
2 פריעה, של התאוות הדקות – אז נגאלת הנקודה הפנימית.
3 והנה, על מילת הערלה ממש – הסרת התאוות הגסות, בתיב
4 – כתוב: "ומלתם את ערלת לבבכם" – אתם בעצמכם. –

5 "ומלתם", שאתם תמולו,

6 את זאת בכוחו של כל

7 יהודי לעשות בעצמו.

8 שכן, על ידי תשובה הוא

9 מבטל ומסיר את המכסה

10 וההסתר שהתאוות

11 מכסות ומסתירות על

12 הנקודה הפנימית שכלב,

13 אך להסיר הקליפה

14 הדקה, – הנוצרת

15 מהתאוות הדקות, והו

16 דבר הקשה על האדם,

17 ועל זה נאמר¹⁴ בביאת

18 המשיח: "ומל ה' אלהיך

19 את לבבך כו', לאהבה

20 את ה' אלהיך בכל

21 לבבך ובכל נפשך למען

22 חייד", כלומר למען כי

23 ה' לבדו הוא כל חייד

24 ממש, – שלא תהיה

25 אהבה שהיא כוח וגילוי

26 בלבד מהנפש, אלא

27 אהבה באופן שהוא חייד

28 ממש. וכשם שאדם אינו מרגיש את חייו כדבר נפרד ממנו, אלא

29 זה הוא עצמו, כך שלא ירגישו את האהבה כדבר נפרד, אלא

30 באהבה עצמית שאינה נרגשת כלל. שלכן אהבה זו היא

31 מעמקא דלבא – באה מעומק הלב, מנקדה פנימית ממש

32 בנקודת לעיל, – והיא ולמעלה מבחינת הדעת. – למעלה

33 מהבנה והרגשה. ולכן משיח בא פהסח הדעת לכללות

34 ישראל, – בכלל ישראל, יהיה זה בהיסח הדעת, והיא – ביאת

35 המשיח, גילוי בחינת נקדה פנימית הכללית, – של כל בני

36 ישראל, ויציאת השכינה הכללית – של כלל ישראל,

37 מהגלות והשביה, לעד ולעולמי עולמים. – כפי שהדבר

יום שלישי י"א מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קו, אך מודעת זאת... עד עמ' קו, ושבי' בצדקה.

אגרת הקדש

80 הנמשכת לאדם, באה

81 דוקא על ידי ההתעוררות

82 שהאדם מעורר על ידי

83 עבודתו למטה, הרי אפילו

84 ענין הבא מלמעלה דוקא,

אך מודעת זאת כי
אתעורותא דלעילא היא באתעורותא דלתתא דוקא

75 אך מודעת זאת, כי

76 "אתעורותא דלעילא"

77 היא ב"אתעורותא

78 דלתתא" דוקא, – כל

79 התעוררות מלמעלה

שְׁנוֹתָן מִחַיֵּיו מִשָּׁשׁ. – כשהוא נותן צדקה מבלי הבט על מצבו
הקשה, ובפְּרָטוֹת אִם – הוא נִהְנֶה מִיַּגֵּעַ כְּפִיו, – שהוא "חי"
ממסחרו או ממלאכתו שֶׁאֵי־אֶפְשָׁר שְׁלֹא עָסָק בָּהֶם פְּעָמִים
רבות בבחינת נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב מְעֻמָּקא דְּלִבָּא, – מעומק

הלב, כְּמִנְהֵג הַעוֹלָם
בְּעֶסְקֵיהֶם כְּמִשָּׂא וּמִתֵּן
וּכְהֵא יָנוּא, – וכיוצא

בהם הרי שבודאי עסק
בוה אי פעם להרוויח כספו
מתוך הנקודה הפנימית
של לבו, וְהֵרִי עֵתָה
הַפֶּעַם בְּשִׁמְפּוֹר מִיַּגֵּעוֹ –
שלא לפי מעמדו, וְנִתֵּן
לֵה' בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לִבָּב
– הִנֵּה בָּהּ פְּרֻדָּה נִפְשׁוֹ
מִשְׁחַת, דְּהִינּוּ – שהוא
פודה בְּחִינַת נְקֻדַּת
פְּנִימִית לִבָּב, שְׁהִיטָה –
עד לאותה שעה, בְּבָחִינַת
גְּלוּת וְשִׁבְיָה בְּתוֹךְ
הַקְלָפָה נֶסֶח או דְּקָה,
כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב¹⁸: "מִכָּל
מִשְׁמֶר נֶצַר לְבָבְךָ"
– "מִשְׁמֶר" פְּרוּשׁ בֵּית
הָאִסּוּרִים, – ופירוש
הפסוק "מכל משמר נצור
לבך" הוא – שמור את לבך
שלא יהא נתון במאסר
ובגלות בתוך הקליפות
והתאוות, הרי שעד לאותה שעה היה לבו בגלות ובשביה, וְעֵתָה
נִפְרָדָה – נקודת פְּנִימִיּוֹת לִבָּבו, מִהֶחֱצִיּוֹנִים – מהקליפות, בְּצִדְקָה
זו. וְזֶה גַם בֵּן לְשׁוֹן "פְּרִיעָה" – כמוסבר לעיל, שהסרת הקליפה
הדקה, התאוות הדקות, נקראת בשם "פְּרִיעָה", הרי זה גם כן
פירוש המלה "פְּרִיעָה" – עֲנִין פְּרִיעָת חוֹבֵי¹⁹, שְׁנִתְחַבֵּב
וְנִשְׁתַּעֲבַד לְחִיצוֹנִים שֶׁמְשָׁלוּ בוֹ עַל נְקֻדַּת פְּנִימִיּוֹת לִבָּבו.
וְזֶהוּ – מה שהפסוק אומר "וְשִׁבְיָה בְּצִדְקָה" – שגם אלה שהיו
נתונים בבחינת שביה, נפדים ונגאלים על ידי צדקה.

1 ואין בכוח עבודת האדם לפעול ולהמשיך ענין זה – בכל זאת
2 זקוקים להתעוררות מלמטה גם להמשכה מסוג זה, בְּבָחִינַת
3 הַעֲלָאָת "מִיָּין נִזְקָבִין", – ההתעוררות והתשוקה מצד המקבל,
4 המהוות כלי להמשכת "מִיָּין דּוּכְרִין" – השפע מן המשפיע, כְּמוֹ

5 שְׁאֵמְרוּ רְבוּתֵינוּ
6 וְכִרְוִנְסֵי לְכִרְכָּה²⁰: "אֵין
7 טַפָּה יוֹרֶדֶת מִלְּמַעְלָה

8 כו". – שאין עולים כנגדה
9 טפיים". וְלִבֵּן צִדִּיק הָאֵדָם
10 לְעִשׂוֹת בְּעִצְמוֹ תַחֲלֵת
11 מִלָּה זוֹ, לְהַסִּיר עֲרֵלָת
12 הַלֵּב וּקְלָפָה הַנֶּסֶח
13 וְדָקָה, הַמְקַבְּשׁוֹת
14 וּמִכֻּסּוֹת עַל בְּחִינַת
15 נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב,
16 שְׁהֵיא – פְּנִימִיּוֹת נקודת
17 הַלֵּב, הִיא בְּחִינַת אֶהְבֵּת
18 ה', בְּחִינַת "לִמְעַן תִּיָּד",
19 – שהאלקות היא כל חייו,
20 שְׁהֵיא פְּגֻלוֹת בְּתַאוּת
21 עוֹלָם הָיָה, שָׁהֶם –
22 התאוות הן גַּם כֵּן
23 בְּבָחִינַת – ובאופן של –
24 "לִמְעַן תִּיָּד" בְּיָה
25 לְעִמָּת זֶה, – בצד
26 המנוגד לקדושה, שהוא
27 מושקע בתאוות עד שהן
28 כל חייו, בְּנִזְקָבִין לְעִיל. –
29 שישנם דברים שכל חי

30 האדם תלויים בהם, והוא שקוע בהם בכל פְּנִימִיּוֹת לִבּו, וְהִינּוּ,
31 – הסרת הערלה האמורה, הִיא עַל־יָדֵי נְתִיבַת הַצִּדְקָה לֵה'
32 מִמְּמוֹנּוֹ, שְׁהוּא – הממון הוא חֵיוָלוֹ. – כפי שרבונו הזקן מסביר
33 בפרק ל"ז שבחלק הראשון, שבכל אדם – כיוון שבממונו הוא
34 יכול לקנות דבר שנותן לו חיי נפשו, הרי שבממון שהוא נותן
35 לצדקה, הוא נותן "חיי נפשו" להקב"ה, וּבְפֶרֶט מִי שֶׁמְזוֹנְתָיו
36 מְצַמְצָמִים וְדַחֲקָא לֵיה שְׁעֵתָא מוֹכָא, – והשעה דוחקת לו
37 במדה מרובה, שמצב פרנסתו דחוק לו מאד באותה שעה,

יום רביעי י"ב מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קו, והוה צדק לפניו... עד עמ' 212, אכ"ר:

80 למישהו אחר ללכת –
81 "לפניו" – הוא מְלָשׁוֹן
82 פְּנִימִיּוֹת, – לפְּנִימִיּוֹת
83 שלו, וְ"יִתְלָךְ" – הוא
84 מְלָשׁוֹן הוֹלָכָה, שְׁמוּלִיךְ

אגרת הקדש

והוה צדק לפניו יתלך לפניו הוא מלשון²¹
פְּנִימִיּוֹת ויחלך הוא מלשון הולכה שמוליך את פְּנִימִיּוֹת²²
מלשון הוֹלָכָה, שְׁמוּלִיךְ

75 וְזֶהוּ "צִדִּיק לִפְנֵי יִתְלָךְ",
76 – ששאלו לעיל, שהיה
77 צריך לומר "יִלָּךְ" ולא
78 "יחלך", שכן "יחלך"
79 משמעו שהוא גורם

על ידי "שלוש", על ידי מעשה הצדקה. וזהו גם בן הטעם
שנקרא הצדקה "שלוש", לפי שנעשה – על ידי הצדקה,
שלוש בין ישראל לאביהם שבשמים כמאמר רבותינו
זכרונם לברכה²⁷, דהינו על-ידי פדיון נפשותיהן, הם חלק
ה' במש, – נפשותיהם

שהן חלק מה' ממש, והן
ניפדות מידי החיצונים,
– מידי הקליפות, ובפרט
צדקת ארץ ישראל, –
רבו הזקן כתב אגרת זו –
וכך אגרות רבות שבחלק
"אגרת הקודש" שב"תניא"
– בהקשר לנתינת צדקה
עבור "כולל חב"ד" בארץ
ישראל, להחזקת תלמידי
החבראי של רבי מנחם
מענדל מהורודוק וחבריו
שהתיישבו בארץ ישראל,
שהיא צדקת ה' במש, –
צדקה למקום שבו שם
הוי' בהתגלות, כמו
שכתוב²⁸: "תמיד עיני –
והמשכה פנימית של ה'
אלהיך בך", – בארץ
ישראל, "והיו עיני ולבי
שם כל הימים"²⁹. – הרי

שבארץ ישראל מאירה המשכה פנימית מהוי', והצדקה
שעושים עם תלמידי חכמים שבארץ ישראל, היא צדקת ה'
ממש, והיא – צדקת ארץ ישראל, שעמדה לנו לפדות חיי
נפשנו מעצת החושבים לדחות פעמינו, – מעצת הרוצים
להזיק לנו, ותעמד לנו לעד, לשום – להעמיד, נפשנו בחיים
אמתיים, מחיי החיים, לאור – להאיר, באור החיים, אשר
"אור ה' פניו אתנו סלה", אמן בן דתי רצון:

1 – הצדק – הצדקה – מוליך את פנימית הלב לה', ואחר-כך
2 – לפי הפסוק: ישים לדרך ה' פעמיו²⁰, – שהוא יתנהג בדרך
3 ה', כמו שכתוב²¹: "והלכת בדרךיו", "אחרי ה' אלהיכם
4 תלכו"²², בכל מעשה המצוות, ותלמוד תורה – שהוא כנגד
5 בלון²³, – ובכל הענינים

6 האלה של מצוות ותורה,
7 ילך בדרך ה' באופן של
8 הליכה, שכלן – התורה
9 והמצוות שלו עולין לה' –
10 על-ידי פנימית הלב, –
11 שהוא גילה על ידי עבודת
12 הצדקה, ביותר שאת
13 ומעלה מעלה – העליה
14 על ידי פנימיות הלב היא
15 נעלית הרבה יותר
16 מעלייתן לה' על-ידי
17 חיצונית הלב, הנולד
18 מהתבונה והדעת –
19 בגדלות ה' לבדן, בלי
20 הארת פנים מלמעלה
21 אלא בבחינת הסתר
22 פנים, כי אין הפנים
23 העליונים מאירים למטה
24 אלא באתערוותא
25 דלתתא, – בהתעוררות
26 מלמטה, במעשה הצדקה

27 הנקרא "שלוש". – מעשה הצדקה עושה שלום בין מעלה
28 למטה, וזו הדרך היחידה שהפנימיות שלמעלה תאיר ותתגלה
29 למטה. וזהו שכתוב²⁴: "פדה בשלום נפשי", – שלפי מאמר
30 חכמינו ז"ל²⁵ זה מוסב על צדקה וגמילות חסדים הנקראים
31 "שלוש", "נפשי" דיקא²⁶. – המלה "נפשי" היא בדיוק, שכן, זה
32 מוסב על השכינה שהיא הנפש של יהודי, וכך בכל אחד
33 מישראל – על הניצוץ האלקי שלו המחיה את נפשו, הנפדים

יום חמישי י"ג מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 212, ה ויעש דוד שם... עד עמ' 214, שמבין הכל:

72 לעצמו שם, על ידי גבורתו – כפי פירוש שאר המפרשים, ופרש
73 בזהר הקדוש², משום
74 שנאמר³: "ויהי דוד
75 עשה משפט שנאמר¹⁸
76 ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל¹⁹ לכל עמו בו", – הזוהר

אגרת הקדש

ה ויעש דוד שם ופי' בזה"ק משום שנאמר¹⁸ עשה משפט וצדקה

ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל¹⁹ לכל עמו בו", – הזוהר

67 ה. "ויעש דוד שם"¹. – פירושו הפשוט של פסוק זה, הוא: דוד
68 עשה שם טוב לבני
69 ישראל – בקברו מתיהם
70 של השונאים, כפירושו
71 של רש"י, או: דוד קנה

מוזנא כו'. ועד"ז תכ"ד בסופו. ועיין סהמ"צ להצ"צ מצות עגלה ערופה. לבוש ליו"ד סרס"ה ס"י. 20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:
"הל' פעמיו (ובהמשך לזה לקמן פעמינו) – מציין הצ"צ (לתהלים עה"פ) לדי"ה פעמון ורמון (נרפס באוה"ת תצוה)". 21. תבוא כח,
ט. 22. ראה יג, ה. 23. משנה ריש פאה. 24. תהלים נה, י. 25. ברכות ח, א ובפרש"י. 26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דהול"ל
אותי וכמו "פדית אותי" (תהלים לא, ו). 27. תוספתא פאה פרק א'. 28. עקב יא, יב. 29. מלכים א ט, ג. 1. שמואל ב ח, יג. 2. זח"ג
קיג, ב. 3. פסוק טו.

הכוונה ורעות-דלבא שלהן, שהיא עבודה של מוחין, ומוחק
מתוארים במלה "מדריגה", כפי שהוא מציין שם מ"שער היחוד
והאמונה" פרק ט' שלגבי מוחין חב"ד מוסיף רבנו הזקן המלה
"ומדרגת", ו"לפי מעשיו" הכוונה לנשמות שבגן-עדן התחתון,
הזוכות לכך על ידי מצוות

מעשיות דוקא, שלכן זה
נקרא "לפי מעשיו". בכל
אופן מובן שהתענוג
שבגן-עדן הוא תענוג של
שכל ושל הבנה באלקות,
ולכן נקרא עולם הפא
בשם "בינה" בזהר
הקדוש. — שכן, שם
מאירה ספירת ה"בינה",
שתהיה לנשמות השגה
והבנה באלקות; והשפעה
זו נמשכת מבחינת
הכמה עלאה, — חכמה
עליונה, שהוא — החכמה
העליונה, מקור
ההשכלה וההשגה
הנקרא בשם בינה, —
"חכמה" היא מקור

ההשגה של "בינה", והוא — וזהו, קדמות השכל קדם שבא
לכלל גלוי השגה והבנה, רק עדיין הוא בבחינת העולם
והסתם, — זוהי הבחינה ב"חכמה" שלמעלה משכל והבנה,
שלא כמו החיצונית של "חכמה" שהיא נקודת ההשכלה בה
כבר מאיר אור השכל, אלא שם זה בבחינת "נקודה" ו"כלל" —
ורק לאחר מכן באים הדברים בפרטים של "בינה", ואילו כאן
מדובר אודות מדריגה זו של "חכמה" שלמעלה לגמרי משכל,
רק שמעט מועיר שם זעיר שם — מעט מן המעט, שופע
ונמשך משם לבחינת בינה, — על השפעה זו להיות מועטה
ואחרי צמצום ועוד צמצום, זהו כפל הלשון "זעיר שם זעיר שם",
על ידי צמצום אחד נעשית ההשפעה מועטה, ובמעט זה צריך
להיות שוב צמצום כדי שיגיע אז משהו ("זעיר שם") בבחינת
ה"בינה". שכן, אחרי הצמצום הראשון אין ההשפעה יכולה
עדיין לרדת בהבנת ה"בינה", רק אחרי הצמצום השני היא באה
ונשפעת ב"בינה", להבין ולהשיג שכל העולם — שכל כזה
שבעצם הוא נעלם, למעלה מהשגה — יומשך וידיה בריהשגה,
זהו הרי "זיו השכינה", הארה מ"אין סוף" המאירה בגן-עדן,
שבעצם היא למעלה לגמרי מהבנתו של נברא — לא משנה אם
זה נברא כמו נשמה כפי שהיא בגן עדן העליון או בגן-עדן
התחתון — וכדי שהארה זו תרד ותגיע להשגת השכל של
הנברא, עליה לעבור צמצום אחר צמצום, עד לירידתה בהשגת

הקדוש מפרש של"יעש דוד שם" יש קשר לאמור להלן שדוד
היה עושה משפט וצדקה לכל עמו, ובעשייתו משפט וצדקה,
עשה את ה"שם" היינו שמו הקדוש של הקב"ה. "ככה רבי
שמעון ואמר: מאן עבד שמא קדישא ככל יומא — מאן

דיהיב צדקה למסכני
כו". — מי "עושה" את
השם הקדוש (של הקב"ה)
בכל יום? — זה שנותן
צדקה לעני. הדברים
טעונים הסבר: א) כיצד
מתאים לומר על שמו
הקדוש של הקב"ה הביטוי
לעשות שם (כלשון הפסוק
ו"יעש", וכלשון הזהר
הקדוש "עבד")? ב) כיצד
עושים דבר זה על ידי ענין
הצדקה? ויכן בהקדים
מאמר רבותינו זכרונם
לברכה על פסוק: "כי
בינה ה' צור עולמים" —
בה' — באות ה' של שם
הוי', נברא עולם הזה,
ביו"ד — ובאות יו"ד של
שם הוי', נברא עולם הפא. — מה היא השייכות שיש דוקא בין
העולם הזה לאות ה' של שם הוי', ובין העולם הפא דוקא לאות
י' של שם הוי'? לשם כך מסביר רבנו הזקן מהו ענינו של עולם
הפא וגן עדן, ובכך תובן השייכות של עולם הפא לאות י' של
שם הוי': פרוש, שהתענוג שמתענגים נשמות הצדיקים
ונהנין מזיו השכינה המאיר בגן-עדן עליון ותחתון, הוא
שמתענגים בהשגתם והשכלתם, — תענוג של שכל ושל
הבנה, שמשכילים — בכוח ה"חכמה", ויודעים — בכוח ה"דעת",
ומשיגים — בכוח ה"בינה", שהוא הכוח להבנה והשגה, בשלשה
כוחות אלה של חכמה-בינה-דעת, הם מבינים איזה השגה
באור וחיות השופע שם מאין-סוף ברוך-הוא, בבחינת
גלוי — באופן, שהחיות המאירה שם מ"אין סוף" היא בגילוי, והם
משיגים מהותה של חיות זו, שלא כמו בעולם הזה, שהחיות
באה שם באופן של העלם, וההשגה שיכולים להשיג שם
באותה חיות, היא ידיעת המציאות בלבד ולא השגת המהות,
ואילו בגן עדן החיות היא בבחינת גילוי, שמשיגים את המהות
של החיות, שהיא בבחינת גילוי לנשמתם ורוח בינתם, להבין
והשיג איזה השגה כל אחד ואחד לפי מדרגתו ולפי
מעשיו, — ב"לקוטי לוי יצחק" לאביו של הרבי שליט"א, הגאון
הצדיק רבי לוי יצחק נשמותו עדין מפרש, "לפי מדרגתו" הכוונה
לנשמות שבגן-עדן העליון — שהשגתן היא בהתאם למדריגת

אגרת הקדש

עמו כו' בכה ר"ש ואמר מאן עבד שמא קדישא בכל
יומא מאן דיהיב צדקה למסכני כו'. ויובן בהקדים
מאמר רז"ל ע"פ כי ביה ה' צור עולמים בה' נברא
עוה"ז ביו"ד נברא עוה"ב. פי' שהתענוג שמתענגים
נשמות הצדיקים ונהנין מזיו השכינה המאיר בגן-עדן
עליון ותחתון הוא שמתענגים בהשגתם והשכלתם
שמשכילים ויודעים ומשיגים איזה השגה באור וחיות
השופע שם מא"ס ב"ה בבחינת גילוי לנשמתם ורוח
בינתם להבין ולהשיג איזה השגה כאו"א לפי מדרגתו
ולפי מעשיו ולכן נקרא עולם הפא בשם בינה בזה"ק
והשפעה זו נמשכת מבחי' ח"ע שהוא מקור ההשכלה
וההשגה הנקרא בשם בינה והוא קדמות השכל קודם
שבא לכלל גילוי השגה והבנה רק עדיין הוא בבחי'
העלם והסתם רק שמעט מועיר שם זעיר שם שופע
וגמ'שך משם לבחינת בינה להבין ולהשיג שכל הנעלם

4. מנחות כט, ב. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א. 5. ישעי' כו, ד. 6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אגה"ק סכ"ט (קנ, ב) דהלבושים בגעז"ע מרעותא וכוונה ובגעה"ת — דמצות מעשיות ממש, וכ"ה בקו"א קנה, רע"א. ובכ"מ. וראה לקו"ת ואתחנן רד"ה וזאת המצוה".
7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם בגעה"ת (אף שבערך געה"ע — הוא מל') ראה אוה"ת ח"ש (קיד, א). לקו"ת ואתחנן י, ב. ובכ"מ".

1 והבנת הנשמע. ברם, אחרי כל הצמצומים הרי זו המהות של
2 אלקות, שהיא הרי השגת הנשמע בגן-עדן – השגה במהות
3 האלקות. ולכן – זה נקרא בשם "נקודה בהיכלא" בזה
4 הקדוש⁸, – שזוהי נקודה של "חכמה" כפי שהיא מאירה בהיכל
5 ה"בינה", שגם בהיותה
6 ב"בינה", בהבנה ובהשגה,
7 היא עדיין "נקודה"
8 שלמעלה מהפרטים של
9 הבנה והשגה ש"בינה"
10 מייצגת עצמה בהן. וזו
11 היא תמונת יו"ד של
12 שם הוי"ה פרוץ-הוא. –
13 תמונת רציון האות יו"ד
14 הוא הרי "נקודה", המרמז?
15 על הנקודה של ספירת
16 ה"חכמה", ונקרא "עדן",
17 אשר עליו נאמר: "עין
18 לא ראתה כו". – שאין
19 בזה שום השגה כלל. שכן,
20 הוא בעצם אור שלמעלה
21 משכל ומהשגה, ונקרא¹¹
22 "אבא יסד ברתא". –
23 חכמה היא "אבא" והיא
24 היסוד לאותיות הנקראות
25 "ברתא", בחינת "בת"
26 ו"מלכות", כפי שיסביר

27 להלן. איזו שייכות יש ל"ברתא" ("מלכות" – אותיות הדיבור)
28 ל"חכמה"? לכאורה יש לאותיות הדיבור שייכות למדות
29 ול"בינה", כמו למשל באדם המדבר (באותיות הדיבור) או ענין
30 של מדות או ענין של השגת השכל. אך, איזו שייכות יש בין
31 אותיות הדיבור ל"חכמה" שהיא (כמוסבר לעיל) למעלה מענין
32 השגת השכל? רבנו הזקן יסביר להלן, שאותיות הדיבור נוצרות
33 מ"חכמה" דוקא – ובלשונו: פרוש, כי הנה התהוות אותיות
34 הדיבור – של הנפש, היוצאות מה' מוצאות תפה – אינן דבר
35 משכל – שנאמר שהשכל מחייב יציאתן של האותיות
36 מה"מוצאות", ולא – וכן גם לא ממשקע מוצאות הללו,
37 – יש לפעמים ענין שאיננו על פי שכל, אך כך הדבר מצד טבעו,
38 ואילו כאן זה גם לא מטבע ה"מוצאות", להוציא מכתא
39 האותיות עלידי ההכל והקול המפה בהן – ב"מוצאות",
40 ההכאה של ההכל והקול ב"מוצאות", אינה מחייבת יציאתן של
41 אותיות הדיבור, עליפי דרך – וסדר הטבע ולא עליפי דרך
42 השכל – השכל אינו מחייב שמהכאה ההכל והקול ב"מוצאות",
43 תצאנה אותיות אלו ואלו, כגון השפתים, על דרך-משל,
44 שאותיות בומ"פ – ב"ת, וי"ו, מ"ם, פ"א, יוצאות מהן –
45 בשפתיים שהן יותר גלויות ונראות לעין האנושית – קל יותר

אגרת הקדש

ולכן נקרא בשם נקודה בהיכלא בזה"ק וזו היא תמונת
יו"ד של שם הוי"ה ב"ה ונקרא עדן אשר עליו נאמר עין
לא ראתה כו' ונקרא אבא יסד ברתא. פי' כי הנה
התהוות אותיות הדיבור היוצאות מה' מוצאות תפה
אינן דבר מושכל ולא מוטבע בטבע מוצאות הללו
להוציא מכתא האותיות ע"י ההכל והקול המכה בהן
עפ"י דרך הטבע ולא על פי דרך השכל כגון השפתים
עד"מ שאותיות בומ"פ יוצאות מהן אין הטבע ולא
השכל נותן ליציאת מכתא ארבע חלקי שינויי ביטוי
אותיות אלו על פי שינויי תנועות השפתים שמתנוענות
בהכל אחד וקול אחד הפוגע בהן בשוה ואדרבה
שינוי התנועות שבשפתים הוא לפי שינויי ביטוי
האותיות שברצון הנפש לכטא בשפתים כרצונה לומר
אות ב' או ו' או מ' או פ' ולא להיפך שיהיה רצון
הנפש וכונתה לעשות שינויי תנועות השפתים כמו שהן
מתנוענות עתה בביטוי ד' אותיות אלו. וכנראה בחוש
שאין הנפש מתכוונת ויודעת לכון כלל שינויי תנועות
השפתים בשינויים אלו ויותר נראה כן בביטוי הנקודות

46 לראות ולהרגיש איך שהאותיות הבאות על ידי תנועת
47 השפתיים, אינן על פי שכל או על פי טבע, שכן – אין הטבע
48 ולא השכל נותן ליציאת מכתא ארבע חלקי שינויי ביטוי
49 אותיות אלו, – לא השכל ולא הטבע מחייבים שמתנועת
50 השפתיים יצאו ארבעה
51 סוגי ביטויים שונים
52 המתבטאים בארבעת
53 האותיות ב"ת, וי"ו, מ"ם
54 ופ"א, על-פי שינויי
55 תנועת השפתים, –
56 שבביטוי האות ב"ת,
57 למשל, תנועת השפתיים
58 היא באופן אחד, ובאות
59 וי"ו באופן שני וכו',
60 שמתנוענות –
61 השפתיים, בהכל אחד
62 וקול אחד הפוגע בהן
63 בשוה – נגיעת ההכל
64 והקול בשפתיים בשעה
65 שהוא מבטא האות ב"ת,
66 או האות וי"ו, או האות
67 מ"ם ופ"א – הוא אותו
68 הכל ואותו קול, הרי
69 שמצד ההכל והקול לא
70 בא עדיין השינוי בביטוי
71 אות זו או אות אחרת, ומן

72 ההכרח לומר שהשינוי בא בעקבות תנועת השפתיים, שבשעת
73 ביטוי האות ב"ת תנועת השפתיים שונה מאשר בשעת ביטוי
74 האות ו' למשל. בהתאם לכך, הרי היה צריך להיות שהאדם
75 בשכלו יכון אחרת נענוע השפתיים ברצונו לבטא האות ב"ת,
76 ואחרת ברצונו לבטא האות וי"ו¹², או שהיה צריך להיות כך
77 בטבע, שבדרך הטבע ירצה לנענע את השפתיים אחרת כדי
78 לבטא את השוני של כל אות – ולמעשה אין הדבר כך,
79 ואדרבה, שינוי התנועות שבשפתים הוא לפי שינויי ביטוי
80 האותיות שברצון הנפש, – לפי השינויים שברצון, לכתא
81 בשפתים ברצונה, – של הנפש, לומר: אות ב' או ו' או מ'
82 או פ'. – כשברצונו לבטא את האות ב"ת, למשל, מתנוענות
83 השפתיים בדרך ממילא באופן שונה מאשר כשהוא רוצה לבטא
84 האות וי"ו וכדומה – ביטוי של האות היא שמביאה את
85 השינוי בתנועת השפתיים, ולא להפך, שיהיה רצון הנפש
86 וכונתה לעשות שינויי תנועות השפתים כמו שהן
87 מתנוענות עתה בביטוי ד' אותיות אלו. וכנראה בחוש,
88 – וכמו שאנו רואים בבחיירות ובמוחש, שאין הנפש מתכוונת
89 ויודעת – איך לכון כלל שינויי תנועות השפתים בשינויים
90 אלו. – לגבי כל אות לחד, וכיוון שאין הנפש מתכוונת ואיננה

8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בארוכה בלקו"ת ר"פ ראה וש"נ". 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "תמונת האות מורה על ציור ההמשכה וההתגלות כו' (הגה ברפ"ב דשעיה"א)". 10. ישעי' סד, ג. 11. זח"ג רכח, א. 12. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ד הקולות מהכינור ע"י הכאה באצבע על הנימין כו' (המשך תרס"ו עמוד תמו)".

24 באות מ"חכמה", שזהו הענין של "אבא יסד ברתא", שהיסוד
25 ל"ברתא" — "מלכות" ואותיות הדיבור — הוא "אבא", "חכמה".
26 עד כאן הוסבר מאמר חכמינו ז"ל, שהעולם הבא נברא מהאות יו"ד
27 שבשם הוי'. שכן, האות יו"ד, "חכמה", היא המקור ממנו נמשכת
28 ההמשכה של גן עדן שבעולם
29 הבא. ברם, בהתאם למה
30 שאמר בענין "אבא יסד
31 ברתא", שאותיות הדיבור
32 באות מ"חכמה", הרי שגם
33 העולם הזה, שנברא על ידי
34 אותיות הדיבור שלמעלה,
35 נמשך מהיו"ד של "חכמה",
36 מדוע, איפוא, אומרים חכמינו
37 ז"ל, שרק העולם הבא נברא
38 ביו"ד, ואילו העולם הזה נברא

39 בה' שבשם הוי'? יסביר רבנו הזקן להלן, ששני ענינים באותיות הדיבור:
40 צורת (צירוף) האותיות, בה נראה השוני בין אות לאות, באה אכן
41 מ"חכמה"; ואילו גוף (הומוגרף) האותיות, שהוא ה"הבל" — בא מן הלב. וגם
42 למעשה הדבר כך, שישנה הפנימיות של האותיות הבאה מ"חכמה",
43 וממנה התהוות הנבראים הרוחניים (שיש בהם ענין החכמה וההבנה
44 באלקות), והגוף והיצוניתות אותיות הדיבור שלמעלה בא מ"הבל", והוא
45 האות ה' של שם הוי', ומהו היתה ההתהוות של העולם הזה. ובלשון
46 רבנו הזקן:

1 יודעת כלל איך לכוון ולעשות את השינוי בתנועות השפתיים
2 בהתאם לאות שברצונו לבטא — הרי, שהשוני בתנועת
3 השפתיים אינו בא בכוונה זו, כדי לבטא אות מסויימת, אלא
4 להיפך, כיוון שהאדם רוצה לומר אותיות מסויימות, מתנוענעות

5 השפתיים כך בדרך
6 ממילא. ויותר נראה כן
7 בבטוי הנקודות, — קמץ,
8 או פתח וכדומה,
9 שבהנפש רצונה
10 להוציא מפי' נקודת
11 קמץ — אזי ממילא
12 נקמצים השפתיים,
13 ונקפתח — נפתחים
14 השפתיים, ולא שרצון
15 הנפש לקמץ ולא לפתח

16 — את השפתיים, כלל וכלל. ואין להאריך בדרך הפשוט
17 ומוכן ומשכל לכל משכיל, שמבטא האותיות והנקודות
18 הוא למעלה מהמשכל המשג ומוכן, אלא — האותיות באות
19 משכל הנעלם ונקדמות המשכל — זה שלפני ולמעלה מהמשכל,
20 שזהו "חכמה", שבנפש המדברת, ולכן אין התינוק יכול
21 לדבר, אף שמבין הכל: — שכן, הדיבור אינו בא מהשכל הגלוי
22 שהוא מבין, כי"א מ"חכמה" שלמעלה מזה — וכוח זה עדיין
23 אינו מפותח וגלוי אצלו. על-כילפינים, הרי שאותיות הדיבור

יום שישי י"ד מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 214, אך האותיות הן... עד עמ' 214, נברא בה'.

64 פְּחִינַת הַחֹמֶר וְגוֹף הַתְּהוּוֹתָן, וְהוּא פְּחִינַת חִיצוֹנִיּוֹתָן,
65 הוּא הַהֶבֶל הַיּוֹצֵא מִהֶלֶב, שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְּהוֹת קוֹל פְּשׁוּט
66 הַיּוֹצֵא מִהֶגְרוֹן, וְאַחֲרָיָה נִחְלָק לְכ"ב חֲקֻרוֹת, וּבִטּוֹי
67 כ"ב אוֹתִיּוֹת — הַחֲלוּקָה וְהַשּׁוֹנֵי נַעֲשִׂים בְּה' מוֹצְאוֹת
68 הַיְדוּעוֹת: אַחֲה"ע¹³ —

69 האותיות א', ח', ה', ע'
70 8 באות מִהֶגְרוֹן, גִּיב"ק —
71 9 האותיות ג', י, כ', ק
72 10 באות מִתְּהוֹת כו'. —
73 11 האותיות ב', ו, מ', פ' —
74 12 בומ"ף — באות
75 13 מהשפתיים וכו'. וּבִמְבָטָא
76 14 — וְצִלִּיל הַהֶבֶל —
77 15 כשלעצמו יש לו גם כן
78 צורה של ביטוי וצליל,
79 גם כשאין הוא מתבטא באות, הוּא אוֹת ה' — בצאת
80 ההבל מהפה נשמע הצליל של אות ה', שהיא אֶתָּא

47 אֶךְ הָאוֹתִיּוֹת — שְׁכַאמּוֹר באות מ"חכמה", הֵן בְּבִחִינַת
48 חֹמֶר וְצוּרָה, — שִׁישֶׁנָּה ה"חומר" של האותיות וה"צורה"
49 של האותיות, הַנִּקְרָא פְּנִימִית וְחִיצוֹנִית, — ה"חומר" של
50 האותיות הוא החיצונית של האותיות (הגוף של האותיות).

51 וה"צורה" של האותיות
52 היא הפנימיות והרוחניות
53 של האותיות, כִּי הַגֶּם
54 שֶׁמִּקְוֶה — של
55 האותיות, הוּא מִקְדָּמוֹת
56 הַשֶּׁכֶל — מבחינת
57 ה"חכמה" שהיא למעלה
58 וקודמת לשכל ורצון
59 הַנֶּפֶשׁ, — שְׁכַאמּוֹר,
60 מרצון הנפש לבטא אות
61 זו או אחרת, בא ציורה
62 של האות, זוֹ הִיא בְּחִינַת צוּרָה שְׁנֵי הַמְבָטָא שֶׁבְּכ"ב
63 אוֹתִיּוֹת, — בשינוי שבין אות לאות בשעת ביטויין. אֶבֶל

13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "טעם שינוי סדרן אהה"ע ולא אהח"ע כסדר הא"ב מוכן ע"פ מ"ש בזח"ב קכג, א (ועייג"כ ע"ח שער דרושי הצלם ד"ב)".

אגרת הקדש

אתא קלילא כו' והוא מקור החומר וגוף האותיות טרם התחלקותן לכ"ב ולכן ארו"ל שעה"ז נברא בה':

- 1 קלילא כו', - אות
- 2 קלה, שאין בה ממש
- 3 וממשות של אות
- 4 מושלמת, והוא מקור
- 5 החומר וגוף האותיות
- 6 טרם התחלקותן לכ"ב
- 7 - אותיות. הרי, שהאות ה' מייצגת את מקור ה"גוף" של

- 8 האותיות. ולכן אמרו
- 9 רבותינו זכרונם
- 10 לברכה, שעולם הזה
- 11 נברא בה': - של שם
- 12 הוי', כלומר שהעולם
- 13 הזה נברא מחיצוניות
- 14 וגוף האותיות שלמעלה, שמקורן באות ה' של שם הוי'.

יום שבת קודש ט"ו מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 214, והנה הגם שהיא... עד עמ' קח, ע"ש):

- 15 והנה, הגם - למרות, שהיא ה' תתאה, ה' אחרונה שבשם
- 16 הוי"ה, - הדיבור שלמעלה הוא הרי בחינתה של "מלכות",
- 17 "דבר מלך שלטון"¹⁴, והאות ה' שהיא מקור הדיבור, היא ה'
- 18 האחרונה (תתאה) של שם הוי', שהיא בחינת ה"מלכות",
- 19 ורבותינו זכרונם
- 20 לברכה דרשו זה -
- 21 שביו"ד נברא עולם הבא
- 22 ובה' נברא עולם הזה, על
- 23 פסוק: "כי ביה" - ה'
- 24 צור עולמים", כיצד,
- 25 איפוא, אנו מסבירים כאן,
- 26 שהכוונה במאמר חכמינו
- 27 ז"ל בה' נברא העולם הזה,
- 28 היא ה' תתאה
- 29 (האחרונה), מקור ההבל
- 30 של אותיות הדיבור? תינו
- 31 - הרי זה, לפי שמקורה
- 32 וראשיתה לבא לבחינת
- 33 גילוי מהעלם היו"ד -
- 34 ש"העלם" היו"ד של
- 35 "חכמה" הוא הרי המקור
- 36 והשורש לכל סוג של
- 37 גילוי, גם הגילוי של עולם

אגרת הקדש

- 38 הבא וגם הגילוי של עולם הזה, כמו באותיות גם הציור של
- 39 האותיות וגם החומר של האותיות, אלא שבבואם בהתגלות,
- 40 כפי שהם באים במאחר יותר, הרי ציור האותיות והגילוי של
- 41 עולם הבא, באים מחו"ד עצמה, מ"חכמה" עצמה, ואילו הגילוי
- 42 של החומר וחיצוניות האותיות, באים מהבל הלב, ה' תתאה
- 43 (אחרונה) של שם הוי', הרי הראשית והמקור, כשמתחיל הגילוי
- 44 של עולם הזה - הוא משפע ונמשך מבחינת ה' עלאה, -
- 45 האות ה' הראשונה שבשם הוי', שיש לה - לציור ותמונת האות
- 46 ה', התפשטות ארץ ורחב, - וזאת כדי להורות - להראות, על
- 47 בחינת בינה, - ה' עילאה של שם הוי', היא בחינת "בינה",
- 48 שהיא התפשטות השכל הנעלם בבחינת גילוי והשגה
- 49 בהרחבת הרעת, והשפעתה - של ה' עילאה, בינה, מסתיימת

- 50 בלב, וכמו שכתוב ב'תקונים'¹⁵, ד"בינה - לבא, ובה הלב
- 51 מכין, - ש"בינה" היא בחינת הלב, ובה הלב מבין, הרי
- 52 שהשפעת ה"בינה" היא בלב, ומשם יוצא ההבל - שהוא, מקור
- 53 גילוי גוף האותיות הדבור, המתגלות בה' מוצאות מהעלם
- 54 - שהיו עד אז בהעלם,
- 55 היו"ד - ביו"ד, ותמונת ה'
- 56 ותנה הגם שהיא ה' תתאה הוי' אחרונה שבשם הוי' - האות ה'
- 57 ורו"ל דרשו זה על פסוק כי ביה היינו לפי
- 58 שמקורה וראשיתה לבא לבחי' גילוי מהעלם היו"ד הוא
- 59 מושפע ונמשך מבחינת ה' עילאה שיש לה התפשטות
- 60 אורך ורוחב להורות על בחינת בינה שהיא התפשטות
- 61 השכל הנעלם בבחי' גילוי והשגה בהרחבת הרעת
- 62 והשפעתה מסתיימת בלב וכמ"ש בתיקונים דבינה לבא
- 63 ובה הלב מבין ומשם יוצא ההבל מקור גילוי גוף
- 64 האותיות הדבור המתגלות בה' מוצאות מהעלם היו"ד
- 65 ותמונת ה' תתאה בכתיבתה גם כן בהתפשטות אורך
- 66 ורוחב מורה על התפשטות בחי' מלכותו יתברך מלכות
- 67 כל עולמים למעלה ולמטה ולד' סטרי' המתפשטות
- 68 ונמשכות מאותיות דבר ה' כמ"ש בקהלת כאשר דבר
- 69 מלך שלטון כמ"ש במ"א. [ולחבין מעט מזעיר ענין
- 70 ומהות אותיות הדבור באלהות שאין לו דמות הגוף
- 71 ולד' סטרי', - ולא רבע
- 72 הרוחות, המתפשטות - המעלה והמטה וד' רוחות העולם
- 73 מתפשטות ונמשכות מאותיות דבר ה', - מאותיות דיבורו של
- 74 הקב"ה, כמו שכתוב בקהלת¹⁴: "באשר דבר מלך שלטון",
- 75 - דיבורו של המלך שולט, כפי שהדבר במלוכה למטה,
- 76 שההנהגה שהמלך מנהיג את המלוכה היא על ידי דיבורו, שהוא
- 77 מצווה לעשות, כך גם למעלה פועל הדיבור שלמעלה את
- 78 התפשטות המלוכה של הקב"ה בכל ששת קצוות העולם,
- 79 במעלה, מטה וארבע רוחות, המקיפים את כללות העולם, כמו
- 80 שמבואר במקום אחר [ולחבין מעט מזעיר - משחו ענין
- 81 ומהות אותיות הדבור באלהות, שאין לו דמות הגוף ולא
- 82 הנפש חס"ו שלום, - כיצד, איפוא, מתאים לומר למעלה הענין
- 83 של אותיות הדיבור, חיצוניות וגוף, ופנימיות ונפש של אותיות

אגרת הקדש

פנים, הרי, לכן אומרים 6
חכמינו ז"ל שהעולם הזה 7
נברא מאותיות הדיבור 8
שלמעלה, שמקורם הוא 9
האות ה' של שם הוי". 10

1 הדיבור? - פָּנֵי נִתְבָּאֵר
2 בְּדֶרֶךְ אֶרְפָּה וְקִצְרָה
3 (בְּלִקְוֵי אֲמָרִים - סֵפֶר 1
4 ה'תניא", חֶלֶק ב' פָּרָק יא 2
5 וַיְבֹ, עֵינֵי שָׁם): - עַל-כֵּל

אגרות קודש

ב"ה, ה' מנחם אב, תשכ"ד
ברוקלין, נ.י.

הווי"ח אי"א נוי"מ עוסק בצ"צ וכו' מוהרש"ז שי שרגאי

שלום וברכה!

הנני בזה לאשר קבלת מכתבו מכ"ט תמוז והקודמו.

ות"ח על שימת לבבו להודיעני בנוגע החבילות וכולי. ומסתם גם בעתיד יעשה כן ותודה למפרע.

להערתו אודות החשיבות המיוחדת של מדת אהבת ישראל, שהרי להבדיל בין ישראל לעמים גם אצל אומות העולם אנגלי אוהב את האנגלים וכו' - החילוק, חילוק עקרי, מובן מלשון הכתוב ואהבת לרעך כמוך, שכמו שאהבת האדם לעצמו אינה תלוי' בזה שרואה מעלות עצמו - בשכל או מדות שבלב או במחשבה דיבור ומעשה, ואדרבה על כל פשעים תכסה אהבת עצמו - כן הציווי בנוגע לאהבת רעהו, שתהי' גם כן אהבה עצמית בלתי תלוי' בדבר ובמעלה וכולי.

על פי זה מובנת התמי' איך אפשר שתהי' דרגת אהבת זולתו "כמוך", ועל זה בא ביאור רבנו הזקן בספר התניא פרק לב, שמתחיל בביאורו ממדרגת אהבת הזולת שבקל יותר להשיגה "כי מי יודע גדולתן ומעלתן" כולי, אבל סו"ס הרי זו ג"כ אהבה תלוי' במעלה, לכן מוסיף ביאור "שכולן מתאימות ואב אחד לכולנה" כולי "אחים ממש".

עיי"ש.

הדגשה מיוחדת עפ"י תורת החסידות בכל האמור מבוארת בספר המצוות לאדמו"ר הצמח צדק, מצות אהבת ישראל פרק ב. עיי"ש.

ומגלגלין ענין לימים מתאימים, שהרי נמצאים אנו בין המצרים דחורבן בית שני שקרה מפני שנאת חינוס. ופשוט שזה שנצטוונו לעשות זכר לחורבן, ביחוד בימים אלו, כוונתו בשביל התיקון, שהרי החורבן הוא כנוסח התפלה ומפני חטאינו גלינו מארצנו כו', ואי אפשר לביטול המשובב כי אם על ידי ביטול הסיבה, וכל גרעון וחלישות בסיבה מביאה גרעון וחלישות בהמשובב, אפילו אם הוא - כמבואר בתורת החסידות - לעת עתה רק בעולמות העליונים. וכיון שעיקר החטא, כהודעת חכמינו ז"ל, הי' בשנאת חינוס, הרי תיקונו באהבת חינוס היינו בלתי תלוי' בדבר. ויהי רצון שבקרוב ממש נזכה לקץ גלותנו ולגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, ויהפכו ימים אלו לששון ולשמחה.

בכבוד ובברכה.

בשיחתי עם הרה"ג והרה"ח ווי"ח אי"א נוי"מ עוסק בצ"צ וכו' הראי"י שליט"א אונטרמן רב הראשי, נסבה השיחה גם בענין הספינות הישראליות ובמענה על שאלתי אמר ברור שמעולם לא הוא ולא רבנות הראשית נתנו היתר לנסיעה בספינות אלו.

יום ראשון

יום שלישי

ט מנחם אב

ה'תש"ג

במנחה: קריאת שמע, שיר של יום, אין באלקינו, וכל השעורים השכיכים לשחרית, ואחר כך סדר תפלת מנחה.

אין מברכין "שעשה לי כל צרכי" עד למחר.

שיעורים. חומש: ואתחנן, שלישי עם פירש"י.

תהלים: מט"ג.

תניא: ועתה הפעם . . . תורה וכו'.

אדני אבי מורי ורבי [הרש"ב] היה לומד בכל שנה ושנה בתשעה באב 'איכה רבה' וסוגית רבי יוחנן דפרק הנזקין. בבקר אחר אמירת הקינות – שהיה אומרם כלם – היה אומר 'איכה'. היה עולה לתורה למפטיר, ולפעמים הן בשחרית הן במנחה.

יום שני

יום רביעי

י מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, רביעי עם פירש"י.

תהלים: נה"ט.

תניא: ב. קטנתי . . . הפנים וגו'.

מסיפורי אאזמו"ר: א) מתחלה הי' אגה"ק קטנתי מסיימת "ורוח נכאה כו'", ואחרי אשר אמר רבינו הגדול שלש פעמים – בליאזנא – המאמר כמים הפנים גו' כפירש"י ולא כתרגומו, אז הוסיף התיבות "וכולי האי – הפנים וגו'", ובזה נטע בהחסידיים מידות טובות.

ב) ווען דער רבי וואלט ניט געשטעלט די דריי ווערטער "במדת אמת ליעקב" – באגה"ק קטנתי – וואלט ער געהאט נאך פופציג טויענט חסידים, אבער דער רבי מאנט מדת אמת.

מספורי אדני אבי זקני מורי ורבי [מהר"ש]: א) מתחלה היתה אגרת הקדש "קטנתי" מסיימת "ורוח נכאה כו'", ואחרי אשר אמר רבינו הגדול שלש פעמים – בליאזנא – המאמר "כמים הפנים גו' כפרוש רש"י ולא כתרגומו, אז הוסיף התיבות "וכלי האי – הפנים וגו'", ובזה נטע בהחסידיים מידות טובות.

ב) אלולי היה הרבי מכניס את שלש המלים "במדת אמת ליעקב" – באגרת הקדש "קטנתי" – היו לו עוד חמשים אלף חסידים, אך הרבי תובע מדת אמת.

יום שלישי

יום חמישי

יא מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, חמישי עם פירש"י.

תהלים: ס"ה.

תניא: ג. וילבש . . . 208 (ח"ו).

רבינו הזקן הלך למעזריטש, ביחד עם אחיו מהרי"ל בשנת תקכ"ד. מהרי"ל הלך בלי רשות ביתו [=אשתו], ולכן חזר מדרכו, ורבינו בא למעזריטש – ושהה שם, בפעם הראשונה, עד אחרי חג הפסח תקכ"ה. שבועים היה מספק אם להשאיר שם, והמאמר הראשון ששמע היה "נחמו נחמו". ויש בזה ספק אם הוא המאמר הראשון לבואו, או הראשון לאחר השבועים שהחליט להשאיר ונתקשר.

יום
רביעי

יום שישי

יב מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, ששי עם פירש"י.
תהלים: סוסח.
תניא: אך מי . . . תדרשנו.

דער רבי - אדמו"ר הזקן - האָט געזאָגט פון מעזריטשער מגיד פון בעש"ט'ס וועגען: ואהבת לרעך כמוך איז א פירוש וביאור אויף ואהבת את ה' אלקיך. אז מ'האָט האָלט א אידען, האָט מען האָלט דעם אויבערשטען, ווייל א איד האָט דאָך אין זיך א חלק אלקה ממעל, איז אז מ'האָט האָלט דעם אידען, דעם אינוועניג פון איהם, ממילא האָט מען האָלט דעם אויבערשטען.

הרבי - אדמו"ר הזקן - אָמר בִּשְׁם הַמַּגִּיד מִמְעֻזְרִיטֶשׁ, מִשְׁמוֹ שֶׁל הַבַּעַל-שֵׁם-טוֹב: "וְאַהֲבַת לְרַעְךָ כְּמוֹךָ" הוּא פִּירוּשׁ וּבִיאור עַל "וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ": כַּאֲשֶׁר אוֹהֲבִים יְהוּדִי, אוֹהֲבִים אֶת הַקְדוּשָׁ-בְרוּךְ-הוּא, שֶׁכֵּן יְהוּדִי יֵשׁ לוֹ הָרִי בְּתוֹכוֹ חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל, הָרִי שֶׁכַּאֲשֶׁר אוֹהֲבִים אֶת הַיְּהוּדִי, אֶת הַפְּנִימִיּוֹת שָׁבוּ, מִמִּילָא אוֹהֲבִים אֶת הַקְדוּשָׁ-בְרוּךְ-הוּא.

יום
חמישי

שבת

יג מנחם אב

ה'תש"ג

בשעת קריאת עשרת הדברות עומדים ופניהם אל הספר-תורה.
שיעורים. חומש: ואתחנן, שביעי עם פירש"י.
תהלים: סט-עא.
תניא: ד. אין . . . קו בצדקה.

"וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ גו'", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנּוּ-לְבִרְכָּהּ: "וְדַבַּרְתָּ בָּם - בְּדַבְּרֵי תוֹרָה הַכְּתוּב מְדִבֵּר". אָמְנָם בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה גּוֹפֵא יֵשׁ כַּמָּה חֲלוּקֵי מַדְרָגוֹת, וּמִכָּאֵר כָּאֵן כָּל הַמַּדְרָגוֹת: בְּשִׁבְתְּךָ בְּבִיתְךָ - הוּא מַעֲמֵד הַנִּשְׁמָה לְמַעַלָּה בְּאוֹצֵר הַנִּשְׁמוֹת, קֵדָם יְרִידָתָהּ לְמַטָּה, וְעוֹסֶקֶת שָׁם בַּתּוֹרָה. בְּלִכְתָּךְ בַּדֶּרֶךְ - קָאִי עַל הַזְמַן שֶׁהַנִּשְׁמָה יוֹרֶדֶת מֵעוֹלָם לְעוֹלָם וּמַמְדִּיגָהּ לְמַדְרָגָהּ, עַד בּוֹאָה לְמַטָּה לְעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוֹפֵי גִשְׁמִי, וּמִתְחִיל לִלְכֹּת בַּדֶּרֶךְ עוֹלָם זֶה עַד יָמֵי זְקֵנָה וְשִׁיבָהּ, עַד וּבְשִׁכְבָּךְ בְּבּוֹא יָמֵי פְקֻדָּתוֹ, וְגַם אִזְ הִנֵּה הַתּוֹרָה תִּשְׁמֹר עָלָיו כְּמִכָּאֵר בְּשִׁשִּׁי דְּאִבּוֹת, עַד וּבְקִיּוּמָךְ כְּאִמּוֹר "וְהִקִּיצוֹת גו'".

יום
שישי

יום ראשון

יד מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: עב-עו.
תניא: וזהו צדק . . . סלה אכ"ר.

במנחה אין אומרים תחנון.

י"ד מנחם אב תש"א - נִמְלָאוּ חֲמִשִּׁים שָׁנָה מִיּוֹם שֶׁאָמַר לִי אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַרְש"ב] שְׂאֵתְחִיל לְרַשֵּׁם הַסְּפּוּרִים שְׁמִסְפֵּר לִי. כַּאֲשֶׁר הִתְחִיל ה"צִמְח צֶדֶק" לְכַתֵּב בְּעֵינֵי נִגְלָה וַחֲסִידוֹת, אָמַר לוֹ אֲדַמּוּ"ר הַזֶּקֶן: "וְקִנְיָה לָךְ חֵבֶר", וְקִנְיָה (קוֹף בְּקִמֵץ, נֻנּוּ בְּסִגּוּל) - לְשׁוֹן קוֹלְמוֹס - לָךְ חֵבֶר. פֶּעַם אָמַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַרְש"ב] בִּשְׁם אֲדַמּוּ"ר הַזֶּקֶן: וְקִנְיָה - לְשׁוֹן קוֹלְמוֹס - לָךְ חֵבֶר, וּפִרְשׁ אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַרְש"ב]: קוֹלְמוֹס הֵלֵב; שֶׁכָּל דְּבַר שְׁלּוּמִדִּים צָרִיךְ "לְחִיּוֹת" אוֹתוֹ.

שבת
קודש

יום שני

טו מנחם אב

ה'תש"ג

אין אומרים תחנון.

שיעורים. חומש: עקב, שני עם פירש"י.

תהלים: עז-עח.

תניא: ה. ויעש . . . 214 שמבין הכל.

וְשֵׁם אֲדֹנֵי אָבִי מוֹרֵי וְרַבִּי [הַרְש"ב]: מַעֲלַת טו בָּאֵב עַל כָּל טו בַּחֲדָשׁ, שְׁזָהוּ רַק הַשְׁלָמוֹת
בְּהַגְלִי, אָבֵל מִכָּל-מָקוֹם הִיא רַק בְּחִינַת מִקְבֵּל, אָבֵל בְּטו בָּאֵב הָאוֹר בָּהּ בְּקִבְעוֹת, לְפִי שְׁהַעֲלִיָּה
הִיא לְפִי עֶרְךָ עֶצֶם הִירִידָה דְתַשְׁעָה בָּאֵב, ... וְזָהוּ "תַשֵּׁשׁ כְּחָה שֶׁל חֲמָה", עֲכו"ם [=עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים
וּמַזְלוֹת] מוֹנִים לְחֲמָה בִישָׂא, וּבְט"ו תַשֵּׁשׁ כּו', בְּמִכָּל-שָׁכֵן מִזְמַן הַבֵּית שְׁהִיו נִכְנָעִים לְשִׁלְמָה, כָּל-
שָׁכֵן לְעֵתִיד, "וְנִהְיָו אֱלִיּו", בְּבִחִינַת בְּטוֹל לְגַמְרִי, וְאֵת רוּחַ הַטְמָאָה אֲעֲבִיר כּו', וּמַעֲיֵן זֶה בְּטו
בָּאֵב תַשֵּׁשׁ כּו'.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה מנחם אב, תשכ"ד

ברוקלין, נ.י.

לכבוד מר דוד נ"י בן-נאים

שלום וברכה!

הנני לאשר בזה קבלת ספר שו"ת רחמים פשוטים וקונטרס דרוש ארץ ישראל שחיברם אביו
הרה"ח וכי' ר' רפאל חיים משה נ' נאים ז"ל. ותשואות חן לכ' בעד שימת לבבו לשלחם אלי.

מאוחר יותר נתקבלו הספרים הנ"ל גם על ידי מר שמואל שי' חסאן. ובראותי שרצונו בכך, וגם
שיהי' לעילוי נשמת אביו המחבר תנצב"ה, מסרתי את הכפולים לישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש,
בכדי שהתלמידים יוכלו לעיין בהם בכל עת מצוא.

בטח למותר לעורר את כ' שאם הספרים אלו מן השוק כדאי ונכון שכ' ושאר בני אביו ידפיסום
עוה"פ לזכות אביו ולתועלת הרבים.

על פי סגנון מכתבו, התקוה שעושה כל התלוי בו להפצת היהדות במקומו עתה, בפרט על פי מה
שאמר חכמינו ז"ל במשנתם שהאב זוכה לבניו וכולי, והובטחנו בכגון זה הבא לטהר מסייעין אותו.

ובפרט שמתקברים אנו לימי הסגולה דחודש אלול, שאז הוא בדוגמת מלך שקודם בואו לעיר
יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה ואז רשאין כל מי שירצה לצאת לחקבל פניו והוא
מקבל את כולם בסבר פנים יפות כו' כמבואר בלקוטי תורה, פ' ראה, לב, ב' לרבינו הזקן בעל התניא
והשולחן ערוך.

בכבוד ובברכה.

מצות מילה צריכה להיות 'לשמה'? יום ראשון ט' מנחם-אב ה'תשפ"א

הענינים: הלכות מילה פרק ב, הלכה א: גוי, לא ימול קָלָל;

וְאִם מָל, אֵינִי צָרִיךְ לְחַזֵּר וּלְמוֹלוֹ.

הכניסה לדת יהודית היא בברית קודש על ידי המילה, כשם שאבותינו נכנסו לברית קודש על ידי מילה, ובוודאי צריך לעשותה 'לשמה', היינו לשם כניסה לדת, כי אם ימול לצורך אחר (רפואה וכדו') איך יכנס לברית על ידי מילה זו? ולכן סובר רבי יוסי שבמילת הגר מבלי עדים שנימול לשם גירות, אין כניסה לברית.

אבל מילת ישראל "עם קדוש, שכבר נכנסו לברית בימי אבותינו בימי צאתנו ממצרים אנו ובנינו אחרינו עד עולם", וכל מי שנולד ישראל הרי הוא בקדושת ישראל גם טרם שנימול, ואינו צריך למול את עצמו כדי להיכנס לדת, ולכן סובר רבי יוסי שאין היא צריכה להיות 'לשמה'.

לדעת כמה תנאים (ע"ז כו, ב) מילת גוי כשרה ולכן סובר הרמב"ם שאם מל אינו צריך לחזור ולמולו, אך לכתחילה לא ימול כי יתכן שרב ורבי יוחנן (שם) סוברים כדעת רבי יהודה הנשיא שמילת גוי פסולה (כסף משנה).

והקשה הגר"י עמדין (שאלת יעבץ, ח"ב סי' קסד):

לדעת רבי יוסי במסכת יבמות (מו, ב), הבא ואומר 'מלתי לשם גרות ולא טבלתי' אין מקבלים את דבריו, שמה היתה זו מילה שלא לשמה. ואילו במסכת עבודה זרה (שם) סובר רבי יוסי שמילת גוי כשרה כי אין צורך שמילה תהיה 'לשמה' (י"כ היכן מצינו מילה מן התורה לשמה?)

ומבאר ה'חתם סופר' (יור"ד סי' ש) שיש לחלק בין שני

ענייני אמן אחר ברכת עצמו יום שני י' מנחם-אב ה'תשפ"א

בתחילתו. ב. רק לאחר שתי ברכות או יותר עונה אמן אחר הברכה האחרונה. ולכן רק "אחר ברכה אחרונה של קריאת שמע ערבית... עונה בה אמן אחר ברכת עצמו", אבל ברכה אחרונה של ק"ש שחורית שאינה אלא ברכה אחת, אינו עונה אחריה אמן, ולא כדעת רש"י (שם ד"ה הא) שעונה אמן בסוף ברכות ק"ש של שחורית וערבית. והתוספות (ד"ה הא בבונה) כתבו: "פוק חזי מאי עמא דבר, שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דברכת המזון".

וב'שלחן ערוך' (א"ח סי' רטו ס"א) פסק כדעת הרמב"ם וכתב - "אין עונה אמן אחר ברכותיו אלא אחר שתי ברכות או יותר" ("סמוכות זו לזו שיש אחיזה לזו בזו" - שו"ע אדה"ז סי' נד ס"א). והרמ"א פסק כדעת התוספות "שאין עונין אמן אחר ברכת עצמו אלא בברכת בונה ירושלים... להפסיק בין ג' ברכות הראשונות שבברכת המזון שהן מן התורה לברכה רביעית שהיא מדברי סופרים... וכן נהגין במדינות אלו" (שו"ע אדה"ז שם).

סדר התפילות נוסח ברכת המזון: ... וּבִנְהָ אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּקִרְבָּהּ, בְּאֶשֶׁר דִּבְרָתָהּ. פְּרוּךְ אֶתָּה ה', בּוֹנֵה בְרִחְמִיו אֶת יְרוּשָׁלַיִם.

בספר 'בני בנימין' העיר על כך שהרמב"ם לא הזכיר כאן שהמברך צריך לענות אמן אחר 'בונה ירושלים', כמו שכתב בהלכות ברכות (פ"א הט"ז): "העונה [אמן] אחר ברכותיו הרי זה מגונה, והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות הרי זה משוכח, כגון אחר בונה ירושלים בברכת המזון".

וכתב ה'כסף משנה' (הל' ברכות שם):

בגמרא (ברכות מה, ב) ביארו כי העונה אמן אחר ברכתו 'הרי זה מגונה' - כשעונה אמן אחר כל ברכה וברכה, ומה שאמרו 'הרי זה משוכח' - כשעונה אמן אחר ברכת 'בונה ירושלים'. והרמב"ם (הל' ברכות שם) הוסיף גם "אחר ברכה אחרונה של קריאת שמע ערבית, וכן בסוף כל ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות - עונה בה אמן אחר ברכת עצמו".

וביאור דבריו הוא שאין לענות אמן אחר ברכת עצמו אלא בשני תנאים: א. הברכה שעונה אחריה היא בסוף הענין ולא

מה דין המסייע למלאכה בשבת? יום שלישי י"א מנחם-אב ה'תשפ"א

שמסתייע גם ברגל השנייה, ומכאן שהסיוע אינו נחשב כהשתתפות במעשה גם מדרבנן (תוספות שבת שם ד"ה רב זבדי). ויש אומרים שמדרבנן אסור לסייע, ורק שלגבי עבודת המקדש לא רצו לפסול את העבודה כאשר מן התורה היא כשרה, אך הכהן העובד שהסתייע ברגלו המונחת על גבי חציצה, עבר על איסור דרבנן (שו"ת חכם צבי סי' פב).

ובדעת הרמב"ם בענין זה יש שדייקו מלשונו שאסור לסייע, שהרי כתב "אינו חייב כלום" ולא שמותר לעשות כן לכתחילה (פרי מגדים א"א אור"ח סי' שטו סק"י). ויש מדייקים מלשונו להיפך שכן בהלכה הקודמת, לגבי שניים שעשו ביחד

הלכות שבת פרק א, הלכה טז: הָיָה בֶּחַ בְּאֶחָד לְהוֹצִיא קֶרֶךְ זֶה לְבָדוֹ, וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ לְבָדוֹ, וְנִשְׁתַּתְּפוּ שְׁנֵיהֶם וְהוֹצִיאֻהָ - זֶה הָרָאוּשׁוֹן שִׁיבּוֹל, חֵיב; וְהַשֵּׁנִי מְסִיעַ הוּא, וּמְסִיעַ אֵינוֹ חֵיב כָּלוּם.

בגמרא (שבת צג, א) נאמר שהמסייע למלאכה שהיתה נעשית בלעדיו פטור. ויש אומרים שהדבר מותר לכתחילה ואין בזה איסור אף מדרבנן, ומביאים ראיה לכך מהמבואר בגמרא (שם צג, ב) לגבי כהן העובד בית המקדש כאשר רגלו האחת מונחת על הרצפה והשנייה מונחת על גבי חציצה, שאם יכול לעמוד על הרגל המונחת על הרצפה, העבודה כשרה אע"פ

לאדם לומר לגוי לעקור לו שן, למרות שמסייע לו בפתיחת הפה, כי מאחר והגוי היה יכול לעשות זאת לבדו, השתתפות הישראל נחשבת כמסייע שאין בו ממש ומותרת לכתחילה. אך יש חוששים לדעת הסוברים שיש במסייע איסור לכתחילה (ראה פסקי תשובות שם סל"ט). ואדמו"ר הזקן (שם, סכ"א) הכריע כי אף לדעת הסוברים שיש במסייע איסור מדרבנן, לצורך חולה (אע"פ שאין בו סכנה) הדבר מותר, כשם שהתירו לצורך חולה איסור אמירה לנכרי.

מלאכה שאין אחד מהם יכול לעשותה לבדו, כתב "הרי אלו פטורים" ואילו לגבי המסייע כתב "אינו חייב כלום" ומשמע שפטור גם ממלקות מדרבנן, ולא כתב שמותר לעשות זאת לכתחילה משום שמכל-מקום יש בזה איסור מסייע לדבר עבירה, אך אם יסייע למי שאינו בר חיובא כגון גוי, הרי זה מותר לכתחילה (ראה מרכבת המשנה, 'מעלות בשבת' עמ' קח). וכן פסק ה'מגן אברהם' (או"ח סי' שכח סקט"ז וראה פמ"ג על דברי המג"א שם) שמסייע אין בו ממש ומותר לכתחילה, ולכן מותר

נתינת תבשיל על האש בערב שבת יום רביעי י"ב מנחם-אב ה'תשפ"א

מצטמק ויפה לו. אבל הרמ"א (שם, ע"פ הרא"ש שבת פ"ג ס"א) כתב: "ונהגו להקל כסברא האחרונה". וה'מנחת כהן' (משמרת השבת, שער שני פ"ה) הוכיח מדברי ה'שלחן ערוך' (סי' רנ"ד ס"ד) שסובר כשיטת רש"י שתבשיל שהתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו אף על אש שאינה גרופה וקטומה שהרי התיר לתת סביב הקדרה פירות הנאכלים חיים (שדינן כמבושל כ'מאכל בן דרוסאי) אף אם האש אינה גרופה וקטומה.

וה'ביאור הלכה' (סי' רנ"ד ונהגו) הביא כי מלשון הרא"ש "מפני שישאל אדוקים במצות עונג שבת ובוודאי לא ישמעו לנו, על כן הנח להם" משמע שדעתו נוטה להחמיר אלא ש"אין בנו כח למחות במקילין שכבר נהגו העם כיש אומרים".

וגם לדעת אדמו"ר הזקן (שם ס"ב) במקום שאין צורך כל כך, טוב לחוש לדעת הרמב"ם, ומותר להשהות על גבי אש שאינה גרופה וקטומה רק אם התבשיל התבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו (שבת כהלכה עמ' שלט).

הלכות שבת פרק ג, הלכה ד: תבשיל שלא בשל כל צרכו... או תבשיל שששל כל צרכו וכל זמן שמצטמק הוא יפה לו - אין משהין אותו על גבי האש בשבת, אף על פי שהנהגה מפורד יום; גורר, שמא יחתה בנחלים כדי להשלים בשולו... אם נרף האש, או שכפה אש הכירה... הרי זה מותר להשהות עליה.

לדעת רש"י (שבת לו, ב ד"ה ורב ששת), תבשיל שהתבשל כ'מאכל בן דרוסאי' (שליש בישולו, ויש אומרים חצי בישולו) מותר להשהותו על גבי האש אף אם הכירה אינה גרופה או קטומה. אך לדעת הרמב"ם (וכן דעת הרי"ף שבת ריש פ"ג) אסור להשהות (אם הכירה אינה גרופה או קטומה) אפילו תבשיל שהתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו ("שיפה לו לאדם ושמח במה שהתבשיל מצטמק" - שו"ע אדה"ז סי' רנ"ג ס"ט) "גזירה שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בישולו", ורק אם מצטמק ורע לו - מותר.

וה'שלחן ערוך' (או"ח סי' רנ"ג ס"א) הביא תחילה את דעת הרמב"ם, וכדעה שניה הביא את דעת רש"י, ולא הכריע האם יש להחמיר כדעת הרמב"ם שלא להשהות תבשיל על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה אף שהתבשל כל צרכו, אם הוא

'זומר' - אב מלאכה או תולדה? יום חמישי י"ג מנחם-אב ה'תשפ"א

מן הגפן הוא 'זימור' וחיתוך משאר אילנות נקרא 'קירסום'. אך מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה (שביעי פ"ד מ"ה) משמע שחיתוך ענפים יבשים הוא כמו עקירת עשבים רעים כדי שהטובים יצמחו יותר ואינו נקרא 'זומר' (אלא 'מנכש'), ורק כאשר הכריתה והחיתוך נעשים במקום ידוע, כדי שיתחזק כח האילן ויתן פריו לרוב, הרי זה 'זימור' הן בגפנים והן בשאר אילנות. ולפי זה יש לומר שהחילוק בין רש"י והרמב"ם הוא רק בפירוש 'זומר': הרמב"ם האומר ש'זומר' הוא אב מלאכה מדבר בכריתה כדי שיתחזק כח הצומח, וזהו מטדד הנטיעה (וזמירה כזו היא אב מלאכה גם לדעת רש"י).

ואילו לרש"י מדובר בזימור שהוא "מחתך ענפים יבשים של גפן" (ובשאר אילנות נקרא 'קירסום'). וכיון שאינו מ'סדר הנטיעה' אלא נעשה משום שיש צורך לקצץ את הענפים שהתייבשו כדי שלא יפריעו לצמיחת הענפים הטובים, זמירה זו היא רק תולדה (גם לדעת הרמב"ם).

הלכות שבת פרק ז, הלכה ג: הוורע ורעים, או הנוטע אילנות... או הזומר - כל אלו אב אחד הן מאבות מלאכות, וענן אחד הוא; שכל אחת מהן - לצמצם דבר הוא מתכונן.

לדעת הרמב"ם 'הזומר' הוא אב מלאכה כי "הזומר את האילן כדי שיצמח הרי זה מעין הזורע" (להלן פ"ח ה"ב). וביאר ה'מגיד משנה' (ה"ד): "כל מלאכה שהיא דומה לאב בדמיון גמור אלא שחלוקה ממנה באיכות הפעולה או באיכות הנפעל, הרי זו אב כמותה". וה'לחם משנה' הוסיף שה'זומר' דומה ל'זורע' באיכות הפעולה, כי כוונת ה'זומר' (קציצת ענפים ישנים מן האילן) היא כדי שיצמח, אע"פ שהם הפכים בפעולות (הזורע הוא חיבור עם הקרקע ופעולת הזומר היא כריתה מהמחובר).

ורש"י (שבת עג, ב, ד"ה כולן) כתב שזמירה היא תולדה של נוטע, כי הזמירה היא כדי להצמיח את האילן.

ומבאר ה'אגלי טל' (זורע אות ד) שאין מחלוקת ביניהם: כתב רש"י (מועד קטן ג, א ד"ה מקרסמין) שחיתוך ענפים יבשים

סחיטת בגד בשבת

יום שישי י"ד מנחם-אב ה'תשפ"א

בפי כלי שיש בו משקה, ולא חילק בין מים לשאר משקים (וגם היבית יוסף, אור"ח סי' שכ, נקט כן בשית הרמב"ם).

וזו כוונת הרמב"ם בהשוואתו את דין הסוחט לדין המגיס: פעולת הסחיטה מוציאה את הלכלוך הבלוע בתוך הבגד, ואף שהיין או שאר המשקים אינם מלבינים את הבגד, מכל מקום, על ידי הסחיטה נפלט ויוצא הלכלוך הבלוע וכשלאחר מכן ישטוף אותו במים, יחזור הבגד לליבונו. ובזה הסחיטה דומה להגסת התבשיל שחיובה הוא משום 'מבשיל' אף שאינה פעולת בישול אלא רק מסייעת בהחדרת החום לתוך התבשיל ובזה היא חלק 'מצרכי הבישול', וכך גם סחיטת הבגד הבלוע ביין או שאר משקים מוציאה את הלכלוך מתוך הבגד ואחר כך, כשישטוף את הבגד במים, הוא ילבין, ולכן הסחיטה היא 'מצרכי הכיבוס'.

הלכות שבת פרק ט, הלכה יא: המכבש בגדים - הרי הוא תולדת המלבן, וחובב. והסוחט את הבגד... הרי זה מכבסו, וחובב; שהסחיטה מצרכי כבוס היא, כמו שהתקנה מצרכי הבישול.

מדוע מדמה הרמב"ם את חיוב סחיטת הבגד שהיא מצרכי הכיבוס להגסת התבשיל שהיא מצרכי הבישול?

מבאר ה'צמח צדק' (על הש"ס שבת פכ"ב ד"ה כל הנ"ל): לדעת התוספות (כתובות ו, א ד"ה הוי) רק סחיטת בגד ממים נחשבת כיבוס, אבל לא סחיטת שאר משקים, שהרי הם מלכלכים את הבגד שנבלעו בו.

אבל לדעת הר"י (תוס' שבת קיא, א ד"ה האי) גם סחיטת שאר משקים חיובה משום כיבוס, כי על ידי הסחיטה "מתלבן" הבגד קצת והוי מכבסו. וכן דעת הרמב"ם (להלן פכ"ב הט"ו) שהסוחט חייב משום שהוא מכבס, ולכן אסור לדחוק מטלית

האם הדלתות צריכות להיסגר? שבת קודש ט"ו מנחם-אב ה'תשפ"א

הדלתות רק ראויות להינעל, אין זו רשות הרבים (אף שגם אינה רשות היחיד), ולכן אין איסור טלטול בתוכה (דברי יחזקאל ה, כג). ולפי זה, דברי הרמב"ם כאן אמורים רק לקולא ולא לחומרא, היינו שאם הדלתות אינן ננעלות בלילה בפועל אין זו רשות היחיד לגבי איסור הוצאה ממנה לרשות הרבים, אך די בכך שהדלתות ראויות להינעל כדי לשלול ממנה דין רשות הרבים ולהתיר בה את הטלטול.

אך יש שפירשו את דברי הרמב"ם כאן כפשוטם שאם אין דלתות העיר ננעלות בלילה בפועל, דינה כרשות הרבים (וממילא אסור לטלטל בתוכה), והחילוק בין שתי ההלכות הוא, כי כאן מדובר בדלתות העיר שמלכתחילה לא נועדו לצורך היתר טלטול אלא לשמירת העיר, ולכן אינן מבטלות מהעיר את דין רשות הרבים אלא אם כן ננעלות בפועל, אך להלן מדובר בדלתות שנעשו מלכתחילה לשם ביטול דין רשות הרבים מהעיר, וכוונה זו מועילה אף אם אין עומדים לנעול אותן כלל (חידושי רבי שמעון שקאפ, מהדורה חדשה ח"ד ליקוטים סי' טו).

הלכות שבת פרק יד, הלכה א: וכן מקום שהוא מקנה ארבע מחיצות... בגין מדינה המקפת חומה שדלתותיה ננעלות בלילה... בלן רשות היחיד נמורה הן.

מדברי הרמב"ם כאן מבואר כי עיר המוקפת חומה אינה נחשבת כרשות היחיד אם דלתות החומה נותרות פתוחות, ורק אם הדלתות ננעלות בלילה, אזי היא נחשבת כרשות היחיד גם ביום.

אך להלן (פי"ז ה"י) כתב כי כדי להכשיר לטלטול שטח שבין שני כתלים שרבים עוברים בו, "עושה דלתות מכאן ודלתות מכאן... ואינו צריך לנעול הדלתות בלילה אבל צריך שיהיו ראויות להינעל", הרי שאפשרות הנעילה מועילה להחשיב את המקום כרשות היחיד אע"פ שאינן ננעלות בפועל, ולכאורה הדברים סותרים להלכה זו!

ויש שביארו: אמנם אם אין הדלתות ננעלות בפועל אין זו רשות היחיד והמוציא משם לרשות הרבים פטור, ומכל-מקום לגבי היתר הטלטול במקום זה (שעלי מדובר להלן), אף אם

המשך ביאור למס' סוכה ליום ראשון עמ' א

הכשיר ציצית זו, מוכח שגם שמואל סובר שפסקתן זו היא עשייתן. ואם כן מדוע לגבי הסוכה אמר שמואל שצריך לחזור ולנענע את הסכך. מיישבת הגמרא: לא – אין מדובר שהיה קושר ואחר כך פוסק, אלא שהיה פוסק את ראשי החוטין ורק אחר כך היה קושר, ונמצא שבשעת עשיית הציצית כבר היתה כשרה.

מקשה הגמרא: והלא אופן זה שפוסק ואחר כך קושר דין פשוט הוא שהציצית כשרה, ומאי למימרא – מה בא שמואל להשמיענו בדין זה. מתרצת הגמרא, חידוש גדול השמיענו שמואל, דקחו דמימא – היה מקום לומר שגם באופן שפוסק ואחר כך קושר הציצית פסולה, משום

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - ט"ט"ו מנחם-אב ה'תשפ"א

יום א' ט' מנחם-אב* ה'תשפ"א

הלכות מילה

פרק שני

(1) מי הם הכשרים למול; כיצד מוהלים; מכשירי מילה אם דוחים שבת ויום טוב.

א. הכל פֿשרין למול. ואפלו ערל² ועבד³ ואשה⁴ וקטן⁵ מלין במקום שאין שם איש⁶. אבל עכו"ם לא ימול קלל⁸. ואם מל - אינו צריך לחזור ולמול שניה⁹. ובכל מלין, ואפלו בצור¹⁰ ובזכוכית ובכל דבר שפֿורת. ולא ימול בקרומית¹¹ של קנה, מפני הסכנה¹². ומצוה מן המבחר למול בברזל¹³ - בין בספין, בין במספֿרים. ונהגו כל ישראל בספין.

(2) ישראל שלא נימול מפני שמתו אחיו מחמת מילה, ועדיין לא נתחזק כוחו, כמבואר לעיל (פרק א, הלכה י"ח). אבל מתכוון להפיר ברית בזדון, לא (רבי מנח, הובא "בבית יוסף" יורה דעה סימן רסד). (3) אף על פי שאינו מחוייב בכל המצוות, אלא כאשר המחוייבת במצוות עשה שאין הזמן גרמן, אבל מתוך שהאשה כשרה למול גם העבד כשר. (4) אף על פי שאינה בת מילה (עבודה זרה דף כז עמוד א). (5) אף על פי שאינו בר דעת ואינו יודע לכוון לשם מצוה, אבל מילה אינה צריכה לשמה (שם). (6) כי במקום שיש שם איש הוא קודם לכולם (רי"ף לשבת סוף פרק יט). (7) (עבודה זרה שם) שנאמר: "הימול ימול", קרא בו המל - ימול: מי שהוא מהול ימול אחרים, אבל אשה מתוך שאינה בת מילה הרי היא כמהולה וכשרה. (8) אפילו במקום שאין שם מי שימול. (9) וב"ספר המצוות גדול" כתב שעל כל פנים צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית שאינו עדיף מנולד כשהוא מהול, וייתכן שגם רבינו סובר כך ("בית יוסף יורה דעה סימן רס"ד). (10) אבן חדה, ככתוב (שמות פרק ד, פסוק כה): ותיקח ציפורה צור ותכרות את ערלת בנה. (11) הצד החד של קנה עץ. (12) שקסמים ניתנים ממנה כשדוחקים אותה, ויש לחוש שמא ינקבו את הגיד (תולין דף טז עמוד ב וברש"י שם). (13) (שבת פרק י"ט, משנה א) "כורתים עצים לעשות פחמים לעשות ברזל" (למול בו). וראה ב"פרישה" ליוורה דעה (סימן רס"ד סעיף קטן ז) טעם לזה.

ב. כיצד מוהלין? חותכין את פל העור המִחִפֶּה¹⁴ את העֶטְרָה¹⁵, עד שתתגלה פל העֶטְרָה. ואחר־כֵּן פורעין¹⁶ את הקרום הָרֵךְ שֶׁלִּמְטָה מִן הָעוֹר¹⁷ בצפֿון, ומחזירו לְכָאן וּלְכָאן עד שיראה בשר

העֶטְרָה. ואחר־כֵּן מוֹצֵץ אֶת הַמִּילָה עַד שֶׁיֵּצֵא הָדָם מִמִּקְוֵמוֹת רְחוּקִים, כְּדִי שֶׁלֹּא יִבּוֹא לִידֵי סִכְנָה¹⁸. וְכָל מִי שֶׁאִינוֹ מוֹצֵץ, מַעֲבִירִין אוֹתוֹ¹⁹. ואחר שמוצץ, נוֹתֵן עָלֶיהָ אֶסְפָּלָנִית אוֹ רִטְיָה²⁰ וְכִיּוֹצֵא בָהֶן.

(14) המכסה. (15) הוא הבשר שבראש הגיד (האבר) עד לחוט הגבוה המקיף את הגיד, שממנו הגיד משפע ויורד לצד הקרקע. (16) קורעים. (17) כי עור הערלה כפול הוא, העליון עבה, והפנימי דק מאוד, והוא מכסה את ראש הגיד. (18) שעל ידי החבורה, הדם שבבשר הגיד מתחמם ונקפה. ואפשר שיצבה הגיד. כל הלכה זו מקורה (שבת דף קלג עמוד ב). (19) מפטרים אותו מלהיות מוהל. (20) תחבושת מרוחה במשחה העוצרת הדם, ומרפאה את הפצע.

ג. יש ציצין²¹ מעֶפְכִּין אֶת הַמִּילָה, וְיֵשׁ צִיצִין שֶׁאֵין מַעֲפִכִּין אֶת הַמִּילָה. כיצד? אם נִשְׁאָר מַעוֹר הָעֶרְלָה עוֹר הַחוּפָּה רֹב גְּבָהָה²² שֶׁל עֶטְרָה - הֲרִי זֶה עֶרְל פְּמוֹת שְׁהִיָּה; וְזֶה הָעוֹר הוּא צִיצִין הַמַּעֲפֵכִי. ואם לא נִשְׁאָר מִמֶּנּוּ אֵלָא מַעַט, שֶׁאִינוֹ חוּפָּה רֹב גְּבָהָה שֶׁל עֶטְרָה - זֶהוּ צִיצִין שֶׁאִינוֹ מַעֲפֵכִי.

(21) נימי הערלה שנשארו מדובקים בעטרה. (22) וקל וחומר לרוב היקפה. (23) וצריך לחתכו שנית. (24) ואין מלים אותו שנית (שבת דף קלז עמוד א).

ד. המל - פל זמן שעוסק במילה²⁵, חוזר בין על הציצין שמעפכין בין על ציצין שאין מעפכין; פֿרש"י²⁶, על ציצין המעפכין חוזר, על ציצין שאינן מעפכין אינו חוזר²⁷. מל ולא פָּרַע אֶת הַמִּילָה²⁸ - כָּאֵלּוֹ לֹא מָל²⁹.

(25) שלא סילק ידיו ממנה. (26) סילק ידיו. (27) אינו מחוייב לחזור ולמול. ויש מפרשים: שאסור לו לחזור ולמול משום צער התינוק (מרכבת המשנה). ומקור הלכה זו בברייתא (שבת דף קלג עמוד ב). אולם רוב המפרשים ורש"י בראשם מפרשים ברייתא זו במילה בשבת, אבל בחול וודאי שצריך לחזור על ציצים אפילו שאינם מעכבים, ורבים תמהים על רבינו מניין לו שאפילו בחול אינו חוזר (ראה בשאלות ותרובות שאגת אריה סימן ג) והגאון רבי אליהו דוד רבינוב'ץ הביא מקור נאמן לשיטת רבינו מתלמוד ערוך במסכת יבמות דף מז עמוד ב שבמילת הגר אמרו שם: "נשתירו בו ציצים המעכבים את המילה חוזרים ומלים אותו שניה" - משמע שעל ציצים שאינם מעכבים אינם חוזרים, והרי מילת הגר אינה אלא בחול, שהרי אינה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ואפשר היה לעשותם בערב שבת. (42) שאסור להעביר חפץ בשבת מרשות לרשות אם לא עירבו ביניהן. (43) רחוב סתום משלוש צדדיו, והרוח הרביעית פתוחה לרשות הרבים, וקורה נתונה עליו מכותל לכותל, ומן התורה מותר לטלטל בכולו, וכן מותר להוציא מהחצרות למבוי, שכל המבוי הרי הוא כרשות היחיד, אלא שמדברי סופרים אסור להוציא מהחצרות למבוי, אם לא עירבו ביניהן. עירוב - מבואר לעיל הלכות ברכות פרק י"א, הלכה ג בבבאורנו, וראה הלכות עירובין (פרק א, הלכות וז), וזה שכתב רבינו: "ואפילו מבוי שאינו מעורב" לומר שלא רק מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים שאסור מן התורה להוציא מזה לזה, אלא דרך מבוי שאין אסור בהעברתו אלא מדברי סופרים - אסור להביא סכין למילה בשבת. (44) דרך המבוי. וראוי להעיר שאין האיסור להביא דרך מבוי אלא כלים ששבתו בתוך הבית אבל כלים שהיו מונחים כל יום השבת בחצר, מותר להעבירם מחצר לחצר אפילו דרך מבוי שאינו מעורב, כמבואר בדברי רבינו הלכות עירובין (פרק ג, הלכה יט). (45) המיועדת למצוות מילה. (46) וכלל הוא: "כל שאפשר לעשותו מערב שבת אינו דוחה שבת" (שבת דף קל עמוד א) ושם עמוד ב מקור כל הלכה זו. וראה פסחים דף צב עמוד א "איזמל (סכין) העמידו דבריהם במקום כרת".

- 21 ז. וכן אין שוחקין לה⁴⁷ סממנין, ואין מחמין לה⁴⁸
- 22 חמין⁴⁸, ואין עושין לה אספליגית⁴⁹, ואין טורפין⁵⁰
- 23 יין ושמן. ואם לא שחק פמון⁵¹ מערב שבת - לועס
- 24 בשניו⁵² ונותן. ואם לא טרף יין ושמן - נותן זה
- 25 לעצמו וזה לעצמו. זה הכלל: כל שאפשר לעשותו
- 26 מערב שבת, אינו דוחה את השבת. אבל אם שכח
- 27 ולא הכינו המכשירין - תדחה המילה לתשיעי⁵³.

(47) למילה, לרפאותה שהרי מלאכת הטחינה היא אחת משלושים ותשע מלאכות שנאסרו בשבת (שבת דף עג עמוד א). (48) לרחוץ את התניוק לפני המילה. (49) שעשיית האספליגית אפשר להכין מערב שבת. (50) מערבין. רגילים היו לערב שמן ויין בקערה - כדרך שטורפים ביצה בקערה - ולטפס ממנה על המילה לרפואה, ובשבת אסור לטורף גזירה משום שחיקת סממנים. (51) מין זרע רחני, ומשתמשים בו למאפה תנור (קיממעל בלע"ז) ונמצא במקרא (ישעיה פרק כח, פסוק כז). (52) שכל מה שאפשר לשנות במלאכת שבת משנים. ומקור כל הלכה זו (שבת פרק י"ט, משנה ב). (53) שלא הודחה שבת מפני מילה, אלא במילה עצמה, שבשעת דיחוי שבת הוא מקיים מצוות עשה של מילה, אבל במכשיריה לא, שעדיין אין לו מצוה בהכנתם ("קריית ספר").

- 28 ח. מלו את הקטן בשבת, ואחר-כך נשפכו החמין⁵⁴
- 29 או נתפזרו הסממנין - עושין לו הכל בשבת, מפני
- 30 שפסגה היא⁵⁵ לו. מקום שדרכן להרחיץ את
- 31 הקטן⁵⁶, מרחיצין אותו בשבת ביום המילה - בין
- 32 לפני המילה, בין לאחר המילה⁵⁷, או בשלישי של
- 33 מילה⁵⁸ שחל להיות בשבת בין רחיצת כל גופו⁵⁹,
- 34 בין רחיצת מילה; בין בחמין שהוחמו מערב שבת,

דוחה שבת, שמילה שלא בזמנה היא. (28) שלא קרע את הקרום הדק וגילה את בשר העטרה. (29) (שבת דף קלו עמוד ב) שאף על פי שלא נתפרשה הפריעה בתורה - ולא ניתנה פריעה לאברהם אבינו (יבמות דף עא עמוד ב) - אבל נצטוונו בה על פי הלכה למשה מסיני, ולפיכך מי שלא נפרע, עדיין הוא בעונש כרת כאילו לא נימול כלל. ובירושלמי (יבמות פרק ח, הלכה א) דרשו: "המול ימול, מכאן לשתי מילות, אחת למילה, ואחת לפריעה".

- 1 ה. קטן שפשוו רך ומדלדל³⁰ ביותר, או שהיה בעל
- 2 בשר³¹, עד שיראה פאלו אינו מהול - רואין אותו
- 3 בעת שיתקשה³²: אם נראה שהוא מהול - אינו צריך
- 4 כלום, וצריך לתקן את הבשר מפאן ומפאן³³, מפני
- 5 מראית העין³⁴; ואם בעת שיתקשה לא נראה מהול
- 6 - חוזרין וקוצצין את הבשר המדלדל מפאן ומפאן,
- 7 עד שתראה העטרה גלויה בעת קשוי³⁵. ודבר זה
- 8 מדברי סופרים³⁶; אבל מן התורה, אף-על-פי שהוא
- 9 נראה כעל, הואיל ומל, אינו צריך למול פעם
- 10 שניה³⁷.

(30) רפוי ותלוי. (31) שהוא שמן ונראה הבשר שלמעלה מערלתו - לאחר שניטלה ערלתו - כאילו הוא חוזר וחופה את העטרה. (32) ובשרו מתפשט ונמתח. (33) יש להשתדל לדחוק העור לאחריו, ולקשרו סביב הגיד למעלה מן העטרה, אם אפשר שיעמוד שם ולא יחזור למטה, ואם אי אפשר בדרך זו אין צריך לחתוך ממנו כלום (תרומת הדשן, הובא בב"ח לורה דעה סימן רסד). (34) שלא יחדו בו שהוא ערל. (35) (שבת דף קלו עמוד ב). (36) שכן לשון המשנה (שם פרק י"ט משנה ה): "ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין" - משמע שמן התורה אינו צריך מילה שנית. (37) והרי הוא כשאר הנימולים ומותר לאכול בתרומה ובפסח (ראה הלכות תרומות פרק ז, הלכה י').

- 11 ו. עושין כל צרכי מילה בשבת: מלין, ופורעין,
- 12 ומוצצין, וחוזר על ציצין המעפכין, אף-על-פי
- 13 שפרש³⁸, ועל ציצין שאין מעפכין, כל זמן שלא
- 14 פרש³⁹; ונותן עליה אספליגית⁴⁰. אבל מכשירי
- 15 מילה⁴¹ אינן דוחין את השבת. כיצד? הרי שלא
- 16 מצאו ספין - אין עושין ספין בשבת, ולא מביאין
- 17 אותו במקום למקום⁴². ואפלו מבוי⁴³ שאינו מערב,
- 18 אין מביאין אותו מחצר לחצר⁴⁴. ואין ערוב
- 19 מדבריהם נדחה מפני הבאת הספין⁴⁵, הואיל ואפשר
- 20 להביאו מערב שבת⁴⁶.

(38) שסילק ידיו. (39) שכל חיתוך הערלה ניתנה שבת להידחות אצלה. אבל משפירש, אינו חוזר שהרי זו התחלה בפני עצמה ועל אלו לא ניתנה שבת להידחות. (40) תחבושת, אף על פי שרפואה אסורה בשבת משום שחיקת סממנים רפואת המילה מותרת, שזה חולי ישיש בו סכנה. (41) דברים שהם מכינים ומאפשרים את המילה,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

1 בין בחמין שהוחמו בשבת⁶⁰, מפני ששפנה היא
2 61.

11 י. מכשירי מילה, אפלו בזמנה⁶⁷, אינן דוחין את
12 יום-טוב, הואיל ואפשר לעשותן מערב יום-טוב.
13 וקל וחמר הדברים: אם לא דחו מכשירי מילה
14 שבות, שהוא מדבריהם⁶⁸, היאך ידחו לא-תעשה
15 שבתורה⁶⁹? אבל שוחקין לה סמנין ביום-טוב,
16 הואיל וראוי לקדשה⁷⁰, וטורפין לה יין ושמן⁷¹.

(67) ביום השמיני. כגון, הבאת סכין על ידי ישראל
דרך מבוי שאינו מעורב, כמבואר לעיל הלכה ו. (69) שהרי
יום טוב אסור במלאכה מן התורה, שנאמר (ויקרא פרק כג,
פסוק ח): כל מלאכת עבודה לא תעשו וכבר אמרנו לעיל
הלכה ז, שאין להתיר מכשירי מילה מטעם עשה דוחה לא
תעשה. (70) לחבל בהם את התבשיל שהרי מותר לבשל
ביום טוב, וכל דבר שהוא מאכל בריאים אין בו משום
איסור רפואה בשבת. (71) (שבת דף קלד עמוד א) כי
אפילו בשבת אין איסור טריפת יין בשמן אלא מדבריהם,
גזירה משום שחיקת סמנים, וביום טוב התירו משום צרכי
מילה ("מעשה רוקח").

פרק שלישי

(1) נוסח ברכת המוהל ואבי הבן; ברכת מילת גרים ועבדים;
ערך מצות מילה וחיובותה.

17 א. המל מברך קדם שמו²: אשר קדשנו במצותיו
18 וצונו על המילה - אם מל בן חבירו. ואם מל את
19 בנו - מברך: וצונו למול את הבן³, ואבי הבן מברך⁴
20 ברכה אחרת: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם,
21 אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו⁵ בביתו של
22 אברהם אבינו. מצוה על האב למול את בנו, יתר
23 על מצוה שמצוין ישראל שמו⁶ מלך על ערל שביניהן.
24 לפיכך אם אין שם אבי, אין מברכין אחריה ברכה
25 זו⁶. ויש מי שהורה⁷, שייברכו אותה בית-דין או
26 אחד מן העם, ואין ראוי לעשות בן.

(2) כבר נתבאר לעיל (הל' ברכות פ"א, ה"ב) "שכל
מצות-עשה שבין אדם למקום בין מצוה שאינה חובה, בין
מצוה שהיא חובה - מברך עליה קודם לעשייתה".
(3) פסחים ז, ע"ב. ע"פ הכלל שקבע רבינו בהל' ברכות
(פ"א, ה"א) שכל העושה מצוה לעצמו, מברך: "לעשות".
עשאה לאחרים מברך: "על העשייה". והיות ומצוה על האב
למול את בנו, לפיכך הוא מברך "למול" כדין העושה מצוה
לעצמו, אבל המל את בן חבירו שאינו מצווה על מילה זו
אלא הוא מוציא בה את האב ידי חובתו, לפיכך הוא מברך
"על המילה". (4) נוסף על הברכה הראשונה שבירך
כשמל, או כשאחר בירך על מילת בנו. (5) אף-על-פי
ש"להכניסו" משמע להבא (לעתיד) וזה כבר הכניס את הבן
בבית? אבל עיקר ברכתו אינה מכוונת על המילה הזאת
שנתקיימה רק עכשיו, אלא נותן שבח לה' שציונו על מצוה
זו בכללה. ותיקנו לברכה כעת, לגלות ולהודיע שמילה זו
נעשית לשם הקב"ה ולא לשם עבודה-זרה ('תוספות'
לפסחים ז.). ומטעם זה, אין לתמוה למה מברכה אחר
העשייה, בניגוד ל"ברכת המצוות" שמברכים אותה לפני

(54) שרוחצים בהם את המילה. (55) שדחוייה היא שבת
אצל סכנת נפשות, אבל אם נשפכו לפני המילה תידחה
המילה, כי אין להתיר להחם מים מפני הסכנה, כי אדרבה אל
ימול ואל יסתכן, וכן דעת הר"ה והרשב"א. (56) כדי
לחזקו. (57) לרפאותו. (58) שאז המחלה מתגברת והילד
בסכנה, וזכר לדבר, שנאמר (בראשית פרק לד, פסוק כה):
ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. (59) אף על פי שגזרו
חכמים על רחיצת כל הגוף בחמים ואפילו בחמים שהוחמו
מערב שבת, כמבואר (בשבת דף מ עמוד א) משום גזירה,
מפני הבלנים שהיו מחמים המים בשבת, ואומרים מערב
שבת הוחמו - במקום מצוות מילה התירו - שאין הגזירה
שייכת בה כל כך (ר"ן לשבת פרק יט). (60) זה מוסב רק
על רחיצת מילה ביום השלישי, אבל על הרחיצה לפני המילה
אין נימוק זה מועיל, כי אדרבה לא ימול ולא יסתכן. ואין
היתר לרחיצה בחמין לפני המילה אלא בחמים שהוחמו
מערב שבת או שחממם גוי בשבת לצורך עצמו, ולומר לגוי
שיחמם בשבת לצורך התינוק - אסור. וראה במוספנו
"תשובות רבינו": הלכות מילה פרק ב מה שהשיב בעניין זה
לחכמי לונל. (61) וזה לשון רבינו (הלכות שבת פרק ב,
הלכה ג): "ואסור להתממה בחילול שבת לחולה שיש בו
סכנה, שנאמר: "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", - הא
למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד
ושלום בעולם, ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת
ואסור, עליהם הכתוב אומר (יחזקאל פרק ח, פסוק כה): וגם
אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם".

3 ט. שפחו ולא הביאו ספין מערב שבת - אומר
4 לעפ"ם להביא ספין⁶² בשבת; ובליבד שלא יביא
5 אותו דרך רשות הרבים⁶³. כלל של דבר: כל דבר
6 שעשיתו בשבת אסורה עלינו משום שבות⁶⁴, מתר
7 לנו לומר לעפ"ם לעשות אותן, כדי לעשות מצוה
8 בזמנה; ודבר שעשיתו אסורה עלינו משום
9 מלאכה⁶⁵, אסור לנו לומר לעפ"ם לעשותו
10 בשבת⁶⁶.

(62) דרך מבוי שאינו מעורב שאין איסור בהעברתו אלא
מדברי סופרים ולצורך מצוות מילה התירו. (63) שאיסור
ההעברה ברשות הרבים הוא מן התורה. (64) שבות
ממלאכת שבת, וכל מלאכה שאינה אסורה מן התורה, אלא
שחז"ל גזרו עליה שלא לעשותה נקראת "שבות" מלשון
"וביום השביעי תשבות". (65) וגם העברת חפץ דרך רשות
הרבים מלאכה היא ש"הוצאה" מרשות לרשות היא
משלושים ותשע מלאכות האסורות בשבת. (66) אפילו
לצורך מצוה (עירובין דף סח עמוד א) והשווה דברי רבינו
הלכות שבת (פרק ו הלכה ט), והטעם שאסור לנו לומר לגוי
לעשות בשבילנו מלאכה בשבת, "כדי שלא תהיה שבת קלה
בעינינו ונבוא לעשות בעצמנו" (מלשון רבינו הלכות שבת
פרק ו, הלכה א). ודבר זה מדברי סופרים הוא, וכן אמרו
(שבת דף קנ עמוד א): "אמירה לגוי - שבות".

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

14) שגם בניו אחריו לדורותם חתמם הקב"ה באות מילה, שהיא ברית קדושה בין ה' ובינינו. (15) בשכר מצות מילה נעשה הקב"ה לנחלתנו וחלקנו, ככתוב (בראשית יז, ז): והקימותי את בריתי... להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו. (16) כאן הוא פונה לה' בבקשה, כאומר: "אתה צונו" וכו'. וראה במוספנו "תשובות רבינו". (17) הנפש, שהיא חביבה מהכל, מלשון הכתוב (ירמיה יב, ז): נתתי את ידידות נפשי. (18) הנפש שבגופנו, או הנפש הנשארת לנו אחרי מותנו. (19) מגיהנום, וכן אמר הנביא (זכריה ט, יא): גם את בדם ברייתך שלחתי אסירך מבור אין מים בו. וכן אמרו חז"ל (עירובין יט, ט): "אברהם אבינו יושב על יד פתחו של גיהנום ומעלה את כל מי שנימול". (20) נוסח ברכה זו נמצא בשבת קלז: וכדאי להעיר, שרבינו בתשובותיו מביא ברכה זו בנוסח אחר. ראה במוספנו "תשובות רבינו". (21) "שהרי מצוה זו אינה תמידית ואינה מצויה בכל עת, והרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן" (מלשון רבינו לעיל הל' ברכות פ"א, ה"ט). ורבים חולקים על רבינו, וסוברים שאין לברך "שהחיינו" בברית מילה, משום שאין מברכים ברכה זו אלא בשעת שמחה וחדוה, וכאן התינוק מצטער (ראה כתובות ח, ט: 'תוספות' לעירובין מ:). אולם ב'הגהות מיימוניות' דוחים סברא זו שאין "ברכת שהחיינו" מתבטלת מחמת צער, שהרי תלמוד ערוך הוא: "מת אביו והוא יורשו - בתחילה אומר ברוך דיין אמת, ולבסוף הוא מברך שהחיינו" [אם אין עמו אחרים] (ברכות נט: ; וראה לעיל הל' ברכות פ"י, ה"ז). והגר"א ב"ד סי' רסה ס"ק לו, אומר: כי הברכה היא על שמחת המצוה לא על שמחת הגוף, וגדולה מזו כתב הרדב"ז (ח"א סימן תלד): שבני האנוסים הבאים להכנס תחת כנפי השכינה, מברכים בעצמם בשעת מילתם ברכת שהחיינו, ואע"פ שמצטערים מחמת הכאב, אין שמחה אלא שמחת הלב, כי אע"פ שהגוף מצטער הלב שמח, ועל שמחת הלב הוא מברך והכתוב אומר (תהלים קיט, קסב): שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, ודרשוהו חז"ל (שבת קל). על המילה. ונהגו בכל מלכות ארץ ישראל וסוריא וסביבותיה ובמלכות מצרים לברך שהחיינו כרבינו" (לשון השו"ע סי' רסה, סעיף ז).

העשייה? כי אין זו "ברכת המצוות" אלא ברכת שבת והודאה בעלמא (כסף-משנה). וכן כתב רבינו בתשובתו, ראה במוספנו "תשובות רבינו". אולם רבינו אברהם בנו של הרמב"ם מעיד על אביו שדעתו לברך ברכה זו לפני המילה, וכזה הורה ונעשה מעשה לפניו (חידושי הרמב"ם שחיבר בנו, הובאו בספר "מעשה רוקח" דף א' עמ' ב', וב"קובץ" דף' ליפסא דף נב:). (6) כי ברכה זו ניתקנה לאב, משום תוספת מצוה המוטלת עליו יותר מעל כל ישראל. נוסחנו כנוסח כת"י התימנים, ובדפוסים אחרים כתוב: אחריה. (7) רב האי גאון, הובא בראש"ל לקידושין פ"א. ורב יהודאי גאון, הובא ב"האשכול" ח"ב פרק ב.

1 **ב. ואם היו שם עומדין⁸, אומרים: בְּשֵׁם שְׁהַכְנֵסְתוּ**
2 **לְבְרִית, בְּן תְּכַנִּיסֶהוּ לְתוֹרָה וּלְחַפָּה וּלְמַעֲשִׂים**
3 **טוֹבִים⁹.**

(8) כלומר, אם יש עוד אנשים הנוכחים בשעת המילה. ונקט רבינו "עומדים" כי מצוה לעמוד בשעת המילה, וסמך לדבר: ויעמוד כל העם בברית (מלכים-ב כג, ג) וכן הודגש בתלמוד (שבת קלז): "העומדים אומרים", וכן כשמביאים התינוק לחדר הברית הכל עומדים מפני נושאי התינוק לחלוק כבוד לעושי המצוה ('ברטנורא' לביכורים פ"ג, מ"ג). וגם צריך שיהיו עשרה אנשים בשעת הברית מילה, שאנו מדמים תינוק הנימול שיצא ממעי אמו, ליוצא מבית האסורים המחוייב להודות בפני עשרה, כמבואר לעיל (הלכות ברכות פ"י, ה"ח). אלא שאין לעכב מצות מילה כשאין עשרה ('דרכי משה' ליו"ד סי' רסה). (9) שבת קלז, ע"ב. אמירה זו מכוונת ע"פ ההלכה שהאב חייב למול את בנו, לפדותו ללמדו תורה ולהשיאו אשה (קידושין כט). והיא מרמזת לאב שמהיום והלאה מוטלות עליו מצוות אלו. והזכירו "מעשים טובים" באחרונה, אע"פ שהבן חייב במצוות מבן י"ג שנה, וזמן חופה הוא רק כשהוא בן שמונה-עשרה שנה, לפי שאין בית-דין של מעלה מעניש עד שיהיה בן עשרים, והוא נכנס לחופה לפני כן בהיותו בן שמונה-עשרה (אבודרהם).

4 **ג. ואחר-כך מְבַרֵךְ אָבִי הַבֵּן אוּ הַמֶּלֶךְ¹⁰ או אֶחָד מֵן**
5 **הָעוֹמְדִין שֵׁם: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,**
6 **אֲשֶׁר קָדַשׁ יְיָדֵינוּ¹¹ מִבִּטָּן וְחָק בִּשְׁאָרָא¹² שֵׁם,**
7 **וְצִאֵצְאֵנוּ¹³ חֲתָם בְּאוֹת בְּרִית קְדָשׁ¹⁴. עַל בֶּן בִּשְׁכַר**
8 **זֹאת, אֵל חַי חֲלָקָנוּ¹⁵ צוּרֵנוּ¹⁶, צוּה לְהַצִּיל יְיָדֵינוּ¹⁷**
9 **שְׂאֲרָנוּ¹⁸ מִשְׁחַת¹⁹ לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר שֵׁם בִּבְשָׁרָנוּ²⁰.**
10 **בְּרוּךְ אַתָּה ה', נוֹרֵת הַפְּרִית. וְאָבִי הַבֵּן מְבַרֵךְ**
11 **"שְׁהַחֲיֵנוּ"²¹.**

12 **ד. הַמֶּלֶךְ אֶת הַגֵּרִים, מְבַרֵךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ**
13 **מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קָדַשְׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצוּנוּ לְמֹלֵד²² אֶת**
14 **הַגֵּרִים וּלְהַטִּיף²³ מִמֶּנּוּ דָם בְּרִית, שְׂאֵלְמָלָא דָם**
15 **הַפְּרִית לֹא נִתְקַיְמוּ שְׁמַיִם וָאָרֶץ, שְׁנֶאֱמַר: אִם לֹא**
16 **בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֲקֹת שְׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שְׁמִיתִי²⁴.**

22) שאין זה כעושה מצוה להוציא אחרים, כי מילת גר מוטלת על כל ישראל, וכולם שווים בדבר, אלא שהקודם בו זכה, ולפיכך מברך "למול" כדין "אב המל את בנו" המבואר לעיל ה"א. (23) לפי שיש כמה גרים המתגיירים כשהם נימולים, ועיקר מילתם הטפת דם ברית, לפיכך תיקנו לומר לכולם כן (רי"ף לשבת פ"י, ובר"ץ שם). (24) שבת קלז, ע"א. כי אע"פ שידוע הוא שהתורה מקיימת את העולם, אבל אין עסק התורה אלא בזמן שבני אדם ערים, ובשעה שהם ישינים על מיטותיהם מי מקיים אז העולם? אבל המילה דבוקה בגופו של אדם בשכבו ובקומו וראויה

(10) ונוטל ידיו ורוחץ פיו שנתלכלכו מחמת המילה, ואחר כך מברך (שם). (11) יצחק אבינו נקרא ידיד, על שם: אשר אהבת (בראשית כב, א) שטרם שנוול נתקדש למצוה זו, ככתוב (שם, יז, יט): אבל שרה אשתך יולדת לך בן... והקימותי את בריתי אתו וגו' בריתי - זו ברית מילה. (12) בבשרו, לא כשאר החוקים שאינם חקוקים בבשרו של אדם, כמו תפילין וציצית וכדומה. (13) ובניו, הצאצאים והצפיעות (ישעיה כב, כד) מתרגם יונתן: בניה ובני בניה.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(פרק יט, מ"ג) הכותב: "וחדשים מקרוב כתבו שאין אנדרוגינוס בנמצא כלל, ואני אומר אשר פיהם דבר שוא וימינים ימין שקר, ועיני ראו ולא זר, זה כשתים-עשרה מלת בעצמי ילד כזה, שהיתה לו זכרות כהוגן, ולא היה לו נקב בראש הגיד, רק שממקום הראוי לנקב היתה נמשכת בליטה בעור כמו חוט לאורך הגיד עד למטה באמצע הכיס, ושם היתה לו נקבות כראוי, ומשם השתין... וזה לפני חמש-עשרה שנה הביא לי קצב אחד כבש לשאול עליו אם כשר הוא, והראני בו זכרות למטה ככל האילים, ונקבות סמוך לאחוריים ככל הרחלות".

ז. עכו"ם שצריך לחתך ערלתו מפני מפה או מפני שחין שנולד בו - הנה אסור לישראל לחתך לו אותה; שהעכו"ם אין מעלים אותם³² מידי מיתה ולא מורידין אותן אליה; אף-על-פי שצעשית מצוה ברפואה זו, שהרי לא נתפון למצוה³³. לפיכך אם נתפון העכו"ם למילה³⁴, מתר לישראל למול אותה³⁵.

(32) שאסור לרפאות גויים עובדי עבודה-זרה, שנאמר (דברים ז, ג): ולא תחנם (ע"ז כו:). "וכל מקום שנאמר גוי סתם, הרי זה עובד ע"ז" (לשון רבינו הל' מאכלות אסורות פ"א, ה"ח). אבל במקום שיש לחוש לאיבה אם לא ירפאנו, מותר לרפא אותו בשכר (ראה הל' ע"ז פ"י, ה"ב). (33) אלא לשם רפואה בלבד. (34) לשם מצות מילה, לא לשם גירות. ורבינו בהל' מלכים (פ"י, ה"י) כותב: "בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעים אותו לעשותה כהלכתה", וראה במוספנו 'תשובות רבינו'. (35) אע"פ שמרפאו בכך.

ח. מאוסה היא הערלה, שנתגנו בה הגוים, שנאמר: פי כל הגוים ערלים³⁶. וגדולה היא המילה, שלא נקרא אברהם אבינו שלם עד ששלם³⁷, שנאמר: התהלך לפני וזה תמים ואתנה בריתי ביני ובינך וגו'. וכל המפר בריתו של אברהם אבינו, והניח ערלתו³⁸ או משכה³⁹ - אף-על-פי שיש בו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא⁴⁰.

(36) נדרים לא, ע"ב. ונאמר (שמואל-א יז, כו): כי מי הפלשתי הערל הזה. (37) נדרים, שם. זה שאנו חומדים ומתארים לאחוז התינוק - בשעה שנימול - על הברכים, יש לזה סמך במדרש 'שוחר טוב' (הובא ב'ילקוט שמעוני' תהלים לה) על הפסוק: כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך! אמר דוד, אני משבחך בכל אברי ומקיים בהם המצוות, בשערות ראשי - אני מקיים "לא תקיפו פאת ראשכם", ותפילין - אני מניח בראשי, בצוארי - עטיפת ציצית וכו' וכו', הגיד - מצות מילה ופריעה, ברכיים - בהן אני עושה סנדיקוס לילדים בשעת מילה ופריעה". וכן נוהגים לעשות כסא לכבוד אליהו הנביא, על-פי דברי 'פרקי דרבי אליעזר' (פ"כט): "בשעה שברח אליהו מארץ-ישראל נגלה עליו הקב"ה ואמר לו: מה לך פה אליהו? אמר לו: קנא קנאתי לה' (ראה מלכים-א יט, י), אמר לו הקב"ה: לעולם אתה

היא לקיים את העולם גם ביום וגם בלילה, שאפילו כשהם ישינים הם מוכתרים במצוה זו (רי"ף ל"עין יעקב" נדרים לא:). וזה שאמרו במדרש (הובא ב'ילקוט שמעוני' ירמיה לג:): "צא וראה, אי זה ברית שהיא נוהגת ביום ובלילה? אי אתה מוצא אלא מילה". ותקינו לומר נוסח זה בגרים ובעבדים, כמבואר בסמוך, לרמז בזה, כי אף שאמר אלהים לאברהם: "זאת בריתי אשר תשמרו... ובין זרעך אחרית" והיה נראה מזה שאין הברית כוללת אלא את בני ישראל שהם זרע המיוחד של אברהם, לפיכך הוא מדגיש במילתם שדם הברית מקיים את כל הבריאה בכללה, וגם אלה כשנימולו נכנסו בכלל מקיימי העולם ('הבונה' ל"עין יעקב" שבת קלז:). ויש מפרשים: מפני שהם בני דעת - כי על כן מבוגרים הם - ועומדים אותם, כדי שיקבלו עליהם עול תורה ומצוות בשמחה, ולא ידאגו לדם הנוטף מהם ('המאור' שבת פ"ט).

ה. המל את עבדו, מברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו למול²⁵ את העבדים ולהטות מהן דם ברית, שאלמלא דם ברית לא נתקדשו שמם וארץ. ואם מל עבד של אחרים, מברך "על מילת העבדים". והמל אדם גדול²⁷, צריך לכסות ערותו עד שיברך²⁸, ואחר-כך מגלהו ומל אותו.

(25) שהמצוה מוטלת ביחוד על האדון למולו, והרי זה כאב המל את בנו המברך "למול". (26) כדין העושה מצוה לאחרים, וכמבואר לעיל ה"א. (27) כגון גר ועבד, או ישראל ערל שנימול כשהוא גדול. (28) רי"ף, שבת פ"ט. אבל במילת קטן אין צורך לכסות ערותו בשעת הברכה. ואע"פ שכתב רבינו לעיל (הל' קריאת שמע פ"ג, ה"טז) שאסור לקרוא קריאת שמע נגד ערות הקטן, אפשר לומר שלקטן כל כך - בן שמונה ימים - לא נתכוין רבינו. גם יש לחלק, שכאן הרי מתכוין לשם מצות מילה, ומשום תיקון מילה ערותו מתגלית, אני קורא בו: "וזהה מחניך קדוש", ואין בזה משום: "ולא יראה כן ערות דבר" (הרא"ש לברכות פ"ג). וראה במוספנו 'תשובות רבינו' ובהערותנו שם.

ו. גר ששלם קדם שנתגיר, וקטן שנולד כשהוא מהול - כשמיטפין ממנו דם ברית, אינן צריכין ברכה²⁹. וכן אנדרוגינוס³⁰, אין מברכין על מילתו, מפני שהוא אינו זכר ודאי³¹.

(29) מפני שהטפת דם של אלו אינה אלא מספק, כי בקטן יש להניח שמא אין ערלתו כבושה והרי הוא נימול מלידה, ובגר יש פוסקים ('רבינו חננאל' הובא ב'תוספות' שבת קלה; 'יבמות מו:') שאינו צריך הטפה, כדעת רבי שמעון בן אלעזר (שבת קלה). ולפיכך מספק יש להחמיר ולהטיף, אבל אין מברכים על הספק, משום חשש ברכה שאינה צריכה, וכמבואר לעיל הל' ברכות פ"א, ה"טז (ע"פ הש"ך יו"ד סי' רסח, סק"א). (30) שיש לו זכרות כזכר, ונקבות נקבה. (31) וכבר אמרנו שאין מברכים על הספק. וראה במוספנו 'תשובות רבינו' תשובה ארוכה לרבינו בנידון זה. וכדאי להביא כאן דברי ה'תפארת ישראל' למסכת שבת

דְּבָרִים שְׁאֵדָם אוֹכַל פְּרוּתֵיהֶן בַּעֲלָם הִזָּה וְהַקֶּרֶן¹⁹
 קִיָּמָה לוֹ לַעֲוֹלָם הַבָּא. כְּבוֹד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת
 חֲסִידִים²⁰ וְעִיּוֹן תַּפְלָה²¹ וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַשְׁכָּמַת
 בֵּית-הַמִּדְרָשׁ וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וְהַכָּאֵת שְׁלוֹם בֵּין
 אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֻגַּד כָּלֵם. אָמַר רַבִּי
 זִירָא²² בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֵן הַחֲמִירוּ עַל עֲצָמָן שְׁאִפְלוּ
 רוֹאוֹת טַפַּת דָּם כְּחֻדָּל יוֹשְׁבוֹת עָלֶיהָ שִׁבְעָה נְקִיִּים.
 תָּנָא דְּבִי אֱלִיָּהוּ²³ כָּל הַשָּׁנָה הַלְכוֹת בְּכָל יוֹם מִבְּטָח
 לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא. שְׁנָאֲמַר, 'הַלִּיכוֹת עוֹלָם'²⁴
 לוֹ. אֵל תִּקְרִי 'הַלִּיכוֹת' אֵלָּא 'הַלְכוֹת'. אָמַר רַבִּי
 אֱלֵעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא²⁵ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְרַבִּים
 שְׁלוֹם בַּעֲוֹלָם. שְׁנָאֲמַר, 'וְכָל- בְּנוֹת לְמוֹדֵי ה''²⁶
 וְכוּ'. מִזְמוֹר לְדָוִד²⁷ ה' מִי־יִגְוֹר בְּאַהֲלֶךָ מִי־יִשְׁכֵּן
 בְּהַר קָדְשְׁךָ הוֹלֵךְ תָּמִיד וּפּוֹעֵל צֶדֶק. לַעֲוֹלָם²⁸ יִהְיֶה
 אָדָם יָרָא שְׁמִים כְּסֹתֵר וּמוֹדָה עַל הָאֱמֶת וְדוֹכֵר
 אֱמֶת בְּלִבָּבוֹ וַיִּשְׁפֹּם וַיֹּאמֶר רַבּוֹן הָעוֹלָמִים לֹא עַל
 צְדָקוֹתַי וְאֲנִי מִפְּסִילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל
 רַחֲמֶיךָ הִרְבִּים. מָה אָנוּ מָה חַיֵּינוּ מָה חֲסִדֵּנוּ
 מַה-צְדָקָתֵנוּ מַה-כְּחֵנוּ וּמַה-גְּבוּרָתֵנוּ מַה-נְּאֻמָּר
 לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ הֵלֵא כָּל-הַגְּבוּרִים כְּאִין לְפָנֶיךָ
 וְאֲנִשִּׁי הַשֵּׁם כֹּלָּא הִיוּ וְחֲכָמִים כְּכָלִי מְדַע וְגְבוּרִים
 כְּכָלִי הַשֶּׁכֶל כִּי כָל מַעֲשֵׂינוּ תָּהוּ וְבָהּ יוֹמֵי חַיֵּינוּ
 הֵכֵל לְפָנֶיךָ כְּמוֹ שֶׁתּוֹב בְּדַבְרֵי קְדֻשָּׁךָ²⁹ וּמוֹתֵר
 הָאָדָם וְגו'. אָבֵל אֲנַחְנוּ עֲמָךְ בְּנֵי בְרִיתְךָ. בְּנֵי
 אֲבֹרָהּם אוֹהֲבֶךָ שֶׁנֶּשְׁפַּעַת לוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. זֶרַע
 יִצְחָק וְיִחִידְךָ שֶׁנֶּשְׁעָד עַל-גְּבִי מִזְבִּיחֶךָ. עֲדַת יַעֲקֹב
 בְּנֵךְ כְּכוֹרְךָ שֶׁמֵּאֲהַבְתָּךְ שֶׁאֲהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשְׁמַחְתָּךְ
 שֶׁשְׂמַחְתָּ-בּוֹ קִרְאתָ אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל³⁰ וַיִּשְׁרוּן³¹. לְפָנֶיךָ
 אָנוּ חֲבִיבִין לְהוֹדוֹת לָךְ וּלְשַׁבַּחְךָ וּלְפָאֲרְךָ וּלְתֵן שִׁבְחָ
 וְהוֹדָאָה לְשִׁמְךָ. וְחֲבִיבִין אָנוּ לוֹמַר לְפָנֶיךָ בְּכָל-יוֹם
 עָרֵב וּבֹקֵר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד.
 אֲשֶׁרֵינוּ מַה-טוֹב חֲלָקֵנוּ מַה-נְּעִים גּוֹרְלֵנוּ מַה-נְּפִיָּה
 יִרְשָׁתֵנוּ. אֲשֶׁרֵינוּ שְׂאֵנוּ מִשְׁפִּימִין וּמַעֲרִיבִין בְּכָל-
 יוֹם תָּמִיד עָרֵב וּבֹקֵר וְאֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה'
 אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד. אֵתָּה הוּא קָדָם שֶׁנִּכְרָא הָעוֹלָם
 אֵתָּה הוּא אַחֵר שֶׁנִּכְרָא הָעוֹלָם אֵתָּה הוּא בַּעֲוֹלָם
 הִזָּה וְאֵתָּה הוּא לַעֲוֹלָם הַבָּא. אֵתָּה הוּא רִאשׁוֹן
 וְאֵתָּה הוּא אַחֲרוֹן קִדֵּשׁ שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ
 בַּעֲוֹלָמְךָ וּבִישׁוּעָתְךָ תְּרוּם וְתִגְבִּיָּה³² קִרְנֵנוּ. בְּרוּךְ
 הַמְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ בְּרַבִּים³³. אֵתָּה הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ
 בְּשִׁמְיִם מִמַּעַל וְעַל-הָאָרֶץ מִתַּחַת וּבְשִׁמְיִ הַשָּׁמַיִם
 הָעֲלִיּוֹנִים. אֵתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאֵתָּה הוּא אַחֲרוֹן
 וּמִבְּלָעֲדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים. קִבֵּץ קִיּוֹךְ מֵאַרְבַּע בְּנִפּוֹת
 הָאָרֶץ יִכְרִיו וַיִּדְעוּ כָּל-בָּאֵי עוֹלָם כִּי אֵתָּה-הוּא
 הָאֱלֹהִים לְבִדְךָ³⁴ לְכָל-מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ. אֵתָּה עֲשִׂיתָ
 אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ. וּמִי בְּכָל-מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ

מקנא, קנאת בשמים... וכאן אתה מקנא, חיך שאין ישראל עושים ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך, מכאן התקינו חכמים שיהיו עושים מושב כבוד למלאך הברית, שנאמר (מלאכי ג, א): ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא. (ראה 'טור' י"ד ס' רסה). (38) שלא מל את עצמו. (39) שהיה מהול, ומשך בעור אברו עד שנשתרברב וכיסה את העטרה כדי שלא יראה מהול. (40) ירושלמי פאה פ"א, ה"א.

ט. בוא וראה כמה חמורה מילה - שלא נתלה למשה רבנו עליה אפילו שעה אחת⁴¹, אף-על-פי שהיה בדרך. וכל מצות התורה נכרת עליהן שלש בריתות, שנאמר: אלה דברי הברית אשר צוה ה', מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב; ושם הוא אומר: אתם נצבים היום כלכם, לעברך בברית ה' אלהיך - הרי שלש בריתות. ועל המילה נכרתו שלש-עשרה בריתות⁴² עם אברהם אבינו: ואתנה בריתי ביני ובינך, אני הנה בריתי אתך, והקמתי את בריתי ביני ובינך, לברית עולם, ואתה את בריתי תשמר, זאת בריתי אשר תשמרו, והיה לאות ברית. והיתה בריתי בכם, לברית עולם, את בריתי הפר, והקמתי את בריתי אתו, לברית עולם, ואת בריתי אקים את יצחק.

(41) שכל זכויותיו של משה רבינו לא עמדו לו להצילו, בשעה שנתרשל מן המילה, אלא מיד שנתרשל ביקש המלאך להרגו, שנאמר (שמות ד, כד): ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו, ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה. ובגדרים (לא): שינוי בבריתא: "אמר רבי יוסי, חסד-שלום שנתרשל משה רבינו מן המילה, אלא כך אמר: אמול ואצא (לדרך) - סכנה היא... אמול ואשעה שלשה ימים, הקב"ה אמר לי: "לך שוב מצרים!" אלא מפני מה נענש? "מפני שנתעסק במלון תחילה" והיה לו להתעסק במילה תחילה, ואותו מלון סמוך למצרים היה, שלא היתה עוד סכנה בדרך קצרה כזו, הרי שמלוא שעה של התעסקות במלון לא נתלתה לו. (42) מקור כל הלכה זו בגדרים (פ"ג, מ"א). וחו"ל (שבת קל). אמרו: "כל מצוה שמסרו ישראל עצמם עליה למיתה בשעת גזירת המלכות, כגון ע"ז ומילה, עדיין היא מוחזקת בידם, וכל מצוה שלא מסרו ישראל עצמם עליה בשעת גזירת המלכות, כגון תפילין עדיין היא מרופה בידם". וכן אמרו (שם): "כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה, כגון מילה... עדיין עושים אותה בשמחה" (שעושים משתה, רש"י שם).

ברוך רחמנא דיסינן

סדר תפילות כל השנה

15 נהגו העם לקרות בכל יום בשחר⁴³. אחר שקורין פְּרִשְׁתָּה, "צו"3 וּבְרַכְתָּ כְּהֻנִּים קורין מִשְׁנָה זו. אלו דְּבָרִים⁵ שאין להם שְׁעוֹר הַפָּאָה⁶ וְהַבְּפוּרִים וְהָרְאוּן⁷ וגמילות חסדים ותלמוד תורה. אלו

להודות בזה לה' שנתבטלה הגזירה ויכולים לקדש את שמו
 בגלוי ובמנין של עשרה ('שבלי הלקט'). (23) כנוסח
 'מעשה רוקח', ובנוסח אחר: "לכל". (24) צפניה ג, כ.
 (25) נחמיה ט, ו. (26) תהלים קב, כח. ובכת"י התימנים,
 כל הפיסקא הזאת אינה.
 ברכה ראשונה שמברכין לפני פסוקי הזמירות²⁷
 זהו נסחה. ברוך שאמר והיה העולם. ברוך הוא.
 ברוך אומר ועושה. ברוך גזיר ומקנים. ברוך מרחם
 על-הארץ. ברוך מרחם על-הבריות. ברוך מעביר
 אפלה ומביא אורה. ברוך משלם שכר טוב ליראיו.
 ברוך שאין לפניו לא עולה לא שכהה ולא כזב
 ולא מרמה לא משוא פנים ולא מקח שחד. ברוך
 אל חי לעד וקנים לנצח. ברוך אתה ה' אלהינו מלך
 העולם. האל המהלל כפי עמו משבח ומפאך
 בלשון פלתיסידיו ועבדיו. ובשרי דוד עבדך
 משיחך נהללך ה' אלהינו בשבחחות ובזמירות נודך
 ונשבחה ונפאך ונזכיר שמך מלכנו אלהינו יחיד
 חי העולמים. משבח ומפאך עדי עד שמו. ברוך
 אתה ה' מלך מהלל בשבחחות. וקורין פסוקין
 אלו. יהי כבוד²⁸ ה' לעולם ישמח ה' במעשיו כו'
 אשירי כו' עד סוף תלים. ואחר כך קורא פסוקים
 אלו. ברוך ה' לעולם אמן ואמן²⁹. ימלך ה' לעולם
 אמן ואמן³⁰. ויברך דויד³¹ את-ה' לעיני כל-הקהל
 ויאמר דויד ברוך אתה ה' אלהי ישראל וכו':
 ברכה אחרונה של אחר פסוקי הזמירות זהו נסחה.
 ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול
 והקדוש בשמים ובארץ. פי לך נאה ה' אלהינו
 ואלהי אבותינו וכו'. וקורא השירה עד סופה
 פמנהג המקום³².
 (27) ראה לעיל הל' תפלה פ"ז ה"ב, ובביאורנו.
 (28) תהלים קד, לא. וראה במסכת סופרים סוף פרק יז.
 (29) תהלים פט, נג. (30) אין פסוק כזה בתנ"ך, ואולי יש
 כאן טעות סופר, וצריך לומר: "וברוך שם כבודו לעולם...
 אמן ואמן" (תהלים עב, יט). (31) דברי הימים-א כט, ייד.
 (32) שירת הים, או שירת "האזינו", וכמבואר בדברי רבינו
 לעיל הל' תפלה פ"ז, ה"ג.
 בשבת נהגו כל העם להוסיף לפני ברכה זו נסח
 זה. נשמת כל-חי³³ תברך את-שמך ה' אלהינו.
 ורוח כל-בשר תפאך ותרוםם וזכרך מלכנו תמיד
 לדור ודור. ומעולם ועד עולם אתה אל. ומבלעדיך
 אין אלהים ואין לנו מלך גואל ומושיע פודה
 ומציל בכל-עת צרה וציוקה אלא אתה. מפרנס
 ומרחם. אלוה כל-בריות. אדון התולדות. המהלל
 בשבחחות. המנהג עולמו בחדס ובריותיו ברחמים
 רבים. אלהים אמת לא ינום ולא ישן. המעויר
 ישנים והמקיץ נרדמים. סומך נופלים ורופא
 חולים ומתיר אסורים. ולך אנחנו מודים. ואלו

1 בעליונים או בתחתונים מי שיאמר לך מה-תעשה.
 2 אבינו שבשמים עשה עמנו כמו שהבטחנונו על-
 3 ידי חזוף בעת ההיא²⁴ אביא אתכם ובעת קבצי
 4 אתכם פיראתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ
 5 בשוכי את-שבותיכם לעיניכם אמר ה'. ונאמר²⁵
 6 אתה-הוא ה' לבדך אתה עשית את-השמים שמי
 7 השמים וכל-צבאם הארץ וכל-אשר עליה הימים
 8 וכל-אשר בהם ואתה מחיה את-כלם וצבא השמים
 9 לך משתחוים. אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת
 10 באברהם והוצאתו מאור פשדים ושמת שמו אברהם.
 11 אתה הוא וינחיתך לא יתמו²⁶. ה' מלך ה' מלך ה'
 12 ימלך לעולם ועד. ה' מלך כו' עד ברוך ה' לעולם
 13 אמן ואמן:
 (2) אחרי ברכות התורה הנזכרות לעיל (הל' תפלה פ"ז, ה"י).
 (3) את בני ישראל (במדבר כח), והיא "פרשת התמיד".
 (4) שם, ו, כג. ושתי פרשיות אלו כבר הזכיר רבינו (לעיל
 הל' תפלה פ"ז, ה"יא) לקרות אחרי ברכת התורה.
 (5) מסכת פאה פ"א, מ"א. (6) שאדם חייב להניח בסוף
 שדהו לעניים, ככתוב (ויקרא יט, ט). (7) שחייב אדם
 להיראות בחצר בית המקדש בשלש רגלים, ככתוב (שמות
 כג, יז): שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את וגו'.
 (8) עיקר הדבר ועצמותו, "בעבור שהכות בקרנים, יקראו גוף
 הדבר קרנו" (רמב"ן לויקרא כג, כח). (9) שבגופו, כגון
 ביקור חולים וקבורת המת וכו' אבל גמילות חסדים
 שבממון, כגון פדיון שבוים וכיוצא בה, יש לה שיעור,
 שיתן בכל פעם שתבוא מצוה כזו לידו עד כדי חמישית
 מהרויח שבנסיו, ויותר אינו מחוייב, כמאמרם (כתובות
 נ:). "המבזבז, אל יבזבז יותר מחומש" (רע"ב שם).
 (10) לכיין בתפילתו, מכאן ואילך נמצא בברייתא במסכת
 שבת קכז. כעדות ה'תוספות' (ברכות יא:). ובכת"י
 התימנים, אין כל הפיסקא הזו, נמצא שאין לפנינו אלא מה
 ששני במשנה פאה פ"א. וקוראים משנה וברייתא זו - מפני
 שאלה הלכות פסוקות הן, מבלי מחלוקת תנאים, "ואין
 עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה" שאינה צריכה
 עיון, ולא יהא מהרהר בה בתפילתו (ברכות לא. וברשי
 שם), נמצא שתיכף אחרי ברכות התורה למד במקרא,
 במשנה ובברייתא (ראה ב'תוספות' לברכות יא:).
 (11) ברכות לא, ע"א. ומפורש בדברי רבינו הלכות "איסורי
 ביאה" פרק יא, הלכה ג. (12) מגילה כח, ע"ב.
 (13) חבוק ג, ו. (14) ברכות סד, ע"א. וכל אלה הלכות
 ואגדות פסוקות הן. (15) ישעיה נד, יג. (16) תהלים טו,
 א. ובכת"י התימנים, אין כל הפיסקא הזו. וב'מעשה רוקח'
 היא מוקפת בסוגריים. (17) תנא דבי אליהו, פרק כא.
 (18) קהלת ג, יט. (19) לשון שררה (בראשית לב, כט).
 (20) לשון יושר, בתוספת נוי'ן התואר (ישעיה מד, ב).
 (21) בסידור "עבודת ישראל" הגיה לומר: ותגבה, והכל
 מוסב אל "קרננו" שתרגום ותגבה בישועתך. וכן הנוסח
 ב'טור' או"ח סי' מו. (22) עיקר ברכת הודאה זו תוקנה
 כנגד דורות השמד שגזרו עליהם לא לקרוא קריאת שמע,
 והוכרחו לקרוא בסתר, ולפיכך מסיים: מקדש שמו ברבים,

1 וַאֲמוֹנָה⁴² כָּל־זֹאת קָיָם עָלֵינוּ כו' עַד בְּרוּךְ אַתָּה ה' 35
2 גָּאֵל יִשְׂרָאֵל. בִּרְכָה אַחֲרוֹנָה זֹה הִיא נִסְתָּה. 36
3 הַשְׁכִּיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם וכו' עַד בְּרוּךְ שׁוֹמֵר 37
4 עֲמוֹ יִשְׂרָאֵל לְעַד. בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם⁴³ אָמֵן וְאָמֵן כו' 38
5 עַד פְּדִיתָה אוֹתִי ה' אֵל אֲמֵת. יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׁמַח 39
6 לְבָנוּ כו' עַד ה' מְלֹךְ ה' מְלֹךְ ה' יִמְלֹךְ⁴⁴ לְעוֹלָם 40
7 וְעַד. וְנִהְיֶה מִקְצֵת הָעָם לְכַרֵּךְ פְּסוּקִים בְּאִמְצָע 41
8 בִּרְכָה וְקוֹרְאִין בְּנִסְחָה זֶה. וְיֵרָא כָל־הָעָם⁴⁵ וְיִפְּלוּ 42
9 עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ ה' הוּא הָאֱלֹהִים ה' הוּא 43
10 הָאֱלֹהִים. הוֹשִׁיעֵנו⁴⁶ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ 44
11 מִן־ הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קְדוֹשׁ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתֵהֱלָתָךְ. 45
12 כִּי לֹא יִשָּׁשׁ⁴⁷ ה' אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי 46
13 הוֹאִיל ה' לַעֲשׂוֹת אֲתָכֶם לוֹ לָעָם. וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים⁴⁸ 47
14 בְּהַר צִיּוֹן לְשַׁפֵּט אֶת־הָרָע עֲשׂוֹ וְהִתְהַלַּךְ הַמְּלוֹכָה 48
15 וְהִנֵּה ה' לְמֹלֶךְ⁴⁹ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' 49
16 אֶחָד וְשְׁמוֹ אֶחָד. אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים יַחַד שְׁמֶךָ 50
17 הַקְּרוֹי עָלֵינוּ קָיָם אֶת־שְׁמֶךָ וּמְלֻכּוֹתָךְ עָלֵינוּ תָּמִיד. 51
18 בְּיָדְךָ נִפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים אֲשֶׁר בִּידוֹ⁵⁰ נָפֶשׁ 52
19 כָּל־חַי וְרוּחַ כָּל־בָּשָׂר אִישׁ. בְּיָדְךָ אִפְקִיד רוּחֵי⁵¹ 53
20 פְּדִיתָה אוֹתִי ה' אֵל אֲמֵת. וְאִנְחֵנוּ עִמָּךְ וְצֹאן 54
21 מִרְעִיתְךָ⁵² נוֹדֶה לָךְ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר נִסְפָּר 55
22 תִּהְלֹתְךָ. ה' הַצִּילָה נַפְשִׁי⁵³ מִשְׁפַּת־שָׁקֶר מִלְּשׁוֹן 56
23 רַמְיָה. יִשְׂרָאֵל נוֹשָׁע⁵⁴ בִּי תִשְׁוַעַת עוֹלָמִים לֹא 57
24 תִּבְשׁוּ וְלֹא תִפְלְמוּ עַד עוֹלָמִי עַד. יְהִי ה' אֱלֹהֵינוּ 58
25 עִמָּנוּ⁵⁵ בְּאֲשֶׁר יִהְיֶה עִם־אֲבוֹתֵינוּ. אֵל־יַעֲזֹבֵנוּ וְאֵל־ 59
26 יִשְׁשַׁנּוּ לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לְלַכֵּת בְּכָל־דְּרָכָיו לְשֹׁמֵר 60
27 מִצְּוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבוֹתֵינוּ. כָּל 61
28 הַנִּשְׁמָה⁵⁶ תִּהְלַל יְהִי הִלְלוּנָהּ. בְּרוּךְ ה' בְּיוֹם. בְּרוּךְ 62
29 ה' בְּלֵילָהּ. בְּרוּךְ ה' בְּשִׁכְבָּנוּ. בְּרוּךְ ה' בְּקוּמָנוּ. 63
30 תָּמִיד נִהְלָלְךָ סֵלָה וְנִשְׁתַּיֵּם בְּחֻקֶּיךָ וּבְאִמּוֹנְתְךָ. בְּרוּךְ 64
31 אַתָּה ה' הַמּוֹלֵךְ בְּכַבּוֹדוֹ חַי וְקָיָם תָּמִיד יִמְלֹךְ עָלֵינוּ 65
32 וְכו'⁵⁷ :

41) ובדפוסים הקדומים, כתוב: עמו ישראל לעד.
42) ובכת"י התימנים: אמת אמונה וכו'. (43) תהלים פט,
נג. (44) אין זה פסוק מיוחד בתנ"ך, אלא מורכב הוא
מהתחלות שלשה פסוקים שונים: ה' מלך - תהלים י, טז;
ה' מלך - שם, צג, א; ה' ימלוך - שמות טו, יח. ופירושו:
הוא מלך משנברא העולם, הוא מלך קודם שנברא העולם,
הוא ימלוך לעולם, והרכב פסוק זה נזכר במסכת סופרים
פ"ד, ה"ח. (45) מלכים-א יח, לט. (46) דברי הימים-א
טז, לה. (47) שמואל-א יב, כב. (48) עובדיה א, כא.
49) זכריה יד, ט. (50) איוב יב, י. (51) תהלים לא, ו.
52) שם, עט, יג. (53) שם, קכ, ב. (54) ישעיה מה, יז.
55) מלכים-א ח, נז. (56) תהלים קנ, ו. (57) ובכת"י
התימנים: ימלוך לעולם ועד, אמן. בהתאם לשיטת רבינו
לעיל הל' ברכות פ"א, ה"טז. פסוקים נוספים אלו מ"ברוך
ה' לעולם" עד לחתימת הברכה: "המולך בכבודו" וכו' נהגו
לאמרם בתחילה כשהיתה תפילת ערבית רשות, הואיל ויש

1 פִּינוּ מְלֹא שִׁירָה פִּיָּם וּלְשׁוֹנָנוּ רִנָּה בְּהִמּוֹן גָּלְיוֹ 1
2 וּשְׁפֹתֵינוּ שֹׁבַח בְּמִרְחָבֵי רָקִיעַ וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת 2
3 בְּשִׁמְשׁ וּבְקֶרַח וְיָדֵינוּ פְּרוּשׁוֹת בְּנִשְׂרֵי שָׁמַיִם וְרַגְלֵינוּ 3
4 קְלוֹת פְּאִילוֹת אֵין אָנוּ מִסְפִּיקִין לְהוֹדוֹת לָךְ ה' 4
5 אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וּלְכַרֵּךְ אֶת־שְׁמֶךָ עַל־אֶחָת 5
6 מֵאֵלֶּךָ אֶלְפִי אֶלְפִים וְרַב־³⁴ רַב־³⁵ [רַבִּין] רַבּוֹת 6
7 פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת נָסִים וּגְבוּרוֹת שַׁעֲשִׁית עִמָּנוּ וְעַם 7
8 אֲבוֹתֵינוּ. מְלַפְּנִים מִמַּצְרִים גָּאֲלָתָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ 8
9 מִבֵּית עַבְדִּים פְּדִיתָנוּ. בְּרָעַב זָנַתָּנוּ וּבִשְׁבַע 9
10 כָּל־לִבְלָתָנוּ. מִחֶרֶב הִצִּילָתָנוּ וּמִדְּבַר מְלֻטָּתָנוּ וּמִחֻלָּאִים 10
11 רָעִים רַבִּים דָּלִיתָנוּ³⁶. וְעַד הַנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ ה' 11
12 אֱלֹהֵינוּ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסִידֶיךָ. עַל כֵּן אֲבָרִים שְׁפִלְגָת 12
13 בָּנוּ וְרוּחַ וְנִשְׁמָה שְׁנִפְחָת בְּאַפֵּינוּ וְלִשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁמָּת 13
14 בְּפִינוּ הֵן³⁷ הֵם יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ אֶת־שְׁמֶךָ ה' אֱלֹהֵינוּ 14
15 וְכו' יִשְׁתַּבַּח וְכו'. וְכֵן נִהְיֶה לְקִרְוֹת כָּל מְזֻמּוֹר שִׁיר 15
16 לְיוֹם הַשַּׁבָּת³⁸ קֹדֶם שִׁתְּחִילוּ פְּסוּקֵי הַזְּמִירוֹת בְּיוֹם 16
17 הַשַּׁבָּת וּבְיוֹם הַכַּפּוּרִים. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנִּהְיֶה לְקִרְוֹת 17
18 הַלֵּל הַגָּדוֹל³⁹ בְּשַׁבָּתוֹת קֹדֶם פְּסוּקֵי הַזְּמִירוֹת. וְיֵשׁ 18
19 מְקוֹמוֹת שֶׁנִּהְיֶה לְקִרְוֹת שִׁיר הַמַּעֲלוֹת⁴⁰ - הַפֵּל 19
20 כְּמִנְהָגָם :

33) מקורו בתקופת המשנה (פסחים פ"י, מ"ז). ונקרא שם
'ברכת השיר', ופירושו בתלמוד (שם, קיח). שהוא: 'נשמח
כל חי'. וקטעים מנוסח זה נזכרים במסכת תענית (ו:).
34) בדפוס מנטובה, תיבה זו איננה. (35) רבבי, ודגשות
הבי"ת לחסרון הכפל, והמון עם קורא רובי בשורק, וטעות
היא ('אבודרהם'). (36) רוממתנו, כמו: ארוממך ה' כי
דליתני (תהלים ל, ב). (37) לשון הנה, ודוגמתו: הן הנה
היו לבני ישראל (במדבר לא, טז). ויש מנקדים: הן־הם,
כמו: הן־עם לבדד ישכון (שם, כג, ט) סדר 'עבודת ישראל'.
38) תהלים צב. (39) הוא פרק קלו שבתהלים. ולמה נקרא
שמו הלל גדול, מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם
ומחלק מזונות לכל בריה", שכתוב בפרק זה: נותן לחם לכל
בשר וגו' (פסחים קיח, וברש"י). (40) תהלים ככא-קכד.
21 בִּרְכָה רֵאשׁוֹנָה שְׁלֹפְנֵי קְרִיאַת שְׁמַע זֹה הִיא נִסְתָּה. 21
22 בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֹךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא 22
23 חֹשֶׁךְ כו' עַד יוֹצֵר הַמְּאֹרוֹת. בִּרְכָה שְׁנִיָּה - אֶהְבֵּת 23
24 עוֹלָם אֶהְבֵּתָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ חֲמֵלָה גְּדוֹלָה וְיִתְרָה 24
25 חֲמֵלָת עָלֵינוּ אֲבִינוּ מְלַפְּנוּ כו' עַד בַּעֲמוֹ יִשְׂרָאֵל 25
26 בְּאֶהְבָּה :

27 בִּרְכָה אַחֲרוֹנָה שְׁלֹאֲחָה קְרִיאַת שְׁמַע זֹה הִיא נִסְתָּה. 27
28 אֲמֵת וְיִצִּיב וכו' עַד בְּרוּךְ אַתָּה ה' גָּאֵל יִשְׂרָאֵל. 28
29 וּבְעֶרְבִית - בִּרְכָה רֵאשׁוֹנָה בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ 29
30 מְלֹךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בִּדְרָכּוֹ מַעְרִיב עֶרְבִים עַד בְּרוּךְ 30
31 אַתָּה ה' הַמַּעְרִיב עֶרְבִים. בִּרְכָה שְׁנִיָּה - אֶהְבֵּת 31
32 עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ אֶהְבֵּת וכו' עַד בְּרוּךְ אַתָּה 32
33 ה' אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל⁴¹. בִּרְכָה רֵאשׁוֹנָה שְׁלֹאֲחָה 33
34 קְרִיאַת שְׁמַע שָׁל עֶרְבִית זֹה הִיא נִסְתָּה. אֲמֵת 34

בתוך ירושלים עירך פאשר דברת ובה איתה בנין
 עולם במהרה בימינו. ברוך אתה ה' בונה ירושלים:
 טו את-צמח דוד במהרה תצמיח וקנו תרום
 בישועתך. ברוך אתה ה' מצמיח קרן ישועה: טז
 שמע קולנו ה' אלהינו וחס ורחם עלינו וקבל
 ברחמים ובחן את-תפלתנו מלפניו ריקם אל
 תשיבנו כי אתה שומע וכו': יז רצה ה' אלהינו
 בעמך ישראל ולתפלתם שעה והשב העבודה לדביר
 ביתך ואשי ישראל ותפלתם וכו' ברוך אתה ה'
 המחזיר שכינתו לציון: יח מודים אנחנו לך שאתה
 הוא ה' אלהינו ואלהי אבותינו צור חיינו ומגן
 ישענו אתה לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך
 על-חינו וכו': יט שים שלום טובה וברכה חן
 וחסד ורחמים עלינו ועל-ישראל עמך וברכנו בלנו
 ממאור פניך נתת לנו ה' אלהינו תורה וחיים אהבה
 וכו'. בימות החמה אומר בברכה (שניה) 'רב
 להושיע מוריד השל מכלל חיים בחסד' וכו'.
 ומברך ברכה תשיעית בנסח זה 'ברכנו ה' אלהינו
 בכל-מעשה ידינו וברך את-שנתנו בטללי רצון
 ברכה ונרבה בשנים הטובות. ברוך אתה ה' מברך
 השנים'. כליל מוצאי שבת ובמוצאי יום הכפורים
 ובמוצאי ימים טובים מברך ברכה רביעית בנסח זה,
 'אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה. אתה
 הבדלת בין קדש לחל בין אור לחשך בין ישראל
 לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה. בשם
 שהבדלת בין קדש לחל בן פדנו והצילנו מכל-מיני
 משחית ומכל-מיני פרעניות המתרגשות לבא
 בעולם ושמרנו מן-הכל וחנונו מאתך וכו'. בראשי
 חדשים ובחלו של מועד מוסיף בברכת שבע-עשרה
 בערבית ושחרית ומנחה ומברך אתה בנסח זה
 'רצה ה' אלהינו וכו' עד עבודת ישראל עמך.
 אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא וכו' ותחזיקה
 עינינו וכו'. ובחלו של מועד אומר 'ביום מקרא
 קדש הזה ביום מועד חג המצות הזה' או ('ביום
 מועד חג השבועות הזה' או) 'ביום מועד חג
 הסוכות הזה'. ביום תענית מברך היחיד ברכת
 שש-עשרה בנסח זה 'שמע קולנו ה' אלהינו חוס
 ורחם עלינו וקבל ברחמים ובחן את תפלתנו
 מלפניך מלפני ריקם אל תשיבנו. עננו אבינו עננו
 ביום צום תעניתנו כי בצרה גדולה אנחנו. אל תסתר
 פניך ממנו ואל תעלם אנוך משמוע בקשתנו והיה
 קרוב לשוענו. טרם נקרא ואתה תענה נדבר ואתה
 תשמע בדבר שנאמר¹⁰ והיה טרם יקרא ואני אענה
 עוד הם מדברים ואני אשמע כי אתה שומע תפלת
 כל פה. ברוך אתה ה' שומע תפלה. ושליח עבור
 אומר נסח זה ברכה בפני עצמה אחר ברכה

בהם שמונה-עשרה אזכרות כנגד י"ח ברכות שבתפילת
 'שמונה עשרה', והיו חותמים עליהם בברכה ואומרים קדיש
 ויוצאים, ואח"כ למרות שקבעו עליהם לחובה נשאר הדבר
 כמנהג הראשון, ומקצת החכמים נמנעים מלאמרו, וכן היה
 הרמב"ן נוהג ('רבינו יונה' ברכות פא). וכן אנו נוהגים
 בארץ ישראל שלא לאמרו, על-פי פסק הגר"א באו"ח סי'
 רלו.

יום שני י' מנחם-אב ה'תשפ"א

נסח ברכות התפלה וסדורן

א ברוך אתה ה' אלהינו ואלהי אבותינו אלהי
 אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול
 הגבור והנורא וכו': ב אתה גבור לעולם אדני
 מחיה מתים אתה רב להושיע (מוריד השל).
 (משיב הרוח ומוריד הגשם)². מכלל חיים בחסד
 מחיה מתים ברחמים רבים סומך נופלים וכו':
 ג אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל-יום
 יהללוך סלה. ברוך אתה ה' האל הקדוש: ד אתה
 חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה וחנונו מאתך
 דעה חכמה ובינה והשל. ברוך אתה ה' חונן
 הדעת: ה השיבנו אבינו לתורתך ודבקנו במצותיך
 וקרבנו מלפני לעבודתך ותחזירנו בתשובה שלמה
 לפניך. ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה: ו סלח לנו
 אבינו כי חטאנו מחל לנו מלפני כי פשענו לך כי
 אל טוב וסלח אתה. ברוך אתה ה' חנון המרבה
 לסלח: ז ראה-נא בענינו וריבה ריבנו ודון דיננו
 ומהר לגאולנו כי אל מלך גואל חזק אתה. ברוך
 אתה ה' גואל ישראל: ח רפאנו ה' אלהינו ונרפא
 הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה. והעלה רפואה
 שלמה לכל-תחלואינו כי אל רופא ורחמן אתה.
 ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל: ט ברכנו ה'
 אלהינו בכל-מעשה ידינו וברך את-שנותינו ותן
 (טל ומטר³ לברכה) ברכה על-כל-פני האדמה
 ושבע את-העולם מברכותיך ורוה פני חבל. ברוך
 אתה ה' מברך השנים: י תקע בשופר גדול לחרותנו
 ושא נס לקבץ את-כל גליותינו מארבע כנפות
 כל-הארץ לארצנו. ברוך אתה ה' מקבץ נדחי עמו
 ישראל: יא השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו
 כבתחלה והסר ממנו יגון ואנחה ומלך עלינו אתה
 לבדך בחסד וברחמים בצדק ובמשפט. ברוך אתה
 ה' מלך אוהב צדקה ומשפט: יב למלשינים⁴ אל
 תהי תקוה וכל-האפיקורוסין כלם פרגע יאבדו
 ומלכות ידון תעקר ותשבר במהרה בימינו. ברוך
 אתה ה' שובר רשעים ומכניע ידים: יג על-
 החסידים ועל-הצדיקים ועל-גרי הצדק ועל-שארית
 עמך בית ישראל יהמו רחמיה ה' אלהינו ותן שָׁכר
 טוב לכל הבוטחים בשמך באמת וכו': יד תשכן

וְלֹא יִגְבִּיחַ קוֹלוֹ בַּעַת שֶׁהֵן עוֹנִין עִמּוֹ. וְאַחַד הַיְּחִיד
וְאַחַד הַשְּׁלִיחַ צָבוֹר - בַּעֲשֶׂרָה יָמִים שְׁמוֹרָאשׁ הַשָּׁנָה
עַד יוֹם הַכַּפּוּרִים אוֹמֵר בְּסוּף בִּרְכָה זוֹ בְּאָמּוֹר⁴⁷
וַיִּגְבִּיחַ ה' צָבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדָּשׁ
בַּצִּדְקָה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ. שְׁלִיחַ צָבוֹר
אוֹמֵר 'קִדִּישׁ' לְעוֹלָם קִדְּם כָּל תַּפְּלָה וְאַחֵר כָּל תַּפְּלָה
וְאַחֵר שְׁאוֹמֵר סֹדֵר הַיּוֹם²⁰. כָּכָל עַת שְׁיֹאמַר סֹדֵר
הַיּוֹם²¹ יִתְחַנֵּן מִעֵט²² וַיֹּאמֶר 'קִדִּישׁ'. וְכִשְׁשִׁשְׁלִים
לְקֹרוֹת בַּתּוֹרָה וּבְכָל עַת שְׁיִתְחַנֵּן בְּדִבְרֵי תַחֲנוּנִים²³
כְּשִׁינְגֵמֹר תַּחֲנוּנָיו יֹאמֵר 'קִדִּישׁ'²⁴:

(2) בִּימֹת הַגִּשְׁמִים, וּכְמִבּוֹאֵר לַעֲלֵי הַלְכוֹת תַּפִּילָה פֶּרֶק ב,
הַלְכָה טו. (3) רָאָה לַעֲלֵי הַלְכוֹת תַּפִּילָה פֶּרֶק ב, הַלְכָה טז.
(4) בַּדְּפוּס וּנְצִיאָה ש"י כְּתוּב: וּלְמִשְׁוֹמְדִים, וְכֵן הַנוֹסַח בְּטוֹר
אוֹרַח חַיִּים סִימֵן קִיח, וְכֵן נִרְאָה מִדְּבָרֵי הַכֶּסֶף-מִשְׁנָה לַעֲלֵי
הַלְכוֹת תַּפִּילָה פֶּרֶק ב, הַלְכָה א. מִשְׁוֹמֵד - יִשְׂרָאֵל הַיּוֹדֵעַ אֵת
בּוֹרָאוֹ וּמִתְכוּוֹן לְמִרּוֹד בּוֹ. כָּל בֶּן נֹכֵר לֹא יֵאָכֵל בּוֹ (שְׁמוֹת
פֶּרֶק יב, פְּסוּק מֵג) מִתְּרַגֵּם אוֹנֵקְלוֹס: כָּל בֶּר יִשְׂרָאֵל דִּישְׁתַּמֵּד.
(5) בַּדְּפוּס מִנְטוּבָה (שְׁכוֹ) כְּתוּב: וּמִלְפָּנֶיךָ מִלְכָּנוּ וְכו'.
(6) "וּכְשֶׁאֵין שֵׁם כֶּהֵן, כְּשִׁיגִיעַ הַשֶּׁ"ץ ל"שִׁים שְׁלוֹם" אוֹמֵר:
אֱלוֹקֵינוּ וְאֱלוֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ בִּרְכָנוּ בִּבְרָכָה" וְכו' (לִשּׁוֹן רִבִּינוּ
לַעֲלֵי הַלְכוֹת תַּפִּילָה פֶּרֶק טו, הַלְכָה י). (7) מִסְתַּעֲרוֹת
פְּתָאוֹם. וְנִזְכָּר בְּמִסְכַּת בְּרֻכּוֹת דף יז עֲמוּד א. וְעוֹד.
(8) בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. (9) וּבַדְּפוּס מִנְטוּבָה הַנוֹסַח:
עֲנֵנוּ ה' אֱלוֹקֵינוּ וְכו'. (10) "יִשְׁעִיָּה פֶּרֶק סה, פְּסוּק כד).
(11) עֲטוּי וּמְכוּסָה, כְּלִשּׁוֹן הַכְּתוּב (שְׁמוּאֵל-ב פֶּרֶק טו, פְּסוּק
ל): וְרֹאשׁ לוֹ חֲפוּי. (12) מִחֲנוּת מִלְחָמָה, כְּלִשּׁוֹן חז"ל
(חֻלּוּין דף קכג עֲמוּד א). (13) (זְכוּרִיָּה פֶּרֶק ב, פְּסוּק ט).
(14) בְּכַתֵּב יֵד הַחֲמִינִים "וְעִזְרִיָּךְ" בְּמָקוֹם "וְנִמְלִיכְךָ".
(15) (יִשְׁעִיָּה פֶּרֶק ו, פְּסוּק ג). (16) (יִחְזָקְאֵל פֶּרֶק ג, פְּסוּק
יב). (17) (תְּהִלִּים פֶּרֶק קמ, פְּסוּק י). (18) וּבִמְדֻרָּה
תַּנְחוּמָא פִּרְשֵׁת צוֹ אִמְרו: "וּבִשְׁתֵּי יַעֲוִפֵּי (יִשְׁעִיָּה פֶּרֶק ו,
פְּסוּק ב) מִכָּאֵן תִּיקְנוּ חז"ל לְעוֹף אֶדָם עַל רִגְלָיו בִּשְׁעָה
שֶׁשֶּׁ"ץ אוֹמֵר קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ וְכו', כְּלוֹמֵר: מִיָּרֵם עֲקִבּוֹ כְּלָפִי
מַעֲלָה כִּאִילוֹ רֹצֵחַ לְהַשִּׁיג אֵת מַהוּת הַבוֹרָא וְחוּדוֹ מִיֵּד,
וְרֹאֵה "שׁוֹלְחַן עָרוֹךְ" אוֹרַח חַיִּים סִימֵן קִכָּה. (19) (יִשְׁעִיָּה
פֶּרֶק ה, פְּסוּק טז). (20) הוּא סֹדֵר קְדוּשַׁת "וּבֹא לְצִיּוֹן
גּוֹאֵל" הַנִּזְכָּר בַּהֲלָכוֹת תַּפִּילָה פֶּרֶק ט, הַלְכָה ו. (21) פֶּרֶט
לְשִׁבְתוֹת יוֹמִים טוֹבִים שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר בָּהֶם "סֹדֵר הַיּוֹם"
בְּבוֹקֵר, אֵלָּא בְּמִנְחָה בִּלְבָד. (22) וּסְדֹר הַתַּחֲנוּנִים מִבִּיאוֹ
רִבִּינוּ בְּפֶרֶק הַבָּא אַחֲרֵי "נוֹסַח הַקִּדִּישׁ". (23) מִפּוֹרְטִים
בְּפֶרֶק הַבָּא. (24) וְכֵן אֵנוֹ אוֹמְרִים קִדִּישׁ אַחֲרֵי הַסְּלִיחוֹת.
וּבְכָל יוֹם שֶׁאֵנוֹ אוֹמְרִים תַּחֲנוּנִים אַחֲרֵי תַּפִּילַת שְׁמוֹנָה
עֶשְׂרֵה, אֵנוֹ מֵאַחֲרִים לּוֹמֵר קִדִּישׁ שֶׁאַחֲרֶיהָ, עַד גִּמְרָה
הַתַּחֲנוּנִים.

נֶסֶח הַקִּדִּישׁ

(1) תִּיקְנוּ חז"ל תַּפִּילָה זוֹ לְשִׁבַּח בָּה אֵת הַשֵּׁם וּלְקַדְּשׁוֹ
בְּרַבִּים, וְכַדִּי שִׁיבִינוּ אוֹתָהּ גַּם עַמִּי הָאָרֶץ שֶׁלֹּא הָיוּ מְכִירִים
בְּלִשּׁוֹן הַקְּדוֹשׁ אֵלָּא אֲרַמִּית בִּלְבָד, תִּיקְנוּהָ בְּלִשּׁוֹן אֲרַמִּית
(תּוֹסֵפוֹת בְּרֻכּוֹת דף ג עֲמוּד א). וּבְתַלְמוּד נִזְכַּרְתָּ תַּפִּילָה זוֹ,
בְּשֵׁם: "יֵהָא שְׁמִיָּה הַגְּדוֹל מְבוֹרָךְ", רָאָה בְּרֻכּוֹת דף ג עֲמוּד

שְׁבִיעִית. אוֹמֵר 'עֲנֵנוּ' וְכו' עַד 'כִּי אֵל עוֹנָה בַּעַת
צָרָה פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל-עַת צָרָה וְצוּקָה. בְּרוּךְ אַתָּה
ה' הַעוֹנָה בַּעַת צָרָה. בַּתְּשֻׁעָה בָּאָב מְבָרֵךְ בְּרַפְת
אַרְבַּע-עָשָׂרָה בְּנֶסֶח זֶה 'רַחֵם ה' עָלֵינוּ עַל-יִשְׂרָאֵל
עַמֶּךָ וְעַל-יִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ הָעִיר הָאֲבֵלָה הַחֲרוּבָה
הַשּׁוֹמֵמָה הַנִּתּוּנָה בְּיַד זָרִים. הַיּוֹשֵׁבֶת וְרֹאשׁ לָהּ
חֲפוּיָה¹¹ בְּאִשָּׁה עֲקָרָה שְׁלֹא יִלְדָה. וּבִלְעֻיָּה לְגִינוֹנָת¹²
וּבִירֻשָׁה עוֹבְדֵי פְסִילִים. וְיִתְּנוּ נִבְלָת עֲבָדֶיךָ מֵאֲכָל
לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֲמַת הָאָרֶץ. עַל-כֵּן צִיּוֹן מְמִירָה
תִּבְכֶּה וִירוּשָׁלַיִם תִּתֵּן קוֹלָהּ לְבִי לְבִי עַל-חֲלָלִיהֶם
מִצִּי מִצִּי עַל-הַרְוִיגֵיהֶם. רָאָה ה' וְהַבִּיטָה וְרָאָה
שׁוֹמְמוֹתֶיהָ וְנַחֲמָנָה כִּי בָאֵשׁ הִצַּתָּהּ וּבָאֵשׁ אַתָּה עֲתִיד
לְבַנוֹתָהּ. בְּכַתּוּב¹³ וְאֵנִי אֶהְיֶה-לָּהּ נֶאֱמָר-ה' חוֹמַת אֵשׁ
סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בַּתּוֹכָהּ. בְּרוּךְ אַתָּה ה' בּוֹנֵה
יִירוּשָׁלַיִם. בְּפּוֹרִים מְבָרֵךְ בְּרַפְתָּ שְׁמֹנֶה-עָשָׂרָה בְּנֶסֶח
זֶה 'מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שְׁאֵתָהּ הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ
עַל-חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדְךָ עַל-נִשְׁמוֹתֵינוּ הַמְּקוּדוֹת לָךְ
עַל-נִסְיָךְ שְׁבָכָל-יוֹם וְיוֹם עַל-נִפְלְאוֹתֶיךָ שְׁבָכָל-עַת
כו'. עַל-הַנְּסִים וְעַל-הַגְּבוּרוֹת וְעַל-הַתְּשׁוּעוֹת וְכו'.
וְעַל כָּלֶם ה' אֱלֹהֵינוּ אֲנוּ מוֹדִים לָךְ. הַטוֹב כִּי
לֹא-כָלוּ' וְכו'. בַּתְּנִיכָה מְבָרֵךְ בִּרְכָה זוֹ בְּנֶסֶח זֶה,
'מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ' כו' עַד 'וְעַל-נִפְלְאוֹתֶיךָ שְׁבָכָל-
עַת עֲרֵב וְכִקֵּר וְצִהְרִים' עַל הַנְּסִים' כו' עַד 'וְאַחֲרֵי-
כֵן בָּאוּ בְּנֵיךְ' וְכו'. שְׁלִיחַ צָבוֹר מְבָרֵךְ לְעוֹלָם בִּרְכָה
שְׁלִישִׁית בְּנֶסֶח זֶה 'נִקְדִּישְׁךָ וְנִמְלִיכְךָ'¹⁴ וְנִשְׁלַשׁ לָךְ
קְדֻשָּׁה מִשְׁלֹשֶׁת בְּדִבְרֵי הָאָמּוֹר עַל-יַד נְבִיאֶךָ¹⁵ וְקִרָּא
זֶה אֶל-זֶה וַיֹּאמֶר קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ ה' צָבָאוֹת מְלֹא
כָּל-הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. כְּבוֹדוֹ וְגִדְלוֹ מְלֹא עוֹלָם וּמִשְׁרָתִי
שׁוֹאֲלִים אֵיזָה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְהַעֲרִיצוֹ לְעַמֲּוֹתָם
מִשְׁבָּחִים וְאוֹמְרִים בְּרוּךְ¹⁶ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ.
מִמְּקוֹמָךְ מִלְכָּנוּ תּוֹפִיעַ וְתִמְלֹךְ עָלֵינוּ כִּי מִחֲפִים
אֲנַחְנוּ לָךְ. מִתִּי תִמְלֹךְ בְּצִיּוֹן בְּחַיֵּינוּ וּבִימֵינוּ תִשְׁכֹּן
תִּתְגַּדֵּל וְתִתְקַדֵּשׁ בַּתּוֹךְ יִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר
לְנֶצַח נְצָחִים וְעֵינֵינוּ תִרְאִינָה בְּמִלְכוֹת עֲוֹף בְּדִבְרֵי
הָאָמּוֹר בְּדִבְרֵי קִדְּשְׁךָ עַל-יְדֵי יְדוֹד מְשִׁיחַ צִדְקָךְ
'יְמִלְךָ'¹⁷ ה' לְעוֹלָם אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הִלְלוּיָהּ.
לְדוֹר וָדוֹר נִגִּיד גְּדֻלָּתְךָ וְלְנֶצַח נְצָחִים קִדְּשָׁתְךָ נִקְדִּישׁ
וְשִׁבְחָתְךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יִמּוּשׁ כִּי אֵל מְלֹךְ גְּדוֹל
וְקְדוֹשׁ אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' הָאֵל הַקָּדוֹשׁ. בַּעַת
שְׁשִׁלִּיחַ צָבוֹר אוֹמֵר בְּבִרְכָה זוֹ, 'וְקִרָּא זֶה אֶל-זֶה'
כָּל הָעָם עוֹנִין 'קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ'¹⁸ וְכו'. וְכִשְׁהוּא
אוֹמֵר 'אֵיזָה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ' כָּל הָעָם עוֹנִין 'מִשְׁבָּחִים
וְאוֹמְרִים בְּרוּךְ' כו'. וְכִשְׁהוּא אוֹמֵר 'בְּחַיֵּינוּ וּבִימֵינוּ'
כָּל הָעָם עוֹנִין אָמֵן. וְכִשְׁהוּא אוֹמֵר 'עַל-יְדֵי יְדוֹד
מְשִׁיחַ צִדְקָךְ' כָּל הָעָם אוֹמְרִים 'יְמִלְךָ ה' לְעוֹלָם'.
וְכָל אֵלּוֹ הַדְּבָרִים שְׁעוֹנִין הַצָּבוֹר הוּא קוֹרָא עִמָּהֶן.

32 וְלֹאֲתָבָא פִּלְחָנָא דְשִׁמְיָא לְאַתְרָה בְּזִינָה וַיְחֻדָּה
33 וַיִּמְלִיךָ מַלְכוּתָהּ וְכוּ' עַד 'וַיִּנְחָמָתָא' 24 דְאִמְרִין
34 בְּעֶלְמָא 25 וְאִמְרוּ אֲמֵן. עַל-רַבִּנָּן 26 וְעַל-תַּלְמִידֵיהוֹן
35 וְעַל-תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן דְּעֶסְקִין בְּאִרְיָתָא דִּי
36 בְּאַתְרָא הָדֵן וְדִי בְּכָל-אַתְרָא וְאַתְרָא יְהֵא לְהוֹן וּלְכוּן
37 חָנָא וְחֶסְדָּא וְרַחֲמֵי וְסִיעָתָא וְיִרְחָא מִקְדָּם אַבּוּהוֹן
38 דְּבִשְׁמִיָּא וְאִמְרוּ אֲמֵן. יְהֵא שְׁלָמָא' וְכוּ'. וְזֵהוּ
39 הַנִּקְרָא קֳדִישׁ דְּרַבִּנָּן 27.

(16) שמתפללים בו על חיי החכמים (רבנן) ושלומם, כמבואר בסמוך. (17) כגון משנה. (18) "ספרא וספרי" שהם מדרשי פסוקים. (19) דברי חכמה והגיון שהסמיכום חכמינו על המקרא ואין בהם ענין לדינים (ראה רא"ש נדרים לו:). (20) לחדש העולם ולהחיות המתים (ראה מס' סופרים פ"ט בסופו). (21) לגאול החיים. (22) לבנות עיר ירושלים. (23) ולבנות היכל הקדש (בית המקדש) ולעקור עבודה זרה מן הארץ ולהשיב פולחן השמים למקומו בזיוו וביקרו, ואין אנו אומרים נוסח זה אלא בבית הקברות אחרי קבורת המת, ובסיום מסכת בתלמוד. (24) תיבה זו קשה להולמה כי מה ענין נחמה לדברי שיר ושבח הנזכרים לפניו, "והכתב והקבלה" בסידורו "תפלה יפה" מפרש לשון הלול ותפארת שכן בערבית קוראים להתפארות נחמה, וכן: הנה עשיו אחיך מתנחם לך להרגך (בראשית כז, מב) פירושו: מתפאר ומתגאה בפני אנשים – שיהרגך. וראה בטור או"ח סימן נו. (25) האמורים בעולם לבני אדם לשבחם בהם. (26) על רבנינו ועל תלמידיהם. העוסקים בתורה שבמקום הזה ושכלל מקום ומקום יהיה להם ולכם חן וחסד רחמים וסיוע וריוח מלפני אביהם שבשמים. (27) שמתפללים בו לחיי החכמים ושלומם. רבנו לא הזכיר "קדיש-יתום", ובהגהות הרמ"א ליו"ד שעו כותב: "נמצא במדרשות לומר קדיש על אב (שמת)... על כן נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא שנים עשר חודש, וכן נהגו להפטיר בנביא ולהתפלל ערבית (לפני התיבה) במוצאי השבת... וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים פודה את אביו ואמו מן הגיהנום". (וראה באליהו זוטא סוף פ"ז מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שמצא אדם אחד... אמר לו מת אני... והנחת את אשתי מעוברת ויודע אני שזכר היא מעוברת, לכן בבקשה ממך הוה זהיר בו משעה שילד עד שיהיה בן חמש שנים, הולך אותו לבית רבו למקרא, כי בשעה שיאמר ברכו את ה' המבורך אז יעלו אותי מדינה של גיהנם". וב"אור זרוע" הל' שבת אות נ' כתוב: "מנהגנו בארץ כנען (ארצות הסלבים) וכן מנהג בני ריינוס לאחר שאמר הצבור "אין כאלהינו" עומד היתום ואומר קדיש... וכן מצינו מעשה ברבי עקיבא שראה אדם אחד שהיה ערום ושחור כפחם והיה טוען על ראשו עשרה טעונין והיה רץ במרוצת הסוס, גזר עליו ר' עקיבא והעמידו... א"ל למה אתה עושה עבודה קשה כזאת... אמר לו בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי אותם הממונים עלי, א"ל מה מעשיך? אמר לו: אותו האיש מת הוא, ובכל יום שולחים אותי לחטוב עצים ושורפים אותי בהם, א"ל בני מה היתה מלאכתך בעולם שבאת ממנו, א"ל גבאי המס הייתי, והייתי מראשי העם ונושא פנים לעשירים והורג את העניים, א"ל כלום שמעת

א; דף נז עמוד א; שבת דף קיט עמוד ב ועוד. ובשם "קדיש" נזכרת במסכת סופרים פרק ט"ז, הלכה י"ב; ובפרק י"ט, הלכה א ובעוד מקומות באותה המסכת.

1 יתגדל ויתקדש שְׁמָה רַבָּא 2 בְּעֶלְמָא דְּבָרָא 3 כְּרַעוּתָהּ 4
2 וַיִּמְלִיךָ מַלְכוּתָהּ וַיַּצְמַח פְּרָקְנָהּ 5 וַיִּקְרַב מְשִׁיחָהּ
3 וַיִּפְרָק עִמָּהּ 6 בְּחֵיכּוֹן וּבִיּוֹמִיכּוֹן וּבְחַיִּיהוֹן דְּכָל-בֵּית
4 יִשְׂרָאֵל בְּעַגְלָא' וּבְזִמְן קָרִיב וְאִמְרוּ אֲמֵן. יְהֵא שְׁמָה
5 רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמִיָּא 8. יִתְבָּרַךְ וְכוּ'.
6 בַּעַת שְׁיֵאמַר שְׁלִיחַ צְבוּר 'יִתְגַּדַּל וַיִּתְקַדַּשׁ שְׁמָה
7 רַבָּא' כָּל הָעָם עוֹנִין אֲמֵן. וְבַעַת שֶׁהוּא אוֹמֵר תְּחִלָּה
8 'וְאִמְרוּ אֲמֵן' כָּל הָעָם עוֹנִין 'אֲמֵן' יְהֵא שְׁמָה רַבָּא
9 מְבָרַךְ לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמִיָּא'. וּמַצּוֹת חֲכָמִים
10 הָרָאשׁוּנִים 9 לַעֲנוֹת 'אֲמֵן' יְהֵא שְׁמָה רַבָּא מְבָרַךְ
11 בְּכָל כַּחוֹ 10 שֶׁל אָדָם. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר 'יִתְבָּרַךְ' כָּל
12 הָעָם עוֹנִין אֲמֵן. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר 'בְּרִיךְ הוּא' כָּל
13 הָעָם עוֹנִין אֲמֵן. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר בְּסוֹף 'וְאִמְרוּ אֲמֵן'
14 כָּל הָעָם עוֹנִין אֲמֵן. וּבְסֵדֶר הַזֶּה עוֹנִין בְּכָל קֳדִישׁ
15 וְקֳדִישׁ. קֳדִישׁ בְּתָרָא 11 - כָּל קֳדִישׁ שֶׁאוֹמֵר שְׁלִיחַ
16 צְבוּר אַחֵר שְׁגוּמַר הַתְּפִלָּה שְׁאִינוּ אוֹמֵר אַחֲרָיו
17 כְּלוּם אֵלָּא כָּל הָעָם שׁוֹמְעִין אוֹתוֹ וְנִפְטָרִין - נִהְגוּ
18 הָעָם לְהוֹסִיף בְּסוֹפוֹ נִסְחָא זֶה 'וַתִּתְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן' 12
19 (וַתִּתְעַבֵּד בְּעוֹתְהוֹן וּצְלוֹתְהוֹן) וּבְעוֹתְהוֹן 13 דְּכָל-בֵּית
20 יִשְׂרָאֵל קֳדָם אַבּוּהוֹן דְּבִשְׁמִיָּא 14. יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא 15
21 וְסִיעָתָא וּפְרָקְנָא מְשִׁמְיָא עֲלִיכּוֹן וְעֶלְנָא וְעַל
22 קְהֵלְהוֹן דִּי־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אֲמֵן. עוֹשֶׂה שְׁלוֹם
23 בְּמִרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל-כָּל-
24 יִשְׂרָאֵל אֲמֵן.

(2) שמו הגדול. (3) שברא. (4) כרצונו. ולדעת הגאון ר"א מוילנה ז"ל תיבת "כרעוּתָהּ" חוזרת אל "יתגדל ויתקדש" כלומר: שמו הגדול יתקדש כרצונו בעולם אשר ברא. וראה לכך, הנוסח של על הכל יתגדל ויתקדש וכו' שאנו אומרים בשבת לפני קריאת התורה שאומרים בו: "בעולמות שברא... כרצונו וכרצון יראיו" שתיבת "כרצונו" חוזרת בהכרח אל "יתגדל ויתקדש". (5) גאולתו. (6) יגאל עמו. (7) בקרוב, נגנת רשעים מקרוב (איוב כ, ה) תרגומו: שצית בעגל. (8) לעולם ולעולמי עולמים. (9) שבת קיט. (10) בכל כוונתו ובקול רם. (11) אחרון. (12) תפילתם. (13) תיעשה תחנונם, ושמעת השמים את תפלתם ואת תחנונם (מלכים-א ח, מה) תרגומו: ית צלותהון וית בעותהון. (14) לפני אביהם שבשמים. (15) שלום רב ועזרה וגאולה עליכם ועלינו על כל קהלות ישראל.

25 קֳדִישׁ דְּרַבִּנָּן 16 - כָּל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ יֵתֵר
26 שְׁעוֹסְקִין בְּתַלְמוּד תוֹרָה שְׁעַל-פִּהָ 17 וְאִפְלוּ
27 בְּמִדְרָשׁוֹת 18 אוֹ בְּהַגְדוֹת 19 כְּשֶׁהֵן מְסִימִין אוֹמֵר אֶחָד
28 מֵהֶן קֳדִישׁ בְּנִסַּח זֶה 'יִתְגַּדַּל וַיִּתְקַדַּשׁ שְׁמָה רַבָּא
29 דְּעֵתִיד לְחַדְתָּא עָלְמָא וְלֹאֲחֵינָא מִתְּיָא 20 וְלִמְפָּרַק
30 חַיִּיָּא 21 וְלִמְכַּנֵּי קִרְתָּא דִּירוּשְׁלָם 22 וְלִשְׁכַּלְלָא הֵיכְלָא
31 קֳדִישָׁא 23 וְלִמְעַקֵּר פִּלְחָנָא גִּבְרָאָה מִן-אַרְעָא

ה' מי יַעֲמֵד. פִּי עֹמֵךְ הַסְלִיחָה לְמַעַן תִּתְּנָה. ה' הוֹשִׁיעָה⁴⁶ הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנִי בְיוֹם קִרְאָנִי. פִּי הוּא⁴⁷ יִדַּע יִצְרָנוּ זָכוֹר פִּי עֹפֵר אֲנַחְנוּ. עֲזָרְנוּ⁴⁸ אֱלֹהֵי יִשְׁעָנוּ עַל־דָּבָר כְּבוֹד־שִׁמְךָ וְהַצִּילָנוּ וְכִפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שִׁמְךָ. וְכֵן נִהְיָ הָעַם לְהַתְחַנֵּן אַחֵר סִדְר־הַיּוֹם בְּתַחֲנוּנִים אֵלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ. יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבוֹתֵינוּ שִׁמְרָה־זֹאת לְעוֹלָם לְיִצְרָק מִחֻשְׁבוֹת לִבְךָ עִמָּךְ וְהֵכֵן לִבְכֶּם אֵלֶיךָ. וְהוּא רַחוּם⁵⁰ יִכְפֹּר עוֹן וְגו'. פִּי אֶתָּה ה' ⁵¹טוֹב וְסֹלָה וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קִרְאֶיךָ. צִדְקָתְךָ⁵² צִדֵּק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת. מִי־אֶל־כְּמוֹךָ⁵³ נוֹשָׂא עוֹן וְעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע. יָשׁוּב יִרְחַמֵּנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ וְגו'. בְּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם יַעֲמֵס־לָנוּ הָאֵל יִשׁוּעָתָנוּ סִלָּה. ה' צָבָאוֹת עֲמָנוּ⁵⁵ מִשְׁגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סִלָּה. ה' צָבָאוֹת אֲשֶׁר־⁵⁶אָדָם בּוֹטָח בְּךָ. בְּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ בְּרוּךְ בּוֹרְאָנוּ בְּרוּךְ שֶׁבָרָאנוּ לִכְבוֹדוֹ וְהַבְדִּילָנוּ מִן־הַתּוֹעִים וְנָתַן לָנוּ תוֹרַת אֱמֶת עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְחַיֵּי עוֹלָם נִטְעָ⁵⁷ (נִטְעָה) בְּתוֹכָנוּ. הִרְחַמְנוּ יִפְתָּח לִבְנוּ לְתַלְמוּד תּוֹרָתוֹ וְיִתֵּן בְּלִבְנוּ אֲהָבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ וְתוֹרָתוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וּלְעִבְדוֹ בְּלִבְךָ שְׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חַפְצָה לְמַעַן לֹא נִיָּע לְרִיק⁵⁸ וְלֹא נִלְד לִשְׁהִלָּה. כֵּן יְהִי רְצוֹן וְרַחֲמִים מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שְׁנוּחִיָּה לְשִׁמּוֹר חֻקֶּיךָ בְּעוֹלָם הִזֵּה וְלִימּוֹת הַמָּשִׁית כְּדִי שְׁנוּכָה וְנִירָשׁ טוֹב לַחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. לְמַעַן יִזְמְרֶךָ⁵⁹ כְּבוֹד וְלֹא יִדָּם ה' אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אֲוֶדְךָ. יְהִי לְרִצּוֹן⁶⁰ אִמְרֵי פִי וְהַגִּיוֹן לִפִּי לְפָנֶיךָ ה' צוּרִי וְגוֹאֲלִי. נִהְיָ מְקַצֵּת הָעַם לְקִרָא בְּכָל יוֹם אַחֵר תַּחֲנוּנִים אֵלֹהֵי שִׁיר מְזֻמּוֹר שֶׁהִיוּ הַלּוּיִם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם וְקוֹרִין לְדוֹד אֵלֶיךָ ה' נִפְשִׁי אֲשָׁא⁶¹ כָּל הַמְּזֻמּוֹר. וְקוֹרִין 'אֲמֹר רַבִּי אֲלַעֲזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינְיָא תַּלְמִידִי חֲכָמִים מְרַבִּים שְׁלוֹם' וכו'. אֵין בְּאַלְהֵינוּ אֵין בְּאֲדוֹנֵינוּ אֵין בְּמַלְכֵנוּ אֵין כְּמוֹשִׁיעָנוּ. מִי בְּאַלְהֵינוּ מִי בְּאֲדוֹנֵנוּ מִי כְּמַלְכֵנוּ מִי כְּמוֹשִׁיעָנוּ. נוֹדָה לְאַלְהֵינוּ נוֹדָה לְאֲדוֹנֵנוּ נוֹדָה לְמַלְכֵנוּ נוֹדָה לְמוֹשִׁיעָנוּ. אֶתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ אֶתָּה הוּא אֲדוֹנֵנוּ אֶתָּה הוּא מַלְכֵנוּ אֶתָּה הוּא מוֹשִׁיעָנוּ. אֶתָּה תְּקוּם⁶² תִּרְחַם צִיּוֹן כִּי־עַתָּה לְחֻנָּה כִּי־בֹא מוֹעֵד. אַף צְדִיקִים⁶³ יוֹדוּ לְשִׁמְךָ יִשְׁבּוּ יִשְׂרָאֵל אֶת־פָּנֶיךָ וְיִבְטְחוּ בְךָ⁶⁴ יוֹדְעֵי שִׁמְךָ כִּי לֹא־עֲזַבְתָּ דוֹרְשֶׁיךָ ה'. כִּי כָל־הָעַמִּים⁶⁵ יִלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיו וְאֲנַחְנוּ נִלְךָ בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד.

מהמונים עליך אם יש לך תקנה? א"ל שמעתי מהם. שאלמלא היה לו לזה העני בן שהוא עומד בקהל ואומר ברכו... ועונים אחריו ברוך ה' וכו' או יאמר יתגדל ועונים אחריו יהא שמיה רבא - מיד מתירים אותו האיש מן הפורענות... וכן מצא ה"ר אלעזר מורמש"א דתנא דבי אליהו, קטן האומר יתגדל מציל את אביו מן הפורענות". וראה כלה רבתי פ"ב.

1 מְנַהֲגָנוּ לְהַתְחַנֵּן בְּנִפְּלִית פָּנִים בְּדַבָּרִים וּפְסוּקִים
2 אֵלֹ - פְּעָמִים בְּכָל־עֵת וּפְעָמִים בְּמִקְצָתָן. לְפִיכָךְ²⁸ אֲנִי
3 כּוֹרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה וּמִתְחַנֵּן לְפָנֶיךָ אֲדוֹן הָעוֹלָם אֱלֹהֵי
4 הָאֱלֹהִים וְאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים. כִּי לֹא עַל־צְדִיקוֹתֵינוּ²⁹
5 אֲנַחְנוּ מְפִילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ
6 הַרְבִּים. ה' שְׁמָעָה ה' סִלָּחָה ה' הִקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אֶל
7 תַּאֲחִיר. מִה־נֹּאמַר לְפָנֶיךָ הַשֵּׁם מִה־נִּדְבַּר וּמִה־
8 נִצְטַדֵּק. חֲטָאנוּ³⁰ עֲוִינוּ וְהִרְשָׁעָנוּ וּמִרְדְּנוּ וּסְרַנוּ
9 מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ. לָךְ ה' הַצִּדְקָה³¹ וְלָנוּ בִשְׁת
10 הַפָּנִים. הַשְׁחִירוּ פָנֵינוּ מִפָּנֵי חַטֹּאתֵינוּ וְנִכְסְפָה
11 קוֹמָתָנוּ מִפָּנֵי אֲשָׁמוֹתֵינוּ. אֵין לָנוּ פֶה לְהִשָּׁב וְלֹא
12 מִצַּח לְהִרִים רֹאשׁ. אֱלֹהֵי בִשְׁתִּי³² וְנִכְלַמְתִּי לְהִרִים
13 אֱלֹהֵי פִנִי אֵלֶיךָ כִּי עֲוֹנוֹתֵינוּ רַבּוּ עַד לְמַעַלָּה רֹאשׁ
14 וְאֲשָׁמָתָנוּ גָּדְלָה עַד לַשָּׁמַיִם. אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה
15 עִמָּנוּ צִדְקָה לְמַעַן שִׁמְךָ וְהוֹשִׁיעָנוּ כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ
16 עַל־יְדֵי נְבִיאֶךָ³³ לְמַעַן שְׁמִי אֲאָרִיךְ אִפִּי וְתַהֲלִיתִי
17 אֲחֻסָּם - לָךְ לְבַלְתִּי הַכְרִיתְךָ. לֹא לְמַעַנְכֶם³⁴ אֲנִי
18 עוֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קְדוֹשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם
19 בְּגוֹיִם אֲשֶׁר פָּאֵתָם שָׁם. לֹא לָנוּ³⁵ ה' לֹא־לָנוּ
20 כִּי־לְשִׁמְךָ תָּן כְּבוֹד עַל־חֲסִדְךָ עַל־אֱמֶתְךָ. לְמָה
21 יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אִיָּה נָא אֱלֹהֵיהֶם. אָנָּה ה' אֶל־תִּפְסֹן³⁶
22 אֶל־קוֹשֵׁי הָעַם הִזֵּה וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטֹּאתָיו. סִלָּח־
23 נָא³⁷ לְעוֹן הָעַם הִזֵּה בְּגִדְל חֲסִדְךָ וּבְאֲשֶׁר נִשְׁאַתָּ
24 לְעַם הִזֵּה מִמַּצְרַיִם וְעַד הִנֵּה וְסִלַּחְתָּ לְעוֹנוֹנוּ³⁸ כִּי רַב
25 הוּא. ה' שְׁמָעָה³⁹ ה' סִלָּחָה ה' הִקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה
26 וְאֶל־תֹּאחִיר לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵי כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ
27 וְעַל־עִמָּךְ:

(28) בכתב יד התימנים הנוסח: "לפניך". (29) דניאל ט, (יח). (30) דניאל ט, ה). (31) (שם ט, ז). (32) עזרא ט, (ו). (33) (ישעיה מח, ט). (34) (יחזקאל לו, כב). (35) (תהלים קטו, א-ב). (36) (דברים ט, כז). (37) (במדבר יד, יט). (38) כלשון הכתוב (תהלים כה, יא). (39) דניאל ט, יט).

28 נִהְיָ הָעַם לְהַתְחַנֵּן אַחֵר נִפְּלִית פָּנִים כְּשֶׁמִּגְבִּיָּה
29 פָּנָיו מִן הַקִּרְקַע בְּפְסוּקִים אֵלֹהֵי וְאֲנַחְנוּ⁴⁰ לֹא נִדַּע
30 מִה־נַּעֲשֶׂה כִּי עֲלֶיךָ עֲיִינוּ. זָכוֹר רַחֲמֶיךָ⁴¹ ה' וְחֲסִדֶּיךָ כִּי מַעֲלֵם הָמָּה. אֶל תִּזְכֹּר־לָנוּ⁴² עֲוֹנוֹת
32 רִאשׁוֹנִים מִהֵרָ יִקְדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי יִלְוּנוּ מָאֹד.
33 קוֹמָה⁴³ עֲזָרְתָה לָנוּ וּפִדְּנוּ לְמַעַן חֲסִדְךָ. יְהִי חֲסִדְךָ⁴⁴
34 ה' עֲלֵינוּ כְּאֲשֶׁר יַחֲלֵנוּ לָךְ. אִם עֲוֹנוֹת⁴⁵ תִּשְׁמְרֶינָה

(40) (דברי הימים-ב, כ, יב). (41) (תהלים כה, ו). (42) (שם עט, ח). (43) (שם מד, כז). (44) (שם לג, כב). (45) (שם קל, ג-ד). (46) (שם כ, י). (47) (שם קג, יד). (48) (תהלים עט, ט). (49) (דברי הימים-א, כט, יח). (50) (תהלים עח, לח). (51) (שם פו, ה). (52) (שם קיט, קמב). (53) (מִיכָה ז, יח-יט). (54) (תהלים סח, כ).

38 שְׁאֲתָהּ רוּצָה בָּהּ. יִפְּרִיזוּ בְּנֵיהָ וְיִדְעוּ כִּי מֵאֲתָךְ הִיא
39 מְנוּחָתָם. תִּנְחַלְנוּ אֲבִינוּ וְאַל־תְּהִי צָרָה וְיִגוֹן בְּיוֹם
40 מְנוּחָתָנוּ. אֱלֹהֵינוּ וְאַל־הִיא אֲבוֹתֵינוּ וְכו'.

(2) בראשית ב, ג. (3) הוא קירון עור פניו (שמות לד, כט).
(4) שם, לא, טז. (5) חוזר אל הר סיני ('אבודרהם').
(6) לפי שבכל מוספי החגים לא תמצא מוסף מועט
(בקרבות) כשבת, וע"ז קראה השבת תיגר לפני הקב"ה,
אמר לה: זהו קרבנך הראוי לך, לפי שכל מעשיך כפולים,
שיר כפול, שנאמר (תהלים צב): מזמור שיש ליום השבת,
עונג כפול, שנאמר (ישעיה נח, יג): וקראת לשבת עונג
לקדוש ה' מכבוד... לחם כפול, שנאמר (שמות טז, כב):
לחם משנה - לפיכך ראוי קרבנך להיות כפול: שני כבשים,
וזהו "כראוי" ('בעלי התוספות' בפירושהם על התורה,
במדבר כח, ט). (7) המנוחה. (8) שאינם עובדים ע"ז.
(9) שאינם אלו ואלו אלא גרים שקיבלו עליהם שבע מצוות
בני נח ('אבן ירחי'). (10) שנאמר (בראשית ב, ב): ויכל
אלהים ביום השביעי, ותרגומו ב'ירושלמי': וחמיד ה', וכן
(שמואל-ב יג, לט): ותכל (נפש) דוד המלך ('אבודרהם').
(11) כלומר: אברהם ויצחק ישמחו כשיעקב ובניו ינחו
בשבת, ויחס גילה לאברהם ורינה ליצחק, מפני שיצחק
קרוב לבני יעקב שניתנה להם השבת יותר מאברהם, ויש לו
שמחה יותר ממנו, ורינה היא יותר מגילה, שנאמר (ישעיה
לה, ב): אף גילת ורנן. ועוד, שגילה היא בלב, ורינה בפה
(אבודרהם').

38 בְּרָכָה אֲמַצְעִית שֶׁל מוֹסֵף רֹאשׁ-חֹדֶשׁ - 'רֹאשִׁי
39 חֹדְשִׁים לַעֲמֹד נִתַּם זְמַן בִּפְרָה¹² לְכָל-תּוֹלְדוֹתָם
40 לְהִיטֵם מִקְרִיבִים לִפְנֵי זִכְחֵי רִצּוֹן וְשִׁעְרֵי חֲטָאת
לְכַפֵּר בַּעֲדָם זָכוֹן לְכָלם יִהְיֶה¹³ תְּשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד
שׁוֹנָא. מִזְבֵּחַ חֹדֶשׁ בְּצִיּוֹן תִּכֵּן וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ
נִעֲלָה עָלָיו. שִׁירֵי דָוִד גִּשְׁמַע בְּעִירָךְ הָאֲמֹרִים לִפְנֵי
מִזְבְּחֶךָ. אֲהַבֵּת עוֹלָם¹⁴ תִּבְּרָא לָהֶם¹⁵ וּבְרִית אֲבוֹת
לִבְנֵים תִּזְכֹּר. אֱלֹהֵינוּ וְאַל־הִיא אֲבוֹתֵינוּ מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ
גָּלִינוּ מֵאַרְצָנוּ וְנִתְחַחֲקֵנוּ מֵעַל אֲדָמָתָנוּ. יְהִי רִצּוֹן
מִלִּפְנֵיךְ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ לְאַרְצָנוּ וְאֶת-מוֹסֵף יוֹם
רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה כו' עַד 'עַל-יְדֵי מִשָּׁה עֲבָדְךָ. יְהִי
רִצּוֹן מִלִּפְנֵיךְ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַל־הִיא אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּחַדֵּשׁ
עָלֵינוּ אֶת-רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה לְחֵן
וְלִחֶסֶד וְלִרְחֻמִּים לְחַיִּים וְלִשְׁלוֹם וְיִהְיֶה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ
הַזֶּה קֶץ וְסוֹף לְכָל-חֲטָאֵתֵינוּ וְצָרוֹתֵינוּ. תַּחֲלָה
וְרֹאשׁ לְפָדוֹת נַפְשָׁנוּ כִּי בַּעֲמֹךְ יִשְׂרָאֵל מִכָּל-הָאֲמוֹת
בַּחֲרָת וְרֹאשִׁי חֹדְשִׁים לָהֶם נִתַּם. בְּרוּךְ אַתָּה ה'
מִקְדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרֹאשִׁי חֹדְשִׁים. בְּרָכָה אֲמַצְעִית
מִמוֹסֵף רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחַל לְהִיטֵם בְּשַׁבָּת - 'אַתָּה
יִצְרֵת עוֹלָמְךָ מִקְדָּם פְּלִית מִלֵּאכֶתְךָ בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי
בַּחֲרָת בְּנוּ מִכָּל-הָעַמִּים וְרִצִּיתָ בְּנוּ מִכָּל-הַלְשׁוֹנוֹת
וְקִדְשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקִרְבָּתָנוּ מִלִּפְנֵי לַעֲבֹדָתְךָ
וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ עָלֵינוּ קִרְאָת. וְתִתֵּן-לָנוּ ה'

(55) (שם מו, ח). (56) שם פד, יג). (57) ובדפ"א: נטעה,
חוזר אל התורה (ונציא ו"מעשה רוקח"). (58) מלשון
הכתוב ישעיה סה, כג. (59) (תהלים ל, יג). (60) שם יט,
טו). (61) (שם, פרק כה). (62) (תהלים קב, יד).
(63) (שם קמ, יד). (64) (שם ט, יא). (65) (מִיכָה ד, ה).

1 כְּבָר אֲמַרְנוּ בִּסְפָר הַזֶּה⁶⁶ שְׁבִימִי הַשְּׁבָתוֹת וַיִּמִּים
2 טוֹבִים מִתַּפְּלֵל אָדָם בְּכָל תַּפְּלָה שְׁבַע בְּרָכוֹת -
3 שֶׁלֹּשׁ רֵאשׁוֹנוֹת וְשֶׁלֹּשׁ אַחֲרוֹנוֹת וּבְרָכָה אַחַת
4 אֲמַצְעִית מֵעֵין הַיּוֹם. וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַפְּפוּרִים
5 שֶׁל יוֹבֵל מִתַּפְּלֵל בְּאֲמַצְעֵ שֶׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת וּבִתְפִּלַּת
6 מוֹסֵף בְּלִבָּד. וְנִמְצָא מִתַּפְּלֵל בְּמוֹסֵף בְּשָׁנֵי יָמִים
7 אֵלּוּ תִשַּׁע בְּרָכוֹת. וּבְמוֹסֵף רֹאשׁ חֹדֶשׁ וּבְמוֹסֵף חֹל
8 שֶׁל מוֹעֵד מִתַּפְּלֵל שְׁבַע - שֶׁלֹּשׁ רֵאשׁוֹנוֹת וְשֶׁלֹּשׁ
9 אַחֲרוֹנוֹת וּבְרָכָה אַחַת בְּאֲמַצְעֵ:

(66) הלכות תפלה פ"ב, ה"ח.

10 וְזֶהוּ נִסָּח כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֲמַצְעִיּוֹת

11 בְּרָכָה אֲמַצְעִית שֶׁל לִילִי שַׁבָּת - 'אַתָּה קִדְשָׁתָּ
12 אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשִׁמְךָ תַּכְלִית מַעֲשֵׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ
13 וּבְרָכָתוֹ מִכָּל-הַיָּמִים וְקִדְשָׁתוֹ מִכָּל-הַזְּמַנִּים בְּאֲמֹר²
14 וּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי וְקִדְשׁ אוֹתוֹ וְגו'.

15 אֱלֹהֵינוּ וְאַל־הִיא אֲבוֹתֵינוּ רְצָה-נָא בְּמִנוּחָתָנוּ וְכו'.

16 בְּרָכָה אֲמַצְעִית שֶׁל יוֹצֵר - 'יִשְׁמַח מִשָּׁה בְּמִתְנַת
17 חֲלָקוֹ כִּי עֲבַד נֶאֱמַן קִרְאָת לּוֹ. כָּלִיל תַּפְּאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ
18 נִתַּם³ בַּעֲמֹדוֹ לִפְנֵיךְ עַל הַר סִינִי הוֹרִיד בִּידוֹ שְׁנֵי
19 לִוְחוֹת אֲבִינִים וְכְתוּב בָּהֶן שְׁמִירַת שַׁבָּת וְכֵן כְּתוּב
20 בְּתוֹרָתְךָ⁴ וְשִׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כו'. יִשְׁמַחוּ בְּמִלְכוּתְךָ
21 שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת קוֹרְאֵי עֲנֵג עִם מִקְדָּשִׁי שְׁבִיעִי. אֱלֹהֵינוּ
22 וְאַל־הִיא אֲבוֹתֵינוּ רְצָה-נָא בְּמִנוּחָתָנוּ כו' עַד 'בְּרוּךְ
23 אַתָּה ה' מִקְדָּשׁ הַשַּׁבָּת. בְּרָכָה אֲמַצְעִית שֶׁל מוֹסֵף
24 שַׁבָּת - 'לְמִשָּׁה צִוִּית עַל הַר סִינִי מִצְוַת שַׁבָּת שְׁמֹר
25 וְזָכוֹר וּבו⁵ צִוִּיתָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב לָךְ קֶרֶבֶן
26 מוֹסֵף בְּרֹאשִׁי. יְהִי רִצּוֹן מִלִּפְנֵיךְ ה' אֱלֹהֵינוּ
27 שֶׁתַּעֲלֵנוּ לְאַרְצָנוּ וְכו' וְאֶת מוֹסֵף יוֹם הַמְּנוּחָה⁷ הַזֶּה
28 נַעֲשֶׂה וְנִקְרִיב כו' עַד 'עַל-יְדֵי מִשָּׁה עֲבָדְךָ. וְלֹא
29 נִתַּח מִלִּפְנֵי לְגוֹנֵי הָאֲרָצוֹת⁸ וְלֹא הִנַּחֲלָתוֹ מִלִּפְנֵי
30 לְעוֹבְדֵי אֱלִילִים גַּם בְּמִנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרָלִים⁹.
31 לְבֵית יִשְׂרָאֵל נִתַּח זָרַע יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּם בַּחֲרָת
32 חֲמִדָּת¹⁰ יָמִים אוֹתוֹ קִרְאָת. אֱלֹהֵינוּ וְאַל־הִיא אֲבוֹתֵינוּ
33 רְצָה-נָא בְּמִנוּחָתָנוּ כו' עַד 'בְּרוּךְ אַתָּה ה' מִקְדָּשׁ
34 הַשַּׁבָּת. בְּרָכָה אֲמַצְעִית שֶׁל מִנְחַת שַׁבָּת - 'אַתָּה
35 אֶחָד וְשִׁמְךָ אֶחָד וּמִי כַּעֲמֹךְ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ.
36 עֲטָרַת תְּהִלָּה וְעֲטָרַת יְשׁוּעָה לַעֲמֹךְ נִתַּם. אֲבָרְכֶם
37 יִגַּל יִצְחָק יִרְמְיָהוּ וְכוּ' וְנִתְּנוּ בְּנוֹנוֹ¹¹ מְנוּחָה שְׁלָמָה

וְעָלֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבֵּים וְחֻקְכֶּם פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם
וּנְפֻצוּתֵינוּ בְּכַס מִיִּרְכַּתִּי אֶרֶץ. וְהִבְיָאנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ
בְּרָנָה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם וְשָׁם
נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת-קִרְבָּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תַּמִּידִין כְּסִדְרָן²⁵
וּמוֹסְפִין כְּהִלְכָתְךָ²⁶ וְאֶת-מוֹסַף יוֹם טוֹב מִקְרָא קָדֵשׁ
הַזֶּה יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנִקְרִיב לְפָנֶיךָ
כְּמַצּוֹת רְצוֹנְךָ כְּמוֹ שִׁכְתָּבְךָ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ עַל-יְדֵי
מֹשֶׁה עַבְדְּךָ. מִלֶּךְ רַחֲמָן רַחוּם עָלֵינוּ וְכוּ' וְהִשְׁיָאנוּ
וְכוּ' בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים'.

(23) ככתוב (דה"ב ז, טז): בחרתי והקדשתי את הבית הזה.
(24) ככתוב (תהלים עד, ז): שלחו באש מקדשיך.
(25) הכתוב בתורה, כבש אחד בבוקר וכבש אחד בין
הערבים. (26) לא כסדרם הכתוב בתורה, קרבן עולה לפני
קרבן חטאת, אלא כפי ההלכה שנאמרה מסיני, חטאת
קודמת לעולה, כמבואר בזבחים צ. (הגהות ר"ש הכהן
מולינה בשם אחיו, ר"ה ח:).

וּבְנֹסַח הַזֶּה הוּא מִתְפַּלֵּל בְּחַג שְׁבוּעוֹת וּבְחַג הַסְּפּוֹת
בְּלֹא חֶסְרוֹן וּבְלֹא יוֹתֵר. אֲלֹא שֶׁבְּחַג הַשְּׁבוּעוֹת הוּא
אוֹמֵר 'אֶת-יוֹם טוֹב מִקְרָא קָדֵשׁ הַזֶּה אֶת-יוֹם חַג
הַשְּׁבוּעוֹת הַזֶּה זְמַן מִתֵּן תּוֹרָתְנוּ בְּאַהֲבָה זָכָר
לִיצִיאַת מִצְרָיִם'. וּבְמוֹסַף הוּא אוֹמֵר 'וְאֶת-מוֹסַף
יוֹם טוֹב מִקְרָא קָדֵשׁ הַזֶּה יוֹם חַג הַשְּׁבוּעוֹת הַזֶּה'.
וְכֵן בְּסִפּוֹת הוּא אוֹמֵר 'אֶת-יוֹם טוֹב מִקְרָא קָדֵשׁ
הַזֶּה יוֹם חַג הַסְּפּוֹת הַזֶּה זְמַן שִׁמְחָתְנוּ בְּאַהֲבָה
'וְכוּ'. וּבְשִׁמְיִי עֲצַרְתָּ אוֹמֵר 'אֶת-יוֹם טוֹב מִקְרָא
קָדֵשׁ הַזֶּה אֶת-יוֹם חַג שְׁמִינִי עֲצַרְתָּ הַזֶּה זְמַן
שִׁמְחָתְנוּ' כו'. וְכֵן בְּמוֹסַף אוֹמֵר 'וְאֶת-מוֹסַף יוֹם
טוֹב מִקְרָא קָדֵשׁ הַזֶּה יוֹם חַג שְׁמִינִי' כו'. וְאִם חָל
יוֹם טוֹב לְהִיּוֹת בְּשַׁבָּת אוֹמֵר 'אַתָּה בְּחִרְתָּנוּ' כו' עַד
'וְתַתֵּן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ שְׁבָתוֹת לְמִנוּחָה מוֹעֲדִים
לְשִׂמְחָה חֲגִים וְיִזְמִינִים לְשִׁשּׁוֹן אֶת-יוֹם הַמָּנוּחַ הַזֶּה
וְאֶת-יוֹם טוֹב מִקְרָא קָדֵשׁ הַזֶּה אֶת-יוֹם פְּלוּגִי' כו'.
וְכֵן בְּמוֹסַף אוֹמֵר 'וְאֶת-מוֹסְפֵי יוֹם הַמָּנוּחַ הַזֶּה'
כו'. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא מְזַכֵּר הַשְּׁבָת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה
וּבִיּוֹם הַכַּפּוּרִים אִם חָלוּ לְהִיּוֹת בְּשַׁבָּת - בֵּין בְּשִׁאָר
תַּפְּלוֹת בֵּין בְּמוֹסַף - וְחוּתָם בְּכָל הַתַּפְּלוֹת שֶׁל שְׁלֹש
רְגָלִים 'מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבָת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים'. וּבְרֹאשׁ
הַשָּׁנָה חוּתָם 'מִלֶּךְ עַל-כָּל-הָאֶרֶץ מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבָת
וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזְכָּרוֹן'²⁷. וּבִיּוֹם הַכַּפּוּרִים - 'מִלֶּךְ
עַל-כָּל-הָאֶרֶץ מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבָת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם
הַכַּפּוּרִים'.

(27) מלשון הכתוב (ויקרא כג, כד): זכרון תרועה, כי ביום
הזה עולה זכרונו לפניו לטובה על ידי השופר (ראש השנה
טז). ואינו מזכיר של ראש-חודש (אף-על-פי שראש השנה
חל בראש חודש תשרי) ש"זכרון אחד עולה לכאן ולכאן"
(עירובין מ:). כלומר: גם ראש-חודש בכלל הזכרון, שנאמר

אֱלֹהֵינוּ שְׁבָתוֹת לְמִנוּחָה וְיוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַזֶּה לְכַפֵּר
בְּעַדְנוּ שִׁחְטָאנוּ לְפָנֶיךָ. וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ 'וְכוּ' עַד
'וּמוֹסְפִים כְּהִלְכָתְךָ וְאֶת-מוֹסְפֵי¹⁶ יוֹם הַמָּנוּחַ הַזֶּה
וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנִקְרִיב אֶת-קִרְבָּנוֹת
חוֹבוֹתֵינוּ תַּמִּידִין כְּסִדְרָן כְּמַצּוֹת רְצוֹנְךָ כְּמוֹ שִׁכְתָּבְךָ
עָלֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ עַל-יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ. יְהִי רְצוֹן
מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלֵּהִי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּחַדְשׁ 'וְכוּ'
עַד 'לְפָדוֹת נַפְשֵׁנוּ. רְצֵה-נָא בְּמִנוּחָתְנוּ וְקַדְשָׁנוּ
בְּמַצּוֹתֶיךָ' כו' עַד 'וְיִזְמִינֵנו בָּם כָּל-יִשְׂרָאֵל אוֹהֲבֵי
שְׁמֶךָ. בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבָת וְיִשְׂרָאֵל וְרֹאשֵׁי
חֳדָשִׁים'.

(12) ששעיר ראש-חודש היה מכפר על טומאת מקדש
וקדשיו (שבועות ב:), וכן הכתוב אומר (ויקרא י', יז):
ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה. (13) הקרבנות
מעלים זכרון ישראל לפני ה' לטובה. (14) שלא יהיה עוד
שעבוד אחרי גאולתם. (15) לכל תולדותם. (16) שהם
שנים: של שבת, ושל ר"ח.

בְּרִכָּה אֲמַצְעִית שֶׁל יוֹם טוֹב שֶׁל פֶּסַח - עֲרִבִית
שִׁחְרִית וּמִנְחָה - 'אַתָּה בְּחִרְתָּנוּ מִכָּל-הָעַמִּים אֲהַבְתָּ
אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ מִכָּל-הַלְשׁוֹנוֹת'¹⁷ וְקַדְשָׁתְנוּ
בְּמַצּוֹתֶיךָ וְקִרְבָּתְנוּ מִלְּפָנֶיךָ לְעִבּוּדְךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל
וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ. וְתַתֵּן-לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ מוֹעֲדִים
לְשִׂמְחָה¹⁸ חֲגִים וְיִזְמִינִים¹⁹ לְשִׁשּׁוֹן אֶת-יוֹם טוֹב מִקְרָא
קָדֵשׁ הַזֶּה אֶת-יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה זְמַן חֲרוּתְנוּ
בְּאַהֲבָה זָכָר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. אֱלֹהֵינוּ וְאַלֵּהִי אֲבוֹתֵינוּ
עָלָה וְכָא כו' וְהִשְׁיָאנוּ²⁰ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת-בְּרִכַּת
מוֹעֲדֶיךָ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם כְּאֲשֶׁר אֲמַרְתָּ²¹ וְרָצִיתָ
לְבָרְכֵנוּ כֵּן תִּבְרַכְנוּ סֵלָה. וְתֵן חֲלָקְנוּ בְּתוֹרָתְךָ וְשִׁמְחָה
נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ וְכוּ' בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל
וְהַזְמִינִים²².

(17) מכל האומות ללשונותיהן, מלשון הכתוב (ישעיה סו,
יה). (18) שנאמר (דברים טו, יד): ושמחת בחגך.
(19) הוא תרגום של מועדים (ויקרא כג, ד). (20) מלשון
הכתוב: ישא ברכה מאת ה' (תהלים כד, ה) אלא שבאה כאן
בבנין "הפעיל", כמו: והשיאו אותם (ויקרא כב, טז).
(21) דברים טז, טו. (22) לפי שכל מועדי התורה תלויים
בזמנים, חג הפסח - בזמן האביב, חג השבועות - בזמן
הקציר, חג הסוכות - בזמן האסוף, תיקנו חז"ל לומר:
"והזמנים", במקום: "מועדים" (רבינו בחיי לפרשת בא).

בְּרִכָּה אֲמַצְעִית מְמוֹסַף הַפֶּסַח - 'אַתָּה בְּחִרְתָּנוּ
מִכָּל-הָעַמִּים' כו' עַד 'זָכָר לִיצִיאַת מִצְרָיִם'. וּמִפְּנֵי
חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאֶרֶצְנוּ וְנִתְרַחֲקָנוּ מֵעַל אֲדָמָתְנוּ וְאִין
אָנוּ יְכוּלִין לַעֲלוֹת לְהִרְאֹת וְלַהֲשַׁתְּחוֹת לְפָנֶיךָ
בְּבֵית בְּחִירָתְךָ²³ בְּנוֹה הַדֶּרֶךְ בְּבֵית הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ
שֶׁנִּקְרָא שְׁמֶךָ עָלֵינוּ מִפְּנֵי הֵד שֶׁנִּשְׁתַּלַּחְתָּ²⁴ מִמֶּקְדָּשְׁךָ.
יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתָּשׁוּב וְתִרְחַם עָלֵינוּ

39 פָּעַלְתָּ וַיִּבְכֶּינָה פְּלִי-יָצוֹר כִּי אֶתָּה יִצְרָתוֹ וַיֹּאמֶר כָּל
40 אֲשֶׁר רִיחַ וּנְשָׁמָה בְּאֶפֶס ה' וְכו' קִדְּשָׁנוּ כו'. בְּרוּךְ
41 אַתָּה ה' מֶלֶךְ עַל כָּל-הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וַיּוֹם
42 הַזֶּכֶרֶן.

33 ואין אומרים מועדים לשמחה חגים וכו' כמו בשלש
רגלים - לפי שאין קרוי חג אלא יום שמביאים בו שלמי
חגיגה, ובהם כתוב שמחה: "ושמחת בחגך", אבל ראש
השנה ויום הכיפורים אין בהם שמחה ואינם קרויים חגים
(לשון רש"י בפירושו לתפילות, במחזור ויטרי כת"י פריז).
ומטעם זה אין אומרים בהם "והשיאנו..." את ברכת
מועדיך... לשמחה ולששון".

43 בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה מְשַׁלֵּשׁ בְּרָכוֹת אֲמַצְעִיּוֹת שֶׁל מוֹסֵף
44 רִאשׁ הַשָּׁנָה - 'אַתָּה בְּחִרְתָּנוּ וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ כו' וְ
45 וְאַתָּה מוֹסֵפִי³⁴ כו' כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב. 'עֲלִינוּ לְשִׁבְחָה לְאֲדוֹן
46 הַכֹּל לְתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרָאשִׁית שֶׁלֹּא עֲשָׂנוּ כְּגוּי
47 הָאָרְצוֹת וְכו'. אוֹחִילָה לְאֵל אֲחִילָה פָּנָיו אֲשַׁאֲלָה
48 מִמֶּנּוּ מַעֲנֶה לְשׁוֹן אֲשֶׁר בִּקְהַל עַם אֲשִׁירָה עֲזוּ³⁵
49 אֲבִיעָה רִנָּנוֹת כְּעֵד מִפְּעֻלּוֹ כו'. בְּרוּךְ אַתָּה ה'
50 לְמַדְנִי חֻקֶּיךָ³⁶. עַל-כֵּן נִקְרָא לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ לְרִאוֹת
51 מִהֲרָה בְּתַפְאֵרֶת עֲזָךְ וְכו'. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
52 מֶלֶךְ כו' בְּרוּךְ אַתָּה ה' מֶלֶךְ עַל כָּל-הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ
53 יִשְׂרָאֵל וַיּוֹם הַזֶּכֶרֶן. הַיּוֹם הֵרֵת³⁷ עוֹלָם הַיּוֹם
54 יַעֲמִיד בְּמִשְׁפָּט פְּלִי-יָצוֹר עוֹלָם אִם כְּבָנִים אִם
55 כְּעַבְדִּים אִם כְּבָנִים רַחֲמָנוּ כְּרַחֵם אֵב עַל כְּבָנִים אִם
56 כְּעַבְדִּים עֵינֵינוּ לָךְ תְּלוּיוֹת' וְכו'. בְּרָכָה שְׁנִיָּה -
57 'אַתָּה זֹכֵר מַעֲשֵׂה עוֹלָם וּפּוֹקֵד כָּל-יָצוֹרֵי קֶדֶם כו' וְ
58 כִּי זֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת אַתָּה הוּא מַעֲלֵם וְאֵין שִׁכְחָה
59 לְפָנָי כִּסֵּא כְבוֹדְךָ וְעַקְדַת יֶצְחָק לְזַרְעוֹ תִּזְכֹּר וְכו'.
60 הַיּוֹם הֵרֵת עוֹלָם הַיּוֹם יַעֲמִיד בְּמִשְׁפָּט כָּל-יָצוֹרֵי
61 עוֹלָם אִם כְּבָנִים אִם כְּעַבְדִּים אִם כְּבָנִים רַחֲמָנוּ
62 כְּרַחֵם אֵב עַל כְּבָנִים' כו'. בְּרָכָה שְׁלִישִׁית - 'אַתָּה
63 נִגְלִיתָ בַּעֲזֶנְךָ כְּבוֹדְךָ עַל עַם קִדְּשָׁךְ לְדַבֵּר עִמָּם מִן
64 הַשָּׁמַיִם הַשְׁמַעְתָּם קוֹלְךָ כו' כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ כו'
65 בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה. הַיּוֹם הֵרֵת עוֹלָם' כו'
66 כְּפָתוּב לְמַעְלָה.

34 לכלול גם מוסף ראש-חודש תשרי. 35 ואין אנו
אומרים זה בתפילה בלחש כִּי-אִם הַשָּׁ"ץ בשעה שחזור
בקול, לפי שהיא "רשות" לשָׁ"ץ כמשמעות הלשון "אשר
בקהל עם אשירה עוזו" (אבודרהם). 36 תהלים קיט, יב.
37 מלשון הכתוב (ירמיה כ, יז), כי בראש השנה נגמר
הריונו של עולם ולידתו, כמו שאמרו במדרש (ויקרא רבה
פ' כט): "תני בשם רבי אליעזר, בכ"ה באלול נברא העולם",
נמצא שביום ששי לבריאתו, הוא ראש השנה, נברא אדם
הראשון ולכן העולם נידון ביום זה (אבודרהם).

67 בְּרָכָה אֲמַצְעִית שֶׁל צוּם יוֹם הַכַּפּוּרִים³⁸ - בְּעֶרְבִית
68 וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה וְנִעְלָה - 'אַתָּה בְּחִרְתָּנוּ כו'.
69 וּתְתֵן-לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת-יוֹם הַכַּפּוּרִים הַזֶּה וְאֶת-יוֹם

1 (במדבר י, י): וביום שמחתכם.... ובראשי חדישכם.... והיו
2 לכם לזכרון לפני אלהיכם.

3 רִאשׁ הַשָּׁנָה²⁸. נִהְגוּ רַב הָעַם מִרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם
4 הַכַּפּוּרִים לְהוֹטִיף בְּכָל תַּפִּלָּה בַּעֲשֶׂרַת הַיָּמִים.
5 בְּבִרְכָּה רִאשׁוֹנָה מוֹסִיפִים 'זְכֵרְנוּ לַחַיִּים כו' בְּרוּךְ
6 אַתָּה ה' מִגֵּן אֲבֹרְהֶם'. וּמוֹסִיפִין בְּבִרְכָּה שְׁנִיָּה, 'מִי
7 כְּמוֹךְ אֵב הַרְחָמִים זֹכֵר יִצְוֵרֵי בְּרַחֲמִים. בְּרוּךְ אַתָּה
8 ה' מַחֲיֵה הַמֵּתִים'. וּמוֹסִיפִין בְּבִרְכַּת שְׁמוֹנָה-
9 עֶשְׂרֵה²⁹ 'זְכֵר רַחֲמֶיךָ' וְכו'. וּבְבִרְכָּה אַחֲרֹנָה³⁰
10 מוֹסִיפִין 'וּבִסְפָּר חַיִּים' וְכו'. וּבְתַפִּלַּת נְעִילָה שֶׁל
11 יוֹם הַצוּם אוֹמֵר בְּבִרְכַּת (בְּמָקוֹם) 'זְכֵרְנוּ לַחַיִּים -
12 'חֲתָמָנוּ'. וְכָל אֵלֵי הַתּוֹסְפוֹת מְנַהֵג מְקוֹמוֹת³¹. וַיֵּשׁ
13 מְקוֹמוֹת שְׁנֵיהֶם שֶׁלֹּא יוֹסִיפוּ דָבָר.

28 כתוב ב'הגהות מיימוניות' שאם חל ראש השנה ביום
שני או ביום שלישי, מקדימים שבוע אחד להשכים ולומר
'סליחות', וממשיכים באמירת הסליחות עד ערב יום
הכפורים. 29 היא ברכת ה'הודאה'. 30 היא ברכת
'שים שלום'. 31 ומנהגנו לומר "אבינו מלכנו" אחרי
תפילת שחרית בראש השנה, כשחל בחול ('הגהות
מיימוניות').

14 מְנַהֵג פְּשוּט שֶׁמְבָרְכִין בְּרָכָה שְׁלִישִׁית בְּנִסְחָ זֶה
15 בְּשְׁנֵי יָמִים שֶׁל רִאשׁ הַשָּׁנָה בְּכָל תַּפִּלָּה וּתַפִּלָּה
16 מֵאַרְבַּע הַתַּפִּלוֹת וְכֵן נִהְגוּ מִקְצַת לְבָרֵךְ אוֹתָהּ
17 בְּאוֹתוֹ הַנִּסְחָ בְּכָל תַּפִּלָּה וּתַפִּלָּה מִחֲמַשׁ תַּפִּלוֹת שֶׁל
18 יוֹם הַכַּפּוּרִים. וְזֶהוּ נִסְחָה: 'אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ
19 קָדוֹשׁ וְקָדוֹשִׁים בְּכָל-יוֹם יִהְיֶה לְךָ סֵלָה. וּבְכֵן תֵּן
20 פְּחָדְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל-מַעֲשִׂיךָ וְאִימָתְךָ עַל
21 כָּל-מַה-שִּׁבְרָאתָ וַיִּירָאוּךָ כָּל-הַמַּעֲשִׂים וַיִּשְׁתַּחֲווּ
22 לְפָנֶיךָ כָּל-הַבְּרִיאִים וַיַּעֲשׂוּ כָלֶם אֲגָדָה אַחַת לַעֲשׂוֹת
23 רְצוֹנְךָ בְּלִבָּב שְׁלָם כו'. וּבְכֵן תֵּן כְּבוֹד לַעֲמֶךָ תִּהְיֶה
24 לְיִרְאֵיךָ וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפְתִחוֹן פֶּה
25 לְמִיחֲלִים לָךְ שִׁמְחָה לְאַרְצְךָ שְׂשׂוֹן לַעֲיָרְךָ וְצִמִּיתָ
26 קֶרֶן לְדוֹר עֶבְדְּךָ וְעִרִיכָתָ נֹר לְכֹן-יְשִׁי מְשִׁיחְךָ
27 בְּמִהֲרָה בְּיָמֵינוּ. וְאֵז צְדִיקִים יִרְאוּ וַיִּשְׁמְחוּ וַיִּשְׁרִים
28 יַעֲזֹזוּ וַחֲסִידֵים כו' כְּפָתוּב בְּדַבְּרִי קִדְּשָׁךְ יִמְלֹךְ ה'
29 לְעוֹלָם אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדוֹר וְדוֹר תִּלְלוּהָ. וְכָתוּב
30 וַיִּגְבֶּה ה' וַיִּגֹּף בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ³².

32 השווה לעיל הלכות תפילה (פרק ב, הלכה יח).

31 בְּרָכָה אֲמַצְעִית שֶׁל רִאשׁ הַשָּׁנָה - עֶרְבִית שַׁחֲרִית
32 וּמִנְחָה - 'אַתָּה בְּחִרְתָּנוּ מִכָּל-הָעַמִּים כו'. וּתְתֵן-לָנוּ
33 ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת-יוֹם טוֹב מְקַרָּא קִדְּשׁ הַזֶּה³³ זְכֵרֶן
34 תְּרוּעָה בְּאַהֲבָה זְכֵר לַיִּצְיָאָת מִצְרַיִם. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי
35 אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וַיָּבֵא כו'. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
36 מֶלֶךְ עַל כָּל-הָעוֹלָם כְּלוּ בְּכָבוֹדְךָ וְהַנְּשֹׂא עַל
37 כָּל-הָאָרֶץ בִּיקְרָךְ וְהוֹפֵעַ בְּהֵרָ גְּאוֹן עֲזָךְ עַל
38 כָּל-יֹשְׁבֵי תֵבֶל אֲרָצְךָ. וַיַּעַד כָּל-פְּעוּל כִּי אַתָּה

אלהינו יושב מרום ומה-נספר לפניך שוכן שחקים
הלא הנסתרות והנגלות אתה יודע. אתה יודע רזי
עולם ותעלומות סתרי כל-חי. אתה חופש כל-
חדרי בטן ובוחן כליות ולב. אין כל-דבר נעלם
ממך ואין נסתר מנגד עיניך. ובכן יהי רצון
מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתמחל לנו על
כל-חטאתינו ותכפר לנו על כל-עוונותינו ותסלח
לנו על כל-פשעינו.

(1) ביום הכיפורים, "שהוא זמן תשובה לכל... והוא קץ
מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה
ולהתוודות ביום הכיפורים" (מלשון רבינו הל' תשובה פ"ב,
ה"ז). וירוי - עזיבת החטא והרחקתו, מלשון וידו אבן בי
(איכה ג, ג), וכבר פירשנוהו ב"ספר המדע" (הל' תשובה
פ"א, ה"א בבאיורנו אות ג'). (2) באמת, כמו: אבל אשמים
אנחנו (בראשית מב, כא). (3) בבוראנו. (4) איש את
רעהו. (5) דבר גנאי וזלזול, והחכם ר' יוסף קמחי פירש:
דופי - דו פי, שתי פיות. כלומר: אחד בפה ואחד בלב.
(6) נחמיה ט, לג. ובפסיקתא רבתי פ' "רני ושמחי" אמרו:
"אמר הקב"ה למלאכי השרת, בואו ואודיע לכם צדקתם של
בני, שאני טענתם בעולם כמה צרות ויסורים הבאתי עליהם
בכל דור ובכל שעה ולא בעטו בי אלא קוראים אותי צדיק
בפני רשעם, שהם אומרים: ואתה צדיק על כל הבא עלינו
ואנחנו הרשענו".

על חטא שחטאנו לפניך באנס' ועל חטא שחטאנו
לפניך בבלי דעת'. על חטא שחטאנו לפניך בגלוי
ועל חטא שחטאנו לפניך בדעת ובמקרה'. על
חטא שחטאנו לפניך בהרהור הלב' ועל חטא
שחטאנו לפניך בודוי פה'. על חטא שחטאנו
לפניך בזדון ועל חטא שחטאנו לפניך בחזק יד'.
על חטא שחטאנו לפניך בטמאת שפתים' ועל
חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע'. על חטא
שחטאנו לפניך ביוזעים' ועל חטא שחטאנו
לפניך בלא יודעים. על חטא שחטאנו לפניך
בכחש ובכזב ועל חטא שחטאנו לפניך בלשון
הרע. על חטא שחטאנו לפניך במראית העין' ועל
חטא שחטאנו לפניך בנפש ובמרבית'. על חטא
שחטאנו לפניך בשית שפתותינו' ועל חטא
שחטאנו לפניך בעינים רמות'. על חטא שחטאנו
לפניך בפתחון פה' ועל חטא שחטאנו לפניך
בצעדי רגלים'. על חטא שחטאנו לפניך בקפיצת
יד'. ועל חטא שחטאנו לפניך ברצון ובדעת. על
חטא שחטאנו לפניך בשגגה ועל חטא שחטאנו
לפניך בתמהון לכב'. על חטאים שאנו חיבין
עליהם חטאת'. על חטאים שאנו חיבים עליהם
עולה'. על חטאים שאנו חיבים עליהם קרבן. על
חטאים שאנו חיבים עליהם אשם ודאי'. על
חטאים שאנו חיבים עליהם אשם תלוי'. על
חטאים שאנו חיבים עליהם קרבן עולה ויורד'.

מקרא קדש הזה למחילה וכו'. אלהינו ואלהי
אבותינו יעלה ויבוא יגיע יראה וירצה ישמע ויפקד
ויזכר לפניך זכרוננו זכרון אבותינו זכרון ירושלים
עירך וזכרון משיח בן דוד וכו'. אלהינו ואלהי
אבותינו מחל לעוונותינו וכו'. אלהינו ואלהי
אבותינו מלך כו'. קדשנו כו'. ודברך אמת וקיים כו'.
ברוך אתה ה' מלך על כל-הארץ מלך מוחל וסולח'
וכו'. ברכה אמצעית של מוסף - 'אתה בחרתנו,
ומפני חטאינו, ואת-מוספיי' יום מקרא קדש הזה
נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כו'. אלהינו
ואלהי אבותינו מחל לעוונותינו ביום צום הכפורים
הזה מחה והעבר פשעינו' כו' עד 'ומפלעדיך אין
לנו מלך מוחל וסולח וכו'. אלהינו ואלהי אבותינו
מלך על כל-העולם פלו בכבודך והנשא על כל-
הארץ ביקרך והופע בהדר גאון עזך' וכו'. עד
'ומלכותו בכל משלה. קדשנו במצותיך ותן חלקנו
בתורתך ושבענו מטובך ושמחנו בישועתך וטהר
לבנו לעבדך באמת ודברך' כו'. עד 'ברוך אתה ה'
מקדש ישראל ויום הכפורים'.

(38) כתוב ב'הגהות מיימוניות': "ערב יום הכיפורים באים
לבית הכנסת ומתפללים מנחה ומתוודים, והחזן אינו אומר
וירוי (בחזרת הש"ץ), ואומר קדיש ולוקים, ואוכלים סעודה
המפסקת. כליל יום הכיפורים קודם שיעמוד החזן
(להתפלל), מתירים חרם לעבריינים להתפלל עמהם
ומתעטף החזן ואומר: "כל נדרי" שלש פעמים, והקהל
בלחש עמו... ואחר-כך אומר: שהחינו, ואומר: ברכו" וכו'.
(39) כלומר: קרבנות המוסף שהם עולות וחטאת, ואנו
אומרים ואת מוסף יום הכיפורים הזה, שאין בו אלא מוסף
אחד בלבד. והכל כמנהג המקום, כמו שאמרו ב'ירושלמי'
(עירובין פ"ג, ה"ט): "רבי יוסי שלח מכתב להם (לבני
הגולה) אף-על-פי שכתבו לכם סדרי מועדות (סדר
התפילות, 'קרבן העדה' שם, וכן ב'הגהות מיימוניות') אל
תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש".

נהגו העם בכל תפלות המוספין כשהוא אומר 'כמו
שפכת' עלינו בתורתך על-ידי משה עבדך' מזכיר
קרבנות אותו היום כמו שהם כתובים בתורה וקורא
אותם הפסוקים. ואם לא הזכיר - בין שאמר 'כמו
שפכת' עלינו בתורתך' - שוב אינו צריך':

(40) ראש השנה לה, ע"א.

נסח הודוי'

אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו ואל
תתעלם מתחנונו שאין אנו עזי פנים וקשי ערך
שנאמר לפניך צדיקים אנחנו ולא חטאנו אכל'
אנחנו ואבותינו אשמונו בגדנו' גזלנו' דברנו דפי'
העונו והרשענו ודנו חמסנו' כו'. עד 'פי אמת
עשית ואנחנו הרשענו'. מה- נאמר לפניך ה'

והעולה על רוחכם (יחזקאל כ, לב). (26) כגון שגול את חבירו וכיחש ונשבע עליו לשקר, כשיורה ישלם את הגזילה ויביא קרבן אשם (ויקרא ה, כג-כה). ודאי - שהעבירה ידועה לו בבירור. (27) שספק לו אם עבר עבירה שזדונה כרת או לא, מביא אשם להגן עליו מהפורענות עד שיוודע לו שבוודאי שגג, ואז יביא קרבן חטאת על שגגתו. (28) שמביאו אדם כפי אשר תשיג ידו, עולה לעשיר ויורד לעני. והוא בא על שבועת העדות, שאם השביעוהו בית-דין שאם יודע עדות לחבירו שיעידנו, והוא כבש עדותו ונשבע לשקר (ויקרא ה, א). (29) עונש 'עשה', כגון ביטל מצות ציצית או תפילין וכדומה. (30) כגון לאו של גזילה הניתק ל'עשה' שבירו להשיב את הגזילה ולקיים: "והשיב את הגזילה" ואין לוקין על לאו הניתק ל'עשה' (מכות טז). (31) שמת לפני זמנו. (32) שנפשו נכרתת מחיי עולם הבא, ובהלכות סנהדרין פ"ט מונה רבינו כל חייבי מיתה ביד שמים, וחייבי כריתות, וכל מצוות לא-תעשה שאין בהן אלא מלקות בלבד. (33) שמתים את ראשו בסייף, וכל מיתות בית-דין מפורשות בדברי רבינו שם, פ"טו. (34) דברים כט, כח. (35) שהסליחה והמחילה נמצאות בו בקביעות, והוא הקב"ה שסולח לנו תמיד. (36) מה אני ומה חשיבותי. (37) תהלים יט, טו.

20 פסדר הזה מתודה בערבית שחרית ומוסף ומנחה
21 בין יחיד בין שליח צבור. אלא שהיחיד אומר ודוי
22 זה אחר תפלתו אחר שגומר 'שים שלום' קדם
23 שופסיע שלש פסיעות ושליח צבור אומר בתוך
24 ברכה אמצעית קדם שיאמר 'אלהינו ואלהי אבותינו
25 מחל לעונותינו' מתודה ודוי פסדר הזה ואחר-כך
26 אומר 'מחל לעונותינו ביום צום הפפורים':
27 בנעילה מתודה פסדר הזה - 'מה-נאמר לפניה
28 יושב מרום כו' פי לעונותינו רבו מלמנות כו' מה
29 אנו מה חיינו מה חסדנו מה-צדקנו מה- מעשינו
30 מה-נאמר לפניה ה' אלהינו הלא כל-הגבורים כאין
31 לפניה ואנשי השם כלא היו וחכמים ככלי מדע
32 ונבונים ככלי השכל פי כל מעשינו תהו וימי חיינו
33 הכל לפניה כפסוק³⁸ ומותר האדם מן-הבהמה אין
34 פי הכל הבל. אבל אתה הבהלת אנוש מראש
35 ותפירהו לעמד לפניה פי מי יאמר לך מה-תעשה
36 ואם יצדק מה-יתן לך. ותתן לנו ה' אלהינו את-
37 יום הפפורים הזה קץ מחילה לכל-חטאתינו למען
38 נחיד מעשק ידינו ונשוב לעשות חקי רצונך בלב
39 שלם כדבר שנאמר³⁹ דרשו ה' בהמצאו קראוהו
40 בהיותו קרוב יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתי
41 וישב אלהי' וירחמנו ואל-אלהינו פי-ירפה
42 לסלוח. ואתה אלוה סליחות טוב ומטיב חנון
43 ורחום ארך אפים ורב-חסד מרבה להטיב רוצה
44 בתשובתן של רשעים ואין אתה חפץ במיתתן
45 כפסוק⁴⁰ חי אני נאם ה' אם אחפץ במות הרשע פי
46 אם-בשוב רשע מדרך וחייה. שובו שובו מדרךכם

1 על חטאים שאנו חייבים עליהם עשה²⁹. על חטאים
2 שאנו חייבים עליהם לא תעשה שנתנו (שנתקו)
3 לעשה³⁰. על חטאים שאנו חייבים עליהם מיתה
4 בידי שמים³¹. על חטאים שאנו חייבים עליהם
5 כרת³². על חטאים שאנו חייבים עליהם מלקות. על
6 חטאים שאנו חייבים עליהם ארבע מיתות בית-דין
7 סקילה שרפה הרג³³ וחנק. על הגלויים לנו ועל
8 שאינן גלויים לנו. הגלויים לנו כבר אמרנום לפניה
9 ה' אלהינו ושאיןם גלויים לנו כל-חטאינו אתה
10 יודע כל-הנסתרות כפסוק³⁴ הנסתרות לה' אלהינו
11 והנגלות לנו ולבנינו עד עולם וכו'. פי אתה
12 סולחן לישראל מן העולם ומחלן³⁵ לשבטי ישראל
13 ומפלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח. אלהי, עד
14 שלא נוצרת³⁶ איני קדאי ועכשו שנוצרת באלו לא
15 נוצרת. עפר אני בחיי קל וחמר במיתתי. הרי אני
16 לפניה ה' אלהי ככלי מלא בושח וקלמה יהי רצון
17 מלפניה שלא אחטא עוד ומה-שחטאתי ממה
18 ברחמיך הרבים אבל לא על-ידי וסורין. יהיו לרצון
19 אמרי פי³⁷ והגיון לפי לפניה ה' צורי וגואלי.

(7) שאנסוהו לעבור, ויש חטאים שחייב עליהם אפילו כשעבר באונס. כגון: ע"ז ושפיכות דמים, וכן בשעת גזירת המלכות יהרג ואל יעבור אפילו מצוה קלה, כמבואר בסנהדרין (עד). (8) שלא השתמש כראוי בכח הדעת שניתן בנו לעסק התורה ולדעת אותו, ככתוב (משלי יג, טז): כל ערום יעשה בדעת. (9) במרמה של דעת, שרימה את רעהו בכוונה. (10) במחשבות הלב, וחז"ל אמרו (יומא כט.): "הרהורי עבירה קשים מעבירה". (11) שהתוודה רק בפה, ולבו כל עמו. (12) שנתחזק על חבירו להרע לו. (13) בדברי נבלה, וחז"ל אמרו (שבת לג.): "כל המנבל את פיו מעמיקים לו גיהנם". (14) שמגרה בעצמו את יצר-הרע עליו. (15) שעשה עבירה בפני רבים, ויודעים ממנה. (16) שראה בעיניו דבר ערוה וחמד לו, ככתוב: ולא תתורו... ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם. (17) ככתוב (ויקרא כה, לו): את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך. (18) דברי בטלה (הריעב"ץ בסידור). ויש מפרשים: שדיבר רעה בחבירו, מלשון: ישיחו בו יושבי שער (תהלים סט, יג). (19) שמביט על הבריות מלמעלה למטה, מלשון הכתוב (משלי ו, יז). (20) ברוב דברים, ככתוב (שם, י ט): ברב דברים לא יחדל פשע. (21) למחר לעשות רע. כלשון הכתוב (משלי ו, יח). (22) מלתת צדקה. (23) דברים כח, כז. כלומר: שהיה מטורף בדעתו וחטא. ויש מפרשים: שנלכד ברשת המתפלספים להטיל ספק בעיקרי תורתנו, במציאות ה', בהשגחה פרטית, בתורה מן השמים, כי הלב החלול מלא תמהון וספיקות על כל דבר וחזיון, הואיל והאמונה וקבלת אבות רופפו בעיניו (בעל 'הכתב והקבלה'). (24) קרבן חטאת, כגון אם נכשל בשוגג בדברים שזדונם כרת, והם מנויים במס' כריתות פ"א, מ"א. (25) כגון שביטל מצות-עשה, שלא ישב בסוכה בסוכות וכדומה, וכן עולה באה לכפר על הרהורי עבירה, רמז לזה:

ה' בו ירוץ צדיק ונשגב, ולפיכך בימי החול שהם דמיון ימי הגלות ואומרים "מגדיל" לרמז על בניין שהקדוש-ברוך-הוא עוסק בבניינה והולך ומגדילה, ובשבת שהיא מכוונת נגד ימי המשיח ואומרים מגדול לרמזו על גמר הישועה שנתגדלה כל צרכה ונעשית כמגדל עוז (עיון תפילה, לסידור "אוצר התפילות"). וראש חודש דינו כשבת, וסימנך: חודש ושבת קרוא מקרא (ישעיה פרק א, פסוק יא), כלומר, כמו שכתוב בנביאים (לבוש). (9) (תהילים פרק לד, פסוק יא). (10) (שם, פרק קלו, פסוק א).

הַמַּפְטִיר בְּנִבְיָא מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ¹¹ 'בְּרוּךְ אַתָּה ה' 30
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנִבְיָאִים טוֹבִים¹² 31
וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם הַנְּאֻמִּים בְּאַמֶּת¹³. בְּרוּךְ אַתָּה ה' 32
הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבִמְשָׁה עֲבֹדָה¹⁴ וּבִישְׁרָאֵל עֲמוֹ 33
וּבְנִבְיָאֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק'. וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרֶיהָ 'בְּרוּךְ 34
אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל-הָעוֹלָמִים 35
צָדִיק בְּכָל-הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנְּאֻמָּן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה 36
מִדְּבַר וּמַקְשֵׁם אֲשֶׁר כָּל-דְּבָרָיו אֱמֶת וְצֶדֶק. נֶאֱמָר¹⁵ 37
אַתָּה הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד 38
מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזֹר לֹא יֵשׁוּב רִיקָם כִּי אֵל נֶאֱמָן אַתָּה. 39
בְּרוּךְ אַתָּה ה' הָאֵל הַנְּאֻמָּן בְּכָל-דְּבָרָיו. רַחֵם 40
עַל-צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲגוּמַת נַפְשָׁה¹⁶ 41
תוֹשִׁיעַ¹⁷ מִהֵרָה בְּיָמֵינוּ וּתְכַנֶּה מִהֵרָה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' 42
בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַּיִם. אַתָּה-צֹמֵחַ דָּוִד עֲבָדְךָ מִהֵרָה תַצְמִיחַ 43
וְנִכְנֹנֵה תְרוּם בִּישׁוּעָתְךָ. בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְגֵן דָּוִד. עַל 44
הַתּוֹרָה וְעַל הַעֲבוּדָה¹⁸ וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם 45
הַמְּנוּחַ הַזֶּה שְׁנַתְּ לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ לְקַדְּשָׁה לְכַבֹּד 46
וּלְתַפְאֶרֶת. עַל הַכָּל אָנוּ מְבָרְכִין שְׁמֶךָ. בְּרוּךְ אַתָּה 47
ה' מְקַדֵּשׁ הַשָּׁבָת¹⁹. וּבַיּוֹם טוֹב הוּא אוֹמֵר וְעַל יוֹם 48
טוֹב מְקַרָּא קֹדֶשׁ הַזֶּה שְׁנַתְּ לָנוּ לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה. 49
בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים'. וְאִם הִיָּה 50
שֶׁבֶת וְיוֹם טוֹב - כּוֹלֵל שְׁנֵיהֶם וְחוֹתֵם 'מְקַדֵּשׁ 51
הַשָּׁבֶת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים'. כֵּן הוּא חוֹתֵם 52
בַּתְּפִלָּה בְּבִרְכָּה אֲמִצְעִית בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם כֵּן הוּא חוֹתֵם 53
בְּבִרְכָּה אַחֲרוֹנָה²⁰. 54

(11) לפני קריאת ההפטרה. (12) פרט לנביאי השקר (אבודרהם) ויש מפרשים: הנביאים הם טובים לישראל שמדריכים אותם בדרך הטובה (עבודת ישראל). (13) ששקולים דבריהם כדברי תורה, שנאמר (דניאל ט, י'): ללכת בתורותיו אשר נתן לפנינו ביד עבדיו הנביאים. (14) מפני שהזכיר את הנביאים, חוזר למשה רבם של נביאים לחלוק לו כבוד, וכן הוא חוזר לתורה מפני הכבוד, וכדי שלא יראה שמזכירים אחר הנביאים פותח בהם ב"ברוך" אבל אין זו ברכה בפני עצמה אלא המשכה של התחלת הברכה (כס"מ, לעיל הל' תפלה פ"ב, ה"טו). (15) "ומיד עומדים העם ואומרים נאמן אתה וכו' ודבר זה הוא ממחלוקת בני מזרח ובני מערב, שבני מזרח עונים אותו בישיבה, ובני מערב בעמידה ואח"כ חוזר המפטיר לענינו ואומר: נאמן אתה הוא" וכו' (מס' סופרים יג, ה"). ומטעם זה יש הפסק במחזוריים (בין אמת וצדק ל"נאמן אתה) לפי

1 הָרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל. הַשִּׁיבָנוּ וְקַבְּלָנוּ
2 וּמַחֲלֵנוּ וְסִלַּח בְּגָדְלָךְ חֲסִדְךָ. יִהְיוּ לְרִצּוֹן אֲמָרֵי כִּי
3 וְהַגִּיזוֹן לִפְנֵיךָ ה' כּוֹ'. עוֹשֶׂה שְׁלוֹם וְכוֹ':
(38) קהלת ג, יט. (39) ישעיה נה, ו. (40) יחזקאל לג, יא.

יום ג' י"א מנחם-אב ה'תשפ"א

נסח ברכת המזון

4 בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הֵנּוּ אֶת-הָעוֹלָם
5 כָּלּוּ בְטוֹבוֹ בַּחַן וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וּמִפְּרִנְס לָכָל
6 בְּאֻמּוֹת²¹ פּוֹתַח אֶת-יָדְךָ וּמַשְׁפִּיעַ לְכָל-חַי רִצּוֹן וּמִכִּין
7 מְזוֹן לְכָל-בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. בְּרוּךְ אַתָּה ה' הֵנּוּ
8 אֶת-הַכָּל. נוֹדָה לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ וְנִבְרָכְךָ מְלַכְנוּ כִּי
9 הַנְּחַלְתָּ אֶת-אַבּוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֲמֵדָה טוֹבָה וּרְחֻבָּה בְּרִית²²
10 וְתוֹרָה עַל שֶׁהוֹצַאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִכַּפִּית
11 עֲבָדִים עַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמְדָתָנוּ עַל חֻקֵּי רִצּוֹנְךָ
12 שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ עַל כָּלָם ה' אֱלֹהֵינוּ אָנוּ מוֹדִים לָךְ
13 וּמְבָרְכִים אֶת-שְׁמֶךָ בְּאֻמּוֹר²³ וְאֶכְלָתָּ וּשְׂבַעְתָּ וּבְרַכְתָּ
14 אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל-הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בְּרוּךְ
15 אַתָּה ה' עַל-הָאֶרֶץ וְעַל-הַמְּזוֹן. רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ
16 עַל-יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל-יְרוּשָׁלַּיִם עִירְךָ וְעַל-צִיּוֹן מִשְׁכַּן
17 כְּבוֹדְךָ וְעַל-הַבֵּית הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שְׁמֶךָ עָלָיו
18 וּמְלָכוּת דָּוִד מְשִׁיחְךָ תַּחֲזִיר לְמִקְוָמָה בְּיָמֵינוּ וּבְנֵה
19 יְרוּשָׁלַּיִם בְּקִרְוֹב בְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּרוּךְ אַתָּה ה' בּוֹנֵה
20 בְּרַחֲמֵינוּ אֶת-יְרוּשָׁלַּיִם²⁴. בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
21 הָעוֹלָם הָאֵל אֲבִינוּ מְלַכְנוּ אֲדִירָנוּ בּוֹרְאָנוּ גּוֹאֲלָנוּ
22 קְדוֹשְׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמְּטִיב שְׂבָכָל-
23 יוֹם וַיּוֹם גּוֹמְלָנוּ חֵן וְחֶסֶד וּרְחֻמִּים וְכָל-טוֹב²⁵.
24 הַרְחֵק מִן יִשְׂתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים. הַרְחֵק מִן יִתְפָּאֵר לְנִצַּח
25 נִצְחִים. הַרְחֵק מִן יִזְכְּנוּ לִימּוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְבָנָיו בֵּית
26 הַמְּקַדֵּשׁ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא²⁶. מְגִדוֹל²⁷ יִשְׁוּעוֹת מְלָכּוֹ
27 וְגוֹ' בְּפִירִים²⁸ רָשׁוּ וְרַעְבוּ וְגוֹ' הוֹדוּ²⁹ לָהּ כִּי טוֹב כִּי
28 לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: 29

(1) בעין יפה, ובפנים יפות. (2) תהילים פרק קמה, פסוק טז. (3) זו ברית מילה, השווה לעיל הלכות ברכות פרק ב, הלכה ג. (4) (דברים פרק ח, פסוק י'). (5) ולפי מה שכתב רבינו לעיל הלכת ברכות פרק א, הלכה ט"ז עונה כאן אמן על ברכת עצמו. (6) כאן סוף הברכה הרביעית שתקינה חכמי יבנה כנגד הרוגי ביתר (ברכות דף מח עמוד ב) מכאן ואילך הוספה מאוחרת שנתוספה בימי הגאונים (כל בו סימן צט). (7) בכתב יד אברבנאל: הרחמן הוא יפרנסנו בכבוד. (8) (שמואל-ב פרק כב, פסוק נא). ואנו נוהגים לומר בימי החול מגדיל וגו' כנגד הפסוק שבתהילים פרק יח, פסוק נא שכתוב בו מגדיל. ובמדרש "שחר טוב" פרק יח (הובא בילקוט שמעוני שמואל רמז קסד) אמרו: כתוב אחד אומר מגדיל וכתוב אחד אומר מגדול? רב יודין אמר, לפי שאין ישועתה של אומה זו באה בבת אחת, אלא מתגדלת והולכת, ומהו מגדול שנעשה לה מלך המשיח כמגדל גדול, שנאמר (משלי פרק יח, פסוק י'): מגדל שם

בִּישְׁעֵיהָ³⁶. וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים - הַדְּבָר אֲשֶׁר הָיָה
 אֶל-יִרְמְיָהוּ עַד 'לֹא יִכְרֹת אִישׁ לְיוֹנָדָב בֶּן-רִכְבִּי'
 בִּירְמְיָהוּ³⁷. וַיִּקְחוּ לִי - 'וְהָ נָתַן חֲכָמָה לְשִׁלְמָה' עַד
 'וְשִׁכְנֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' בְּמַלְכִּים³⁸. וְאַתָּה תַּצְנֶה
 - 'הַגֹּד' אֶת- (בְּנֵי) [בֵּית-] יִשְׂרָאֵל אֶת-הַבֵּית' עַד
 'וְרִצִּיתִי אֶתְכֶם' בִּיחְזָקָא³⁹. כִּי תִשָּׂא - 'וְדַבֵּר ה'
 הָיָה אֶל-אֱלֹהֵיהוּ' עַד 'וַיִּרְכַּב אַחָב וַיֵּלֶךְ' בְּמַלְכִּים⁴⁰.
 וַיִּקְהַל - 'וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקְחָ אֶת- חִירָם
 מִצֹּר' עַד 'וַתָּתֵם מְלָאכָת' בְּמַלְכִּים⁴¹. (ו) אֵלֶּה פְקוּדֵי
 - 'וַיַּעַשׂ חִירָם' עַד 'וַהֲפֹתוֹת לְלִלְתוֹת הַבֵּית'
 (בְּמַלְכִּים⁴²).
 41

(32) (טז, א-יד). (33) (כח, כה - כט, כא). (34) כל פרק
 יט. (35) (ד, כג - ה, א-לא). (36) (י, א-ז ט, ו, ואנו
 קוראים מתחלת פרק ו עד פ"ז פסוק ו ומדלגים לפרק ט
 פסוק י, ואולי גם רבנו נתכוון לכך). (37) כל פרק לה.
 (38) (ה, כו - ו, א-יג). (39) (מג, יכז). (40) (יח, א-מה).
 (41) (ז, יג-כב). (42) (שם, מ-ג).
 42 וַיִּקְרָא - 'עַם-זוֹ יִצְרָתִי לִי' עַד 'כֹּה אָמַר ה' מֶלֶךְ
 יִשְׂרָאֵל' בִּישְׁעֵיהָ⁴³. צוֹ אֶת-אֶהֱרֹן - 'עֲלוּתֵיכֶם סָפוּ
 עַל-זִבְחֵיכֶם' עַד 'בְּאֵלֶּה חֻפְצֵי נָאִם ה'
 בִּירְמְיָהוּ⁴⁴. וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי - 'וַיִּסָּף עוֹד דָּוִד
 אֶת-כָּל-בַּחֲזוֹר בִּישְׂרָאֵל' עַד 'כָּל אֲשֶׁר בְּלִבְכֶּךָ
 (בְּמַלְכִּים) בְּשִׁמּוּאֵל⁴⁵. אֲשֶׁה כִּי תִזְרִיעַ - 'וְאִישׁ בָּא
 מִבְּעַל שְׁלִישָׁה' עַד 'וַיֵּלֶךְ מֵאֲתָוּ כְּבָרֵת אֶרֶץ'
 בְּמַלְכִּים⁴⁶. זֹאת תִּהְיֶה - 'וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים'⁴⁷ וּמְדַלֵּג
 עַד 'וְלֹא הִשְׁלִיכֶם מֵעַל פְּנֵיו' בְּמַלְכִּים⁴⁸. אַחֲרֵי מוֹת
 - 'הַתִּשְׁפָּט הַתִּשְׁפָּט' עַד 'וַנַּחֲלֹת בָּךְ לַעֲיִנִי (ה) גוֹיִם'
 בִּיחְזָקָא⁴⁹. קִדְשִׁים תִּהְיוּ - 'בָּאוּ אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי
 יִשְׂרָאֵל' עַד 'צָבִי הִיא לְכָל-הָאֲרָצוֹת' בִּיחְזָקָא⁵⁰.
 אָמַר אֶל-הַכֹּהֲנִים - 'וַהֲכַהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צִדּוֹק' עַד
 'כָּל-נִבְלָה וְטִרְפָּה' בִּיחְזָקָא⁵¹. בְּהַר סִינִי - 'ה' עָזִי
 וּמַעֲזִי' עַד 'רָפָאנִי ה' וְאַרְפָּא' בִּירְמְיָה⁵². אִם-בַּחֲקֵתִי
 - 'הַנֶּבֶא עַל- רוּעִי יִשְׂרָאֵל' עַד 'וַהֲצֵלְתִּים מִיַּד
 הַעוֹבְדִים בָּהֶם' בִּיחְזָקָא⁵³.
 58

(43) (מג, כא - מד, ו). (44) (ז, כא - ט, כג). ואנו נוהגים
 לקרוא עד ח, ג ומדלגים עד פרק ט, כב. (45) (שמואל-ב
 ו, א - ז, ג). (46) (מלכים-ב ד, מב - ה, יט). (47) (שם,
 ז, ג-כ). (48) (שם, יג, כג). (49) (כב, א-טז). (50) (כ,
 א-טז). (51) מד, טו עד סוף הפרק. (52) (טז, יט - יז,
 יד). (53) (לד, א-כז).

בְּמִדְבַר סִינִי - 'וַהֲיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' עַד
 'וְאַרְשִׁיתִי לִי בְּאֶמּוֹנָה' בְּתִרְיָעֶשֶׁר⁵⁴. נִשָּׂא - 'וַיְהִי
 אִישׁ אַחֵד מִצִּירָעָה' עַד 'וַיִּגְדֹּל הַנַּעַר וַיִּכְרְבֵהוּ ה'
 בְּשָׁפְטִים⁵⁵. בְּהַעֲלָתָהּ - 'יָנִי וְשִׁמְחִי בַת-צִיּוֹן' עַד 'יָדִי
 זָרְבָּכָל יָסְדוּ הַבֵּית' בְּתִרְיָעֶשֶׁר⁵⁶. שְׁלַח-לָךְ - 'וַיִּשְׁלַח
 יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נֹנִן' עַד 'וְגַם נִמְגּוּ כָּל-יְהוֹשֻׁבֵי' וְגו'
 בִּיהוֹשֻׁעַ⁵⁷. וַיִּקְחָ קִרְחָ - 'וַיֵּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-הָעָם'
 65

שהצבור היה רגיל להפסיק כאן בדברי שבח (תוספות
 לפסחים קד:). אולם הכל ברכה אחת היא. (16) כנוי
 לכנסת ישראל הדואבת בגולה, מלשון: עגמה נפשי לאביון
 (איוב ל, כה). (17) כנוסח ונציא מנטובה ועוד. ובדפו"א
 אין זה. (18) זו עבודת המקדש, וכיום התפלה ממלאת את
 מקומה. (19) נמצא שכל ברכות הפטרה הן חמש ויחד עם
 שתי הברכות שהמפטיר מברך על התורה הן שבע - כנגד
 שבעה קרואים שבתורה (מסכת סופרים פ' יד, ה"א) - מפני
 שפעם גזרו על ישראל שלא יקראו בתורה וקראו בנביאים
 כנגד שבעה קרואים שבתורה, ומטעם זה נקראת "הפטרה"
 לפי שנפטרו בה מקריאת התורה בשעת גזירה (לבוש רפ"ד).
 (20) כגון בראש השנה הוא חותם. מלך על כל הארץ מקדש
 ישראל ויום הזכרון, כמפורש לעיל.

1 (ה)עֲנִינוֹת שֶׁהָיָה רַב הָעָם לְקִרְוֹת מִן הַנְּבִיאִים בְּכָל
 2 שְׁבֹת וְשִׁבְתֵּי וּמִפְטִירֵין בֵּהֶן וְאֵלֶּה הֵן: בְּרֵאשִׁית -
 3 'הֵן עֲבָדִי אֶתְמַךְ-בּוֹ' עַד 'אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִים
 4 וְלֹא עֲזֹבְתִים' בִּישְׁעֵיהָ²¹. תוֹלְדֹת נָח - 'רִנִּי עֲקָרָה
 5 לֹא יֵלְדֶה' עַד 'הֵטוּ אֲזֻנֶּכֶם וּלְכוּ אֵלַי' בִּישְׁעֵיהָ²².
 6 לֶךְ-לָךְ - 'וְאֶל-מִי תִדְּמוּנִי וְאֲשׁוּה' עַד 'כִּי אֲנִי ה'
 7 אֶעֱנֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל' בִּישְׁעֵיהָ²³. וַיֵּרָא אֵלָיו -
 8 'וְאֲשֶׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים' עַד 'וַתִּשָּׂא
 9 אֶת-בִּנְיָה וַתַּצֵּא' בְּמַלְכִּים²⁴. וַיְהִי חַיִּי שָׁרָה - תַּחֲלֹת
 10 הַסֵּפֶר עַד 'יָחִי אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם' בְּמַלְכִּים²⁵.
 11 תוֹלְדֹת יִצְחָק - 'מִשָּׂא דָבָר ה' אֶל-יִשְׂרָאֵל בִּיד
 12 מְלָאכִי' עַד 'וַעֲרֹכָה לָהּ מִנְּחַת' וְגו' בְּתִרְיָעֶשֶׁר²⁶.
 13 וַיֵּצֵא יַעֲקֹב - 'וַעֲמִי תְלוּאִים לְמִשׁוֹבְתִי' עַד 'וּבְנִבְיָא
 14 הַעֲלָה' בְּתִרְיָעֶשֶׁר²⁷. וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב - 'חִזּוֹן עֲבָדִיהָ'
 15 עַד סוֹף סִפְרוֹ בְּתִרְיָעֶשֶׁר. וַיִּשָּׁב יַעֲקֹב - 'עַל שְׁלֹשָׁה
 16 פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל' עַד 'אַרְיָה שָׂאֵג מִי לֹא יֵירָא'
 17 בְּתִרְיָעֶשֶׁר²⁸. וַיְהִי מִקֵּץ - 'וַיִּיקֶץ שְׁלֹמֹה וַהֲגָה
 18 חֲלוֹם' עַד 'וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ' בְּמַלְכִּים²⁹.
 19 וַיִּגַּשׁ אֵלָיו - 'וְאַתָּה בֶּן-אָדָם קַח לָךְ עֵץ אַחֵד' עַד
 20 'וַיִּזְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' בִּיחְזָקָא³⁰. וַיְהִי יַעֲקֹב -
 21 'וַיִּקְרְבוּ יָמֵי דָוִד לְמוֹת' עַד 'וַיִּשְׁלַח יִשָּׁב עַל-כֶּסֶּא
 22 דָּוִד אָבִיו' בְּמַלְכִּים³¹.

(21) (מב, א-טז). (22) (נד, א-נה, ג). (23) (מ, כה-מא, יז).
 (24) (ד, א-לז). (25) (שם, א-לה). (26) (מלאכי, פרקים:
 א, ג, ד). (27) (הושע יא, ז - יב, יד). (28) (עמוס ב, ו
 - ג, ח). (29) (ג, טו - ד, א). (30) (לז, ט-כח).
 (31) (ב, א-יב).

23 וְאֵלֶּה שְׁמוֹת - 'בֶּן אָדָם הוֹדַע אֶת-יְרוּשָׁלַיִם' עַד
 24 'וַיֵּצֵא לָךְ שָׁם' בִּיחְזָקָא³². וְאַרְא - 'וְלֹא-יְהִיָּה עוֹד
 25 לְבֵית יִשְׂרָאֵל' עַד 'בַּיּוֹם הַהוּא אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית
 26 יִשְׂרָאֵל' בִּיחְזָקָא³³. בֹּא אֶל-פְּרָעָה - 'מִשָּׂא מִצְרַיִם'
 27 עַד 'אֲשֶׁר בָּרְכוּ ה' צְבָאוֹת' בִּישְׁעֵיהָ³⁴. וַיְהִי בְּשִׁלַּח
 28 - שִׁירֵת דְּבוּרָה מִן 'וַיִּכְנַע אֱלֹהִים' עַד 'וַתִּשְׁקֹט
 29 הָאֶרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה' בְּשָׁפְטִים³⁵. וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ -
 30 'בְּשָׁנַת-מוֹת הַמֶּלֶךְ עֲזִיָּהוּ' עַד 'לְמַרְכָּה הַמִּשְׁרָה'
 30

שמוקף כאן, הוא מכת התימנים. ובדפו"א מסומנות רק התחלות ההפטרות. (76) (מט, יד, עד סוף הפרק). (77) (נד, יא - נה, ה). (78) (נא, יב - נב, ב). (79) (נד, א-ח). (80) (ס, א עד סוף הפרק). נוסחנו כנוסח כת"י התימנים וכן אנו נוהגים כיום. ובנו"א כתוב: בחמישית: קומי אורי, בששית: רני עקרה, ואין אנו נוהגין כן. (81) סא, י - סג, ט).

37 נגמר ספר שני ומנין פרקיו ששה וארבעים
38 הלכות קריאת שמע - ארבעה פרקים. הלכות תפלה
39 וברכת פהנים - חמשה-עשר פרקים. הלכות תפלין
40 ומזוזה וספר תורה - עשרה פרקים. הלכות ציצית -
41 שלשה פרקים. הלכות ברכות - אחד-עשר פרקים.
42 הלכות מילה - שלשה פרקים.

43 נחלתי עדותיך לעולם, כי ששון לפי המה

ספר שלישי והוא ספר

זמנים

46 הלכותיו עשר. וזה סדורן: א. הלכות שבת. ב.
47 הלכות ערובין. ג. הלכות שביתת עשור. ד. הלכות
48 שביתת יום טוב. ה. הלכות חמץ ומצה. ו. הלכות
49 שופר וסכה ולולב. ז. הלכות שקלים. ח. הלכות
50 קדוש החדש. ט. הלכות תענית. י. הלכות מגלה
51 ויחנפה.

הלכות שבת

53 יש בכללן חמש מצות. שתי מצות עשה, ושלוש
54 מצות לא-תעשה, וזהו פרטן: א) לשבת בשביעי.
55 ב) שלא לעשות בו מלאכה. ג) שלא לענש בשבת.
56 ד) שלא לצאת חוץ לגבול בשבת. ה) לקדש את
57 יום השבת בזכירה.

~ נקודות משיחות קודש ~

סדר המועדים בתורה הוא לפי סדר החדשים מניסן
והלאה. ולאחר הקדמת מצוות שבת, מזכירה התורה את
מצוות הפסח, מצוות הקרבת העומר, ספירת העומר,
הקרבת שתי הלחם שבחג השבועות ומקרא קודש שבו,
ר"ה, יוה"כ וסוכות. וכתב הרמב"ם ש"הלך רבינו הקדוש
אחר פרשת המועדות דאמור", ולכן התחיל במסכת שבת,
ואחר"י מסכת עירובין (שהוא מעניין השבת) סידר מסכת
פסחים וכו'.

אבל בספר ה"יד החזקה" שינה הרמב"ם וסידרם באופן
אחר. בתחילת ספר זמנים, סידר שבת ועירובין (כבמשנה),
ולאח"כ שביתת העשור (יוה"כ), שביתת יו"ט, חמץ ומצה,
שופר, סוכה, לולב וכו'. וגם על פי הסברו של ה'מגיד
משנה' שסדרן הרמב"ם על-פי סדר חומרתן של המועדים,
הרי אינו מובן במה נחשב סדר זה יותר מהסדר שסידרה

1 עד כי לא יטוש ה' את-עמו' בשמואל⁵⁶. זאת חקת
2 התורה - ויפתח הגלעד' עד 'מימים ימימה'
3 בשפטים⁵⁹. וירא בלק - ויהי שארית יעקב' עד
4 'והצנע לכת עם-אלהיך' בתרי-עשר⁶⁰. פינחס - וינד
5 ה' היתה אל-אליהו' עד 'ויקם וילך אחרי אליהו'
6 במלכים⁶¹. ראשי המטות - ויתן משה למטה בני-
7 ראובן' עד 'ויחלקו (מחלק) את-הארץ' ביהושע⁶².
8 אלה מסעי - אלה הנחלות' עד 'ויתנו בני-ישראל
9 ללוי' ביהושע⁶³.

(54) (הושע ב, א-כב). (55) (יג, ב-כד). (56) (זכריה ב, יד
— ד-ט). (57) ב, א עד סוף הפרק. (58) (שמואל-א יא, יד
— יב, כב). (59) (יא, א עד סוף הפרק). (60) (מכה ה ו
— ז. ח). (61) (מלכים-א יח, מו — יט, כא). (62) יג, טו
— יד, ה). (63) (יט, נא — כא ג).

10 אלה הדברים - 'אשר דבר ה' אל ישראל' עד
11 'והייתם לי לעם' בירמיה⁶⁴. ואתחנן - ואתפלל
12 אל-ה' אחרי תתי את-ספר המקנה' עד 'שדות
13 בכסף יקנו' בירמיה⁶⁵. והיה עקב - 'הלך וקראת
14 באזני ירושלים' עד 'והתברכו בו (כל) גוים ובו
15 יתהללו' בירמיה⁶⁶. ראה אנכי - 'הנה ימים באים
16 נאם ה' והקמתי' עד 'אם-יסתר איש במסתרים'
17 בירמיה⁶⁷. שפטים - ויהי באשר זקן שמואל' עד
18 'ויאמר שמואל אל-אנשי ישראל לבו' בשמואל⁶⁸.
19 כיתצא - ויאספו פלשתים את-מחניהם' עד 'וה'
20 יהיה עמך' בשמואל⁶⁹. והיה כיתבוא - 'אז יבנה
21 יהושע מזבח' עד 'ולא היה כיום ההוא' ביהושע⁷⁰.
22 אתם נצבים - ויאסף יהושע את-כל-שבטי ישראל'
23 עד 'פרמים וזיתים אשר לא נטעתם' ביהושע⁷¹.
24 האזינו - וילקחתי אני מצמרת הארז' עד 'והשיבו
25 וחי' ביהושע⁷². וזאת הברכה - ויהי אחרי מות
26 משה עבד ה' ומדלג עד ויהי ה' את-יהושע'
27 ביהושע⁷³.

(64) (ל, ד-כב). (65) (לב, טז עד סוף הפרק). (66) (ב, א
— ד, ב). (67) (כג, ה-כד). (68) (ח, א, עד סוף הפרק).
(69) (יז, א-לז). (70) (ח, ל — י, יד). (71) (כד, א-יג).
(72) (יז, כב — יח, לב). (73) (א, א עד סוף הפרק ומדלק
לפרק ו, כז).

28 כל שבת שקורין בה שתי פרשיות⁷⁴ מפטירין בה
29 מענין פרשה אחרונה. וזו המנהג ברב המקומות.
30 וכן נהגו רב העם להיות מפטירין בנחמות ישעיהו
31 מאחר תשעה באב עד ראש השנה. בשבת שאחר
32 תשעה באב - 'נחמו נחמו עמי'⁷⁵. בשנה - 'ותאמר
33 ציון'⁷⁶. בשלישית - 'עניה סערה'⁷⁷. ברביעית -
34 'אנכי אנכי הוא מנחמכם'⁷⁸. בחמישית - 'קומי
35 אורי'⁷⁹. בששית - 'רני עקרה'⁸⁰. בשביעית - 'שוש
36 אישי בה'⁸¹.

(74) כגון אחרי מות קדושים. (75) (מ, א-יא. וכל מה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שהחיוב הוא על האדם - מ"מ בקיום המצוות דספר זמנים פועל האדם על ה'חפצא' של כל הזמן.

(לקו"ש חלק ז"ב עמוד 130)

ובאור מצות אלו בפרקים אלו.

פרק ראשון

(1) כלל בו רבינו דברים כוללים כל המלאכות, כדבר שאין מתכוון ומלאכה שאינה צריכה לגופה, ודיני התחלפות הכוונות או שלא נשלמו, ואם נשתתפו שניים בעשיית מלאכה, ודיני המקלקלין והעושין מקצת מלאכה בזדון ומקצתה בשוגג.

- א. שְׁבִיתָהּ בַּשְּׂבִיעִי מִמְּלָאכָה - מִצְוֹת עֲשֵׂה. ¹
- שְׁנַמְרָ: וּבִיּוֹם הַשְּׂבִיעִי תִשְׁבֹּת. ² וְכָל הָעוֹשֶׂה בּוֹ
- מְלָאכָה - בִּטּוֹל מִצְוֹת עֲשֵׂה, ³ וְעֵבֶר עַל לֹא תַעֲשֶׂה. ⁴
- שְׁנַמְרָ: לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה. וּמָהוּ חֵיב עַל
- עֲשִׂיתָ ⁵ מְלָאכָה? אִם עֲשֶׂה בְּרִצּוֹנוֹ ⁶ בְּזוּרִין - חֵיב
- כִּרְתָּ. ⁷ וְאִם הָיוּ שָׁם עֲדִים וְהִתְרַאָּה ⁸ - נִסְקָל. ⁹ וְאִם
- עֲשֶׂה בְּשִׁגְגָה ¹⁰ - חֵיב קֶרֶבֶן תִּטָּאת קְבוּעָה. ¹¹

(2) בחר רבינו במקרא זה, אף שנכפל הציווי כמה פעמים בתורה, כי דרכו לבחור את הדרשה הפשוטה והמתקבלת לענין (ראה לחם-משנה הל' שביתת עשור פ"א ה"ו). (3) כתב הרשב"א (יבמות ו' א') בשם רבו, כי מצות-עשה של "תשבות" היא דוקא במלאכה גמורה שעליה עובר על ל"ת של "לא תעשה כל מלאכה", אבל באיסורי שבת שאינם נכללים בל"ת, אין 'עשה' זו. אבל לא כן דעת הרמב"ן בפירושו על התורה (ויקרא כג, כד): "שנצטוונו מן התורה להיות לנו מנוחה אפילו מן הדברים שאינם מלאכה, לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות, ולמלא החבית יין ולפנות הכלים והאבנים מבית לבית וממקום למקום... ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנותי מקיף והשולחנים על שלחנם והזהובים לפנייהם ויהיו הפועלים משכימים למלאכתם ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהם שבכל זה אין משום מלאכה, לכך אמרה התורה - שבתון, שיהיה יום שביתה ומנוחה, לא יום טורח מלאכה". וראה להלן פכ"א ה"א. (4) פרט לדברים האסורים בשבת, ואין הוא עושה מלאכה, כגון: דיבור (פרק כד) או שביתת עבדים והבהמות (פרק כ). (5) פרט לאנוס. (6) פרט לשוגג. (7) מבואר בהל' תשובה פרק ח, א. (8) ששני עדים התרו בו: "אומרין לו פרוש או אל תעשה, שזו עבירה היא, וחייב אתה עליה מיתת בית-דין, והעובר השיב: על מנת כן אני עושה" (הל' סנהדרין פ"ב, ה"ב). (9) ראה שם פט"ו. (10) שלא ידע שהיום שבת, או שלא ידע שמלאכה זו אסורה בשבת, או שלא ידע שבשבת חייבים על עבירת מלאכה זו כרת (הל' שגגות פ"ז). (11) בניגוד לקרבן עולה ויורד, שחלוק קרבן עשיר משל עני, אבל כאן קרבנו קבוע, ומבואר בהל' שגגות פ"א, ה"ד.

- ב. כָּל מְקוֹם שְׁנַמְרָ בְּהִלְכוֹת שִׁפְתָּ שֶׁהָעוֹשֶׂה דָּכָר ⁸
- זֶה חֵיב - הָרִי זֶה חֵיב כִּרְתָּ. וְאִם הָיוּ שָׁם עֲדִים ⁹

התורה (והמשנה), ובנוסף מדוע סידר הל' קידוש החודש קרוב לסוף הספר, והלא קביעות כל המועדים תלויה בקידוש החודש. ומבאר זה על-פי הפסוק שהביא הרמב"ם ככותרת לספר זמנים "נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה", שלכאורה אינו מתאים לספר זמנים, המדבר ב"כל המצוות שהן בזמנים ידועים", היינו מצוות שחיובן אינו תמידי אלא בזמנים מסויימים - שבת, יוה"כ, יו"ט, סוכה, לולב וכו' - ואילו הפסוק "נחלתי עדותיך לעולם כו'" מדגיש את התמידיות שבמצוות, היפך מצוות אלו שהן בזמנים ידועים. ועוד, שהרמב"ם עצמו מדגיש חילוק זה בין ספר אהבה ש"אכלול בו כל המצוות שהן תדירות שנצטוונו בהן כדי לאהוב את המקום ולזכרו תמיד, כגון ק"ש ותפילין כו'", משא"כ בספר זמנים "אכלול בו כל המצוות שהן בזמנים ידועים" כנ"ל.

והביאור: במצוות שחיובן הוא לפי הזמן, יש שני פרטים: חלות המצווה על הזמן - שנהיה זמן של מצוה, וחלות החיוב על האדם. כשציוותה התורה על המועדות - קידשה את הזמן, ולכן הקדימה לפרשת המועדות ואמרה: "אלה מועדי ה' מקראי קודש... אלה הם מועדי" כלומר, שיש ימים מיוחדים הנבדלים משאר הימים, בהם על האדם לקיים מצוותן.

אבל דיני המועדות כפי שנסדרו ברמב"ם בספר הי'ד שהוא ספר "הלכות הלכות" הם בסדר של חיובי ה'גברא', ולכן סידר את החיובים החמורים תחילה. מתחיל באזהרות ואיסורים, שבת ואח"כ שביתת העשור, כי "כל מלאכה שחייבין על זדונה בשבת סקילה, חייבין על זדונה בעשור כרת כו'", והלכות שביתת יו"ט כי א' וז' של פסח, וא' וח' של סוכות, חג השבועות ור"ה כולם שווים שאסורין בכל מלאכה חוץ ממלאכת אוכל נפש, ואח"כ חיובי וקיומי המצוות שבמועדים. לכן גם קורא את הל' יוה"כ שביתת העשור, שמורה על חיוב ה'גברא' בשביתה, ואת הל' פסח קרא "חמץ ומצה" על שם חיוב ה'גברא' להישמר מחמץ ולאכול מצה.

וזהו שמקדים הרמב"ם להדגיש בפסוק "נחלתי עדותיך לעולם... כו'" כי אף שחיובים אלו הם בזמנים קבועים וידועים, הרי שגם הם חיובים תמידיים: "נחלתי עדותיך לעולם", והאזהרה של שביתת שבת ויו"ט "משעבדת" את ה'גברא' לא רק באותם זמנים אלא לעולם. וכפי הרד"ק על פסוק זה: "שכמו נחלה הם לי... שאני מוחזק בהם כאדם המוחזק בנחלתו לעולם, שלא אצא מהם שעה אחת שלא אחזיק בהם".

ולכן לא הקדים הרמב"ם את הל' קידוש החודש בתחילת ספר זמנים, להשמיענו שיעקר החידוש בספר זמנים הוא לא שביתת-דין מקדשים חדשים ומעברים שנים, והגם

- 1 וְהִתְרָאָה - חֵיב סְקִילָה. וְאִם הָיָה שׁוּגֵג - חֵיב
2 חֲטָאת¹².
3 ג. וְכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁהָעוֹשֶׂה דָּבָר זֶה פְּטוּר - הָרִי זֶה
4 פְּטוּר מִן הַכֶּרֶת וּמִן הַסְּקִילָה וּמִן הַקֶּרֶב; אֲבָל אִסּוּר
5 לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ דָּבָר בְּשַׁבָּת¹³. וְאִסּוּר מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים¹⁴,
6 וְהוּא הַרְחָקָה מִן הַמְּלָאכָה. וְהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּזֵדוֹן, מִכֵּין
7 אוֹתוֹ מִכַּת מִרְדּוּת¹⁵. וְכֵן כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "אֵין עוֹשִׂין
8 כֶּף וְכֶף" או "אִסּוּר לַעֲשׂוֹת כֶּף וְכֶף בְּשַׁבָּת" - הָעוֹשֶׂה
9 אוֹתוֹ דָּבָר בְּזֵדוֹן, מִכֵּין אוֹתוֹ מִכַּת מִרְדּוּת.

(12) כריתות ב. סנהדרין נג. (ובשבת ו: אמר רב, מצאתי מגילת סתרים בי רבי חייא וכתוב בה: איסי בן יהודה אומר, אבות מלאכות - ארבעים חסר. אך אינו חייב על אחת מהן (לפי ה'תוספות' הכוונה לסקילה) ואין אנו יודעים על איזה מהם אינו חייב, רק הוצאה והכנסה ברור לנו שאינה בגדר הספק, לפי זה לא יתכן דינו של רבינו שיהא חייב אלא אם עשה שתי מלאכות, ואז חייב על אחת מהן בודאי - הגהות הגאון רבי ישעיהו פיק.
(17) בלשון התלמוד: דבר שאינו מתכוין. (18) מחלוקת בין רבי יהודה ורבי שמעון (שבת מא: כתובות ח: ועוד) והלכה כרבי שמעון שמותר. (19) בין גדולים בין קטנים, אפילו במקום בלתי מרוצף, שדרך אגב נעשה חריץ בקרקע; בנוסח כת"י התימנים, כתוב "כסא ומגדל" (מין תיבה גבוהה שישימו בה דברים לשמירה). (20) ומותר גם לרבע הבית, דהיינו להזות מים על קרקע הבית שלא יעלה אבק (או"ח סי' שלז). (21) שהוא אב מלאכה, ראה להלן פרק ז. (22) בין לחים ובין לבשים, ואפילו הולך יחף. (23) התולש הוא תולדה של מלאכת קוצר. (24) ראה להלן פרק ח. (25) תולדה דגוזז, ראה פ"ט.

1. אֲבָל עֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, וְנַעֲשִׂית בְּגִלּוֹל מְלָאכָה שְׁוֹדָאי
2 תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבִּיל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה - אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹא נִתְּפֹן
3 לָהּ²⁶, חֵיב²⁷; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ, שְׂאִי אֶפְשָׁר שְׁלֹא תַעֲשֶׂה
4 אוֹתָהּ מְלָאכָה. בִּיצֵד? הָרִי שֶׁצָּרִיף לְרֹאשׁ עוֹף לְצַחֵק
5 בּוֹ הַקֶּטֶן, וְחִתָּף רֹאשׁוֹ בְּשַׁבָּת - אֶף-עַל-פִּי שְׂאִין סוֹף
6 מִגִּמְתּוֹ לְהַרְיֵגַת הָעוֹף בְּלֶבֶד, חֵיב; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ,
7 שְׂאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּחַתָּף רֹאשׁ הַחִי וְיַחֲיֶה, אֲלֹא הַמּוֹת בָּא
8 בְּשִׁבִּיל²⁸. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה.

(13) שבת ג, ע"א. ודף קז, ע"א. (14) מדברי חכמים. החכמים הראשונים נקראו סופרים, כמו: עזרא הכהן הסופר, סופר דברי מצות ה' וחוקיו על ישראל (עזרא ז), ומשפחות סופרים יושבי יעבץ (דברי הימים-א, ב) וב'ירושלמי' (שקלים פ"ה ה"א) מפרש: "למה נקראו סופרים? - אלא שעשו את התורה ספורות ספורות". וב'בבלי' (קידושין ל:): "לפיכך נקראו ראשונים סופרים, שהיו סופרים כל האותיות שבתורה". (15) מלקות מדרבנן. בית-דין מכין אותו מכת מדרות כפי מה שיראו (ראה הל' עדות פ"ח, ה"ו) והגאונים פירשו מכת מדרות - מכת מוסר, להחזירו למוטב (תשובות הגאונים, סלוניקי סי' טו); לדעת רש"י (יבמות פג) היא י"ג מכות, שליש של תורה. והרשב"א בתשובה כתב שהיא ל"ט, שכל שתיקנו רבנן, כעין דאורייתא תיקנו.

- ז. כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִינוּ
1 צָרִיף לְגוּפָהּ שֶׁל מְלָאכָה - חֵיב עָלֶיהָ²⁹. בִּיצֵד? הָרִי
2 שֶׁכֶּפֶה אֶת הַנֶּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיף לְשִׁמּוֹן אוֹ לְפִתְיָלָה,
3 כְּדֵי שְׁלֹא יֵאבֵד אוֹ כְּדֵי שְׁלֹא יִשְׂרֹף, אוֹ כְּדֵי שְׁלֹא
4 יִבְקַע חֲרֹשׁ שֶׁל גֵּר - מִפְּנֵי שֶׁהַכֶּבּוֹי מְלָאכָה, וְהָרִי
5 נִתְּפֹן לְכַבּוֹת, וְאֶף-עַל-פִּי שְׂאִינוּ צָרִיף לְגוֹף הַכֶּבּוֹי,
6 וְלֹא כִּפָּה אֲלֹא מִפְּנֵי הַשִּׁמּוֹן אוֹ מִפְּנֵי הַחֲרֹשׁ³⁰ אוֹ
7 מִפְּנֵי הַפִּתְיָלָה, הָרִי זֶה חֵיב. וְכֵן הַמַּעֲבִיר אֶת הַקּוֹץ
8 אַרְבַּע אַמּוֹת בְּרִשּׁוֹת הַרְפִּים, אוֹ הַמְּכַכֵּה אֶת הַגַּחְלָת, כְּדֵי
9 שְׁלֹא יִזְקוּ בָּהֶן רַבִּים - חֵיב³¹. וְאֶף-עַל-פִּי
10 שְׂאִינוּ צָרִיף לְגוֹף הַכֶּבּוֹי אוֹ לְגוֹף הַהַעֲבָרָה, אֲלֹא
11 לְהַרְחִיק הַהֶזֶק, הָרִי זֶה חֵיב. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה.

(29) מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון (שבת עג:): ופסק רבינו כרבי יהודה דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. אבל חולקים (רוב הראשונים) על זה, רבינו חננאל, הראב"ד, - ברי"ף אין הכרע - הרשב"א וה'שולחן ערוך' או"ח סי' רעח, וסוברים כרבי שמעון שפטור - אבל אסור מדרבנן. (30) מגורה של חרס, שהנר דולק בתוכה (שבת כט).

(12) כריתות ב. סנהדרין נג. (ובשבת ו: אמר רב, מצאתי מגילת סתרים בי רבי חייא וכתוב בה: איסי בן יהודה אומר, אבות מלאכות - ארבעים חסר. אך אינו חייב על אחת מהן (לפי ה'תוספות' הכוונה לסקילה) ואין אנו יודעים על איזה מהם אינו חייב, רק הוצאה והכנסה ברור לנו שאינה בגדר הספק, לפי זה לא יתכן דינו של רבינו שיהא חייב אלא אם עשה שתי מלאכות, ואז חייב על אחת מהן בודאי - הגהות הגאון רבי ישעיהו פיק.
(17) בלשון התלמוד: דבר שאינו מתכוין. (18) מחלוקת בין רבי יהודה ורבי שמעון (שבת מא: כתובות ח: ועוד) והלכה כרבי שמעון שמותר. (19) בין גדולים בין קטנים, אפילו במקום בלתי מרוצף, שדרך אגב נעשה חריץ בקרקע; בנוסח כת"י התימנים, כתוב "כסא ומגדל" (מין תיבה גבוהה שישימו בה דברים לשמירה). (20) ומותר גם לרבע הבית, דהיינו להזות מים על קרקע הבית שלא יעלה אבק (או"ח סי' שלז). (21) שהוא אב מלאכה, ראה להלן פרק ז. (22) בין לחים ובין לבשים, ואפילו הולך יחף. (23) התולש הוא תולדה של מלאכת קוצר. (24) ראה להלן פרק ח. (25) תולדה דגוזז, ראה פ"ט.

- ג. וְכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁהָעוֹשֶׂה דָּבָר זֶה פְּטוּר - הָרִי זֶה
פְּטוּר מִן הַכֶּרֶת וּמִן הַסְּקִילָה וּמִן הַקֶּרֶב; אֲבָל אִסּוּר
לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ דָּבָר בְּשַׁבָּת¹³. וְאִסּוּר מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים¹⁴,
וְהוּא הַרְחָקָה מִן הַמְּלָאכָה. וְהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּזֵדוֹן, מִכֵּין
אוֹתוֹ מִכַּת מִרְדּוּת¹⁵. וְכֵן כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "אֵין עוֹשִׂין
כֶּף וְכֶף" או "אִסּוּר לַעֲשׂוֹת כֶּף וְכֶף בְּשַׁבָּת" - הָעוֹשֶׂה
אוֹתוֹ דָּבָר בְּזֵדוֹן, מִכֵּין אוֹתוֹ מִכַּת מִרְדּוּת.

(13) שבת ג, ע"א. ודף קז, ע"א. (14) מדברי חכמים. החכמים הראשונים נקראו סופרים, כמו: עזרא הכהן הסופר, סופר דברי מצות ה' וחוקיו על ישראל (עזרא ז), ומשפחות סופרים יושבי יעבץ (דברי הימים-א, ב) וב'ירושלמי' (שקלים פ"ה ה"א) מפרש: "למה נקראו סופרים? - אלא שעשו את התורה ספורות ספורות". וב'בבלי' (קידושין ל:): "לפיכך נקראו ראשונים סופרים, שהיו סופרים כל האותיות שבתורה". (15) מלקות מדרבנן. בית-דין מכין אותו מכת מדרות כפי מה שיראו (ראה הל' עדות פ"ח, ה"ו) והגאונים פירשו מכת מדרות - מכת מוסר, להחזירו למוטב (תשובות הגאונים, סלוניקי סי' טו); לדעת רש"י (יבמות פג) היא י"ג מכות, שליש של תורה. והרשב"א בתשובה כתב שהיא ל"ט, שכל שתיקנו רבנן, כעין דאורייתא תיקנו.

- ד. וְכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "מִתֵּר לַעֲשׂוֹת כֶּף וְכֶף" - הָרִי
זֶה מִתֵּר לְכַתְחִלָּה. וְכֵן כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "אֵינוּ חֵיב
כְּלוּם" או "פְּטוּר מִכְּלוּם" - אֵין מִכֵּין אוֹתוֹ כָּלִל¹⁶.

(16) יש צד איסור בעשייתו, אבל אין מכין אותו (כסף-משנה). ראה מועד קטן יב.

- ה. דְּבָרִים הַמְּתָרִים לַעֲשׂוֹת בְּשַׁבָּת, וּבִשְׁעַת עֲשִׂיתָן
אֶפְשָׁר שֶׁתַּעֲשֶׂה בְּגִלְלוֹן מְלָאכָה וְאֶפְשָׁר שְׁלֹא תַעֲשֶׂה
- אִם לֹא נִתְּפֹן לְאוֹתָהּ מְלָאכָה¹⁷, הָרִי זֶה מִתֵּר¹⁸.
בִּיצֵד? גּוֹרֵר אָדָם מִטָּה וְכַסָּה וְסִפְסָל¹⁹ וְכִיּוּצָא בָּהֶן²⁰
בְּשַׁבָּת, וּבְלֶבֶד שְׁלֹא יִתְּפֹן לְחַפְּרֵי חֲרִיץ בְּקֶרֶקַע
בְּשַׁעַת גְּרִירָתוֹ. וּלְפִיכָף אִם חָפְרוּ הַקֶּרֶקַע - אֵינוּ
חוֹשֵׁשׁ בְּכָף, לְפִי שְׁלֹא נִתְּפֹן. וְכֵן מְהֵלֵף אָדָם עַל
גִּבֵּי עֲשׂוּכִים²² בְּשַׁבָּת, וּבְלֶבֶד שְׁלֹא יִתְּפֹן לַעֲקֹר²³
אוֹתָן. לְפִיכָף אִם נַעֲקְרוּ - אֵינוּ חוֹשֵׁשׁ. וְרוֹחֵץ יָדָיו
בַּעֲפֹר הַפְּרוֹת וְכִיּוּצָא בּוֹ²⁴, וּבְלֶבֶד שְׁלֹא יִתְּפֹן
לְהַשְׁיֵר הַשְּׁעָרָה²⁵. לְפִיכָף אִם נָשָׂר - אֵינוּ חוֹשֵׁשׁ. וְכֵן

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

באופן זה פטור מקרבן; בכת"י התימנים, הנוסח: "מין המלאכה" במקום "מן".

יא. אַבְלָה⁴⁰ אַם נִתְּפֵן לְהַדְלִיק רֵאשׁוֹנָה וּלְכַבּוֹת שְׁנִיָּה 25
אֲחֵרִיָּה, וְנִהְפֵּךְ הַדָּבָר וּכְבָּה רֵאשׁוֹנָה וְאַחֵר כָּף 26
הַדְלִיק שְׁנִיָּה אֲחֵרִיָּה - פָּטוּר. כָּפָה זֶה וְהַדְלִיק זֶה 27
בְּנִשְׁמָה אַחַת - חֵיֵב; שְׂאֵף-עַל-פִּי שְׁלֹא הִקְדִּים 28
הַהַדְלָקָה, הֵרִי זֶה לֹא אַחֵר אוֹתָהּ, אֲלֹא שְׁתִּיָּהּ 29
כְּאַחַת, וּלְפִיקָהּ חֵיֵב. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בָּזָה. וְכָל 30
הַעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּמַתְעֶסֶק וְלֹא נִתְּפֵן לָהּ⁴¹ - פָּטוּר. 31

(40) בנוסח אחר: "אבל אם היה נר אחד דולק ונר אחד כבה, ונתכוון להדליק ראשונה" (מעשה רוקח). (41) כריתות כ, ע"א. מהמקרא (ויקרא ד, כג): "או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה", נדרש בכריתות יט. פרט למתעסק, דהיינו בין שהתכוון לאותה פעולת האיסור בגוף אחר, או שהתכוון לפעולת איסור אחר אפילו באותו הגוף, או שלא התכוון לפעולת איסור כלל, בכלום נקרא מתעסק, וכשעשה פטור מקרבן.

יב. כָּל הַמִּתְּפֵן לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, וְנַעֲשִׂית בְּיוֹתֵר עַל 32
כּוֹנֵנוֹ - חֵיֵב; בְּפָחוֹת מִכּוֹנֵנוֹ - פָּטוּר. כִּיצַד? הֵרִי 33
שְׁנִתְּפֵן לְהוֹצִיא מִשָּׂא לְאַחֲרֵיוֹ⁴², וְכֹא לֹא לְפָנָיו - 34
חֵיֵב; שֶׁהֵרִי נִתְּפֵן לְשִׁמְרָה פְּחוּתָהּ, וְנַעֲשִׂית שְׁמִירָה 35
מְעַלָּה. אַבְל אִם נִתְּפֵן לְהוֹצִיא לְפָנָיו, וְכֹא לֹא לְאַחֲרֵיוֹ 36
- פָּטוּר; שֶׁהֵרִי נִתְּפֵן לְהוֹצִיא בְּשִׁמְרָה מְעַלָּה, 37
וְהוֹצִיא בְּשִׁמְרָה פְּחוּתָהּ. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בָּזָה. 38

(42) מבואר בשבת צב: (במשנה וגמרא שם).

יג. הִיָּה חֲגוּר בְּסֵנֶר וְהַשְׁלִיךְ הַמִּשָּׂא בֵּין בֶּשֶׂרוֹ 39
וְחִלּוּקוֹ - בֵּין שָׂבָא זֶה הַמִּשָּׂא, שֶׁדָּרְכּוֹ לְהוֹצִיאֹ 40
בְּדֶרֶךְ הַזֹּאת, לְפָנָיו, בֵּין שָׂבָא לְאַחֲרָיו - חֵיֵב, שֶׁכֵּן 41
דָּרְכּוֹ לִהְיוֹת חוּזְרִי⁴³. 42

(43) וידע מתחילה שיתהפך סביב, ונתקימה מחשבתו הראשונה.

יד. כָּל הַמִּתְּפֵן לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשִׁבְתּוֹ, וְהִתְחִיל בָּהּ 43
וַעֲשֶׂה בְּשַׁעוֹר⁴⁴ - חֵיֵב, אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹא הִשְׁלִים כָּל 44
הַמְּלָאכָה שְׁנִתְּפֵן לְהַשְׁלִימָהּ. כִּיצַד? הֵרִי שְׁנִתְּפֵן 45
לְכַתֵּב אֲגֻרָת אוֹ שֹׁטֵר בְּשִׁבְתּוֹ - אֵין אוֹמְרִים: לֹא 46
יִתְּחִיב זֶה עַד שִׁישְׁלִים חֲפָצוֹ וְיִכְתֹּב כָּל הַשֹּׁטֵר אוֹ 47
כָּל הָאֲגֻרָת, אֲלֹא מִשִּׁיכְתֹּב שְׁתִּי אוֹתִיזוֹת⁴⁵ חֵיֵב. וְכֵן 48
אִם נִתְּפֵן לְאַרְגֵּ בְּגָד שְׁלֵם - מִשִּׁיאָרְגֵּ שְׁנֵי חוּטִין⁴⁵ 49
חֵיֵב. וְאֶף-עַל-פִּי שְׁנִתְּפֵן לְהַשְׁלִים הַבְּגָד, הוֹאִיל 50
וַעֲשֶׂה בְּשַׁעוֹר בְּכוֹנֵה - חֵיֵב. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בָּזָה. 51

(44) רבינו הביא להלן מפרק ח ואילך, שיעור כל מלאכה שחייבים עליה, ואם עשה פחות מכשיעור, לדעת רש"י בשבת עד. אסור מן התורה כרבי יוחנן שאמר (יומא עד) חצי שיעור אסור מן התורה ואין בו עונש. וראה ב'חכם צבי' סי' פו. (45) שיעור שחייבים עליו במלאכה זו, ראה להלן פ"ו ופ"א (שבת קג).

(31) אולם לפי ההלכה שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור - ראה אות כח - בזה מותר לכתחילה, כדי שלא יזקו בהם רבים (או"ח סי' שלד).

ח. כָּל הַמִּתְּפֵן לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, וְנַעֲשֶׂה לּוֹ מְלָאכָה 1
אַחֶרֶת שְׁלֹא נִתְּפֵן לָהּ - פָּטוּר עָלֶיהָ³², לְפִי שְׁלֹא 2
נַעֲשִׂית מִחֻשְׁבָּתוֹ. כִּיצַד? זָרֵק אָבֶן אוֹ חֵץ בַּחֲבֵרוֹ אוֹ 3
בַּבְּהֵמָה כְּדִי לְהַרְגֹּן³³, וְהִלֵּךְ וַעֲקָר אֵילָן בְּהִלְכָּתוֹ³⁴ 4
וְלֹא הָרַג - הֵרִי זֶה פָּטוּר. הֵרִי זֶה קָל וְחֹמֶר, אִם 5
נִתְּפֵן לְאַסוֹר קָל וְנַעֲשֶׂה אֲסוּר חֲמוּר, כְּגוֹן שְׁנִתְּפֵן 6
לְזָרֵק בְּכַרְמְלִית³⁵ וְעִבְרָה הָאָבֶן לְרִשּׁוֹת הָרִבִּים - 7
שֶׁהוּא פָּטוּר. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בָּזָה. נִתְּפֵן לַעֲשׂוֹת דָּבָר 8
הַמִּסְּרִי וַעֲשֶׂה דָּבָר אַחֶר³⁶, כְּגוֹן שְׁנִתְּפֵן לְחַתֹּךְ אֶת 9
הַתְּלוּשׁ וְחַתֹּךְ אֶת הַמַּחְבֵּר - אֵינוֹ חֵיֵב כְּלוּם. וְכֵן כָּל 10
פְּיוּצָא בָּזָה. 11

(32) במסכת בבא-קמא כז. גבי מלאכת מחשבת אסרה תורה, שיעשה מעשיו כמו שחשב בתחילה לעשות; כתוב במלאכת המשכן (שמות לח) "לעשות בכל מלאכת מחשבת", ולומדים למלאכת שבת הסמוכה, כמו שבמשכן עשו מלאכות מכוונות לפי המחשבה והציור מקודם, כך אין חייבים בשבת אם נשתנה המעשה מכפי המחשבה שבתחילה. (33) עיין להלן פ"א, א. (34) הוא תולדה דקוצר, להלן פ"ח. (35) איסור הוצאה לתוכה הוא רק מדרבנן, להלן פ"ד (ראה שבת עג). (36) בנוסח אחר: "ונעשית מלאכה (האסורה) כגון" (כת"י תימנים: מע"ק).

ט. נִתְּפֵן לְלַקֵּט תְּאֵנִים שְׁחֵרוֹת וְלַקֵּט לְבָנוֹת, אוֹ 12
שְׁנִתְּפֵן לְלַקֵּט תְּאֵנִים וְאַחֵר כָּף עֲנָבִים, וְנִהְפֵּךְ הַדָּבָר 13
וְלַקֵּט הָעֲנָבִים בְּתַחֲלָה וְאַחֵר כָּף תְּאֵנִים - פָּטוּר. 14
אֶף-עַל-פִּי שְׁלַקֵּט כָּל מָה שֶׁחָשַׁב³⁷, הוֹאִיל וְלֹא לַקֵּט 15
בְּסִדֵּר שֶׁחָשַׁב - פָּטוּר, שֶׁבִּלָּא בָּנָה עֲשֶׂה. שְׁלֹא 16
אֲסָרָה תוֹרָה אֲלֹא מְלָאכָה מִחֻשְׁבָּת³⁸. 17

(37) כריתות יט, ע"א. כרבי יהושע, דאפילו נתכוין לגוף ולמעשה אסור, ועשה מלאכה אחרת האסורה - נקרא מתעסק ופטור (ראה אות לא). (38) בנוסח אחר, נוסף כאן: "והרי הוא כמתעסק, שהרי לא ידע בעת שלקט שעבר על מחשבתו".

י. הִיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי גִירוֹת דּוֹלָקוֹת אוֹ כְּבוֹיוֹת, נִתְּפֵן 18
לְכַבּוֹת זֶה וּכְבָּה אֶת זֶה, לְהַדְלִיק זֶה וְהַדְלִיק אֶת זֶה - 19
חֵיֵב; שֶׁהֵרִי עָשָׂה מִן הַמְּלָאכָה שֶׁחָשַׁב לַעֲשׂוֹתָהּ³⁹. 20
הָא לָמָּה הוּא דוֹמָה? לְמִי שְׁנִתְּפֵן לְלַקֵּט תְּאֵנָה זֶה 21
וְלַקֵּט תְּאֵנָה אַחֶרֶת, אוֹ לְמִי שְׁנִתְּפֵן לְהָרֵג אֶת זֶה 22
וְהָרֵג אֶת זֶה; שֶׁהֵרִי נַעֲשִׂית מְלָאכָה שֶׁחָשַׁב 23
לַעֲשׂוֹתָהּ. 24

(39) כריתות כ, ע"א. דעת רבינו היא דאם נתכוין לגוף ולמעשה אחד באופן האסור, ועשה אותו המעשה באופן האסור בגוף אחר - חייב, אבל הראב"ד השיג עליו, וכן דעת ה'תוספות' בשם רבינו-תם (שבת עב. סנהדרין סב.) שגם

טו. פל מלאכה שהיחיד יכול לעשות אותה לבדו, ועשו אותה שנים בשתפות - בין שעשה זה מקצתה וזה מקצתה⁴⁶, כגון שעקר זה החפץ מרשות זו, והניחו השני ברשות אחרת⁴⁷, בין שעשו אותה שניהם באחד מתחלה ועד סוף, כגון שאחזו שניהם בקלמוס וכתבו או אחזו בכר והוציאוהו מרשות לרשות⁴⁸ - הרי אלו פטורין.

טז. פל העושה מלאכה בשבת מקצתה בשוגג ומקצתה בזדון - בין שהזיד ולבסוף שגג, בין ששגג ולבסוף הזיד - פטור⁵³, עד שיעשה שיעור המלאכה כלה מתחלה ועד סוף בזדון, ואחר כך יהיה חייב פרת; ואם יהיה בעדים והתראה - חייב סקילה. או⁵⁴ שיעשה שיעור מלאכה כלה בשגגה מתחלה ועד סוף, ואחר כך יהיה חייב חטאת קבועה.

(53) מקרבן (ראה בשבת קב.). (54) ביאור הלכה זו בתחילת הפרק. וראה מה שכתב רבינו בהל' שגגות פ"ב.

פרק שני

(1) כלל בו מה שנדחית שבת מפניו, כפיקוח נפש והחולים, ודיני החיה, והמלחמות וכיוצא באלו הדברים, ומי שאינו יודע מתי הוא שבת, שגם זה הכרח הוא שידחה, כמבואר שם.

א. דחוייה היא שבת אצל סכנת נפשות² כשאר פל המצות³. לפיכך חולה שיש בו סכנה, עושין לו פל צרכיו בשבת⁴ על פי רופא אמן⁵ של אותו מקום. ספק שהיא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך, וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אינו צריך - מחללין עליו את השבת; שספק נפשות דוחה את השבת.

~ נקודות משיחות קודש ~

דחוייה היא שבת אצל סכנת נפשות.

צריך להבין מה ההבדל בין הלימוד "חלל עליו שבת אחת כו'" ובין הלימוד שלמסקנת הגמרא (יומא פה.) אין עליו פירכא - "וחי בהם, ולא שימות בהם" - (הובא ברמב"ם כאן ה"ג).

ועוד, מדוע הוצרכה הגמרא ללמוד שוב ש'פיקוח נפש' דוחה שבת מ'וחי בהם, ולא שימות בהם', הרי מפסוק זה עצמו ישנו כבר לימוד קודם (בגמרא יומא שם) ש'פיקוח נפש' דוחה כל התורה כולה, והלא שבת היא בכלל כל המצוות שנדחות מפני 'פיקוח נפש'.

גם ברמב"ם מצינו שהביא לימוד זה פעמיים, בהלכות יסודי התורה (פ"ה ה"א) ובהלכות שבת (פ"ב ה"ד) אלא שבלימוד על שבת שינה מלשון הגמרא, ובמקום "...אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם" כתב בהלכות שבת "אשר יעשה אותם וחי בהם, ולא שימות בהם".

והביאור הוא, לשיטת הרמב"ם דחיית 'פיקוח נפש' את כל התורה כולה, שונה בגדרה מדחיית 'פיקוח נפש' את השבת. בכל המצוות, חיובי התורה קיימים ועומדים אלא שבמקום 'פיקוח נפש' הם נדחים, אבל שבת אינה רק דחוייה מפני 'פיקוח נפש' אלא שאין כל חיוב על שמירתה,

טז. ואם אין אחד מהן יכול לעשותה לבדו עד שיעצרוהו, כגון שנים שאחזו קורה והוציאוהו לרשות הרבים - הואיל ואין פח באחד מהן לעשותה לבדו, ועשו אותה בשתפות מתחלה ועד סוף, שניהן חייבין, ושעור אחד לשניהן⁴⁹. הנה פח באחד להוציא קורה זו לבדו, והשני אינו יכול להוציאה לבדו, ונשתתפו שניהם והוציאוה - זה הראשון שיכול חייב, והשני מסייע הוא, ומסייע אינו חייב כלום. וכן פל פיוצא בזה.

(46) נלמד בברייתא ממקרא (ויקרא ד, כז): "ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת ממצוות ה' אשר לא תעשינה ואשם", העושה את כולה ולא העושה את מקצתה - יחיד ועשה אותה - חייב, שנים ועשו אותה - פטורין. (47) להלן פ"ג מבואר כי אין חייב על הוצאה אלא אם עוקר חפץ מרשות זו ומניח ברשות השניה. (48) ראה להלן פ"ג על אלו רשויות חייב בשבת.

טז. ואם אין אחד מהן יכול לעשותה לבדו עד שיעצרוהו, כגון שנים שאחזו קורה והוציאוהו לרשות הרבים - הואיל ואין פח באחד מהן לעשותה לבדו, ועשו אותה בשתפות מתחלה ועד סוף, שניהן חייבין, ושעור אחד לשניהן⁴⁹. הנה פח באחד להוציא קורה זו לבדו, והשני אינו יכול להוציאה לבדו, ונשתתפו שניהם והוציאוה - זה הראשון שיכול חייב, והשני מסייע הוא, ומסייע אינו חייב כלום. וכן פל פיוצא בזה.

(49) דין זה שנוי במחלוקת (שבת צג): בין רבי יהודה, רבי מאיר ורבי שמעון, ופסק רבינו כיחיד נגד רבים.

יז. פל המקלקלין פטורין⁵⁰. פיצד? הרי שחבל בחברו או בבהמה דרך השחתה, וכן אם קרע בגדים או שרפן או שבר פלים דרך השחתה - הרי זה פטור. חפר גמא ואינו צריך אלא לעפרה⁵¹ - הרי זה מקלקל ופטור. אף-על-פי שעשה מלאכה, הואיל וכוונתו לקלקל - פטור.

(50) רבינו פסק כרבי יהודה (שבת קה:). ודע דלפי מה שאמרנו בתחילת הפרק דכל מקום שכתוב פטור, היינו פטור מעונש ואסור לעשות כן מדרבנן, הוא-הדין במקלקל אסור מדרבנן (הר"ן ורוב הראשונים). (51) אע"פ שנפסקה למעלה ההלכה כי מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, בכל זאת כאן פטור משום שמקלקל הוא.

יח. פל המקלקל על מנת לתקן - חייב. פיצד? הרי שפסתר פדי לבנות במקומו, או שפחק פדי לכתב במקום שפחק, או שחפר גמא פדי לבנות בתוכה יסודות, וכל פיוצא בזה - חייב⁵². ושעורן כשעור המתקן.

(52) משנה (שבת קח:), והטעם הוא כי בשבת "מלאכת מחשבת" אסרה תורה - ראה אות לד - וכיון שכוונתו ומחשבתו על מנת לתקן, חייב אף על הקלקול.

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מְחַלְלִין. וּמְדַלְקִין לוֹ אֶת הַנֵּר, וּמְכַבִּין מִלְפָּנָיו אֶת
הַנֵּר,⁶ וְשׁוֹחֲטִין לוֹ, וְאוֹפִין וּמְכַשְׁלִין, וּמְחַמְּקִין לוֹ
חֲמִין, בֵּין לְהַשְׁקוּתוֹ בֵּין לְחִיצַת גּוֹפּוֹ. כָּלְלוּ שָׁל
דָּבָר: שֶׁבֶת לִגְבֵי חוֹלָה שֵׁשׁ בּוֹ סִפְנָה הָרִי הוּא כָּחַל
לְכָל הַדְּבָרִים שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶן.

(6) התבוננו במחלתו ושיערו. (7) כלומר: שגם בשבת זו
ובשבת הבאה צריך לחלל עליו (יומא פד: שבת כט: קכח:).
(8) היינו כשאי-אפשר להוציא את החולה למקום אחר או
להסתיר ממנו את האור על ידי כפיית כלי עליו, או על ידי
הוצאת הנר החוצה, כי מוטב לטלטל מוקצה מלעבור על
איסור כיבוי. ראה 'המאירי' שבת כט.

ג. פְּשָׁעוּשִׁים דְּבָרִים הָאֵלּוּ, אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לֹא עַל
יְדֵי נְכָרִים⁹ וְלֹא עַל יְדֵי קִטְנִים וְלֹא עַל יְדֵי עֲבָדִים
וְלֹא עַל יְדֵי נָשִׁים¹⁰, כְּדִי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה שֶׁבֶת קִלְהָ
בְּעֵינֵיהֶם; אֲלָא עַל יְדֵי גְדוּלֵי יִשְׂרָאֵל וְחֲכָמֵיהֶם¹¹.
וְאִסּוּר לְהַתְמַהֲמַה¹² בְּחִלּוּל שֶׁבֶת לְחוֹלָה שֵׁשׁ בּוֹ
סִפְנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתָּם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם -
וְלֹא שִׁמּוֹת בָּהֶם. הֵא לְמַדָּת, שֶׁאֵין מְשַׁפְּטֵי הַתּוֹרָה
נִקְמָה בְּעוֹלָם¹³, אֲלָא רַחֲמִים וְחֶסֶד וְשָׁלוֹם בְּעוֹלָם.
וְאֵלּוּ הָאֲפִיקוֹרְסִים¹⁴ שֶׁאֻמְרִים שֶׁזֶה חִלּוּל שֶׁבֶת
וְאִסּוּר, עֲלִיָּהֶן הַכְּתוּב אוֹמֵר: גַּם אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם
חֻקִּים לֹא טוֹבִים וּמְשַׁפְּטִים לֹא יִחִיו בָּהֶם¹⁵.

(9) שמא יצא מזה קלקול, אם יראו עכשיו שאין עושין רק
על ידי נכרי, יחשבו שיש איסור על ידי ישראל, ולפעמים
לא יהיה שם ישראל ויסתכן החולה (ט"ז סי' שכח).
(10) כל זה נאמר אם יש שם אנשים, אבל אם אין שם רק
נשים, בוודאי אין להן להמתין לאנשים אלא יעשו הן
בזריזות. (רי"א ז'). (11) כך ביאר רבינו מה שאמרו (יומא
פד:): "ואין עושין דברים הללו אלא על ידי גדולי ישראל",
היינו חכמי ישראל, אבל התשב"ץ (ח"א סי' נד) מביא ראיה
מלשון ה'ירושלמי' (יומא פ"ח ה) שהכוונה על ישראל גדול
בשנים, שלא תאמר שאין פיקוח נפש דוחה שבת על ידי
מחוייב במצוות, ולפי דבריו אין לחזור דוקא אחרי חכמי
ישראל אלא כל הזריז הרי זה משובח, ולשון ה'ירושלמי':
"הנשאל, הרי זה מגונה, השואל הרי זה שופך דמים",
שהיה לו לחכם העיר ללמד לבני עדתו ולפרסם ברבים
שסכנת נפשות דוחה שבת, וזריזים מקדימים למצוה (בנוסח
כ"י התימנים, נוסף כאן: "גדולי ישראל וחכמיהם - ואין
מורין לנשים לעשות דברים האלו"). (12) מכל-מקום לא
יהא אדם מבעית את נפשו מכל פחד שוא ולא יהא בהול
מכל עלה נדף, ומקום שברי לו שאין סכנה קרובה - לא
יחלל שבת בעבירה (או"ח סי' שכח). (13) "כי לא אחפרץ
במות המת נאום ה' אלקים והשיבו וחיו" (יחזקאל יח, לב).
(14) הצדוקים והקראים, שלא האמינו בדרשת חכמינו,
ולדעתם אין פיקוח נפש דוחה שבת. (15) על ידי שמאסו
חוקתי, חשבו שלא יוכלו לחיות במשפטים שנתתי להם
(מלבי"ם שם).

ד. הַחוֹשֵׁשׁ בְּעֵינָיו - וְהוּא, שִׁיָּהִי בְּשִׁתְיָהּ אוֹ

ובמקום 'פיקוח נפש' לא ציוותה התורה על השבת כלל.
עניין זה מדויק ברמב"ם הל' שבת, ששינה מלשון הלימוד
בש"ס (ומהלימוד שלו עצמו בהל' יסודי התורה, המדבר
בדחיית כל התורה כולה), כי שם, קודם מביאה הגמרא
את הפסוק "...וחי בהם" ואח"כ את הלימוד "וחי בהם, ולא
שימות בהם" כיון שזהו הלימוד המיוחד על כך ש'פיקוח
נפש' דוחה את כל המצוות, אבל לעניין שבת לא כתב זאת
הרמב"ם בלשון של לימוד אלא כהמשך ופירוש של
הפסוק "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ולא שימות
בהם" כי אין הפשט שהשבת דחווה מפני 'פיקוח נפש'
אלא שמלכתחילה אין כל חיוב שבת במקום 'פיקוח נפש'.
בסיבת ההבדל בין 'פיקוח נפש' בשבת ובכל המצוות, יש
לומר שהשבת היא אות בין הקב"ה ובין ישראל, וכפירש"י
"אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את
יום מנוחתו למנוחה", ומכיון שה"אות הגדולה" שבין
הקב"ה וישראל היא תוכנה של השביתה בשבת, אין היא
מתקיימת כלל במקום 'פיקוח נפש' של איש מישראל.
זהו ההבדל בין הלימוד "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור
שבתות הרבה" ובין הלימוד "וחי בהם", כי ב"חלל עליו כו"
מודגש שאמנם עכשיו יש כאן חילול שבת, והשבת היא
דחווה אצל 'פיקוח נפש' כמו כל המצוות, אבל בלימוד
מ"וחי בהם" משמע שאין כאן כלל חילול שבת, כי זו לא
נצטוותה כלל במקום 'פיקוח נפש'.

(על-פי דקדוק חזק כ"ז עמוד 138)

(2) יומא פה, ע"ב. מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת?
שנאמר (ויקרא יח, ה) ושמרתם את חוקתי ואת משפטי
אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ולא שימות בהם: רבי
שמעון בן מנסיא דורש מהכתוב (שמות לא, טז) ושמרו בני
ישראל את השבת לעשות את השבת, אמרה תורה "חלל
עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה". אולם פיקוח
נפש דוחה שבת, גם אפילו אם ברור לנו שלא יקום מחליו
זה, ולא יזכה לשמור עוד שבתות, והצלתו היא רק לחיי
שעה, "שמא יעשה תשובה באותה שעה ויתקן מה שחטא
בחייו" ('המאירי'). (3) כמבואר בהל' יסודי התורה פ"ה,
ה"א. (4) מלשון רבינו שכתב "דחווה", ולא כתב הותרה,
נראה לכאורה כי אם אפשר לעשות בלא חילול שבת,
מחוייבים לעשות בהיתר, כי זה הוא ההבדל בין דחווה
והותרה (ראה יומא ו'). אבל במקום שיש לחשוש שע"ז
יהיה איחור בריפוי - מחללין את השבת. (5) בנוסח אחר:
"רופא נאמן" ('מעשה רוקח'): ולאו דוקא מומחה או רופא,
אלא אפילו סתם בני אדם חשובים מומחים במקצת,
ומחללין על ידיהם (או"ח סי' שכח).

ב. אֲמִידוּהוּ⁶ בְּיוֹם הַשֶּׁבֶת שֶׁהוּא צָרִיךְ לָקֶחַ וְכָן
לְשִׁמְנָה יָמִים - אֵין אוֹמְרִים: נִמְתֵּן עַד הָעֶרֶב כְּדִי
שֶׁלֹּא לְחַלֵּל עָלָיו שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת, אֲלָא מִתְחִילִין מֵהַיּוֹם
שֶׁהוּא שַׁבָּת. וּמְחַלְלִין עָלָיו אֶפְלוּ מֵאָה שַׁבָּתוֹת. כָּל
זֶמַן שֶׁהוּא צָרִיךְ וְיֵשׁ בּוֹ סִפְנָה אוֹ סִפְק סִפְנָה -

ונסיונו רחוק", אבל רפואות בדוקות לכו"ע מותר לו שמסוכן הוא. (27) יומא פד. שבת קכא:
 ז. חולה שאמדהו רופאים להביא לו גרוגרות²⁸ אחת, ורצו עשרה בני אדם והביאו לו עשר גרוגרות²⁵ בבית אחת - כלן פטורין מקלום²⁹. ואפלו הביאו בזה²⁶ אחר זה, ואפלו הכריא בראשונה; שהרי כלם²⁷ ברשות הביאו.
 28

(28) תאנה יבשה. (29) מנחות סד, ע"א. ויש להם שכר טוב מאת ה' (אור"ח סי' שכח).

ח. חולה³⁰ שהיה צריך לשתי גרוגרות, ולא מצאו²⁹ אלא שתי גרוגרות בשני עקצין ושלש גרוגרות בעקץ אחד - בורחין העקץ שיש בו שלש, אף-על-פי שאין צריכין אלא לשתיים, כדי שלא ירבו³² בבצירה, אלא יכרתו עקץ אחד, ולא יכרתו שניים.³³ וכן כל פיוצא בזה³¹.

(30) שם. (31) שאלו את הראב"ד: חולה בשבת שצריך לבשר, ומוכן לפניו בשר נבילה, האם עדיף לשחוט בשבילו בשבת ויאכל בשר כשר? והשיב: ישחטו לו ולא יאכילהו נבילות, כי בשחיטה בשבת עובר רק פעם אחת, ובאכילת נבילה עובר על כל כזית וכזית (הרא"ש ביומא). אולם אם צריך בשר לאלתר, יתנו לו מהבא ליד תחלה (אור"ח סי' שכח).

ט. המבשל לחולה בשבת³², ואכל החולה והותר³⁵ - אסור לבריא לאכל מן המותר³³, גזרה שמא ירבה³⁶ בשבילו³⁴. אכל השוחט לחולה בשבת - מתר לבריא³⁷ לאכל ממנו בשר חי³⁵, שאין בדבר תוספת כדי שנגזר שמא ירבה בשבילו. וכן כל פיוצא בזה.³⁹

(32) בבא-קמא עא, ע"א. או תלש לו פירות מן האילן (אור"ח סי' שיח). (33) עד מוצאי שבת (חולין טו:). (34) בשביל הבריא. (35) כי לבשלו אסור בשבת, ואין צריך למלחו רק אם רוצה לאכלו על ידי בישול. אבל לאכלו חי, די בהדיחו את הדם שעל פני הבשר מבחוץ (יו"ד סי' טז).

י. חולה³⁶ שאין בו סכנה, עושין לו כל צרכיו על ידי נכרי³⁷. כיצד? אומרים לנכרי לעשות לו, והוא עושה. לבשל לו ולאפות ולהביא רפואה מרשות לרשות וכיוצא באלו. וכן פוחל עיניו³⁸ מן הנכרי בשבת, אף-על-פי שאין שם סכנה. ואם היו צריכים לדברים שאין בהן מלאכה, עושין אותן אפלו ישראל. לפיכך מעלין אותם³⁹ בשבת, ומעלין אנקליו⁴⁰, ומחזירין את השכר⁴¹. וכל פיוצא בזה מתר.
 48

(36) שנפל למשכב שהוא חולי לכל גופו. (37) וכן מותר לחלל עליו את השבת על ידי ישראל באיסור דרבנן (ראה שבת קטט). (38) ביצה כב, ע"א. שם אבקת רפואה על ריסי העיניים. (39) עבודה זרה כח, ע"ב. גידי איזנים פעמים

1 באחת מהם ציר¹⁶, או שהיו דמעות שותתות¹⁷ מהן מרב הקאב, או שהיה דם שותת מהן, או שהיה בהן קדחת¹⁸ וכיוצא בחללים אלו - הרי זה בכלל חולים שיש בהן סכנה¹⁹, ומחללין עליו את השבת, ועושין לו כל צרכי רפואה.
 5

(16) ריר הנוטף מהעין. (17) נחלות. (18) חום. (19) ע"ז כח, ע"ב.

ה. וכן אם יש מכה בכלל גופו מן השפה ולפנים - בין בפיו²⁰, בין במעי, בין בכבדו וטחולו, או בשאר מקומות - כל שיש בכללו, הרי זה חולה שיש בו סכנה²¹, ואינו צריך אמד שחליו כבד הוא. לפיכך מחללין עליו את השבת מיד בלא אמידה²². ומכה שהיא בגב היד וגב הרגל - הרי היא כמכה של חלל, ואינה צריכה אמד, ומחללין עליה את השבת. והחם שמסמר²³ את הבשר - כמכה של חלל דמי, ומחללין עליו את השבת²⁴. וכן כל חולי שהרופאים אומרים שזה יש בו סכנה, אף-על-פי שהוא בעור הבשר מבחוץ - מחללין עליו את השבת על פיהם.
 17

(20) עבודה זרה כח, ע"ב. מי שחושש בשינו ומצטער מאד עד שחלה כל גופו, מותר להוציאה על ידי נכרי (אור"ח סי' שכח ב'משנה ברורה'). (21) היינו שנתקלקל אחד מן האברים הפנימיים מחמת מכה או בועה, אבל מיחושים בלבד אין נקראים מכה (הרשב"א והר"ן בשם 'רבינו יונה'). (22) ואם יודעים ומכירים באותו חולי שיכול להמתין ברפואתו ואין בו סכנה, אסור לחלל עליו שבת, אף שהוא מכה של חלל (רשב"א). (23) מלשון "סמר מפחדך בשרי" (תהלים קיט, קכ) שהבשר מתכווץ ומתקשה מפחד או מחום (בכת"י התימנים: מצמר). וכן כל מכה הבאה מכח ברזל, אפילו אינה בחלל הגוף, מחללין עליה את השבת. (24) יומא פב. פג.

18 ו. הכולע נימא²⁵ של מים - מחמין לו חמין בשבת, ועושין לו כל צרכי רפואה, מפני שהיא סכנת נפשות. וכן מי שנשכו כלב שוטה²⁶ או אחד מזוחלי העפר שממיתין²⁷, אפלו היו ספק ממיתין ספק אין ממיתין - עושין לו כל צרכי רפואה להצילו.
 23

(25) עלוקה דקה שבמים (עבודה זרה יב:). (26) במשנה (יומא פ"ח) כתוב לענין יום כיפור: "מי שנשכו כלב שוטה (מחלת כלבת) - אין מאכילין אותו מחצר הכבד שלו", וביאר רש"י: "אע"פ שנהגו הרופאים ברפואה זו, כיון שאינה רפואה בדוקה וגמורה, אין מתירין לו איסור אכילת בשר טמא. ורבינו בפירוש המשניות, נימק את הדבר באופן אחר: "כי זה אינו מועיל אלא דרך סגולה. ואין עוברין על המצוות אלא בדברים המרפאים בטבע והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת והנסיון הקרוב לאמת, אבל להתרפאות בדברים שהם מרפאים בסגולתן אסור כי כוחם חלש, אינו מצד הדעת

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(51) האשה היולדת. (52) שבת קט, ע"א. (53) לדברים שחברותיה ואמרות שדבר זה כל היולדות צריכות לכך, ואין כאן רופא או מיילדת לשאלם, אין שומעים ליולדת, שמא אינה מרגישה לשעתה מה שהיא צריכה (הרמב"ן). (54) מצד הלידה, אולם אם יש לה מחלה אחרת מלבד הלידה, אין להשגיח על שיעור ימים אלו, אלא עושים לה עד שתצא מהסכנה. (55) ראה בהלכה י.

יד. עושין מדורה לחמה⁵⁶ ואפלו בימות החמה, מפני שהצנה קשה לחיה הרבה במקומות הקרים. אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה. הקיז דם⁵⁷ ונצטגן - עושין לו מדורה, אפלו בתקופת תמוז⁵⁸. ומרחיצין את הולד בשבת ביום שנולד אחר שחותרין את טבורו, אפלו בחמין שהוחמו בשבת, ומולחין אותו⁵⁹, ומלפפין אותו⁶⁰; מפני שספקה היא לו אם לא יעשו לו כל אלו. וכן מרחיצים אותו לפני המילה ולאחר המילה וביום השלישי⁶¹ למילה בחמין שהוחמו בשבת, מפני הסכנה.

(56) שבת קט, ע"א. אם אחזתה צינה, מבעירים לפניו מערכת עצים להתחמם. (57) הוציא דם מהעורק לרפואה ע"י שריטה באימל. (58) שהצינה סכנה היא לו (שם). (59) נותנין עליו אבק ההדס וכיוצא מסמים אלו לעדן בשור (פי' המשניות לרבינו, שבת פ"ח). (60) כורכים את הילד בחיתולים כדי ליישר איבריו. (61) שבת קלד, ע"ב. וכל-שכן יום שני (רמב"ן ורשב"א).

טו. האשה שישבה על המשבר⁶² ומתה - מביאין ספין בשבת אפלו דרך רשות הרבים, וקורעין את כרסה ומוציאין את הולד, שמא ימצא חי. שפסק נפשות⁶³ דוחה את השבת, ואפלו לזה שאין חזקתו חי.

(62) ערכין ז, ע"א. כסא שהיולדת יושבה עליו בשעת הלידה. (63) ואין נוהגין כן בזמן הזה אפילו בחול, משום דאין בקיאים במיתת האם בזמן קרוב כל כך שאפשר לולד לחיות, ושמא רק נתעלפה, ואם יחתכוה ימיתוה, ובין כך ובין כך ימות הולד ('איסור והיתר' לרבינו יונה מגירונדי).

טז. מפקחין פקוח נפש⁶⁴ בשבת, ואין צריך לטל רשות מביית-דין. והמקדים להציל הנפש - הרי זה משבח. פיצד⁶⁵ ראה תינוק שנפל לים - פורש מצודה ומעלהו, ואף-על-פי שהוא צד הדגים עמו. שמע שטבע תינוק בים, ופרש מצודה להעלותו, והעלה דגים בלבד - פטור מפלוג. נתפון להעלות דגים, והעלה דגים ותינוק⁶⁶ - פטור. אפלו לא שמע שטבע - הואיל והעלה תינוק עם הדגים, פטור.

(64) עושים פעולה להצלת נפש (יומא פד:). (65) מנחות סד. אבל העלה דגים לבד חייב, כיון שנתכוין לצידה, ראה להלן פרק י.

יז. נפל תינוק לבור - עוקר חליא⁶⁷ ומעלהו,

שיורדים למטה ומתפרקים הלחיים (רש"י). (40) שם, כט, ע"א: "תנוך שכנגד הלב המעכב את הנשימה ומעלים אותו עלי-ידי רפואה" (רש"י). (41) שבת קכח, ע"א. עצם שנשברה.

יא. היולדת בשפורעת לילד - הרי היא בסכנת נפשות ומחללין עליה את השבת⁴². קוראין לה חכמה⁴³ במקום למקום, וחותרים את הטבור, וקורעין אותו⁴⁴. ואם היתה צריכה לגר בשעה שהיא צועקת בחבליה - מולדין לה את הגר; ואפלו היתה סומא, מפני שדעתה מתישבת עליה בנר ואף-על-פי שאינה רואה. ואם היתה צריכה לשמן וכיוצא בו - מביאין לה. וכל שאפשר לשנות - משנין בשעת הבאה⁴⁵. כגון שתביא לה חברתה כלי תלוי בשערה. ואם אי אפשר - מביאה כדרךה.

(42) שבת קכח, ע"ב. (43) מיילדת. (44) כל האמור בתוכחת יחזקאל, עושים לחיה בשבת: "ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך, ובמים לא רוחצת למשעי" (יחזקאל טז). (45) ואף שבפיקוח נפש מותר לעשות בלא שום שינוי, "כאב היולדת וחבליה הם כדבר טבעי לה, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה, לפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר" (מגיד-משנה).

יב. אין מילדין את העובדת פוכבים⁴⁶ ומזלות בשבת, ואפלו בשכר⁴⁷; ואין חוששין לאיבה⁴⁸; ואף-על-פי שאין שם חלול. אבל מילדין את בת גר תושב⁴⁹, מפני שאנו מצוין להחיותו⁵⁰; ואין מחללין עליה את השבת.

(46) עבודה זרה כו, ע"ב. בגלל מעשיהם המכוערים הם מחוץ לכל נימוס ותרבות אנושית, שלא קיבלו עליהם את שבע מצוות בני נח, שהם: (א) דינים ומשפטים, (ב) ברכת השם, (ג) עבודה זרה, (ד) שפיכות דמים, (ה) גילוי עריות, (ו) גזל, (ז) אבר מן החי (הל' מלכים פ"א, ה"א). (47) ובימות החול, מותר בשכר משום איבה. (48) לשנאה, שיכולה להשתמש ולומר, שאין מיילדים בשבת רק לשומרת שבת (ע"ז שם). (49) גוי שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה-זרה ולקיים גם שאר המצוות שנצטוו בהן בני נח, אף שלא מל ולא טבל (פי"ד מאיסור"ב ה"ז). (50) אמרה תורה: "גר ותושב וחי עמך" (ויקרא כה, לה).

יג. חיה⁵¹, משיתחיל הדם להיות שותת עד שתלד, ואחר שתלד עד שלשה ימים⁵² - מחללין עליה את השבת, ועושין לה כל צריקה, בין שאמרה צריכה אני בין שאמרה איני צריכה⁵³. ומשלשה עד שבעה: אם אמרה איני צריכה - אין מחללין עליה את השבת; ואם שתקה, ואין צריך לומר אם אמרה צריכה אני, שמחללין עליה את השבת. ומשבעה ועד שלשים יום - הרי היא כחולה שאין בו סכנה⁵⁴; ואפלו אמרה צריכה אני, אין עושין לה מלאכה אלא על ידי נכרים⁵⁵.

26 כא. נַעֲקְרוּ כָּל מַחְצֵר זֶה לִילָף לְחַצֵּר אַחֶרֶת, וּבָעֵת
27 עֲקִירָתָם פָּרַשׁ אֶחָד מֵהֶן וּנְכַנֵּס לְחַצֵּר אַחֶרֶת, וְנִפְלָה
28 עָלָיו מַפְלָת, וְאֵין יָדוּעַ מִי הוּא - אֵין מִפְקָחִין עָלָיו.
29 שֶׁפִּינוּ שְׁנַעֲקְרוּ כָּלָם, אֵין פָּאן יִשְׂרָאֵל; וְכָל הַפּוֹרֵשׁ
30 מֵהֶן כִּשְׁהֵן מֵהֶלְכִין - הָרִי הוּא בְּחֻזְקָת שִׁפְרֵשׁ מִן
31 הָרֵב. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הָרֵב יִשְׂרָאֵל, אָף-עַל-פִּי
32 שְׁנַעֲקְרוּ כָּלָם וּפָרַשׁ אֶחָד מֵהֶם לְחַצֵּר אַחֶרֶת וְנִפְלָה
33 עָלָיו מַפְלָת - מִפְקָחִין.

34 כב. הַמַּהֲלָךְ בַּמִּדְבָּר⁷⁹ וְלֹא יָדַע מִתִּי הוּא יוֹם שַׁבָּת
35 - מוֹנֶה מִיּוֹם שִׁשְׁעָה שָׁשָׁה, וּמִקֵּדוֹשׁ שְׁבִיעִי⁸⁰. וּמִבְּרַךְ
36 בּו בְּרֻכּוֹת הַיּוֹם⁸¹, וּמִבְּדִיל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת⁸². וּבְכָל יוֹם
37 וְיוֹם, וְאֶפְלוּ בְּיוֹם זֶה שֶׁהוּא מְקֻדָּשׁ וּמִבְּדִיל בּו, מִתֵּר
38 לוֹ לַעֲשׂוֹת כְּדִי פְּרֻנְסָתוֹ בְּלִבָּד, כְּדִי שְׁלֹא יָמוּת⁸³.
39 וְאִסּוּר לוֹ לַעֲשׂוֹת יוֹתֵר עַל פְּרֻנְסָתוֹ, שֶׁכָּל יוֹם וְיוֹם
40 סָפֵק שַׁבָּת הוּא. וְאִם יָדַע שֶׁהוּא שְׁמִינִי לִיצִיאָתוֹ אוֹ
41 חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר לִיצִיאָתוֹ וְכִוּיָּא בְּזֶה הַמִּנְיָן - הָרִי זֶה
42 מִתֵּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, שֶׁהָרִי הַדֶּבֶר וְדָאִי
43 שְׁלֹא יֵצֵא בְּשִׁירָא בְּשַׁבָּת; וְשֶׁאֵר הַיָּמִים חוּץ מִיּוֹם
44 זֶה, עוֹשֶׂה כְּדִי פְּרֻנְסָה בְּלִבָּד.

(79) והוא הדין אם נשבה לבין הגויים ונשכח יום השבת ממנו (ירושלמי). (80) כביריאתו של עולם: ימי חול תחילה, ואחרי כן יום השבת (שבת סט.). (81) = קידוש. (82) בכ"י התימנים: "ומבדיל במוצאי שבת". וזה - שמברך ברכת הקידוש בכניסתו וברכת ההבדלה במוצאו - הוא ההיכר של יום השבת שלו מתוך ששת הימים האחרים. (83) אפילו יכול להתענות יום אחד בלי סכנה, אסור לסגף עצמו, כדי שיוכל למהר לצאת מן המדבר ('בגדי ישע' או"ח סי' שמד).

45 כג. עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזְלוֹת שֹׁצְרֵי עַל עֵירוֹת יִשְׂרָאֵל,
46 אִם בָּאוּ עַל עֶסְקִי מִמוֹן - אֵין מַחְלִילִין עָלֵיהֶן אֶת
47 הַשַּׁבָּת, וְאֵין עוֹשִׂין עִמָּהֶן מִלְחָמָה⁸⁴. וּבַעֲרֵי הַסְּמוּכָה
48 לְסִפְרָם⁸⁵ - אֶפְלוּ לֹא בָּאוּ אֶלָּא עַל עֶסְקִי תִּבְּן וְקֵשׁ,
49 יוֹצֵאִין עָלֵיהֶן בְּכָלִי זִין⁸⁶, וּמַחְלִילִין עָלֵיהֶן אֶת
50 הַשַּׁבָּת. וּבְכָל מְקוֹם, אִם בָּאוּ עַל עֶסְקִי נִפְשׁוֹת אוֹ
51 שְׁעָרֵי מִלְחָמָה אוֹ שֹׁצְרֵי סֵתֶם - יוֹצֵאִין עָלֵיהֶן בְּכָלִי
52 זִין, וּמַחְלִילִין עָלֵיהֶן אֶת הַשַּׁבָּת. וּמַצְוָה עַל כָּל
53 יִשְׂרָאֵל שִׁיכּוּלִין, לְבֹא וּלְצֹאָת וּלְעֹזֵר לְאַחֵיהֶם
54 שֶׁבְּמִצּוֹר וּלְהַצִּילָם מִיַּד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזְלוֹת
55 בְּשַׁבָּת⁸⁷; וְאִסּוּר לָהֶן לְהַתְּמָהֶם לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת.
56 וּכְשִׁיעִילוּ אֶת אַחֵיהֶן, מִתֵּר לָהֶן לְחַזֵּר בְּכָלִי זִין
57 שֶׁלָּהֶן לְמִקּוֹמָם בְּשַׁבָּת; כְּדִי שְׁלֹא⁸⁸ לְהַכְשִׁילָן לְעֵתִיד
58 לְבֹא.

(84) עירובין מה, ע"א. בזמן הזה אפילו באו על עסקי ממון מחללים את השבת ויוצאים עליהם, שכל התנפלות של אויבים סכנה היא, מתחילים בממון וגומרים בנפשות (פסקי

1 וְאָף-עַל-פִּי שֶׁהוּא מִתְקֵן בָּהּ מִדְּרָגָה בְּשַׁעַת עֲקִירָתוֹ.
2 נִנְעַל דֶּלֶת בְּפָנֵי תִינוּק - שׁוֹבֵר הַדֶּלֶת וּמוֹצִיא,ו
3 וְאָף-עַל-פִּי שֶׁהוּא מַפְצֵל אוֹתָהּ בְּמִין עֲצִים שְׂרָאוּיִין
4 לְמִלְאכָה; שְׁמָא יִבְעֵת⁶⁸ הַתִּינוּק וְיָמוּת. נִפְלָה דֶּלֶתָהּ,
5 וְיֵשׁ שָׁם אָדָם שֶׁחֹשֵׁשׁ שְׁמָא יִשְׂרָף - מְכַבֵּין אוֹתָהּ
6 לְהַצִּילוֹ מִן הָאֵשׁ, וְאָף-עַל-פִּי שֶׁהוּא כּוֹבֵשׁ דֶּרֶךְ
7 וּמַתְקֵנָה בְּשַׁעַת כְּבוֹיָהּ⁶⁹. וְכָל הַקּוֹדֵם לְהַצִּיל - הָרִי זֶה
8 מְשַׁבָּח. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל רְשׁוּת⁷⁰ מִבֵּית-דִּין בְּכָל דֶּבֶר
9 שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִכָּנָה.

(67) עפר שמסביב לשפת הבור. (68) יבהל פתאום. (69) יומא פד: (70) לשאול הוראה.

10 יח. מִי שֶׁנִּפְלָה עָלָיו מַפְלָת⁷¹, סָפֵק הוּא שָׁם סָפֵק
11 אֵינוֹ שָׁם⁷² - מִפְקָחִין⁷³ עָלָיו. מַצְאוּהוּ חִי, אָף-עַל-
12 פִּי שְׁנִתְרוּצֵן וְאִי אֶפְשָׁר שִׁיבְרִיא - מִפְקָחִין עָלָיו
13 וּמוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְחֵי אוֹתָהּ שַׁעַה⁷⁴.

(71) קיר הרוס או גל אבנים. (72) אפילו יש כאן כמה ספיקות - ספק הוא כאן ספק אינו כאן, ואם תמצא לומר שהוא כאן, ספק הוא חי ספק מת (יומא פג:). ב'מעשה רוקח' הנוסח כאן: "ספק הוא חי ספק מת - מפקחין". (73) מסירים את המפלות ומפנים את האבנים. (74) ראה למעלה בהלכה א, ו'משנה ברורה' סי' שט.

14 יט. בְּדָקוּ עַד חֲטֻמוֹ וְלֹא מִצְאוּ בּוֹ נִשְׁמָה⁷⁵ - מְנַחֲחִין
15 אוֹתוֹ שָׁם, שֶׁכָּבֵר מֵת. בְּדָקוּ וּמַצְאוּ עָלֵיוֹנִים מֵתִים -
16 לֹא יֵאמְרוּ: כָּבֵר מֵתוֹ תַּחְתּוֹנִים, אֶלָּא מִפְקָחִין עַל
17 הַפֶּל; שֶׁאֶפְשָׁר בְּמַפְלָת שְׁמִימוֹת הָעָלְיוֹן וְיִהְיֶה
18 הַתַּחְתּוֹן חִי.

(75) שכתוב "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו" (בראשית ז), כלומר עיקר בחינת החיות היא בבדיקה אם יש רוח חיים בחטמו (יומא פח:), אפילו בדקו עד לבו ולא מצאו חיות, אין אומרים שמת ודאי, אלא צריך לבדוק עד חטמו (או"ח סי' שכתט.).

19 כ. הִיָּתָה חֲצֵר שִׁישׁ בָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזְלוֹת
20 וְיִשְׂרָאֵלִים, אֶפְלוּ יִשְׂרָאֵל אֶחָד וְאֶלֶף עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים
21 וּמַזְלוֹת, וְנִפְלָה עָלֵיהֶם מַפְלָת - מִפְקָחִין עַל הַפֶּל
22 מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל⁷⁶. פָּרַשׁ אֶחָד מֵהֶם לְחַצֵּר אַחֶרֶת, וְנִפְלָה
23 עָלָיו⁷⁷ אוֹתָהּ חֲצֵר - מִפְקָחִים עָלָיו⁷⁸; שְׁמָא זֶה
24 שִׁפְרֵשׁ הָיָה יִשְׂרָאֵל, וְהַנְּשֹׂאֲרִים עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים
25 וּמַזְלוֹת.

(76) יומא פד, ע"ב. שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי - ראה מה שכתב רבינו בפ"ח מהל' מאכלות אסורות הי"א - והוא ספק נפשות, וכל ספק דוחה שבת. (77) "נפלה עליו (מפולת) אותה חצר" (נוסח 'מעשה רוקח'). (78) כיון שרובם נשארו במקומם, לא נעקרה הקביעות שלהם, ועדיין שם ספק עליהם, וכשמואל (יומא פד:) שאומר שבאופן זה אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב.

א. מִתֵּר לְהַתְחִיל מְלָאכָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת אֶף-עַל-פִּי
שֶׁהִיא נִגְמֶרֶת מֵאֲלֶיהָ בְּשַׁבָּת. שְׁלֹא נֶאֱסַר עָלֵינוּ
לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה אֲלֵא בְּעֶצְמוֹ שֶׁל יוֹם, אֲכָל
בְּשִׁטְעָשָׁה הַמְּלָאכָה מֵעֶצְמָהּ בְּשַׁבָּת - מִתֵּר לָנוּ
לְהֵנוֹת בָּמָה שְׁנִיעָשָׁה בְּשַׁבָּת מֵאֲלֵיוֹ.²⁰

~ נקודות משיחות קודש ~

"מותר להתחיל מלאכה בערב שבת אע"פ שהיא נגמרת
מאליה בשבת בו".

וכבר למדנו בתחילת הלכות שבת (פ"א ה"ד) שכל מקום
שנאמר "מותר לעשות", הרי זה מותר לכתחילה.

ויש לבאר הלכה זו בעבודה הרוחנית, שעניין המלאכה
בכלל, היינו מעשינו ועבודתנו במשך זמן הגלות, שתוכנה
לעשות מענייני החולין (ימי החול) קדושה (שבת), ותכלית
השלמות בעבודה זו יהיה ביום השבת "יום שכולו שבת
ומנוחה לחיי העולמים", שאז יתקיים "מי שטרח בערב
שבת, יאכל בשבת".

וזהו תוכנה של הלכה זו, שאף אם יש עבודה שלא תיגמר
בזמן הגלות אלא שהיא תהיה נגמרת מאליה בשבת, בכל
זאת יש להתחיל אותה, ובהכרח שגמר המלאכה יהיה
על-ידי הקב"ה כאשר יוציא את כל בני ישראל מהגלות
באופן של "אתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל".

(על-פי יין מלכות' ספר זמנים סימן ד)

(2) כתוב בתורה (שמות כ, י): "ויום השביעי שבת לה'
אלוקיך לא תעשה כל מלאכה", "אמר ר' יוסי, לא תעשה
כתוב, אבל אם היא נעשית מאליה מותר" (ירושלמי שבת
פרק ב הלכה א), וכן בתלמוד בבלי (מסכת שבת דף יח
עמוד ב) בית שמאי סוברים אדם מצוה על שביתת כליו,
שלא יעשה בהם מלאכה בשבת, ובית הלל סוברים אין
אדם מצוה על שביתת כליו כשהוא עצמו שובת, וכן הלכה.

ב. בַּיָּצֵד? פּוֹחֲקִין מִיָּם לָגֵנָה עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֻׁכָה,²¹
וְהִיא מִתְמַלֶּאֶת וְהוֹלֶכֶת כָּל הַיּוֹם כְּלוֹ. וּמִנִּיחִין
מִגִּמְרָה²² תַּחַת הַבָּלִים, וְהֵן מִתְגַּמְרִין וְהוֹלְכִין כָּל
הַשַּׁבָּת כְּלָה. וּמִנִּיחִים קִילוֹר²³ עַל גֵּב הָעֵין
וְאֶסְפָּלִנִית²⁴ עַל גִּבֵּי הַמֶּכֶה, וּמִתְרַפְּאִין וְהוֹלְכִין כָּל
הַשַּׁבָּת כְּלָה. וְשׁוֹרִין דִּיּוֹ וְסִמְנִין²⁵ עִם חֲשֻׁכָה,²⁶ וְהֵן
שׁוֹרִין וְהוֹלְכִין כָּל הַשַּׁבָּת כְּלָה. וְנוֹתְנִין צִמּוֹר²⁷
לַיֹּרֶה²⁸ וְאוֹנִין²⁹ שֶׁל פֶּשֶׁתָּן לַתְּנֹר, וְהֵם מְשַׁתְּנִין³⁰
וְהוֹלְכִין כָּל הַשַּׁבָּת כְּלָה. וּפּוֹרְשִׁים מְצוּדוֹת לְחִיָּה
וְלַעֲוֹפּוֹת וְלָדָגִים עִם חֲשֻׁכָה, וְהֵן נִצְוִדִין וְהוֹלְכִין כָּל
הַשַּׁבָּת כְּלָה. וְטוֹעֲנִין בְּקוֹרוֹת בֵּית הַבַּד³¹ וּבַעֲגוּלֵי
הַגֵּת³² עִם חֲשֻׁכָה, וְהַמְשַׁקִּין זִבְיָן וְהוֹלְכִין כָּל הַשַּׁבָּת
כְּלָה. וּמִדְּלִיקִין אֶת הַנֵּר אוֹ אֶת הַמְּדוּרָה מִבְּעֶרֶב³³,
וְהִיא דוֹלֶקֶת וְהוֹלֶכֶת כָּל הַשַּׁבָּת כְּלָה.³⁴

(3) (מסכת שבת דף יח עמוד א) פותחים תעלה או צינור
מהמעין לגינה להשקותה. (4) לפני חשכת הערב.

מהרי"א סי' קנ). (85) עיר העומדת על הגבול, שאם
ילכדה, תהא הארץ נוחה ליכבש בפניהם (רש"י).
(86) אפילו לא באו עדיין אלא שמענו שרוצים לבוא ('אור
זרוע' ורמ"א סי' שכט) אין אומרים נמתין עד למחר, אלא
מיד דוחין את השבת ומתקנים כלי זיין כדי לעמוד הכן
ולצאת לקראת האויב, שכן כל שהיה ודיחוי בדבר של
מלחמה - סכנה היא ועלול להביא כשלון. (87) וחייב כל
אדם להתגייס ולהצטרף למגינים על העיר. (88) שמא
יחוסו להוציא במדה מספיקה כלי זיין למלחמה נגד האויב,
ועוד שמא יתגבר האויב וישבו ויתגרה.

כד. וְכֵן סְפִינָה הַמְּטַרְפָּה⁸⁹ בַּיָּם, אוֹ עִיר שֶׁהִקִּיפָה
בְּרָקוֹם⁹⁰ אוֹ נְהָר⁹¹ - מְצוּה לְצֵאת בְּשַׁבָּת לְהַצִּילָן בְּכָל
דָּבָר שֶׁיִּכּוֹל לְהַצִּילָן. וְאֶפְלוּ יַחֲדֵי הַנִּדְרָף מִפְּנֵי
הָעוֹבְדֵי פוֹכְבִּים וּמְזוֹלוֹת, אוֹ מִפְּנֵי נַחֵשׁ אוֹ דָב שֶׁהוּא
רוֹדֵף אַחֲרָיו לְהָרְגוֹ - מְצוּה לְהַצִּילוֹ. וְאֶפְלוּ בְּעִשְׂתֵּי
כָמָה מְלָאכוֹת בְּשַׁבָּת, וְאֶפְלוּ לְמַתָּן כְּלֵי זֵיין לְהַצִּילוֹ⁹²
- מִתֵּר. וְזוֹעֲקִים עָלֶיהֶן וּמִתְחַנְּנִים בְּשַׁבָּת,
וּמִתְרַעֲעִין⁹³ עָלֶיהֶן לְעוֹר אוֹתָם. וְאֵין מִתְחַנְּנִים וְלֹא
זוֹעֲקִין עַל הַדָּבָר בְּשַׁבָּת⁹⁴.

(89) תענית יט, ע"א. שהגלים זורקים אותה הנה והנה.
(90) מצור מסביב לעיר. (91) העולה על גדותיו.
(92) אולם אם יש סכנה גם למציל, על זה נאמר: "וחי אחיך
עמך" חייך קודמים לחיי חברך (בבא-מציעא סב.).
(93) [בתקיעה. ראה פ"א מתעניות הערה כג בהוספה].
(94) שעל ידי חרדת ההתרעה, אפשר שיתרכה הדבר
(תפארת ישראל' תענית פרק ג).

כה. צָרִין עַל עִירוֹת הָעוֹבְדֵי פוֹכְבִּים וּמְזוֹלוֹת שְׁלֹשָׁה
יָמִים קִדָּם לְשַׁבָּת. וְעוֹשִׂין עִמָּהֶן מְלַחְמָה בְּכָל יוֹם
יוֹם וְאֶפְלוּ בְּשַׁבָּת, עַד שְׁכּוֹכְשִׁין אוֹתָהּ. וְאֶף-עַל-פִּי
שֶׁהִיא מְלַחֶמֶת הָרְשׁוּת⁹⁵. מִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמַדוֹ⁹⁶: עַד
רִדְתָּה - וְאֶפְלוּ בְּשַׁבָּת⁹⁷. וְאֵין צָרִין לִזְמַר בְּמִלְחָמָה
מְצוּה⁹⁸. וְלֹא כָּבֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ יְרִיחוֹ אֲלֵא בְּשַׁבָּת⁹⁹.

(95) מלחמת ישראל להרחיב גבולות הארץ (מלכים פ"ח
ה"א). (96) מעשה שהיה בימי החשמונאים שלא רצו
להלחם בשבת, ונכנסו והרגו כמה אלפים מישראל, לפי
שלא ידעו באותה שעה הלכה זו: "ובנית מצור על העיר
אשר היא עושה עמך מלחמה - עד רדתה", מה תלמוד-
לומר עד רדתה? - אפילו בשבת. (97) שבת יט.
(98) שבמלחמת מצוה, אפילו בשבת. לקחו אויבים אדם
מישראל בשבי, או פיתו נכרים בן או בת ישראל לברוח
אתם על-מנת להמיר דת - מצוה לחלל שבת, לנסוע ולרוץ
אחריהם למרחקים להציל נפש אחת מישראל (ש"ע או"ח
סי' שז). (99) "ירושלמי" שבת פ"א ה"ח.

יום רביעי י"ב מנחם-אב ה'תשפ"א

פָּרָק שְׁלִישִׁי

(1) כלל בו רבינו הדברים הנעשים מערב שבת והמלאכה
נגמרת בשבת.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום רביעי י"ב מנחם-אב – ספר זמנים – הלכות שבת קטו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

א' הלכה א. (23) והוא הנקרא בלשון התלמוד "גרופה וקטומה" ("קטם" - כיסוי באפר). (24) הדק הנושר מהפשתן כשחובטים אותו. (25) כחו והשחירו והרי הן כמכוסות באפר. (26) ענפים דקים ויבשים.

ה. בַּמָּה דְּכָרִים אָמוּרִים? בְּכִירָה²⁸, שֶׁהֵבֵלָה מוֹעֵט; אֲכָל הַתְּנוּרָה²⁹, אֶף-עַל-פִּי שֶׁגָּרַף הָאֵשׁ אוֹ כֶּסֶה³⁰ בְּאָפֶר, אוֹ שֶׁהִסְקִיחוּהוּ בְּקֶשׁ אוֹ בְּגִבָּא - אֵין מְשַׁהֵין בְּתוֹכוֹ וְלֹא עַל גִּבּוֹ וְלֹא סוֹמְכִין לוֹ תְּבָשִׁיל שְׁלֹא בָשָׁל כָּל צָרְכּוֹ אוֹ שֶׁבָשָׁל כָּל צָרְכּוֹ וּמִצְטַמֵּק וְיִפָּה לוֹ; הוֹאִיל וְהֵבֵלוּ חֵם בְּיֹתֵר - אֵינוּ מְסִיתִ דַּעְתּוֹ, וְחוֹשְׁשִׁים שְׁמָא יִחְתָּה בּוֹ הָאֵשׁ הַמְעוּטָה, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא אֵשׁ קָשׁ וּגִבָּא אוֹ מְכֶסֶה.

(27) שמוֹתֵר לַהֲשׁוֹת קְדִירָה שֶׁבִשְׁלָה כָּל צוּרְכָה עַל גְּבִי גְרוּפָה וְקִטּוּמָה. (28) (מסכת שבת דף לו עמוד ב ודף לח עמוד ב) כלי בישול עשוי מחומר, מצד אחד יש בו פתח לגריפת האפר ומלמעלה מקום לשפיתת שתי הקדרות. (29) כלי בישול ככירה אלא מתוך שקצר למעלה ורחב מלמטה נקלט חומו לתוכו יותר (רש"י). (30) בנוסחה אחרת: חיפה (כתב-יד התימנים).

ו. וְלִמָּה אָסְרוּ לְשִׁהוֹת בְּתַנּוּר אֶף-עַל-פִּי שֶׁגָּרַף? מִפְּנֵי שֶׁהַגֹּרֶף אֵינוֹ גּוֹרֵף אֶלָּא רֹב הָאֵשׁ וְעֲצָמָה, וְאִי אֶפְשָׁר לְגָרֵף כָּל הָאֵשׁ עַד שֶׁלֹּא תִשָּׂאֵר נִיצוֹץ אֶחָת; מִפְּנֵי שֶׁהֵבֵלוּ חֵם, שְׁמָא יִחְתָּה כְּדִי לְבַעַר הַנִּיצוֹצוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת בְּתַנּוּר.

ז. הַפֶּסַח³¹ הֵבֵלוּ רַב מִהֵבֵל הַפִּירָה, וּמִעֵט מִהֵבֵל הַתְּנוּרָה. לְפִיכָךְ, אִם הִסְקִיחוּהוּ בְּגִפְתָּ³² אוֹ בְּעֲצִים - הָרִי הוּא בְּתַנּוּר, וְאֵין מְשַׁהֵין בְּתוֹכוֹ וְלֹא עַל גִּבּוֹ וְלֹא סוֹמְכִין לוֹ תְּבָשִׁיל שְׁלֹא בָשָׁל כָּל צָרְכּוֹ אוֹ מִצְטַמֵּק וְיִפָּה לוֹ, אֶף-עַל-פִּי שֶׁגָּרַף אוֹ כֶּסֶה בְּאָפֶר; וְאִם הִסְקִיחוּהוּ בְּקֶשׁ אוֹ בְּגִבָּא - הָרִי הוּא בְּפִירָה שֶׁהִסְקָה בְּקֶשׁ וּגִבָּא, וּמְשַׁהֵין עָלָיו. וּמִתֵּר לְסַמְךָ³³ לְפִירָה מִבְּעָרֵב וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁאֵינָה גְרוּפָה וְקִטּוּמָה. וְאִיזוֹ הִיא פִּירָה, וְאִי זֶה בִּפְחָ? פִּירָה - מְקוֹם שֶׁפִּיתָת שְׁתֵּי קְדִירוֹת, כּוּפָח - מְקוֹם שֶׁפִּיתָת קְדִירָה אֶחָת.

(31) (מסכת שבת דף לח עמוד ב) כירה קטנה לבשל או לאפות שיש בו רק מקום שפיתה לקדירה אחת ובגלל זה חומו רב משל כירה. (32) פסולת זיתים אחרי שנשחט מהם השמן. (33) להשעין קדירה בצד הכירה שתחתמם.

ח. תְּבָשִׁיל חֵי שְׁלֹא בָשָׁל כָּלָל, אוֹ שֶׁבָשָׁל כָּל צָרְכּוֹ וּמִצְטַמֵּק וְרַע לוֹ - מִתֵּר לְשִׁהוֹת עַל גִּבּוֹ הָאֵשׁ בֵּין בְּכִירָה וְכֶפֶח בֵּין בְּתַנּוּר. וְכֵן כָּל תְּבָשִׁיל שֶׁבָשָׁל וְלֹא בָשָׁל כָּל צָרְכּוֹ, אוֹ בָשָׁל כָּל צָרְכּוֹ וּמִצְטַמֵּק וְיִפָּה לוֹ³⁴, אִם הִשְׁלִיךְ לְתוֹכוֹ אֶבֶר חֵי סְמוּךְ לְבֵין הַשְּׂמֻשּׁוֹת - נַעֲשֶׂה הַכֹּל כְּתְּבָשִׁיל חֵי, וּמִתֵּר לְשִׁהוֹת³⁵ עַל הָאֵשׁ אֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא גָרַף וְלֹא כֶּסֶה;

(5) מיני בשמים ששורפים על גחלים במחתה, לעשן בהם את הבגדים שיהא ריחם נודף. (6) משחה לרפואה. (7) תחבושת. (8) אבקות צבע. (9) בנוסחה אחרת: "וסמנין ומורסין עם חשיכה" (מער"ק). (10) לקלוט את הצבע. (11) (מסכת שבת דף יז עמוד ב). דוד גדול שמרתיחים מים וצבע על האש. (12) אגודות של פשתן מנופץ ונותנים אותן לתנור כדי שיתלבנו. (13) בנוסחה אחרת: "משתהים (דפוס ויניציאה). (14) בבית הבד היו קורות ששימשו לסחיטת הזיתים, שנכתשו לפני כן, על מנת להוציא את שמנם; בראש הקורה היו טוענים (מעמיסים) מערב שבת משאות למען יכבירו וילחצו על הזיתים והשמן היה זב כל השבת. (15) אבל עגולה לשימוש בגת הלוחצת על הענבים להוציא מהם את היין. (16) לפני כניסת הערב. (17) שאין אדם מצוה על שביתת כליו בשבת, אם הוא אינו עובד, כמבואר בהלכה א'.

1 ג. מִנִּיחִין קְדִירָה עַל גִּבּוֹ הָאֵשׁ, אוֹ בְּשָׂר בְּתַנּוּר אוֹ 2 עַל גִּבּוֹ גָּחִלִים, וְהֵן מִתְּבָשִׁילִים וְהוֹלְכִין כָּל הַשִּׁפָּת; 3 וְאוֹכְלִין אוֹתָהּ בְּשִׁבְתָּ. וְיֵשׁ בְּדָבָר זֶה דְּכָרִים שֶׁהֵן 4 אָסוּרִין¹⁸, גִּזְרָה שְׁמָא יִחְתָּה בְּגָחִלִים¹⁹ בְּשִׁבְתָּ.

(18) כמבואר בהלכה ד'. (19) (מסכת שבת דף לו עמוד ב) ישכח שהיום שבת ויגרוף את הגחלים להבעירם לשם בישול התבשילים ויתחייב משום "לא תבערו אש ביום השבת", ומשום מבשל בשבת. ראה להלן פרק ט'.

5 ד. בִּיצֵד? תְּבָשִׁיל שְׁלֹא בָשָׁל כָּל צָרְכּוֹ²⁰ וְחִמִּין שְׁלֹא 6 הוֹחֲמוּ כָּל צָרְכָן, אוֹ תְּבָשִׁיל שֶׁבָשָׁל כָּל צָרְכּוֹ וְכָל 7 זְמַן שֶׁמִּצְטַמֵּק²¹ הוּא יָפָה לוֹ - אֵין מְשַׁהֵין אוֹתוֹ עַל 8 גִּבּוֹ הָאֵשׁ בְּשִׁבְתָּ, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהֵנַח מִבְּעוֹד יוֹם, 9 גִּזְרָה שְׁמָא יִחְתָּה בְּגָחִלִים כְּדִי לְהַשְׁלִים בְּשׁוּלוֹ אוֹ 10 כְּדִי לְצַמְקוֹ. לְפִיכָךְ, אִם גָּרַף הָאֵשׁ²², אוֹ שֶׁפָּסַח²³ 11 אֵשׁ הַפִּירָה בְּאָפֶר אוֹ בְּנִעֲרַת פִּשְׁתָּן הַדְּקָה²⁴; אוֹ 12 שֶׁעֲמָמוּ²⁵ הַגָּחִלִים, שֶׁהָרִי הֵן כְּמִכְסוֹת בְּאָפֶר; אוֹ 13 שֶׁהִסְקִיחַ בְּקֶשׁ אוֹ בְּגִבָּא²⁶ אוֹ בְּגִלְלֵי בְּהֵמָה דְּקָה, 14 שֶׁהָרִי אֵין שָׁם גָּחִלִים בּוֹעֲרוֹת - הָרִי זֶה מִתֵּר לְשִׁהוֹת 15 עָלָיָה; שֶׁהָרִי הִסִּית דַּעְתּוֹ מִזֶּה הַתְּבָשִׁיל, וְאֵין גּוֹזְרִין 16 שְׁמָא יִחְתָּה בְּאֵשׁ.

(20) (מסכת שבת דף לח עמוד ב) רבינו פוסק כדעת חכמים (מסכת שבת דף לו עמוד ב) שאסור לשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, תבשיל שלא נתבשל כל צורכו, או אפילו נתבשל כל צורכו, אלא שהוא תבשיל שמצטמק ויפה לו (שבישול יתר יפה לו) משום שמא ישכח שהוא שבת ויחתה בגחלים. וכן היא שיטת הרי"ף, והשאלות, ורבינו יונה; אבל רש"י ותוספות, ורב האי גאון, והרשב"א ועוד פסקו כחנניה, שכל תבשיל שנתבשל כמאכן בן דרוסאי - מנהיגם של נודדים-שודדים, שלא בשלו מאכלם כדי צורכו, מותר לשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה; שיעור בישול "כמאכל בן דרוסאי" לדעת רש"י: שלישי בישולו, ולדעת רבינו (פרק ט') חצי בישולו. (21) מתייבש ומתכווץ לטובת התבשיל. (22) (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק

אמרו שאם הניחו על הקרקע אסור אלא שאין דעתו להחזיר, אבל דעתו להחזיר אפילו הניחו על הקרקע מותר" ורבינו לא הביא כלל חילוק זה, והטור (סימן רנג) פסק כלשון הראשון. (44) שאז בטלה שהייה ראשונה. וכשמחזירה הרי הוא כמושיב בתחילה על הכירה בשבת שאסור. (45) אין משענים את התבשיל על יד האש. והראשונים חולקים על הגדרה זו, כי סמיכה קלה מחזרה.

יא. אסור להכניס מגרפה⁴⁶ לקדרה⁴⁷ בשבת והיא על האש⁴⁸ להוציא ממנה בשבת; מפני שמגיס⁴⁹ פה, וזה מצרכי הבשול הוא, ונמצא כמבשל בשבת. ומתיר להחזיר מכירה לכירה⁵⁰, אפילו מכירה שהכלה מועט לכירה שהכלה מרובה; אכל לא מכירה לטמינה⁵¹, ולא מטמינה לכירה.

(46) מסכת ביצה דף לד עמוד א ומסכת שבת דף יח עמוד ב) כף ששואבים ומעריבים בה המאכל. (47) שיש בה תבשיל שלא נתבשל כל צורכו. (48) לדעת בעל ה"כסף משנה" אין הכוונה דווקא כשעומדת על האש, אלא העיקר הוא אם היא רותחת, אפילו העבירה מן האש. (49) בוחש ומערב את התבשיל. (50) (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ד' הלכה ג'): אמר רבי אלעזר בשם רבי הושעיא משרת הייתי את רבי חייא הגדול, והייתי מעלה לו חמין מדיוטי התחתונה לדיוטי העליונה, ומחזירים לכירה. (51) (תלמוד ירושלמי שם) טמינת מאכלים בתנור או בדבר אחר לשמור על חומם, וראה להלן פרק ד דין הטמנה.

יב. לא ימלא אדם קדרה עססיות⁵² ותרמוסין⁵³, או חבית של מים, ויתן לתוף⁵⁴ התנור ערב שבת עם חשכה וישהה אותן. שאלו וכל פיוצא בהן, אף-על-פי שלא בשלו כל עקר, כתבשיל שלא בשל כל צרכו הן; מפני שאינן צריכים בשול הרבה, ודעתו עליהן לאכלן לאלתר⁵⁵, ולפיכך אסור לשהותן בתנור. ואם עבר ושהה - אסורין עד מוצאי שבת, וימתין בכדי שיעשו⁵⁶.

(52) (מסכת שבת דף יח עמוד ב) גרגרי תבואה כתושים מעט, למאכל. (53) צמח בתרמיל, שגרעיניו דומים לפולים והם מרים, ראה מסכת ביצה דף כח עמוד א "כתורמוס הזה ששולקין אותו שבע פעמים ואוכלים אותו בקינוח סעודה". (54) בזה אין חילוק בין תנור, כירה וכופח. (55) כך פירש רבינו טעם הברייתא (מסכת שבת דף יח עמוד ב) שמשם מקור דין זה, אבל רש"י ורוב הראשונים, וגם הטור בכללם, סוברים אחרת, "מפני שאלו צריכים בישול רב ולא יספיק להם הלילה - הראייה מתורמוס, שצריכים לבשלו שבע פעמים - וחוששים שמא יתה למהר בישולם (טור סימן רנד), ורבינו נימק ביאורו, משום שבברייתא השווה דין זה שלא ימלא חבית של מים לחמם בתוך התנור, משמע שדומים למים שאין צריכים בישול רב, ולדבריו התורמוס נתבשל כבר שש פעמים ועכשיו מבשלים אותו בפעם השביעית (ב"ח). (56) ראה למעלה בהלכה ט.

יג. תנור שנתן לתוכו בשר מבעוד יום ושהה אותו

1 מפני שפכר הסיח דעתו ממנו, ואינו בא לחתות
2 בגחלים.

(34) שאסר רבינו להשהות למעלה על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, ותנור אפילו בגרופה וקטומה. (35) (מסכת שבת דף יח עמוד ב) אפילו נתן בו דבר שאפשר לו להתבשל מבעוד יום, כירק וכיוצא בו, מותר, כיוון שעשה מעשה המוכיח שמסיח דעתו ממנו, יזכור ולא יבוא לחתות בגחלים ולהבעירן ("כסף משנה" מדברי רבינו בפירוש המשניות).

ט. כל תבשיל שאסור לשהות³⁶, אם עבר ושהה אותו - אסור לאכלו עד מוצאי שבת³⁷, וימתין בכדי שיעשו³⁸. ואם שקחו: אם תבשיל שלא בשל כל צרכו הוא - אסור עד מוצאי שבת, ואם תבשיל שבשלו כל צרכו הוא ומצטמק ויפה לו - מתיר לאכלו מיד בשבת³⁹.

(36) כמבואר למעלה בהלכות ד, ה, ז. (37) כך היא שיטת רבינו בדברי התלמוד (מסכת שבת דף לח עמוד א) ששאלו: שכח קדידה על גבי כירה ובישלה בשבת מהו? ושאלה שנייה: עבר ושהה מאי? מי קנסוהו רבנן? והראב"ד השיג עליו, ומבאר עבר ושהה בשוגג. וכך אמרו שם: "בתחילה היו אומרים, המבשל בשבת בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל, וכן הדין בשוכח. משרבו משהין במזיד ואומרים שכחים אנו - חזרו וקנסו על השוכח". (38) במוצאי שבת ימתין במשך זמן שיוכל לעשות אותה המלאכה, וטעמו של רבינו כדי שלא ישתכר כלום ממלאכתו בשבת ולא יבוא להקל לעשות כן בפעם אחרת. ורש"י נתן טעם לדבר: "שלא ייהנה ממלאכת השבת" (מסכת שבת דף יח עמוד ב). (39) כבר ביארנו בהלכה ד דעת כמה פוסקים שאם נתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר אף לכתחילה להשהותו.

י. כל שמתיר לשהותו על גבי האש⁴⁰, כשנוטלים אותו בשבת - אסור להחזירו למקומו. ואין מחזירין לעולם אלא על גבי⁴¹ כירה גרופה או מכסה, או בכירה וכפח שהסקו בקש וגבבא⁴². והוא, שלא הניח הקדרה על גבי הקרקע⁴³; אכל משהניחה על גבי קרקע - אין מחזירין אותה⁴⁴, ואפילו על גבי כירה גרופה או מכסה. ואין מחזירין לתנור ולא לכפח שהסקו בגפת או בעצים, אף-על-פי שגורף או פסה; מפני שהכלל חם פיתור. וכל שאין מחזירין עליו, אין סומכין לו בשבת⁴⁵.

(40) כמבואר בהלכה ח. (41) אבל לתוכה בכל עניין אסור (מסכת שבת דף לו עמוד א) שכיוון שהיא שם בתוכה כדרך שמבשלים בה תדיר, נראה כמבשל (רשב"א ור"ן) וכירות שלנו שאין להם תוך וחלל, אלא הן פשוטות, ותוכן וגבן אחד הוא, מותר להחזיר להן (שלטי הגיבורים). (42) ראה למעלה הלכה ד. (43) במסכת שבת דף לח עמוד ב בשם אביי: "לא אמרו שמותר אלא שדעתו להחזיר, אבל אין דעתו להחזיר אסור אפילו עודן בידו". ויש אומרים: "לא

(מסכת מנחות דף נז עמוד א, ראה להלן פרק ט הלכה ה).
(68) במסכת שבת דף כ עמוד א מבואר שהכוונה היא כמאכל "בן דרוסאי" שהוא לדעת רבינו להלן בפרק ט כחצי בישול, ולדעת רש"י כשליש בישול. (69) משנה במסכת שבת שם. (70) (מסכת שבת דף יח עמוד ב) מבואר למעלה בהלכה ב, וכאן בא לומר שאין בו גם הגזירה של שמא יחתה.

יז. הא למדת, שפול דבר שאנו אוסרין בענין זה -
אינו אסור משום שהוא נעשה בשבת⁷¹, אלא גזירה
שקמא יחתה בגחלים. לפיכך אין נותנין צמר
ליוורה⁷², אלא אם כן היתה עקורה מעל האש; שקמא
יחתה בגחלים. והוא, שיהיה פיה טוח בטיט; שקמא
יגיס בה משחשכה⁷³.

(71) שכבר נתבאר למעלה בהלכה א, שאין אדם מצוה על שביחת כליו בשבת. (72) ראה למעלה בהלכה ב.
(73) (מסכת שבת דף יח עמוד ב) ויש הבדל בין קדירה ליורה, בקדירה אם נתבשל המאכל עד שראוי לאכילה דהיינו חצי בישול, לא גזרו בו שמא יחתה, אבל גבי יורה אף אם יש שהות ביום שייקלט הצבע, גזרו בה שמא יחתה כדי שייקלט היטב (אורח חיים סימן רנב).

יח. אין נותנין את הפת פתנור עם חשכה, ולא
חררה⁷⁴ על גבי הגחלים, אלא כדי⁷⁵ שיקרמו⁷⁶ פניה
שהם⁷⁷ מדבקין פתנור או באש⁷⁸. ואם נשארו
אחרירכן עד שיגמר אפיתן - מתר; שאם יחתה -
יפסיד אותן. ואם נתן סמוך לחשכה, וחשכה ועדין
לא קרמו פניה: אם במזיד - אסור לאכל מהן עד
מוצאי שבת, וימתין בכדי⁷⁹ שיעשו; ואם בשוגג -
מתר לו לירות⁸⁰ ממה מזהן שלש סעודות של
שבת⁸¹. וכשהוא רודה - לא ירדה במרדה⁸² בדרך
שהוא עושה בחל⁸³, אלא בספין וכיוצא בה.

(74) (מסכת שבת דף יט עמוד ב ודף כ עמוד א) עוגה דקיקה אפוייה על גבי גחלים. (75) שישפיקו לקרם לפני השבת.
(76) קרימה - התהוות קרום קשה מסביב לחם ולעוגה, וכשפורסים אותם ואין חוטים נמשכים מהם הגיעו לשיעור של "נקרמו פניהם" (תוספות מסכת מנחות דף עח עמוד ב).
(77) בנוסח דפוס ויניציא: "שאינן מודבקין בתנור". אולם במסכת שבת דף יט עמוד ב במשנה כתוב: "כדי שיקרמו פניה מבעוד יום" רבי אליעזר אומר, כדי שיקרמו התחתון שלה, ושואלים בגמרא "תחתון שלצד התנור, או תחתון שלצד האור"? ומשיבים מדברי רבי אליעזר "כדי שיקרמו פניה המודבקין בתנור". ורבינו בפירוש המשניות כתב ואין הלכה כרבי אליעזר, ולדבריו מתאים נוסח דפוס ויניציא "שאינן מודבקין בתנור", אבל ממה שהגמרה סוברת שרבי אליעזר מפרש דברי התנא הראשון נראה כנוסח שלנו "שהם מודבקין בתנור". (78) המלים "או באש" מוסבות ל"חררה" ולא ל"תנור", (ראה למעלה) - בית יוסף סימן רנד. (79) מבואר למעלה בהלכה ט. (80) הוצאת הלחם מהתנור נקראת רדייה. (81) (מסכת שבת דף קיז עמוד ב)

1 בשבת: אם בשר גדי⁵⁷ הוא וכיוצא בו - מתר; שאם
2 יחתה בגחלים - יתחרף הבשר, שאינו צריך אלא
3 חמימות האש בלבד⁵⁸. ואם בשר עז או בשר שור
4 הוא⁵⁹ - אסור; שקמא יחתה בגחלים לבשלו. ואם
5 טח פי התנור בטיט - מתר; שאם בא לפתח התנור
6 ולחתות - תפגס הרוח, ויתקשה הבשר ויפסד,
7 ויצטנן התנור ויפסיד הבשר⁶⁰.

(57) בשר גדי ועוף מנוחת, רך וממהר להתבשל. (58) זוהי שיטת רבינו בהלכה זו (מסכת שבת דף יח עמוד ב) וראה בטור סימן רנג. (59) שצריך בישול הרבה. (60) בנוסח התימנים חסרות המלים: "ויפסיד הבשר".

8 יד. וכן כל דבר שהרוח מפסדת אותו, אין גוזרין
9 עליו שקמא יגלהו ויחתה. ומפני זה נותנין אונין⁶¹
10 של פשתן לתוך התנור עם חשכה, שאם גלהו -
11 יפסדו.

(61) הלכה זו כדעת בית הלל (מסכת שבת דף יז עמוד ב), שאין אדם מצוה על שביחת כליו בשבת, וכבר נזכרה בפרק זה הלכה ב' וכאן בא ללמדנו שגם משום שמא יחתה לא גזרו מכיוון שהרוח מפסידתם (מסכת שבת דף יח עמוד ב).

12 טו. נתן גדי שלם לתוך התנור - הרי הוא כבשר עז
13 או כבשר שור, ואסור לשהותו, שקמא יחתה
14 בגחלים, אלא אם כן טח התנור. ומתר לשלשל⁶²
15 כבש הפסח לתנור עם חשכה⁶³, ואף על-פי שאינו
16 טח, מפני שבגני חבורה⁶⁴ זריזים הן.

(62) (מסכת שבת דף כ עמוד א) תנורים שלהם היו בקדירה בלי שוליים, המחוברת בטיט לארץ ומשלשלים (מורידין) את הצלי בשלשלת או בשפור לתוכו. (63) כשחל ערב פסח בערב שבת, ואף שהקרבן קרבן פסח דוחה שבת, כמבואר במסכת פסחים דף סו עמוד א מהכתוב (חומש במדבר פרק ט, פסוק ב): "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו" - במועדו, ואפילו בשבת, בכל זאת כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת, לכן הוצרכו להוריד את הכבש לתוך התנור לפני שיעריב. (64) הנמנים לאכול יחד את קרבן הפסח זריזים הם ונזהרים מלעשות איסור.

17 טז. אין צולין⁶⁵ בשר⁶⁶ ובצל וביצה על גבי האש,
18 אלא כדי שיעלה⁶⁷ מפעוד יום ויהיו ראויין
19 לאכילה⁶⁸. ואם נשארו אחר כן על האש בשבת עד
20 שיעלה הרפה - מתר⁶⁹, מפני שהן כמצטמק ורע לו;
21 שאם יחתה - יתחרף אותן, שעל גוף האש הם. ומפני
22 זה מניחין מגמר תחת הפלים עם חשכה⁷⁰; שאם
23 יחתה בגחלים - ישרף המגמר ויעשן הפלים.

(65) (מסכת שבת דף יט עמוד ב) צלי הוא על האש ממש, שלא באמצעות כלי, ולפיכך נשתנה דינו מבישול המבואר למעלה. (66) כאן אין הבדל בין בשר שור ועז לגדי הרך. (67) משני הצדדים, אבל אם נצלו רק מצד אחד לא מועיל

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

95) שרף שחור, קל להישרף שעושים מעצים. (96) חומר שריפה הנמצא באדמה וגוונו כתום. (97) משקע שמנונית. (98) שעורה. (99) גבעול השיבולת שממנו עושים תבן (הנדוס לחתיכות דקות). (100) ענפים דקים יבשים. (101) מסכת שבת דף כ עמוד ב בברייתא, ושם נזכרו עוד מיני עצים הבווערים מייד כשנאחז בהם האור, ואין צריך להדליק בהם רובם.

פרק רביעי

(1) כלל בו דיני ההטמנה, ואף הם מערב שבת, שלא הותר להטמין את החמין בשבת כמבואר שם. ומה שהותר בדומה לזה בשבת מבואר שם.

- א. יש דברים, שאם טמן בהן התבשיל² - הוא מתחמם, ומוסיפין בבשולו כעין האש. כגון: הגפת³ וזבל⁴ ומלח וסיד וחול, או זגין⁵ ומוכין⁶ ועשבים - בזמן ששולשין⁷ לחים, ואפלו⁸ מחמת עצמן. ודברים אלו נקראין דבר המוסיף הבל⁹. ויש דברים, שאם טמן בהן התבשיל - ישאר בתמימותו בלבד; ואינן מוסיפין לו בשול, אלא מונעין אותו מלהצטנן¹⁰. כגון: זגין ומוכין ועשבים יבשין, וכסות ופרות וכנפי יונה¹¹ ונערת הפשתן¹² ונסרת חרשים¹³ ושלחין¹⁴ וגזי צמר. ודברים אלו נקראין דבר שאינו מוסיף הבל.

(2) לאחר שנתבשל התבשיל, אם רוצה להטמינו כדי לשמור חומו, מכסה את הקדרה כולה בדבר המחממה, וזה נקרא: הטמנה (שבת מח.). (3) הפסולת הנשארת אחר סחיטת השמן מן הזיתים, מחממת כמו האש: בנוסח אחר: זפת (מעשה רוקח). בתלמוד נשאלת השאלה, אם אותו הדין רק בפסולת של זיתים, או גם בשל שומשמן, ורבינו סתם, ופסק לחומרא לכלול שניהם (כסף-משנה). (4) שמדשנים בו את השדה להגדיל כחו. (5) קליפת הענבים. ובמשנה (שבת מז:) חנן "ולא בתבן ולא בזגין ולא במוכין ולא בעשבים" וכן הוא בדברי רבינו בפירוש המשניות. וכאן השמיטו רבינו. ואין לתלות בטעות סופר, שהרי כתב "בזמן ששולשין" ומדברי המגיד-משנה נראה שבקצת ספרי רבינו היה כתוב גם "תבן", ואעפ"כ כתב "ששולשין". וצריך לומר שתבן בכלל עשבים (ראה בספר 'מעשה רוקח'). (6) כל דבר רך כצמר או פקיעי בגדים. (7) זגין מוכין ועשבים. וראה למעלה בדין תבן. (8) בתלמוד (שבת מט.) מסופקים אם לחים מחמת עצמם או מחמת דבר אחר, וכתב הרי"ף שמסקנת הגמרא: לחים מחמת עצמן. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה. אלא שלדעת מפרשים אחרים זו היא קולא שלא אסרו אלא לחים מחמת עצמם שמחממים יותר (רש"י והרא"ש) ואילו לדעת רבינו היא חומרא שלחים מחמת דבר אחר מחממים יותר, ולפיכך כתב "לחים ואפילו מחמת עצמם" (ב"י סי' רנז). (9) האד העולה מגוף חם. וכאן מובנו: חום. (10) שבת מט. (11) והוא-הדין שאר נוצות, אלא שכנפי יונה היו מצויות יותר משל עופות אחרים (הרמ"א באו"ח סי' רנז). (12) הנושר מהפשתן כשחובטים אותו. (13) הדק הנופל מתחת המסור של הנגר בשעת

וראה להלן בפרק כג, הלכה כא. (82) כלי שהאופה מוציא בו את הכיכרות מהתנור. (83) בתנורים שלנו שאין בהם דרייה שהפת מונחת בשולי התנור, מותר להוציא אף יותר משלוש סעודות בסכין או בדבר אחר (אורח חיים בשם רבינו ירוחם).

- יט. עושה אדם מדורה⁸⁴ מפל דבר שירצה⁸⁵ - בין על גבי קרקע בין על גבי מדורה⁸⁶ - ומדליקה מבעוד יום, ומשתמש לאורה או מתחמם פגודה⁸⁷ בשבת. וצריך שידליק רב המדורה קדם השכח, עד שתהא שלהבת עולה מאליה קדם השבת. ואם לא הדליק רבה - אסור להנות בה בשבת; גזרה שמה יתנה בה ויגיד העצים, כדי שתעלה השלהבת. ואם הדליק עץ יחידי - צריך להדליק רב עביו ורב הקפו מבעוד יום.

(84) (מסכת שבת דף כא עמוד א) שורפים עצים להאיר או להתחמם כנגדם. (85) אפילו מחמרים שאין מדליקין בהם נרות שבת לפי שאינם דולקים יפה, וכשיהא אור הנר אפל, ישכח שהיום שבת ויבעיר או יטה אותם (ראה להלן פרק ה הלכות דח), מותר לעשות בהם מדורה, כיוון שההיסק רב, אין חשש שיבעיר או שיטה (רש"י). (86) רה להלן פרק ה הלכה ז (87) מסכת שבת דף כ עמוד א.

- כ. במה דברים אמורים⁸⁸? בגבולין⁸⁹; אבל במקדש - מאחיזין⁹⁰ את האור בעצים במדורת בית המוקד⁹¹ עם השכח, ואין חוששין שמה יתנה בגחלים; שהפנהגים זריזין⁹² הן.

(88) שצריך להדליק רוב המדורה לפני שבת. (89) כל המקומות חוץ למקדש. (90) מדליקים (מסכת שבת דף כ עמוד א). (91) בית גדול בצד העזרה, בצפונה מבחוץ בין העזרה והחיל בנוי כיפה, ונקרא בית המוקד (בית הבחירה פרק ה הלכה ה), ושם הייתה מדורה גדולה מעצים שמרבים להבה כדי שיתחממו בה הכוהנים, ההולכים בשעת עבודה יחפים על רצפה של שיש. (92) ולא יבואו לחתות הגחלים.

- כא. היתה מדורה של קנים או של גרעינין - אינו צריך להדליק הרב; אלא בין שהתחיל בהן האש קדם השבת, מתר להשתמש בה; מפני שהאש נתלית בהן במהרה, ואינו צריך לחתות. לפיכך, אם אגד הקנים או הניח הגרעינין פחותלות⁹³ - הרי הן בעצים, וצריך שתעלה בהן שלהבת מאליה קדם השבת⁹⁴.

(93) סלים עשויים מלולבים והאור נאחז בהם בקושי. (94) (מסכת שבת דף כ עמוד א).

- כב. מדורה של זפת⁹⁵ או של גפרית⁹⁶, או של רבב⁹⁷ או של קירה⁹⁸, או של קש⁹⁹ או של גבבא¹⁰⁰ - אינו צריך להדליק רבה¹⁰¹ קדם השבת, מפני שהאש מדלקת אותם במהרה.

הנסירה. (14) עור בהמה שנפשט ממנה בעור השערות עליה.

ב. מן הדין היה, שטומנין בדבר המוסיף הכל מבעוד יום וישאר התבשיל טמון בשבת, שהרי משהין על גבי האש בשבת; אבל אסרו חכמים להטמין בדבר המוסיף הכל מבעוד יום, גזירה שמה תרתיי הקדרה בשבת. ויצטרף לגלותו עד שתגיה הרתחה, ויחזור ויכסה בשבת, ונמצא טמון בדבר המוסיף הכל בשבת, שהוא אסור¹⁵. לפיכך מתר להטמין בדבר המוסיף הכל בין השמשות¹⁶; שסתם קדרות בין השמשות פבר רתחו ונחו מבעבועו, וכיין שגחו - שוב אינן רותחין¹⁷.

(15) הלכה זו - האוסרת להטמין בערב שבת בדבר המוסיף הכל, ומתירה בבין השמשות - נובעת מנוסח הרמב"ם בתלמוד (שבת לד:) "אמר רבא: מפני מה אמרו: אין טומנין בדבר המוסיף הכל, ואפילו מבעוד יום? - גזירה שמה ירתיח (ופירש רבינו בפירוש המשניות: אם נתיר מבעוד יום, שמה תרתיח הקדרה בשבת, ויצטרף לגלותה עד שתגיה, ושוב יכסה, ונמצא עושה עכשיו בשבת הטמנה חדשה באיסור). אמר לו אביי: אי הכי (אם כך) בין השמשות נמי (גם) נגזור? אמר לו: סתם קדירות בין השמשות רותחות הן (כבר רתחו ונחו ולא מרתחים עוד)" וכן נוסח הרי"ף והגאונים. אולם גדולי הראשונים השיגו עליהם: תמה על עצמך, בערב שבת אסור ובין השמשות מותר? ונוסח שלנו בתלמוד הוא: "מפני מה אמרו, אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הכל, משחשיכה (בשבת)? - גזירה שמה ירתיח (ופירש רש"י: שמה ימצא קדירתו צוננת קודם הטמנה, וירתיחנה, ונמצא מבשל בשבת). אי הכי, בין השמשות נמי נגזור (ויהא אסור להטמין גם מבעוד יום מטעם זה)? אמר לו: - סתם קדירות רותחות הן בין השמשות (שעכשיו נגמר בישולן, ואין מקום לגזור)" וזהו שיטת ההלכה. (16) זמנו המדויק: ראה להלן פרק ה, הלכה ד. (17) ואם עבר וטמן בדבר המוסיף הכל בערב שבת, שהיתה קדירתו צוננת ונתחממה על ידי זה, אסורה אף בדיעבד (או"ח סי' רנז). ובמשנה (שבת לח:) מסופר: "מעשה שעשו אנשי טבריה, והביאו (מבעוד יום) סילון (צינור) לתוך אמה (תעלה) של חמין (מחמי טבריה כדי לחמם את הצונן). אמרו להם חכמים: אם (הוחם) בשבת, הרי הוא כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה".

ג. וכן מן הדין היה לטמן התבשיל בדבר שאינו מוסיף הכל בשבת עצמה; אבל אסרו חכמים דבר זה, גזירה שמה יטמין ברמקין¹⁸, ויהיה בו גיצוצות של אש, ונמצא חותה בגחלים¹⁹. לפיכך אסרו להטמין דבר חם בשבת ואפילו בדבר שאינו מוסיף הכל.

(18) אפר חם. כך הדין לפי נוסח רבינו והגאונים בשבת לו: שהבאנו בהלכה הקודמת. אבל לפי הנוסח שלנו, באה הגמרא לתת טעם, למה אסור להטמין בדבר המוסיף

הכל, מערב שבת. "מפני מה אמרו: אין טומנין בדבר המוסיף הכל ואפילו מבעוד יום?" - גזירה שמה יטמין ברמקין ויבוא לחתות הגחלים שבתוכו בשבת. (20) אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו, אסור להטמין בשבת, ואם טמן בדבר שאינו מוסיף הכל, לא נאסר התבשיל על ידי כך.

ד. ספק חשקה ספק אינה חשקה²¹ - מתר לטמן את דבר חם. ומתר לטמן את דבר הצונן בשבת בדבר שאינו מוסיף²², כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפוג²³ צנתן. חמין שטמנן מערב שבת ונתגלו בשבת - מתר לכסותן, שהרי אינו מוסיף. ומתר להחליף הפסוי בשבת²⁴. פי' צד? נוטל פסות ומניח בפני יונה, או נוטל פני יונה ומניח הפסות.

(21) שבת לו, ע"א. הוא זמן בין השמשות. (22) שבת נא, ע"א. (23) שתחלש. (24) שם. לדעת בעל 'מגיד משנה' לא התיר רבינו אלא להחליף את הכיסוי הגרוע בטוב ממנו, אבל לא להוסיף על הכיסוי, ונראה שמפרש מה שכתב רבינו "שהרי אינו מוסיף": שהרי אינו מוסיף על הכיסוי. והכסף-משנה כתב שאין הכרע בדברי רבינו, שאפשר שיותר ראוי לאסור להחליף הכיסוי בטוב ממנו שראוי לאסור להוסיף כיסוי על כיסוי, ומכיון שיותר להחליף כל-שכן שיותר להוסיף. ולפי דבריו, צריך לפרש מה שכתב רבינו "שהרי אינו מוסיף": שהרי אינו מוסיף הכל, שבזה אם נתגלה אסור לכסות מעיקר הדין (למעלה ה"ב).

ה. פנה התבשיל או המים החמין מפלי לכלי אחר - מתר²⁵ להטמין הפלי האחר בשבת בדבר שאינו מוסיף²⁶, כמו הדבר הצונן. שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון²⁷ שנתבשל בו, אבל אם פנהו - מתר.

(25) שבת נא, ע"א. יתיב (ישב) רבי ואמר: אסור להטמין את הצונן. אמר לפניו ר"י ב"ר יוסי: אבא התיר להטמין את הצונן. אמר (רבי): כבר הורה זקן (שיותר להטמין). וכן אמרו שם: רב נחמן אמר לדרו עבדו: הטמן לי את הצונן! והקפיד רבי אמי עליו. והקשו שם, מה הטעם שהקפיד, הרי אמרו מותר להטמין את הצונן? והשיבו: הוא סבר, אדם חשוב שאני (שלאדם חשוב אסור להטמין). אולם הפוסקים לא חלקו בכך, והתירו גם לאדם חשוב להטמין את הצונן, וכל שפינהו לקדרה אחרת, אף החמין חשובים כצונן לענין זה, כלשון רבינו "כמו דבר הצונן". (26) אבל בדבר המוסיף הכל - אסור בכל ענין. (27) אם הוא רותח עד שהיד סולדת בו ('משנה ברורה' סי' רנז); ושיעור יד סולדת בו: שכריסו של התינוק נכזית בו (או"ח סי' שיח) ויש להחמיר בחום של 40% צלזיוס ולמעלה.

ו. מניחין מחם²⁸ על גבי מחם בשבת, וקדרה על גבי קדרה, וקדרה על גבי מחם, ומחם על גבי קדרה³⁰, וטח פיהם בבצק; לא בשביל שיוחמו, אלא בשביל שיעמדו על חמם. שלא אסרו אלא להטמין בשבת, אבל להניח פלי חם על גבי פלי חם כדי שיהיו עומדין בחמיותן - מתר. אבל אין

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מצות עירוב; אך אם אינו רוצה לטלטל בחצר בשבת, אינו צריך לעשות עירוב. (4) שאם אינו רוצה לאכול פת, אינו צריך לטול ידיו. (5) אף אם אינו אוכל, כדברי רבינו: "אפילו אין לו מה יאכל", ובסוף פ"ג מהל' שביית עשור, מובא: "אם חל יום הכיפורים בשבת, חייבין הכל להדליק בכל מקום, שהדלקת נר בשבת חובה", אף שאסור לאכול, ראה למעלה באות א. (6) בנוסח אחר: "חייבין להניח נר בביתן בשבת. אין לו" (כת"י אברבנאל). (7) לפי זה, עיקר המצוה שיחא דלוק ולא שמעשה ההדלקה היא המצוה. ואם כן אם היתה דלוקה לפני זמן ההדלקה אינו חייב לכבותה ולחזור ולהדליקה, וכמו כן אם הדליקה וכבתה מבעוד יום, זקוק הוא לחזור ולהדליקה (ועיין 'תוספות' שבת כה: ד"ה חובה, ובפסקי רבינו אליהו מלונדריש לסדר זרעים עמ' לא הערה 13). (8) שהרי אפילו בנר חנוכה - אם אין לו, שואל על הפתחים (רמב"ם פ"ד מחנוכה ה"ב) כל-שכן להדלקת נר שבת שהיא קודמת לנר חנוכה (שם ה"ד) - "לקראת שבת" עמוד יט הערה 2. (9) בתלמוד בבלי, לא נמצאת ברכה זו. ויש מביאים כן מהירושלמי ("או"ח ח"ב סי' י"א). ויש סוברים שאין מברכין ('תוספות' שם). (10) כי כל המצוות מברך עליהן קודם עשייתן (הל' ברכות פ"א). אבל ה'מרדכי' כתב (בפרק במה מדליקין) שאם תברך קודם ההדלקה, הרי היא כאילו קיבלה שבת בפירוש ואסורה להדליק, לכן תברך אחר ההדלקה, וכן המנהג. וכתב רבינו ירוחם "כדי שתהא (הברכה) עובר (קודם) לעשייתה, לא יהנה ממנה עד לאחר הברכה. ומשימים את היד לפני הנר אחר ההדלקה ומברכים, ואחר כך מסלקים היד, וזה נקרא עובר לעשייתה" (רמ"א סי' רסג). ואשת הגאון רבי פאלק הכהן בעל "דרישה ופרישה" חידשה הלכה חדשה: ביום-טוב שמותר להדליק נר, תברך ואחר-כך תדליק כדין כל מצוות שמברכים לפני עשייתן. וכתב על זה בעל 'מגן אברהם' (סי' רסג) שלא חילקו חכמים בברכות, לברך פעם קודם עשייתן ופעם אחריה, אלא כיון שבשבת מוכרחים לאחר את הברכה עד לאחר ההדלקה, הוא-הדין גם ביום-טוב, והביא ראיה מברכת נטילת ידיים ('או"ח סי' קנח): "נהגו שלא לברך עד אחר הנטילה, משום שלפעמים אין ידיו נקיות (ואסור להוציא שם שמים מפיו), תיקנו כן בכל פעם של נטילת ידיים (גם כשידיה נקיות)" (וכן ב'תוספות' פסחים ז:), אבל הגאון רבי יחזקאל לנדא בעל 'נודע ביהודה' הצדיק את חידושה של האשה הנזכרת, ואמר כי היא אשה אשר "נשאה לבה אותה בחכמה", כי רק כשנוסח הברכה הוא אחיד, כמו גבי נטילת ידיים לא חילקו חכמים לברך פעם לפני עשייתה ופעם אחריה, אבל גבי הדלקה יש נוסח שונה ביום-טוב מבשבת, לכן בשבת - אחר ההדלקה, וביו"ט לפני. (11) "והיכן ציונו (כיון שהוא מדברי סופרים) - ? בתורה, שכתוב בה: "אשר יאמרו לך תעשה" (דברים יז, יא). נמצא ענין הדברים ופירושם כך הוא: אשר קדשנו במצותיו, שצויה בהן (במצוות התורה) לשמוע לאלו (החכמים) שציונו להדליק נר, וכן שאר המצוות שהן מדברי סופרים (הל' ברכות פ"א ה"ג). וזה לשון רבינו בפ"א מהל' ממרים: "כל מי שאינו עושה כהוראתם (של חכמים) עובר בלא-תעשה, שנאמר: "לא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך", אחד (בין) דברים

1 מניחין פלי שיש בו דבר צונן על גבי פלי חם
2 בשבת, שהרי מוליד בו חם בשבת³¹. ואם הניחו
3 מפערי - מפר, ואינו קטומן בדבר המוסף.

(28) כלי נחשת לחמם בו מים. (29) של חרס. (30) שבת נא, ע"ב. כנוסח רש"י בשם התוספתא, וכן נוסח הרי"ף והרא"ש. אבל לפנינו בגמרא: "אבל לא קדירה ע"ג מיחם ולא מיחם ע"ג קדירה", ובאמת ברמב"ם כ"י וב'מעשה רוקח' לא נמצאת פיסקא אחרונה זו. (31) שבת מח, ע"א. ושם: "אולודי קא מוליד", וכן צריך להיות גם בדברי רבינו "שהרי מוליד בו חום בשבת" וכן הוא בדפוס רומי.

פרק חמישי

(1) כלל בו דיני הדלקת הנר, ואף הוא מערב שבת, ושם נחבארו דיני השמנים והפתילות. ונמשך לזה מה שאסור לעשותו בשבת, גזירה שמא יסתפק מן השמן בשבת, או שהוא מקרב כיבוי הניצוצות. ונמשך לזה מה שאסור לעשותו בשבת, גזירה שמא יטה או יכבה או יבעיר. ונסתיים הפרק בסיום משפט ערב שבת בתקיעות שהיו תוקעין להבדיל העם ממלאכה בכל ערב שבת.

4 א. הדלקת² נר בשבת אינה רשות - אם רצה מדליק
5 ואם רצה אינו מדליק; ולא מצוה שאינו חייב לרדת
6 אחריה עד שיעשנה, כגון ערובי חצרות³ או נטילת
7 ידים לאכילה; אלא זה חובה⁴. ואחד אנשים ואחד
8 נשים חייבין להיות⁶ בבתיהן נר דליק⁷ בשבת. אפילו
9 אין לו מה יאכל - שואל על הפתחים⁸, ולדקח שמן
10 ומדליק את הנר; שזה בכלל ענג שבת. וחייב לברך⁹
11 קדם¹⁰ הדלקה: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם
12 אשר קדשנו במצותיו וצונו¹¹ להדליק נר של-שבת.
13 בדרך שמברך על כל הדברים שהוא חייב בהם
14 מדברי סופרים¹².

(2) שבת כה, ע"א: "הדלקת נר בשבת חובה", וברש"י: "כבוד שבת הוא שאין סעודה חשובה אלא במקום אור". ובמדרש תנחומא (מצורע) תנו רבנן: "מנין שחייב אדם להיות זריז ומזורז בהדלקת הנר? שנאמר: וקראת לשבת עונג (ישעיה נח, יג) זו הדלקת הנר". ובתלמוד מובא על הפסוק: "המאכילך מן במדבר... למען ענותך" (דברים ח, טז): אינו דומה מי שרואה ואוכל, למי שאינו רואה ואוכל, וברש"י: "באכילת מן טועם כל המינים ואינו רואה אלא מן" (יומא עד:). ה"ענינו" שבאכילת המן היה שטעמו טעם מאכל שלא ראוהו, וכ"ה במדרש אבכיר (זרע אברהם לב"ר פ"א אות א') "ויענך וירעיבך וגו' מכאן להדלקת נרות בליל שבת, שהאוכל ואין רואה מה שאוכל, אינו שבע ואינו עונג". אולם גם אם אינו רוצה לאכול חייב בהדלקת הנר, שהרי דרשו (שם) על הכתוב: "ותזנה משלום נפשי (איכה ג, יז) אמר רבי אבהו: זו הדלקת הנר בשבת", וביאר רש"י: הנר - הוא שלום בית, "כי במקום שאין נר, אין שלום, מפני שהולך באפילה ונכשל". (3) חצר שיש בה שכנים הרבה, אסור מדברי סופרים לטלטל בה, עד שיתעברו במאכל אחד שמניחין אותו מערב שבת (הל' עירובין פ"א ה"ו), וזוהי

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום רביעי י"ב מנחם-אב - ספר זמנים - הלכות שבת קכא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מקום. והוא ספק מן היום ספק מן הלילה. ודנין
בו להחמיר בכל מקום. ולפיכך אין²² מדליקין²³ בו.
והעושה מלאכה בין השמשות בערב שבת ובמוצאי
שבת בשוגג - חייב חטאת מכל מקום. וכוכבים אלו
- לא גדולים הנראים ביום, ולא קטנים שאין נראין
אלא בלילה, אלא פינונים. ומשייראו שלשה כוכבים
אלו הפינונים - הרי זה לילה ונדאי.

(19 שבת לד: 20) בפסחים צד. אמרו: "משקיעת החמה
עד צאת הכוכבים (מהלך) ארבעה מילין" ובשבת לה. מובא
שמשמשקע החמה עד הלילה מהלך שלשת רבעי מיל, ולא
ארבעה מילין? - בסתירה זו עסקו גדולי הראשונים,
רבינו-תם סובר (ב'תוספות' פסחים שם) שיש שני מיני
שקיעות: א) "התחלת" שקיעה - משגוף השמש מתכסה
מעניינו. ומאז עד יציאת שלשה כוכבים, מהלך ארבעה
מילין, וזמן שלשת מילין ורבע (מתוך ארבעת מילין אלו)
הוא ודאי יום, ב) "סוף שקיעת החמה, שאז מתחיל בין
השמשות שהוא ספק יום ספק לילה, ונמשך בזמן מהלך
שלשת רבעי מיל עד יציאת ג' כוכבים. וכן פסקו בשו"ע.
אבל פוסקים אחרים, וביניהם הגאון רבי אליהו מוילנה,
סוברים שעם התחלת השקיעה, מיד בין השמשות. ואת
הסתירות שבין השיעורים מיישבים באופן אחר (שיעור מיל
הוא לדעת השו"ע "או"ח סי' תנט) - 18 דקות, לדעת
הרמב"ם בפירוש המשניות פסחים פ"ג מ"ב - 24 דקות,
ולדעת אחרונים (22 דקות). (21 שבת לה, ע"ב.
22) שמה הוא לילה וקדש עליו השבת ואסור להדליק נר.
(23) בהל' שביתת עשור פ"א ה"ו, מובא: "צריך להוסיף
מחול על הקודש בכניסתו וביציאתו" ביום הכיפורים
כמבואר ביומא פא: ודעת הראשונים ובכללם הר"ף
והרא"ש, שכמו כן מצות-עשה מן התורה להוסיף מחול על
הקודש באיסור עשיית מלאכה, בכניסת שבת וביציאתה,
וזמן תוספת זה קודם בין השמשות כשעדיין יום ודאי, אבל
בין השמשות אינו נחשב לתוספת, שהרי אסור במלאכה
מספק, שמה הוא כבר לילה.

ה. פתילה²⁴ שמדליקין בה לשבת²⁵, אין עושין
אותה מדבר שהאור מסכסכת²⁶ בו, כגון²⁷: צמר
ושער²⁸ ומשי²⁹ וצמר הארז³⁰ ופשתן שלא נפיץ³¹
וסיב³² של דקל ומיני העץ הרפים³³ וכיוצא בהן³⁴;
אלא מדבר שהאור נתלית בו, כגון: פשתה נפוצה
ובגדי שש וצמר קפץ³⁵ וכיוצא בהן. והמדליק צריך³⁶
שידליק ברוב³⁶ היוצא מן הפתילה.

(24 שבת כא, ע"א. חוט כפול שנותנין בשמן להדליק נר.
25) אבל ליום טוב - מותר, שישנו בברייתא (שבת כד:)
"כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהם
ביום-טוב", כי אין מקום לגזור "שמה יטה" כיון שהבערה
מותרת ביום-טוב, כמבואר להלן בהל' שביתת יו"ט פ"א
ה"ד. (26) האש נאחזת בנר בקפיצות, ואינה בוערת בבת
אחת, ומפני שאינה דולקת יפה, חוששים שמה יטה השמן
אל הפתילה ויתחייב משום מבעיר בשבת. (27) משנה
(שבת כ:): "במה מדליקין, ובמה אין מדליקין". (28) שבת

שלמדו אותם מפי השמועה, והם תורה שבעל-פה, ואחד
דברים שלמדו מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה
נדרשת בהן, ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא, ואחד דברים
שעשאו סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה להם, והן
הגזירות והתקנות והמנהגות, כל אחד ואחד מאלו השלשה
דברים מצוה לשמוע להם (לחכמים), הרי הוא אומר: "על
פי התורה אשר יורוך", אלו התקנות הגזירות והמנהגות,
שיורו בהן לרבים, כדי לחזק הדת ולתקן העולם" (12). ראה
למעלה פ"א ה"ג.

ב. מתיר¹³ להשתמש בנר של שבת. והוא, שלא יהא
הדבר צריך עיון הרבה; אבל דבר שצריך לדקדק
בראיתו - אסור להבחינו לאור הנר, גזרה שמה
יטה¹⁴.

(13) מפני שנה חנוכה אסור להשתמש לאורו (פ"ד מהלכות
חנוכה הלכה ו') הוצרך לכתוב שנה שבת מותר להשתמש
בו. וגם הגאונים כתבו כן בתשובותיהם (אוצר הגאונים חלק
התשובות סימן כא) "כשאמרו חכמים שלא לקרוא בנר של
שבת לא משום קדושה אלא שמה יטה". (14) יטה הנר
להביא השמן לפי הפתילה כדי שידלק יפה, ונמצא מבעיר
בשבת ועובר על "לא תבערו אש ביום השבת".

ג. המדליק צריך להדליק מבעוד יום, קדם שקיעת
החמה. ונשים מצוות¹⁵ על דבר זה יותר מן
האנשים¹⁶, לפי שהן מצויות בפתים, והן העוסקות
במלאכת הבית¹⁷. ואף-על-פי-כן צריך האיש
להזהיר¹⁸, ולבדק אותן על כך, ולומר להן ולאנשי
ביתו ערב שבת קדם שתתחשף: הדליקו את הנר.
ספק חשכה ונקנס השבת, ספק לא נקנס - אין
מדליקין.

(15) כן הוא במשנה (שבת לא:): "על שלש עבירות נשים
מתות בשעת לידתן, על שאינן זהירות בנדה בחלה
ובהדלקת הנר [לכבוד שבת]". (16) ולפיכך, אם ירצה
הבעל להדליק בעצמו - האשה קודמת (ב"ח סי' רסג).
(17) ובמדרש תנחומא (פ' מצורע) אמרו: "ולמה נמסרה
מצות הדלקת הנר לאשה? אמר הקדוש-ברוך-הוא: היא
כתבה נרו של עולם (=גרמה מיתה לאדם הראשון) שכתוב
נר אלקים נשמת אדם (משלי כ), לפיכך תשמור מצות נר".
(18) בגמרא (שבת לד.) אמרו: "אף-על-גב דאמרו רבנן
שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם
חשיכה כו' הדליקו את הנר - צריך למימרינהו בניחותא
(צריך לאמרם בנחת)". [ורבינו השמיט זאת מספרו כאן,
מפני שעיקרו של דבר הוא מחמת הכלל שאמרו חכמים
בסדר הנהגת האדם בביתו: "אל יטיל אדם אימה יתירה
בתוך ביתו" (וכן מפורש בשאלות פרשת תצוה סימן סג,
וכן נראה בגיטין ו:)] והביאו רבינו בפט"ו מהל' אישות
ה"ט: "ולא יטיל עליה (=על אשתו) אימה יתירה ויהיה
דיבורו עמה בנחת]".

ד. משתשקע¹⁹ החמה²⁰ עד שייראו שלשה²¹ כוכבים
פינונים, הוא הזמן הנקרא "בין השמשות" בכל

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

חילקו חכמים) - לא גזרו רבנן. (46) כי במדורה מתוך שההיסק רב, כל חלק מבעיר את חבירו (רש"י).

- ח. שָׁמֶן⁴⁷ שְׁמֵדִלְקִין בּוֹ לְשֶׁבֶת, צָרִיף שִׁיחָא נְמִשָּׁף¹¹
אֲחֵר הַפְּתִילָה. אֲבָל שְׁמָנִין שְׁאִין נְמִשְׁכִּין אֲחֵר¹²
הַפְּתִילָה, כְּגוֹן: זָפֶת⁴⁸ וְשַׁעוּהָ⁴⁹ וְשָׁמֶן קִיקָ⁵⁰ וְאַלְיָה⁵¹
וְחֶלֶב⁵² - אֵין מְדִלְקִין בָּהֶן. וּמִפְּנֵי מָה אֵין מְדִלְקִין¹⁴
בְּפְתִילוֹת שְׁאִין הָאֹר נִתְּלִית בָּהֶן וְלֹא בְּשְׁמָנִים שְׁאִין¹⁵
נְמִשְׁכִּים אֲחֵר הַפְּתִילָה? גִּזְרָה שְׁמָא יְהִי אֹר הַנֵּר¹⁶
אֶפֶל, וְיִטָּה⁵³ אוֹתָהּ בְּשַׁעָה שִׁישְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרָה.¹⁷

(47) משנה (שבת כ:): במה מדליקין, ובמה אין מדליקין.
(48) שרף שחור, קל להשרף שעושים מעצים ידועים.
(49) דונג, חומר כתום הנוצר על-ידי הדבורים. (50) שמן
עשוי מפרי עץ הקיקיון. (51) זנב כבשים שמנים.
(52) חלב משומן החי, המתהווה על הקרומים.
(53) ויתחייב משום מבעיר. ובפירוש המשניות, כתב רבינו
(שבת פרק ב) שאם ידליק בשמנים אלה "יהיה אור הנר
חלוש וחשוך ויניחנו ויצא, וזה אסור, לפי שהעיקר אצלנו:
הדלקת נר בשבת חובה", וכן פירש ריב"ן ב'תוספות ישנים'
(שבת כא.) וראה למעלה הערה ר'.

- ט. חֶלֶב⁵⁴ שֶׁהִתְכַּוֵּן⁵⁵ וְקָרְבֵי דָגִים שְׁנִמּוּחוֹ - נוֹתֵן¹⁸
לְתוֹכָן שְׁמֶן כֹּל שֶׁהוּא וּמְדִלְקִין⁵⁶. אֲבָל שְׁמָנִין שְׁאִין¹⁹
מְדִלְקִין בָּהֶן, אֶפֶלּוּ עֲרָבָן בְּשְׁמָנִים שְׁמֵדִלְקִין בָּהֶן²⁰
- לֹא יִדְלִיק, מִפְּנֵי שְׁאִין נְמִשְׁכִּין⁵⁸.²¹

(54) שבת כא. (55) באור. (56) שלפי הדין, מדליקים
באלו שנמשכים אחר הפתילה. ורק חכמים אסרו, גזירה
שמה ידליק בחלב שאינו מהותך וקרבי דגים שלא נימחו,
אבל אם עירב בהם שמנים שמדליקים בהם - לא גזרו.
(57) למעלה בהלכה ח. (58) בגמרא שם (כ"י אוקספורד)
בענין עירב שמן כשר בפסול: "אין מדליקין - לפי שאינו
נדליקין".

- י. אֵין⁵⁹ מְדִלְקִין בְּעֶטְרָן⁶⁰, מִפְּנֵי שֶׁרִיחוֹ רַע⁶¹; שְׁמָא²²
יִנְיַחְנוּ וְיִצֵּא, וְחוּבָה עָלָיו לִישֵׁב לְאוּר הַנֵּר⁶². וְלֹא²³
בְּצָרִי⁶³, מִפְּנֵי שֶׁרִיחוֹ טוֹב; שְׁמָא יִקַּח מִמֶּנּוּ מֶן²⁴
הַנֵּר⁶⁴. וְעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָף⁶⁵. וְלֹא בְּנֶפֶט לָבָן,²⁵
וְאֶפֶלּוּ בַּחֵל; מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָף, וְיִבֵּא לִידֵי סִפְּנָה.²⁶

(59) שבת כד: (60) פסולת הזפת המשמשת למאור.
(61) ביותר, אבל "נפט" שלנו ו"גז" שדרך העולם להדליק
בהם, אף שריחם רע במקצת, אבל מכיין שלא יניחם ויצא
מותר להדליק בהם ('משנה ברורה' סי' רסד). (62) "שאלו
את פי מהר"מ (מרוטנבורג) אם כן, איך רגילים להניח הנר
בבית ולאכול בחצר? והשיב: שהנרות לעונג נצטוו ולא
לצער, ואם הוא נהנה בחצר יותר, מפני האויר או מפני
הזובים, מותר לאכול בחצר" ('הגהות מיימוניות').
(63) שבת כה, ע"ב. שרף הנוטף מעצי הקטף.
(64) 'והמסתפק מן השמן שבנר, חייב משום מכבה',
כמבואר להלן בפ"ב ה"ב. (65) ו"נדבק בכתלי הבית
ומדליק את הבית" (רש"י שבת כו.) ועיין שם ב'תוספות'.

כ, ע"ב: "הוסיפו על אלו (שבמשנה) של צמר ושל שער".
(29) בלשון המשנה "כלך": בנוסח 'מעשה רוקח' חסרה
המלה 'ומשי'. (30) בלשון המשנה "לכש". (31) שלא
נזקה מפסולת. ובלשון המשנה "חוסין". (32) חוטי הקרום
הפנימי של עץ התמר. (33) בנ"א: הדקים ('מעשה רוקח').
(34) ששנו במשנה ואינם מצויים בזמננו. (35) במשנה שבת
(כו:): תנן: "כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן".
ופירש"י: "אין מדליקין בו לעשות פתילה - מצמר גפן",
אבל ה'תוספות' שם ד"ה כל היוצא, כתבו שמעשים בכל
יום שמדליקין בצמר גפן משום שצמר גפן מין זרעים הוא
ואינו עץ (ובדבר פשתן, עיין שם ב'תוספות' מה שכתבו
בוה). (36) שבת כ, ע"ב. והטעם הוא שמה תכבה ויביא
להטות בשבת (תוס' ר"ד כ"י). וה'לבוש' כתב כדי שתהא
שלהבת עולה יפה מיד עם סילוק ידו, כמו בהדלקת המנורה
שכתוב בה "להעלות נר תמיד" ואף-על-פי שכן הוא
שבכמה דברים שזה הדלקת נר לשבת כהדלקת המנורה
במקדש ('לקראת שבת' עמוד יב) - בגמרא שם נראה
כהטעם הראשון (שהקשו שם לרבי יוחנן דעצים של בבל
אין צריכין רוב: השתא פתילה אמר עולא המדליק צריך
שידליק ברוב, היוצא עצים - מיבעיא).

- ו. הַפּוֹרֶף דְּבָר שְׁמֵדִלְקִין בּוֹ עַל גְּבִי דְּבָר שְׁאִין¹
מְדִלְקִין בּוֹ: אִם לְהַעֲבֹת הַפְּתִילָה, כְּדִי לְהוֹסִיף²
אוּרָה - אָסוּר³⁷; וְאִם לְהַקְשׁוֹת הַפְּתִילָה, כְּדִי שֶׁתֵּהָא³
עוֹמֶדֶת וְלֹא תִשְׁתַּלְשַׁל³⁸ לְמַטָּה - מִתְּרִי⁴.

(37) שבת כא, ע"א. אף שעל-ידי הכריכה, האור נאחז יפה
בפתילה ומאיר, ולא יבוא להטות - גם כן אסור, שמה ידליק
בפתילה הגרועה לבדה. (38) תיפול. (39) שבת כא, ע"א:
"רבן שמעון בן גמליאל אומר: של בית אבא היו כורכין
פתילה על גבי אגר (שהוא פסול לפתילה) ומדליקין".
ומדברי רבינו משמע, שכורכם ביחד ומותר להדליקם, כיון
שכוונתו להעמיד הפתילה ולא להוסיף אורה. אבל רש"י
פירש: "שלא היו מדליקין האגוז, אלא סומך עליו הפתילה
שלא תטבע בשמן". ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, שכוונתו
רק להעמיד הפתילה.

- ז. נוֹתֵנִין גְּרָגִיר⁴⁰ שֶׁל מֶלַח⁴¹ וְגָרִיס⁴² שֶׁל פּוֹלָד⁴³ עַל⁵
פִּי הַנֵּר בְּעֶרֶב שֶׁבֶת, שִׁיחָה דוֹלֵק בְּלִיל שֶׁבֶת. וְכָל⁶
הַפְּתִילוֹת⁴⁴ שְׁאִין מְדִלְקִין בָּהֶן בְּשֶׁבֶת - עוֹשִׂין מִהֵן⁷
מְדוּרָה. מִן לְהַתְחַמֵּם כְּנֻגְדָה, מִן לְהַשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרָה,⁸
מִן עַל גְּבִי מְדוּרָה⁴⁵, מִן עַל גְּבִי קְרָקַע⁴⁶. וְלֹא אָסוּר⁹
אֲלֹא לַעֲשׂוֹתָן פְּתִילָה לְנֵר בְּלֶכֶד.¹⁰

(40) תוספתא, שבת פ"ב. חתיכה זעירה עגולה.
(41) "שהמלח צולל את השמן שימשך אחר הפתילה",
ולפיכך אין כאן איסור של "לא תנחשו" (רש"י שבת סז:).
(42) גרגר של פולים גרוסים טחונים טחינה גסה.
(43) שיהא הנר שווה ולא ידלק מחר. (44) שבת כא, ע"א.
והובא למעלה פ"ג ה"ט. (45) בגמרא שם "על גבי כירה".
וכנוסחת רבינו כן הוא ברי"ף ועוד. ולפי נוסח זה השמיענו
שגם במנורה שהדרך להדליק בה בפתילות ושמנים, והיה
מקום לאסור בה גם מדורה משום "לא פלוג רבנן" (=לא

בעשית שמדליק בה, כדי להגיבה השמן, אם אינו מתכוון לכיבוי" (תשובת הגאונים בשם רב נטרונאי גאון).

יד. אין פולין⁸⁰ לאור הנר, ולא קורין⁸¹ לאור הנר,¹⁹
ואפילו גבוה שתי קומות. ואפילו עשרה בתים זה על
גב זה והנר בעליונה - לא יקרא ולא יפלה לאורה
בתחתונה, שמא ישפח ויטשה⁸². ואם היו שנים קורין
בענין אחד - מתריין⁸³ לקרות לפני הנר, שכל אחד
מהן מזכיר חברו אם שוכח; אבל לא בשני ענינים,
שכל אחד מהן טרוד בענינו.²⁵

80 שבת יא. יב: .. אין בודקים בגד לבער כנים ממנו.
81 דברים שצריכים עיון רב. 82 הנר להביא השמן לפי
הפתילה, כדי שידלק יפה. וזה רק בשמן ופתילה, שכל פעם
צריך להטות את השמן לפתילה, אבל במאור אחר, הדולק
מהתחלה עד הסוף ואין האור מתמעט עד שיכלה, אין חשש
שלא יטה ('מסגרת השולחן'). 83 בספר אחד. אבל בשני
ספרים אסור, שכל אחד מעיין בספרו ואינו משגיח על
חבירו. ומטעם זה אין אומרים פיוטים בבית-הכנסת בליל
יום-טוב שחל בשבת, אבל ביום הכיפורים מותר, שאימת
יום הכיפורים עליו, כמו גבי תינוקות בהלכה טו, אבל שאר
התפילה מותר להתפלל, שהיא שגורה בפי הכל, ודומה
ל"ראש הפרשה" שבהלכה טו.

טו. התינוקות⁸⁴ קורין לפני רבן לאור הנר, מפני
שהרב משמרן⁸⁵; אבל הוא לא יקרא, מפני שאין
אימתו עליו. ויש לו לראות בספר לאור הנר עד
שיראה ראש הפרשה שהוא צריך להקרותו, ואחר
כך נותן הספר בידי וזה קוראין לפניו.³⁰

84 במשנה שבת יא. "באמת אמרו, החזון רואה היכן
התינוקות קורין". 85 שאימת רבם עליהם, ואין פושטים
יד לנגוע בדבר אפילו בחול אלא על פי רבם; ובירושלמי
שבת פ"א ה"ד יש עוד טעם, כי אין התלמידים מעוניינים
להאריך את הדלקת הנר, אדרבה, הם רוצים למהר ולקצר
לימודם, ולפי טעם זה מותר, אפילו אין רבם בבית.

טז. בליים⁸⁶ הדומים זה לזה, ואינן נקריין אלא בעיון
הרבה - אסור להקריבן לאור הנר ולהבחין ביניהן,
שמא ישפח ויטשה. לפיכך, שמש שאינו קבוע, אסור
לו לבדק פוסות וקערות לאור הנר, מפני שאינו
מקיין - בין בגר של שמן זית⁸⁷, בין בגר של גפס
שאורו רב. אבל שמש קבוע, מתר לו לבדק לאור
הנר פוסות וקערות, מפני שאינו צריך עיון הרבה.
ואם היה גר של שמן זית - אין מוריין לו לבדק
ואף-על-פי שהוא מתר, גזרה שמא יסתפק ממנו⁸⁸.³⁹

86 שבת יב, ע"א. 87 בגמרא (שם:) נזכר סתם שמן ולא
שמן זית, וכן הוא בכ"י התימנים "נר של שמן".
88 שיטת רבינו ופירושו הם לפי נוסחתו בגמרא שבת שם,
וכמו שכתב המגיד-משנה, וכן אמנם מפורש בפירושו של
רבינו למסכת שבת ("סיני כרך ו' עמוד קטו) ועיין רבב"ד.

יא. מתר להדליק לכתחלה בשאר שמנים, כגון:
שמן צנון ושמשמין ולפת⁶⁶ וכל פיוצא בהן. אין
אסור אלא אלו שמנו חכמים⁶⁷ בלבד⁶⁸.

66 פרי האדמה ממין הצנונות, ומימינים אלה עושים שמן.
67 שבת כו, ע"א: "רבי טרפון אומר: אין מדליקין אלא
בשמן זית בלבד, עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר:
מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמין, ומה
יעשו אנשי אלכסנדריא שאין להם אלא שמן צנונות, ומה
יעשו אנשי קפוטקיא שאין להם לא זה ולא זה אלא גפס?
- אלא אין לך לאסור אלא מה שאמרו חכמים אין
מדליקין". 68 בגמרא (שבת כג.) אמרו: "כל השמנים
כולן יפין לנר, ושמן זית מצוה מן המובחר". אבל יש
מפרשים שהמדובר בנר חנוכה ולא בנר שבת ('הגהות
מיימוניות' פ"ד דחנוכה אות ה', ועיין ב'תוספות' שם ד"ה
מריש, וצ"ע).

יב. לא⁶⁹ יתן אדם פלי מנגב מלא שמן על פי הנר,
בשביל שיהא מנטף. ולא ימלא קערה שמן ויתנה
בצד הנר, ויתן ראש הפתילה לתוכה בשביל שתהא
שואבת. גזרה שמא יקח מן השמן שבפלי⁷⁰, שהרי
לא נמאס בגר⁷¹, ואסור להנות בשבת מן השמן
שהדלק בו, ואפילו כבתה הנר, ואפילו נטף מן
הגר⁷²; מפני שהוא מקצה מחמת אסור⁷³. ואם חבר
הפלי שיש בו השמן אל הנר בסידי ובחרסית ופיוצא
בהן - מתר⁷⁴.

69 שבת כט, ע"ב. 70 ויתחייב משום מכבה (להלן פי"ב
ה"ב). 71 ולפי זה, אפילו הכלי או הקערה הם חרס, גם
כן אסור (גמרא שם). 72 שבת מד, ע"א. 73 מיוחד
ומזומן לדבר איסור, כמבואר להלן פכ"ו ה"ד: "מותר השמן
שבנר ובשקערה, שהדליקו בהן באותה שבת, אסור להסתפק
ממנו באותה שבת, מפני שהוא מוקצה מחמת איסור".
74 כיון שנעשה כלי אחד "בדיל מיניה" - מרחק עצמו
ממנו - משום איסור שבת.

יג. אין⁷⁵ נותנין פלי תחת הנר לקבל בו שמן בשבת,
שהרי מבטל הפלי מהכנו⁷⁶. ואם נתנו מבעוד יום -
מתר. ונותנין פלי תחת הנר בשבת לקבל בו
ניצוצות⁷⁷, מפני שאין בהן ממש⁷⁸, והרי לא בטלו
מלטלטלו. ואסור לתן לתוכו מים⁷⁹, ואפילו מערב
שבת, מפני שהוא מקרב כפוי הניצוצות.¹⁸

75 שבת מב, ע"ב. 76 מהכנתו, כלומר ממה שהכלי
מוכן לו לעשות "ואסור מפני שהוא כסותר" (להלן פכ"ה
הלכה כ"ג) שמתחילה היה מותר לטלטל הכלי, ועכשיו
אוסרו בטלטול מחמת השמן שבתוכו, ודומה כאילו סותר
הכלי ומשברו. ורש"י פירש (שבת מב): כיון שלא יוכל עוד
לטלטלו בשבת זו משום איסור מוקצה, הרי הוא כקובע לו
מקום ומחברו בטיט ודומה למלאכה. 77 שבת מז, ע"ב.
78 שמיד הם כבים, ומותר לטלטל הכלי אף אחר שנפלו
לתוכו הניצוצות. 79 "אבל מותר לתת מים ערב שבת

אינו רואה סימן ברכה (פסחים נ:), ותוקעין כדי להודיע לעם לפרוש מן המלאכה. (105) ראה למעלה הלכה ד. (106) כך היא דעת רבינו, לפי מה שאמרו (שבת קיד:): שאין תוקעין ביום-טוב שחל במוצאי שבת להודיע לעם שמותר בשחיטה, אפיה ובישול, מכיון שבתקיעת שופר יש איסור שבות, יוצא מזה שבמוצאי-שבת לחול תוקעים, כי אין חיוב או מצוה להתחיל במלאכה מיד במוצאי שבת, ורק ביום-טוב ראו צורך לתקוע - לולא היה בו איסור שבות - כדי להודיע לעם לעסוק בהכנת סעודת יום-טוב.

26 כא. יום הפפורים¹⁰⁷ שחל להיות בערב שבת - לא
27 היו תוקעין¹⁰⁸; חל להיות במוצאי שבת - לא
28 תוקעין¹⁰⁹ ולא מבדילין¹¹⁰. יום טוב שחל להיות
29 בערב שבת - תוקעין¹¹¹ ולא מבדילין¹¹²; חל להיות
30 לאחר השבת - מבדילין¹¹³ ולא תוקעין.

(107) לפי מה שכתב רבינו (הל' קידוש החודש פ"ז ה"א) "אין קובעים לעולם ראש-חודש תשרי, לא באחד בשבת ולא ברביעי בשבת ולא בערב שבת" אם כן לא יחול אצלנו יום הכיפורים לא בערב ולא במוצאי שבת. אבל בזמן שהיו מקדשים החדשים ע"פ הראיה, היתה אפשרות שיחול יום הכיפורים בערב שבת ובמוצאי שבת (פ"ח מהלכות עירובין הלכה י.). (108) גמרא בשבת קיד: ומשנה בחולין כו: (109) משום שיום הכיפורים קדוש כשבת ואסור במלאכה. אין צורך לתקוע להבטיל העם ממלאכה. (110) אין אומרים "הבדלה", כי קדושת יום הכיפורים חמורה כקדושת השבת, ואין מבדילים אלא כשיצאים מקדושה לחול או מקדושה חמורה לקדושה קלה. (111) להבטיל ממלאכת אוכל נפש המותרת ביום-טוב ואסורה בשבת. (112) שקדושת היום הנכנס, חמורה מקדושת היום היוצא. (113) שקדושת היום היוצא חמורה מקדושת היום הנכנס.

יום חמישי י"ג מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק ששי

(1) כלל בו דיני אמירה לגוי לעשות מלאכה, ואם עשה גוי מעצמו מה דינה. וכלל לזה שותפות הגוי ושכירותו והשאלתו בין בשבת בין בערב שבת והמלאכה נעשית בשבת. ונמשך לזה ישראל שעשה מלאכה בשבת מה הוא או אחרים בהנאתה, לפי שדומה לזה. ונמשך לזה שכירות ישראל בשבת לדברים המותרים מה דינו, וכיוצא בהם.

31 א. אסור² לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת,
32 אף-על-פי שאינו מצוה על השבת. ואף-על-פי
33 שאמר לו מקדם³ השבת, ואף-על-פי שאינו צריך
34 לאותה מלאכה אלא לאחר השבת. ודבר זה אסור
35 מדברי סופרים, כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן
36 ויבואו לעשות בעצמן.

(2) במכילתא (בא פרשה ט) על הפסוק: "כל מלאכה לא יעשה בהם" (שמות פרק יב, פסוק טז) "לא תעשה אתה ולא יעשה חבריך, ולא יעשה הנכרי מלאכתך? תלמוד לומר כל מלאכה לא יעשה בהם, דברי רבי יאשיה". וכתב הסמ"ג

1 יז. נר⁸⁹ שאחורי הדלת - אסור לפתח הדלת ולנעל
2 כדרכו, מפני שהוא מכבה⁹⁰; אלא יזהר בשעה
3 שפותח ובשעה שנועל. ואסור לפתח את הדלת
4 כנגד המדורה⁹¹ בשבת כדי שתהא הרוח מנשבת
5 בה, ואף-על-פי שאין שם אלא רוח מצויה⁹².
6 ומניחין⁹³ הנר של שבת על גבי אילן המחקר
7 לקרקע, ואינו חושש⁹⁴.

(89) שבת קכ: (90) אף שאינו מתכוין לכבותו, ודבר שאינו מתכוין מותר - ראה למעלה פרק א - כאן אסור, שוודאי יכבה, והרי הוא "פסיק רישא", תוצאה מוכרחת מפעולתו - ראה למעלה בפ"א הלכה ו. (91) מפני שהרוח המנשבת מבעירה את המדורה. ואף שאינו מתכוין לזה, חייב משום "פסיק רישא". (92) גזור בזה שמא יבוא לעשות כן כשישנה רוח שאינה מצויה. (93) שבת מה. (94) שיטלנו מן האילן אחרי שיכבה, ונמצא משתמש באילן בשבת (ראה להלן פכ"א ה"ו), מכיון שאסור לטלטל נר שדלק בשבת אף לאחר שכבה.

8 יח. כל מדינות ועירות של ישראל תוקעין בהן שש
9 תקיעות⁹⁵ בערב שבת. ובמקום גבוה היו תוקעין,
10 כדי להשמיע כל אנשי המדינה וכל אנשי המגרש
11 שלה.

(95) שבת לה, ע"ב.

12 יט. תקיעה ראשונה - נמנעו העומדים בשדות
13 מלחרש ומלעדור⁹⁶ ומלעשות מלאכה שבשדה. ואין
14 הקורבין רשאים לפנס לעיר עד שיבואו רחוקים
15 ויפנסו כלם⁹⁷ בבת אחת. ועדין התניות פתוחות
16 והתריסין⁹⁸ מנחין. התחיל לתקע שניה - נסתלקו
17 התריסין ונגעלו התניות. ועדין החמין⁹⁹ והקדרות¹⁰⁰
18 מנחין על גבי פינה. התחיל לתקע תקיעה שלישית
19 - סלק המסלק¹⁰¹ והטמין המטמין¹⁰² והדליקו את
20 הנרות. ושונה כדי לצלות דג קטן או כדי להדביק
21 פת פתנור, ותוקע ומריע ותוקע, ושוכת¹⁰³.

(96) לחפור הקרקע לשם הכשרתה לזריעה. (97) ולא יחדו בנכנסים באחרונה שעסקו במלאכה אחר התקיעות (רש"י). (98) דלת מתקפלת לחנות, שמשתמשים בה ביום להניח עליה סחורות לפני החנות, ובערב מחזירין את הסחורות לחנות, והיא משמשת כדלת לסגור בה את פתח החנות. (99) מים חמים מוכנים לשבת. (100) שבתוכם תבשילים לסעודת הלילה. (101) את הקדירות. (102) את התבשילים שיחזיקו חומם עד לסעודת מחר, ראה פרק ד. (103) כדי להוסיף מחול על הקודש.

22 כ. תקיעה ראשונה תוקע אותה במנחה¹⁰⁴.
23 והשלישית - קרוב לשקיעת החמה¹⁰⁵. וכן תוקעין
24 במוצאי שבת אחר צאת הפוכבים, להתיר העם
25 למעשיהן¹⁰⁶.

(104) כי העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה -

שם יקח בידו ויאכילנה ונמצא מטלטל מוקצה בשבת והרי עשבים אלו שנלקטו בשבת מוקצים הם? ומתוך שם שאינו מעמידה על העשבים אלא הוא עומד מרחוק ומכוון אותה למקום העשבים על ידי זה שסותם דרכים אחרות לפניה. והרמב"ם שכתב "מניח ישראל בהמתו" בוודאי גם כן כוונתו היא שמניח אותה על ידי מעשה כעין זה. שאילו לראותה אוכלת עשבים אלו אין זה חידוש כלל וייתכן כי אף אם ליקט הגוי את העשבים לצורך הישראל - גם כן אינו מחוייב למנוע את בהמתו מלאכול מהם. וראה באורה חיים סימן שכה סעיף יג.

ד. **אָבֵל דָּבָר שָׁאִין בּוֹ לְהַרְבּוֹת וּלְמַעַט, כְּגוֹן גֵּרִי וְכֶבֶשׂ - הוֹאִיל וְעָשָׂה בְּשִׁבְלֵי עֲצָמוֹ, נִהְיָ אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל בְּשִׁבְתּוֹ וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא מְפִירוֹ. גֵּר הַדְּלִיק בְּמִסְכָּה בְּשִׁבְתּוֹ: אִם רֹב יִשְׂרָאֵל¹¹ - אֲסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרָה, שֶׁהַמְדְּלִיק - עַל דַּעַת הָרֹב מְדְלִיק; וְאִם רֹב נִכְרִים - מִתֵּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרָה; מְחַצֵּה לְמַחְצָה - אֲסוּר. נִפְלָה דְלָקָה בְּשִׁבְתּוֹ, וְכֹא נִכְרִי לְכַבּוֹת - אֵין אוֹמְרִין לוֹ 'כִּפְּהָ' וְיֵאל תְּכַבֵּה¹², מִפְּנֵי שָׁאִין שְׂבִיתָתוֹ¹³ עָלֵינוּ. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה.**

(10) "נר לאחד נר למאה" (מסכת שבת דף קכב עמוד א). וכמו כן "כבש לאחד כבש למאה". (11) שאיננו יודעים אם הדליק בשביל ישראל או בשביל נכרי, או בשביל שניהם, ואם יש לנו הוכחה שעשה בשביל עצמו מותר אף ברוב ישראל (מגיד-משנה). (12) אין צריך למחות בידו. (13) שאין אנו מצווים שישבות הנכרי בשבת (מסכת שבת דף קכא עמוד א).

ה. **מִת¹⁴ שֶׁעָשׂוּ לוֹ נִכְרִים אַרְוֹן וְחִפְרוֹ לוֹ קֶבֶר בְּשִׁבְתּוֹ, אוֹ הִבְיָאוּ לוֹ חֲלִילִין¹⁵ לְסַפֵּד בָּהֶן: אִם בְּצִנְעָה - יִמָּתִין בְּכִדֵּי שִׁיעָשׂוּ לְמוֹצָאֵי שִׁבְתּוֹ וְיִקְבְּרוּ בּוֹ; וְאִם הָיָה הַקֶּבֶר בְּסִטְיָא¹⁶ גְּדוּלָּה וְהָאֲרוֹן עַל גִּבּוֹ, וְכָל הָעוֹבְרִין וְהַשֹּׁבְטִין אוֹמְרִים שֶׁזֶה הַנִּכְרִים עוֹשִׂין עֲלֵשׁוֹ בְּשִׁבְתּוֹ לְפָלוֹנִי הוּא - הָרִי זֶה לֹא יִקְבְּרוּ בּוֹ אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל עוֹלָמִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּפִרְהָסָא. וּמִתֵּר לְקַבְּרוֹ בּוֹ יִשְׂרָאֵל אַחֵר. וְהוּא, שְׂיִמָּתִין בְּכִדֵּי שִׁיעָשׂוֹ¹⁷. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה.**

(14) (משנה מסכת שבת דף קנא עמוד א) שגנאי הוא לישראל להיקבר בקבר שנתחלל שבת בפרסום בשבילו (הר"ן ותוספות במסכת בבא קמא דף פא עמוד א). (15) כלי נגינה עשוי מקנה נכוב ונקבים בצידו, והיו מחללים בו אחר מיטת המת לאבל ונהי. (16) רחוב, דרך הרבים. (17) והראב"ד השיג כאן, כיוון שרבינו מנמק בהלכה ח' את הדין שצריך להמתין בכדי שיעשה, משום שמה יאמר לנכרי לעשות לו, וימצא הדבר מוכן מייד, אם כן כאן מכיוון שהדבר נאסר לאותו ישראל שנעשה בשבילו לעולם, אין לאסור על אחר בכדי שיעשה, מכיוון שלא נעשה בשבילו.

ו. **נִכְרִי¹⁸ שֶׁהִבְיָא חֲלִילִין בְּשִׁבְתּוֹ לְמַת, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהִבְיָאן מִצַּד הַחוּמָה - יִמָּתִין לְמוֹצָאֵי שִׁבְתּוֹ בְּכִדֵּי**

(במצוות לא תעשה עה) משמע מכאן שאסור לישראל לתת לגוי לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת מדאורייתא, כי המקרא "לא ייעשה בהם" מוכיח כן; אבל הרמב"ן בפירושו לפסוק זה מבאר, כי אין אנו מזהירים מן התורה על מלאכת נכרי בשבת, אלא שיש בה שבות מדרבנן, כמו שאמרו בתלמוד: "אמירה לנכרי שבות" (מסכת גיטין דף ח עמוד ב), והמדרש במכילתא הוא אסמכתא (דרשה שאינה עיקרית), מפני שאין כוח ביד חכמים לגזור על דבר שמפורש היתרו בתורה, השתדלו חכמינו ז"ל בגזרם על השבותים לסמוך אותם למקרא, וכאן הכתוב: "לא ייעשה בנפגע מורה על איסור העשייה על ידי אחרים (המלבי"ם). רש"י (עבודה זרה דף טו עמוד ב) הראה את מקור האיסור בדברי קבלה (ישעיה פרק נח, עמוד יג) "אם תשיב משבת רגליך . . . ממצוא חפצין ודבר דבר" שלא יאמר לנכרי לעשות מלאכה בשבת מכיוון שהוא בכלל דיבור של חול שאסור בשבת. (3) "אין משלחין איגרת ביד נוכרי [=גוי] ערב שבת" (מסכת שבת דף יט עמוד א) וכן כתב הרא"ש בבבא מציעא פרק שביעי סימן ו' בשם רבינו סעדיה גאון.

ב. **נִכְרִי שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה מְעַצְמוֹ בְּשִׁבְתּוֹ: אִם בְּשִׁבְלֵי יִשְׂרָאֵל עָשָׂה אוֹתָהּ - אֲסוּר⁴ לְהִנּוֹת בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה עַד מוֹצָאֵי שִׁבְתּוֹ, וְיִמָּתִין⁵ בְּכִדֵּי שִׁתְעָשָׂה. וְהוּא, שְׁלֹא⁶ יֵהָא הַדְּבָר בְּפִרְהָסָא, עַד שִׁידְעוּ בּוֹ רַבִּים שְׂדִבְרֵי זֶה בְּשִׁבְלֵי פְלוֹנִי הוּא נַעֲשָׂה בְּשִׁבְתּוֹ. וְאִם בְּשִׁבְלֵי עֲצָמוֹ בְּלִבְד עָשָׂה - מִתֵּר⁷ לְהִנּוֹת בָּהּ בְּשִׁבְתּוֹ.**

(4) (מסכת שבת דף קכב עמוד א) אף לישראל אחר שלא נעשה בשבילו שלא ייחנה ממלאכה בשבת. (5) היינו בכדי שיעשה אותה המלאכה או בכדי שישעה המביא (מסכת ביצה דף כד עמוד ב). (6) נלמד מדין קבר להלן הלכה ה', ובכתב יד (מצ"ק) הנוסח: "הוא שיהיה הדבר", שאין צורך להמתין בכדי שתעשה אלא במלאכת פרהסיא, אבל מכל הפוסקים משמע כנוסח שלנו. (7) מסכת שבת דף קכב עמוד א "מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה ועשה נכרי כבש (קרוש משופע לעלות ולרדת בו מהספינה ליבשה) לירד בו, וירדו רבן גמליאל וזקנים".

ג. **פִּיצֵד? נִכְרִי שֶׁהִדְלִיק אֶת הָנֵר - מִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרוֹ יִשְׂרָאֵל; וְאִם בְּשִׁבְלֵי יִשְׂרָאֵל - אֲסוּר⁸. עָשָׂה נִכְרִי כֶּבֶשׂ לִירֵד בּוֹ מִן הַסְּפִינָה - יִרֵד אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל; וְאִם בְּשִׁבְלֵי יִשְׂרָאֵל - אֲסוּר. מֵלֹא מִים לְהִשְׁקוֹת בְּהֵמָתוֹ - מִשְׁקָה אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל; וְאִם בְּשִׁבְלֵי יִשְׂרָאֵל - אֲסוּר. לִקַּט עֲשָׂבִים לְהַאֲכִיל לְבֵהֵמָתוֹ - מְנִיחַ יִשְׂרָאֵל בְּהֵמָתוֹ⁹ לֶאֱכֹל מֵהֶן. וְהוּא, שְׁלֹא יֵהָא אוֹתוֹ הַנִּכְרִי מְפִיר לְאוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל; שְׁמָא יִרְכָּה מְלָאכָתוֹ בְּשִׁבְלוֹ, וְנִמְצָא עוֹשֶׂה בְּשִׁבְלֵי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן כָּל דְּבָר שֶׁאִפְשָׁר לְהַרְבּוֹת בּוֹ, לֹא יִהְיֶה בּוֹ בְּשִׁבְתּוֹ אֶלָּא אִם-כֵּן אֵינוֹ מְפִירוֹ.**

(8) מסכת שבת דף קכב עמוד א. (9) בברייתא (שם) "נכרי שליטק עשבים מאכיל אחריו ישראל" ומקשה הגמרא מדברי רבי חנינא שאסור להעמיד בהמתו על גבי מוקצה

בו אלא איסור דרבנן, אומר לנכרי ועושהו, ואם הוא דבר שאסור מן התורה לא יאמר לנכרי לעשותו. (29) חומרא בקצת מלאכות בשבת ויום טוב לשם מנוחה גמורה. (30) כי חולה ממש, אפילו אין בו סכנה עושים לו כל צרכיו על ידי נכרי, ודברים שאין בהם מלאכה דאורייתא מותר אף על ידי ישראל (למעלה פרק ב); אבל "אין מדמין דבר לדבר בענייני השבותים, ואין לך בהן להתיר אלא מה שהתירו חכמים" (מגיד משנה). (31) להביא מים חמים מחצר לחצר שלא עירבו ביניהן, לרחוץ את הקטן לצורך מצוות מילה. ראה הלכה י.

י. פיצד? אומר ישראל לנכרי בשבת לעלות באילן או לשוט על פני המים כדי להביא לו שופר או ספין למילה, או מביא לו מחצר לחצר שאין ערוב ביניהן מים חמין להרחיץ בהם קטן ומצטער.³² וכן כל³³ פיוצא בזה.

(32) בנוסחה אחרת: "או מצטער" (כתב יד התימנים). (33) דעת התוספות (מסכת גיטין דף ח עמוד ב) שרק במילה התירו כיוון שמילה גופה דוחה שבת.

יא. הלוקח בית³⁴ בארץ ישראל מן הנכרי - מתר לו לומר לנכרי לכתב לו שטר בשבת; שאמירה לנכרי בשבת אסורה מדבריהם, ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו בדבר זה.³⁵ וכן הלוקח בית מהם בסוריא³⁶, שסוריא בארץ ישראל לדבר זה.³⁷

(34) (מסכת בבא קמא דף פ עמוד ב) "הקונה בית בארץ ישראל כותבין עליו אונו (שטר מכירה) אפילו בשבת. בשבת סלקא דעתך? (וכי יעלה על הדעת שכותבין בשבת?) אלא אומר לנכרי ועושה (שמשום מצוות יישוב ארץ ישראל התירו שבות)", ובירושלמי (מסכת מועד קטן פרק ב הלכה ד): רבי יהושע בן לוי שאל לרשב"ל מהו ליקח בתים מן הנכרי? אמר לו: אימת שאל רבי, בשבתא (אם מותר לקנות בשבת)? תנא: בשבת מותר (לקנות). כיצד הוא עושה (כיוון שאין היהודי מוסר לו כסף)? מראה לו כיסין של דינרין (כדי שהנכרי יקח לעצמו את הכסף) והגוי חותם ומעלה לארכיים (לארכיון, לשלטון), שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת, וכתוב "עד רדתה" - אפילו בשבת; ראה למעלה בסוף פרק ב. (35) ואף כי משום מצוה לא התירו לומר לנכרי אלא איסור שבות לישראל (למעלה הלכה י'), אבל משום מצוות יישוב ארץ ישראל, שהיא גדולה משאר מצוות, עד שאמרו עליה בספרי (פרשת ראה פסוקא פ') על המקרא "וירשת אותם וישבת בארצם" וסמוך לו "שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך" - "ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה" - התירו אף מלאכה דאורייתא - כתיבה על ידי נכרי. (36) היא מהארצות שכבש דוד, חוץ לארץ כנען, קודם שכבש כל ארץ ישראל (הלכות תרומות פרק א הלכה ג). (37) (מסכת גיטין דף ח עמוד ב).

יב. פוסק³⁸ אדם עם הנכרי על המלאכה³⁹ וקוצץ⁴⁰ דמים, והנכרי עושה לעצמו⁴¹. ואף-על-פי שהוא

שכיבא במקום קרוב, ואחר כך יספדו בהן; שפא בלילה הביאום במקום אחר עד החומה, ובבקר נכנסו בהן.¹⁹ ואם ידע בודאי שמקום פלוני הביאום בשבת - ימתין בכדי שיבואו מאותו מקום אחר השבת. והוא, שלא יהא הדבר בסרטיא²⁰ גדולה, כמו שאמרנו.

(18) (משנה וגמרא מסכת שבת דף קנא עמוד א). (19) ואף בספק דרבנן לקולא, ותחום שבת אלפיים אמה הוא רק מדרבנן, בכל זאת אסור להשתמש בחלילין שהרי אפשר להמתין עד הערב ויהיו בהיתר גמור ואין צורך להיכנס בספק איסור (טורי זהב אורח חיים סימן שכה). (20) בנוסחה אחרת: "בפרהסיא גדולה" (כתב יד התימנים). נמצא שדין חלילים שווה לארון וקבר. ומה ששנינו (שם) חלילים לחוד וארון וקבר לחוד הוא מפני שהדרך היא שארון וקבר בפרהסיא וחלילים בצינעא.

ז. עיר²¹ שישראל ונכרים דרין בתוכה, והיתה בה מרחץ המרחצת²² בשבת: אם רב²³ נכרים - מתר לרחץ בה למוצאי שבת מיד; ואם רב ישראל - ימתין בכדי שיחמו חמין, שפשיל הרב הוחמו; מוחצה למחצה²⁴ - ימתין בכדי שיחמו חמין²⁵. וכן כל פיוצא בזה.

(21) מכשירין פרק ב משנה ה. (22) שרוחצים בה בשבת. (23) (מסכת שבת דף קכב עמוד א) רוב האנשים המתרחצים במרחץ בעונה זו שבעבורם מחמם הנכרי את המרחץ. (24) בשביל שניהם נעשה. (25) מים לרחיצה.

ח. ישראל שאמר לנכרי לעשות לו מלאכה זו בשבת, אף-על-פי שעבר ומכין אותו מפת מרדות²⁶ - מתר לו להנות באותה מלאכה לערב אחר שימתין בכדי שתעשה. ולא אסרו בכל מקום שימתין בכדי שיעשו אלא מפני²⁷ דבר זה: שאם תאמר יהא מתר מיד, שפא יאמר לנכרי לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד. וכיון שאסרו עד שימתין בכדי שיעשו, לא יאמר לנכרי לעשות לו; שהרי אינו משתפר בלום, מפני שהוא מתעכב לערב בכדי שיעשה דבר זה שיעשה בשבת.

(26) ראה למעלה פרק א הלכה ג. (27) לפי טעם זה לא אמרו להמתין בכדי שיעשו רק לאותו ישראל שבשבילו נעשתה המלאכה, אבל לישראל אחר לא; אבל רש"י ביאר הטעם (מסכת ביצה דף כה עמוד ב): "כדי שלא ייהנה ישראל ממלאכת שבת או יום טוב" ולפי זה אין הבדל בין ישראל זה או אחר, ראה הלכה ה'.

ט. דבר שאינו מלאכה²⁸, ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות²⁹ - מתר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת. והוא, שיהיה שם מקצת³⁰ חלי, או יהיה צריך לדבר צרך הרבה, או מפני מצוה³¹.

(28) (מסכת עירובין דף סז עמוד ב דף סח עמוד א) שאין

על ידי נכרי בקבלנות משום חילול השם (מגן אברהם).
50) אם בנו נכרים לישראל בית בשבת באיסור, נכון להחמיר שלא ייכנסו לדור בו (טור); אבל אם התנה ישראל שלא לעשותו בשבת, והנכרי לא קיים את התנאי מותר לדור בו (מרדכי, רבינו תם).

טו. וכן⁵¹ מתר לאדם להשפיר פרמו או שדהו לנכרי אף-על-פי שהוא זורע ונוטע בשבת, שהרואה יודע ששכורין⁵² הן או באריסות⁵³ נתן להן⁵⁴. ודבר ששם ישראל בעליו קרוי עליו, ואין דרך רב אנשי אותו המקום להשפירו או לתנו באריסות⁵⁵ - אסור להשפירו לנכרי⁵⁶; מפני שהנכרי עושה באותו המקום מלאכה בשבת, והוא נקרא על שם הישראל בעליו⁵⁷.

51) (מסכת עבודה זרה דף כא עמוד ב). 52) שהנכרי משלם לישראל דבר קצוב לשנה, ונוטל לעצמו כל הפירות והרווחים ואין לישראל הנאה במה שהנכרי עובד בשבת. 53) שהנכרי עובד בשדה של ישראל ומקבל מתבואת האדמה למחצה, לשליש ולרביע, ואת עבודתו בשבת, "אדעתא דנפשיה קעביד" - עושה לתועלת עצמו, להרבות חלקו. 54) כי שדה וכרם היו משכירים לרוב בתנאים אלה. 55) אלא שמשלם דבר קצוב לנכרי בשכר עבודתו, וכל הפרי לישראל. 56) גם על ידי שכירות ואריסות, מכיוון שרוב בני המקום משכירים באופן זה. 57) וזהו איסור גמור שהנכרי יעבוד מלאכתו בשבת כמבואר בתחילת הפרק.

טז. מתר⁵⁸ להשאל פלים ולהשפיר לנכרי ואף-על-פי שהוא עושה בהן מלאכה בשבת, מפני שאין אנו מצוים על שביתת הפלים⁵⁹. אבל בהמתו ועבדו - אסור, מפני⁶⁰ שאנו מצוין על שביתת בהמה ועבד.

58) (משנה מסכת שבת דף יז עמוד ב). 59) מבואר למעלה פרק ג' הלכה א'. ומה שאמרו (מסכת שבת דף יט עמוד א'): "לא ישכיר אדם כליו לנכרי בערב שבת, בד' וה' מותר", דעת רבינו שברייתא זו נאמרה לפי דעת בית שמאי שאדם מצוה על שביתת כליו, אולם לפי שהלכה כבית הלל מותר; אבל התוספות והראב"ד חולקים עליו וסוברים כי בשכירות גם לנו אסור, שנראה כנוטל שכר מלאכת השבת, אבל להשאל מותר (אורח חיים סימן רמו).

60) שכתוב (שמות פרק כג, עמוד יב): "למען ינוח שורך וחמורך, וינפש בן אמתך והגור" מכאן ש"מצוה אדם על שביתת בהמתו כמורו" (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ה הלכה ג); אבל מה שנוגע לנוחיות הבהמה ולגופה מותר, כמובא במכילתא: "למען ינוח שורך" - "שיהא (השור) תולש מן הקרקע ואוכל", שאם יחבשנו בתוך ביתו, אין זה נוח לשור.

יז. המשתתף⁶¹ עם הנכרי במלאכה או בסחורה או בפננות: אם התנו בתחלה⁶² שיהיה שוכר השבת לנכרי לבדו, אם מעט אם הרבה⁶³, ושוכר יום אחר

1 עושה בשבת⁴² - מתר⁴³. וכן השוכר את הנכרי לנמים הרבה⁴⁴ - מתר, אף-על-פי שהוא עושה בשבת. כיצד? כגון ששוכר הנכרי לשנה או לשנים שיכתב לו או שיארג לו - הרי זה פותח ואורג בשבת, ומת; כאלו קצין עמו שיכתב לו ספר או שיארג לו בגד, שהוא עושה בכל עת שיצאה. והוא, שלא יחשוב עמו יום יום.

38) מתנה. 39) במשנה (מסכת שבת דף יז עמוד ב): בית הלל מתירים למסור עורות לעבדם וכלים לכובס נכרי ערב שבת קודם חשיכה, אף שהנכרי עושה מלאכתו בשבת (ראה למעלה בפרק ג בהלכות שביתת כלים). 40) וקוצב. 41) הנכרי עושה לתועלת עצמו, למהר להשלים מלאכתו, ואין היהודי מקפיד שיעבוד הנכרי בשבת. 42) בביתו של נכרי. ירושלמי (מסכת שבת פרק א הלכה ח): "אומנין עכו"ם שהיו עושין עם ישראל, בתוך ביתו של ישראל - אסור, - ובתוך בתיהן (של נכרים) מותר". 43) כשהגוי עובד ב"קבלנות" - שמקבל עליו לגמור את העבודה כולה במחיר קבוע ולא בשכר יומי (הגהות מיימוניות). 44) שאין היהודי אומר לנכרי לעבוד בשבת וגם אינו מרוויח מעבודתו בשבת, אבל הראב"ד השיג, וסובר שהיהודי מרוויח במלאכת הנכרי בשבת, כי שמא יצטרך למלאכתו גם אחרי שבת ולא יוכל לעשות שתייהן כאחד, אבל אם שכרו לכתוב לו תמיד בשנה זו, או לארוג לו תמיד, או אם שכרו לכל המלאכות שיצטרך לו במשך זמן השכירות, גם לדעת רבינו - אסור (מגן אברהם סימן רמד).

8 יג. במה⁴⁵ דברים אומרים⁴⁶? בצנעה⁴⁷, שאין מפירים הפל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא; אבל אם היתה ידועה וגלויה ומפרסמת - אסורה. שהרואה את הנכרי עוסק, אינו יודע שקצין, ואומר שפלוני שוכר הנכרי לעשות לו מלאכה בשבת.

45) מסכת מועד קטן דף יב עמוד א. 46) שמותר לצוות לנכרי לעשות מלאכת ישראל בקבלנות. 47) שאין מכירים שהמלאכה היא בשביל ישראל אף אם נעשית בפרהסיא (רבינו ירוחם).

14 יד. לפיכך⁴⁸, הפוסק עם הנכרי לבנות לו חצרו או כתלו או לקצר את שדהו, או ששוכר שנה או שנים לבנות לו חצר או לטע לו פרים: אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום - אסור לו להניחן לעשות בשבת, מפני הרואים⁴⁹ שאינם יודעים שפסק⁵⁰; ואם היתה המלאכה חוץ לתחום - מתר, שאין שם ישראל שיצאה את הפועלין בשהן עושין בשבת.

48) מסכת מועד קטן דף יב עמוד א. 49) במסכת ראש השנה דף כד עמוד ב מבואר שדבר האסור משום חשד מותר בשל רבים. "דברבים ליכא (אין) חשדא" ולפי זה היה מותר להעסיק גוי בשבת לטובת עניין ציבורי (מגן אברהם סימן רמד) מכל מקום לא התירו לבנות בית הכנסת בשבת

קצץ⁷³ עמו שֶׁכָּר הוֹלֵכָה - מִתֵּר, וְאִפְלוּ נִתְּנָה לוֹ עֶרֶב
שֶׁבֶת עִם חֲשֻׁכָה⁷⁴. וְהוּא, שֵׁינָא בֵּה מִפְתַּח בֵּיתוֹ קִדְם
הַשֶּׁבֶת. וְאִם לֹא קָצַץ: אִם יֵשׁ בְּמִדְיָנָה⁷⁵ אָדָם קְבוּעַ⁷⁶
שֶׁהוּא מְקַבֵּץ הָאֲגָרוֹת וְשׁוֹלַח אוֹתָם לְכָל מִדְיָנָה
וּמִדְיָנָה עִם שְׁלוּחָיו - מִתֵּר לָתֵן לַנִּכְרִי הָאֲגָרָה.
וְהוּא, שִׁיחִיָּה שְׁהוּת בְּיוֹם כְּדִי שִׁינִיעַ לַבֵּית הַסְמוּךְ
לְחֻמָּה⁷⁷ קִדְם הַשֶּׁבֶת; שְׁמָא זֶה שְׁמֻקְבָּל הָאֲגָרוֹת
וְשׁוֹלָחַן, בֵּיתוֹ סְמוּךְ לְחֻמָּה הוּא. וְאִם אֵין שָׁם אָדָם
קְבוּעַ לָכֵן, אֲלֵא הַנִּכְרִי שְׁנוֹתְנִין לוֹ הָאֲגָרָה הוּא
שְׁמוּלִיכָה לְעִיר אַחֲרָת - אֲסוּר⁷⁸ לְשַׁלַּח בֵּיד נִכְרִי
הָאֲגָרָה לְעוֹלָם, אֲלֵא אִם-כֵּן קָצַץ לוֹ דְּמִים.

(72) (מסכת שבת דף יט עמוד א). (73) קצב, קבע שכרו.
(74) (משנה מסכת שבת דף יז עמוד ב). (75) בנוסחה אחרת:
"עִימוּ בְּמִדְיָנָה" (מער"ק). (76) "דקביע בי דואר במתא"
(קבוע דואר בעיר) ואדם ממונה לקבל מכתבים ולשלחם
למטרתם. (77) לחומת העיר שנשלח לשם המכתב.
(78) "אמרו עליו על רבי יוסי הכהן, שלא נמצא כתב ידו ביד
נכרי מעולם, שלא יוליכנו בשבת (מסכת שבת דף יט עמוד א).

כא. נכרי⁷⁹ שֶׁהֵבִיא חֲפָצָיו בְּשֶׁבֶת וְהִכְנִיסָן לְבֵית
יִשְׂרָאֵל⁸⁰ - מִתֵּר. וְאִפְלוּ אָמַר לוֹ: הִנִּיחֵן בְּזוּיָת זֹו -
הֲרִי זֶה מִתֵּר. וּמִזְמָנִין⁸¹ אֵת הַנִּכְרִי בְּשֶׁבֶת וְנוֹתְנִין
לְפָנָיו מְזוֹנוֹת לְאֶכְלָן; וְאִם נָטְלָן⁸² וְיִצָּא - אֵין נִזְקָקִין
לוֹ, מִפְּנֵי שְׁאֵין שְׁבִיתָתוֹ עָלֵינוּ. וְכֵן נּוֹתְנִין⁸³ מְזוֹנוֹת
לְפָנָיו הַפֶּלֶב בְּחָצֵר; וְאִם נָטְלָן וְיִצָּא - אֵין נִזְקָקִין לוֹ.

(79) (מכילתא פרשה ט): "ששת ימים תעשה מלאכה, הא לא
תעשה אתה ולא יעשה חבירך אבל יעשה נכרי מלאכתו".
(80) אבל לקבלו ממנו ולסייעו אסור, וראה למעלה פרק א
הלכה טו במלאכה שעשאוה שנים. (81) (מסכת ביצה דף כא
עמוד ב) אבל לא ביום טוב, שמא ירבה לבשל בשבילו,
ומלאכת אוכל נפש הותרה ביום טוב רק בשביל ישראל
(הלכות יום טוב פרק א הלכה טו). (82) אבל לתת ידו
שיוציא - אסור (ירושלמי). (83) (מסכת שבת דף יט עמוד
א).

כב. מִי⁸⁴ שֶׁהָיָה בָּא בְּדֶרֶךְ וְקִדַּשׁ עָלָיו הַיּוֹם, וְהָיָה
עִמּוֹ מְעוֹת - נּוֹתֵן כִּיסוֹ לַנִּכְרִי לְהוֹלִיכּוֹ לוֹ, וְלִמְוָצָאִי
שֶׁבֶת לִזְקָחוֹ מִמֶּנּוּ. וְאַף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ שֶׁכָּר עַל
זֶה, וְאַף-עַל-פִּי שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ מִשְׁחֻשְׁכָּה⁸⁵ - מִתֵּר. מִפְּנֵי
שְׁאֵדָם בְּהוֹל עַל מְמוֹנּוֹ, וְאִי אֶפְשָׁר שִׁישְׁלִיכֵנּוּ; וְאִם
לֹא תִתִּיר לוֹ דְּבָר זֶה, שְׁאֵין אֲסוּרוֹ אֲלֵא מִדְּבָרֵי
סוּפְרִים⁸⁶ - יְבוֹאֵא⁸⁷ לְהִבְיֹאוֹ בִּידוֹ, וְעוֹבֵר עַל מְלָאכָה
שֶׁל תּוֹרָה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כִּכִּיסוֹ; אֲכָל
מְצִיאָה⁸⁸ - לֹא יִתֵּן לַנִּכְרִי, אֲלֵא מוֹלִיכָה בְּפָחוֹת
פָּחוֹת⁸⁹ מֵאַרְבַּע אַמּוֹת.

(84) (מסכת שבת דף קנ עמוד א). (85) רבינו חולק על רש"י
שפירש "נותן כיסו לנכרי" מבעוד יום. (86) ראה פרק א
הלכה ג. (87) בתוספות כתבו: "מכאן יש ללמוד, למי

1 כִּנְגֵד יוֹם הַשֶּׁבֶת לְיִשְׂרָאֵל לְבִדּוֹ - מִתֵּר. וְאִם לֹא
2 הִתְנוּ בְּתַחֲלָה - כְּשִׁיבֹאוֹ לְחֵלֶק, נוֹטֵל הַנִּכְרִי שֶׁכָּר
3 הַשֶּׁבֶתוֹת כֵּלָן לְבִדּוֹ, וְהַשָּׂאָר חוֹלְקִין אוֹתוֹ. וְאִינוּ
4 מוֹסִיף לוֹ כְּלוּם⁶⁴ כִּנְגֵד יוֹם הַשֶּׁבֶת, אֲלֵא אִם-כֵּן
5 הִתְנוּ בְּתַחֲלָה. וְכֵן אִם קָבְלוּ שָׂדֶה בְּשִׁתְּפוֹת - דִּין
6 אַחֵד הוּא.

(61) (מסכת עבודה זרה דף כב עמוד א). (62) אין הנכרי
נחשב כעושה בשליחותו של ישראל. (63) בברייתא שם:
"ואם התנו מתחילה - מותר, ואם באו לחשבון - אסור",
וסובר רבינו שהכוונה היא, אפילו אם התנו מלכתחילה:
"טול חלקך בשבת ואני בחול", אם בא אחר כך בעת
החשבון לומר: אתה נטלת בעד שבת כך וכך, ואני בעד יום
חול כך וכך - אסור, אלא יטול הנכרי שכר שבת והיהודי
שכר יום אחר, בין מעט בין הרבה. (64) בגמרא נסתפקו:
סתמא (אם לא התנו בתחילה) מה? ולא נפסקה ההלכה,
ופסק רבינו לחומרא, שלא יטול ישראל חלקו רק משכר
החול; אבל הרא"ש פסק כיוון ש"אמירה לנכרי שבות"
וספק דרבנן לקולא, יכול ליטול חצי השכר עם הנכרי.

7 יח. וְאִם לֹא הִתְנוּ, וּבָאוּ לְחֵלֶק הַשָּׂדֶה, וְלֹא הָיָה
8 שֶׁכָּר שֶׁבֶת יְדוּעַ - יִרְאֶה לִי, שֶׁהַנִּכְרִי נוֹטֵל לְבִדּוֹ
9 שְׁבִיעִית⁶⁵ הַשָּׂדֶה, וְהַשָּׂאָר חוֹלְקִין. הַנּוֹתֵן מְעוֹת
10 לַנִּכְרִי לְהַתְעַסֵּק בָּהֶן - אַף-עַל-פִּי שֶׁהַנִּכְרִי נוֹשֵׂא
11 וְנוֹתֵן בְּשֶׁבֶת, חוֹלְקִין⁶⁶ עִמּוֹ בְּשֶׁכָּר בְּשִׁוְהָ⁶⁷. וְכֵן הוֹרוּ
12 כֹּל הַגְּאוּנִים.

(65) זהו לדעת רבינו שהחמיר בסתמא כמבואר למעלה. אבל
לדעת הרא"ש מחלקים את השכר בשווה מבלי להזכיר את
יום השבת כלל. (66) תשובת הגאונים בשם רב שרירא
גאון (בית יוסף). (67) שאין מלאכה זו מוטלת על ישראל
לעשותה, ואין הנכרי עושה בשבת שליחותו של ישראל,
וגם אין ניכר של מי העסק.

13 יט. לֹא⁶⁸ יִתֵּן אָדָם בְּעֶרֶב שֶׁבֶת פְּלִים לְאֶמֶן נִכְרִי
14 לְעִשּׂוֹתָן, אַף-עַל-פִּי שְׁפִסְקָן⁶⁹ עִמּוֹ, אֲלֵא בְּכִדִּי שֵׁינָא
15 בָּהֶן מִבֵּיתוֹ קִדְם שְׁחֻשְׁכָּה⁷⁰. וְכֵן לֹא יִמְכּוֹר אָדָם
16 חֲפָצָיו לַנִּכְרִי, וְלֹא יִשְׁאִילֵנּוּ וְלֹא יִלְוּנּוּ⁷¹ וְלֹא
17 יִמְשַׁכְּנֵנּוּ, וְלֹא יִתֵּן לוֹ בְּמִתְּנָה, אֲלֵא בְּכִדִּי שֵׁינָא
18 בְּאוֹתוֹ חֲפֵץ מִפְתַּח בֵּיתוֹ קִדְם הַשֶּׁבֶת. שְׁפָל זִמֵּן
19 שֶׁהוּא בְּבֵיתוֹ, אֵין אָדָם יוֹדַע אֵימָתִי נָתַן לוֹ; וְכִשְׁיִצָּא
20 הַנִּכְרִי מִבֵּיתוֹ בְּשֶׁבֶת וְחֲפֵץ יִשְׂרָאֵל בִּידוֹ, יִרְאֶה כְּמִי
21 שֶׁהוֹלִיחוֹ לַנִּכְרִי אוֹ מִשְׁכְּנּוֹ אוֹ פִּסְק עִמּוֹ אוֹ מְכַר לוֹ
22 בְּשֶׁבֶת.

(68) (מסכת שבת דף יז עמוד ב דף יח עמוד ב). (69) כמבואר
למעלה בהלכה יב שמותר אף אם הנכרי עושה המלאכה
בשבת. (70) מבעוד יום. (71) טעם הדבר, שהרואה יחשוב
שהיהודי ציווהו להוליך את החפץ מחוץ לבית לעשות בו
מלאכה, ולא שידע שהנכרי נושאו לצורך עצמו (סמ"ג).

23 כ. הַנּוֹתֵן⁷² אֲגָרָת לַנִּכְרִי לְהוֹלִיכָה לְעִיר אַחֲרָת: אִם

התינוק - לא יתן לו שְׂכָרוֹ¹⁰⁰ שֶׁל שַׁבָּת. לְפִיכָךְ אֵין
אֲחֵרִיּוֹת שַׁבָּת עָלָיו. וְאִם הָיָה הַשָּׂכִיר שָׂכִיר שַׁבָּת¹⁰¹
או שָׂכִיר שָׁנָה - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מִשְׁלָם. לְפִיכָךְ
אֲחֵרִיּוֹת שַׁבָּת עָלָיו. וְלֹא יֹאמְרוּ לוֹ: תֵּן לִי שְׂכָרִי שֶׁל
שַׁבָּת; אֲלֵא אוֹמְרוֹ לוֹ: תֵּן לִי שְׂכָרִי שֶׁל שָׁנָה אוֹ שֶׁל
עֶשְׂרֵה יָמִים.

(98) (מסכת בבא מציעא דף נח.) (99) אף שהשמירה עצמה אינה אסורה בשבת. (100) ליטול שכר שבת במפורש אסור שדומה למקח וממכר. (101) של כל השבוע ביחד או של כל השנה ביחד מותר, ששכר שבת בהבלעה מותר ליטול.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

(1) כלל בו מניין אבות המלאכות והן ל"ט, וכתבן על סדר המשנה. ושם ביאר מהו אב ומהו תולדה, וההפרש שיש בין האבות והתולדות. ולא נתבארו שם תולדות כל המלאכות, אלא מקצתן, לדמיון מה הן תולדות.

א. מלאכות³ שְׁחִיבִין עֲלֵיהֶן סְקִילָה⁴ וְכֶרֶת⁴ בְּמִזֵּד,
או קֶרֶפֶי חֲטָאת בְּשָׁגָגָה - מֵהֵן אָבוֹת⁵ וּמֵהֵן⁶
תולדות. ומנין כל אבות מלאכות - ארבעים חסר
אחת⁸. ואלו הן: הַחֲרִישָׁה⁹. וְהַזְרִיעָה¹⁰. וְהַקְצִירָה¹¹.
וְהַעֲמִירָה¹². וְהַדִּישָׁה¹³. וְהַזְרִיעָה¹⁴. וְהַבְרִירָה¹⁵.
וְהַטְחִינָה¹⁶. וְהַהֲרָקָה¹⁷. וְהַלִּישָׁה¹⁸. וְהַאֲפִיעָה¹⁹.
וְהַגְזִיזָה²⁰. וְהַלְבִּיזָה²¹. וְהַנְּפוּץ²². וְהַצְבִּיעָה²³.
וְהַטְוִיעָה²⁴. וְעֲשִׂית הַגִּירִין²⁵. וְהַנְּסַכַּת הַמִּסְכָּה²⁶.
וְהַזְרִיעָה²⁷. וְהַבְצִיעָה²⁸. וְהַקְשִׁירָה²⁹. וְהַהֲתָרָה³⁰.
וְהַתְפִּירָה³¹. וְהַקְרִיעָה³². וְהַבְנִיזָה³³. וְהַסְתִּירָה³⁴.
וְהַפָּאָה בַּפִּטְיִשׁ³⁵. וְהַצִּידָה³⁶. וְהַשְׁחִיטָה³⁷.
וְהַהֲפָשְׁטָה³⁸. וְהַהֲעַבְדָה³⁹. וּמַחֲזִיקַת הָעוֹר⁴⁰.
וְהַתְכוּזָה⁴¹. וְהַכְתִּיבָה⁴². וְהַמְחִיקָה⁴³. וְהַשְׂרִטָה⁴⁴.
וְהַהֲבַעְרָה⁴⁵. וְהַכְפֹּיִי⁴⁶. וְהַהוֹצָאָה⁴⁷ מִרְשׁוֹת לְרִשְׁוֹת.

(2) שבת עג, א. (3) העוסק בדבר שיש בו אומנות, או הַמְשִׁנָּה חומר גלמי, מחדשו או מתקנו - עושה מלאכה. הוצאה אינה מלאכה חשובה. וב'תוספות' נזכרה בשם "מלאכה גרועה", אבל חז"ל דרשו איסור הוצאה מהמקרא: "ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר: איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש, ויכלא העם מהביא" (שמות לו, ו), שלא יוציאו נדבות מבתיכם להביאם למשכן בשבת (שבת צו:). ועוד דרשו (עירובין יז: ובתוס' שם): "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" (שמות טז, כט) אל יצא בשבת עם הכלי ללקוט את המן כדרך שהוא עושה בחול, וירמיה (יז, כב) הזהיר: "ולא תוציאו משם מבתיכם ביום השבת". ובנחמיה (יג, יט) "ומנערי העמדת על השערים, לא יבא משא ביום השבת". (4) מבואר למעלה פ"א ה"א. (5) מהכתוב בתורה (שמות לה, ב): "ששת ימים תעשה מלאכה, וביום השביעי יהיה לכם קודש, שבת שבתון לה", כל העושה בו מלאכה יומת", דרשו חז"ל (שבת מט:). מסמיכות מלאכות השבת למשכן, שכל המלאכות שהיו במשכן, אסורות בשבת; והמלאכה שהיתה חשובה במשכן

שמתירא מן הלסטים או מן השלטון של נכרים, מותר לו לטלטל המעות כדי להחביאן כי משום הפסד היתירו לו לטלטלן, ונחלקו בדבר הרמב"ן והרשב"א ("מגיד משנה"). (88) מבואר להלן פרק כ, הלכה ז. (89) (מסכת שבת דף קנג עמוד ב): "אמר רבי יצחק, עוד אחרת הייתה שם ולא רצו חכמים לגלותה, משום "כבוד אלוקים הסתר דבר" (מותר להסתיר דברי תורה מפני כבוד שמים), לא היתירו (להעביר מעות) פחות פחות מד' אמות, שלא יבוא להעבירן ד' אמות שלימות", אבל רבינו סמך על מה שאמרו (מסכת עבודה זרה דף ע עמוד א): אמר רבא אמר לי איסור גיורא (הגר), כי הווינן בארמיותן, אמרין, יהודאי לא מנטרי שבתא כמה כיסי קא משתכחי בשוקא? (שאם שומרים שבת כמה ארנקים נמצאים בשוק?) ולא ידענא דסבירא לן, כרבי יצחק (ולא ידעתי שסוברים כרבי יצחק), מוליכו (לארנק-כסף) פחות פחות מד' אמות.

1 כג. יִשְׂרָאֵל⁹⁰ שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת: אִם עֶבֶר וְעָשָׂה
2 בְּזֵדוֹן - אֲסוּר לוֹ לְהִנּוֹת בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה לְעוֹלָם⁹¹,
3 וּשְׂאֵר יִשְׂרָאֵל מִתֵּר לָהֶם לְהִנּוֹת בָּהּ לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת
4 מִיָּד⁹². שְׁנֹאֲמַר: וּשְׁמִרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִיא -
5 הִיא⁹³ קֹדֶשׁ וְאֵין מַעֲשִׂיהָ קֹדֶשׁ. מִיָּד? יִשְׂרָאֵל
6 שֶׁבָּשָׁל בַּשַּׁבָּת בְּמִזֵּד - לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת יֹאכֵל לְאַחֲרֵים,
7 אֲבָל לוֹ לֹא יֹאכֵל עוֹלָמִית. וְאִם בָּשָׁל בְּשָׁגָגָה -
8 לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת יֹאכֵל, בֵּין הוּא בֵּין אֲחֵרִים, מִיָּד⁹⁴. וְכֵן
9 כָּל פְּיוּצָא בְּזָה.

(90) (מסכת תרומות פרק ב משנה ג ומסכת חולין דף טו עמוד א.) (91) קנסוהו רבנן משום שחילל שבת במזיד ואף הקדירה אסורה לו לעולם (הרשב"א). (92) ואינו צריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשה, ראה למעלה הלכה ב. (93) ואף שדרשו מהפסוק (דברים פרק יד פסוק ג) "לא תאכל כל תועבה" כל שתיעבתי לך, הרי הוא בבל תאכל (מסכת חולין דף קיד עמוד ב), כאן למדו: "היא קודש ואין מעשיה קודש" - שמעשה שבת לא נאסר. (94) דעת הראשונים שצריך להמתין בכדי שיעשה שלא ינהה ממלאכת שבת, אבל רבינו סובר בהלכה ח' שלכן צריך להמתין בכדי שיעשה שלא יבוא לעשות כן בפעם אחרת, וזה רק במלאכה על ידי נכרי, אבל לא כשעשה ישראל בשוגג.

10 כד. פְּרוֹת⁹⁵ שֶׁיֵּצְאוּ חוּץ לַתְּחוֹם וְחִזְרוּ: ⁹⁶ בְּשׁוּגָג -
11 יֹאכְלוּ בַּשַּׁבָּת⁹⁷, שֶׁהִרִי לֹא נַעֲשָׂה בְּגוֹפֶן מַעֲשֶׂה וְלֹא
12 נִשְׁתַּנּוּ; בְּמִזֵּד - לֹא יֹאכְלוּ עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת.

(95) (מסכת עירובין דף מא עמוד ב). (96) אפילו למקומם. והראב"ד השיג שזה דווקא אם חזרו לתוך התחום שלא למקומם, אבל אם חזרו למקומם, אפילו יצאו במזיד - מותר לאכלם, אבל דעת רבינו כרבי אליעזר בן יעקב: "לעולם אסורים עד שיחזרו למקומם שוגגים" והלכה כמותו, שהרי "משנתנו של רבי אליעזר בן יעקב קב (הלכות מעטות) ונקי (הלכה כמותו)" (מסכת יבמות דף מט עמוד ב והקדמת הרמב"ם למשנה). (97) ראה הלכות יום טוב פרק ה הלכה י.

13 כה. הַשּׁוֹכֵר⁹⁸ אֶת הַפּוֹעֵל לְשִׁמּוֹר⁹⁹ לוֹ אֶת הַפֶּהָה וְאֶת

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ומתכוון לתקנה; בנוסח אחר: והפציעה ('מעשה וקח').
 (29) חיבור שני חוטים על ידי פתיל, בקשר של קיימא ומעשה אומן. (30) התרת קשר של קיימא (קשר קיים, חזק). תולדתה: המפריד פתולי חבלים. (31) איחוד שני דברים נפרדים. תולדתה: המדבק ניירות או עורות על ידי דבק. (32) ההפרדה בין הדבקים. תולדתה: המפריד ניירות או עורות דבוקים. (33) בנין או נטיית אוהל, או הוספה על בנין. (34) סתירת בנין או אוהל, כדי לתקן. תולדתה: המפרק עץ תקוע לשם תיקונו. (35) עשיית פעולה שעל-ידה ניכר גמר המלאכה. אפילו פעולה קטנה כמכה בפטיש. (36) צידת כל דבר שבמינו ניצוד, לתפוס או לנעול בפניו. תולדתה: המשסה כלב לצוד חיה, ועמד בפניה עד שהגיע הכלב ותפסה. (37) המתה או הוצאת הדם, היא הנפש. תולדתה: החונק את החי עד שימות, השולה דג מן הים והניחו עד שיבש בין סנפיריו כסלע. (38) הפרדת עור בעל חי מבשרו לאחר מיתתו. תולדתה: המפשיט לדלול (חתיכת בשר בולטת) שעל העור לצד הבשר. (39) תיקון העור וריכוכו, שיתקיים זמן רב. (40) הסרת השער והצמר מהעור להחליקו. תולדתה: המורט נוצות, הממרח זפת על חפץ להחליקו. (41) התקנת חפץ לצרכו לפי מדת ארכו ורחבו. תולדתה: הקוטם (קוצץ) את הכנף. (42) רשימת שתי אותיות בדיו או בצבע על דבר המתקיים. (43) הכשרת מקום ראוי לכתוב עליו לפחות שתי אותיות. (44) חקיקה ורשימת כל דבר המתקיים. תולדתה: המשרטט על העץ לשם נסירה במידה שוה. (45) הבערת אש או ריבוייה, בין להתחמם בין להאיר. תולדתה: הנותן שמן בנר הדולק. (46) כיבוי אש ומיעוט זמן ההבערה. תולדתה: הנוטל שמן מנר הדולק. (47) הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים. ועיין להלן פרק יב הלכה ח.

- ב. פל' 48 אלו המלאכות, וכל שהוא מענינם 49 - הם
 הנקראין אבות מלאכות. פיצד הוא ענינו? אַחַד
 החורש או החופר או העושה חריץ - הרי זה אב
 מלאכה; שְׁפָל אֶחָת וְאַחַת מֵהֶן חִפְרָה בְּקֶרְקַע,
 וְעִנֵּן אֶחָד הוּא.

(48) שבת עג, ב. (49) במנין ל"ט המלאכות, לא חשבו אלא אותן שהיו במשכן (שבת מט:). אולם גם כל מלאכה שהיתה דומה למלאכת המשכן בפעולה, ובמטרה - כמבריק או מרכיב הדומות לפעולת זורע ונוטע, וגם המטרה דומה, כי כוונתו לגידול וצמיחה, או אפילו עושה מלאכה דומה למשכן במטרה ולא בפעולה. כוזמר (חותך ענפי אילן) - ראה בהלכה ג - המתכוון לגידול האילן, כל אלו נקראים אבות מלאכות, ולא נחשבו במנין הל"ט. כיון שלא היו במשכן ('כלכלת שבת').

- ג. וכן 50 הזורע זרעים, או הנוטע אילנות, או
 המבריק 51 אילנות, או המפריב 52, או הזמר 53 - פל'
 אלו אב אחד הן מאבות מלאכות, וענין אחד 54 הוא,
 שְׁפָל אֶחָת מֵהֶן לְצַמֵּן דָּבָר הוּא מִתְפַּנֵּן.

(50) שבת עג, א. (51) הכופף ענף עץ בקרקע, ומכסהו בעפר, למען ייקלט ויהיה לעץ מיוחד. (52) שם יחור (ענף

נקראת "אב", ושלא היתה חשובה במשכן - נקראת "תולדה" (בבא-קמא ב.). "אב מלאכה" - הוא המקור למלאכות אחרות הנלמדות ממנו, וה"תולדות" הן המלאכות האחרות שיש להן דמיון בתכונתן לאבות. (6) ראה בהלכה זו. (7) בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב): רבי יוחנן ורבי לקיש היו עוסקין שלש שנים ומחצה בפרק זה, ומצאו ל"ט תולדות לכל אב מאבות המלאכות. (8) לשון המשנה: "אבות מלאכות ארבעים חסר אחת", ולא אמרו בפשטות שלשים ותשע, "שדרך המקרא כשמגיע המנין לסכום עשרות פחות אחת, מונה אותו בחשבון עשרות מבלי לדייק על חסרון האחד, כיוצא בו: "כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים" (בראשית מו, כז) ובפרטן אי אתה מוצא אלא שבעים חסר אחת (בבא-בבא קמא, וכן "ארבעים יכנו" (דברים כה, ג) ואין מכים אותו אלא שלשים ותשע, וכן "תספרו חמשים יום" (ויקרא כג, טז) ואין מונים רק שבעה שבועות שהם מ"ט יום" (הרא"ש בסוף פסחים). (9) הכשרת הקרקע לזריעה והסרת המניעות לצמיחת הזרעים; תולדות החרישה; זיבול השדה, פירוד גושיה, סיקול ועוד. (10) הבאת הזרע לידי צמיחה וסיוע בגידול הצמח; תולדות הזריעה; השקייה ועוד. (11) עקירת דבר מגידולו והפרדתו ממקום חיותו. תולדתו: תולש ממחבר - ביד ולא בכלי. (12) קיבוץ גידולי קרקע לעשות מהם צבורים. תולדתה: המדבק פירות או שחרום בחבל אחד. (13) פירוק גידולי קרקע מקליפתם, להפרידם מהפסולת המחוברת בהם בטבע. תולדתה: המפרק חטים ביד, החולב את הבהמה, הסוחט זיתים וענבים לצורך המשקה. (14) הנפת הדגן הנדרש באויר, כדי שישא הרוח את המוץ וישאר הדגן הנקי. (15) הבדלה בין האוכל לפסולת. תולדתה: המסנן משקה, המעמיד חלב בעור הקיבה. (16) חלוקת דבר לחלקים דקים. תולדתה: המחתך ירק לחתיכות דקות כדי לבשלו, שפשוף מתכות ועוד. (17) פעולת המניף בנפה, כהעברת קמח בנפה וכדומה. (18) לדבק חלקים קטנים באמצעות נוזל לעשותם גוש אחד. תולדתה: המגבל את העפר. (19) הפעולה באמצעות האש להרתח, ולשנות איזה דבר ממה שהיה. כגון להקשות דבר רך או לרכך דבר קשה. תולדתה: המתין את המתכת, הממיס את הדונג או את החלב. (20) עקירת דבר ממקורו בטבע, כצמר או שער מעור בהמה. תולדתה: התולש כנף מן העוף, הנוטל צפרניו. (21) ניקוי הלכלוך וצחצוח החפץ. תולדתה: המכבס בגד והסוחטו. (22) הפרדת חוטי הצמר או הפשתים והכשרתם לטויה. תולדתה: החובט על סיב (החוטים הפנימיים שמתחת קליפת עץ התמר) או גמי, עד שנעשים כעין חוטים. (23) שינוי כל דבר למראה אחר. (24) עשיית חוטים מצמר או מפשתן על ידי פיתול ושזירה. (25) מתיחת חוטי השתי, העלאתם והורדתם מכובד עליון לכובד תחתון, במכונת האריגה. (26) הרמת המסכת בארג (מסכת - מסרק האורגים המהדק את חוטי הערב בשתי). תולדתה: העושה נפה וכברה, המסרג מיטה. (27) הכנסת חוטי ערב בין חוטי שתי. תולדתה: הקולע שלש נימין ביחד. (28) הסרת חוטי השתי מחוטי הערב האורגים יחד, לשם תיקון האריג. תולדתה: הסותר קליעת החוטים

- 27 עֲשֵׂה אֲבוֹת הַרְבֵּה בְּהֶעֱלֵם אֶחָד⁷² - חֵיב חֲטָאת אַחַת
28 עַל כָּל אֶב וְאֶב, וְאִם עָשָׂה אֶב וְתוֹלְדוֹתָיו בְּהֶעֱלֵם
29 אֶחָד - אֵינוֹ חֵיב אֶלָּא חֲטָאת אַחַת.
- 69 בבא-קמא ב, א: "מה יש בין תולדה לאב? - שאם עשה שני אבות ביחד או שתי תולדות ביחד, חייב על כל אחד ואחד. ואם עשה אב ותולדה שלו - אינו חייב אלא אחת." (70) כמבואר למעלה בתחילת פרק א. (71) בנוסח אחר: ואם עדים התרו בו - נסקל (כ"י אברבנאל). (72) שנעלם ממנו האיסור ולא נודע לו בין מלאכה למלאכה.
- 30 ח. פִּיּוּצָהּ? הֲרִי"ז⁷³ שְׁחָרַשׁ וְזָרַע וְקָצַר בְּשִׁפְתַּי בְּהֶעֱלֵם
31 אֶחָד - חֵיב שְׁלֹשׁ חֲטָאוֹת. וְאִפְּלוּ עָשָׂה הָאֲרֻבָּעִים
32 חֶסֶר אַחַת בְּשִׁנְגָּה, כְּגוֹן שֶׁשִּׁכַּח שְׁאֵלוֹ הַמְּלָאכָה
33 אֲסוּרוֹת לַעֲשׂוֹת בְּשִׁפְתַּי - חֵיב עַל כָּל מְלָאכָה
34 וּמְלָאכָה חֲטָאת אַחַת. אֲבָל אִם טָחַן וְחָתַךְ הִירֵק
35 וְשָׁף לְשׁוֹן שֶׁל מַתְּכַת בְּהֶעֱלֵם אֶחָד - אֵינוֹ חֵיב אֶלָּא
36 חֲטָאת אַחַת; שֶׁהִרִי לֹא עָשָׂה אֶלָּא אֶב אֶחָד
37 וְתוֹלְדוֹתָיו. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָהּ בִּזְהָ.
- (73) שבת עג, ב.
- 38 ט. הָעוֹשֶׂה⁷⁴ מְלָאכָה הַרְבֵּה מֵעֵין מְלָאכָה אַחַת
39 בְּהֶעֱלֵם אֶחָד - אֵינוֹ חֵיב אֶלָּא חֲטָאת אַחַת. פִּיּוּצָהּ?
40 הֲרִי שְׁזָרַע וְנָטַע וְהִבְרִיךְ וְהִרְפִּיב וְזָמַר בְּהֶעֱלֵם אֶחָד
41 - אֵינוֹ חֵיב אֶלָּא חֲטָאת אַחַת, שֶׁכֵּלֵן אֶב אֶחָד הֵן.
42 וְכֵן כָּל פִּיּוּצָהּ בִּזְהָ.
- (74) משנה, שבת סח, א.
- ### פֶּרֶק שְׁמִינִי
- (1) התחיל בו לבאר שיעור אבות המלאכות ואיכותיהן ותולדותיהן, והמחוייב בהן והפטור אבל אסור, מפני שלא נעשה כדרכו או שחסר השיעור. ונמשך לזה קצת ממה שמותר לעשותו (שהיה באפשר לחוש לו מהיות לו קצת דמיון לאלו המלאכות). ונתבאר בפרק זה עשר מלאכות הנמנות ראשונות פרק ז: [החורש, הזורע, הקוצר, המעמר, הדש, הזורה, הבורר, הטוחן, המרקד והשל].
- 43 א. החורש² כָּל שֶׁהוּא³ - חֵיב⁴. הַמְּנַפֵּשׁ⁵ בַּעֲקָרֵי
44 הָאֵילָנוֹת, וְהַמְּקַרְסֵם⁶ עֲשָׂבִים, או הַמְּזוֹרֵד⁷ אֶת
45 הַשְּׂרִיגִים⁸, כְּדִי לִפְּנוֹת אֶת הַקֶּרְקַע⁹ - הֲרִי זֶה תוֹלְדַת
46 חוֹרֵשׁ; וּמִשְׁעֵשֶׂה כָּל שֶׁהוּא - חֵיב. וְכֵן הַמְּשֻׁהּ פָּגִי
47 הַשְּׂדֵה¹⁰, כְּגוֹן שֶׁהִשְׁפִּיל הַתֵּל וְרָדְדוֹ¹¹, או מִלֵּא
48 הַגִּי'א¹² - חֵיב¹³ מִשּׁוּם חוֹרֵשׁ, וְשִׁעוּרָו כָּל שֶׁהוּא. וְכֵן
49 כָּל הַמְּשֻׁהּ גְּמוּלוֹת¹⁴ - שִׁעוּרוֹ כָּל שֶׁהוּא.
- (2) משנה, שבת קג, א. (3) "וכמה כל שהוא? כדי ליטע כרישא (קלח של כריש, - מין ירק נאכל דומה לבצל) או כדי ליטע זכרותא (הקצה המחודד של השיבולת) של חטיטה" (ירושלמי פ"ז ה"ב). (4) רבינו הקדים חרישה לזריעה כנהוג בעבודת האדמה, אבל במשנה (שבת עג.) הקדימו "הזורע" לפני "החורש", ומפרש בגמרא (שבת
- (ר) בעץ אחר. (53) חותך הענפים המזיקים מהעצים. (54) ראה למעלה באות מח.
- 1 ד. וְכֵן⁵⁵ הַקּוֹצֵר תְּבוּנָה או קִטְנִית⁵⁶, או הַבוֹצֵר⁵⁷
2 עֲנָבִים, או הַגּוֹדֵר⁵⁸ תְּמָרִים, או הַמוֹסֵק⁵⁹ זִיתִים, או
3 הָאוֹרֶה⁶⁰ תְּאֵנִים - כָּל אֵלוֹ אֶב⁶¹ מְלָאכָה אַחַת הֵן,
4 שֶׁכָּל אַחַת מֵהֵן לַעֲקֹר דָּבָר מְגֻדְּלוֹ מִתְּפֹן. וְעַל דֶּרֶךְ
5 זֶה שָׂאָר הָאֲבוֹת.
- (55) שבת עג, ב. (56) ירקות הגדלים בתרמילים. (57) קוטף את הענבים מעל הגפנים. (58) לוקט תמרים מדקל. (59) תולש זיתים מן העץ. (60) קוטף פרי התאנים. (61) ראה למעלה באות מח.
- 6 ה. הַתּוֹלְדָה⁶² הִיא הַמְּלָאכָה⁶³ הַדּוּמָה לָאֵב מֵאֵלוֹ
7 הָאֲבוֹת. פִּיּוּצָהּ? הַמְּחַתֵּךְ אֶת הִירֵק מֵעֵט⁶⁴ לְבִשְׁלוֹ -
8 הֲרִי זֶה חֵיב, שֶׁזֶה הַמְּלָאכָה תוֹלְדַת טְחִינָה; שֶׁהִטְחִין
9 לֹקַח גּוֹף אֶחָד וּמִחְלָקוֹ לְגוֹפִים הַרְבֵּה, וְכָל הָעוֹשֶׂה
10 דָּבָר הַדּוּמָה לָזֶה הֲרִי זֶה תוֹלְדַת טוֹחֵן. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ
11 לְשׁוֹן שֶׁל מַתְּכַת וְשָׁף אוֹתוֹ כְּדִי לַקֵּחַ מַעֲפָרוֹ, כְּדֶרֶךְ
12 שְׁעוֹשִׂים צוּרְפֵי הָזֶהָ - הֲרִי זֶה תוֹלְדַת טְחִינָה.
- (62) שבת עד, ב. (63) כל מלאכה הדומה למלאכת המשכן בפעולה ולא במטרה, כגון: השף ברזל או מתכת, הדומה לטוחן בפעולה, אבל אינו דומה לטחינת גרעינים שמטרתה לאכילה. והשף - שלא לאכילה: וכן אם דומה למלאכת המשכן במטרה, אבל הפעולה היא בגוף אחר, כגון: המשקה צמחים ואילנות, אף שהשקייה דומה למלאכה שבמשכן במטרה, שיגרלו הצמחים, אבל אין הפעולה נעשית בגוף הצמחים כ"אם במים. כל אלו נקראים תולדות ('תפארת ישראל' ב'כלכלת שבת'). (64) בנוסח אחר: "מעט מעט" (דפוס ויניצ'א), וזה בהתאם לדברי רבינו להלן פרק כא ה' יח, שאינו חייב אלא אם חותכו דק דק.
- 13 ו. וְכֵן⁶⁵ הַלּוֹקֵחַ חֵלֶב וְנֶמֶן בּוֹ קָבָה כְּדִי לְחַבְצוֹ⁶⁶ -
14 הֲרִי זֶה חֵיב מִשּׁוּם תוֹלְדַת בּוֹרֵר, שֶׁהִרִי הַפְּרִישׁ
15 הַקּוֹם⁶⁷ מִן הַחֵלֶב. וְאִם גָּבְנוּ וְעָשָׂהוּ גְּבִינָה - חֵיב
16 מִשּׁוּם בּוֹנֵה; שֶׁכָּל הַמְּקַבֵּץ חֵלֶק אֶל חֵלֶק וְדָבָק הַכֹּל
17 עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה גּוֹף אֶחָד, הֲרִי זֶה דּוּמָה לְבִנְיָן. וְכֵן
18 לְכָל⁶⁸ מְלָאכָה וּמְלָאכָה מֵאֵלוֹ הָאֲבוֹת, יֵשׁ לָהֶן
19 תוֹלְדוֹת עַל דֶּרֶךְ זֶה שֶׁאֲמַרְנוּ. וּמִגּוֹף הַמְּלָאכָה
20 הַנַּעֲשִׂית בְּשִׁפְתַּי תֵּדַע מֵעֵין אִי זֶה אֵב הִיא וְתוֹלְדַת
21 אִי זֶה אֵב הִיא.
- (65) שבת צח, א. (66) עשיית צמאה, על ידי טריפת החלב. (67) החלב החמוץ המכיל את יסוד הגבינה. (68) ראה למעלה באות ו.
- 22 ז. אֶחָד⁶⁹ הָעוֹשֶׂה אֶב מֵאֲבוֹת מְלָאכָה או תוֹלְדָה מִן
23 הַתּוֹלְדוֹת בְּמִזְיד - חֵיב⁷⁰ כֶּרֶת. וְאִם בְּאוֹ עֲדִים -
24 נִסְקָל⁷¹. בְּשׁוּגָה - חֵיב חֲטָאת קְבוּעָה. אִם-כֵּן מֵה
25 הַפְּרִשׁ יֵשׁ בֵּין הָאֲבוֹת וְהַתּוֹלְדוֹת? אֵין בִּיגִינָה הַפְּרִשׁ
26 אֶלָּא לַעֲנֵן הַקֶּרֶן בְּלִבָּד. שֶׁהָעוֹשֶׂה בְּשׁוּגָה: אִם

20 גְּבִי יְתֻדוֹת - חֵיב מְשֹׁם תוֹלֵשׁ. הֵיתָה עַל גְּבִי יְתֻדוֹת
21 וְהֵנִיחָה עַל הָאָרֶץ - חֵיב מְשֹׁם זֹרַע. תָּאֲנִים
22 שְׂבִיבָשׁוֹ³² בְּאֵיִהֶן, וְכֵן אֵילָן שְׂבִיבָשׁוֹ פְּרוּתִיו בּוֹ,
23 הַתּוֹלֵשׁ מִהֶן בְּשֶׁבֶת - חֵיב, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהֵן פְּעֻקּוֹרִין
24 לְעֻנְיָן טְמֵאָה³³.

28 שבת עג, ב. (29) אספסת - חציר לבהמה. (30) סלק
- ירק שמשתמשים בעליו הפרומים לחמיצה. (31) שם פא,
ב. תל עפר קטן. (32) חולין קכו, ב: "תאנים צמקן
(שיבשו באילן - רש"י) באיביהן (כשהן מחוברות לקרקע),
מטמאות טומאת אוכלין, והתולש מהן בשבת חייב חטאת".
אבל ב'תוספות' (שבת קנ:): מובא שדווקא צמקן, אבל יבשו
לא, מכיון שאינן יונקות מן הארץ כלל, אין בהן איסור
תלישה. (33) "כל האוכלין הגדלים מן הקרקע, אינם
מקבלים טומאה עד שיעקרו, אבל כל זמן שהם מחוברים
אפילו בשורש קטן, שיכולים לחיות ממנו - אינם מקבלים
טומאה" (הל' טומאת אוכלין פ"ב).

ה. התולש³⁴ עלשין³⁵, המזרז וזרדין³⁶: אם לאכילה
- שעורו בגרוגרת³⁷; ואם לבהמה - שעורו פמלא פי
גדי; ואם להסקה - שעורו פדי לבשל ביצה³⁸.
המעמר³⁹ אכלין: אם לאכילה - שעורו בגרוגרת;
ואם עמר לבהמה - שעורו פמלא פי גדי; ואם
להסקה - שעורו פדי לבשל ביצה. וביצה⁴⁰ האמורה
בכל מקום, היא ביצה בינונית של תרנגולין. וכל
מקום שנאמר פדי לבשל ביצה, הוא פדי לבשל
בגרוגרת מביצה. וגרוגרת - אחד משלשה פביצה⁴¹.
ואין עמור אלא בגדולי קרקע⁴².

34 שבת קג, א. (35) צמח שמרששו הקלויים באש
וטחונים, עושים חומר לשתייה (Cichorie). (36) קיצוץ
ענפים רטובים רכים שאפשר לאכלם. (37) מבואר למעלה
ה"ג. (38) בנוסח אחר: "ביצה קלה" (דפוס ויניציא) וכן
בתלמוד. כי הכוונה לביצת תרנגולת הקלה להתבשל.
(39) נלמד ממה שלמעלה (מגיד-משנה). (40) שבת פ, ב.
(41) ראה הל' עירובין פ"א ה"ט ב'מגיד משנה'. (42) שבת
עג, ב. והמדובר בשדה שאינו שלו שאין כוונתו ורצונו
לייפות את הקרקע, שאם לא כן חייב הוא בכל שהוא
(למעלה הלכה א - גמרא שם).

ו. המקבץ דבלה⁴³ ועשה ממנה עגלה, או שנקב
תאנים והכניס החבל בהן עד שנתקבצו גוף אחד -
הרי זה תולדת מעמר, וחייב⁴⁴. וכן כל⁴⁵ פיוצא בזה.

43 תאנים. (44) אבל פירות המפוזרים בחצר, מלקט אחד
אחד ואוכל (להלן פכ"א הי"א). (45) המקבץ מלח
ממשרפות המלח, לרבינו פטור, שאינו גידולי קרקע.

ז. הדש⁴⁶ בגרוגרת⁴⁷ - חייב. ואין דישה אלא בגדולי
קרקע. והמפרק⁴⁸ - הרי היא תולדת הדש, וחייב. וכן
כל פיוצא בזה. החולב⁴⁹ את הפהמה⁵⁰ - חייב משום
מפרק. וכן החובל בפי שיש לו עור - חייב⁵¹ משום

עג:), שהתנא התכוון לקרקע ארץ ישראל הקשה וזקוקה
לחרישה נוספת אחרי הזריעה, והשמיענו שגם על חרישה
זו חייב. (5) עוקר את העשבים הרעים בגן או בשדה.
(6) כורת ענפים ועשבים יבשים. (7) החותך ענפים רכים
מהאילן. (8) ענפי עץ הגפן. (9) "כל דבר שהוא להניית
הקרקע (להשבתה) חייב משום חורש, וכל דבר שהוא
להבחיל (שיגיע לידי בישול) את הפרי חייב משום זורע"
(ירושלמי' שם). (10) שבת עג, ב. (11) השפילו והשווהו
לשאר האדמה, תרגום "וירקעו את פחי הזהב" (שמות לט,
ג: ורדירו. (12) רווח צר בין הרים. (13) בשדה משום
חורש, אבל בבית חייב משום בונה (להלן פ"י הי"ב).
(14) בשדה ולא בבית כנ"ל.

ב. הזורע¹⁵ פל שהוא¹⁶ - חייב. הזמר¹⁷ את האילן
פדי שביצמה - הרי זה מעין זורע. אבל המשקה¹⁸
צמחין ואילנות בשבת - הרי זה תולדת זורע, וחייב
בכל שהוא. וכן השורה¹⁹ חטין ושעורין וכיוצא בהן
במים - הרי זה תולדת זורע, וחייב בכל שהוא.

15 שבת עג, א. (16) שבת צ, ב: "המצניע לזרע וכו'
והוציאו וכו' בכל שהוא" מכאן ששיעור זריעה בכל שהוא
(מגיד-משנה). (17) חותך ענפים מזיקים מהגפן (שבת
עג:). (18) מועד קטן ב, ב. (19) זבחים צד: זרע פשתן
למים חייב - אי משום דמקדח (=שמצמיח) אפילו חיטי
ושערי נמי, אלא משום לישא (כ"ה בתשובת רבינו לר' יוסף
המעריב (סה"י לד"ר לוינ' עמ' מא) וכה"ג בד"ו). הרי
ששורה חטים ושעורים במים - חייב משום זורע. ועיין
בסוף הספר, תשובת רבינו באריכות.

ג. הקוצר²⁰ בגרוגרת²¹ - חייב²². ותולש²³ - תולדת
קוצר הוא. וכל העוקר²⁴ דבר מגדול - חייב משום
קוצר. לפיכך, צרור שעלו בו עשבים, וכשנות²⁵
שעלה בסנה²⁶, ועשבים שצמחו על גב החבית,
התולש מהן - חייב, שנה הוא מקום גדולין. אבל
התולש מעצין²⁷ שאינו נקוב - פטור, מפני שאין
זה מקום גדול. ועצין נקוב פדי שרש קטן - הרי
הוא פארץ, והתולש ממנו - חייב.

20 שבת קג, א. (21) שבת צא, א. לדעת רבינו להלן הלכה
ה' שהיא שליש ביצה. (22) "כל שאתה מבדילו מחיותו,
יש בו משום קוצר" (ירושלמי' שם). (23) "קצירה - בכלי,
תלישה - ביד" (לחם-משנה). (24) שבת קז, ב. (25) צמח
בצורת פתילים הצומח על קוצים וסנה. (26) שבת קז, ב.
בנוסח אחר: "בספינה" (מעשה רוקח'). (27) כלי חרס
העשוי לנטיעה.

ד. כל זרע²⁸ שקצירתו מצמחת אותו ומגדלתו, כגון
אספסתא²⁹ וסלקא³⁰, הקוצרו בשגגה - חייב שתי
חטאות: אחת - מפני שהוא קוצר, ואחת - מפני
שהוא נוטע. וכן הזמר והוא צריך לעצים - חייב
משום קוצר ומשום נוטע. גבשושית³¹ של עפר
שעלו בה עשבים, הגביהה מעל הארץ והניחה על

18 שְׁפָחַט פְּגָרוֹגֶרֶת. וְאִין חֲבִיבִים מִן הַתּוֹרָה אֵלָּא עַל
19 דְּרִיכַת זִיתִּים וְעֵנְבִים בְּלִבְד⁶¹. וּמִתַּר לִסְחֹט אֲשָׁפוּל
20 שֶׁל עֵנְבִים לְתוֹף הָאֵכָל; שְׁמִשְׁקָה הָבָא לְאֵכָל - אֵכָל
21 הוּא, וְנִמְצָא פִּמְפָּרָק אֵכָל מֵאֵכָל⁶². אֵכָל אִם סָחַט
22 לְכָלִי שְׁאִין בּוֹ אֵכָל - הָרִי זֶה דּוֹרֵף, וְחִיב. וְהַחֹלֵב⁶³
23 לְתוֹף הָאֵכָל, אוֹ הַיּוֹגֵק בְּפִיו - פְּטוּר⁶⁴. וְאִינוּ חֲבִיב
24 עַד שְׁיַחֲלֵב לְתוֹף הַכָּלִי.

(59 שבת קמג, ב. 60) שמפרק את המשקה מהפרי.
(61) מי פירות אין עליהם תורת משקה אלא תורת אוכל,
כמפריד אוכל מאוכל. אבל מדברי סופרים, אסור לסחוט גם
תותים ורימונים, הואיל ומקצת בני אדם סוחטים אותם
(להלן פרק כא הלכה יב). (62) שבת קמד, ב. אבל פירות
שאינם ראויים לאכילה, אסור לסחטם אפילו לתוך האוכלין,
שהרי הוא סוחט אוכל מתוך פסולת, ואסור משום מפרק.
(63) שבת קמד, ב: "אמר רב חסדא, מדברי רבינו נלמד,
חולב אדם עז לתוך הקדירה, אבל לא לתוך הקערה".
והטעם כי משקה הבא לאוכל - דומה כאוכל, ואין שם
משקה על החלב הזה, אלא שם אוכל, והרי הוא כמפריד
אוכל מאוכל, ורק אם מפרק תבואה שהוא אוכל משבולת
שהיא פסולת - חייב משום מפרק, וכן החולב לתוך כלי ריק
שהחלב הוא משקה ומפרקו מהבהמה שהיא אוכל, מה-
שאינ-כן כשחולב לתוך אוכל, הרי זה כנוטל אוכל ממאכל,
שאינו בזה משום מפרק (שו"ע הרב). הראשונים נחלקו בזה,
יש דעות שבשבת אסור מדברי סופרים, ורב חסדא התיר רק
ביום-טוב, שאז מותרת הבהמה לשחיטה ואכילה, ונחשבת
החליבה כאוכל מתוך אוכל. אבל בשבת, מסיבת איסור
שחיטה, אין שם אוכל עליה. וכן היא שיטת רבינו. ויש
אומרים שמכיון שהוא כבורר אוכל מתוך הפסולת - חייב
הוא מן התורה (רשב"א שם). (64) כתובות ס, ב.

25 יֵא. הַזֹּרֶה⁶⁵ אוֹ הַבּוֹרֵר⁶⁷ פְּגָרוֹגֶרֶת - חֲבִיב.
26 וְהַמְחַבֵּץ⁶⁸ - הָרִי הוּא תוֹלֶדֶת בּוֹרֵר. וְכֵן הַבּוֹרֵר⁶⁹
27 שְׁמִירִים מִתּוֹף הַמְשָׁקִין - הָרִי זֶה תוֹלֶדֶת בּוֹרֵר אוֹ
28 תוֹלֶדֶת מְרָקָד, וְחִיב. שֶׁהַזֹּרֶה וְהַבּוֹרֵר וְהַמְרָקָד⁷⁰,
29 דּוֹמִין עֲנִינֵיהֶם זֶה לָזֶה. וּמִפְּנֵי מָה מְנִי אוֹתָן
30 בְּשִׁלְשָׁה? מִפְּנֵי שֶׁכָּל מְלָאכָה⁷¹ שֶׁהִיא בְּמִשְׁכָּן מוֹנִין
31 אוֹתָהּ בְּפָנֶי עֲצָמָהּ.

(65) שבת צה, א. 66) מסיר המוץ מהגרעינים.
(67) המפריד אוכל מפסולת המעורבים יחד. (68) ראה פ"ז
ה"ה. (69) שבת קלח, א. בנוסח אחר: "הממחה שמרים",
שמסיר השמרים מתוך המשקין. (70) ראה פ"ז ה"א.
(71) שבת עג, ב.

32 יֵב. הַבּוֹרֵר⁷² אֵכָל מִתּוֹף פְּסֻלָּת, אוֹ שֶׁהָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי
33 מִיָּנִי אֲכָלִין וַיְבַר מִין מִמֵּין אַחֵר: בְּנֶפֶשׁ⁷³ וּבִכְכָּרָה⁷⁴
34 - חֲבִיב; בְּקִנּוּץ⁷⁵ אוֹ בְּתַמְחוּי⁷⁶ - פְּטוּר; וְאִם בָּרַר בְּיָדוֹ
35 לְאֵכָל לְאֵלֶתֶר⁷⁷ - מִתַּר.

(72) שבת עד, א. (73) כלי מעשה רשת, שבו נקבים קטנים
לנפות בה קמח וכדומה. (74) היא כעין נפה, אלא שנקבי

1 מְפָרָק. וְהוּא, שֶׁיְהִי צָרִיף לְדָם שְׂיֵצֵא מִן הַחֲבוּרָה;
2 אֵכָל אִם נִתְּכֵן לְהִזִּיק בְּלִבְד - פְּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא
3 מְקַלְקֵל. וְאִינוּ חֲבִיב עַד שֶׁיְהִי בְּדָם אוֹ בְּחֵלֶב
4 שֶׁהוּצֵא⁵² פְּגָרוֹגֶרֶת.

(46) שבת עה, א. (47) ראה למעלה ה"ה בשם ה"ירושלמי".
(48) שבת צה, א ברש"י. דגן משבליים, או קטניות מתוך
תרמילים יבשים. (49) שבת צה, א. ראה להלן הלכה י.
(50) בעלי חיים, חוץ מדגים - נחשבים כגידולי קרקע
(עירובין כז:). מכיון שניזונים מן הצמחים (מגיד-משנה).
(51) שבת קז, א. לדעת רש"י החולב חייב משום צובע, ויש
אומרים משום נטילת נשמה (מגיד-משנה). (52) ממקום
גידולו, אבל משום הוצאה לרשות הרבים, השיעורים אחרים
(כסף-משנה ולהלן פ"ח).

5 ח. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים⁵³? בְּחֻבֵּל בְּבִהְמָה וְחִיָּה
6 וְעוֹף וְכִיּוֹצֵא בָהֶם; אֵכָל הַחוֹבֵל בְּחִבְרוֹ, אֶף-עַל-פִּי
7 שֶׁנִּתְּכֵן לְהִזִּיק - חֲבִיב⁵⁴, מִפְּנֵי נַחַת רוּחוֹ; שֶׁהָרִי
8 נִתְקַרְרָה דַּעְתּוֹ וְשִׁכְכָה חֲמָתוֹ, וְהָרִי הוּא בְּמִתְקֵן.
9 וְאֶף-עַל-פִּי שְׁאִינוּ צָרִיף לְדָם שֶׁהוּצֵא מִמְּנוֹ - חֲבִיב.

(53) שפטור אם נתכוון להזיק. (54) שבת קה, ב: "הקורע
בחמתו - חייב". והקשו בגמרא: "הא הוי (הרי הוא)
מקלקל, וכל המקלקלין פטורין? אמר רבי אבין: מתקן הוא
- שעושה נחת ליצרו (משכך חמתו). והקשו: וכי האי גוונא
מי שרי? (וכי מותר באופן כזה), הרי שנינו: המקרע בגדיו
בחמתו, או שובר כלי בחמתו - יהא בעיניך כאילו עובד
עבודה-זרה, שכן אומנותו של יצר הרע, היום אומר לו עשה
כך, ומחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו לך עבוד
עבודה-זרה והוא עובד? ויתרצו: שהוא קורע רק כדי להטיל
אימה על בני ביתו, ואינו כועס באמת". ושיטת רבינו
ששייך בחמתו נחשב לתיקון, אבל רש"י פירש, מכיון
שאסור לקרוע בחמתו אינו מתקן, אלא עוד מלמד ומרגיל
את יצרו להתגבר עליו, וזוהי דעת הראב"ד ב'השגות', שרק
להטיל אימה נקרא תיקון, ולא בחובל את חבריו.

10 ט. שְׂמִנָּה⁵⁵ שְׂרָצִים אֲמוּרִים⁵⁶ בַּתּוֹרָה, הֵן שֵׁשׁ לֶהֱן
11 עוֹרוֹת לְעִנְיָן שֶׁבַת כְּמוֹ חִיָּה וּבִהְמָה וְעוֹף; אֵכָל שְׂאֵר
12 שְׂרָצִים וְרִמָּשִׁים, אִין לֶהֱן עוֹר. לְפִיכָּה, הַחוֹבֵל בָּהֶן
13 - פְּטוּר⁵⁷. וְאַחַד הַחוֹבֵל בְּבִהְמָה חִיָּה וְעוֹף אוֹ
14 בְּשִׂמְנָה שְׂרָצִים, וְעָשָׂה בָּהֶן חֲבוּרָה, וַיֵּצֵא מֵהֶם דָּם,
15 אוֹ שֶׁנִּצְרָה הַדָּם אֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא יֵצֵא - חֲבִיב⁵⁸.

(55) משנה, שבת קז, א. (56) ויקרא יא, כט: החולד,
העכבר, הצב, האנקה, הכח, הלטאה, החומט והתנשמת.
(57) כי חבורה חוזרת לא שמה חבורה, וחבלה בשאר שרצים
שעורן רך, הדם נצרך בהם מהר אבל מיד שב לקדמותו.
(58) לדעת רבינו, משום מפרק שהוא תולדה דדש, אבל רוב
הפוסקים סוברים, שהחויב משום נטילת נשמה של האבר
הנחבל.

16 י. הַסּוֹחֵט⁵⁹ אֶת הַפְּרוֹת לְהוּצֵא מִמֵּיהֶן - חֲבִיב
17 מִשּׁוּם מְפָרָק⁶⁰. וְאִינוּ חֲבִיב עַד שֶׁיְהִי בְּמִשְׁקָן

26 לַהֲנוֹת בַּנֶּסֶת שְׁלֵהֶן⁹⁴, או הִשָּׁף לְשׁוֹן שֶׁל מַתְכָּה -
27 חֵיב מְשִׁישׁוֹף כָּל שֶׁהוּא. אָבַל הַמַּחֲתָף עֲצִים, אֵינוֹ
28 חֵיב עַד שִׁדְקָדֵק מִהֶן כְּדִי לְבַשֵּׁל פְּגִירוֹגֶרֶת מְבִיצָה.

(90 שבת ע, ב. 91) "השוחק מלח ופלפלין, חייב משום טוחן" ("ירושלמי" פ"ז ה"ב). וה"ה לכל תבלין. (92 שבת עד, ב. לחתיכות קטנות. 93) כל זה נאמר בחותך ומניח. אבל לאכול מיד סמוך לסעודתו - מותר, שהרי לא ציוו על האדם לאכול מאכלו בחתיכות גדולות. (94) גם אם אינו נהנה מהעצים שהוא מקלקל, חייב אם נהנה מהנסורת.

29 טז. המרקד⁹⁵ פגרוגרת - חייב. הלש⁹⁶ פגרוגרת⁹⁷ -
30 חייב. המגביל את העפר - הרי זה תולדת לש. וכמה
31 שעורו? כדי לעשות פי פור של צורפי זהב⁹⁸. ואין
32 גבול⁹⁹ בפפר, ולא בחול הגס, ולא במרסן, ולא
33 בכיוצא בהן. והנותן זרע¹⁰⁰ שמשמן או זרע פשתן
34 וכיוצא בהן בפמים - חייב משום לש, מפני שהן
35 מתערבין ונתלין זה בזה.

(95 שבת יח, א. 96) לדעת רבינו, בדבר ששייך בו גיבול כגון קמח, מורסן (סוכין גסים) טיט או עפר, אינו חייב רק כשגביל - עירב את הקמח או העפר במים. ובדבר שאין בו גיבול, כגון אפר - פטור אף בגיבול. אבל דעת הראב"ד, כי בדבר שיש בו גיבול אינו חייב רק כשגביל, ודבר שאין בו גיבול - חייב בנתינת מים לבד בלא גיבול. (97 שבת פ, ב. 98) בכור מתיכים זהב ושאר מתכת; בפי הכור ממלאים את המתכות, ושיעור הגיבול - כדי לעשות פי כור. (99 שבת קנה, ב. 100) זבחים צד, ב. וחייב מיד כשנתן למים (רבינו בתשובתו לתלמידו רבי יוסף המעריב, בספר היובל לד"ר לוי עמוד מא).

יום שישי י"ד מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק תשיעי

(1) כלל בו עשר מלאכות הנמנות שניות פרק שביעי [האופה, הגוזז, המלבן, המנפץ, הצובע, הטווה, העושה שני בתי נירין, המיסך, האורג והבוצע]. ודרך רבינו בהן כדרכו בראשונות.

36 א. האופה² פגרוגרת³ - חייב. אחד האופה את
37 הפת, או המבשל את המאכל או את הסממנין,
38 או המחמם את המים - הפל ענין אחד⁴ הוא.
39 שעור המחמם את המים - כדי לרחיץ⁵ בהן
40 אבר קטן⁶. ושעור מבשל סממנין⁷ - כדי שיהיו
41 ראויין לדבר שמבשלין אותן לו.

(2) מלאכת אפייה לא הייתה במשכן, כי אם מלאכת בישול סממנים (לצבע תכלת וארגמן ותולעת שני), ולפי זה בישול הוא אב מלאכה ואפייה היא תולדה (ירושלמי מסכת שבת פרק ז הלכה ב), מכיוון שרק מלאכה שהייתה במשכן נקראת אב (למעלה פרק ז הלכה א). אולם רבינו כתב כלשון המשנה (מסכת שבת דף עג עמוד א) שמנתה "אופה" בין אבות מלאכות ובגמרא מפורש: "תנא סידורא דפת נקט", התנא

הרשת שלה גדולים משל הנפה. (75) דומה לצינור ומבררים בו זרעונים. (76) קערה גדולה, שזהו בורר כלאחר יד, כי עיקר ברירה בנפה וכברה. (77) וכל מה שבורר לאותה סעודה שמיסב בה מיד, נקרא לאלתר (מגיד-משנה).

1 יג. והבורר⁷⁸ פסלת מתוך האכל, ואפלו בידו אחת
2 - חייב. והבורר תרמוסין⁷⁹ מתוך פסלת שלחן - חייב;
3 מפני שהפסלת שלחן ממחמת אותן פשישלקו אותן
4 עמהם, ונמצא בבורר פסלת מתוך אכל, וחייב.
5 הבורר אכל מתוך פסלת בידו להניחו, אפלו לבו
6 פיוס - נעשה בבורר לאוצר, וחייב. היו לפניו שני
7 מיני⁸⁰ אכלין מערבין - בורר אחד מאחר ומניח
8 לאכל מיד. ואם בורר והניח לאחר זמן, אפלו לבו
9 פיוס, כגון שבורר בשחרית לאכל בין הערפים -
10 חייב.

(78 שבת עד, א. 79) צמח הגדל בתרמיל שגרעניו מרים ודומים לפולים, וכיון שהוא עולה במרירותו על פסלתו, דומה לבורר פסולת מתוך אוכל. (80) המאכל שברצונו לאכול עתה נחשב אוכל, והשני פסולת. ולכן צריך לבורר את זה שרוצה לאכול מיד, ולהניח את השני בקערה.

11 יד. המשמר⁸¹ יין או שמן או מים וכן שאר המשקין
12 במשמרת⁸² שלחן - חייב. והוא, שישמר פגרוגרת.
13 אבל מסננין יין שאין בו שמרים או מים צלולין
14 בסודרין ובכפיפה מצרית⁸³, כדי⁸⁴ שיהא צלול
15 ביותר. ונותנין מים על גבי שמרים⁸⁵ בשביל שיצלו.
16 ונותנין ביצה טרופה⁸⁶ למסננת של חרדל כדי
17 שיצלה. חרדל⁸⁷ שלשו מערב שבת - למחר ממחה⁸⁸
18 ושותה, בין ביד בין בכלי. וכן יין מגתו, כל זמן
19 שהוא תוסס - טורף חבית בשמריה ונותן⁸⁹ לתוך
20 הסודרין; שעדין לא נפרשו השמרים מן היין יפה
21 יפה, וכל היין כגוף אחד הוא. וכן החרדל וכל
22 פיוצא בו.

(81 שבת קלט, ב. 82) כלי שמסננים בו את השמרים, והיין יורד זך וצלול. (83) סל עשוי מנצרי תמרים. (84) כיון שגם בלי הסינון הם צלולים וראויים לשתייה, לכן אין בזה משום בורר (ר"ן). (85) שנתן בתוך המשמרת מערב שבת, שאין בנתינת מים בורר, מכיון שהם צלולים. (86) מעורבת. "טבע הביצים שטורפין אותן ונותנים אותן כדברים העכורים, ויזככו אותם ויבדילו העב מן הדק" (לשון רבינו בפירוש המשניות). (87) שבת מ, א. צמח שגרעניו חריפים ומלפתים בו את האוכל. (88) מערבו שיהיה כמשקה. (89) בשעת התסיסה כל היינות עכורים, ושותים אותם בשמריהם ואין הנתינה בסודרים גורמת לתקן אותם.

23 טו. הטוחן⁹⁰ פגרוגרת - חייב. וכל השוחק תבלין⁹¹
24 וסמנין במכתשת - הרי זה טוחן, וחייב. המחתך ירק
25 תלוש⁹² - הרי זה תולדת טוחן⁹³. וכן הנוסר עצים

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי י"ד מנחם-אב - ספר זמנים - הלכות שבת קלה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הראשונים, הסמ"ג סובר שיש בישול אחר אפייה וצלייה, וראיתו מהדין שאין אדם יוצא ידי חובת מצה בלילה הראשון של פסח במצה שנאפתה ואחר כך נתבשל (רבינו בהלכות חמץ ומצה פרק ו הלכה ו), אבל המרדכי בשם ראבי"ה כתב שלענין שבת אין בישול אחר אפייה וצלייה (אורח חיים סימן שיח). ומותר לכתחילה, כמו שכתב רבינו (להלן פרק כ"ב הלכה ח): "דבר שנתבשל קודם השבת, אף על פי שהוא עכשיו צונן, מותר לשרותו בחמין בשבת".

- ד. אָחַד²⁴ נָתַן אֶת הָאוּרֹךְ²⁵, וְאֶחָד נָתַן אֶת הָעֵצִים,¹⁴
וְאֶחָד נָתַן אֶת הַקִּדְרָה²⁶, וְאֶחָד נָתַן אֶת הַמִּיִּם,¹⁵
וְאֶחָד נָתַן אֶת הַבָּשָׂר, וְאֶחָד נָתַן אֶת הַתְּבַלִּין, וְכֹא¹⁶
אֶחָד וְהָגִיס²⁷ - כָּלֵם חֵיבִים מְשֻׁם מְבָשָׁל; שֶׁכֵּל¹⁷
הַעֹשֶׂה דָּבָר מִצְרָכֵי הַבָּשׂוֹל, הָרִי זֶה מְבָשָׁל. אָכֵל²⁸
אִם שֵׁפֶת אֶחָד אֶת הַקִּדְרָה תַּחֲלָה, וְכֹא אַחֵר וְנָתַן¹⁸
אֶת הַמִּיִּם, וְכֹא אַחֵר וְנָתַן אֶת הַבָּשָׂר, וְכֹא אַחֵר¹⁹
וְנָתַן אֶת הַתְּבַלִּין, וְכֹא אַחֵר וְנָתַן אֶת הָאוּרֹךְ, וְכֹא²⁰
אַחֵר וְנָתַן עֵצִים עַל הָאוּרֹךְ, וְכֹא אַחֵר וְהָגִיס -²¹
שְׁנַיִם²⁹ הָאֲחֵרוֹנִים בְּלֶכֶד חֵיבִין מְשֻׁם מְבָשָׁל.²³

(24) (תוספתא מסכת שבת פרק יב; מסכת ביצה דף לר).
(25) כיוון שהביא את האש בתחילה, כל מה שנעשה אחר כך מלאכת בישול היא וכולם חייבים (רש"י). (26) הראב"ד השיג כאן מדברי הגמרא (שם) שחייב השופת את הקדירה הוא רק בקדירה חדשה של חרס, המתחזקת על ידי ליבון, אבל בעל מגדל עוז ביאר כי הברייתא שלאחריה לא חילקה בין חדשה לישנה וכן פסק הר"ף שם. (27) בחש בכף הקדירה וסייע לכהל. (28) כשהבאת האש הייתה האחרונה, הקודמים לה פטורים. (29) אלה שעסקו מהבאת האש והלאה חייבים משום מבעיר ובכתב יד משנת קס"ב המביא את האור חייב משום מבעיר ובכתב יד משנת קס"ב מובא במעשה רוקח, הנוסח: "שלושה האחרונים" ולפי זה המביא את האור חייב משום מבעיר, ומורנו הרב יעקב בירב ביאר כי בחלוקה ראשונה עשו כולם בבית אחת ולכן כולם צורך בישול עשו, ובחלוקה השנייה עשו בזה אחר זה "ובא אחר ונתן" "ובא אחר והגיס" ולא נתחייבו בבישול רק האחרונים (כסף משנה).

- ה. הַנִּיחַ³⁰ בָּשָׂר עַל גְּפֵי גָחִלִים: אִם נִצְלָה³¹ בּוֹ²⁴
בְּגִירָגָתָהּ, אָפֵל³² בְּשָׁנִים וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת - חֵיב³³;²⁵
לֹא נִצְלָה בּוֹ בְּגִירָגָתָהּ, אָכֵל נִתְּבַשָּׁל כְּלָוִי³⁴ חֲצִי³⁵
בָּשׂוֹל - חֵיב³⁶; נִתְּבַשָּׁל חֲצִי בָּשׂוֹל מִצֵּד אֶחָד -²⁷
פְּטוּר, עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ וְיִתְּבַשָּׁל חֲצִי בָּשׂוֹל מִשְׁנֵי²⁸
צִדָּיִן. שֶׁכֵּחַ³⁷ וְהַדְבִּיק פֶּת בְּתֵנִי בְּשֶׁפֶת, וְנִזְכָּר³⁸ -²⁹
מִתָּר³⁹ לֹא⁴⁰ לְרֹדוֹתָהּ קֹדֶם שֶׁתִּאָּפֶה וְיָבוֹא לְיָדֵי³⁰
מְלָאכָה.³¹

(30) (מסכת מנחות דף נו עמוד א). (31) צליה גמורה.
(32) לא נצלה במקום כשיעור גירוגר, אלא בצירוף שניים או שלושה מקומות. (33) שדרך צליה בכך. (34) כל החתיכה.
(35) הנקרא בתלמוד: "כמאכל בן דרוסאי", ראש לשודדים נודדים שהיו רגילים לאכול מאכליהם בחצי

מנה את המלאכות החורש, הזורע, הטוחן וכו' עד אפיית הפת, המצוייה יותר מבישול סממנים (הר"ן). (3) (תוספתא שבת פרק י) ושיעור גירוגר, ראה למעלה פרק ח הלכה ג. (4) פעולה באמצעות כוח האש להרתח או לשנות דבר מכמות שהיה, כגון להקשות דבר רך או לרכך דבר קשה. (5) סתם מחמם מים לרחיצה (פרי חדש). (6) אצבע קטנה של רגל קטן בן יומו כשיעור סיכה (להלן פרק י"ח הלכה ב - פרי חדש). (7) זהו השיעור באיכות, שיהיה ראוי לעשות מהם הצבע הדרוש (לחם משנה), אבל בכמות המים יש שיעור אחר: "כדי לצבוע בהם בגד קטן של פי סבכה" שמניחות הבנות על ראשיהן (רבינו בפרק י"ח הלכה ח והמקור בתוספתא שבת פרק י').

- ב. הַנּוֹתֵן⁸ בִּיצָה בְּצֵד הַמַּחֲסִם⁹ בְּשֶׁבִיל שֶׁתִּתְּלַגֵּל¹⁰,
וְנִתְּלַגֵּלָה - חֵיב; שֶׁהַמְּבָשָׁל בְּתוֹלְדֵת הָאוּרֹךְ -²
בְּמְבָשָׁל בָּאוּר עֲצָמָה. וְכֵן¹¹ הַמְּדִיחַ בְּחֻמִּין דָּג³
מְלִיחַ הַיֵּשֶׁן¹² אוֹ קוֹלֵס הָאֶסְפָּנִין¹³, וְהוּא דָּג דֵּק⁴
וְרָף בְּיֹתֵר - הָרִי זֶה חֵיב; שֶׁהַדְחָתָן בְּחֻמִּין זֶה⁵
הוּא גָמֹר¹⁴ בְּשׂוֹלֵן. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בִּהֵן.⁶

(8) משנה (מסכת שבת דף לח עמוד ב). (9) "שם הכלי שייחמו בו המים" (פירוש המשניות מסכת שבת פרק ג).
(10) "תתערב, שתבשל קצת" (שם). (11) משנה (מסכת שבת דף קמה עמוד ב). (12) במשנה כתוב "מליח הישן" ופירשו רבינו ורש"י: "דג מליח שעברה עליו שנה משמלחו" ובספר הפרדס לרש"י כתוב: בשר מלוח הרבה, וגם ברמב"ם כתב יד התימנים חסרה המלה "דג". (13) דג מאריך ספרד שקליפתו רכה ומולחים אותו לאכילה. (14) מכיוון שאי אפשר לאכלם אם לא הודחו בחמין, נחשבת הדחתם כבישול, אבל דברים שאפשר לאכלם על ידי הדחה במים צוננים, יש אומרים שמותר להדיחם אף במים חמים.

- ג. הַמְּפָקִיעַ¹⁵ אֶת הַבִּיצָה בְּכֶגֶד חֵם אוֹ בְּחוֹל וּבִבְבֶּק⁷
דְּרָכִים שֶׁהֵן חֲמִים מְפָקִי הַשֶּׁמֶשׁ¹⁶, אֶף-עַל-פִּי⁸
שְׁנֵצְלִית - פְּטוּר¹⁷; שֶׁתּוֹלְדוֹת חֲמָה אֵינָם בְּתוֹלְדוֹת⁹
הָאֵשׁ¹⁸, אָכֵל גְּזוֹר עֲלִיהֶן מְפָקִי תּוֹלְדוֹת הָאוּרֹךְ. וְכֵן¹⁰
הַמְּבָשָׁל בְּחֻמִּי טְבִירָה¹⁹ וּבִיּוּצָא בָּהֶם - פְּטוּר²⁰.
הַמְּבָשָׁל²¹ עַל הָאוּרֹךְ דָּבָר שֶׁהֵינָה מְבָשָׁל כָּל צִרְכּוֹ²²
אוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ בָּשׂוֹל כָּלָל - פְּטוּר²³.

(15) (מסכת שבת דף לה עמוד ב במשנה) המבקיע, שובר את הביצה. (16) שנתחממו בשמש. (17) מעונש, אבל אסור מדרבנן. (18) האסורות מן התורה. (19) (מסכת שבת דף מ עמוד ב) המעיינות החמים שעל חוף ים כינרת על-יד טבריה. (20) "שאינן דרך בישול בכך לבשל בחמה או בתולדות חמה" (רש"י מסכת שבת דף לט עמוד א).
(21) משנה (מסכת שבת דף קמה עמוד ב). (22) דעת הרשב"א וכמה מהראשונים שאפילו לא נתבשל כל צרכו אין בו משום בישול, אם נתבשל "כמאכל בן דרוסאי" שהוא חצי בישול לדעת רבינו ושליש בישול לדעת רש"י (ראה למעלה בפרק ג). (23) משום שאין בישול אחר בישול; אבל בבישול דבר שנאפה או נצלה פעם, יש מחלוקת בין

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(להלן פרק י"ז הלכה ו) נמצא שהזרת היא י"ב אצבעות (עיין רש"י מסכת שבת דף קו עמוד א). וזה לשון רבינו (בפירוש המשניות ערלה פרק ג משנה ב) על שיעור הסיט: "ונחזק אצלי זה הפירוש, מפני שהוא פירוש הקדמונים, והקדמון הוא יותר חכם בלשון מן האחרון". (55) (מסכת שבת דף עד עמוד ב). (56) (שם) ולמעלה אמר: "הגוזז צמר מן החי חייב" הרי שדרך גזיזה בכך? אולם כוונת רבינו שאין דרך גזיזה - לגזוז אחר הטויה.

ח. הַגִּזְזִיל⁵⁷ צָפְרָנִי או שְׁעָרו או שְׁפָמוּ או זָקָנו - 19
הָרִי זֶה תוֹלֶדֶת גּוֹזֵז, וְחֵיב⁵⁸. וְהוּא, שְׁיִטֵּל בְּכָלִי; 20
אֲבָל אִם נָטֵלָן בִּידוֹ, בֵּין לוֹ בֵּין לְאַחֵר - פָּטוּר. וְכֵן 21
הַחוֹתֶּה⁵⁹ יִבְלֶת מְגוּפָה, בֵּין בִּיד בֵּין בְּכָלִי⁶⁰ - פָּטוּר, 22
בֵּין לוֹ בֵּין לְאַחֵר. וּמִתָּר לְחֹתֶה יִבְלֶת⁶¹ בְּמִקְדָּשׁ 23
בִּיד⁶², אֲבָל לֹא בְּכָלִי⁶³. וְאִם הִיתָה יִבְשָׁה - חוֹתֶכָה 24
אֶף בְּכָלִי וְעוֹבֶדָה⁶⁴ עֲבוּדָה. 25

(57) משנה (מסכת שבת דף עד עמוד ב) ורבינו פסק כחכמים שאינו חייב רק אם נטלן בכלי. (58) וזהו לדעת רבינו שפסק (בפרק א) כרבי יהודה: מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, אבל לדעת הראשונים הסוברים מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, גם כאן אינו חייב רק אם צריך לשער או לציפורניים (תוספות מסכת שבת דף עד עמוד ב). (59) (משנה מסכת עירובין דף קג עמוד א). (60) שם במשנה כתוב: "ואם בכלי כאן וכאן (אף במקדש) אסור", "שאב מלאכה הוא הואיל ואינו משנה מהאופן שעושים בחול" (רש"י). והקשו ב"מגיד משנה" וב"מעשה רוקח" על הרמב"ם הפוסט בכלי, וב"צפנת פענח" להגאון מדווינסק כתב שבאמת פטור מגוזז כמו שכתב רבינו, ובעירובין חייבתו המשנה משום תיקון - שמתקן את האדם או הבהמה שלא יהיו בעלי מום וחייב משום מכה בפטיש (ראה להלן פרק י הלכה י"ז). (61) הוא מום עובר בכהן ואסור בעבודה, והבהמה שיש בה יבלת אסורה להקרבה. (62) כיוון שאיסורו מדרבנן, "ואין שבות במקדש כלל" (רבינו הלכות קרבן פסח פרק א הלכה ט"ז). (63) שמלאכה גמורה היא האסורה אף במקדש. (64) בדפוס ויניציא חסרה המלה "עבודה". וכתב במעשה רוקח שכוונת רבינו שלא נאמר כיוון שבין השמשות לא היה ראוי לעבודה מסיבת היבלת, לא יוכל לעבוד כל השבת, אלא כיוון שהסיר היבלת מותר לו לעבוד, מכיוון שהייתה יבשה ונפרכת, חשובה כמסולקת מקודם.

ט. הַגִּזְזִיל שְׁעָרו⁶⁵ בְּכָלִי, בְּמָה יִטֵּל וְיִהְיֶה חֵיב? שְׁתִּי 26
שְׁעָרוֹת. וְאִם לָקַט לְבָנוֹת מִתּוֹךְ שְׁחָרוֹת, אֶפְלוֹ 27
אֶחָת⁶⁶ - חֵיב⁶⁷. צָפְרִין שְׁפָרְשָׁה רַבָּה וְצִיִּצִין⁶⁸ שֶׁל עוֹר 28
שְׁפָרְשׁוּ רַבָּן⁶⁹: אִם פָּרְשׁוּ כָּלִפִּי מַעֲלָה וּמַצְעָרוֹת 29
אוֹתוֹ - מִתָּר לִטֵּל אוֹתָן בִּידוֹ⁷⁰, אֲבָל לֹא בְּכָלִי; וְאִם 30
נָטֵלָן בְּכָלִי - פָּטוּר; וְאִם אֵינָן מַצְעָרוֹת אוֹתוֹ - אֶפְלוֹ 31
בִּיד אֲסוּר. וְאִם לֹא פָּרְשׁוּ רַבָּן, אֶפְלוֹ מַצְעָרוֹת אוֹתוֹ 32
- אֲסוּר לְנָטֵלָן בִּידוֹ; וְאִם נָטֵלָן בְּכָלִי - חֵיב. 33

(65) (מסכת שבת דף עד עמוד ב). (66) שהוא עושה כן כדי

בישולם. (36) שדרך בישול הוא למי שאין לו פנאי להמתין עד שיתבשל לגמרי. (37) (מסכת שבת דף ד עמוד א). (38) שהיום שבת, ואם יניחנו כך יאפה הפת ויתחייב אם בשוגג - חטאת, ואם במזיד - סקילה. (39) להוציא את הפת מן התנור, ואף שרדיית הפת איסור שבות הוא מדרבנן (רבינו להלן פרק כ"ב הלכה א), התיירו לו חכמים לעבור על איסור דרבנן שלא יבוא לידי מלאכה האסורה מן התנור. (40) אבל לאדם אחר לא התיירו לרדות את הפת מן התנור כדי שלא יבוא המדביק לידי איסור חטאת או סקילה, מטעם שאמרו (מסכת שבת דף ד עמוד א): "וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך".

1 ו. הַמִּתִּיךְ⁴¹ אֶחָד מִמֵּינֵי מִתְכּוֹת כֵּל שֶׁהוּא, או
2 הַמִּחְמָם⁴² אֶת הַמִּתְכּוֹת עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה גִחְלַת - הָרִי זֶה
3 תוֹלֶדֶת מְבָשֵׁל. וְכֵן⁴³ הַמִּמְסֵס אֶת הַדּוֹנֵג⁴⁴ או אֶת
4 הַחֵלֶב או אֶת הַזֶּפֶת וְהַכֹּפֶר⁴⁵ וְהַגְּפִירִית⁴⁶ וְכִיּוּצָא בָּהֶם
5 - הָרִי זֶה תוֹלֶדֶת מְבָשֵׁל⁴⁷, וְחֵיב. וְכֵן הַמְבָשֵׁל כָּלִי
6 אֲדָמָה⁴⁸ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה חֶרֶס - חֵיב מְשׁוּם מְבָשֵׁל. כָּלִי
7 שֶׁל דָּבָר: בֵּין שְׂרֵפָה גּוֹף קָשָׁה בָּאֵשׁ או שֶׁהִקְשָׁה גּוֹף
8 רֶךְ - הָרִי זֶה חֵיב מְשׁוּם מְבָשֵׁל.

(41) (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ז הלכה ב); "המתוך אבר (עופרת) חייב משום מבשל" (מסכת יבמות דף ו עמוד ב). (42) כדי להתיכו הוא תולדת מבשל, אבל "המחמם את הברזל כדי לצרפו (לחסמו) במים, הרי זה תולדת מבעיר" (רבינו להלן בפרק י"ב הלכה א). (43) (מסכת שבת דף עד עמוד ב). (44) שעווה. (45) כעין זפת. (46) חומר שריפה הנמצא באדמה. (47) אף על פי שהוא חוזר ומתקשה ואין הבישול ניכר בו (ר"ן). (48) (מסכת שבת דף עד עמוד ב) "האי מאן דשדא סיכתא לאתנא, חייב משום מבשל" ופירש בספר העיתים בשם הגאונים: "מבשל כלי אדמה דקין", אולם רש"י פירש: "השליך יתו של עץ רך לתנור החם לייבשו שיתקשה".

9 ז. הַגּוֹזֵז⁴⁹ צָמָר או שְׁעָר - בֵּין מִן הַבְּהֵמָה, בֵּין מִן
10 הַחֲיָה⁵⁰, בֵּין מִן הַחִי, בֵּין מִן הַמֵּת, אֶפְלוֹ מִן
11 הַשִּׁלַּח⁵¹ שְׁלָהֵן - חֵיב. בְּמָה שְׁעוּרוֹ? פְּדִי לְטוֹת
12 מִמֶּנּוּ חוּט שְׁאָרְכּוֹ כְּרֹחֵב הַסִּיט⁵² כְּפּוֹל. וְכִמָּה רֹחֵב
13 הַסִּיט? פְּדִי לְמִתָּח מִן בֵּהֶן⁵³ שֶׁל יָד עַד הָאֶצְבָּע
14 הָרִאשׁוֹנָה כְּשִׁיפְתָּח בִּיגִיָּהֵן כָּל כָּחוֹ, וְהוּא קְרוֹב
15 לְשִׁגִּי שְׁלִישִׁי זֶרֶת⁵⁴. הַתּוֹלֵשׁ כֶּנֶף מִן הָעוֹף - הָרִי זֶה
16 תוֹלֶדֶת גּוֹזֵז⁵⁵. הַטּוֹהֵה אֶת הַצָּמָר מִן הַחִי - פָּטוּר;
17 שְׁאִין דֶּרֶךְ גְּזִיזָה בְּכֶף⁵⁶, וְאִין דֶּרֶךְ נְפוּץ בְּכֶף, וְאִין
18 דֶּרֶךְ טוֹיָה בְּכֶף.

(49) (תוספתא מסכת שבת פרק ט). (50) בתוספתא כתוב: "ומן העופות". (51) העור הנפשט אחר השחיטה. והשמיענו שגם כך דרך גזיזה (חסדי דוד). (52) שם מידת האורך. (53) אגודל (מסכת שבת דף קה עמוד ב). (54) זרת האמורה בתורה (שמות פרק כח, עמוד טז), הוא חצי אמה של שישה טפחים (תוספתא כלים בבא מציעא פרק ו) שהוא שלושה טפח, והטפח הוא ארבע אצבעות

רבינו (להלן פרק יא הלכה ט"ו) לעניין כותב: "אינו חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד... ויכתוב על דבר שמתקיים הכתב עליו" ומקורו בתוספתא (מסכת שבת פרק י"ב): "אינו חייב עד שיכתוב בדבר של קיימא על דבר של קיימא". והביא ב"מגיד משנה" ראייה שכן הדין גם בשאר מלאכות, ממשנה (מסכת שבת דף קב עמוד ב) "זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת - חייב", אבל הר"ן פירש משנה זו (וכן הרע"ב), שכל העושה מלאכה בשבת, שמקיימים אותה כמות שהיא ואין צורך להוסיף עליה, שמלאכתה נגמרה - חייב, ולדבריהם אין משם ראייה לדעת רבינו, ובעל "מגדל עוז" כתב שמקור הרמב"ם הוא מהגמרא (מסכת שבת דף צד עמוד ב): "וחכמים אוסרים (כוחלת) משום שבות" ואינה חייבת משום צובעת כיוון שצבע הכחל אינו מתקיים. (85) צבע צהוב. (86) צבע אדום-בהיר "ומשוח בששור" (ירמי' פרק כב פסוק יד). (87) ודעת הסמ"ג והיראים שכל צבע הרצוי לאדם, אף אם הוא רק לשעה, חייב עליו מן התורה, והביאו ראייה מדברי רב (מסכת שבת דף עה עמוד א): "שושח משום מה חייב" - משום צובע" (בדם השחיטה), ואף שצבע הדם אינו מתקיים.

יד. העושה עין הצבע - הרי זה תולדת צובע⁸⁸,
וחיב. כיצד? כגון שנתן קנקנתום⁸⁹ לתוף מי
עפצא⁹⁰, שנעשה הפל שחר; או שנתן אסטוס⁹¹
לתוף מי פרפם⁹², שנעשה הפל ירק. וכן כל פיוצא
בזה. וכמה שעורו? כדי לצבע בו חוט שְאָרְכו
אֲרָבָעָה טָפָחִים.

(88) (מסכת שבת דף יח עמוד א) הראב"ד השיג על דבריו, שאינו חייב משום צובע רק אם נגמרה מלאכת צביעה בכך ולא בעושה מי צבע. וב"צפנת פענח" ביאר דברי רבינו, שבאמת במי צבע לא נעשית צביעה, והם רק תערובת צבע, וכוונת רבינו כאן שעל ידי תערובת שני המינים נוצר צבע חדש, וזהו תולדת צובע שעל ידי פעולתו נולד דבר חדש. (89) חומצת הנחושת ששמים בדיו כדי להשחירה. (90) פרי האלון, כעין אגוז קטן, שנותנים אותו בדיו ומעבדים בו עורות. (91) צמח שממנו עושים צבע כחול לצביעת בגדים. (92) זעפרן, צמח בצלי מצבע כתום שלפרחיו ריח נודף.

טו. הטויה⁹³ אֲרָבָעָה טָפָחִים מִפֶּל דָּבָר הַנְּטוּהָ
- חֵיב. אֶחָד הַטוּיָה אֶת הַצֵּמֶר אוֹ אֶת הַפִּשְׁתָּן אוֹ
אֶת הַנוּצָה אוֹ אֶת הַשֶּׁעֶר אוֹ אֶת הַגִּידִין וְכֵן כָּל
פִּיּוּצָא בֵּהֶן. הָעוֹשֶׂה אֶת הַלֵּבֶד⁹⁴ - הֵרִי זֶה תוֹלֵדֶת
טוּיָה, וְחֵיב. וְהוּא, שְׁלִילֵד דָּבָר שְאֵפְשֵׁר לְטוֹת
מִמֶּנּוּ חוּט אֲרָבָעָה טָפָחִים בְּעֵבִי בִּינוֹנִי.

(93) (משנה מסכת שבת דף קה עמוד ב). (94) צמר טרוף וכבוש בלתי ארוג; הראב"ד משיג כאן: "כי מלאכת עשיית הלבד אינה דומה לטווייה לפי שהוא לוקח צמר מלובן ומנופף, ושוטחו על גבי בגד, ונותן מוך על מוך עד שנעשה עבה, ומטפחו במים, וכורכו עם הבגד ומהדקו עד שמתחבר ומתקשה ונעשה הלבד ונראה יותר שהוא כמגבן

שלא יהא נראה כזקן ומקפיד אפילו על אחת (רש"י). (67) ואף בחול אסור משום "ולא ילבש גבר שמלת אשה" (דברים פרק כב פסוק ה), שדרך הנשים להקפיד על זה (רבינו בהלכות עבודת כוכבים פרק י"ב הלכה י). (68) כעין רצועות דקות הפורשות מעור האצבע סביב הציפורן (רש"י מסכת שבת דף צד עמוד ב). (69) שאז הן קרובות להינתק וכאילו נתלשו כבר. (70) משום צערו לא אסרו חכמים ליטול ביד. ולא גזרו שמא יעשה כן בכלי שמכיוון שפירשו רובן - גם בכלי אינו אסור אלא מדרבנן.

1 י. הַמִּלְבָּן⁷¹ אֶת הַצֵּמֶר אוֹ אֶת הַפִּשְׁתָּן אוֹ אֶת הַשֶּׁנִּי
2 וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בֵּהֶן מִמֶּה שְׁדִּרְפֵן לְהַתְלִיב - חֵיב.
3 וְכֵמָה שְׁעוּרוֹ? כְּדִי לְטוֹת מִמֶּנּוּ חוּט אֶחָד אֲרָבָו
4 כְּמֵלָא רַחֵב הַסִּיט⁷³ כְּפוּל, שֶׁהוּא אֲרָבָעָה
5 טָפָחִים.

(71) משנה (מסכת שבת דף קו עמוד א) המכבס את הצמר אחרי הגזיזה שיהיה לבן. (72) שמלבנים אותו תחילה לפני צביעתו לאדום. (73) מבואר למעלה בהלכה ז.

6 יא. הַמִּכְבֵּס בְּגָדִים - הֵרִי הוּא תוֹלֵדֶת מִלְבָּן⁷⁴, וְחֵיב.
7 וְהַסִּיט⁷⁵ אֶת הַבֶּגֶד עַד שְׁיֻצֵּיא הַמֵּים⁷⁶ שְׁבוּ - הֵרִי
8 זֶה מִכְבֵּס, וְחֵיב; שֶׁהַסִּיטָה מְצַרְכִּי⁷⁷ כְּבוֹס הֵיא, כְּמוֹ
9 שֶׁהַגִּסָּה מְצַרְכִּי הַפְּשוּל. וְאִין סְחִיטָה בְּשֶׁעֶר⁷⁸.
10 וְהוּא הֵדִין לְעוּר⁷⁹, שְׁאִין חֵיבִין עַל סְחִיטָתוֹ.

(74) תוספתא (שבת פרק י) המכבס והסוחט מלאכה אחת. (75) דיני סחיטה ראה להלן בפרק כב הלכה טו. (76) "אמר רבא זרק בגד למים - חייב" (מסכת זבחים דף צד עמוד ב). (77) מקרבת את הליבון, כמו שההגסה מקרבת את הבישול (מרכבת המשנה). (78) (מסכת שבת דף קכח עמוד ב) "שהוא קשה ואינו בולע" (רש"י). (79) (מסכת זבחים דף צד עמוד א).

11 יב. הַמִּנְפִּץ⁸⁰ אֶת הַצֵּמֶר אוֹ אֶת הַפִּשְׁתָּן אוֹ אֶת הַשֶּׁנִּי
12 וְכִיּוּצָא בֵּהֶן - חֵיב. וְכֵמָה שְׁעוּרוֹ? כְּדִי⁸¹ לְטוֹת
13 מִמֶּנּוּ חוּט אֶחָד אֲרָבָו אֲרָבָעָה טָפָחִים. וְהַמִּנְפִּץ אֶת
14 הַגִּידִים⁸² עַד שְׁיֻעֲשׂוּ כְּצֵמֶר כְּדִי לְטוֹת אוֹתָן - הֵרִי
15 זֶה תוֹלֵדֶת מִנְפִּץ, וְחֵיב.

(80) משנה (מסכת שבת דף קה עמוד ב) מפריד ומנער את הצמר ביד לנקותו מפסולת. (81) כמו למעלה בהלכה ז. (82) (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ז הלכה ב) ועיין מעשה רוקח.

16 יג. הַצּוֹבֵעַ⁸³ חוּט שְאֵרְכוֹ אֲרָבָעָה טָפָחִים, אוֹ דָּבָר
17 שְאֵפְשֵׁר לְטוֹת מִמֶּנּוּ חוּט כְּזֶה - חֵיב. וְאִין הַצּוֹבֵעַ
18 חֵיב עַד שְׁיֵהָא צָבַע הַמַּתְקִים⁸⁴. אֲבָל צָבַע שְאִינוּ
19 מַתְקִים כָּלָל, כְּגוֹן שְׁהָעֵבִיר סָרֶק⁸⁵ אוֹ שְשֵׁר⁸⁶ עַל גְּבִי
20 בְּרִיל אוֹ נְחֹשֶׁת וְצִבְעוֹ - פְּטוּר⁸⁷; שֶׁהֵרִי אֶתָּה מַעֲבִירוֹ
21 לְשִׁעְתּוֹ, וְאִינוּ צוֹבֵעַ כָּלוּם; וְכָל שְאִין מְלֹאכְתּוֹ
22 מַתְקִימָת בְּשִׁבְתָּ - פְּטוּר.

(83) משנה (מסכת שבת דף קה עמוד ב). (84) וכדברי

תולדת בונה"; אבל ב"מעשה רוקח" העלה שמלאכת עשיית הלבד דומה למלאכת הטווייה, שהוא מקבץ את החלקים הנפרדים מן הצמר או הפשתים ומחברם יחד - תולדת הטווה.

1 טז. העושה⁹⁵ שני בתי נירין⁹⁶ - חיב. העושה נפה⁹⁷
2 או כברה⁹⁸, או סל או סברה⁹⁹, או שפרג מטה
3 בכתלים¹⁰⁰ - הרי זה תולדת עושה נירין¹⁰¹;
4 ומשעשה שני בתים באחד מכל אלו - חיב. וכן כל
5 העושה שני בתי נירין בדבר שעושים אותו בתים
6 בתים כגון אלו - חיב.

(95) (מסכת שבת דף קה עמוד ב). (96) המכניס חוטי השתי בנירין (המכון של הקנים להעלאת חוטי השתי והורדתם נקרא בשם נירין), שיעלה אחד וירד השני, כדי להכניס חוטי הערב בשתי. (97) רשת עשויה נקבים קטנים, לנפות הקמה ולנקותו מן הסובין והפסולת. (98) נקביה גדולים משל הנפה. (99) מכסה על הראש, עשוי מעשה רשת. (100) או כתבן ובכל דבר. (101) שכל הנזכרים נפה וכברה וכו' הוא מותח בראשונה את חוטי האורך - "השתי" ואחר כך הוא קולע בהם את חוטי "הערב" (הרוחב) וחיב, שכל המתקן שני החוטים במסכת נקרא עושה שני בתי ניר, וכן העושה קליעה של שני בתים בארג חייב, וכן מובא בספרא אחרי פרשה זו: "מניין שלא יכתוב שתי אותיות ולא יארוג שני חוטין ולא יעשה שני בתים בנפה ובכברה תלמוד לומר: מלאכה".

7 יז. דרך¹⁰² האורגין: שמותחין החוטין תחלה בארך
8 היריעה וברחבה, ושנים או חזין זה מפאן וזה מפאן,
9 ואחד שובט בשבט¹⁰³ על החוטין ומתקן אותן זה
10 בצד זה עד שתעשה פלה שתי¹⁰⁴ בלא ערב¹⁰⁵.
11 ומתחת החוטין בדרך האורגין, היא הנסכת
12 המסכת¹⁰⁶. וזה המותח נקרא מסך. וכשפופלין
13 אותה ומתחיל להכניס השתי בערב - נקרא אורג.

(102) (מסכת שבת דף עג עמוד א ודף עה עמוד ב).
(103) חובט ומותח את חוטי השתי של האריג שלא יסתכו בתנועותיהם למעלה ולמטה. (104) חוטי האורך שבאריג הם חוטי היסוד שבהם מכניסים את הערב. (105) חוטי הרוחב שבאריג. (106) מתחת חוטי השתי כדי להכניס את חוטי הערב.

14 יח. המסך¹⁰⁷ - חיב. והוא מלאכה מאבות מלאכות.
15 והשובט על החוטין עד שיפסקו ויתקנם - הרי זה
16 תולדת מסך. וכמה שעורו? משיתקן רחב שתי
17 אצבעות. וכן האורג¹⁰⁸ שני חוטין ברחב שתי
18 אצבעות - חיב. בין שארגן בתחלה, בין שהיה
19 מקצת הבגד ארוג וארג על הארוג - שעורו שני
20 חוטין. ואם ארג חוט אחד¹⁰⁹ והשלים בו הבגד -
21 חיב. ארג בשפת¹¹⁰ היריעה שני חוטין ברחב שלשה
22 בתי נירין - חיב. הא למה זה דומה? לאורג
23 צלצול¹¹¹ קטן ברחב שלשה בתי נירין.

(107) (מסכת שבת דף עה עמוד ב). (108) במשנה (מסכת שבת דף קה עמוד א): "רבי אליעזר אומר, האורג שלושה חוטין בתחילה, ואחת על האריג - חייב (כלומר: בארג שנארגו בו הרבה חוטים מקודם, ויש לו כבר שם אריג, גם בחוט אחד חייב). וחכמים אומרים בין בתחילה בין בסוף שיעורו שני חוטין". ו"בסוף" אין הכוונה "בסוף" ממש אלא בהמשך האריג, כמבואר להלן. (109) (מסכת שבת דף קד עמוד ב). (110) (מסכת שבת דף קה עמוד א). (111) חגורה.

24 יט. המדקדק¹¹² את החוטין ומפרידן בעת האריגה
25 - הרי זה תולדת אורג. וכן הקולע¹¹³ את הנימין -
26 הרי זה תולדת אורג. ושעורו - משעשה קליעה
27 בארך שתי אצבעות.

(112) (מסכת שבת דף צז עמוד ב) "משווה האריגה, כשיש שני חוטים כרוכים זה עם זה משווה אותם במחט" (רש"י). (113) תלמוד ירושלמי (מסכת שבת פרק י הלכה ז) בשם רבי יוחנן: "הקולע שלוש נימין באדם - חייב משום אריג" וזהו בבגד, אבל בשער אין דרך אריגה (תוספות במסכת שבת דף צד עמוד ב).

28 כ. הבוצע¹¹⁴ שני חוטין - חיב. ובוצע הוא המפריש
29 את הארוג. בין שהוציא הערב מן השתי או
30 שהעביר השתי מעל הערב - הרי זה בוצע וחיב.
31 והוא, שלא יהא מקלקל¹¹⁵, אלא יתפון לתקן. בדרך
32 שעושים אלו שמאחין¹¹⁶ את הבגדים הקלים ביותר,
33 שבוצעין ואחר כך מאחין, וחוזרין ואורגין חוטין
34 שבצעו, עד שיעשו שני הבגדים או שני הקרעים
35 אחד. והסותר¹¹⁷ את הקליעה לתקן - הרי זה תולדת
36 בוצע. ושעורו - כשעור הבוצע.

(114) (מסכת שבת דף עג עמוד א), הראב"ד כתב: "זה הפירוש נוטה לקורע על מנת לתפור, וכבר הוא שנוי במשנה ואנו מקובלים, בוצע כמו פוצע, והוא לשון חתוך, שחותך ב' חוטים שאחר שהשלים אריגתו, חותך את הארוג מן המשויר שבמסכת, ואם חתך ממנו שני חוטים, חייב בחתיכה זו". (115) ראה למעלה פרק א הלכה יז. (116) תופרים ומחברים. (117) (מסכת שבת דף קה עמוד א).

פרק עשירי

(1) כלל בו ביאור ה' מלאכות הנמנות שלשיות פרק ז [הקושר, המתיר, התופר, הקורע, הבונה, הסותר, המכה בפטיש והצד].

א. הקושר² קשר של קימא³ והוא מעשה אמן⁴ -
חיב. כגון: קשר הגמלין⁵ וקשר הספנין⁶, וקשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרין הרצענין בשעת עשייתן, וכן כל פיוצא בזה. אבל הקושר קשר של קימא ואינו מעשה אמן - פטור⁷. וקשר שאינו⁸ של קימא ואינו מעשה אמן - מתר לקשרו לכתחלה.
2 משנה, שבת קיא, ב. (3) העומד להתקיים כל זמן קיום

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי י"ד מנחם-אב - ספר זמנים - הלכות שבת קלט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אין אומרים שהקשר השני יסאר לעולם קשר של קיימא (שם). (17) "דרכם היה לעשות בצד הקדרות נקב כמין דר להוציא ממנו המרק והבשר, וקושרים על פי הקדירה בגד כדי שלא יכנסו בה נמלים, ועל ידי הדחק יכול להוציא כל מה שבקדירה מהדר, ואף-על-פי-כן אין הקשר שעל פי הקדירה קשר של קיימא" (מעשה רוקח). (18) חבל דק של פשתים וכדומה. (19) בכל דבר שאינו מבטלו אלא מתירו לאחר שימוש. (20) קשרים. יש שקושרים שני חבלים ברוחב הפתח זה למעלה מזה, ובעת שמוציאים את הבהמה - מתירים את החבל התחתון והיא יכולה לצאת בדוחק, ואין חוששים שמא יסאיר את הקשר השני לתמיד (מעשה רוקח). (21) שבת ק"ג, א. (22) שבוודאי יתיר אותו הקשר. (23) בלי שנותנים בו מספוא לבהמה. (24) שאנו חוששים שקשר אחד יסאר קיים. (25) אורג. (26) עיקר ההיתר הוא מפני שאינו מבטל החבל ואינו קשר של קיימא, אלא שאם היה אסור בטלטול, לא היה אפשר להביא ולקשור מצד איסור טלטול. (27) שבת קמו, א. סלים עשויים מכפות תמרים, ומניחים בתוכם תמרים רעים שיתבשלו (רש"י). (28) ביד, אם הכיסוי קשור בחבל. (29) סותר שרשרות החבל בכלי (רש"י). (30) בכלי.

ד. כלי³¹ שראוי למאכל בהמה - מתיר לקשר אותו בשפת. לפיכך, אם נפסקה רצועת סנדליו בכרמלית³² - נוטל³³ גמלי³⁴ לח הראוי למאכל בהמה, וכורך עליו, וקושר הגמלי. נשמטה³⁵ לו רצועת מנעל וסנדל, או שנשמט רב הרגל - מתיר³⁶ להחזיר הרצועות למקומן, ובלבד שלא יקשר.

(31) שבת ק"ב, א. (32) מקום שאסור להוציא אליו בשבת מדרבנן, שאינו לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים (להלן פ"ד ה"ד). (33) בגמרא נאמר כי ההיתר הוא רק בכרמלית, שאם ניחנו שם עד אחר השבת יאבד סנדלו, אבל בחצר הנשמרת אסור לקשור את הסנדל, אולם בנוסח כת"י (מעשה רוקח) חסרה תיבת "ככרמלית", ונראה שדעת רבינו להתיר גם בחצר "כי גנאי הוא לאדם לילך בלא מנעל, והתירו לקשרו משום כבוד הבכירות" (מגן אברהם סי' שח). (34) סוף, צמח שעושים ממנו חבלים לקשירה. (35) תוספתא שבת פ"ג. (36) מנעלים שלהם היו עשויים פרקים. ומחוברים על ידי רצועות שמהדק אותן ומרחיבן לפי הצורך, וכשנשמט חלק המנעל שעל רוב הרגל ממקומו, מחזיר ומהדק את המנעל על ידי הרצועות (אליה רבה סי' שי).

ה. העניבה³⁷ - מתרת³⁸, לפי שאינה מתחלפת בקשירה. לפיכך, החבל שנפסק - מקבץ שגני קצותיו, וכורך עליו משיחה, ועוֹבֵב עניבה.

(37) שבת ק"ג, א. קשר רופף בלי הדק, שקל להתירו. (38) אפילו מהדקה יפה ודעתו שתתקיים כך תמיד (משנה ברורה סי' שיז).

ו. מתיר³⁹ לקשר קשר שאינו של קיימא לרֵבֶר מצוה⁴⁰, כגון שיקשר למדד שעור משעורי התורה.

החפץ. (4) שהוא קשר חזק ואמין כקשרי האומנים. (5) נוקבים לגמל בחטמו, וקושרים בחבל בטבעת שבנקב קשר של קיימא. (6) קשר חזק של חברי הספינה אל התורן. (7) זוהי דעת רבינו. אבל שיטת רש"י, הרא"ש וה'טור' היא, שכל קשר של קיימא אפילו הוא מעשה הדיוט - חייב. (8) בגמרא מובא: "כגון של בני מחוזא", ופירש רש"י: "שהם רחבי לבב, ומקפידים על לבושיהם ונעליהם להיות מכוונים, וקושרים אותו בדוחק, וצריך להתירו ערבית", אבל ב'מרדכי' הביא בשם רבינו פורת, שכל קשר העשוי להתירו בתוך שבעה ימים, הוא קשר שאינו של קיימא ומותר לכתחילה.

ב. פיצד⁹? נפסקה לו רצועה וקשרה, נפסק החבל וקשרו, או שקשר חבל בדלי, או שקשר רסן בהמה¹⁰ - הרי זה פטור. וכן כל פיצא באלו הקשרים, שהן מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותן לקיימא. וכל קשר שאינו של קיימא, אם קשרו קשר אמן - הרי זה אסור.

(9) מה נקרא קשר של קיימא שאינו מעשה אומן? (10) שכל אלו אין דרכו להתירם, ורוצה שיתקיימו כך לעולם, אבל הקשרים אינם מעשה אומן.

ג. קושרת¹¹ אשה מפתחי החלוק, אף-על-פי שיש לו שגני פתחים¹²; וחוטו סבכה¹³, אף-על-פי שהוא רפוי¹⁴ בראשה; ורצועות מנעל וסנדל, שקושרין אותן על הרגל בשעת מלבוש¹⁵; ונודות יין ושמן, אף-על-פי שיש לו שתי אָזָנִים¹⁶; וקדרה של פשר¹⁷, אף-על-פי שיכולה להוציא הפשר ולא תתיר הקשר. וקושרין דלי במשיחה¹⁸ או באבנט וכיוצא בו¹⁹, אבל לא בחבל. וקושרין לפני הבהמה או ברגלה בשביל שלא תצא, אף-על-פי שיש לה שגני אסרות²⁰. וחבל²¹ שהיה קשור בפירה²², קושרו באבנט²³; היה קשור באבנט, קושרו בפירה. אבל לא יביא חבל מתוך ביתו ויקשר בפירה ובאבנט²⁴. ואם היה חבל גרדי²⁵ שמתר לטלטלו²⁶ - הרי זה מביא וקושר בפירה ובאבנט. מפני שקל אלו הקשרים מעשה הדיוט הן ואינן של קיימא, אלא פעם קושר ופעם מתיר, ולפיכך מתיר לקשר אותן לכתחילה. חותלות²⁷ של תמרים ושל גרורות - מתיר²⁸ ומפקיע²⁹ וחותן³⁰, ונוטל ואוכל.

(11) משנה, שבת ק"א, ב. (12) שקושרת שפת חלוקה שבימין לכתף שמאל, ושבשמאל בכתף ימין, ואף שיכולה לפשוט בדוחק בלי התרת הקשר, מותר - משום שדרכה להתיר הקשר בכל יום (רש"י). (13) מכסה על הראש, עשוי מעשי רשת. (14) ויכולה להסירה משם בלא התרת הקשר, בכל זאת מותר לה לקשרה, שאשה חסה על שערותיה ותתיר הקשר לפני ההסרה (גמרא, שם). (15) שאלו בוודאי אינם קשר של קיימא, ולא קשר אומן (שם). (16) ויכול להוציא היין בדוחק בהתרת קשר אחד,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

והוא לא קיימא (והרי התפירה אינה מתקיימת, וכל מלאכה שאינה מתקיימת פטור)? אמר רבי יוחנן: והוא שקשרן (כגון שקשר שני ראשי החוטים). (55) ב"ירושלמי" (שבת פ"ז ה"ב) מובא שחייב שתיים, משום תופר ומשום קושר; אבל לדעת רבינו (בהלכה א) שאינו חייב רק על קשר אומן, יש לומר שכאן הכוונה לקשר של הדיוט, ולכן אינו חייב רק משום תופר (קובץ). (56) שבת עה, א.

- י. הקורע⁵⁷ פדי⁵⁸ לתפור שתי תפירות על מנת לתפור שתי תפירות - חיב. אכל הקורע להפסידה - פטור⁵⁹, מפני שהוא מקלקל. הקורע בחמתו⁶⁰ או על מת⁶¹ שהוא חיב לקרע עליו - חיב, מפני⁶² שמנישם את דעתו בדבר זה וינות יצרו; והואיל ויחמתו שזככת בדבר זה - הרי הוא פמתקן, וחיב. והפחתת⁶³ בית הצואר בשבת - חיב.

(57) משנה, שבת עג, א. (58) שיעור הקריעה כדי שיוכל לתפור שם שתי תפירות. (59) משנה, שבת קה, ב. (60) בכעס. (61) בביריתא מובא: "על מתו". וכן בנוסח אחר ב'מעשה רוקח', ולפי הנוסח שלנו חייב לקרוע על מת שאינו קרובו, כדעת רבינו (הל' אבל פ"ט הי"א): "כל מי שעמד עם המת בשעת יציאת נשמתו, אף-על-פי שאינו קרובו - חייב לקרוע, וכן אדם כשר שמת - הכל חייבין לקרוע עליו". (62) מבואר למעלה פ"ח ה"ח. (63) שבת מח, א: "הפוחת בית הצואר (של חלוק) חייב חטאת", שעכשיו גומר את המלאכה ועושה את הבגד ראוי לשימוש וחייב משום מכה בפטיש (רש"י שם, ולהלן ה"טז); ודעת רבינו היא שחייבו משום קורע, ואף שאינו חייב רק בקורע על מנת לתפור? - פירש רבינו אברהם בן הרמב"ם בשם אביו, ש"דרך החייט כשגומר הבגד ומתקן בית הצואר שלו, עד שיהיה ראוי ללבישה, היה משיב המטלית שחתכה ממקום בית הצואר, על בית הצואר, ותופרה תפירת ארעי, כדי שיהא היכר שזה בגד חדש, ובעת שירצה בעל הבגד ללבוש אותו, מסיר אותם החוטים, והשמיענו הרמב"ם שאותה תפירה אף שהיתה רק ארעית, בכל זאת חייב על פתיחתה" (מעשה רוקח).

- יא. המדבק נירות או עורות בקולן⁶⁴ של סופרים וכיוצא בו - הרי זה תולדת תופר, וחיב⁶⁵. וכן המפרק⁶⁶ נירות דבוקין או עורות דבוקין, ולא נתפנן⁶⁷ לקלקל בלבד⁶⁸ - הרי זה תולדת קורע, וחיב.

(64) דבק העשוי מקמח. (65) הפוחת אגרת חתומה, אינו חייב, שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואף לרבינו המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, כאן פטור, כי אינו מתקן מאומה בגוף הנייר, אלא מקלקל. והתיקון בא מצד אחר - קריאת האגרת (שו"ת 'חכם צבי' סי' לט). (66) דעת רבינו שאם קורע על מנת לתקן, אף אם לא נתכוין על מנת לתפור - חיב, ומה שנאמר במשנה: "הקורע על מנת לתפור", הכוונה שיהיה בקריעה תיקון ולא קלקול, אבל אין צורך שתהיה דוקא על מנת לתפור ('חיי אדם' ר'משנה ברורה). (67) בנוסח אחר: "ולא נתכוין לקלקל, הרי זה

- נימת פגור שנפסק⁴¹ - קושרין⁴² אותה⁴³ במקדש, אכל לא במדינה⁴⁴. ולא יקשר נימא לכתחלה⁴⁵ אפלו במקדש.

(39) משנה, שבת פכ"ד מ"ה: "מעשה בימי אביו של רבי צדוק, ובימי אבא שאול בן בטנית, שפקקו את המאור (החלון) בטפיח (כלי חרס) וקשרו את המקידה (כלי שתייה) בגמי, לידע אם יש בגיגית (כד גדול) פותח טפח (ומביאה את הטומאה אל הבית), ומדבריהם למדנו: שפוקקין ומורדין וקושרין בשבת (מדידה וקשירה של מצוה). (40) אם הקשר הוא מעשה אומן שאסור מדרבנן - התירו לצורך מצוה, שאם הוא מעשה הדיוט ואינו של קיימא מותר לכתחילה, ובנוסח אחר: "מותר לקשור קשר של קיימא", והכוונה אם אינו מעשה אומן (רמ"ע מפאנו). (41) מיתר הכינור שנפסק בשבת, ולא יוכלו הלויים להמשיך בשיר שלהם. (42) משנה, עירובין קב, ב. (43) כי מכשירי קרבן דוחים את השבת. (44) מחוץ למקדש. (45) אם נפסק מערב שבת, כי מכשירי מצוה שאפשר לעשותם מערב שבת אין דוחים את השבת (רע"ב).

- ז. כל קשר⁴⁶ שחיבין⁴⁷ על קשורו, כך חיבין על התירו. וכל קשר שהקושר אותו פטור, כך המתיר אותו פטור. וכל קשר⁴⁸ שמתר לקשרו, כך מתר להתירו.

(46) משנה, שבת קיא, ב: "כשם שהוא חייב על קישורן, כך הוא חייב על היתרן". (47) ב'תוספות' (שבת עג). כתבו בשם רבינו חננאל, שאינו חייב במתיר אלא על מנת לקשור במקומו קשר של קיימא, כמו שאינו חייב בפותר אלא על מנת לבנות (להלן הל' טו) וכן דעת הרא"ש; ומדברי רבינו יוצא שלא כדעת ר"ח, שהרי אומר: "כך חייבין על התירו", כלומר: כמו שקושר חייב בפעולה אחת, כן המתיר (מעשה רוקח). (48) כמבואר בהלכה א.

- ח. הפותל⁴⁹ חבלים מן ההוצין⁵⁰ ומן החלף⁵¹, או מחוטי צמר או מחוטי פשתן או חוטי שער וכיוצא בהן - הרי זה תולדת קושר, וחיב. ושעורו - פדי שיעמד החבל בפתילתו בלא קשירה, שנמצאת מלאכתו מתקיימת. וכן המפריד את הפתיל - הרי זה תולדת מתיר, וחיב. והוא, שלא יתפנן לקלקל⁵² בלבד. ושעורו - פשעור הפותל.

(49) 'ירושלמי' שבת פט"ו ה"א. שזור. (50) עלה ענף התמר. (51) צמח עשב ארוך כעין פתיל שעושים ממנו מחצלאות. (52) שהוא פטור (למעלה פ"א הי"ז).

- ט. התופר⁵³ שתי תפירות - חיב. והוא⁵⁴, שקשר⁵⁵ ראשי החוט מכאן ומכאן, פדי שתעמד התפירה ולא תשגט. אכל אם תפר יתר על שתי תפירות, אף-על-פי שלא קשר - חיב, שהרי מתקיימת התפירה. והמותח⁵⁶ חוט של תפירה בשבת - חיב, מפני שהוא מצרכי התפירה.

(53) משנה, שבת עג, א. (54) בגמרא (שם עד). הקשר:

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי י"ד מנחם-אב - ספר זמנים - הלכות שבת קמא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

90) בור שדפנותיו בנויות אבנים. (91) בנין בולט מכותל הבית בפנים או בחוץ. (92) מכיין שהם בנינים בתוך הקרקע - נחשבת גם החזקת דלת כבנין (רש"י). (93) משנה, שבת עג, א.

טו. הסותר⁹⁴ פל שהוא - חיב. והוא, שישתור על מנת לבנות⁹⁵; אבל אם סתר דרך השחתה⁹⁶ - פטור. הסותר אהל⁹⁷ קבוע, או שפרק עצ תקוע - הרי זה תולדת סותר, וחיב⁹⁸. והוא, שיתפנן לתמן.

94) שבת לא, ב: "סותר על מנת לבנות במקומו - חייב משום סתירה. אמר לו רבה לעולא: מכדי (הרי) כל מלאכות ילפינן להו (לומדים אותם) ממשכן, והתם (שם) סותר על מנת לבנות שלא במקומו הוא (שהיו סותרים אותו) בחניה אחת, ונוסעים למקום אחר וחוזרים ומקימים אותו? אמר לו עולא: כיון שכתוב (במדבר ט, יח): "על פי ה' יחנו", כסותר על מנת לבנות במקומו הוא". (95) כמבואר למעלה פ"א ה"ז. (96) שחייב על עשייתו משום בונה, חייב על סתירתו משום סותר, אם כוונתו לתקן - לבנות במקומו. (97) "שכל מה שיש בו בנין (כמבואר בהלכה יג) יש בו סתירה" (מגיד-משנה). (98) משנה, שבת עג, א.

טז. המכה⁹⁹ בפטיש¹⁰⁰ הכאה אחת - חיב. וכל העושה דבר שהוא גמר מלאכה - הרי זה תולדת¹⁰¹ מכה בפטיש, וחיב. כיצד? המנפח בכלי זכוכית, והצר בכלי צורה¹⁰², אפלו מקצת הצורה, והמגרד¹⁰³ פל שהוא, והעושה נקב פל שהוא - בין בעץ, בין במתכת, בין בכבן, בין בכלים - הרי זה תולדת מכה בפטיש, וחיב. וכל פתח¹⁰⁴ שאינו עשוי להכניס ולהוציא - אין תכבין¹⁰⁵ על עשייתו.

99) לדעת רש"י, חייב משום גמר מלאכה, שכן האומן מכה על הסדן בשעת גמר מלאכה, ורבינו חננאל פירש שהאומן מכה בפטיש על הכלי, להשוות עקמימותו, וכן על אבן הבנין להשוותה לחברותיה, ולכן חייב משום גמר מלאכה. (100) שבת עה, ב: "רבה ורבי זירא דאמרי תרויהו (אמרו שניהם) כל מה שיש בו גמר מלאכה - חייב משום מכה בפטיש". (101) שבת עה, ב. (102) גירסת ה'מגיד משנה' (להלן פ"א ה"י) "והמגרד" בדל"ת, חותך הוא קרנות בגוף האבן. ואילו "המגרד" בדל"ת, חותך הוא קרנות היוצאות מהאבן. ועיין שם. (103) שבת קמו, א. (104) משום מכה בפטיש, אבל משום בונה - חייב אף בפחות מזה (ראה למעלה הלכה יד). (105) שבת קז, א.

יז. המפיס¹⁰⁶ שחין¹⁰⁷ בשבת כדי להרחיב פי המכה, בדרך שהרופאין עושין, שהן מתפננין בפרפואה להרחיב פי המכה - הרי זה חיב¹⁰⁸ משום מכה בפטיש, שזו היא מלאכת הרופא. ואם הפיסה להוציא ממנה הלחה שבה - הרי זה מתר¹⁰⁹.

(106) מבקע אותו ככלי (משנה ברורה' סי' שכח). (107) לדעת רש"י (שבת קז). חייב משום בונה או מתקן כלי, שריפוי המכה כמתקן כלי. (108) שבמקום צער וחולי, לא

קורע על מנת לתקן" (כ"י אברבנאל). (68) משנה, שבת קב, ב.

יב. הבונה⁶⁹ פל שהוא - חיב. המשוה⁷⁰ פני הקרקע בבית⁷¹, כגון שהשפיל תל או מלא גמא או גיא⁷² - הרי זה בונה, וחיב. אחד⁷³ נתן את האבן, ואחד נתן את הפטיש⁷⁴ - הנותן הפטיש חיב. ובנדבך⁷⁵ העליון, אפלו העלה את האבן והניחה על גבי הפטיש⁷⁶ - חיב, שהרי אין מניחין עליה טיט אחר. והבונה על גבי כלים⁷⁷ - פטור.

(69) שבת עג, ב. (70) אבל בשדה - חייב על אלו משום חורש, ראה למעלה פרק ח' ה"א. (71) חפירה עמוקה. (72) תוספתא שבת פ"ב. (73) באמצע הבנין, שאין האבן מתקיימת בלא טיט, לכן נותן הפטיש הוא העיקר. (74) טור אבנים או לבנים בבנין. (75) בנוסח אחר: "הדימוס" (מעשה רוקח' ותוספתא) טור אבנים בבנין. (76) "ירושלמי" שבת פ"ז ה"ב: "מה בנין היה במשכן? - שהיו נותנין קרשים על גבי אדנים. הדא אמרה (זאת אומרת) בנין על גבי כלים, בנין? אדנים כקרקע הם (ואינו בונה על הכלים)". (77) שבת קלח, א.

יג. העושה⁷⁸ אהל קבוע⁷⁹ - הרי זה תולדת בונה, וחיב. וכן⁸⁰ העושה פלי אדמה, כגון תנור וחבית⁸¹ קדם שישרפו⁸² - הרי זה תולדת בונה⁸³, וחיב. וכן המגבן⁸⁴ את הגבינה - הרי זה תולדת בונה. ואינו חיב עד שיגבן כגורגרת⁸⁵. המכניס⁸⁶ יד הקרדס בתוף העץ שלו - הרי זה תולדת בונה. וכן פל פיוצא בו. וכן התוקע⁸⁷ עץ בעץ - בין שתקע במסמר, בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד - הרי זה תולדת בונה, וחיב.

(78) "ירושלמי" שבת פ"ז ה"ב: "מה בנין היה במשכן? - שהיו נותנין קרשים על גבי אדנים. ולא לשעה היתה (בנין ארעי)? - אמר רבי יוסי כיון שהיו חונים ונוסעים ע"פ הדיבור, כמי שהוא לעולם" (בנין קבוע). (79) שבת עד, ב. (80) בנוסח אחר: "תנור כיריים וחבית" (דפוס ויניציא). (81) שאם שרפו בכבשן, יש בו גם משום מבשל ומכה בפטיש. (82) ומה שאמרו אין בנין בכלים, הכוונה אם החזיר כלי מפורק לתיקונו, אבל כשעושה את הכלי מחדש - יש בו משום בנין (מגיד-משנה בשם הגאונים). (83) שבת צה, א. (84) שבת, שם. (85) שם, קב, ב. (86) שם, מז, א. (87) שם, קב, ב.

יד. העושה⁸⁸ נקב פל שהוא כלול של תרנגולים, כדי שיפנס להן האורה⁸⁹ - חיב משום בונה. המחזיר⁹⁰ דלת של בור ושל דות⁹¹ ושל יציע⁹² - חיב משום בונה⁹³.

(88) כשהנקב קטן ומשמש רק להכניס אור - חייב משום בונה, כעושה חלון, אבל אם עושה נקב שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל, חייב משום מכה בפטיש שזהו גמר מלאכתו (להלן פכ"א ה"א - פ"ח). (89) עירובין קב, ב.

גזרו חכמים על מלאכה שאינה צריכה לגופה: ואפילו לשיטת רבינו בפ"א ה"ז שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, כשמפסי להוציא ליחה אין זה גמר מלאכה, ואין בה משום מכה בפטיש ('מגן אברהם' סי' שכח). (109) שבת, קב, ב. "מסתת הוא החרש המיישר המלאכה, ומחליק אותה בכלי הידוע אצלנו" (רבינו בפירושו המשניות).

כ. כַּלִּי¹²⁵ מְקוֹם שֶׁאֵין יָרוּץ בּוֹ יִגְעֵל לַחֲיָה בַּשְּׁחִיָּה אַחַת, אוֹ שֶׁהָיָה הַכְּתָלִים קְרוּבִין זֶה לָזֶה עַד שֶׁיִּפֹּל צֶל שְׁגִיָּהם לְאַמְצָע בְּאֶחָד - הָרִי זֶה מְקוֹם קָטָן; וְאִם הַבְּרִיחַ הַצָּבִי וְכִיּוּצָא בּוֹ לְתוֹכוֹ - חֵיב. וּמְקוֹם שֶׁהוּא גָדוֹל מִזֶּה, הַמְּבַרֵּחַ חֲזָה וְעוֹף לְתוֹכוֹ - פֶּטוּר.

(125) משנה, שבת קז, א.

כא. אֶחָד¹²⁶ שֶׁמֶנֶה שְׂרָצִים הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה¹²⁷ וְאֶחָד שְׂאָר¹²⁸ שְׂקָצִים וּרְמָשִׁים שֵׁשׁ לְמִינָן צִידָה, הֵצֵד אֶחָד מִכָּל - בֵּין לַצֶּרֶף בֵּין שְׁלֵל לַצֶּרֶף¹²⁹ אוֹ לְשִׁחַק בָּהֶן - חֵיב, הוֹאִיל וְנִתְפָּנָן לְצוּד וְצֵד. שֶׁמֶלֶאכָה שְׁאִינָה צָרִיכָה לְגוּפָה - חֵיב עָלֶיהָ. הֵצֵד אֶת הַיֶּשֶׁן¹³⁰ וְאֶת הַסּוּמָא - חֵיב¹³¹.

(126) ויקרא יא, כט-ל: "החולד, והעכבר, והצב, והאנקה, והכוח, והלטאה, והחומט והתנשמת". (127) כמבואר בפ"ח ה"ט. (128) שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה (מבואר למעלה פ"א ה"ז). (129) בבלי (שבת קז, ב). ובירושלמי (שבת פ"ד ה"א) מובא שזה רק בצבי הישן כש"עניו אחת פקוחה ועינו אחת סתומה", ואי אפשר לצודו מחמת שינה. אבל רבינו נמשך אחר תלמוד בבלי, שלא חלק בין צבי לשאר חיות. (130) שהוא נשטט ממקומו כשכן אדם מתקרב אליו (רש"י). (131) שבת קז, ב. עיין ב'מגיד משנה'.

כב. הַמְּשַׁלַּח¹³² כְּלָבִים כְּדִי שִׁיעֲזוּ צִבָּאִים וְאַרְנָבִים וְכִיּוּצָא בָּהֶן, וּבִרְחַת הַצָּבִי מִפְּנֵי הַכָּלָב, וְהָיָה הוּא רוֹדֵף אַחֵר הַצָּבִי אוֹ שֶׁעָמַד בְּפָנָיו וְהִבְהִילוֹ עַד שֶׁהִגִּיעַ הַכָּלָב וְתִפְשׂוּ - הָרִי זֶה תּוֹלֶדֶת הֵצֵד, וְחֵיב¹³³. וְכֵן הַעוֹשֶׂה בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה בְּעוֹפוֹת.

(132) ואם לא עשה בעצמו כלל, רק שיסה את הכלב והכלב תפסו, הרי זו רק צידה מדרבנן ('כלבו'). (133) משנה, שבת קז, ב.

כג. צָבִי¹³⁴ שֶׁנִּכְנַס לְבֵית, וְנָעַל אֶחָד בְּפָנָיו - חֵיב¹³⁵. וְנָעְלוֹהוּ שְׁנַיִם - פֶּטוּרִין¹³⁶. אִם אֵין אֶחָד זָכוֹל לְנָעַל, וְנָעְלוֹהוּ שְׁנַיִם - חֵיבִין¹³⁷. יֹשֵׁב אֶחָד עַל הַפֶּתַח וְלֹא מִלְּאָהוּ, וְיֹשֵׁב הַשְּׁנִי וּמִלְּאָהוּ - הַשְּׁנִי חֵיב. יֹשֵׁב הָרִאשׁוֹן וּמִלְּאָהוּ, וְכֹא הַשְּׁנִי וְיֹשֵׁב בְּצִדוֹ, אֶף-עַל-פִּי שֶׁעָמַד הָרִאשׁוֹן וְהִלָּךְ לוֹ - הָרִאשׁוֹן חֵיב, וְהַשְּׁנִי לֹא עֹשֶׂה כְּלוּם. וּמִתֵּר לוֹ לְיֹשֵׁב בְּמִקְוֵמוֹ עַד הָעֶרֶב, וְלִזְקָתָהּ הַצָּבִי. לָמָּה זֶה דּוֹמָה? לְנוֹעֵל בֵּיתוֹ לְשִׁמְרוֹ¹³⁸ וְנִמְצָא צָבִי שֶׁמֹּר בְּתוֹכוֹ, שְׁלֵל עֹשֶׂה כְּלוּם. נִכְנָסָה לוֹ צִפּוֹר תַּחַת כַּנְּקִי¹³⁹ - יֹשֵׁב וּמְשַׁמְרָה עַד שֶׁתַּחֲשֹׁף, וּמִתֵּר.

(134) אף שלא צדהו בידים, סגירת הדלת נחשבת לצידה. (135) כי שנים שעשו מלאכה אחת שכל אחד יכול לעשותה

יח. הַמְּסַתֶּת¹¹⁰ אֶת הָאֶבֶן כָּל שֶׁהוּא - חֵיב מִשּׁוּם מִכָּה בַּפְּטִישׁ. הַמְּצַדֵּד¹¹¹ אֶת הָאֶבֶן בִּיסוּד הַבִּנְיָן, וְתִקְנָה בִּידוֹ, וְהוֹשִׁיבָה בְּמִקְוֶם הָרִאשִׁי לָהּ - חֵיב מִשּׁוּם מִכָּה בַּפְּטִישׁ. הַלּוֹקֵט¹¹² יִכְלֹת שֶׁעַל גְּבִי בְּגָדִים בִּידוֹ, כְּגוֹן אֵלּוּ הַיְּבוּלוֹת¹¹³ שֶׁכָּלִי צֶמֶר - חֵיב מִשּׁוּם מִכָּה בַּפְּטִישׁ. וְהוּא, שֶׁיִּקְפִּיד עָלֶיהָ¹¹⁴; אֲבָל אִם הִסִּיךְ דֶּרֶךְ עֶסְקָה¹¹⁵ - הָרִי זֶה פֶּטוּר. הַמְּנַעֵר¹¹⁶ טָלִית תְּדֻשָּׁה¹¹⁷ שֶׁחִרָה כְּדִי לְנֹאֲתָהּ וְלִהְיוֹת הַצֶּמֶר הַלְבָּן¹¹⁸ הַנִּתְלָה בָּהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאֲמִין עוֹשִׂין - חֵיב חֲטָאת. וְאִם אֵינוֹ מְקַפֵּיד - מִתֵּר¹¹⁹.

(110) "מושיבה ומצדדה עד שמתיישבת בקרקעית יסוד הבנין יפה" (רש"י). (111) שבת עה, ב. (112) קש וקסמים דקים, שנארגו בכגד. (113) שאינו לובש את הבגד עד שמסירן. (114) בלי כוונה. (115) שבת קמז, א. חייב משום מלבן (רש"י) או מכה בפטיש (ר"ח וכסף-משנה). (116) כל זמן שלא נשתמש בה הרבה והיא כחדשה, ואפילו אם נכבסה ('מגן אברהם', 'פרי מגדים' או"ח סי' שב). (117) בנוסח אחר: "וליהסיר הצהוב הלבן" (דפוס רומי וויניציאה). (118) שלא איכפת לו אם בגדו נקי, ואין לחייבו על ליבו. (119) (שבת עג, א. קז, א).

יט. הֵצֵד¹²⁰ דָּבָר שֶׁדֶּרֶךְ מִינוֹ לְצוּד אוֹתוֹ - חֵיב. כְּגוֹן: חֲזָה וְעוֹפּוֹת וְדָגִים. וְהוּא, שִׁיעֲזוּ אוֹתָן לְמִקְוֶם שֶׁאֵינוֹ מְחַסֵּר צִידָה. בִּיעֵד? כְּגוֹן שֶׁדֶּרֶךְ אַחֲרֵי צָבִי עַד שֶׁהִכְנִיסוֹ לְבֵית אוֹ לִגְיָנָה אוֹ לְחֶצֶר, וְנָעַל בְּפָנָיו; אוֹ שֶׁהִפְרִיחַ אֶת הָעוֹף עַד שֶׁהִכְנִיסוֹ לְמַגְדָּל, וְנָעַל בְּפָנָיו; אוֹ שֶׁשָּׁלָה¹²¹ דָּגִים מִן הַיָּם בְּתוֹךְ סִפָּל שֶׁל מַיִם - הָרִי זֶה חֵיב. אֲבָל אִם הִפְרִיחַ צִפּוֹר¹²² לְבֵית, וְנָעַל בְּפָנָיו; אוֹ שֶׁהִבְרִיחַ דָּג וְעָקְרוֹ מִן הַיָּם לְבִרְכָּה שֶׁל מַיִם; אוֹ שֶׁדֶּרֶךְ אַחֵר צָבִי עַד שֶׁנִּכְנַס לְטָרְקִלִין רַחֵב, וְנָעַל בְּפָנָיו - הָרִי זֶה פֶּטוּר, שֶׁאֵין זֶה צִידָה גְּמוּרָה; שֶׁאִם יָבֹא לְקַחְתּוֹ - צָרִיךְ לְדֶרֶךְ אַחֲרָיו וְלְצוּד אוֹתוֹ מִשָּׁם. לְפִיכָךְ, הֵצֵד אֲרִי¹²³ - אֵינוֹ חֵיב עַד שֶׁיִּכְנִסְנוֹ לַכֶּפֶה¹²⁴ שֶׁלּוֹ שֶׁהוּא נֶאֱסָר בָּהּ.

(120) הוציא. (121) שינה רבינו וכתב כאן "ציפור" במקום "עוף", כי בגמרא חילקו בין ציפור דרוור לשאר עופות, כי ציפור דרוור "שאינה מקבלת מרות", נשמטת מזווית לזווית וקשה לתפסה, ואין בית נחשב לצידה לגבה (הגרי"ב). (122) שבת קז, ב: "אמר שמואל, הצד ארי בשבת - אינו חייב עד שיכניסנו לגורזקי (בית משמר העשוי לו כמין

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי י"ד מנחם-אב - ספר זמנים - הלכות שבת קמג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

נשמה (שהוצרכו להרוג או לשחוט אילים מאדמים, תחש וחילזון); מפרשי הרמב"ם הקשו כאן, שהרי מפורש בתלמוד, כי רב סובר שחייב "אף משום צובע", ולפי הכלל שיש לנו (בכורות מט:): "הלכה כרב באיסורין, וכשמואל בדינין", למה לא כתב רבינו שחייב גם משום צובע? - אולם לפי דברי רבינו (פ"ט הי"ג): "אין הצובע חייב עד שיהא צבע המתקיים, אבל צבע שאינו מתקיים - פטור", אין בשחיטה דין צובע כלל שהרי צבע הדם אינו מתקיים (אחרונים). (4) המתת החי על ידי דקירה בצואר. (5) שבת קז, ב. (6) שאין בו צידה, שאם הוציא את הדג מן המים - חייב משום צידה ('תוספות' שם, ב. ראה למעלה פ"י הי"ט). (7) כרוחב סלע (רש"י). (8) שבת קז, ב. (9) ניתק את העובר ממקום חיבורו בגוף. (10) משום נטילת נשמה. וכ"ה ברמב"ן בשם רבינו.

- 21 ב. רמשים¹¹ שהן פריין¹² ורביין מזכר ונקבה, או
- 22 נהוין¹³ מן העפר, כמו הפרעושין¹⁴, ההורג אותן -
- 23 חביב¹⁵ ההורג בהמה וחיה. אבל רמשים שהיוותן מן
- 24 הגללים ומן הפרות שהבאישו וכיוצא בהן, כגון
- 25 תולעים של בשר ותולעים שבתוך הקטניות, ההורגן
- 26 - פטור¹⁶.

(11) שבת קז, ב. (12) שאינו חייב אלא על הריגת בעלי חיים הדומים לאילים מאדמים, שהשתמשו בעורותיהם במלאכת המשכן שהם פרים ורבים (שם). (13) נבראים, ובפירוש המשניות (שבת פ"ד) כתב רבינו: "ואינו חייב אלא על הנולד מזכר ונקבה". (14) רמש העוקץ ומנורה. (15) זהו לדעת רבינו (פ"א ה"ז) הסובר שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, אבל לדעת שאר הראשונים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, גם כן אינו חייב אלא אם הורגם לצורך. (16) כל מקום שנכתב פטור - הרי זה פטור מעונש, אבל אסור לעשות כן מדרבנן (למעלה פ"א ה"ג).

- 27 ג. המפלה¹⁷ כליו¹⁸ בשפת - מולל את הפנים
- 28 וזורקן. ומתר¹⁹ להרג את הפנים בשפת, מפני שהן
- 29 מן הזעה.

(17) שבת יב, א. (18) מבער כינים מבגדיו. (19) "אסור להרוג את המאכולת בשבת, דברי בית שמאי, ובית הלל מתירין". והלכה כבית הלל בכל מקום.

- 30 ד. חיה²⁰ ורמש שהן נושכין וממיתין ודאי, כגון: 31
- 32 זבוב שבמצרים, וצרעה שבנינה, ועקרב שבחדיב²¹,
- 33 ונחש שבארץ ישראל, וכלב שוטה בכל מקום -
- 34 מתר להורגן בשפת פשירא²². ושא²³ כל המזיקין:
- 35 אם היו רצין אחריו - מתר²⁴ להרגן, ואם היו יושבין
- 36 במקומן או בורחין מלפניו - אסור²⁵ להרגן. ואם
- דורסן לפי תמו²⁶ בשעת הליכו והורגן - מתר.

(20) שבת קכא, ב. (21) בהגהות הרי"ף, הנוסח: "שבריוחו". (22) סתם מזיקים (ר"ן). (23) "אמר רבי יהושע בן לוי: כל המזיקין (ההורגין) נהרגין בשבת" (שבת

לברו, פטורים (למעלה פ"א ה"ט). (136) כי "אם אין אחד יכול לברו לעשות המלאכה עד שיצטרפו שנים, שניהם חייבים" (רבינו שם ה"טז). (137) ולא ידע שיש שם צבי. (138) תחת כנפי כסותו ואינה יכולה לצאת שננעל בפניה, אינו צריך לפתוח לה חלון שתצא אלא מותר לו לשמרה עד שתחשך (רש"י). (139) שבת קו, ב.

- 1 כד. הצד¹⁴⁰ צבי זקן או חגר¹⁴¹ או חולה¹⁴² או
- 2 קטן¹⁴³ - פטור. המפרק בהמה חיה ועוף מן
- 3 המצודה - פטור¹⁴⁴. הצד חיה ועוף שברשותו,
- 4 כגון: אגוזין ותרגולין ויוגי עליה - פטור¹⁴⁵. הצד
- 5 דבר שאין במינו צידה, כגון: חגבים הגזין¹⁴⁶ צרעין
- 6 ויתושין ופרעושין וכיוצא באלו - הרי זה פטור.

(140) פיסח. (141) לדעת רש"י (שם) אינו פטור אלא בחולה מחמת עייפות, שאינו יכול לברוח ונחשב לנצור, ורבינו סתם ולא חילק. (142) 'ירושלמי' שבת פ"ד ה"א, ותוספתא שבת פ"ג. וקטן, היינו, שאינו יכול עדיין לרוץ ('המאירי'). (143) תוספתא, שם. שהם נחשבים כניצודים ולא עשה עכשיו מלאכת צידה, אבל אסור מדרבנן. (144) ומותר לכתחילה משום צידה, אבל אסור לעשות כן משום שבעלי חיים מוקצים הן (להלן פכ"ה הכ"ו; 'מעשה רוקח'). (145) מין דבורה. (146) שבת קו, ב.

- 7 כה. רמשים¹⁴⁷ המזיקין, כגון: נחשים¹⁴⁸ ועקרבם
- 8 וכיוצא בהן, אף-על-פי שאינן ממיתין, הואיל
- 9 ונושכין - מתר לצוד אותם בשבת. והוא, שיתפנן
- 10 להנצל מנשיכתן. פיצד הוא עושה? כופה כלי
- 11 עליהן, או מקיף עליהן, או קושרן, כדי שלא יזיקו.

(147) בגמרא מובא שאם נזדמנו לו נחש ועקרב בשבת, מצוה להרגם מיד, וכאן כוונת רבינו כשאנו רואין בבירור שאין רודפים אחר האדם לנשכו ('משנה ברורה' ס' שטז).

פרק אחד עשר

(1) כלל בו ביאור ח' מלאכות הנמנות רביעיות פרק ז [השוחט, המפשיט, המעבד, הממחק, המחחק, הכותב, המוחק והמשרטט].

- 12 א. השוחט² - חיב. ולא שוחט בלבד, אלא כל
- 13 הנוטל נשמה³ לאחד מפל מיני חיה ובהמה ועוף
- 14 ודג ושרץ, בין בשחיטה או בנחירה⁴ או בהכאה -
- 15 חיב. החונק את החי עד שיםות - הרי זה תולדת
- 16 שוחט. לפיכך⁵, אם העלה דג מספל של מים⁶
- 17 והניחו עד שמת - חיב משום חונק. ולא עד
- 18 שיםות, אלא פיון שייבש בו כסלע⁷ בין סנפיריו -
- 19 חיב, שעוד אינו יכול לחיות. הושיט⁸ ידו למעי
- 20 הבהמה ודלדל⁹ עבר שבמעיה - חיב¹⁰.

(2) משנה, שבת עג, א. (3) גמרא, שבת עה, א. שוחט משום מה חייב? (במה מצאנו שחיטה במלאכת המשכן), רב אמר משום צובע (שצובע בדם את צואר בית השחיטה, וצביעה היתה מלאכה חשובה במשכן). ושמואל אמר: משום נטילת

תולש חייב משום גזוז, קוטם חייב משום מחתך, מורט (קצה הנוצה שלצד הגוף) חייב משום ממחק". (38) שבת עה, ב. (39) כתב רבינו נתן בעל 'הערוך': "סיכה, משיחה, טיחה, מריחה, שיעה, ענין אחד הוא". (40) "ירושלמי" (שבת פ"ז ה"ג): "מה מחיקה היתה במשכן? שהיו שפין את העור על גבי העמוד (כדי להחליק את העור בין העמודים)". ר'בבלי' (שבת עה:): "השף בין העמודים בשבת, חייב משום ממחק". ופירש רש"י: "כגון עמודי אכסדראות העשויות חלונות חלונות, והשף קרקעית הבנין שביניהם כדי שתהא חלקה - חייב משום ממחק", והשיגו עליו ב'תוספות' ור"ן שבענין זה חייב בבית משום בונה (למעלה בפ"י ה"ב), ובשדה משום חורש: ודעת רבינו כדעת רב האי גאון, שבין העמודים היו מוחקים ושפים את העור לעשותו קלף נקי ומצוחצח ('מעשה רוקח').

קכא: (24) "תני (שנה) תנא קמי (לפני) רבא בר הונא: ההורג נחשים ועקרבים בשבת, אין רוח חסידים נוחה הימנו (דעתם של חסידים אינה מעורבת עמו, שאין הגון בעיניהם מה שעשה), אמר לו (רבא לתנא) - ואותם חסידים אין רוח חכמים נוחה מהם (אין רוח חכמים נוחה מאותם החסידים החוששים להרוג נחשים בשבת)". (25) כי אלה אין היוזקים מצוי כל כך כמו הראשונים (הר"ן). (26) רש"י פירש: "לא שיעמוד עליו ויהרגנו, אלא שאם היה הולך נחש או עקרב לפניו, אינו צריך להשטם ממנו, אלא דורסו והולך, כי דבר שאינו מתכוין מותר. ואפילו למי שאסר, במקום נזק מותר". אבל הר"ן השיג עליו, כי הלשון "דורסו" משמע אפילו בכוונה, וכאן מותר משום שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה ופטור. ובמקום נזק - מותר לכתחילה. ואמר "לפי תומו", כי אם אפשר לשנות - משנים.

ז. המפתח⁴¹ מן העור כדי לעשות קמיע - חייב. והוא, שיתפנון למדת ארפו ומדת רחבו ויתחתך בכונה, שהיא מלאכה; אבל אם חתך דרך הפסד או בלא כונה למדתו, אלא כמתעסק או כמשחק - הרי זה פטור⁴². הקוטם⁴³ את הפנה - הרי זה תולדת מחתך, וחייב. וכן המגרד⁴⁴ ראשי פלונסות של ארו - חייב משום מחתך. וכן כל חתיכה שיתחתך חרש-עץ מן העצים או חרש-מתכת מן המתכות - חייב משום מחתך. הנוטל⁴⁵ קיסם⁴⁶ של עץ מלפניו וקטמו⁴⁷ לחצץ⁴⁸ בו שניו או לפתח בו את הדלת - חייב.

ה. המפשיט²⁷ מן העור כדי לעשות²⁸ קמיע - חייב. וכן³⁰ המעבד מן העור כדי לעשות קמיע - חייב. ואחד המולח ואחד המעבד³¹, שהמליחה מין עבד הוא. ואין עבד בפלגין³². וכן המוחק מן העור כדי לעשות קמיע - חייב. ואי זהו מוחק? זה המעביר שער או הצמר מעל העור אחר מיתה עד שיחליק פני העור.

(27) משנה, שבת עה, א. (28) לכסות בו את הקמיע (רע"ב). (29) קלף שכתובים בו שמות ופסוקים לסגולה ולרפואה. (30) השיעור הזה הוא בכל המלאכות הנעשות בעור (מגיד-משנה). (31) שבת עה, ב: "היינו מולח, היינו מעבד" - שמליחה צורך עיבוד היא (רש"י). (32) "רבה בר רב הונא אמר: המולח בשר - חייב משום מעבד. רבא אמר: אין עיבוד באוכלין", והלכה כרבא. וכתבו ה'תוספות' שמכל-מקום אסור למלוח אוכלין מדרבנן, כשמולחם לפני צאתו לדרך ורוצה שיתקיימו לזמן מרובה. אבל לאכלם ביומם - מותר (א"ח סי' שכא).

ו. המפרק הדיכוסטוס³³ מעל הקלף - הרי זה תולדת מפשיט, וחייב. (המפרק³⁴ מן העור כדי לעשות קמיע - חייב.) הדיכוסטוס³⁵ על העור פרגלו עד שיתקשה, או המרפכו בידו ומושכו ומשנה אותו, פדרף שהרצענין עושין - הרי זה תולדת מעבד, וחייב. המורט נוצה מן האברה³⁶ - הרי זה תולדת³⁷ מוחק, וחייב. וכן³⁸ הממרח³⁹ רטיה כל שהוא, או שעה או זפת, וכיוצא בהן מדברים המתמרחין, עד שיחליק פניהם - חייב משום מוחק. וכן השף⁴⁰ בידו על העור המתניח בין העמודים - חייב משום מוחק.

(41) שבת עד, ב: "אמר רב אשי: אי קפיד אמשחחא (אם מקפיד לחתוך במידה) חייב משום מחתך". (42) כמו שכתוב למעלה "אי קפיד אמשחחא (אם מתכוין למידה) חייב משום מחתך, אבל אם אינו מכוין למידה - אין זו מלאכה. (43) "לאחר שתולש את הנוצה, קוטם ראשו שיהא דק, וראוי להניחו בכר וכסת" (רש"י שבת עד:). (44) הוא החותך ראשי הכלונסאות להרחיקם מהם, ולא עשה מעשה בגוף הכלונסאות. אבל מסת או מגרר (לעיל פ"י הט"ז-יח) שעושה מעשה בגוף האבן, אינו חייב אלא משום מכה בפטיש (הקדמת 'מעשה רוקח' שם מפירושו רבינו פרחיה בשם רבינו בפירושו לתלמוד מס' שבת). (45) ביצה לג, א. (46) שאינו ראוי למאכל בהמה. (47) בכלי (עיי' מגיד-משנה) כמו בהלכה הקודמת על חרש עץ וחרש מתכת העובדים בכלי. (48) להוציא שירי האוכל מבין השיניים.

ח. פלג⁴⁹ דבר שהוא ראוי למאכל בהמה, פגון: תבן ועשבים לחים והוציין⁵⁰ וכיוצא בהן - מתר לקטם⁵¹ אותן בשבת, מפני שאין בהן תקון פלים⁵². ומתר⁵³ לקטם⁵⁴ עצי בשמים להריח⁵⁵ בהן, אף-על-פי שהן קשים⁵⁶ ויבשין. ומפשיט⁵⁷ מהן כל מה שירצה, בין שפשח עץ גדול⁵⁸ בין שפשח עץ קטן.

(33) "העור אחר שהעבירו שער, וחילקו אותו בעביו לשנים כמו שהעבדנים עושים עד שיהיו שני עורות, אחד דק הוא שממול השיער נקרא קלף, ואחד שממול הבשר נקרא דוכסוסטוס" (רבינו הל' תפילין פ"א ה"ז). (34) כל הפיסקא חסרה בנוסחאות ישנות. (35) ביצה יא, א. (36) כנף העוף. (37) שבת עד, ב: "התולש כנף העור, קוטמו (חותך ראש הנוצה) ומורטו, חייב שלש חטאות:

(49) ביצה לג, ב. (50) עלי ענף התמר. (51) אפילו בסכין. וגם אם מקפיד על המדה, אין בזה משום מחתך, כיון שהוא

ברור לכל, ומה רצה הרמב"ם בהבאת הדוגמאות הרבות. הן אמת שבגמרא גם-כן הובאו חלק מהדוגמאות הנ"ל, אבל ברמב"ם שהוא ספר "הלכות הלכות" אין צריך לזה, וביותר תמוה מה שהוסיף עוד על הדוגמאות שבגמרא - "דד" ו"סס".

עוד צריך להבין, דברי ה'צפנת פענח' ש"כותב אינו חייב רק או שתי אותיות שאינם דומים זה לזה, או אם דומים אם יש בהם איזה משמעות". ועפ"ז ביאר דברי רש"י (שבת ק"ד ע"ב) "נטלו לגג של חיות ועשאו שני זיינין" - יהיה חייב רק אם הסופר היה צריך לכך, כי משום כותב אין כאן, דהוה שתי אותיות דומות ואין בו תיבה בפני עצמה. שלכאורה תמוה, והרי שתי זיינין יש בהן משמעות של תיבה בפני עצמה - "לא זז משם" וכד'.

(על-פי יין מלכות ספר זמנים סי' ג)

(67 שבת קג, ב. 68) שיש לו מובן מיוחד. (69) בנוסח אחר: "רר תת גג"; "רר" מלשון "ריר"; חח - טבעת לרסן הבהמה ולמשכה; סס - תולע קטן הנמצא בצמר. (70) של כל אומה ואומה (רבינו בפירוש המשניות שבת פ"ב, ועי' ב'מגן אברהם' סי' שמ). (71) רש"י פירש (שבת קג): "אחת בדיו ואחת בסיקרא (צבע אדום בהיר)". כנראה שהיה לפניו הנוסח "בשני סממניות", וכן הגיה הב"ח; ורבינו האי גאון פירש שהן אותיות שאינן ידועות בכתב, כגון נונין הפוכות (או ציוני מספרים). ורבינו כתב בפירוש המשניות (שם): "סימניות הם לשון רבים של סימן, והם סימנים שרגילים בני אדם לכתוב: א' שורה על אחד, וב' שורה על שנים, בכל לשון ובכל כתיבה".

יא. הפותב⁷² אות אחת סמוך⁷³ לכתב, או כתב על גבי⁷⁴ כתב⁷⁵; והמתפון לכתב חיות וכתב שני זיינין⁷⁶; וכן פיוצא פזה בשאר אותיות; והפותב אות אחת בארץ⁷⁷ ואות אחת בקורה, שהרי אין נהגין⁷⁸ זה עם זה; או שכתב שתי אותיות בשני דפי פנקס, ואינן נהגין זה עם זה - פטור. כתבן בשני כתלי זוית⁸⁰ או בשני דפי פנקס, והן נהגין זה עם זה - חייב.

(72) משנה, שבת קד, ב. (73) שהיתה כתובה אות אחת מאתמול, וכתב אות אחת בצידה ונשלמה התיבה. (74) שהעביר הקולמוס על אותיות הכתובות כבר וחדשן, אף שהכתב נעשה יפה מבתחילה. (75) ודוקא דיו על גבי דיו, אבל אם העביר דיו על גבי סיקרא, חייב שתיים - אחת משום כותב ואחת משום מוחק (להלן בהלכה טז). (76) שלא עשה גג המחברן יחד. (77) אות אחת על גבי רצפה ואות אחת על התקרה. (78) אין נקראות יחד. (79) בשני עבריו של הלוח. (80) בזוית שהכתלים נוגעים זה בזה. (81) שכתבן על שני גליונות סמוכים שבספר.

יב. לקח⁸² גויל⁸³ וכיוצא בו, וכתב עליו אות אחת במדינה זו, והלך פאותו היום וכתב אות שנייה במדינה אחרת במגלה אחרת - חייב; שפזמן

ראוי לאוכל (או"ח סי' שכב). (52) ובנוסח אחר: "תיקון כלום" (מעשה רוקח). (53) תוספתא שבת פ"ו. (54) לכתוב ביד ולא בכלי. ומוללו בין אצבעותיו כדי להוציא ריחו. (55) אבל לחצוץ בו שיניו - אסור, כמבואר בהלכה שלפנינו. (56) אף שהוא מחתך ומתקן כלי, מכיוון שאינו מתכוון לזה מותר. (57) שובר ענפים תלושים (ביצה לג: ברש"י). (58) ביצה לג, ב: "רבא בר רב אדא ורבי בר רב אדא דאמרי תרווייהו (שניהם אמרו) כד הוין בי רב יהודה הוי מפשח לן אלותא אלותא" (כשהיינו אצל רב יהודה, היה מסעף בשבילנו מקלות מקלות).

ט. הפותב⁵⁹ שתי אותיות - חייב. המוחק כתב על מנת לכתב במקום המחק שתי אותיות - חייב. הפותב אות אחת גדולה בשתיים⁶⁰ - פטור. מחק אות אחת גדולה ויש במקומה כדי לכתב שתיים - חייב. כתב אות אחת⁶² והשלים⁶³ בה את הספר - חייב. הפותב⁶⁵ על מנת לקלקל העור - חייב; שאין חיובו על מקום הכתב, אלא על הכתב. אבל המוחק על מנת לקלקל - פטור⁶⁶. נפלה דיו על גבי ספר ומחק אותה, נפלה שנייה על גבי הפנקס ומחק אותה, אם יש במקומה כדי לכתב שתי אותיות - חייב.

(59) שבת עג, א. (60) שבת עה, ב. שבקרשי המשכן, שתיים היו כותבין אחת בזה ואחת בזה כדי לזווגם, לכן אם כותב פחות משתיים, אינו דומה למלאכת המשכן ופטור (רש"י). (61) "שאינן מלאכת מחיקה חשובה אלא על מנת לכתוב, והרי יש בה כדי לכתוב שתי אותיות" (רש"י). (62) בנוסח אחר: כתב אות אחת גדולה והשלים (מעשה רוקח). (63) שבת קד, ב. (64) משום כותב. ויש אומרים משום מכה בפטיש (פרי מגדים). (65) תוספתא שבת פ"ב: "אמר רבי מנחם ברבי יוסי, חומר במוחק מבכותב (בענין אות אחת גדולה), וחומר בכותב בממוחק (לענין מקלקל). שהכותב לקלקל חייב, והמוחק לקלקל פטור". ובירושלמי פ"ז דשבת ה"ב הובאה להיפך. (66) תוספתא שם. ונראה מזה שאם במחיקה עצמה היה תיקון, כגון היה כתוב שהוא חייב לחבירו או להיפך, וצריך עכשיו למחקו, חייב במחיקה אף שלא היה כדי לכתוב עליו שתי אותיות (פרי מגדים).

י. הפותב⁶⁷ אות כפולה פעמים, והוא שם אחד⁶⁸, כמו: דד⁶⁹, תת, גג, רר, שש, סס, תח - חייב. והפותב ככל כתב⁷⁰ ובכל לשון - חייב. ואפילו משני סימניות⁷¹.

~ נקודות משיחות קודש ~

"...והוא שם אחד כמו דד תת גג רר שש סס חח..."

חיוב זה הוא גם כשהתכוון לכתוב תיבה גדולה וכתב מקצתה, ואותו מקצת מתקיימת כתיבה במקום אחר, ואפילו לא כתב אלא שתי אותיות כפולות והן שם אחד חייב.

וצריך להבין עניין תמוה, מדוע הפליג הרמב"ם בכל-כך הרבה דוגמאות לאות כפולה שהיא "שם אחד", הרי הדבר

- 1 שְׁמַקְרֵבֵן נִהְיִין זֶה עִם זֶה, וְאֵינֶן מְחַפְרִין מַעֲשֵׂה⁸⁴
- 2 לְקַרִּיבָתָן.
- 3 י.ג. הַפּוֹתֵב⁸⁵ אוֹת אֶחָת, אֶף-עַל-פִּי שְׁקוּרִים מִמֶּנָּה
- 4 תִּבֶּה שְׁלֵמָה⁸⁶ - פְּטוּר. פִּיצֵד? כְּגוֹן שֶׁכָּתַב מ, וְהִפֵּל
- 5 קוּרִין אוֹתָהּ מַעֲשֹׂר; אוֹ שֶׁתִּבֶּה בְּמָקוֹם מִנֵּן, שֶׁהָרִי
- 6 הִיא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב אֲרַפְעִים - הָרִי זֶה פְּטוּר. הַמִּגִּיעַ⁸⁷
- 7 אוֹת אֶחָת וְעָשָׂה אוֹתָהּ שְׁתֵּים, כְּגוֹן שֶׁחָלַק גַּג הַחֵי"ת
- 8 וְנַעֲשֶׂה שְׁנֵי זַיִנִין - חֵיב. וְכֵן כֹּל פְּיוּצָא בִּזְה.
- 9 (85) משנה, שבת קד, ב. "כתב אות אחת נוטריקון -
- 10 חכמים פוטרים"; "עשה סימן נקודה על האות, ועל ידי זה
- 11 נקראת כתיבה שלימה" (רש"י); וביאור נוטריקון - כתב
- 12 התישבי - כי בלשון יון ורומי קורים לסופר: נוטארי, ודרכם
- 13 לכתוב בקצרה, לכן קוראים לסימנים נוטריקון, כלומר דרך
- 14 סופרים ('מעשה רוקח'). (87) שבת קד, ב. ושם אמרו עוד:
- 15 "כגון שנטל תגו של דל"ת ועשאו רי"ש", והגיה בזה את
- 16 הספר, ובדבר מועט חייב הואיל וזהו תיקון הספר, ודומה
- 17 לכותב אות אחת והשלים את הספר שחייב (רש"י שבת קד:).
- 9 יד. הַפּוֹתֵב בְּשִׁמְאָל⁸⁸ אוֹ לְאַחֵר יָדוֹ⁸⁹, בְּרִגְלוֹ, בְּפִיו
- 10 וּבְמַרְפָּקוֹ⁹⁰ - פְּטוּר⁹¹. אֵטֵר⁹² שֶׁכָּתַב בִּימֵינוּ, שֶׁהִיא
- 11 לוֹ בְּשִׁמְאָל כָּל אֶדָם - פְּטוּר. וְאִם כָּתַב בְּשִׁמְאָלוֹ -
- 12 חֵיב⁹³. וְהַשּׁוֹלֵט בְּשֵׁתִי יָדָיו בְּשׂוּהָ, וְכָתַב בֵּין בִּימֵינוּ
- 13 בֵּין בְּשִׁמְאָלוֹ - חֵיב. קָטָן אוֹחֵז בְּקֶלְמוֹס וְגָדוֹל אוֹחֵז
- 14 בְּיָדוֹ וְכוּתֵב - חֵיב; גָּדוֹל אוֹחֵז בְּקֶלְמוֹס וְקָטָן אוֹחֵז
- 15 בְּיָדוֹ וְכוּתֵב - פְּטוּר⁹⁴.
- 88) משנה, שבת קג, א. "בגב ידו, שאחז הקולמוס
- 89 באצבעותיו והפך ידו וכתב" (רש"י שבת קד:). (90) פרק
- 91 החיבור החיצון בין החלק התחתון והחלק העליון של
- 92 הזרוע, ואחז שם קולמוס וכתב. (91) שאין דרך כתיבה
- 93 בכך. (92) שאינו שולט ביד ימינו כשאר כל אדם אלא
- 94 בשמאלו. (93) שבת שם, לפי אוקימתא של אביי בפירוש
- 95 המשנה שם ששינו השכותב בשמאלו חייב. (94) תוספתא
- 96 שבת פ"ב, כי אנו הולכים אחרי הגורם לכתובה לחיוב
- 97 ולפטור.
- 16 טו. אֵין הַפּוֹתֵב⁹⁵ חֵיב עַד שֶׁיִּכְתֹּב בְּדָבָר הָרוּשָׁם⁹⁶
- 17 וְעוֹמֵד, כְּגוֹן: דִּיּוּ וְשִׁחּוּר⁹⁷ וְסִקְרָא⁹⁸ וְקוֹמוֹס⁹⁹
- 18 וְקִנְיָנָתוֹם¹⁰⁰ וְכִיּוּצָא בָּהֶם; וְיִכְתֹּב עַל דָּבָר שֶׁמִּתְקַיֵּם
- 19 הַכָּתֵב עָלָיו, כְּגוֹן: עוֹר וְקֶלֶף וְנִיָּר וְעֵץ וְכִיּוּצָא בָּהֶם.
- 20 אֲבָל הַפּוֹתֵב בְּדָבָר שֶׁאֵין רְשׁוּמוֹ עוֹמֵד, כְּגוֹן
- 21 מִשְׁקִין¹⁰¹ וְכִי פְרוֹת; אוֹ שֶׁכָּתַב בְּדִיּוֹ וְכִיּוּצָא כּוּ עַל
- (95) משנה, שבת קד, ב. (96) שרישמו מתקיים.
- (97) עשן או פיה כבשן המתקיימים. (98) מין עפר אדום
- שצובעים בו. (99) כופר, שרף היוצא מעץ שמשמשים בו
- לדיו. (100) חומצת הנחושת ששמים בדיו להשחירה.
- (101) שנסחטו מפירות ומשחירים, כמין תותים.
- (102) תוספתא שבת פ"ב, ו'ירושלמי' שבת פ"ב ה"ד: "זה
- הכלל, אינו חייב אלא אם כתב בדבר של קיימא על דבר
- של קיימא". (103) כי אינו חייב במוחק אלא על-מנת
- לכתוב כתיבה מתקיימת.
- טז. הַפּוֹתֵב¹⁰⁴ עַל בִּשְׁרוֹ - חֵיב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹר.
- 17 אֶף-עַל-פִּי שֶׁחֲמִימוֹת בִּשְׁרוֹ מַעֲבֵרַת הַכָּתֵב לְאַחֵר
- 18 זִמָּן - הָרִי זֶה דּוֹמֶה לְכָתֵב שֶׁנִּמְחַק. אֲבָל הַמְשִׁיר¹⁰⁵
- 19 עַל בִּשְׁרוֹ צוּרַת כָּתֵב - פְּטוּר. הַקּוֹרֵעַ¹⁰⁶ עַל הָעוֹר
- 20 כְּתִבָּנִית כָּתֵב - חֵיב מְשׁוּם פּוֹתֵב. הָרוּשָׁם¹⁰⁷ עַל הָעוֹר
- 21 כְּתִבָּנִית כָּתֵב - פְּטוּר. הַמַּעֲבִיר¹⁰⁸ דִּיּוֹ עַל גְּבִי סִקְרָא
- 22 - חֵיב שְׁתֵּים: אֶחָת מְשׁוּם פּוֹתֵב, וְאַחַת מְשׁוּם
- 23 מוֹחֵק. הַמַּעֲבִיר¹⁰⁹ דִּיּוֹ עַל גְּבִי דִּיּוֹ, וְסִקְרָא עַל גְּבִי
- 24 סִקְרָא, אוֹ סִקְרָא עַל גְּבִי דִּיּוֹ - פְּטוּר.
- (104) משנה, שבת קד, ב. (105) שחתך בבשרו צורת
- אותיות. (106) תוספתא שבת פ"ב. (107) הקורע הוא
- דבר המתקיים, והרושם דבר שאינו מתקיים. ואינו חייב
- אלא בדבר המתקיים כמבואר בהלכה הקודמת.
- (108) גיטין יט, א: "איתמר, המעביר דיו על גבי סיקרא
- בשבת, רבי יוחנן וריש לקיש אמרו תרווייהו (שניהם) חייב
- שתים, אחת משום מוחק ואחת משום כותב", וזוהי דעת
- רבינו: אולם שם מובא עוד: שאל ריש לקיש מרבי יוחנן:
- עדים שאין יודעים לחתום (על הגט), מה (הדין) שיכתבו
- להם בסיקרא ויחתמו עליו בדיו, כתב עליון (נחשב) כתב
- לענין גיטין או לא? אמר לו: אינו כתב. אמר לו: הלא
- לימדתי רבינו, כתב עליון (נחשב) כתב לענין שבת? אמר
- לו, וכי מפני שאנו מדמין - נעשה מעשה? ופירש רש"י:
- "וכי מפני שאנו מחמירים לענין שבת מאומד לבנו, נעשה
- מעשה להקל? אפילו לענין שבת, בזמן בית המקדש לא
- הייתי סומך על עצמי להביא חולין לעזרה". מוכח מדברי
- הגמרא, שרק לחומרא אמרו שהוא כתב, ואיך פסק רבינו
- בפשטות שהוא חייב? ב'קרבן העדה' ('ירושלמי' גיטין פ"ג)
- מבאר את דברי הגמרא שלא כרש"י, אלא לענין שבת ודאי
- שחייב, וכוונת הגמרא שאין לדמות גיטין לשבת. וב'בנין
- שלמה' מבאר, שבאמת כתב על גבי כתב באופן זה - סיקרא
- על גבי דיו או להיפך - נחשב כתב ולענין שבת חייב, וגבי
- גיטין פסול משום שהכתב התחתון חוצץ ופסול משום
- חציצה. (109) גיטין יט, א.
- יז. רוּשָׁם¹¹⁰ - תּוֹלָדֶת¹¹¹ פּוֹתֵב הוּא. פִּיצֵד? הָרוּשָׁם
- 17 רְשָׁמִים וְצוּרוֹת כְּפוֹתֵל וּבִשְׁשִׁיר¹¹² וְכִיּוּצָא בָּהֶן, כְּדֶרֶךְ

שבחימום הברזל אין שום כליון. וממשיך שכן משמע גם מהדין (שהובא ברמב"ם כאן) "המדליק הנר אע"פ שא"צ לאפר חייב".

וצריך להבין, אם כך סובר הרמב"ם, היה לו להתחיל מהדוגמא שהביא אח"כ "המדליק את הנר...כו" שחמימות ואור הוא צורך הגוף, ומדוע מתחיל מהדוגמא של "צריך לאפר" שהאפר נוצר על-ידי כליון העצים. בפשטות י"ל שהרמב"ם רוצה להדגיש שתנאי במלאכת מבעיר שלא יהיה מקלקל, ולכן התחיל בהבערה באופן "שיהא צריך לאפר" כי בזה מודגש יותר שאין כאן שום עניין של השחתה וקלקול, מ"מ הרי סוף-סוף כיון שעיקר החיוב הוא מצד ריבוי האש, היה לו להתחיל תיאור מלאכת מבעיר באופן המתאים למהותה של מלאכה זו.

והביאור על-פי פנימיות העניינים: ל"ט המלאכות שנאסרו בשבת, הן המלאכות שנעשו במשכן, ומזה גופא מובן שאף שהן עבודות של חול, מ"מ בשורשן ומקורן הן בקדושה. מלאכות אלו הן העבודות העיקריות של איש ישראל בעבודתו לקונו לעשות מהעולם דירה ומשכן לה, וכן הוא בפרטי התנאים והגדרים של מלאכות שבת הקובעים מה היא מלאכה שחייבים עליה. יסודם ועיקרם הוא כפי שהן מלאכות בעבודת האדם לקונו. ומהם השתלשל אח"כ למלאכות שבת, שבלי תנאים וגדרים אלו אין היא מלאכה שחייבים עליה בשבת.

מלאכת מבעיר בעבודת ה', עניינה הדלקת נר הנשמה, שיהיה בוער באהבה כרשפי אש לה'. ומבואר ב"תניא" שכשם שאור הנר "מתנענע תמיד למעלה בטבעו משום שחפץ ליפרד מהפתילה ולידבק בשורשו למעלה, אף שעל-ידי-זה לא יאיר כלום למטה, וגם למעלה בשורשו יתבטל אורו במציאות בשורשו... כך נשמת האדם... חפצה וחשקה בטבעה ליפרד ולצאת מן הגוף ולידבק בשורשה ומקורה בה", זהו הביאור הפנימי מדוע מלאכת מבעיר היא בכלשהו ואין לה שיעור, כי בעבודת ה' היא התנועה למסירות נפש, ולכן אין בה שיעור כי גם בכלשהו יש כל (האיכות של) נקודת הנפש.

אבל יחד עם זה, בעבודת ה' צריך שכל "מבעיר" יהיה גם צריך לאפרו, כי האפר הוא החלק היותר חומרי שבכל דבר המורכב מארבעה יסודות, ומסביר אדה"ז שכאשר שורפים עץ, הרי שכל ג' היסודות אש רוח ומים שבו "חלפו והלכו להם וכלו בעשן". משא"כ האפר הנשאר, הוא העפר שבו היורד למטה, ואין האש שולטת בו הוא הנשאר קיים... הוא חומרי יותר מכולן".

תכלית הבערת אש הנשמה היא לא בכדי להיפרד מהגוף אלא שההתעוררות באהבה כרשפי אש תביא בו תוספת חיזוק בעבודת ה' ובקיום המצוות, בהיותו נשמה בגוף כאן

1 **שֶׁהַצִּירִין**¹¹³ **רוֹשְׁמִים** - הָרִי זֶה חָיֵב מְשׁוּם פּוֹתֵב. וְכֵן
2 **הַמּוֹחֵק אֶת הָרְשׁוּם לְמֶנֶן** - הָרִי זֶה תּוֹלֵדֵת מוֹחֵק,
3 **וְחָיֵב. הַמְּשַׁרְטֵט**¹¹⁴ **כְּדִי לִכְתֹּב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת פִּתַּח**
4 **אוֹתוֹ שְׁרִטוּט** - חָיֵב. חֲרָשֵׁי הָעֵצִים שֶׁמַּעֲבִירִין חוּט
5 **שֶׁל סִקָּא עַל גְּבִי הַקּוֹרֶה כְּדִי שִׁנְסֹר בְּשָׁנָה** - הָרִי
6 **זֶה תּוֹלֵדֵת מְשַׁרְטֵט**. וְכֵן הַגְּבָלִים¹¹⁵ **שְׁעוֹשִׂים כֵּן**
7 **בְּאֲבָנִים כְּדִי שִׁיפְצֹל הָאֶבֶן בְּשָׁנָה. וְאֶחָד הַמְּשַׁרְטֵט**
8 **בְּצֶבַע**¹¹⁶ **אוּ בְּלֹא צֶבַע** - הָרִי זֶה חָיֵב.

(110) שבת קג, א. (111) אפילו רושם סימן שברא מעצמו. (112) צבע אדום בהיר. (113) "ירושלמי" שבת פ"ז ה"ג: "הצר צורה, הראשון (שעושה הציור באבר או בדיו) חייב משום כותב, והשני (המעביר הצבע עליו) חייב משום צובע". (114) שבת עה, ב. (115) מסתת אבנים; על הפסוק: "ויפסלו בוני שלמה... והגבלים ויכינו העצים והאבנים לבנות הבית" (מלכים-א ה, לב) פירש הרד"ק: "הם פוסלי האבן בקו ובמידה... או משרטטים בשרטוט ומשם יפסלו האבן". (116) בנוסח אחר: "באצבע או בלא אצבע" ('מעשה רוקח').

יום ש"ק ט"ו מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק שנים עשר

(1) כלל בו ביאור ג' מלאכות אחרונות [המבעיר והמכבה] ואחרונה מהן ההוצאה מרשות לרשות, וענייניה מרובים, עד שהביא הצורך לייחד לה פרקים הרבה. ונתבאר בפרק זה קצת מהותה ומהות תולדותיה.

9 **א. הַמְּבַעֵר**² **כָּל שְׁהוּא**³ - חָיֵב. וְהוּא, שִׁיְהֵא צָרִיף
10 **לְאֶפְרָא**⁴. **אֲבָל אִם הַבְּעִיר דֶּרֶךְ הַשְּׁחָתָה** - פְּטוּר, מִפְּנֵי
11 **שְׁהוּא מְקַלְקֵל. וְהַמְּבַעֵר**⁵ **גְּדִישׁוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ**
12 **הַשּׁוֹרֶף דִּירְתוֹ** - חָיֵב, אֶף-עַל-פִּי שְׁהוּא מְשַׁחֵת;
13 **מִפְּנֵי שֶׁכּוֹנְנוֹ לְהִנָּקֵם מִשּׁוֹנְאוֹ, וְהָרִי נִתְקַרְרָה דַּעְתּוֹ**
14 **וְשִׁכְכָה חֲמָתוֹ, וְנַעֲשֶׂה קְרוֹעַ עַל מָתוֹ אוֹ פִּתְמָתוֹ**
15 **שְׁהוּא חָיֵב, וְכַחוּבֵל פִּתְכָרוֹ בְּשַׁעַת מְרִיכָה, שֶׁכָּל אִלוֹ**
16 **מִתְקַנְּנִים הֵן אֵצֶל יָצָרְן הָרַע. וְכֵן הַמְּדַלֵּק**⁶ **אֶת הַנֵּר**
17 **אוֹ אֶת הָעֵצִים, בֵּין לְהַתְחַמֵּם בֵּין לְהָאִיר** - הָרִי זֶה
18 **חָיֵב. הַמְּחַמֵּם**⁷ **אֶת הַכִּרְזֵל כְּדִי לְצַרְפוֹ**⁸ **בְּמֵיִם**⁹ - הָרִי
19 **זֶה תּוֹלֵדֵת מְבַעֵר**¹⁰, **וְחָיֵב.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"המבעיר כל שהוא חייב, והוא שיהא צריך לאפר, אבל אם הבעיר דרך השחתה פטור, מפני שהוא מקלקל".

שיטת אדה"ז בדעת הרמב"ם שגדר מלאכת מבעיר הוא "הוצאת האש או שמרבה האש", "דאע"פ שהמבעיר אינו חייב אא"כ צריך לאפר, אעפ"כ עיקר החיוב אינו משום שריפת וכליון העצים אלא משום ריבוי האש". ומוכיח זאת ממה שכתב הרמב"ם בסיום הלכה זו: "המחמם את הברזל כדי לצרפו במים, הרי זה תולדת מבעיר וחייב", אע"פ

בעולם הזה הגשמי. לכן תנאי גדול במלאכת מבעיר הוא שיהיה צריך לאפרו.

(על-פי לקו"ש חלק ל"ו עמוד 187)

(2) כתוב בתורה (שמות פרק לה, פסוק ג): "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת", ושאלו חכמינו ז"ל (מסכת שבת דף ע עמוד א) "הלא הבערה בכלל הייתה (בכלל ל"ט מלאכות המשכן שנכלל ב"לא תעשה כל מלאכה") ולמה יצאת (נכתבה במיוחד?) - רבי יוסי סובר הבערה ללא יצאת (שאינן חייבין עליה כרת וסקילה כשאר מלאכות אלא עוברים רק על לאו)"; ודעת רבי נתן: "הבערה בכלל כל המלאכות הייתה, ולמה יצאת? להקיש (להשוות) אליה שאר מלאכות, ולומר לך: מה הבערה שהיא אב מלאכה וחייב עליה בפני עצמה (שהרי יש לה אזהרת לאו בפני עצמה), אף כל שהיא אב מלאכה, חייבין עליה בפני עצמה, ומכאן לחילוק מלאכות מן התורה" - שאם עשה בשוגג הרבה מלאכות בשבת, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה, אף כל שהיא אב מלאכה, חייבין עליה בפני עצמה, ומכאן לחילוק מלאכות מן התורה" - שאם עשה בשוגג הרבה מלאכות בשבת, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה, אף שכולם נלמדו ממקרא אחד, וכך פוסק רבינו: המבעיר כל שהוא חייב, כמו בשאר מלאכות; ובמכילתא (ויקהל) - לפי נוסח הרמב"ן - מובאה דעת רבי יונתן: "שומע אני, יהא רשאי להדליק את הנר, להטמין לו את החמין, ולעשות מדורה בשבת? (ואף שנאמר לא תעשה כל מלאכה, יהיו מותרות כל המלאכות שאדם נהנה מהן לשם עונג שבת, כמו שומתרות מלאכות אוכל נפש ביום טוב) תלמוד לומר: לא תבערו אש ביום השבת, ביום השבת אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר ביום טוב"; וב"ספר המצוות" (מצוה שכב) פירש רבינו: "הזהיר מענוש הגדרים על החוטא ולהעביר הדינין עליהן ביום השבת והוא אמרו: לא תבערו אש וגו' ביום השבת. רצה בזה: שלא יישרף מי שנתחייב שריפה". ולפיכך כתב רבינו שהמבעיר חייב (בניגוד לדעת רבי יוסי שהבערה ללא יצאה ואין חייבים עליה). (3) רק במבעיר וצריך לאפר חייב בכל שהוא, אבל המבעיר תחת תבשילו לצורך בישול, אינו חייב אלא אם יש בו כדי לבשל ביצה קלה, כמבואר למעלה בפרק ט (מגיד משנה). (4) (מסכת שבת דף קו עמוד ב): "תני רבי אבובי לפני רבי יוחנן, כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר (שהם חייבים אף אם הם מקלקלים), אמר לו רבי יוחנן: הבערה ובישול אינה משנה (לא שנו אותם בבית המדרש לאיסור), ואם תמצוי לומר משנה, חובל - בצריך (את הדם) לכלבו ומבעיר - בצריך לאפרו" (שאו נחשבים לתיקון כיוון שצריך את האפר לאיזה צורך). (5) מבואר למעלה פרק שמיני הלכה ז והלכה ח. (6) (מסכת כריתות דף כ עמוד א). (7) (מסכת שבת דף מא עמוד ב). (8) לחסמו ולחזקו כמבואר בהלכה ב. ושם כתב שאם כיבה שלא בכוונת צירוף פטור. וכתב שם המגיד משנה שכל שאינו מתכוון אין ראוי לומר בו "פסיק רישיה ולא ימות" הוא (למעלה פרק א הלכה ו) וליחייב, מפני שכשהוא מתכוון הוא עושה מלאכה וכשאינו מתכוון אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כל דומה לזה קטימת קיסם (למעלה פרק יא

הלכה ז) שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שיניו אף על פי שראוי לכך בקטימתו - פטור, שכל שהוא מפני תיקון כלי צריך שיתכוון לכך ואם אינו מתכוון פטור. ועיין רמב"ן מסכת שבת דף קיא עמוד ב. (9) אבל אם כדי לעקמו או לתקנו או לעשותו כלי, כבר כתב רבינו למעלה (פרק ט הלכה ו) שחיובו משום מבשל, וכמו שהעיר הראב"ד כאן (מעשה רוקח). (10) לדעת רש"י (מסכת שבת דף מא עמוד ב) חיובו משום מכה בפטיש, שגומר את חסומו בזה; ודעת הראב"ד בהשגה, שצירוף הוא רק מדרבנן, ועיקר חיובו כאן הוא משום מבשל.

- ב. המכבה¹¹ פל שהוא - חיב¹². אחד המכבה את הנר ואחד המכבה את הגחלת של עץ. אבל המכבה גחלת של מתכת - פטור¹³. ואם נתפנן לצרף - חיב; שכן לוטשי הפנול עושים: מחמים את הפנול עד שיעשה גחלת, ומכבין אותו במים כדי לחסמו. וזהו לצרף, שהעושה אותו חיב, והוא תולדת מכבה. ומתיר¹⁴ לכבות גחלת של מתכת¹⁵ ברשות הרבים, כדי שלא יזוקו בה רבים. הנותן¹⁶ שמן לתוף הנר הדולק - חיב משום מבעיר, והמסתפק מן השמן שפנר - חיב משום מכבה¹⁷.

(11) (מסכת שבת דף כט עמוד ב). (12) רבינו סובר (פרק א הלכה ז) כרבי יהודה שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, והמתכוון לכבות "אף על פי שאינו צריך לגוף הכיבוי, ולא כיבה אלא מפני השמן או מפני הכלי או מפני הפתילה, הרי זה חייב". אבל רוב הראשונים - ובכללם הרמב"ן, הרשב"א והטור בשם רבינו חננאל והרי"ף - פסקו כרבי שמעון שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, אם כן אינו חייב בכיבוי רק אם כיבה כדי לעשות פחמין, או כיבוי של הבהוב פתילה להאחזי את האור שיבעירי יפה שאז הוא צריך לגוף הכיבוי. אבל כיבה שלא לצורך הנ"ל - פטור. (13) והטעם דכיבוי גחלת של עץ חייב עליו מן התורה וכיבוי גחלת של מתכת אין חייב עליה אלא מדרבנן, עיקר דבר זה: כי כל דבר שתחילתו אש וכשיכבה ישתנה לדבר אחר ותעשה פחם זה הוא הכיבוי האסור מדאורייתא, אבל גחלת של מתכת שתחילתה מתכת וכשתכבה היא מתכת כשהייתה בתחילה אין כיבויה מן התורה לפי שאין זה כיבוי שאין גוף האש נתלית בברזל אלא [ה]ברזל (שהוא חם היה ועכשיו אחר הכיבוי הוא ברזל צונן הילכך כיבוי [זה] מדרבנן (רבינו פרחיה בפירושו (כתב יד אוקספורד) למסכת שבת דף מב עמוד א בשם רבינו הרמב"ם בפירושו לתלמוד וכן הובא בהקדמת ספר מעשה רוקח). (14) לכתחילה, שבמקום נזק לרבים לא גזור רבנן. (15) מסכת שבת שם. (16) (מסכת ביצה דף כב עמוד א). (17) משום שעל ידי זה ממהר את הכיבוי (הרא"ש), והתוספות כתבו שזה רק גרם כיבוי ומותר (להלן הלכה ד), אלא הטעם הוא "דבאותה שעה שמסתפק ממנו מכבה קצת ומכסה אורו, שאין אור הנר יפה כשיש מעט שמן בנר".

- ג. דלקה שפנלה בשבת, המכבה אותה מפני אבוד ממונו - חיב¹⁸; שאין אבוד ממונו דוחה שבת, אלא

מותר. (31) (מסכת שבת דף קכ עמוד א). (32) (מסכת שבת דף קכ עמוד ב). (33) הראשונים הקשו: הרי כשמנער נשפך השמן, ורבינו כתב למעלה שהמחסר שמן מן הנר חייב משום מכבה, וגם אם אינו מתכוון לזה הרי זה "פסיק רישיה" (ראה בפרק א) ? אולם לדעת רבינו נתן בעל הערוך, שפסיק רישיה שלא ניהא לו (שאינו נהנה מהדבר) מותר, גם כאן מותר לנער שהרי אינו נהנה מהשמן. ויש אומרים שכאן מדובר בנר של שעווה, או בנר שכלה שמנו. (34) "אמרי דבי רבי ינאי: לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר אסור" (הטבלא נעשתה בסיס לדבר האסור, ואסור לטלטלה כדי לנערה - רש"י מסכת שבת דף קכ עמוד ב).

ז. נְכַרְיִי³⁵ שָׁבָא לְכַבּוּת - אֵינִי³⁶ אֹמְרִים לוֹ 'כִּבְיָהּ' וְאֵל³⁷ תְּכַבְיָהּ, מִפְּנֵי שָׁאִין שְׁבִיתתוֹ עָלֵינוּ. אֲבָל קָטָן שָׁבָא לְכַבּוּת - אֵין שׁוּמְעִין לוֹ. וְהוּא, שְׁהִיָּה עוֹשֶׂה עַל דַּעַת אֲבִיו³⁸; אֲבָל מְדַעַת עֲצָמוֹ - אֵין בֵּית-דִּין מְצִוִּין³⁹ לְהַפְרִישׁוֹ. וּבְדִלְקָה הִתִּירוּ לֹמְרִי⁴⁰: כָּל הַמְכַבֶּה אִינוֹ מִפְסִיד.

(35) (משנה מסכת שבת דף קכא עמוד א). (36) ש"אמירה לנכרי שבות", כמבואר למעלה פרק ו הלכה א. (37) אין צריך לומר לו אל תכבה, כי הנכרי עושה על דעת עצמו להנאת עצמו, בדעתו שלא יפסיד אם יעשה. (38) שיודע להבחין שהכיבוי הזה נוח לאביו ועושה בשבילו. (מסכת שבת שם). (39) (מסכת יבמות דף קיד עמוד א) מעשה ברבי יצחק בר ביסני שאבדו לו מפתחות בית המדרש ברשות הרבים, בא לפני רבי פדת (לשאל מה לעשות בשבת) אמר לו: הנהג לשם תינוק ותינוקת שישחקו שם וימצאו המפתחות ויביאו לך, שמע מינה: "קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו". ובמכילתא דרבי ישמעאל (תשא) מובא: "לדעת כי אני ד' מקדשכם, למה נאמר? - לפי שהוא אומר ושמרו בני ישראל את השבת, שומע אני אפילו חרש שוטה וקטן, תלמוד לומר לדעת כי אני ד' - לא אמרתי אלא במי שיש לו דעת". (40) בפני הגויים (מסכת שבת דף קכא עמוד א).

ח. הוֹצֵאָה⁴¹ וְהִכָּנְסָה⁴² מְרֻשׁוֹת לְרֻשׁוֹת - מְלֹאכָה מְאֻבּוֹת מְלֹאכּוֹת הִיא. וְאֶף-עַל-פִּי שְׁדָּבָר זֶה עִם כָּל גּוֹפֵי תוֹרָה מִפִּי מֹשֶׁה מְסִינִי נֶאֱמָרוּ, הֲרִי הוּא אֹמֵר בְּתוֹרָה: אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלֹאכָה לְתוֹרֻמַּת הַקֹּדֶשׁ, וַיִּפְּלֹא הָעָם מִהִבֵּיא; הָא לְמַדְתָּ⁴³, שְׁהִתְבָּהּ - מְלֹאכָה קוֹרָא אוֹתָהּ⁴⁴. וְכֵן לְמַדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה⁴⁵, שְׁהַמְעִבִיר בְּרֻשׁוֹת הָרָבִים מִתְחַלֵּת אַרְבַּע⁴⁶ לְסוֹף אַרְבַּע - הֲרִי הוּא כְּמוֹצִיא מְרֻשׁוֹת לְרֻשׁוֹת, וְחִיב.

(41) (מסכת שבת דף צו עמוד ב) ובירושלמי (פרק א הלכה א) "מניין שהוצאה קרוייה מלאכה? וכו' - ויכלא העם מהביא, נמנע העם מלהוציא מבתיהן וליתן לגזברים... וכשם שנמנעו העם מלהוציא מבתיהן וליתן לגזברים, כך נמנעו הגזברים מלקבל לידם ולהכניס ללשכה. (42) בגמרא שם אמרו: "מצינו הוצאה (איסור הוצאה

1 אָבֹד נִפְשׁוֹת¹⁹. לְפִיכָּה, יֵצְאוּ בְּנֵי אָדָם כְּדִי שְׁלֹא
2 יָמוּתוּ, וַיִּנְיחוּ הָאֵשׁ תִּלְהֶט, וְאֶפְלוּ שׁוֹרְפֶת כָּל דִּירָתוֹ
3 כְּלָה.

(18) לסברת רבינו למעלה שפסק כרבי יהודה, אבל לרוב הפוסקים הסוברים כרבי שמעון במלאכה שאינה צריכה לגופה, אין כאן רק איסור דרבנן. (19) שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש, וראה בפרק ב הלכה א. ובמה שכתב רבינו "ואפילו שורפת כל המדינה כולה" כתבו הפוסקים שזה אינו אלא בזמן שישיראל על אדמתם, אבל בזמן שהם בין הגויים מותר לכבות דליקה בשבת מפני שיש בה סכנת נפשות שכשהדליקה מתגברת הם חוטפים ושווללים וכשארם עומד נגדם הורגים אותו (אורח חיים סימן שלד סעיף כז). ויש שכתבו שאפילו אין שם גויים מותר שמה נשאר שם זקן או חולה שאינם יכולים לברוח (משנה ברורה).

ד. מִתְּרִי²⁰ לַעֲשׂוֹת מַחֲצָה בְּכָל הַפְּלִים, בֵּין מְלֹאִים
5 בֵּין רִיקָנִים, כְּדִי שְׁלֹא תַעֲבֹר הַדִּלְקָה. אֶפְלוּ כָּלִי
6 חָרֵשׁ וְחָדָשִׁים מְלֹאִים מִים - עוֹשִׂין מֶהֵן מַחֲצָה,
7 אֶף-עַל-פִּי שְׁוֹדָאִי מִתְּחַבְּעִין וּמְכַבִּין; שְׁגָרָם כְּבוֹי²¹
8 מִתְּרִי²². וְכּוֹפִין קַעֲרָה²³ עַל גְּבִי הַנֶּר בְּשִׁבְלִי שְׁלֹא
9 תֵּאָחַז בְּקוֹרָה.

(20) (משנה מסכת שבת דף קכ עמוד א). (21) הוא הדין בשאר מלאכות (משנה ברורה סימן שלד). (22) "לא תעשה כל מלאכה, עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי" (=גרם מותר - מסכת שבת דף קכ עמוד ב). וכתב המרדכי שגרם מותר רק למנוע הפסד, אבל באופן אחר אף גרם אסור. (23) (מסכת שבת דף קכא עמוד א).

ה. תְּבֵה²⁴ שְׂדֵה²⁵ וּמִגְדָּל²⁶ שְׁאֵחֻז בְּהֵן הָאוֹר - מִבֵּיא
11 עוֹר גְּדִי²⁷, וְכִיּוֹצֵא בּוֹ מְדַבְּרִים שָׁאִין הָאוֹר מְלַהֶט
12 אוֹתָן, וּפּוֹרְשׁוֹ עַל הַקָּצֵה שְׁעָדִין לֹא נִשְׂרָף, כְּדִי שְׁלֹא
13 תַעֲבֹר שֵׁם הָאֵשׁ²⁸.

(24) (משנה מסכת שבת דף קכ עמוד א). (25) תיבה קטנה (פירוש המשניות לרמב"ם). (26) תיבה גבוהה הנפתחת מן הצד ושמים בה דברים לשמירה. (27) "תועלת פריסת עור של גדי - כי הוא יתחרך ולא יתלהב וימנע האש מהגיע אל העץ" (פירוש המשניות). (28) [דברי רבינו צריכים עיון שהרי כבר כתב למעלה בהלכה ד שגרם כיבוי מותר וכל שכן שמותר לעכב הדליקה ולמה הוצרך להביא הלכה זו].

ו. טְלִית²⁹ שְׁאֵחֻז בְּהָ הָאוֹר - פּוֹשְׁטָה וּמִתְּפַסָּה בָּה,
15 וְאִם כְּבֵתָה - כְּבֵתָה³⁰. וְכֵן סֵפֶר תוֹרָה שְׁאֵחֻז בּוֹ הָאוֹר
16 - פּוֹשְׁטוֹ וְקוֹרָא בּוֹ, וְאִם כְּבָה - כְּבָה. וְנוֹתֵן³¹ מִים
17 מִן הַצֵּד שְׁעָדִין לֹא נִתְּלָה בּוֹ הָאוֹר, וְאִם כְּבֵתָה -
18 כְּבֵתָה. שְׂכַח³² גֵּר דְּלוֹק עַל גְּבִי טְבֵּלָא - מְנַעֵר³³ אֶת
19 הַטְּבֵּלָא וְהוּא נּוֹפֵל, וְאִם כְּבָה - כְּבָה. אֲבָל הַנִּיחוּ
20 מִבְּעֵרֵב, אֶף-עַל-פִּי שְׂכָבָה - אֲסוּר לְטַלְטֵלוּ³⁴.

(29) (תוספתא מסכת שבת פרק י"ד). (30) שגרם כיבוי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יא. המוציא⁵⁷ מקצת החפץ מרשות משתי רשות
אלו⁵⁸ לרשות שניה⁵⁹ - פטור, עד שיוציא את כל
החפץ בלו מרשות זו לרשות זו. קפה שהיא מלאה
חפצים, אפילו מלאה חרדל⁶⁰, והוציא רבה מרשות
זו לרשות זו - פטור, עד שיוציא⁶¹ את כל הקפה.
וכן כל הדומה לזה. שהכלי משים כל שיש בו
בחפץ אחד⁶².

(57) משנה במסכת שבת דף צא עמוד ב. (58) רשות היחיד
ורשות הרבים שנזכרו בהלכה ט. (59) מרשות היחיד
לרשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד. (60) שיש
הרבה מהחרדל כבר בחוץ. (61) בפעם אחת, אבל אם אחר
שהניח הקופה מקצתה ברשות זו ומקצתה ברשות זו, עקרה
וגמר להוציאה אינו חייב, לפי שלא הייתה בשעת עקירה
שנייה הוצאה בבת אחת ("מגיד משנה"). (62) רבינו פסק
כרבי יוחנן שם, הסובר "אגד כלי שמו אגד" - ונחשבים כל
הדברים המונחים בכלי כאילו הם דבר אחד, מפני שהכלי
מאגדם יחד, ואף אם יצאו החפצים שבכלי לרשות השנייה,
אינו חייב עד שהכלי עצמו יצא כולו לרשות שנייה.

יב. המוציא⁶³ - בין⁶⁴ בימינו, בין בשמאלו, בין
בתוך חיקו, או שיצא במעות צוריון לו בסדינו⁶⁵ -
חייב, מפני שהוציא פדיון המוציאין. וכן המוציא
על פתפו - חייב, אף-על-פי שהמשאוי למעלה
מעשרה טפחים ברשות הרבים; שכן⁶⁶ היה משא
בני קהת במשכן למעלה מעשרה, שנאמר: בכתף
ישאוי, וכל המלאכות ממשכן לו מדין אותו⁶⁷.

(63) משנה במסכת שבת דף צב עמוד א. (64) בתלמוד
ירושלמי (מסכת שבת פרק י הלכה ג): "כתוב (במדבר פרק
ד, פסוק טז): "ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור
וקטורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה", שמן המאור
- בימינו וקטורת הסמים - בשמאלו, ומנחת התמיד של יום
תלויה בזרועו". (65) (ברייתא במסכת שבת דף קמז עמוד
א). (66) ואוויר רשות הרבים אינו כרשות הרבים אלא עד
עשרה טפחים, ולמעלה מזה הוא מקום פטור (להלן פרק
י"ד הלכה ג), ואף שאין דרך הוצאה בכך אלא לסבילים
וכיוצא בהם, מכל מקום חייב כיוון שנקראה בתורה עבודה
"כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו" (מעשה רוקח).
(67) ראה בפרק ז.

יג. אבל המוציא⁶⁸ לאחר ידו, ברגלו בפיו⁶⁹
ובמריקו, באזנו ובשערו, ובכיס שתפור בבגדו ופי
הכיס למטה⁷⁰, בין בגד לבגד, בפי בגדו, במנעלו
ובסנדלו - פטור, שלא הוציא פדיון המוציאין.
(68) משנה במסכת שבת דף צב עמוד א. (69) בדבר
שאינו אוכל, אבל בדבר שהוא אוכל חייב אף אם הוציאו
בפיו, וכן הוא במסכת שבת דף קב עמוד א ("מגיד משנה").
(70) אף אם הכיס צר שאין החפץ נופל ממנו פטור, שאין
דרך הוצאה בכך.

יד. המוציא⁷¹ משאוי על ראשו: אם היה משאוי
משנה במסכת שבת דף צו עמוד א. (54) שכן הייתה
עבודת הלויים כשהלכו אחר עמוד הענן ופרקו את המשכן
(רש"י). (55) (מסכת שבת דף צו עמוד ב): "גמרא גמירי
לה" - והיא הלכה למשה מסיני. (56) "שלא כדרך זריקה
כגון מכתפיו ולאחוריו" (רש"י מסכת שבת דף קנא עמוד
ב).

מרשות היחיד לרשות הרבים). הכנסה (מרשות הרבים
לרשות היחיד) מניין? - סברא הוא, מכדי (הרי) מרשות
לרשות הוא, מה לי מוציא מה לי מכניס. אבל קשה שהרי
אמרו שם: "הכנסה תולדה" ומדברי רבינו נראה שהכנסה
אב. אולם בכתב יד התימנים חסרה כאן המלה "והכנסה"
(וכן נראה במגיד משנה). (43) (מסכת שבת דף צו עמוד
ב). (44) כשיטת רבינו חננאל בפירושו הסוגיא במסכת
שבת שם, ולא גורסים: "וממאי דבשבת קאי וכו'". ואף
שמלאכת הוצאה הייתה במשכן כשאר מלאכות, כמבואר
בברייתא (מסכת שבת דף מט עמוד ב): "אין חייבין אלא
על מלאכה שכיוצא בה הייתה במשכן, הם זרעו ואתם אל
תזרעו... הם העלו את הקרשים מקרקע לעגלה, ואתם לא
תכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד, הם הורידו את
הקרשים מעגלה לקרקע, ואתם לא תוציאו מרשות היחיד
לרשות הרבים" וכל מלאכה שהייתה במשכן חייבים עליה,
אף שאין לנו רמז בכתוב? - הוצאה שאני (שאינה דומה
לשאר המלאכות), שהיא "מלאכה גרועה" ואין השכל
מחייב שתיחשב מלאכה, ולכן הביאו ראייה מהכתוב שהיא
מלאכה האסורה בשבת כשאר מלאכות (תוספות מסכת
שבת דף ב עמוד א) וראה למעלה בפרק ז. (45) דבר שלא
נכתב בתורה, אלא שחכמינו ז"ל שמעו וקיבלו איש מפי
איש עד משה רבינו עליו השלום, והוא הנקרא "הלכה
למשה מסיני" ("ספר המאור" - הוצאת ראשונים דף כז
עמוד א). (46) (מסכת שבת דף צו עמוד א).

ט. אין המוציא מרשות לרשות חייב עד שיוציא
כשעור⁴⁷ המועיל מרשות היחיד⁴⁸ לרשות הרבים או
מרשות הרבים לרשות היחיד, ויעקר⁴⁹ מרשות זו
וניח מרשות שניה. אבל⁵⁰ אם עקר ולא הניח, או
הניח ולא עקר, או שהוציא פחות⁵¹ מפשעור -
פטור. וכן⁵² המעביר מתחלת ארבע לסוף ארבע
ברשות הרבים אינו חייב עד שיעקר כשעור מצד זה
וניחצו מצד אחרת.

(47) להלן פרק י"ח מבוארים שיעורי ההוצאה בשבת.
(48) ראה להלן פרק י"ד הלכה א על מהות הרשויות.
(49) ראה להלן בפרק י"ג הלכות א ו-ב דיני עקירה והנחה.
(50) (משנה ראשונה במסכת שבת דף ב עמוד א).
(51) (משנה במסכת שבת דף צג עמוד ב). (52) (מסכת
שבת דף ה עמוד ב).

י. הזורק⁵³ מרשות לרשות או המושט - הרי זה
תולדת מוציא, וחיוב⁵⁴. וכן הזורק או המושט בידו
מתחלת ארבע⁵⁵ לסוף ארבע - הרי זה תולדת
מוציא, וחיוב. והזורק בלאחר יד⁵⁶ - פטור.

(53) (משנה במסכת שבת דף צו עמוד א). (54) שכן הייתה
עבודת הלויים כשהלכו אחר עמוד הענן ופרקו את המשכן
(רש"י). (55) (מסכת שבת דף צו עמוד ב): "גמרא גמירי
לה" - והיא הלכה למשה מסיני. (56) "שלא כדרך זריקה
כגון מכתפיו ולאחוריו" (רש"י מסכת שבת דף קנא עמוד
ב).

1 ארבע אמות של זה - מביאין ואוכלין באמצע.
2 ובלבד שלא יוציא זה מתוך שלו לתוך של חברו.
3 ואם היו שלשה, והאמצעי מבלע⁸¹ ביניהם - הוא
4 מתר עמהן והן מתרין עמו, ושנים החיצונים
5 אסורים⁸² זה עם זה.

6 (79) משנה (מסכת עירובין דף מה עמוד א). (80) שכל אחד
7 יש לו מאכל מונח בד' אמותיו, וביניהם יש הפסק שש אמה,
8 נמצא ששתי אמות של כל אחד, מובלעות אלו בתוך אלו.
9 (81) שהוא עומד באמצע שמונה האמות, ועל ידו מונח
10 מאכל, ונמצא ארבע אמותיו מובלעות בתוך שניהם.
11 (82) שלא יוציאו חוץ לארבע אמות.

12 יז. לפיכך⁸³ מתר⁸⁴ לאדם לעקר חפץ מרשות הרבים
13 ולהניחו לחברו שעמו בתוך⁸⁵ ארבע אמות, וכן חברו
14 לחברו האחר שבביתו, אפילו הן מאה. ואף-על-פי
15 שהחפץ הולך כמה מילין⁸⁶ בשבת - מתר, מפני
16 שכל אחד מהן לא טליל אלא בתוך ארבע אמות
17 שלו.

18 (83) שמותר לטלטל חפץ ברשות הרבים תוך ארבע אמות.
19 (84) משנה (מסכת עירובין דף צה עמוד א). (85) אם הוא
20 בתוך רשות אחת, אבל אסור להוציאו מרשות אחת
21 ולהעבירו לרשות אחרת אף בתוך ארבע אמות, שאז הוא
22 מוציא מרשות לרשות ואפילו לכרמלית אסור. "על כן
23 קראתי תגר, על מה שראיתי באיזה קהילות בשבת, שנותנים
24 ספר תורה לבית הכנסת והולכים דרך הרחוב בפחות מארבע
25 אמות, ועושים איסור במה שמוציאים מן הבית לרחוב,
26 שלזה לא מועילה הושה" (טורי זהב סימן שטט).
27 (86) ואף שאסור להוליך חפץ יותר ממה שלבעליו מותר
28 ללכת, דעת רבינו כרבי יוחנן בן נורי שחפצי הפקר קונים
29 שביניהם במקומם (ראה להלן בהלכות יום טוב פרק ה הלכה
30 א').

31 יח. הואיל⁸⁷ ויש לו לאדם לטלטל בכל המרפע
32 שהוא ארבע אמות על ארבע אמות, נמצא מטלטל
33 בארץ אלכסונו של מרפע זה חמש אמות ושלשה
34 חמשי אמה⁸⁸. לפיכך אין המעביר או הזורק ברשות
35 הרבים חייב⁸⁹ עד שיעביר חוץ לחמש אמות ושלשה
36 חמשי אמה⁹⁰. וכל מקום שאמרנו: מתחלת ארבע
37 לסוף ארבע, או: המעביר ארבע אמות חייב - הוא
38 מתחלת האלכסון של ארבע אמות עד סופו⁹¹; ואם
39 העביר פחות מזה - פטור.

40 (87) (מסכת עירובין דף נא עמוד א). (88) לפי הכלל "כל
41 אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונו" (כל אמה
42 בריבועה - היא אמה ושתי חמישיות באלכסונה - מסכת
43 עירובין דף נז עמוד א). (89) אבל איסור יש אף בפחות
44 מזה. (90) ויש מהראשונים הסוברים כשהוא מעביר ד'
45 אמות כנגד פניו, חייב אף בד' אמות בלבד. (91) היינו,
46 שההנחה תהיה מחוץ לשיעור זה, אבל אם מקצת החפץ

1 כבד, כגון שק מלא או תבה ומגדל וכיוצא בהן,
2 שהוא משים על ראשו ותופש בידו - חייב; שכן
3 דרך המוציאין, ונמצא במוציא על כתפו או בידו.
4 אבל אם לקח חפץ קל, כגון שהניח בגד או ספר
5 או ספין על ראשו והוציאו, והוא אינו אוזח בידו⁷²
6 - הרי זה פטור, שלא הוציא בדרך המוציאין; שאין
7 דרך רב העולם להוציא החפצין מנחין על
8 ראשיהם. המעביר⁷³ חפץ מתחלת ארבע לסוף ארבע
9 ברשות הרבים, אף-על-פי שהעבירו למעלה מראשו
10 - חייב.

11 (71) (מסכת שבת דף צב עמוד א) "אמר רבי חייא: המוציא
12 משאוי על ראשו בשבת חייב, שכן אנשי הוצל עושין כן -
13 וכי הוצל רובא דעלמא (רוב העולם)? אלא כך אמרו:
14 המוציא משאוי על ראשו פטור, ואם תמצא לומר: אנשי
15 הוצל עושין כן? - בטלה דעתם אצל כל אדם" וסובר רבינו,
16 שמשא כבד דרך כל אדם להוציא ואם תופסו בידו חייב,
17 ומשא קל פטור אם הוציאו על ראשו, ועיין בתלמוד
18 ירושלמי מסכת שבת פרק י הלכה ג. (72) כלומר: אין
19 המשאוי בידו, ואילו "ותופש בידו" שלמעלה פירושו
20 שהמשאוי על ראשו (לחם משנה). (73) (מסכת שבת דף
21 ט עמוד א) "אמר רבא: המעביר חפץ מתחילת ארבע לסוף
22 ארבע ברשות הרבים, והעבירו דרך עליו חייב"; אבל
23 הראב"ד פירש באופן אחר, שהאדם עומד במקומו ונוטל
24 חפץ מצד ימינו ונותנו בצד שמאלו.

25 טו. מתר⁷⁴ לאדם לטלטל⁷⁵ ברשות הרבים בתוך
26 ארבע אמות על ארבע אמות שהוא עומד בצדן, ויש
27 לו לטלטל בכל המרפע הזה. ובאמה שלו⁷⁶ מודדין.
28 ואם היה נגס באיבריו - נותנין לו ארבע אמות
29 כבינוניות⁷⁷ של כל אדם. ומפי הקבלה אמרו, שזה
30 שנקאמר בתורה "שבו איש תחתיו"⁷⁸ - שלא יטלטל
31 חוץ למרפע זה; אלא במרפע זה, שהוא במדת ארץ
32 אדם כשיפשוט ידיו ורגליו, בו בלבד יש לטלטל.

33 (74) ראה להלן פרק י"ג הלכה י. (75) משנה במסכת
34 עירובין דף צח עמוד ב "ומטלטל ברשות הרבים - ובלבד
35 שלא יוציא חוץ מארבע אמות", הרי שמותר לטלטל ברשות
36 הרבים בתוך ארבע אמות (וכן נראה במסכת שבת דף ח
37 עמוד א). ואילו להוציא חוץ מארבע אמות על ידי טלטול
38 פחות פחות מארבע אמות לא התירו אלא במי שהחשיך
39 (להלן פרק כ הלכה ז). ועיין ראב"ד ומגיד משנה באורח
40 חיים סימן שטט סעיף קטן א. (76) ואם היה האיש הזה
41 ארוך ביותר, ד' אמותיו גדולות משל שאר בני אדם.
42 (77) אמה בת שישה טפחים, כמבואר להלן פרק י"ז הלכה
43 ל"ו. (78) (מסכת עירובין דף מח עמוד א ובמכילתא)
44 ישיבת כל איש ביום השבת תהיה כשיעור "תחתיו" - אורך
45 כל גופו שהוא שלוש אמות, ועוד אמה כדי לפשוט ידיו
46 ורגליו, ובשיעור זה יכול אדם לטלטל חפצים ממקום
47 למקום (אורח חיים סימן שטט).

48 טז. ה"י⁷⁹ שנים⁸⁰, מקצת ארבע אמות של זה לתוך

מונח בתוך שיעור זה פטור, שהרי לא העביר החפץ ארבע אמות הן ואלכסונו בשלימות, כמבואר בהלכה יא.

יט. נמצא פאן שלש מדות: פיצד? העוקר חפץ מרשות הרבים ממקום זה והניחו במקום אחר ברשות הרבים: אם היה בין שני המקומות עד ארבע אמות - הרי זה מתר; היה ביניהן יותר מארבע אמות, ועדין הן בתוך חמש אמות ושלשה חמשי אמה - פטור⁹²; היה ביניהן חמש אמות ושלשה חמשי אמה בשוה - הרי זה חייב, שהרי העביר החפץ חוץ לאלכסונו של מרבע.

- ג. היה¹⁰ אוכל ויוצא מרשות לרשות, וחשב להוציא האכל שבפיו מרשות לרשות - חייב; מפני שפחשבת¹¹ משימה פיו מקום ארבעה, אף-על-פי שלא הוציא פדך המוציאין. וכן¹² מי שהיה עומד באחת משתי רשיות אלו והשתין מים או רקק ברשות שניה - חייב; שהרי עקר מרשות זו והניח ברשות שניה, ומחשבתו עושה אותו כאלו עקר מעל גבי מקום ארבעה. היה עומד ברשות זו, ופי אמה ברשות שניה, והשתין בה - פטור¹³.

(10) שבת קב, א. (11) "שצריך לאכלה בהליכתו, והחשיב להוצאה זו שבפיו" (רש"י). (12) משנה, עירובין צח, ב. (13) עירובין צט, א.

- ד. היה עומד¹⁴ באחת משתי רשיות, ופשט ידו לרשות שניה, ונטל ממש מים מעל גבי גמא מלאה מים, והוציאן - חייב¹⁵, שהמים פלן כאלו הן מנחין על הארץ. אבל אם היה כלי צף על גבי מים¹⁶ ופרות בתוך הפלי¹⁷, ופשט ידו ולקח מן הפרות והוציא - פטור; שהרי לא נחו הפרות על גבי הארץ, ונמצא שלא עקר מעל גבי מקום ארבעה. ואין צריך לומר¹⁸, אם היו הפרות צפין על פני המים והוציאם, שהוא פטור¹⁹. וכן אם היה שמן צף על פני המים, וקלט מן השמן והוציאו - פטור²⁰.

(14) שבת ה, ב. (15) אף שהמים שנטל בידו לא היו במצב של מנוחה אלא זורמים (רש"י). (16) בגמרא שם, הסתפק אם אנו הולכים אחרי הפרי הנח בתוך הכלי, או שאנו הולכים אחרי הכלי שאינו נח - והעלו בתיקו, ולכן פסק רבינו שפטור מספק (מגיד-משנה). (17) בנוסח אחר: על גבי הכלי (כ"י התימנים). (18) כי בזה לא היה שום ספק, שהפירות הצפים על גבי מים יחשבו כמנוחים, ש"אמר רבא, אגוז על גבי מים, לאו היינו (אין זו) הנחתו". (19) "שצריכה להיות הנחה על יסוד העפר דוקא שהוא גושי, ולא על יסוד המים שהוא נוזל" (הרש"ש). (20) שבת ה, ב. כרבנן דרבי יוחנן בן נורי.

- ה. כבר אמרנו, שאין המוציא מרשות לרשות חייב עד שיעקר ויניח; אבל אם עקר ולא הניח, או הניח ולא עקר - פטור. לפיכך²¹, מי שהיה עומד באחת משתי רשיות, ופשט ידו לרשות שניה וחפץ בידו, ונטלו אחר ממנו; או שנתן אחר לידו חפץ, והחזיר ידו אליו - שניהם פטורים, שהיה עקר וזה הניח²².

מונח בתוך שיעור זה פטור, שהרי לא העביר החפץ ארבע אמות הן ואלכסונו בשלימות, כמבואר בהלכה יא.

- 1 יט. נמצא פאן שלש מדות: פיצד? העוקר חפץ מרשות הרבים ממקום זה והניחו במקום אחר ברשות הרבים: אם היה בין שני המקומות עד ארבע אמות - הרי זה מתר; היה ביניהן יותר מארבע אמות, ועדין הן בתוך חמש אמות ושלשה חמשי אמה - פטור⁹²; היה ביניהן חמש אמות ושלשה חמשי אמה בשוה - הרי זה חייב, שהרי העביר החפץ חוץ לאלכסונו של מרבע.

(92) אבל אסור, ומקורו ממה שאמרו (מסכת עירובין דף נא עמוד א): "המעביר ארבע אמות אינו חייב עד שמעביר הן ואלכסונו" הרי ש"אינו חייב" אבל אסור לעשות כן. ובמסכת עירובין דף צח עמוד ב ומסכת שבת דף ח עמוד א נראה שמותר אף לכתחילה לטלטל בפחות מארבע אמות (ראה למעלה הלכה טו) ועל כורחך שיש חילוק בין פחות מארבע לבין יותר מארבע בתוך חמש ושלשה חומשים (ועיין מגיד משנה וב"ח סימן שטמ).

פרק שלשה עשר

(1) לבאר איכות ההוצאה ואיכות תולדותיה, המחוייב בהם והפטור.

- 9 א. אין² המוציא מרשות לרשות, או המעביר ברשות הרבים חוץ לארבע אמות, חייב, עד שיעקרה³ חפץ מעל גבי מקום שיש בו ארבעה⁴ טפחים⁵ על ארבעה טפחים או יתר ויניח⁶ על גבי מקום שיש בו ארבעה על ארבעה טפחים.

(2) שבת ד, א. (3) יגביה. (4) "כי מה שהוא פחות מזה השיעור לא יניחו בו, כי החפצים המנוחים לא יתקיימו, אלא אם יהיו אותם החפצים הדקים" (רבינו בפירוש המשניות שבת פ"א), וב'תוספות' כתבו בשם רבינו תם, שאין רגילות להניח החפץ בפחות מארבעה (ואין עקירה רק אם הגביהו ממקום הנחה). (5) שיעורו המדויק, ראה להלן פ"ז הל"ו. (6) ודעת הר"ן שזה דוקא ברשות הרבים או ברשות היחיד והחפץ נעקר על ידי אדם, אבל אם החפץ הוא ברשות היחיד עצמה כגון בקנה נעוץ ברשות היחיד, אין צורך במקום ארבעה אלא אפילו על גבי משהו.

- 14 ב. ידו⁷ של אדם⁸ חשובה לו כארבעה על ארבעה. לפיכך⁹, אם עקר החפץ מיד אדם העומד ברשות זו והניחו ביד אדם אחר העומד ברשות שניה - חייב. וכן אם היה עומד באחת משתי רשיות אלו, ופשט ידו לרשות שניה, ועקר החפץ ממנה או מיד אדם העומד בה, והחזיר ידו אליו - חייב. ואף-על-פי שלא הניח החפץ במקום שהוא עומד בו, הואיל והוא בידו - הרי הוא כמנה פאן.

(7) שבת ה, א. (8) "לפי שיד האדם יניחו בה החפצים הגדולים, ומה שיש בה מתכונת הקיבוץ והפישוט והאחיזה.

שלימה, ואינו דומה לידו (הפשוטה לפניו וגופו לחוץ, ונתן בעל הבית לתוכה שפטר בו אף לעני שהוציאה לחוץ), מאי טעמא (מה טעם?) ידו לא ניח (לא נחה) - הלכך כי הוציאה לא עקר שום דבר, ואין דרך הוצאה בלא עקירה והנחה). אבל גופו ניח" (על גבי קרקע, וזוהי עקירה). (30) שבת ה, ב. (31) שאין זו עמידה (רש"י).

ט. וכן³² מי שהיתה חבילתו על כתפו ורץ בה אפלו כל היום, אינו חייב עד שיעמד. והוא, שהיה רץ בה; אבל אם הלך מעט מעט - הרי זה פועק ומניח, ואסור³³. לפיכך, מי שקדש עליו היום וחבילתו על כתפו - רץ בה עד שיעצב לביתו וזוהי קרה שם פלאחר יד³⁴.

(32) שבת קנג, ב. (33) אבל מדרבנן אינו חייב, שהרי אף אם עמד כדי לתקן משאו פטור עד שיעמוד לנוח, כמבואר בהלכה ח'. (34) שלא בדרך זריקה, כגון מכתפיו ולאחוריו (רש"י) שהוא פטור (פי"ב הי"ג), אבל אם הניחה בדרך הנחה חייב, שאי אפשר שלא עמד קצת מבחוץ, ואם כן עשה עקירה והנחה (גמרא, שם).

י. עקר³⁵ החפץ מרשות הרבים, והלך בו פחות מארבע אמות ועמד, וחזר והלך פחות מארבע אמות ועמד, אפלו כל היום פלו - פטור³⁶. במה דברים אמורים? בשעמד לנוח; אבל אם עמד לתקן משאו - הרי זה כמחלה, וכשיעמד חוץ לארבע אמות - חייב. והוא, שיעמד חוץ לארבע אמות³⁷ לנוח; אבל אם יעמד לתקן משאו - עדין הוא כמחלה. ואינו חייב עד שיעמד לנוח חוץ לארבע אמות.

(35) שבת ה, ב. (36) ראה למעלה פי"ב הט"ו. (37) כמו בהלכה ח' במוציא מרשות לרשות.

יא. היה קנה או רמח וכיוצא בו מנח על הארץ, והגביה הקצה האחד, והיה הקצה השני מנח בארץ, והשליכו לפניו, וחזר והגביה הקצה השני שהיה מנח בארץ והשליכו לפניו על דרך זו, עד שהעביר החפץ במה מילין - פטור, לפי שלא עקר החפץ פלו מעל גבי הארץ³⁹. ואם⁴⁰ משך החפץ וגררו על הארץ מתחלת ארבע לסוף ארבע - חייב, שהמגלגל⁴¹ עוקר הוא⁴².

(38) שבת ח, ב. (39) ואף שזו הדרך להעבירם באופן כזה מפני שאינם קלים למשא, מכל-מקום פטור (תוספות). (40) שבת צא, ב. (41) בנוסח אחר: "שהמגרר" (מעשה רוקח). (42) ומגלגל חבית חייב שהוא כמגרר, אבל מגלגל תיבה מרובעת פטור, שאי אפשר שלא תהא נחה קצת (תוספות).

יב. עקר⁴³ החפץ מזוית זו להניחו בזוית אחרת, שנמצאת זו העקירה עקירה המתרת, ונמלך⁴⁵ בדרך והוציאו לרשות שניה⁴⁶ - פטור⁴⁷; מפני שלא היתה

(21) שבת ב, א: "פשט העני (העומד ברשות הרבים) את ידו (ובה חפץ) לפניו (לרשות היחיד), ונטל בעל הבית מתוכה - שניהם פטורים". (22) "כי העיקר אצלנו: כשהתחיל אדם מלאכה בשבת ולא גמר אותה, ובא אדם אחר וגמר אותה מלאכה, שניהם פטורים, לפי שהמלאכה נגמרת על ידי שניהם, ולא עשה אחד מהם מלאכה גמורה, וזה מה שאמרה הגמרא: "יחיד ועשה אותה חייב, שנים שעשאוה פטורים", והרמיה על זה מאמר ה"יתברך: "בעשתה" - העושה את כולה ולא העושה מקצתה" (רבינו בפירוש המשניות שם).

1 ו. במה דברים אמורים²³? כשהיתה ידו למעלה משלשה²⁴, אבל היתה ידו בתוך שלשה סמוך לארץ - הרי זה כמי שהניח בארץ, וחייב²⁵.

(23) שפטור אם נטל אחר מידו חפץ שהכניס לרשות אחרת. (24) אף שנכנסה ידו לרשות השניה והכניס את החפץ, אבל לא נעשתה הנחה. (25) שבת צב, א. חפץ הנמצא פחות משלשה טפחים לארץ, כמנח בארץ דומה.

ז. היה עומד באחת משתי רשויות אלו, ופשט חברו יד מרשות שניה, ונטל חפץ מיד זה העומד ברשות זו, והכניסו אצלו; או שהוציא חפץ מאצלו, והניח ביד זה העומד - זה העומד לא עשה כלום²⁷, שהרי נתן בידו²⁸ או נטל מידו; וחברו חייב, שהרי עקר והניח.

(26) שבת ב, א. (27) במשנה אמרו: פטור, ואף שבכל מקום שנאמר בדיני שבת "פטור", הכוונה פטור מעונש אבל אסור מדרבנן לעשות כן (למעלה פי"א ה"ג), כאן פטור ומותר כיון שאינו עושה כלום, אלא חבירו עשה את כל המלאכה - העקירה וההנחה (שבת ג). אולם מכל-מקום אסור לעשות כן, משום "לפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד) "שלאו זה כולל את מי שיעזור לעבירה או יסבב אותה, כי הוא יביא את האיש ההוא לעון, ובעזרתו הכשילו" (רבינו ב'ספר המצוות' מ"ל"ת רצט). (28) בנוסח אחר: שהרי חבירו נתן בידו (כ"ו התמימים).

ח. היה עומד באחת משתי רשויות אלו, ונתן חברו חפץ בידו או על גביו²⁹, ויצא באותו החפץ לרשות שניה, ועמד שם - חייב; מפני שעקירת גופו בחפץ שעליו - בעקירת חפץ מאותה רשות, ועמידתו באותו החפץ - כהנחת החפץ בקרקע שעמד בה. לפיכך³⁰, אם יצא בחפץ שבידו או על גביו ולא עמד ברשות שניה, אלא חזר ונכנס והוא בידו, אפלו יצא ונכנס כל היום פלו עד שיעצב היום - פטור, לפי שעקר ולא הניח. ואפלו עמד לתקן המשאוי שעליו - עדין הוא פטור³¹, עד שיעמד לנוח.

(29) שבת ג, א: "הטעינו חבירו אוכלין ומשקין והוציאם לחוץ, אמר רבי: חייב, שעקירת גופו כעקירת חפץ ממקומו הוא, ועשה הוא בעצמו עקירה והנחה שהיא מלאכה

אחד דמי וחייב, או כשני בני אדם דמי ופטור? (כלומר: כיון שחטפו בהילוכו, ולא הניח את החפץ להגיע למקומו, כאילו קיבלו אדם אחר הוא ופטור, או מכיון שהוא עשה עקירה והנחה - כאדם אחד הוא וחייב). בפירוש רבינו חננאל, מובא נוסח אחר: "כשני בני אדם דמי וחייב - כאילו עמד חבירו במקומו וקיבל, כך גם אם קיבלה בעצמו - או כאדם אחד הוא ופטור - שהוא כנותן מימינו לשמאלו שאף-על-פי שהעבירה ארבע אמות פטור": הבעיה לא נפטרה ונשארה ב"תיקון" ופסק רבינו שפטור, כי כך דרכו לפסוק בספיקות (מגיד-משנה).

טז. הזורק⁶⁰ מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים⁶¹ באמצע, אף-על-פי שיעבר החפץ באויר רשות הרבים - פטור⁶². והוא, שיעבר למעלה משלשה טפחים; אבל אם עבר בפחות משלשה סמוך לארץ, ונח על גבי משהו, אף-על-פי שנועק או נתגלגל ויצא החפץ מרשות היחיד⁶⁴ לרשות היחיד אחרת - הרי הוא כמי שנשא עומד ברשות הרבים, ולפיכך חיב. וכן⁶⁵ הזורק מרשות הרבים לרשות הרבים ורשות היחיד באמצע - פטור. ואם עבר החפץ בפחות משלשה סמוך לארץ, ונח על גבי משהו, אף-על-פי שחזר ונתגלגל ויצא לרשות הרבים השניה - הרי הוא כמי שנשא עומד ברשות היחיד, ולפיכך חיב.

60 משנה, שבת צו, א. 61 (בתוך עשרה טפחים, כי למעלה מזה פטור אף לרבי עקיבא (להלן הערה הבאה) שאינו אלא "מקום פטור" כמבואר להלן פי"ד ה"ז. 62 לדעת רבי עקיבא חיב, משום "קלוטה כמי (כמו) שהונחה דמיא (דומה)" - חפץ שנקלט באויר נחשב כאילו נח שם, ואם כן עשה עקירה ברשות היחיד והנחה ברשות הרבים, ושוב עקירה ברשות הרבים והנחה ברשות היחיד, ולפי זה חיב שתיים. אבל רבינו פסק כחכמים החולקים על רבי עקיבא ופטור. 63 הלכה למשה מסיני, שכל פחות משלושה טפחים - כ'לבוד' (מחובר) אל הקרקע ממש (ראה 'ספר המאור' - הוצאת 'ראשונים' בדף לב). 64 בנוסח אחר: "לרשות אחרת" (ויניציה). 65 שבת צו, א.

יז. המעביר⁶⁶ ארבע אמות ברשות הרבים⁶⁷ זו עם רשות הרבים השניה - חיב; מפני שארבע אמות בשתי רשויות הרבים מצטרפים, מפני שלא נח החפץ ברשות שביניהן.

66 שבת צח, א. ושם נשנה הדין בזורק מרשות הרבים לרשות הרבים ורשות היחיד באמצע - ארבע אמות חיב, כי רשויות מצטרפות, ורבינו השווה דין זה למעביר ארבע אמות. 67 למעלה משלושה טפחים. אבל למטה משלושה טפחים - הרי הוא כנח.

יח. המושיט⁶⁸ מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע - חיב. ואפילו הושיט למעלה מאויר רשות הרבים⁶⁹. שכן היתה עבודת הלויים במשכן:

1 עקירה ראשונה לך, ונמצאת פאן הנחה בלא
2 עקירה. וכן⁴⁸ העוקר חפץ והניחו על חברו כשהוא
3 מהלך, ובעת שירצה חברו לעמד נטלו מעל גבי
4 חברו - הרי זה פטור, שהרי יש פאן עקירה בלא
5 הנחה.

43 שבת ה, ב. 44 באותה רשות היחיד. 45 חזר מדעתו הראשונה. 46 לרשות הרבים. 47 "שלא היתה עקירה בכוונה להוציאן בחוץ במקום חיוב, אלא לזוית שאין בה חיוב" (רבינו חננאל). 48 שבת קנג, ב: "אמר רב פפא, כל שבגופו חייב חטאת (אילו עשה בעצמו המלאכה חייב עליה), בחבירו (אם עשה המלאכה עם חבירו ביחד) - פטור אבל אסור".

יג. הזורק⁴⁹ חפץ מרשות לרשות⁵⁰ או מתחלת ארבע לסוף ארבע ברשות הרבים, וקדם שיניח קלטו אחר בידו, או קלטו⁵¹ בלב, או נשרף - פטור, מפני שאין זו הנחה שנתפסן לה. לפיכך, אם נתפסן בשעת זריקה לך⁵² - חיב⁵³.

49 שבת קב, א. 50 אפילו תוך ארבע אמות. 51 שנעקר אחר ממקומו וקיבלה (רש"י), שאם האחר עומד במקומו וקיבלה, חיב הזורק שעשה מלאכה שלמה, כמבואר בהלכה טו. 52 שינוח בפי כלב או בפי כבשן. 53 ואף שצריך לנוח על גבי מקום ארבעה, כמבואר בהלכה א', כאן "מחשבתו עושה אותו למקום", ונחשב כאילו היה מקום ארבעה.

יד. הזורק⁵⁴ חפץ מרשות לרשות, והיה קשור בחבל ואגדו בידו, אם יכול למשך החפץ אצלו - פטור; שהרי אין פאן הנחה⁵⁵ גמורה, ונמצא כמי שנעקר ולא הניח.

54 שבת קב, א. 55 אבל עקירה יש כאן (ראה לחם-משנה).

טו. הזורק⁵⁶ ונחה בתוך ידו של חברו: אם עמד חברו במקומו וקבלה - הזורק חיב⁵⁷, שהרי עקר והניח; ואם נעקר חברו ממקומו וקבלה - פטור⁵⁸. זרק, ורץ הזורק עצמו אחר החפץ וקבלו בידו ברשות אחרת או חוץ לארבע אמות - פטור⁵⁹, כאלו נעקר אחר וקבלו. שאין ההנחה גמורה עד שיניח החפץ במקום שהיה לו לניח בו בשעת עקירה.

56 שבת ה, א. 57 "שאפילו לא נתכוון שתנוח ביד חבירו, מכיון שעל-ידי זריקתו סופה לנוח ביד חבירו העומד שם חיב, מפני שידו של אדם חשובה כארבעה על ארבעה, מה-שאין-כן כשנעקר חבירו וקיבלה, שהיה סופה לנוח בארץ, ועל ידי עקירתו נחה בידו, הרי זו הנחה אחרת שנתחדשה אחר העקירה, ולכן פטור" (מעשה רוקח). 58 הזורק, שלא עשה הנחה רק עקירה, והשני עשה את ההנחה (רש"י). 59 "בעי רבי יוחנן: זרק חפץ ונעקר ממקומו וחזר וקיבלה, מהו? שני כחות באדם אחד - כאדם

וְנָחַת הַחֶפֶץ בְּסוֹף אַרְבַּע - חֵבֵב, שֶׁהָיָה נֶעֱשֶׂה פֶשַׁע
הַמְּלָאכָה; וְנֶעֱשִׂית מַחֲשַׁבְתּוֹ, שֶׁהָדָבָר יָדוּעַ שְׁאִין זֶה
הַחֶפֶץ מַגִּיעַ לְסוֹף שְׁמוֹנָה עַד שֶׁיַּעֲבֹר עַל כָּל מְקוֹם
וּמְקוֹם מִכָּל הַשְּׁמֹנָה⁸⁰. אֲבָל אִם נִתְּפֹן לְזִרְק אַרְבַּע,
וְנָחַת הַחֶפֶץ בְּסוֹף שְׁמֹנָה - פְּטוּר; לְפִי שְׁנֵה בְּמְקוֹם
שֶׁלֹא חָשַׁב שֶׁיַּעֲבֹר בּוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן שְׁתַּנּוּחַ. לְפִיכָךְ⁸¹,
אִם חָשַׁב בְּעֵת זְרִיקָה שֶׁיִּנְתֵּן הַחֶפֶץ בְּכָל מְקוֹם
שֶׁיִּרְצֶה⁸² - חֵבֵב.

(79 שבת צז, ב. 80) לפנינו בגמרא (שבת שם): "פשיטא,
נתכוין לזרוק שמונה זורק ארבע, הרי כתב שם משמעון
[וחייב חטאת]". ולבסוף חזרה בה הגמרא מזה, ומקשה על
זה: "ומדקאמרת הרי כתב שם משמעון, מי דמי (האם זה
דומה?) התם כמה דלא כתיב שם לא מכתוב ליה שמעון
(שם בכתב שם משמעון, כל כמה שלא יכתוב שם
אי־אפשר לכתוב שמעון), הכא כמה דלא זריק ארבע לא
מיזדרקו ליה תמני (- כאן, כל כמה שלא נחה בארבעה
אמות, - האם אי אפשר לזרוק שמונה?). ולפי זה נדחה מה
שאמרו בתחילה, שפשוט הדבר שאם נתכוון לזרוק שמונה
זורק ארבע שחייב, - והמסקנא היא שפטור. כן פירשו רבינו
חננאל ורש"י ר'תוספות' שם. אבל דעת הגאונים, שמה
שאמרו "מי דמי" - "ענינו בלשון שאלה ולא בלשון קושיא,
וביאורו: מה דמיון לשם משמעון וכו' התם כמה דלא כתב
שם לא כתוב שמעון, והכא נמי כמ[ה] דלא זריק ארבע לא
זריק תמני" ('מאירי') - כלומר אי־אפשר שתנוח בסוף
שמונה אלא אם כן עברה בתוך ארבע (רשב"א), וזו היא
דעת רבינו (רשב"א שם). (81 מכיון שהדבר תלוי
במחשבתו, ולא בזה אם עשה שיעור מלאכה שחייבים
עליה. (82 "וכיון שלא איכפת לו, הרי יש קיום מחשבה
בכל אופן" (רש"י).

כב. זרק⁸³ לתוך ארבע אמות, ונתגלגל חוץ לארבע
אמות - פטור⁸⁴. זרק חוץ לארבע אמות, ונתגלגל
לתוך ארבע אמות: אם נח על גבי משהו חוץ
לארבע אמות, ואחר כך נתגלגל ונכנס לתוך ארבע
אמות - חייב; ואם לא נח⁸⁵ כלל - הרי זה פטור.

(83 משנה, שבת ק, א. 84) "שהרי לא נתכוון לזריקה של
חייב" (רע"ב). ואין בזה "מלאכת מחשבת". (85) זוהי
דעת רבינו שצריך להיות נח ממש על גבי משהו, אבל רש"י
ושאר פוסקים סוברים שמספיק אם נחעכב באויר מעט על
ידי הרוח.

פרק ארבעה עשר

(1) לבאר מהות הרשויות אשר בהן תהיה הוצאה וההעתקה
מרשות לרשות, ולבאר גדיהן. ונמשך לזה בהכרח קצת
דינים לבאר איכות תולדותיה מתולדות ההוצאה.

א. ארבע רשויות² לשבת³: רשות היחיד⁴, ורשות
הרבים⁵, וכרמלית⁶, ומקום פטור. אי זו היא רשות
הרבים? מדפירות⁷ ופירות⁸ ושוקים ודרכים⁹
המפלישין¹⁰ להן. ובלבד שיהיה רחב הדרך שש

1 מושיטין⁷⁰ את הקרשים מעגלה לעגלה, ורשות
2 הרבים בין שתי העגלות, וכל עגלה ועגלה רשות
3 היחיד הוא.

(68 משנה, שבת צז, א. 69) למעלה מעשרה טפחים,
מדברי ה'תוספות' (שבת ד.) משמע שאין מושיט חייב אלא
למעלה מעשרה, כיון שלא מצאנו במשכן מושיט למטה
מעשרה, שעגלות הלויים היו גבוהות עשרה; אבל מדברי
רבינו "ואפילו למעלה מאויר רשות הרבים", נראה שכל-
שכן למטה מעשרה שהוא חייב. (70) ב'ירושלמי' (שבת
פי"א ה"ב): "רבי אחא בשם רבי מיישא. בלבד על ידי שנים
(מושיט חייב, דוקא כששנים מושיטים זה לזה, אבל אחד
המושיט ממקום למקום - פטור), בכל אתר את אמר (בכל
מקום אתה אומר) שנים שעשו פטורים, והכא את אמר
(וכאן אתה אומר) שנים שעשו חייבין? - שניי היא (כאן
שונה), שכך היתה עבודת הלויים באוהל מועד (שנים
מושיטים זה לזה, קרשים על העגלות)".

4 יט. במה⁷¹ דברים אמורים⁷²? פשהיו שתי רשויות
5 היחיד בארץ רשות הרבים, כמו שהעגלות מהלכות
6 ברשות הרבים זו אחר זו; אכל אם היו שתי
7 הרשויות בשני צדי רשות הרבים - אף המושיט
8 מרשות היחיד זו לרשות היחיד שפנגדה פטור⁷³.

(71 משנה, שבת צז, א. 72) שחייב המושיט. (73) שלא
מצאנו במשכן הושטה מרשות היחיד לרשות היחיד, ורשות
הרבים ברוחב מפסיק ביניהם (ראה רש"י בשבת צו.).

9 כ. שכח⁷⁴ ופשט ידו והיא מלאה פרות, והוציאה
10 מחצר זו להכניסה לחצר שבצדה, ונזפר קדם
11 שיכניס, והרי ידו תלויה באויר רשות הרבים⁷⁵ -
12 מת⁷⁶ להחזירה אליו לחצר; אבל להכניסה לאותה
13 החצר השניה - אסור, כדי שלא יעשה מחשבתו
14 שחשב בשעת שנגה⁷⁷. ואם הוציא ידו⁷⁸ במזיד -
15 הרי זה אסור להחזירה אצלו, אלא קנסו אותו
16 שתהא ידו תלויה עד שתחשף.

(74 שבת ג, ב. 75) תוך עשרה טפחים, כי למעלה מעשרה
אין אויר רשות הרבים רק מקום פטור, כמבואר בפ"ד ה"ז.
(76) אף שעשה איסור עקירה ברשות היחיד להוציא לרשות
הרבים, בכל זאת לא קנסוהו חכמים - כיון שבשוגג עשה.
(77) אבל אם בתחילה חשב להוציא לרשות הרבים, מותר
להכניס לחצר אחרת, שהרי לא נעשתה מחשבתו ('מגן
אברהם'). ולדעת רש"י אסור, כיון שעל-כל-פנים נתקיימה
מחשבתו בזה שרצה לפנות החפץ מחצרו. (78) לדעת
הרמב"ן והרשב"א מדובר כאן שהוציא ידו מערב שבת,
שאפילו אם ישליך הפירות מידו לא יבוא לידי חילול שבת,
לכן קנסוהו רבנן. אבל אם הוציאו בשבת לא קנסוהו רבנן,
שמא על-ידי-זה יבוא לידי חיוב חטאת, שישליך הפירות
מידו, כמבואר למעלה בפ"ט ה"ה שאם הדביק פת בתנור,
התירו לו לרדותה שלא יבוא לידי איסור.

17 כא. המתפנן⁷⁹ לזרק שמונה אמות ברשות הרבים,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

לעגלה, ואתם לא תכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד. הם הורידו את הקרשים מהעגלה לקרקע, ואתם לא תוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים", וכן אזהרת התורה (שמות טז, כט): "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", פירושו (עירובין יז:): אל יצא איש עם הכלי בידו ללקוט את המן משום איסור הוצאה, וכן מה שכתוב (שמות לו, ו) "ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר, איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש ויכלא העם מהביא", פירושו (שבת צו:): מכאן לאיסור הוצאה בשבת מן התורה, שאמר משה לישראל שלא יוציאו מבינם להביא למשכן, וכן אמרו חז"ל (שבת צו:): כי "מקושש עצים ביום השבת" (במדבר טו, לב) היה "מעביר ארבע אמות ברשות הרבים", מכל זה נראה שהמדבר היה רשות הרבים בזמן שישראל היו שרויין בו, וראה ב'פרי מגדים' (או"ח סי' שמה). [ונראה שהכוונה בכל אלה למחנה ליהי שלא היו מחנות ישראל סדורים בו והוא רשות הרבים לכל הדיעות, וכן מפורש בשבת שם: "ומחנה ליהי רשות הרבים".] (9) בנוסח אחר: "מדברות ויערים ושרות ודרכים המפולשין" (כ"י התימנים). ובנוסח אחר: "מדברות ושרות וכרמים ויערות ושוקים ודרכים המפולשים להן" (מעשה רוקח) "ואין היער דומה לים ובקעה שדינים ככרמלית, שהים אין תשמישו נוח כיער, והבקעה והאצטונית וקן זוויות שהן גם כן כרמלית, אף-על-פי שיש רשות לרבים להכנס לתוכן, אין להם צורך בהן כיער שהכל צריכים לעצים, ולהם דרך עליו כמדבר" (כסף-משנה). (10) רבי אברהם בן הרמב"ם ענה לשואל על הלכה זו: "השווקים הן הדרכים אלא שהרחיב בדברים", ודין אחד לשניהם (תשובות ר"א בן הרמב"ם סי' קיא הוצאת פריימן). (11) פתוחים משני עבריהם שאפשר לעבור בהם. (12) משנה בבא-בבא צט, ב. ובגמרא שבת צט, א למדו ממלאכת המשכן: שתי עגלות היו הולכות זו בצד זו, ורוחב כל עגלה חמש אמות. ובין עגלה לעגלה רוחב כמלא עגלה הרי ט"ו, ועוד אמה רווח לבין לוי ההולך אחרי העגלה וביניהן לסדר את הקרשים שעליהן, הרי ביחד ט"ז אמה. ויש אומרים שחוף מהתנאי, של שש עשרה אמה רוחב, יש עוד תנאי שיהיו ששים רבוא (שש מאות אלה) בוקעים בו (רש"י ו'הלכות גדולות' ו'תוספות' שבת ו:). ולדעת הרמב"ם שמדבר בזמן הזה הוא רשות הרבים (למעלה הערה ז) - על כרחנו שהתנאי הנזכר אינו תנאי. ובאמת לא הוזכר דבר זה בשום מקום בתלמוד (רמב"ן בעירובין נט.). [וראה ב'הפרדס' האמריקאי שנה כז חוברת ו' שיש מקור לתנאי זה לפי קטע חדש בגמרא שבת ו. שנשמר בכתב-יד רומי, והיה גם בגליון כתב-יד מינכן, והובא ב'מאירי' שם וב'ראב"י' סי' ר"א עמוד 276]. (13) כל אמה היא ששה טפחים (להלן פרק יז הלכה לו). (14) שבת ה, א: "המעביר ארבע אמות ברשות הרבים מקורה - פטור, שאינו דומה לדגלי מדבר". (15) שמותר לטלטל בתוכו, והמכניס והמוציא מתוכו לרשות הרבים - חייב. (16) שבת ו, א. (17) מיל הוא אלפים אמה. (18) עירובין ו, ב: "אמר רבי יוחנן, ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה, חייבין עליה משום רשות הרבים", הרי שרשות הרבים גמורה נעשית רשות היחיד על-ידי-זה שדלתותיה ננעלות בלילה. ומה שאמרו (עירובין קא). שירושלים היא

1 עֲשֶׂרָה¹¹ אֲמָה¹², וְלֹא¹³ יִהְיֶה עָלֶיךָ תִּקְרָה. וְאִי זֶה
2 רְשׁוּת הַיְּחִיד¹⁴? תֵּל¹⁵ שְׁגֹבֹה עֲשֶׂרָה טַפְחִים וְרֹחֵב
3 אֲרֻבָּעָה טַפְחִים עַל אֲרֻבָּעָה טַפְחִים אוֹ יֵתֵר עַל כֵּן.
4 וְכֵן חֲרִיץ שֶׁהוּא עֵמֶק עֲשֶׂרָה וְרֹחֵב אֲרֻבָּעָה עַל
5 אֲרֻבָּעָה אוֹ יֵתֵר עַל כֵּן. וְכֵן מְקוֹם שֶׁהוּא מְקַף אֲרֻבָּע
6 מַחְצוֹת, גִּבֵּהֶן עֲשֶׂרָה וּבִינֵיהֶן אֲרֻבָּעָה עַל אֲרֻבָּעָה אוֹ
7 יֵתֵר עַל כֵּן, אֲפִלּוּ יֵשׁ בּוֹ כַּמָּה מִלִּין¹⁶, אִם הֵקֵף
8 לְדִירָה, כַּגֹּן מְדִינָה הַמְקַפֶּת חוֹמָה שְׂדֵלְתוֹתֶיהָ
9 נִנְעָלוֹת בְּלִילָה¹⁷, וּמְבוֹאוֹת¹⁸ שֵׁישׁ לָהֶן שְׁלֹשָׁה
10 כְּתָלִים וְלִחֵי בְרוֹחַ רְבִיעִית, וְכֵן חָצֵר וְדִיר¹⁹ וְסֶהָר²⁰
11 שֶׁהִקְפּוֹ לְדִירָה²¹ - כֵּלָן רְשׁוּת הַיְּחִיד גְּמוּרָה²² הֵן.

(2 שבת ו, א. (3) להלן (פט"ז ה"א) מביא רבינו: "מקום שלא הוקף לדירה אלא שיהיה תשמישו לאויר, כגון גינות ופרדסים, אם היה בו יתר על בית סאתים הרי הוא כרשות היחיד, לחייב המוציא והזורק ממנו לרשות הרבים או מרשות הרבים לתוכו, ואסור לטלטל בו אלא בארבע אמות ככרמלית" אין זו רשות בפני עצמה שנמנה חמש רשויות לשבת, משום שהיא באמת רשות היחיד, אלא שלענין טלטול - דינה ככרמלית, והרי היא נכללת ברה"י וכרמלית ('תוספות' שם). (4) "שינויי המקומות בידי שבת" (רבינו בפירוש המשניות). (5) "מקום שאין דורכים בו רבים" (שם). (6) "מקום מעבר לרבים, וכל העם דורכים שם". (7) "מקום אשר לא נשלמו בו לא תנאי רשות הרבים ולא תנאי רשות היחיד. ואמיתת השם כארמלית - כאלמנה זו שאינה בתולה ולא בעולת בעל" (רבינו בפירוש המשניות), ורש"י (שבת ג:): פירש: "לשון (ישעיה י, יח) יערו וכרמלו, שאינו לא הילוך תמיד לרבים ולא תשמיש רשות היחיד", וב'ירושלמי' (שבת פ"א ה"א): "תני רבי חייא כרמל - רך מלא, אינו לא לח ולא יבש אלא בינוני" - כרמל הכתוב בתורה (ויקרא ב, יד), אינו לח ולא יבש לגמרי, אלא כשמואלים אותו ביד הוא מתרכך, וכך "כרמלית אינה רשות היחיד ולא רשות הרבים". (8) על יסוד ברייתא בגמרא (שבת ו). שמדבר הוא כרשות הרבים, אולם בגמרא שם מובאה גם ברייתא אחרת שהמדבר הוא ככרמלית, ואמר אב"י: "לא קשיא (אין קושיא מברייטא אחת על השניה); כאן בזמן שישראל שרויין במדבר (חשוב רשות הרבים, שהרי רבים הולכים בו. רש"י). כאן בזמן הזה" (אינו מקום הילוך לרבים, שהולכי מדברות אין שכיחים בו, ודינו ככרמלית. רש"י). המפרשים תמהו על רבינו הפוסק שמדבר הוא רשות הרבים גם בזמננו, ופירש רבי אברהם בן הרמב"ם באופן אחר את הגמרא, כי בזמן שישראל היו חונים במדבר, ומחנותיהם סדורים בו (ומוקפים ענני כבוד), היה דינו ככרמלית - כבקעה ושדה, אבל בזמן הזה שאין ישראל דרים בו אלא כל מי שירצה הולך ועובר בתוכו, דינו כרשות הרבים, וזה הוא טעמו של רבינו (כסף-משנה). אבל מבארי הרמב"ם תמהו על טעם זה. כי איך אפשר לומר שבזמן שהיו ישראל במדבר לא היה מחנה ישראל רשות הרבים, הלא עיקר איסור הוצאה והכנסה וזריקה והושטה אנו למדים ממלאכת המשכן שהיתה במדבר (ראה שבת מט: וצו:): "הם העלו (במשכן) את הקרשים מקרקע

מארבעה ולמעלה משלשה, נקראת מקום פטור. (40) משנה, עירובין צד, א: "חצר שנפרצה לרשות הרבים (מרוח אחת), אמרו חכמים, מתוכה לרשות הרבים או מרשות הרבים לתוכה, פטור - מפני שהיא ככרמלית" (הגר"א). ודעת מפרשים אחרים, שמן התורה יש לה דין רשות היחיד, והזורק לתוכה חייב (מגיד-משנה). (41) "כל מקום שהוא רשות הרבים לענין שבת, כך הוא רשות הרבים לענין טומאה, אבל הבקעה המוקפת גדר בימות הגשמים, רשות היחיד לשבת ולטומאה. ואם לא היתה מוקפת, הרי היא רשות היחיד לטומאה בלבד" (רבינו בהל' אבות הטומאה פ"כ ה"א, ו).

ה. אִוִּיר⁴² הַכְרַמְלִית - הָרִי הוּא כְּכַרְמְלִית עַד עֲשָׂרָה טַפְחִים, וּלְמַעַלָּה מֵעֲשָׂרָה טַפְחִים כְּכַרְמְלִית הָרִי הוּא מְקוֹם פֶּטוּר. לְפִיכָךְ⁴³, מֵעַל⁴⁴ פְּנֵי הַמַּיִם שְׂפִימִים וְשִׁבְנֵהֶרֶת: עַד עֲשָׂרָה טַפְחִים - כְּכַרְמְלִית, וּלְמַעַלָּה מֵעֲשָׂרָה - מְקוֹם פֶּטוּר. אֲבָל כָּל הָעֵמֶק⁴⁵ הַמְּלָאָה מַיִם, הָרִי הוּא כְּקָרְקַע עֲבָה.

(42) שבת ז, ב. (43) שבת ק, ב. (44) שאין מודדים עשרה טפחים מקרקעית הים אלא מפני המים ולמעלה (ראה 'תשובות הרמב"ם' פריימן סי' סז). (45) אפילו עמוק מאה אמה ואינו רחב ארבעה, שהוא בטל לגבי כרמלית.

ו. בּוֹר שְׂכַכְרַמְלִית - הָרִי הוּא כְּכַרְמְלִית, אֲפִלּוּ עֵמֶק מֵאָה אֲמָה, אִם אֵין⁴⁶ בּוֹ אֲרַבְעָה⁴⁷. רְשׁוֹת הָרָבִים שֶׁהִיָּתָה עָלֶיהָ תְּקֵרָה⁴⁸, אוֹ שְׁאִין בְּרַחֲבָה שֵׁשׁ עֲשָׂרָה אֲמָה - הָרִי הוּא כְּכַרְמְלִית. אֲצַטְבֵּא⁴⁹ שְׂפִינִי⁵⁰ הָעֲמוּדִים הָעוֹמְדִים בְּרְשׁוֹת הָרָבִים⁵¹ - הָרִי הוּא כְּכַרְמְלִית. וְצִדֵּי⁵² רְשׁוֹת הָרָבִים⁵³ - כְּכַרְמְלִית. אֲבָל בֵּין הָעֲמוּדִים, הוֹאִיל וְרָבִים דּוֹרְסִין בִּיגִיָּהֶן⁵⁴ - הָרִי הֵן רְשׁוֹת הָרָבִים.

(46) בנוסח ההלכה שלפני הראב"ד, היה כתוב "אפילו יש בו ארבעה", לכן תמה על רבינו, שכיון שיש בו רוחב ארבעה ועמוק יותר מעשרה, הרי זה רשות היחיד ולא כרמלית, כמבואר בהלכה א. אבל בנוסח שלפנינו "אם אין בו ד'" ולכן דינו ככרמלית, ולא נחשב למקום פטור כיון שהוא יותר מעשר, שהרי אין כרמלית רק עד עשר, שאנו אומרים: "מצא מין את מינו וניעור" (כיון שהבור נמצא בכרמלית, דינו ככרמלית), ראה להלן בפ"ז הי"א. וב'תשובות הרמב"ם' (פריימן, סי' יט) לחכמי לוגיל כתב רבינו על הלכה זו: "יראה לי מדבריהם, שיש בספר שלכם חסרון דברים, וזה נוסח הספר: בור שבכרמלית הרי הוא ככרמלית אפילו עמוק מאה אמה אם אין בו ארבעה, הואיל ולא חלק רשות לעצמו הרי הוא ככרמלית". ובאותה תשובה נמסר גם המקור להלכה זו בעירובין לב: "נתנו בבור (לעירוב אפילו עמוק מאה אמה - עירוב עירוב". ובגמרא לד: מעמידים את המשנה בבור שבכרמלית שדינו בכרמלית. (47) בנוסח אחר: אפילו עמוק מאה אמה ורחב מאה אמה ('מעשה רוקח'). (48) שבת צח, א. (וראה תשובות הרמב"ם סי' סט עמ' 71). (49) בנין אבנים על ידי הקיר כעין ספסל לשבת עליו. (50) שבת ז, א. שאי-אפשר

כרמלית ואסור לטלטל בה - אינו סותר למה שכתב רבינו כאן "שמדינה המוקפת שדלתותיה ננעלות בלילה - היא רשות היחיד גמורה", שכיון שישנם הרבה דיוורים בעיר לא תהא אלא חצר שצריכה עירובי חצרות, וכל זמן שלא עירבו אותה - אסור לטלטל בה ככרמלית, וכן פירש רש"י בעירובין קא. (כסף-משנה). (19) ראה להלן בתחילת פרק יז. (20) מקום שמירה לעדר הצאן. (21) רחבה מוקפת גדר שבעיר, המשמשת כעין גדרה לצאן. (22) אבל אם לא הוקפו לדירה, אף שהם רשות היחיד - אסור לטלטל בתוכם מחוץ לארבע אמות (להלן בפט"ז ה"א).

ב. אֲפִלּוּ²³ כָּלִים, כְּגוֹן סְפִינָה אוֹ מִגְדָּל²⁴ שֶׁל עֵץ וְכוּרֶת²⁵ וְכִיּוֹצֵא²⁶ בָּהֶן²⁷, אִם יֵשׁ בָּהֶן אֲרַבְעָה²⁸ עַל אֲרַבְעָה²⁹ בְּגָבָה עֲשָׂרָה אוֹ יֵתֵר עַל זֶה - הָרִי הֵן³⁰ רְשׁוֹת הַיָּחִיד גְּמוּרָה.

(23) שמותר גם לטלטל בכולם. (24) שבת ק, ב. (25) עירובין לד, א. (26) שבת ח, א. משכן דבורים לעשיית דבש. (27) כלים מרובעים כספינה ומגדל, ועגולים ככוורת. (28) אפילו עומדים ברשות הרבים. (29) בכוורת שהיא עגולה, צריך להיות בחללה חמשה טפחים וג' חומשי טפח, שאז אפשר לרבע מחללה ד' על ד' (שבת ח); ראה למעלה פ"ב הי"ח. (30) בין בתוכה בין על גבה עד הרקיע כשאר רשות היחיד (או"ח סי' שמה).

ג. עֲבִי³¹ הַפְּתִילִים שֶׁל רְשׁוֹת הַיָּחִיד - כְּרְשׁוֹת הַיָּחִיד; לְאַחֲרִים עוֹשֶׂה מַחְצָה, לְעֲצָמוֹ לֹא כָּל-שֹׁפֶן. אִוִּיר³² רְשׁוֹת הַיָּחִיד - כְּרְשׁוֹת הַיָּחִיד, עַד לְרָקִיעַ. אֲבָל³³ אִוִּיר רְשׁוֹת הָרָבִים אֵינוֹ כְּרְשׁוֹת הָרָבִים אֲלָא עַד עֲשָׂרָה טַפְחִים, וּלְמַעַלָּה מֵעֲשָׂרָה כְּכַרְמְלִית. אֲבָל³⁴ הָרָבִים, מְקוֹם פֶּטוּר הוּא³⁴.

(31) שבת צט, ב. (32) שבת ז, א. נעץ קנה ברשות היחיד גבוה מאה אמה, וזרק מרשות הרבים ונח על גביו - חייב. (33) משנה, שבת ק, א. (34) ומותר להשתמש שם.

ד. אִי זֶה הִיא³⁵ כְּכַרְמְלִית³⁶? תֵּל שֵׁישׁ בּוֹ אֲרַבְעָה³⁷ עַל אֲרַבְעָה אוֹ יֵתֵר עַל כֵּן וְגָבְהוֹ מִשְׁלֹשָׁה וְעַד עֲשָׂרָה³⁸. שֶׁהַכְרַמְלִית אֵינָה תּוֹפְשֶׁת אֲלָא עַד עֲשָׂרָה, וְאֵינָה רֹחֶבָה פְּחוֹת³⁹ מֵאֲרַבְעָה עַל אֲרַבְעָה. וְכֵן חֲרִיץ שֵׁישׁ בּוֹ אֲרַבְעָה עַל אֲרַבְעָה אוֹ יֵתֵר עַל כֵּן וְעַמֶּק מִשְׁלֹשָׁה עַד עֲשָׂרָה. וְכֵן מְקוֹם שֶׁהָקָף בְּאַרְבַּע מַחְצוֹת. גָּבְהֵן מִשְׁלֹשָׁה וְעַד עֲשָׂרָה וְכִינִיָּהֶן אֲרַבְעָה עַל אֲרַבְעָה אוֹ יֵתֵר עַל כֵּן. וְכֵן קֶרֶן זֵוִית הַסְּמוּכָה לְרְשׁוֹת הָרָבִים, וְהוּא הַמְּקוֹם שֶׁמִּקְרָף⁴⁰ שְׁלֹשׁ מַחְצוֹת וְהָרוּחַ הַרְבִּיעִית רְשׁוֹת הָרָבִים, כְּגוֹן מְבוֹי שְׁאִין לוֹ לְחִי אוֹ קוֹרָה בְּרוּחַ רְבִיעִית. וְכֵן⁴¹ הַיָּמִים וְהַבְּקָעָה, בֵּין בִּימֹת הַחֲמָה בֵּין בִּימֹת הַגְּשָׁמִים - כָּל אֵלוֹ כְּכַרְמְלִית הֵן.

(35) שבת ו, א. (36) שמדרבנן אסור לטלטל בתוכה ולהכניס ולהוציא לרשות אחרת, ראה בה"א. (37) טפחים. (38) שאם היא גבוהה עשרה ורחבה ארבעה - יש לה דין רשות היחיד, כמבואר בה"א. (39) שאם היא פחותה

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עד שיעשה לו סלם קבוע⁷³ להתיירו. עמוד⁷⁴ פְּרִשׁוֹת
הַרְבֵּים גְּבוּהָ עֲשֶׂה וְרָחֵב אַרְבָּעָה - הָרִי זֶה רְשׁוֹת
הַיְחִיד. נֶעֱצָן בְּגִבְהָ⁷⁵ יִתֵּד כָּל שְׁהוּא, אֶפְלוּ אֵינָה
גְּבוּהָ⁷⁶ שְׁלֹשָׁה, הוֹאִיל וְרֵאיוֹ לַתְּלוֹת בִּיתֵּד
וְלִהְשֹׁתָםשׁ בּוֹ - הָרִי זֶה מְמַעֲטוֹ וְנִעְשֶׂה פְּרָמְלִית.
וְאֵין מוֹדֵדִין לוֹ אֶלָּא מִן הַיְתֵד וּלְמַעַלָּה. וְאֶפְלוּ
מִלְּאָהוּ כְּלוּ⁷⁷ יִתְדוֹת - הָרִי זֶה מְמַעֲט גְּבוּהָ, שְׁהָרִי
תוֹלִין בְּאוֹתָן הַיְתֵדוֹת וּמִשְׁתַּמְשִׁים בָּהֶן.

(71) עירובין פד, ב. (72) משתמשים בו. ולפיכך נראה
כרשות הרבים. (73) בין לחול בין לשבת, ובזה סילק את
הרבים ממנו, ונעשה הגג מיוחד לו (רשב"א). (74) עירובין
עח, א. (75) כלומר, לצידו למטה לארץ (בניגוד לרש"י
והראב"ד שפירשו נעץ בו בראשו, כלומר על גביו).
(76) כגירסת רבינו חננאל שם: "רב אשי אמר, אע"פ שאינה
גבוה ג' אפשר [דתלין] ביה מידי", ועיין 'מגיד משנה'.
(77) כלומר, למטה לארץ ואינם גבוהים שלשה (מגיד-משנה,
ועיין לחם-משנה).

י. חוריי⁷⁸ רְשׁוֹת הַיְחִיד⁷⁹ - הָרִי הֵן פְּרִשׁוֹת הַיְחִיד.
אֲבָל חוֹרֵי רְשׁוֹת הַרְבֵּים⁸⁰ - אֵינָם פְּרִשׁוֹת הַרְבֵּים,
אֶלָּא הָרִי הֵן כְּפִי מִדָּתָן. כִּיצַד? חוֹר בְּצַד רְשׁוֹת
הַרְבֵּים: אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְגְבוּהָ עֲשֶׂה
- הָרִי הוּא רְשׁוֹת הַיְחִיד; ⁸¹ וְאִם אֵין גְּבוּהָ עֲשֶׂה -
הָרִי זֶה פְּרָמְלִית; וְאִם אֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה -
הָרִי זֶה מְקוֹם פְּטוֹר. וְהוּא, שְׁגִבְהָ שְׁלֹשָׁה; שְׁכָל
הַפְּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה - הָרִי הוּא כְּאֶרְצָן⁸².

(78) שבת ז, ב. (79) חורים שבכותל לצד רשות היחיד, או
שהם מפולשים מעבר לעבר. (80) חורים שבכותל לצד
רשות הרבים ואינם מפולשים לפנים. (81) וחורי כרמלית
נידונים ג"כ כפי מדתם (רשב"א). (82) ונקרא לכוד.

יא. רְשׁוֹת⁸³ הַיְחִיד וּמְקוֹם פְּטוֹר - מִתֵּר לְטַלֵּט
בְּכֵלָן. אֶפְלוּ הִיָּה אֶרֶץ כָּל אֶחָת מִשְׁתִּיחַן בְּמָה מִלִּין
- מִטְּלֵט בְּכֵלָה. אֲבָל רְשׁוֹת הַרְבֵּים וְהַפְּרָמְלִית -
אֵין מִטְּלֵט לִין בָּהֶן אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת. וְאִם הָעֵבֶיר
אוֹ הוֹשִׁיט אוֹ זֶרֶק חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת: פְּרִשׁוֹת
הַרְבֵּים - חֵיב, וּבְכִרְמָלִית - פְּטוֹר⁸⁴. שְׁאִסוֹר
הַפְּרָמְלִית מִדְּבָרֵיהֶם, מִפְּנֵי שְׁהִיא דוּמָה⁸⁵ לְרִשׁוֹת
הַרְבֵּים, שְׁמָא תִּתְחַלֵּף בְּרִשׁוֹת הַרְבֵּים. לְפִיכָךְ, אִם
לֹא הִיָּה צָרִיף לְגוֹף הַהוֹצָאָה, כְּגוֹן⁸⁶ שְׁהָעֵבֶיר קוֹץ
בְּכִרְמָלִית כְּדִי שְׁלֹא יִזְקוּ בּוֹ רַבִּים - הָרִי זֶה מִתֵּר,
וְאֶפְלוּ הָעֵבֶיר וּבְמָה אַמּוֹת. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה.

(83) שבת ז, א. (84) ובפירושו המשניות כותב רבינו: "ומי
שיוציא מאחד מהם לכרמלית, או משם לאחד מהם, יתחייב
מלקות אם הוא מזיד, ואם הוא שוגג פטור מכלום" (שבת
פ"א מ"א); וכתב על זה ב'תוספות יום טוב' (שבת פ"א):
"ואל תטעה ותחשוב שרוצה לומר מלקות ארבעים
שבתורה, אלא מכת מדרות מדרבנן (ראה בפ"א ה"ג), ורגיל

ללכת שם ברווח. (51) "שהיו עמודים ברחבה, ותולים
בהם הסוחרים את סחורותיהם, וגם אצטבאות היו לפניהם
לשבת שם" (רש"י). (52) (עירובין צד). (53) בית הסמוך
לרה"ר שכתליו בולטים ומעכבים את בני רשות הרבים
להלך שם תדיר. (54) "אף-על-פי שאין בין עמוד לעמוד
ט"ז אמה - נחשב רשות הרבים, כיון שרבים הולכים שם,
ומחוץ לבין העמודים רחב ט"ז אמה" ('תוספות').

ז. אֵי זֶהוּ⁵⁵ מְקוֹם פְּטוֹר? מְקוֹם שֵׁישׁ בּוֹ פְּחוֹת
מְאַרְבָּעָה⁵⁶ עַל אַרְבָּעָה וְגִבְהוֹ שְׁלֹשָׁה עַד לְרָקִיעַ,
שְׁכָל פְּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה⁵⁷ הָרִי הוּא כְּאֶרְצָן. אֶפְלוּ⁵⁸
קוֹצִים⁵⁹ וּבְרָקָנִים⁶⁰ אוֹ גְּלָלִים⁶¹ פְּרִשׁוֹת הַרְבֵּים, גְּבִהֵן
שְׁלֹשָׁה וְאֵין רָחֵב אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הָרִי הֵן
מְקוֹם פְּטוֹר. וְכֵן חֲרִיץ שְׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל
אַרְבָּעָה⁶² וְעִמְקוֹ מִשְׁלֹשָׁה עַד הַתְּהוֹם. וְכֵן מְקוֹם
הַמִּקֵּף שְׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, אֶפְלוּ הִיָּה אֶרְכוֹ
אֶלֶף מִיל וְרָחֵבוֹ אַרְבָּעָה פְּחוֹת שְׁעוֹרָה, וְגִבְהוֹ
מִשְׁלֹשָׁה וּלְמַעַלָּה - הָרִי זֶה מְקוֹם פְּטוֹר. וְכֵן אֲוִיר
רְשׁוֹת הַרְבֵּים⁶³ אוֹ אֲוִיר פְּרָמְלִית⁶⁴ לְמַעַלָּה מִעֲשֶׂה
- הָרִי הוּא מְקוֹם פְּטוֹר⁶⁵.

(55) שבת ו, א. (56) רוחב, ואפילו ארוך מאה אמה,
שצריכים ארבעה על ארבעה מרובעים ('מגן אברהם').
(57) פחות משלשה הרי הוא כלבוד (מחובר לקרקע) - הלכה
למשה מסיני. (58) כלומר, אפילו אלה הדוקרים או
המאוסים אינם מקום פטור אלא אם יש בגובהם שלשה
טפחים. (59) שבת ז, א. (60) שיח מלא עקצים (שופטים
ח, ז). (61) צואת בקר. (62) שאם היה בו ארבעה נחשב
לרשות היחיד. (63) משנה, שבת ק, א. (64) שבת, ז, ב.
(65) אולם אין מציאות למקום פטור רק ברשות הרבים או
בכרמלית, אבל ברשות היחיד אין דין מקום פטור, כיון
שרשות היחיד עולה עד לרקיע וממלאה את כל החלל
(מגיד-משנה).

ח. מְקוֹם⁶⁶ שֵׁישׁ בְּגִבְהוֹ תִּשְׁעָה טַפְחִים מְצַמְצָמִים,
לֹא פְּחוֹת וְלֹא יֵתֵר, פְּרִשׁוֹת הַרְבֵּים - הָרִי הוּא
פְּרִשׁוֹת הַרְבֵּים. וְאֵין מִשְׁגִּיחִין⁶⁷ עַל מִדַּת אֶרְכוֹ וּמִדַּת
רָחֵבוֹ, בֵּין רָחֵב בֵּין קָצֵר, מִפְּנֵי שְׁרַבִּים מְכַתְּפִין⁶⁸
עָלֵיו⁶⁹. אֲבָל אִם הִיָּה יֵתֵר עַל תִּשְׁעָה אוֹ פְּחוֹת: אִם
הִיָּה בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יֵתֵר - הָרִי הוּא
פְּרָמְלִית, וְאִם אֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הָרִי הוּא
מְקוֹם פְּטוֹר⁷⁰.

(66) שבת ח, א. (67) זוהי גם דעת רש"י, אבל דעת
הראב"ד שרק אז נחשב לרה"ר אם רחב ארבעה.
(68) עומדים ונסמכים שם לתקן את המשא שעל כתפיהם.
(69) וכיון שצורך בו לרבים, רשות הרבים הוא בין רחב בין
קצר (רש"י). (70) ואם היה גבוה עשרה ורחב ארבעה, הוא
רשות היחיד.

ט. גִּגְיִי⁷¹ הַסְמוּךְ לְרִשׁוֹת הַרְבֵּים בְּתוֹךְ עֲשֶׂרֶה טַפְחִים
- הוֹאִיל וְרַבִּים מְכַתְּפִין עָלָיו⁷², אִסוֹר לְטַלֵּט בָּגָג

טז. עמוד⁹⁵ בְּרִשְׁוֹת הָרִבִּים גְּבוּהָ עֲשֶׂה וְרֹחֵב
 אֲרֻבָּה, וְאֵין בְּעֶקְרוֹ⁹⁶ אֲרֻבָּה, וְיִשׁ⁹⁷ בְּגִבְהָ⁹⁸ הַקָּצֵר
 שְׁלֹשָׁה - הָרִי הוּא רִשְׁוֹת הַיְּחִיד, וְאִם זֶרֶק
 מִרִּשְׁוֹת הָרִבִּים וְנָח עַל גְּבִי - חֵיב. תל⁹⁹ הַמַּתְלָקֵט¹⁰⁰
 גְּבוּהָ עֲשֶׂה טַפְחִים מִתּוֹךְ אֲרֻבָּע אַמּוֹת¹⁰¹ - הָרִי
 הוּא רִשְׁוֹת הַיְּחִיד, וְאִם זֶרֶק מִרִּשְׁוֹת הָרִבִּים וְנָח עַל
 גְּבִי - חֵיב.

(95 שבת קא, א. 96) בחלקו הנוגע בארץ. (97) בדפוס
 שונצינו, הנוסח: "ואין". (98) בגמרא שם: "ויש בקצר
 שלו שלשה", ופירש רש"י: "יש בו גובה שלשה". וזהו
 החידוש שאף-על-פי שאין לומר כאן "לבד" ממקום שכלה
 רחבו לקרקע, בכל זאת הוא רשות היחיד מפני שאנו
 אומרים גוד אחת מחיצתא (משוך והוריד המחיצה למטה.
 מתוך דברי רש"י שם). ולפי זה, אם אין בגובה הקצר
 שלשה, בוודאי הוא רשות היחיד מפני שאומרים בו 'לבד'.
 ויש מפרשים "יש בקצר שלו שלשה" היינו שיש בעובי
 הקצר שלשה (תוספות). ולפי זה, דברי הגמרא הם
 בדווקא, שאם אין שם שלשה לא אומרים בו 'גוד אחת'.
 (99 שבת ק, א. 100) שהוא במדרון והולך ומתלקט מעט
 מעט עד שמגביה עשרה מתוך ד' אמות. הרי הוא כאילו
 זקוף כולו והוא רשות היחיד במקום גבהו, ואם זרק מרשות
 הרבים ונח על גביו - חייב (רש"י). (101) אבל אם היה
 הגובה עשרה מתוך חמש אמות, הרי הוא כרשות הרבים,
 שהרי אפשר להלך שם (רש"י).

יז. נעץ¹⁰² קנה בְּרִשְׁוֹת הַיְּחִיד, אֶפְלוּ גְבוּהָ מֵאָה
 אַמָּה, וְזֶרֶק מִרִּשְׁוֹת הָרִבִּים וְנָח עַל גְּבִי - חֵיב¹⁰³,
 שְׁרִשְׁוֹת הַיְּחִיד עוֹלָה עַד לְרִקְיעַ. אֵילָן¹⁰⁴ שֶׁהוּא
 עוֹמֵד בְּרִשְׁוֹת הַיְּחִיד וְנוֹפוֹ נוֹטָה לְרִשְׁוֹת הָרִבִּים,
 וְזֶרֶק¹⁰⁵ וְנָח עַל נוֹפוֹ¹⁰⁶ - פְּטוּר, שְׁאֵין הַנוֹף הוֹלֵךְ
 אַחֵר הָעֵקֶר.

(102 שבת קז, ב. 103) ואף שצריך עקירה והנחה על גבי
 מקום ארבעה על ארבעה (פי"ג ה"א), נראה מדברי רש"י
 וקצת גאונים, שבהנחה ברשות היחיד - אין צריך מקום
 ארבעה על ארבעה. (104 שבת ח, א. 105) מרשות
 הרבים. (106) ענפיו.

יח. נעץ¹⁰⁷ קנה בְּרִשְׁוֹת הָרִבִּים וּבְרִאשׁוֹ טִרְסָקֵל¹⁰⁸,
 וְזֶרֶק וְנָח עַל גְּבִי - פְּטוּר, שְׁאֵין רִשְׁוֹת הָרִבִּים אֵלָא
 עַד עֲשָׂרָה¹⁰⁹. הַזֶּרֶק¹¹⁰ אֲרֻבָּע אַמּוֹת בְּרִשְׁוֹת הָרִבִּים,
 וְנָח הַחֹפֶץ בְּכֶתֶל, כְּגוֹן שֶׁזֶרֶק חִלְבִּי¹¹¹ אוֹ בָצֵק וְנִדְבֵק
 בְּכֶתֶל: אִם נִדְבֵק לְמַעַל מַעַשְׂרָה טַפְחִים - כְּזֹרֶק
 בְּאוּרִי, שְׁלֹמֶעֱלָה מַעַשְׂרָה בְּרִשְׁוֹת הָרִבִּים מְקוֹם
 פְּטוּר הוּא; נִדְבֵק לְמַטָּה מַעַשְׂרָה טַפְחִים - כְּזֹרֶק
 בְּאֶרֶץ, וְחֵיב. זֶרֶק לְמַעַל מַעַשְׂרָה, וְנָח בְּחוּר כֹּל
 שֶׁהוּא - פְּטוּר¹¹².

(107 שבת קא, א. 108) סל. (109) ואף ש'גבוהה עשרה
 ורחב ארבעה ברשות הרבים נחשב לרשות היחיד" (הלכה
 א'). וזה רק אם הוא רחב ארבעה גם למטה, אבל כאן

רבינו לקרוא למכת מרדות דרבנן בשם מלקות". (85) בזה
 שאין לו מחיצות. (86) שבת מב, א: "אמר רבינא: קרן
 ברשות הרבים מוליכו פחות פחות מארבע אמות (עד
 שיסלקנו לצדי רשות הרבים, כי לטלטל פחות מד' אמות
 הוא איסור מדרבנן) ובכרמלית אפילו טובא (יותר, שטלטול
 שלו מדרבנן יעביירו בעקירה אחת)."

יב. כָּשֶׁם⁸⁷ שְׁמַתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל מְקוֹם פְּטוּר, כֹּף
 מִתָּר לְהַכְנִיס מִמֶּנּוּ לְרִשְׁוֹת הַיְּחִיד אוֹ לְרִשְׁוֹת הָרִבִּים,
 וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְכַרְמְלִית. וּמוֹצִיאֵין לוֹ מִרִּשְׁוֹת
 הַיְּחִיד וּמִרִּשְׁוֹת הָרִבִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִן
 הַכַּרְמְלִית.

(87 שבת ו, א.

יג. כָּשֶׁם⁸⁸ שְׁאֲסוּר לְטַלְטֵל בְּכָל הַכַּרְמְלִית, כֹּף אֲסוּר
 לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ לְרִשְׁוֹת הַיְּחִיד אוֹ לְרִשְׁוֹת הָרִבִּים; אוֹ
 לְהַכְנִיס לְכַרְמְלִית מִרִּשְׁוֹת הַיְּחִיד אוֹ מִרִּשְׁוֹת הָרִבִּים.
 וְאִם הוֹצִיא אוֹ הַכְנִיס - פְּטוּר.

(88 שם.

יד. הַמוֹצִיא⁸⁹ מִרִּשְׁוֹת הַיְּחִיד לְרִשְׁוֹת הַיְּחִיד אוֹ
 מִרִּשְׁוֹת הָרִבִּים לְרִשְׁוֹת הָרִבִּים וּבְכַרְמְלִית בְּאֲמָצַע -
 פְּטוּר⁹⁰. וְכֵן הַמוֹשִׁיט אוֹ הַזֹּרֵק מִזֶּה לְזֶה וּבְכַרְמְלִית
 בְּאֲמָצַע - פְּטוּר. הַמוֹצִיא⁹¹ חֹפֶץ מִרִּשְׁוֹת הָרִבִּים
 לְכַרְמְלִית וְהַנִּיחוֹ שָׁם, וְחִזֵּר וְעָקְרוֹ מִכַּרְמְלִית
 וְהַכְנִיסוֹ לְרִשְׁוֹת הַיְּחִיד; אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ מִרִּשְׁוֹת הַיְּחִיד
 לְכַרְמְלִית וְהַנִּיחוֹ שָׁם, וְחִזֵּר וְעָקְרוֹ מִכַּרְמְלִית
 וְהוֹצִיאוֹ לְרִשְׁוֹת הָרִבִּים - הָרִי זֶה פְּטוּר.

(89 שבת צז, א; ב. נוסח אחר: "המושט או המוציא חפץ"
 (מעשה רוקח)). (90) אם לא העביר בשתי רה"ר ביחד
 ארבע אמות, אבל העביר בשתיהן - בלא צירוף הכרמלית
 - ארבע אמות חייב - שרשויות מצטרפות, כמבואר בפי"ג
 הי"ז. (91 שבת ה, ב: "המוציא מחנות (רשות היחיד)
 לפלטיא (רשות הרבים) דרך סטיו (כרמלית), חייב (מכין
 שלא עמד בכרמלית), וכן עזאי פוטר - (מהלך כעומד)".
 אבל עמד - פטור אף לרבנן וכל-שכן הניח.

טו. הַמוֹצִיא⁹² מִרִּשְׁוֹת הַיְּחִיד לְרִשְׁוֹת הָרִבִּים, וְעֵבֶר
 עַל מְקוֹם פְּטוּר שֶׁהָיָה בִּינֵיהֶן בְּהִלְכָתוֹ - חֵיב,
 שְׁמַהֲלֵךְ אֵינוֹ פְּעוּמִד. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּזֹרֶק⁹³,
 שְׁעֵבֶר הַחֹפֶץ בְּמְקוֹם פְּטוּר, שְׁאֵינוֹ חֹשֵׁב כְּמִי שֶׁנָּח
 שָׁם. הִיָּה⁹⁴ עוֹמֵד בְּמְקוֹם פְּטוּר, וְנָטַל חֹפֶץ מִרִּשְׁוֹת
 הַיְּחִיד אוֹ מֵאֶדָם הָעוֹמֵד שָׁם, וְהַנִּיחוֹ בְּרִשְׁוֹת הָרִבִּים
 אוֹ בִּיד אֶדָם הָעוֹמֵד שָׁם - פְּטוּר. וְכֵן אִם הַכְנִיס
 מִרִּשְׁוֹת הָרִבִּים לְרִשְׁוֹת הַיְּחִיד, וְעָמַד בְּמְקוֹם פְּטוּר
 - פְּטוּר.

(92 שם. 93) שאפילו בן עזאי הסובר מהלך כעומד דומה,
 מודה בזרק מתחילת ארבע לסוף ארבע שחייב (שבת ו).
 (94 שבת ח, ב.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

גבוהות עשרה ואין רחבות ארבעה, ודף זה הרחב ארבעה - עשאה רשות היחיד (רש"י). (128) ואף שבוודאי נח הדף תחילה על היתדות ואחרי-זה נח החפץ. (129) זוהי בעיה שלא נפשטה בגמרא, ולכן פטור מספק.

כב. בור¹³⁰ שהוא עמק עשירה¹³¹ ורחב שמונה¹³² 19
ברשות הרבים, וזרק מחצלת ברשות הרבים¹³² 20
וחלקה עבור ברחבו לשנים - פטור¹³³; שהרי עם 21
הנחת הפלי בטלו המחצות, ונעשה כל מקום מהן 22
פחות מארבעה על ארבעה. 23

(130) שבת ק, א. (131) שהוא רשות היחיד. (132) בנוסח אחר: "מרשות הרבים", והנוסח נכון ('מעשה רוקח'). (133) כאביי ולא כרבי יוחנן (שם). ועיין 'מגיד משנה'.

כג. בור¹³⁴ ברשות הרבים עמק עשירה¹³⁵ ורחב 24
ארבעה, מלא מים וזרק לתוכו חפץ¹³⁶ ונח על גבי 25
המים - חיב, שאין המים מבטלין המחצות. היה 26
מלא פרות¹³⁷ וזרק לתוכו - פטור, שהרי מעטו 27
הפרות את שעורו¹³⁸. 28

(134) שבת ק, א. (135) שהוא רשות היחיד. (136) ככד שאינו צף על גביו אלא נח בתוכו כגון אבן (רש"י). (137) לדעת הרשב"א מדובר כאן בפירות של טבל, שאסור לטלטלם בשבת ולהוציאם מהבור, ולכן מבטלים את המחצות. (138) נראה שהוא-הדין בכל דבר נוזל שאינו מבטל מחיצות, אבל דברים יבשים דינם כפירות (מגיד משנה).

כד. רקק מים¹³⁹ שהוא עובר ברשות הרבים, ורבים 29
מהלכין¹⁴⁰ בו: אם אין בעמקו עשירה טפחים - הרי 30
הוא ברשות הרבים; בין שהיה רחב אפלו ארבע 31
אמות¹⁴¹, בין שלא¹⁴² היה ברחבו ארבעה טפחים, 32
שהרי רב העם מדלגין עליו ואין מהלכין בתוכו, 33
הואיל ואין בעמקו עשירה - הרי הוא רשות הרבים. 34
ואם יש בעמקו עשירה או יתר - הרי הוא ככרמלית 35
כשאר הימים. והוא, שיש ברחבו ארבעה טפחים 36
או יתר על כן, שאין פרמלית פחותה מארבעה. 37

(139) משנה, שבת ק, ב. ופירוש רבינו חננאל (שם) בצה, מים לא עמוקים מעורבים בעפר שרבים עוברים בהם. (140) רגילים ללכת בו ברגל. (141) ואין מהלכים בו אלא עלידי הדק. (142) ובני אדם עוברים בתוכו או מדלגים עליו.

שבתוך עשרה יש רק קנה דק והסל הוא למעלה, אין אומרים "גוד אחת מחיצתא" שכל מחיצה שהגדיים בוקעים בה - אינה מחיצה. (110) משנה, שבת ק, א. (111) שם נאמר: "בדבילה שמינה שנינו", וסובר רבינו שהוא-הדין בכל דבר הנדבק. (112) שכיון שאין החור רחב ארבעה, אינו נחשב כרשות היחיד אלא כמקום פטור.

יט. זרק¹¹³ קנה¹¹⁴ או רמח מרשות היחיד, ונתקע 1
ברשות הרבים כשהוא עומד - פטור, שהרי מקצתו 2
במקום פטור¹¹⁵. זרק פלי מרשות היחיד לרשות 3
הרבים, והיה אותו פלי גדול ויש בו ארבעה על 4
ארבעה בגובה עשירה - פטור; מפני שפלי זה רשות 5
היחיד גמורה, ונמצא פמוציא מרשות היחיד 6
לרשות היחיד¹¹⁶. 7

(113) שבת ח, א. (114) גבוה עשרה. (115) שאינו חייב רק אם נח כולו ברשות הרבים (רש"י). (116) זוהי גם דעת ה'תוספות', ויוצא מזה שאם העביר את הכלי ארבע אמות ברשות הרבים - חייב, אבל רש"י הסביר אחרת: "שכלי זה הוא רשות לעצמו. ואנו ממשכן למדים, שהיו זורקים מחטים זה לזה ולא היו זורקים רשויות". ובכל אופן פטור כאן.

כ. בור¹¹⁷ תשעה¹¹⁸ ברשות הרבים, ועקר חליא¹¹⁹ 8
מקרקעיתו והשלימו לעשירה¹²⁰, אף-על-פי שעקירת 9
החפץ ונעשית המחצה באין כאחת - פטור, מפני 10
שלא היתה המחצה עשירה בתחלה. היה עבור 11
עשירה¹²¹, והשלימו¹²² בו חליא ומעטו מעשירה¹²³ - 12
פטור, שהרי הנחת החפץ וסלוק המחצה באין 13
כאחת¹²⁴. 14

(117) שבת צט, ב. (118) שהוא כרמלית. (119) עפר מקרקעית הבור או משפתו, והשליכו לרשות הרבים. (120) ועכשיו נעשה רשות היחיד. (121) שהוא רשות היחיד. (122) מרשות הרבים. (123) ועכשיו נעשה כרמלית. (124) בשני מקרים אלה, נסתפקו בגמרא אם חייב או לא, וכיון שלא נפשטה הבעיה - פסק רבינו שפטור מספק.

כא. הזורק¹²⁵ דף¹²⁶ ונח על גבי יתדות¹²⁷ ברשות 15
הרבים ונעשה רשות היחיד, אפלו היה פלי על גבי 16
הדף¹²⁸ - פטור¹²⁹, שהרי עשית המחצה עם נוחת 17
הפלי באין כאחת. 18

(125) שבת צט, ב. (126) רחב ארבעה. (127) דקות, שהיו

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום ראשון ט' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים קסא
מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - ט"ו מנחם-אב ה'תשפ"א

והמנהג הפשוט היום, שיהיו גבאי הקפה מחזירין
בכל יום ומחלקין מערב שבת לערב שבת.¹⁶

7) כן נראה בסנהדרין שם, שעיר שאין בה קופה של צדקה
אסור לתלמיד-הכם לדור בתוכה, ולא מנו גם "תמחוי" (אור
פני מלך, וראה להלן בסמוך בדברי הרדב"ז). ועיין להלן
הלכה יב. (8) שהרי רשאים בני העיר לעשות תמחוי קופה,
כמבואר להלן הלכה ז (רדב"ז).

ד. בתעניות מחלקים מזונות לעניים. וכל תענית¹⁸
שאכלו העם ולנו ולא חלקו צדקה לעניים - הרי
אלו פשופכי דמים¹⁰, ועליהם נאמר בקבלה: צדק
ילין ביה, ועתה מרצחים. במה דברים אמורים?
בשלא נתנו להן הפת¹¹ והפרות שאוכלים בהם
הפת, כגון תמרים וענבים¹²; אבל אם אחרו המעות
או החטים¹³ - אינן פשופכי דמים.

9) סנהדרין לה. (10) שנמצאו העניים רעבים, שהרי נשענו
על כך (רש"י שם). (11) שם. (12) שם. שהם דברים
המוכנים לסעודה ועליהם סמכו העניים, ולא הכינו דברים
אחרים. (13) שם. שעל זה לא סמכו העניים לסעודתם
אחרי התענית.

ה. הקפה אינה נגבית אלא בשנים¹⁴, שאין עושים
שורה על הצבור במזון פחות משנים. ומת
להאמין¹⁵ לאחד המעות של קפה. ואינה נחלקת
אלא בשלשה¹⁶, מפני שהיא פדיני מזונות, שנותנים
לכל אחד די מחסורו לשבת. והתמחוי נגפה
בשלשה, שאינו דבר קצוב¹⁷, ומתחלק בשלשה.

14) בבא בתרא שם. ואינה צריכה שלשה, לפי שהיה ידוע
כמה סכום שעל כל אחד ליתן, ואין כאן דין (תוספות שם).
15) שם. (16) שם. (17) כן הוא בברייתא שם: "תמחוי
נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה, שגבויה וחלוקה שוים",
וכפירוש התוספות שם.

ו. התמחוי¹⁸ נגבה בכל יום, והקפה - מערב שבת
לערב שבת. והתמחוי - לעניי עולם, והקפה לעניי
אותה העיר בלבד.

(18) שם.

ז. רשאים בני העיר¹⁹ לעשות קפה תמחוי, ותמחוי
קפה, ולשנותן לכל מה שירצו מצרכי צבור²⁰, ואף
על פי שלא התנו כן בשעה שגבו. ואם היה
במדינה²¹ חכם גדול, שהפיל גובין על דעתו²² והוא

יום ראשון ט' מנחם-אב ה'תשפ"א

הלכות מתנות עניים

פרק תשיעי

1) יבאר שבכל עיר שיש בה ישראל מעמידין גבאי צדקה.
ודין תענית שמחלקים בו מעות לעניים. הקופה בכמה נגבית
ובכמה מתחלקת. ודין גבאי צדקה אם רשאי לפרוש זה
מזה. ואם מצא הגבאי מעות בשוק. אם מחשבין בצדקה עם
גבאי צדקה. מי שישב במדינה ל' יום כופין אותו ליתן
צדקה. מי שהיה בידו מעות והרי הן עליו חוב. מי מקבל
מן הקופה ומן התמחוי. מי שהיה הולך ממקום למקום ותמו
לו המעות. מי שהיו לו בתים שדות וכרמים אם מחייבים
אותו למכור.

א. כל עיר שיש בה ישראל - חייבין להעמיד² מהם
גבאי צדקה, אנשים ידועים³ ונאמנים⁴, שיהיו
מחזירין על העם מערב שבת לערב שבת⁵ ולחלקין
מכל אחד ואחד מה שהוא ראוי לתן ודבר הקצוב
עליו. והן מחלקין המעות מערב שבת לערב שבת.
ונותנין לכל עני ועני מזונות המספיקין לשבעה
ימים. וזו היא הנקראת קפה.

2) סנהדרין יז: "כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו וכו'
וקופה של צדקה - אין תלמיד-הכם רשאי לדור בתוכה".
3) בירושלמי קידושין פ"ד הלכה ה: "מנין לרבות שוטרי
הרבים וגבאי צדקה (= שלא יהיו אלא מן המיוחסין) וכו'
תלמוד-לומר מקרב אחיך תשים עליך מלך, כל שתמניהו
עליך, לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך" (אור פני מלך).
4) בבא בתרא י: "לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה,
אלא-אם-כן ממונה עליה כרבי חנינא בן תרדיון" - פירוש:
נאמן כמותו (תוספות שם ד"ה אלא, ולהלן פ"י הלכה ח).
5) שם ח:

ב. וכן מעמידין גבאין שלוקחין בכל יום ויום מכל
הצר והצר פת ומיני מאכל או פרות או מעות ממי
שמתנדב לפי שעה, ומחלקין את הגבוי לערב בין
העניים, ונותנין לכל עני ממנו פרנסת יומו. וזהו
הנקרא תמחוי⁶.

(6) שם.

ג. מעולם לא ראינו ולא שמענו בקהל מישראל
שאין להן קפה של צדקה; אבל תמחוי - יש
מקומות שנהגו בו, ויש מקומות שלא נהגו בו⁷.

קסב שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום ראשון ט' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שלושים יום לקופה, שלשה חדשים לתמחוי, וכן הביא מהרי"ק שורש יז (ראה ברדב"ז) בשם שני ספרים בגמרא שם. וכן הוא ברי"ף וביד רמ"ה. וכן הוא בתוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמ' 75 82) לענין קופה, שדי בשלשים יום, והובאה בירושלמי בבא בתרא פ"א הלכה ד. והטעם בזה מפני שהקופה מוכרתת יותר מן התמחוי, שאין לך מקום שאין בו קופה, ויש מקומות שלא נהגו בתמחוי. ראה למעלה הלכה ג (כסף משנה למעלה הלכה ו). (38) [גם כאן פתח במדינה וסיים בעיר, כי היינו הך. וראה למעלה הלכה ז].

1 יחלק לעניים כפי מה שיראה - הרי זה ראשי
2 לשנותן לכל מה שיראה לו מצרכי צבור.

(19) שם. (20) לדעת רבינו תם (בתוספות שם ד"ה ולשנותה) מותר לבני העיר לשנות אפילו לדבר הרשות. (21) (כלומר, בעיר, ועיין מגילה ב: וראה להלן הלכה יב). (22) בבא בתרא ט. מעשה של רב אשי.

3 ח. גבאי צדקה אין ראשון לפרש²³ זה מזה בשוק,
4 אלא פרי שיהיה זה פורש לשער וזה פורש לחנות
5 וגובין²⁴.

(23) שם ח: שלא יאמרו זה הגובה יחיד, דעתו לגנוב (רש"י שם). (24) ובלבד שייראו שניהם כאחד (שם).

6 ט. מצא הגבאי מעות בשוק²⁵ - לא יתנם לתוך
7 פיסו²⁶, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו
8 יטלם.

(25) גמרא שם. (26) שלא יאמרו: מעות של צדקה הוא גונב (רש"י שם).

9 י. היה הגבאי נושא²⁷ בחברו מנה, ופרעו בשוק -
10 לא יתנם לתוך פיסו²⁸, אלא לתוך ארנקי של צדקה,
11 וכשיגיע לביתו יטלם. ולא ימנה מעות הקפה שנים
12 שנים²⁹, אלא אחד אחד, מפני החשד³⁰; שנאמר:
13 והייתם נקים מני ומישראל³¹.

(27) גמרא שם. (28) משום חדש, כנ"ל. (29) שם. (30) שלא יאמרו: שתיים הוא נוטל, ואינו מונה אלא אחת (רש"י שם). (31) יתכן כי זה מוסב לכל מה שלמעלה.

14 יא. גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק³² - מצרפין
15 המעות דינרין³³ לאחרים, אבל לא לעצמן³⁴. גבאי
16 תמחוי³⁵ שאין להם עניים לחלק - מוכרים לאחרים,
17 ואין מוכרים לעצמם. ואין מחשבים בצדקה³⁶ עם
18 גבאי צדקה, ולא בהקדש עם הגזברין; שנאמר: אך
19 לא יחשב אתם הפסך הנתן על ידם, כי באמונה הם
20 עושים.

(32) גמרא שם. (33) פורטים המעות הקטנות לדינרים, שהם גדולים יותר. וראה למעלה פ"ח הלכה ד. (34) פן יחדשם שפורטים בזול. (35) בבא בתרא שם. (36) שם ט. כלומר, אין מבקשים מהם דינ-וחשבון מהכספים שחילקו.

21 יב. מי שישב במדינה³⁷ שלשים יום - כופין אותו
22 לתן צדקה לקפה עם בני המדינה. ישב שם שלשה
23 חדשים - כופין אותו לתן התמחוי. ישב שם ששה
24 חדשים - כופין אותו לתן צדקה בפסות שמכססים
25 בה ענני העיר³⁸. ישב שם תשעה חדשים - כופין
26 אותו לתן צדקה לקבורה שקוברין בה את העניים,
27 ועושין להם כל צרכי קבורה.

(37) כן הוא שם ח. לפי כתבייב מינכן וכתב-יד פריז

יג. מי שיש לו מזון שתי סעודות³⁹ - אסור לו לטל
מזון התמחוי⁴⁰. היו לו מזון ארבע עשרה סעודות -
לא יטל מן הקפה⁴¹. היו לו מאתים זוז⁴², אף על
פי שאינו נושא ונותן בהם, [אז שיש לו חמשים
זוז ונושא ונותן בהם]⁴³ - הרי זה לא יטל לקט
שקחה ופאה ומעשר עני. היו לו מאתים חסר דינר,
אפלו אלף⁴⁴ נותנין לו כאחד - הרי זה מתר לקח⁴⁵.
היו פידו⁴⁶ מעות והרי הן עליו חוב⁴⁷ או שהיו
ממשכנים לכתבת אשתו⁴⁸ - הרי זה מתר לקח.
36

(39) פאה פרק ח משנה ז. (40) הואיל ושתי סעודות הוא מאכל ליום אחד, לא יקח מן התמחוי שיחלקו בכל יום (פירוש המשניות). (41) שיקצו בכל שבוע, שיש שלש סעודות בשבת, ואחת עשרה בימים הנשארם, שתי סעודות בכל יום, אחת ביום ואחת בלילה, מלבד ערב שבת סעודה אחת ביום, וסעודת מוצאי-שבת לא יצטרך אליה בשביל שאכל במנחה יום השבת, והוא השלמת שלש סעודות של שבת (פירוש המשניות). (42) שם משנה ח. (43) נוסף לפי ספרים אחרים, והוא שם במשנה ט. ואמרו שם בירושלמי שחמשים העושים (ריוח) טובים מן מאתים (חסר פרוטה) שאינם עושים. (44) שם. (45) כיון שבעת הנתינה אין לו מאתים זוז. (46) משנה שם. (47) שהוא חייב לאחרים, ומשמע שאינם ממושכנים, ורק בכתובה אמר ממושכנים. ואילו במשנה שם אמרו: "היו ממושכנים לבעל חובו או לכתובת אשתו, הרי זה יטול", הרי שאפילו בבעל-חוב צריך שיהיו ממושכנים. וצריך עיון. [אבל דברי רבינו בנויים על יסוד הסוגיא בכתובות פו. שדין בעל-חוב לגבות ממעות, ודין האשה לגבות כתובתה מקרקע, וראה בפ"ז מהלכות אישות הלכה ד, ולפיכך כתב ממושכנים רק באשה ולא בחוב]. (48) שעשה אותם אפותיקי, שתגבה רק מהם (ט"ז ביו"ד סימן רנ"ג ס"ק ג).

יד. עני שצריך ויש לו חצר וכלי בית, אפלו היו לו
כלי כסף וכלי זהב - אין מחיבין אותו⁴⁹ למכר את
ביתו ואת כלי תשמישו, אלא מתר לקח, ומצוה לתן
לו⁵⁰. במה דברים אמורים? בכלי אכילה ושתיה⁵¹
ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן; אבל אם היו כלי כסף
וכלי זהב כגון מגרדת⁵² או עליו⁵³ וכיוצא בהן -
מוכרין ולוקחם פחות מזה⁵⁴. במה דברים אמורים?
קדם שנגיע לגבות מן העם⁵⁵; אבל אחר שנגבה

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שני י' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים קסג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

68) כנוסחת הרי"ף שם: "אי דזול ארעתא דכולי עלמא, ודיליה נמי זולא בהדיהו, אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה (הר שמדובר בששוים יותר ממאתים וזו), ואלא דאייקור ארעתא דכולי עלמא, ודיליה אידי דעיל ונפיק אזוזי זלא ארעיה, אפילו טובא נמי ליספו לה". והשמיט רבינו את הבבא הראשונה, באופן שהזול השדות - לפי שפשוט הוא, שאינו נוטל מעשר עני (כסף-משנה).

19 יח. עני שגבו לו⁶⁹ פדי להשלים מחסורו והותירו
20 על מה שהיה צריך - הרי המותר שלו. מותר עניים
21 - לעניים. מותר שבויים - לשבויים. מותר שבוי -
22 לאותו שבוי. מותר מתים⁷⁰ - למתים⁷¹. מותר המת⁷²
23 - ליושיו⁷³.

69) שקלים פ"ב משנה ה. 70) שגבו לצורך מת סתם והותירו. 71) לקבורת אחרים. 72) גבו לצורך קבורת מת זה והותירו. 73) משנה שם, כדעת תנא-קמא.

24 יט. עני שנתן פרוטה⁷⁴ לתמחוי או פרוטה לקפה -
25 מקבלים ממנו; ואם לא נתן - אין מחיבין אותו
26 לתת⁷⁵. נתנו לו בגדים חדשים והחזיר להן את
27 השחקין⁷⁶ - מקבלין ממנו; ואם לא נתן - אין
28 מחיבין אותו לתן.

74) תוספתא פאה פ"ד. 75) שמה שאמרנו למעלה (פ"ז הלכה ה), שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה, אין זה אלא כשיש לו כדי פרנסתו. אבל אם אין לו, אינו חייב ליתן (ש"ך יו"ד סימן רנ"ג ס"ק יא). 76) הבגדים הישנים שנשחקו.

יום שני י' מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק עשירי

1) יבאר שחייבין אנו להזהר במצות הצדקה יותר מכל המצוות. ודין המעלים עיניו מן הצדקה או הנותנה בסבר פנים רעות. יבאר שיש שמונה מעלות בצדקה זו למעלה מזו. ושדחק האדם עצמו ואל יצטרך לבריות. ומי שאינו צריך ליטול ומרמה את העם.

29 א. חיבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות
30 עשה². שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו³;
31 שנאמר: כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו
32 לעשות צדקה⁴. ואין פסא ישראל⁵ מתפונן ודת
33 האמת עומדת אלא בצדקה; שנאמר: בצדקה
34 תפונני. ואין ישראל נגאלין⁶ אלא בצדקה; שנאמר:
35 ציון במשפט תפדה, ושביה בצדקה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין ישראל נגאלין אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושבי בצדקה".
וציינו המפרשים למקורו מהגמרא (שבת קלט, א.) ששם נכתב "אין ירושלים נפדה אלא בצדקה כו'", ובכת"י פריז

1 הצדקה⁵⁷ - מחיבים אותו למפר בליו ולקח אחרים
2 פחותין מהם ואחר כך יטל.

49) פאה שם משנה ח. 50) שהרי אדרבה, אם אין לו, שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי תשמישו (למעלה פ"ז הלכות ג"ד). 51) דברים שהגוף נהנה מהם, שכיין שנתרגל בכלים חשובים, אינו יכול להסתגל לפחותים מהם, והם מאוסים עליו (כתובת סח.). 52) שמגרדים בה במרחץ, שבוזה לא שייך לומר שמגרדת פשוטה מאוסה. 53) לכתוש בו חטים. ואף בו אין טענת מיאוס. 54) שם. 55) שם, לדעת רב פפא. 56) אלא הוא מתפרנס מן היחידים ולא מיד הגבאי, אז אין מחיבין אותו למכור כליו אלא יטול. 57) כלומר, שמתפרנס מקופה של צדקה שבא לידי גבאי. וכן פירש הרי"ף שם.

3 טו. בעל הבית שהיה מהלך לעירו⁵⁸ ותמו לו המעות
4 בדרך ואין לו עתה מה יאכל - הרי זה מותר לקח
5 לקט שכחה ופאה ומעשר עני ולהנות מן הצדקה.
6 ולכשיגיע לביתו - אינו חייב לשלם⁵⁹, שהרי עני היה
7 באותה שעה. הא למה זה דומה? לעני שהעשיר,
8 שאינו חייב לשלם.

58) פאה פ"ה משנה ד. 59) שם, כחכמים.

9 טז. מי שהיה לו⁶⁰ בתים⁶¹ שדות וכרמים⁶², ואם
10 מוכרין⁶³ בימי הגשמים מוכרין בזול⁶⁴, ואם הניחן עד
11 ימות החמה מוכרין בשויה⁶⁵ - אין מחיבין אותו
12 למכור⁶⁶, אלא מאכילין אותו מעשר עני עד חצי
13 דמיה⁶⁷, ולא ידחק עצמו וימכר שלא בזמן מכירה.

60) ברייתא בבבא קמא ז. לפי דעת הרי"ף שם (כסף-משנה). 61) שאינו דר בהם, שהרי אין מחיבים אותו למכור ביתו. כמפורש בפאה פ"ח משנה ח, ראה למעלה הלכה יד (תוספות בבא קמא שם ד"ה מי שהיו). 62) ושנים יותר ממאתים וזו, ראה להלן, שכן מוכח בגמרא שם, לפי נוסחת הרי"ף, ולכן הסמיך רבינו הלכה זו להלכה הקודמת "בעל הבית שהיה מהלך וכו'", לפי שגם כאן מדובר בעשיר שהוא עני באותה שעה (רדב"ז). 63) כדעת רבה (שם ז:). 64) לפי שלא יספיק הקונה לזרעם בחורף זה (רש"י שם). 65) לפי שיכול להספיק לחרוש ולזרוע בתחילת החורף (שם). 66) ולהפסיד. 67) כלומר, נותנים לו מעשר עני עד חצי השוויו של נכסיו, שאף אם ימכור נכסיו בחצי המחיר אינו מפסיד כלום, שהרי השלימו לו במעשר עני, שכן אדם מוכר לפעמים בחצי המחיר, אבל לא בפחות מזה. ובדעת הרי"ף יש מפרשים שנותנים לו מעשר עני בלי מדה ושווי, עד הזמן שיוכל למכור נכסיו בחצי המחיר.

14 יז. היו שאר האדם לוקחין ביקר, והוא אינו מוצא
15 שיקח ממנו אלא בזול מפני שהוא דחוק וטרוד -
16 אין מחיבין אותו למכור⁶⁸, אלא אוכל מעשר עני
17 והולך עד שיקמר בשהו וידעו הפל שאינו דחוק
18 למכור.

בְּנֵי בְלִיעַל; וּבְמַעֲלִים עֵינָיו מִן הַצֹּדֶקָה הוּא אוֹמֵר: 16
הַשֹּׁמֵר לֹךְ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לִבְכֹּךְ בְּלִיעַל. וְנִקְרָא 17
רָשָׁע, שְׁנֵאמַר: וְרַחֲמֵי רָשָׁעִים אֶכְזָרִי. וְנִקְרָא חוֹטֵא, 18
שְׁנֵאמַר: וְקָרָא עָלָיו אֵל יְיָ וְהָיָה כִּף חַטָּא. וְהַקְדוּשׁ 19
בְּרוּךְ הוּא קָרוֹב לְשׁוּעַת עֲנִיִּים, שְׁנֵאמַר: שְׁוַעַת 20
עֲנִיִּים אֲתָה תִשְׁמָעָה¹². לְפִיכֹךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּצַעֲקָתָם, 21
שֶׁהֲרִי בְרִית בְּרוּתָה לָהֶם; שְׁנֵאמַר: וְהָיָה כִּי יִצְעַק 22
אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי תִנּוּן אָנִי. 23

(11) כן פירש רבינו את מאמרו של רבי יהושע בן קרחה, בבבא בתרא י, א: "כל המעלים עיניו מן הצדקה, כאילו עובד עבודה-זרה, כתיב הכא השמר לך וגו' בני בליעל וגו'". (12) לא נמצא במקרא, אך באיוב (לד, כח) כתוב: "וצעקת עניים ישמע". והוא בנוסח ברכת השיר "נשמת" של הספרדים (הגהה בדפוסים).

ד. כָּל הַנּוֹתֵן צֹדֶקָה לְעֵנִי בְּסֶכֶר פָּנִים רָעוֹת וּפָנָיו 24
כְּבוֹשׁוֹת בְּקָרְקַע, אֶפְלוּ נִתֵּן לוֹ אֶלֶף זְהוּבִים - אֶבֶר 25
זְכוּתוֹ¹³ וְהַפְסִידָה; אֲלֹא נּוֹתֵן לוֹ בְּסֶכֶר פָּנִים יָפוֹת 26
וּבְשִׁמְחָה. וּמִתְאֵוֵן עִמּוֹ עַל צָרְתוֹ, שְׁנֵאמַר: אִם לֹא 27
כִּכְתִּי לְקֶשֶׁה יוֹם, עָגְמָה נִפְשִׁי לְאֲכִיזֵן. וּמִדְבַּר לוֹ 28
דְּבָרֵי תַחֲנוּנִים וְנַחֲוִימִים, שְׁנֵאמַר: וְלֵב אֶלְמָנָה אֲרִנֵּן. 29

(13) אין כוונתו שאבד זכותו לגמרי, שהרי להלן הי"ד כותב "פחות מזה שיתן בעצב", משמע שאף בזו יש מצוה.

ה. שָׁאֵל הָעֵנִי מִמֶּךָ וְאֵין בִּידֶךָ פְּלוּם לָתֵן לוֹ - פִּיטְסֵהוּ 30
בְּדָבָרִים¹⁴. וְאֶסּוּר לְגַעַר בְּעֵינָיו¹⁵ אוֹ לְהַגְבִּיחַ קוֹלוֹ 31
עָלָיו בְּצַעֲקָה, מִפְּנֵי שְׁלִבּוֹ נִשְׁכָּר וְנִדְבָא. וְהֲרִי הוּא 32
אוֹמֵר: לֵב נִשְׁכָּר וְנִדְבָה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה. וְאוֹמֵר: 33
לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וְלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְבָאִים. וְאוֹי לְמִי 34
שֶׁהַכֹּלִים אֵת הָעֵנִי, אוֹי לוֹ. אֲלֹא יִהְיֶה לוֹ כָּאֵב בֵּין 35
בְּרַחֲמִים בֵּין בְּדָבָרִים, שְׁנֵאמַר: אֵב אֲנִכִּי לְאֲכִיזֵנִים. 36

(14) בבא-בתרא ט, ב. (15) כן הוא במשלי (יג, ז): "כופר נפש איש עשרו, ורש לא שמע גערה". וראה ב"כד הקמח' אות צדקה.

ו. הַפּוֹפֶה¹⁶ אַחֲרֵים לָתֵן צֹדֶקָה וּמַעֲשֵׂה אוֹתָן - שְׁכָרוֹ 37
גָּדוֹל מִשְׁכָּר הַנּוֹתֵן¹⁷; שְׁנֵאמַר: וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצֹּדֶקָה 38
שְׁלוֹם¹⁸. וְעַל גִּבְאֵי צֹדֶקָה וְכִיּוּצָא בָּהֶם אוֹמֵר: 39
וּמַצִּידִקִּי הֶרְבִּים פְּפוֹכְכִים¹⁹. 40

(16) בבא-בתרא ט, א. (17) כלומר, אפילו מהנותן צדקה ברצונו, שלא בכפייה (ט"ז יו"ד סי' רמט ס"ק ב). (18) ואילו בעבודת הצדקה, כלומר, בנתינתה, לא נאמר אלא "השקט ובטח", ושלום גדול מהם (מהרש"א שם). (19) שם ח, ב.

ז. שְׁמִנָּה מַעֲלֹת יֵשׁ בְּצֹדֶקָה זוֹ לְמַעֲלָה מְזוֹ: מַעֲלָה 41
גְּדוֹלָה שְׁאֵין לְמַעֲלָה מִמֶּנָּה - זֶה הַמַּחֲזִיק בְּיַד 42
יִשְׂרָאֵל שְׁמֶךָ וְנוֹתֵן לוֹ מִתְּנָה אוֹ הַלְוָה, אוֹ עוֹשֶׂה 43
עִמּוֹ שְׁתַּפּוֹת²⁰, אוֹ מִמְצִיא לוֹ מְלָאכָה, כְּדִי לַחֲזֹק אֶת 44

הגירסא היא "אין ירושלים נפדה אלא במשפט". וכן משמע מהפסוק "ציון במשפט תפדה", היינו שירושלים היא הנפדית.

ויש לומר שהגירסא שהיתה מצוייה אצל הרמב"ם היא "אין ירושלים נפדה אלא במשפט", ולכן בנוגע למעלת הצדקה כתב "אין ישראל נגאלין אלא בצדקה" כפשט הכתוב שירושלים שהיא ציון היא הנפדית במשפט, אבל שבי' (ישראל) יהיו נפדין בצדקה.

(על-פי "יון מלכות" ספר זרעים סימן ט')

(2) שהרי שקולה צדקה כנגד כל המצוות, כמפורש בבבא-בתרא ט, א. ('אור פני מלך'). (3) [הרמב"ן בסוף דרשתו לקהלת, הביא: "לצדיקי זרע אברהם". וכן הלשון ב'מדרש הגדול' פרשת לך-לך (בראשית יז, ז), ראה ב'אור פני מלך']. (4) יבמות עט, א: "שלשה סימנים יש באומה זו, הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים כו' דכתיב למען אשר יצוה את בניו וגו'". (5) הוא מלכות. ראה במלכים-א ח, כה; י, ט. (6) שבת קלט, א: "אמר עולא, אין ירושלים נפדה אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה". ונראה שרבינו גורס שם אין ישראל נפדה (הגר"י פיק שם) [ובסנהדרין צח. לפי כת"י פריז "אין ירושלים נפדה אלא במשפט". וכן נכון לפי הפסוק "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה"].

ב. לְעוֹלָם אֵין אָדָם מַעֲנֵי מִן הַצֹּדֶקָה²¹, וְאֵין דְּבַר רַע 1
וְלֹא הִזָּק נִגָּלָל בְּשִׁבִּיל הַצֹּדֶקָה; שְׁנֵאמַר: וְהָיָה 2
מַעֲשֵׂה הַצֹּדֶקָה שְׁלוֹם²². כָּל הַמֵּרַחֵם - מִרַחֲמִין 3
עָלָיו²³; שְׁנֵאמַר: וְנָתַן לֹךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֶךָ וְהִרְפֶּךָ. וְכָל 4
מִי שֶׁהוּא אֶכְזָרִי וְאֵינוֹ מֵרַחֵם - יֵשׁ לַחוּשׁ לְיַחֲסוּ²⁴; 5
שְׁאֵין הָאֶכְזָרִיּוֹת מַצִּיחַ אֲלֹא בְּעוֹבְדֵי פּוֹכְכִים 6
וּמְזֻלּוֹת, שְׁנֵאמַר: אֶכְזָרִי הֵמָּה וְלֹא יִרְחַמוּ. וְכָל 7
יִשְׂרָאֵל וְהַנְּלוּהוּ עֲלֵיהֶם - פְּאֻחִים הֵם, שְׁנֵאמַר: בָּנִים 8
אַתֶּם לִי אֱלֹהֵיכֶם; וְאִם לֹא יִרְחַם הָאֵחָ עַל הָאֵחָ - 9
מִי יִרְחַם עָלָיו? וְלִמִּי עֲנִי יִשְׂרָאֵל נוֹשָׁאִין עֲיִגְיָהֶן? 10
הַלְעוֹבְדֵי פּוֹכְכִים וּמְזֻלּוֹת שְׁשׁוֹנָאִין אוֹתָן וְרוֹדְפִין 11
אַחֲרֵיהֶן? ! הָאֵין עֲיִגְיָהֶן תְּלוּיּוֹת אֲלֹא לְאַחֲרֵיהֶן. 12

(7) ואדרבה מתעשר (תענית ט. ו'תוספות' שם ד"ה עשר). ונאמר (משלי כח, כז) "נותן לרש אין מחסור" ('אור שמח'). (8) נראה שסומך על סופו של אותו פסוק "ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם", שהרי "מעשה הצדקה" נדרש על גבאי צדקה הכופה אחרים ליתן, כמבואר להלן בה"ו. (9) שבת קנא, ב. (10) ששלשה סימנים יש באומה זו: רחמנים וביישנים וגומלי חסדים (יבמות שם, וראה למעלה ה"א). וכן הוא בביצה לב, ב: "וכל מי שאינו מרחם על הבריות, בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו" ('אור פני מלך').

ג. כָּל הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַצֹּדֶקָה - הֲרִי זֶה נִקְרָא 13
בְּלִיעַל²⁵, כְּמוֹ שְׁנִקְרָא עוֹבֵד עֲבוֹדַת פּוֹכְכִים וּמְזֻלּוֹת 14
בְּלִיעַל. וּבְעֲבוֹדַת פּוֹכְכִים הוּא אוֹמֵר: יִצְאוּ אֲנָשִׁים 15

(30) רבי אלעזר - בבא בתרא, שם.

טז. הנותן מזונות לבניו ולבנותיו הגדולים³¹ שאינו
חיב במזונותיהן, כדי ללמד הזכרים תורה ולהנהיג
הבנות בדרך ישרה ולא יהיו מבזות; וכן הנותן
מזונות לאביו ולאמו³² - הרי זה בכלל הצדקה³³.
וצדקה גדולה היא, שהקרוב קודם³⁴. וכל המאכיל
ומשקה עניים ויתומים על שלהנו - הרי זה קורא
אל יי ויענהו ומתענג; ושנאמר: אז תקרא ויי
יענה³⁵.

(31) יותר משש שנים (כסף-משנה). ומקור הדברים בכתובות
נ, א. ולמדו זאת ממה שנאמר (תהלים קו, ג): "עושה צדקה
בכל עת". (32) שמצד מצות כיבוד אב ואם, אינו מחוייב
לפרנסם אלא מכספם הם, כמו שפסק רבינו בפ"ו מהל'
ממרים ה"ג. (33) ראה ב'תוספות' קידושין לב, ד"ה אורו.
(34) ראה למעלה פ"ה ה"ג. (35) [וגומר (שם נח, יד): "אז
תתענג על ה'"].

יז. צווי חקמים³⁶, שיהיו בני ביתו של אדם עניים
ויתומים במקום העבדים³⁷. מוטב לו להשתמש
באלו, ויהנו בני אברהם יצחק ויעקב מנכסיו, ולא
יהנו בהם זרע חם. שכל המרבה עבדים - בכל יום
ויום מוסיף חטא ועון בעולם³⁸; ואם יהיו עניים בני
ביתו - בכל שעה ושעה מוסיף זכיות ומצות.

(36) אבות פ"א מ"ה. (37) הכנענים. וראה בפירוש
המשניות, שם. (38) באבות פ"ב מ"ז: "מרבה שפחות -
מרבה זימה, מרבה עבדים - מרבה גזל".

יח. לעולם ידחק³⁹ אדם עצמו ויתגלגל בצער ואל
יצטרף לבריות ואל ישליף עצמו על הצבור. וכן צווי
חקמים ואמר: עשה שבתך חל ואל תצטרף
לבריות. ואפלו היה חכם ומכבד והעני - יעסק
באמנות, ואפלו באמנות מנולת, ולא יצטרף
לבריות. מוטב לפשט עור בהמות נבלות, ולא יאמר
לעם⁴⁰: חכם גדול אני, כהן אני, פרנסוני. ובכך צווי
חקמים. גדולי החכמים היו מהם חוטבי עצים⁴¹
ונושאי הקורות⁴² ושואבי מים⁴³ לגנות ועושי הפרזל
והפחמים⁴⁴, ולא שאלו מן הצבור, ולא קבלו מהם
כשנתנו להם.

(39) פסחים קיב, א. (40) כן הוא שם קיג, א. "פשוט
נבילתא בשוקא ושקיל אגרא, ולא תימא כהנא אנא, וגברא
רבא אנא". (41) הלל הזקן (רבינו בפירוש המשנה, אבות
פ"ד מ"ה. ועי' יומא לה:). (42) רב ששת, בגיטין סז, ב
(כסף-משנה). (43) רב הונא, בכתובות קה, א. (כסף-
משנה, וראה בפירוש המשנה, אבות שם). אולם רש"י
מפרש שם, שהיה משקה שדות שלו. (44) רבי יהושע,
בברכות כח, א. (כסף-משנה).

יט. כל מי שאינו צריך לטל ומרמה את העם ונוטל
- אינו מת מן הזקנה⁴⁵ עד שיצטרף לבריות. והרי

1 ידו עד שלא יצטרף לבריות לשאל. ועל זה נאמר:
2 והחזקת בו, גר ותושב וחי עמך. כלומר: החזק בו
3 עד שלא יפל ויצטרף.

(20) רבינו מונה ממטה למעלה, כי המלוה היא מעלה יותר
גדולה מהמתנה, ועושה שותפות היא מעלה יותר גדולה
ממלוה, כמו שאמרו בשבת סג, א: "א"ר שמעון בן לקיש,
גדול המלוה (שאין העני בוש בה - רש"י) יותר מן העושה
צדקה, ומטיל בכיס (עושה שותפות) יותר מכולם".

4 ח. פחות מזה - הנותן צדקה לעניים, ולא ידע למי
5 נתן, ולא ידע העני ממי לקח; שהרי זו מצוה
6 לשמה²¹. כגון לשפת חשאים²² שהיתה במקדש,
7 שהיו הצדיקים נוהגין בה בחשאי, והעניים בני
8 טובים מתפרנסין ממנה בחשאי²³. וקרוב לזה -
9 הנותן לתוך קפה של צדקה²⁴. ולא יתן אדם לתוך
10 קפה של צדקה, אלא אם כן יודע שהממנה נאמן
11 ויחכם ויודע להנהיג פשוטה פרבי חנניה כן
12 תרדיון²⁵.

(21) אף-על-פי שגם אם עושה שלא לשמה, הרי זה צדיק
גמור (בבא-בתרא י:). (22) שקלים פ"ה מ"ו.
(23) כלומר, לוקחים בעצמם ואין איש יודע. (24) בבא-
בתרא, שם. (25) שם, ועי' ב'תוספות' ד"ה אלא, וראה
למעלה פ"ט ה"א.

13 ט. פחות מזה²⁶ - שידע הנותן למי נתן, ולא ידע
14 העני ממי לקח. כגון גדולי החכמים²⁷, שהיו
15 הולכין בסתר ומשליכין המעות בפתחי העניים.
16 וכזה ראוי לעשות, ומעלה טובה היא, אם אין
17 הממנה בצדקה נוהגין פשוטה.

(26) בבא-בתרא, שם. (27) מר עוקבא. וראה בכתובות סז,
א.

18 י. פחות מזה²⁸ - שידע העני ממי נטל, ולא ידע
19 הנותן. כגון גדולי החכמים²⁹, שהיו צוררים המעות
20 בסדיניהן ומפשילין לאחוריהן, ובאין העניים
21 ונוטלין, כדי שלא יהיה להן בושה.

(28) בבא-בתרא, שם. (29) רבי אבא, וראה בכתובות, שם.

22 יא. פחות מזה - שיתן לו בידו קדם שישאל.

23 יב. פחות מזה - שיתן לו אחר שישאל.

24 יג. פחות מזה - שיתן לו פחות מן הראוי בסבר
25 פנים יפות.

26 יד. פחות מזה - שיתן לו בעצב.

27 טו. גדולי החכמים³⁰ היו נוהגין פרוטה לעני קדם
28 כל תפלה ואחר כך מתפללין; שנאמר: אני בצדק
29 אחזה פניי.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(4) ש"כל מצוה שהיא תלויה בארץ (היינו חובת קרקע), אינה נוהגת אלא בארץ". (5) ודווקא בזמן שכל ישראל שם. (6) ידים פרק ד משנה ג: "בכל מעשה נביאים". (7) בבב. (8) [אף על פי שרחוקה היא יותר ממצרים ועמון ומואב ולפיכך תקנו בה מעשר שני בשביעית - סמוכה היא לארץ ישראל יותר מארצות אחרות]. (9) במשנה שם: "מצרים מעשה זקנים". ואף עמון ומואב מעשה זקנים. ולפי שלא היו רוב ישראל הולכים לשם, לא תקנו בה הנביאים. (10) שלא נכבשו על ידי סיחון ולא נתקדשו מעולם בקדושת ארץ ישראל. (11) כלומר, קרובים לארץ ישראל.

ב. ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות¹² שפכשן מלך ישראל¹³ או נביא¹⁴ מדעת רב ישראל¹⁵. וזהו הנקרא פבוש רבים. אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן¹⁶ מקום, אפילו מן הארץ שנתנה לאברהם - אינו נקרא ארץ ישראל כדי שיתנהגו בו כל המצוות. ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל ארץ ישראל לשבטים אף על פי שלא נכבשה, כדי שלא יהיה פבוש יחיד¹⁷ כשיעלה כל שבט ושבט ויכבש חלקו.

(12) כולל גם הארץ שניתנה לאברהם. (13) בספרים אחרים נוסף "או שופט". (14) כמו שמצאנו ששמואל הנביא הוציא את ישראל למלחמה בפלשתים. (15) אבל שלא מדעת רוב ישראל, אינו אלא כיבוש יחיד, ואינו כיבוש, וכדעת רבי יוסי בעבודה זרה כא. (16) שלא מדעת רוב ישראל. (17) [שכיוון שחלקו לכל שבט חלקו כשהלכו לכבוש, הרי זה מדעת רוב ישראל].

ג. הארצות שפכשן דוד חוץ לארץ כנען, כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב¹⁸ וכיוצא בהן, אף על פי שמלך ישראל הוא ועל פי בית דין הגדול הוא עושה¹⁹ - אינן פארארץ ישראל לכל דבר ולא פחוצה לארץ לכל דבר, כגון בבבל ומצרים; אלא יצאו מפלל חוצה לארץ, ולהיותן פארארץ ישראל לא הגיעו. ומפני מה ירדו ממעלת ארץ ישראל? מפני שפכשן אותם קדם שפכשן כל ארץ ישראל, אלא נשאר בה משבצה עממים; ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואחר כך פכשן ארצות אחרות²⁰ - הנה פבושו כלו פארארץ ישראל לכל דבר. והארצות שפכשן דוד הן הנקראין סוּגָא.

(18) [אין זו אחלב שנזכרה בספר שופטים "אשר לא הוריש את יושבי עכו וגו' ואת אחלב", שהיא אינה חוצה לארץ. (19) [שהרי מלחמה זו היא מלחמת הרשות ולמלחמת הרשות אין המלך מוציא אלא על פי בית דין הגדול של שבעים ואחד, אבל במלחמת ארץ ישראל שהיא מלחמת מצוה אין צורך בבית הדין הגדול, ולפיכך לא הזכיר רבינו בהלכה הקודמת אלא רוב ישראל]. (20) על פי בית דין הגדול, אבל שלא על פי בית דין הגדול אינו מתקדש בקדושת ישראל, לא יהא אלא ארץ ישראל גופה, שאף היא

1 הוא בכלל ארור הגבר אשר יבטח באדם. וכל מי
2 שצריך לטל ואינו יכול להיות אלא אם כן נוטל,
3 כגון זקן או חולה או פעל וסורין, ומגיס דעתו
4 ואינו נוטל - הרי זה שופך דמים⁴⁶, ומתחייב בנפשו,
5 ואין לו פצצרו אלא חטאות ואשמות. וכל מי
6 שצריך לטל, וצער ודחק את השעה וניה חיי צער
7 כדי שלא יטריח על הצבור - אינו מת מן הזקנה
8 עד שיפרנס אחרים משלו⁴⁷. ועליו ועל כל פיוצא
9 בזה נאמר: ברוך הגבר אשר יבטח בפי.

(45) גירסת המשנה ב'ירושלמי' פאה פ"ח מ"ט. (46) כן הוא שם. ועי' בר"ש שם. (47) משנה שם, ועיי"ש בר"ש, שאף הוא חילק כן, בין אם אינו יכול להספיק לפרנסתו, שהוא שופך דמים, לבין אם יכול להספיק, שהוא בכלל "ברוך הגבר אשר יבטח בה".

סלקו להו הלכות מתנות עניים בסיעתא דשמיא

יום שלישי י"א מנחם-אב ה'תשפ"א

הלכות תרומות

10 יש בכללן שמונה מצוות. שתים מצוות עשה, ושש
11 מצוות לא תעשה, וזה הוא פרטן: (א) להפריש
12 תרומה גדולה¹. (ב) להפריש תרומת מעשר. (ג) שלא
13 זקדים תרומות ומעשרות זה לזה אלא פריש על
14 הסדר. (ד) שלא יאכל זר תרומה. (ה) שלא יאכל
15 אפילו תושב כהן או שכיר תרומה. (ו) שלא יאכל
16 ערל תרומה. (ז) שלא יאכל כהן טמא תרומה. (ח)
17 שלא תאכל חללה תרומה ולא מורס מן הקדשים².
18 ובאור מצוות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

19 (1) יבאר התרומות והמעשרות היכן נוהגים. אי זו היא ארץ ישראל וסוריא וחוצה לארץ. גוי שקנה קרקע בארץ ישראל, ופירות הגוי שגדלו בקרקע שקנה מארץ ישראל. הקונה שדה בסוריא או הקונה קרקע מן הגוי בסוריא. ישראל שהיה לו קרקע והוריד לה אריס ושלח לו פירות. ישראל וגוי שלקחו שדה בשותפות. ופירות ארץ ישראל שיצאו לחוצה לארץ, או איפכא. ודין אילן שנוטה לארץ ועומד בחוצה לארץ, או איפכא. תרומות ומעשרות בזמן הזה אם הם מן התורה. (2) ובכלל ההפרשה גם הנתינה. (3) היינו חזה ושוק של קדשים קלים.

20 א. התרומות והמעשרות אינן נוהגין מן התורה אלא
21 בארץ ישראל⁴, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית⁵.
22 ונביאים התקינו⁶, שיהיו נוהגות אפילו בארץ שנעזר,
23 מפני שהיא סמוכה לארץ ישראל⁸ ורב ישראל הולכין
24 ושבים שם. והתקמים הראשונים⁹ התקינו, שיהיו
25 נוהגות אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב¹⁰, מפני
26 שהם סביבות לארץ ישראל¹¹.

הקדושה השנייה שלא היה בה כיבוש כלל, אלא חזקה ברשיון המלך כורש, ועל ידה נתקדשה הארץ - אף על פי שנכבשה, כיוון שלא בטלו קנייני החזקות של כל אחד ואחד מישראל על ידי הכיבוש הכללי - לא בטלה הקדושה גם אחרי שעשה כל יחיד ויחיד מהגויים קניין פרטי בקרקע שזכה בה, כיוון שהקניין הזה אינו אלא קניין יחיד, כמבואר למעלה, אין קניין לגוי להפקיע את ארץ ישראל מקדושתה. (29) כלומר, לא כבשום ולא קדשום. (30) כלומר, מעשר עני. (31) ואף על פי ששביעית נהגת בהם מדרבנן - חייבים בתרומה ובמעשר עני בשביל העניים. (32) הוא רבי - רבי יהודה הנשיא. (33) ופטרה מן מעשרות, כמו אשקלון. והיינו "מפני שלא היו ישראל מצויין שם כל כך והיו מקומות רחוקים מעיקר מקומות הישוב של כיבוש שני". (34) שלא כבשוה עולי בבל. (35) כן מפורש בירושלמי שם, שרבי השתתף בעת שפטרה מן המעשרות.

- 17 ו. נמצא כל העולם לענן מצות התלויות בארץ
- 18 נחלקת לשלש מחלוקות: ארץ ישראל, וסוריא,
- 19 וחוצה לארץ. וארץ ישראל נחלקת לשנים: כל
- 20 שהחזיקו עולי בבל - חלק אחד; וכל שהחזיקו
- 21 עולי מצרים בלבד - חלק שני. וחוצה לארץ נחלקת
- 22 לשנים: ארץ מצרים ושמעון³⁶ ועמון ומואב -
- 23 המצות נהגות בהם מדברי סופרים ונביאים; ושאר
- 24 הארצות - אין תרומות ומעשרות נהגות בהן.

(36) היא נזכרת בתורה: "ותהי ראשית ממלכתו בבל וארץ ואכד וכלנה בארץ שמער".

- 25 ז. אי זו היא ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים? מרקם
- 26 שהוא במזרח ארץ ישראל עד הים הגדול³⁷;
- 27 מאשקלון שהיא לדרום ארץ ישראל עד עפו שהיא
- 28 בצפון³⁸. היה מהלך מעכו לכזיב³⁹: כל הארץ שעל
- 29 ימינו, שהוא מזרח הדרך⁴⁰ - הרי היא בחזקת חוצה
- 30 לארץ⁴¹, וטמאה משום ארץ העמים⁴², ופטורה מן
- 31 המעשר ומן השביעית, עד שיודע לה שאותו
- 32 המקום מארץ ישראל⁴³; וכל הארץ שעל שמאלו,
- 33 שהוא מערב הדרך - הרי היא בחזקת ארץ ישראל,
- 34 וטהורה משום ארץ העמים, וחיבת במעשר
- 35 ובשביעית, עד שיודע לה שאותו מקום חוצה
- 36 לארץ. וכל ששופע ויורד מטורי אֶמְנוֹם⁴⁴ ולפנים⁴⁵
- 37 - ארץ ישראל⁴⁶; מטורי אֶמְנוֹם ולחוץ⁴⁷ - חוצה
- 38 לארץ. והנסים שבים⁴⁸ - רואין אותן באלו חוט
- 39 מתוח עליהם מטורי אֶמְנוֹם ועד נחל מצרים⁴⁹, מן
- 40 החוט ולפנים⁵⁰ - ארץ ישראל, מן החוט ולחוץ⁵¹ -
- 41 חוצה לארץ. וזו היא צורתה:

(37) שהוא הגבול שבמערב, שנאמר: "וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול". (38) [לדעת הרמב"ם נכבשה עכו על ידי עולי מצרים ולמד כן ממה שנאמר "אשר לא הוריש את יושבי עכו וגו' וישב האשרי בקרב הכנעני". ואף על פי שמפורש נאמר: "לא הוריש" - גם בבית שאן נאמר כן "ולא

אינה מתקדשת אלא בכיבוש שהיא מדעת רוב ישראל. ולא כדעת התוספות בגיטין שם שאף אם כבשה יחיד מתקדשת.

- 1 ד. סוריא - יש דברים שהיא בהן בארץ ישראל²¹,
- 2 ויש דברים שהיא בהן בחוצה לארץ²². והקונה בה
- 3 קרקע - בקונה בארץ ישראל לענן תרומות
- 4 ומעשרות ושביעית. והפל בסוריא מדברי סופרים²³.

(21) שאוירה טהור ושהקונה בה בית מן הגוי, מותר לו לומר לגוי לכתוב שטר אפילו בשבת ולעניין תרומות ומעשרות ושביעית. (22) שעפרה טמא, והמביא גט מסוריא כמביא מחוצה לארץ וצריך לומר: בפני נכתב ובפני נחתם. והמוכר עבדו לסוריא כמוכר לחוצה לארץ. (23) שמן התורה "כיבוש יחיד לאו שמה כיבוש".

- 5 ה. כל שהחזיקו²⁴ עולי מצרים ונתקדש קדשה
- 6 ראשונה - פיון שגלו בטלה קדשתו; שקדשה
- 7 ראשונה, לפי שהיתה מפני הכפוש בלבד²⁵, קדשה
- 8 לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא. פיון שעלו בני
- 9 הגולה²⁶ והחזיקו במקצת הארץ²⁷, קדשוה קדשה
- 10 שניה העומדת לעולם, לשעתה ולעתיד לבוא²⁸.
- 11 והניחו אותם המקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים
- 12 ולא החזיקו בהם עולי בבל כשהיו²⁹, ולא פטרום
- 13 מן התרומה והמעשרות³⁰, כדי שייסמכו עליהם
- 14 עניים בשביעית³¹. ורבינו הקדוש³² התיר בית שאן
- 15 מאותם המקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל³³.
- 16 והוא נמנה על אשקלון³⁴ ופטרה מן המעשרות³⁵.

(24) כלומר, קנו בכיבוש. (25) וכיוון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש". (26) בימי עזרא. (27) ש"הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל". (28) בהלכות בית הבחירה שם כתב: "וכיוון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש היום ואף על פי שנלקח הארץ ממנו". והכסף משנה שם תמה: "איני יודע מה כח חזקה גדול מכח כיבוש, ולמה לא נאמר בחזקה גם כן משנלקחה הארץ מידינו בטלה חזקה, ותו בראשונה שנתקדשה בכיבוש וכי לא היה שם חזקה"? [אולם הדברים מתבארים על פי ההקדמות שלפנינו: א. הכסף משנה כתב, שמלך גוי קונה קניין הגוף בכיבוש מלחמה, משום "דינא דמלכותא דינא", ב. בשיטה מקובצת כתב, ש"דינא דמלכותא" אינו הקנאה ליחיד, אלא הוא צריך לעשות קניין. הרי שכיבוש אינו אלא קניין כללי, למלכות הכובשת, אבל לא ליחידים שבאותה מלכות. ג. רבינו פוסק להלכה, שאין קניין לגוי להפקיע את ארץ ישראל מקדושתה. מעתה הדברים מבוארים: הקדושה הראשונה הייתה על ידי הכיבוש הכללי, ואף על פי שהיו אחר כך חזקות של כל אחד ואחד לקנות חלקו, כמפורש בקידושין כו. בברייתא של ר' ישמעאל - לא נתכוונו לקדש בהן את הארץ, מאחר שכבר נתקדשה על ידי הכיבוש הכללי, ומכיוון שהכיבוש הזה, הכללי, בטל על ידי הכיבוש, הקניין הכללי של הגויים - בטלה הקדושה, אבל

בְּקִדְשָׁתָהּ⁶². לְפִיכָּךְ, אִם חָזַר יִשְׂרָאֵל וּלְקַחָהּ מִמֶּנּוּ -
אֵינָהּ כְּכַבּוּשׁ יָחִיד⁶³, אֲלֵא מִפְּרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעֲשֹׂרוֹת
וּמִבְּיֵא בִּפְּוֹרִים. וְהַכֹּל מִן הַתּוֹרָה, בָּאֵלוּ לֹא נִמְכְּרָה
לְעוֹבֵד פּוֹכְבִּים וּמִזְלוֹת מְעוֹלָם⁶⁴. וַיֵּשׁ קִנְיָן לְעוֹבֵד
פּוֹכְבִּים בְּסוּרֵיָא⁶⁵ לְהַפְקִיעַ מִן הַמַּעֲשֹׂרוֹת⁶⁶ וּמִן
הַשְּׂבִיעִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

61) שאין קניין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מידי מעשר.
62) [שאם קנה הישראל מפירותיה חייב הוא להפריש מהם
תרומות ומעשרות מן התורה]. 63) שאינו כיבוש ואינו
חייב שם במעשר מן התורה. 64) [לעניין תרומות
ומעשרות אין צורך שיקנה ממנו בחזרה את הקרקע, ואפילו
אם לא קנה אלא את הפירות ומרחם, חייב להפריש תרומות
ומעשרות מן התורה ואם קנה אותם לפני עונת המעשרות,
חייבים גם בנתינה. ומה שכתב רבינו, "חזר ישראל ולקחה
ממנו" אינו אלא משום ביכורים, שאף הלוקח פירות
מישראל אינו מביא ביכורים, אלא אם קנה גם גוף הקרקע.
וכן כתב רבינו "המוכר שדהו לגוי וחזר ולקחה ממנו הרי
זה מביא ממנה ביכורים מן התורה". 65) שהכל בה
מדברי סופרים. 66) אם קנה הפירות בלבד, ולא קנה
הקרקע.

יֵא. פִּירוֹת הָעוֹבֵד פּוֹכְבִּים שֶׁגָּדְלוּ בְּקִרְקַע שְׂקֵנָה
בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל: אִם נִגְמְרָה מְלֹאכְתָּהּ בְּיַד עוֹבֵד
פּוֹכְבִּים וּמִרְחָן⁶⁷ הָעוֹבֵד פּוֹכְבִּים - פְּטוּרִין מִפְּלוֹם⁶⁸;
שֶׁנֶּאֱמַר: דִּגְנָךְ - וְלֹא דִגְן עוֹבֵד פּוֹכְבִּים⁶⁹. וְאִם לָקַח
יִשְׂרָאֵל אַחֵר שְׁנֵת־לָשׁוֹ קֶדֶם שֶׁתִּגְמַר מְלֹאכְתָּהּ, וּגְמָרָן
יִשְׂרָאֵל⁷⁰ - תִּיבִין בְּכָל מִן הַתּוֹרָה. וּמִפְּרִישׁ תְּרוּמָה
גְּדוּלָּה וְנוֹתְנָה לַפֶּה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וּמוֹכְרָה
לַפֶּה⁷¹, וּמַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן הוּא שְׁלוֹ. מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹמֵר
לְלוֹי בַּמַּעֲשֵׂר וְלַפֶּה בַּתְּרוּמַת מַעֲשֵׂר: אֲנִי בָּאתִי מִכֶּם
אִישׁ שְׂאִין אֶתֶם יְכוּלִין לְטַל מִמֶּנּוּ פְּלוֹם. וּמִפְּנֵי מָה
אָמְרוּ לֹא יִתֵּן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר לַפֶּה בַּתְּרוּמָה
גְּדוּלָּה⁷²? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּתְּרוּמַת מַעֲשֵׂר: כִּי תִקַּח
מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר⁷³; טָבֵל שְׂאֵתָה לֹקֵחַ
מִיִּשְׂרָאֵל - אֶתָּה מִפְּרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְנוֹתְנָה
לַפֶּה, אֲבָל טָבֵל שְׂאֵתָה לֹקֵחַ מִן הָעוֹבֵד פּוֹכְבִּים -
אֵין אֶתָּה נוֹתֵן לַפֶּה תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁהַפְּרִישׁ מִמֶּנּוּ,
אֲלֵא מוֹכְרָה לַפֶּה וְלֹקֵחַ דְּמִיָּה.

67) הוא גמר מלאכה. 68) [כיוון שנגמרה מלאכתם
ברשות הגוי ועל ידי הגוי, אבל אם מירחם הגוי כשהם ביד
ישראל הם חייבים במעשר מדבריהם, וכמו כן אם מירחם
הישראל כשהם ביד גוי אף הם חייבים]. 69) רוצה לומר:
ולא דיגון עובד כוכבים, כמו שאמרו בגיטין מז. "דגנך ולא
דיגון גוי" (כלומר, ולא מירוח גוי) וכתב רבינו בתשובה
"בעניין מירוח הגוי יראה לי שמירוח הגוי שגזרו חכמים
עליו והוא חייב במעשרות מדבריהם (משום גזירת בעלי
כיסין) שיש להם קרקעות הרבה וחסים על רוב מעשרות
ויקנוהו לגוי וימירחום הגוי ומפקע ליה ממעשר" הוא דגן
ישראל שמכרו ישראל לגוי אחר שבה לעונת המעשרות -

הוריש מנשה את יושבי בית שאן וגו'"/, ואף על פי כן אמרו
בחולין ז. שהיא מארץ ישראל. אבל מדברי רבינו (כאן
ולהלן הלכה ט), נראה שלא כבשוה גם עולי מצרים,
וכפשטות הפסוק הנ"ל, ורק בית שאן שנאמר בה (שם)
"וישם את הכנעני למס" - זהו כיבושה, אבל בעכו שלא
נאמר כן, אין זה כיבוש. וכמו כן לא נכבש על ידי עולי
מצרים כל השטח שמעכו ואילך לצפון מזרח (כדלהלן,
שהמהלך מעכו לכזיב - כל הארץ שהמזרח בה היא חוצה
לארץ), ולצד מערב עד טורי אמנום כבשו עולי מצרים,
ואילו עולי בבל לא כבשו משטח זה אלא עד כזיב בלבד.
39) היא אכזיב שנזכרה בשופטים שם, והיא צפונה מעכו.
40) שכיוון שהולך מעכו לכזיב צפונה, לעולם ימינו הוי
למזרח הדרך. 41) שלא כבשוה גם עולי מצרים.
42) היא תקנת יוסי בן יעוצר ויוסי בן יוחנן איש ירושלים.
43) שכבשוה גם עולי בבל. 44) הוא הר ההר הנזכר בספר
במדבר בגבולה הצפונית של ארץ ישראל ותרנגם יונתן שם:
"טוורוס אומנים". 45) לדרום. 46) [פרט למקומות
שבצפון מזרח לעכו, שהם חוצה לארץ]. 47) היינו
לצפון. 48) איי הים שבמערב. 49) והוא תחום ארץ
ישראל, כמו שנאמר: "ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים".
ומהו נחל מצרים? - יש אומרים שהוא הנילוס, ויש אומרים
שהוא "וואדי אל עריש". אבל צריך עיון שהרי למעלה כתב
שהגבול הדרומי הוא אשקלון. 50) לצפון. 51) לדרום.

ח. מֵהֵיכָן הִחֲזִיקוּ עוֹלֵי בָּבֶל? מִכְּזִיב וּלְפָנֵים⁵² בְּנִגְדַּ
הַמְּזֻרָח⁵³. וּמִכְּזִיב⁵⁴ וְלַחוּץ⁵⁵ עַד אֲמֵנָה, וְהִיא אֲמֵנָה,
וְעַד הַנְּהָר⁵⁶, וְהוּא נַחַל מִצְרַיִם - לֹא הִחֲזִיקוּ בּוֹ⁵⁷.
וּכְזִיב עֲצָמָה - לֹא הִחֲזִיקוּ בָּהּ.

52) היינו לדרום. וכן מפורש בשביעית שם: "כל שהחזיקו
עולי בבל מארץ ישראל ועד כזיב". 53) [היינו לצד
מערב]. 54) כלומר, אבל מכזיב. 55) היינו לצפון.
56) בדרום. 57) כלומר, לא החזיקו בו עולי בבל, אלא
עולי מצרים.

ט. אִי זֶה הִיא סוּרֵיָא? מֵאַרְץ יִשְׂרָאֵל וּלְמִטָּה⁵⁸ בְּנִגְדַּ
אֲרָם נְהִרִים וְאֲרָם צוֹבָה, כָּל יַד פֶּרֶת עַד בָּבֶל, כְּגוֹן
דְּמִשְׁק וְאַחֲלָב וְתָרְן וּמִגְבֹּת וּכְיֹצֵא בֵּהֶן עַד שְׁנֵעַר.
וְצֹהַר - הִרִי הִיא פְּסוּרֵיָא. אֲבָל עַכּוֹ - חוּצָה לְאַרְץ⁵⁹,
כְּאִשְׁקוֹלֹן⁶⁰, וְהֵם תְּחוּמֵי אֲרֶץ יִשְׂרָאֵל.

58) [כלומר, מחוצה לה. וכתב "למטה" לפי שארץ ישראל
גבוהה מכל הארצות]. 59) כן הוא במשנה גיטין שם
(שרבינו מפרש לעניין כיבוש עולי מצרים): "ועכו כצפון",
הרי שגם עולי מצרים לא כבשוה. 60) במשנה שם:
"ואשקלון כדרום". ולדעת רבינו, היינו שלא כבשוה אפילו
עולי מצרים, כנ"ל לגבי עכו. אבל כבר העירו התוספות
מהפסוק המפורש: "ויילכוד יהודה וגו' ואת אשקלון". ואולי
היו שני אשקלון (רדב"ז). אבל מה שכתב רבינו "עכו חוצה
לארץ כאשקלון", שמשמע שבאשקלון פשוט לו יותר שהיא
חוצה לארץ, צריך עיון מניין לו זה.

י. עוֹבֵד פּוֹכְבִּים וּמִזְלוֹת שֶׁקֵּנָה קִרְקַע בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל
11 - לֹא הִפְקִיעָה מִן הַמַּעֲשֹׂרוֹת⁶¹, אֲלֵא הִרִי הִיא

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שלישי י"א מנחם-אב - ספר זרעים - הלכות תרומות קסט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יד. מכר עובד פוכבים לישראל פרות מחברין אחר
שכבאו לעונת המעשרות, ומרחן העובד פוכבים⁷⁹
ברשות ישראל - אינן חביבין בתרומה ומעשרות;
הואיל וכבאו לעונת המעשרות ברשות עובד פוכבים
ומרחן העובד פוכבים, אף על פי שהן ברשות
ישראל.

(79) הרי הם כפירות הגוי (מאחר שהיו בידו בעת עונת
המעשרות) שמרחן גוי, שפטורים מכלום.

טו. הקונה שדה בסוריא⁸⁰ - חביב בתרומות
ומעשרות מדבריהם כמו שיתחביב מן התורה הקונה
בירושלים, כמו שבארנו⁸¹. אבל הקונה פרות מן
העובד פוכבים⁸² בסוריא, בין תלושין בין מחברים,
אפלו קדם שכבאו לעונת המעשרות, אף על פי
שמרחן ישראל, הואיל ואינו מקרקע שלו - פטור.

(80) וזרעה הישראל, שאפילו היו בה פירות שלא הגיעו
לעונת המעשרות - חייב לעשר. (81) [למעלה הלכה ד,
שאף שיש קניין לגוי בסוריא להפקיע מידי מעשרות - כיוון
שחזר וקנה ממנו הקרקע, נתחייבה, שאף על פי שקניין זה
אינו אלא ככיבוש יחיד, חייב על כל פנים מדרבנן, שהרי
כל עיקר חיובה של סוריא מדרבנן היא מטעם כיבוש יחיד.
(82) [במעשרות פרק ה משנה ה: "הלוקח שדה ירק בסוריא
וכו" ורבינו שינה וכתב "פירות", וייתכן כי טעמו משום
שאמרו בירושלמי וכן פסק רבינו, שאין מפרשין תרומות
ומעשרות על הירק בחוצה לארץ ואפילו במקומות
שמפרשים בהם מעשרות].

טז. קנה קרקע מן העובד פוכבים בסוריא ופרות
מחברין בה: אם הגיעו לעונת המעשרות ביד
העובד פוכבים - פטורין; ואם עדין לא הגיעו
לעונת המעשרות, הואיל וקנה אותם עם הקרקע -
חביב לעשר.

יז. ישראל שהיה אריס לעובד פוכבים בסוריא -
פרותיו פטורין מן המעשרות; לפי שאין לו בגוף
הקרקע כלום⁸³, ויש לעובד פוכבים קנין בסוריא
להפקיע מן המעשרות, כמו שבארנו. וכן החוכר
והמקבל והשוכר⁸⁴ שדה מן העובד פוכבים בסוריא
- פטור מן התרומות ומן המעשרות.

(83) והרי הוא כקונה פירות. (84) ששכירות אינה קניין
הגוף.

יח. ישראל שלקח בסוריא שדה מן העובד פוכבים
עד שלא הביאה שלישי, וחזר ומכרה לעובד פוכבים
מאחר שהביאה שלישי, אם חזר ישראל ולקחה⁸⁵
פעם שנייה - הרי זה חביב בתרומות ומעשרות, שהרי
נתחייבה ביד ישראל⁸⁶.

(85) כלומר, לקח הקרקע. (86) כיוון שהקרקע ביד ישראל,

חייב - משום בעלי כיסין וכו' אבל דגן הגוי עצמו שמרחו
הגוי, מעולם לא נגזרה עליו גזרה, אלא פטור הוא לגמרי
כדאמרינן התם וכו' דגגן ולא דגון גוי וכו' וכל אלו הדברים
מבוארים הן בתחילת הלכות תרומה מחיבור זה שהוא
משנה תורה". (70) [כלומר, דווקא אם נתמרחו כשהם
ברשות ישראל, ועל ידו, אז הם חייבים במעשר מן התורה,
אבל אם נתמרחו על ידי גוי כשהם ברשות הישראל, אינם
חייבים אלא מדבריהם, וכמו כן אם נתמרחו על ידי ישראל
כשהם ברשות גוי אינם חייבים במעשר מן התורה אלא
מדרבנן. וכן כתב רבינו בתשובה "ואם היה ישראל הוא
אשר מרח אותם הטבלים וביד ישראל נגמרו, הוא חייב".
(71) לפי שהיא שלו כמו המעשר, אלא שאסורה לו באכילה,
ולפיכך מוכרה לכהן. (72) בנתינה, אלא מוכרה.
(73) וגומר "והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר".
אבל תרומה גדולה, שלא נזכרה באותו פסוק - דינה בנתינה
לכהן.

יב. מכר העובד פוכבים הפרות שלו לישראל בשהן
מחברין בקרקע: אם עד שלא בא לעונת המעשרות
ונגמרו ביד ישראל - חביבין בכל, ונותן התרומות
והמעשרות לבעלים⁷⁴; ואם מכרן אחר שכבאו לעונת
המעשרות - מפריש תרומת מעשר ומעשר, ונותן
מהן לבעלים לפי חשבון⁷⁵. כיצד? לקח תבואה
ורועה מן העובד פוכבים אחר שהביאה שלישי
ונגמרה ביד ישראל - מפריש תרומות ומעשרות
כמו שבארנו, ונותן שני שלישי המעשר ללוי ושני
שלישי תרומת מעשר לכהן, ומוכר לו השלישי.

(74) התרומה ותרומת מעשר לכהן והמעשר ללוי. ומקור
הלכה זו במעשרות פרק ה משנה ה, שהלוקח שדה ירק
בסוריא עד שלא בא לעונת המעשרות - חייב, הרי שגם
בסוריא שיש בה קניין לגוי להפקיע מידי מעשרות אם
קנה הישראל לפני שהגיע לעונת המעשר - נתחייבו ביד
ישראל. והוא הדין לארץ ישראל לענין חיוב נתינה לכהן.
(75) גם זה נלמד מהמשנה הנ"ל בסוריא, שרבי אומר שאם
בא לעונת המעשרות חייב לעשר לפי חשבון והוא הדין
בארץ ישראל לענין נתינה לכהן. ותרומה גדולה נותן כולה
לכהן.

יג. ישראל שמכר פרותיו לעובד פוכבים קדם
שכבאו לעונת המעשרות וגמרו העובד פוכבים -
פטורין מן התרומה ומן המעשרות⁷⁶. ואם אחר
שכבאו לעונת המעשרות, אף על פי שגמרו העובד
פוכבים - חביב בכל מדבריהם⁷⁷. וכן העובד פוכבים
שגמר פרות ישראל, הואיל ודגונן ביד עובד
פוכבים - אינן חביבין בתרומה ומעשרות אלא
מדבריהם⁷⁸.

(76) שהם כפירות הגוי שמרחן הגוי, שפטורים מכלום.
(77) הרי הם כפירות ישראל, מאחר שהיו בידו בעת עונת
המעשרות, ופירות ישראל שנתמרחו ביד גוי חייבים
מדרבנן. (78) משום גזירת בעלי כיסין.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

במעשרות ובחלה בארץ ישראל, שוב לא נפטרו בחוצה לארץ. (95) דמאי פרק ו משנה יא: "המוכר פירות בסוריא ואמר משל ארץ ישראל הן חייב לעשר". (96) במעשרות - לפני המירוח, ובחלה - לפני הגלגול. (97) והוא הדין לחלה. (98) בחוצה לארץ. (99) בין במעשר ובין בחלה. ואם נקבעו בארץ ישראל חייבים בכל מן התורה.

כג. עפר חוצה לארץ שפא בספינה¹⁰⁰ לארץ, בזמן שהספינה גוששת¹⁰¹ לארץ - הרי הצומח בו חייב בתרומה ומעשרות ושביעית בצומח בארץ ישראל עצמה.

(100) של עץ, שאף על פי שאינה נקובה, דינה כנקובה, לפי שהרטיבות עוברת דרך העץ. (101) "דבקה בארץ וגוש - כמו עפר".

כד. אילן שעומד בחוצה לארץ ונופו נוטה לארץ, או עומד בארץ ונופו נוטה לחוצה לארץ - הכל הולך אחר העקרה¹⁰². היו מקצת שרשי בארץ ומקצתן חוצה לארץ, אפילו היה צחיח סלע מבדיל ביניהן¹⁰³ - הרי טבל וחלין מערבין זה בזה¹⁰⁴.

(102) שאם העיקר בחוצה לארץ אף על פי שנופו נוטה לארץ, פטור הוא מתרומות ומעשרות. ואף על פי שאחר המירוח בארץ, הם חייבים בתרומות ומעשרות מן התורה - לפני המירוח הם פטורים לגמרי ואף אם תרם מהם בעודם בשיבולים, אין תרומתו תרומה כמו בפירות של גוי. ואם העיקר בארץ ישראל, אף על פי שנופו נוטה לחוצה לארץ - דינו כארץ ישראל, ואם הפריש בשיבולים, תרומתו תרומה ומעשרותיו מעשר. אלא שאם מירח בחוצה לארץ, פטור הוא מתרומות ומעשרות. (103) וכל אחד מובדל מחבירו. (104) כרבי שם. שלמעלה האוויר מבלבלם ומערבם, וכדבר שהוא מן התורה אמרו: "אין ברירה" וכן אמרו בשותפות גוי וישראל, שטבל וחלין מעורבין זה בזה.

כה. עצים נקוב שהיה בו זרע שלא השריש¹⁰⁵, והיה עקרו בארץ ונופו חוצה לארץ - הולכים אחר הנוף.

(105) חוץ לנקב בתוך קרקע ארץ ישראל, שאם השריש בוודאי הולכים אחר העיקר.

כו. התרומה בזמן הזה, ואפילו במקום שהחזיקו עולי בבל, ואפילו בימי עזרא - אינה מן התורה, אלא מדבריהן¹⁰⁶. שאין לה תרומה של תורה אלא בארץ ישראל בלבד, ובזמן שקל ישראל שם; שנאמר: כי תבואו - ביאת פלכם, כשהיו בירשה ראשונה וכמו שהן עתידין לחזור בירשה שלישית, לא כשהיו בירשה שניה שהיתה בימי עזרא, שהיתה ביאת מקצתן, ולפיכך לא חובה אותן מן התורה. וכן יראה לי, שהוא הדין במעשרות¹⁰⁷, שאין חבין בזמן הזה אלא מדבריהם בתרומה¹⁰⁸.

(106) כן הוא בפסחים מד. "הנח לתרומה בזמן הזה דרבנן".

וגם עונת המעשרות והמירוח בידו, אבל אם לא חזר ולקח הקרקע ממנו, אין ישראל חייב לעשר, שהרי זה כלוקח פירות מן הגוי קודם שבאו לעונת המעשרות, שפטור אף על פי שמירחם הישראל.

יט. ישראל שהיה לו קרקע בסוריא והוריד לה ארס, ושלח לו הארס פרות⁸⁷ - הרי אלו פטורים; שאני אומר: מן השוק לקחן. והוא שהיה אותו המין מצוי בשוק⁸⁸.

(87) בירושלמי שם נוסף: "ואמר הרי אלו מעושרין". (88) ואפילו יש מאותו המין בשדהו, שספק דרבנן לקולא.

כ. שתפות העובד פוככים - חבית בתרומות ומעשרות. כיצד? ישראל ועובד פוככים שלקחו שדה בשתפות, אפילו חלקו שדה בקמתה⁸⁹, ואין צריך לומר אם חלקו גדישה⁹⁰ - הרי טבל וחלין⁹¹ מערבין בכל קלח וקלח מחלקו של עובד פוככים, אף על פי שמרחין העובד פוככים. וחייבם מדבריהם⁹², כמו שבארנו.

(89) שיש מקום לומר שהוברר הדבר למפרע שחצייה זה של ישראל וחצייה זה של גוי, אף על פי כן אמרו אין ברירה. (90) שבזה גם רבן שמעון בן גמליאל מודה שאין ברירה, שהרי נתערבו השיבולים. (91) המדובר כשהגוי מירח, ואם כן שלו פטור לגמרי, ושל הישראל חייב מדרבנן. (92) וקיימא לן בדרבנן יש ברירה - כיוון שעיקר חיוב הפירות בארץ ישראל הוא מן התורה, אין בהם ברירה, כמו בדבר שהוא מן התורה.

כא. במה דברים אמורים? בארץ ישראל, שהמעשרות של תורה, ובשל תורה אין ברירה; אבל אם לקחו שדה בסוריא, הואיל והמעשרות שם מדבריהם, אפילו חלקו הגדיש - חלקו של עובד פוככים פטור מכלום⁹³.

(93) שבדרבנן יש ברירה, וכאילו הוברר מתחילה שחלק שלקח הגוי לא היה מעולם של ישראל. [ולא הזכיר כאן רבינו מי מרח את הפירות. וייתכן כי אם מירחם הגוי, גם חלקו של ישראל פטור, שלא חייבו מירוח הגוי בפירות של ישראל משום גזירת בעלי כיסין, אלא בארץ ישראל שחייבת מן התורה].

כב. פרות ארץ ישראל שצא חוצה לארץ⁹⁴ - פטורין מן החלה ומן התרומות ומן המעשרות; שנאמר: אשר אני מביא אתכם שמה - שמה אתם חבין, בחוצה לארץ - פטורין. ואם יצאו לסוריא - חבין מדבריהם⁹⁵. וכן פרות חוצה לארץ שנכנסו לארץ⁹⁶ - חבין בחלה; שנאמר: שמה - שמה אתם חבין בין בפרות הארץ בין בפרות חוצה לארץ. ואם נקבעו למעשר⁹⁷ ביד ישראל⁹⁸ אחר שנכנסו לארץ - חבין במעשרות מדבריהם⁹⁹.

(94) לפני המירוח, ובחלה - לפני הגלגול. אבל אם נתחייבו

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – יום רביעי י"ב מנחם-אב – ספר זרעים – הלכות תרומות קעא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

107) שהרי הוקשו התרומות והמעשרות אלו לאלו. 108) וכן כתב רבינו בפירושו לתלמוד מסכת שבת סח. ש"מעשר בזמן הזה חיובו מדרבנן". ומה שכתב רבינו בתחילת הפרק, שהתרומות והמעשרות נוהגות בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, היינו לומר שאינם תלויים בבית המקדש, אבל תלויים בכיאת כולם.

יום רביעי י"ב מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק שני

1) יבאר הדברים שחייבים בתרומה. לקט ושכחה ופאה אם חייבים בתרומה. וכל הפטורים ממנה, ומן המעשר. ודין אם מוציאין תרומה מהארץ לחוצה לארץ או איפכא.

א. פל אכל אדם², הנשמר³, שגדוליו מן הארץ⁴ - חיב בתרומה, ומצות עשה להפריש ממנו⁵ ראשית לכהן. שגאמר: ראשית דגנך תירשך ויצהרך תתן לו; מה דגן תירוש ויצהר - מאכל בני אדם וגדוליו מן הארץ ויש לו בעלים, שגאמר 'דגנך', אף פל פיוצא בהן⁶ חיב בתרומות וכן במעשרות⁷.

2) ולא מאכל בהמה. במעשרות פרק א משנה א, נאמר: "כלל אמרו במעשר כל שהוא אוכל", ובשבת סח. אמרו: "מעשר במאכל אדם איתא, במאכל בהמה ליתא". 3) למעט הפקר. 4) מעשרות שם, למעט כמהין ופיטירות, שאינם גדלים (= יונקים) מן הארץ (פירוש המשנה שם, וראה למעלה פ"ב מהלכות מתנות עניים הלכה ב). 5) כלומר: חוץ מאיסור אכילה שיש עליו, כתוצאה מזה שחייב בתרומה, יש בו גם מצות-עשה להפריש. ועיין רש"י גיטין מז: ד"ה מדאורייתא. 6) הרי דעת רבינו, שכל הפירות חייבים בתרומה מדאורייתא (כסף-משנה). וראה להלן פ"א מהלכות מעשר הלכה ט. 7) בירושלמי מעשרות שם, למדו כן ממה שנאמר במעשר (דברים יד, כב): "עשר תעשר את כל תבואת זרעך". וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם, וצריך עיון.

ב. הפרשיני⁸, אף על פי שאינם מאכל אדם⁹, הואיל ואוכלין אותן בשני רעבון - חיבין בתרומה ומעשרות. הסיאה והאזוב והקורנית¹⁰ שזרען מתחלה לאדם¹¹ - חיבין במעשר. וכן פל פיוצא בהן¹². זרען למאכל בהמה, אף על פי שגמלך וחשב עליהן לאדם קשה מחרבין - פטורין; שמתחשבת חבור¹³ אינה פלוס¹⁴. עלו מאליהן בחצר: אם היא חצר המשמרת פרותיה¹⁵ - הרי אלו חיבין, שסתמן לאדם; ואם אינה משמרת פרותיה - פטורין¹⁶.

8) ירושלמי חלה פ"ד סוף הלכה ד. שגזרו עליהם בשלש שנות הרעב בימי דוד. 9) כלומר, אף מיעוט בני אדם אינם אוכלים אותם, שאם לא כן, חייבים במעשר כחרובין (להלן פ"א מהלכות מעשר שם). 10) שלשה אלו הם עשבים שצומחים בגנות ובבתים מבלי שיזרעו אותם (פירוש המשניות מעשרות פ"ג משנה ט). 11) נדה נא. 12) מינים הראויים גם למאכל אדם וגם למאכל בהמה.

ג. זרעוני גנה¹⁷ שאינן נאכלים, כגון זרע לפת וזרע צנון וזרע בצלים וכיוצא בהן¹⁸ - פטורין¹⁹ מן התרומה ומן המעשרות, מפני שאינן אכל אדם. אבל הקצח²⁰ - חיב²¹ בתרומה ובמעשרות.

17) "שאינם ראויים למאכל אדם, והפרי של אותו הזרע מאכל אדם" (פ"א מהלכות כלאים הלכה ח). 18) זרע שומים וזרע חציר (שם). 19) מעשרות פ"ה משנה ח. 20) נזכר בישעיה כח, כה: "והפיץ קצח וכמון". 21) כבית-הלל בעוקצין פ"ג משנה ו.

ד. תמרות²² של תלתן ושל חרדל ושל פול הלכן ושל צלף²³ והקפרסין²⁴ של צלף - פטורין, מפני שאינן פרי²⁵. במה דברים אמורים²⁶? בשזרען לזרע; אבל זרען לירק - הרי אלו חיבים. וכן האביונות²⁷ של צלף - חיבים, מפני שהן פרי.

22) פרחים (פיה"מ מעשרות פ"ד משנה ו). שכשמתחיל לצמוח נראה במקום צמיחתו כמין גרגיר (רע"ב). 23) מין אילן ששמו בערבית "אל נכר" (פירוש המשנה שם). 24) הוא השומר לפרי הצלף (ברכות לו:). 25) כלומר, אינם עיקר הפרי. משנה שם לדעת רבי עקיבא, שאמר "אין מתעשר אלא אביונות מפני שהן פרי". וסובר רבינו שבא לחלוק גם על תמרות של תלתן ושל חרדל ושל פול הלכן, שלדעת תנא-קמא חייבים הם במעשרות, ועל זה אמר ר"ע שאין מתעשר אלא עיקר הפרי. 26) ירושלמי שם הלכה ה (כסף-משנה). 27) שהן עיקר הפרי, כנ"ל.

ה. כסבר²⁸ שזרעה לזרע - ירק²⁹ פטור מן התרומה ומן המעשרות³⁰; וזעה לירק - מפריש תרומות ומעשרות מן הירקות ומן הזרע³¹. וכן השבת³² שזרעה לזרע - ירקה פטור; וזעה לירק - מתעשרת זרע וירק, ואינה מתעשרת זרין³³. וזעה לזרין³⁴ - מפריש תרומה ומעשרות מן הזרע ומן הירק ומן הזרין. וכן השתלים³⁵ והגרגר³⁷ שזרען לזרע³⁸ - מתעשרין זרע וירק. פיצד מתעשרין לזרע ולירק? שאם לקט הירק לאכלו - מפריש תרומה ומעשרות ואחר כך יאכל; וכשישב ויאסוף הזרע שלו - מפריש מן הזרע.

28) מעשרות שם משנה ה. והוא זרע גד הנזכר בתורה (פירוש המשנה בדמאי פ"א משנה א). 29) צ"ל: "ירקה". וכן הוא להלן בענין שבת. וכן במשנה שם. והיינו הנכרת מן העלין (פירוש המשנה שם). 30) שכיין שזרעה לזרע, אין הירק חשוב. 31) כנראה שהוא מאכל אדם (ראה למעלה הלכה ג). 32) משנה שם, והוא מין תבלין הנקרא "אנעס". 33) גבעולים. ירושלמי שם כדעת חכמים. ודלא כר' אליעזר במשנה שם, שאמר שמתעשרת גם זירים. 34) ירושלמי שם. 35) כלומר, כשם שהשבת אינה

מתעשרת זירין, כמו כן שחלים אינם מתעשרים זירים, אף-על-פי שדינם שונה לענין ירק, אם זרעם לזרע. (36) הוא מין ירק. משנה שם כדעת חכמים. (37) כן שמו גם בערבית (פירוש המשנה שם). (38) ירושלמי שם.

ט. ואלו פטורין מן התרומה⁵² ומן המעשרות: 18
הלקט והשכחה והפאה⁵³ והפרט והעוללות⁵⁴, אפלו 19
העמיד מהן⁵⁵ פרי⁵⁶. ואם עשה מהן גרן בשדה - 20
הקבעו למעשרות⁵⁷, ומפריש מהן תרומה ומעשרות. 21
אבל אם עשה הגרן בעיר - פטורין⁵⁸; שהרי קול יש 22
להן, שהכל יודעין שהן לקט או שכחה או פאה. 23

(52) חלה פ"א משנה ג. (53) כל אלה הם הפקר לעניים, והפקר פטור ממעשרות. ולמדו כן ממה שנאמר במעשר (דברים יד, כט): "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך" - יצא הפקר, שידך וידו שוין (ירושלמי שם). (54) הפרט והעוללות לא נזכרו במשנה שם, אבל הואיל והם ממתנות עניים, הרי יש לעני חלק בהם, והרי הם ממועטים מהפסוק הנ"ל "כי אין לו חלק ונחלה עמך", יצאו אלו שיש לעני חלק בהם. (55) העני. (56) אף-על-פי שבירושלמי (כלאים פ"ו הלכה ב) אמרו "העושה כרי מן הלקט וכו' חייב וכו' מפני מראית העין" - פסק רבינו כדעת הבבלי (ברכות מ: וסוטה מג:). שלא הזכירו כרי אלא גורן (כסף-משנה). [נרצה לומר, שאין לחייבו אלא כשמירח פני הכרי, שאז הוא גמר מלאכה לכל העולם, ואז יש כאן מראית העין. אבל אם העמיד כרי ולא מירחו, אף-על-פי שאין דעתו למרחו, שמן הדין זהו גמר מלאכה לחייב בתרומות ומעשרות (פ"ג מהלכות מעשר הלכה יג) - מראית העין אין כאן, שאולי דעתו עוד למרחו]. (57) נתחייבו במעשר מדרבנן, שהרואה חושב שגדלו בשדהו (רש"י סוטה שם). (58) שם.

י. הלקט והשכחה⁵⁹ והפאה של עובד פוככים 24
ומזלות - חיבין בתרומה ומעשרות⁶⁰, אלא אם כן 25
הפקירי⁶¹. וכן התבואה והזיתים⁶² שלא הביאו שליש 26
- פטורין מן התרומה ומן המעשרות. ומנין יודע? 27
כל שזרעו ומצמח⁶⁴ - בידוע שהביאה שליש. 28
עבר והפריש מתבואה וזיתים שלא הביאו שליש - 29
אינה תרומה⁶⁵. 30

(59) פאה פ"ד משנה ט. (60) שאין הגוי חייב בלקט שכחה ופאה, ואם השאירם לעניים הרי זה כהפקר לעניים ולא לעשירים, שאינם הפקר (שם פ"ו משנה א). והרי הם פירות של גוי שחייבים בתרומות ומעשרות אם לא נתמרחו אצלו, שהרי אין קנין לגוי להפקיע הארץ מקדושתה (למעלה פ"א הלכות י"א). (61) לעניים ולעשירים, ואז הוא הפקר ופטור מתרומות ומעשרות (בהלכה הסמוכה). (62) מעשרות פ"א משנה ב: "התבואה והזיתים משיכניסו שליש". והביאה רבינו גם בפ"ב מהלכות מעשר הלכה ה. וכתבה כאן בכדי להשלים את רשימת הפטורים מתרומות ומעשרות שהתחיל בה בהלכה ט. (63) ירושלמי שם הלכה ב. (64) [לא כתב "שזורע ומצמיח", מפני שדין צמיחה לא נאמר אלא בתבואה ולא בזיתים, שבהם הדבר תלוי ב"פרי" ולא בצמיחה, ראה בהלכות מעשר שם הלכה ג והלכה ה]. (65) קידושין סב:

1 ו. הירקות, אף על פי שהן מאכל אדם - אינן חיבין 1
במעשרות אלא מדבריהן³⁹. לפי שנאמר במעשר: 2
תבואת זרעך⁴⁰ - תבואה וכיוצא בה; אבל הירקות 3
אינן בכלל התבואה. וכן יראה לי, שהוא הדין 4
בתרומה⁴¹. שהרי נאמר בה: דגנך תירשך ויצהרך - 5
פל הדומה לאלו; אבל תרומת הירק - מדבריהם, 6
במעשר. 7

(39) ירושלמי מעשרות פ"א הלכה א, ובבלי ראש השנה יב. (40) ירושלמי שם. (41) צריך עיון: הרי זה מפורש בירושלמי חלה פ"ד הלכה ד "אבל לירקות אפילו לתרומה גדולה לא חשו כהדא דתני איסי בן עקביא למעשרות לירקות מדבריהם". וכן הוא בבבלי זבחים עו. "בתרומת ירק דרבנן".

ז. אין מפרישין⁴² תרומות ומעשרות מן הירק 8
בחוצה לארץ, ואפלו במקומות⁴³ שאמרנו⁴⁴ 9
שמפרישין בהן מעשרות. וכן ירק הבא מחוצה 10
לארץ לארץ, אף על פי שיש עפר בעקריה⁴⁵ - הרי 11
זה פטור⁴⁶, ולא גזרו עליו⁴⁷. התבואה והקטנית⁴⁸ 12
שזרען לירק - בטלה דעתו אצל כל אדם, והירק 13
שלחן פטור, והזרע חיב בתרומה ומעשרות. 14

(42) ירושלמי חלה שם. (43) כגון שנער, מצרים, עמון ומואב. ולענין סוריא, ראה למעלה פ"א הלכה טו. (44) שם גם הלכה א. (45) וממשיך להוסיף גידולין בארץ. (46) כן הוא בירושלמי שם סוף הלכה (הגר"א ביו"ד סימן שלא, ס"ק יב). (47) אף-על-פי שפירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ חייבים במעשרות (למעלה פ"א הלכה כב) - בירק לא גזרו. (48) תוספתא שביעית פ"ב, אלא שהנוסחא שם משובשת (כסף-משנה). וכן בעירובין כט. "הפול והשעורים שזרען לירק בטלה דעתו, זרען חייב וירקן פטור".

ח. התלתן, אף על פי שאינו אכל אדם פשיקשו⁴⁹, 15
הואיל ורב האדם אוכלין אותו בתחלתן⁵⁰ - הרי הן 16
חיבין בתרומה ומעשר⁵¹. 17

(49) כן כתב גם להלן (פ"א הלכה ט): "ומפני מה הותרו הכהנים לחוף שערן בתלתן, מפני שאינו ראוי למאכל אדם" (מקור מהתוספתא תרומות פ"י). ועוד כתב להלן (פ"ב הלכה ז): "התלתן והכרשינים של תרומה הואיל ואינו מאכל אדם, הרי זה מותר לעשות את כל מעשיהם בטומאה" (מקורו במעשר שני פ"ב משנה ג). (50) שאם לא כן, לא היו מחייבים אותה בתרומות ומעשרות. וראה להלן. (51) מפורש במעשרות פ"א משנה ג "התלתן משתצמח" (וראה למעלה הלכה ד שהתמרות של התלתן אינן חייבות במעשר לפי שאינן פרי). ויש אומרים שאינם חייבים אלא

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום רביעי י"ב מנחם-אב - ספר זרעים - הלכות תרומות קעג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

תרומה. וראה למעלה פ"א הלכה כד, בדין תורם מפירות גוי לפני שמירחם הישראל. (72) מעשרות פרק ה משנה ח. ובפירוש המשנה שם: "שומין חריפים מאד ואינם ראויים לאכילה, והאוכלין ענינו יורדות דמעות, ולפיכך נקרא בעל בכי" (וראה להלן). (73) שם. ו"הוא בצל שאין לו אלא גלד אחד חריף מאד כשיקרב אל עין האדם מדרמע דמעות רבות, תרגום חשרת מים (שמואל-ב כב, יב) רכפת מיא, ואולי הם מיוחסים למקום מן המקומות" (פיה"מ שם). [ראה בפירוש רבינו אליהו מלונדריש שם, שכתב שבעל בכי, שם מקום, על דרך "בוכים" בשופטים ב, א]. (74) במשנה שם: "וגריסין הקלקין". ופירש רבינו שם: "ומן הפולים, מין אחד שהגרגרים שלו גדולים מרובעין מיוחסים למקום, והוא הידוע כגריס הקלקין". (75) "הם העדשים שהקצה האחד שלהם חד, ואולי המינים הם מדבריות, אינם נזרעים בגנות, וחזקתם מן ההפקר, ולפיכך פטורין מן המעשרות" (שם). (76) עוד מינים המנויים שם במשנה ובתוספתא [וראה להלן פ"ג מהלכות מעשר הלכה א, ובפ"ח מהלכות שמיטה ויובל הלכה ב].

יג. נתעבר דבר שחייב בתרומה בדבר שאינו חייב, כגון זיתים נקוף⁷⁷ שנתעברו בזיתים מסיק⁷⁸ וענבים עוללות בענבי בציר: אם יש לו פירות אחרות⁷⁹ - מוציא על החיוב לפי חשבון⁸⁰; ואם אין לו אלא אלו - מפריש תרומה ותרומת מעשר על הכל⁸¹, וכאלו הפל חייב בתרומה, ומפריש⁸² מעשר ראשון ושני לפי חשבון דבר החיוב⁸³.

(77) חלה פ"ג משנה ט. ובפיה"מ שם: "זיתים נקוף הם הזיתים שמלקטים העניים (והם זיתים של פאה - מלאכת שלמה שם. וכן נראה בערוך, ערך נקף ב). וזיתים נקוף העוללות אינם חייבים במעשרות". (78) "הם הזיתים שמלקטים בעלי בתים וכו', כי לקיטת הזיתים יקרא בלשון חכמים מסיקה" (שם). (79) מלבד אותן המעורבות. (80) לפי מה שיש באותו הדבר המעורב מזיתי מסיק בלבד. (81) המדובר כשמפריש התרומות והמעשרות לאחר שעשה מהם יין ושמן, שאז הכל בלול, ובכל טיפה וטיפה חיוב ופטור כפי מדת התערובת, ראה ראש השנה יג: (ר"ש, מלאכת שלמה, תפארת ישראל ומשנה ראשונה). וראה להלן פ"ג הלכה ד. (82) ממה שישאר בדבר המעורב. (83) "לפי מה שיש באותו הדבר המעורב מזיתי מסיק בלבד" (פירוש המשנה שם). היינו שמפריש מעשר ראשון ושני ועני על הכל, ומפריש ממעשר ראשון תרומת מעשר על הכל, אבל אינו חייב לתת ללוי ולעני, ולא לפדות מעשר שני אלא לפי חשבון. אבל תרומה ותרומת מעשר, שהן במיתה, נותן הכל, גם החולין המעורבים בהם - לכהן.

יד. התרומה - לפה, בין טהורה בין טמאה⁸⁴. אפלו נטמא הדגן או התירוש פלו קדם שיפריש⁸⁵ - הרי זה חייב להפריש ממנו תרומה בטמאה ולתנה לפה; שגאמר: ואני נתתי לך את משמרת תרומתי - אחת טהורה ואחת טמאה. הטהורה - נאכלת לפה, והטמאה - יהנו בשרפתה. אם היה שמן - מדליקין

יא. וכן ההפקר - פטור⁸⁶ מן התרומה ומן המעשרות, ואפלו הפקירו העובד פוכבים ומזלות לוי⁸⁷. אבל הזרע שדה הפקר - חייב⁸⁸ בתרומה ומעשרות.

(66) תרומות פ"א משנה ה, ומעשרות שם משנה א. (67) כמבואר בהלכה הקודמת מהמשנה בפאה (פ"ד משנה ט). [והשמיענו בזה, שאף-על-פי שהפקר הוא כמו נדר (נדרים פ"ב הלכה יד), וגוי אינו בדיני נדרים, ואינו מצווה על "בל יחל", (ירושלמי נזיר פ"ט הלכה א), ובכל זאת הפקירו הפקר. ועיין כסף-משנה וראה להלן. והנה בדפוס רומי איתא: "הפקירו הכל" (ועיין כסף-משנה). ואולי צ"ל "הפקיר הכרי", היינו שהפקיר לאחר שעשה כרי בלי מירוח, שאינו גמר מלאכה, (פ"ג מהלכות מעשר הלכה יג) אבל לאחר מירוח אין ההפקר פטור מן המעשרות, כמפורש בפאה פ"א משנה ו, ולהלן בהלכות מעשר שם הלכות כ"א]. (68) ירושלמי מעשרות שם הלכה א. והמדובר כשלא נתכוין לזכות בשדה על ידי הזריעה, שהיא אחת מקניני החזקה (פ"א מהלכות מכירה הלכה טז, ועיין בפ"ב מהלכות זכיה ומתנה הלכה א), ואף-על-פי-כן חייב במעשר, כיון שהתבואה אינה הפקר (רדב"ז).

יב. הפקיר קמה⁸⁹ וזכה בה, ועבר והפריש ממנה תרומה⁹⁰ - הרי זו תרומה. אבל אם הפקיר שבילים וזכה בהן, ועבר והפריש מהן תרומה - אינה תרומה⁹¹. וכן פל המפריש מדבר שאינו חייב תרומה - אינה תרומה. וכן במעשרות. דברים שאין דרך רב בני אדם לזרע בגנות ובשדות, אלא חזקתן מן ההפקר - פטורים מן התרומה ומן המעשרות. כגון השום פעל בכי⁹², ובצל של רכפה⁹³, וגריס הקלקלי⁹⁴, ועדשים המצריות⁹⁵, וכיוצא בהן⁹⁶.

(69) ירושלמי שם. (70) שהרי מין הדין היא פטורה, כמפורש בפ"ה מהלכות מתנות עניים הלכה כז, שהמפקיר כרמו וזכה בו פטור מן המעשרות. (71) בירושלמי שם (הובא בראב"ד): "מה בין קמה לשבילים? קמה עד שלא הפקירה עבר והפריש ממנה תרומה אינה תרומה (וכשהפקירה לא הפקיע כלום - ראב"ד), שבילים עד שלא הפקירו עבר והפריש מהן תרומה, הרי זו תרומה" (וכשהפקירים - הפקיע אותם מן התרומה ונפטרו - ראב"ד). [וטעם הדבר נראה על-פי מה שכתב הראב"ד בסוף דבריו, שאם עשה מהם גורן חייבים אפילו בעיר, והיינו משום שהכל יודעים שהקמה שלו ואין הכל יודעים שהפקיר, ולפיכך חששו למראית העין גם בעיר (וראה למעלה הלכה ט בלקט שכחה ופאה). ומכיון שאחר המירוח תתחייב בתרומות ומעשרות - גם לפני מירוח, אף-על-פי שפטור, אם עבר והפריש הרי זו תרומה ככל מפריש תרומה בשבילים (להלן פ"ג הלכה יג). וכל זה בהפקיר קמה, אבל הפקיר שבילים, שההפקר היה בשעה שיש חלות של הפרשת תרומה, הפקר זה הוא הפקעת חיוב, ואף-על-פי שאחר המירוח יתחייב כנ"ל, כל זמן שלא מירח, אין תרומתו

אם תורמים שלא מן המוקף. ודין אם תורם ממין אחד על הכל. הרוצה להפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר כאחד.

א. תרומה גדולה - אין לה שיעור² מן התורה; 18
שנאמר: ראשית דגנה - כל שהוא³. אפלו חטה 19
אחת פוטרת הפרי. ולכתחלה⁴ לא יפריש אלא 20
בשיעור שנתנו חכמים. ובזמן הזה, שהיא עומדת 21
לשפירה⁵ מפני הטמאה - יש לו להפריש כל שהוא 22
לכתחלה⁶. 23

(2) חולין קלז, ב. (3) "ירושלמי" תרומות פ"ד סוף ה"ב.
(4) מדרבנן. חולין, שם. (5) כלומר, עלולה לבוא ליד
שריפה, שיש לפעמים שיעור לא הוכשרה, ולכשתוכשר
תטמא ('אור שמח', וראה להלן). (6) שאם יפריש כשיעור,
יבוא אחר-כך לטמא תרומה ולשרפה, לכן מפרישים רק
כלשהו. אבל חלה שנלוושה הרי הוכשרה ונטמאה כבר.
ולכן מפרישים גם בזמן הזה אחד ממ"ח, כמפורש בפ"ה
מהל' ביכורים ה"ט ('אור שמח'), ובזמן שהיתה תרומה
טהורה בישראל, החמירו גם בטמאה להפריש אחד מששים,
כדלהלן ה"ג.

ב. וכמה הוא שיעורה שנתנו חכמים? עין יפה - 24
אחד מארבעים⁷, והבינונית - אחד מחמשים, רעה 25
- אחד מששים. ולא יפחת⁸ מאחד מששים. 26

(7) תרומות פ"ד מ"ג. (8) חולין, שם.

ג. כל תרומה שאין הפהנים מקפידין עליה⁹, כגון 27
תרומות החרובין¹⁰ והקליסין¹¹ - נטלת לכתחלה 28
אחד מששים. ואלו נטלין¹² אחד מששים: תרומת 29
גדולי תרומה¹³ וערובי תרומה¹⁴, ותרומה טמאה¹⁵
שהיתה הטמאה באנס או בשגגה¹⁶, ותרומת 31
הקדש¹⁷, ותרומת חוצה לארץ, ותרומת הקצח 32
והקליסין והחרובין והגמזיות¹⁸ והתורמזין 33
ושעורים אדומיות וכיוצא בהן, ופרות עצין שאינו 34
נקוב¹⁹. וכן האפטרופסין, כשתורמין פרות 35
יתומים²⁰ - תורמין אחד מששים. 36

(9) תוספתא תרומות פ"ה. (10) מדובר כאן בחרובים
רגילים שחייבים במעשרות מן התורה, כמפורש בפ"א מהל'
מעשר שני ה"ג, ואף-על-פי-כן אין הכהנים מקפידים על
תרומה זו, אבל חרובי צלמונה שאינם חייבים במעשר אלא
מדרבנן, אין צורך להשמיענו, שהרי הם בכלל עצין שאינו
נקוב (משנה-למלך). (11) מין קטניות ('מלאכת שלמה'
תרומות פ"א מ"ד, עיי"ש). (12) כל זה בתוספתא, שם.
(13) חכמים גזרו שכל הגידולים הם תרומה (להלן פ"א
הכ"א) ואף-על-פי-כן חייבים בתרומה ובמעשרות (שם
הכ"ז), ומכיון שכל הגידולים לכהן, ונמכרים לו בזול (ראה
'תוספות אנשי שם' תרומות פ"ט מ"ד), לא חייבו חכמים
להפריש תרומה גדולה יותר מששים ('תוספתא כפשוטה').
וראה בהערה הסמוכה. (14) תרומה שנתערבה בטבל.
ומכיון שלא אמרו "מדומע" אלא "עירובי תרומה", נראה
שהמדובר אפילו אם נתערבה סאה תרומה במאה סאה של

1 אותה⁸⁶, ואם היה דגן וכיוצא בו - מסיקין בו את
2 התנור⁸⁷.

(84) שבת כה. (85) כלומר: נטמא לאחר שנתלש, לפני
ההפרשה, שהיתה לו שעת הכושר להפרישה בטהרה - אין
תרומתו תרומה (רדב"ז להלן פ"ה הלכה ח, מהסוגיא
דפסחים לג.). (86) תרומות פ"א משנה י. (87) אבל
אסור לתת אותו לבהמה, לפי שמצות התרומה הטמאה
בשריפה (תוספות ביצה כג: ד"ה ועל).

3 טו. וכן תרומת מעשר, אם נטמאת או נטמא
4 המעשר - מפרישין אותה⁸⁸ בטמאה, ונתנת לפהן
5 להנות בשרפתה.

(88) את תרומת המעשר.

6 טז. כל המפריש תרומה גדולה או תרומת מעשר -
7 מברך⁸⁹ קדם שפריש, בדרך שמברכין על כל
8 המצות⁹⁰, כמו שבארנו בכרכות⁹¹.

(89) ראה להלן פ"א מהלכות מעשר הלכה טז, והמקור
מהתוספתא ברכות פ"ו. (90) עובר לעשייתו. (91) פ"א
הלכה ג והלכה יב.

9 יז. אין מוציאין תרומה מהארץ לחוצה לארץ,
10 אפלו טמאה⁹². ואין מביאין תרומה מחוצה לארץ
11 לארץ⁹³. ואם הביא - לא תאכל⁹⁴, מפני שהיא
12 טמאה בארץ הפותים⁹⁵; ולא תשרף, שלא יאמרו:
13 ראינו תרומה שלא נטמאת נשרפת; ולא תחזר
14 לחוצה לארץ, שמא יאמרו: מוציאין תרומה לחוצה
15 לארץ. אלא מניחין אותה עד שתטמא⁹⁶ טמאה
16 ידועה לכל, או עד שיבוא ערב הפסח⁹⁷, אם היתה
17 חמץ, ותשרף.

(92) שעומדת לשריפה, מפני שעשו מעלה ששריפתה תהיה
בארץ, כמו שמצאנו בקדשים פסולים ששורפים אותם
במקומם (שביעית פ"ו משנה ה, ור"ש ורע"ב שם).
(93) שם משנה ו. שלא ירדפו הכהנים אחריה ויצאו לחוצה
לארץ (ירושלמי שם). (94) ירושלמי חלה פ"ד תחלת
הלכה ה. (95) שגזרו עליה טמאה. (96) [אבל לטמא
אותה בידים אסור, שלא יאמרו: ראינו תרומה נטמאת. ורק
בחוץ לארץ מותר לטמאה אף בידים, כמפורש להלן פ"ב
הלכה א.]. (97) ירושלמי שם.

יום חמישי י"ג מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק שלישי

(1) יבאר שיעור תרומה גדולה מן התורה ומדרבנן. התרומה
שאר הכהנים מקפידין עליה. המתכוון לתרום אחד מעשרה
ועלה בידו אחד מששים. המפריש מקצת התרומה או מקצת
מכרי זה ומקצת מכרי אחר. תרומת מעשר ומי מפריש
אותה, ואם מפרישין אותה מאומד. ישראל שהפריש מעשר
ראשון כשהוא בשבלים, או בן לוי שלקח מעשר בשבלים.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – יום חמישי י"ג מנחם-אב – ספר זרעים – הלכות תרומות קצה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

אלא אפילו התורם בעין רעה אחד מששים, שאם יעלה בידו פחות מששים, צריך לתורם פעם שניה כדי להשלים השיעור (כדלהלן ה"ו) - כשהוא תורם אינו צריך לחשוש כך, כיון שמן התורה אין לה שיעור, וחיטה אחת פוטרת את כל הכרי (וכן כתב רש"י בביצה, שם). אלא שאם אירע שעלה בידו פחות מששים, כיון שתרם במחשבה להפריש כשיעור, נתחייב לתורם כמחשבתו וצריך להשלים במדה, ראה להלן ה"ו. אולם ב'פירוש המשניות' שם כתב רבינו, שאסור להוציא תרומה גדולה במדה. וכן נקט ה'מאיר' בגיטין שם כדעת רבינו. (26) שמודדים אותו הדבר שהוא חייב בתרומה [ולא התרומה עצמה] ומוציאין ממנו באומד (פירוש המשנה, שם). (27) משנה, שם. (28) בדפוס רומי "שחציה", וכן נכון.

- 8 ה. המרבה בתרומה²⁹, הואיל ושייר מקצת חליין³⁰ -
- 9 הרי זו תרומה. אבל אם אמר: כל הפרות האלו
- 10 תרומה - לא אמר כלום³¹. המתכונן לתרם אחד
- 11 מעשרה³², ועלתה בידו אחד מששים - תרומתו
- 12 תרומה³³. נתכונן לתרם אחד מששים, ועלתה בידו
- 13 אחד מחמשים - אינה תרומה³⁴.

(29) תרומות פ"ד מ"ה, כרבי טרפון ורבי עקיבא. (30) "למאמר השם יתעלה (במודבר טו, כא) מראשית ולא כל ראשית" (פירוש המשנה שם, והוא ב'ירושלמי' שם ה"ד). (31) חלה פ"א מ"ט: "האומר כל גרני תרומה . . . לא אמר כלום עד שישיר מקצת". (32) תוספתא תרומות פ"ה. (33) שהרי נתקיימה מחשבתו, שעלה בידו שיעור שהוא פחות ממה שחשב, ובכלל מאתים מנה (כסף-משנה). (34) שלא נתקיימה מחשבתו, שהרי עלה בידו יותר ממה שחשב (שם).

- 14 ו. המפריש³⁵ תרומה ועלתה בידו אפלו אחד
- 15 מעשרים - תרומתו תרומה. תרם ועלתה בידו אחד
- 16 מששים³⁶, ויחזר והוסיף לשם תרומה - אותה
- 17 התוספת חייבת במעשרות, ומפריש ממנה הכהן
- 18 המעשרות ואחר כך יאכלנה. תרם³⁷ ועלתה בידו
- 19 אחד מששים³⁸ ואחד - הרי זו תרומה, ויחזר ויתרם
- 20 פעם שניה כדי להשלים השיעור שבדעתו³⁹.
- 21 והתוספת הזאת יש לו להפרישה⁴⁰ במדה או
- 22 במשקל או במנין, אבל לא יפרישנה אלא מן
- 23 המקנה⁴¹ פראשונה⁴².

(35) כתובות צט, ב. (36) תרומות פ"ד מ"ג. (37) בכונה לתורם כשיעור שאמרו חכמים, כדלהלן בדברי רבינו. (38) משנה, שם. (39) במשנה, שם: "כמות שהוא למוד". ופירש הר"ש: כפי השיעור שהוא רגיל בו: אחד מארבעים, מחמשים או מששים, ועיי"ש בפירוש רבינו. והתוספת הזאת אינה חייבת במעשרות, כהתוספת של המפריש ועלתה בידו אחד מששים (ראה למעלה), שהרי תרם על דעת לתורם כשיעור, ועלה בידו פחות משיעור (משנה ראשונה שם). (40) כלומר, צריך להפרישה. שאף-על-פי שבראשונה אינו צריך להפריש במדה, לפי שלא נאמר בה

טבל, שאין כאן איסור מדומע, אלא מוציא סאה ונותן לכהנים והשאר טבל גמור ומפרישו כדין ומותר (תוספתא כפשוטה' ו'מעדני ארץ' על-פי דברי הראב"ד). אלא כיון שחייבוהו חכמים להוציא סאה לכהן, משום גזל השבט (להלן פ"ג ה"א), לא החמירו עליו בהפרשת תרומה גדולה יותר מששים, וראה בהערה הקודמת. (15) ראה למעלה בתרומה בזמן הזה. (16) אבל בנטמאה במזיד - לא הקילו. וראה חלה פ"ב מ"ז. (17) כגון המקדיש טבלו לאחר מירוח, שלא פקע ממנו חיוב תרומות ומעשרות, והגזבר חייב להפריש, כמו שנראה ב'ירושלמי' תרומות פ"א ה"א (תוספתא כפשוטה'), ולפי שההקדש הוא המפריש, הקילו חכמים להפריש אחד מששים. (18) מין שקמים (= תאנים רעים) - רש"י בפסחים נה, ב. (19) שאינו חייב בתרומה אלא מדרבנן, ראה להלן פ"ה הט"ו-טז. (20) ויש להם רשות לכך (גיטין נב.), ואף-על-פי-כן אינם רשאים לתורם אלא אחד מששים, כמו גזבר של הקדש, שהרי נכסי יתומים הם כהקדש (שם - תוספתא כפשוטה').

- 1 ד. אין תורמין²¹ תרומה²² לא במדה ולא במשקל
- 2 ולא במנין, לפי שלא נאמר בה שיעור²³, אלא
- 3 אומד²⁴ ומפריש בדעתו כמו אחד מששים²⁵; אבל
- 4 תורם הוא את המדוד²⁶ ואת השקול ואת המנוי. ולא
- 5 יתרם בסל ובקפה שמדתן ידועה²⁷; אבל תורם הוא
- 6 בהן חצין או שלישן. ולא יתרם בסאה חציה,
- 7 שחציה²⁸ מדה.

(21) תרומות פ"א מ"ז. [וראה להלן, אם אסור לתורם במדה]. (22) תרומה גדולה. אבל תרומת מעשר אין מפרישים אותה אלא במדה (להלן ה"י-יא). (23) [מהלשון הו נראה, שאין איסור, וראה להלן]. (24) ב'ירושלמי' שם: אליעזר בן גימל אומר: מנין שאין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין? תלמוד לומר: ונחשב לכם תרומתכם, במחשבה אתה תורם ואין אתה תורם במדה ובמשקל ובמנין. "ואע"פ שזה הכתוב מדבר בתרומת מעשר [והיא נישלת דוקא במדה, כדלהלן], נאמר בו העיקר הידוע אצלנו - אם אינו ענין לתרומת מעשר, תנהו ענין לתרומה גדולה. ומה שלא נסמך על זה הפסוק בתרומת מעשר, לפי ששיעורה ידוע, והקפידה התורה על שיעורה ואמרה מעשר מן המעשר" (פירוש המשניות' שם). (25) בציטטה שהביא הראב"ד, כתוב "אחד מחמשים". וכן הגיה הר"י קורקוס (הובא בכסף-משנה), שזוהי עין בינונית, וכל אדם צריך לנהוג כבינוני לא בעין רעה. [ויתכן כי דעת רבינו כדעת רש"י בביצה יג, ב - שאין איסור לתורם במדה, אלא שאין צורך למדוד, ואם רוצה לתורם באומד יצא ידי חובתו, שהרי אפילו אם לא יכוין כשיעור, ויתן פחות חיטה אחת - פוטרת את כל הכרי (וכן כתב גם בגיטין לא, א. וכן הביא הרמב"ם שם, בשם רבים שאומרים כן). וראה להלן. וממה שכתב "אין תורמין וכו'", אין ראייה שאסור לתורם במדה, שהרי זוהי לשון המשנה, ויש לפרשה: אין צורך לתורם במדה, וכו"ל. ולפי זה יש לקיים הגירסא שלפנינו "אחד מששים", והשמיענו בזה, שלא רק התורמים בעין יפה ובעין בינונית אינם צריכים לחשוש שמא יפחתו כנ"ל,

בתרומה שאינה באה בנדר ובנדבה, כמו שכתב רבינו שם, אבל כאן הוא מתפס סיום מקום של הפרשת תרומה זו בהפרשת תרומה זו. אולם בדפוס רומי, הנוסחא בדברי רבינו "בזה", וכן הוא ב"ירושלמי" שם. ולפי זה, פירש 'מראה הפנים' שם, שקובע בכרי הראשון תרומתו ותרומת הכרי השני, ובאותו מקום (בצפון או בדרום) שנסתיימה תרומת הכרי הזה, בו במקום, באותו כרי, על ידו, נסתיימה גם תרומת הכרי השני.

י. תְּרֹמַת מַעֲשֵׂר - אֵין מִפְּרִישִׁין אוֹתָהּ בְּאֶמֶד, אֶלָּא
מִדְּקָדֶק בְּשַׁעֲוִיָּה⁵², וְאֶפְלוּ בְּזָמַן הַזֶּה, שְׁהָרִי שַׁעֲוִיָּה
מִפְּרֶשׁ בְּתוֹרָה.

(52) 'ירושלמי' שם פ"א ה"ד (הובא למעלה בה"ד, עיי"ש), לפי המשנה שם פ"ד מ"ו. ודלא כאבא אלעזר בן גמלא, גיטין לא, א.

יא. דְּכֵר שְׁדִּרְפּוֹ לְמִדָּד - מוֹדֵד, וְדָכֵר הַנֶּשְׁקָל -
שׁוֹקֵל, וְדָכֵר שְׁאֵפְשֵׁר לְמִנְתּוֹ - מוֹנֶה. הֵיָּה אֶפְשֵׁר
לְמִנְתּוֹ וְלִשְׁקָלוֹ וְלְמִדָּדוֹ - הַמּוֹנֶה מִשְׁבַּח, וְהַמּוֹדֵד
מִשְׁבַּח מִמְּנוֹ, וְהַשׁוֹקֵל מִשְׁבַּח מִשְׁנִיָּהּ⁵³.

(53) בתרומות, שם: "משובח משלשתן". ואמרו ב"ירושלמי" שם ה"ה "משובח בשלשתן", והיינו "משובח משניהם" שכתב רבינו.

יב. מִצּוֹת תְּרֹמַת מַעֲשֵׂר - שְׁפִירִישׁ אוֹתָהּ⁵⁴ בֶּן לְוִי
מִמַּעֲשֵׂרוֹ; שְׁנֵאמַר: וְכִי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת
הַמַּעֲשֵׂר. וְיֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל לְהַפְרִישׁ⁵⁵ אוֹתָהּ וּלְתַנּוּ
לַכֹּהֵן, וְיִתֵּן הַמַּעֲשֵׂר לְלִוִי אַחֵר שְׁפִירִישׁ מִמְּנוֹ
תְּרֹמָתוֹ, שֶׁהִיא מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר.

(54) את התרומות - מעשר. (55) היינו שיש לישראל רשות להפריש, אבל המצוה מוטלת על הלוי. וכדעת אבא אלעזר בן גמלא במס' גיטין שם, שלמד כן ממה שנאמר בתרומת מעשר (במדבר יח, כז): "ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן" - הוקשה תרומת מעשר לתרומה גדולה, "כשם שיש לו רשות לבעל הבית לתרום תרומה גדולה, כך יש לו רשות לבעל הבית לתרום תרומת מעשר", ואף-על-פי שלדעת אבא אלעזר בן גמלא, הוקשו גם בענין הפרשה באומד, ואין הלכה כמותו (ראה למעלה ה"י) - לענין רשות לישראל הלכה כמותו, לפי שרב אשי, שהוא בתרא, סובר כמותו, בגמרא שם (רדב"ז).

יג. יִשְׂרָאֵל שְׁהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂרוֹ⁵⁶ רֵאשׁוֹן כְּשֶׁהוּא
שֶׁבָּלִים, קֹדֶם שְׁדִּירוֹשׁ וְיִפְרִישׁ תְּרֹמָה גְּדוּלָּה, וְיִתְּנֶנּוּ
לְלִוִי - אֵין הַלְוִי חֵיב לְהַפְרִישׁ מִמְּנוֹ תְּרֹמָה גְּדוּלָּה
אַחֵר שְׁדִּירוֹשְׁנוּ, אֶלָּא תְּרֹמַת מַעֲשֵׂר בְּלִבְד⁵⁷. אֲבָל אִם
דָּשׁ יִשְׂרָאֵל⁵⁸ וְהַפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר מִן הַדֶּגֶן קֹדֶם
שְׁפִירִישׁ תְּרֹמָה גְּדוּלָּה [וְיִתְּנֶנּוּ לְלִוִי - חֵיב הַלְוִי
לְהַפְרִישׁ מִמְּנוֹ תְּרֹמָה גְּדוּלָּה] וְתְּרֹמַת מַעֲשֵׂר;
מֵאַחֵר שְׁנַעֲשֶׂה דֶּגֶן נִתְחַיֵּב בְּתְרֹמָה, שְׁנֵאמַר: רֵאשִׁית
דְּגָנְךָ⁵⁹.

שיעור (למעלה ה"ד) - כיון שכבר הפריש בכוונה לתרום כשיעור, נתחייב לתרום כמחשבתו, ולפיכך צריך לתרום התוספת הזו במדה, שלא יפחות. אולם בפירוש המשנה שם, כתב רבינו לפי דעתו שם (שבראשונה אסור להוציא תרומה גדולה במדה), שמותר לו להוציא תוספת זו במדה, ולא כמו שכתבנו, וראה למעלה]. (41) דלא כרבי יהודה, שם. [כלומר, אף-על-פי שבענין מדה אין דין הפרשת תוספת זו כדין הפרשת התרומה בראשונה, וראה ב'כסף משנה' בפ"א מהל' מעשר ה"ו, שכל עיקר הצורך לתרום במקום אינו אלא מאחר שתורמים באומד - בכל זאת תורם מן המוקף (כבראשונה)]. (42) שאין תורמין תרומה גדולה אלא מן המוקף (להלן ה"ז).

ז. הַמַּפְרִישׁ מִקְצַת הַתְּרֹמָה⁴³ - אוֹתוֹ הַמִּקְצַת אֵינוֹ
תְּרֹמָה, וְהָרִי הוּא כְּחֹלֶק הַכְּרִי⁴⁴. וְאֵף עַל פִּי כֵן
צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ תְּרֹמַת אוֹתוֹ מִקְצַת מִמְּנוֹ, וְלֹא יִפְרִישׁ
עָלָיו מִפְּרוֹת אַחֲרוֹת⁴⁵.

(43) שם מ"א, שהיה בדעתו להפריש עוד. ואין זה דומה למה שכתב (בהלכה הקודמת) בתרם ועלתה בידו אחד מששים ואחד, ששם לא ידע שעלה בידו פחות, ולא היה אז בדעתו להוסיף, ולכן תרומתו תרומה. (44) והרי הוא טבל (פירוש המשנה, שם). (45) במשנה, שם: "אבל לא למקום אחר", אבל רבינו גרס: "אבל לא ממקום אחר", ופירש: "כיון שזה שהוציא, הוציאו לדעת שהוא קצת תרומה". ועי' בפ"א מהל' מעשר ה"ט.

ח. הַמַּפְרִישׁ מִקְצַת תְּרֹמָה מִכְּרִי זֶה וּמִקְצַת תְּרֹמָה
מִכְּרִי אַחֵר מִמִּינוֹ - הָרִי זֶה לֹא יִתֵּרם מִזֶּה עַל זֶה⁴⁶.
הָאֹמֶר⁴⁷: תְּרֹמַת הַכְּרִי זֶה לְתוֹכוֹ, אִם אֹמֶר: בְּצַפּוֹנוֹ
אוּ בְּדִרְמוֹ - קָרָא שָׁם, וְחֵיב לְהַפְרִישׁ מִמְּנוֹ
תְּרֹמָתוֹ; וְאִם לֹא צִיָּן בְּמָקוֹם - לֹא אֹמֶר כָּלוּם⁴⁸.

(46) היינו מ"מקצת תרומת כרי זה" על "מקצת תרומת כרי אחר", 'ירושלמי' תרומות פ"ד ה"א. והטעם כמבואר בהלכה הקודמת, שלא יפריש עליו מפירות אחרות, אלא ממנו. (47) שם פ"ג מ"ה. (48) שבתרומה נאמר (דברים יח, ד): "ראשית דגנך", וצריך שיהיו שיריה ניכרים (עירובין לז:). ואם לא ציין המקום, לא ניכר איפה התרומה ואיפה השיריים (= החולין).

ט. אֹמֶר⁴⁹: תְּרֹמַת הַכְּרִי זֶה⁵⁰, וְהַכְּרִי הַזֶּה כְּזֶה⁵¹ -
מִקּוֹם שְׁנִסְתִּימָה תְּרֹמָתוֹ שֶׁל רֵאשׁוֹן, שָׁם נִסְתִּימָה
תְּרֹמָתוֹ שֶׁל שְׁנִי.

(49) 'ירושלמי' שם פ"ג ה"ג. (50) וסימן את המקום בצפונה של הכרי או בדרומו (כסף-משנה). (51) כן הוא בדפוסים חדשים, והיא נוסחת ה'כסף משנה' והרדב"ז. והיינו שהתפס את תרומת הכרי השני בתוכו (של הכרי השני), בתרומת הכרי הראשון. ואף-על-פי שלא סיים מקום לתרומת הכרי השני, נסתיים מקומה כתרומת הכרי הראשון, כדין מתפס בנדר (ראה בפ"א מהל' נדרים). [ואף-על-פי שהאומר: הרי הפירות הללו עלי כתרומה - לא אמר כלום (שם ה"א) - זה אינו אלא במתפס פירות של חולין

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום חמישי י"ג מנחם-אב - ספר זרעים - הלכות תרומות קעז

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ובינין ובשמן⁷³, אפילו כל שהוא - מוליכה לפה¹⁸.
ובלבד שתהא תרומת מעשר ודאית וטהורה⁷⁴; אבל¹⁹
אם היתה טמאה⁷⁵ או שהיתה של דמא⁷⁶, אם אין²⁰
בה פשעור - אינו מטפל בה, אלא שורפה²¹.

(70) תוספתא תרומות פ"י (הצ' ליברמן עמ' 17-19).
וראה להלן. (71) של הלוג ('פירוש המשניות' בתרומות
פ"א מ"ח), והיינו קורטוב ('תפארת ישראל'). ומדובר
בתרומת מעשר של שאר פירות, ולא ביין ושמן (ראה
להלן), ולא בפירות עצמם אלא במשקין היוצאים מהן, ראה
להלן. (72) כן הוא בתוספתא שם: "בתרומת מעשר
שבשאר כל הפירות, אם יש כשיעור הזה (= האמור למעלה
שם, דהיינו אחד משמונה בשמינית) נותנה לכהן, ואם לאו
- משליכה לאור ושורפה". ונראה שכיון שמדובר במים
היוצאים מן הפירות (וכן כתב הראב"ד), שאינם אלא זיעה
בעלמא (ראה להלן פ"א ה"ב), לא חששו להפסידם
בשיעור מועט כזה. (73) שתרומתם מן התורה.
(74) בתוספתא שם (עמוד 14 160): "כמה יהא בתרומת
מעשר של דמיי ויוליכנה לכהן, אחד משמונה בשמינית.
במי דברים אמורים [= שצריך שיעור] בשל דמיי (ראה
להלן מן המשנה בתרומות), אבל בשל ודדי הרי זה אסור
[כלומר: אפילו בכל שהו], במי דברים אמורים [= שאסור
אפילו בכל שהו] בטהורה, אבל בטמאה (אפילו כל שהו -
רבינו לא גרס מלים אלו, 'תוספתא כפשוטה') וכן אתה
אומר בתרומת מעשר שבשאר כל הפירות, אם יש כשיעור
הזה נותנה לכהן וכו'". וראה למעלה. הרי מפורשים כאן
כל דברי רבינו: הרישא של התוספתא מדברת ביין ושמן,
וכן נראה מהא דלהלן ("בתרומת מעשר שבשאר כל
הפירות"). וכן נראה במשנה מס' תרומות (פ"א מ"ח, ראה
להלן), ואם היא של ודאי וטהורה, אסור בכלשהו. ואם היא
של דמאי, או אפילו של ודאי והיא טמאה, שיעורה אחד
משמונה בשמינית, כתרומת מעשר שבשאר כל הפירות.
(75) תוספתא שם בספא, כנ"ל. (76) תוספתא שם ברישא,
וכן הוא במשנה שם: "הרכינה (= הטת החבית) ומיצה -
הרי זו תרומה, וכמה תהא בתרומת מעשר של דמאי
ויוליכנה לכהן, אחד משמונה לשמינית". ונראה מן התחלת
המשנה, שמדובר בתבואת מעשר של יין ושמן, כנ"ל,
ואף-על-פי-כן אם היא של דמאי, היא צריכה שיעור, כנ"ל.

יז. אין תורמין תרומה גדולה⁷⁷ אלא מן המקף⁷⁸.
פיצד? היו לו חמשים סאה בבית זה וחמשים סאה²²
בבית אחר - לא יפריש מאחד מהן שתי סאים על²³
המאה, שנקצא מפריש במקום זה על מקום אחר.²⁴
ואם הפריש שלא מן המקף - תרומתו תרומה²⁵.
והוא שהיה המפרש שמור; אבל אם היה טעון פדי²⁶
יין⁸⁰ או שמן וראה שמשפדין ואמר: הרי הן²⁷
תרומה על פרות שבביתי - לא אמר כלום⁸¹.²⁸
²⁹

(77) ראה להלן ה"כ, בדין תרומת מעשר. (78) חלה פ"א
מ"ט. "ופירש מוקף, קרוב וסמוך" (רע"ב שם). (79) כן
נראה מהא דלהלן בכדים שנשתברו (כסף-משנה). וכן נראה
בעירובין לב, א. וביבמות צג, א - התיירו לתרום בערב

(56) ברכות מז, א. (57) שם למדו כן ממה שנאמר (שם,
כו): "והתרומות ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר", "מעשר
מן המעשר אמרתי לך, ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר
מן המעשר". (58) וגם מירח (כסף-משנה), וכן כתב רבינו
בפירוש המשנה בברכות פ"ז מ"א. וכן בגמרא שם: "אי
הכי, אפילו הקדימו בכרי נמי וכו'". (59) שם למדו כן
ממה שנאמר (שם, כט): "מכל (מעשרותיכם) [מתנותיכם]
תרימו את כל תרומת ה'" - הרי שחייב להפריש את כל
התרומות, וגם תרומה גדולה בכלל. והיינו, כשהפריש אחר
המירוח.

יד. בן לוי שלקח מעשר שבלים⁶⁰ - לא יתן תרומתו
לכהן שבלים, אלא קונסין⁶¹ אותו לדוש ולזרות
ולתן לו מעשר מן המעשר מן הדגן, ואינו חייב לתן
לו מעשר מן התבן או העצה⁶². ואם הפריש תרומת
מעשר שבלים כמו שנתנו לו - הרי זה פותש ונותן
לכהן את הזרע ואת התבן⁶³. ומפני מה קנסוהו
לכתש?⁶⁴ מפני שלקח המעשר שבלים והפקיע
ממנו תרומה גדולה⁶⁵.⁸

(60) ברייתא ביצה יג, א. ומשנה תרומות פ"י מ"ו. (61) את
הלוי שלקח מעשר בשבילם קודם הדישה והפסיד לכהן
תרומה גדולה שיש באותו מעשר ('פירוש המשניות' שם,
וכן כתב בסמוך. ועי' רש"י בביצה שם). (62) משנה,
תרומות, שם: "ומפריש את הזרע ואינו צריך להפריש את
העץ", שאינו אוכל ואינו חייב בתרומות ומעשרות. ומכיון
שאינו מפריש מהם, אינו חייב ליתנם לכהן, אלא הרי הם
שלו, וראה להלן. (63) משנה, שם: "אם הפריש, לא יאמר
אכתוש ואטול את העץ ואתן את הזרע אלא נותן העץ עם
הזרע", "שכיון שקרא עליו שם תרומה, צריך ליתנו לכהן"
(רע"ב שם). (64) זה מוסב על מה שלמעלה ש"קונסין
אותו לדוש ולזרות". (65) כן כתב בפירוש המשנה שם,
ראה למעלה.

טו. בן ישראל שאמר ללוי⁶⁶: כך אמר לי אבא:
מעשר לך בדי - אין חוששין לתרומת מעשר
שב⁶⁷; שהרי אביו הפריש תרומתו, ולפיכך צוהו
שהה מעשר לפלוני הלוי⁶⁸. ואם אמר לו: כך אמר
לי אבא: פור מעשר יש לך בדי - חוששין לתרומת
מעשר שב⁶⁹.⁹
¹⁰
¹¹
¹²
¹³
¹⁴

(66) גיטין ל, ב. לפי תירוצו של רב אשי. (67) כלומר, אין
צריך הלוי להפריש ממנו תרומת מעשר. וכן היא גירסת
רבינו בגמרא שם (כסף-משנה), שכן הוא בברייתא שם.
ואילו לפי נוסחתנו בגמרא שם, צריך להפך הברייתא
(רדב"ז). (68) המעשר כולו לפלוני ואינו צריך להפריש
ממנו תרומת מעשר (כסף-משנה). (69) שכיון שהזכיר לו
מדה, כור מעשר, מסתבר שעוד לא הפריש תרומת מעשר,
וכונתו שיפריש ממנו הלוי לפי חשבון (שם).

טז. תרומת מעשר⁷⁰ שהיה בה אחד משמונה
בשמינית⁷¹ - מוליכה לפה; פחות מכן - אינו
מטפל להוליכה, אלא משליכה באור ושורפה⁷².¹⁵
¹⁶
¹⁷

- 19 הפל. ותלמידי חכמים¹⁰³ אין תורמין אלא מן המקף
20 ואפלו תרומת מעשר.
- 100 ביכורים פ"ב מ"ה. (101) במדבר יח, כב. "תרימו תרומה" אין בפסוק. (102) בירושלמי תרומות פ"ב ה"א: "אחד ביהודה ואחד בגליל". (103) גיטין ל, ב. ועיי"ש ב'תוספות' ד"ה וכי נחשדו.
- 21 כא. בן לוי¹⁰⁴ שהיה לו מעשר ראשון שלא נטלה
22 ממנו תרומתו, והניחו להיות מפריש עליו והולך
23 הוא בטבלו¹⁰⁵ - מה שעשה עשוי¹⁰⁶. שנאמר: כי
24 את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה -
25 מלמד, שהוא עושה את פלו תרומה לאחר.
- (104) 'ספרי' זוטא (כסף-משנה). ומפרשה רבינו בתרומת מעשר, ודלא כהר"ש (תרומות פ"א מ"ה) שגרס בה "תרומה גדולה". (105) כלומר, שמניח אותו כולו בטבלו, ולא התכוין בהפרשה גם עליו. (106) ויכול להפרישו כולו כתרומת מעשר על מקום אחר.
- 26 כב. הפריש ממנו¹⁰⁷ תרומת מעשר תחלה ואחר כך
27 הניחו להיות מפריש עליו והולך עד שיעשה פלו
28 תרומת מעשר ויתנו לפהו - לא עשה כלום¹⁰⁸.
29 שנאמר: את מקדשו ממנו; בזמן שקדשיו בתוכו -
30 עושה אותו תרומה לאחרים, אין קדשיו בתוכו -
31 אינו עושה אותו תרומה לאחרים. וכן המניח פרות
32 להיות מפריש עליהם תרומה גדולה - צריך שיהיו
33 טבולין לתרומה¹⁰⁹. ואם הניחו להיות מפריש עליהן
34 מעשר - צריך שיהיו טבולין למעשר¹¹⁰.
- (107) 'ספרי' שם (כסף-משנה). (108) ואינו יכול לעשותו תרומת מעשר על אחר. (109) שאין תורמין מן הפטור על החיוב (להלן פ"ה ה"ב). (110) שאין מעשרין מן הפטור על החיוב (להלן פ"א מהל' מעשר ה"ז).
- 35 כג. כשמפרישין תרומה ומעשר - מפרישין אותן
36 על הסדר. כיצד? מפריש בפורים תחלה¹¹¹ לפל,
37 ואחר כך תרומה גדולה, ואחר כך מעשר ראשון,
38 ואחר כך מעשר שני או מעשר עני. והמקדים שני
39 לראשון¹¹², או מעשר לתרומה, או תרומה לבפורים,
40 אף על פי שעבר על לא תעשה - מה שעשה עשוי.
41 ומנין שהוא בלא תעשה? שנאמר: מלא אתה
42 ודמעך לא תאחר - לא תאחר דבר שראוי
43 להקדימו¹¹⁴. ואין לוקין על לאו זה¹¹⁵.
- (111) בתרומות פ"ג מ"ז: "ומנין שיקדמו הבכורים לתרומה? זה קרוי תרומה וראשית, וזה קרוי תרומה וראשית? אלא יקדמו ביכורים שהם ביכורים לכל, ותרומה לראשון היא ראשית, ומעשר ראשון לשני שיש בו ראשית", וכתב רבינו שם: "קרא הש"ת התרומה ראשית, באמרו (דברים יח, ד): "ראשית דגןך תירושך ויצהרך", וקראה תרומה באמרו (במדבר יח, ח): "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי",
- יום-טוב שלא מן המוקף (עי' ב'תוספות' שם: ד"ה אלא). הרי שבדיעבד תרומתו תרומה. (80) בבא-קמא קטו, ב. (81) שכיון שעומדים להשתבר, הרי הם כמו שאינם בעולם, ולא חילקו כאן בין אם יכול להציל על-ידי הדחק לבין אם אינו יכול להציל, כמו שחלקו להלן פ"ד מהל' מעשר שני הי"ב לגבי ראה אנס בא כנגדו, לפי ששם לא נעשתה עוד פעולת ההיזק בגוף המעות, ואילו כאן כבר נעשתה פעולת השבירה ('תוספתא כפשוטה' פ"א ממעשר שני).
- 1 יח. פרות המפזרין⁸² בתוך הבית, או שתי מגורות⁸³
2 שבבית אחד - תורם מאחד על הכל⁸⁴. שקי תבואה⁸⁵
3 ועגוליה דבלה וקביות של גרוגרות, אם היו בהקפה
4 אחת⁸⁶ - תורם מאחד על הכל. קביות של זין⁸⁷: עד
5 שלא סתם את פיהן - תורם מאחד על הכל⁸⁸;
6 משסתם - תורם מכל אחת ואחת⁸⁹.
- (82) תוספתא תרומות פ"ג. (83) אוצרות. (84) שבבית אחד וברשות אחת, הרי הם כאילו סמוכים ומוקפים זה לזה. ואם כי בתוספתא שלפנינו שם כתוב: "שתי מגורות בעליה אחת, תורם מכל אחת ואחת", - כנראה שרבינו היתה לו גירסא אחרת בתוספתא (כסף-משנה ורדב"ז). [ויתכן כי יש לחלק בין בית שאוכלים בו, ושתי המגורות עשויים להצטרף, לבין עליה שאינה משמשת אלא לאוצר, ושם לא יצטרפו לעולם. אבל צריך-עיון מהיכן שאב רבינו את מקור ההלכה שלן]. (85) תוספתא שם (כסף-משנה). (86) כלומר, סמוכים זה לזה. (87) מעשר שני פ"ג מ"ב. (88) שכולן נחשבות כמעורבות (פירוש המשנה, שם). (89) שכל חבית סתומה, נחשבת רשות בפני עצמה.
- 7 יט. היה מלקט⁹⁰ גפי זרק⁹¹ ומניח בגנה - תורם
8 מאחד על הכל⁹². הביא מין אחד⁹³ ביניהן - תורם
9 מכל אחד ואחד. הביא מינין הרבה⁹⁴ בקפה, קרוב
10 מלמעלה וקרוב מלמטה ומין אחר באמצע - לא
11 יתום מן העליון על התחתון⁹⁵. ואם הקיף חמשה
12 צפורים⁹⁶ בגרן - תורם מאחד על הכל, בזמן שעקר
13 הגרן קים⁹⁷; אין עקר הגרן קים⁹⁸ - תורם מכל אחד
14 ואחד⁹⁹.
- (90) תוספתא תרומות, שם. (91) אגודות ירק. (92) שכל הגינה אחד, כמו שאמרו בירושלמי תרומות (פ"ב הלכה א): "כל בית הגיתות אחד, כל בית הגרנות אחד". (93) צריך לומר: "מין אחר" - הגר"ש ליברמן. (94) תוספתא תרומות, שם. (95) אף שהם מין אחד, מפני שדבר אחר מפסיק. (96) שם. (97) שהגורן מחברם. כרבי יהודה שם, שבא לפרש דברי חכמים. (98) שכבר פינה מן הגורן, ונשארו אלו חמשה צבורים. (99) שאין זה מן המוקף, משום שעתידי לפנות גם את אלה למקום אחר.
- 15 כ. תרומת מעשר - מפרישין אותו שלא מן
16 המקף¹⁰⁰. שנאמר: מכל מעשרותיכם תרימו
17 תרומה¹⁰¹; אפלו מעשר אחד במדינה¹⁰² ומעשר
18 אחד במדינה אחרת - מפריש תרומה מאחד על

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – יום שישי י"ד מנחם-אב – ספר זרעים – הלכות תרומות קעט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

לקדושה, שעלידו ראוי שיחיה האדם. והיא הוראה ליהודי בכל ענייניו בחולין, שמכולם צריך לעשות ענייני קדושה. ובנוסף, מהלכות תרומות ישנה הוראה באהבת ישראל, וכשמדובר על ציווי הקב"ה, הרי שכל יהודי מתאחד עם יהודי אחר, הגם שיש ששים ריבוא נשמות ישראל וכולם שונים בדרגתם, אעפ"כ כל אחד יכול להיות שליח שהוא דבר אחד עם המשלח.

עצם ענין השליחות הוא בכל אחד ובכל הדרגות בשווה, על-דרך שלמרות ההבדלים שבין בני אדם – בן עשרים לכן ובן חמשים (ש"תשש כוחו"), בכל זאת יש בכולם צד השווה, היינו עצם נקודת החיים. וענין זה מתבטא גם בהלכה בדין פיקוח-נפש שאפילו ספיקו דוחה את כל התורה כולה, ללא הבדל אם מדובר על תינוק בן יומו או על בן תשעים או בן מאה ש"כאילו מת ועבר ובטל מן העולם".

על-דרך-זה הוא ברוחניות, שמצד אחד ישנם חילוקי דרגות בחיוב לימוד התורה, ומצד שני נוגע לימוד התורה לכל אחד מישראל, וכולם חייבים בלימוד התורה "בין עשיר בין עני, בין שלם בגופו בין בעל יסורין כו" שנאמר "והגית בו יומם ולילה".

(על"פ י"ן מלכות' ספר זרעים סימן י"א)

- 15 ב. חֲמִשָּׁה לֹא יִתְּרוּ, וְאִם תִּרְמוּ - אֵין תִּרְוִימָתָן
- 16 תִּרְוִימָה: הַחֵרֶשׁ², וְהַשּׁוֹטָה, וְהַקֶּטֶן, וְהַעֲוֵב כּוֹכְבִּים
- 17 וּמְזֻלּוֹת שֶׁתֵּרַם אֶת שֵׁל יִשְׂרָאֵל וְאֶפְלוּ בְּרִשְׁוֹתָ³,
- 18 וְהַתּוֹרֵם אֶת שְׂאִינוֹ שֶׁלֹּא בְּרִשְׁוֹת הַבְּעָלִים⁴. אֲכָל
- 19 הַתּוֹרֵם מִשְׁלוֹ עַל שֵׁל אֲחֵרִים - הֵרִי זֹ תִרְוִימָה⁵ וְתִקֵּן
- 20 פְּרוֹתֵיהֶם. וְטוֹבֵת הַנָּאָה - שֶׁלֹּא⁶, שְׁנוֹתָנָה לְכָל כֹּהֵן
- 21 שִׁירְצָה.

2) שאינו שומע ואינו מדבר והרי הוא כשוטה. ואף על פי שחרש בלשוננו הוא שאינו שומע - חז"ל קוראים גם לזה שאינו שומע ואינו מדבר בשם "חרש", "לפי שסיבת האלמות היא חרשות יתחדש בעובר בעורו בכטן אמו ולא ישמע, מה שמדברים לו". וכשנולד האדם החרשות אחר ששמע (ואם כן הוא מדבר) או נשתתק אחר שהיה מדבר (ואם כן הוא שומע), תרומתם תרומה. [ומה שכתב שם משנה ב "מותר לו לתרום", לאו דווקא הוא ורוצה לומר שתרומתו תרומה]. (3) שאין הגוי נעשה שליח. (4) והמדובר כשלא היה אחר כך גילוי דעת מהבעלים [=שהם מסכימים למעשיו]. (5) שזכות היא לבעל הפירות, שמתקנים פירותיו והרי הוא כשלוחו, שזכייה מטעם שליחותו. (6) של התורם.

- 22 ג. הַתּוֹרֵם שֶׁלֹּא בְּרִשְׁוֹת, או שִׁירֵד לְתוֹךְ שְׂדֵה חֵבְרוֹ
- 23 וְלִקֵּט פְּרוֹת שֶׁלֹּא בְּרִשְׁוֹת כְּדִי שִׁיקָחֵם וְתֵרַם: אִם כָּא
- 24 בְּעַל הַבֵּית וְאָמַר לוֹ: כִּלְיָ אֲצִל יָפוֹת, אִם הָיוּ שָׁם
- 25 יָפוֹת מִמָּה שֶׁתֵּרַם - תִּרְוִימָתָו תִּרְוִימָה, שֶׁהָרִי אֵינוֹ

וקרא הביכורים ראשית, באמרו (דברים כו, ב): "ולקחת מראשית כל פרי האדמה", וקראם תרומה, באמרו (שם יב, ו): "והבאתם שמה . . . ואת תרומת ידך", ואמר ב'ספרי': ותרומת ידך, אלו הביכורים - מעשר ראשון יש בו ראשית, ר"ל תרומת מעשר, שבו אמר השי"ת (במדבר יח, כו): "והרמותם ממנו תרומת ה'", וכבר ביארנו כי התרומה נקראת ראשית". (112) שם מ"ו. (113) שם. (114) "מלאתך אלו ביכורים, ודמעך זו תרומה, והוא בכלל לא תאחר" (ר"ש שם). (115) תמורה ד, ב. משום שהוא לא הניח לעשה, שיכול לתקן ולהפריש מחדש על הסדר, וכל לאו הניתק לעשה - אין לוקים עליו.

- 1 כד. הַרֹצֵה לְהַפְרִישׁ¹¹⁶ תִּרְוִימָה גְדוֹלָה וְתִרְוִימָת
- 2 מַעֲשֵׂר כְּאֶחָד - מִפְּרִישׁ אֶחָד מִשְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים
- 3 וּשְׁלִישׁ¹¹⁷ וְאָמַר: אֶחָד מִמָּאָה שְׁנַיִם כָּאֵין¹¹⁸ - הֵרִי
- 4 הוּא בְּצֵד זֶה שֶׁהַפְּרִשְׁתִּי וְהָרִי הוּא חֲלִין¹¹⁹;
- 5 וְהַנֶּשֶׂא¹²⁰ מִזֶּה שֶׁהַפְּרִשְׁתִּי - הוּא תִרְוִימָה עַל הַכֹּל.
- 6 וְהַמַּעֲשֵׂר שֶׁרְאוִי לְהִיּוֹת לְמָאָה חֲלִין אֵלָיו¹²¹ - הֵרִי
- 7 הוּא בְּצֵד זֶה שֶׁהַפְּרִשְׁתִּי; וְזֶה הַנֶּשֶׂא יֵתֵר עַל
- 8 הַתִּרְוִימָה¹²² מִמָּה שֶׁהַפְּרִשְׁתִּי - הֵרִי הוּא תִרְוִימָת
- 9 מַעֲשֵׂר עַל הַכֹּל¹²³.

(116) דמאי פ"ה מ"ב. (117) שהם שלשה חלקים ממאה, שהתרומה חלק מחמישים, שהם שני חלקים ממאה, ותרומת מעשר אחד ממאה. (118) בכלל. (119) כלומר, הרי הוא חולין עד שיפריש התרומה (ראב"ד). (120) שני החלקים. (121) מאה לאו דוקא, שהרי חסרו מהם שנים, ועי' רב"ז. (122) היינו האחד ממאה. (123) ונמצא מפריש כסדרם: תרומה, ואחר-כך מעשר, ואחר-כך תרומת מעשר.

יום שישי י"ד מנחם-אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק רְבִיעִי

1) יבאר אם עושה אדם שליח לתרום, ומי הוא הראוי לתרום. והתורם שלא ברשות. האומר לשלוחו צא ותרום ואינו יודע אם תרם אם לאו. פירות השותפין אם חייבים בתרומה, ואם צריך ליטול רשות זה מזה. ודין ארים שתרם ובא בעל הבית ועכב. והפועלים אם יש להם רשות לתרום. הגוי שהפריש תרומה משלו. והמתכוון לומר תרומה ואמר מעשר. המפריש תרומה על תנאי. והתורם את הגורן מה צריך שיכוון בלבו.

- 10 א. עוֹשֶׂה אָדָם שְׁלִיחַ לְהַפְרִישׁ לוֹ תִרְוִימָת
- 11 וּמַעֲשְׂרוֹת; שְׁנֹאמַר: כֵּן תִּרְמוּ גַם אַתֶּם - לְרִבּוֹת
- 12 שְׁלֹחֲכֶם. וְאֵין עוֹשִׂין שְׁלִיחַ עוֹבֵד כּוֹכְבִּים וּמְזֻלּוֹת,
- 13 שְׁנֹאמַר: גַּם אַתֶּם; מָה אַתֶּם - בְּנֵי כְּרִית, אֵף
- 14 שְׁלֹחֲכֶם - בְּנֵי כְּרִית.

~ נקודות משיחות קודש ~

"עושה אדם שליח להפריש לו תרומות ומעשרות, שנאמר כן תרימו גם אתם, לרבות שלוחכם".

תוכן מצות תרומה הוא לקיחת ענין חולין והפיכתו

- מקפיד⁷; ואם לא היו שם יפות - אין תרומתו
תרומה, שלא אמר לו אלא על דרך מחוי⁸. ואם בא
בעל הבית ולקט והוסיף, בין יש לו יפות מהן בין
אין לו - תרומתו תרומה.
- (7) ואינו חושש משום גזל. ואם כן כשתרם בשביל בעל
הבית תרומתו תרומה וכשלקחם לעצמו הרי הם כשלו
וממילא תרומתו תרומה. (8) כלומר, דרך מחאה: אילו
מצאת יפות מאלו היית גוזלן.
- ד. חמשה לא יתרמו, ואם תרמו - תרומתן תרומה:
חרש מדבר ואינו שומע⁹, מפני שאינו שומע
הברכה¹⁰; והאלם, ששומע ואינו מדבר, והערם,
מפני שאינו יכולין לברך¹¹; והשכור¹² והסומא,
מפני שאינו יכולין לבון ולהפריש את היפה¹³.
- (9) שם משנה ב. ואף על פי שבמשנה ו שם נאמרו חמישה:
"האלם והשיכור והערם והסומא ובעל קרי" - השמיט
רבינו בעל קרי, מפני שאמרו בברכות כב. "בטלוח
לטבילוחא דבעל קרי" - ומותר לו לברך, ואם כן יכול
לתרום גם לכתחילה. (10) וכל הברכות כולן צריך
שישמיע לאזנו מה שהוא אומר". (11) האלם שאינו מדבר,
והערם משום שנאמר: והיה מחניך קדוש ולא ייראה בך
עוות דבר", בשעה שאתה מדבר בו לא ייראה בך ערווה.
(12) שאינו יכול לדבר בפני המלך. אבל לא הגיע לשכרותו
של לוט, שאם הגיע לשכרותו של לוט הרי הוא כשוטה.
(13) "ודין התרומה לברור מן היפה למאמר השם ית': את
כל חלבו".
- ה. קטן שהגיע לעונת נדרים¹⁴, אף על פי שלא
הביא שתי שעורות ולא נעשה גדול, אם תרם -
תרומתו תרומה, ואפלו בתרומה של תורה; הואיל
ונדריהן והקדשן קיימין מן התורה, כמו שבארנו
בנדרים.
- (14) ו"עונת נדרים הוא הזמן שנדרי האדם קיימים בו, והוא
שיהיה בזכר מבין שנים עשרה ויום אחד, והנקבה בת עשתי
עשרה שנה ויום אחד".
- ו. האומר לשלוחו: צא ותרם לי, והלך לתרם, ואינו
יודע אם תרם ואם לא תרם, ובא ומצא פרי תרם
- אין חזקתו תרם. שאין אומרים באסורין חזקת
שליח עושה שליחותו להקל, אלא להחמיר;
וחושש שמא אחר תרם שלא ברשות¹⁵.
- (15) ואין תרומתו תרומה.
- ז. האומר לשלוחו: צא ותרם - תרם כדעתו של
בעל הבית: אם היה¹⁶ יודע בו¹⁷ שהוא בעל עין רעה
- מפריש אחד מששים; ואם היה¹⁸ בעל נפש
שבעה¹⁹ - מפריש אחד מארבעים. ואם אינו יודע
דעתו - מפריש לו בינונית, אחד מחמשים. נתפן
לבינונית, ועלתה בידו אחד מארבעים או אחד
- ממששים - תרומתו תרומה²⁰. ואם נתפן להוסיף על
הבינונית²¹ ותרם אפלו אחד מתשעים ותשעה - אין
תרומתו תרומה.
- (16) השליח. (17) בבבל הבית. (18) בעל הבית.
(19) ביטוי לעין יפה. (20) כיוון שיש תורם אחד מארבעים
ויש תורם אחד מששים, יכול השליח לאמר לו: בכך
אמדיך. ודווקא שליח, אבל בעל הבית בעצמו שתרום,
אפילו עלתה בידו אחד מעשרים - תרומתו תרומה.
(21) כשאינו יודע דעתו של בעל הבית, שדינו בבינונית.
- ח. פרות השתפין - חיבות בתרומה ומעשרות;
שנאמר: מעשרתיכם - אפלו של שנים. והשתפין
אינו צריכין לטל רשות²² זה מזה, אלא כל התורם
מהן - תרומתו תרומה. תרם אחד מהן, ובא השני
ותרם תרומה שניה, שהרי לא ידע שחברו תרם: אם
היו ממחין²³ זה על זה - תרומת השני אינה
תרומה²⁴; ואם לא היו ממחין²⁵, ותרם הראשון
פשוט - (אין תרומת השני תרומה; לא תרם
הראשון פשוט²⁶) - תרומת שניהן תרומה²⁷.
- (22) ומה שאמרו "אתם ולא השותפין" אין הלכה כן, אלא
"השותפין תורמין אחד בלא רשות חבירו". (23) וממחין
הוא מלשון המחאה כמו "המחאה אצל חנווני", כלומר,
שכל אחד מהם סומך על מה שעושה חבירו. (24) שאילו
ידע שחבירו תרם, לא היה הוא תורם. (25) כלומר, לא
ידוע שהם סומכים זה על זה. (26) כלומר, כשיעור שתרום
חבירו. (27) שכיוון שלא תרם הראשון כשיעורו של השני,
בוודאי אין השני מסכים לתרומתו ואינו שליח לתרום על
שלו, וגם הראשון אינו מסכים לתרומתו של השני, נמצא
כל אחד ואחד מפריש על חלקו.
- ט. האומר לשתפו או לבן ביתו²⁸ או לעבדו²⁹ או
לשפחתו לתרם, והלכו לתרם, ובטל שליחותו קדם
שיתרמו: אם לא שנה השליח - תרומתו תרומה³⁰;
ואם שנה, כגון שאמר לו: תרם מן הצפון, ותרום
מן הדרום, הואיל ובטל שליחותו מקדם³¹ - אינה
תרומה.
- (28) משמשו. (29) עבד כנעני, שנעשה שליח לתרומה,
מפני שהוא בן ברית. (30) במשנה שם: "בטל אם עד שלא
תרם בטל, אין תרומתו תרומה, ואם משתרם ביטל תרומתו
תרומה". (31) אבל אם לא ביטל שליחותו, אף על פי
ששינה בזה תרומתו תרומה, שאין דרכו של אדם להקפיד
על זה.
- י. אריס שתרום³², ובא בעל הבית ועכב: אם עד
שלא תרום עכב - אין תרומתו תרומה³³, ואם
משתרם עכב - תרומתו תרומה. והאפוסטרופסין
תורמין³⁴ מנכסי יתומים.
- (32) שיש לו חלק בתבואה, תמורת עבודתו. (33) ומה
שאמרו "אתם ולא אריסין" אין הלכה כן. ובתוספתא שם

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – יום שישי י"ד מנחם-אב – ספר זרעים – הלכות תרומות קפא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

מִשּׁוּם בְּעָלֵי פִסְיִן, שֶׁלֹא יִהְיֶה זֶה הֶמְמוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל
וְיִתְּלֶה אוֹתוֹ בְּעוֹבֵד פּוֹכְכִים וּמְזִלּוֹת כְּדִי לְפַטְרוֹ⁴⁶.
וּבִדְקִין אֶת הָעוֹבֵד פּוֹכְכִים וּמְזִלּוֹת שֶׁהִפְרִישׁ
תְּרוּמָה⁴⁷: אִם אָמַר: בְּדַעַת יִשְׂרָאֵל⁴⁸ הִפְרַשְׁתִּיהָ -
תִּתֵּן לָפָהּ; וְאִם לֹא - טְעוּנָה גְּזִיזָה⁴⁹, שֶׁמָּא בִּלְבוֹ
לְשָׁמַיִם⁵⁰. בְּמָה דְּכָרִים אֲמוּרִים? בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל;
אֲבָל עוֹבֵד פּוֹכְכִים וּמְזִלּוֹת שֶׁהִפְרִישׁ תְּרוּמָה בְּחוּצָה
לְאַרְץ - לֹא גִזְרוּ עָלֶיהָ. וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ שְׂאֵינוֹ צָרִיף
אֵינָהּ תְּרוּמָה כָּלָל.

44) כן הוא בגיטין שם. שאם תרם של ישראל, אינה תרומה כלל. 45) היינו אף על פי שגדלו בידו והגיעו לעונת המעשרות אצלו והוא מירחם, שאינם חייבים כלל בתרומות ומעשרות. ולא גזרו חכמים אלא בפירות ישראל שמירחם הגוי - אם תרם הגוי, גזרו משום בעלי כיסין, ואמרו שתורמתו תרומה. 46) שהרי רואים שגם תרומת הגוי תרומה. ושתי גזירות היו בזה מאותו הטעם: א. אם מירח הגוי פירותיו של ישראל - שחייבות בתרומות ומעשרות. ב. אם תרם הגוי מפירותיו, שפטורים לגמרי מתרומות ומעשרות - שתורמתו תרומה. והכל כדי שלא ימסרו לגוי למרחם ולהפקיעם מחיוב תרומות ומעשרות. 47) היינו: משלו, כמו שכתב למעלה. 48) "שלמקום שתורמת ישראל הולכת תלך זו". 49) ואסורה בהנאה. 50) לשם הקדש. ובזמן הזה עסקינן דהקדש אסור בהנאה.

טז. הַמִּתְפַּנֵּן לֹמֵר תְּרוּמָה וְאָמַר מַעֲשֶׂר, מַעֲשֶׂר וְאָמַר תְּרוּמָה - לֹא אָמַר כָּלוּם, עַד שֶׁיִּהְיֶה פִּי וְלִבּוֹ שׁוֹיִן. הִפְרִישׁ תְּרוּמָה בְּמִחְשְׁבֹתוֹ וְלֹא הוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו כָּלוּם - הֲרִי זֶה תְּרוּמָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִחַשְׁבָּ לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם בְּדָגָן מִן הַגֶּלֶן - בְּמִחְשָׁבָה בְּלִבְךָ תִּהְיֶה תְּרוּמָה.

יז. הַמִּפְרִישׁ תְּרוּמָה עַל תְּנָאי: אִם נִתְקַנְסִי הַתְּנָאי - הֲרִי הִיא תְּרוּמָה, וְאִם לֹא - אֵינָה תְּרוּמָה. וְכֵן הַמִּפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעֲשֶׂרוֹת⁵¹ וְנִחַס עָלֶיהֶן - הֲרִי זֶה נִשְׁאָל לַחֲכָם וּמִתִּיר לוֹ, כְּדִרְךָ שֶׁמִּתִּירִין לוֹ שְׂאֵר נִדְרִים, וְתִחְזֹר חֲלִין כְּמוֹ שֶׁיִּהְיֶה, עַד שֶׁיִּפְרִישׁ פַּעַם שְׁנִיָּה אוֹתָהּ שֶׁהִפְרִישׁ תִּחְלָה אוֹ פְּרוֹת אַחֲרוֹת.

51) ועוד לא נתנם לכהן או ללוי, שאם כבר נתנם - אינו יכול להישאל עליהם.

יח. הַתּוֹרֵם בּוֹר שֶׁל יֵינ וְאָמַר: הֲרִי זֶה⁵² תְּרוּמָה עַל מִנַּת שְׂמֵעֶלָה שְׁלָם - [צָרִיף שְׂמֵעֶלָה] שְׁלָם מִן הַשֶּׁכֶר וּמִן הַשְּׂפִיכָה⁵³, אֲבָל לֹא מִן הַטְּמֵאָה⁵⁴. וְאִם נִשְׁכְּרָה - אֵינָה מְדַמְעֶת⁵⁵. הַנִּיחָה בְּמָקוֹם שֶׁאִם תִּשְׁכַּר שֵׁם אוֹ תִתְגַּלְגַּל לֹא תִגִּיעַ לְבוֹר⁵⁶ - הֲרִי זֶה מְדַמְעֶת, שֶׁכֶּכֶר נִתְקַנְסִי הַתְּנָאי⁵⁷.

52) דלי יין שמעלה מן הבור. 53) שאלו אדם מעלה על דעתו כשמעלה מן הבור, שמא יישכר או יישפך וידמע את

נוסף: "אבל אין ראוי להוציא מעשר אלא על חלקו בלבד" ורבינו השמיט כל זה. וייתכן כי הכוונה למצוות נתינה, שאף על פי שהפרשתו קיימת, אינו ראוי להוציא ולתת, אלא על חלקו. 34) "כדי להאכילן, שאין מאכילין את היתומים דבר האסור, אבל לא יעשרו ולא יתורמו כדי להניח פירות מתוקנין".

1 יא. הַגֵּבֵב וְהַגְּזֵל וְהָאֲנָס³⁵ - תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה³⁶. וְאִם
2 הָיוּ הַבְּעָלִים רוֹדְפִין אַחֲרֵיהֶן³⁷ - אֵין תְּרוּמָתָן
3 תְּרוּמָה.

35) שהכריח את חבריו לתת לו. 36) ממה שכתב רבינו בסמוך "ואם היו הבעלים רודפין", משמע שכאן המדובר כשלא היו רודפין אחריהם, ואם כן נתיאשו. ויש כאן גם יאוש בעלים וגם שינוי השם: מעיקרא (=מקודם) חולין, והשתא (=ועכשיו) תרומה. 37) תוספתא שם. שכיוון שרודפין אחריהם וודאי לא נתיאשו.

4 יב. הֵבֵן וְהִשְׁכִּיר וְהָעֵבֵד וְהָאִשָּׁה - תְּרוּמִין עַל מָה
5 שֶׁהֵן אוֹכְלִין; אֲבָל לֹא יִתְּרֵמוּ עַל הַכֹּל, שְׂאֵין אָדָם
6 תּוֹרֵם דָּבָר שְׂאֵינוֹ שְׁלוֹ. הֵבֵן כְּשֶׁאוֹכֵל עִם אֲבִיו³⁸
7 וְהָאִשָּׁה בְּעִסְתָּהּ³⁹ - תְּרוּמִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּרִשּׁוֹת.

38) היינו שהוא סמוך על שולחן אביו. והבן שהזכיר למעלה ואינו תורם אלא מה שהוא אוכל, היינו באינו סמוך על שולחן אביו. 39) אין לפרש שקמצה מעיסתה, כלומר מן המזונות שלה, - שאלו הם שלה, ואינה צריכה רשות הבעל. אלא עיסתה היינו כל העיסה של הבית, והמדובר בחלה, שכיוון שזוהי המצוה שלה בוודאי נותן לה רשות ומפרישה גם שלא מדעתו.

8 יג. הַפּוֹעָלִים - אֵין לָהֶן רִשּׁוֹת לַתֵּרֵם שֶׁלֹא מִדַּעַת
9 בְּעַל הַבֵּית, חוּץ מִן הַדּוֹרְכִין בִּגְתָּ⁴⁰; שְׂאִם יִרְצוּ
10 לְטַמֵּא אֶת הַיֵּין - הֲרִי הֵן מְטַמְּאִים מִדֵּי, וְלִפִּי שְׁמֵסֵר
11 לָהֶן וְהָאֵמִינֵן עַל כֵּן⁴¹ - הֲרִי הֵן כְּשֶׁלּוֹחִין⁴², וְאִם
12 תִּרְמוּ - תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה.

40) שמותר להם לתרום, והיינו שהלכו בו שתי וערב. 41) [כלומר, האמינם על כך, שלא יטמאן]. 42) לתרום, אם יראו צורך בכך, לפני שיבוא לידי טומאה.

13 יד. פּוֹעֵל שְׂאֵמֵר לוֹ בְּעַל הַבֵּית: כֵּנֵס לִי גִרְנִי וְתֵרֵם,
14 וְתֵרֵם וְאַחֵר כֶּף כֵּנֵס - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה⁴³.

43) שאף על פי שאמר לו "כנוס ותרום", וודאי אינו מקפיד שיתרום קודם, שהרי כן הוא הדרך, וכמו שמסיים שם: "שאין הגורן כנוס אלא אם כן נתרם". ושם: "ואם אמר לו בעל הבית כנוס לי גרני, תרומתו תרומה". ולא נזכר שאמר לו "כנוס - ותרום". ועיקר החידוש הוא שאף על פי שלא אמר לו במפורש לתרום - תורם, כיוון שאין הגורן כנוס אלא אם כן נתרם.

15 טו. הָעוֹבֵד פּוֹכְכִים וּמְזִלּוֹת שֶׁהִפְרִישׁ תְּרוּמָה
16 מִשְׁלוֹ⁴⁴ - דִּין תּוֹרָה שְׂאֵינָה תְּרוּמָה, לְפִי שְׂאֵינָן
17 חֲכִיבִין; וּמִדְּבָרֵיהֶן גְּזִירָה⁴⁵ שֶׁתִּהְיֶה תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה,

והנסתר. (65) הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו. (66) שבגרעינים. (67) שבקליפות. (68) היא פסולת של זיתים. וצריך עיון הרי מדובר בבור של יין.

החולין שנשארו בבור. (54) שטומאה אינה מצוייה ולא עלה על דעתו. (55) כלומר, אינה אוסרת בדימוע, לפי שאינה תרומה שהרי לא נתקיים התנאי. (56) לא תיפול אל הבור. (57) שזה נקרא כבר עלה מן הבור.

יום ש"ק ט"ו מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק חמישי

(1) יבאר מה זה תורם, מן המתקיים או מן היפה. אם תורם ממין על שאינו מינו. ומאימתי תורמין את הגורן. מאימתי תורמין את הגת ואת הזיתים. אם תורמין מן הטהור על הטמא. ודין אם תורמין מן המחובר על התלוש או איפכא. אם תורמין מן הלח על היבש ומן החדש על הישן. אם תורמין מפירות הארץ על של חוצה לה, או איפכא. המפריש תרומה ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו על פירות אחרים. עציץ נקוב, והתורם מן הדמאי, והדברים שתורמין זה על זה. תרם חבית של יין ונמצאת מגולה. בשלשה פרכים בשנה צריך לבדוק את היין שהניחו להפריש עליו.

- 19 א. אין תורמין אלא מן היפה², שנאמר: בהרימכם
- 20 את חלב ממונו. ואם אין שם כהן - תורם מן
- 21 המתקנים³, אף על פי שיש שם יפה שאינו מתקין.
- 22 כיצד? תורם תאנים על הגרורות⁴, ובמקום שאין
- 23 שם כהן - תורם גרורות על התאנים⁵. ואם רגיל⁶
- 24 לעשות תאנים גרורות⁷ - תורם מן התאנים על
- 25 הגרורות אפלו במקום שאין שם כהן. אבל במקום
- 26 שיש בו כהן⁸ - אין תורמין מן הגרורות על
- 27 התאנים אפלו למקום שדרך לעשות תאנים
- 28 גרורות.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין תורמין אלא מן היפה, שנאמר בהרימכם את חלב ממונו".

כתב הרמב"ם בסוף הלכות תמורה "רוב דיני התורה אינם אלא... לתקן הדעות וליישר כל המעשים", וכך גם בהלכה זו יש ללמוד הוראה כללית בעבודת ה', שגם את הזמן היותר מובחר ביום, יש להקדיש לענייני קדושה, ובשעות הפחות "יפות" - לעסוק בענייני החולין שגם הם משרתים את הקדושה, הגם שאינם 'קדושה' כשלעצמן. עניין זה מרומז גם במילה "עריסותיכם" מלשון עריסה, היינו מיטה, כי "ראשית עריסותיכם" מרמז על זמן הקימה מהמיטה, היינו שעות הבוקר שהן השעות היותר יפות, שאותן יש להקדיש ללימוד תורה תפילה וצדקה.

תרומה בכלל, מלמדת על אחדות ישראל, שהרי ממנה נלמד דין שליחות בכל ענין: "כן תרימו גם אתם, לרבות שלוחכם". וגם בעניין התרומה מן היפה והטוב, מודגש עניין האחדות שמתבטא דווקא בין חלקי היום שאינם שווים, ושאותם ברא הקב"ה, כי דווקא בצירוף ובשיתוף שבין הדברים השונים במהותם נגרמת האחדות בשלימותה.

(על-פי יין מלכות" ספר זרעים סימן י"ג)

- 1 יט. במה דברים אמורים? בתרומה גדולה⁵⁸; אבל
- 2 בתרומת מעשר, שמתר לתרם שלא מן המקף - פיון
- 3 שעלתה נתקנים תנאו⁵⁹, והרי היא תרומת מעשר ואף
- 4 על פי שנשברה או שנשפכה, ואין צריך לומר
- 5 שנשפכת.

(58) שניטלת מן המוקף. (59) כלומר: רק בתרומה גדולה, שאינה ניטלת אלא מן המוקף, ולא היה יכול להוציא את דלי היין לתרומה מן הבור ולקרוא עליו שם תרומה במקום שלא יהיה חשש של שבירה ושפיכה שיגרמו דימוע היין שבבור, - רק בה מסתבר שמה שאמר "על מנת שתעלה שלם", שכוונתו שיעלה שלם למקום שאם תישבר ותתגלגל לא תגיע לבור, ואם נשבר או נשפך אל הבור, לא נתקיים תנאו. אבל תרומת מעשר, שרק תלמידי חכמים תורמים אותה מן המוקף, אבל מן הדין היא ניטלת אף שלא מן המוקף, אם כוונתו למנוע דימוע היה לו להוציא דלי היין למקום שלא יחשוש לגלגול לתוך הבור ולדימוע ולקרוא לו שם בשם תרומת מעשר, ומכיוון שלא עשה כן, נראה שלא הייתה כוונתו למנוע דימוע. ולפיכך מיד כשעלה מן הבור הרי זו תרומה אף על פי שנשבר אחר כך.

- 6 כ. האומר: שלמעלה תרומה ושלמטה חלין, או
- 7 שלמעלה חלין ושלמטה תרומה - דבריו נזמין,
- 8 שהדבר תלוי⁶⁰ בדעת התורם⁶¹.

(60) לקבוע מקום תרומתו, בצפון או בדרום, למעלה או למטה. (61) [נראה שהמדובר בתורם את המנורה (=אוצר של תבואה), ומשמיענו בזה שאוכל ממה שלמעלה או ממה שלמטה, ואינו חושש לדימוע. שאף על פי שנתערבו כמה חטים בחולין, ולא יהיו בתערובת, מאה של חולין כנגדם - כיוון שאיסור דימוע אינו אלא מדרבנן, יש לסמוך כאן על "ברירה" שהחטים שלמעלה או שלמטה, שיפריש לבסוף, הם הם התרומה ולא יותר. שהרי באיסורי דרבנן סומכים על ברירה.

- 9 כא. התורם את הגרן - צריך שיכון את לבו שתהיה
- 10 זו תרומה על הפרי ועל מה שבקטעין⁶² ועל מה
- 11 שבצדדין⁶³ ועל מה שבתוף התבן⁶⁴. התורם את
- 12 היקב⁶⁵ - צריך שיכון את לבו לתרם על מה
- 13 שבחצונין⁶⁶ ועל מה שבזונין⁶⁷. התורם את הבור של
- 14 יין - צריך שיכון את לבו לתרם על מה שבגפת⁶⁸.
- 15 ואם לא נתפון, אלא תרם סתם - נפטר הכל; שתנאי
- 16 בית דין הוא, שהתרומה על הכל. התורם כלכלה
- 17 של תאנים ונמצאו תאנים בצד הכלכלה - הרי אלו
- 18 פטורין, מפני שכלבו לתרם על הכל.

(62) שיכולים קטועות שלא נידושו. (63) שבצידי הכרי. (64) שאי אפשר בלא חטיין, כלומר, מוציא על כל הנגלה

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום ש"ק ט"ו מנחם-אב - ספר זרעים - הלכות תרומות קפג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

תרומה". "הואיל ונתכין לתרום גם על השמן, אין כאן תרומה לא על הזיתים ולא על השמן, והרי הוא כאילו לא תרם כלל" (רע"ב שם). שתומה היא כמו נדר, ונדר שהותר מקצתו הותר כולו", כמפורש בנדרים כה: לדעת בית הלל (משנה ראשונה), והוא הדין לתורם חטים על חטים ושעורים. וראה בתוספת אנשי שם, ובחזון-איש כאן. (19) תרומות שם. ולמדו זאת (יבמות פט:). ממה שנאמר (שם, לב): "ולא תשא עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו" - הרי שאם אינו מרים מן היפה, יש עליו חטא. ואם אין תרומתו תרומה, איזה חטא יש עליו - הרי שבדיעבד תרומתו תרומה. (20) מין ממני החיטה, גרוע ונפסד. (21) בתרומות פ"ב משנה שם: "מפני שאינו אוכל", ומפרש רבינו שאינו אוכל אדם. וראה למעלה בפרק ב הלכות א-ב.

ד. אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו²² על דבר שלא נגמרה מלאכתו, ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו; שנגמרה²³: פדגן מן הגרן וכמלאה מן היקב - מן הגמור על הגמור. ואם תרמו - תרומתו תרומה²⁴.

(22) שם פ"א משנה י. ורבינו שינה קצת מסדר המשנה, עיין 'תוספות יום-טוב' שם. (23) כן הוא בספרי פרשת קרח. (24) משנה שם. וראה להלן הלכה יח. ואף-על-פי שלמעלה הלכה ב למד רבינו מהפסוק הנ"ל, שאין תורמין ממין על שאינו מינו, ושם אין תרומתו תרומה אף בדיעבד - לענין מין בשאינו מינו לא מצאנו פסוק מיוחד שילמדנו שתורמתו תרומה, כמו שלמדנו בדין שאינו גמור (ועיין ש"ך י"ד סימן שלא, ס"ק פ). ומאותו הטעם אין להקשות על מה שאמרו (חלה פ"ב משנה ה) "המפריש חלתו קמה אינה חלה", שגם שם אין לימוד מיוחד שתהא חלתו חלה (עיין ר"ש ומלאכת שלמה שם).

ה. מאימתי²⁵ תורמין את הגרן? משיכבד²⁶. פיר מקצת - תורמין מן הכרור על שאינו כרור. המכניס שבילים²⁷ לתוך ביתו לעשותן מלילות - הרי זה תורם²⁸ מן שבילים²⁹.

(25) תוספתא תרומות פ"ג. (26) בכמה ספרים "משיכבד" (מהר"י קורקוס, כסף-משנה, מעשה רוקח, תוספתא כפשוטה). ויש מגיהים "משיכבד" (מהר"י קורקוס וכסף-משנה). וכן הוא בתוספתא שם לפי נוסחת דפוס ראשון, והיינו העמדת ערימה (להלן פ"ג מהלכות מעשר הלכה יג). (27) ביצה יג. כדעת רבי ולא כרבי יוסי ב"ר יהודה. (28) צ"ל: מן. (29) שזו היא גמר מלאכתו, שאין סופן לבוא לידי גורן אחר, וזהו גרן (רש"י שם). וראה להלן.

ו. מאימתי³⁰ תורמין את הגת? משיהלכו בה שתי וערב³¹. מאימתי תורמין את הזיתים? משיטענו³².

(30) תוספתא שם [והנה רבינו לא הזכיר כאן אלא גורן, יקב וגת. וזה מתאים למה שאמרו בירושלמי (תרומות פ"א הלכה ה) "אין לך איסור מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, אלא גורן ויקב בלבד". וראה להלן

(2) תרומות פ"ב משנה ד. (3) כתנא-קמא שם, ולא כר' יהודה. והיינו שיתקיים עד שיגיענו ליד הכהן (פירוש המשניות שם). ואף-על-פי שאמרה תורה "בהרימכם את חלבו" - כיון שאם תרם בדיעבד מן הרעה, תרומתו תרומה (להלן הלכה ג), תורם כאן לכתחלה מן הרעה, שהרי הוא כמו דיעבד, כיון שהיפה אינו מתקיים (משנה ראשונה). (4) שתאנים לחות, יותר יפות מגורגרות יבשות. (5) שהגורגרות מתקיימות יותר. (6) מנחות נה. (7) ואם כן, לא יתקלקלו. (8) שם.

ב. תורמין בצל שלם⁹, אף על פי שהוא קטן; אבל לא חצי בצל, אף על פי שהוא גדול. בכל מקום¹⁰ אין תורמין ממין על שאינו מינו¹¹; שנגמרה¹²: פדגן מן הגרן וכמלאה מן היקב¹². ואם תרם - אין תרומתו תרומה.

(9) תרומות שם משנה ה', כדעת תנא-קמא ולא כרבי יהודה. (10) בדפוסים חדשים, מחוברות שתי מלים אלו להלן "בכל מקום אין תורמין ממין על שאינו מינו" וכך הוא בפירוש הרב". אבל הר"י קורקוס והכסף-משנה חיברו אותן למה שלמעלה, ופירשו: "בכל מקום. כלומר בין שיש כהן, בין שאין כהן". וכן כתב בפירוש המשנה שם: "בצל קטן שלם, לדעת תנא-קמא שזה יותר, בין במקום שיש כהן לפי שהוא אצלו יפה, בין במקום שאין כהן לפי שהוא מתקיים". וראה בר"י קורקוס יישוב דברי רבינו עם סוגיית הגמרא בברכות לט: (11) תרומות שם משנה ד. (12) כלומר, תורמין דגן מן הגורן שלו, ומלאה (= יין) מן היקב שלו, כל אחד על מינו (וראה להלן הלכה ד). ובבכורות ג: למדו זאת ממה שנאמר (במדבר יח, יב): "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן" - "תן חלב לזה, וחלב לזה". ועיין רדב"ז. וראה 'תוספות יום-טוב' תרומות שם משנה ו, ומראה הפנים בירושלמי שם הלכה ד, ד"ה זה אחד.

ג. הקשות¹³ והמלפפון - מין אחד¹⁴, כל מין חטים¹⁵ - אחד, כל מין תאנים¹⁶ וגורגרות ודבלה - אחד, ותורם מזה על זה. וכל שהוא פלאים¹⁷ פחברו - לא יתרם מזה על זה, אפילו מן היפה על הרע. כיצד? היו לו חמשים סאה חטין וחמשים סאה שעורים בבית אחד, והפריש על הכל שני סאין חטין - אינן תרומה¹⁸. וכל שאינו פלאים פחברו - תורם מן היפה על הרע, אבל לא מן הרע על היפה; ואם תרם - תרומתו תרומה¹⁹. חוץ מן הזונין²⁰ על החטים, מפני שאינן אכל אדם²¹.

(13) שם משנה ו, כדעת תנא-קמא ולא כר' יהודה. קישות היא "פאקוס" בערבית (רע"ב שם). (14) שכן גם לענין כלאים הן מין אחד (כלאים פ"א משנה ב), וראה להלן. (15) שחורה ולבנה. שם משנה ד. (16) משנה שם. (17) שם משנה ו. (18) כלומר, אינם תרומה אפילו על החטים. וכן מפורש בתרומות פ"א משנה ד: "אין תורמין זיתים על השמן ולא ענבים על היין. ואם תרמו, בית שמאי אומרים תרומת עצמן בהם, ובית הלל אומרים אין תרומתן

בפסחים לג. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם, וראה למעלה פ"ב הלכה יד. (46) את הטבל. (47) שהרי מן התורה תרומתו תרומה, אפילו במזיד (יבמות צ. כרי נתן ברבי אושעיא). (48) כדי לתקן את השירים. (49) שבשוגג תרומתו תרומה. (50) כר' יהודה בתרומות שם. וחזר בו מפירושו במשנה, ששם כתב שאין הלכה כר' יהודה, ועיין 'תוספות יום-טוב' (הגהה ברמב"ם דפוסים חדשים). (51) ירושלמי שם הלכה א (כסף משנה). (52) כן הוא בירושלמי שם: "תרומת מעשר ניטלת מן הטהור על הטהור ומן הטמא על הטמא, מן הטהור על הטמא ואינה ניטלת מן הטמא על הטהור". וכן הוא במשנה שם: "וכן בן לוי שהיה לו מעשר טבל וכו'".

ט. אין תורמין מן המקבץ על התלוש, ולא מן התלוש על המקבץ.⁵³ כיצד? היו לו פרות תלושין⁵⁴ ואמר: פרות אלו יהיו תרומה על פרות אלו המקבצים⁵⁵, אפילו אמר לכשיתלושו⁵⁶; או שהיו לו שתי ערוגות⁵⁷ ואמר: פרות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פרות ערוגה זו מקבצים⁵⁸; או שאמר: פרות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פרות ערוגה זו תלושין⁵⁹ - לא אמר כלום⁶⁰. אכל אם אמר: פרות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פרות ערוגה זו לכשיתלושו⁶¹, ונתלושו, הואיל ובידו לתלושן - אינו מחסר מעשה, ולכשיתלושו שניהם - דבריו קצין⁶². והוא שביאו שלישי⁶³ בעת שאמר.

(53) תרומות פ"א משנה ה. ובספרי פרשת קורח (לכמדבר יח, כו) למד זאת ממה שנאמר "והרמותם ממנו" - "שלא יתרום מן המחבור על התלוש ולא מן התלוש על המחבור". ועיין בתוספות קידושין סב. ד"ה אין (וראה להלן פ"א הלכה כו). (54) כלומר, הפירות התלושים הם שלו, ואילו הפירות המחבורים, שעליהם הוא מפריש, אינם שלו, וראה להלן. (55) שאינם שלו. ואילו היו תלושים, ותרם עליהם משלו, תרומתו תרומה, כמפורש למעלה פ"ד הלכה ב. (56) שכיין שהמחבורים אינם שלו, אין בידו לתלשם. והרי זה מחוסר מעשה, וראה להלן. (ועיין בר"י קורקוס, בכסף משנה ובאור-שמח). ולא כתב רבינו גם "פירות מחבורים על פירות תלושים", שבאופן זה, שהמחבורים שלו - בידו לתלשם ותרומתו תרומה. (57) קידושין סב. (והיינו ששתי הערוגות הן שלו, גם המחבורת וגם התלושה). (58) עכשיו לפני שיתלושו. (59) עכשיו בעודם מחבורים. (60) שכיין שעכשיו אינו יכול לתרום, ואין בידו לתלוש, הרי זה כדבר שלא בא לעולם (קידושין שם). (61) לדעת הכסף-משנה נשמטה כאן בבא שלמה, ויש להשלים: "או שאמר פירות ערוגה זו מחבורים, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושים לכשיתלושו". וכן נראה ממה שכתב רבינו בסמוך: "ולכשיתלושו שניהם". ועוד שבקידושין שם אמרו הלכה זו על האומר "פירות ערוגה זו מחוברת, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושים לכשיתלושו". ושם ע"ב נאמרה על שתי הבבות. (62) כלומר, תרומתו משנתלושו ולמפרע. שם, על האור: מחבורים על תלושים, ותוספתא תרומות פ"ב (הובאה בגמרא שם), על האומר: תלושים על מחבורים.

הלכה יח, שתורמים יין על ענבים העומדים לעשותן צמוקים. (31) לדרוך בה. (32) כלומר, משישימו הקורה על הזיתים.

ז. אין תורמין מן הטהור³³ על הטמא; ואם תרם - תרומתו תרומה³⁴. והלכה למשה מסיני³⁵, שעגול של דבילה³⁶ שנטמא מקצתו - תורמין לבתחלה מן הטהור שבו על הטמא שבו³⁷. ולא העגול בלבד, שהוא גוף אחד, אלא אפילו אגדה של ירק³⁸, אפילו ערמה של חטים³⁹, שנטמא מקצתה - תורמין מן הטהור שבה על הטמא שבה. אבל אם היו שני עגולים או שתי אגדות או שתי ערמות, אחת טמאה ואחת טהורה בצדה - לא יתרם מן הטהור על הטמא לבתחלה⁴⁰. ותורמין תרומת מעשר⁴¹ מן הטהור על הטמא לבתחלה; שנגמר: את מקדשו ממנו - טל מן המקדש שבו⁴².

(33) תרומות פ"ב משנה א. ובירושלמי שם למדו כן ממה שנאמר "ונחשב לכם תרומתכם כדגן וכו' מן היקב", - "מה גורן ויקב (אי) איפשר שיהא מקצתו טמא ומקצתו טהור, וזה אף-על-פי שאפשר, למדין אפשר משאי-אפשר". כלומר: מה שתרים יהא כולו טמא או כולו טהור כדי שיתרום מן הטהור על הטהור ומן הטמא על הטמא (ר"ש). וכל זה בתרומה גדולה, אבל תרומת מעשר ניטלת מן הטהור על הטמא (בסוף ההלכה). (34) משנה שם. ובירושלמי שם שואל: "מעתה לא יהא תרומתו תרומה? - ממנו כתיב". שנאמר (שם, כו): "והרמותם ממנו תרומת ה" - שמכל-מקום תרומתו תרומה, אפילו אם תרם מן הטהור על הטמא. (35) במשנה שם נאמר: "באמת אמרו, העגול של דבילה וכו'". וכתב רבינו בפירוש המשנה "וכל מקום שאמר באמת, הוא הלכה למשה מסיני". ועיין ברע"ב ור"ש שם. (36) "ככר גדול שעושים מן התאנים היבשים ונקראת דבילה" (פיה"מ). (37) "לפי שהיא מחוברת מחלקים רבים, לא נחשב אותם כגוף אחד שיהא חיבור ומקבל טומאה כולה" (שם). (38) "שהם גופים מחולקים ואין שם ידוע לכל האגודה" (שם). (39) "כרי של חטים שהיא יותר פחותה מן האגודה בדבוק" (שם). (40) ובדיעבד - תרומתו תרומה, כמו שכתוב למעלה בתחילת ההלכה. (41) ירושלמי שם. (42) כן הוא שם; היינו שתמיד תקח מן הטהור שבו - אף אם יש בו טמא.

ח. אין תורמין⁴³ מן הטמא על הטהור⁴⁴. ואם תרם: בשוגג - תרומתו תרומה⁴⁵; במזיד - לא תקן את השקרים⁴⁶, וזה שהרים - תרומה⁴⁷, ויחזור ויתרם⁴⁸. במה דברים אמורים⁴⁹? שלא ידע בטמאה⁵⁰; אבל אם ידע ושגג שמתר לתרם⁵¹ מן הטמא על הטהור - הרי הוא במזיד. וכן בתרומת מעשר⁵².

(43) תרומה גדולה. ולענין תרומת מעשר - בסוף ההלכה. (44) תרומות פ"ב משנה ב. (45) דוקא אם היתה לה שעת הכושר להפרשה בטהרה, אבל אם נטמאה בעת שנתלשה מן המחבור, אין תרומתו תרומה (רדב"ז כאן ע"פ הסוגיא

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום ש"ק ט"ו מנחם-אב - ספר זרעים - הלכות תרומות קפה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

76) תרומות פ"א משנה ה. וכתב בפירוש המשנה שם: "הטעם בזה אמרו: 'וכל מעשר הארץ מזרע הארץ' (ויקרא כז, ל), ואף-על-פי שאלו הכתובים שהביאו ראיה מהם, יש מהם שבאו במעשר, ויש מהם שבאו בתרומת מעשר, אין בזה קושיא לפי שאנחנו נביא ראיות מן הפסוקים שבאו בתרומות על המעשרות, ובפסוקים שבאו במעשרות על התרומות, לפי שענין אחד כולל אותם, והוא שיוציא מזה מה שחייב בו מן החק". ויש אומרים שאפילו אם באו לארץ לפני מירוח ונתמרחו בארץ שחייבים במעשרות מן התורה (ראה למעלה פ"א הלכה כב) - אין תורמים בהם על פירות ארץ ישראל, ולא מפירות ארץ ישראל עליהם (משנה ראשונה שם). 77) תוספתא תרומות פ"ב. 78) משנה שם. 79) שם. ושם נוסף גם "הפקר".

יג. המפריש⁸⁰ תרומה⁸¹ ממעשר ראשון שלא נטלה תרומתו⁸² או ממעשר שני⁸³ והקדש שלא נפדו⁸⁴ על פירות אחרות - אין תרומתן תרומה. 30

80) תרומות פ"א משנה ה "אין תורמין כו' ממעשר ראשון שלא נטלה (כנוסחת ספרים אחרים) תרומתו, ולא ממעשר שני והקדש שלא נפדו (כנוסחת ספרים אחרים)". וראה להלן. 81) היינו תרומה גדולה. 82) היינו תרומת מעשר. והמדובר במעשר ראשון שהפריש מן הכרי לפני שהפריש תרומה גדולה, שחייב להפריש ממנו גם תרומה גדולה וגם תרומת מעשר (למעלה פ"ג הלכה יג) ומכיון שניטלה ממנו תרומת מעשר, אינו יכול להפריש ממנו תרומה גדולה, לפי שיש לכהן באותו מעשר חוק וזכות והיא תרומת מעשר. אבל אם ניטלה ממנו תרומת מעשר, יכול להפריש ממנו תרומה גדולה. ועיין ראב"ד וכסף-משנה ופירוש המשנה ו'תוספות יום-טוב' שם. 83) שהפרישו לפני שהפריש תרומה גדולה. 84) שהקדש פטור מן המעשרות, וגם מעשר שני ממון גבוה הוא (פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה יז). אבל אם נפדו, מפריש מהם תרומה גדולה, ראה להלן פ"ז מהלכות מעשר הלכה ג.

יד. אין תורמין מדבר שהיה חייב מן התורה⁸⁵ על דבר שהוא חייב מדבריהן, ולא מן המחייב מדבריהן על החיוב מן התורה; ואם תרם⁸⁶ - תרומתו תרומה⁸⁷, ויחזור ויתרם⁸⁸. 34

85) נלמד מדמאי פ"ה משניות י"א, גבי עציץ נקוב ואינו נקוב, ודמאי ודאי, המובאות להלן הלכות טז"ז (כסף-משנה ורדב"ז). 86) זה מוסב רק על הדין השני, כשתרם מן המחויב מדבר על המחויב מן התורה (כסף-משנה, וראה להלן). 87) שהכהן מותר לאכלה ואין צורך להוציא עליה תרומות ומעשרות, הואיל וכל חיובה אינו אלא מדברבן. 88) על החייב בתרומה מן התורה, שהרי מדאורייתא אין תרומתו תרומה, מאחר שהפריש מזה שאינו מחויב אלא מדברבן. ואילו מן התורה הוא פטור, והרי זה כמפריש מן הפטור על החיוב. ואם הפריש מדבר שהוא חייב בתרומה מן התורה על דבר שהוא חייב מדבריהם - הרי זו תרומה, והדבר שחייב מדבריהם מותר באכילה, אבל התרומה עצמה אסורה באכילה, מאחר שהיא חייבת

63) שאם לא הביאו שליש, פטורים הם מתרומות ומעשרות (למעלה פ"ב הלכה י). ואפילו אם הפריש מהם תרומות ומעשרות, אין דבריו קיימים (ירושלמי תרומות תחילת פרק ט). ואף-על-פי שאמר: לכשיתלשו שיביאו שליש, הרי אין זה בידו לגמרם, ודלא כר' אליעזר בן יעקב בקידושין שם, הסובר שגם באופן זה תרומתו תרומה, משום שסובר, אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

י. אין תורמין מן הלח על היבש, ולא מן היבש⁶⁴ על הלח; ואם תרם - תרומתו תרומה. כיצד? לקט ירק היום ולקט ממנו למחר - אין תורמין מזה על זה, אלא אם פן ידרכו להשתמר שני ימים. וכן ירק שדרכו להשתמר שלשה ימים, כגון המלפפנות, כל שלקט בשלשת ימים - מצטרף, ותורם מזה על זה. ירק שדרכו להשתמר יום אחד בלבד, ולקט בשחרית ולקט בערב - תורם מזה על זה. 8

64) תוספתא שם פ"ד.

יא. אין תורמין מפרות שנה זו⁶⁵ על פרות שנה שעברה, ולא מפרות שנה שעברה על פרות שנה זו. ואם תרם - אינה תרומה⁶⁶; שנאמר: שנה שנה⁶⁷. לקט ירק⁶⁸ ערב ראש השנה⁷⁰ עד שלא באה השמש, ויחזור ולקט אחר שבאה השמש - אין תורמין מזה על זה; שנה חדש, וזה ישן. וכן אם לקט⁷¹ אתרוג⁷² בערב חמשה עשר בשבט עד שלא באה השמש, ויחזור ולקט אתרוג אחר משבאה השמש - אין תורמין מזה על זה. מפני שאחד בתשרי - ראש השנה למעשרות תבואה וקטניות וירקות⁷³, וחמשה עשר בשבט⁷⁴ - ראש השנה למעשרות האילן⁷⁵.

65) תרומות פ"א משנה ה, ותוספתא שם פ"ב. 66) משנה שם. 67) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה". עיין בכורות נג: וספרי פרשת ראה שם. 68) תוספתא שם, והובאה בראש השנה יב. 69) שבו הולכים אחר לקיטה (פ"א מהלכות מעשר שני הלכה ד). 70) אחד בתשרי, שהוא ראש השנה למעשר התבואה והירקות (להלן). 71) ראש השנה יד: 72) שהוא כירק לענין זה, שהולכים בו אחר לקיטה (שם הלכה ה). 73) משנה שם ב. 74) כבית-הלל במשנה שם. 75) גם אתרוג בכלל. ואף-על-פי שלענין לקיטה דינו כירק, - לענין שנת המעשר, דינו כאילן (שם טו.).

יב. אין תורמין פרות הארץ על פרות חוצה לארץ⁷⁶, ולא מפרות חוצה לארץ על פרות הארץ. ונלא מפרות הארץ על פרות סוריא⁷⁷, ולא מפרות סוריא על פרות הארץ. ולא מפרות שאינן חייבין בתרומה⁷⁸, כגון לקט שכחה ופאה⁷⁹, או פרות שנתרמה תרומתן על פרות שחייבין בתרומה, ולא מפרות שחייבין בתרומה על פרות הפטורין. ואם תרם - אינה תרומה. 27

חייבת בתרומות ומעשרות, הרי היא תרומה ותקנה גם את הודאי (משנה ראשונה). וב"דמאי על הדמאי" גם כן מותרת, אף-על-פי שיש לחשוש שמא היא חייבת והשניה פטורה - כיון שאיסור דמאי אינו אלא מדרבנן, כי מן התורה סומכים על "רוב עמי הארץ מעשרין הן" - כיון שנקרא עליה שם תרומה לא החמירו חכמים לאסרה לכהן, כפי שלא גזרו איסור דמאי על חלת עם הארץ, כמפורש בדמאי פ"א משנה ג, ולהלן פ"ג מהלכות מעשר הלכה יג (תוספת הגרע"א שם). (104) שמא היתה התרומה פטורה, והרי זה מן הפטור על החיוב. (105) מן הודאי על הודאי, ומן הדמאי הזה (הנתרם) עליו ממנו ולא מדמאי אחר עליו. (106) והדמאי מתוקן לאכילה ממה-נפשו: אם הוא טבל, הרי הוא נפרש. ואם היה פטור, הרי הוא פטור. (107) לכהן. (108) שמא היה הדמאי פטור, ונמצא שהפריש מן החיוב על הפטור שאין תרומתו תרומה (למעלה הלכה יב). [וכאן לא כתב רבינו "ממקום אחר", כי רק בתורם מעצין נקוב על שאינו נקוב אין לתרום ממנו עצמו, שמא יבואו זרים לאכול את השיריים, כי יחשבו שזו חייבת וזו פטורה לגמרי, ובאמת זו חייבת מן התורה וזו חייבת מדרבנן, ואם כן כולה תרומה מדרבנן ואסורה לזרים (ראה למעלה הלכה טז), אבל בדמאי שספק הוא, לא יבואו להתיר השיריים, כי ידעו שחוזרים ותורמים רק מספק]. ואדרבה אם יתרום ממקום אחר לא יצא לעולם מידי תקלה, כי מאחר שזה ספק, אם-כן התרומה שממקום אחר אף היא ספק ויצטרכו להפריש עליה שוב ממקום אחר וכו' (תוספות חרשים).

יח. אין תורמין¹⁰⁹ שבלים על החטים¹¹⁰, וזיתים¹¹¹ על שמן, וענבים¹¹² על זין. ואם תרם - אינה תרומה¹¹³; גזרה שפא יטריח הפהן לדרף ולכתש¹¹⁴. אבל תורמין שמן¹¹⁵ על הזיתים הנקבשין¹¹⁶, וזין על ענבים לעשותן צמוקין¹¹⁷. למה זה דומה? לתורם משני מינין¹¹⁸ שאינן פלאים זה בזה מן היפה על הרע¹¹⁹. וכן תורמין מזיתי שמן על זיתי פבש¹²⁰, אבל לא מזיתי פבש¹²¹ על זיתי שמן. מיין שאינו מבשל¹²² על המבשל¹²³, אבל לא מן המבשל על שאינו מבשל. מן הצלול¹²⁴ על שאינו צלול, אבל לא משאינו צלול על הצלול. מתאנים על גרוגרות¹²⁵ במנין¹²⁶, מגרוגרות על התאנים במדה¹²⁷, אבל לא תאנים על גרוגרות במדה, ולא גרוגרות על התאנים במנין, כדי שיתרם לעולם בעין יפה. ותורמין חטים על הפת¹²⁸, אבל לא מן הפת על החטים לפי חשבון¹²⁹. ובכל אלו, אם תרם - תרומתו תרומה¹³⁰.

(109) תרומות פ"א משנה ד. (110) לאחר שנגמרה מלאכתן. "ולשון ספרי (פרשת קרח, במדבר יח, כז) שומע אני יתרום שבלים על חטים וענבים על זין וזיתים על שמן, תלמוד-לומר כדגן מן הגורן, מן הגמור" (פירוש המשניות שם). (111) העומדים לשמן. (112) העומדים לעשות מהן יין. (113) משנה שם, כדעת בית-הלל. (114) ירושלמי

בתרומה מן התורה, ותרומה זו אינה אלא מדרבנן ואינה פוטרת את זה שהוא טבל מן התורה, כמפורש להלן הלכה טז.

טו. עציץ נקוב⁸⁹ - הרי הוא פאָרץ⁹⁰. וכמה יהא בנקב? כדי שרש קטן⁹¹, והוא פחות מפיזית⁹². זרע תבואה בעציץ שאינו נקוב⁹³ והביאה שלישי, ואחר כך נקבו ונגמרה התבואה והוא נקוב - הרי הוא פצומח בשאינו נקוב, עד שיקבנו קדם שיביא שלישי.

(89) דמאי שם משנה י. (90) כאילו צמח הפרי בארץ. (91) עוקצין פ"ב משנה י. (92) כן נראה בשבת צה: (93) מנחות ע. וירושלמי מעשרות פ"ה הלכה ב (כסף-משנה).

טז. התורם מפרות הגדלין פאָרץ⁹⁴ על הגדלין בעציץ נקוב, או מפרות עציץ נקוב על הגדלין פאָרץ - תרומתו תרומה⁹⁵. תרם משאינו נקוב על הנקוב - תרומתו תרומה⁹⁶, ויחזור ויתרם⁹⁷. תרם מן הנקוב על שאינו נקוב - תרומתו תרומה⁹⁸, ולא תאכל⁹⁹ עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות ממקום אחר¹⁰⁰.

(94) דמאי שם. (95) ששניהם מן התורה. (96) ואין צריך להוציא עליה תרומות ומעשרות, כמו בהלכה השניה, מפני שמן התורה אינו חייב בתרומות ומעשרות כלל (רע"ב). (97) על הנקוב, לפי שהפריש מן הפטור (שאינן העציץ שאינו נקוב מחוייב בתרומות ומעשרות מן התורה) על החייב. (98) ואין צריך לחזור ולתרום ולהפריש ממה שאינו נקוב, שתרומה שלו מדרבנן היא, והרי הפריש כבר (רש"י ביבמות פט:). (99) לכהן, לפי שהוא כמו טבל ואסור לכהן לאכול, שכל דבר בגדל בעציץ שאינו נקוב אינו חייב בתרומה מן התורה (פירוש המשניות). (100) כן הוא ביבמות שם, וקידושין מו: ואין להפריש ממנה עצמה, שיש לחשוש שמא יאכלו זרים את השיריים, ובאמת כולה תרומה מדרבנן, ואסורה לזרים (תוספות יבמות שם, ד"ה ממקום אחר).

יז. התורם מן הדמאי על הדמאי¹⁰¹ ומן הדמאי על הודאי - תרומתו תרומה¹⁰³, ויחזור ויתרם¹⁰⁴ מפל אחד ואחד בפני עצמו¹⁰⁵. תרם מן הודאי על הדמאי - תרומתו תרומה¹⁰⁶, ולא תאכל¹⁰⁷ עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות¹⁰⁸.

(101) דמאי שם משנה יא. והיינו תרומת מעשר, שהרי על תרומה גדולה לא נחשדו עמי הארץ, ולא גזרו עליה גזירות דמאי, כמפורש להלן פ"ט מהלכות מעשר הלכה א (תפארת ישראל שם). (102) שאפשר ששניהם פטורים, ואפשר ששניהם חייבים, ואפשר שאחד מהם פטור ואחד מהם חייב. (103) ומותר באכילה לכהן. ב"דמאי על הודאי" מותרת ממה-נפשו: אם היא פטורה (שהופרשו ממנו תרומות ומעשרות) הרי היא מותרת באכילה, ואם היא

(131) תרומות פ"א משנה ט. (132) היינו שנכתשו במכתש לעשות מהן שמן, ולא נגמרה מלאכתן. (133) שנדרכו לעשות יין, ולא נגמרה מלאכתן. (134) בזה רצה רבינו להבדיל בין התורם משמן על זיתים הנכתשין, ויין על ענבים הנדרכות, שתורמתו תרומה ויחזור ויתרום, כדלהלן, לבין התורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, שתורמתו תרומה (למעלה הלכה ד) ולא אמרו שיחזור ויתרום, שבדבר שלא נגמרה מלאכתו כלל, לא חששו חכמים שמא יוסיף לעשות כן, שהרי הכל יודעים שאין תורמין על דבר שלא נגמרה מלאכתו, אבל הזיתים הנכתשים והענבים הנדרכות, שכבר התחילה בהם מלאכת השמן והיין עלולים לבוא בהם לידי טעות, ולתרום עליהם לפני שנגמרה כל מלאכתם (משנה ראשונה). (135) משנה שם. וראה למעלה. (136) אם נתערבה בחולין, ואין שם מאה כנגד התרומה, הכל תרומה, ראה להלן פ"ג הלכה ב. (137) כן הוא במשנה ובהכונה להוציא ממה שנאמר בפ"ג שם משנה א, בתורם חבית של יין ונמצאת של חומץ: "אם ספק (אם החמיצה לפני ההפרשה או לאחריה) תרומה ויחזור ויתרום, הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה וכו' וכן השניה" (הובא להלן הלכה כב) - שכיון ששתי התרומות הן ספק, אין כל אחת ואחת מהן מדמעת בפני עצמה, עד שיפלו שתיהן לתוך אותם החולין (להלן הלכה כג), אבל בנידון שלפנינו, שאין כאן ספק, ושהראשונה תרומה מן התורה והשניה אינה אלא מדרבנן - הראשונה מדמעת בפני עצמה והשניה אינה מדמעת כלל. (138) זו האוכלה. (139) להלן פ"ו הלכה ו. (140) שאינה אלא מדרבנן כנ"ל.

כ. מי שתרום שמן¹⁴¹ על זיתים שדעתו לאכלן¹⁴², או זיתים על זיתים ודעתו על הכל לאכלה, או שתרום יין על ענבים שהם לאכלה, או ענבים על ענבים והכל לאכלה, ונמלך לדרבן¹⁴³, ודרבן הזיתים והענבים שפכר תרום עליהם - אינו צריך לחזור ולתרום¹⁴⁴.

(141) תרומות פ"א משנה ט. (142) והרי נגמרה מלאכתם, כיון שאין רוצים להוציא מהם שמן. (143) שאותם הזיתים חזרו כאילו לא נגמרה מלאכתם (פיה"מ שם). (144) פעם שניה, לפי שכשהוציא התרומה כל אחד מהם נגמרה מלאכתן היה באותה שעה לפי כוונתו (שם).

כא. אין תורמין חמץ על יין¹⁴⁵, אבל תורמין יין על חמץ; שהיין והחמץ מין אחד הן¹⁴⁶. (היה¹⁴⁷ בלבד לתרום מן היין על היין, ונמצא בידו חמץ - אינה תרומה).¹⁴⁸ היה בלבד לתרום חמץ על חמץ¹⁴⁹, ונמצא החמץ שתרום יין - תרומתו תרומה¹⁵⁰.

(145) תוספתא תרומות פ"ד. שזהו תורם מן הרע על היפה ואין תורמין כן לכתחילה, כמבואר למעלה הלכה ג. ועיין בבא בתרא פד: (146) כחכמים שם ולא כרבי. וראה למעלה שם, שהכל תלוי בכלאים. (147) בספרים אחרים אין קטע זה. אבל זו היא הגירסה הנכונה. כמו שכתב הכסף-משנה, וכן הוא בתוספתא תרומות שם, ועיין בבא בתרא צו. (148) אף-על-פי שיין וחומץ מין אחד, כיון

שם. ומה שכתב למעלה הלכה ד, שאם תרום מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו, תרומתו תרומה - שם המדובר כשעשה כן מדעתו של ההכן (ר"ש שם). (115) תרומות שם משנה ט. (116) השרויים במים ובמלח. (117) בירושלמי (פ"א הלכה ה) מקשה: "הא תנינן הפרד הצמקים והחרובין, משיעמיד ערימה (וראה להלן פ"ג מהלכות מעשר הלכה יב) רבי יוסי בן יוסי בשם רבי יצחק בן לעזר, אין לך אסור מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו אלא גורן ויקב בלבד", וראה למעלה הלכה ד. (118) שהרי ענבים ויין הם שני מינים (עבודה זרה סו). (119) שתורמין מזה על זה (למעלה הלכה ג). (ועיין "משנה ראשונה" בתרומות שם מ"ד, ודבריו צריכים תיקון). (120) שם פ"ב מ"ו. וז"ל רבינו בפירוש המשנה שם: "זיתי שמן הם הזיתים המוכנים להוציא שמנם, כי שמנם הרבה, וטוב משמן הזיתים שאינם ראויים אלא לכבישה, למיעוט שמנם, וה' יתברך אמר בהרימכם את חלבו ממנו, וחלבו הוא הטוב והיפה שבו, כמו שאמר ואכלו את חלב הארץ". (121) שזהו מן הרע על היפה, ואסור לתרום (למעלה שם). (122) משנה שם. (123) שיין שאינו מבושל, טוב יותר מן המבושל. (124) כן הוא בתוספתא תרומות פ"ד (הוצאת הגר"ש ליברמן עמוד 123 10) לפי הנוסחאות שלפנינו (ועיין בכסף-משנה). (125) כשיש שם כהן (למעלה הלכה א). (126) מנחות נד: וירושלמי תרומות פ"ב הלכה ד, וכן יש להגיה בתוספתא שם תחילת פרק ד. ואינו תורם תאנים על הגרורות במדה, כדלהלן, לפי שהנפח של התאנים גדול יותר מן הנפח של הגרורות, ונמצא ממעט בתרומה. [ואין הכוונה שמודר ומונה גם את התרומה וגם את הדבר הנתרם, שהרי "אין תורמין תרומה זו (= תרומה גדולה) לא במדה, לא במשקל ולא במנין" (למעלה פ"ג הלכה ד), אלא שמודר ומונה את התרומה בלבד, אבל לא את הדבר הנתרם, ונמצא שתורם באומדן]. (127) שגרורות שהן יבשות עולות במדה יותר, ונמצא תורם בעין יפה. (128) תוספתא שם. לדעת הכסף-משנה שהיינו משום שחייטים יפות הן לגבי פת, שהרי יכול לעשות מהם מה שירצה, ועוד שמתקיימות יותר (וראה למעלה הלכה א). ואינו ממעט בתרומה, בניגוד לתורם מן הפת על החיטים דלהלן. (129) בספרי רבינו המגוהים "אלא לפי חשבון" (כסף-משנה). וכן הוא במעשה רוקח בשם כ"י, וכ"ה בעוד כמה כתבי-יד (תוספתא כפשוטה). וכן הנוסחא בתוספתא שם. והיינו, שתורם לפי חשבון החיטים שבפת, ולא לפי חשבון הנפח של הפת עצמו, ונמצא תורם בעין יפה. (130) שהרי התורם ועלה בידו אחד מששים ואחד - תרומתו תרומה (למעלה פ"ג הלכה ו), וגם התורם מן הרע על היפה - תרומתו תרומה (למעלה הלכה ג).

יט. אין תורמין¹³¹ שמן על הזיתים הנכתשין¹³², ולא יין על ענבים הנדרכות¹³³; שהיה דומה לתורם¹³⁴ מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו. ואם תרום - תרומתו תרומה, ויחזור ויתרום¹³⁵ מן הזיתים והענבים בפני עצמן. הראשונה מדמעת¹³⁶ בפני עצמה¹³⁷, והאוכלה¹³⁸ - חייב עליה כשאר תרומות גמורות¹³⁹; אבל לא מן השנייה¹⁴⁰.

(160) תרומות פ"ג משנה ב. (161) אפילו אם נפלה בפחות ממאה חלקים מחולין. (162) "אם היתה כו' האחת גדולה מן האחרת ויהיה האחת על דרך הדמיון סאה ובשניה סאתים, ונפלו השלש סאין בחולין צריכים אלו לדעת שיעור אותן חולין, ונחשב כי סאה תרומה נפלה בהם והיא קטנה שבשתייהן, ואם היו באותה חולין מאה סאין תעלה במאה ואחד, ואם הוא פחות יהיה הכל מדומע" (פירוש המשנה שם). (163) שהשיעור הקטן בכל אופן תרומה ומשלם חומש. (164) שהכהן אינו יכול להוציא ממנו את הגדולה מספק, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

כד. הבודק את החבית¹⁶⁵ והניחה להפרישה תרומה על אחרים עד שתעשה כלה תרומה ויתננה לפה, ולאחר זמן בדיקה ומצאה חמץ: מעת שפדיקה תחלה עד שלשה ימים - ודאי יין, וכל יין שחשב אותו הימים שהתרומה שלו בחבית זו - הרי הוא מתקן; מכאן ואילך - ספק¹⁶⁶, וצריך להפריש ממנו תרומה שניה.

(165) תוספתא שם, והובאה בבבא בתרא צו. וכדעת רבי יוחנן שם. (166) שמא כבר החמץ, ונמצא שהפריש תרומה מן החומץ על היין בטעות, ואינה תרומה.

כה. בשלשה פריקים¹⁶⁷ צריך לבדוק¹⁶⁸ את היין שהניחו להפריש עליו שמא החמץ. ואלו הן: בקדים של מוצאי התג¹⁶⁹, ובהוצאת הסמדר¹⁷⁰, ובשעת כניסת מים לבסר¹⁷¹. וזין מגתו - מפרישין עליו בחזקת שהוא יין [עד] ארבעים יום¹⁷².

(167) גיטין לא. במשנה. (168) שמא החמץ ואין תורמין מן החומץ על היין, אבל בשאר ימות השנה מפריש עליו בחזקת שהוא יין. (169) כשמנשבת רוח קדים במוצאי חג הסוכות. (170) "כתום (ה)פרח וענביו נראים באשכול כסדרן" (רש"י שם). (171) משנה שם, כנוסחת הערוך ורש"י ותוספות שם. ורצה לומר: כשלחלוהית נכנסת וגדילה בתוך הבוסר (שהוא כפול הלבן) שיכול לעצור מהן כל שהוא, היינו כניסת מים. לשון אחר, היו כותשים הענבים כשהן בוסר, ונותנין לתוכן מים ונעשים חומץ לטיבול (רש"י שם). (172) כן צריך להיות. וכן הוא בתוספתא שם, ובירושלמי גיטין סוף פרק ג, והיינו משום שאינו רגיל להחמץ תוך ארבעים יום (כסף-משנה).

כו. המניח פרות¹⁷³ להיות מפריש עליהן עד שיעשו¹⁷⁴ תרומה, אף על פי שאין מפרישין לבתחלה אלא מן המקנה¹⁷⁵, אם הפריש¹⁷⁶ - הרי הן בחזקת קיימין¹⁷⁷. מוצאן שאבדו - הרי זה חושש לכל מה שתקן שמא לא הפריש עליהן אלא אחר שאבדו. לפיכך מפריש תרומה שניה¹⁷⁸.

(173) משנה שם. (174) כולם. (175) בסמוך, ראה למעלה פ"ג הלכה יז. (176) בדיעבד. ומה שאמרו במשנה שם: "מפריש עליהם", דהיינו לכתחילה, אינו אלא במעשר שני שנזכר שם, שלדעת רבינו אין צורך במוקף אלא בתרומה

שנתכוין לתרום מן היפה ועלה בידו מן הרע, הרי היא תרומה בטעות ואינה תרומה (כסף-משנה). וכן כתבו התוספות שם פד: ד"ה יין וחומץ. (149) "כך היא הגירסא הנכונה בדברי רבינו, והוא גם כן שם בתוספתא, אלא שהיא כתובה בשיבוש" (כסף-משנה). (150) כיון שהיה בלבו לתרום מן הרע על הרע, ועלה בידו מן היפה על הרע, והרי הם מין אחד (שם). אבל צריך עיון ממה שכתב רבינו למעלה פ"ג הלכה ה: "נתכוין לתרום אחד מששים ועלתה בידו אחד מחמשים - אינו תרומה". הרי שאם נתכוין לתרום בעין רעה ועלה בידו במדה טובה הימנה, אינה תרומה. וואם נתכוין לתרום אחד מעשרה ועלתה בידו אחד מששים (= עין רעה), תרומתו תרומה (למעלה שם), ואילו למעלה בתרם מן החומץ על היין בטעות - אינה תרומה).

כז. התורם חבית של יין¹⁵¹ על היין, ונמצא חמץ: אם יודע שהיתה חמץ עד שלא תרמה - אינה תרומה¹⁵²; ואם אחר שתרמה החמיצה - הרי זו תרומה¹⁵³; ואם ספק - תרומה¹⁵⁴, ויחזור ויתרם. וכן התורם קשות ונמצאת מרה¹⁵⁵, אבטיח ונמצא סרוח, או שנמצאו נקודין¹⁵⁶. תרם חבית¹⁵⁷ של יין ונמצאת מגלה שאסור לשותה¹⁵⁸ - תרומה, ויחזור ויתרם¹⁵⁹ שניה. ואין אחת משתייהן מדמעת בפני עצמה, והאוכל אחת משתייהן - אינו חייב חמץ.

(151) תרומות פ"ג משנה א. (152) שהתרומה היתה בטעות, הואיל והוא נתכוין ליין, וראה בהלכה הקודמת. (153) שבשעת הרמה היה יין. (154) כל איסורי תרומה עליה מספק, אך הטבל לא נתקן בזה, שמא היתה חומץ עד שלא נתרמה. (155) משנה שם. ומשמע מלשון רבינו שדין אחד להם, כמו בתורם יין ונמצא חומץ, שאם היתה מרה עד שלא תרמו אין תרומתו תרומה, אלא שכאן מדובר בספק, אם היתה מרה בשעת הרמת התרומה, או שנעשית מרה אחר כך, מחמת עיפוש. ועיין בתוספות יבמות פט. ד"ה קישות, שכתבו שהמדובר אפילו בידוע שהיתה מרה קודם, תרומתו תרומה. וחילקו בין יין וחומץ שהם שני שמות, לפיכך היא טעות יותר ואינה תרומה, לבין קישות ונמצאת מרה שאינה טעות כל כך. (156) שיש בו נקב ויש בו חשש שמא נקר בו הנחש והטיל ארס (ירושלמי שם). (157) תוספתא תרומות פרק ד (הוצ' ליברמן עמ' 421). (158) מפני הסכנה (פי"ב מהלכות רוצח הלכה ב). (159) לפי הביאור שלמעלה, זהו במקרה שלא ידוע אם הפגמים היו לפני הרמת התרומה או לאחריה, ולפיכך מספק הרי היא תרומה ויחזור ויתרום.

כח. כיצד? נפלה אחת מהן¹⁶⁰ על החלין - אינה מדמעת¹⁶¹; נפלה שניה למקום אחר - אינה מדמעת; נפלו שתייהן למקום אחד - מדמעות בקטנה שבשתייהן¹⁶². וכן אם אכל זר שתייהן - משלם בקטנה שבשתייהן וחמשה¹⁶³. וכיצד הוא עושה בשתייהן? נותן לכהן אחד ונוטל מן הפה¹⁶⁴ דמי הגדולה.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

ועיין תוספות שם ד"ה המניה]. (177) ותרומתו תרומה.
(178) מספק. ראה להלן. שם.

גדולה (שם) ובתרומת מעשר לתלמידי חכמים (שם) הלכה
(כ), אבל מעשר ראשון מפריש אף שלא מן המוקף (פ"א
מהלכות מעשר הלכה ו) ופשוט שהוא הדין למעשר שני
(ועיין בכסף-משנה בהלכות מעשר שם). ואמנם שם פ"ז
הלכה ד, העתיק רבינו כלשון המשנה: "מפריש עליהם",

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ט"ו מנחם-אב ה'תשפ"א

יום חמישי י"ג מנחם-אב ה'תשפ"א

מצות לא תעשה שכ.

26

המצוה המְשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים —
הַאֲזַהְרָה שֶׁהִזְהִירוּ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת, וְהוּא אָמְרוּ:
"לֹא-תַעֲשֶׂה כָל-מְלָאכָה" (שמות כ, י). וְהַעֲבֹר עַל לֹא זֶה,
פָּרַשׁ בּוֹ הַכְּתוּב (שם לא, יד) שֶׁהוּא בְּכָרְתָּ, אִם לֹא יָדַע בּוֹ
הַדִּין, וְאִם נִתְקַיְמָה עָלָיו הַעֲדוּת — חֵיב קַיְלָה. כָּל-זֶה
אִם הוּא מִזִּיד; וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג — מְקַרֵּיב חֲטָאת קְבוּעָה.
וְכָכָר נִתְבָּאָרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסְקַת שַׁבָּת.

33

יום שישי י"ד מנחם-אב ה'תשפ"א

מצות לא תעשה שכ.

34

המצוה המְשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים נדפסה
ביום הקודם

35

36

יום ש"ק ט"ו מנחם-אב ה'תשפ"א

מצות לא תעשה שכב.

37

המצוה השכ"ב — הַאֲזַהְרָה שֶׁהִזְהִירוּ מִלְּהַעֲנִישׁ אֶת
הַחוּטָאִים וּמִלְּהוֹצִיא אֶת-הַדִּין לַפֶּעַל בַּשַּׁבָּת. וְהוּא אָמְרוּ
יְתַעֲלֶה: "לֹא-תִבְעֶרוּ אֵשׁ" (שם לה, ג), הַפְּנִינָה בְּכָף: לֹא
תִשְׁרֹף מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שָׂרְפָה, וְהוּא הַדִּין לְשַׂאֵר מִיתוּת.
וּלְשׁוֹן הַמְּכַלְתָּא (פרשת ויקהל שם): "לֹא תִבְעֶרוּ אֵשׁ"
שָׂרְפָה בְּכָלֵל (האיסור על כל המלאכות) הִיָּתָה וְיִצְאָתָה
(בנפרד) לְלִמְדָּה: מִזֶּה שָׂרְפָה מִיָּחָדָת שֶׁהִיא אַחַת מִמִּיתוּת
בֵּית דִּין וְאֵינָה דוּחָה אֶת-הַשַּׁבָּת, אִף כָּל-שַׂאֵר מִיתוּת לֹא
יִדְחוּ אֶת-הַשַּׁבָּת. וְכָכָר אָמְרוּ (שבת ע, ע): "הַבְּעֵרָה לְלֹא
יִצְאָתָה" (יצאה הבערה מכלל המלאכות שאין חייבין עליה
אלא מלקות כדון איסור של לאו), וְלֹא נִתְקַיְּם (לימוד זה
להלכה) אֲלָא (מטעם אחר פרטה הכתוב, והוא מפני) לְחַלֵּק
יִצְאָתָה, וְהוּא שֶׁיְהֵא חֵיב עַל כָּל-מְלָאכָה וּמְלָאכָה בְּפָנֵי
עֲצָמָה. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בְּמִקוּמוֹ. וּבִגְמָרָא דְבִגְי מַעְרְבָא
(ירושלמי סנהדרין פרק ד הלכה ו): "כָּלֵל מִשְׁבַּתִּיקָם רַבִּי
אֵילָא בְּשֵׁם רַבִּי יַנָּאי: מִכָּאן לְבִתִּי-דִינִין שְׁלֹא יִהְיוּ דְנִין
בַּשַּׁבָּת".

54

יום ראשון ט' מנחם-אב ה'תשפ"א

מצות עשה רטו. סדר תפלות

כל השנה, נהגו העם .. ימלוד עלינו וכו'

1 הַמִּצְוָה הַרְט"ו — הַצְּוִי שֶׁנִּצְטְוּנוּ לְהַמּוּל, וְהוּא
2 אָמְרוּ יְתַעֲלֶה לְאַבְרָהָם: "הַמּוּל לְכֶם כָּל-זָכָר" (בראשית
3 יז, י). וּבִפְרוּשׁ הַדּוּפִיעָה הַתּוֹרָה עַל הַפֶּרֶת לְמַבְטֵל מִצְוֹת
4 עֲשֵׂה זוֹ, וְהוּא אָמְרוּ יְתַעֲלֶה: "וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא-יְמוּל
5 אֶת-בְּשָׁר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה וְגו'" (שם שם, יד). וְכָכָר נִתְבָּאָרוּ
6 דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכָרְק י"ט מְשַׁבָּת (קל). וּפְרָק ד' מִיבְּמֹת
7 (מזוז). וְאֵין הָאִשָּׁה מִצְוָה עַל מִילַת בְּנָה כְּמוֹ שֶׁהָאֵב מִצְוָה
8 עַל כָּף, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בְּקִדּוּשֵׁין (כט.).

9 סֵדֶר תַּפְלוֹת כָּל-הַשָּׁנָה נדפס לעיל
10 מעמוד צא עד עמוד צג

יום שני י' מנחם-אב ה'תשפ"א

11 נִסַּח בְּרִכּוֹת הַתַּפְּלָה וְסִדּוּרָן נדפס לעיל
12 מעמוד צד עד עמוד קא

13 נִסַּח הַיּוֹדֵיו נדפס לעיל מעמוד קא עד
14 עמוד קג

יום שלישי י"א מנחם-אב ה'תשפ"א

15 נִסַּח בְּרִכַּת הַמָּזוֹן נדפס לעיל מעמוד קג
16 עד עמוד קה

17 מצות עשה קנד.

18 הַמִּצְוָה הַקִּנ"ד — הַצְּוִי שֶׁנִּצְטְוּנוּ לְשַׁבּוֹת בַּשַּׁבָּת,
19 וְהוּא אָמְרוּ: "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבַּת" (שמות כג, יב). וְכָכָר
20 נִכְפַּל הַצְּוִי בְּמִצְוָה זוֹ כְּמָה פְּעָמִים. וּבָאָר לָנוּ יְתַעֲלֶה
21 (שמות כ, י), שֶׁהַשְּׁבִיעִיָּה הַזֹּאת מִן-הַמְּלָאכָה הִיא חוֹבָה לָנוּ
22 וְלִבְהִמְתָּנוּ וְלִעֲבָדֵינוּ. וְכָכָר נִתְבָּאָרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסְקַת
23 שַׁבָּת וְגַם בְּמַסְקַת יוֹם טוֹב (ביצה).

יום רביעי י"ב מנחם-אב ה'תשפ"א

24 מצות עשה קנד.

25 הַמִּצְוָה הַקִּנ"ד נדפסה ביום הקודם

יחזקאל פרק ה' טו-יז

טו וְהִיְתָה חֲרָפָה וּגְדוּפָה מוֹסֵר וּמִשְׁמָה לְגוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתָיָךְ בַּעֲשׂוֹתַי כִּדְ שְׁפָטִים בְּאֶף וּבְחֶמֶה וּבְתַכְחוֹת חֶמֶה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי: טז בְּשִׁלְחִי אֶת־חֲצִי הָרָעָב הָרָעִים בָּהֶם אֲשֶׁר הָיוּ לְמִשְׁחִית אֲשֶׁר־אֲשַׁלַּח אוֹתָם לְשַׁחֲתֶכֶם וְרָעַב אֶפֶר עֲלֵיכֶם וְשִׁבַּרְתִּי לָכֶם מִטַּה־לֶּחֶם: יז וְשִׁלַּחְתִּי עֲלֵיכֶם רָעַב וְחָיָה רָעָה וְשִׁפְלָד וְדָבָר וְדָם יַעֲבִרְכֶּךָ וְחָרֵב אָבִיא עָלֶיךָ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי: (פ)

יחזקאל פרק ו' א-ח

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בְּנֵי־אָדָם שִׁים פִּנִּיךְ אֶל־חֲרֵי יִשְׂרָאֵל וְהִנֵּבֵא אֲלֵיהֶם: ג וְאָמַרְתָּ חֲרֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמַעוּ דְבַר־אֲדֹנָי יְהוָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוָה לְהָרִים וּלְגִבְעוֹת לְאִפְקִים (ולגאית) וּלְגִאֲוֹת הַנְּגִי אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם חֶרֶב וְאִבַּדְתִּי בְּמוֹתֵיכֶם: ד וְנִשְׁמָו מִזִּבְחֹתֵיכֶם וְנִשְׁבְּרוּ חֲמֻנֵיכֶם וְהִפְלַתִי חֲלָלֵיכֶם לִפְנֵי גְלוּלֵיכֶם: ה וְנָתַתִּי אֶת־פְּגָרִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי גְלוּלֵיהֶם וְזִרְתִּי אֶת־עֲצָמוֹתֵיכֶם סְבִיבוֹת מִזִּבְחֹתֵיכֶם: ו כָּל־מוֹשְׁבֹתֵיכֶם הָעָרִים תִּחְרַבְנָה וְהַכְּמוֹת תִּישְׁמְנָה לְמַעַן יַחֲרֹבוּ וַיֵּאֱשָׁמוּ מִזִּבְחֹתֵיכֶם וְנִשְׁבְּרוּ וְנִשְׁבְּתוּ גְלוּלֵיכֶם וְנִגְדְּעוּ חֲמֻנֵיכֶם וְנִמְחוּ מַעֲשֵׂיכֶם: ז וְנָפַל חֲלָל בְּתוֹכְכֶם וַיִּדְעָתֶם כִּי־אֲנִי יְהוָה: ח וְהוֹתַרְתִּי בְּהִיּוֹת לָכֶם פְּלִיטֵי חֶרֶב בְּגוֹיִם בְּהִזְרוֹתֵיכֶם בְּאַרְצוֹת:

רש"י

(טו) וגדופה, בזיון: מוסר, יסורין: ומשמה, תמהון: (טז) ורעב אוסף עליכם, הוא רעב הפרוטה הכלה מן הכיס, כך שמעתי: מטה לחם, משען לחם: (יז) ויאשמו, יהיו נכרים באשמתם: (יח) חמנים, לשון רמה: ולגאיות, לשון גיא: (יט) חמנים, מין תבנית צלמי עכו"ם העשויין על הגגות לחמה: (י) ויאשמו, יהיו נכרים באשמתם:

מצודת ציון

(טו) וגדופה, ענין בזיון כמו את מי חרפת וגדפת (ישעיה לו): מוסר, ענין תוכחה: ומשמה, ענין תמהון: ובתוכחות, ענין גמול עונש כמו והוכח במכאוב (איוב לג): (טז) חצי, ר"ל מכאובי ואמר בל' שאלה על השדפון והירקון והארבה: מטה לחם, משען לחם ועל כי נשענים על הלחם לאכול לשבעה אמר מטה בלשון שאלה: (יז) ושכלוך, ענין מיתה והריגה כמו ושכלה אתכם (ויקרא כ):

(ג) לאפיקים, הוא מקום שניגרים שם המים בחוזק וכן כאפיקים בנגב (תהלים קכז): ולגאיות, מל' גיא ועמק: במוותיכם, מל' במה והיא מזבח אבנים: (ד) ונשמו, מל' שממון: חמנים, מל' חמה: גלולים, דמות עובדי גלולים המאוס כגלל של רעי: (ה) פגרי, כן נקרא גוף ההרוג: וזריתי, אפזר: (ו) תחרבנה, מל' חורבן: תישמנה, מל' שממון: למען, ענינו כמו באופן, ודוגמתו למען ינוח שורך וחמורך (שמות כג) ופירושו באופן שינוח: יחרבו, מל' חורבן: ויאשמו, מל' שממון: ונשבתו, ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד): ונגדעו, ענין כריחה כמו שקמים גדעו (שם ט): ונמחו, ענין המסה והשחתה כמו וימח את כל היקום (בראש' ז): (ח) והותרתי, מל' נותר: פליטי, ענין המלטה כמו ויבא הפליט (שם יד): בהזרותיכם, ענין פיזור:

עושים להם לפסל כי עבדו לחמה וכן נאמר וישבת וכו' אשר נתנו מלכי יהודה לשמה (מ"ב כג): לפני גלולים, במקום הרשע שם העונש: (ה) ונתתי וגו', ר"ל שמה יהיו ולא יקברו: (ו) למען יחרבו, ר"ל החורבן יהיה גדול באופן שיחרבו וישממו מזבחותיכם וכו' וכל מעשיכם יהיו נמוחים ונשחתים: (ז) ונפל חלל, רב חלל יפול בתוכם: וידעתם, אז תדעו שאני ה' והכל בידי: (ח) והותרתי, אבל אשאיר מהם במה שיהיה לכם בין הגוים אנשים פליטי חרב כשתהיו פזורים בארצות הגוים:

מצודת דוד

(טו) והיתה, ירושלים תהיה לחרפה ובזיון: מוסר, ייסרו זה את זה עם ירושלים כי יאמרו במוסרם אל תעשו את הרע שלא יבוא עליכם כדרך שבא על ירושלים: ומשמה, תהיה לתמהון כולם יתמהו על חורבנה: לגוים וגו', מוסב על כולם חרפה וגדופה וכו': בעשיות, בעת אעשה כך משפט פורעניות אז תהיה חרפה גדופה וכו': ובתוכחות חמה, בגמול עונש אביא חמה ולא על חנם: אני ה' דברתי, בידי לקיים: (טז) בשלחי, מוסב למעלה לומר שיהיה חרפה וגדופה וכו' לגוים בעת אשלח בהם את חצי ר"ל מכאובי הרעב הרעים אשר היו פעם למשחית לגוים שפעמים בא חצי הרעב בהם והשחיתם וכעין חצי הרעב האלה בעצמם יהיו חצי הרעב אשר אשלח אותם לשחת את ישראל ועוד אוסף עליכם רעב במדה מרובה יותר מהבא על העכו"ם ואשבור לכם משען לחם מכל וכל בעבור זה ירבו לחרף ולגדף בראותם שבא עליהם חצי הרעב כמו שבא על העכו"ם ועוד יותר: (יז) ושכלוך, החיות ישכלו וימיתו אותך: ודם, הנשפך מן ההרוגים: וחרב וגו', הוא כפל ענין במ"ש: אני ה' דברתי, ובידי לקיים:

(ב) שים פניך, החזר פניך מול ההרים: (ג) חרב, אחוזי חרב מלומדי מלחמה: במוותיכם, הבמות העשויות לעבודת כוכבים העומדים בכל המקומות ההם: (ד) ונשמו, יהיו שממה כי לא יהיה עוד מי יבוא להקטיר בה: חמנים, צורת חמה היו

עזרא פרק י א-יג

א וכהתפלל עזרא וכהתודתו בכה ומתנפל לפני בית האלהים נקבצו אליו מישראל קהל רב-מאד אנשים ונשים וילדים פירכו העם הרבה-בכה: (ס) ב ויען שכניה בן-יחיאל מבני (עולם) עולם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונשב נשים נכריות מעמי הארץ ועתה ישימקנה לישראל על-זאת: ג ועתה נכרת-ברית לאלהינו להוציא כל-נשים והנולד מהם בעצת אדני והחרדים במצות אלהינו וכתורה יעשה: ד קום פירעליך הדבר ואנחנו עמך חזק ועשה: (פ) ה ויקם עזרא וישבע את-שרי הפהנים הלויים וכל-ישראל לעשות פדבר הזה וישבעו: ו ויקם עזרא מלפני בית האלהים וילך אל-לשכת יהוחנן בן-אלישיב וילך שם לחם לא-אכל ומים לא-שתה כי מתאבל על-מעל הגולה: (ס) ז ויעבירו קול ביהודה וירושלם לכל בני הגולה להקבץ וירושלם: ח וכל אשר לא-יבוא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם פל-רכושו והוא יבדל מקהל הגולה: (ס) ט ונקבצו כל-אנשי-יהודה ובנימן וירושלם לשלשת הימים הוא חדש התשיעי בעשרים בחדש וישבו כל-העם ברחוב בית האלהים מרעידים על-הדבר ומהגשמים: (פ) י ויקם עזרא הכהן ויאמר אלהם אתם מעלתם ותשיבו נשים נכריות להוסיף על-אשמת ישראל: יא ועתה תנו תודה ליהוה אלהי-אבותיכם ועשו רצונו והבדלו מעמי הארץ ומן-הנשים הנכריות: יב ויענו כל-הקהל ויאמרו קול גדול כן (כדברך) פדברך עלינו לעשות: יג אבל העם רב והעת גשמים ואין כח לעמוד בחוץ והמלאכה לא-לויים אחד ולא לשנים פריהרבינו לפשע פדבר הזה:

רש"י

(א) בכה. כמו בכי: (ב) ונושב. והושבנום: יש מקוה. יש תקוה לישראל על כך שהם יכולים להוציא נשיהם העכו"ם והנולד מהם ולהוציא כל הבנים הנולדים מן הנשים העכו"ם: (ג) בעצת אד'. בעצתו וברצונו של הקב"ה: וחרדים במצות אלהינו. ויראי שמים יוציאם: וכתורה יעשה. העושה המעשה הזה אשר יוציא אשתו ובניו העובדי כוכבים: (ד) ואנחנו עמך. להיות מסכימים עמך: (ז) קול. כרוז: (ח) לשלשת הימים.

מצודת דוד

(א) וכהתפלל. וכאשר התפלל עזרא וכו': כי בכו. בעבור תפלת עזרא בכו העם אשר נמצאו עמו ולקול בכיותם נקבצו קהל רב: (ב) ונושב. הושבנו בבתנו לקחת אותן לנשים: יש מקוה. יש תקוה לבטל העון הזאת: (ג) כל נשים. מבנות העובדי כוכבים: והנולד. הבנים הנולדים מהן: בעצת אד'. בעבור עצת ה' כמ"ש ולא תחתן וכו' כי יסיר וכו' (דברים

מצודת ציון

(א) וכהתודתו. מל' וידוי: ומתנפל. נופל ומשתטח בארץ: (ב) מקוה. מל' תקוה ותוחלת: (ג) והחרדים. הממהרים: (ד) קום. הוא ענין זירוז וכן קום עבור (יהושע א): (ו) לשכת. ענין חדר מה: (ח) יחרם. ענין חורבן ואבדון: (ט) מרעידים. מל' רעדה ורתת: (יא) תודה. הודאה:

ז: והחרדים. במצות והתעוררות החרדים במצות אלהינו: וכתורה יעשה. וכאשר נעשה כן אז יעשה כדבר התורה: (ד) קום. היה זריז בדבר כי היא מוטלת עליך כי אתה הראש לכולנו ואנחנו נהיה עמך בעזרתך: (ה) וכל ישראל. שרי כל ישראל: (ז) ויעבירו. הכריזו לומר לכל בני הגולה וכו': (ח) לשלשת הימים. לסוף ג' הימים מעת הכרוז: בעצת וכו'. אשר הגבילו זה הזמן: והוא יבדל. לא יצטרפו אותו לקהל הגולה בדבר מהדברים: (ט) ברחוב. רחובות היו בהר הבית וכן בבית הראשון כמ"ש לרחוב המזרח (דה"ב כט): מרעידים. היו רועדים על דבר מכשול העון ומחמת רוב הגשמים היורד עליהם: (י) ותשיבו. הושבתם בבתיכם לנשים: על אשמת ישראל. אשר יש בידם מאז: (יא) תנו תודה. היו מודים אשר עשיתם הרע ותתחרטו עליו ועשו מעתה רצונו: מעמי הארץ. לבלי תת מבנותיכם לעובדי כוכבים: (יב) כן. אמת וישר הדבר ועלינו לעשות כדברך: (יג) העם. נושאי עבודת כוכבים המה רבים ואין כאן בתים להכיל את כולם והעת היא עת גשמים וכו': והמלאכה. מלאכת הפרשת הנשים העובדות כוכבים: כי הרבינו. ר"ל רבים הם אשר פשעו כדבר הזה:

פרק עשירי

א הנועל בית הכד מפני הכדיון, והיו לשם פלים טמאין מדרס – רבי מאיר אומר: בית הכד טמא. רבי יהודה אומר: בית הכד טהור. רבי שמעון אומר: אם טהורין להן – בית הכד טמא; ואם טמאין להן – בית הכד טהור. אומר רבי יוסי: וכי מפני מה טמאות? אלא שאין עמי הארץ בקיאים בהם.

ב הכדיון שהיו נכנסין ויוצאין, ומשקין טמאין בתוך בית הכד, אם יש בין משקין לזיתים כדי שינגבו את רגליהם בארץ – הרי אלו טהורין. הכדיון והבוצרין שנמצאת טמאה לפניהן – נאמנין לומר: לא נגענו; וכן התינוקות שביניהם. יוצאים חוץ לפתח בית הכד, ופונים לאחורי הגדר – והן טהורין. עד כמה ירחיקו ויהיו טהורין? עד כדי שיחא רואן.

פירוש ברטנורא

א הנועל בית הכד מפני הכדיון. עמי הארץ העושים מלאכה בבית הכד, וטוהרין בעל הויתם כדי שיעשו השמן בטהרה, ונעל בית הכד בפניהם שלא יכנסו עמי הארץ לשם ושלא יצאו הם ויטמאו במגע עמי הארץ חבירים: והיו שם. בתוך בית הכד: כלים טמאין מדרס. שהן אב הטומאה ומטמאין אדם בין במגע בין במשא בין בהיסט: ר' מאיר אומר בית הכד טמא. דחיישנן שמא נטמאו בהן אותן עמי הארץ הטהורים וחזרו וטמאו את הכל, דאין חוששים ליהרר על הטומאה: רבי יהודה אומר בית הכד טהור. דטהורין על טומאת דאין, הואיל וחבר זה טוהרין לכך: ר' שמעון אומר אם טהורים להם. אלו הכלים. כגון שישבה עליהם אשת עם הארץ או שהיו של עם הארץ, דבעיניהן טהורין הן: בית הכד טמא. שאין הכרדים נזהרים מליגע בהן, ואיכא למחש שמא נטמאו: ואם טמאין הן. כגון שידעו שישבה עליהן אשה נדה או זבה: בית הכד טהור. דטהורין הן: א"ר יוסי. כ' מאיר סבירא ליה דבית הכד טמא, אלא מעבא דר' מאיר משום דאין הכדיון חוששים בטומאה, ור' יוסי סבר דחוששין במגע אבל אין בקיאים בהיסט, וחושבים שהן טהורין כל זמן שלא נגעו, הלכך בית הכד טמא, דחיישנן שמא היסטו אע"פ שלא נגעו בהם. והלכה כר' יוסי:

ב ומשקין טמאין בתוך בית הכד. והן נשפכים על גבי קרקע ודורכים הכרדים עליהן ונדבקים ברגליהן, וחוזרים אותן משקין ומטמאין את הויתם כשהכדיון עולים ודורכים על גבי הויתם, אלא אם כן יש בין המשקין לזיתים ארץ כדי שינגבו רגליהן מן המשקין הטמאים על ידי דריסתם בארץ, וכשאין מנעלים ברגליהן אייר, דהא משקה מטמא כלי וחוזר ומטמא משקין שעם הויתם. אבל כשאין מנעלים ברגליהן ונתנגבו המשקין הטמאין שברגליהן ע"י דריסתן בארץ, שוב אין מטמאין הויתם כשדורכים אותן, דמשקין טמאין מטמאין כלים ואין מטמאין אדם: הכדיון והבוצרין. הא דלא נקט המוסקין והבוצרין, לפי שגזרו על הבצירה שתיעשה בטהרה, ולא גזרו על המוסקה. ומעמא מפורש בפרק קמא דשבט, שפעמים אדם הולך לכרמו לידע אם הגיעו ענביו לכצור אם לאו, ונוטל אשכול של ענבים וסוחטו ומולץ על גבי ענבים ובשעת בצירה עדיין משקה טופח עליהן והוכשרו לקבל טומאה. ומעם זה לא שייך במסקיה: נאמנין לומר לא נגענו. וכגון דחבר עומד עמהן בבית הכד. ולא חיישין דלמא נגעו ולא אדעתיה דחבר: התינוקות. בדרים שהביאו בניהן עמהן וטוהרום לכך, וכשרוצין בניהם לפנות יוצאים אביהן לחוץ עמהם ונפנים אחורי הגדר, ולא חיישין דלמא נגע בטומאה ולא אדעתיה דחבר:

משניות מבוארות – קהתי

עליהם הכרדים ברגליהם היחפות, אם יש בין משקין לזיתים – שטח רחב, כדי שינגבו את רגליהם בארץ – מן המשקים הטמאים, אגב הילוכם, קודם שידרכו על הויתם, הרי אלו טהורין – הויתם טהורים, שאין על רגליהם משקים טמאים, והכרדים עצמם לא נטמאו, שהנוגע במשקים טמאים שלא בידיו אינו נטמא. ברם, אם היו נעליים ברגליהם, היו הנעליים נטמאות מן המשקים הטמאים, ונעשות שניות לטומאה שהרי משקים טמאים מטמאים כלים, וחזרות הנעליים ומטמאות את המשקה שעל הויתם. הכדיון והבוצרין – ענבים לדריכה בטהרה, שנמצאת טמאה לפניהן – ויש חשש שמא נגעו בטומאה, נאמנין לומר: לא נגענו – בטומאה, כמו שכבר שנינו לעיל (ט, ח). יש מפרשים, שמדובר כאן בכגון שחבר עומד עליהם בבית הכד, ולכן אין חוששים שמא נגעו שלא על דעת החבר (הר"ש; ברטנורא; עיין "חוטפות יוס טוב", שתמה על פירוש זה; ועיין פירוש הרא"ש וחיזושי מהרי"ח; ועיין "תפארת ישראל"); וכן התינוקות שביניהם – שבאו שם אל אביהם, והרי הם טמאים, לפי שנשים נידות מחבקות אותם, נאמנים הכרדים או הבוצרים לומר, שלא נגעו בהם (הרא"ש; הגר"א); ויש מפרשים, שנאמנים הכרדים או הבוצרים לומר, שלא נגעו התינוקות בזיתים או בענבים (רמב"ם). יוצאים – הכרדים – חוץ לפתח בית הכד, ופונים לאחורי הגדר – לעשות שם צרכיהם. והן טהורין – נשאים הם בטהרתם, שאין חוששים שמא נטמאו שם. עד כמה ירחיקו ויהיו טהורין? עד כדי שיחא רואן – שיחא אפשר לבעל הכד לראותם. אבל אם נסתרו מעיניו, חזרו לטומאתם עד שיטבילם פעם אחרת ויעריכ שמשם (רמב"ם הל' משכב ומושב יג, ב).

בארנו את הסיפא לפי הרמב"ם, הרא"ש והגר"א (עיין ברכות סב, א; ועיין רש"י שם, שמפרש: "משמרי טהרות של שמן בית הכד, אם הוצרכו ליפנות, יוצאים מפתח בית הכד ונפנים לאחורי הגדר שלפני הפתח, ואין חוששים, שמא בתוך כך יכנסו עם הארץ ויגעו").

יוס ראשון

באור משנה א

הנועל בית הכד מפני הכדיון – פועלי בית הכד שהם עמי הארץ, וטוהרם בעל הכד כדי שיעשו השמן בטהרה, ונעל את בית הכד בפניהם, בשביל שלא יכנסו עמי הארץ לשם, ושלא יצאו הכרדים משם וייטמאו, והיו לשם – בבית הכד, פלים טמאין מדרס – כלים שנטמאו במדרס, כגון ששכח בעל הכד להוציאם משם, והרי הם מטמאים במגע ובמשא ובהיסט, רבי מאיר אומר: בית הכד טמא – הויתם בבית הכד טמאים, שחוששים שמא נטמאו הכרדים בכלים הטמאים וחזרו ונגעו בזיתים. רבי יהודה אומר: בית הכד טהור – שהכרדים נזהרים מלהיטמא, מאחר שטוהרם בעל הכד. רבי שמעון אומר: אם טהורין להן – אם הכלים טהורים בעיני עמי הארץ, כגון שהיו בגדי עם הארץ, שבעיניהם טהורים הם, בית הכד טמא – שאין הכרדים נזהרים מליגע בהם ויש לחשוש שמא נטמאו, ואם טמאין להן – ואם הכלים טמאים גם בעיניהם, כגון שידעו שנטמאו בזב או בניה, בית הכד טהור – שנזהרים הם מלהיטמא. אומר רבי יוסי: וכי מפני מה טמאות – ויש גורסים: טימאום ("מלאכת שלמה"), כלומר מפני מה טימאו את הכרדים, אם יש שם כלים טמאים? אלא שאין עמי הארץ בקיאים בהם – רבי יוסי בא לחלוק על רבי שמעון, שאפילו הכלים טמאים להם, בית הכד טמא, לפי שהכרדים עמי הארץ יודעים אמנם להיזהר מלהיטמא במגע, אבל אינם יודעים להיזהר מלהיטמא בהיסט, הלכך בכל אופן הויתם בבית הכד טמאים.

באור משנה ב

הכדיון – הטהורים, שהיו נכנסין – לבית הכד, ויוצאין – משם, ומשקין טמאין בתוך בית הכד – שנשפכו שם על הקרקע, ודרכו

ג הַבְּדִידִין וְהַבּוֹצְרִין, פִּינָן שֶׁהַכְּנִיסָן לְרִשּׁוֹת הַמַּעֲרָה – דִּין; דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: צָרִיד לַעֲמֹד עָלֶיהָ עַד שִׁטְבָּלוּ. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: אִם טְהוֹרִין לָהֶן – צָרִיד לַעֲמֹד עָלֵיהֶם עַד שִׁטְבָּלוּ; אִם טְמֵאִים לָהֶן – אֵינוֹ צָרִיד לַעֲמֹד עָלֵיהֶם עַד שִׁטְבָּלוּ.

ד הַנּוֹתֵן מִן הַסֵּלִים וּמִן הַמְּשֻׁטָּח שֶׁל אֲדָמָה – בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: נֹתֵן בְּיָדָם טְהוֹרוֹת, וְאִם נֹתֵן בְּיָדָם טְמֵאוֹת – טְמֵאָן; בֵּית הַלֵּל אוֹמְרִים: נֹתֵן בְּיָדָם טְמֵאוֹת, וּמִפְּרִישׁ תְּרוּמָתוֹ בְּטַהֲרָה. מִן הַעֲבֵט וּמִן הַמְּשֻׁטָּח שֶׁל

פירוש ברטנורא

ג כיון שהכניסין לרשות מערה. שטובלים בה. כמו בורות שיחין ומערות: דין. ולא חישינן שמא לא יטבילו או לא יטבילו הכלים ויאמרו טבלנו והטבלנו: צריך לעמוד עליהן. לפי שאין בקיאין בדין טבילה וחציצה: טהורים להם. כגון כלים של עם הארץ אחר, שעניניהם הן כלים טהורים לפי שאין נוהרים ממגע עם הארץ. ור' שמעון למעמיה כדפרישנא לעיל. והלכה כר' יוסי:

ד הנותן מן הסלים ומן המשטח של אדמה. ענבים שבצנן מתחלה לאכילה, ולא הוכשרו לקבל טומאה, דלא גזרו אלא על הבוצר מתחלה לגת, ואח"כ נמלך עליהן ולקחן מן הסלים או מן האדמה ששטח הענבים עליה ונתנן לגת: בית שמאי אומרים נותן בידים טהורות. כיון שבא לנותן לגת הרי הוא כאילו בצרן מתחלה לגת, וצריך שיתן לגת בטהרה: ואם נתן בידים טמאות טמאן. ואע"י דסתם דיים שניות הן ואין שני עושה שלישי בחולין, דילמא קסברי הטבולים לתרומה כתרומה דמו. אי נמי, בידים תחלות עסקינן, ור' שמעון בן אלעזר היא כדאיתא פרק ב' דחולין: ובית הלל אומרים נותן לגת בידים טמאות ומפריש תרומתו בטהרה. לפי שלא הוכשרו כיון דבצנן מתחילה לאכילה: מן העביט ומן המשטח של עלים. עביט הוא כלי שנותנים בו הענבים כשבוצרים אותן לגת. ומשטח של עלים, ששטחו העלים על פני האדמה ונתנו הענבים עליהם. והשתא מוכחא מלתא דהבוצר ענבים הללו

משניות מבוארות – קהתי

לא תמצא מי שיעמוד עליה, אתה מבטל בנות ישראל מפריה ורביה. ומטעם זה אנו מוצאים במסכת נידה בכמה דברים שהחמירו לטהרות יותר מלבעלה. ורבי שמעון סובר, שאם טמאים להם, שדומה לאיסור נידות, נאמנים; ובטהורים להם דעתו כרבי יוסי, שאפילו בדרבנן מחמירים.

באור משנה ד

מכאן ועד סוף פרקנו נישנים דיני טומאה בענבים. וכבר הזכרנו (בהקדמה לבאור המשנה אהלות יח. א. וכן בשולי באורנו למשנה ב בפרקנו, שגזרו חכמים על הבוצר ענבים לדרכם בנת, שהם מוכשרים לקבל טומאה, אף אם לא נפלו עליהם משקים כלל (וזה אחד משמונה עשר הדברים שגזרו בעליית חזניה בן חזקיה בן גוריון. ביוט ציינונו ורבו בית שמאי על בית הלל – עיין משנה שבת א, ד; גמרא שבת יז, א) ואף על פי שמן הדין לא הוכשרו הענבים לטומאה, שאפילו יש עליהם משקה הנדלף מהם, הרי משקה זה הולך לאיבוד, ואין דעת הבעלים נוחה מכך, ואין משקה מכשיר לקבל טומאה אלא אם כן הוא נדלף לרצון הבעלים, מכל מקום גזרו כאן, שמא יבצור בקופות מזופפות, שבכגון זה הואיל ואין המשקה הולך לאיבוד, הרי הבעלים רוצים בו, ונמצא מכשיר מן התורה. ויש מבארים טעם הגזירה, שפעמים אדם נוטל אשכול של ענבים, כדי לדעת אם הגיעו הענבים לבצירה, ומזלף על גבי הענבים, ובשעת בצירה עדיין משקה טופח עליהם, ומכשיר אותם לקבל טומאה (גמרא שבת יז, א. עיין שם עוד טעמים). ברם, לא גזרו גזירה זו אלא בבוצר לגת, אבל בבוצר ענבים לאכילה או למכירה בשוק, לא הוכשרו הענבים לקבל טומאה אלא אם כן נפלו עליהם משקים לרצון הבעלים, כמו שבאר, ואוכלים. – משנתנו דנה במי שבצר ענבים לאכילה ונמלך אחר כך לדרכם בנת, וכן במי שבצר סתם, אלא שבצר כלי או למקום המוכיחים, שלדריכה נבצרו ולא לאכילה.

הנותן – ענבים לגת, מן הסלים ומן המשטח של אדמה – שבשעת הבציר נתן את הענבים לסלים קלועים, או שנתנם על משטח של אדמה, ששטחם על הארץ במקום המיוחד לשטיחת ענבים, ולא היה מקפיד על המיץ שילך לאיבוד, לפי שבצרם לאכילה, ונמצא שלא הוכשרו לקבל טומאה, ועכשיו נמלך, והוא נוטלם מן הסלים או מן המשטח של האדמה ונותנם לגת להוציא מהם יין, בית שמאי אומרים: נותן בידים טהורות – כיון שבא ליתנם לגת, הרי זה כאילו בצרם מתחילה לגת, והוכשרו לקבל טומאה (מגילות "הבוצר לגת הוכשר", כמו שבארנו בהקדמה למשנתנו). הלכך צריך ליתנם לגת בטהרה, ואם נתן בידים טמאות, טמאן – טימא את הענבים. ואף על פי שסתם דיים שניות הן, ואין שני עושה שלישי בחולין, אפשר שסוברים בית שמאי, שחולין הטבולים לתרומה דינם כתרומה, ושני עושה בהם שלישי; או שמדובר כאן בידים שהן ראשון לטומאה (כדעת רבי שמעון בן אלעזר. בגמרא חולין ג. ב.) והיינו בכגון שהכניס ידו לבית המנוגע, שלדברי רבי עקיבא ידידו תחילתו (עיין ידים ג, א). בית הלל אומרים: נותן בידים טמאות – שהואיל ובצרם מתחילה לאכילה, לא הוכשרו לקבל טומאה, ואף על פי שנמלך ליתנם

אבל הר"ש מפרש, שכל הסיפא מדברת בחינוקות: "וכן התינוקות שביניהם יוצאים חוץ לפתח בית הבד ופונים לאחורי הגדר. והן טהורין" – כלומר הבדרים שהביאו ילדיהם עמם, וטיהר בעל הבר אותם ואת ילדיהם, כשרוצים לילדיהם להיפנות, מותר לבדרים לצאת עמם לאחורי הגדר, שיעשו שם צרכיהם, ואין חוששים שמא נגעו שם בטומאה. וכן פירש גם הרב מברטנורא (עיין "תפארת ישראל" שמביא שני הפירושים ומרחיב עליהם את הדיבור ב"בעני").

בפיסקא "הבדידן והבוצרין" מדייקים המפרשים, שלא נקטה המשנה "המוטקין והבוצרין". לפי שגזרו חכמים על הבצירה שתיעשה בטהרה ולא גזרו על המסיקה, ומבואר הטעם בגמרא (שבת יז, א): "ענמים שאדם הולך לכרמו לידע אם הגיעו ענבים לבצירה או לא. ונטול אשכול ענבים לסחטו ומזלף על גבי ענבים. ובשעת בצירה עדיין משקה טופח עליהם" (והוכשרו לקבל טומאה); אבל במסיקה לא שייך טעם זה, לפי שלא יוכשרו היתנים לקבל טומאה אלא במשקה היוצא מהם כמעט, בשעה שמוכנים לדריכה בבית הבד. וכן כותב הרמב"ם (הל' מטמאי משכב ומושב יג, ב): "הרוצה לעשות יינו בטהרה באומנים עמי הארץ. הרי זה מטביל את הבוצרים. וכן אם היה עושה שמן. מטביל את הבדידין".

י ו ש נ י

באור משנה ג

משנתנו דנה בטבילת הבדרים והבוצרים לטהרתם, אם בעל הבד צריך לעמוד עליהם עד שיטבילו בפניו.

הבדידין והבוצרין, פִּינָן שֶׁהַכְּנִיסָן – בעל הבית, לרשות המערה – שבה המקוה, כדי שיטבילו שם, ויטבילו את הכלים שמשתמשים בהם, דין – ואין חוששים שמא לא טבלו או לא הטבילו את הכלים, ויאמרו: טבלנו והטבלנו: דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר – הסובר, שכיון שנכנסו למקום הטבילה על דעת לטבול, אין חוששים בהם שלא טבלו. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: צָרִיד לַעֲמֹד עָלֵיהֶן – בעל הבית צריך לעמוד על הבדרים או על הבוצרים, עַד שִׁטְבָּלוּ – בפניו, לפי שאינם בקיאים בדיני טבילה וחציצה. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: אִם טְהוֹרִין לָהֶן – אם הם והכלים טהורים בעיניהם, צָרִיד לַעֲמֹד עָלֵיהֶם עַד שִׁטְבָּלוּ – שבכגון זה חושדים בהם שלא יטבילו או לא יטבילו את הכלים; אִם טְמֵאִים לָהֶן – כגון שיודעים בעצמם, שהם או הכלים נטמאו בנידה או בזב, אֵינוֹ צָרִיד לַעֲמֹד עָלֵיהֶם עַד שִׁטְבָּלוּ – שבכגון זה נאמנים הם לומר שטבלו והטבילו את הכלים. והלכה כרבי יוסי.

בעל "משנה אחרונה" כותב: "ויש לדקדק בטעמו של רבי מאיר. וכי אינו מודה, שאינם בקיאים בהלכות טבילה וחציצה? אלא יש לפרש טעמו, כשם שנאמנות נשי עמי הארץ בטבילתן לנידות, ואין אנו מוצאים שצריך לעמוד עליהן, ועל כרחך משום שמן התורה אין חציצה אלא ברובו ומקפיד, וזה ודאי אינו מצי: ואף על פי שמדברנן אף במיעוט חוצץ, מכל מקום מדרבנן סומכים עליהן. ורבי יוסי לשיטתו שמחמיר אפילו בדרבנן בספק להטטר (מקוואות ב, א.) ומה שסומכים על נשי עמי הארץ בטבילת נידות, משום שאם

עלים – הפל שוים שהוא נותן בידים טהורות. ואם נתן בידים טמאות – טמאן.
ה האוכל מן הפלים, ומן המשטח של אדמה, אף על פי שמבקעות ומנטפות לגת – הרי הגת טהורה. מן העבט ומן המשטח של עלים, ונפל ממנו נגרר יחידי, אם יש לו חותם – טהור; אם אין לו חותם – טמא. נפלו ממנו ענבים ודרךן במקום המפנה, בפנייה מכון – טהור; יותר מפנייה – טמא, שפיון שיצאת טפה הראשונה נטמאת בפנייה.

פירוש ברטנורא

מתחילה, לגת בצרן ולא לאכילה, הלכך שוים בית שמאי ובית הלל בהא הנותן בידים טהורות, דהא שתיק ליה הלל לשמאי בפרק קמא דשבת והודה לו שהבוצר לגת הוכשר:

ה האוכל ענבים מן הסלים ומן המשטח של אדמה. דסתמן לאכילה נבצרו. אע"פ שידיו טמאות והענבים נטמאין יין לגת, הרי הגת טהורה. דאותן מיין אין להם תורת משקה, הואיל ולאכילה נבצרו ולא נוחא ליה במאי דמייף. אבל האוכל מן העבט ומן המשטח של עלים, אע"פ שאין הענבים מבוקעות ואינן מנטפות, אם נפל ממנו גרגיר יחידי ואין חותם לאותו גרגיר, דהיינו במקום שהעוקץ על פי הגרגיר יש כמין חותם ואותו חותם סותם פי הגרגיר שאין משקה יוצא, וכשנעקץ העוקץ עם החותם משקה יוצא ואע"פ שנמלם לאוכלם יש לו תורת משקה, הואיל ומתחילה בצרן לגת ונטמא אותו משקה בידיו טמאות, וכשנפל לגת נטמא. והני מילי כשנגע בידיו במקום החותם, אבל אם לא נגע במקום החותם, לא נטמא הגת, שהרי לא נגעו ידיו במשקים כדי שיחזור המשקה ויטמא הגת: **נפלו ממנו ענבים.** כלומר אשכול של ענבים, שהגרגרים מחוברים באשכול ואין משקה יוצא, ונטמא בידיו טמאות, דהוכשרו לפי שנבצר לגת: ודרךן במקום המפנה. מקום פנוי בנת שאין שם כלום לא יין ולא ענבים ודרכו בטהרה: כביצה מכון טהור הגת, דאין אוכל טמא

משניות מבוארות – קהתי

בית שמאי אומרים: נותן בידים טהורות וכו' – שלדעתם הוכשרו במשקה היוצא מהם בסלים ובמשטח; ובית הלל אומרים: נותן בידים טמאות – שלא הוכשרו בהן, שהמשקה היוצא מהם הולך לאיבוד, שהסלים מנוקבים, והמשקה הולך לחורץ, ובמשטח של אדמה האדמה שואבת, ואינם חשובים משקה להכשיר. מן העבט ומן המשטח של עלים – שאין המשקה הולך לאיבוד, הכל שווים שהוא נותן בידים טהורות – שהוכשרו במשקה היוצא מהם. אף בעל "תפארת ישראל" מפרש על דרך הגר"א, אלא שמרחיב בהסבר טעמו של כל אחד (ענין שס).

י ו ש י ש י

באור משנה ה

האוכל – ענבים, מן הפלים, ומן המשטח של אדמה –
סתמם לאכילה נבצרו, כמו שבארנו במשנה הקודמת; ומבואר במפרשים, שאכלם בידיים טמאות; **אף על פי שמבקעות ומנטפות לגת –** שאוכל את הענבים מעל לגת ונוסף מהם מין לתוכה, **הרי הגת טהורה –** שאין המיץ חשוב משקה, ואינו מקבל טומאה מהידיים לטמא את הגת, הואיל ולאכילה נבצרו הענבים, והמיץ הנוסף מהם אינו לרצונו. **מן העבט ומן המשטח של עלים –** אבל האוכל ענבים מן העבט או מן המשטח של עלים, שניחא לו במיץ היוצא מהם, הואיל ואינו הולך לאיבוד, והריהו חשוב משקה לטומאה ולהכשר, **ונפל ממנו –** מן האוכל לתוך הגת, **נגרר יחידי –** ענב אחד, **אם יש לו חותם –** שהעוקץ תחוב בגרגר ואין מיץ יוצא ממנו, **טהור –** אף על פי שהגרגר נטמא מחמת ידיו שנגעו בו, שהרי כבר הוכשר לטומאה בעבט או במשטח של העלים על ידי המשקה שיצא שם מהענבים, או אפילו בלי משקה, משום גזירת "הבוצר לגת הוכשר", כמו שבארנו במשנה הקודמת, מכל מקום הגת וכל אשר בתוכה טהור, לפי שאין בגרגר כשיעור ביצה, ואין אוכלים טמאים מטמאים אחרים בפחות מכביצה; **אם אין לו חותם –** אם הגרגר שנפל לתוך הגת אין לו חותם, שנעקץ ממנו העוקץ, והרי שיוצא משקה במקום העוקץ, **טמא –** שהידיים שנגעו במקום העוקץ שיטמאו את המשקה היוצא משם, והוא חוזר ומטמא את הגת, שמשקים טמאים מטמאים בכל שהם. **נפלו ממנו ענבים –** אשכול של ענבים, והרי הענבים נטמאו מחמת ידיו, **ודרךן –** דרך את הענבים הללו, **במקום המפנה –** במקום הפנוי בנת, שאין שם לא יין ולא ענבים, **כביצה מכון –** אם אין בהם אלא כשיעור מדויק של ביצה, **טהור –** הגת טהורה, שאין אוכל טמא כלי, וכשיצאה הטיפה הראשונה נתמעט האוכל מכביצה ולא נטמאה הטיפה, שהרי אין אוכל טמא בפחות מכביצה; **יותר מפנייה –** אבל אם יש בענבים שבאשכול יותר

לגת, מכל מקום אין זה דבר שכיה שהבוצר ימלך בו, ולא גזרו בזה, הלכך מותר לו ליתנם לגת בידיים טמאות, **ומפריש תרומתו בטהרה –** ואף התרומה שהוא מפריש מהם הרי היא בטהרה. **מן העבט ומן המשטח של עלים –** אבל אם בשעת הבציר נתן את הענבים לתוך העבט, והוא כלי גדול שנותנים בו את הענבים הנבצרים לגת, או שנתנם על משטח של עלים, ששטחם על גבי עלים השטוחים על הארץ, והרי ניכר הדבר, שמתחילה לגת בצרן ולא לאכילה, שכן דרך הבוצר לגת ליתן את הענבים לעבט, כדי שישתמר בו המיץ הנוסף מהם, או על משטח של עלים, כדי ליתן לגת את הענבים ביחד עם העלים שנטף עליהם המיץ, הלכך כשהוא נוטל את הענבים מן העבט או מן המשטח של העלים, כדי ליתנם בגת, **הפל שוים –** בית שמאי ובית הלל שווים בדעותיהם, **שהוא נותן בידים טהורות –** לפי שאף בית הלל הודו לבית שמאי, שהבוצר לגת הוכשר (ענין גמא עבודה זרה לט, ב; חולין לו, ב), וכיון שהוכשרו לקבל טומאה, לפיכך צריך ליתנם לגת בטהרה, **ואם נתן בידים טמאות, טמאן –** טימא את הענבים.

בארנו משנתנו לפי הר"ש והרא"ש, וכן פירש הרב מברטנורא. אבל הרמב"ם כותב (בפירושו למשנתו). שגזירת "הבוצר לגת הוכשר" אינה אלא לדעת בית שמאי, וכן אמנם ההלכה. אבל בית הלל חולקים בזה על בית שמאי וסוברים, שלא הוכשר; מכאן גם טעם המחלוקת ברישא של משנתנו (לשיטת הרמב"ם). שלדעת בית שמאי הוכשרו הענבים לטומאה משעה שבא ליתנם לגת, מגזירת "הבוצר לגת הוכשר", ואילו בית הלל חולקים לשיטתם, שהבוצר לגת לא הוכשר, וכיון שלא הוכשרו, מותר ליתנם לגת בידיים טמאות. ברם, בנותן מן העבט או מן המשטח של עלים, אף בית הלל מודים, שאם נתנם בידיים טמאות טימאם, לפי שהוכשרו במשקה היוצא מהם, הואיל ומקפיד על המשקה שלא ילך לאיבוד.

ומה שאומרים בית הלל (ברישא) "ומפריש תרומתו בטהרה" מפרש הרמב"ם, שבאים הם להשיעורו, שאף על פי שנותן מן הסלים ומן המשטח של אדמה בידיים טמאות, מכל מקום כשהוא בא להפריש מהם תרומה, לא יפרישנה אלא בידיים טהורות.

אבל בעל "משנה אחרונה" תמה על הרמב"ם, שהרי לא מצינו בשום מקום לחלק בדבר שלא הוכשר בין חולין לתרומה (ענין שם מה שראה לו בכוונת הרמב"ם; ועיין פירושו למשנתו, שסעמם של בית שמאי. לפי שהידיים נוגעות במקום המשקה ומטמאות אותו, ואילו לדעת בית הלל אין המשקה היוצא מהם חשוב משקה לטומאה ולהכשר. הואיל ואין רצונו במשקה החורץ לאיבוד).

כן כותב בעל "משנה אחרונה", שכל פירושו של הרמב"ם בטעם המחלוקת שבמשנתנו צריך עיון, שהרי מובא מפורש במסכת עבודה זרה (לט, ב), שהורה לו הלל לשמאי בבוצר לגת שהוכשר, וכן מובא במסכת חולין (לו, ב), ששחק לו הלל לשמאי.

ברם הגרי"א מפרש משנתנו כפשוטה: הנותן מן הסלים ומן המשטח של אדמה,

ו מי שהיה עומד ומדבר על שפת הבור, ונתנה צנורא מפיו, ספק הגיעה לבור ספק לא הגיעה – ספקו טהור.
 ז הולף את הבור, נמצא שרץ בראשונה – פלן טמאות; באחרונה – היא טמאה, וכלן טהורות. אימתי? בזמן שהוא זולף בכל אחת ואחת, אבל אם היה זולף במחץ, נמצא שרץ באחת מהן – היא טמאה בלבד. אימתי? בזמן שהוא בודק ולא מכסה, או מכסה ולא בודק; היה בודק ומכסה, ונמצא שרץ, בחבית – הפל טמא; בבור – הפל טמא; במחץ – הפל טמא.

פירוש ברטנורא

כלי ומשיצאת טפה ראשונה חסר ליה מכביצה ואין אוכל מטמא אחרים בפתות מכביצה, נמצא דאין טומאה למטה זו אלא מחמת טומאה שקיבלה כשהיתה אוכל, הלכך השתא נמי דנעשית משקה אין לה כח אלא כאוכל. אבל יותר מכביצה, טמא, שהכביצה מטמאה טפה ראשונה כדן משקה, וחורה הטפה וטמאה את הגת, דמשקה מטמא כלי:

ו וניתוח צנורא. ניתוח רוק מפיו של עם הארץ המדבר, ורוק היוצא מפיו עם הארץ מטמא אדם וכלים מדרבנן, וכל שכן אוכלים ומשקים: ספיקו טהור. דאמרין שפת הבור קלטת הצנורא ומנעתה מלרדת לתוך היין. ומתניתין איירי בבור סיד שאינו מקבל טומאה. ובתוספתא אמרו דבור של שמן טמא, לפי שהשמן מחליק שפת הבור (והצנורא) מחלקת ויורדת למטה לשמן שבבור:

ז הולף את הבור. המוציא יין ושמן שבבור. ומפני שאינו מוציאו כולו בבת אחת אלא מעט מעט, קרי ליה זולף; ונמצא שרץ בראשונה. שהכנים חבית בבור ומילאה, וכן שניה, וכן שלישית, ואח"כ נמצא שרץ בחבית שמילא ראשונה: כולן טמאות. דמהראשונה נטמא כל מה שבבור, בין שהיה שרץ בבור בין שהיה בחבית: באחרונה היא טמאה וכולן טהורות. דממנה היה השרץ ולא מן הבור. ואפילו היה מן הבור, שמא נפל בבור אחר שנתמלאו כל הראשונות: אימתי בזמן שהוא זולף. כשהוא מכניס החביות עצמן בתוך הבור וממלא אותן אחת אחת: אבל היה זולף במחץ. שהחביות עומדות חוץ לבור. והוא ממלא אותן ע"י המחץ, והוא כלי חרס העשוי למלאות בו יין: נמצא שרץ באחת מהן היא טמאה בלבד. דאימור בתוך החבית היה השרץ ולא בבור: אימתי בזמן שהוא בודק. המחץ והחביות. שבדקן שלא היה בתוך שרץ קודם שנתן לתוכו שמן, אבל לא היה מכסה לא הבור ולא החביות כל שעה שהיה מכניס המחץ מזה לזה, דאימור בהליכתו נפל השרץ בחבית. וכן מכסה ולא בודק נמי שמא היה בחבית קודם לכן: אבל היה בודק ומכסה. שבדק החביות, ובכל פעם שהיה מוליד המחץ מזה לזה היה מכסה בין בור בין חבית, ממה נפשך שרץ זה בבור היה מתחלתו, בין שנמצא בחבית בין שנמצא בבור. בין שנמצא במחץ:

משניות מבוארות – קהתי

יום רביעי

באור משנה ז

הזולף את הבור – השואב את היין מן הבור על ידי שממלא ממנו חביות, ולאחר שגמר. נמצא שרץ בראשונה – בחבית שמילאה ראשונה, פלן טמאות – כל החביות טמאות, שהרי בין שהיה השרץ בבור ובין שהיה בחבית קודם ששאב בה, נטמא כל היין שבבור. ואין אנו אומרים, שנפל השרץ לחבית לאחר שמילאו, לפי שמחזיקים טומאה מזמן לזמן, כלומר הואיל ונמצא השרץ בחבית אנו אומרים ששכר היה בו קודם שמילאו, וכשמילאו טימא את כל היין שבבור; באחרונה – נמצא השרץ בחבית שמילאה אחרונה, היא טמאה – חבית זו בלבד טמאה, וכלן טהורות – שאנו אומרים: בחבית האחרונה היה השרץ מתחילה, שכאן נמצא וכאן היה, ולא נטמאו החביות הראשונות. אימתי – נאמרו הדברים? בזמן שהיה זולף בכל אחת ואחת – ששואב כל חבית וחבית מתוך הבור, אבל אם היה זולף במחץ – שהיה שואב מן הבור במחץ, שהוא כד גדול, ונותן לתוך החביות עד שממלאן, נמצא שרץ באחת מהן – באחת מן החביות, היא טמאה בלבד – החבית שנמצא בה השרץ, היא בלבד טמאה, שאנו אומרים: בחבית זו היה השרץ מתחילה ולא בבור ולא במחץ, שהואיל וכאן נמצא כאן היה. אימתי – נאמרו הדברים? בזמן שהוא בודק – שבדק כל חבית קודם שנותן לתוכה את היין, ולא מכסה – את החביות לאחר שנותן לתוכן את היין, שהואיל ובדק את החביות ולא מצא בהן שרץ, ודאי נפל השרץ לתוך החבית לאחר שמילאה יין, או מכסה ולא בודק – שמכסה את החביות לאחר שנותן לתוכן את היין, אבל אינו בודק אותן קודם שנותן לתוכן את היין, שבכגון זה ודאי נפל השרץ לתוך החבית קודם שנתן לתוכה את היין, ומכסה – אותה לאחר שנתן לתוכה את היין, ונמצא שרץ, בחבית – באחת מן החביות, הפל טמא – שאם שאב בחביות, הרי ודאי היה השרץ בבור, ונמצא שכל היין נטמא מהשרץ. ואם שאב במחץ, ואפשר לומר שלא היה השרץ בבור אלא במחץ, על כל פנים אנו אומרים שהיה בו השרץ מתחילת השאיבה ונטמא ממנו כל היין שבבור, לפי שמחזיקים טומאה מזמן לזמן, הלכך

מכביצה, טמא – הגת טמאה, שפיון שפצאת טפה הראשונה נטמאת בכביצה – וחורות טיפה זו ומטמאה את הגת, שמשקים מטמאים כלי מגזירת חכמים.

בעל "תפארת ישראל" מקשה: והרי הענבים שבאשכול לא נטמאו אלא מחמת הידיים, שהן שניות לטומאה, ונעשו שלישיות לטומאה. ואיך אפשר שהענבים יטמאו את טיפת המשקה היוצאת מהם, והלא אין שליש טמא אוכלים או משקים?

אף הרש"ש מתעכב על כך, והוא כותב, שצריך לפרש בסיפא של משנתנו כגון שהיו הידיים תחילות (ראשונות לטומאה). כמו שכבר נתבאר במשנה הקודמת (בדברי בית שמאי: "אם נתן בידים טמאות טמא"), שאם מדובר כאן בסתם ידיים, הרי אפילו יותר מכביצה אינו אלא שליש ואינו מטמא משקה. אבל בעל "תפארת ישראל" אינו מסכים לפירוש זה, שהרי לפי זה יוצא, שמשנתנו לא כהלכה היא, מאחר שקיימא לן, שידים אינן אלא שניות לטומאה. ואמנם הרמב"ם מביא בחיבורו דיני משנתנו בכגון שנפלו הענבים מידי אדם טמא (הל' טומאת אוכלין ט, ד). ואפשר עוד, שלדעת הרמב"ם מדובר במשנתנו בעם הארץ, כמו במשנה הבאה ("תפארת ישראל, בועד").

באור משנה ו

מי שהיה עומד ומדבר על שפת הבור – של יין, וסתם אדם בחזקת עם הארץ, שהוא טמא (רח"א; עיין "משנה אחרונה"). ונתנה צנורא מפיו – וניתח צנור (ורס) של רוק מפיו, ספק הגיעה לבור ספק לא הגיעה – הצינורא לבור, אף על פי שיש כאן ספק טומאה ברשות היחיד, ספקו טהור – שאפילו הגיעה הצינורא לבור אנו אומרים, שנקלטת בשפת הבור ולא ירדה לתוך היין (תוספתא; ר"ש; רמב"ם). ויש מבארים הטעם, משום שאין לטומאה מקום, והרי זה כמו ספק טומאה הנזרקת, משונו לעיל (ד, א), שספקו טהור; שאין אומרים ספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא אלא כשהטומאה נחה, וספק נגע ספק לא נגע בה, אבל ספק טומאה הנזרקת, ספק הגיעה ספק לא הגיעה, ספקו טהור, משום שאין לטומאה מקום; ואף כאן הרי נזרקה הצינורא מפיו וספק הגיעה לבור ספק לא הגיעה, הלכך ספקו טהור ("אליהו רבא"). בתוספתא מובא, שדווקא בבור של יין ספקו טהור, אבל בבור של שמן ספקו טמא ברשות היחיד, מפני שהשמן מחליק את שפת הבור, ויש להניח שהצינורא שנפלה על שפת הבור התחלקה וירדה לשמן שבבור.

ח בין העגולים לזגין – רשות הרבים. פֶּרֶם שְׁלֹפְנֵי הַבּוֹצְרִים – רְשׁוֹת הַיְחִיד; שְׁלֹאֲחֵר הַבּוֹצְרִים – רְשׁוֹת הָרִבִּים. אֵימָתִי? בְּזֶמֶן שֶׁהָרִבִּים נִכְנָסִים בּוֹ וְיוֹצְאִים בּוֹ. כְּלִי בֵּית הַבֶּדֶד, וְשֶׁל גֵּת, הָעֶקֶל, בְּזֶמֶן שֶׁהֵן שֶׁל עֵץ – מִנְגְּבֹן וְהֵן טְהוֹרִין; בְּזֶמֶן שֶׁהֵן שֶׁל גָּמִי – מִיִּשְׁשָׁן כָּל שָׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ, אוֹ חוֹלְטָן בַּחֲמִים; רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: אִם נִתְּנָן בְּשִׁבְלַת הַנֶּהָר – דִּי.

סליק מסכת טהרות

מסכת מקואות

פרק ראשון

א שיש מעלות במקואות, זו למעלה מזו, וזו למעלה מזו. מי גבאים, שְׁתֵּה טָמֵא וְשְׁתֵּה טָהוֹר – טָמֵא. שְׁתֵּה

פירוש ברטנורא

ח העגולים לזגים. עיגול כמין ריחים גדול היו משימין על הזגים לאחר שדרכו הענבים ברגל, כדי שיתמצו ויצא כל היין הנשאר בהן, ומתוך כובדו וגדלו של עיגול זה צריכים בני אדם הרבה להעלותו על הציבור של הזגין העשוי כמין תפוח ולהורידו, לכך נחשב רשות הרבים לטהר ספק טומאה, משום דרבים מצויין שם: כֶּרֶם שִׁלְפָנֵי הַבּוֹצְרִים רְשׁוֹת הַיְחִיד. שיראין בני אדם ליכנס שם, מפני שנתפס עליו כגנב: אחר הַבּוֹצְרִים רְשׁוֹת הָרִבִּים. שיש רשות לכל אדם ליכנס: כְּלִי בֵּית הַבֶּדֶד שֶׁל גֵּת. כלומר ושל גת. דבית הבד לשמן, וגת לזין; והעקל. עשוי כמין קופה מסורגת כעין רשת, ואחר שסחטו הזיתים נותנים הגפת באותו עקל ומניחים עליו דבר מכביד להוציא הנשאר: מִנְגְּבֹן. וקודם לכן לא מהניא טבילה אם נטמאו עד שיצא מהן המשקה הטמא שנדבק בהן: חולטן. שופך עליהן מים רותחים ואח"כ מטבילין: בְּשִׁבְלַת הַנֶּהָר. מקום שהמים רודפין, כדי להוציא המשקה הנדבק בהן, ואין הלכה כרבי יוסי:

מסכת מקואות

א א שיש מעלות במקואות. מקומות של כינוס מים יש בהן שש מעלות, כל אחת מהן גדולה מחברתה: מִי גָבִים. חפירה שבקרקע המכונסין בה מים שאינן שאובין והן פחות מארבעים סאה שהוא שיעור מקוה: גָבִים. לשון מים מגבא (ישעיה ל'): שְׁתֵּה טָמֵא וְשְׁתֵּה טָהוֹר טָמֵא. אם שתה מאותן המים

משניות מבוארות – קהתי

צריך עוד להטבילים: בְּזֶמֶן שֶׁהֵן שֶׁל גָּמִי – הכלים העשויים מגומא, מִיִּשְׁשָׁן כָּל שָׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ – שאינו משתמש בהם במשך שנים עשר חודש, והמשקה הבלוע בהם נעשה פגום ואינו מטמא; אבל אף אלו צריכים ניגוב והדחה (תפארת ישראל), או חוֹלְטָן בַּחֲמִים – שופך עליהם מים רותחים, כדי שיצא מהם כל משקה טמא הבלוע בהם, ואם הם כלים המקבלים טומאה, מטבילים אחר כך; רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: אִם נִתְּנָן בְּשִׁבְלַת הַנֶּהָר – בורם הנהר, במקום שמימיו רודפים; ומבואר בגמרא, דווקא אם מניחם שם שתיים עשרה שעות (עבודה זרה עה, א), דִּי – כדי להוציא את המשקה הטמא שנבלע בהם; ואם הם כלים הצריכים טבילה, מטבילים אחר כך, ומשתמש בהם בטהרה.

יוס חמישי

מסכת מקואות

באור משנה א

פרקנו מונה את מיני המים המכונסים בקרקע לענין טהרה, והיא באה ללמדנו את חילוקי דיניהם לענין טומאת עצמם ולענין טהרת אחרים. שיש מעלות – לענין טהרה, במקואות – במים המכונסים בקרקע, זו למעלה מזו, וזו למעלה מזו – כלומר ששה מיני מים הם המכונסים בקרקע ודיניהם חלוקים, שלכל אחד מהם מעלה גדולה מחברתה לענין טהרה, ואלו הם: (א) מי גבאים. היינו מים שנקוו בחפירה לא עמוקה, (מלשון "ולחשוף מים מגבא" – ישעיה ל, יד), ואין בהם ארבעים סאה; (ב) מי תמציות. המים שנתמצו ממי הגשמים שירדו על ההרים וחללו מהם לעמק ונתכנסו שם, ואף אלו אין בהם ארבעים סאה; (ג) מי מקוה. שיש בהם ארבעים סאה מים שאינם שאובים; (ד) מעיין שמימיו מועתים. והרבו עליו מים שאובים; (ה) מים מוכים. היינו מעיין שמימיו מקולקלים, כגון שהן מרים או מלוחים; (ו) מים חיים. היינו מעיין שמימיו מים חיים. מִי גָבִאים – מים המכונסים בחפירות שבקרקע, שהתכנסו ממי הגשמים, ואין בהם ארבעים סאה, שבכגון זה אין להם אמנם דין מקוה לענין טהרה, אבל הואיל ומחבורים הם לקרקע, אף אינם מקבלים טומאה כדין משקים, אלא אם כן נתלשו מן הקרקע. כגון שאדם שאב מים משם, שהמים הללו מקבלים טומאה כשאר משקים; ברם, אם נתלשו שלא לרצון,

כל החביות טמאות (תפארת ישראל); בְּבוֹר – וכן אם נמצא השרץ בבור, הַפֶּל טָמֵא – ואין אומרים שלאחר שמילא את החביות נפל השרץ לבור, שמוזמן לזמן אין תולים לקולה, בְּמַחֲץ – וכן אם נמצא השרץ במחץ, הַפֶּל טָמֵא – כמו שכבר בארנו לעיל, שמחזיקים טומאה מוזמן לזמן ואומרים, שהשרץ היה במחץ מתחילת השאיבה, ונטמאו כל החביות ממנו.

באור משנה ח

בין העגולים לזגין – העיגולים הם כעין אבנים של ריחיים שהיו נותנים על הזגים, היינו על פסולת הענבים לאחר דריכתם, כדי להוציא מהם כל יינם, ומתוך כובדם של העיגולים הללו היו צריכים בני אדם הרבה להעלותם על ערימת הזגים ולהורידם; מכאן באה המשנה ללמד, שהשטח בין המקום שמונחים שם העיגולים ובין מקום הזגים, רְשׁוֹת הָרִבִּים – דינו כרשות הרבים לענין טומאה, שספקו טהור, משום שרבים מצויים שם. פֶּרֶם שְׁלֹפְנֵי הַבּוֹצְרִים – החלק שעדיין לא בצרוהו, רְשׁוֹת הַיְחִיד – דינו כרשות היחיד לפי שבני אדם נמנעים מלהיכנס לשם, שלא ייתפסו כגנבים; שְׁלֹאֲחֵר הַבּוֹצְרִים – החלק שכבר בצרוהו, רְשׁוֹת הָרִבִּים – לענין טומאה, שבאים שם העניים ללקוט פרט ועוללות, ורשאי כל אדם להיכנס שם. אֵימָתִי – החלק שלאחר הַבּוֹצְרִים רְשׁוֹת הָרִבִּים? בְּזֶמֶן שֶׁהָרִבִּים נִכְנָסִים בּוֹ וְיוֹצְאִים בּוֹ – שיש שם שתי כניסות המכוונות זו כנגד זו, ונכנסים בזה ויוצאים בזה, ונמצאו רבים עוברים שם כדי לקצר את הדרך; אבל אם אין שם אלא פתח אחד, אינו נחשב רשות הרבים (תפארת ישראל). כְּלִי בֵּית הַבֶּדֶד – של שמן, וְשֶׁל גֵּת – וכלים של גת, של יין, וְכִן הָעֶקֶל – קופה מסורגת שעוצרים בה את שארית השמן מפסולת הזיתים על ידי קורה ששמים עליהם (הרש; ברטנורא). ויש מפרשים: היקף סביב הזיתים בשעת הדריכה לקבצם ולחברם (רמב"ם): בְּזֶמֶן שֶׁהֵן שֶׁל עֵץ – שהכלים הללו הם של עץ, מִנְגְּבֹן – אם נטמאו, והוא בא לטהרם מטומאתם, מנגבם מן המשקה הטמא שנדבק בהם, ואחר כך מדיחם באפר ובמים (תפארת ישראל); ויש סוברים, שאין צורך להדיחם (רש"י עבודה זרה עה, א; רמב"ם הל' טומאת אוכלין יא, יז), וְהֵן טְהוֹרִין – שאם הם פשוטי כלי עץ אינם צריכים טבילה אחר הניגוב, אבל אם הם כלים המקבלים טומאה,

קצו
מסכת מקואות פרק ראשון משנה ב
טָמֵא וּמְלֵא בְּכָלִי טָהוֹר – טָמֵא. שְׁתֵּה טָמֵא וְנָפַל כֶּפֶר שֶׁל תְּרוּמָה, אִם הָיִיתָ – טָמֵא; וְאִם לֹא הָיִיתָ – טָהוֹר. ב' מִלֵּא בְּכָלִי טָמֵא וְשְׁתֵּה טָהוֹר – טָמֵא. מִלֵּא בְּכָלִי טָמֵא וְנָפַל כֶּפֶר שֶׁל תְּרוּמָה, אִם הָיִיתָ – טָמֵא; וְאִם לֹא הָיִיתָ – טָהוֹר.

פירוש ברטנורא

טמא תחלה ואח"כ שתה מהן הטהור, נטמא הטהור. לפי שנפלה טפה מפיו של טמא לתוך הנבא, ושנא שתה אותה הטהור ונטמא, דהשתה משקין טמאים פוסל את התרומה. והוא משמונה עשר דבר שגורו בו כיום כדאימא פרק קמא דשבת. ואע"י דאינו פוסל את התרומה אלא אם כן שתה רביעית, מכל מקום כשבאה הטפה הטמאה בפיו, טימאה כל המשקין שבפיו. ואותה טפה לא סלקא לה השקה בנבא, דמיירי כשאין בו ארבעים סאה כדקתני בסופא. וע"י נגיעת הטמא אין מי הנבא מיטמאים עד שיתלשו. והכי אימא בתוספתא: מילא בכלי טהור. מן המים שבנבא לאחר ששתה בו הטמא. דחיישינן לאותה טפה כדפרישית, נטמא הכלי, שחכלים מיטמאין בנגיעת משקין טמאין: אם הדיית. את הככר, טמא, ואם לא תהור, מפני שאין מי בנבאין עלולים לקבל טומאה עד שיתלשו, הלכך אם לא הדיית טהור, ואפילו כשהגביה הככר לא הוחשבו מים שבו לקבל טומאה מן הטפה, שנתבטלה הטפה במים הטהורים. אבל כשהדיית, הוחשבו והוכשרו מים שבידיו לקבל טומאה מן הטפה ולא נתבטלה בהן אלא אדרבה נטמאו וטימאו את הככר: ב' מילא בכלי טמא. לעיל אשמעינן כשהטומאה באה למים מחמת אדם טמא, והכא אשמעינן כשהטומאה באה מחמת כלי:

משניות מבוארות – קהתי

בענין הכלי הוא מבאר, שהואיל ולח בלח יש בילה, הרי כשהוציא הכלי מהמים יש במים שעליו קצת מהטיפה הטמאה ולא נתבטלה הטיפה בשאר המים שעל גבי הכלי, אלא להיפך הואיל ותלושים הם, טימאתם הטיפה הטמאה, והרי גם מעט משקים טמאים מטמאים כלי.

אבל הטעם שהבאנו בבאור המשנה (לפי המפרשים הנ"ל) תמוה בעינינו, שהרי אם חוששים שמא שתה הטהור אותה הטיפה הטמאה, הרי אין כאן אלא ספק, וספק משקים לטמא אחרים ספקו טהור (ענין טהורות ד. טו.) וכן ספק שתה משקים טמאים ספקו טהור (שם שם. יא.).

אף בעל "משנה אחרונה" מקשה את הקושיה הנ"ל, אבל גם ביאורו של בעל "תפארת ישראל" נראה לו דחוק, שאף לפי טעמו עדיין יש כאן ספק. שמא בשעה שבאה הטיפה הטמאה לתוך פיו, לא היתה רביעית במים שבפיו, והרי אין השותה משקים טמאים פוסל את התרומה אלא אם כן שתה רביעית. ועוד מקשה, שאם אמנם לא נטהרה הטיפה בהשקה, מאחר שאין שם ארבעים סאה, אבל הלא נטהרה משום ביטול ברוב, שהוא מן התורה. אמנם הראב"ד מבאר, שהטיפה נתבטלה בנבא, אלא שאחר שנתלשה חזרה וניעורה (כמו שמוזכר ב"תוספות יום טוב"). אבל גם זה צריך עיון, שכן במסכת בכורות דף כ"ג שקלו וטרו אם טומאה שכטלה חזרה וניעורה, ולמה לא הוכיחו מכאן? אמנם הרמב"ם מפרש משנתנו בדרך אחרת לגמרי, שכן לשיטתו אף מים המחזירים בקרקע, שאין בהם ארבעים סאה, מקבלים טומאה כדון משקים שבכלים, אלא שיש הבדל בין מים שבקרקעות למים שבכלים, שכן "מים שבכלים מתטמאים בין לרצון בין שלא לרצון, ומטמאין אוכלים וכלים בין שנפלו עליהם ברצון בין שלא נפלו עליהם ברצון; אבל מים שבקרקעות כגון מי בורות שיחין ומערות ומי גבאים שאין בהם ארבעים סאה, אין מתטמאין אלא לרצון ואין מטמאין אלא ברצון", ואין בזה הבדל בין מים שאובין לשאינן שאובין. והרי פירוש משנתנו לשיטת הרמב"ם:

מי גבאים – שאין בהם ארבעים סאה, בין שהיו שאובים בין שאינם שאובים: שתה טמא ושתה טהור – אם שתה מהם אדם טמא, הואיל וברצון שתה מהם, הרי טימא את המים, אף על פי שהם מחזירים, וכששתה מהם אחר כך טהור, הרי הוא טמא, שהרי אף הוא ברצון שתה. וכן אם שתה טמא ואחרי כן מילא בכלי טהור – הכלי טמא. שהרי הטמא ברצון שתה, וטימא את המים, והטהור ברצון מילא מן המים בכלי, ולפיכך נטמא הכלי. אבל אם שתה טמא ונפל לתוכם כיכר של תרומה אם הדיח ידו והוציא הכיכר מן המים – הכיכר טמא. שהמים שבידו טימאוהו; ואם לא הדיח ידו במים, הכיכר טהור, שאין המים מטמאים אלא לרצון. והרי הכיכר נפל לתוכם שלא לרצון (הל' טומאת אוכלין טו. א.).

באור משנה ב

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה ללמד במי גבאים שבאה להם טומאה מחמת כלי טמא.

מִלֵּא בְּכָלִי טָמֵא – ממי הגבאים, וְשְׁתֵּה טָהוֹר – ואחר כך שתה אדם טהור מאותו מקום בגבא, טָמֵא – הטהור, שמא שתה מן המים שנשפכו בחזרה מן הכלי הטמא לבגא, והרי המים הללו נטמאו מן הכלי, הואיל ונתלשו ברצון. מִלֵּא בְּכָלִי טָמֵא – ממי הגבאים, וּמְלֵא בְּכָלִי טָהוֹר – מאותו מקום שבגבא, טָמֵא – הכלי הטהור, שמא מילא בו מן המים הטמאים שנשפכו מן הכלי הטמא לגבא, ואלו טימאו את הכלי. מִלֵּא בְּכָלִי טָמֵא – ממי הגבאים, וְנָפַל – אחר כך, כֶּפֶר שֶׁל תְּרוּמָה – לתוך המים, אִם הָיִיתָ – את הכיכר

עדיין חשובים הם כמחזירים ואינם מקבלים טומאה; ומכאן דיניהם כדלקמן: שְׁתֵּה טָמֵא – ממי הגבאים, והרי שהמים ששתה הטמא נתלשו ברצון, ונטמאו על ידו, וְשְׁתֵּה טָהוֹר – ואחר כך שתה טהור מן המים שבאותו מקום בגבא, טָמֵא – הטהור, ופוסל את התרומה, שמא במים ששתה הטהור היתה טיפה שנפלה מפיו של הטמא בחזרה לתוך הגבא, וטימאה את כל המשקים שבפיו, והרי השותה משקים טמאים פוסל את התרומה; שכן (כפי שנבאר בארנו לעיל) המים ששתה הטמא נטמאו על ידו, הואיל ונתלשו ברצון, ואותה טיפה טמאה שנפלה בפיו בחזרה לתוך הגבא לא נטהרה בהשקה במי הגבא, שהרי אין בהם ארבעים סאה; ונמצאת הטיפה כאילו עומדת במקומה ונשארת בטומאתה ואינה מתבטלת במים שבגבא, וכששתה הטהור את המים עם הטיפה הטמאה שבתוכם, נטמאו ממנה כל שאר המים, שהרי נתלשו ברצון, ומשקים מטמאים בכל שהם. ברם מי הגבא לא נטמאו על ידי נגיעת הטמא או על ידי הטיפה שנפלה ממנו בחזרה, שהרי מים מחזירים אינם מקבלים טומאה עד שיתלשו, כמו שכבר הזכרנו לעיל. שְׁתֵּה טָמֵא – ממי הגבאים, וּמְלֵא בְּכָלִי טָהוֹר – ואחר כך מילא טהור בכלי טהור מן המים שבאותו מקום ששתה שם הטמא, טָמֵא – הכלי, מהטעם שבארנו לעיל, שהמים ששתה הטמא נטמאו, הואיל ונתלשו ברצון, ואף המים שמילא הטהור הרי נתלשו ברצון, הלכך חוששים שמא במים שמילא בכלי היתה טיפה שנפלה מפיו של הטמא בחזרה לתוך הגבא, ונטמאו ממנה כל המים שבכלי וזו היתה המים וטימאו את הכלי, שהרי משקים טמאים מטמאים כלי. ויש מפרשים, שהמטיפה עצמה נטמאה למים, לפי שמשקים מטמאים בכל שהם (תוספות יום טוב). שְׁתֵּה טָמֵא – ממי הגבאים, וְנָפַל – אחר כך, כֶּפֶר שֶׁל תְּרוּמָה – לתוך מי הגבאים, אִם הָיִיתָ – את הכיכר במים, טָמֵא – הכיכר, שהואיל והדיחו גילה דעתו שמחשיב את המים, הלכך כשהוציאו מתוכם אנו חוששים, שמא במים שבידיו או שבכיכר נמצאת הטיפה שנפלה מפיו של הטמא בחזרה לתוך מי הגבא, ונטמאו ממנה כל המים, שהרי נתלשו ברצון, וחזרו המים וטימאו את הכיכר; וְאִם לֹא הָיִיתָ – את הכיכר, טָהוֹר – הכיכר, שאף על פי שכשהוציאו מן המים יש לחוש שמא הטיפה הטמאה בתוך המים שעל הכיכר, מכל מקום הואיל ונפילת הכיכר לא היתה לרצונו, ונמצא שהמים שהוציא עם הכיכר לא נתלשו ברצון, לפיכך לא נטמאו המים שעל הכיכר מן הטיפה, וכיון שלא נטמאו המים, בטלה הטיפה ברוב המים הטהורים, והרי שאף הטיפה עצמה לא טימאה את הכיכר.

בארנו משנתנו לפי רוב המפרשים (ר"ש; רא"ש; ראב"ד; המאירי; הגר"א; ברטנורא). אף בעל "תפארת ישראל" מפרש בדרך דומה, אלא שבטעם הדברים שהטור ששתה טמא, הוא מבאר, שהואיל והטיפה הטמאה מעורבת במי הגבא הטהורים, הרי לח בלח יש בילה, ואם כן כל הטיפה מעורבת בכל חלקי מי הגבא, וכששתה אחר כך הטהור ממי הגבא, הרי באותה שעה המים ששתה תלושים הם, ונטמאו כל המים ששתה מחלקי הטיפה המעורבים בהם. וכן

ג נפלו מים טמאים ושתה טהור – טמא. נפלו מים טמאים ומלא בכלי טהור – טמא. נפלו מים טמאים ונפל כפר של תרומה, אם הדיח – טמא, ואם לא הדיח – טהור; רבי שמעון אומר: בין שהדיח בין שלא הדיח – טמא.

ד נפל לתוכן מת, או שהלך בהן הטמא, ושתה טהור – טהור. אחד מי גבאים, מי בורות, מי שיחים, מי מערות, מי תמציות שפסקו, ומקואות שאין בהם ארבעים סאה. בשעת הגשמים הפל טהור. פסקו הגשמים, הקרובים לעיר ולדרך – טמאים; והרחוקים – טהורין, עד שיהלכו רב בני אדם.

פירוש ברטנורא

ג נפלו מים טמאים. הכא אשמעינן שמי גבאים הללו מקבלין טומאה על יד משקין טמאין שנפלו בהן: רבי שמעון אומר בין שהדיח בין שלא הדיח. אבלוהו קאי ר' שמעון, בין אטומאה שבאה מחמת אדם בין מחמת כלי בין מחמת משקין, בכלוהו סבירא ליה בין שהדיח בין שלא הדיח טמא הכבר. וטעמא דרבי שמעון, שאני אומר שטיפת המים טמאים שנפלה מפי הטמא או מן הכלי או מן המשקין טמאין, לבסוף כשנפלו כל המים נשתירה הטיפה ההיא על הכבר וטומאתו. ואין הלכה כרבי שמעון:

ד או שהלך בהן הטמא ושתה טהור טהור. שאין מי גבאים עלולים לקבל טומאה עד שיתלשו, כדאמרן לעיל: אחד מי גבאים מי בורות, מי שיחים. כולוהו שוין לכל הדינים דתנינן במתניתין עד המעלה השנית. בורית, הן עשוין עגולין. שיחין, ארוכין וקצרים. מערות, מרובעות ומכוסות בקירוי אלא שיש להן פה: מי תמציות שפסקו. גשמים היוצרים על ההרים ומתמצין המים ומבעבין מן ההרים לאחר שפסקו הגשמים ופסקו ההרים מוחילתן, אותן המים הנשארים הן כמי גבאים, ואם שתה מהן אדם טמא או מילא בכלי טמא או נפלו בהן משקין טמאין, אין הטיפה הטמאה מתבטלת בהן. אבל כל זמן שלא פסקו ההרים מוחילתן, אע"פ שפסקו הגשמים, אין נחשבים כמי גבאים, ומה הגשמים הנוחלין אחר כך מן ההרים מכללים הטיפה הטמאה אע"פ שהמים הראשונים לא בטלוהו. והכי תנן בפרק ב' דמכשירין (משנה ב') מי שפיכות שירדו עליהם מי גשמים, אם רוב מן הטהור, טהור. אימתי בזמן שקדמו מי שפיכות, אבל קדמו מי גשמים, אפילו כל שהוא, מי שפיכות טמא: הקרובים לעיר ולדרך טמאים. דחיישנן שמא שתה טמא או מילא בכלי טמא: עד שיהלכו רוב בני אדם. השירות התולכות בדרך רחוקה. דאז טמאים, שמא שתה מהן אדם טמא או מילא בכלי טמא:

משניות מבוארות – קהתי

של תרומה, אפילו לא הדיח, הכיכר טמא, מהטעם שבארנו לעיל (הרי"ש; המאירי; ברטנורא; עיין "תפארת ישראל" שאינו טובר כן; ועיין "משנה אחרונה" וחיזוי הרש"ש). ואין הלכה כרבי שמעון.

הרמב"ם מפרש לשיטתו, שנפלו מים טמאים ברצון לתוך מי הגבאים ונטמאו כל המים (עיין הל' סומאת אוכלין טו, א; ועיין בפירושו שמשמע מדבריו שם, שאם נפלו מים טמאים לתוך מי הגבאים, אפילו נפלו שלא לרצון נטמאו המים).

באור משנה ד

נפל לתוכן – לתוך מי הגבאים – מת, או שהלך בהן הטמא – במי הגבאים, ושתה טהור – ואחר כך שתה מהם אדם טהור, טהור – השותה, שאין מי הגבאים עלולים לקבל טומאה עד שיתלשו, כמו שכבר הבאנו בהקדמה לבאור משנה א. אחד מי גבאים – בין מי גבאים, ובין מי בורות, מי שיחים, מי מערות – בורות היינו חפירות עגולות, שיחין – חפירות ארוכות וצרות, מערות – חפירות מרובעות ומקורות (מכוסות מלמעלה); ובין מי תמציות שפסקו – כבר בארנו (במשנה א), ש"מי תמציות" היינו המים שנתמצו ממי הגשמים שירדו על ההרים וחולו מהם לעמק ונתכנסו שם, ובאה המשנה ללמד, שלאחר שפסקו המים מלזחול מן ההרים, שאין ההרים מבצצים ופולטים מים, אותם המים הנשארים דינם כמי גבאים; אבל כל זמן שלא פסקו המים מלזחול מן ההרים, אף על פי שפסקו הגשמים, אינם נחשבים כמי גבאים (כמבואר להלן במשנה ו). ומקואות – העשוים לטבילה, שאין בהם ארבעים סאה – כל אלו דינם כמו שנינו לעיל במי גבאים (משניות ד-ז). יש מפרשים, שהפיסקה "שאין בהם ארבעים סאה" מוסבה על כל אלו שנימנו למעלה, שאילו היו באחד מהם ארבעים סאה היתה הטיפה הטמאה שנפלה לתוכם נטהרת בהשקה ("תפארת ישראל"). בשעת הגשמים – בשעה שיוצרים גשמים, הפל טהור – כל המימות הנזכרים שמא שתה מהם גבאים, מי בורות וכו', טהורים הם, ואין חוששים שמא שתה מהם אדם טמא או מילא בכלי טמא, לפי שבשעת הגשמים אין מצויים עוברי דרכים (הרא"ש); ואפילו היו שם מים טמאים קודם שירדו הגשמים, בטלו ברוב מי הגשמים ונטהרו (רמב"ם); ויש מפרשים הטעם, שהואיל ומצויים מים על פני כל הארץ, לפיכך אין חוששים שמא אדם טמא שתה מהם (מהר"ם, מובא ב"תוספות יום טוב"). פסקו הגשמים, הקרובים לעיר ולדרך – הגבאים והבורות שהם קרובים

במים, טמא – הכיכר, שמא עלו עמו מן המים הטמאים שנשפכו מן הכלי הטמא, וכיון שהחשיב את המים, הרי נטמאו בהם אף הטהורים, וטימאו את הכיכר; ואם לא הדיח – את הכיכר במים, טהור – הכיכר, שאפילו כשהגביה את הכיכר נתלשו המים שלא לרצונו, והרי שלא הוחשבו המים הטהורים שעלו עם הכיכר לקבל טומאה מן המים הטמאים שעלו עמו, וכיון שרבו המים הטהורים על הטמאים, ביטלום ברוב, כמו שבארנו במשנה הקודמת, הלכך הכיכר טהור.

לשיטת הרמב"ם שהבאנו בשולי הבאור למשנה הקודמת, אף כאן הטעם הוא, שזה שמילא בכלי טמא טימא את מי הגבאים, מאחר שמילא ברצון, ולפיכך כשתה מהם אחר כך הטהור או שמילא מהם בכלי טהור, נטמא השותה ונטמא הכלי, שהרי ברצון שתה או מילא. נפל לתוכם כיכר של תרומה הרי הוא טהור, לפי שנפל שלא לרצון, ואין המים מטמאים אלא לרצון. ברם, אם הדיח ידו והוציא הכיכר, נטמא הכיכר במים שבידו, שהרי הם ברצון.

י ו ש ו

באור משנה ג

משנתנו ממשיכה במי גבאים, והיא מוסיפה ללמד כגון שנפלו לתוכם מים טמאים. נפלו מים טמאים – לתוך מי הגבאים, ושתה טהור – ואחר כך שתה טהור משם, טמא – מהטעם שבארנו במשניות הקודמות, שמא שתה מן המים הטמאים. נפלו מים טמאים ומלא בכלי טהור – ממי הגבאים, לאחר שנפלו שם המים הטמאים, טמא – הכלי, שמא מילא מן המים הטמאים. נפלו מים טמאים ונפל כפר של תרומה – לתוך מי הגבאים, לאחר שנפלו שם המים הטמאים, אם הדיח – את הכיכר במים, טמא – הכיכר, שהואיל והחשיב את המים, נטמאו מן המים הטמאים, וטימאו את הכיכר, ואם לא הדיח – את הכיכר, ונמצא שלא החשיב את המים שעל הכיכר, טהור – הכיכר, שהמים הטמאים שעליו בטלים ברוב המים הטהורים, כמו שכבר בארנו במשניות הקודמות; רבי שמעון אומר: בין שהדיח בין שלא הדיח – את הכיכר, טמא – הכיכר, שחוששים שמא כשתגביהו נפלו כל המים מעל הכיכר, ונשתירה עליו טיפת המים הטמאים, והיא אינה בטלה ומטמאה את הכיכר (תוספות; הרי"ש; הרא"ש; הגר"א). לדעת מפרשים אחדים חולק רבי שמעון על כל שלוש המשניות, והוא סובר, שבין ששתה טמא ממי הגבאים, בין מילא מהם בכלי טמא, בין נפלו לתוכם מים טמאים, ואחר כך נפל לשם כיכר

ה מאימתי תהרתן? בית שמאי אומרים: משירבו וישטפו; ובית הלל אומרים: רבו, אף על פי שלא שטפו; רבי שמעון אומר: שטפו, אף על פי שלא רבו. בשרין לחלה ולטול מהן לידים.

ו למעלה מהן: מי תמציות שלא פסקו. שְׁתֵּה טֶמְא וְשִׁתָּה טָהוֹר – טָהוֹר. שְׁתֵּה טֶמְא וּמָלֵא בְּכָלִי טָהוֹר – טָהוֹר. שְׁתֵּה טֶמְא וְנָפַל כֶּבֶד שֶׁל תְּרוּמָה, אֵף עַל פִּי שֶׁהִדִּית – טָהוֹר. מָלֵא בְּכָלִי טֶמְא וְשִׁתָּה טָהוֹר – טָהוֹר. מָלֵא בְּכָלִי טֶמְא וְנָפַל כֶּבֶד שֶׁל תְּרוּמָה, אֵף עַל פִּי שֶׁהִדִּית – טָהוֹר. נָפְלוּ מִים מִמָּאִים וְשִׁתָּה טָהוֹר – טָהוֹר. נָפְלוּ מִים מִמָּאִים וּמָלֵא בְּכָלִי טָהוֹר – טָהוֹר. נָפְלוּ מִים מִמָּאִים

פִּירוּשׁ בִּרְטָנוֹרָא

ה **מַאֲמָתִי טַהֲרֶתְךָ**, של קרובים ורחוקין: **מְשִׁירְבוּ וַיִּשְׁטַפּוּ**. מְשִׁירְבוּ גִשְׁמִים וִירְבוּ מִי הַגִּשְׁמִים עַל הַמַּיִם שֶׁהָיוּ בָהֶם כֶּכֶר קֹדֶם שֶׁשָּׂתָה [מֵהֶם] הַטֶּמֶא אֲזִי שֶׁמִּילָא מֵהֶם בְּכָל טֶמֶא, וְגַם שֶׁהָיוּ שׁוֹטְפִים וְיַעֲבְרוּ עַל שֶׁפֶת הַגָּבָא וַיֵּצְאוּ לַחוּץ. וְשִׁיעוֹר הַשְׁטִיפָה, כָּל שֶׁהָיָה: **רְבוּ**, לֹא כִבִּית שְׂמָאִי דְּבַעֲנֵי תְרוּיְהוּי שִׁירְבוּ וַיִּשְׁטַפּוּ, אֲלֵא כִּיּוֹן שָׂרְבוּ מִי גִשְׁמִים שְׂבָאוּ אַחֲ"כ הַמַּיִם שֶׁהָיוּ בָהֶן בִּשְׁעַת טוֹמְאָתָהּ, וְנִהְרִי, אַעֲ"פ שֶׁלֹּא שִׁטְפוּ וַיֵּצְאוּ לַחוּץ: **ר' שַׁמְעוֹן אֹמֵר מִשְׁטַפּוּ**. מִי גִשְׁמִים עַל גִּדְּתוֹי שֶׁל נֶבֶא וַיֵּצְאוּ לַחוּץ, וְנִהְרֵא הַנֶּבֶא. **אַעֲ"פ שֶׁלֹּא רְבוּ**, מִי הַגִּשְׁמִים שְׂבָאוּ אַחֲרֵי כֵן עַל הַמַּיִם שֶׁהָיוּ נִבְנָא בִּשְׁעַת טוֹמְאָתָהּ: **בְּשִׁרְיָם לַחֲלֵה**. מִי נִבְאִים הִלְלוּ דַּתְנָן בְּמַתְנִיתִין, בְּשִׁרְיָם לַהֲשַׁתֵּם בָּהֶן לַחֲלֵה, לֹאֹשׁ וּלְבִשֵּׁל בָּהֶן חֲלֵה: **וְלִטּוֹל מִתּוֹן לִידֵים**. לְכָל דְּבַר שֶׁצָּרִיךְ נִמְלִית יֵדִים:

ו' מִי תַמְצִית שֶׁלֹּא פִסְקוּ. הַהֲרִים מִזְחִילְתָן וְעֵרְדִּין הֵן מִבְּצִנְיָן מִמֵּי הַגִּשְׁמִים שִׁירְדוּ עֲלֵיהֶן, אֲלוּ מִבְּמִלִּים הִטְפָה הָרֵאשֹׁנָה הַטֶּמֶאֶה שִׁדְּוֶתָהּ בִּנְבָא. לְפִיכָךְ שֶׁתָּה טֶמֶא וְשִׁתָּה טָהוֹר כֹּל זֶמֶן לֹאֹשׁ פִּסְקוּ, מִתּוֹר, דִּימִם טֶמֶאִים שֶׁנִּפְלוּ שָׁם, וְנִהְרִי. וְזוֹ הִיא הַמַּעֲלָה, דַּהֲנִי לְדַעֲלֵי לֹא עֲלֶתָה מְבִילָה לְמִים מִטְמָאִים, וְאִילוּ שֶׁתָּה עֲלֶתָה. אֲבָל אִין בְּשִׁרְיָם לְמִבִּילָא דִּימִם וְכִלְיִם וְכִלְיִם

משניות מבוארות – קהתי

נטהרו. והולכה כבית הלל. **פְּשָׁרֵינִי לַחֲלָה** – מי גבאים הללו שנטהרו כשרים הם ללוש בהם עיסה הטבולה לחלה (רמב"ם, הל' מקואות ט, א). ויש מפרשים: מותר להשתמש בהם לחלה, לרחוץ בהם הכלים שמשתמשים בהם לחלה, וגם ללוש ולבשל בהם חלה (המאירי; הרא"ש; ברסנווא). יש כותבים, שהוא הדין לתרומה (עין "מלאכת שלמה", "תפארת ישראל"); וְלִטְוֹל מֵהֶן לְיָדֵינוּ – לכל דבר שצריך נטילת ידיים, והוא שיטול מן המים ככלי וישפוך על הידיים (רמב"ם; הגר"א), אבל טבילת ידיים במקוה שאין בו ארבעים סאה אינה מטהרת. ויש כותבים, שאם המים אינם שאובים, אף על פי שאין בהם ארבעים סאה, מטבילים בהם הידיים (הראב"ד).

באור משנה ו

לְמַעַלָּה מֶהֱיָן – ממי גבאים וכיוצא בהם, לענין טהרה, **מִי תִמְצִיּוֹת**
שְׁלֹא פִסְקוֹן – מים שנחמצו ממי הגשמים שירדו על ההרים וחלו
מהם לעמק ונתכנסו שם, ולא פסקו עוד המים ליחול מן ההרים,
שעדיין ההרים מבצבצים ופולטים מים; והרי מי תמציות אלו מים
שאינם שאובים אבל אין בהם ארבעים סאה, ומכל מקום גדולה
מעלתם לענין טהרה ממי גבאים, שהואיל ולא פסקו המים ליחול מן
ההרים, הרי הם מבטלים את המים הטמאים שנפלו לתוכם ומטהרים
אותם, ולפיכך דינם כדלקמן: **שְׁתֵּה טֵמָא** – ממי תמציות שלא פסקו,
וְשְׁתֵּה טְהוֹר – ואחר כך שתה מהם טהור, **טְהוֹר** – הריהו נשאר
טהור. **שְׁתֵּה טֵמָא וּמֵלֵא בְּכָלִי טְהוֹר** – מילא אדם בכלי טהור
ממי התמציות שלא פסקו, לאחר ששתה מהם אדם טמא, **טְהוֹר** –
הכלי. **שְׁתֵּה טֵמָא וְנִפְל כֶּכֶר שֶׁל תְּרוּמָה, אָף עַל פִּי שְׁהַדִּית**
– את הכיכר, **טְהוֹר** – לפי שכל המים טהורים, מאחר שהטמאים
בטלו בהם. **מֵלֵא בְּכָלִי טֵמָא וְשְׁתֵּה טְהוֹר** – אם אדם טהור שתה
מן המים לאחר שמילא מהם אחד בכלי טמא, **טְהוֹר** – הריהו נשאר
טהור. **מֵלֵא בְּכָלִי טֵמָא וּמֵלֵא בְּכָלִי טְהוֹר** – מילא אדם מן
המים בכלי טהור לאחר שמילא מהם בכלי טמא, **טְהוֹר** – הכלי.
מֵלֵא בְּכָלִי טֵמָא וְנִפְל כֶּכֶר שֶׁל תְּרוּמָה, אָף עַל פִּי שְׁהַדִּית,
טְהוֹר – הכיכר, כמו שבארנו הטעם לעיל. **נִפְלו מֵיִם טֵמָאִים** –
לתוך מים התמציות שלא פסקו, **וְשְׁתֵּה טְהוֹר** – מהם אחר כך, **טְהוֹר**
– הריהו נשאר טהור. **נִפְלו מֵיִם טֵמָאִים וּמֵלֵא בְּכָלִי טְהוֹר** –
אם מילא מהם בכלי טהור לאחר שנפלו לתוכם מים טמאים, **טְהוֹר**
– הכלי. **נִפְלו מֵיִם טֵמָאִים וְנִפְל כֶּכֶר שֶׁל תְּרוּמָה, אָף עַל**
פִּי שְׁהַדִּית, טְהוֹר – הכיכר, שבטלו המים הטמאים במי התמציות,
ונטהרו. **כְּשֶׁרִים לַתְּרוּמָה** – מים אלו כשרים להשתמש בהם לתרומה,

לעיר או לדרך, **קָטָמַיִם** – מימיהם טמאים, שחוששים שמא שתה מהם טמא או מילא בכלי טמא, לפי שדרך בני אדם לשתות מהם, ורובם עמי הארץ שהם טמאים (**תפארת ישראל**; "**משנה אחרונה**"; **הַיְּהוּדִיּוֹקִים** – והגבאים הרחוקים מעיר ומדרך, **טְהוּרִין** – בחזקת טהרה הם, לפי שאין דרכם של בני אדם ללכת בדרכים שנתקלקלו בימות הגשמים, **עַד שֶׁיֵּהָלְכוּ רֹב בְּנֵי אָדָם** – שאם ידוע, שהולכים בדרך שם רוב בני אדם, כגון ההולכים בשיירות בדרך רחוקה, הרי המים טמאים, שמא שתה מהם אדם טמא או מילא בכלי טמא. הרמב"ם כותב (**על פי התוספתא**): "במה דברים אמורים? בגבא שאפשר לשתות ממנו (בלי טורח גדול); אבל בגבא שאי אפשר לשתות ממנו אלא בדוחק גדול, הרי זה בחזקת טהרה עד שיימצא מקום פרטות רגלי אדם (על יד הגבא, שזו הוכחה שהיה שם אדם ויש לחוש שהיה טמא ושתה או מילא בכלי טמא), או פרטות רגלי במה גסה (כגון חמור או סוס, ואפשר שאדם יבא לגבא רכיבה). אבל מצא פרטות רגלי במה דקה (גדיים וטלאים), הרי זה טהור, שאפשר שירדה ושתתה (**בעצמה**).

ההבאנו את דברי הרמב"ם, כפי שהוא מפרש את התוספתא. אבל לשון התוספתא "במה דברים אמורים? בגבא שאפשר לשתות ולא יהא מקום פרוטו רגלי ניכרות, ורגלי בגא שאי אפשר לו לשתות עד שייהא מקום רגלי ניכרין". מצא שם מקום פרוטו ורגלי אדם, מקום פרוטו רגלי בהמה גסה — טמא: מקום פרוטו רגלי בהמה דקה — טהור" (תוספתא ומקראי חסד, ג; רמב"ם, הל' טומאת אוכלין טו, ג; עיין שם השגת הרמב"ם: "עין שם 'אסור' ממשנה").

ובענין ששינוי ברישא: נפל לתוכן מת וכו'. בארנו הטעם לשיטת הר"ש ורוב המפרשים, כמו במשניות הקודמות, אבל לשיטת הרמב"ם הטעם הוא, שאם נשאל לתוכם מת או שהלך בהם הטמא, הרי זה שלא לרצון, הלכך המים טהורים.

שבת קודש

באור משנה ה

מַאֲמִיתִי טְהָרְתָּן – מי גבאים הקרובים לעיר ולדרך, או הרחוקים שהלכו דרך שם רוב בני אדם, שהם בחזקת טומאה, כמו ששינו במשנה הקודמת, מאימתי יחזרו לחזקת טהרה, כשירדו לתוכם גשמים? **בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: מִשְׁיָּרְבוּ** – עליהם מי הגשמים, כלומר שיהו רוב המים שבהם מי גשמים, **וְיִשְׁטְפוּ** – ויעברו המים על גדותיהם וישטפו לחוץ; **וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים: רָבוּ** – מי הגשמים עליהם, **אָף עַל פִּי שְׁלֹא שְׁטָפוּ** – שלא עברו על גדותיהם, הרי הם נטהרו; **רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: שְׁטָפוּ** – עברו המים על גדותיהם ויצאו לחוץ, **אָף עַל פִּי שְׁלֹא רָבוּ** – מי הגשמים על המים שהיו בגבא, כגון שלא היה הגבא עמוק, או שהיה מלא מים, כיון ששטפו המים לחוץ

וְנָפַל בְּכַר שֶׁל תְּרוּמָה, אֵף עַל פִּי שְׁהָרִית – טָהוֹר. פְּשָׁרִים לְתְּרוּמָה וְלִטּוֹל מֵהֶם לְיָדִים.

משניות מבוארות – קהתי

וְלִטּוֹל מֵהֶם לְיָדִים – לכל דבר שצריך נטילת ידיים, כמו שבארנו במשנה הקודמת. אבל אינם כשרים לטבילה, לא לטבילת אדם ולא לטבילת כלים ולא לטבילת ידיים, היינו לדבר שהידיים צריכות טבילה, הואיל ואין בהם ארבעים סאה (הר"ש; הרא"ש; המאירי; הרמב"ם). וכבר

הבאנו במשנה הקודמת, שאמנם לדעת הראב"ד כשרים הם אף לטבילת ידיים, הואיל ואינם מים שאובים. ואף הרשב"א והר"י יונה (במסכת ברכות) סוברים כהראב"ד שאין צריכים ארבעים סאה לטבילת ידיים.

אגרות קודש

ב"ה, ד' מנ"א, תשי"א

ברוקלין.

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו (בלי הוראת זמן כתיבתו) עם הפ"נ המוסגר בו, ולכשאחי על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע אקראהו, ובודאי יעורר ר"ר עליו לבריאות הנכונה לו ולזוגתו שתחי' ולהמצטרך להם בגשמיות וברוחניות.

וכבר כתבתי לו את דעתי, שלא נכונה מחשבתו, ואין כל יסוד להחששות שלו, ובודאי אין זה אלא עצת היצר, ומה טוב שימעט במחשבה ע"ד עצמו, היינו אפילו ע"ד מה שנדמה לו שצריך לתקן בענייניו, ויחליף מחשבה זו בעניינים שנוגע ע"ד לזולתו, ומה טוב במחשבה ע"ד השי"ת, וכמבואר במקומות אין מספר בדא"ח בזה, ומבואר ג"כ ברמב"ם הלכות יסוה"ת רפ"ב: וכיצד יבוא לאחוי"ר כו'.

ובפרט ע"ד המבואר בספרי החסידות באחד החילוקים שבין תורת המוסר לתורת החסידות, אשר בכללות בתורת המוסר מדגישים את ההסתכלות ואת ההתבוננות בפחיתות בני"א במדות הלא טובות ובהעניינים הלא טובים, והתקונים ע"ז, ובמילא - אפילו אם מצליח להביא בפועל את התקונים על העניינים הלא טובים, וה"ז טוב, אבל בכ"ז במה בלה את זמנו במחשבות והתבוננות ברע ועכ"פ בהלא טוב, משא"כ בתורת החסידות שמדגישים את ההסתכלות וההתבוננות האסתכלא ביקרא דמלכא, או עכ"פ בהתבוננות בענייני מין האדם **אדמה לעליון**, בענייני אהבת ישראל, שאז אפי' אם לא הוציא המסקנא המתאימה, היינו שלא הצליח לתקן את עניינו בפועל, הרי עכ"פ במה בלה זמנו - בקיום המצוה דע את אלקי אביך, בהסתכלות בטוב, במעלת הקדושה וכו'.

וככל הדברים האלה הוא ג"כ בנדון ידידי: הנה ההתעסקות שלו בעניינים שאינם מתאימים הרי מי יאמר שאפשר שאין זה אלא דמיון בלבד, ואפילו אם יש לו חשש ויסוד להחשש שלו וצריך תיקון, הרי כבר נתבאר בתניא שזה צ"ל בעתים מיוחדים ומזומנים לכך, ונוסף עכ"ז מי יאמר שגם אחרי ההתבוננות והמרירות (כי עצבות ח"ו מאן דכר שמ"י) אין ספק הדבר אם יוציא את המסקנא המתאימה לכל המאה אחוז, משא"כ אם מתעסק בהתבוננות בגדולת הבורא שהוא המהווה מחי' ומקיים את כל בכל רגע ורגע במילא הרי צריך להיות תמיד כח הפועל בנפעל וכו' הרי ראשונה מבלה זמנו בקיום המצות דע כו' בגדלות ה' כי הוי' הוא האלקים, ואהבת את ה"א ומכש"כ אם יגרום זה להטבת המצב בפועל הרי משתכר הוא מכל הצדדים, ובמלות אחדות: מה לו להתעסק בקו העבודה דסו"מ בשעה שהברירה בידו להתעסק בקו העבודה דועשה טוב, אשר בד"מ יבוא עי"ז ג"כ לסו"מ.

ויה"ר שיהפכו ימים אלו לנו ולכל ישראל לששון ולשמחה במהרה בימינו בעגלא דידן ובכאוו"א מאתנו יושפע ג"כ שמחה וששון ולקיים את הציווי הכללי ועבדתם את ה"א בשמחה ובטוב לבב מרוב כל (ראה רמב"ם סוף הל' לולב).

בברכה לבריאות הנכונה ושדע מזה.

רש"י

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף ז ע"ב: ממשיכה הגמרא בדברי רבי יוחנן בן תורתא: **אָבֵל מִקֹּדֶשׁ שְׁנֵי שָׁהוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת וּנְמִילוֹת חֲסָדִים, מִפְּנֵי מָה חָרַב, מִפְּנֵי שֶׁהִיתָה בּוֹ שְׁנָאת חֲנָם, לְלַמְּדָהּ שֶׁשְׁקוּלָהּ שְׁנָאת חֲנָם** שבעוונה נחרב בית המקדש השני, **בְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ עֲבֻרוֹת עֲבֹדָה זָרָה גָלוּי עֲרִיזוֹת וְשִׁפְיָכוֹת דְּמַיִם** שמחמתם נחרב בית המקדש הראשון. ומסיים, **רְשָׁעִים הָיוּ אֵלָּא** שלא נגזר עליהם כליה לפי שִׁתְּלוֹ בַּמַּחֲנֶה **בְּתַקְדּוּשׁ פְּרוּךְ הוּא** ולא עבדו עבודה זרה בלב שלם. ומבארת הגמרא שסיום זה **אֶתְאֵן לְמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, דְּכִתְיִב (מִיכָה ג יא) 'רִאשִׁיָּה בְּשַׁחַד יִשְׁעָמוּ וּבְהִנִּיָּה בְּמַחִיר יוֹרוּ וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ, וְעַל ה' יִשְׁעֵנוּ לֵאמֹר הֲלֹא ה' בְּקִרְבָּנוּ לֹא תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה, וּמוֹכַח מִכָּאן שֶׁהִיא** להם בטחון בה'. **לְפִיכֹךְ חִבֵּיא עֲלֵיהֶן תַּקְדּוּשׁ פְּרוּךְ הוּא שְׁלֹשׁ גִּזְרוֹת בְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ עֲבֻרוֹת שְׁפִידָם, שְׁנַאֲמַר (שם יב) 'לָכֵן בְּגִלְלָכֶם צִוִּין שָׂדֶה תַּחְרֹשׁ וִירוּשָׁלַיִם עֵינִן תִּהְיֶה וְהָרַת הַבַּיִת לְבָמוֹת יַעַר, הָרִי** שלש גזרות, שדה, עיין [-חורבה] ויער.

שואלת הגמרא: **זְכִי בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן לֹא הָיָה בֵּיה שְׁנָאת חֲנָם, וְהִכְתִּיב בְּנִבְאוֹת יִחְזָקָאל שֶׁהִיא בְּבֵית רִאשׁוֹן (יִחְזָקָאל כ"ז) 'מִגּוּרֵי אֶל חָרֵב הָיוּ אֶת עַמִּי לָכֵן סָפַק אֶל יְהוָה, וְאָמַר רַבִּי (אֲלֵעָזָר) [אֲלֵעָזָר], אֵלֹהֵינוּ בְּנֵי אָדָם שְׂאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין זֶה עִם זֶה, וְדוֹקְרִין זֶה אֶת זֶה בַּחֲרֻבוֹת שֶׁבְּלִשְׁוֹנָם** על ידי לשון הרע. הרי שאף בבית ראשון היה שנאת חנם.

משיבה הגמרא: **תְּחִילָה - פֶּסוּק זֶה בְּנִשְׁיָאֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ, אֲךָ לֹא הָיוּ כֵּן שָׂאֵר הָעָם, וּכְדִכְתִּיב בַּתְּחִילָת פֶּסוּק זֶה, 'זַעַק וְהִילָל בֵּן אָדָם כִּי הָיָה הִיתָה בְּעַמִּי, וּפִירוּשׁוֹ לֵיחַל עַל הַחֲרֵב הַעֲתִידָה לְהָרוֹג בָּהֶם, וְתִנְיָא, 'זַעַק וְהִילָל בֵּן אָדָם' יָכוֹל לְבַל הָעָם, תִּלְמֹד לֹמַר בְּהַמְשָׁךְ הַפֶּסוּק, 'הָיָא בְּכָל נִשְׁיָאֵי יִשְׂרָאֵל, הָרִי** שהשנאה היתה רק במנהיגי העם.

רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֲלֵעָזָר דְּאָמְרֵי תְרוּוִיָּהוּ, דּוֹרוֹת רִאשׁוֹנִים - בית ראשון **שְׁנֵי נִתְגַּלָּה בְּרַבִּים עוֹנָם** ולא ניסו להסתיר פשעיהם **נִתְגַּלָּה גַם קֶצֶם, וּכְשִׁיצְאוּ לְגָלוּת נִאֲמַר לָהֶם שִׁישׁוּבוּ לֵאחֲרָי שְׁבַעִים שָׁנָה. אֲךָ דּוֹרוֹת הָאֲחֵרוֹנִים -** בית שני, **שְׁלֹא נִתְגַּלָּה עוֹנָם, וְרִשְׁעִים הָיוּ בִּסְתֵר, לֹא נִתְגַּלָּה קֶצֶם.**

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִזְבֵּחַ צִפְרָנָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים - אף הצפורן שהיא חלק קשה בבהמה ואינה ראויה לכלום, עדיפה **מִבְּרִיסָן -** החלק הרך והמשובח **שֶׁל אֲחֵרוֹנִים, וְהַכִּסִּיל מִשּׁוּל לְצִפּוֹרָן וְאֵף הַכִּסִּילִים** שבדורות הראשונים טובים מן החכמים של הדורות האחרונים. **אָמַר לִיָּה רִישׁ לְקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן, אֲדִרְבָּה, אֲחֵרוֹנִים עֲדִיפִי, שֶׁאֵף עַל גֵּב דְּאִיכָּא שְׁעָפוֹד מִלְּבִיּוֹת, מִכָּל מָקוֹם קָא עֲסָקִי בַּתּוֹרָה. אָמַר לִיָּה רַבִּי יוֹחָנָן, בִּירְחָה -** בית המקדש תוכיח, **שְׁחֻזְרָה וּבִנְתָה לְרִאשׁוֹנִים** וזכו לבית המקדש השני, **וְלֹא חֻזְרָה לְאֲחֵרוֹנִים** שעדיין לא זכינו שיבנה בית המקדש השלישי, ומוכח שהראשונים טובים יותר.

שְׂאֵלוּ אֶת רַבִּי אֲלֵעָזָר, דּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים גְּדוּלִּים אוֹ אֲחֵרוֹנִים גְּדוּלִּים. אָמַר לָהֶם, תִּנּוּ עֵינֵיכֶם בְּבִירְחָה, שֶׁבְּחֻרְבָּן בֵּית רִאשׁוֹן חָרְבָה רַק הַתְּקֵרָה וּבְבֵית שְׁנִי נִחְרְבוּ אֵף הַכְּתָלִים, מִכָּאן שֶׁהָרִאשׁוֹנִים עֲדִיפִים. אִיכָּא דְּאָמְרֵי, אָמַר לָהֶם, עֲדִיכֶם בִּירְחָה - בית המקדש יהיה עד להוכיח בדבר, שהרי חזר ונבנה לראשונים ולא לאחרונים.

שמשעמא דרבי יהודה הוא משום דלא אתי אהל צרא ומכיל אהל
קבע, ומשום כך לא שנה משה ולא שנה כילה, הישן תחתיהן בסוכה
יצא ידי חובתו:

משנה

הדלה עליה – הגביה וסיכך על הסוכה, את זמורות הנשן, וכן אם
הדלה עליה את ענפי הדלעת, וכן אם הדלה עליה את ענפי
הקיסוס – עשב המתפשט ועולה על החומות, וסיכך על גבה –
הניח מעל ענפים אלו סכך כשר, הסוכה פסולה, משום שסיכבה
גם בענפים המחוברים לארץ שפסולים לסיכוך. ואם היה הסיכוך
הכשר תרבה מהן – מרובה מהסכך המחובר לארץ שפסול לסיכוך,
או אפילו באופן שאין הסכך הכשר מרובה מהפסול אלא שנקצץ
– שרץ את הסכך המחובר לאחר שהניחו על הסוכה ותלשו
מהארץ, הסוכה כשרה. מסיימת המשנה: זה הכלל מהו סכך כשר
ומהו סכך פסול, כל דבר שהוא מקבל טומאה כגון בגד וכדומה,
וכן דבר שאין מקבל טומאה אלא שאין גידולו מן הארץ כגון עורות
בהמה, פסול לסיכוך ואין מסקכין בו, וכל דבר שאינו מקבל טומאה
וגידולו מן הארץ – כגון ענפי אילן שתלשם מהקרקע, ראוי לסיכוך
ומסקכין בו:

גמרא

יתבי (ישיבו) רב יוסף קמיה ללפניו רב הונא, ויתבי רב יוסף וקאמר
על מה ששנינו במשנה זו שנקצץ בשרה, ואמר רב אף על פי שאינו
צריך לסתור את כל הסכך ולסכך בו את הסוכה מחדש, מכל
מקום לא די בקציצת האילן, אלא צריך גם לנענע את הענפים,
והיינו שיגביה כל ענף לבדו ויניחו ויחזור ויגביה את חבריו ויניחו,
אך אם יקצוץ ולא ינענע את הסכך, סוכתו פסולה משום 'תעשה'
ולא מן העשוי. אמר ליה רב הונא לרב יוסף, הא שמואל אומר –
הרי שמואל אמר דין זה, ומדוע אמרת זאת בשם רב. והאדרבה רב
יוסף לאסיה – החזיר רב יוסף פניו בכעס כלפי רב הונא, ואמר ליה,
אמי מי קאמינא לך – וכי אמרתי לך דלא אסרה שמואל, הרי רק
אמרתי שרב אמרה, ויתכן שאמרה רב, וגם אסרה שמואל. אמר
ליה רב הונא כשהקשיתי ששמואל אמרה, לא התכוונתי לומר
שגם שמואל אמר דין זה, אלא הכי קאמינא לך – כוונתי להקשות
על דבריך ולומר דרק שמואל אסרה ולא רב, דרב – שהרי רב
אכשורי מכשר סוכה זו אפילו בלא שינענע, כיון שהוא סובר שגם
הקציצה נחשבת לעשיה.
רב הונא מביא ראיה לדבריו: כי הא דרב עמרם חסידא רבא
תבילתא לפרוימא דאניא בתיא – הטיל ציצית בטלית של אשתו,
תלאן ולא פסק ראשי חושין שולחן – נטל חוט אחד ארוך וכפלו
ארבע פעמים ותחבו בכנף כמו שהוא בלא לחתוך את ראשי
החוטים, כך שנמצאו בידו שמונה כפלים המחוברים יחד, ושכח
לחתוך את ראשי החוטים עד אחר שעשה את הקשרים והגדילים,
ואתא – בא רב עמרם לקמיה דרב חייא בר אשי ושאלו האם יועיל
לחתוך עתה את ראשי החוטים כדי להכשיר את הציצית, או שמא
ציצית זו פסולה משום 'תעשה' ולא מן העשוי בפסול, וצריך
להתיר את הקשרים. אמר ליה רב חייא בר אשי, הכי אמר רב,
מפסקין ותן בשרין, אלמא – מבואר אם כן ששיטת רב שפסקתו זו
היא עשייתו וכשהכשירים על ידי קציצה אין בהם את החסרון של
'תעשה' ולא מן העשוי, ואם כן תבא נמי לענין סוכה יש לומר
לדעת רב קאציצתו זו היא עשייתו, ואין צורך לנענע את הסכך
לאחר קציצתו מהקרקע.
מקשה הגמרא סתירה בדברי שמואל: וכי סכך שמואל שלא אמרין
פסקתו זו היא עשייתו, והא תני שמואל משום רבי חייא שבאופן
שהטיל ציצית לשני קרנות הטלית בבת אחת – כלומר שלקח חוט
ארוך וכפלו ארבע פעמים והכניס ראשן בשתי קרנות הטלית ואמר
כך פסק ראשי חושין שולחן, בשרין. והבינה הגמרא מאי לאו
שמדובר אפילו באופן שהיה קושר את קשרי הציצית וגודל את
הגדילים של שתי הקרנות, ורק אחר כך פוסק את ראשי החוטים
באמצע, ונמצא ששתי הציציות עשויות מאליהן, וכיון ששמואל

אולם אין דיני בית וכילה שוים לגמרי, אלא וביט נמי, אף על פי
שאין הבית גבוה עשרה טפחים אסור לערום הנמצא בבית להוציא
ראשו מהחלון ולקרוא קריאת שמע, ואינו דומה לכילה שרק
כשזיה גבוהה עשרה טפחים דינה כן. כיון דבית קבוע, ולכך
אוקלא הוא – נחשב לאהל גם כשאינו גבוה עשרה טפחים, דלא
נע מקנינות שאמרנו לעיל שכיון שהם קבועים הרי הם נחשבים
לאהל גם כשאין גבוהה עשרה טפחים, מה שאין כן כילה שאינה
קבועה, כל שאינה גבוהה עשרה טפחים אינה נחשבת לאהל.
הגמרא מביאה גירסא שונה בדברי שמואל בדין כילה: לישנא
אמרינא אמר ליה, אמר רב יהודה אמר שמואל, מותר לישן בכלית
התנים שיש בה שני עמודים באמצעה כנקליטין וגגה משופע
בפובה, לפי שאין לה גג רחב טפה, ואף על פי שגבוהה עשרה
טפחים. מקשה הגמרא מהברייתא: מיתבי, לישן בכלית בפובה לא
יצא ידי חובתו, והבינה הגמרא שמדובר בכלילה שאין לה גג רחב
טפה, ואף על פי כן הישן בה לא יצא ידי חובתו, שלא כדברי
שמואל. מתרצת הגמרא, הא כמא עסקין בכלילה שיש לה גג רחב
טפה, ומשום כך נחשבת לאהל והישן תחתיה לא יצא ידי חובתו,
מה שאין כן כילת חתנים שגגה משופע ואינו רחב טפה, אין לה
שם אוהל ומותר לישן תחתיה.
חזרת הגמרא ומקשה מהברייתא שהובאה לעיל: הא שמי, נקליטין שנים – הסדין פרוס על גבי שני קנים, מותר לישן ארבעה –
הסדין פרוס על גבי ארבעה קנים, ולכך אם פירס סדין על גבי
קנינות, פסולה, אך אם פירס סדין על גבי נקליטין, בשרה, ובכלל
שלא יהיו נקליטין גבוהין מן המטה עשרה טפחים. מדייקת הגמרא
מדברי הברייתא, הא אם גבוהין הנקליטין מן המטה עשרה טפחים
פסולה, אף על פי שמיטה שיש על גביה נקליטין אין לה גג, והיאך
התיר שמואל בכלית חתנים שגבוהה יותר מעשרה טפחים.
מתרצת הגמרא: שאני נקליטין דקביעי, ומחמת קביעותם נחשבים
לאהל אפילו כשהגג משופע, אבל כילת חתנים שאינה קבועה,
אינה נחשבת לאהל כיון שאין לה גג. מקשה הגמרא: אי קביעי
– אם הנקליטין קבועים, ליהו דינם כקנינות, ואפילו אם אינם
גבוהים עשרה טפחים גם כן יהיה אסור לישן תחתיהם. מתרצת
הגמרא: לנבי קנינות נחשבים הנקליטין כלא קביעי, כיון
שהקנינות קבועים יותר מהם, ומשום כך כל שאין הנקליטין
גבוהים עשרה מותר לישן תחתיהם בסוכה ושלא בדין קנינות
שאפילו אם אינם גבוהים עשרה אסור לישן תחתיהם, שמחמת
קביעותם נחשבים לאהל אפילו פחות מעשרה טפחים, וכמבואר
לעיל, אך לנבי כילה – כילת חתנים שאין לה גג, נחשבים
הנקליטין כקביעי, ולכך אם גבוהים עשרה טפחים אסור לישן
תחתיהם.
הגמרא מביאה דעה החולקת על כל מה שהתבאר שאין לישן
בסוכה בתוך מה שנחשב לאהל: דיש רבה בר רב הונא, מותר לישן
בכילה בסוכה, אף על פי שיש לה גג רחב טפה, ואף על פי שגבוהה
עשרה טפחים. מבארת הגמרא: כמאן נקט רבה בר רב הונא את
שיטתו, ברבי יהודה דאמר לא אתי אהל צרא ומכיל אהל קבע,
וכיון שהכילה היא אהל עראי אינה מבטלת את הסוכה שהיא
אהל קבע, והישן בכילה נחשב שישן בסוכה. דתני אמר רבי יהודה
נוהגין חיינו לישן תחת המטה בסוכה בפני חתנים, ולא אמרו לנו
דבר, משום שהמיטה היא אוהל עראי ואינה מבטלת את הסוכה
שהיא אוהל קבע. והוא הדין לרבי יהודה לגבי כילה מותר לישן
תחתיה בסוכה. מקשה הגמרא: ולימא הלכה כרבי יהודה – מדוע
האריך רבה את דבריו ואמר מותר לישן בכילה שיש לה גג, ולא
קצר ואמר שהלכה כרבי יהודה. מיישב הגמרא: אי אמר רבה
בר רב הונא שהלכה כרבי יהודה, היה מקום לומר
דהני מילי שהתיר רבי יהודה, דווקא במטה, כיון דהמטה לנבי
עשויה – לשכב עליה, וכיון שאין עיקר עשייתה לצורך החלל
שתחתיה אינה נחשבת כאהל כלל, והישן תחתיה כישן בסוכה,
אבל הישן תחת הכילה דלחובה עשויה – לשכב בתוכה, אימא לא
התיר רבי יהודה, ומדוע ששם אהל עליה ואתי אוהל עראי ומבטל
אוהל קבע, ואסור לישן בה. קא משמע לן רבה בר רב הונא

סוכה. פרק ראשון – סוכה דף יא עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רג תוספות רש"י

דכי גרסינן: ובית גמי אף על גב דלא נבזה עשרה כיון דקביע חוי אוהלא דלא גרע מקינופות – והך מלתא שמעתא באפי נפשה הוא. דלא תימא בית כבילה, דאי לא גבזה – לישתרי להוציא ראשו חוץ לחלוץ. כילת חתנים – אינה בשאר כילה, ואין עושיין לה גג. והיא כביבות המטוה, וגגה משופע בשל נקלישין. ליהוי בקינופות – וליפסלא אף בפחות מעשרה. לגבי קינופות לא קביעי –

לחשוב כמזוה, ליפסול אף בפחות מעשרה. לגבי כילה קביעי – הלכך; אינהו פסלי בעשרה אפילו לית להו גג, וכילה לא פסלה אפילו בעשרה כי לית לה גג. בר' יהודה – לקמן מפרש, בפרק "היטש". ונתיים היינו ישנים תחת המטה – דמטוה לגבי סוכה אהל עראי הוא, שמסלקין אותה ממקום למקום. דלגבה עשויה – לשכב על גבה ולא תחתיה, להיתר לו אהל. הלכך לאו שם אהל עליה. וטעמא לאו משום עראי הוא, אלא לאו שמה אהל. אבל כילה דלתוכה עשויה – ולאהל, הלכך שם אהל עליה. ואף על גב דעראי הוא – לא מפיסק שמייה. קא משמע לן רבה דטעמא דרבי יהודה התיב בר. **משנה** הדלה *טרלייד בלעז. קיסוס = **איר"א בלעז, והוא גידול כנפץ, פסולה – שאין מסבכין במחזר, דאמר מר (יבא) "באספק מגרנך ומיקרב" – בפסולת גורן ויקב הכותב מדבר. הרבה מון – ומבטלן ברוב. או שקצצן – אף לאחר שסבכה בןן, ולא אמרינן דתחלת עשייתה בפסול, ופסולה. זה הכלל בו' – בגמרא ליקח לה. ואין גידולו מן הארץ – כגון עורות בהמה. ואפילו לא מקבלי טומאה, כגון שמוחסרין מלאכה. **גמרא** ויתבי – רב יוסף וקאמר הכי: הא דתנן או שקצצן כשרה, אמר רב עליה נתי דאין צריך לחזור ולסותרה כולה, אבל צריך הוא לנענע קצת אותם שהוסכבו במחזר לאחר קציצתן, דתתוי להו דך בעשייה. דאי לא – פסולה משום "תעשה ולא מן העשוי". דהכי משמע "סוכות תעשה" – כשאתה עושה אותה תהא ראויה לסוכה, ולא מן העשוי בפסול, שאינו ראוי לסוכה, ואתה מתקנו בתיקון מועט כי האי, דמכשר לה בקציצה, ולא הדר סתר לה. ומיהו, נענעו קרוב לסתירה הוא. שמגביה בלא אחד לבדו ומניחו, וחזרו ומגביה את תבירו ומניחו. אהריננה רב יוסף **לאפיה** – בכעס. אבשורי פכשר – בלא נענעו, דקסברי: קציצתה זו היא גמור עשייתה. והכי דמי תעשה ולא מן העשוי – כגון החוטט בגדיש לעשות לו סוכה, שהסיכוי היה מאליו ואינו נוגע בו לעשות שום מעשה, אלא פורת אחת מרדפויתו ונכנס לעומקו, ונטל העומרים ומשליך, והסוכה נעשית מאליה דרפותיה וסבכה. אבל זה שקצצן – זהו מעשה שלה. שנגמר בהכשר. **רמא תכלתא** = הטיל ציצית. **לפרוומא** דאינשי בתייה = לטלית אשתו דקסבר לילה זמן ציצית הוא. וראיתם אותן? (במדבר טו) – פרט למצות סומא, אבל כסות לילה – חיוב. והויא כמות עשה שלא הזמן גרמא. ונשים חייבות. תלאן – לציצית בכנפות הטלית, חוט אחד כפול ארבע ותורכו בכנף ועודנו חוט ארבע, כופלי – והרי חן שמנה כפלים, ופוסק ראשין שלחן ונעשין שמנה חוטין. ורב עמרם שבח ולא פסקו עד שעשה כל הגדילים קושריהם, ומצאנת עשין בפסול, דאין בה אלא חוט אחד. ואתא לקמיה רב. **הטיל** לשתי קרנות כבת אחת – עשה הגדיל בוו ובוו, ואחר כך פסק אמצעה ונעשו שתיים. ואף על פי שנעשו בפסול, דכולה קודם שנפסקה זה, וכפף הראשין עד שהגיעו זה לזה, לאמצע ארכה. **מאי** לאו קושר – עשה הגדיל בוו ובוו, ואחר כך פסק אמצעה ונעשו שתיים. ואף על פי שנעשו בפסול, דכולה קודם שנפסקה חוט אחד הוא.

ובית גמי, אף על פי שאין גבזה עשרה, כיון דקביע – **אוהלא** הוא, **דלא גרע מקינופות**. **לישנא אחרנא, אמרי לה, אמר רב יהודה אמר שמואל: מותר לישן בכילת חתנים בפסוקה, לפי שאין לה גג, אף על פי שגבזה עשרה. מיתבי: לישן בפילה בפסוקה – לא יצא ידי חובתו! הכא במאי עסקינן – בשיש לה גג. תא שמע: נקליטין שנים וקינופות ארבעה. פירם על גבי קינופות – פסולה, על גבי נקליטין – בשרה, וכלכד שלא יהו נקליטין גבוהין מן המטה עשרה מפרחים. הא גבוהין מן המטה עשרה – פסולה, אף על פי שאין לה גג! שאני נקליטין דקביעי. אי קביעי – ליהוי פקינופות! לגבי קינופות לא קביעי, לגבי פילה – קביעי. דרש רבה בר רב הונא: מותר לישן בכילה, אף על פי שיש לה גג, אף על פי שגבזה עשרה. כמאן – רבפי יהודה, דאמר: לא אתי אהל עראי ומכבול אהל קבע. דתנן, אמר רבי יהודה: נוהגין היינו לישן תחת המטה בפני הזקנים. ולמיא: הלכה פרפי יהודה! אי אמר הלכה פרפי יהודה, הוה אמינא: הני מילי – מטה, דלגבה עשויה, אבל פילה דלתוכה עשויה – אימא לא, קא משמע לן: מעמיא דרבי יהודה דלא אתי אהל עראי ומכבול אהל קבע, לא שניא מטה ולא שניא פילה. **משנה** הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס, וסיכך על גבה – פסולה. ואם היה סיכוך הרבה מהן, או שקצצן – בשרה. זה הכלל: כל שהוא מקבל טומאה, ואין גידולו מן הארץ – אין מסבכין בו. וכל דבר שאינו מקבל טומאה, וגידולו מן הארץ – מסבכין בו. **גמרא** ויתבי רב יוסף קמיה דרב הונא, ויתבי וקאמר: או שקצצן בשרה. ואמר רב: צריך לנענע. אמר ליה רב הונא: הא שמואל אמרה. אהריננה רב יוסף **לאפיה ואמר** ליה: אטו מי קאמינא לך דלא אמרה שמואל?! אמרה רב ואמרה שמואל. אמר ליה רב הונא: הכי קאמינא לך, דשמואל אמרה ולא רב, דרב אבשורי מכשר. כי הא דרב עמרם הסידיא רמא תכלתא לפרוומא דאינשי בתייה, תלאן ולא פסק ראשי חוטין שלחן. אתא לקמיה דרב חייא בר אשי, אמר ליה: הכי אמר רב מפסקן והו' כשרין. אלמא: פסיקתן זו היא עשייתן, הכא גמי: קציצתן זו היא עשייתן. וסבר שמואל לא אמרינן פסיקתן זו היא עשייתן? והא תני שמואל משום רבי חייא: הטיל לישני קרנות בבת אחת, ואחר כך פסק ראשי חוטין שלחן – בשרין. **מאי** לאו – שקושר ואחר כך פוסק? לא, שפוסק ואחר כך קושר. פוסק ואחר כך קושר **מאי למימרא! מהו דתימא:** בעינן**

אי קביעי להי בקינופות – אף על פי שזה יש לה גג אין לה גג, מכל מקום לא חשיב גג, כיון דאין גבוהין עשרה. ובשנים אית ביה חרא לריעותא, דנקליטין אין לה גג וגבזה עשרה, וקינופות יש לה גג ואין גבוהים עשרה. **מותר** לישן בכילת חתנים בסוכה אף על פי שיש לה גג ואף על פי שנבזה עשרה – אין חלכה כן, דאמרינן בסוף פירקין (ט"ב.) אביי אשכחיה לרב יוסף דגני בכילת חתנים בסוכה, אמר כמאן – בר' אליעזר. משמע דלא שרי אלא בלא גג, ואמר בפרק "היטש" (לקמן כ"א.) רב שרא ליה לרב אחא ברדלא למיגני בכילת חתנים בסוכה משום בקי, כלומר, דמצטער פטור מן הסוכה. משמע דדא לא הכי – אסור בשיש לה גג, או באיך לישנא דשמואל בגבזה עשרה. ואף על פי שאין לה גג.

דרב עמרם עסיא רמא תכלתא לפרוומא דאינשי בתייה – וכן רב יהודה פרק "התכלת" (מנחות מג.א.) דקסברי: לילה זמן ציצית, ולא מצות עשה שהזמן גרמא הוא, ונשים חייבות. כרבנן דפרק "התכלת" (שם) דאמרי: הכל חייבין בציצית, נשים ועבדים, ור' שמעון פוטר בנשים. וכוותיה קיימא לן, מדרחיק גמרא בריש פרק שני דרובים (י"ד.) לאוקומי תנאי דהם כולוהו בר' שמעון דממעט כסות לילה, ומרבי כסות סומא, ועובדא דר' יהודה בר אילעאי פרק "במה מוליקין" (שבת כ"ב.) ושם) שדויו תלמידיו מחבין ממנו כנפי כסותו, דאמרינן: ואינהו סבור גורה משום כסות לילה. ואיכא טעמא אחרנא פרק "התכלת" (מנחות מג.) ומדנקט האי טעמא שמע מינה דהוא עיקר. ועוד בפרק "במה מוליקין" (שבת כ"ב.) גבי האי, דפריך: דכי היכי דמרבי שאר בגדים לענין טומאה רבי נמי לענין ציצית מראשר תכסה בה? ומשני דההוא מיביעי לרבות כסות סומא. ומייתי ברייתא דר' שמעון, שמע מינה דכן הלכה. וסתם ברייתא דפרק קמא דקרושין (ל"ב.) ושם) גבי מצות עשה שהזמן גרמא, דקושביב ציצית. ועוד, דרבנן דר' שמעון מוקין פרק "התכלת" (מנחות מג.ב.) וראיתם אותן? לברתנאי: וראיתם וזכרתם – ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת תחליה בה, ואינו – זו קריאת שמע. אלמא קסברי קריאת שמע דאורייתא, וקיימא לן דקריאת שמע דרבנן בפרק "מי שנתן" (ברכות כ"א.) ומיהו, מהו אן ראייה, דאמר רב יהודה דאמר ק"ש דרבנן, ואשכחן דרמא תכלתא לפרוומא דאינשי בתייה דפרק "התכלת", והוא דריש באיך תנא דרדשו: וזכור מצוה אחרת – ואינו זו כלאים. ועוד יש ראייה מפרק שני דברכות (י"ד.) דאמר רב יוסף: כמה מעליא הא שמעתא, דבמעטרא (אמרי) לא (אמר) מצות ציצית כלילה, ומסיק דאתחילי הוו מתחילי, וביון דמתחילין – גמרינן, משמע מהא דלילה לאו זמן ציצית. **פסיקתן** זו היא עשייתן – גרע עשאה מן הקוצים ומן הגרדן דלעיל (ט"א.) דאף על פי שעושיין אחרי כן הציצית לגמרי לא חשבינן ליה עשייתן, משום דבעינן תלייה לשם מצוה. פסולין

זו היא עשייתן? והא תני שמואל משום רבי חייא: הטיל לישני קרנות בבת אחת, ואחר כך פסק ראשי חוטין שלחן – בשרין. **מאי** לאו – שקושר ואחר כך פוסק? לא, שפוסק ואחר כך קושר. פוסק ואחר כך קושר **מאי למימרא! מהו דתימא:** בעינן

בפסול, דאין בה אלא חוט אחד. ואתא לקמיה רב. **הטיל** לשתי קרנות כבת אחת – עשה הגדיל בוו ובוו, ואחר כך פסק אמצעה ונעשו שתיים. ואף על פי שנעשו בפסול, דכולה קודם שנפסקה זה, וכפף הראשין עד שהגיעו זה לזה, לאמצע ארכה. **מאי** לאו קושר – עשה הגדיל בוו ובוו, ואחר כך פסק אמצעה ונעשו שתיים. ואף על פי שנעשו בפסול, דכולה קודם שנפסקה חוט אחד הוא.

פסולין לעולם — כולוה אמוראי וכולה שיטתא בשמואל, ולא אמר קציצתו זו עשייתו, וגבי סוכה צריך נענוע.

דשלפינהו שלופי — קצת קשה: דהא מפרש טעמא בברייתא משום תעשה ולא מן העשוי ויש לומר: אסמכתא בעלמא הוא. אי נמי: הכא מיירי כשנפשו

ומעורה בקליפה ואין יכול להחיות לה, כי ההיא דפרק "העור והרוטב" (חולין קכ"ב), דאף על גב דחשיב בתלוש מכל מקום כיון דלא נקצץ לגמרי — לא אמרינן זו היא עשיה. **דברי** ר' שמעון בן יהורזק — תנא היה. ואפשר שזה הוא הנוכר בכמה מקומות בתלמוד: אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהורזק, ואין זה הוא דפרק "זה בורר" (סנהדרין כ"א) דקרתו ריש לקיש רועי בקר, ואמר להו ר' יוחנן: אי קריבו רועי צאן מאי עבידנא לכו. דלא הוה מהדר ליה הכי, אלא מוחא דיהה על כבוד רבו.

והבא במילף לולב מסוכה קמיפלגי — והא דאיפלו בעבר וליקטן, ולא איפלו בליקטן מערב יום טוב — דבעי לאשמועינן אין דחיוי אצל מצות, כדאיתא בפרק "לולב הגולל" (סוכה ל"א), אי נמי: משום דמערב יום טוב היה יכול לתקן לכתחילה לחתיר אוגוד ולחזור ולאוגוד. אי נמי, כדפריש בקנטרס לקמן: דנטק פלוגתאיהו ביום טוב, למימר דבתר אוגריה פליגי, דהא ביום טוב לא אנדי ליה. **לקיחה** לקיחה לא ילפינן — בריש קדושין (ב"א) ילפינן קיחה קיחה משדה עפרון, אבל הכא לא ילפינן גזירה שוה דלקיחה.

מקיש סוכה לחגיגה — הכא מייית קרא ד"חג הסוכות תעשה לך" ולעיל (ט"ט), דאסרינן עצי סוכה משום דאינתקש לחגיגה מייית קרא ד"חג הסוכות בשעת ימים לה" — **וגידולו** מן הארץ — בריש "בבל מערבי" (עירובין כ"ב) גבי מעשר שני, דכתיב: "ונתתה הכסף בבקר ובצאן" חשיב בהמה גידולו מן הארץ, אבל בפרק "השוכר את הפועלים" (בבא מציעא פ"א) גבי דיש, ובפרק קמא דקדושין (ז"א) גבי הענקת — לא חשיב בהמה גידולי קרקע, דלגבי דבר הוצא מן הקרקע ממש, כגון דיש וגידולין — לא יוצא מן הקרקע היא, אלא שהיא גידלה מן הקרקע.

אי

בעינן כנה בשעת פתיל וליפא, קא משמע לן, מיתבי:
הללן ולא פסק ראשי חוטין שלהן - פסולין, מאי לאו - פסולין לעולם, והיובתא דרב? אמר לך רב:
מאי פסולין - פסולין עד שיפסקו, ושמואל אמר:
פסולין לעולם. וכן אמר לוי: פסולין לעולם, וכן אמר רב מתנה אמר שמואל: פסולין לעולם. איכא דאמרי,
אמר רב מתנה: בדידי הוה עובדא, ואתאי לקמיה דמר שמואל, ואמר לי: פסולין לעולם. מיתבי: תללן ואחר כך פסק ראשי חוטין שלהן - פסולין, ועוד תנאי גבי סוכה: "תעשה" - ולא מן העשוי. מכאן אמרו: הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיפוס וסיפף על גפן - פסולה. היכי דמי? אילימא בשלא קצצן - מאי איריא משום "תעשה" ולא מן העשוי? תיפוק ליה דמחוברין גינהו. אלא בשקצצן, וקתני "פסולה", וישמע מינה דלא אמרינן קציצתו זו היא עשייתו, והיובתא דרב! אמר לך רב: הכא בכאי עסקינן - דשלפינהו שלופי, דלא מניכרא עשיה דיהיה. מכל מקום, תללן ואחר כך פסק קשיא לרב! קשיא. לימא פתנאי: עבר וליקטן - פסול, דברי רבי שמעון בר יהורזק, והכמים מכשירין. סבריה: דכולי עלמא לולב צריך אנד, וילפינן לולב מסופה, דכתיב **גבי סוכה "תעשה" ולא מן העשוי. מאי לאו בהא קא מיפלגי, דמאן דמכשר סבר: אמרינן גבי סוכה קציצתו זו היא עשייתו, וגבי לולב גמי אמרינן לקיחתו זו היא עשייתו. ומאן דפסיל סבר: לא אמרינן גבי סוכה קציצתו זו היא עשייתו, וגבי לולב גמי לא אמרינן לקיחתו זו היא עשייתו? לא, דכולי עלמא לא אמרינן גבי סוכה קציצתו זו היא עשייתו, והכא במילף לולב מסופה קמיפלגי. מאן דמכשר - סבר:**

לא ילפינן לולב מסופה ומאן דפסיל סבר: ילפינן לולב מסופה. ואי בעית אימא: אי סבידא לן דלולב צריך אנד בולי עלמא לא פליגי דילפינן לולב מסופה. והכא בהא קמיפלגי, מר סבר: צריך אנד, ומר סבר: אין צריך אנד. ובפלוגתא דהני תנאי, דתנאי: לולב בין אגוד בין שאינו אגוד פשר. רבי יהודה אומר: אגוד פשר, שאינו אגוד - פסול. מאי טעמא דרבי יהודה? יליף לקיחה לקיחה מאגודת אוזב, פתיב התם: "ולקחתם אגודת אוזב" וכתוב הכא: "ולקחתם לכם פיוס הראשון" מה להלן באגודה - אף כאן גמי באגודה. ורפנן: לקיחה מלקיחה לא ילפינן. כמאן אולא הא דתנאי: לולב מצוה לאוגדו, ואם לא אגדו - פשר. אי רבי יהודה - כי לא אגדו אפאי פשר? אי רפנן - אפאי מצוה? לעולם רפנן היא, ומשום שנאמר: "זה אלי ואנוהו" - התנאה לפניו במצות. "זה הקלל כל דבר שמקבל טומאה" כו'. מהני מילי? אמר ריש לקיש, אמר קרא: "ואד יעלה מן הארץ" מה אד דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ - אף סופה דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ. הניחא למאן דאמר ענגי כבוד היו, אלא למאן דאמר סופות ממש עשו להם, מאי איכא למימר? דתנאי: "כי בספות הושבתו את בני ישראל" - ענגי כבוד היו, דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר סופות ממש עשו להם. הניחא לרבי אליעזר, אלא לרבי עקיבא מאי איכא למימר? כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: אמר קרא "חג הסופות תעשה לך" - מקיש סופה לחגיגה, מה חגיגה - דבר שאינו מקבל טומאה, וגידולו מן הארץ, אף סופה - דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ.

בעינן כנה בשעת פתיל — בשעה שפותלו, שתוליה בו הפתילים, בעינן כנה אחד ולא שנים. לעולם — ואפילו מפקסן לשנים לאחר קישור, וקשיא לרב. וסיכך על גבן פסולה — ולא גרסינן בברייתא אם היה סיכור הרבה מזון או שקצצן. דשלפינהו שלופי — פשוט מן האילן עד שניתקו, ומתוך שאין קציצתו יכירת כל כך, ששובין ראשי פשיחתו אצל האילן, לא הוי עשיה מעלייא. **מכל מקום תללן ואחר כך פסק קשיא לרב — דמכשר. כתנאי — אי אמרינן קציצתו זו היא עשייתו, או לא. אבד וליקטן — עברי החדס. דתנן לקמן (לכ"ב) אם היו ענבי מרובין מעליי פסול, דהוה ליה מנמור, ולא הדר הוא. ואם מיעט — כשר, ואין ממעטין ביום טוב, דמתקן מנא להכשיר את הפסול. וקתני בברייתא: עבר על דברי חכמים שאמרו אין ממעטין ביום טוב, ולקטן ביום טוב — פסול. סבריה — רבנן דבי מדרשא, דבעי דלמישע מינה דבליקטתו זו היא גמר עשייתו פליג. דכולי עלמא — תרתייהו דתנאי סבירא להו. לולב צריך אנד — לאגוד שלשה המינים כאחד, ושייכא בה עשיה. וילפינן לולב מסוכה — בבבין אב: מה מצינו בסוכה שיש בה מעשה, והקפידה תורה על העשוי בפסול — אף לולב כן. לא ילפינן לולב מסוכה — לפסול בה את העשוי. ואיבעית אימא — אם הוה סבירא להו לתרתייהו לולב צריך אנד, ושייכא בה עשיה דכולי עלמא דילפינן לולב מסוכה למפסל, ולקטתו לא זו היא עשייתו. ר' שמעון סבר לולב צריך אנד — לאגוד שלשה המינים, ושייכא בה עשיה. ועל כרחק מבעוד יום אגוד עם ענבין, וליקטו ביום טוב — הוה ליה מן העשוי. לא ילפינן — לא למדוה. ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו, אלא אם כן למדו מרובו ורבו מרובו עד משה רבינו. ושמואל מקראות הללו לא לדרוש גזירה שוה נכתבו. ואנוהו התנאה לפניו כמצינו — סוכה נאה, לולב נאה, ציצית נאה. ואי יעלה מן הארץ — שמע מינה עננים גידולי קרקע גינהו. וסוכה מעננים ילפינן, שהרי זכר לענגי כבוד הוא, כדכתיב "כי בסוכות הושבתו" ומתרגמינן: ארי במטלות ענני. אין מקבל טומאה — דלא נאמרה טומאה אלא בכלים ואוכלין ומשקין ואדם, ואינו אחד מאלה. ענגי כבוד היו — סוכות שאמר הכתוב שהיושב בהם. סוכות ממש — מפני החמה, בשעת תציתן היו עושים סכות. מאי איכא למימר — מי יאמר לנו שלא היו מסוככות בכלים ובגדיה ועורות? כי תנינא — כל בהמה דרבי יוחנן גדולי קרקע הן, שמן הקרקע גדילים וניזונים. אבל דגים ומלח וכמוהו ופטירות לאו גידולי קרקע נינהו. וגבי מעשר קרינן להו לבהמות גידולי קרקע, דאמר קרא (דברים יד) "ונתתה הכסף בכל אשר תאחז בפשר" וגו' מה הפרט מפורש — פרי מפרי וגידולי קרקע וכו'. ומיהו, כיון דלא קמה מילתייהו דרבי יוחנן, דהא פרכין עלה: אי מה חגיגה בעלי חיים וכו', וילפינן טעמא ממתקן ומיכבד" — לא סמכין עלה לאכשורי לטבח בעורות, דנדיה דגידולי הארץ אקריי על שם שהארץ מגדלתן במרעה ופרנסה, אבל גידולים מן הארץ לא אקריי אלא דבר הצומח מן הקרקע, ולא בהמות. דתנאי בית הלל שוכר את הפועלים" (בבא מציעא פ"א). פועלים אוכלין דבר גידולו מן הארץ, וגמר מלאה תחסום שור בדישו: מה דיש מיוחד דבר שגידולו מן הארץ כו' — יצא החולב והמחבץ והמגבן. אלמא: לאו גידולין מן הארץ קרי להו תנא. פסולת**

שנאמר (במדבר טו לח) וְנָתַנוּ עַל צִיצַת הַכֶּנֶף פְּתִיל תְּכֵלֶת, ויש
לדרוש דַּעְיָן כֶּנֶף בְּשַׁעַת פְּתִיל – שבשעת נתינת הפתילים בבגד
יתנם בכנף אחד ולא בשתי כנפות, וְלִכְּמָא – וכאן בשעה שנתנם
בבגד היו ציציות שתי הכנפות מזורבות. קָא מְשַׁמְעָא לָן שמואל
שאין דורשים כן, ואם פסק ואחר כך קשר, כשרה.
מקשה הגמרא על רב שאמר פסיקתן זוהי עשייתן מברייאת:
מִיִּתְיָב, תֵּלְאָן לְצִיצִיּוֹת בְּבִגְד, וְלֹא פָּסַק רָאשֵׁי חוּטֵין שֶׁלָּהֶן לִפְנֵי
שַׁעֲשֵׁה אֶת הַקִּשְׁרִים וְהַגְדִּילִים, פְּסוּלִין. הִבְיֵנָה הַגְמָרָא מָאִי לָא –
כוונת הברייא שציציות אלו פְּסוּלִין לְעוֹלָם, ואפילו אם יפסוק
עתה את ראשי החוטים, וְיִתְּיָבְתָא דְרַב שאמר שדי שיפסוק את
ראשי החוטים. אֲמַר לָךְ רַב, לֹא זֶה כוונת הברייא, אלא מָאִי
פְּסוּלִין, שהם פְּסוּלִין עַד שֶׁיִּפְסְקוּ, אבל לאחר שפסקו בשירים,
שפסיקתן זוהי עשייתן. וְשִׁמּוּאֵל שסובר שפסיקתן אינה עשייתן –
אֲמַר, שכוונת הברייא שפְּסוּלִין לְעוֹלָם, ואפילו אם פסקו לאחר
מכן, משום 'תעשה' ולא מן העשוי, וצריך להחזירם ולקשרם
מחדש. וְכֵן אֲמַר לֵוי כשמואל פְּסוּלִין לְעוֹלָם. וְכֵן אֲמַר רַב מִתְּנָה
אֲמַר שִׁמּוּאֵל, פְּסוּלִין לְעוֹלָם. אִיכָא דְאֲמַרִּי שֶׁרַב מִתְּנָה לֹא בִיָּאֵר אֶת
הברייא בשם שמואל, אלא כִּי אֲמַר רַב מִתְּנָה, בְּדִירָה הָיָה עוֹבְדָא
– שהיה לי ציצית שתלאה בבגד ולא פסקו ראשי חוטין שלה
לפני שעשו את הקשרים והגדילים, וְאֵתָאֵי לְקַמְיָה דְרַב שִׁמּוּאֵל –
ובאתי לפני שמואל, וְאֲמַר לִי פְּסוּלִין לְעוֹלָם ואין לה תקנה בפסיקת
ראשי החוטים.
קושיא נוספת על דברי רב: מִיִּתְיָב, תֵּלְאָן לְצִיצִיּוֹת בְּבִגְד לִפְנֵי
שִׁפְסָא אֶת רָאשֵׁי חוּטֵין, ועשה את הגדילים, וְרַק אַחֲרָיָהּ פָּסַק
רָאשֵׁי חוּטֵין שֶׁלָּהֶן, פְּסוּלִין. הִרִי שאין אומרים פסיקתן זוהי עשייתן,
ופסולה משום 'תעשה' ולא מן העשוי. וְעוֹד קשה על שיטת רב,
מִדְּתַנְיָא גַּבִּי סוֹכָה שדרשו מהפסוק 'וְהָיָה הַסֶּכֶת תַּעֲשֶׂה לָךְ', שדווקא
סוכה שנעשית בהכשר כשרה, וְלֹא מִן הָעָשׂוֹי בפסול ואחר כך
הכשירה, שפסולה. וּמִכָּאֵן אֲמַרְוּ חֲכָמִים, שֶׁאִם הָרַלָּה עָלֶיהָ – על
הסוכה אֵת הַנֶּפֶץ וְאֵת הַדְּלָעַת וְאֵת הַקִּיסוֹס וְסִיכָּה עַל גִּבּוֹ, פְּסוּלָה.
מבארת הגמרא: הִכִּי דָּמִי – באיזה אופן מדובר בברייא זו,
אִילִיכָא שמדובר באופן שֶׁלֹּא קָצְצוּ כָלָל, מָאִי אִירִיא – מדוע
אומרת הברייא שהפסול הוא משום 'תעשה' וְלֹא מִן הָעָשׂוֹי,
תִּפְסִיק לִיה דְּמַחֲזִיקֵין יִנְיָהוּ וסָכַר הַמַּחוּבֵּר לֶאֱרֹץ פְּסוּל, כמבואר
להלן (ב). אֲלָא צִירִךְ לומר שמדובר באופן שֶׁקָּצְצוּ אַחֲרָיָהּ שסיכך
בהם, ובכל זאת קָתַנִּי בברייא שהסוכה פְּסוּלָה משום תעשה ולא
מן העשוי, וְשִׁמּוּעַ מִיִּתְיָב דִּלָּא אֲמַרְיָן קִצְצִיתָן זֶה הִיא עֲשִׂיתָן, וְיִתְּיָבְתָא
דְרַב. דוחה הגמרא: אֲמַר לָךְ רַב, אִם הִיא קוֹצֵץ אֶת הַנֶּפֶץ בְּאֹפֶן
שניכר שאינם מוצרים, הִיתָב כְּשֶׁרָה, שֶׁקִּיצְצוּן זוהי עשייתן,
אֵלָּא שֶׁהָיָה בְּמֵאֵי עֲקִינָן, דְּשִׁלְפִינְהוּ שְׁלֹפִי דִּלָּא מִיִּנְקָרָא עֲשִׂיהָ
יְהִיָּהוּ – שהניח את הנֶפֶץ לאחר קציצתו במקום שנקצץ ולא
ניכרת קציצתו, וכיון שלא ניכרת עשיית הסכך בכשרות, אין זו
עשייה מועילה, ופסולה משום 'תעשה' ולא מן העשוי. שואלת
הגמרא: מִכָּל מָקוֹם הַקוּשִׁיא הָרִאשׁוֹנָה מִהִבְרִייתָא לִגְבִּי צִיצִית
'תֵּלְאָן וְאַחֲרָיָהּ פָּסַק רָאשֵׁי חוּטֵין שֶׁלָּהֶן פְּסוּלָה', עֲדִיין קִשְׁיָא לְרַב.
מסיימת הגמרא דאֲבָן קִשְׁיָא לְרַב מִבְּרִייתָא זו.
שואלת הגמרא: לִיכָא בְּתַנְיָא – לכאורה נחלקו תנאים במחלוקת
זו אם קציצה נחשבת לעשייה. שִׁנִּינוּ בַּמִּשְׁנָה לַהֲלֵךְ (כב) שֶׁהָיָה
שַׁעֲבִיז וּפְרִי הַהֶדֶס הַדּוֹמָה לַעֲנָב מְרֻבּוֹת מַעֲלִיז פְּסוּל, וְאִם תִּלֵּשׁ
אֶת עַנְבֵּי וּמַעֲטָן כְּשֶׁר, אִלּוּם אִסּוּר לַמַּעֲטָן בְּיוֹם טוֹב. מוסיפה
הברייא, שֶׁאִם עָבַר עַל אִסּוּר חֲכָמִים וְלִיקְחָן בְּיוֹם טוֹב, הַהֶדֶס
פְּסוּל לְדַבְרֵי רַבִּי שֶׁמַּעֲזוֹן בֶּרֶי הַיּוֹצֵקֵךְ, וְחֲכָמִים מְקַשְׁרִין. מִבְּאֵרַת
הַגְמָרָא בְּמָה נִחְלָקוּ, בְּכִרְיָה – הִבְיֵנָה בְּנֵי הַיִּשְׁבָּה, דְּכּוֹלֵי עֲלָמָא –
בין רבי שמעון בן יוחזקדק ובין חכמים סוברים שְׁלֹכָה צִירָא אֲגֵר –
שצריך לאגוד את הלולב עם ההדסים והערבות, וְהוּדִי הָעֲשִׂיָה
הַשִּׁיבֵת בְּלֹולֵב, וְכֵן סוֹבְרִים דְּלִפְנֵין לֹולֵב מְסוּכָה בְּבִנְיָן אֵב, וְכַשֵּׁם
דְּתַנְיָא גַּבִּי סוֹכָה 'תַּעֲשֶׂה' וְדוֹרְשִׁים וְלֹא מִן הָעָשׂוֹי, כֵּן בַּעֲשִׂיתָ
הַלּוֹלֵב וְאִגְדִּיתוּ יֵשׁ פְּסוּל 'תַּעֲשֶׂה' וְלֹא מִן הָעָשׂוֹי, וְאִם כֵּן מָאִי לָא
בְּהָא קָא מִפְּלִגִּי, אִם קִצְצִיתָן זֹהוּ עֲשִׂיתָן אוֹ לֹא, דְּמָאֵן דְּמִקְשִׁיר
כְּבֶר – חֲכָמִים שֶׁהִכְשִׁירוּ סִבְרוּ, דְּאֲמַרְיָן גַּבִּי סוֹכָה קִצְצִיתָן זֹה הִיא

עֲשִׂיתָן, וְגַבִּי לֹולֵב גַּבִּי אֲמַרְיָן לְקִישְׁתָן זֶה הִיא עֲשִׂיתָן, וְכֵן אֲפִילוּ
אִם לִיקֵט אֶת הָעֲנָבִים לֵאחֲרָיָהּ שֶׁאֲגֵדֵן עִם הַלּוֹלֵב, אִין בּוֹה פְּסוּל
'תַּעֲשֶׂה' וְלֹא מִן הָעָשׂוֹי, שֶׁהִרִי הַלְקִיטָה עֲצֻמָּה נִקְרָאת עֲשִׂיָה. וּמָאֵן
דְּפִסְלִי – רַבִּי שֶׁמַּעֲזוֹן בֶּרֶי הַיּוֹצֵקֵךְ שֶׁפְּסַל, כְּבֶר שֶׁלֹּא אֲמַרְיָן גַּבִּי סוֹכָה
קִצְצִיתָן זֶה הִיא עֲשִׂיתָן, וְגַבִּי לֹולֵב גַּבִּי לֹא אֲמַרְיָן לְקִישְׁתָן זֶה הִיא
עֲשִׂיתָן, וְכֵין שֶׁאֲגֵדֵן עִם הַלּוֹלֵב בְּפְסוּל, פְּסוּל מִשּׁוּם 'תַּעֲשֶׂה' וְלֹא
מִן הָעָשׂוֹי. נִמְצָא שֶׁרַב וְשִׁמּוּאֵל נִחְלָקוּ בַּמַּחְלֻקַּת תְּנָאִים.
דוחה הגמרא: לֹא – אִין אֲמַרְיָן לומר שבוז נחלקו התנאים, ואפשר
דְּכּוֹלֵי עֲלָמָא סוֹבְרִים שֶׁלֹּא אֲמַרְיָן גַּבִּי סוֹכָה קִצְצִיתָן זֶה הִיא עֲשִׂיתָן,
וְצִירִךְ לַנֶּעֱנֶה אַחֵר הַקִּיצְצָה, וְהָיָה בְּמִלְכָּה לֹולֵב מְסוּכָה מְפִילְגִי –
נחלקו אִם לומדים פסול 'תעשה' ולא מן העשוי מסוכה ללולב,
מָאֵן דְּמִקְשִׁיר כְּבֶר – חֲכָמִים שֶׁהִכְשִׁירוּ סִבְרוּ, דִּלָּא וְלִפְנֵין לֹולֵב
מְסוּכָה, וְלִפְסִיךְ אֵף שֶׁבַשְׁעָה שֶׁאֲגֵדֵן אֶת הַלּוֹלֵב הִיא הַהֶדֶס פְּסוּל
מִכָּל מָקוֹם אַחֵר שֶׁמַּעֲטָן כְּשֶׁר, שֶׁאִין בּוֹה פְּסוּל 'תַּעֲשֶׂה' וְלֹא מִן
הָעָשׂוֹי. וּמָאֵן דְּפִסְלִי – רַבִּי שֶׁמַּעֲזוֹן בֶּרֶי הַיּוֹצֵקֵךְ כְּבֶר, דְּלִפְנֵין לֹולֵב
מְסוּכָה, וְכֵין שֶׁבַשְׁעָה שֶׁאֲגֵדֵן הִיא בְּפְסוּל, לֹא מוֹעִיל שֶׁמַּעֲטָן אַחֵר
כֵּךְ, דְּפְסוּל מִשּׁוּם 'תַּעֲשֶׂה' וְלֹא מִן הָעָשׂוֹי, וִישׁ לֵאגֵדֵם מִחֲדָשׁ
לֵאחֲרָיָהּ שֶׁלִיקֵט אֶת עַנְבֵּיו.
תִּירוּץ נוסף: וְאִי בְּרִית אִיכָא, אִי כְּבִירָא לָן – אִם הִיא הִדִּין דְּלֹולֵב
צִירָא אֲגֵר, כּוֹלֵי עֲלָמָא לֹא מִפְּלִגִי דְּלִפְנֵין לֹולֵב מְסוּכָה וְגַם בְּלֹולֵב יֵשׁ
לִפְסוּל מִשּׁוּם 'תַּעֲשֶׂה' וְלֹא מִן הָעָשׂוֹי, וְהָיָה בְּהָא מְפִילְגִי, מֶר –
רַבִּי שֶׁמַּעֲזוֹן בֶּרֶי הַיּוֹצֵקֵךְ כְּבֶר, לֹולֵב צִירָא אֲגֵר זוהי עשייתו, וכיון
שֶׁאֲגֵדֵן בְּפְסוּל, כֵּל שֶׁלֹּא חוֹר וְאִגְדוּ בַּהֲכַשֵּׁר פְּסוּל מִשּׁוּם 'תַּעֲשֶׂה'
וְלֹא מִן הָעָשׂוֹי. וְכֵין כְּבֶר – חֲכָמִים סִבְרוּ שֶׁלֹּולֵב אִין צִירָא אֲגֵר, וְכֵין
שֶׁאִין דִּין עֲשִׂיָה בְּלֹולֵב לֹא שִׁיךְ בּוֹ פְּסוּל 'תַּעֲשֶׂה' וְלֹא מִן הָעָשׂוֹי.
וּבְכַלְוִיתָא דְּהִנֵּי תַנְיָא – וְנִחְלָקוּ בַּמַּחְלֻקַּת הַתְּנָאִים דְּלַהֲלֵךְ, דְּתַנְיָא,
לֹולֵב בֵּין שֶׁהוּא אֲגֵדֵר בַּחוּט עִם הַהֶדֶס וְהַעֲרָבָה, בֵּין שֶׁאִינוּ אֲגֵדֵר
עִמָּהֶם, כְּשֶׁר, שֶׁאִין חֻבָּה לֵאגֵדֵם. דְּבִי הַיּוֹדָה אֲמַרֵר לֹולֵב אֲגֵדֵר עִם
הֶדֶס וְעַרְבָה כְּשֶׁר, חֻבָּה לֹולֵב שֶׁאִינוּ אֲגֵדֵר עִמָּהֶם פְּסוּל. מִבְּאֵרַת
הַגְמָרָא: מָאִי מְעָמָא דְּרַבִּי הַיּוֹדָה שֶׁפְּסַל לֹולֵב שֶׁאִינוּ אֲגֵדֵר, לִיָּה
גִּזְרָה שׁוֹה לְקִישְׁתָּה' לְקִישְׁתָּה' אֲגֵדֵר אֲגֵדֵר אֲגֵדֵר אֲגֵדֵר אֲגֵדֵר אֲגֵדֵר
דְּתַנְיָא הֵם 'לְקִישְׁתָּה אֲגֵדֵר אֲגֵדֵר', וְכַתִּיב הָיָה לַעֲנִין נְטִילַת לֹולֵב
'לְקִישְׁתָּה לְכֶם בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן', וְדַרְשׁ רַבִּי יְהוּדָה, מֶה לַהֲלֵךְ – אֲגֵדֵר
אֲגֵדֵר יֵשׁ לִישְׁלֵם בְּאֲגֵדֵרָה – כְּשֶׁהָאֲגֵדֵר אֲגֵדֵר וְקִשּׁוֹר שֶׁאֲמַר בּוֹ
'אֲגֵדֵר', אֵף בָּאֵן – לֹולֵב גַּבִּי צִירִךְ לִישְׁלֵם בְּאֲגֵדֵרָה אַחַת עִם הַהֶדֶס
וְהַעֲרָבָה, וְרַבִּין הַמְּכַשְׁרִים גַּם כְּשֶׁאִינוּ אֲגֵדֵר סוֹבְרִים, שְׁגִירָה שׁוֹה
'לְקִישְׁתָּה' מִ'לְקִישְׁתָּה' לֹא יִפְלִגֵן.
שואלת הגמרא: כְּמָאֵן אֲוִלָּא הָא דְּתַנְיָא – כִּאִיזוֹ שִׁיטָה סוֹבֵרַת
הִבְרִייתָא דְּלַהֲלֵךְ, לֹולֵב מְצוּה לְאֲגֵדֵר עִם הַהֶדֶס וְהַעֲרָבָה, וּמִכָּל
מָקוֹם אִם לֹא אֲגֵדֵר כְּשֶׁר. אִי סוֹבֵרַת כְּדַעַת רַבִּי יְהוּדָה, קִשָּׁה – כִּי לֹא
אֲגֵדֵר אֲמַרֵר כְּשֶׁר, וְהָלֹא רַבִּי יְהוּדָה פְּסַל לֹולֵב שֶׁאִינוּ אֲגֵדֵר. וְאִי
כְּדַעַת רַבִּין, קִשָּׁה אֲמַרֵר מְצוּה לְאֲגֵדֵר, כֵּין שֶׁחֲכָמִים לֹא דִרְשׁוּ
גִּזְרָה שׁוֹה זֶה, מֶה מְצוּה יֵשׁ בִּאֲגִידָה. מִיִּישְׁבַת הַגְמָרָא: לְעוֹלָם
בְּרִייתָא זֶה כְּדַעַת רַבִּין הִיא, וְאֵף שֶׁמִּדְּאֻרִייתָא אִינוּ צִירִךְ אֲגֵדֵר, מִכָּל
מָקוֹם מִדְּרַבְּנָן מְצוּה לְאֲגֵדֵר אֶת הַלּוֹלֵב עִם הַהֶדֶס וְהַעֲרָבָה, וְכַשֵּׁם
שֶׁנֶּאֱמַר וְהָאֵל וְאֶנְחִיזוּ, לְמַד חֲכָמִים הַתְּנָאֵה לְפָנֵינוּ בְּמִצְוֹת, וְכֵין
יֵשׁ לַעֲשׂוֹת אֶת הַלּוֹלֵב נָאֵה עַל יְדֵי שִׁיאֲגֵדֵנוּ עִם הַהֶדֶס וְהַעֲרָבָה:
שִׁנִּינוּ בַּמִּשְׁנָה וְהָאֵל הַכֶּלֶל, כֵּל דְּכֶר שֶׁמִּקְבֵּל טוֹמָאָה כּוֹ וְאִין גִּידוּלוֹ
מִן הָאֲרֶץ אִין מִסְכְּבִין בּוֹ. שואלת הגמרא: מָאֵן הִנֵּי מִיָּלִי – שֶׁסָּכַר
כְּשֶׁר הוּא דוּקָא דְּבֶר שֶׁאִינוּ מִקְבֵּל טוֹמָאָה וְגִידוּלוֹ מִן הָאֲרֶץ, אֲמַר
רִישׁ לְקִישׁ, דְּאֲמַר קָרָא יֵאֵד וְעַנְן יַעֲלֶה מִן הָאֲרֶץ, וְכֵין שֶׁהִסּוּכָה
הִיא זָכַר לַצֵּל עַנְנֵי הַכְּבוֹד שֶׁהוֹשִׁיב הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל
בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם, לְמַמְדֵּין דִּין הַסָּכַךְ מִעֲנָנִים, מֶה אֵד דְּכֶר שֶׁאִינוּ
מִקְבֵּל טוֹמָאָה – שֶׁהִרִי לֹא נִאֲמַרָה טוֹמָאָה אֵלָּא בְּכָלִים
בְּאוֹכְלִים וּמִשְׁקִים וּבָאֲדָם, וְעַנְן אִינוּ אֶחָד מֵאֵלֶּה, וְגִידוּלוֹ מִן הָאֲרֶץ
כְּנִאֲמַר יֵאֵד יַעֲלֶה מִן הָאֲרֶץ, אֵף סוֹכָה צִרִיכָה שֶׁתִּהְיֶה מְסוּכָה
דוּקָא דְּכֶר שֶׁאִין מִקְבֵּל טוֹמָאָה וְגִידוּלוֹ מִן הָאֲרֶץ. שואלת הגמרא:
הִנֵּיכָא לְמָאֵן דְּאֲמַר – רַבִּי אֲלִיעֶזֶר שֶׁסוֹבֵר שֶׁסּוֹכָה שֶׁהוֹזִכֵּר בְּכָתוּב
'כִּי בִסְכּוֹת הוֹשִׁיבְתִּי עֲנִי בְּבוֹד הָיוּ שֶׁהִקִּיפֵן הַקֶּבֶ"ה לְכָל יָכֶם שֶׁרַב
וְשִׁמְשָׁם, מוֹבֵן שֶׁכֵּין שֶׁהִסּוּכָה הִיא זָכַר לַעֲנֵי הַכְּבוֹד, יֵשׁ לַלְמוּד אֶת

59 אם מכין להניחם לשם סכך. וְכוּן – חבילות אלו כשהתקין
60 והניחם על הסוכה לשם צל, בְּשָׂרוֹת – בין שהתקין ואחר כך הניח,
61 משום שאין אדם מייבש חבילה מותרת ולא שייך לגזור בהם. ובין
62 שהתקין לאחר שהניח, כיון שעשה בהם מעשה התורה לשם צל
63 לאחר שהניח. וְכוּן – כל המינים הפסולים לסכך, בְּשָׂרוֹת
64 לְפָנֵינוּ, כיון שמה שדרשו שהסוכה צריכה להעשות מפסולת גורן
65 ויקב, הוא רק לענין הסכך הנקרא סוכה, אך לא לדפנות שאינם
66 נקראים סוכה:

גמרא

67 אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב, שְׂמִיעִית מִיֵּנֶה דְרָבִי יוֹחָנָן תְּרַתִּי – שמעתי מרבי יוחנן
68 שתי טעמים לשני דינים, תְּרַתִּי הָא – טעם אחד לדין המובא
69 במשנתנו שחבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדים פסולים לסכך.
70 וְאִידֵךְ – וטעם אחר לדין המובא במשנה להלן שהחוטט בְּגִידֵשׁ –
71 החופר בגדיש של תבואה ומוציא את העומרים הסמוכים לארץ
72 עד שנעשה בה חלל כדי לַעֲשׂוֹת לוֹ בַּה סוּכָה ונמצא הסכך עומד
73 מאליו, אֵינָה סוּכָה. ואמר רבי יוחנן על תְּרַתִּי – אחד מהדינים
74 שטעם פסול הסוכה הוא מדרבנן מִשּׁוּם גִּזְרֵת אוֹצֵר – שגזרו חכמים
75 שאם יתירו סוכה זו, יבואו להחיר לשבת באוצר המסוכך שלא
76 לשם צל. וְתַדִּיךְ – ועל הדין האחר אמר רבי יוחנן שטעם פסולו
77 הוא מן התורה מִשּׁוּם שְׂנֵאמַר 'חַג הַסּוּכוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ, ודרשו
78 חכמים שצריכה הסוכה להיות כשרה בשעת עשייתה וְלֹא מִן
79 הַעֲשׂוֹי בפסול. המשיך רבי יעקב ואמר, וְלֹא יִדְעָנָא דִּי מִיֵּינֵיהּ – על
80 איזה משני הדינים אמר רבי יוחנן שפסול מדרבנן מִשּׁוּם גִּזְרֵת
81 אוֹצֵר, וְהִי מִיֵּינֵיהּ – ועל איזה מהם אמר לי שפסול מדאורייתא
82 מִשּׁוּם תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הַעֲשׂוֹי.

83 אָמַר רַבִּי יְרֵמְיָה, נִיחֻי אֵינָּה – נראה אנו לפרש דברי רבי יוחנן,
84 מדבריו במקום אחר. דְּאָמַר רַבִּי חֵימָא בְּרַ אֲבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפְּנֵי
85 מָה אָמְרוּ חֲבִילֵי קֶשׁ וְחֲבִילֵי עֲצִים וְחֲבִילֵי זָרְדִּין אֵין מְסַבְּכִין בְּהֵן –
86 הלא אינם מקבלים טומאה, אלא משום שפְּעָמִים שְׂאֵרֵם בָּא מִן
87 הַשָּׂדֶה בְּעֶרְבַּ בִּימֹת הַחֹמֶה וְחֲבִילָתוֹ – חבילה של קנים לחים על
88 כְּתָפּוֹ, וּמַעֲלָה וּמַנִּיחָהּ עַל גְּבִי סוּכָתָה וְסוּכָה שְׂעָשְׂאָה לִמְקָנָהּ כְּדִי
89 לְבָשֶׁת בַּחֲמָה, וְלֹאֲחֹר מִכֵּן נִמְלָךְ עָלֶיהָ לְהַשְׁאִירָה שֶׁם לְסִיבֶיהָ –
90 לצורך סוכת החג, וְסוּכָה זו פסולה משום שְׂתַּחֲרֹהּ אָמְרָה 'חַג
91 הַסּוּכוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ' וְלֹא מִן הַעֲשׂוֹי בפסול, וְסוּכָה זו שבשעת
92 עשייתה היתה פסולה שהרי לא הניח את הסכך לשם צל אלא כדי
93 לייבשו, אֵינָה סוּכָה. ולפיכך פסלו חכמים אף כשהניח את
94 החבילות של קש או עצים לשם סכך, גזירה שמא יבואו להכשיר
95 גם באופן שהניחם כדי לייבש. וממאמר זה הוכיח רבי ירמיה,
96 מְדִיחָה – ממה שמבואר בדברי רבי יוחנן שדין זה הוא מדרבנן
97 מִשּׁוּם גִּזְרֵת אוֹצֵר, וכפי שאמר בדבריו שטעם הפסול הוא משום
98 ש'פעמים' שאדם בא מן השדה בערב, מוכח שְׂהָא – הדין של
99 'החוטט בגדיש', הוא מדאורייתא מִשּׁוּם 'תַּעֲשֶׂה' וְלֹא מִן הַעֲשׂוֹי.
100 מסיימת הגמרא: וְרַבִּי יַעֲקֹב שֶׁהִתְנַחֵם בְּכוּנוֹת רַבִּי יוֹחָנָן וְלֹא יָדַע
101 לומר איזה מהדינים פסולו מהתורה ואיזה מדרבנן, משום דְּתַדִּיךְ –
102 מימרא זו דְּרַבִּי חֵימָא בְּרַ אֲבָא בִּשְׁם רַבִּי יוֹחָנָן לֹא שְׁמִיעִי לִיה – לא
103 שמעה.

104 מְבֹאֵר שְׂרַבִּי יוֹחָנָן פִּירֵשׁ אֶת מִשְׁנֵתוֹ בְּאֹפֶן שֶׁהֵנִיחַ אֶת הַחֲבִילוֹת
105 לְשֶׁם סִכָּךְ וּמִשּׁוּם כֵּךְ אָמַר שֶׁהִסּוּכָה פְּסוּלָה רַק מִדְּרַבְּנָן מִשּׁוּם
106 גִּזְרֵת אוֹצֵר, וְאֵת הַמִּשְׁנָה שֶׁל הַחוּטֵט בְּגִידֵשׁ פִּירֵשׁ בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא
107 נִעֲנַע אֶת הָעוֹמְרִים הָעֲלִינִי, וְלִפְיָךְ אָמַר שֶׁסוּכָה זו פְּסוּלָה
108 מִהַתּוֹרָה. מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: אָמַר רַב אֲשִׁי, אֲמַר – וְכִי בְּדִין סִיכָךְ
109 בְּחֲבִילֵי קֶשׁ וְחֲבִילֵי עֲצִים שְׂנֵאמַר בְּמִשְׁנֵתוֹ, רַק מִשּׁוּם גִּזְרֵת אוֹצֵר
110 אִכָּא – שייך לפסולה דהיינו מדרבנן, ואילו מהתורה מִשּׁוּם
111 'תַּעֲשֶׂה' וְלֹא מִן הַעֲשׂוֹי יִלְעָא – בתמיה, וכי אי אפשר לפסולה גם
112 משום תעשה ולא מן העשוי, הרי אפשר להעמיד את משנתנו
113 באופן שהניח את החבילות כדי לייבש ולא לשם צל, ובאופן זה
114 הִסּוּכָה פְּסוּלָה מִהַתּוֹרָה.
115 וְכֵן קִשָּׁה עַל מָה שֶׁפִּירֵשׁ אֶת הַמִּשְׁנָה לְהֵלֶן שֶׁהַחוּטֵט בְּגִידֵשׁ לַעֲשׂוֹת

1 דוחה הגמרא: לדבריו שדין זה נלמד מחגיגה, היה עלינו ללמוד
2 כֵּךְ, אִי מָה קָרְבֵן חֲגִיגָה הוּא מִפְּעָלֵי חֵיִים, אָף סוּכָה נִמִּי צָרִיךְ
3 לַעֲשׂוֹת אֶת הַסִּכָּךְ מִפְּעָלֵי חֵיִים, אלא על כרחך שאין הלימוד
4 מקרבן חגיגה, וחזרת השאלה מנין לרבי עקיבא דינים אלו.
5 מביאה הגמרא מקור אחר שסכך צריך להיות מדבר שאינו מקבל
6 טומאה וגידולו מן הארץ: כִּי אֲתָא רַבִּין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִבְבֵּל אָמַר
7 בִּשְׁם רַבִּי יוֹחָנָן, שָׁדִין זֶה נִלְמַד מִמֶּאֱמָר קָרָא 'חַג הַסּוּכוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ
8 שְׂבַעֲתָ יָמִים בְּאֶסְפָּד מְרֻנָּה וּמִקִּבְךְ', מִשְׁמַע שֶׁבְּפִסּוּלָתָהּ גִּזְרֵן וְיָקֵב
9 הַתְּכֵת מְדִיכָה – שהסוכות יעשו מהקשין של התבואה שהם פסולת
10 הגורן, ומהזמורות והאשכולות הריקנים שהם פסולת היקב,
11 ומינים אלו גדלים מן הארץ ואינם מקבלים טומאה. שואלת
12 הגמרא: מנין שהכתוב מדבר בפסולת גורן ויקב, וְאִכָּא שֶׁמִּהֲכָתוֹב
13 נִלְמַד שִׁישׁ לִסְכָךְ בְּגִזְרֵן עֲצָמוֹ – בקשין עם התבואה שבהם, וְבִלְכָּה
14 עֲצָמוֹ – באשכולות עם הענבים, ומינים אלו הם מאכל אדם
15 ומקבלים טומאה כשאר אוכלים, וְנִלְמַד מִכֵּךְ שֶׁמִּסְכָּכִין דְּבִרְבִּי
16 הַמְּקַבֵּל טוֹמְאָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִי אִפְשָׁר לִפְרֹשׁ אֶת הַפִּסּוּק
17 שֶׁהַכוּנוֹת לְגוֹרָן וְיָקֵב עֲצָמֵם, שֶׁהִי 'קֵב' כְּתִיב בָּאֵן וְיָקֵב הֵינּוּ
18 לֹאֲחֵר שֶׁנַּעֲשֶׂה יָין, וְיָין הוּא נוֹזֵל וְאִי אִפְשָׁר לְסַכֵּךְ בּוֹ, וְעַל כִּרְחָךְ
19 שְׂכוּנוֹת הַכְּתוּב שֶׁצָּרִיךְ לִסְכָךְ בְּפִסּוּלָתָהּ גִּזְרֵן וְיָקֵב בְּגוֹרָן וְיָקֵב
20 עֲצָמֵם. מְתִיקָה לֵךְ רַבִּי יְרֵמְיָה, שְׂמָא אֲכָן כּוּנוֹת הַכְּתוּב לִסְכָךְ בְּגוֹרָן
21 וְיָקֵב עֲצָמֵם, וְאִכָּא שְׂכוּנוֹת הַכְּתוּב 'קֵב' הוּא לֵאמֹר קָרוֹשׁ וְקָפוֹן
22 הָאֵם מְשִׁנֵּי – שם מקום, שְׂהוּא דוֹמָה לְעִינֵי דְּבִילָה וְאִפְשָׁר לִסְכָךְ
23 בּוֹ.

24 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָא מִלְּתָא הָיָה בְּרִין – עד עתה היינו סבורים שאנו
25 יודעים את מקור הדין שהסכך צריך להיות מדבר שאינו מקבל
26 טומאה וגידולו מן הארץ, שהוא מפסוק זה שבפסולת גורן ויקב
27 הכתוב מדבר, וְאֲתָא רַבִּי יְרֵמְיָה וְשָׂדָא בִּיה נְרָנָא – בא רבי ירמיה
28 וקצצה בגרן, כלומר שהשיב תשובה ניצחת ודחה טעם זה.
29 מיישבת הגמרא: רַב אֲשִׁי אָמַר, מִמָּה שְׂנֵאמַר 'בְּאֶסְפָּד מְרֻנָּה' וְלֹא
30 נֵאמַר אֶת גִּרְנָה, יֵשׁ לְדִידִיךְ שֶׁהַכוּנוֹת לִמָּה שְׂאֵתָה אוֹסֵף וְבוֹרֵר
31 מִהַגִּזְרֵן דִּהֵינּוּ פְּסוּלָתָהּ הַגִּזְרֵן וְלֹא בְּגִזְרֵן עֲצָמוֹ דִּהֵינּוּ הָאוֹכֵל. וְכֵן
32 מִמָּה שֶׁכְּתוּב 'מִקִּבְךְ' מִשְׁמַע שִׁישׁ לִסְכָךְ מָה שְׂנֵאסֵף מִן הַגִּזְרֵן
33 דִּהֵינּוּ בְּפִסּוּלָתָהּ הַיָּקֵב, וְלֹא בִּלְכָּה עֲצָמוֹ.

34 הַגְּמָרָא מְבִיאָה מִקּוֹר נוֹסֵף לְדִין זֶה: רַב חֲסִדָּא אָמַר מְהֵבָא –
35 מִהֵאֲמַר בְּפִסּוֹק (נחמיה ח טו) שְׂצִיּוּה עוֹרָא לֹמַר לַעֲם שֶׁשָּׁב מִן
36 הַגּוֹלָה אֲצִיּוּ הָהָר וְהִבְיֹאוּ עָלָי וְיָת וְעָלִי עִין שָׁמָּה וְעָלִי הָרִם וְעָלִי
37 תְּהִיָּם וְעָלִי עִין עֲבוֹת לַעֲשׂוֹת סִפֵּת בְּתוֹב – כלומר לסכך בהם את
38 הַסּוּכוֹת, וְכֵל מָה שֶׁהוֹחֵךְ בְּפִסּוֹק זֶה לִסְכָךְ בּוֹ הֵם רַק מִיֵּנִים שְׂאִינִם
39 מְקַבְּלִים טוֹמְאָה וְגִידוּלֵם מִן הָאֶרֶץ, מְבֹאֵר שֶׁאֵין לִסְכָךְ אֵלָּא
40 בְּמִינִים כְּגוֹן אֵלֶּה, וְאֵין לִסְכָךְ דְּבִרְבִּי הַמְּקַבֵּל טוֹמְאָה וְשֶׁאֵין גִּידוּלוֹ
41 מִן הָאֶרֶץ.

42 כִּיּוֹן שֶׁהִבִּיֵּא הַגְּמָרָא פִּסּוֹק זֶה שֶׁבִּסְפָּר נַחֲמִיָּה, דָּנָה הַגְּמָרָא בְּדִבְרֵי
43 הַכְּתוּב וְשׂוֹאֵלָתָהּ: הֵינּוּ 'הָרִם', הֵינּוּ 'עִין עֲבוֹת' – הלא 'הָרִם' הוּא
44 'עֵץ עֲבוֹת' וְכֵנָּא מִתּוֹרָה (ויקרא כג ז) וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
45 גֹּרֶן וְעֵנֶף עֵץ עֲבוֹת וְגו', וְכוּנוֹת הַתּוֹרָה לְהָרִם, וּמִדּוּעַ כָּפַל הַכְּתוּב
46 לְכָתוּב גַּם 'הָרִם' וְגַם 'עֵץ עֲבוֹת'. עוֹנָה הַגְּמָרָא. אָמַר רַב חֲסִדָּא,
47 בְּפִסּוֹק זֶה כּוּנוֹת הַכְּתוּב לְשֵׁנֵי דְּבָרִים שְׂאִמֵּר לָהֶם עוֹרָא לְהִבָּא,
48 הָרִם שְׂוָמָה – כלומר הָרִם שֶׁאֵין עָלָיו מְשׁוֹלְשִׁים וְהוּא פְּסוּל לְלוּלָב,
49 אוֹתוֹ צִיּוּה לְהִבָּא לִסְכָךְ בּוֹ אֶת הַסּוּכָה, וְעֵץ עֲבוֹת – הוּא הָרִם כִּשֵּׁר
50 שֶׁעָלָיו מְשׁוֹלְשִׁים, לְמַצּוֹת לִלְבָּה:

משנה

51 חֲבִילֵי קֶשׁ, וְחֲבִילֵי עֲצִים, וְחֲבִילֵי זָרְדִּין – מִיֵּן קִנִּים שֶׁבְּעוֹדֵן לַחִין הֵם
52 מֵאֵכֶל לְבַהֲמָה וּכְשֶׁהֵם יִבְשִׁים עוֹמְדִים לְהִסְקָה. אֵין מְסַבְּכִין בְּהֵן
53 כְּשֶׁהֵם קְשׁוּרִים, אֵף עַל פִּי שֶׁהֵם מִיֵּן הַכֶּשֶׁר לְסִיכּוֹךְ שֶׁהִי אֵינִם
54 מְקַבְּלִים טוֹמְאָה וְגִידוּלֵם מִן הָאֶרֶץ, אֲסִרוּ חֲכָמִים לִסְכָךְ בָּהֶם,
55 גִּזְרָה שְׂמָא יִנָּחַם עַל הַסּוּכָה כְּדִי לִיִּבֵּשׁ וְאֵין כֵּךְ יִימָלֵךְ בְּדַעְתּוֹ
56 לְהִנָּחִים שֶׁם לְצוּרֵךְ סִכָּךְ, וּבְאֹפֶן זֶה פְּסוּלִים מִשּׁוּם 'תַּעֲשֶׂה' וְלֹא מִן
57 הַעֲשׂוֹי, וְכִיּוֹן שֶׁכֵּן גִּזְרֵן חֲכָמִים שֶׁלֹּא לִסְכָךְ בָּהֶם כְּשֶׁהֵם קְשׁוּרִים גַּם

סוכה. פרק ראשון – סוכה דף יב עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רש"י תוספות

א' מה חגיגה בעלי חיים – לעיל (ט,א) גבי א דילפינן איסור הנאה לא שייך לאקשווי הכי.
בפסולות גורן ויקב הכתוב מדבר – רבי יוחנן לא יליף מענני כבוד. מפרש בירושלמי: דין כדעתיה ודין כדעתיה. רבי יוחנן אמר: עננים למעלה היו. כלומר, מן השמים חן באין, ואין זה גידולו מן הארץ דרדני מתניתין. ורש לקיש אמר: למטה היו. ר' יוחנן מדמי להו כארם המשלח לחברו חבית וקנקנים, ורש לקיש מדמי ליה כמאן דאמר לחבריה: שלח קופתך וסב לך חזקין. והבי נמי איתא בבראשית רבה (פרשה יג, ר) יוחנן אמר: אין עננים אלא למעלה, שנאמר: 'זארו עם ענני שמיא', רש לקיש אמר: אין עננים אלא מלמטה, שנאמר: 'מעלה נשיאם מקצה הארץ'. על דעתיה דרבי יוחנן – לאחד שכיבד את חבריו בחבית של יין וקנקנים. על דעתיה דרש לקיש לאחד שאמר לחבריה: תן לי סאה חזקין, אמר לו: הבא לי קופתך ובא מדוד. כך אמר הקדוש ברוך הוא לארץ: אייתי ענני וקביל מיטרא.

אמר רבי יצירא הא מלתא הזה ובר ואתא רבי ירמיה שדא ביה נרגא – משמע דרבי יצירא לא מוקי ליה לקרא בפסולת גורן, ותימיה: דבפרק קמא דראש השנה (ג,א) דרש: 'זה' האסוף' מאי אסוף – קציר. ופרקי רבי חנינא: מי מצית אמרת מאי אסוף קציר, והכתיב: 'מגורג' ומיקרב' בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר. אמר רבי יצירא: הא מלתא הזה בידן, ואתא רבי חנינא שדא ביה נרגא. אלמא, מודה ר' יצירא דבפסולת גורן ויקב הכתוב מדבריו ויש לומר: דהכא נמי מודה בה רבי יצירא ולא קאמר אלא דלא ידע לשנויי קושא דר' ירמיה. חבילי ורדן – מפרש בירושלמי: דאין חבילה פחותה מעשרים וחמשה קנים.

אין א' א' מה חגיגה בעלי חיים – לעיל (ט,א) גבי א דילפינן איסור הנאה לא שייך לאקשווי הכי.
בפסולות גורן ויקב הכתוב מדבר – רבי יוחנן לא יליף מענני כבוד. מפרש בירושלמי: דין כדעתיה ודין כדעתיה. רבי יוחנן אמר: עננים למעלה היו. כלומר, מן השמים חן באין, ואין זה גידולו מן הארץ דרדני מתניתין. ורש לקיש אמר: למטה היו. ר' יוחנן מדמי להו כארם המשלח לחברו חבית וקנקנים, ורש לקיש מדמי ליה כמאן דאמר לחבריה: שלח קופתך וסב לך חזקין. והבי נמי איתא בבראשית רבה (פרשה יג, ר) יוחנן אמר: אין עננים אלא למעלה, שנאמר: 'זארו עם ענני שמיא', רש לקיש אמר: אין עננים אלא מלמטה, שנאמר: 'מעלה נשיאם מקצה הארץ'. על דעתיה דרבי יוחנן – לאחד שכיבד את חבריו בחבית של יין וקנקנים. על דעתיה דרש לקיש לאחד שאמר לחבריה: תן לי סאה חזקין, אמר לו: הבא לי קופתך ובא מדוד. כך אמר הקדוש ברוך הוא לארץ: אייתי ענני וקביל מיטרא.

אמר רבי יצירא הא מלתא הזה ובר ואתא רבי ירמיה שדא ביה נרגא – משמע דרבי יצירא לא מוקי ליה לקרא בפסולת גורן, ותימיה: דבפרק קמא דראש השנה (ג,א) דרש: 'זה' האסוף' מאי אסוף – קציר. ופרקי רבי חנינא: מי מצית אמרת מאי אסוף קציר, והכתיב: 'מגורג' ומיקרב' בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר. אמר רבי יצירא: הא מלתא הזה בידן, ואתא רבי חנינא שדא ביה נרגא. אלמא, מודה ר' יצירא דבפסולת גורן ויקב הכתוב מדבריו ויש לומר: דהכא נמי מודה בה רבי יצירא ולא קאמר אלא דלא ידע לשנויי קושא דר' ירמיה. חבילי ורדן – מפרש בירושלמי: דאין חבילה פחותה מעשרים וחמשה קנים.

אין

פסולת גורן – קשין, פסולת יקב – זמורות ואשכולות ריקנים. גורן עצמו ויקב עצמו – הקשין עם התבואה, ואשכולות עם הענבים, דדוה ליה דבר המקבל טומאה האוכל. יקב כתיב – דמשמע לאחד שנעשה יין. קרוש = קפוי. הא מלתא הזה בידן – עד השתא היינו סבורין לידע טעם משנתנו מן המקרא הזה, דבפסולת הכתוב מדבר, דאי

אפשר לסבך ביין, ואתא רבי ירמיה – שהוכיח לנו יין קרוש הבא משני. ושרא ביה נרגא – קצצה גורן כלומר, השיב תשובה נצחת. רב אשי אמר – שפיר משמע פסולת מקרא, דכתיב "באסוף מגורג" משמע שאתה אוספו ונטלו מן הגורן, וגורן הוא האוכל, ומה שאתה אוסף ובורר מתוכו הוא הפסולת. צאו חדר – פסוק הוא בספר עזרא לעשות סוכות, ולא הוכיח כאן אלא דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ. היינו עלי הדרם היינו עץ עבות – מהו זה ומהו זה להוכיח שניהם במקרא? הלא אחד הפסוק דההדרם הוא עץ עבות, על שם שהעלין מורכבין זה על זה כמין עבותות ושרשרות. הדרם שוטה – שאינו כשר ללולב, לפי שאין עבותו עשויה של שלש שלש עליו. משנה וחבילי ורדן – מין קנים הם שעשין ורדן = "טוילי"ש כלע"ה, ואוגרין אותם. ובעודן לחץ בהמה אוכלתן, ולכי יבשי עומדים להדיק. אין מסבכין בהן – כשון קשורין, ובגמרא מפרש טעמא. וכולן – הפסולין ששנינו בסכך. כשרין דרפנות – דכל סוכה הכתוב סכך משמע. דרפון לא איקרי סוכה. ודנפקא לן (סוכה ו,ב) דפנות מבסכת בסכת – בסכות מייחורא דקראי יליפין, ולא ממשמעותא. הלכך "סוכות תעשה באסוף מגורג" אסבכה הוא דקא. גמרא שמעתי מר' יוחנן תרתי – פירוש טעם שני דברים האמורים במשנתנו שמעתי ממנו. חדא הא – דחבילין מאי טעמא לא מסבכי בהו, וחדא הא דחנן במתניתין: דחוטט בגדיש לעשות לו סוכה, ונטל מן העומרים למטה סמוך לארץ ונכנס לתוכו ועושה חלל כשיעור סוכה, וסכך עשוי ועומד מאליז אינו סוכה, ופירש ר' יוחנן טעמיה. בחדא מינייהו אמר: טעמא משום גזרת אוצר, מדאורייתא כשרה הוא ורובן הוא דגור. שאם אתה אומר כן – אין אדם עושה סוכה אלא דולך ואוכל וישן באוצרו. במקום שלא נשתמש שם כל ימות השנה והוא עשוי ועומד, ולא לשם סכך של צל דגורו שם סוכה עליה, ואפילו שם

סוכה שאינה של חג, אלא בבית בעלמא. ובחדא מינייהו פירש טעמא: דפסולה מדאורייתא משום תעשה ולא מן העשוי. ורש לקיש אמר: עננים למעלה היו. כלומר, מן השמים חן באין, ואין זה גידולו מן הארץ דרדני מתניתין. ורש לקיש אמר: למטה היו. ר' יוחנן מדמי להו כארם המשלח לחברו חבית וקנקנים, ורש לקיש מדמי ליה כמאן דאמר לחבריה: שלח קופתך וסב לך חזקין. והבי נמי איתא בבראשית רבה (פרשה יג, ר) יוחנן אמר: אין עננים אלא למעלה, שנאמר: 'זארו עם ענני שמיא', רש לקיש אמר: אין עננים אלא מלמטה, שנאמר: 'מעלה נשיאם מקצה הארץ'. על דעתיה דרבי יוחנן – לאחד שכיבד את חבריו בחבית של יין וקנקנים. על דעתיה דרש לקיש לאחד שאמר לחבריה: תן לי סאה חזקין, אמר לו: הבא לי קופתך ובא מדוד. כך אמר הקדוש ברוך הוא לארץ: אייתי ענני וקביל מיטרא.

אין

הטוב בעיניינים הפריטיים – באיש ואשה הישראליים – תלוי בהטוב דבעיניינים הכלליים.

סוכה. פרק ראשון – סוכה דף יב עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" תוספות

אין מסכבין בהן – בתחלה משום גזירת אוצר לא גרסינן לבתחילה, דרבידע נמי לא מהני מדרבנן. מדקאמר: הא מדאורייתא שפיר דמי, משמע: אבל מדרבנן – לא. ואם תאמר: והא גבי דבר המקבל טומאה ואין גידולו מן הארץ קתני מתניתין (לעיל יא,א). אין מסכבין בו, אף על גב דרבידע נמי אינה סוכה, אפילו מדאורייתא! ויש לומר: דשאני התם, דליכא למיטעי. והא דקתני מתניתין: ואם הוה מותרות

בשרות – לא מצי למידק מידי דאפילו תחילתו הניחן לייבשן מהו הותרן כאלו הוא נענוע דלעיל. **בחיצים** זכרים כשרה – לא דמו לשאר פשוטי כלי עץ, כמו דף של נחתומין דפרק "דמוכר את הבית" (בבא בתרא סו,א). דמקבל טומאה מדרבנן – דהני אפילו מדרבנן טהורין, כדפרישית לעיל (ה,א) גבי מסגרתו למעלה היתה. **בנקבות** פסולה – קצת תימה: כיון דעשוי למלאות הוי חורג מכלי עץ, וטהורים. כמו קתא דסכנא עד שלא שם הברזל. **מהו** דתימא בית קיבול העשוי למלאות לא שמה בית קיבול קא משמע לן – משמע מהבא דשמייה קיבול. וקשה לפירוש הקונטרס דסוף "ארבע מיתות" (סנהדרין דף סח,א) גבי כדור ואימום, פירש שם בקונטרס דחלקן ר' אליעזר וחכמים בסדר טהרות. ודחכמים אומרים: אין מקבלין טומאה, לפי שכלי עור אין מקבל טומאה. אלא אם כן יש לו בית קיבול, דאיתקש לשק. והאי, דהואיל וקיבולו נעשה למלאות ולהיות מילואו לחובו עולמית – לא שמה בית קיבול.

ור' אליעזר אומר: מקבלין טומאה, דשמייה בית קיבול. ולפירושו אתאי מסקנא דשמעתין כ' אליעזר, ורבי אליעזר שמותי דהוא דוחק לומר דהכי קאמר: קמשמע לן דבי האי דהדיצין שמייה בית קיבול, לפי שפעמים שנטולין הברזל מן העץ. ועוד קשיא מהא דתנאי במסכת כלים פרק שמונה עשרה (משנה ח): התפילין ארבעה כלים, ואין לך עשוי למלאות יותר מתפילין! ובסנהדרין הארבעה. ובמסכת כלים פרק עשרים ושש (משנה ב) אמתניתין דרצור המעות' ר' אליעזר מטמא וחכמים מטהרין.

באניצי פשתן – פירש בקונטרס שכן ראוי לטמא בנגעים, כדאמר פרק "במה מדליקין" (שבת כב,ו ושם): האוניץ של פשתן משיתלבנו. פירוש: אניצי פשתן לאצור שתקנו

במסר, שקורין "צריג"ש בלע"ז. משמע שרצוה לומר שהפשתן עצמו מטמא בנגעים קודם טוהיה. ולפירושו אתאי שמעתין כרבי יהודה. דפלוגתא היא במסכת נגעים פרק אחד עשר (משנה ח). ומיית' לה בפרק "במה מדליקין" (שם) דתנן: שתי וערב מטמא בנגעים מיד, דברי ר' מאיר. רבי יהודה אומר: השתי משישלק, והערב מיד, והאוניץ של פשתן משיתלבנו. ותמיהה היאך פשתן מטמא בנגעים לשום תנא? הא שתי וערב כתיב! ועוד: דנמא רבי יהודה מיקל טפי מרבי מאיר בשתי, ומחמיר באוניץ, וכי תימא באוניץ לא פליגי, ושמעתי כבולי עלמא, אכתי, מאחר דנראה לטמא בנגעים כשהוא אוניץ, היאך יצא שתי מיד טומאה עד שישלק? ועוד: דאמרין בפרק "במה מדליקין" (שם) סומכוס אומר: סיכבה בטווי – פסולה, מפני שמתמא בנגעים. כמאן – כי האי תנא, דתנן, ומיית' מתניתין דנגעים. משמע בהדיא דאין מטמא בנגעים אלא טווי. ומיהו בהדא שמעתא גופא פירש בקונטרס: אוניץ של פשתן – שלא נטוה. ורצוה לומר דפליגי. ועוד קשיא: דאמרין התם, אמר אביי: ר' שמעון בן אלעזר וסומכוס אמרו דבר אחד, רבי שמעון בן אלעזר הא דאמרן, דקתני התם ר' שמעון בן אלעזר אומר: כל היצא מן העץ אין בו משום דמסכבין ליה בשל ומסכבין בו, חוץ מפשתן, והשאתא, היאך אמרו דבר אחד? הא מפלג פליגי! דסומכוס טווי קאמר, ור' שמעון בן אלעזר קאמר פשתן, אפילו קודם טוהיה, וכי תימא דלאו דוקא פשתן כמו לענין שלש על שלש, מכל מקום מנלן דאירי בטווי טפי מבאוניץ? מאחר דאשכחן רבי יהודה דמטמא אוניץ בנגעים! לכן נראה כמו שפירש בערוך: דאנוץ הוא מטוה של פשתן. ושתי וערב דקאמר ר' מאיר היינו בצמר, שניכר בו מהו ערב מהו שתי, שזה טווי כלפי חיד חוה טווי כלאחר יד. אבל דפשתן – הכל שוה, ואין ניכר. ורבי אליעזר בפרק קמא דמסכת עבודה זרה (ז,ב) דאית' ליה תרי קיבורי, ואמר ליה די דשתאי הי דערבא – יש לפרש בשל צמר, שהדבר ניכר. אי נמי: בשל פשתן, ולבקיין כנון רבן של מרסיים ניכר איהו ראוי לשתי ואיהו ראוי לערב. ואניצי פשתן נמי אומר רבינו תם שהוא מטוה, ור' שמעון בן אלעזר וסומכוס בטווי דווקא מיירי. אבל קשה: דבמסכת נדרים פרק ד' אליעזר אומר פותחין" (סו,ב). דאמרין: שמו עשרה נאה – דומה לאניצי פשתן (ואינה ראויה כלל). ועוד, תניא בספרי (פרשת תצא): יכול לא יביא גזי צמר ואניצי פשתן ויתחמם בהן – תלמוד לומר שטננו. משמע דאניצי פשתן דומא דגזי צמר שלא נטוה. ועוד, סוגיא דשמעתין מוכחא דהוא פשתן שלא נטוה ודייק ונפיק, מדקאמר: בהוצני פשתן – כשרה, בהוצני פשתן – איני יודע. ומשמע דמספקא ליה בתרי ואלו דייק, ודייק ולא נפיק. מכלל דדייק ונפיק פשיטא ליה דפסולה. והיינו אניצי, לכן נראה דאניצי פשתן דאי לא טווי הוא, אלא על גב דאינו מטמא בנגעים, דהואיל וקורבו הוא לטומאה – גוזר בהו רבנן לפוסלו לסכך, כדאשכחן לקמן (טו,א) דאיכא דפסיל נסרים משופן משום גזירת כלים. ואפילו מאן דמכשר התם – מצי למיפסל הבא. והא דקאמר סומכוס: סיכבה בטווי פסולה – מדאורייתא קאמר. והוא הדין כשאין טווי – מדרבנן, כדקאמר ר' שמעון בן אלעזר חוץ מפשתן. דמשמע פשתן כנון אניצי. ואמרו דבר אחד דקאמר, משום דלר' יהודה דאין מטמא בנגעים עד שיתלבנו לא מיפסלי אניצי לסוכה, כיון דרווחין מטומאה. אבל סומכוס קאמר סיכבה בטווי, דמשמע מיד. ואפילו תימצי לומר דפסיל ר' יהודה מדרבנן קודם ליבון כמו ר' שמעון בן אלעזר קודם טוהיה – על כרחך סומכוס מדאורייתא קאמר, מדקאמר: מפני שמתמא בנגעים. והא דלא קאמר ר' שמעון בן אלעזר וסומכוס ור' מאיר אמרו דבר אחד – בסדר המשנה אין כתיב דברי ר' מאיר במס' נגעים. וכל שכן דנחא טפי הא דקאמר: כמאן כי האי תנא ולא קאמר כמאן כר"ם. ועוד, משום דר' מאיר לא איירי בסיכור. אף על גב דהא בתא תליא, דכיון דמטמא מיד – אם כן יפסול לסכך מדרבנן באניצי פשתן, ולעולם אוניץ של פשתן דר' יהודה טווי, דכריש הערוך, וצריך עיון. ועוד יש לומר: דרבנן דפליגי עליה דסומכוס סברי: סיכבה בטווי כשרה, אף על גב דמטמא בנגעים. דקסברי: דלא שייך למילף מפסולת גורן ויקב, לפסול דבבר המטמא בנגעים מאחר דאין מטמא בשאר טומאות. והיינו אמרו דבר אחד – במה שאין מסכבין דבבר המטמא בנגעים. דליכא למימר דחוץ מפשתן דקאמר ר' שמעון בן אלעזר בבגד פשתן איירי, וברבנן, כמו אין בו משום שלש על שלש דהיינו בגד – דהא לאו מלתא היא. דבההוא נמי הכי קאמר: כל היצא מן העץ אין בו משום שלש על שלש חוץ מן היצא מן הפשתן.

אפקותא

עושים את העולם דירה לו יתברך – דירה אחת ויחידה, דירה כפולה, גשמית ורוחנית גם יחד.

משיחות ופרשת ואתחנן הית"ש"נ

ולא להתרוקן עוד, הרי זה בית קבול העשוי למלאות ולא שמה
 קיבול אלא הם נחשבים כפשוטי כלי עץ שאינם מקבלים טומאה,
 קמשמע לן רב שגם בית קיבול העשוי למלאות נחשב בית קיבול,
 ולפיכך חיצים נקבות פסולים לסכך בהן.
 אמר רבה בר בר חנה, שלושה דינים אמר רבי יוחנן בדין המסכך
 בפשתן. א. סככה – המסכך סוכתו באיני פשתן – בפשתן שכבר
 נסרק במסרק וראוי לטויה, הסוכה פסולה, כיון שהפשתן מקבל
 טומאת נגעים ופסול לסיכוך. ב. המסכך סוכתו באיני פשתן –
 בגבעולי הפשתן לפני שנשרו במים, הסוכה פסולה, כיון שעדיין
 אינם מקבלים טומאה והרי הם ככל דבר שגידולו מן הארץ
 שמותר לסכך בו. ג. והמסכך סוכתו בהושני פשתן, איני יודע מהו
 – אמר רבי יוחנן שאינו יודע אם הם כשרים לסיכוך או לא. הוסיף
 רבה ואמר: והושני עצמן איני יודע – איני יודע לאיזה שלב משלבי
 עשיית הפשתן קרא רבי יוחנן 'הושני'. ומבאר רבה את ספקו, מה
 נפשה, אי – האם התכוון רבי יוחנן לשלב השני דהיינו דייק –
 שנכתש במכתשת ולא נפין – ולא סורק במסרק, ולזה הושני קרי
 ליה רבי יוחנן ואמר שאינו יודע מה דינו, אבל גבעולי פשתן שעברו
 רק את התהליך הראשון דהיינו תרי – שנשרו במים ולא דייק –
 ולא נכתשו במכתשת, הושני קרי ליה רבי יוחנן, ומותר לסכך בהם.
 או דלמא – שמא גם גבעולים שתרי – שנשרו במים ולא דייק – ולא
 נכתשו במכתשת נמי הושני קרי ליה – שמא גם להם קרא רבי יוחנן
 'הושני', וגם הם נכללו בכלל ספקו של רבי יוחנן אם מותר לסכך
 בהם או לא, ונמצא שרק פשתן שלא התחיל כלל את תהליך
 העיבוד שלו מותר לסכך בו.
 אמר רב יהודה, הני שושי ושוניצרי – מיני ירקות שאינם מאכל אדם,
 מסככין בהו – מותר לסכך בהם את הסוכה, שכיון שאינם ראויים
 לאכילה אינם מקבלים טומאה וראויים לסיכוך. אבני חלק ואמר,
 בשושי אמנם מסככין בהם, אולם בשוניצרי לא מסככין לכתחילה.
 ומבאר את טעמו – מאי טעמא, כיון

דאין מסככין בחבילות, ומשום גזרת איצה, הא דאורייתא שפיר
 דמי, ומשום כך העמיד רבי יוחנן שמדובר באופן שהניח את
 החבילות לשם סכך, ואף על פי כן פסולה הסוכה מדרבנן גזירה
 שמא יניחם שם כדי לייבש ואחר כך ימלך עליהם לסיכוך. אבל
 הָתָם במשנה של החוטט בגדיש דקתני אינה סוכה, משמע שהיא
 פסולה אפילו בדיעבד, והיינו באופן שמדאורייתא נמי אינה סוכה,
 ומשום כך העמיד רבי יוחנן שמדובר כשלא נענע את העומרים
 לשם סוכה, שבאופן זה פסולה מדאורייתא משום 'תעשה' ולא מן
 העשוי.
 אמר רב יהודה אמר רב, סככה – המסכך סוכתו בחיצין וקרבים –
 בבית יד של חץ שיש בראשו בליטה, הסוכה פסולה, ואף על גב
 שהוא משמש לכלי, שכיון שאין לו בית קיבול אינו מקבל טומאה
 וכשר לסיכוך. אולם אם סיכוך סוכתו בחיצים נקבות – בבית יד של
 חץ שיש בראשו נקב, הסוכה פסולה, כיון שיש לו בית קיבול
 ומקבל טומאה, ושנינו במשנה (א.) שכל דבר המקבל טומאה פסול
 לסכך בו. שואלת הגמרא: מה בא רב להשמיענו באמרו שהמסכך
 בחיצים וקרבים פסולה, פשיטא – דין פשוט הוא שכיון שאינו מקבל
 טומאה ראוי לסיכוך. מתרצת הגמרא: חידוש גדול השמיענו רב,
 מהו דתיקא – לולא דבריו היה מקום לפסול סוכה זו שהיינו
 אומרים נגזור לפסול סוכה המסוככת בחיצים וקרבים, אמו סוכה
 המסוככת בחיצים נקבות שיש להם בית קיבול ומקבלים טומאה,
 על כן קא משמע לן רב שלא גוזרים, וסוכה המסוככת בחיצים
 זכרים כשרה.
 (אמר מר) ממשכיה הגמרא לדון בהמשך דברי רב ושואלת: מה
 בא רב להשמיענו באמרו שהמסכך סוכתו בחיצים נקבות פסולה
 הסוכה, והלא פשיטא – דין פשוט הוא שכיון שיש בו בית קיבול
 הרי הוא מקבל טומאה ופסול לסכך בו. מתרצת הגמרא: חידוש
 גדול השמיענו רב, מהו דתיקא – לולא דבריו היה מקום למור
 שכיון שהנקב שבראש החיצים עשוי בכדי למלאותו מילוי עולם

אגרות קודש

בי"ה, כ"ה מני"א, תשכ"ד

ברוקלין, נ.י.

הו"ח אי"א נ"נ עוסק בצ"צ המכונה ד"ר ש.

ב. אולמאן

שלום וברכה!

בנועם קבלתי ספרו מסות "חנוך ומדע", ות"ח על שימת לבו לשלחו לי, שנוסף על הקורת
 רוח מהספר הרי מעיד הוא שכי' מנצל גם עתה כשרונותיו לחיזוק היהדות בכל מקום שידו מגעת, כמו
 שרואני ג"כ מהמאמרים המתפרסמים ב"דזשואיש פרעס", ובדואי גם בזה ימשיך, כי יש מי שמגיעים
 אליהם על ידי ספר, ויש מי שמגיעים אליהם על ידי מאמר במכ"ע.

ויהי רצון שימשיך בכל הנ"ל מתוך עבודה באהבה ובשמחה ובבטחון גמור בהשי"ת שיצליחו
 בגשמיות וברוחניות גם יחד.

ברכה לבשורות טובות בכל האמור ובכבוד.

התורה 'מרו' ודאי אין כוונתה להוציא מינים אלו שהרי לא היו
בנמצא, והם בכלל 'מרו' שנאמר בתורה ויוצאים בהם ידי חובתו
בפסח.
תירץ נוסף: רבא אמר, גם לגבי מרו נאמר כלל זה שיוצאים ידי
חובה רק במרו שאין לו שם לוי, אלא הני – 'מרייתא דאגמא',
לא השתנה שמם אפילו אחרי מתן תורה, ועדיין מרייתא סתמא
שמייהו – נקראים בפי כל 'מרו' ללא שם לוי, והאי דקרי ליה
מרייתא דאגמא – ומה שרב חסדא קרא להם מרייתא דאגמא,
הוא משום דמשתבח באגמא – כיון שהם מצויים באגם, ומשום כך
הרי הם בכלל מרו שאין לו שם לוי שאדם יוצא בו ידי חובתו
בפסח.
הגמרא חזרת לדיני 'אגד', ומבארת מהו מספר הקנים או
הגבעולין המועט ביותר שיחשבו לאגודה, והיו כשרים לאגודת
אזוב של פרה אדומה והיו פסולים לסיכוך: אמר רב חסדא, אגד
בחד – קשירת חפץ יחיד, לדברי הכל לא שמייה אגד – לא נחשב
לאגודה, לאגודת אזוב ולפסול סיכוך. קשירת שלש פצעים, לדברי
הכל שמייה אגד. וקשירת שנים, תלויה במחלוקת רבי יוסי ורבנן
כמבואר להלן. דתנן במסכת פרה (פ"א מ"ט) לגבי אזוב שמוזים בו מי
פרה על טמא מת, מצות אזוב לאגוד יחד שלשה קלחים – שרשים
של אזוב, וקח שלשה גבעולין – בכל שורש גבעול אחד שהוא
הענף האמצעי שיוצא ממנו. רבי יוסי אומר מצות אזוב [שלשה]
קלחים וקח [שלשה] גבעולין, ושיירי שנים – אם לקח שלשה
קלחים ונפלו חלק מהם לאחר שאגדם, אם נשארו שני קלחים
כשר, ונדרשין כל שהא – דרך הגבעולים הרבים להישרב לאחר
שמוזים באזוב פעמים רבות, ואם נשאר מכל גבעול לאחר שהוּזו בו
שיעור כל שהוא, כשר להוות בו.
הגמרא מבארת את דברי רב חסדא ששיעור אגודה שני
במחלוקת רבי יוסי וחכמים: קא סלקא דעתין – הבינה הגמרא
שדריק זאת ממה שאמר רבי יוסי 'מצות אזוב שלשה גבעולין
ושיירי שנים, דמדרשיו שנים – כיון שדי שישארו ב'אגד' שני
קלחים, משמע שמעיקר הדין תחילתו נמי שנים, והאי דקתני רבי
יוסי שמצות אזוב שלשה גבעולין, אינו לעיכובא, אלא רק למצוה
לכתחילה מדרבנן. ומכך דרבי יוסי מצריך שלשה רק למצוה
לכתחילה, הרי דלרבנן שאמרו 'מצות אזוב שלשה קלחים',
כוונתם שצריך שלשה אף לעצב בדיעבד, שהרי אם גם חכמים
הצריכו שלשה רק לכתחילה אך בדיעבד כשר בשנים, במה
חולקים רבי יוסי וחכמים, ומוכח כדברי רב חסדא, שלחכמים צריך
לאגוד שלשה בכדי שיחשבו לאגודה, ולרבי יוסי גם שנים נחשבים
לאגודה. מקשה הגמרא על פירוש זה – והתנאי, רבי יוסי אומר
אזוב שתחילתו שנים – שבתחילה אגד רק שני קלחים, או אפילו
אם בתחילה אגד שלשה ושיירי אחד – שנפלו שני קלחים ונשאר
באגודה רק אחד, פסול לחוות בו. ואינו כשר עד שהא תחילתו –
תחילת אגידתו שלשה קלחים, ושיירי שנים – אפילו אם נפלו
הקלחים לאחר שאגדם יחד, אינו כשר אלא באופן שנשארו לכל
הפחות שני קלחים. הרי שלדעת רבי יוסי אפילו בדיעבד אינו כשר
בפחות משלשה בתחילה.
חזרת בה הגמרא ומבארת את מחלוקת רבי יוסי וחכמים באופן
אחר: איפוך – יש לבאר את מחלוקתם להיפך, שלרבי יוסי [שאמר
'מצות אזוב שלשה גבעולין ושיירי שנים'] הדין שצריך לאגוד
שלשה, הוא לעצב אפילו בדיעבד, ולרבנן [שאמרו 'מצות אזוב
שלשה קלחים'] אין צריך שלשה אלא למצוה לכתחילה, אולם
בדיעבד אפילו אם אגד שני קלחים נחשבים לאגודה וכשרים
לחוות בהם, וזו כוונת רב חסדא שאמר שדין זה שני במחלוקת
רבי יוסי וחכמים. מביאה הגמרא ראיא לפירוש זה במחלוקת רבי
יוסי וחכמים: והתנאי [בניחותא], אזוב שבתחילתו אגד רק שנים,
וכן אם נפל אחד ושיירי אחד, כשר, ואינו פסול עד שהא תחילתו
וימנו כן שיירי רק קלח אחד. ולכאורה משמע מדברי הברייתא
שהוא פסול רק אם בתחילה היה קלח אחד בלבד או כאשר
בתחילה היו שנים ונשאר רק אחד מהם. מקשה הגמרא: וכי יתכן
לומר שאם שיירי אחד פסול, הא אמרת בתחילת הברייתא שיירי
אחד כשר?

דקרי יתייהו – שיש להם ריח רע, יש לחשוש ששביק ליה ונפיק –
יעזוב את הסוכה ויצא, וכיון שנעשית הסוכה מחמתן כדירה
סרוחה אסרו חכמים לסכך בהם.
אמר רב חנן בר רבא, הני הוי' ותיגי – מיני סנה, מסבבין בהו את
הסוכה ככל דבר שגידולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה. אפי'
אמר, בתיימי אכן מסבבין, אבל בתיגי לא מסבבין. מאי משמא
אין מסבבין בדגיי, דכיון דנתי' מרפיהו – שעליהם נושרים על
ראשו ושולחנן, יש לחשוש ששביק ליה ונפיק – יעזוב את הסוכה
ויצא, ומשום כך אסרו חכמים לסכך בהם.
הגמרא חזרת לדון סיכוך בחבילות השני במשנתנו: אמר רב נדל
אמר רב, האי אפיקותא דדיקלא – מוצא הדקל, כלומר ענפי הדקל
הגדלים במקום מוצאו מהקרקע, מסבבין בהו, ואף על גב דאגדי
– שהענפים מחוברים זה לזה ודומים לחבילי עצים, אגד בידי שנים
לא שמייה אגד – כיון שחיבורם לא נעשה בידי אדם אלא בידי
שמים, אין חיבור זה נחשב ל'אגד'. ומוסיפה הגמרא: אף על גב
דהדר אגדי ליה – חזר וקשר בידי אדם את הצד העליון ששם
הענפים מתפשטים ומתרחקים זה מזה כדי שיצלו יחד על גבי
הסוכה, אין קשירה זו מחשיבה אותם כחבילה ומותר לסכך בהם,
משום שאיך בחד לא שמייה אגד – קשירה אינה נחשבת לאגודה
אלא אם כן היא מחברת כמה פרטים כאחד, אבל קשירת עץ יחיד
אינה נחשבת לחבילה ואינה אוסרת וכאן כל האגודה נחשבת
כעץ אחד.
מין נוסף שאגוד יחדיו ומותר לסכך בו כדקל: אמר רב חסדא אמר
רבנא בר שילא, הני דוקרי דקני – קנים רבים המתפצלים מגזעם,
מסבבין בהו – כשרים לסיכוך, ואף על גב דאגדי נינהו – שהם
אגודים ומחוברים בגזע שלהם, מכל מקום אינם נחשבים כחבילה
משום דאגדי בידי שנים לא שמייה אגד. ואף על גב דהדר – שחזר
האדם ואגדי ליהו בצידים השני והוי אגד בידי אדם, עדיין כשרים
לסיכוך משום שאיך בחד לא שמייה אגד – כיון שהם כבר מחוברים
בצידם האחד ובאגידתו לא חיבר דבר אחר עמם, אינם נקראים
חבילה ומותר לסכך בהם. מביאה הגמרא ראיא לכך מהברייתא:
תנאי נמי הכי, קנים ודוקרינן וכלי חפירהו מסבבין בהו, מבארת
הגמרא את הברייתא, וכי כוונת התנא לחדש שמותר לסכך
בקנים, הלא פשיטא הוא שמותר לסכך בהם ככל דבר שאינו
מקבל טומאה וגידולו מן הארץ, אלא אימא כוונת התנא לחדש
שמותר לסכך בקנים של דוקרינן – מספר קנים היוצאים יחדיו
מגזע אחד ודומים בזה לדוקרינן, שכיון שאגודים בידי שמים
אינם נחשבים לחבילה ומסבבין בהו, וכדברי רב חסדא שאגד
בידי שמים לאו שמייה אגד.
הגמרא מביאה דין נוסף שאמר רב חסדא בשם רבינא בר שילא:
ואמר רב חסדא אמר רבינא בר שילא, הני מרייתא דאגמא – מיני
מרו אף שאינם קרורים בשמם לחדוד אלא יש להם שם לוי, כגון
חזרת שאינה נקראת חזרת סתם אלא חזרת של אגם, אדם יוצא
בהן ידי חובתו של אכילת מרו בפסח. מקשה הגמרא: מיתביה,
שנינו בברייתא שכל מקום שאמרה התורה 'אזוב', כוונתה רק למין
שנקרא 'אזוב' לחדוד, ולא מין שנקרא 'אזוב' וכן – על שום שהוא גדל
בארץ יוון, ולא מין שנקרא 'אזוב' בתיגי – על שום צבעו הדומה
לכחול, ולא 'אזוב' מדרבי – על שם שגדל במדבר, ולא 'אזוב' רומי,
ולא כל 'אזוב' שיש לו שם לוי. מקשה הגמרא: כשם שלענין 'אזוב'
מבואר שכיון שנאמר בתורה 'אזוב' כוונתה רק באופן שנקרא כן
לחדוד ללא שם לוי, הוא הדין לגבי אכילת מרו שאמרה תורה
שמן יב ח) 'על מרי' יאכלהו, יש לומר שכונתה דווקא למרו
(שמו לו שם לוי, אבל 'מרייתא דאגמא' שיש לה שם לוי אינו
יוצא בו ידי חובתו בפסח. מתרצת הגמרא. אמר אביי, כל שששתנה
שמו קודם מותן תורה – דבר שהיו בו לפני מתן תורה כמה מינים
שחלקם בעלי שם לוי כגון 'אזוב' שהיה לפני מתן תורה 'אזוב'
כוחלי' ואזוב מדבר' וכדומה, ובאמתה תורה והקפידה עליה –
שהקפידה התורה לכתוב תמיד 'אזוב' ללא שם לוי, בדרבנן – זה
מורה לנו שכונת התורה למעט ולפסול את המין שיש לו שם לוי.
ואילו הני – מרו שלא נשתנה שמייהו קודם מותן תורה ככל –
שבאותו זמן נקראו כל המינים 'מרו' סתם, משום כך נכתבה

רש"י סוכה. פרק ראשון – סוכה דף יג עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" תוספות

דסרי ריחיהו — מנאיש ריחם. הוסי' והני' — מיני סנה. דנתי' מופיהו — נושרין עלין
 שלהן. אפקותא דריקלא — מוצא הדקל, כשהוא סמוך לקרקע, יוצאין בו דוקרנין הרבה
 סביב סביב. ואף על גב דאניי' — שמתוברין ענפי האילן יחד, ודמי לחבילין, דאמרן אן
 מסבכין בקו. ואף על גב דהדר אניי' לוח איהו — הענפים של מעלה כדי להסביבן, מפני

דקרי ריחיהו שבִּיבֵּק לָהּוּ וְנִפְּקִי, אָמַר רַב חֲנַן בְּרַב
רְבָא: הֵינִי הִזְמִי וְהִינִי מִסְכְּכִין בְּהוּ. אֲבֵי אָמַר: בְּהִזְמִי
מִסְכְּכִינוּ, בְּהִינִי לֹא מִסְכְּכִינוּ. מֵאֵי טַעְמָא - בִּינֵן דִּתְרִי
טַרְפִּיהוּ שְׂבִיבֵּק לָהּ וְנִפְּקִי. אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב: הָאֵי
אִפְסוּתָא דִּדִּיקְלָא מִסְכְּכִין בְּהוּ: אָף עַל גַּב דְּאֲגִידִי -
אָגַד בִּידֵי שְׂמִימָה אָגַד. אָף עַל גַּב דְּהֶרֶד
אָגִיד לָהּ - אֵיגַד בְּחֶד לֹא שְׂמִימָה אָגַד. אָמַר רַב
חֲסֵדָא אָמַר רַבִּינָא בְּר שִׁילָא: הֵינִי דֹקְרִי דְקֵנִי מִסְכְּכִין
בְּהוּ, אָף עַל גַּב דְּאֲגִידִי נִיגְהוּ - אָגַד בִּידֵי שְׂמִימָה לֹא
שְׂמִימָה אָגַד, אָף עַל גַּב דְּהֶרֶד אָגִיד לָהּ - אֵיגַד בְּחֶד
לֹא שְׂמִימָה אָגַד. תֵּנִינֵי נִמִּי חֲכִי: קִנִּים דְּוִקְרָנִין מִסְכְּכִין
בְּהוּ. קִנִּים פְּשִׁיטָא! אֵימָא: קִנִּים שֶׁל דְּוִקְרָנִין מִסְכְּכִין
בְּהוּ. וְאָמַר רַב חֲסֵדָא אָמַר רַבִּינָא בְּר שִׁילָא: הֵינִי
מִרְרִיתָא דְאֲנָמָא אֲדָם יוֹצֵא בְּהוּ יְדֵי חוֹבְתוֹ בְּפִסְתָּ.
מִיתִיבִיהִ: אֲזוּב, וְלֹא אֲזוּב יוֹן, וְלֹא אֲזוּב כּוּחֵלִי, וְלֹא
אֲזוּב מִדְּבָרִי, וְלֹא אֲזוּב רוּמִי, וְלֹא אֲזוּב שֵׁישׁ לוֹ שֵׁם
לְוִי! אָמַר אֲבֵי: כָּל שֶׁנִּשְׁתַּחֲוֶה שְׂמֹו קוֹדֶם מִתּוֹרָה,
וּבִאֲתָה תּוֹרָה וְהִקְפִּידָה עָלֶיהָ - בִּידְעוּעַ שֵׁישׁ לוֹ שֵׁם
לְוִי. וְהֵינִי לֹא נִשְׁתַּחֲוֶה שְׂמִימָה קוֹדֶם מִתּוֹרָה כָּלֵל.
רְבֵא אָמַר: הֵינִי מִרְרִיתָא סְתֵמָא שְׂמִימָה, וְהָאֵי דְקָרִי
לָהּ מִרְרִיתָא דְאֲנָמָא - מִשּׁוּם דְּמִשְׁתַּבַּח בְּאֲנָמָא. אָמַר
רַב חֲסֵדָא: אֵיגַד בְּחֶד - לֹא שְׂמִימָה אָגַד, שְׁלֵשׁ -
שְׂמִימָה אָגַד, שְׁנַיִם - מַחְלֹקֶת רַבִּי יוֹסִי וְרַבְּנָן. דִּתְנִין:
מִצְוֹת אֲזוּב - שְׁלֹשָׁה קְלָחִים וּבְהוּ שְׁלֹשָׁה גִבְעוּלִין, רַבִּי
יוֹסִי אָמַר: מִצְוֹת אֲזוּב שְׁלֹשָׁה גִבְעוּלִין, וְשִׁירָיו שְׁנַיִם,
וְגִירָדוּמִיו כָּל שְׁהוּא. קָא סִלְקָא דְעֵתִין: מִדְּשִׁירָיו שְׁנַיִם
- תַּחֲלִילָתוֹ נִמִּי שְׁנַיִם, וְהָאֵי דְקֵתְנִי שְׁלֹשָׁה - לְמִצְוָה.
וּמִדְּרַבִּי יוֹסִי שְׁלֹשָׁה לְמִצְוָה, לְרַבְּנָן שְׁלֹשָׁה לְעַכְב.
וְהִתְנִיָא, רַבִּי יוֹסִי אָמַר: אֲזוּב תַּחֲלִילָתוֹ שְׁנַיִם וְשִׁירָיו
אֶחָד - פְּסוּל, וְאֵינוֹ כְּשֶׁר עַד שֶׁהָא תַּחֲלִילָתוֹ שְׁלֹשָׁה
וְשִׁירָיו שְׁנַיִם! אִיפּוֹד, לְרַבִּי יוֹסִי שְׁלֹשָׁה לְעַכְב, לְרַבְּנָן
שְׁלֹשָׁה לְמִצְוָה. וְהִתְנִיָא: אֲזוּב תַּחֲלִילָתוֹ שְׁנַיִם וְשִׁירָיו
אֶחָד - כְּשֶׁר, וְאֵינוֹ פְּסוּל עַד שֶׁיֵּהָא תַּחֲלִילָתוֹ וְשִׁירָיו
אֶחָד. שִׁירָיו אֶחָד פְּסוּל? הָא אִמְרַת שִׁירָיו אֶחָד כְּשֶׁר!

50 בדבציר מהבי לאו אגודה היא, ואין שירים כשרים אלא בשנים. **איפוך** — סברא דידן,
51 דאמרן לעיל קא סלקא דעתיה דנפרשה לרב חסדא הבי: דלר' יוסי שלשה לעבב,
52 בדמפרש הבא בהדיא. ומכלל דשלשה (לרבנן שמע רבי יוסי) דקאמרי למצוה ולא לעבב.
53 **והנהיג** — ובניהוחא. לרבנן לא רסיקן, שאין זו לשון נגמרא. ומיהו, על כרחך רבנן קאמרי
54 לה, דדא ר' יוסי שלשה לעבב שמענין לה. **אויב שתחילתו שנים** — כשר. ושיריו **אחד**
55 — נמי כשר. **ולא פסול** — בתחילתו עד שיהא אחד. וקא סלקא דעתך דסיפא נמי הכי
56 מיפרשא, ואין שיריו פסולים עד שיהא אחד. **ולחכי פריק**: שיריו אחד סלקא דעתך
57 לפסול: אחד קתני כשר.

אלה

שהוא — בפרק "התכלת" (מנחות להב) דאמרי בני רבי חייא: גרדומי תכלת כשרין, וגרדומי נמי: משום אזור

והוא סמוך לקרקע יוצאין בו דוקתין דרבה סביב
 וזריבין בענפין האילין יחד. כן פירש בקונטרס. ואין
 חסם לט.א. ושם) ודהוה עשב הגדול סביב הדקל
 והיא אמר להם — מה מצוה מן חורעים. ואפשר
 שהיה ערעבלין בסוף: פירש פסין (עירובין כ"ב.)
 ומפרש דתם סמור: אצותוח — חריותא. ופירש
 ששם בקונטרס: שדוה ס"ב הגדול סביב הדקל, ערצין
 לומר דמין זרע הוא. ומזהו מרתנן בפרק "לולב
 הגדול" (לקמן ל"ב.) אן אגודים את הלולב אלא
 במינן, ואמר רבא בגמרא אפילו בסיב, ואפילו
 בעיקרא דרבא ששם מניה: דלא אן זה עשב, אלא
 מן הדקל עצמו הוא ואין זה ערעבלין.
מרייתא דאגנא — פירש בקונטרס: חזרת
 של אגב. ואין משמע כן בפרק "כל
 שעה" (פסחים ל"ה.) דאמרין: רבינא אסבחיז
 לגרב אחז בריה דרבא אלא דהוה מחזן אמרייתא.
 ואמר ליה: מאי רדתיך, א' משום דמריי טפי,
 והאנן תנן חזרת. אלאמא אין זה חזרת אלא מין
 אחר הוא ששמו מרייתא, ויש משום שנגדל באגב
 ושורשיו שלו נקרא תיעה בפרק "אלו טרפות"
 (תולין דף נ"ט.) ושם, מרייתא — עיקרא
 דסמריא.

משום דשכיח באגמא — כי האי גוונא משני
רבא פרק "אלו טרפות" (חולין סבב) גבי
תורין של רחבה. ואביי נמי, אף על גב דמשני הכא
דהתם שינויי אחרניי, מכל מקום מודה לרבא. דהא
בפרק "אותו ואת בנו" (חולין פא) מכשירין עד
דבאלא לגבי מזבח.

29 **בְּשִׁלְשָׁה** שְׁמִינָה אֲנִי — תִּמְחַד: דְּבַמְסַבֵּת אֲבוֹת
30 (פֶּרֶק שְׁלִישִׁי מִשְׁנֵה ו') מִשְׁמַע דְּפֻחוֹת
31 מִחֻמְשָׁה לֹא שְׁמִינָה אֲנִי: דְּהֵן: שְׁעִירָה שְׁיֻשְׁבִּין
32 וְתֻסְקִין תְּרוּדָה שְׁכִינָה בִּינִידִן: שְׁנֹאמֶר: "אֱלֹהִים
33 נֶצַע בְּעֵדֹת אֵל" וּמִנִּין אֲפִילוֹ חֻמְשָׁה — שְׁנֹאמֶר:
34 "וְאוֹרְגוּתוֹ עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל", וּמִנִּין שְׁאֵפִילוֹ שְׁלֹשָׁה —
35 שְׁנֹאמֶר: "בִּקְרָב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט". וְזִית סְפָרִים
36 דְּרִסִּי אִיפְכָא. דְּחֻמְשָׁה נִפְקָא לִן מִ'בִּקְרָב' מִשּׁוּם
37 דְּאֵעֲרֹת דְּרִישִׁיָּה דִּקְרָא קֵאִי, וְבלִשְׁוֹן 'בִּקְרָב'
38 מִשְׁמַע אֲמֻנָע. כְּלוּמָר: חֲבִיצֵי עֵדָה, הִדְיֵנו חֻמְשָׁה
39 — יִשְׁפּוֹט וְשְׁלֹשָׁה נִפְקָא לִן מְאוֹרְגוּתוֹ עַל אֶרֶץ
40 יִשְׂרָאֵל. וְהִפְסִי קִרְבָּה דְּבִרְכּוֹת (וְזֵא) אֵל מִשְׁמַע עַבְדִּי
41 יִסְדֵּדָה: וְהָיָה הָיָה: מִנִּין עֲלֵמָה שְׁתַּמְלִלִין שְׁכִינָה
42 בִּינִידִם — שְׁנֹאמֶר: "אֱלֹהִים נֶצַע בְּעֵדֹת אֵל". וּמִנִּין
43 לְשִׁלְשָׁה שְׁיֻשְׁבִּין בְּרִין שְׁכִינָה בִּינִידִם —
44 שְׁנֹאמֶר: "בִּקְרָב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט". וְלִקְסִיט קִסְמִיָּא
45 יִנְחֹא. וְשִׁמָּא זִקָּא עַל עַב דְּבַלְעָמָא חֲשִׁיבָא אֲנֻדָּה
46 בְּשִׁלְשָׁה, הָאִי קֵרָבָה "וְאוֹרְגוּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדֵּדָה" —
47 מִלְּתוּקָא אֵל מִחֻמְשָׁה, מִשּׁוּם דְּרַבְתִּין: אֵי יֵד
48 יִסְדֵּד אֶרֶץ יִבְדִּי שֶׁ יֵד מִחֻמְשָׁה אֲבֻעָתָה.

מצות אוזב שלשה קלחים – גבי אוזב דפרה
 ימים כתיב. ובספרי (פרשת חקת) יליף בגזירה שה
 הדה בפתות משלשה – אף כאן שלשה. ורבנן דלא
 רי בשאינו אגוד – קסברי דמאזב לאזב נאמרה
 תקני סיפא דרך משנה בסוף פרק אחד עשר דפרה:
 הודה, דתניא: אגוד – כשר, שאינו אגוד – פסול,
 ח ליתיה ליתיה?

56 ל קלח וקלח. דאי שלשה לכל קלח וקלח — אם
57 י' יהודה אומר שלש על שלש. ומשנה זו שניה
58 נה טו, אלא שהגמרא קצרה. **וגרדומיו** כל
59 אזוב תנינא, דמשנה היא במסכת פרה (שם). אי
60

ירקות שאמרו חכמים – בפסח שאדם יוצא בהן ידי מרור, חזרת ועולשין ותמכא וחרובינא, דקות חן מאד *טיבש"ל בע"ז. הלכך אין חוצצין בהן בפני הטומאה אם סיכך בהן גג. ומדרבנן הוא דגזור רבנן עלייהו שלא יסמכו עליהן לחוץ מפני הטומאה, דלמא סמכו עלייהו נמי לבי יבשי. ומיהו, מדאורייתא חיצין, דלא מקביל טומאה דלאו מאכל

אדם נינהו. ולבי יבשי אין חיצותן חציצה, כדמפרש דמפרכי ונפלי. ומביאין את הטומאה בעודן לחץ, דלא כמא דלא יבשי – אהל הוא מדאורייתא, כדפירש בקונטרס. ומה שהזקק לפרש מדרבנן, דאי חשיבי אהל מדאורייתא הוא לענין הבאה – אם כן לענין חציצה נמי. ואי לא חשיבי אהל לענין חציצה – אם כן לענין הבאה נמי לא. דלא דמי להגדו דחשיב בפרק שמיני דאהלות (משנה א) גבי מביאין ולא חוצצין – דהתם היינו טעמא: משום דדבר המקבל טומאה אינו חוצץ מפני הטומאה, אבל לא שייך למיתלי טעמא דהכי, דהא מפרש טעמא: משום דכי יבשי מפרכי ונפלי, ולא מסתבר למימר דאסוכה לחודה קאי, דלכאורה אבולה מלתא קאי. ועוד: דאי הכי תלי טעמא – ממתניתין דאהלות שבעתין ליה, דקחשיב אוכלין טמאין, אלא ודאי מדרבנן הוא דאין חוצצין אהל. והא דלא חשיב לחץ ביה הנהו דאהלות – משום דהתם מדאורייתא, והכא מדרבנן. אבל קשה: דהיכי מצי למימר דלאו מאכל אדם נינהו? הא אמרין בפרק "כל שעה" (פסחים ט"ז): מה מצה שנקחת בבסך מעשר – איך מרור בו. ומהאי טעמא ממעט הדרבני דאין יוצאים בו ידי מרור, כדפירש שם בקונטרס: דהדרבני אינו נקח בבסך מעשר, דאינו מאכל, ואנן בעינן אוכלין דומיא דדין ושכר ובקר וצאן. והנהיג היתה שהיה דבר יחודה בפירוש רש"י דלא מקביל טומאה משום דלאו מאכל אדם נינהו. ואינו כן, אלא מאכל אדם הוה, ואפילו הכי חיצין מדאורייתא כל זמן שלא הוכשרו, כדנתן במסכת אדולות פרק שמיני (פסחים א) גבי מביאין וחוצצין קחשיב אוכלין טמאין, דהיינו שלא הוכשרו. וגבי מביאין ולא חוצצין קא חשיב אוכלין טמאין דהיינו שהוכשרו. וכן מוכח בהדיא פרק "לא יחפור" (בבא בתרא ט"ז ב) דלא בשמעתין דריקין, ודווקא בתלושין עסקינן, דאין מחוברין לא מביאין ולא חוצצין, כדנתן בפרק שמיני דאהלות (משנה ה): אלו לא מביאין ולא חוצצין הורעים והירקות המחוברים לקרקע, חוץ מן הירקות שזנו בחכמים. כלומר, גבי מביאין וחוצצין, דקחשיב התם בריש פרק שמיני: האירוס והקיסוס וירקות חמור דלעת יוונית, דהנהו אפילו מחוברין

חיצין, דקביעי וקיימי ואין חרום מנענען, אבל שאר ירקות המחוברים – מתענענען ברות. והווי להו טבליט וספינה שהיא שטה על פני המים, ואפילו בעידנא דלא נידי, ואין מביאין ואין חוצצין. ומדקתני בסיפא קשר את הספינה בדבר שהוא יכול להעמיד, כבש את האבן על גבי טלית – מביאה את הטומאה. הא לאו הכי – לא. אבל כשהו תלושין ממוחין בחלון או כנגד ארובה – חיצין, ושאר ירקות כדאמרין בפרק "לא יחפור" (בבא בתרא כ"א ושם): עשבים שתלשן והנחין בחלון, או שעלו מאיליהן בחלון – ממעטין.

דלא ליברדן – פירש הקונטרס: שאם יבדיל ראשי שיבולים מן הקשין יתפרדו וילכו לאיבוד, ויש מפרשים: שבידדו ראשי שבול על הקשים, ולא יתפרדו הקשים מעל הסוכה ברוח. **אם** פסולת מרובה על האוכלין כשרה – אבל אוכל מרובה – פסולה. אף על גב דאמר בפרק "העור והרעוב" (חולין קט"א, ושם): בית שסיככו בורעים וטירו משום דבטלינהו – יש לחלק בין בית לסוכה. בדסוכה לא בטלי, דעביד דסתר לה אדר החו. אי נמי: בעינן דלא מקביל טומאה בשעת סיכוך, משום תעשה ולא מן העשה. אי נמי: התם כשעשה בהן שינוי מעשה, דבמחשבה לא סלקי מטומאה, והכא בשלא עשה בהן שינוי מעשה, כדמוכח בתוך הכי, דפריך: אי הכי מאי טעמא דרבנן? דמה שנמנען על גבי הסוכה לא חשיב שינוי מעשה. וכן "לא יחפור" (בבא בתרא ט"ז ב) ושם) דאמר: ריקן אינו ממעט בחלון, כדאמרין התם: משום דלא מבטל ליה. ופריך: ותפיס ליה דהוי דבר המקבל טומאה, דלא מהני ביטול בלא שינוי מעשה.

אלא – אתחלתו קאי, והכי קאמר: אין תחילתו פסול עד שיהא הוא כשיעור שיריו, דהיינו אחד. אלא: לרבנן שלשה דקאמרין לעיל – למצוה, דאי לעכב – הא מני? לא ר' יוסי ולא רבנן. **אסורייתא דסורא** – חבילי קנים שהיו עושין למכור בשוק, ומוכרין אותם במנין. **פסכבין** בהן – ואין בהם משום גזרת ארצר וכל ימות השנה, לפי שאין דרך להצניעם באגדס. **אלא למנינא בעלמא** –

אגדינהו, עד שימכרו. והלוקחן ליישן מתיר אגדן, הלכך המסכך בהן לשם סוכה – אינו צריך לתת אגדן. **צירי** – במין כוך עגול ככובע, ותבאים בתוכו צידי עופות. **דאורני** – עשוי מענפי ערבות, וגודלין אותו, מתחתיו פיו רחב, ולמעלה קושרין ראשי הנצרים בחבל קשר אחד. כעין כלי מצודות שצדין דגים קטנים, שעושין בגומא שקורין *תניק"ש, אבל אין בצירין שלשה וארבעה בתי אריגה כמו שיש למצודה. **ראשי מעדנים** – קשר העליון, מעדנים כמו "התקשר מעדנות כימה" (איוב לח). **מתאי** – לצד פיו הוא קלוע. **דשירי** להו – מתיר ראשי החוט שהוא קלוע בו, ואינו צריך להפקיע הקליעה. **שאינו עשוי לשלשלו** – כגון זה, שמשותתיר קשר העליון אם תלול מטלטלו – הוא ניתק מאליה, שאין לו אלא פיו קלוע במין גדיל לאחוז את הנצרים. **ירקות שאמרו חכמים** – בפסח, שאדם יוצא בהן ידי מרור – חזרת ועולשין ושאר חברותיהן, דקות הם *טיבש"ל בע"ז. הלכך אין חוצצין בפני הטומאה אם סיכך בהן גג. ומדרבנן הוא דגזור עלייהו שלא יסמכו עליהן לחוץ בפני הטומאה, דלמא סמכו עלייהו לבי יבשי נמי. מיהו, בעודן לחץ חוצצין מדאורייתא, משום דלא מקביל טומאה, דלאו מאכל אדם נינהו (דאי מקביל טומאה לא חיצין בפני הטומאה), ולכי יבשי אין חיצותן חציצה, כדמפרש דמפרכי ונפלי. ומביאין את הטומאה בעודן לחץ, דלא כמא דלא יבשי – אהל הוא מדאורייתא, ופוסלין בסוכה משום אור – כשיעור שאור פוסל בה, דהיינו בשלשה טפחים. כדאמרין לקמן בפירקין (ז"א). **אור** בשלשה. ולא שבעתין להו לפסול כשיעור שאר סכך פסול. דאובל הראוי לקבל טומאה הוא, וסכך פסול אור פוסל אלא בארבעה טפחים באמצע ארבעה אמות מן הצד, אלא כי אור דיינינן להו לחומרא, ובשלשה. **הבוצר לגת** – הבוצר ענבים לדרוך אותם אין להם ידות להביא העץ טומאה על האוכל, לפי שאינו צריך לבית אחיזה, ולא ניחא ליה בהן. וכי אתרבו ידות לטומאה בית הללעור והרעוב

(חולין קי"א) – הני מילי ביד הצריכה, או בכלי או באוכל. **הקוצר לסכך** – אין להקשין מביאין טומאה על האוכל, דלא ניחא ליה בחיבורין דאובל סכך לא מביעי עץ, שזנו את לאו דפסולת מרובה עליו הוה פסול לה לסוכה. **מאן דאמר** – דקוצר לסכך אין לו ידות. **כל שכן בוצר** – לגת דלא ניחא ליה בתוך ידות. **דנמציה לחמריה** – מרצות את היין, ומפסידות. **דלא ליברדן** – ניחא ליה באוכל המחובר בהן, שאם יבדיל ראשי שבולים מן הקשים – שמא יתפורו וילכו לאיבוד. **נימא דרב מנשיא** – דאמר קוצר אין לו ידות תנאי היא. **סוכי תאנים** = ענפי תאנים. **פריבילין** = זמורות. **מכברות** = ענפי דקל. **כשירין** – לסכך. **על הידות** – כדי בית יד סמוך לאוכל אף הוא צריך ביטול, שזנו את האוכל על טומאה. **לרבי אבא** – דאמר: בוצר אין לו ידות, אבל קוצר יש לו – ודאי תנאי היא, על כרחיה מבעי למימר: אנא דאמרי באחרים, דאמרי יש לו. דאילו תנא קמא לא מיתוקם כותיה, דהא אמר: אין לו. ואי בקוצר לאבילה ונמלך לסיכוך – כל שכן דהוה ליה למימר שיש לו, וקאמר אין לו. הלכך, לא מיתוקמא כרבי אבא. **אלא לרב מנשיא** – דאמר: קוצר לסכך אין לו, מי מדיחיק לאוקמי מילתיה כתנאי, ולמימרה אנא אמרי כתנא קמא, ואחרים פליגי: או מוקמינן למתניתין בקוצר לאבילה ונמלך לסכך, ומשום הכי אמר אחרים דיש לו ידות. אבל בקוצר לסכך – אחרים מוסיף ממי דאין לו. **ומי בטלה מחב** – קבלת טומאה דהכי, ואפילו לא נטמא קודם שנמלך, ומיהו ירדה לחן תורת קבלת טומאה על ידי מחשבה ראשונה, ומי בטלה קמייתא במחשבה בתרייתא?

ענבים לַת – לעשות מהם יין בגת ולא לאוכלם בעין, אִין לו דְּוֹת
 – אין על הגבעולים דין 'ידות' משום שאין האדם חפץ שתהיה
 היד מחוברת לאוכל, שהרי אינו מועיל לו ואדרבה כיון
 שהגבעול סופג חלק מהיין הוא מזיק, ולא נאמר דין 'ידות'
 באופן שאינו חפץ בהם. וְרַב מְנַשֵּׁי אָמַר בְּרַב נָדָא אָמַר שְׂרָב הוּנָא אמר
 דין זה באופן אחר, הַקּוֹצֵר תבואה לִסְכָךְ ולא על מנת לאכול את
 התבואה, אִין לו דין ידות מכל טמאין לו על תועלת בחיבור הקשים
 לאוכל, שהרי אוכל מכל טמאין ואינו ראוי לסכך בו, ואין
 סוכתו כשרה אלא מפני שהקשים מרובים יותר מהאוכל ומבטלים
 אותו ברוב, וכיון שאינו חפץ בחיבורם לא חלה עליהם דין 'ידות'.
 מבארת הגמרא את המחלוקת בין האמוראים: לְמָאן דְּאָמַר – לרב
 מנשיא בר גדא בשם רב הונא הסובר שְׂקוֹצֵר לסכך אין לו ידות,
 כָּל שֶׁנֶּחָצֵר שהוצר לגת אין לו ידות, שהרי בבוצר לגת לא זו בלבד
 שאינו צריך את חיבורם אלא גם דָּלָא נִיחָא לֵיה – אינו חפץ
 בחיבורם, כּדִּי דָּלָא נִימְצְיָה לְחֻמְרָה – שלא ימצוץ הגבעול את
 היין ויפחית את כמותו. אֲךָ מָאן דְּאָמַר – רבי אבא בשם רב הונא
 הסובר שְׂבּוֹצֵר לגת שֶׁאֵין לו דְּוֹת סבור שזה דווקא בבוצר שאינו
 חפץ בחיבורם, אֲכַל קוֹצֵר לסכך יש לו ידות, מפני שהוא סובר
 דְּנִיחָא לֵיה לְסִיכָךְ כּוּחַ כּוּחַ שֶׁהם התבואה עם הקשים כִּי חִיבֵי דָּלָא
 לְיִבְרֵן – שלא יתפורו ראשי השיבולים שבהם התבואה, אלא יהיו
 מחוברים לקשים ומתוך כך לא יאבדו.
 הגמרא מבררת האם מחלוקת האמוראים תלויה במחלוקת
 תנאים, נִימָא – האם נאמר שדינו דְּרַב מְנַשֵּׁי בְּרַב נָדָא, שהקוצר
 לסכך אין לו ידות, תִּנְיָא הִיא – תלוי במחלוקת תנאים, דְּתִנְיָא, סוֹכֵי
 תִּנְיָא – ענפי תנאים, ותלויות בָּהֶן תִּנְיָא, וכן פְּרִיָלִין – זמורות
 של גפן וּבָהֶן תלויים עֲנָבִים, וכן קִשְׁין של תבואה ומחוברים בָּהֶן
 שְׂבָלִים, וכן מְכַבְּדוֹת – ענפי דקל וּבָהֶן תְּמָרִים, בכל אופנים אלו
 ה'אוכל' פסול לסיכוך, והענפים במקום שאינם 'יד' לאוכל כשרים
 לסיכוך. ונחלקו התנאים מה דין ה'ידות' – דהיינו חלק הענף
 הסמוך לפרי, שלדעת תנא קמא כּוּלָּן – בכל המינים האלו, אִם
 פְּסוּלִים מְרֻבָּה עַל הַאֲוִכְלִין כְּשֶׁרָה – בכל הענפים מרובים על
 הפירות כשרים הענפים לסכך בהם, ואין צריך שיהיו הענפים
 מרובים גם על 'הידות' משום שאף ה'ידות' עצמם כשרים לסיכוך,
 וְאִם לֹא שאין הענפים מרובים על ה'אוכל', פְּסוּלִיה. אַחֲרֵיהֶם
 אֲוִמְרִים, אין הענפים כשרים עד שיהיו קִשְׁין מְרֻבִּין גם עַל הַיָּדוֹת
 וגם עַל הַאֲוִכְלִין מפני שחלק הענף הסמוך לפרי כשיעור הראוי
 לאחיזת הפרי פסול הוא לסכך בו, מפני שהוא מקבל טומאה מדין
 'ידות'. הרי שנחלקו תנא קמא ואחרים אם ידות האוכלין כשרים
 לסיכוך, מָאן לֹא מדובר באופן שתלש הפירות לשם סיכוך, וּבָהֶן
 קָא מִיפְלִי – נחלקו במחלוקת האמוראים לעיל, דְּמַר כָּבֵר –
 אחרים סוברים שאף באופן זה יש לָהֶן דין ידות וכדעת רבי אבא,
 וְכַר כָּבֵר – ורבנן סוברים שֶׁאֵין לָהֶן דין ידות וכדעת רבי מנשיא.
 מבררת הגמרא: לְרַבִּי אֲבָא וְרַבִּי תַנְיָא הִיא, שהרי אי אפשר ליישב
 את דברי רבנן (הסוברים שיש להם ידות) כשיטתו. אולם לדברי רַב
 מְנַשֵּׁי בְּרַב נָדָא, מִי לִימָא תִּנְיָא הִיא – האם אכן מוכרחים לומר
 שדבריו תלויים במחלוקת התנאים, ואחרים הסוברים שיש להם
 ידות אינם כדעתו, או שמא אפשר ליישב דבריו אף עם דעת
 אחרים.
 דוחה הגמרא: אָמַר לֵךְ רַב מְנַשֵּׁי, אין דברי שנויים במחלוקת,
 ואפשר לומר דְּבּוּלָּא עָלְמָא כְּבִיר הַקּוֹצֵר לִסְכָךְ אִין לו דְּוֹת, וְהָבֵא
 בברייתא שנחלקו אחרים ואמרו שהידות פסולות לסיכוך, כְּמָא
 עֲסָקִין, גִּזְזוּן שְׂקוֹצֵץ לֹאכִילָה וְרַב אַחַר כָּךְ נִמְלָךְ עֲלֵיהֶן לְסִיכּוֹה,
 וכיון שבתחילה קצצם לאכילה חל עליהם בשעת הקציצה דין
 ידות, ונחלקו האם כשנמלך אחר כך לסכך בהם פוקעת מהם דין
 הידות או לא. מקשה הגמרא: אִי קוֹצֵץ לֹאכִילָה וחל עליהם תורת
 'ידות' מיד בשעת הקציצה, מָאן מְעִימָהוּ דְּרַבִּנָּן שאין להם טומאת
 'ידות' כשנמלך לסכך בהם, וְכִי תִימָא שְׂקָכְכִי רַבִּנָּן בִּין דִּנְמָלָךְ
 עֲלֵיהֶן במחשבתו להשתמש בהם כמאן ואילך לְסִיכּוֹה, כְּמָלָה לֵיה
 מְחֻשְׁבָּתוּ הראשונה, ושוב אינו עומד לאכילה וממילא אין עליהם
 דין 'ידות', וְכִי כְּמָלָה לֵיה מְחֻשְׁבָּה בְּכִי – וכי על ידי מחשבתו
 בעלמא יכול הוא לבטל את מחשבתו הראשונה, וְהָתֵן, כָּל הַכָּלִים

מבארת הגמרא: אֲלָא אִימָא כּוּוֹנֵת הברייתא 'ואינו פסול עד שֶׁתִּהְיֶה
 תְּחִלָּתוֹ בְּשִׁירָיו אַחֵר' – שאינו פסול בתחילה אלא אם היה בו
 כּמספֵּר הקלחים הכשר בשיריו דהיינו קלח אחד, אבל אם היו בו
 שני קלחים כשר, ובדאי אינו לפי דעת רבי יוסי שאמר בברייתא
 לעיל 'תחילתו שנים פסול', אלא כדעת חכמים, ומבואר שמה
 שאמרו חכמים במשנה 'מצות אוזב שלושה קלחים' אינו אלא
 למצוה לכבתחילה.
 הגמרא מביאה אופנים שבהם לא נאמר הפסול של 'מסכך
 בחבילה': דְּרַב מְרִימָה, הִנֵּי אִיסּוּרִיָּתָא דְּסוֹכָא – חבילות קנים
 קשורים שהיו רגילים למכור בעיר 'סורא' מְסַכְכִין בָּהֶן, וְאֵף עַל
 גַּב דְּאִתְּנָן אין הקשירה פוסלתם לסיכוך. משום שהטעם שאסרו
 לסכך בחבילה הוא שמא יניח חבילות לייבש ואחר כך ימלך
 להשאירם שם לסיכוך, וכיון שקנים אלו שקושרים אותם בעת
 מכירתן לְמִנְיָא בְּעָלְמָא הוּא דְּאִתְּנָן – כדי למכור מספר קנים קבוע
 בכל חבילה, ואין הרגילות להצניעם ולייבשם כשהם קשורים, לא
 שייך בהם גזירה זו.
 אופן נוסף שבו אין פסול של 'מסכך בחבילה': אָמַר רַבִּי אֲבָא, הִנֵּי
 צְרִיפֵי דְּאִוּרָנָא – כמין צרופים העשויים מענפי ערבות שהיו עושים
 אותם צידי העופות כדי להסתתר בהם וצורתם היתה כעין כיפה,
 והיו כל הענפים קשורים יחד בראש הצרפה, ולמטה בסמוך לקרקע
 היו מעבירים חוט בין ענף לענף כדרך קליעת מחצלות, ובסוף
 הקליעה היו קושרים את שני ראשי החוט. ואותם צרפי דאוריגני
 בִּין שְׁהוּתָהּ רַאשֵׁי מְעֻרְבִים שָׁלָח – כאשר יתיר את ראש הקשר
 שלהם מלמעלה, כְּשִׁירֵין הענפים לסכך בהם. מקשה הגמרא: אֵף
 שהתיר את הקשר העליון וְהָאִתְּנָא מְתַתָּא – עדיין קשורים הם
 בקליעת הענפים למטה, ואם כן פסולים הם לסיכוך. אָמַר רַב כְּפָא,
 דְּשִׁירֵי לָהּ – באמת לא הכשיר רבי אבא אלא כשהתיר גם את
 הקשר התחתון של החוט הקולע את הענפים, אלא שלא התיר את
 הקליעה עצמה. (וְאָמַר) רַב הוּנָא בְּרִיה דְּרַב יְהוֹשֻעַ (אֲמַר) תירוצו
 אחר, אֲפִילוּ תִימָא דָּלָא שְׂרִי לָהּ – גם אם אינו מתיר את הקשר
 התחתון, כשרים הם, משום שכל אֶנְד שֶׁאֵין עָשׂוּ באופן שאפשר
 לְמַלְטָלוּ על ידי אותה קשירה, לֹא שְׂמִיה אֶנְד – אינו חשוב קשר
 לענין שיהא נחשב שמסכך בחבילה, ובצרפה זה לאחר שהתיר
 קשר העליון, אם יטלטלו, יתנתק הקשר התחתון מאליו.
 מימרא נוספת של רבי אבא: אָמַר רַבִּי אֲבָא אָמַר שְׂמִינָא, יָרְקוֹת –
 עלי ירק שְׂאֲמָרוּ חֲכָמִים במסכת פסחים (לט.) שְׂאֲרָם יוֹצֵא בָּהֶן יְדֵי
 חוּתָּא? לא אכילת מרור פְּסָחָא כּוּן עלי חזרת ושאר המינים
 המנויים שם, יש להם דין אוהל לענין שְׂבִיבָתָא אֵת הַפּוֹקֵמָה – אם
 האהילו על כזית מן המת, מביאים הם טומאה לכל חפץ המונח
 תחתיהן, מדין 'טומאת אוהל'. ומכל מקום מדרבנן אִין חוֹצְצִין בְּפִנֵּי
 הַפּוֹקֵמָה שתחתיהם שלא תטמא את מה שמונח מעליהם, ולהלן
 יתבאר טעם הדבר. וְעוֹד החמירו חכמים בירקות אלו, שאף שמן
 התורה דינם כשאר 'סכך פסול' שאינו פסול את הסוכה אלא
 בארבעה טפחים באמצע הסוכה ובארבע אמות בצידי הסוכה,
 פּוֹסְלִין פּוֹסְקִים מְשׁוּם אֵייר – כדין אויר שבסכך פסול את הסוכה
 בשלושה טפחים. מבארת הגמרא: מָאן מְעָמָא – מדוע גזרו
 להחשיב כאילו העלים אינם קיימים אף בעוד שהם לחים, ואינם
 חוצצים מן הטומאה, וכן לענין סוכה דינם כאויר, בִּין דְּלִכִּי יִבְשִׁי
 פְּרִכִּי וְנִפְלִי – שמינים אלו העלים שלהם דקים ביותר וממזרים
 להתייבש וליפול בתוך שבעת ימי החג, ויש לחשוש שמא יסמוך
 עליהם אף לאחר שיתייבשו ויפלו, על כן אמרו שאף כשהם לחים
 יש להחמיר בְּמָאן דְּלִיתְהוּ דְּמִי – כאילו אינם קיימים.
 הכהרת הסוגיא לדלהן של הקדמים מספר פרטים. א. כל דבר
 שאינו כלי או אוכל אינו מקבל טומאה. ב. גבעולים המחוברים
 לאוכל וכן ידיות המחוברות לכלים, אם חיבורם מועיל להחזיק בו
 את האוכל או הכלי, הרי הם טפלים אל האוכל והכלי ונקראים
 'ידות', ואף שמצד עצמם אינם ראויים לקבל טומאה, שהרי אינם
 אוכל ולא כלי, אם נוגעת הטומאה בהם עוברת הטומאה דרכם
 אל האוכל והכלי, וכן אם האוכל והכלי טמאים ונגע כלי או אוכל
 אחר בידות הרי הוא טמא.
 מימרא נוספת של רבי אבא: אָמַר רַבִּי אֲבָא אָמַר רַב הוּנָא, הַבּוֹצֵר

גומא, כ'ל דות האוכלין שפסוק בגורן מהירות ורבי יוסי מוטא.
שואלת הגמרא: מאי בסקס – מהי 'בסיסה' מבאר הגמרא: רבי
יוחנן אמר בסקס ממש – דש את התבואה ברגלי בהמה. רבי
(אליעזר) [אליעזר] אמר התיר אנדן – פתח את הקשר של חבילת
התבואה. מקשה הגמרא: בשלמא לרבי (אליעזר) [אליעזר] דאמר
ש'בסקס' היינו שהתיר אנדן, שהוא מעשה קלוש ודינו כ'מחשבה'
בעלמא, היינו דמטמא רבי יוסי – מובן שעמו של רבי יוסי שמטמא,
מפני שאין די במעשה קלוש להפקיע שם 'דות' מעליהם, אלא על
ידי מעשה גמור, אלא לרבי יוחנן דאמר בסקס ממש שהוא מעשה
גמור, אמאי מטמא רבי יוסי. מתרצת הגמרא: אמר רבי שמעון בן
לקיש הואיל וראויות להופכן בעתה – רבי יוסי סובר שגם אחרי
הדישה עדיין רוצה בחיבורם כדי שיוכל להפוך אותם בעת
ממקום למקום.
הגמרא מביאה דברי אגדה הקשורים ל'ערת': אמר רבי (אליעזר)
בפיתחן למה נמשלה תפלתן של צדיקים בעתה, כמו שנאמר
בתפלתן יצחק יזעק ויעתר יצחק לה', לומר לה מה עתה זה – כשם
שתפקידו של כלי ה'ערת' להיות מהפך את התבואה בגורן ממקום
למקום, אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש ברוך הוא
ממדת אכזריות למדת רחמנות:

משנה

מסקבין לכתחילה בנשרים – לוחות עץ הכשרים מן התורה
לסיכור, דברי רבי יהודה, ואין חוששים שאם יסכך בנשרים יבוא
לישב תחת תקרת ביתו. ורבי מאיר אומר מדרבנן לסכך בנשרים,
כיון שהם דומים לתקרת ביתו של לחשוש שאם יסכך בהם יאמר
מה לי לסכך באלו מה לי לישב תחת תקרת ביתי. נתן עליה סמוך
לדופן נשר אחד הפסול לסיכור מחמת שהוא רחב ארבעה טפחים,
הסוכה נשרה ע"י שאר הסכך הכשר, שהכלה למשה מסיני בסכך
פסול הסמוך לדופן, שכל שהוא פחות מארבע אמות רואין אותו
כאילו הוא חלק מהדופן שנעקם למעלה, ובלבד שלא יישן תחתיו
– תחת אותו נשר, כיון שהוא סכך פסול ואף שנחשב כדופן מ"מ
אינו מקיים מצות סוכה כשישן תחת דופן:

גמרא

אמר רב, המחלוקת אם מסכבין בנשרים הוא דווקא בנשרין שיש
בהן רוחב ארבעה טפחים, דברי מאיר מאיר פוסל משום דאית ליה גזרת
תקרה – כיון שרוב תקרות הבית עשויות מנשרים רחבין ארבעה
טפחים, חששו חכמים שאם נכשירים לסיכור יטעו ולא יבידלו בינם
לתקרת הבית, ורבי יהודה מתיר, משום דלית ליה גזרת תקרה –
אין חוששים שמא יבוא להתיר תקרת בית. אבל בנשרין שאין בהן
רוחב ארבעה טפחים דברי רב – אף רבי מאיר מודה שהסוכה
נשרה, משום שאין רוב תקרות הבית עשויות מהן, ושמואל אמר
בנשרים שאין בהן ארבעה טפחים מחלוקת, ורק סבר רבי
יהודה שלא גזרו, כיון שרוב תקרות הבתים אינן עשויות מהן,
ורבי מאיר חשש למיעוט שעושים תקרת ביתם בנשרים הפחותים
מארבעה טפחים, לפיכך אסור לסכך בהם מחשש שמא יבוא לישב
בתוך ביתו, אבל אם יש בהן רוחב ארבעה טפחים, גם רבי יהודה
מודה שחוששים לטעות כיון שרוב תקרות הבית עשויות מהן,
ודברי רב הסוכה פסולה.
מקשה הגמרא: מסתמינת דברי שמואל שאמר בנשרים שאין בהן
ארבעה טפחים, משמע ואפילו אם אין בהם אלא פחות משלשה
טפחים, אף בהם פוסל רבי מאיר, מדוע והא קנים בעלמא ניהו ואם
גם בהם אסור לסכך, במה נכשיר את הסוכה. אלא אמר רב פפא
לבאר את דברי שמואל דהכי קאמר אם יש בהן ארבעה טפחים
שהוא שיעור מקום חשוב ודומין לתקרה יותר מסיכור, לדברי רב
ראוי לגזור בהן משום תקרה ופסולה, ואם רוחב הנשרים פחות
משלשה טפחים דברי רב הסוכה נשרה, מאי טעמא קנים בעלמא ניהו
ואין זה דומה כלל לתקרת בית. אלא כי פליגי רבי יהודה ורבי
מאיר, בנשרים רחבים משלשה עד ארבעה טפחים. מר – רבי יהודה

יוחנן לדי מוטא בסקס, שעל ידי מחשבה שחפץ להשתמש
בו כמו שהוא ואינו צריך עוד תיקון, הרי הוא נחשב כלי הראוי
לקבל טומאה, ואין הכלים שכבר קיבלו שם כלי עולין מוטא –
בטלים משם כלי המקבל טומאה, על ידי שחזר בו ממחשבה זו
וחפץ לתקנו להשתמש בו לדבר אחר אלא בשינוי מעשה המוכיח
שאינו רוצה להשתמש בו כמו שהוא. זה הכלל, מעשה המוכיח
שעדיין לא נגמרה מלאכת הדבר, מוציא מתורת קבלת טומאה
מיד מעשה ומיד מחשבה – בין אם חלה עליו על ידי מעשה, וכל
שכן אם חלה במחשבה בלבד, אך מחשבה להוציא מתורת טומאה
אינה מוציאה את תורת קבלת הטומאה שכבר חלה על החפץ לא
מיד מעשה ולא מיד מחשבה – בין אם חלה על ידי מעשה ובין אם
חלה על ידי מחשבה. ואם כן הוא הדין כאן כיון שקצץ את
התבואה לאכילה וכבר חלה עליהם דין 'דות' לקבלת טומאה,
איך יתבטל דין זה על ידי שנמלך עליהם לסיכור.
הגמרא מנסה ליישב: וכי תימא שיש לחלק ולומר, הני מילי – שאין
מחשבה מוציאה מידי טומאה, דווקא בבלים דהשיב, ולכן כאשר
חל עליהם שם כלי אין בכח מחשבה להפקיע מהם שם זה, אבל
כשחושב על דות שאינם מקבלים טומאה מצד עצמם אלא משום
הדצורף אכילה ניהו, יש לומר שבמחשבה נעשה – על ידי מחשבה
חל עליהם דין 'דות' ובמחשבה פלגא – ועל ידי המחשבה עולה
ויוצאת מהם דין 'דות'. ולפיכך אף שבלי ששקצצם לאכילה, כיון
שנמלך עליהם לסיכור, בטל מהם שם דות וכשירים לסיכור. דוחה
הגמרא: ותנן, כל דות האוכלין בגורן קש המחזיר לתבואה, שיש
עליו דין 'דות', מפני שקשיש התבואה נעשית בקשים, שפסוק
בגורן על מנת שלא להשתמש בהן עוד כ'דות', ולהלן יתבאר מהי
הבסיסה, מתבטל מהם על ידי 'בסיסה' זו תורת טומאה ומהירות
הן. (ורבי יוסי מוטא). ובשלמא למאן דאמר ולהלן 'בסקס' היינו
שהתיר אנדן – פתח את הקשר של חבילות התבואה כדי לרדש
אותם, ובפתיחה זו הוכיח שאינו צריך את חיבור הקש אל
התבואה, שפיר – אפשר לומר שלבטול דין דות די במחשבה,
שהרי פתיחה זו אינה נחשבת מעשה אלא מחשבה בלבד, אלא
למאן דאמר, מאי בסקס ממש – שדש את התבואה ברגלי
בהמה, ודישה זו מוכיחה שאינו רוצה בחיבורם, שהרי הוא מחליש
את החיבור וגורם שאי אפשר עוד לקשור את הקשים, הרי שצריך
מעשה גמור להוציא את הידות מן הטומאה, ומחשבה אינה
מועילה לכך, מאי אימא למימר – כיצד נבאר טעמו של תנא קמא
שהכשיר לסכך בידות, אם מדובר שקצץ את השבלים לאכילה.
מתרצת הגמרא: קמא נמי – גם הברייא מדברת שפסוק ממש,
ומעשה זה מפקיע תורת טומאה מהידות אף שקצצם לאכילה.
מקשה הגמרא: אי הכי שעשה מעשה גמור לבטלן מדין דות, מאי
מצינוהו דאחרים הסוברים שיש עליהם דין ידות ופסולים לסכך
בהם הרי הוציא אותם מטומאתם על ידי מעשה, ויצא מדין דות
כמבואר במשנה. מתרצת הגמרא: טעמם של אחרים דאמר רבי
יוסי שחולק שם במשנה, נתנן 'כל דות האוכלין שבססן בגורן
טהורות, ורבי יוסי מוטא, הרי שאף שבססן ממש, סובר רבי יוסי
שעדיין יש להם טומאת 'דות', ואף 'אחרים' שבברייא סוברים
כן. וטעמו של רבי יוסי יתבאר להלן. דוחה הגמרא: האי מאי –
כיצד אפשר להשוות בין הדברים, בשלמא ה'תם במשנה שלאחר
הבסיסה נשארת התבואה בגורן, מטמא דרבי יוסי, משום שעדיין
היא – ראוי להשתמש בידות להפוך שם על ידי מעשה, דאמר רבי
שמעון בן לקיש שטעמו של רבי יוסי המטמא הוא הואיל ועל ידי
הקשן ראויות להופכן בעתה, וכלי העשוי כשיני מסרק, ובלא
הקשים לא היה יכול להפוך את גרגרי התבואה, שהיו נופלים מבין
שיני העתה, ולפיכך יש להם דין ידות אף לאחר שדשן שעדיין הוא
רוצה בחיבורם, אלא קמא – בברייא שנמלך על התבואה לסכך
בה, הרי אינו צריך שוב להופכן בעתה, ואם כן למאי הויא – למה
ראוים הקשים לאחר שבססן, מתרצת הגמרא. אף כאן הויא –
ראוים הקשים לשמש בתורת ידות לכי פתר למנחם להו בגימטריה
– כאשר יסתור את סוכתו שיוכל לאחוז בקשיהם ולא יצטרך
להחזיק בראשי השבלים.

סוכה. פרק ראשון - סוכה דף יד עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל - (שטיינזולץ)" רטו רש"י תוספות

יורדין לירי מוטא במחשבה — מי שחשב עליו שזה יהא גמור מלאכתו, כגון שעיבדו לדרגש או לדולבק, כיון שעיבדו — מקבל טומאה. ואלמלי עיבדו לרצועות וסנדלין — אין מקבלים טומאה עד שיגמרו למלאכת הסנדלין. ואין עולים ממוטא — ממחשבת תורת קבלת טומאה אין עולין במחשבה. כגון, עיבדו לשלחן ולדרגש וחשיבו עליו לרצועות וסנדלין — אין מחשבתו מבטלתו מתורת קבלת טומאה. אלא בשינוי מעשה — עד שיתן בו איזמל. מעשה מבטל מידי מעשה — אפילו עשה בו מעשה מוכיח מתחילה לשלחן, כגון שקיצצו סביביתו ליפורו, כיון שנתן איזמל בו להתכו לסנדלין — מבטל מעשה ראשון. וכל שכן שמורציא מידי מחשבה שלא היה בה מעשה. וכי תימא הני מילי — דלא מבטלין בתרייתא לקמייתא בכלים דחשיבו, ומשיצא עליו שם כלי במחשבה אינה נוחה להפקיע שמה. כשכספ — לקמה מפרש מאי היא. מזהירות — דגלי דעתיה — דלא ניחא ליה בהו, וטהרו מלקבל טומאה הידות האלה עוד, ולא הביאה טומאה על האוכל עד שיעיג טומאה באוכל עצמו. ור' יוסי מפסא — טעמא מפרש לקמן. בשלמא למאן דאמר — האי בססן היינו שהתיר אגדן של עומרין, לשון "מתבוססת בדמין" (יחזקאל טו) מתגוללת, כלומר: כיון שהתיר אגדן — השבלין מתגוללין בגורן, לפי שנוחין להתפור. או לשון כנה, דמתגרמינן "ואת כנה" — וית בסיסיה. (שמות ל) כלומר: הכנו לדשן. שפיר — לא קשיא לך. דאליביה מצית למימר דקיימי רבנן כוותיה, כיון שהתיר אגדן דלא הוי אלא כמחשבה בעלמא, דגלי דעתיה דלא ניחא אלא בידות שלהן, שאין הידות ראויות לשבלין אלא כדי לאוגדן בהם והוא מוכח דלא בעי לאוגדן. אלא למאן דאמר בססן פפוש — שדשן לידות ברגלי הבמה או במקבת, כמו "בשמך בנוס קמינר" (תהלים מד) "בוססו את חלקתי" (ירמיה יב). והוא דאיכא מעשה רבה הוא דאמר דקא מטהרי רבנן, אבל במחשבה — לא אמר. מאי איכא למיפר — אי בקוצר לאכילה מוקפת לה להדיא דלעיל, מאי טעמא דרבנן? הכא נמי — פלוגתא דאחרים ורבנן כשבססן ממש, כשנומלן לסיכוך. האי מאי — בשלמא גבי פלוגתא דר' יוסי דקא מיייר בגורן — איכא למימר טעמא דר' מטהרי דאף על גב דבססן חוו למיהוי ידות, וניחא ליה שיהו מתוברות באוכל כמו שהן בוססות, *מציאיה בלע"ז. הואיל וראויות להפך — ראשי השבלים. בעתר — על ידי הידות. עתר = **פורקא ואלמלא הידות אין נוחין להפכן בה, דמתוך שהם קצרים יוצאין מבין שני עוקציה של עתר, ונשמטין ממנה. והוא כשבססן תחתן — לא לבטלן נתבון אלא לרכבן. אלא הכא — דבעי להו לסכך. למאי חזו — ידות אוכלים משבססן, ואין אגודות בהן. בגלייחו — בקשין שלהם יאחזום, וינטלו ראשי השבלים עמהם. משום הכי מפסא רבי יוסי — דקסבר מעשה זוטא לא בטלה תורת ידות מנייהו. שאלתי את מורי: מנפיה דמשנה דמיתי אנב גררא בשמעתין, מי שייך למיתני "גופא" כדריסין במימרות האמוראים? ואמר לי רבי: משום דרך משנה מן הטהרות, שאין מהם שום גמרא בעולם, ולא מפורשת כשאר המשניות — לפיכך נהוג התלמוד לומר "גופא" כדי לפרש. לפה נמשלה בו" — אנב דאמר הואיל וראויות להפך בעתר, נקט נמי הא מלתא: למה נמשלה בו דכתיב "ויעתר (אל ה') (בראשית כה) "ויעתר לו" (שם). משנה מסככין בנסרים — בגמרא מפרש פלוגתיהו. נתן עליה נפר שהוא רחב ארבעה — בגמרא מפרש מאן קתני לה. וכלברי שלא יישן תחתיו — דנסר רחב ארבעה סכך פסול הוא, כדאמר בגמרא: לרב אליבא דר' מאיר, ולשמואל לדברי הכל וסוכה כשרה. וכגון דיהביה אצל הדופן, דסכך פסול אינו פוסל מן הצד אלא בארבע אמות, דאמרין דופן עקומה. גמרא מחלוקת בנסרים שיש בהן ארבעה — שרוב תקרות הבית עשויות מזה. ר' מאיר — דפסיל אית ליה גזרת תקרה: אי מכשרת בהו אתי למימר: מה לי לסכך באלו, מה לי לישב תחת קורות ביתה, היא אף בנסרים מקורה והוא דאי פסול, דסוכה אמר רחמנא ולא ביתו של כל ימות השנה. אבל בנסרים שאין בהם ארבעה — שאין רוב תקרות עשויות מזה. דברי הכל כשרה — דלא דמי לתקרה דלגורן בהו. בשאין בהן ארבעה מחלוקת — בההוא מכשר ר' יהודה, משום דאין רוב תקרות עשויות מזה — לא גזרינן בהו. ור' מאיר חייש למיעוט, שיש מיעוט העושים תקרה מזה. אין בהן ארבעה — קפסיל ר' מאיר. אפילו בפחותות משלש — בתמיה. הא קנים בעלמא גניחו — ואם כן, במאי מכשר? אמר ר' פפא הכי קאמר — שמואל: יש בהן ארבעה דברי הכל פסולה בו. שיעור מקום — דאין רשות בפחות מארבעה. לא גזרינן — משום תקרה, דלא חשיבי לעשות תקרה מזה. כיון דנפקי מתורת לבד — שאם היה אויר במקום אחד מהם לא מצי למימר לבד — חשיבי להיות דומות לתקרה, וגזרינן. תנן נתן עליה נפר בו — קא סלקא דעתיה דברי הכל היא, וכשרה. וכגון שנתנו מן הצד, דאמרין דופן עקומה, ולא חשיב סכך למיפסלה. שני סדינין מצטרפין — לארבעה טפחים, לפסול בסוכה משום סכך פסול, שסיכך בדבר המקבל טומאה, וסכך פסול באמצע פוסל בארבעה.

שני

שלימות לימוד התורה ועבודת התפילה היא כאשר היא חודרת ופועלת גם בגוף הגשמי. משיחות פרשת ואתחנן ה'תש"נ

א' דאית בהו ארבעה למה להו לאצטרופי – להחזיק לישנא דאמר רב לקמן דבאמצע פוסל בארבעה פריך. דלאידך לישנא, דאמר דאפילו באמצע אינו פוסל אלא בארבע אמות – לא קשיא מיד. **מצטרפין** לארבע אמות – ולרבי יהודה אין מצטרפין, דאפילו מכוסה כולה בהן – כשרה. **ומודה** רבי מאיר שאם יש בין נטר לנטר כמלא נטר – אנסר

שיש בו ארבעה נמי קאי, כדמוכח לקמן, דפריך
מינה לשמואל דאמר סכך פסול באמצע פוסל
בארבעה. והכי נמי הוה מצי למיתני: ומודה רבי
יהודה. והא דנקט רבי מאיר – רבותא היא,
כדפריש בקונטרס: דאפילו רבי מאיר דמחמיר –
מודה בהא. ועוד: משום דעיקר "ומודה" – אאין
בהן ארבעה, דאיפליגו בהו, קאי. ודוקא נקט בין
נטר לנטר כמלא נטר, דאי איכא פחות, אף על פי
שסכך פסול בפחות מארבעה ישנים תחתיו –
היכא דמקום הפסול מרובה גרע, ומיהו, בנסר
ארבעה, למאי דמוקי לה לשמואל לקמן בסוכה
בת שמונה אמות מצומצמות, דכי יתיב נטר ופסל
עד אמצעה מהאי גיסא חזרו ומתחיל מצדה
השני ונתן תחלה נטר ואחר כך פסל, דהוה להו
שני פסלים באמצע, דאיכא בהו הכשר סוכה.
בשאר הפסלים לא נפקא מינה מידע בין כמלא נטר
לפחות כמלא נטר. דאי משום הכשר סוכה
שבאמצע – אפילו כל השאר מכוסה בנסרים עד
הדופן, אמרינן דופן עקמה. ואי משום להבשיר
שאר הפסלין שבין נטר לנטר – הוה להו
כבאמצעה, דאמר שמואל באמצע בארבעה –
אם כן אינו מועיל. ודוח כללו של דבר: דנסר ופסל
כמלא נטר בנסרים פחותים מארבעה, אפילו כל
הסוכה עשויה כן – כשרה אפילו תחת הנסרים,
ואפילו לרבי מאיר דהא איכא ארבעה במקום
אחד. וכי פסיל להו ר' מאיר – היכא דאיכא
תרתי נסרים בהרדי, דמצטרפין שני דנסרים
לארבעה. אי נמי: היכא דליכא בין נטר לנטר
כמלא נטר, דלא הוי מחצה על מחצה, ודאיכא
דנסרים רחבים ארבעה, ויש בין נטר לנטר כמלא
נטר, לרב דאמר לקמן: בין מן האמצע בין מן הצד
אינו פוסל אלא בארבע אמות – מיתוקמא דך
ברייתא דעבידא כולה הכי, וכשרה תחת הפסל
ולא תחת הנסר. ולשמואל מיתוקמא כשני
הפסלים באמצע, ואיכא ארבע אמות עד הדופן,
וכולה פסולה אף תחת הפסלים, וזרע מתחת שני
הפסלים שבאמצע דכשרה.
הפכן על צידהו – אליבא דרב לא מיתוקמא
דך פלוגתא דאמוראי אלא כרבי מאיר,
וברבנן ארבעה. וקיימא לן בפרק "מי
שהוציא" (עירובין מ"ב): ר' מאיר ורבי יהודה
– הלכה כרבי יהודה. אבל לשמואל – מיתוקמא
שפיר כבבלי עלמא. ומתוך כך נראה דהלכה
כשמואל, אף על גב דבעלמא הלכה כרב
באיסורי. ועוד: לקמן פרק "לולב הגזול" (ל"ב),
דקאמר רבי יהודה: סוכה אינה נחגגת אלא
בארבעה מינין שבולב. ופריך מהחיה ברייתא
דתנא כותיה דשמואל, דקתני: סיכבה בנסרים
של ארז. וכן מיתני מהחיה דתנא כותיה דרב –
שמע מינה הא דשמואל עיקר.
רבי

מחזקת כדי ראשו ורובו וישלחנו, או שנפרצה בה פריצה כדי שיוקדק בה גדי בבת ראש,
או שנתן עליה נטר שהוא רחב ארבעה טפחים, אף על פי שלא הכניס לתוכה אלא

שלושה טפחים – פסולה. היכי דמי? מאי לאו גנון שהפכן על צידהו? לא, הקא במאי עסקינו – גנון דאנחה אפומא
דמטללתא, דעיל תלתא לגיו ואפיק חד לבר, דהוה ליה פסל היוצא מן הסוכה וכל פסל היוצא מן הסוכה נידון כפסוקה.

שני נסרים אין מצטרפין – לפסולה, דאפילו כולה מסוכבת בהן כשרה, ור' יהודה היא.
בשלמא לשמואל ב' – נוקמא לך פלוגתא נמי בשאין בהן ארבעה, וקאמר רבי יהודה:
שני נסרים של שלשה טפחים, ואף על גב דנפיק מתורת לבד – אין מצטרפין לפסולה,
שאף כולה מסוכבת בהן, ורבי מאיר אומר: נסרים מצטרפין לארבעה, אם באמצע סוכה
הן, לפסולה. למה לי לאצטרופי – דקאמר ר'
מאיר נסרים כסדיני ומצטרפין, ודא מינייהו
פסלה לה. קניי בעלמא יניחו – דהא אמר רב
אין בהן ארבעה – דברי הכל כשרה. **לארבע**
אמות מן הצד – דמן הצד אין סכך פסול פוסל
אלא בארבע אמות, דבביצי מהכי גמירי דופן
עקומה. וקאמר רבי יהודה: שני נסרים של
ארבעה ארבעה, וכן סידר והולך עד ארבע
אמות – אין מצטרפין, שאף כולה ראוה לטכך
בהן, דלית ליה גורת תקרה. **בשעת הסכנה** –
שגזרו הגוים שמר. **והביאו נסרים** – שאין
הגוים מכירין שתהא לשם סוכה. **ומודה ר' מאיר**
– בין שיש בהן ארבעה בין שאין בהן ארבעה.
שאם יש בין נטר לנטר ב' – ולקמן (נח"א) מוקי
לה בסוכה בת שמונה אמות מצומצמות, דכי
ידיב נטר ופסל עד אמצעה מהאי גיסא, וחזרו
ומתחיל מצדה השני ונתן נטר תחלה ואחר כך
פסל כמון כן עד אמצעה – הוה להו שני פסלים
באמצע, ודן של שמונה טפחים, ואיכא הכשר
סוכה. ונסרים שבה לא פסלי לה, דאמרין דופן
עקומה עד הפסלים האמצעיים. **פסל** = פסולת
גזרין ויקב, דהוא סכך כשר. והכי נמי מצי למיתני
ומודה רבי יהודה בהן דאית בהו ארבעה
דפוסלין, שאם יש בין נטר לנטר ב'. והאי דנקט
רבי מאיר – רבותא היא, דאפילו רבי מאיר
דמחמיר מודה בהא. **ומודה רבי יהודה** – דאף
על גב דאיתו מיקל בשאין בהם ארבעה, מודה
הוא בנסר אחד ובו ארבעה, שאם נתנו בסוכה
מן הצד שאף על פי שהיא כשרה מן הצד על
ידי דופן עקומה – לא יישן תחתיו. **הפכן על**
צידהו – נסרים שיש בהם ארבעה שסיכך בהן,
ולא הטיל רחבן על הסוכה אלא השכיבן על
צידו, שהוא פחות משלושה. **פסולה** – כדמפרש
לקמן, דכין דיש שם פסול עליהן – נעשו
כשפזיין של מחבת, הפסולין לטכך בכל ענין
שהפכן. **כשרה** – דטעמא משום גזירת הקרה,
וכי האי גזנא לא עבדי אינשי תקרה. **עול לגביה**
רב חסדא ורבה – לשאלו, אולי יאמר
כדבריהם: ושאניה מחזקת כדי ראשו ורובו
ושלחנו גרסינן, ולא גרסינן אלא. **או שנפרצה**
בה פריצה – באחת הדפנות, סמוך לקרקע.
שיוקדק גדי – דהיינו שלשה טפחים. **בבת ראש**
= בדיא ובריוח. **הכי דמי** – דרחב ארבעה
ולא הכניס בו אלא שלשה. **לאו שהפכן** – כולן
על צידהו, וסיכבה כולה בהן. **דאנחה** – ונסר
אחד דווקא קאמר. **אפומא דמטללתא** – אצל
רוח רביעי, שאין שם דופן דלפקיה מינה על ידי
דופן עקומה, דהא אין כאן דופן אלא. **פתח ואף**
על גב דלא עדיין כולה לחתן חלל דמתן
הצדדים – פסול. **דההוא טפח דאבראי מישב**
נמי כי סוכה, דאלו סכך כשר הוה – מותר לישן
שם, וירצא ידי סוכה. **דאמרין לקמן (ט"א)**: פסל
היוצא מן הסוכה כי האי גזנא – נידון כסוכה.

54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106

אבל אם נתן עליה שני נסרין אין מצטרפין, רבי מאיר אומר אין
נסרין דינים בסרינין, הבינה הגמרא שהדיוקן בסיפא הוא בנסרים
פחותים מארבעה טפחים המנוחים באמצע הסוכה, שלדעת רבי
יהודה אין מצטרפין לפסול את הסוכה, כיון שאפילו אם כל
הסוכה משובכת בהם כשרה, ולדעת רבי מאיר כשם שסדינים
מצטרפים כן נסרים מצטרפים לארבעה טפחים לפסול את
הסוכה, ואם כן בשלמא לשמואל דאמר בשאין בהן ארבעה טפחים
נשנית המחלוקת לענין כשרותם, אבל יש בהן ארבעה דברי הכל
פסולה, אפשר לפרש מאי מצטרפין הנסרים שאמר רבי מאיר,
בנסרים משלשה ועד ארבעה טפחים שהניחם באמצע הסוכה
ומצטרפין לארבעה טפחים לפסול את הסוכה בכל סכך פסול
הפסול בארבעה טפחים. אלא לרב דאמר בשיש בהן ארבעה
מחלוקת, אבל אין בהן ארבעה דברי הכל כשרה, הויכח דמי – באיזה
נסרים אמר רבי מאיר מצטרפין לפסול את הסוכה, אי דאית בהו
– שיש בכל נסר ארבעה טפחים, למה להו לאיצטרופי הרי בנסר
אחד כבר יש שיעור לפסול את הסוכה בלא צירוף, ואי דלית בהו
ארבעה וכשר הוא לסכך בו, אמאי מצטרפים לפסול את הסוכה
והא קנים בעלמא ניהו ומותר לסכך בהם את כל הסוכה, ואם כן
מוכח מהברייתא כשמואל. דוחא הגמרא: ליעולם דאית בהו – בכל
נסר ארבעה טפחים, ומאי מצטרפין שאמר רבי מאיר, מצטרפין
לארבע אמות מן הצד – באופן שאינם מונחים באמצע הסוכה אלא
לצד הדופן, שבוה עד ארבע אמות נאמר דין דופן עקומה ואת
הסוכה נפסלת בארבעה טפחים, ואמר רבי מאיר שכמה נסרים
שכל אחד מהם ארבעה טפחים או יותר ורוחב כולם יחד עשרים
וארבעה טפחים שהם ארבע אמות, מצטרפין לפסול את הסוכה.
לישנא אחרתא – נוסח אחר לראיה הנזכרת לדברי שמואל,
בשלמא לשמואל דאמר בשאין בהן ארבעה מחלוקת, אבל יש בהן
ארבעה דברי הכל פסולה, נפרש מאי מצטרפין לפסול את הסוכה
שאמר רבי מאיר – מצטרפין לארבע אמות מן הצד שלא תהא
הסוכה כשרה מדין דופן עקומה. אלא לרב הסובר שמחלוקתם
בשרחבים ארבעה, קשה בשלמא לרבי מאיר שפוסל ברחבים
ארבעה אפשר לפרש מאי מצטרפין שאמר, היינו שנסרים בני
ארבעה הפסולים מצטרפין לארבע אמות מן הצד שלא נכשיר את
הסוכה מדין דופן עקומה, אלא לרבי יהודה דאמר אפילו יש בהן
ארבעה כשרה, מאי – מה דשמיענו במה שאמר אין מצטרפין, הרי
קנים בעלמא ניהו וכשרים לסיכור, ופשוט שאין מצטרפין
לפסול, מתרצא הגמרא: אכן לרבי יהודה אין חידוש בזה שאין
מצטרפין, אלא אידי דאמר רבי מאיר הדין מצטרפין, ובדבריו
יש חידוש, לכן כדי לחלוק עליו אמר רבי יהודה שאין מצטרפין,
ולא בא לחדש אלא לחלוק על רבי מאיר.

תניא בברייתא אחת את מחלוקת רבי יהודה ורבי מאיר בנותיה
דרב, ותניא בברייתא אחרת את מחלוקתם בנותיה דשמואל.
מפרטת הגמרא: תניא בנותיה דרב שכשאין בהם ארבעה אף רבי
מאיר מודה שהיא כשרה, ספקה בנסרים מאי ארו שאין בהן ארבעה
דברי הכל כשרה, יש בהן ארבעה רבי מאיר פוסל ורבי יהודה
מכשיר, מפורש בברייתא כרב. ממשכיה הבריתא, אמר רבי
יהודה ראייה לדבריו, מעשה בשעת הספקה – שגורו האויבים שמד
על המצות שלא לישב בסוכה, שכדי להטעותם הביאו נסרים
שהיו בהן רוחב ארבעה טפחים שאין הנכרים מכירים שהם לשם
סוכה, וסיפקנו על גבי מדפסת, ונשכנו תחתיה, הרי שהם כשרים
לסוכה, אמרו לו הסוברים כרבי מאיר, וכי משם אתה מבאי ראיה,
אין שעת הספקה ראיה, שעל שעת הסכנה לא גורו אם על ידי זה
יתבטל מן המצהה, כדי שלא תשובת תורת סוכה, ולכן ישנו תחת

משנה

התקרה העשויה מנסרים הרחבים ארבעה טפחים, שְׁאֵין עָלֶיהָ
מַעֲוִיכָה – רצפת טיט שנותנים על הנסרים, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בֵּית
שְׁמַאי וּבֵית הַלֵּל נחלקו בדבר, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים שֶׁאִם רוצה
לִישֵׁב תַּחַת תְּקֵרָה זוֹ לִשֵּׁם סוּכָה, מִפְּקַפֵּק – סוֹתֵר אֶת הַתְּקֵרָה
וּמִנְעֵנְעָה אֶת כָּל הַנְּסָרִים וְאַחֲרַי כִּךְ נוֹטֵל אֶחָת מִבִּנְיָתִים – מִבֵּין כָּל
נֹסֵר וְנֹסֵר וְנוֹתֵן סֹכֶךְ כֶּשֶׁר בִּמְקוֹמָהּ, וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים, כִּיּוֹן שִׁפְטוֹל
תְּקֵרָה זוֹ הוּא מְשׁוּם תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֵשׂוֹי, דִּי לֹא בִּאֲחָד מִשְׁנִיָּהּ,
אוּ מִפְּקַפֵּק וְהִרִי זֶה כֵּאלֹו עֲשָׂא מִתְחִילָה לִשֵּׁם סוּכָה, אוּ נוֹטֵל
אֶחָת מִבִּנְיָתִים – מִבֵּין כָּל נֹסֵר וְנֹסֵר וְנוֹתֵן סֹכֶךְ כֶּשֶׁר בִּמְקוֹמָהּ, וְזוֹ
הִיא עֲשִׂיָּה חֲשׁוּבָה בְּכָל הַסּוּכָה, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר לְדַעַת בֵּית הַלֵּל,
נוֹטֵל אֶחָת מִבִּנְיָתִים וְאֵינוֹ מִפְּקַפֵּק – כִּיּוֹן שִׁלְדַעְתּוֹ הַנְּסָרִים עֲצָמָם
הֵם סֹכֶךְ פְּטוֹל כַּמְבוּאֵר בַּמִּשְׁנָה לְעִיל (ד.) לִכֵּן אֵינוֹ מוֹעִיל מִה
שִׁמְנַעַנַע אֶת הַסֹּכֶךְ, וְצִרִיךְ דּוֹקָא שִׁיטוֹל אֶחָת מִבֵּין כָּל נֹסֵר וְנֹסֵר.

גמרא

הגמרא מבררת את טעמי המחלוקת של בית שמאי ובית הלל.
שואלת הגמרא: מַפְקָמָא בֵּית הַלֵּל שֶׁהִכְשִׁירוּ אֶת הַסּוּכָה ע"י
עֲשִׂיָּה אַחַת, מַעֲמִיָּהּ מְשׁוּם שְׁסוּבְרִים שִׁפְטוֹל הַתְּקֵרָה הוּא מְשׁוּם
שֶׁאִמְרָה תוֹרָה (דברים טו יג) 'חֲגֵ' הַסֹּכֶת תַּעֲשֶׂה לָךְ' וּדְרָשׁוּ בַּגְמָרָא
לְעִיל (א.) 'תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֵשׂוֹי' – שֶׁצִּירִךְ שֶׁתַּהֲיֶה עֲשִׂיָּה הַסּוּכָה
בַּהֲכָשֶׁר, וְאֵין יוֹצֵאִין יָדִי חוּבָה בְּסוּכָה שֶׁנַּעֲשֶׂתָה בִּפְטוֹל וְהוֹכִשְׁרָה
אַחֲרַי כִּךְ מֵאִלִּיָּהּ, וְלִכְרַי כִּיּוֹן שִׁסְבִּיךְ סוּכָה זוֹ הִיא לִשֵּׁם בֵּית וְלֹא הִיא
שֵׁם סוּכָה עֲלֵיו אֵינוֹ יִכּוֹל לְהִכְשִׁירָה עַל יָדֵי שִׁמְתוּכִיּוֹן שֶׁתַּהֲיֶה לִשֵּׁם
סוּכָה עַד שִׁיעֲשֶׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה לִשֵּׁם סוּכָה, וְלִכֵּן אֵי מִפְּקַפֵּק עֲבִיד
לִיָּה מַעֲשֶׂה מִמַּעֲתָה אֵינָה פְּטוּלָה מְשׁוּם 'תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֵשׂוֹי', וְכֵן
אוּ נוֹטֵל אֶחָת מִבִּנְיָתִים גַּם עֲבִיד בֵּית שְׁמַאי וְנִתְבַּטַּל הַפְּטוֹל שֶׁל
'תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֵשׂוֹי', אֲלָא בֵּית שְׁמַאי שְׁסוּבְרִים שֶׁצִּירִךְ גַּם
לְפַקֵּק וְגַם לִיטוֹל אֶחָת מִבִּנְיָתִים, מֵאִי מַעֲמִיָּהּ, אֵי טַעֲמָם מְשׁוּם
'תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֵשׂוֹי' הִרִי בְּתָרָא סִי אוּ פַקְפּוֹק אוּ נִטִּילַת אֶחָת
מִבִּנְיָתִים, וְאֵי הֵם סוּבְרִים שֶׁאִסְרוּ לִסְכֵּךְ בְּנִסְרִים מְשׁוּם גִּזְרֵת תְּקֵרָה
שֶׁלֹא יִבְאוּ לְהַתִּיר לִישֵׁב תַּחַת תְּקֵרָת בֵּיתוֹ, וְלִכֵּן אֵין דִּי בִּפְקַפּוֹק,
אֵם כֵּן בְּנוֹטֵל אֶחָת מִבִּנְיָתִים סִי וְאֵינוֹ צִירִךְ לְפַקֵּק, שֶׁהִרִי אֵם נִטִּל
אֶחָת מִבִּנְיָתִים כִּבְרִי הוֹכִיחַ שִׁיּוּדֵה הוּא אֶת הַאיִסוּר שֶׁל 'תַּעֲשֶׂה
וְלֹא מִן הָעֵשׂוֹי' וְלֹא יִבְאוּ לִישֵׁב תַּחַת תְּקֵרָת בֵּיתוֹ. מִתְרַצָּה גַּם
לְעוֹלָם טַעֲמָם שֶׁל בֵּית שְׁמַאי הִיא שִׁחְסוֹרִן סֹכֶךְ זֶה הוּא גַם מְשׁוּם
גִּזְרֵת תְּקֵרָה, וְהִכִּי קָאֵמְרִי אֵף עַל פִּי שִׁמְפַּקֵּק אֶת הַנְּסָרִים וְבוּזָה
סִילַק אֶת הַפְּטוֹל שֶׁל 'תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֵשׂוֹי', מִכָּל מְקוֹם אֵין
מַעֲשֶׂהוּ מוֹעִיל לְהִכְשִׁיר אֶת הַסּוּכָה, אֲלָא אֵי נוֹטֵל אֶחָת מִבִּנְיָתִים
וְיִטֵּל בּוּזָה אֶת הַתְּקֵרָה, אֵין – מוֹעִיל בּוּזָה לְהִכְשִׁיר אֶת הַסּוּכָה, אֲבָל
אֵי לֹא נוֹטֵל אֶחָת מִבִּנְיָתִים, אֵף שֶׁפַּקֵּק לֹא הִכְשִׁיר אֶת הַסּוּכָה
בּוּזָה, וְנִטִּילַת אֶחָת מִבִּנְיָתִים חֲשׁוּבָה גַּם מַעֲשֶׂה לְסַלַק עַל יָדֵי זֶה אֶת
הַחֲסוֹרִן שֶׁל 'תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֵשׂוֹי'.

מקשה הגמרא: אֵי הִכִּי שְׁבִית שְׁמַאי מִצְרִיכִים רַק לִיטוֹל אֶחָת
מִבִּנְיָתִים וְאֵין מוֹעִיל פַּקְפּוֹק, אֵימָא סִיפָא שֶׁל הַמִּשְׁנָה, רַבִּי מֵאִיר
אוֹמֵר נוֹטֵל אֶחָת מִבִּנְיָתִים אֲכָל לֹא יִפְקַפֵּק, וְהִבִּינָה הַגְמָרָא שֶׁאִמְרָא
כֵּן בִּדְעַת בֵּית הַלֵּל, וְלִפִּי בִיאוֹר הַגְמָרָא בְּדַבְרֵי בֵּית שְׁמַאי נִמְצָא
שֶׁדַּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר בִּדְעַת בֵּית הַלֵּל הֵינֵנוּ דַּעַת בֵּית שְׁמַאי וְבוּמָה
נִחְלָקוּ. מִתְרַצָּה גַּם הַגְמָרָא: אֲכָן לְדַעַת רַבִּי מֵאִיר, בֵּית הַלֵּל כְּבִית
שְׁמַאי, וְהִכִּי קָאֵמְרִי רַבִּי מֵאִיר לְרַבִּי יְהוּדָה, לֹא נִחְלָקוּ בֵּית שְׁמַאי
וּבֵית הַלֵּל בְּדָבָר זֶה, אֲלָא אֵף בֵּית הַלֵּל סוּבְרִים שִׁישׁ כֵּאֵן גִּזְרֵת
תְּקֵרָה, וְלִכֵּן אֵף הֵם מוֹדִים שֶׁאֵין לְהִכְשִׁיר אֶת הַסּוּכָה ע"י פַּקְפּוֹק,
וְרַק אֵם יִטוֹל אֶחָת מִבִּנְיָתִים תַּהֲא הַסּוּכָה כְּשִׁירָה. מַקְשָׁה הַגְמָרָא:
מֵאִי קָא מַשְׁמַע לָן – מִה חִידְשָׁה הַמִּשְׁנָה בַּמַּחְלּוֹקַת זֶה, אֵם לּוֹמֵר
דְּרַבִּי מֵאִיר אֵית לִיָּה גִּזְרֵת תְּקֵרָה וְרַבִּי יְהוּדָה וְבִדְעַת בֵּית הַלֵּל
שֶׁהִלָּכָה כְּמוֹתוֹם לִית לִיָּה גִּזְרֵת תְּקֵרָה, וְהָא אֲפִלְגִינוּ בֵּית תְּרָא וְיִמָּנָא
הִרִי כִבְר נִכְתָּבָה מַחְלּוֹקָתָם בַּמִּשְׁנָה הַקְּדוּמָה, דִּתְנֵן מִפְּקַפֵּק
בְּנִסְרִים דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי מֵאִיר אוֹסְרִי, וְאֵ"כ מִדּוּעַ חוֹזֵר הַמִּשְׁנָה
לְכַתּוּב מַחְלּוֹקָתָם שׁוּב. מִתְרַצָּה הַגְמָרָא: אֲמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרַ אֲבָא

אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רִישָׁא – בַּמִּשְׁנָה הַקְּדוּמָה שֶׁנִּחְלָקוּ אֵם מוֹתֵר לִסְכֵּךְ
בְּנִסְרִים וְרַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר, אֵין טַעֲמָם שֶׁל רַבִּי מֵאִיר מְשׁוּם גִּזְרֵת
תְּקֵרָה, אֲלָא בְּנִסְרִים מְשׁוּפִין – חֲלָקִים וְרֹאשִׁים לְתַשְׁמִישׁ עֲצָקִינוּ,
וְאֵף שֶׁאֵינָם רַחֲבִים אַרְבַּעַה, וּמְשׁוּם גִּזְרֵת כָּלִים נִנְעוּ בָּהּ – אֵף שֶׁמֶן
הַתוֹרָה כְּשִׁרִים הֵם לְסִיכּוֹךְ שִׁפְטוֹטִי כָּלִי עֵץ הֵם וְאֵינָם מִקְבָּלִים
טוֹמָא, גִּזְרֵת רַבִּי מֵאִיר שֶׁלֹא לִסְכֵּךְ בָּהֶם שְׁמָא יִבְאוּ לִסְכֵּךְ אֵף
בְּכָלִים מִקְבָּלִים טוֹמָא, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר שֶׁלֹא חֲשֵׁשׁ לִכְךָ.
מַקְשָׁה הַגְמָרָא: וְלִרְבִּי יְהוּדָה אֲמַר רַב דָּאֵמֵר סִכְכָּה בְּחִיצִין וְזָבְרִים –
בֵּית יָד הָעֵשׂוֹי מַעֲץ שֶׁתּוֹחֲבִים בְּתוֹךְ בֵּית הַקִּיבּוּל שֶׁל חֲזָץ בְּשָׂרָה,
כִּיּוֹן שִׁפְטוֹטִי כָּלִי עֵץ הֵם וְאֵינָם מִקְבָּלִים טוֹמָא, אֲבָל אֵם סִכְכָּה
בְּנִקְבּוֹת – בֵּית יָד שִׁישׁ נִקֵּב בְּרֹאשׁוֹ, שִׁבְתוּכוּ בִּנְכַס הַחֵץ, פְּסוּלָה,
שִׁכּוּיִן שִׁישׁ לוֹ בֵּית קִיבּוּל הִרִי הוּא מִקְבָּל טוֹמָא, וְלֹא גִזְרֵת שֶׁלֹא
לִסְכֵּךְ בְּחִיצִין וְזָבְרִים אֲמַר נִקְבּוֹת – שְׁמָא יִבְאוּ לִסְכֵּךְ בִּנְקֻבוֹת,
וְלִדְבָרֵי קָבָא נִמְי לֹא גִזְרֵת בְּנִסְרִים מְשׁוּפִין אֲמַר כָּלִים, וְאֵם הִיא רַבִּי
מֵאִיר חוֹלֵק עַל דִּין לֹא הִיא רַב פּוֹסֵק כְּרַבִּי יְהוּדָה שֶׁהִרִי הִלָּכָה
כְּרַבִּי מֵאִיר בְּגִזְרֹתָיו, וְאֵם כֵּן מוֹכַח שֶׁרַב לֹא פִירַשׁ אֶת דְּבָרֵי רַבִּי
מֵאִיר שֶׁאִסֵּר לִסְכֵּךְ בְּנִסְרִים מְשׁוּפִין מְשׁוּם גִּזְרֵת כָּלִים.

הַגְמָרָא חוֹזֶרֶת בָּהּ: אֲלָא עַל בְּרִחָךְ צִירִךְ לְפָרֵשׁ שְׁגַם בְּרִישָׁא –
בַּמִּשְׁנָה הַקְּדוּמָה פְּלִיגִי בְּגִזְרֵת תְּקֵרָה וְרַבִּי מֵאִיר אִסֵּר מְשׁוּם גִּזְרֵת
תְּקֵרָה, וְגַם בְּסִיפָא – בַּמִּשְׁתַּנּוּי פְּלִיגִי בְּגִזְרֵת תְּקֵרָה, וְעַל שֶׁהִקְשִׁינוּ
אֲפִלְגִינוּ בְּתַרְתֵּי וְיִמָּנָא לָמָּה לִי – מִדּוּעַ כִּפְלָה הַמִּשְׁנָה אֶת מַחְלּוֹקָתָם,
נִתְרַץ שֶׁהִסְפִּיא – מִשְׁתַּנּוּי הוּא הַמִּשְׁךְ לַמִּשְׁנָה הַקְּדוּמָה שֶׁל
נִחְלָקוּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי מֵאִיר בְּגִזְרֵת תְּקֵרָה, וְרַבִּי יְהוּדָה (הִיא) דָּבָא
אֲמַר לִית לְרַבִּי מֵאִיר שֶׁנִּחְלָק עֲלֵיו לְמַעֲלָה, אֲמַר קָא אֲסִירָה
בְּנִסְרִים מְשׁוּם גִּזְרֵת תְּקֵרָה הִרִי חֵאֵי סִכְכָּא לְבֵית שְׁמַאי הוּא דָּאֵית
לָהּ – שִׁירַק הֵם הַצְרִיכוּ נִטִּילַת אֶחָת מִבִּנְיָתִים, וּבֵית הַלֵּל לֹא גִזְרִי
שֶׁהִרִי הַתִּירוֹ עַל יָדִי פַקְפּוֹק לְחוּד, וְאֵם כֵּן דְּבָרִיךְ שֶׁלֹא כְּהִלָּכָה,
וְאֲמַר רַבִּי מֵאִיר – הִשְׁבִּי לוֹ שֶׁלֹא נִחְלָקוּ בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הַלֵּל בְּדָבָר
זֶה, וְהִכָּל מוֹדִים שְׁגוּרוֹ עַל הַנְּסָרִים מְשׁוּם תְּקֵרָה.
מַקְשָׁה הַגְמָרָא: הֵינִיחָא לְרַב דָּאֵמֵר לְעִיל (ד.) שֶׁמַּחְלּוֹקַת רַבִּי יְהוּדָה
וְרַבִּי מֵאִיר אֵם מִסְכִּכִין בְּנִסְרִים אוּ לֹא הִיא בְּשִׁישׁ בְּתוֹךְ רֹחֹם אֲרִיבָהָ
טַפְחִים, דְּרַבִּי מֵאִיר אֵית לִיָּה גִּזְרֵת תְּקֵרָה וְלִכֵּן אֵין לִסְכֵּךְ בָּהֶם, וְרַבִּי
יְהוּדָה לִית לִיָּה גִּזְרֵת תְּקֵרָה וְלִכֵּן הַתִּיר לִסְכֵּךְ בָּהֶם, וְלִפִּיכַךְ אִפְשָׁר
לְפָרֵשׁ שֶׁרַבִּי יְהוּדָה אִמְרָא לְרַבִּי מֵאִיר שֶׁדַּבְרֵיו הֵם כְּבִית שְׁמַאי,
וְהִשְׁבִּי לוֹ רַבִּי מֵאִיר שֶׁלֹא נִחְלָקוּ בְּדַבְרֵי זֶה, אֲלָא לְשִׁמּוּאֵל דָּאֵמֵר
בְּשִׁאֵין בְּתוֹךְ אֲרִיבָהָ מַחְלּוֹקַת אֲכָל יֵשׁ בְּתוֹךְ אֲרִיבָהָ דְּרַבִּי הִכָּל פְּסוּלָה,
אֵם כֵּן הִסְפִּיא – מִשְׁתַּנּוּי בְּמֵאִי פְּלִיגִי, הִרִי סִתֵּם תְּקֵרָה עֲשִׂיָּה
מִנְסָרִים בְּנִי אַרְבַּעַה טַפְחִים וְלְדַעַת כּוֹלָם הַסּוּכָה פְּטוּלָה וְכוּמָה
נִחְלָקוּ. מִתְרַצָּה הַגְמָרָא: אֵף שֶׁהִכָּל מוֹדִים שֶׁאִסְרוּ לִסְכֵּךְ בַּתְּחִילָה
בְּנִסְרִים הַרְחִיבִים אַרְבַּעַה, מִכָּל מְקוֹם נִחְלָקוּ בַּמִּשְׁתַּנּוּי בִּאּוּפֵן
שֶׁכֶּבֶר הִיתָה תְּקֵרָה מִנְסָרִים אֲלוֹ הַמִּשְׁמַשֵּׁת לְבֵית וְהוּא מִפְּקַפֵּק כְּדִי
לְהִכְשִׁירָה לִשֵּׁם סוּכָה, וּבְכִיּוּלֵי תְּקֵרָה קָא מִיפְּלִיגִי – נִחְלָקוּ אֵם
כְּשִׁעוּשָׁה מַעֲשֶׂה הַמוֹכִיחַ שִׁיּוּדֵה אֶת הַדִּין שֶׁל 'תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן
הָעֵשׂוֹי', בְּטֵל שֶׁם תְּקֵרָה מִמֶּנָּה וְאֵין לְגִזּוֹר עֲלֵיו גִּזְרֵת תְּקֵרָה אוּ לֹא,
מֵר – רַבִּי יְהוּדָה סָבַר שֶׁנִּחְלָקוּ בּוּזָה בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הַלֵּל, וְלִבֵּית
הַלֵּל בְּטִלָּה גִּזְרֵת תְּקֵרָה בְּהִכִּי, כִּיּוֹן שֶׁהוֹכִיחַ שִׁיּוּדֵה שֶׁהַתְּקֵרָה
פְּטוּלָה שׁוּב אֵין חֲשֵׁשׁ שִׁישֵׁב תַּחַת תְּקֵרָה, וּבֵית שְׁמַאי סוּבְרִים שֶׁאֵין
עַל פִּי כֵן הַגִּזְרָה קִייַמַת וְצִירִךְ לְהִכְשִׁירָה לְסוּכָה עַל יָדִי שִׁיטוֹל
אֶחָת מִבִּנְיָתִים, וְכֵר – רַבִּי מֵאִיר סָבַר שֶׁגַם בֵּית הַלֵּל סוּבְרִים שֶׁהִכִּי
לֹא בְּטִלָּה גִּזְרֵת תְּקֵרָה, וְצִירִךְ לִיטוֹל אֶחָת מִבִּנְיָתִים.

משנה

הַתְּקֵרָה סוּכָתָא בְּשִׁפּוּדִין – כְּלֹנְסוֹת שֶׁל מִתְכַּת שֶׁאֵינָם גִּידוּלִי קִרְקַע,
אוּ בְּאִרְיוֹת הַתְּקֵרָה – קִרְשִׁים שֶׁהֵם דּוּפְנֵי הַמִּטָּה מִשְׁנֵי הַצַּדִּידִים,
וּפְטוּלִין לְסִיכּוֹךְ מִחֲמַת שֶׁמִּקְבָּלִין טוֹמָא, אֵם יֵשׁ רִיחַ בְּעִינָהּ בְּמִוֶּתֶן
וְנוֹתֵן בִּאֲרוֹחַ הָרִיחַ סֹכֶךְ כֶּשֶׁר, בְּשָׂרָה. הַחוֹמָשׁ בְּגִזְרֵת לְעִשּׂוֹת לוֹ
סוּכָה – נוֹטֵל אֶת הָעוֹמָרִים שֶׁלְמִטָּה סִמּוֹךְ לֵאמֹר וְנִכְנַס לְתוֹכוֹ
וְעוֹשָׂה חֲלָל כְּשִׁיעוֹר סוּכָה וְהַסֹּכֶךְ עֲשִׂי וְעוֹמֵד מֵאִלּוּ, אֵינָה סוּכָה,
שִׁכּוּיִן שֶׁהִסֹּכֶךְ עֲשִׂי מֵאִלּוּ פְטוֹל מִדִּין 'תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֵשׂוֹי'.

רש"י
סוכה. פרק ראשון – סוכה דף טו עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"
תוספות

משנה תַּקְרָה שֶׁאֵין עֲלֶיהָ מַעֲזִיבָה — סָחַם תַּקְרָה בְּנִסְרִים שֶׁשֶׁ בֶּהֱן אַרְבַּעַה. מַעֲזִיבָה = רִצְפַּת טִיט. וְדוּמָה לֹא בַּמִּקְרָא כִּסְפֵּר עוֹרָא (נַחֲמִיָּה ג') 'יִרְעוּבֹה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַד הַחֹמָה' — מֵלֵאנָה מִתּוֹכָהּ עֵפֶר לַחֲזִיק הַחֹמָה. ר' יְהוּדָה אֹמְרִי — בֵּית שְׁנָאִי וּבֵית הַלֵּל נִחְלָקוּ בְּדָבָר. שְׁנָאִי אֹמְרִי, — אִם כֵּן לֹשֶׁב תַּחְתֶּיהָ לֶשֶׁם סוֹכָה. מַפְסָקָם = סוֹתֵר וּמוֹנַעַע

משנה תקרה שאין עליה מעויכה, רבי יהודה אומר: בית שמאי אומרים: מפקפק, ונוטל אחת מבינתים, ובית הלל אומרים: מפקפק או נוטל אחת מבינתים. רבי מאיר אומר: נוטל אחת מבינתים, ואינו מפקפק. **גמרא** בשלמא בית הלל - מעמיהו משום "תעשה" ולא מן העשוי, אי מפקפק - עבד ליה מעשה, אי נוטל אחת מבינתים - עבד בה מעשה, אלא בית שמאי מאי מעמיהו? אי משום "תעשה" ולא מן העשוי - בחדא סגי, אי משום גזרת תקרה - בנוטל אחת מבינתים - סגי! לעולם משום גזרת תקרה, והכי קאמר: אף על פי שמפקפק, אי נוטל אחת מבינתים - און, אי לא - לא. אי הכי אימא סיפא: רבי מאיר אומר נוטל אחת מבינתים אבל לא יפקפק. רבי מאיר היינו בית שמאי! הכי קאמר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה. מאי קא משמע לן - דרבי מאיר אית ליה גזרת תקרה, ורבי יהודה לית ליה גזרת תקרה? והא אפליגי בה תרדא זימנא! דתנן: מספקין בנזקרים, דבכרי רבי יהודה, ורבי מאיר אוסר. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: רישא בנזקרים משופין עסקינו, ומשום גזרת פלים נגעו בה. ולרבי יהודה אמר רב, דאמר: ספקה בחיזיון זכרים - כשרה, בנזקבות - פסולה, ולא גזר זכרים אטו נזקבות. הך נמי, לא נגזר נזקרים משופין אטו פלים! אלא, על כרחך רישא פליגי בגזרת תקרה וסיפא פליגי בגזרת תקרה, ואפליגי בתרתיה זימני למה ליה? סיפא רבי יהודה היא דקא אמר ליה לרבי מאיר: אפאי קא אסרת בנזקרים - משום גזרת תקרה, האי סברא לבית שמאי הוא דאית להו, ובית הלל לא גזרי! ואמר רבי מאיר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה. הניחא לרב, דאמר מחלוקת בשיש בהן ארבעה, דרבי מאיר אית ליה גזרת תקרה ורבי יהודה לית ליה גזרת

ות, אכל יש בהן ארבעה דברי חפל,
מר סבר: במלכה בהכי, ומר סבר:
ארכות המטות, אם יש ריוח ביניהן
סוכה. **גמרא** לימא תיחוי תויבבא
פא אמר: מותר, ורב הונא בריה
דחשע: מאי "במותר" - בנכנס ויוצא.
והא

בזמור, אמר לך שמואל: לעולם בשיש בןן ארבעה, ולא היתה באן תקרה מתחלה ועכשיו הוא בא לסכך ברו לשם סוכה — אפילו רבי יהודה פסיל, דגורין משום תקרה, שלא יבא וישב תחת קורות ביתו ויאמר: מה לי זה מה לי חדשה, אבל השתא, דרו תקרה היתה, ובא לידי מעשה לעשות לשם סוכה, וזה מוכיח שידוע שאמרה תורה "תעשה" ולא מן העשוי. פליגי רבי יהודה ורבי מאיר, אי איכא תו למגור משום תקרה או לא. רבי יהודה סבר: בטולי תקרה לבית שמאי צריך לטול מביתנים, דאף על גב דמוכח שבקי בתעשה ולא מן העשוי — גזרי בה, ובית הלל סברי: כיון בדטלה ודוכיני שהתקרה פסולה — תו ליכא למגור. ור' מאיר סבר: לא תחלקי בי ואף בה גורין. **משנה** המקרה סוכה — כמו שאנו עשין, שמסדרין כלנסות תחלה בסכך, ונותנין פסל עליהן, **אירובות** = "אשפונדרש" בלעז. ובגמרא מפרש דמקבלי טומאה, **אם יש ריוח ביניהן כמותן** — בין שפוד לשפוד על פני כולה, ויתן סם הפסל. וכן על פני כולה, ובגמרא פריך: וכן אין הכשר מרובה על הפסול. **נזריא פרוין בעימא** — לענין מחיצות שבת אתמרי; מחיצה שנעשית בפסין רחבין שלשה, והניח בין סף לפס כמלא פס, דנפקא לי מתורת לבדו. וכן על פני כולה, דהוא לי פרוין כעמוד. ודבוחתו הוא במתניתין, דהוא ליה פסול כשר. **בגבסו ויוצא** — שיהא פסול הרוחב כמותן יכול ליוצא ברוח מביתנים, והשתא דהוה לי פסל שנתנו שם מרובה על השפודים, והאיירי וסל על השפודים.

סוכה דף טו עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום חמישי) רכא

ומשני נסרים ארוכים משני הצדדים לאורך המיטה הנקראים
'ארוכה', ומארבע רגלים בארבע זוויות המיטה, שיש בהם חריצים
שבתוכם נותנים את הארוכה מצד האורך והקצרה מצד הרוחב
ונקראים 'כרעים'. וכשהמיטה מתפרקת, פעמים שמתפרקים
הנסרים הקבועים לאורך המיטה עם שני הכרעים שמחוברים
אליהם בסופם, ונקרא 'ארוכה ושתי כרעים', ופעמים שהכרעים
נשארים מחוברים לנסרים של רוחב המיטה, ונקרא 'קצרה ושתי
כרעים'.
שנינו במשנה: המקרה סוכתו בשפודין או בַּאֲרוֹבוֹת הַמִּטָּה אם יש
ריוח ביניהן כמותן כשרה: מבואר שאף שאין ארוכות המיטה
מחוברות למיטה ואינם בלי, מכל מקום אין מסככין בהם. מבררת
הגמרא: לִמָּא מְסִינָה לִיה לְרַבִּי אָמִי בְּרַ טַבִּימִי דְּאָמֵר רַבִּי אָמִי בְּרַ
טַבִּימִי סָבְכָה בְּכָלֵי בָלַיִם – שברי כלים שאינם מקבלים טומאה,
פְּסוּלָה, והטעם בזה שכיון שבאו מדבר המקבל טומאה גזרו בהם
חכמים שלא יסככו בהם. וכן הוא הטעם במשנתנו שארוכות
המיטה פסולות כיון שבאו מדבר המקבל טומאה. דוחה הגמרא:
אין ראייה מדברי המשנה שמה שבא מדבר המקבל טומאה אף
שאינו מקבל טומאה עתה, פסול לסיכוך, כדברי רבי אמי בר
טבימי, שאפשר לפרש את כוונת המשנה בְּדָאָמֵר רַבִּי חֲנִן אָמֵר רַבִּי
בביאור משנה אחרת, בַּאֲרוֹכָה וְשִׁתִּי כְרָעִים – היינו הנסר הארוך
המוטל בצד המיטה עם שתי רגלים, או בְּקַצְרָה וְשִׁתִּי כְרָעִים –
היינו העץ הנמצא לרוחב המיטה עם שתי רגלים. הָכִי נִמִּי אפשר
לפרש כוונת המשנה שאין מסככין בארוכות המיטה, שהכוונה
בַּאֲרוֹכָה וְשִׁתִּי כְרָעִים או בְּקַצְרָה וְשִׁתִּי כְרָעִים שראויים לקבל
טומאה כמו שהם כמבואר בהמשך הגמרא.
מבררת הגמרא: הִכָּא אִיתָמֵר – היכן נאמר דבריו דְּרַבִּי חֲנִן אָמֵר
רַבִּי. משיבה הגמרא: אָתָּא דְּתַנֵּן

הגמרא הבינה שכוונת התירוץ אינו להעמיד את המשנה באופן
שדקדק להעמיד ריוח יותר מן הסך הפסול, אלא שמפרש שכל
מקום שנאמר כמותן אין זה מדויק אלא בנכנס ויוצא שאין דרך
לצמצם ולכוין שיהיו כמותם ממש, אלא מניחים קצת יותר באופן
שיהא שפוד נכנס ויוצא, מקשה הגמרא: וְהָא אָפְשָׁר לְצַמְצֵם – אף
שאין הדרך לצמצם, מכל מקום הרי אם יתן דעתו לכך יוכל לכוין
שלא יהיה הריוח יותר, ואם כן מניין שכשאמרה המשנה שיתן ריוח
ביניהם כמותם כוונתה בנכנס ויוצא, הרי מסתימת לשון המשנה
משמע כמותם ממש בלא נכנס ויוצא ואף שאין דרך העולם
לצמצם, וקשה לרב הונא שסובר פרוץ כעומד אסור. מתרצת
הגמרא: אָמֵר רַבִּי אָמִי, אף על פי שאמנם אפשר לצמצם, מכל
מקום מחמת הקושיא צריכים לומר שאין כוונת המשנה כפשוטה
שמניח ריוח מצומצם כמותם אלא מדובר בַּמַּעֲדִיף – שמניח אויר
יותר משיעור הסך הפסול כדי שיהיה סכך כשר מרובה על הסך
הפסול, ומה שאמרה המשנה כמותם היינו שמניח ריוח שיוכל
להניח סכך כשר כמותם שיוכל להיות נכנס ויוצא.
רַבָּא אָמֵר, אִפְּלִי תִּמָּא בְּשִׁאֲרֵי מַעֲדִיף – שאינו מניח אויר יותר
מרוחב הסך הפסול, אלא מניח אויר בצמצום כשיעור הסך
הפסול, אלא שאם הָיוּ נְתוּנִים – הסך הפסול שְׁתִּי – לאורך, נִתְּנָן
– את הסך הכשר עָרַב – לרוחב, ואם היה הסך הפסול עָרַב,
נִתְּנָן – את הסך הכשר שְׁתִּי, וכשמניחים כך לעולם יהיה הסך
הכשר מרובה מהפסול, כיון שכשנותן הסך הכשר לצד אחר
צריך שיהיו ראשי של הסך הכשר מונחים על הסך הפסול,
וכיון שהסך הכשר מרובה מן הפסול הרי הוא מבטל:
יש להקדים בענין צורת המיטה: המיטה מורכבת משני נסרים
קצרים העומדים לרוחב המיטה, אחד מהם בצד ראש האדם
השוכב במיטה, והשני בצד רגליו, ונקרא כל אחד מהם 'קצרה',

אגרות קודש

ב"ה, ז' מני"א, ה'תשי"א

ברוקלין, נ. י.

הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א נוי"מ וכו' מוהר"י שי

שלום וברכה!

קבלתי הזמנה מהישיבה להשתתף ב"מעסעזש" בקשר עם יובל הארבעים לקיום ישיבת
מאנשסטור.

באשר ההזמנה באנגלית, ומן הסתם הרעפארט או החוברת ג"כ תהי' באנגלית, כתבתי המכתב
המוסג"פ באנגלית. ואל בינתו אשען, אם ימסור המכתב להנהלת הישיבה ואם גם לפרסמו באופן אחר
המתאים.

מוסג"פ הר"ד שאמרתי לתלמידי ישיבתנו כי' שהתנדבו להקדיש ימי החופש שלהם בתעמולה
להחזקת התורה והחינוך הכשר במרחבי המדינה.

ותמורת בז' באב נכנסו כי' אחתום בברכה לראות בי"ב ממש בבנין ביהמ"ק עיי' מ"צ בנין
ביד"ש.

מ. שניאורסאהן

ברמב"ם הלי' מלכים ספ"א "יובנה מקדשי". ועיין זח"א כח, אז. זח"ב קח, א. זח"ג רכא, א.
ודברי רש"י ותוס' ידועים.

מִטָּה מִמָּמָת – מִיטָה מִקְבֵּלַת טוּמָאָה רַק כְּשֶׁהָיָה חֲבִילָה – שֶׁכֵּל
חֲלָקִיהָ מִחוּבְרִים יָחִד, אֲבָל אִם הִתְפַּרְקָה, אֲפִילוּ אִם ה'קֶצֶרָה וּשְׁתֵּי
כְרָעִים אוֹ ה'אֲרוּכָה וּשְׁתֵּי כְרָעִים מִחוּבְרִים אֵינָה מִקְבֵּלַת טוּמָאָה,
וּמִפְתָּרֶת חֲבִילָה – וְכֵן אִם טִמְּאָה הַמִּיטָה אִי אִפְשָׁר לְהַטְבִּילָה
כְּשֶׁהָיָה מִפְתָּרֶת, אֲלָא צָרִיךְ לַחְבֵּרָה וּלְהַטְבִּילָה כּוֹלָה בִּיחָד, דְּכָרִי
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְהַכְּמִים אֲמִירִים מִמָּמָת אֲכָרִים – אֲפִילוּ כְּשֶׁהָיָה
מִפְתָּרֶת רֵאשִׁים חֲלָקִים לִקְבֵּל טוּמָאָה. וּמִפְתָּרֶת אֲכָרִים – וְכֵן
לְטַרְחָה אֵין צָרִיךְ לַחְבֵּר אֶת הַמִּיטָה וּלְהַטְבִּילָה אֲלָא אִפְשָׁר
לְהַטְבִּיל אֶת הַחֲלָקִים בְּפָנֵי עֶצְמָם. מִבִּרְרַת הַגִּמְרָא: מָאִי נִיהוּ –
בִּאלוּ אֵיבָרִים נִחְלָקוּ, שֶׁלְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֵינֶם מִקְבָּלִים טוּמָאָה בְּפָנֵי
עֶצְמָם וְלַחֲכָמִים מִקְבָּלִים טוּמָאָה. אֲמַר רַבִּי חֲנָן אֲמַר רַבִּי אֲרוּכָה
וּשְׁתֵּי כְרָעִים – הַנֶּסֶר הַקְּבֹעַ לְאוּרֵךְ הַמִּיטָה וּשְׁנֵי רִגְלֵי הַמִּיטָה
מִחוּבְרִים אֵלָיו, אוֹ קֶצֶרָה וּשְׁתֵּי כְרָעִים – הַנֶּסֶר הַקְּבֹעַ לְרוּחָב
הַמִּיטָה וּשְׁנֵי רִגְלִים מִחוּבְרִים אֵלָיו. שׁוֹאֵלֹת הַגִּמְרָא: לְמָאִי חֻיָּא –
לְאִדָּה תִּשְׁמִישׁ רֵאשִׁים אוֹתָם הַחֲלָקִים בְּפָנֵי עֶצְמָם שִׁיחִיו נִחְשָׁבִים
כְּלִי הַמִּקְבֵּל טוּמָאָה לְדַעַת חֲכָמִים, שֶׁדָּבָר שֶׁאֵינוֹ רֵאשִׁי כָּלִל
לְתִשְׁמִישׁ אֵינוֹ מִקְבֵּל טוּמָאָה לְדָבָרִי הַכֵּל. עוֹנָה הַגִּמְרָא: רֵאשִׁים
הֵם לְמִסְכְּנֵיהֶם אֲנִידָא – לְסוּמְכָם לְכוּתֹל, עַל יְדֵי שִׁיעוּמֵי אֶת
הָאֲרוּכָה וּשְׁנֵי הַכְּרָעִים סָמוּךְ לְכוּתֹל בְּמַרְחָק רֹחַב הַמִּיטָה, וַיִּתֵּן
עֵצִים מִן הַכְּרָעִים לְכוּתֹל בְּשְׁנֵי צִדֵּי הַמִּיטָה וּבְחִיצֵים שִׁישׁ
בְּכָרְעִים, וְרֵאשִׁים לְמִיתָב עֲלֵיהֶם וַיּוֹכֵל לִישֵׁב עַל הַמִּיטָה ע"י
וּמִשְׁתָּא אֲשֶׁלִּי – שִׁיסָּרָג חֲבָלִים מִצַּד לְצַד וְתִהְיֶה רְאוּיָה לְתִשְׁמִישָׁהּ,
וְכֵיוֹן שֶׁאֵם יִתְקַנֵּם בְּאוֹפֶן זֶה הָרִי הֵם מִקְבָּלִים טוּמָאָה מִדְּרָס אִם
יֵשֵׁב עֲלֶיהָ טוּמָא, לִכְךָ אֵף שֶׁעֲדִיין לֹא תִיקֵן נִחְשָׁב לְדָבָר הָרֵאשִׁי
לִקְבֵּל טוּמָאָה כִּיּוֹן שֶׁרֵאשִׁי לְתִיקוֹן זֶה.

גּוֹפֵא, הַגִּמְרָא חוֹזֶרֶת לְדוֹן בְּמָה שֶׁאֲמַר רַבִּי אֲמִי בַּר מִכְיָוִי סָבָבָה
בְּכֵלָאִי כָּלִים פְּסוּלָה. מִבִּרְרַת הַגִּמְרָא: מָאִי כֵלָאִי כָּלִים – אֵלּוּ דְּבָרִים
נִחְשָׁבִים כְּבֵלָאִי כָּלִים שֶׁאֵף שֶׁאֵינֶם רֵאשִׁים לִקְבֵּל טוּמָאָה מִחַמַּת
עֶצְמָם אֲסוּר לְסַכֵּךְ בָּהֶם מִחַמַּת שְׂבָאוּ מִדְּבַר הַמִּקְבֵּל טוּמָאָה. אֲמַר
אֲבִי מִטְלִינִי שֶׁאֵין בָּהֶם שֶׁלֵּשׁ עַל שֶׁלֵּשׁ – פִּיסוֹת אֵרִיג שְׂבָאוּ מִבְּגַד
גְּדוֹל הָיוּ רֵאשִׁים לִקְבֵּל טוּמָאָה בְּדִיתוֹם בְּגַד, וְלֵאחֲרַי שֶׁנִּקְרְעוּ מִמֶּנּוּ
אֵין בָּהֶם שֶׁלֵּשׁ אֲצַבְעוֹת עַל שֶׁלֵּשׁ אֲצַבְעוֹת, דִּלָּא חֻיָּין לֹא לְעִנְיִים
וְלֹא לְעִשְׂיָרִים – שֶׁבִּשְׁעוֹר מוֹעֵט כּוֹזֵה אֵף לְעִנְיִים אֵינוֹ רֵאשִׁי לְשׁוֹם
תִּשְׁמִישׁ. הַגִּמְרָא מוֹכִיחָה אֶת דְּבָרֵי רַבִּי אֲמִי מִבְּרִייתָא. תִּנְיָא
בְּיוֹתֵיהּ דְּרַבִּי אֲמִי בַּר מִכְיָוִי שֶׁאֵין מִסְכְּכִין בְּשִׁבְרֵי כָּלִים אֵף שֶׁאֵינֶם
רֵאשִׁים לִקְבֵּל טוּמָאָה, מִחְצָלֵת שֶׁל שִׁפָּא – עֵשֶׂב הַצּוֹמַח לִיד הַיָּם,
וְשֶׁל גָּמִי – מִיָּן עֵשֶׂב, שִׁרְרִיָּה – אִם נִתְחַסְרָה וְנִשְׁאָר בָּהּ רֶק שְׁרִיפִים
וְאֵף עַל פִּי שְׁנִפְתָּהּ מְכַשְׁעוֹתָה לִקְבֵּל טוּמָאָה, שְׁהוּא שֶׁשֶׁה טַפְחִים
עַל שֶׁשֶׁה טַפְחִים, אֵין מִסְכְּכִין בָּהֶן כִּיּוֹן שֶׁכִּשְׁחִיו שְׁלָמִים הָיוּ רֵאשִׁים
לִקְבֵּל טוּמָאָה מִשְׁכָּב הָזֶב וְהַזֹּבָה, וּמִבּוֹאֵר כְּרַבִּי אֲמִי שֶׁכִּיּוֹן
שֶׁמִּתְחַלְתֵּם הָיוּ מִקְבָּלִים טוּמָאָה, אֵף שֶׁכִּשְׁנַחֲסוּר אֵין מִקְבָּלִים
טוּמָאָה אֵין מִסְכְּכִין בָּהֶם. מִמְּשִׁיכָה הַבְּרִייתָא: מִחְצָלֵת הַעֲשִׂיָּה מִן
הַקִּנְיָנִים, אִם גְּדוֹלָה הִיא, מִסְכְּכִין בָּהּ שֶׁסִּתְמָה עוֹמֶדֶת לְסִיכּוֹר וְאֵינָה
חֲשׂוֹבָה כְּכֵלִי. אֲבָל קָמָנָה שְׁעוֹמֶדֶת לְשִׁכִּיבָה חֲשׂוֹבָה כְּכֵלִי וְאֵין
מִסְכְּכִין בָּהּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֲמַר אֵף הִיא – מִחְצָלֵת גְּדוֹלָה סִתְמָה
עוֹמֶדֶת לְשִׁכִּיבָה וּמִקְבָּלַת טוּמָאָה, וְאֵין מִסְכְּכִין בָּהּ:

שְׁנִינוּ בַּמִּשְׁנָה: הַחוֹטֵט בְּגָדִישׁ לַעֲשׂוֹת לוֹ סוּכָה אֵינָה סוּכָה: אֲמַר
רַב הוֹנָא לֹא שָׁנוּ שֶׁפְּסוּלָה מִדִּין תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הַעֲשׂוֹי, אֲלָא כְּשֶׁאֵין
שָׁם מְקוֹדֵם חֲלָל בְּגוֹבָה טַפַּח בְּמִשְׁךְ – בְּאוּרֵךְ שֶׁבִּקְעָה טַפְחִים עַל
שְׁבַע טַפְחִים, שֶׁכִּיּוֹן שֶׁאֵין חֲלָל טַפַּח בִּשְׁעוֹר הַכֶּשֶׁר סוּכָה, אֵין עַל
הַגִּדִישׁ שֶׁם סֶכֶךְ, וְרַק ע"י שְׁחוּטָא אֲח"כ נַעֲשֶׂה סֶכֶךְ מֵאֵלָיו, וּפְסוּל
מִשּׁוּם 'תַּעֲשֶׂה' וְלֹא מִן הַעֲשׂוֹי. אֲמַר אֵל אִם מִתְחִילָה כְּשֶׁהַגִּדִישׁ אֶת
הַגִּדִישׁ יֵשׁ שָׁם חֲלָל טַפַּח בְּמִשְׁךְ שֶׁבִּקְעָה, וְנִמְצָא מִתְחִילָה הִיא עֲלִיו
שֶׁם סֶכֶךְ שִׁסְכֵּךְ עַל גְּבִי אוֹהֵל טַפַּח, וְאֵין פְּסוּלוֹ אֲלָא מִשּׁוּם שֶׁאֵין
לוֹ מִחִיצוֹת עֶשְׂרֵה טַפְחִים, הָרִי זֶה סוּכָה, וַיִּחְטוּט בְּגִדִישׁ כְּלָפִי
מַעֲלָה עַד שִׁיחָה חֲלָל בְּגוֹבָה עֶשְׂרֵה טַפְחִים שְׁהוּא שִׁיעוֹר סוּכָה,

שֶׁבִּדְפְנוֹת אֵין פְּסוּל שֶׁל תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הַעֲשׂוֹי. מוֹכִיחָה הַגִּמְרָא
כְּדָבָרֵי רַב הוֹנָא: תִּנְיָא נְמִי הָכִי, הַחוֹטֵט בְּגָדִישׁ לַעֲשׂוֹת לוֹ סוּכָה הָרִי
זֶה סוּכָה, וְלִכְאוּרָה קֶשֶׁה וְהָאֵין תֵּן בַּמִּשְׁנָתוֹ שֶׁאֵינָה סוּכָה, אֲלָא
לֹא צָרִיךְ לַחֲלֹק שֶׁבַּמִּשְׁנָתוֹ מְדוּבָר שֶׁלֹּא הִיא מִתְחִילָה חֲלָל טַפַּח
וְלֹא הִיא עַל הַגִּדִישׁ שֶׁם סֶכֶךְ, וְרַק בַּחֲטִיטוֹ נַעֲשֶׂה הַגִּדִישׁ סֶכֶךְ,
וּבְבְרִייתָא מְדוּבָר שֶׁמִּתְחִילָה הִיא חֲלָל טַפַּח וְכֹכֵר הִיא עַל הַגִּדִישׁ
שֶׁם סֶכֶךְ וּבַחֲטִיטוֹ רַק מוֹסִיף דְּפּוֹת, וְשִׁמְעָה מִיָּה בְּדָרְבַּי הוֹנָא,
מִסְכִּימָה הַגִּמְרָא: אֲבָן שְׁמַע מִיָּה.

אֵיכָא דְרַבִּי לִיָּה מִירְמָא – יֵשׁ שֶׁהִקְשׁוּ סְתִירָה, וְאִמְרוּ אֶת דִּינוֹ שֶׁל
רַב הוֹנָא בְּאוֹפֶן שֶׁל תִּירֹץ עַל קוֹשִׁיא: תֵּן הַחוֹטֵט בְּגָדִישׁ לַעֲשׂוֹת לוֹ
סוּכָה אֵינָה סוּכָה, וְהָאֵין תִּנְיָא הָרִי זֶה סוּכָה, וְעַל קוֹשִׁיא זֶה אֲמַר רַב
הוֹנָא לֹא קָשִׁיא, כָּאֵן – בְּבְרִייתָא מְדוּבָר בְּשִׁישׁ שֶׁם חֲלָל טַפַּח בְּמִשְׁךְ
שֶׁבִּקְעָה וּלְפִיכָךְ הַסוּכָה כְּשֶׁרָה, כָּאֵן – בַּמִּשְׁנָה מְדוּבָר בְּשִׁישׁ שֶׁם חֲלָל
טַפַּח בְּמִשְׁךְ שֶׁבִּקְעָה וּלְפִיכָךְ הַסוּכָה פְּסוּלָה וְכַפִּי שֶׁהִתְבָּאֵר:

מִשְׁנָה

הַמְשַׁלְשֵׁל דְּפָתָה – שֶׁאֵרֵךְ אֶת דְּפָתוֹת הַסוּכָה וְשֶׁלֶשֶׁם מְלִמְעָלָה –
סָמוּךְ לְסֶכֶךְ לְמִטָּה – כְּלָפִי מִטָּה, וְהִנֵּחַ רִיחֹ בֵּין דּוֹפֵן הַסוּכָה
לְקֶרֶק, אִם גְּבוּהָ מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טַפְחִים, הַסוּכָה פְּסוּלָה, כִּיּוֹן
שֶׁמִּחִיצָה תְּלוּיָה דִּהְיִינוּ שֶׁאֵינָה מְגִיעָה עַד הָאָרֶץ אֵינָה חֲשׂוֹבָה
מִחִיצָה. אֵךְ אִם הִנִּיחַ רִיחֹ פָחוֹת מִשְׁלֹשָׁה טַפְחִים, הַסוּכָה כְּשִׁירָה
מִדִּין 'לְבוֹד', שְׁרֹאִים אֲנוּ כֵּאִילוּ הַמִּחִיצָה נִמְשַׁכֶּת עַד הַקֶּרֶק. וְאִם
אֵרֵךְ אֶת הַמִּחִיצָה וְהִתְחִיל מְלִמְעָלָה – סָמוּךְ לְקֶרֶק לְמַעְלָה, וְאֵין
הַדּוֹפֵן מְגִיעַ לְסֶכֶךְ, אִם גְּבוּהָ עֲשָׂרָה טַפְחִים כְּשִׁיעוֹר מִחִיצָה, הַסוּכָה
כְּשִׁירָה, וְרֹאִים אֲנוּ כֵּאִילוּ הַמִּחִיצוֹת מְגִיעוֹת עַד הַסֶּכֶךְ מִדִּין 'גוֹד'
אֲסִיק מִחִיצָתָא, דִּהְיִינוּ שֶׁאֵנוּ מִמְשִׁיכִים וְמוֹעִלִים אֶת הַמִּחִיצָה עַד
הַסֶּכֶךְ. רַבִּי יוֹסִי אֲמַר, כְּשֶׁם שֶׁמְלִמְעָלָה לְמַעְלָה מְכַשְׂרִים אֲנוּ אֶת
הַסוּכָה אִם הַמִּחִיצָה בְּגוֹבָה עֲשָׂרָה טַפְחִים שְׁהוּא שִׁיעוֹר מִחִיצָה
וְאֵף שֶׁאֵין הַמִּחִיצָה מְגִיעָה לְסֶכֶךְ, כִּךְ מְלִמְעָלָה לְמִטָּה יֵשׁ לְהַכְשִׁיר
אֶת הַסוּכָה אִם הַמִּחִיצָה עֲשָׂרָה טַפְחִים וְאֵף שֶׁגְּבוּהָ מִן הָאָרֶץ יוֹתֵר
מִשְׁלֹשָׁה טַפְחִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵנוּ אֲמִירִים 'גוֹד אַחִית מִחִיצָתָא' לְהַמְשִׁיךְ
אֶת הַמִּחִיצָה עַד הָאָרֶץ.

גִּמְרָא

הַגִּמְרָא מְבָאֵרֶת אֶת מַחֲלּוֹקַת תַּנָּא קָמָא וְרַבִּי יוֹסִי: כָּמָא קְמִיפְלָגִי –
בְּמָה נִחְלָקוּ רַבֵּן וְרַבִּי יוֹסִי. מִר – רַבִּי יוֹסִי קָבַר מִחִיצָה תְּלוּיָה מְתִירָה
– מִחִיצָה שֶׁאֵינָה מְגִיעָה לְאָרֶץ, חֲשׂוֹבָה כְּמִחִיצָה גְּמוּרָה לְעֵנִין
סוּכָה מִשּׁוּם שֶׁאֲמִירִים 'גוֹד אַחִית מִחִיצָתָא' וְיָבַר – תַּנָּא קָמָא קָבַר
מִחִיצָה תְּלוּיָה אֵינָה מְתִירָה בְּסוּכָה וְאֵין אֲמִירִים בּוֹזֵג גוֹד אַחִית.
הַגִּמְרָא מְבִיאָה מַחֲלּוֹקַת נֹסֶפֶת לַגְּבִי 'מִחִיצָה תְּלוּיָה': תֵּן הָתֵם בּוֹד
שִׁבְיָן שְׁתֵּי חֲצִירוֹת שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים, חֲצִיו בַּחֲצֵר זֶה וְחֲצִיו בַּחֲצֵר
הָאֲחֵרָה, וְהַכּוֹתֵל שְׁבִין שְׁתֵּי חֲצִירוֹת עוֹבֵר עַל פִּי הַבּוֹר, לְדַעַת
ת"ק 'מִחִיצָה תְּלוּיָה' אֵינָה מִחִיצָה, וְעַל כֵּן אֵין מְלִמְעָלָה מִמֶּנָּה בְּשִׁבְתָּהּ,
שֶׁאֵין הַכּוֹתֵל שְׁבִין שְׁתֵּי חֲצִירוֹת מִתִּיר לְמַלְאוֹת מִים מִן הַבּוֹר,
שֶׁכִּאֲשֶׁר מְמַלֵּא הַמִּים בַּחֲצֵר זֶה נִמְשָׁכִים הַמִּים שְׁהִיוּ בַּחֲצֵר הַשְּׁנִיָּה
לְתוֹךְ חֲצֵר זֶה, וְנִמְצָא מִשְׁטַלְטֵל הַמִּים מִחֲצֵר חֲבִירוֹ לְחֲצִירוֹ, וְכֵל
זֶמֶן שֶׁלֹּא עִירְבוּ חֲצִירוֹת בֵּינֵיהֶם אֲסוּר מִדְּרַבְנָן לְטַלְטֵל בִּשְׁבַת
מִחֲצֵר לְחֲצֵר, אֲלָא אִם כֵּן עָשָׂה לָהּ בְּתוֹךְ חֲלָל הַבּוֹר מִחִיצָה
הַמְּפִרֶדֶת לְבַד מִכּוֹתֵל הַחֲצֵר, בְּגוֹבָה עֲשָׂרָה טַפְחִים, וְכִיּוֹן שֶׁנַּעֲשִׂית
הַמִּחִיצָה בְּשִׁבְלִי לְהַתִּיר אֶת טַלְטוּל הַמִּים, הִקְילוּ חֲכָמִים לְמַלְאֵה
מִים עַל יְדֵי מִחִיצָה זֶה אֵף שֶׁעֲדִיין מִשְׁטַלְטֵל הוּא מִחֲצֵר חֲבִירוֹ
לְחֲצִירוֹ, כִּיּוֹן שֶׁאֲמִירִים 'גוֹד אַחִית מִחִיצָתָא' וְכֵאִילוּ הַמִּחִיצָה
מְגַעַת עַד קֶרֶקֶת הַבּוֹר. וּמִחִיצָה זֶה אִפְשָׁר שֶׁתַּעֲמוּד בֵּין מְלִמְעָלָה,
כִּיּוֹן מְלִמְעָלָה בְּסָמוּךְ לְמִים שֶׁבְּבוֹר וְכִיּוֹן לְמַעְלָה מִן הַמִּים אֵךְ דּוּקָא
אִם הַמִּחִיצָה נִמְצָאֶת בְּתוֹךְ אוֹיָגוֹ – מִתַּחַת לְשִׁפְתֵי הַבּוֹר. רַבֵּן שְׁמַעוֹן
בֶּן גְּמְלִיאֵל אֲמַר שֶׁדְּרִין זֶה נִחְלָקוּ בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הֶלֶל,

סוכה. פרק ראשון – סוכה דף טז עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רש"י תוספות

חבילה – ביהו. ומפחתה חבילה – אם טמאה היא אין טבילה עולה לה אברים אברים אלא מתקנה ומטבילה. למסמכיהו אגודא – לקרבן אצל הכותל הרחב כמלא רוחב מטה, ונותן עצים מן הכרעים ולכותל למראשותיה ולמרגלותיה. ומשדא אשלי – ונותן חבלים ומסרג, וראויה למשכב ומטמא מדרס. שיפא = לישק"א. ושל גמי = יוניג"ק. שריה – כגון נפחתה ונשתירה בה. אף על פי –

שפוחתה עכשיו מכשיעור למטאה, דתנן (כלים 1 פרק כ"ז משנה ב): מפץ ששה על ששה. אין 2 מסבכין – והואיל ומבלי קאתו, ותחלתה היתה 3 מקבלת טומאת משכב חוב ודורה. גדולה 4 מסבכין בה – דלאו כלי הוא, דסתמא לסיכור. 5 אף היא מקבלת טומאה – קסבר: סתמא 6 לנשיבה, וכלי היא. אלא שאין שם חלל טפח – 7 גובה במאסך אורך ורחב שבעה טפחים כשיעור 8 סוכה. ובאשר כך הגדוש כל הגדוש על אותו 9 חלל, דעכשיו נעשה שם סכך מאלוי, ולא היה 10 עליו שם סכך מתחילה. אבל אם יש שם כ' – 11 חלל טפח – אהל הוא. נמצא שם סכך על אותו 12 גדוש, וכחשוט בו מלמטה למעלה עד שמגביה 13 את החלל לשיעור גובה עשרה – אין זו 14 עשייתה, שחרי אינו מתקן אלא הדיפנות, 15 ובדיפנות לא אמרינן תעשה ולא מן העשוי, והרי 16 היא כסוכה שפוחתה מעשרה, וחקק בה 17 והשלימה לעשרה. איבא דרבי לה מייבא – 18 לא מתני להא דרב הונא בלשון "לא שנו" 19 דלפרשי מתניתין, אלא רמי מתניתין מירמא 20 אברייא. ודבר הונא אשנריא אתמר. משנה 21 המשלשל – כל מלמעלה למטה קרי שלשל. 22 מלמעלה למטה – שהתחיל לארוג המחיצה 23 אצל הסכך ואורג ובא כלפי מטה. שלשה טפחים 24 פסולה – דהיינו כדי שיוחקר הגדי בבית ראש, 25 דאמרן: פסולה. מלמטה למעלה – שהתחיל 26 לארוג מלמטה סמוך לקרקע, ומגביה ועולה. 27 כיון שהגביה עשרה – כשדה, ואף על פי שלא 28 הגיע לסכך. רבי יוסי אומר כשם שמלמטה 29 למעלה – דיו באריגת עשרה. כך מלמעלה 30 למטה – דיו באריגת עשרה, ואפילו גבוהה 31 הרבה מן הארץ כשדה. וקסבר: מחיצה תלויה 32 עשרה מתרת. גמרא בור שבין שתי חצירות 33 – חציו בחצר זו וחציו בחצר זו, ומחיצה בין 34 החצירות, ומחלבת ותלויה על פי הבור, וכן 35 פתח בניהם לערב זו עם זו. אין ממלאין ממנה 36 – לא זו ולא זו, לפי שממי חצר זו מבאי לזו. 37 בין מלמטה – סמוך למים. בין מתוך אוגנו – 38 כלומר: בין מלמעלה רחוק מן המים. ובלבד 39 שתהא בתוך אוגן של בור, דכוחא מילתא 40 דבשביל אוגן המים נעשית. ומפרשין טעמא 41 בעירובין: שמחיצה תלויה מתרת במים, דקל 42 הוא שהקילו חכמים במים. אבל מחיצה החוצצת את החצירות ומחלבת על פי הבור, 43 שלא נעשה בשביל המים אינה מתרת, דאין מחיצה תלויה מתרת במים אלא הנעשית 44 בשביל להחיר מלוי המים, כגון מוטרטא שלמעלה מן הים. דתנן בעירובין (פ"ב) דערשין 45 לה מחיצה תלויה, וכגון זו שבתוך אוגן הבור. 46

דלא חוי' לא לעניים ולא לעשירים – ואפילו חישב עליהן – בטלה דעתו. והא דקרא ד'במים יובא' בדסוף פרשת שמעני חתיב גבי מקבלי כלי עץ 1 דמ', דהתם מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, כדפרשית פרק עשרים ושמונה דכלים. אבל 2 אם יש שם חלל טפח – מצוין למימור: רב הונא לטעמיה, דאמר לעיל (י"א) גבי בן סוכה לסוכה 3 טפח, ושמא מאן דאמר התם ארבעה – הכא מודה, דהא לשמואל דאמר התם עשרה חבא לא שייך. בין 4 מלמטה בין מתוך אוגנו – ויש ספרים שכתוב בהן: בין מלמטה, מתוך אוגנו. 5 ולא יתכן, דאם כן – מלמעלה היינו חוץ לבור, דאי בתוך הבור סמוך לשפתו – היינו מתוך אוגנו, ואם כן היינו כותל שביניהן, דקאמר ר' יהודה שמפסיקין בין שתי החצרות ומחלבת על 6 פי הבור. ועוד: דאם כן לא הוי למעלה דתנא קמא כגון למעלה דרבן שמעון בן גמליאל, דפליגי אמוראי פרק "כיצד משתתפין" (עירובין פ"א) דרב הונא אומר: למטה – למטה ממש, למעלה 7 – למעלה ממש, וזה חזו בבור. ורב יהודה אומר: למטה – למטה מן המים, ולמעלה – למעלה מן המים).

בית

מטה מוטמאת חבילה ומפחתה חבילה, דברי רבי 1 אליעזר. וחכמים אומרים: מוטמאת אברים ומפחתה 2 אברים. מאי ניהו? אומר רבי תנן אמר רבי: ארוכה 3 ושתי כרעים, קצרה ושתי כרעים. למאי הויא – 4 למסמכיהו אגודא ולמיתב עליהו, ומשדא אשלי. 5 גופא, אמר רבי אמי פר מביימי: ספקה בבליאי כלים 6 – פסולה. מאי בליאי כלים? אמר אביי: מטיילנות שאין 7 בהם שלש על שלש, דלא חיוין לא לעניים ולא 8 לעשירים. תניא פוותריה דרבי אמי פר מביימי: מחצלת 9 של שיפא ושל גמי, שיריה, אף על פי שגפחתו 10 מןשיעורה – אין מסבכין בהן. מחצלת הקנים, גדולה 11 – מסבכין בה, קטנה – אין מסבכין בה, רבי אליעזר 12 אומר: אף היא מקבלת טומאה, ואין מסבכין בה. 13 "החוטט בגדיש", אמר רב הונא: לא שנו אלא שאין 14 שם חלל טפח במשך שבעה, אבל יש שם חלל טפח 15 במשך שבעה – הרי זה סוכה. תניא גמי הכי: החוטט 16 בגדיש לעשות לו סוכה – הרי זה סוכה. והאנן תנן: 17 אינה סוכה! אלא לאו שמע מינה דדרב הונא, שמע 18 מינה. איבא דרבי ליה מירמא: תנן: החוטט בגדיש 19 לעשות לו סוכה אינה סוכה, והא תניא: הרי זו סוכה! 20 אמר רב הונא: לא קשיא; פאן – בשיש שם חלל טפח 21 במשך שבעה, פאן – בשאין שם חלל טפח במשך 22 שבעה. משנה המשלשל דפנות מלמעלה למטה, אם 23 גבוה מן הארץ שלשה טפחים – פסולה. מלמטה 24 למעלה, אם גבוה עשרה טפחים – פשרה. רבי יוסי 25 אומר: כשם שמלמטה למעלה עשרה טפחים, כך 26 מלמעלה למטה עשרה טפחים. גמרא בבאי 27 קמיפלגי? מר סבר: מחיצה תלויה מתרת, ומר סבר: 28 מחיצה תלויה אינה מתרת. תנן התם: בור שבין שתי 29 חצירות אין ממלאין ממנה בשבת אלא אם כן עשה 30 לה מחיצה עשרה טפחים, בין מלמעלה בין מלמטה, 31 בין בתוך אוגנו. רבן שמעון בן גמליאל אומר, 32 בית

טורה במקוה אף על גב דקרא ד'במים יובא' בדסוף פרשת שמעני חתיב גבי מקבלי כלי עץ 1 דכתיב: "מכל כלי עץ או בנד או עור או שק" – מכל מקום נפקא לן מאידך קרא, דכתיב 2 בפרשת מדין: "כל מעשה עוים וכל כלי עץ ותחתא" – דליכא למימר: מה מעשה עוים 3 משלטל מלא וריקן – דלא שייך למדרש הכי אלא גבי שק, שאין דרך לעשותו אלא מלא 4 וריקן, שעשוי לשאת בו משאות. דכרתיב (בראשית מב): "ולהשיב כספידם איש אל שקו".

טורה במקוה אף על גב דקרא ד'במים יובא' בדסוף פרשת שמעני חתיב גבי מקבלי כלי עץ 1 דכתיב: "מכל כלי עץ או בנד או עור או שק" – מכל מקום נפקא לן מאידך קרא, דכתיב 2 בפרשת מדין: "כל מעשה עוים וכל כלי עץ ותחתא" – דליכא למימר: מה מעשה עוים 3 משלטל מלא וריקן – דלא שייך למדרש הכי אלא גבי שק, שאין דרך לעשותו אלא מלא 4 וריקן, שעשוי לשאת בו משאות. דכרתיב (בראשית מב): "ולהשיב כספידם איש אל שקו".

— למעלה ממש, וזה חזו בבור. ורב יהודה אומר: למטה – למטה מן המים, ולמעלה – למעלה מן המים).

בית

מטה מוטמאת חבילה — משנה היא פרק שמונה עשר דכלים. ומטמאת חבילה — כשהיא 1 מחוברת יחד, אבל נתפרקה אבר אבר — אינה מקבלת טומאה אפילו בקצרה ושתי 2 כרעים. ומכל מקום מודה רבי אליעזר, שאם נתפרקה וחזר וחיברה — חזרת לטומאתה. 3 כדקאמר: ומטרת חבילה אם טמאה היא אין טבילה עולה לה אברים אברים, אלא נתקנה 4 ומטבילה. וחכמים אומרים: מטמאת אברים, 5 כדמסיק בארוכה ושתי כרעים. כן ריהטא דמתני 6 דכלים לבאורה. אבל בתוספתא דכלים לא 7 משמע הכי. דתניא: כיצד, ברע שפירשה מן 8 הארוכה עם הקצרה. רבי אליעזר אומר: הרי זה 9 חיבור, ואם הטבילה — אינה חוצצת. וחכמים 10 אומרים: אינו חיבור, ואם הטבילה חוצצת. ולפי 11 שיטת התוספ' דבי פירושא דמתניתין: ומטמאת 12 חבילה, דכשם כשכולה שלימה אם נטמא אחד 13 מאבריה נטמאת כולה — כך נמי כשפירש הברע 14 מן הארוכה, ועומדת עם הקצרה — חיבור הוא, 15 ואם נטמאת הברע נטמאת הקצרה. והיינו דקתני 16 בתוספתא: רבי אליעזר אומר: הרי זה חיבור 17 ומטרת חבילה, אם הטביל הברע והקצרה ביחד 18 אין הקצרה חוצצת עליה, כי הויא דלא חיצא 19 במטביל את השלימה. וחכמים אומרים: ומטמאת 20 אברים ולא חבילה, ואם נטמאת הברע — היא 21 טמאה ולא קצרה, ואינה חיבור כשלימה. והיינו 22 זה דקתני בתוספתא: וחכמים אומרים אינה חיבור, 23 ומטרת אברים. מטביל הברע בפני עצמה, ולא 24 חבילה, הברע עם הקצרה — שהקצרה חוצצת 25 עליה. ואינה כשלימה, דמטביל מטה שלימה, 26 אף על פי שלא פירקה — טהורה. 27 ומטרת חבילה — משמע דפשוטי כלי עץ 28 טמאין, כגון מטה דחויא למדרסות, 29 ואית להו טהרה במקוה. והא דמשמע פרק ר"ב 30 עקיבא" (שבת פ"א, ושם) דמפץ אין לה טהרה 31 במקוה — אומר רבינו תם: דהתם בשל שיפא ושל 32 גמי. והא דאמרינן פרק "כיצד הרגל" (בבא קמא 33 כ"ב, ושם) גבי מפץ וקמיתיה ליה בין לטומאת ערב 34 בין לטומאת שבעה, דמשמע שיש לו טהרה 35 לאחר שבעה: דאפילו באנו לפרש דלדין טומאת 36 שבעה קאמר, כלומר: להיות אב הטומאה משום 37 דאין לך דבר הטמא טומאת שבעה אלא אם כן 38 הוא אב הטומאה — מכל מקום אי לית ליה 39 טהרה במקוה — אין יכול לעשות אב הטומאה, 40 כדמוכח בשיליה עירובין (ק"ב), אלא צריך לומר 41 דהויא ברייתא דמפץ במת מנין — משמע דמיידי 42 ליה בכל מפץ, בין בשל עץ כגון מחצלת של 43 קנים, בין בשל שיפא וגמי. דייקין פרק "אמר רבי 44 עקיבא" (שבת דף פ"ד, פ"א) ממפץ של שיפא וגמי, 45 ובפרק "כיצד הרגל" (בבא קמא כ"ב), דייקין 46 ממפץ של עץ. והא דאית להו דפשוטי כלי עץ 47 טהרה במקוה אף על גב דקרא ד'במים יובא' בדסוף פרשת שמעני חתיב גבי מקבלי כלי עץ 48 דכתיב: "מכל כלי עץ או בנד או עור או שק" — מכל מקום נפקא לן מאידך קרא, דכתיב 49 בפרשת מדין: "כל מעשה עוים וכל כלי עץ ותחתא" — דליכא למימר: מה מעשה עוים 50 משלטל מלא וריקן — דלא שייך למדרש הכי אלא גבי שק, שאין דרך לעשותו אלא מלא 51 וריקן, שעשוי לשאת בו משאות. דכרתיב (בראשית מב): "ולהשיב כספידם איש אל שקו". 52

בית שמאי אומרים מלמעלה ובית הלל אומרים מלמטה – בכל הספרים גרסינן איפכא
בפרק "כיצד משתתפין" (עירובין פא,א).

פירוס סלקא דעתך מזהבין הביאום – והלא היה אסור להכניס ולהוציא! והא "הכל מודים" לא גרסינן, דמחיצה בלא גג לאו אהל הוא, ומחיצה כוז מותר לעשות

בשבת, כדאמרין בפרק "כל גנות" (עירובין צד,א)

אמר להו שמואל: נגידו לי גלימא. כך פירש

בקונטרס. ובכון כן בפרק "כל הכלים" (שבת

קכ"ה.) גבי פקק החלון, והאי חלון למעלה

בגג, אבל מן הצד – לא שייך אסור אהל.

והביא ראיא כמון כן מההיא ד"כל הגנות" דאמר

להו שמואל: נגידו לי גלימא, ואהדרניהו רב

לאפיה. ופרך לשמואל: למא לי למעבד הכי?

הא אמר: זה מטלטל עד עיקר המוחצתו ומשני

שמואל דעבד לצניעותא בעלמא. משמע דאם

היה שמואל אוסר כרב – נחא ליה במאי דעבד

שמואל הכי, ולא הוה קשיא ליה מדי היכי שרי

למעבד הכי, אלמא: לא חשיב אהל בדפנות מן

הצד, דהא לא קפיד רב על עשיית המחיצה,

אלא משום דקסבר אסור לטלטל הסדין לתוכה.

וקשיא לפרוש הקונטרס: מאי הקשה האר"ה הביאו

הסדינים? דלמא דרך מלבוש הביאום! ועוד קשה:

דלשון חלון שייך בכותל, ובגג – ארובה, כדתנן

(ביצה לה.ב.) "משילין פירות דרך ארובה", וכמו

"ארובות שבדלת" דפרק בתרא דיומא (ע"א).

– היינו בארובות שבגג, כמו "ארובות השמים"

(בראשית ז.) ועוד מוכח פרק "מי שהוציא דבר"

(עירובין מד.א ושם) דשייך מן הצד עשיית אהל.

גבי עשיית דופן, פריך: והא אתמר עלה הכל

מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה ביום טוב

ובפרק "כיצד משתתפין" (שם פ"ב.) גריס בקונטרס

כמו שכתוב בספרים: פירסו לכתחלה מי שרי?

האמר מר: הכל מודים שאין עושין אהל עראי

לכתחלה בשבת. ונראה לרבינו תם: דמן הצד נמי

שייך עשיית אהל, וכל היכא דאמרין דמחיצה

זו מועלת להתיר – חשיב עשיית אהל בתחלה,

כי דך דפרסו סדינן והוי כדופן שליש של סוכה

דחשבינן אהל, בפרק "מי שהוציא דבר" (עירובין

מד.א.) אבל דופן רביעי – אינה אלא תוספת

אחריה דבלאו הכי משתריא. ורב שהקפיד מחיצה

"כל גנות" (עירובין צד,א.) – אעשית בפרק

הקפיד, דלדידיה כיון דאסור לטלטל לא היה

לפרוש שם סדין בשבת, משום עשיית אהל. והא

דפריך שמואל: למא לי למעבד הכי, הא אמר:

זה מטלטל עד עיקר המחיצה – כל שכן דאם

היה אסור לטלטל דטפי הוי קשיא לן היכי שרי

למעבד הכי, אלא האמת מקשה. ומאן דשרי תוספת אהל –

נמי שרי, כדמוכח פרק "דמוצא תפילין" (שם ק"ב. ושם) גבי הנהו דיכרי דדוו בי רב הונא,

כימנא בעו טולא, בליליא בעו אירא, ולקמן פ' "הישן" (כ"ה.) גבי עובדא דרבי אליעזר

ששבת בסוכתו של (רבי יהודה) רביא אליעזר בקיסרי. **מהו** דתימא חד לבדו אמרינן תרי

לבדו לא אמרינן – ותימא: דהא נמי מלתא דפשיטא היא. דבמשיירין דלעיל (א,א.) קנה קנה

פחות משלשה, דרופן סוכה כדופן שבת! ושמא סלקא דעתך לחלק בין שתי לערב. ואין

להקשות: דתיסגי בשני חבלים שעוביין יתר מטפת, ואמרין לבדו, כדאשכחן פרק קמא

דעירובין (ט"ז.) דמקיפין בשלשה חבלים, והבא בשנים סגוי הא אמרינן הותם ולא התירו אלא בששירא. **כ"י**

בעי מחצלת שבעה ומשנה, ומעמידה בפחות משלשה סמוך לקרקע. כך פירש בקונטרס. אבל בכל הספרים גרסינן: מאי קא משמע לן דמשלשל דפנות מלמעלה למטה כר' יוסי. לפיכך

צריך לפרש דמעמידה למעלה בפחות משלשה סמוך לסכך, ואפילו בגוה הרבה מן הארץ – כשרה, כרבי יוסי דמתניתין, דאמר מחיצה תלויה מותרת. **פס** ארבעה – בהאי דמעמוד

שייך לשון פס, ולעיל דרחבה לגובה הדופן – שייך לשון מחצלת. **בפחות** משלשה סמוך לדופן – מצות סוכה בשתי דפנות, דשיטה וכולוהו אמוראי דלעיל בפירקין (ו"ב.) כרבנן

דאמרי: שתים כהלכתן, היינו כמין גאם, ואם האחת מן הדפנות שלימות ונתונה מורחית – מוקי לה להאי פס ארבעה ומשנה לצד דרום או לצד צפון בפחות משלשה לדופן מורחית,

ונחשב כסכותו, ויש כאן שתי דפנות שלימות. ותימא: למא לי פס ארבעה? יעשה פס שני טפחים, ויעמידנו סמוך לדופן, וירדקו שלשה טפחים פחות משנה, ויעמיד פס אחד של שני טפחים

ומשדור

בית שמאי אומרים: מלמעלה, ובית הלל אומרים:

מלמטה. אמר רבי יהודה: לא תהא מחיצה גדולה

מן הכותל שבעיה! אמר רבה בר בר חנה אמר רבי

יוחנן: רבי יהודה בשטת רבי יוסי אמרה, דאמר:

מחיצה תלויה מותרת. ולא היא, לא רבי יהודה סבר

לה פרבי יוסי, ולא רבי יוסי סבר לה פרבי יהודה. לא

רבי יהודה סבר לה פרבי יוסי – עד כאן לא קאמר רבי

יהודה הותם אלא בעירובי תצירות דרננן, אבל הכא

סוכה דאורייתא – לא. ולא רבי יוסי סבר לה פרבי

יהודה, עד כאן לא קאמר רבי יוסי הכא אלא בפסוקה,

דמצות עשה. אבל שבת דאסור סקילה – לא. ואם

האמר: מעשה שעשעו בצפורי על פי מי נעשה?

לא על פי רבי יוסי אלא על פי רבי ישמעאל פרבי

יוסי. ומאי מעשה? דכי אתא רב דימי אמר: פעם

אחת שקבחו ולא הביאו ספר תורה מערב שבת, למחר

פירסו סדינן על גבי העמודים והביאו ספר תורה,

וקראו בו. פירסו סלקא דעתך מזהבין הביאום בשבת?

אלא: מצאו סדינן פרוסין על גבי העמודים, והביאו

ספר תורה וקראו בו. אמר רב חסדא אמר אבימי:

מחצלת ארבעה ומשהו מתרת בפסוקה משום דופן.

הכי עבדי – תלי ליה באמצע, פחות משלשה למטה

ופחות משלשה למעלה, וכל פחות משלשה פלבוד

דמי. פשימא! מהו דתימא: חד לבדו – אמרינן, תרי

לבדו – לא אמרינן, קא משמע לן. מיתבי: מחצלת

שבעה ומשהו מתרת בפסוקה משום דופן! כי תניא

ההיא בסופה גדולה. ומאי קא משמע לן – דמשלשלן

דפנות מלמעלה למטה פרבי יוסי. אמר רבי יוסי:

פס ארבעה ומשהו מתיר בפסוקה משום דופן, ומוקים

ליה בפחות משלשה מפתחים סמוך לדופן, וכל פחות

משלשה סמוך לדופן פלבוד דמי. מאי קא משמע לן?

הא קא משמע לן: שיעור משך סוכה קטנה שבעה.

משנה

בסוכה גדולה – הגבוהה הרבה, שאין יכול לומר בה שני לבודין, הלכך בעי מחצלת

שבעה ומשהו, ומעמידה בפחות משלשה סמוך לסכך, דהויא לה מחיצה עשרה, ותו לא

איכפת לן אם תלויה היא. וקא משמע לן דמשלשלן מלמעלה למטה, כר' יוסי. **פס**

ארבעה ומשהו מתיר בסוכה – אם גבוה עשרה ורחבה ארבעה ומשהו. ומוקי לה בפחות

משלשה סמוך לדופן – השני במקצוע, וכי אמרינן לבדו – איכא דופן שבעה, וזה משך

סוכה קטנה, כדי דראשו ורובו.

משנה

בסוכה גדולה – הגבוהה הרבה, שאין יכול לומר בה שני לבודין, הלכך בעי מחצלת

שבעה ומשהו, ומעמידה בפחות משלשה סמוך לסכך, דהויא לה מחיצה עשרה, ותו לא

איכפת לן אם תלויה היא. וקא משמע לן דמשלשלן מלמעלה למטה, כר' יוסי. **פס**

ארבעה ומשהו מתיר בסוכה – אם גבוה עשרה ורחבה ארבעה ומשהו. ומוקי לה בפחות

משלשה סמוך לדופן – השני במקצוע, וכי אמרינן לבדו – איכא דופן שבעה, וזה משך

סוכה קטנה, כדי דראשו ורובו.

משנה

בסוכה גדולה – הגבוהה הרבה, שאין יכול לומר בה שני לבודין, הלכך בעי מחצלת

שבעה ומשהו, ומעמידה בפחות משלשה סמוך לסכך, דהויא לה מחיצה עשרה, ותו לא

איכפת לן אם תלויה היא. וקא משמע לן דמשלשלן מלמעלה למטה, כר' יוסי. **פס**

ארבעה ומשהו מתיר בסוכה – אם גבוה עשרה ורחבה ארבעה ומשהו. ומוקי לה בפחות

משלשה סמוך לדופן – השני במקצוע, וכי אמרינן לבדו – איכא דופן שבעה, וזה משך

סוכה קטנה, כדי דראשו ורובו.

משנה

בסוכה גדולה – הגבוהה הרבה, שאין יכול לומר בה שני לבודין, הלכך בעי מחצלת

שבעה ומשהו, ומעמידה בפחות משלשה סמוך לסכך, דהויא לה מחיצה עשרה, ותו לא

איכפת לן אם תלויה היא. וקא משמע לן דמשלשלן מלמעלה למטה, כר' יוסי. **פס**

ארבעה ומשהו מתיר בסוכה – אם גבוה עשרה ורחבה ארבעה ומשהו. ומוקי לה בפחות

משלשה סמוך לדופן – השני במקצוע, וכי אמרינן לבדו – איכא דופן שבעה, וזה משך

סוכה קטנה, כדי דראשו ורובו.

משנה

בסוכה גדולה – הגבוהה הרבה, שאין יכול לומר בה שני לבודין, הלכך בעי מחצלת

שבעה ומשהו, ומעמידה בפחות משלשה סמוך לסכך, דהויא לה מחיצה עשרה, ותו לא

איכפת לן אם תלויה היא. וקא משמע לן דמשלשלן מלמעלה למטה, כר' יוסי. **פס**

ארבעה ומשהו מתיר בסוכה – אם גבוה עשרה ורחבה ארבעה ומשהו. ומוקי לה בפחות

משלשה סמוך לדופן – השני במקצוע, וכי אמרינן לבדו – איכא דופן שבעה, וזה משך

סוכה קטנה, כדי דראשו ורובו.

משנה

בית שמאי אומרים מלמעלה – דיו אם עשאה מלמעלה מתוך אוגנו. מן הכותל שבעיה

– אותה הנעשית לחץ בין החצרות, ותלויה על פני פי הבור, ואף על פי שלא נעשית

בשביל המים. דקא סבר: מחיצה תלויה מותרת בחצרות אפילו כל טלטול. **בשית רבי**

יוסי – דמתניתין. לא רבי יהודה סבר לה כרבי יוסי – שתהא מחיצה תלויה מותרת

בסוכה, ולא רבי יוסי סבר לה כרבי יהודה בבדו

שתהא מותרת בשבת. דרבנן – הא דאסרינן

להביא מימי חצר זו לזו בלא עירוב – מדרבנן

הוא, דמדאורייתא לא מיתסר אלא מרשות

היחיד לרשות הרבים. אבל שבת דאסור סקילה

הוא – במלכותא דאורייתא מחמירין אפילו

במיד דרבנן דאית בה. ואם תאמר – כיון דרבי

יוסי לא סבר לה כרבי יהודה בשבת. מעשה

שנעשה בצפורי – שהתירו שם: אמר: מעשה על ידי

מחיצה תלויה, כדאמר רב דימי לקמיה. על פי

מי נעשה – והלא רבי יוסי ראש של ישיבת

ציפורי הוה, כדאמרין בסנהדרין (ל"ב.) "צדק

צדק תרדוף" – הלך אחד בית דין ופה, אחר רבי

יוסי לציפורי. לא על פי רבי יוסי נעשה – שכבר

נפטר. אלא על פי רבי ישמעאל בנו – ומאי

מעשה? דכי אתא רב דימי אמר: פעם אחת,

שכחו בצפורי ולא הביאו ספר תורה בערב

שבת. ושהיה דרכן להצניע ספר תורה בבתיים

מפני הנכרים, ואותו הבית שהניחו לתוכו? היה

בבית אחד שבחצר בית הכנסת, ובתים הרבה

היו פתוחין לחצר ולא עירבו. או שהיו חצרות

הרבה פתוחות לאותו מבוי, ובית הכנסת פתוח

לו. והיה ספי התורה בחצר שבנגד בית הכנסת,

ולא נשתתפו במבוי, ואסור להוציא מן החצרות

למבוי. ופרסו סדינן על גבי עמודים שהיו

לירוחב המבוי, וחלקו את המבוי ולא היו פתוחים

מן המחיצה ולפנים אלא בית הכנסת וחצר

שכנגדו, והביאו ספר התורה. שהרי שאר

החצרות נסתלקו, ואין אסור כאן. מריבן

הביאום – והלא היה אסור להכניס ולהוציא

והלא הכל מודים כ' – לא גרסינן, דמחיצה

בלא גג לאו אהל הוא. ומחיצה כוז מותר

לעשות, כדאמרין בפרק "כל גנות" (עירובין

צד,א.) אמר להם שמואל: נגידו לי גלימא. סדינן

פרוסינ – והיו בגדיו מן הארץ, דהוה ליה

מחיצה תלויה. מחצלת שרתבה ארבעה ומשהו

– וארכה באורך הדופן. מותרת בסוכה – אם

תולה אותה בארץ בפחות משלשה סמוך, לסכך

ופחות משלשה לקרקע. וכגון שאין הסוכה

גבוהה אלא עשרה מצומצמין. מחצלת שבעה

ומשהו – אלמא: חד לבדו אמרינן, ותו לא.

משנה

בסוכה גדולה – הגבוהה הרבה, שאין יכול לומר בה שני לבודין, הלכך בעי מחצלת

שבעה ומשהו, ומעמידה בפחות משלשה סמוך לסכך, דהויא לה מחיצה עשרה, ותו לא

איכפת לן אם תלויה היא. וקא משמע לן דמשלשלן מלמעלה למטה, כר' יוסי. **פס**

ארבעה ומשהו מתיר בסוכה – אם גבוה עשרה ורחבה ארבעה ומשהו. ומוקי לה בפחות

משלשה סמוך לדופן – השני במקצוע, וכי אמרינן לבדו – איכא דופן שבעה, וזה משך

סוכה קטנה, כדי דראשו ורובו.

משנה

בסוכה גדולה – הגבוהה הרבה, שאין יכול לומר בה שני לבודין, הלכך בעי מחצלת

שבעה ומשהו, ומעמידה בפחות משלשה סמוך לסכך, דהויא לה מחיצה עשרה, ותו לא

איכפת לן אם תלויה היא. וקא משמע לן דמשלשלן מלמעלה למטה, כר' יוסי. **פס**

ארבעה ומשהו מתיר בסוכה – אם גבוה עשרה ורחבה ארבעה ומשהו. ומוקי לה בפחות

משלשה סמוך לדופן – השני במקצוע, וכי אמרינן לבדו – איכא דופן שבעה, וזה משך

סוכה קטנה, כדי דראשו ורובו.

משנה

בסוכה גדולה – הגבוהה הרבה, שאין יכול לומר בה שני לבודין, הלכך בעי מחצלת

שבעה ומשהו, ומעמידה בפחות משלשה סמוך לסכך, דהויא לה מחיצה עשרה, ותו לא

איכפת לן אם תלויה היא. וקא משמע לן דמשלשלן מלמעלה למטה, כר' יוסי. **פס**

ארבעה ומשהו מתיר בסוכה – אם גבוה עשרה ורחבה ארבעה ומשהו. ומוקי לה בפחות</

סוכה דף טז עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שישי) רכה

תלויים באויר וגבוהים מן הארץ יותר משלשה טפחים, התיירו
לטלטל על ידי 'מחיצה תלויה'. מבררת הגמרא: פירסו פקקא דעמך
– איך אפשר שהביאו את הסדינים ופירסו אותם בשבת, וכי מהיכן
הביאום בשבת, הלא אסור להכניס ולהוציא בשבת מרשות
לרשות ואיך הביאו את הסדינים, הרי כדי לפרוס בשבת יש צורך
להביא אותם ממקום אחר מחוץ לחצר. אלא מבארת הגמרא
שהמעשה היה שפצצו סדינים שכבר היו פרוסין על גבי הקמזורים
מערב שבת, וסמכו עליהם והביאום ספר תורה וקראו בו.
אמר רב חסדא אמר אבימי, מהצלת שרחבה ארבעה ומשהו טפחים
ומעמידה לדופן הסוכה, וארכה כאורך הדופן, מתרת בסוכה משום
דופן כאילו היה כאן דופן של עשרה טפחים. מבאר רב חסדא היכי
עבדי – באיזה אופן ניחנה בכדי שתהיה כדופן שלמה, תלי ליה
באמצע גובה הסוכה באופן שיהיה פחות משלשה טפחים מן
המחצלת ולמטה, ופחות משלשה מן המחצלת ולמעלה עד הסכך,
וכל פחות משלשה בלבד דמי ולכן אנו רואים את האויר שבין
המחצלת לקרקע ובין המחצלת לסכך כסתום, וחרי לנו מחיצה
בגובה עשרה טפחים. מקשה הגמרא: פשיטא – הרי דין 'לבד'
פשוט וידוע לנו מכמה משניות, ומה חידש רב חסדא בדין זה.
מתרצת הגמרא: מהו דתקא – לולי דברי רב חסדא היינו אומרים
שהו לבדו אמרינן – באופן שדי בלבד אחד להתיר את הסוכה
נאמרה ההלכה להכשיר הסוכה על ידי לבד, אך תרי לבד לא
אמרינן להכשיר הסוכה על ידיהם, קא משמע לן רב חסדא שאף
באופן שנצרכים לשני לבד נאמרה ההלכה להכשיר הסוכה על
ידיהם.
מקשה הגמרא: מיתבי, שנינו בברייתא מהצלת הרחבה שבעה
ומשהו מתרת בסוכה משום דופן, ומעמיד המחצלת פחות
משלשה טפחים מן הקרקע או מן הסכך, ומכשיים את הסוכה על
ידי 'לבד' להמשיך את הדופן עד הקרקע או עד הסכך. וממה
שהצריכה הברייתא מחצלת שבעה ומשהו, ולא אמרה חידוש
יותר גדול שאף במחצלת ארבעה ומשהו ניתרת הסוכה. על ידי
שני לבד, משמע שאכן אי אפשר להכשיר הסוכה על ידי שני
לבד. מתרצת הגמרא: כי תניא התיא בסוכה גדולה – הגבוהה
הרבה יותר מעשרה טפחים, שבוה אי אפשר להכשיר על ידי לבד
משני צדדים, שהרי אם תהיה פחות משלשה טפחים מן הקרקע,
הרי לצד הסכך הוא רחוק יותר משלשה טפחים, וכן להיפך, אמנם
בסוכה שגובהה אינו אלא עשרה טפחים, די במחצלת ארבעה
ומשהו להתירה על ידי לבד משני צדדים כדברי רב חסדא.
שואלת הגמרא ופאי קא משמע לן – מה הברייתא מחדשת בדין
זה, הרי כבר שנינו במשנתנו שהסוכה כשרה על ידי גובה עשרה
טפחים. מבארת הגמרא: כוונת הברייתא שמניח את המחצלת
בפחות משלשה סמוך לסכך, וכיון שמדובר בסוכה גבוהה אין
המחצלת מגיעה עד הקרקע, ומשמיעה הברייתא דמשלשלין
דפנות מלמעלה למטה ברכי יוסי שמכשיר גם מחיצה תלויה.
הגמרא מביאה דין נוסף בהכשר המחיצות: אמר רבי אמי, פס
שגובהו כגובה הסוכה, ורחב ארבעה ומשהו טפחים, מתיר בסוכה
משום דופן של שבעה טפחים כשיעור הכשר סוכה, ומוקים ליה –
מעמידו לפס בפחות משלשה טפחים סמוך לדופן וכל פחות
משלשה סמוך לדופן בלבד דמי, ועל ידי כך רואים אנו את הדופן
כאילו הוא רחב שבעה טפחים. מקשה הגמרא: מאי קא משמע לן
רבי אמי בדין זה, הרי דין לבד פשוט לנו כבר מכמה משניות.
מתרצת הגמרא: אין כוונת רבי אמי לעצם הדין שאומרים לבד,
אלא הא קא משמע לן ששיעור משך סוכה קטנה שבעה – שיעור
אורך ורוחב של סוכה המצומצמת הוא שבעה על שבעה טפחים.
ועל כן די בפס ארבעה טפחים ומשהו להכשיר את הסוכה:

בית שמאי אומרים די שיעמיד את המחיצה מלמעלה בתוך אוגן
הבור וכדעת תנא קמא, ובית הלל אומרים אין המחיצה מתירה
אלא אם כן הניחה מלמעלה בסמוך למים, שרק באופן זה יש היכר
שהמחיצה נעשית לצורך טלטול המים. אמר רבי יהודה לא תהא
מחיצה הנעשית בתוך הבור גדולה מן הכותל שפניניה – אין צריך
מחיצה שנעשתה לשם היתר טלטול המים ודי במחיצת הכותל
שבין החצירות ואף שהיא תלויה על פני פי הבור הרי היא מתירה
גם לטלטל את המים, ש'מחיצה תלויה' נחשבת כמחיצה גמורה.
אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, כיון שהתבאר שדעת רבי
יהודה ש'מחיצה תלויה' מתירה בכל אופן ולא דווקא במים, רבי
יהודה בשית רבי יוסי אמרה – הרי הוא סובר כדעת רבי יוסי
במשנתנו דאמר מחיצה תלויה מתרת בסוכה ולא דווקא במים.
דוחה הגמרא: ולא היא – אין דברי רבי יהודה ורבי יוסי תלויים זה
בוה, לא רבי יהודה שהתיר למלאות מים על ידי הכותל העובר בין
החצירות סבר לה ברכי יוסי להתיר את הסוכה על ידי 'מחיצה
תלויה', ולא רבי יוסי סבר לה ברכי יהודה להתיר למלאות מים מן
הבור על ידי הכותל שבין שתי החצירות. מבארת הגמרא את
החילוק שבין שתי ההלכות: לא רבי יהודה סבר לה ברכי יוסי,
משום שעד כאן לא קאמר רבי יהודה התיא אלא בעירובי חצירות
דרבנן – שמאורייתא אין איסור לטלטל אלא מרשות היחיד
לרשות הרבים, ואיסור הטלטול מחצר לחצר בלא עירוב אינו
אלא מדרבנן, לפיכך הקיל בזה רבי יהודה להתיר על ידי 'מחיצה
תלויה', אבל תהא גבי סוכה שהיא דאורייתא, לא מתיר רבי יהודה
על ידי 'מחיצה תלויה', ולא רבי יוסי סבר לה ברכי יהודה להתיר
למלאות מים בשבת מן הבור, משום שעד כאן לא קאמר רבי יוסי
התיא אלא בסוכה דאינה חמורה כל כך שהרי אין בה אלא מצות
עשה, אבל שבת דאיסור סקילה לא – אבל גבי שבת החמורה יותר
שהעובר על מלאכות שבת הרי הוא חייב סקילה, החמירו רבנן
בכל דיניה אף שאינם אלא דרבנן, ולפיכך אין מחיצה תלויה
מועילה לענין טלטול מחצר לחצר, שכל שתיקנו חכמים כעין
דאורייתא תיקנו.
מקשה הגמרא: ואם תאמר לפי מה שביארנו שרבי יוסי אינו מתיר
בשבת על ידי 'מחיצה תלויה' אף באיסורים דרבנן, אם כן מעשה
שנעשה בציהורי שהתירו שם לטלטל על ידי 'מחיצה תלויה' כמו
שיתבאר להלן, על פי מי נעשה – הרי רבי יוסי היה ראש ישיבת
ציהורי ובודאי נעשו הדברים על פיו, ואם כן מוכח שרבי יוסי סובר
כרבי יהודה ומתיר לטלטל בשבת על ידי מחיצה תלויה. דוחה
הגמרא: לא על פי רבי יוסי נעשה היתר זה שכבר נפטר בזמן ההוא,
אלא על פי בנו רבי ישמעאל ברכי יוסי שסבר מחיצה תלויה מתרת
לטלטל בשבת, אך אביו רבי יוסי לא התיר אלא בסוכה. ופאי
מעשה – מה היה המעשה שבו התירו טלטול על ידי 'מחיצה
תלויה', דכי אתא רב דימי – כאשר בא רב דימי מארץ ישראל
לבבל אמר, פגע אחת שבתו ולא הביאו ספר תורה מהבית שהיה
מוצנע בו מפני הנכרים מערב שבת לבית הכנסת, והבית שבו ספר
התורה היתה בחצר שכנגד בית הכנסת, ופתחו למבוי שבו בית
הכנסת וחצרות נוספות, וכיון שלא עשו שיתופי מבואות אסור
היה לטלטל ולהוציא את ספר התורה מן החצר לבית הכנסת
בשבת, ולכן למחר – בשבת הביאו סדינים ופירסו הסדינים על גבי
הקמזורים שהיו שם לרוחב המבוי, וכך עשו מחיצה בין שאר
החצירות הפתוחים למבוי לבין החצר שבה היה מונח הספר תורה,
באופן שגם בית הכנסת היה לפנים מן המחיצה, ונמצא שלא היה
ברשות בית הכנסת אלא חצר אחת, והביאו ספר תורה וקראו בו,
שבמבוי שאין בו אלא חצר אחת ומותר לבני החצר לטלטל במבוי
בלא שיתוף, ובית הכנסת עצמו אינו אסור בטלטול כיון שאין בו
דיוקין. ואף על פי שסדינים אלו לא הגיעו עד הארץ אלא היו

משנה

הַרְחִיק אֶת הַסִּיבּוֹף מִן הַדְּפֻנוֹת וְהִנִּיחַ חֹלֶל רֵיק בֵּינֵיהֶם, בְּרוּחָב או
בְּאוֹרֶךְ הַסּוּכָה, אִם יֵשׁ בַּחֲלָל זֶה שְׁלֹשָׁה טַפְחִים, הַסּוּכָה פְּסוּלָה,
שְׂכִינָן שֶׁהָאוֹיֵר מִפְּרִיד בֵּין הַדְּפֻנוֹת לִסְכָךְ, לֹא נֹאמַר בּוּ דִין דּוֹפֵן
עֲקוּמָה לְהַכְשִׁיר אֶת הַסּוּכָה, וְנִמְצָאת סוּכָה זוֹ לֹלָא דְפֻנוֹת. אוֹלָם
אִם יֵשׁ בַּחֲלָל פָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה טַפְחִים, אוֹמְרִים 'לְבֹדוּ' וְנִחְשֵׁב הַחֲלָל
כְּאִילוּ סִתּוּם בִּסְכָךְ כִּשְׂרָה, וְהַסּוּכָה כְּשִׂירָה. בֵּית שְׁנַפְתָּה גִּגּוּ
בְּאַמְצֵעוּ רַחוּק מִן הַדְּפֻנוֹת וְנוֹצַר בּוּ חֲלָל כְּמִין אֲרוּבָה, וְסִיכָךְ עַל
גָּבִי – עַל גִּבּוֹ אוֹתוֹ מִקּוֹם שְׁנֹחֵר הֶגֶג, וְנִמְצָא שֶׁתִּקְרָת הַבֵּית שֶׁהָיָה
סִכָךְ פְּסוּל מִפְּרִידָה בֵּין הַסְכָךְ לְדְפֻנוֹת, אִם יֵשׁ מִן הַבּוֹתֵל לְסִיבּוֹף
אַרְבַּע אַמּוֹת בְּתִקְרַת הַבֵּית, הַסּוּכָה פְּסוּלָה, מִשּׁוּם שֶׁבִּמְרַחֵק כֹּזֵה
לֹא נֹאמַר דִּין דּוֹפֵן עֲקוּמָה וְנִמְצָא שֶׁהַדְּפֻנוֹת רַחוּקִים מִהַסְכָךְ הַכֶּשֶׁר
וְאֵין דְּפֻנוֹת לִסּוּכָה. אוֹלָם אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת
כִּשְׂרָה, מִשּׁוּם שֶׁהִלְכָה לְמִשְׁה מַסִּינִי שַׁעַד אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹמְרִים
דּוֹפֵן עֲקוּמָה דְּהֵיִינוּ שְׂרוּאִים אֶת תִּקְרַת הַבֵּית כְּאִילוּ הוּא הַמְשֻׁכּוּ
שֶׁל הַדּוֹפֵן, וְנִמְצָאוּ הַדְּפֻנוֹת מְגִיעוֹת עַד לִסְכָךְ הַכֶּשֶׁר. וְכֵן הַמְסַכָּה
עַל גִּבּי כֹל הָאוֹיֵר שֶׁל חֲצֵר שְׁהִיא מוֹקֶפֶת בְּתִים מִשְׁלֵש רִחוּתֶיהָ
וּמִבְתִּים אֵלּוּ יוֹצֵאת אֶבְסָרָה – כְּמִין גִּג הַבּוֹלֵט מִן דְּפֻנוֹת הַבְּתִים
לְתוֹךְ הַחֲצֵר. אִם הֶאֱכִסְדֶּרָה רַחְבָּה אַרְבַּע אַמּוֹת, הַסּוּכָה פְּסוּלָה,
מִשּׁוּם שֶׁאֵין כָּאֵן דִּין דּוֹפֵן עֲקוּמָה. וְאִם רַחְבָּה פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת,
כִּשְׂרָה, מִדִּין דּוֹפֵן עֲקוּמָה. וְכֵן סוּכָה גְּדוּלָּה שִׁישׁ בִּסְכָךְ הַכֶּשֶׁר לְבֹדוּ
שִׁיעוֹר סוּכָה, שֶׁהִקְפִּיפוּהָ בֵּין הַדְּפֻנוֹת לִסְכָךְ הַכֶּשֶׁר, בְּדָבָר שְׁאֵין
מְסַכְכִּין בּוּ – כְּגוֹן שֶׁסִּידֵן שֶׁהוּא דְּבַר הַמִּקְבֵּל טוּמְאָה. אִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן
– תַּחַת הַסְכָךְ הַפְּסוּל רֹחוּב אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁמִּפְּרִיד בֵּין הַדְּפֻנוֹת לִסְכָךְ
הַכֶּשֶׁר, הַסּוּכָה פְּסוּלָה, מִשּׁוּם שֶׁאֵין כָּאֵן דִּין דּוֹפֵן עֲקוּמָה. אוֹלָם
אִם יֵשׁ תַּחַת הַסְכָךְ הַפְּסוּל פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, הַסּוּכָה כִּשְׂרָה,
מִדִּין דּוֹפֵן עֲקוּמָה.

גמרא

מקשה הגמרא: כָּל הֵנִי לָמָּה לִי – מדוע כפל התנא את דין דופן
עקומה בשלושת האופנים המבוארים במשנה, הלא די שיאמר
התנא אופן אחד של דופן עקומה ומוזה נלמד לשאר האופנים.
מתרצה הגמרא: צָרִיכָא – צריך התנא להשמיענו את כל האופנים,
לפי שבכל אחד יש חידוש שאי אפשר ללמוד מהאופן השני.
מבאת הגמרא: דָּאִי אֲשֶׁמַּעֲיָן הַתְּנָא דִּין דּוֹפֵן עֲקוּמָה רַק בְּבֵית
שְׁנַפְתָּה, הִיא מִקּוֹם לֹמֵר שְׂדוּקָא בֹזֵה אוֹמְרִים דּוֹפֵן עֲקוּמָה מִשּׁוּם
הַדְּנִי – אֵלּוּ הַמְּחִיצוֹת שֶׁאֵנוּ רֹצִים שִׁיכְשִׁירוּ אֶת הַסּוּכָה עַל יְדֵי
דּוֹפֵן עֲקוּמָה, לְבֵית עֲבִידִין – לְצוֹרֵךְ פְּנִים הַבֵּית עֲשׂוּיָתוֹ, וְכִיּוֹן
שֶׁהַבֵּית נַעֲשֶׂה סוּכָה, יְכוּלִים הַדְּפֻנוֹת לְשַׁמֵּשׁ כְּמַחֲצוֹת לִסּוּכָה עַל
יְדֵי דּוֹפֵן עֲקוּמָה, אֲבָל בְּאוֹפֵן שֶׁל חֲצֵר הַמוֹקֶפֶת אֶבְסָרָה, הַמְּחִיצוֹת
אֵלּוּ שֶׁאֵנוּ רֹצִים לְהַחֲשִׁיבֵם לְדְפֻנוֹת הַסּוּכָה, לָאִי לְאַבְסָרָה עֲבִידִי
– לֹא נַעֲשׂוּ לְצוֹרֵךְ הָאֶבְסָרָה שֶׁהִיא מְחוּץ לְבֵית אֵלּא לְצוֹרֵךְ פְּנִים
הַבֵּית נַעֲשׂוּ, אִימָא שְׁלֹא נִכְשִׁיר אֶת הַסּוּכָה עַל יְדֵיהֶם מִדִּין דּוֹפֵן
עֲקוּמָה, צָרִיכָא – לִכְךָ הוּצָרָה לִשְׁנוֹת דִּין דּוֹפֵן עֲקוּמָה גַּם
בְּאֶבְסָרָה. וְכֵן אִי אֲשֶׁמַּעֲיָן הַתְּנָא הֵנִי תִּרְתִּי אוֹפְנִים דְּהֵיִינוּ בֵּית
שְׁנַפְתָּה וְחֲצֵר הַמוֹקֶפֶת אֶבְסָרָה, הִיא מִקּוֹם לֹמֵר שְׂדוּקָא בְּאוֹלָם
נֹאמַר דִּין דּוֹפֵן עֲקוּמָה מִשּׁוּם דְּסִכְכָּן – הַסְכָךְ הַפְּסוּל הַמִּפְסִיק בֵּין
הַדְּפֻנוֹת לִסְכָךְ הַכֶּשֶׁר, סִכְכָךְ בְּשֵׁר הוּא – עֲשׂוּי מִמֵּין הַכֶּשֶׁר לְסִיכּוֹר,
אֵלּא שְׁפִסּוּל מִשּׁוּם 'תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הַעֲשׂוּי' מִשּׁוּם שֶׁלֹּא הִנּוּחַ לִשְׁם
סוּכָה, אֲבָל בְּאוֹפֵן שֶׁל סוּכָה גְּדוּלָּה שֶׁהִקְפִּיפוּהָ בְּדָבָר שְׁאֵין מְסַכְכִּין
בּוּ שֶׁהַפְּסוּל הוּא מִשּׁוּם דְּסִכְכָּה הַמִּפְסִיק בֵּין הַסְכָךְ לְדְפֻנוֹת מִין סִכְכָךְ
פְּסוּל הוּא – כְּגוֹן דְּבַר הַמִּקְבֵּל טוּמְאָה, אִימָא שְׁלֹא נֹאמַר בֹּזֵה דִּין

דופן עקומה, לִכְךָ צָרִיכָא לְתַנָּא לְחַדֵּשׁ שְׁגֵם בְּאוֹפֵן זֶה נֹאמַר דּוֹפֵן
עֲקוּמָה.
אֲמַר רַבָּה, אֲשַׁבְּחָתִּינָהּ – מִצָּאתִי לְרַבֵּן דְּבִי רַב – תַּלְמִידִי בֵּית
מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַב, דִּרְתִּי וְקָאֲמַרִי בְּשֵׁם רַב, סוּכָה שִׁישׁ בַּה שֶׁלֵּשׁ
דְּפֻנוֹת בְּלֹבֵד, וְאוֹיֵר מְהֻלָּךְ עַל פְּנֵי כֹל הַסּוּכָה מְדוּפֵן אֲמַצְעִי עַד
פֶּתַח הַסּוּכָה, פּוֹסֵל אֶת הַסּוּכָה בְּשְׁלֹשָׁה טַפְחִים, שְׂכִינָן שִׁישׁ בְּאוֹיֵר
רֹחוּב שֶׁלֵּשָׁה טַפְחִים הִרִי הוּא מְפַסֵּיק בֵּין שְׁנֵי חֻלְקֵי הַסּוּכָה, וְנִמְצָא
שֶׁאֵין בְּשׁוּם חֻלְקֵי שֶׁל הַסּוּכָה שֶׁלֵּשׁ דְּפֻנוֹת. וְאִילוּ סִכְכָךְ פְּסוּל
הַמְהֻלָּךְ עַל פְּנֵי כֹל הַסּוּכָה מְדוּפֵן אֲמַצְעִי עַד פֶּתַח הַסּוּכָה, פּוֹסֵל
אֶת הַסּוּכָה רַק בְּאַרְבַּעַת טַפְחִים. וְאִמָּיָא לְהוּ אֲנָא – הִקְשָׁה רַבָּה
לְתַלְמִידִי רַב, אֲוִיר דְּפּוֹסֵל בְּשְׁלֹשָׁה טַפְחִים מְנָא לְבּוּ – מִנִּין לְכֶם
דִּין זֶה שֶׁאֲוִיר פּוֹסֵל אֶת הַסּוּכָה בְּשִׁלְשָׁה טַפְחִים, מִמִּשְׁתַּיְנִי, דִּתְנֵן
שֶׁאִם הַרְחִיק אֶת הַסִּיבּוֹף מִן הַדְּפֻנוֹת שְׁלֹשָׁה טַפְחִים פְּסוּלָה מִשּׁוּם
שֶׁהָאוֹיֵר מִפְּרִיד בֵּין הַדְּפֻנוֹת לִסְכָךְ, אִם כֵּן יֵשׁ לְלַמּוֹד שֶׁסִכְכָךְ פְּסוּל
נִמִּי לֹא לִפְסוּל אֲבָל בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, דִּתְנֵן בְּהַמְשָׁךְ הַמִּשְׁנָה בֵּית
שְׁנַפְתָּה וְסִיכָךְ עַל גָּבִי, אִם יֵשׁ בֵּין הַסִּיבּוֹף לְבּוֹתֵל אַרְבַּע אַמּוֹת
פְּסוּלָה, וּמוֹכַח שֶׁסִכְכָךְ פְּסוּל פּוֹסֵל רַק בְּאַרְבַּע אַמּוֹת וְלֹא בְּאַרְבַּעַת
טַפְחִים. וְאֲמַרְוּ לִי – תִּירְצוּ תַּלְמִידִי רַב לְרַבָּה, בְּרַ מִינָה דְּהֵיִיא –
אֲכֵן כֹּל סִכְכָךְ פְּסוּל פּוֹסֵל בְּאַרְבַּעַת טַפְחִים, אֵלּא שְׂדִין מִשְׁתַּיְנִי
שְׁפּוֹסֵלֶת רַק בְּאַרְבַּע אַמּוֹת שׁוֹנָה מִכֹּל סִכְכָךְ פְּסוּל, דְּרַב וְשִׁמְוֵאל
אֲמַרְוּ תִּרְוִיחֵיהּ שְׁטַעַם מִשְׁתַּיְנִי הוּא מִשּׁוּם שְׂמַדִּין דּוֹפֵן עֲקוּמָה נִנְעוּ
בָּהּ – כִּיּוֹן שֶׁהַסְכָךְ הַפְּסוּל עוֹמֵד בְּסוּמּוֹךְ לְדְפֻנוֹת וְלֹא בְּאַמְצֵעוּ
הַסּוּכָה הַכְּשִׁירוּ אֶת הַסּוּכָה מִדִּין דּוֹפֵן עֲקוּמָה דְּהֵיִינוּ שְׁנַחֲשֵׁב
כְּאִילוּ הַדּוֹפֵן מִמְשִׁיכָה עַד הַסְכָךְ הַכֶּשֶׁר, אוֹלָם סִכְכָךְ פְּסוּל שֶׁהִנִּיחוּ
בְּאַמְצֵעוּ הַסּוּכָה רַחוּק מִהַדְּפֻנוֹת יוֹתֵר מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁאִי אֶפְשָׁר
לְהַכְשִׁירוּ מִשּׁוּם דּוֹפֵן עֲקוּמָה, פּוֹסֵל בְּאַרְבַּעַת טַפְחִים כְּדַבְרִי רַב.
חֹזֵר רַבָּה וְהִקְשָׁה לְתַלְמִידִי רַב: וְאִמָּיָא לְהוּ אֲנָא, לְדַבְרִיכֶם שֶׁאֲוִיר
חֲמוּר יוֹתֵר מִסְכָךְ פְּסוּל, קִשְׁה, מָה אִילוּ אִימָא בְּסוּכָה סִכְכָךְ פְּסוּל
פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת טַפְחִים, וְיִצְדַּק הַסְכָךְ הַפְּסוּל יֵשׁ גַּם אֲוִיר פָּחוֹת
בְּשְׁלֹשָׁה טַפְחִים, מָאִי – מַה יְדִידָה דִּינָה שֶׁל סוּכָה זוֹ לְדַבְרִיכֶם, וְדָאִי
בְּשִׁירָה הִיא, מִשּׁוּם שֶׁאֵין הָאוֹיֵר מְצַטְרֵף לִסְכָךְ הַפְּסוּל לְפִסּוּל אֶת
הַסּוּכָה. וְאוֹלָם אִם מְלִיָּה לְמִקּוֹם הָאוֹיֵר שֶׁבְּצֵד הַסְכָךְ הַפְּסוּל
בְּשִׁפּוּדִין – שֶׁהֵם פְּסוּלִים לְסִיכּוֹר, מָאִי, וְדָאִי שְׁפִסּוּלָה, מִשּׁוּם
שֶׁמְצַטְרֵפִים הַשְּׁפוּדִין לִסְכָךְ הַפְּסוּל וְנִמְצָא שִׁישׁ סִכְכָךְ פְּסוּל יוֹתֵר
מֵאַרְבַּעַת טַפְחִים. וְקִשְׁה כִּיִּצֵּד יִתְכֵן לֹמֵר כֵּן, הָאֵם לֹא יִהְיֶה אֲוִיר
הַחֲמוּר שְׁפִסּוּל בְּשְׁלֹשָׁה טַפְחִים, בְּסִכְכָךְ פְּסוּל הִקֵּל שְׁפִסּוּל רַק
בְּאַרְבַּעַת טַפְחִים, וְאִם סִכְכָךְ פְּסוּל הִקֵּל מְצַטְרֵף לְאַרְבַּעַת טַפְחִים
לְפִסּוּל, כֹּל שֶׁכֵּן שֶׁמְצַטְרֵף הָאוֹיֵר הַחֲמוּר לִסְכָךְ הַפְּסוּל בְּכַדִּי לְפִסּוּל
אֶת הַסּוּכָה. וְאֲמַרְוּ לִי תַלְמִידִי רַב, אִי הֵנִי, לְדִידֵךְ נִמִּי דְּאַבְסָרָה –
לְשִׁיתֵךְ שֶׁסִכְכָךְ פְּסוּל פּוֹסֵל בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, גַּם קִשְׁה קוֹשִׁיא זֶה, מָה
אִילוּ אִימָא – אִילוּ יֵשׁ בְּסוּכָה סִכְכָךְ פְּסוּל פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת,
וּבְסוּמּוֹךְ לֹזֶה יֵשׁ אֲוִיר פָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה טַפְחִים, מָאִי – מַה דִּינָה שֶׁל
הַסּוּכָה, וְדָאִי בְּשִׁירָה, הִיא מִשּׁוּם שֶׁאֵין הָאוֹיֵר וְהַסְכָךְ הַפְּסוּל
מְצַטְרֵפִים לְפִסּוּל אֶת הַסּוּכָה. וְאוֹלָם אִם מְלִיָּה לְמִקּוֹם הָאוֹיֵר
שֶׁבְּצֵד הַסְכָךְ הַפְּסוּל בְּשִׁפּוּדִין שֶׁהֵם סִכְכָךְ פְּסוּל, מָאִי – וְדָאִי
שֶׁמְצַטְרֵפִים הַשְּׁפוּדִין לִסְכָךְ הַפְּסוּל וְנִמְצָא סִכְכָךְ פְּסוּל יוֹתֵר מֵאַרְבַּע
אַמּוֹת וְהַסּוּכָה פְּסוּלָה, וְקִשְׁה כִּיִּצֵּד יִתְכֵן לֹמֵר כֵּן, הָאֵם לֹא יִהְיֶה
אֲוִיר הַפְּסוּל בְּשְׁלֹשָׁה טַפְחִים שֶׁהוּא חֲמוּר, בְּסִכְכָךְ פְּסוּל הִקֵּל הַפְּסוּל
רַק בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, וּמוֹדַע לֹא מְצַטְרֵפִים הָאוֹיֵר הַחֲמוּר לִסְכָךְ הַפְּסוּל
בְּכַדִּי לְפִסּוּל אֶת הַסּוּכָה.
וְאִמָּיָא לְהוּ אֲנָא – הִשִּׁיב רַבָּה לְתַלְמִידִי רַב, הָאִי מָאִי – אֵין דּוּמָה
שֶׁאֲלָתִי לְשִׁאלְתְּכֶם, שְׁבִשְׁמָא לְדִידִי, דְּאִמָּיָא – שֶׁאֲמַרְתִּי שֶׁסִכְכָךְ
פְּסוּל פּוֹסֵל בְּאַרְבַּע אַמּוֹת

סוכה. פרק ראשון – סוכה דף יז עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" רכז רש"י תוספות

ומשהו. דבותיה פריך פרק קמא דעירובין (יב), דאמר רב יהודה: מבוי שהוא רחב חמש עשרה אמה מרחיק שתי אמות, ועושה פס שלש אמות. ופריך: ואמאי יעשה פס אמה ומחצה, וירחיק שתי אמות, ויעשה פס אמה ומחצה. וליכא לשוני הכא בדמשני תתם: דאמי אירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומנטל ליה, דהבא כל הפחות משלשה בלבד דמי, הוה ליה כסתום. דאפילו עשה כל דפנות הסוכה קנה

קנה בפחות משלשה כשרה, כדתניא לעיל (זא,ו). דופן סוכה כדופן שבת, ובלבד שלא יא יא בין קנה לחבירו שלשה טפחים. ואין שייך לחלק כלל בין סוכה של שלש דפנות לסוכה של ארבעה, ועוד קשיא טפי: דבשני פסין שיש בכל אחד חצי טפח ומשהו סגי, דמוקי חז' בפחות משלשה סמוך לדופן, ואידך מוקי בפחות משלשה סמוך לראשון? ויש לומר: בשום דאמרין בסוף פרק קמא דעירובין (טז) דכל מחיצה שאינה של שתי וערב אינה מחיצה, ואם היו שני פסין שאין בכל אחד ארבעה – הויה לה כמחיצה של שתי. **א**ויר פסל – כל הסוכה בשלשה, בין באמצע בין מן הצד. סכך פסול – פסול כל הסוכה בארבעה באמצע, כגון שהוא רחוק מן הכותל ארבע אמות, דאמי: יכול לבטלו משום עקמת דופן, ונמצא חוצץ בין כשר לכשר. ודוקא כשתחיל מדופן האמצעי ומחלק על פני כל הסוכה עד הפתח, ודחשאת חוצץ האויר או הפסול בין כשר לכשר, וליכא שלש דפנות לא לזה ולא לזה. אבל אם מתחיל מן הדופן שבצד ומחלק עד הדופן שבנגדו, אם נשאר מן הכשר לצד הדופן האמצעי כשיעור הכשר סוכה – כשרה דהא אית לה שלש דפנות. ושל צד הפתח – פסולה. ודיכא דהאורי או הפסול אין מהלכין על פני כל הסוכה כגון דאיכא באמצע סוכה שלשה על שלשה אויר או ארבעה על ארבעה סכך פסול, אם ממנו ועד הדופן האמצעי כדי הכשר סוכה – הבל כשר, בין מה שבצד בין מה שלצד הפתח, ואפילו מה שירא לחוץ לגמרי, דהואיל והכל מחובר לשיעור הכשר סוכה – הרי זה כפסל היוצא מן הסוכה דיתיר בלא דפנות, כדאמרין [לקמן] (יטא) גידודין סכוכה. ואפשר אפילו אין כדי הכשר סוכה ממנו עד דופן האמצעי מצטרפין זה עם זה לכדי הכשר סוכה, ואין הדופן והפסול חוצץ, מאחר שהכשר מתחבר יחד דהסד. **א**ילו איכא סכך פסול פחות מארבע אויר פחות משלשה מאי כשרה – ואין באויר שיעור לפסול, ואין בסכך פסול שיעור לפסול – אין מצטרפין זה עם זה

לפסול, כיון דלא שוו שיעוריהו להדדי, כדאמרין. ומיהו, דיכא דאיכא שני טפחים סכך פסול ושנים של סכך פסול ואויר מפסיק ביניהם פחות משלשה – איכא לספוקי אם שני הפסולין מצטרפין לארבעה לפסול את הסוכה, דשמוא כיון דאויר מפסיק ביניהם לא מצטרפין, או שמוא כיון דאין באויר שלשה – מצטרפין. ומיהו, דיכא דליכא בפסולים ארבעה, ואויר פחות מני מפסיק ביניהם – אין האויר משלימו לארבעה במה שחושבו כסתום מחמת לבדו, דלא אמרין לבדו להחמיר.

הבגד

לכסות על ידי עקמת דופן, ונמצא חוצץ בסוכה בין כשר לכשר. וארבעה חיי מקום חשוב להיות חציצה. ואמינא להו **א**נא – תשובה לדבריהם. ומה **א**ילו איכא סכך פסול פחות מארבעה – ואויר בציור פחות משלשה, מאי אמריתו ביה? כשרה – דליכא שיעור סכך פסול. מלייה – להודיא שיעורא בשפודין, דאסור לסכך בזה משום מקבלי טומאה, והויה בה ארבעה טפחים מסכך פסול. **מ**אי – אמריתו ביה. **פ**סולה – דאיכא חציצה ארבעה. ומתחילה כשהיה אויר שהוא חמור – היתה כשרה, ועבשו שנחפץ להיות קל – נפסלה. **ל**א **י**הא אויר – חמור, שפוסל בשלשה פסולה לסוכה זו כסכך פסול, שהוא קל, שאינו נפסל אלא בארבעה. **א**מרו **ל**י **א**י הכי לדידך נמי – דאמרת שיעור סכך פסול ארבע אמות, דלית לך דטעמא דנתניתין משום דופן עקומה, אלא זהו שיעורא לפסול אפילו באמצע – אף זה תשובה, ומה אילו כ' ואויר פחות משלשה בצדו. בשלמא לדידי דאמרי **א**רבע אמות – דקתני מתניתין פסולה, הא פחות – כשרה.

משום

משנה הרחיק הסיכך מן הדפנות – לאו בגבהה קאמר, אלא במשכה. פסולה – דאויר פסול בשלשה אפילו מן הצד. ומכאן אני אומר ומפרש: הא דאמרין שבסכך פסול מן הצד אמרין דופן עקומה להבשיר עד ארבע אמות – היינו דחשבין לסכך כאילו מן הדופן, ונעקם ונכפף למעלה. ובאוריה ליכא למימר הכי. ואינו מפרש רואין את הדופן כאילו הוא עקום ודוחף תחת הסכך פסול וגומי

לסכך כשר, ומוציא את הפסול מן הסוכה – דאם כן גבי אויר נמי נימא הכי. **ב**ית שנפחת וסיכך בו – גג נפחת באמצעו רחוק מן הדפנות לכל צד, וסיכך על הפתח באמצעו, ונמצא תקרת הבית, שהיא פסולה משום "תעשה ולא מן העשוי", מפסקת בין דפנות לסכך כשר. **א**ם יש מן הסיכך – הכשר ולכותל ארבע אמות – פסול, דבארבע אמות לא נאמר למשה מסיני דופן עקומה אבל בפחות כשרה, הלכה למשה מסיני: רואין תקרת הבית כאילו היא הדופן שנקעם למעלה. ואין כאן סכך פסול לפסול הסוכה, ולא ישן תחת זה. וכן חצר המוקפת אבסדרה – כל חצר שבתלמוד לפני הבתים, והבתים פתוחין לו. חצר זו מוקפת בתים מנוכה, ופתוחין לה סביב משלש רוחותיה, ולפני הבתים עשו אבסדראות סביב לשלשה רוחותיה, והאבסדרה פתוחה היא ואין לה דופן לצד החצר. ויש עליה תקרה. וזה סיכך על גבה כל אוירה של כל חצר, שבאמצע הדיק אבסדראות, ואין דופן לסוכה זו אלא מחיצות הבתים המפסיקות בין בתים לאבסדרה. ונמצאת תקרת האבסדרה מפסקת סביב בין סכך לדפנות, אם יש ברוחב האבסדרה ארבע אמות – פסולה, פחות מארבע אמות – כשרה, דאמרין דופן עקומה. דוגמא לדבר "קלושטריא" בלשון אשכנז של איזה אומות, הם הגללים, שיש לה אויר שיש בה עשבים, והדיק אבסדרה סביב לו. **ש**וקיפוח – סיכבו סביב לה סמוך לדפנות בדבר המקבל טומאה, ובאמצעה נתן הסכך כשר. **א**ם יש – תחת הסכך פסול ארבע אמות – פסולה, אף הסכך כשר, לפי שאין לה מחיצות. פחות מכאן – כשרה דאמרין דופן עקומה. **נ**מרא כל הני למה לי – לשאמעינן דופן עקומה בתלת בבי מחיצות? ליתני חבא, ולשמעינן לבלולה. משום דהני מחיצות, דהיינו עבירן – להיות דופן לבית זה, והרי הבית נעשה סוכה – הלכך שרין מחיצות בתר סוכה על ידי עיקום. אבל חצר המוקפת אבסדרה דמחיצות לאו לאבסדרה נקשו – אלא לבית, הלכך ליכא

למימרא תקרה אבסדרה עקמת דפנות הללו היא, ולא שרינהו לדפנות הכא לצד סוכה. **כ**כך כשר הוא – כלומר: ממין סכך כשר הוא, ופסולו משום "תעשה ולא מן העשוי". אבל דבר שאין מסככין בו, שהוא מין פסול – אימא לא ליכשריה על ידי עיקום. דיתבי **ו**קאמרי – משמיה דרב. **א**ויר פוסל – כל הסוכה בשלשה. וסכך פסול פוסל – את כל הסוכה בארבעה. **ב**ר מינה דההיא – כלומר: דהיא אינה עיקר. דרב ושמאול אמרי תרייהו משום דופן עקומה נקעו בה – להבשיר, דאמרין: דופן הוא, ולא סכך, ואין כאן פסול. וכי אמרין בארבעה – כגון באמצע, רחוק מן הכותל ארבע אמות, דאינו יכול לבטל על ידי עקמת דופן, ונמצא חוצץ בסוכה בין כשר לכשר. וארבעה חיי מקום חשוב להיות חציצה. ואמינא להו **א**נא – תשובה לדבריהם. ומה **א**ילו איכא סכך פסול פחות מארבעה – ואויר בציור פחות משלשה, מאי אמריתו ביה? כשרה – דליכא שיעור סכך פסול. מלייה – להודיא שיעורא בשפודין, דאסור לסכך בזה משום מקבלי טומאה, והויה בה ארבעה טפחים מסכך פסול. **מ**אי – אמריתו ביה. **פ**סולה – דאיכא חציצה ארבעה. ומתחילה כשהיה אויר שהוא חמור – היתה כשרה, ועבשו שנחפץ להיות קל – נפסלה. **ל**א **י**הא אויר – חמור, שפוסל בשלשה פסולה לסוכה זו כסכך פסול, שהוא קל, שאינו נפסל אלא בארבעה. **א**מרו **ל**י **א**י הכי לדידך נמי – דאמרת שיעור סכך פסול ארבע אמות, דלית לך דטעמא דנתניתין משום דופן עקומה, אלא זהו שיעורא לפסול אפילו באמצע – אף זה תשובה, ומה אילו כ' ואויר פחות משלשה בצדו. בשלמא לדידי דאמרי **א**רבע אמות – דקתני מתניתין פסולה, הא פחות – כשרה.

ליבו משתוקק ובווער כאש (כרשפי אש) באהבה לקדוש-ברוך-הוא; ליבו דופק בגשמיות ביראה ופחד מפני הקדוש-ברוך-הוא. עד שנעשית אהבה אחת ויחידה – רגש רוחני יחד עם הזזה גשמית של הלב.

משיחות פרשת ואתחנן ה'תש"נ

הבגד שלשה על שלשה – משנה היא במסכת כלים פרק עשרים ושבעה ומשנה בו, והבי מיתניא: הבגד מטמא משום שלשה על שלשה למדרס, ומשום שלשה על שלשה לטמא מת. השק ארבעה על ארבעה, והעור חמשה על חמשה, ומפץ ששה על ששה – שוין למדרס ולטמא מת. והשאת הבגד שלש אצבעות על שלש אצבעות לטמא מת, דרמבין לה

פרק "במה מדליקין" (שבת כ"ב, מדרבתי: "והבגד" דחיו לעניים, אבל מדרס תלוי במידי דחיו לשיבה, ובפחות משלשה טפחים על שלשה טפחים לא חוי. אבל שק ועור ומפץ – שוין למדרס ולטמא מת. **ותני** עלה הבגד והשק והעור והמפץ מצטרפין זה עם זה – משנה היא פרק "קדשי מוכב" במסכת מעילה (ח,א), וקתני סיפא: אמר ר' שמעון: מאי טעמא – מפני שהן ראויין לטימא במושב. והבי תנן במעילה: הבגד והשק והעור והשק והעור והמפץ – מצטרפין דווקא כסדר הזה, לפי ששיעורן קרובין זה לזה. אבל בגד ועור, או שק ומפץ, דשיעורן רחוקים זה מזה – אין מצטרפין. ודוקא חמור מצטרף לקל, ולא קל לחמור. כדתנן ההם במסכת כלים (פרק עשרים ושבעה משנה ג) דהא עשה שותים מן הבגד ואחד מן השק, שלשה מן השק ואחד מן העור, ארבעה מן העור ואחד מן המפץ – טהור, חמשה מן המפץ ואחד מן העור, ארבעה מן העור ואחד מן השק, שלשה מן השק ואחד מן הבגד – טמא. זה הכלל: כל שחייב לו מן החמור ממנו – טמא, מן הקל ממנו – טהור. ומתוך הכלל דאחא לרוביין משמע דלאו דוקא קתני במתניתין דמצטרפין כסדר הזה.

ברתנן במקצע מכולן טפח – משנה היא התם במסכת כלים (פרק עשרים ושבעה משנה ד), דמאידה מהם שיקצע טפח ויעשו טלאי למדרסת של חמור טמא. והוא הדין דהוא מצי למימר: הואיל ושוין לבי האי דתנאי במסכת מעילה, בסוף פרק "קדשי מוכב" (ח,א): קיצע מכולן ועשה מהן בגד למשכב – שלש, למושב – טפח, לאחיזה – כל שהוא. כלומר: לעשות טלאי למשכב, כנון לכר או לכסת או לשאר דברים המיוחדים למשכב – שיעור הטלאי שלשה טפחים. דומיא דלמושב טפח, דהיינו לעשות טלאי למושב, כנון למדרסת של חמור כדמוכח הכא. וכן הדין דתנאי בהתפתות: המקצע למשכב – אין פחות משלשה, ולמושב – טפח, ולמעמד – כל שהוא. ואותו מעמד היינו אדחיה דמעילה. ודתם מפרשי: מאי לאחיזה? אמר ריש לקיש: שכן עמוד וטולא. במתניתא תנא: והואיל דראוי לקרצצי תאנים. ופירש בערין: ראו אותו משדו ואלא דרגים כשון מחליקין את המטות של אריגה בסובין או בשדו, כדי לחזק כורן משדו בגד על אצבע, ומחליק את הטוי. ואותו סמרטוט שעל אצבעו משמר אצבעו, שאין החוט מחבתו. ואותו שכורן באצבעו קרוי נוולא. וראוי נמי לקרצצי תאנים, אותן שמבקעין את התאנים ומולחין אותן כורכין משדו על אצבעו, שלא ידבק בשומן התאנים.

אין

משום שיעורא ולא שיעורא הוא, האי – לאו שיעורא הוא בין דלא שוין שיעוריהו להדרי – לא מצטרפין. אלא לדרכו, דאמריהו שיעור משום הפלגה – מה לי איתפלג בספק פסול, מה לי איתפלג בספק פסול ואורי! אמר ליה אביו: ולמר נמי, נהי דלא שוין שיעוריהו בסוכה גדולה – בסוכה קטנה מי לא שוין שיעוריהו? אמר ליה: התם לאו משום דשוין שיעוריהו להדרי הוא, אלא משום דליתיה לשיעורא דסוכה הוא. וכל היכא דלא שוין שיעוריהו להדרי לא מצטרפין? והתנן: הבגד שלשה על שלשה, השק ארבעה על ארבעה, העור חמשה על חמשה, מפץ ששה על ששה. ותני עלה: הבגד והשק, השק והעור, העור והמפץ – מצטרפין זה עם זה! התם בדרקתני טעמא, אמר רבי שמעון: מה פועם – הואיל וראוי לטמא מושב, בדתנן: המקצע מכולן טפח על טפח – טמא. טפח על טפח למאי חזי? ואמר רבי שמעון בן לקיש משום רבי ינאי: הואיל וראוי ליטול על גבי החמור. בסורא אמרי להא שמענתא בהאי לישנא. בנהרדעא מתנו, אמר רב יהודה אמר שמואל: סכך פסול, באמצע – פוסל בארבעה, מן הצד – פוסל בארבע אמות. ורב אמר: בין מן הצד בין באמצע בארבע אמות. תנן: נתן עליה נסר שהוא רחב ארבעה טפחים – בשרה. בשלמא לרב, דאמר בין באמצע בין מן הצד בארבע אמות – משום הכי בשרה. אלא לשמואל, דאמר באמצע בארבעה, אמאי בשרה? הכא במאי עסקינן, מן הצד. תא שמע: שני סדינין – מצטרפין, שני נסרים – אין מצטרפין. רבי מאיר אומר: נסרים כסדינין. בשלמא להך לישנא דאמר רב בין באמצע בין מן הצד בארבע אמות, מאי "מצטרפין" – מצטרפין לארבע אמות. אלא להך לישנא דאמר רב באמצע בארבעה, היכי דמי? אי דאית בהו ארבעה – לפמה להו אצטרופי? אי דלית בהו ארבעה – קנאי בעלמא נינהו! לעולם דאית בהו ארבעה, ומאי מצטרפין – מצטרפין לארבע אמות מן הצד. תא שמע: ספכה בנסרין של איז שיש בהו ארבעה – דברי הכל פסולה. אין בהו ארבעה, רבי מאיר פוסל, ורבי יהודה מכשיר.

ומודה

משום שיעורא ולא שיעורא הוא – דארבע אמות הוא שיעור לפסול, ובפחות מכאן אינו שיעור לפסול. ואין הטעם משום דופן עקומה, אלא כך שיעור לפסול להכא למשה מסיני, כשאר כל השיעורין: האי לאו שיעורא הוא כיון דלא שוין גרסינן ולא גרסינן ובכין. אלא לדרכו דאמריהו שיעורא דידהו משום הפלגה – דהא ארבעה דקאמריהו לא תנן להו במתניתין לענין סכך פסול, והא סברא מנא לכזו דכין ונפק טעמיהו משום דבכל מקום חשובין ארבעה טפחים להיות מקום חשוב לעצמו, אתם אומרים שאף זה מקום הוא לעצמו, והוצין בסוכה זו לעשותה כשותי, ואין דפנות להם, מה לי איתפלג ברי. בסוכה קטנה – ששיעורה מצומצם. מי לא שוין שיעוריהו – על כרחך אחד זה ואחד זה פסולה בשלשה טפחים, דכין ונפק מותרת לבד – חשיב לבצוריה לשיעוריה דסוכה, וכין דשוין שיעוריהו לענין שום סוכה – ליצטרפי. אמר ליה התם – דשניהם פוסלין בה בשלשה – לא משום דשוין שיעורן לפסול, אלא משום דליתיה לשיעורא דסוכה. הבגד שלשה על שלשה – טפחים, אם ייחדו למשכב חוב – מטמא ליעשות אב הטומאה במשכב חוב או במדרסו. הבגד והשק – הואיל וממשן קרוב להיות שוה. מצטרפין – להשלים את הקל, שאם אין בשק ארבעה – הבגד שהוא חמור משלמיו, אבל השק אינו משלים הבגד החמור. שק – מנוצה של עוים עשוי, והוא עב יותר מן הבגד, ואינו מגיע לעוביו של עור. וכן השק והעור מצטרפין – להשלים שק את שיעור העור. מה פועם – מצטרפין? הואיל וראויין בשיעור אחד לטמא מושב חוב. בדתנן המקצע מכולן – מאחד מכל אלו קיצע טפח על טפח, מקצע = שמשדו סביב סביב באומן, ומתקני נפה, אפילו אין בו אלא טפח על טפח טמא דמפרש. הואיל וראוי ליטול – לעשותו טלאי על גבי מדרסת החמור כנגד בית מושב האדם. וכין דשוין שיעוריהו באחד מטומאות חוב ליעשות אב הטומאה – מצטרפין אף למדרס. ויש מפרשי: המקצע מכולן יחד – שחייב קיצועיהו, שקיצע כל המינין ועשה מהן טפח על טפח ופתרין יחד, ודראשון נראה לי. בסורא מתנו להא שמענתא – דרב, דאמר סכך פסול פוסל בארבעה באמצע. בהאי לישנא – דאמר לעיל, דאשכחיהו רבה לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי לה. בנהרדעא מתנו – דלא אמר רב, אלא שמואל, ורב פליג עלה. באמצע בארבעה – דמקום חשוב הוא להו להחליף, שאין הדפנות מעילות שוב זו על זו, ונראות כשתי סוכות. מן הצד בארבע אמות – אבל פחות מכאן כשרה, דמסלקין להו בפחות מכאן בעקמית דופן, וכלבד שישיתירי הכשר סוכה בכשר. אבל ארבע אמות לא אתמר בהו דופן עקומה. ורב אמר בין באמצע בו – שזוהו שיעור לפסול. תנן נתן עליה נסר בו – קא סלקא דעתך באמצע. שני סדינין מצטרפין –

לשיעור סכך פסול, לפסול הסוכה משום דבר המקבל טומאה. שני נסרים אין מצטרפין – לפסולה משום גורת תקרה, שאפילו כולה מסוככת בנסרים כשרה. רבי יהודה קאמר לה. דאית ליה מסכבין בנסרים. רבי מאיר אומר אף נסרים – מצטרפין לשיעור סכך פסול לפסולה. הכי גרסינן בשלמא להך לישנא דאמר רב בין באמצע בין מן הצד בארבע אמות מאי מצטרפין בו? דקא סלקא דעתך באמצע קאמר, ולרב איבעי לן לאוקמה בנסרים שיש בהן ארבעה, כדאמר רב לעיל פלוגתיהו דרבי יהודה ורבי מאיר. ורבי מאיר לטעמיה דאמר: אין מסכבין בנסרים. ומאי מצטרפין דקאמר רבי מאיר – מצטרפין לארבע אמות לשיעור סכך פסול. אלא להך לישנא דאמר רב באמצע בארבעה טפחים – כדאשכחיהו רבה לרבנן דבי רב דאמרי לה, האי מצטרפין דרבי מאיר היכי מבי דעבי צירוף? אי דאית בהו ארבעה – למה להו צירוף? ואי דלית בהו ארבעה – קנין בעלמא נינהו. דהא רב הוא דאמר בשמעתא דלעיל בנסרים שאין בהן כשרה לטעמיהו ליכא לאותובי מינה, דשמואל לטעמיהו דאמר בנסרים שאין בהן ארבעה מחלוקת, ומוקי להא בנסרין שאין בהן ארבעה, ומאי מצטרפין – מצטרפין לארבעה טפחים. דלדידיה ליכא למיפרך קנין בעלמא נינהו. ומודה רבי מאיר – בכל אלו שהוא פוסל כן

וכדברי רבה לעיל. מבארת הגמרא היכן מצינו ששום בשיעור
טומאת מושב: **בְּתֵנָּה, הַמִּקְצָע מְבֻזָּן** – המחנה באיזמל אחד
מהמינים המבוארים במשנה לעיל ומתקנו יפה לשיבה, בשיעור
טֶפַח עַל טֶפַח שהוא שיעור הראוי למושב, **טֶמֶא**. מבארת הגמרא:
שיעור של **טֶפַח עַל טֶפַח לְמֵאָה חָזִי** – למה ראוי שיעור זה שיהיה
חשוב בכדי לקבל טומאה, **וְאָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ מְשֻׁם רַבִּי**
יְנָאי, הוֹאִיל וְדָאִי (לישלו) [לעשות מטפח זה מלא] עַל גְּבִי מִרְדַּעַת
הַחֲמוֹר וּלְתַקֵּן שֵׁם אֶת מוֹשֵׁב הָאֵדָם.
הגמרא מבררת את מקור המימרא הנזכרת שסכך פסול פוסל
בארבעה טפחים: **בְּיִשִּׁיבַת סוּרָא אָמְרִי לְהָא שְׁמַעְתָּא** – שסכך פסול
פוסל באמצע הסוכה בארבעה טפחים, **בְּהָא לִישְׁנָא** – כלשון
הגמרא לעיל (ע"א) שסכך היא שיטת רב. אולם בשיבת **הַתְּרֵדָעָא**
מִתְּנִי – שנו, שדין זה נאמר בשם שמואל ורב חולק, וכדלהלן: **אָמַר**
רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, כִּכָּר פְּסוּל, בְּאֶמְצַע פְּסוּל בְּאַרְבַּעַת טַפְחִים,
וְמִן הַצֵּד פְּסוּל בְּאַרְבַּע אַמּוֹת. וְרַב אֱמִיר, סִכָּךְ פְּסוּל, בֵּין אֵם הוּא מִן
הַצֵּד וְכֵן אֵם הוּא בְּאֶמְצַע הַסּוּכָה, פּוֹסֵל רַק בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, וּבַפְּחוֹת
מֵאַרְבַּע אַמּוֹת אֵינוֹ פּוֹסֵל אֶפְּלוֹ כִּשְׁהוּא בִּאֲמַצְע הַסּוּכָה.
מקשה הגמרא על שמואל: **תֵּנִי, תֵּנִי** – הניח עליה באמצע הסוכה
נֶסֶךְ שְׁהוּא רַחֵב אֲרַבְּעָה טַפְחִים שהוא סכך פסול, הסוכה **בְּשֵׁרָה.**
בִּשְׁלָמָא לְרַב דְּאָמַר שְׁסִכָּךְ פְּסוּל פּוֹסֵל בֵּין בְּאֶמְצַע בֵּין מִן הַצֵּד
בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, מְשֻׁם הָכִי אם הניח נסר שרוחבו ארבעה טפחים
בְּשֵׁרָה, שֶׁאֵף עַל פִּי שְׁרָוּהוּ סִכָּךְ פְּסוּל מִכָּל מְקוֹם אֵינוֹ פּוֹסֵל אֵת
הַסּוּכָה, כִּיּוֹן שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת. אֱלָא לְשְׁמוּאֵל דְּאָמַר שְׁסִכָּךְ
פְּסוּל פּוֹסֵל בְּאֶמְצַע בְּאַרְבַּעַת טַפְחִים, אִמְאִי הַסּוּכָה בְּשֵׁרָה, הָרִי יֵשׁ
כָּאֵן סִכָּךְ פְּסוּל בְּרוּחָב אַרְבַּעַת טַפְחִים. מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא: הָכָא בְּמֵאָה
עֶסְקִינָן – משנה זו מדברת באופן שהנסר עומד מן הצד – בסמוך
לדופן, ולפיכך אינו פוסל את הסוכה משום דין דופן עקומה, אולם
אם ניחנו באמצע הסוכה רוחק מן הדופן יותר מארבע אמות, דינו
ככל סכך פסול שפוסל את הסוכה באמצעה בארבעה טפחים.
מקשה הגמרא: **תָּא שְׁמַע, שְׁנִינוּ בְּבִרְיָתָא בְּשִׁטַּת רְבִי יְהוּדָה, שְׁנִי**
כְּדִינֵי הַפְּסוּלִים לְסִכָּךְ מְשֻׁם דְּרַב מִקְבֵּל טוֹמְאָה וְיֵשׁ בְּשִׁנְיָהּ יוֹד
רוּחָב אַרְבַּעַת טַפְחִים, מְצַטְרְפִין לְפְסוּל אֶת הַסּוּכָה, אוֹלָם שְׁנִי
נְסָרִים אֵין מְצַטְרְפִין לְפְסוּל אֶת הַסּוּכָה, מְשֻׁם שְׂדַעַת רְבִי יְהוּדָה
שְׁנִסְרִים כְּשֵׁרִים לְסִיכּוֹר. רַבִּי מֵאִיר חוֹלֵק וְאִמְרִי, שְׁנִסְרִים הַרְחִיבִים
אַרְבַּעַת טַפְחִים פְּסוּלִים לְסִיכּוֹר, וְלִכָּךְ אֵם יֵשׁ בְּהֵם אַרְבַּעַת טַפְחִים
מִצְטְרָפִים לְפְסוּל אֶת הַסּוּכָה כְּדִינֵי. וּבִשְׁלָמָא לְתַד לִישְׁנָא דְּאָמַר
רַב, שְׁסִכָּךְ פְּסוּל פּוֹסֵל בֵּין בְּאֶמְצַע בֵּין מִן הַצֵּד בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, יֵשׁ
לְבָאֵר אֶת כּוּנַּת הַבְּרִייתָא דְּבַרְבִּי רְבִי מֵאִיר, דְּהָא מְצַטְרְפִין
לְאַרְבַּע אַמּוֹת שְׁהוּא שְׁעוֹר הַפּוֹסֵל אֶת הַסּוּכָה. אֱלָא לְתַד לִישְׁנָא
דְּאָמַר רַב, שְׁסִכָּךְ פְּסוּל פּוֹסֵל בְּאֶמְצַע בְּאַרְבַּעַת טַפְחִים, וְהִבְיֵנָה
הַגְּמָרָא שְׁנֵם בְּבִרְיָתָא מְדוּבָר שְׁנִסְרִים אֵלוֹ מוֹנָחִים בִּאֲמַצְע
הַסּוּכָה, אֵם כֵּן קִשָּׁה חֵיבִי דְּמִי, אִי דָאִית בְּהוּ – בְּכָל אֶחָד מִנְסְרִים
אֵלוֹ אֲרַבְּעָה טַפְחִים, שְׁפִסּוּלִים לְסִיכּוֹר לְשִׁטַּת רְבִי מֵאִיר, לָמָּה לָּהּ
אֲצִטְרָפִי – מְדוּעַ צִרְרָךְ לְהִגְיעַ לְדִין צִירָתָא כְּדִי לְפִסּוֹל אֶת הַסּוּכָה,
הֲלֵא בְּכָל אֶחָד מֵהֶם לְבָדוֹ יֵשׁ שְׁעוֹר לְפִסּוֹל אֶת הַסּוּכָה. וְאִי דָלִית
בְּהוּ בְּכָל אֶחָד לְבָדוֹ אֲרַבְּעָה טַפְחִים, מָה שִּׁיךְ שִׁיטְרָפוֹ לְפִסּוֹל,
הָרִי נִתְיָא עֲלֵמָא נִתְיָא – הֲלֵא הֵם נִסְרִים דְּקִים כְּקִינִים שְׁכִשְׁרִים
לְסִיכּוֹר אֶפְּלוֹ אֵם יִסְכָּךְ אֶת כָּל סוּכָתוֹ מֵהֶם. מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא:
לְעוֹלָם דָאִית בְּהוּ בְּכָל נִסְר רוחב אֲרַבְּעָה טַפְחִים הוּא לְבָדוֹ סִכָּךְ
פְּסוּל, וְאִמְרִי דְּאָמַר רְבִי מֵאִיר שְׁנִסְרִים מְצַטְרְפִין לְפִסּוֹל אֶת הַסּוּכָה
וּמִשְׁמַע שְׁלָלָא דִין צִירָתָא הַסּוּכָה כְּשִׁירָה, הִינֵּנוּ בְּאֹפֶן שְׁהִנְסִירִים
אֵינִם מוֹנָחִים בִּאֲמַצְע הַסּוּכָה אֵלָּא בְּסִמּוֹךְ לְדוֹפֶן, וּבִאֲפִיזָה זֶה אָמַר
רְבִי מֵאִיר שֶׁאֵם יֵשׁ כְּמָה נִסְרִים רַחְבִּים אַרְבַּעַת טַפְחִים זֶה לְצֵד זֶה,
מְצַטְרְפִין לְאַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַצֵּד – שֶׁאֵם יֵשׁ בְּהֵם צִירָתָא אַרְבַּע אַמּוֹת
אֵין לְהַכְשִׁירָה מִדִּין דּוֹפֶן עֲקוּמָה. וְרְבִי יְהוּדָה חוֹלֵק מְשֻׁם שְׂלַדְעוֹתוֹ
נִסְרִים רַחְבִּים אַרְבַּעַת טַפְחִים כְּשֵׁרִים לְסִיכּוֹר.
עוד מקשה הגמרא: **תָּא שְׁמַע, כִּכָּרָה בְּנִסְרִין שֶׁל אֵרִי שֶׁשֶׁ בָּהֶן בְּכָל**
אֶחָד אֲרַבְּעָה טַפְחִים, בְּדָרִי הָכָל הַסּוּכָה פְּסוּלָה, שְׁכִיּוֹן רִגְלִימִים
לַעֲשׂוֹת אֶת תְּקֵרַת הַבֵּית מִנְסְרִים שֶׁשֶׁ בְּהֵם אַרְבַּעַת טַפְחִים, אִסּוּר

שהפסול הוא משום שיעורא ולא שיעורא הוא – שסכך קיבלו הלכה
למשה מסיני שסכך פסול ארבע אמות הוא שיעור חשוב כדי
לפסול את הסוכה ופחות מארבע אמות אינו שיעור חשוב כדי
לפסול את הסוכה, ממילא יובן הטיב מדוע לא מצטרפים אויר
פחות משלושה טפחים לסכך פסול פחות מארבע אמות, משום
דְּהָא – צירוף סכך פסול ואויר, **לֹא שְׁעוֹרָא הוּא** – אין בהם שיעור
כדי לפסול את הסוכה, בֵּין דְּלֹא שְׁעוֹרָא הוּא שֶׁל סִכָּךְ פְּסוּל
ואויר לְהָדִיר, שסכך פסול יעורר ארבע אמות ואויר שיעורו
בשלושה טפחים, וכיון שאין שיעורם שוה **לֹא מְצַטְרְפִי** – אינם
מצטרפים להשלים שיעור סכך פסול. **אֱלָא לְהָדִירָו** – לשיטתכם
תלמידי רב, דְּאִמְרִיתוּ שְׁעוֹרָא הַפְּסוּל שֶׁל סִכָּךְ פְּסוּל בארבעה
טפחים אינו הלכה למשה מסיני, אלא מְשֻׁם הַפְּלָגָה – שארבעה
טפחים נחשבים למקום חשוב ומבדילים בין שני חלקי הסכך
ונמצא שאין בסוכה שלוש דפנות, אם כן מה לי שהסכך הכשר
אִתְּפִלַּג וְנִחְלַק בְּכִכָּר פְּסוּל, מָה לִּי שֶׁהַסִּכָּךְ הַכָּשֵׁר אִתְּפִלַּג בְּכִכָּר
פְּסוּל וְאִוִיר יוֹדֵד, הָרִי סוּף סוּף יֵשׁ אַרְבַּעַת טַפְחִים שֶׁהֵם שְׁעוֹר שֶׁל
מְקוֹם חָשׁוּב שֶׁאֵין בּוֹ סִכָּךְ, וְנִמְצָא שֶׁאֵין מְקוֹם בְּסוּכָה שֶׁשֶׁ לֹא
שלוש דפנות, וחוזרת השאלה מדוע לא מצטרפים סכך פסול
פחות מארבעה ואויר פחות משלושה כדי לפסול את הסוכה.
הגמרא חוזרת להקשות על רבה: **אָמַר לִיה אֲבִי לְרַבָּה, וְלִמָּר נָמִי**
– לִפִּי שִׁיטְתְּךָ, נָהִי דְלֹא שְׁוֹ סִכָּךְ פְּסוּל וְאִוִיר בְּשְׁעוֹרָא, כְּסוּכָה
נְדוּלָה, שְׁסִכָּךְ פְּסוּל פּוֹסֵל באַרְבַּע אַמּוֹת וְאִוִיר פּוֹסֵל בשְׁעוֹרָא
טַפְחִים, אֲבָל מִכָּל מְקוֹם כְּסוּכָה קִנְיָה שֶׁל שְׂבַעַת עַל שְׂבַעַת
טַפְחִים, מִי לֹא שְׁוֹ סִכָּךְ פְּסוּל וְאִוִיר בְּשְׁעוֹרָא, הָרִי שְׁנִינִים
פּוֹסְלִים בְּשְׁלֹשָׁה טַפְחִים. וְאֵם כֵּן כִּיּוֹן שֶׁמִּצְאָנוּ שְׁנִינִים שׁוֹיִם
בְּשְׁעוֹר פְּסוּל סוּכָה קִטְנָה, יֵשׁ לְצַרְפָּם כְּדִי לְפִסּוֹל אֶת סוּכָה גְּדוּלָה
עַל יְדֵי סִכָּךְ פְּסוּל פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְאִוִיר פָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה
טַפְחִים. אָמַר לִיה רַבָּה לֵאבִי, הָתָם – בְּסוּכָה קִטְנָה שְׁנִינִים
פּוֹסְלִים בְּשְׁלֹשָׁה טַפְחִים, לֹא הִטַּעַם מְשֻׁם דְּבְּסוּכָה קִטְנָה שְׁוֹ
שְׁעוֹרָא שֶׁל סִכָּךְ פְּסוּל וְאִוִיר לְהָדִיר הוּא, אֱלָא מְשֻׁם דְּלִיתָיהּ
וְנִסְרִין לְשְׁעוֹרָא דְּסוּכָה הוּא, שְׁכִיּוֹן שְׁעוֹר סוּכָה קִטְנָה הוּא
שְׂבַעַת עַל שְׂבַעַת טַפְחִים, מִמִּילָא אֵם יֵשׁ יוֹתֵר מִשְׁלֹשָׁה טַפְחִים שֶׁל
סִכָּךְ פְּסוּל אוֹ אִוִיר לֹא שִׁיךְ לִמְרָא לְבָדוֹ וְנִמְצָא שְׁעוֹר הַסּוּכָה חָסֵר
מִשְׂבַּעַת טַפְחִים, אוֹלָם מִצֵּד הַשְּׁעוֹר שֶׁל סִכָּךְ פְּסוּל, לְעוֹלָם
שְׁעוֹרוֹ הוּא אַרְבַּע אַמּוֹת, וְשְׁעוֹר אִוִיר בְּכָדִי לְפִסּוֹל הוּא שְׁלֹשָׁה
טַפְחִים, וְכִיּוֹן שֶׁאֵינִם שׁוֹיִם בְּשְׁעוֹרָם אֵין לְצַרְפָּם לְפִסּוֹל סוּכָה
גְּדוּלָה.
חוזרת הגמרא ומקשה על רבה: **וְכָל הֵיכָא – וְכִי בְּכָל מְקוֹם דְּלֹא**
שְׁוֹ שְׁעוֹרָא לְהָדִיר לֹא מְצַטְרְפִי, וְהָתָן בְּמִסְכַּת כָּלִים (פ"ב מ"ב)
לַעֲנִין טוֹמְאָת מִדְרָס. הִכָּךְ שִׁיחִדּוֹ לְמִשְׁכַּב הוֹב אוֹ לְמִדְרָסוֹ, מִקְבֵּל
טוֹמְאָה כְּשִׁישׁ בּוֹ שְׁלִישָׁה עַל שְׁלִישָׁה טַפְחִים. הֵשֶׁךְ – אִרְגִּי הַעֲשׂוֹי
מִנּוּצָה שֶׁל עֵינִים וְעֵבֶד יוֹתֵר מִן הַבְּגֵד, מִקְבֵּל טוֹמְאָה כְּשִׁישׁ בּוֹ
אֲרַבְּעָה עַל אֲרַבְּעָה טַפְחִים. הָעוֹד מִקְבֵּל טוֹמְאָה כְּשִׁישׁ בּוֹ הַמִּשָּׁה עַל
הַמִּשָּׁה טַפְחִים. מִשָּׁן – כִּמְיֵן מִחְצָלַת שֶׁל קִנִּים, מִקְבֵּל טוֹמְאָה כְּשִׁישׁ
בּוֹ שְׁשָׁה עַל שְׁשָׁה טַפְחִים. הָרִי שְׁמִינִים אֵלוֹ אֵין שְׁעוֹרָם שׁוֹה וְאֵף
עַל פִּי כֵן תִּנִּי עֲלֶיהָ, הִכָּךְ וְהֵשֶׁךְ הַמְּחוּבְּרִים וְיֵשׁ בְּהֵם יוֹדֵד שְׁעוֹר שֶׁל
אַרְבַּעַת טַפְחִים, וְכֵן הֵשֶׁךְ וְהָעוֹד הַמְּחוּבְּרִים וְיֵשׁ בְּהֵם יוֹדֵד שְׁעוֹר
שֶׁל חֲמִשָּׁה טַפְחִים, וְכֵן הָעוֹד וְהַמִּשָּׁן הַמְּחוּבְּרִים וְיֵשׁ בְּהֵם יוֹדֵד
שְׁעוֹר שֶׁל שְׁשֵׁה טַפְחִים, מְצַטְרְפִין זֶה עִם זֶה וּמִקְבָּלִים טוֹמְאָה.
הָרִי שֶׁאֵף עַל פִּי שֶׁאֵינִם שׁוֹיִם בְּשְׁעוֹרָא מִצְטְרָפִים כְּדִי לְקַבֵּל
טוֹמְאָה, וּמְדוּעַ אָמַר רַבָּה שְׁכָל שֶׁאֵין שְׁעוֹרָם שׁוֹה לֹא מִצְטְרָפִים.
מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא: אִמְנֵם מִינִים שֶׁלֹּא שׁוֹיִם בְּשְׁעוֹרָא אֵינִם
מִצְטְרָפִים, וְמָה שֶׁאִמְרוּ הָתָם – לִגְבִי טוֹמְאָת מִדְרָס מִצְטְרָפִים,
כְּדִינֵי מְשֻׁמָּה, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן, מָה פְּעֵם מִצְטְרָפִים מִינִים אֵלוֹ
לְקַבֵּל טוֹמְאָה, הוֹאִיל וְדָאִי כָל אֶחָד מֵהֶם לְטֶמֶא – לְקַבֵּל טוֹמְאָת
מוֹשָׁב כְּשִׁישׁ בּוֹ שְׁעוֹר טֶפַח, וְכִיּוֹן שֶׁשֶׁ אֹפֶן אֶחָד שְׁכּוֹלֵם שׁוֹיִם
בְּשְׁעוֹרָם, מְשֻׁם כֵּךְ רִאשִׁינִים לְהַצְטָרֵף לְקַבֵּל טוֹמְאָה גַּם בְּטוֹמְאָת
מִדְרָס שֶׁאֵין שְׁעוֹרָם שׁוֹה, אוֹלָם בְּמִינִים שֶׁאֵין אֹפֶן שְׁעוֹרָם
שׁוֹה כְּגוֹן סִכָּךְ פְּסוּל וְאִוִיר, אֵינִם מִצְטְרָפִים לְפִסּוֹל אֶת הַסּוּכָה

פרשה ד

בְּשִׁלוּתָהוֹן, אָנָּה אֵיכּוֹל קִרְצָהוֹן, מָה עֲבַד הֶלֶךְ אֶצֶל
הַשְּׁלִטוֹן אָמַר לוֹ אֵילִין קוֹרְבָנֵי דָאֵת מְשַׁלַּח
לִיהוּדָאֵי לְמַקְרַבֵּיהוּ אֵינוֹן אֶכְלִין לְהוֹן וּמַקְרַבֵּין
אוֹחְרֵינִים בְּחִילוּפֵייהוּ, נִזְף בֵּיהּ. אֲזַל לְגַפְיָה תוֹב
אָמַר לִיהּ כָּל אֵילִין קוֹרְבָנֵי דָאֵת מְשַׁלַּח לִיהוּדָאֵי
לְמַקְרַבֵּיהוּ אֵינוֹן אֶכְלִין לְהוֹן וּמַקְרַבֵּין אוֹחְרֵין
בְּחִילוּפֵייהוּ, וְאִם לֹא תִאֲמִין לִי שְׁלַח עֲמִי חַד
אִיפְרָכו וְקוֹרְבָנֵי וְאֵת יִדַּע מִיָּד שְׂאִינִי שְׁקָרָן. עַד
דִּאֲתֵיִיא בְּאוּרְחָא דִּמָּךְ אִיפְרָכו, קָם הוּא בְּלִילֵיא
וַעֲשָׂאן כָּלָן בְּעָלֵי מוֹמִין בִּסְתֵּר. בִּיּוֹן שְׂרָאָה אוֹתָן
הַכֹּהֵן הַקָּרִיב אוֹחְרֵינִין תַּחְתִּיהוֹן. אָמַר הֵהוּא שְׁלִיחָא
דְּמִלְכָּא לָמָּה לִית אֵת מַקְרִיב אֵילִין קוֹרְבָנֵי, אָמַר
לִיהּ לְמַחֲרָא. אֲתָא יוֹם תְּלִיתָאָה וְלֹא קִרְבָּהוֹן, שְׁלַח
וְאָמַר לְמִלְכָּא הֵהוּא מִלְתָּא דִּיהוּדָאָה קָאֲמַר קוֹשְׁטָא
קָאֲמַר, מִיָּד סָלִיק לְמַקְדָּשָׁה וְהַחֲרִיבוּ. הִדָּא
דְּבִירָאֲתָא אֲמַרִין בֵּין קִמְצָא וּבֵין בֵּין קִמְצָא חֲרִב
מַקְדָּשָׁא.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי עֲנוּתְנוֹתוֹ שֶׁל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אֲבָקוּלָס
שָׂרְפָה אֶת הַהֵיכָל.
דָּבָר אַחֵר, מָה הָיְתָה יְקָרוֹתָן, לֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶן
מוֹלִיד חֶסֶד וּבְעַל מוֹם.

ד. מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה שֶׁהֵלֶךְ לְכַרֵּךְ גְּדוֹל
שְׁבָרוֹמִי אָמְרוּ לוֹ תִּינוּק אֶחָד יֵשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין
בְּקָלוֹן, הֵלֶךְ שָׁם רָאָה תִּינוּק אֶחָד יֹפֶה עֵינָיו וְטוֹב
רְאִי וְקוֹצוֹתָיו סְדוּרוֹת לוֹ עוֹמֵד בְּקָלוֹן. עָמַד עַל
פִּתְחוֹ לְבָדְקוֹ, וְקָרָא עָלָיו הַפְּסוּק הַזֶּה (ישעיה מב, כד):
מִי נָתַן לְמַשְׁפָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבָזִים. עָנָה הַתִּינוּק
אֲחֵרִי: הֲלוֹא ה' זֶה חֲטָאֲנוּ לוֹ וְלֹא אָבוּ בְּדַרְכָּיו
הַלּוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ, בִּיּוֹן שֶׁשָּׁמַע רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ
קָרָא עָלָיו: בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְּסֻלָּאִים בַּפּוֹ. וְזָלְגוּ
עֵינָיו דְּמָעוֹת וְאָמַר מַעֲיֵד אֲנִי שְׁמִים וְאַרְצֵי שְׁמִיבְטָח
אֲנִי בָּזָה שְׁמוֹרָה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְהַעֲבֹדָה שְׂאִינִי
זֶה מִכָּאֵן עַד שְׂאִפְדָּנוּ בְּכָל מָמוֹן שֶׁיִּפְסְקוּ עָלָיו. אָמְרוּ
לֹא זֶה מִשָּׁם עַד שֶׁפָּדְאוּ בְּמָמוֹן הַרְבֵּה, וְלֹא הָיוּ יָמִים
מוֹעֲטִים עַד שֶׁהוֹרָה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, וּמָנוּ רַבִּי
יִשְׁמַעְיָאֵל בֶּן אֱלִישֶׁע.

דָּבָר אַחֵר, מָה הָיְתָה יְקָרוֹתָן, שְׁלֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶן
הוֹלֵךְ לְסַעֲוָדָה עַד שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ עִם מִי סוֹעֵד, וְלֹא
הָיָה חוֹתֵם, עַד שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ עִם מִי חוֹתֵם, לְקַיֵּם מָה
שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג, א): אַל תִּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לְהִיתָ
עַד חֶמֶס.

דָּבָר אַחֵר, מָה הָיְתָה יְקָרוֹתָן, שְׁלֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶן
הוֹלֵךְ לְסַעֲוָדָה אֲלָא אִם בֶּן הוֹפֵךְ יָד אוֹנֵקְלִי שְׁלוֹ,
וְכָל כֶּף לָמָּה, כִּדִּי שְׁלֹא יִטְעֲנֵנוּ אַחֵר טַעֲנַת חֲנָם.
דָּבָר אַחֵר, מָה הָיְתָה יְקָרוֹתָן, שְׁלֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶן

א. אֵיכָּה יוֹעֵם זָהָב, רַבִּי שְׁמוּאֵל אָמַר אֵיךְ כִּיסָּה
זָהָבָא, כְּמָה דָּאֵת אָמַר (יחזקאל כח, ג): כָּל סִתּוּם לֹא
עֲמֻמוֹף. וְרַבֵּנָן אֲמַרִין אֵיךְ שֶׁנָּה זָהָבָא. רַבִּי חֲמָא בַר
חֲנִינָא אָמַר אֵיךְ עָמָה זָהָבָא, הִדָּא הוּא דְּכֵתִיב:
אֵיכָּה יוֹעֵם זָהָב, דְּתַנִּי רַבִּי חֲמָא, גָּחִלִים, יָכוֹל
עוֹמְמוֹת, תְּלַמִּיד לֹמֵר אָשׁ, אִי אָשׁ יָכוֹל שְׁלֵהֲכָתָה.
תְּלַמִּיד לֹמֵר גָּחִלִים, הָא כִּיעֵד, מִכֵּיא מִן הַלּוֹחֲשׁוֹת
הַלּוֹ. תִּשְׁתַּפְּכֵנָה אֲבָנֵי קִדְשׁ, כִּד הוּוּ חֲבַרְיָא נִפְקִין
לְפָרְסַתְהוֹן, הוּוּ קָרוּ עֲלֵיהוֹן תִּשְׁתַּפְּכֵנָה אֲבָנֵי קִדְשׁ.

דָּבָר אַחֵר, מִדְּבַר בִּיאֲשִׁיָּה, אֵיכָּה יוֹעֵם זָהָב, שֶׁהָיָה
דוֹמָה לְאַרְנֶטֶס שֶׁל זָהָב. יִשְׁנָא הַכֶּתֶם הַטוֹב, שֶׁהָיָה
גּוֹפּוֹ דוֹמָה לְאַבֵּן טוֹבָה וּמַרְגְּלִיּוֹת. תִּשְׁתַּפְּכֵנָה אֲבָנֵי
קִדְשׁ, אֵלּוּ שְׁתֵּי רִבִּיעִיּוֹת שֶׁל דָּם שֶׁהָיָה יִרְמְיָה נוֹטֵלָן
וְקוֹבְרָן, הִדָּא הוּא דְּכֵתִיב (דברי הימים ב לה, כד): וַיִּקְבְּר
בְּקִבְרוֹת אֲבֹתָיו, וְכִי כְּמָה קִבְרוֹת נִקְבְּר, דָּאֵת אוֹמַר
בְּקִבְרוֹת אֲבֹתָיו, אֲלֹא אֵלּוּ שְׁתֵּי רִבִּיעִיּוֹת שֶׁל דָּם
שֶׁהָיָה יִרְמְיָה נוֹטֵלָן וְקוֹבְרָן.

דָּבָר אַחֵר, מִדְּבַר בְּאֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ דוֹמִין
לְאַרְנֶטֶס שֶׁל זָהָב, וְגוֹפֵן דוֹמָה לְאַבֵּן טוֹבָה
וּמַרְגְּלִיּוֹת, וְאִם יֹאמַר לָךְ אֲדָם אֵין הַכֶּתֶם מִדְּבַר
בְּאֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, אָמַר לוֹ כְּכָר כֶּתִיב [בְּנֵי צִיּוֹן].

ב. בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים, מָה הָיְתָה יְקָרוֹתָן, עִירוֹנִי
שֶׁנֶּשֶׂא יְרוּשָׁלַמִית הָיָה נוֹתֵן לָהּ מִשְׁקָלָה זָהָב, וְכֵן
יְרוּשָׁלַמִי שֶׁנֶּשֶׂא עִירוֹנִית, הָיוּ נוֹתֵנִין לוֹ מִשְׁקָלוֹ
זָהָב.

דָּבָר אַחֵר, מָה הָיְתָה יְקָרוֹתָן, בְּשַׁעָה שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן
נוֹשֵׂא אִשָּׁה גְדוֹלָה מִמֶּנּוּ, הָיָה עוֹשֶׂה שְׁלִחָנוֹת יוֹתֵר
מִן הַיְצִיאֹת, יְרוּדָה מִמֶּנּוּ הָיָה עוֹשֶׂה הוֹצָאוֹת יוֹתֵר
מִן הַשְּׁלִחָנוֹת.

דָּבָר אַחֵר, מָה הָיְתָה יְקָרוֹתָן, לֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶם
הוֹלֵךְ לְסַעֲוָדָה עַד שֶׁנֶּקְרָא וּנְשָׂנָה.

ג. מַעֲשֵׂה שֶׁהָיָה בְּאֲדָם אֶחָד בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁעָשָׂה
סַעֲוָדָה, אָמַר לְבֵן בֵּיתוֹ לָךְ וְהָבָא לִי קִמְצָא רַחֲמִי,
אֲזַל וְאֵינִי לִיהּ בַר קִמְצָא שְׁנֵאִיָּה, עָאֵל וַיֵּשֶׁב בֵּין
הָאוּרְחִים. עָאֵל אֲשַׁכְחִיָּה בִּיגִי אֲרִיסְטִיָּא, אָמַר לוֹ
אֵת שְׁנֵאִי וְאֵת יְתִיב בְּגוֹ בֵּיתָאִי, קוּם פּוּק לָךְ מִיגוֹ
בֵּיתָאִי. אָמַר לוֹ אֵל תְּבִישְׁנִי וְאָנָּה יְהִיב לָךְ דְּמִי
דְּסַעֲוִדָּתָא. אָמַר לוֹ לִית אֵת מְסוּבָּה. אָמַר לוֹ אֵל
תְּבִישְׁנִי וְאָנָּה יְתִיב וְלִית אָנָּה אֶכִּיל וְשָׂתִי. אָמַר לוֹ
לִית אֵת מְסוּבָּה. אָמַר לִיהּ אָנָּה יְהִיב דְּמִי כָּל הַדִּין
סַעֲוִדָּתָא. אָמַר לִיהּ קוּם לָךְ. וְהָיָה שָׁם רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן
אֲבָקוּלָס וְהָיְתָה סִפְק בִּידוֹ לְמַחוֹת וְלֹא מִיחָה, מִיָּד
נִפְּיק לִיהּ, אָמַר בְּנִפְשִׁיָּה אֵילִין מְסִבִּין יְתִבִּין

רבי אחא אמר, נאמר בשבט יהודה ובנזמין מה שא
נאמר בסדומיים, בסדומיים כתיב (בראשית יח, כ):
וחטאתם כי כבדה מאד, אבל בשבט יהודה ובנזמין
נאמר (יחזקאל ט, ט): ויאמר אלי עון בית ישראל
ויהודה גדול במאד מאד.

אמר רבי תנחומא אית לי חורי: ויגדל עון בת עמי
מחטאת סדם ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידיים,
אותן לא פשטו ידיהם במצוות, ואלו פשטו ידיהם
במצוות, הלא הוא דכתיב: ידי נשים רחמניות בשלו
ילדיהן, וכל כך למה, בשביל שהיו לברות למו.

י. וכו' נזיריה משלג, אלו שהיו שותין את השלג.
צחו מחלב, אלו שהיו שותין את החלב. אדמו עצם
מפנינים ספיר גזרתם, ספיר זה דבר קל הוא, אמר
רבי פנחס מעשה באדם אחד שהלך למכור ספיר
ברומי, אמר לו הלוקח על מנת לבדוקו אקחנו, נתנו
על גבי הסדן והתחיל מקיש עליו בפטיש, נבקע
הסדן ונחלק הפטיש והספיר עמד במקומו [ספרים
אחרים: ספיר גזרתם, אמר רבי יודן כל גזרה וגזרה
שהיתה בירושלים היתה קשה כספיר, ואם תאמר
ר' הוא אמר רבי פנחס כו'].

יא. חשך משחור תארם. רבי אבא בר פהנא אמר
פהנא חרתא, ורבי לוי אמר פהנא נאנא. לא נפרו
בחוצות, אמר רבי אליעזר ברבי צדוק אראה בנחמה
אף על פי כן שהיה אבא כל אותן השנים אחר חרבן
לא חזר גופו עליו כמות שהיה, לקים מה שנאמר:
צפד עורם על עצמם יבש היה כעץ. [ספרים
אחרים: לא נכרו בחוצות, אמר רבי אליעזר בר
צדוק מעשה בעני אחד שבא ועמד על פתח בית
אבא, אמר לי אבא צא וראה שמא מבני ירושלים
הוא, הלכתי ומצאתי אותה אשה שנשל שעה, ולא
היה אדם יודע אם זכר אם נקבה היא, ולא היתה
תובעת אלא דבלה, לקים מה שנאמר: לא נכרו
בחוצות צפד עורם על עצמם].

יב. טובים היו חללי חרב, בחרבן ראשון שהיו
מתים מריח עובבניין, אבל בחרבן האחרון לא היו
עובבניין, מה היו עושין להם, היו מביאים גדיים
וצולין אותן במערכה של עיר, והיה אותו הרחם
מפעפע בהם והיו מתים, לקים מה שנאמר: שהם
יזבו מדקרים מתנובות שדי.

יג. ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן. רבי הונא
בשם רבי יוסי אמר, אמר הקדוש ברוך הוא לא
הניחו אותי לפשט ידי בעולמי, ביצד, היתה לאחת
מהן כפר אחת והיה בה כדי שתאכלנה היא ובעלה

טוען טענת חנם. רבן שמעון בן גמליאל אמר, זה
מנהג גדול היה בירושלים פורשין מטפחת על גבי
הפתח, כל זמן שהמטפחת פרושה אורחין נכנסין,
נסתלקה המטפחת אין רשות לאורחין להכנס אלא
שלוש פסיעות.

דבר אחר, מה היתה יקרותן, שהיו מוסרין הסעודה
לשבח, אם נתקלקל דבר בסעודה היו עונשין את
הטבח הפל לפי כבודו של בעל הבית והפל לפי
כבוד האורחין.

דבר אחר, מה היתה יקרותן, בשעה שאחד מהן
עושה סעודה היה צר כל מיני סעודה במפה, וכל
כך למה מפני איסטיניסיה, כדי שלא יהא אחד אוכל
דבר שרע לו.

אמר רבי חייא קרא בשם רבי שמואל בר נחמן, מיום
שחורב בית המקדש בטל יין קרוש וזכוכית לבנה,
ולמה קורין אותה לבנה, שהיתה מתקפלת.

ה. מעשה באחד מגדולי ירושלים, דאמר לטליא
זיל ואייתי לי מיא, והיה מצפי ליה על ריש איגרא,
אתא אמר ליה לא אשפחית מיא, אמר ליה טרוף
קולתיך קומי, וטרף קולתיך קומוהי וטרף הוא
נפשיה מן רישא דאיגרא ונפל ומת, ונתערבו אבריו
עם החרסין, ועליו הוא אומר: איכה נחשבו לנבלי
חרס.

ו. גם תנים חלצו שד היניקו גוריהן, אילן ירודא תא
במין מסווין פריסין על אפיהון בד אינון מגיקין
בניהון דלא יהוון חמין בניהון סמקון ואכלין
להון.

ז. דבק לשון יונק, אמר רבי אבא בר פהנא, אמת
המים שהיתה באה מן החניות, עמדו המציקים
החריבוה ופשכוה, והיה אדם מוליך את בנו לאמה
ולא מצא מים, והיה מדבק לשונו לחפו בצמא.
עוללים שאלו להם וגו', רבי יהודה ורבי נחמיה
ורבנן, רבי יהודה אמר אם אין מי שיתן להם מי
ינחמם, כמה דאת אמר (ירמיה טז, ז): ולא יפרסו להם
על אבל. רבי נחמיה אמר, אין מי שיתן להם פרוסה
של לחם, כמה דאת אמר (ישעיה נח, ז): הלוא פרס
לרעב לחמה. ורבנן אמרין אין להם מי שעומד
בשורה, כמה דאת אמר (ויקרא יא, א): כל מפרסת
פרסה.

ח. האכלים למעדיגים, רבי חנינא בר פפא אמר
גלוסקין וחמר עתיק. האמנים עלי תולע, טריפון
בקינקלא.

ט. ויגדל עון בת עמי, רבי יהושע ברבי נחמיה בשם

46 אָסא וּגו' פֿי נִשְׁפְּרוּ לִפְנֵי ה' וְלִפְנֵי מַחְנֵהוּ וַיִּשְׁאוּ
 47 שָׁלָל הַרְבֵּה מְאֹד, לִפְנֵי אָסא אֵין כְּתִיב כָּאן אֵלָא
 48 לִפְנֵי ה' וְלִפְנֵי מַחְנֵהוּ. עֲמַד יְהוֹשֻׁפֶט וְאָמַר, אֲנִי אֵין
 49 בִּי כֹחַ לֹא לַהֲרֹג וְלֹא לַרְדֹּף, אֵלָא אֲנִי אוֹמֵר שִׁירָה
 50 וְאַתָּה עוֹשֶׂה, אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲנִי עוֹשֶׂה,
 51 שְׁנֵאמַר (דְּבָרֵי הַיָּמִים ב כ, כב): וַיִּבְעַת הַחֵלֹל בְּרָנָה וְתַהֲלָה
 52 וּגו'. עֲמַד חֲזַקְיָהוּ וְאָמַר, אֲנִי אֵין בִּי כֹחַ לֹא לַהֲרֹג
 53 וְלֹא לַרְדֹּף וְלֹא לִזְמֹר שִׁירָה, אֵלָא אֲנִי יוֹשֵׁן עַל מִטָּתִי
 54 וְאַתָּה עוֹשֶׂה, אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲנִי עוֹשֶׂה,
 55 שְׁנֵאמַר (מַלְכִים ב יט, לה): וַיְהִי בַלִּילָה הַהוּא וַיֵּצֵא
 56 מִלֶּאֶף ה' וַיָּבֶן בְּמַחְנֵהוּ אֲשׁוּר וּגו'. כְּמָה נִשְׁתַּיֵּר מֵהֶם,
 57 רַב אָמַר עֲשֶׂרָה, שְׁנֵאמַר (יִשְׁעִיָּה י, יט): וַיִּנְעַר יְכַתְּבָם,
 58 שָׁפָן דִּרְכוֹ שֶׁל נֶעַר לְהִיּוֹת כּוֹתֵב יו"ד. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר
 59 אוֹמֵר שֵׁשָׁה, שָׁפָן דִּרְכוֹ שֶׁל נֶעַר לְהִיּוֹת שׁוֹרֵט
 60 שְׂרִיטָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חֲמִשָּׁה, שְׁנֵאמַר (יִשְׁעִיָּה יז,
 61 ו): שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גִּרְגָּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר. רַבִּי יְהוֹדָה
 62 בְּרַבִּי סִימּוֹן אָמַר תְּשַׁעָּה, הָדָא הוּא דְּכְתִיב (יִשְׁעִיָּה יז,
 63 ו): אֲרַבְּעָה חֲמִשָּׁה בְּסַעֲפֵיהּ פְּרִיָּה. רַבִּי תַנְחוּם בַּר
 64 חֲנִינְיָאֵי אָמַר אֲרַבְּעָה עֶשֶׂר, הָדָא הוּא דְּכְתִיב (יִשְׁעִיָּה
 65 יז, ו): שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גִּרְגָּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר אֲרַבְּעָה
 66 חֲמִשָּׁה בְּסַעֲפֵיהּ פְּרִיָּה. בֵּין כְּדַבְּרֵי אֱלֹו בֵּין כְּדַבְּרֵי
 67 אֱלֹו הַכֹּל מוֹדִים שֶׁנִּבְכַּדְנָצַר אֶחָד מֵהֶם הָיָה, אֵלָא
 68 בֵּינָן שְׁאֵמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵה וְהִתְרַב בֵּית
 69 הַמִּקְדָּשׁ, אָמַר לֹא בְּעֵי אֵלָא מִצְמַצְמָא יְתִי מֵיַעֲבֹד לִי
 70 כְּמָה דְּעַבֵּד לְסַכִּי, מָה עָשָׂה כָּא וַיֵּשֶׁב בְּדַפְּנֵי שֶׁל
 71 אֲנִטּוּכִיָּא, וַיִּשְׁלַח נְבוֹזַרְאֲדָן רַב טַפְחִים לְהַחֲרִיב אֶת
 72 יְרוּשָׁלַיִם, עָשָׂה שֵׁם שְׁלֹשׁ שָׁנִים וּמַחֲצָה, בְּכָל יוֹם
 73 מִקִּיף אֶת יְרוּשָׁלַיִם וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְכַבְּשָׁה, וְכִינּוּן
 74 שֶׁלֹא הָיָה יָכוֹל לְכַבֵּשׁ בִּקְשׁ לַחֲזוֹר, נִתֵּן הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
 75 הוּא בְּלִבּוֹ הַתְּחִיל מְמַדֵּד בַּחוּמָה וְהִיתָה שׁוֹקֵעַת בְּכָל
 76 יוֹם טַפְחִים וּמַחֲצָה עַד שִׁשְׁשָׁקָה פֶּלֶה, וְכִינּוּן שִׁשְׁשָׁקָה
 77 פֶּלֶה נִכְסוֹ הַשְׁוֹנָאִים לִירוּשָׁלַיִם, עַל אוֹתָהּ שָׁעָה
 78 הוּא אוֹמֵר: לֹא הָאֲמִינוּ מַלְכֵי אֶרֶץ כָּל יוֹשְׁבֵי חָבֶל
 79 פִּי יָבֹא צַר וְאוֹיֵב בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַיִם.

80 טז. מִחֲטָאֹת נְבִיאִיָּה, רַבִּי יוֹדֵן שָׁאֵל לְרַבִּי אַחָא הֵיכָן
 81 הָרְגוּ אֶת זְכַרְיָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל אוֹ בְּעֶזְרַת נָשִׁים,
 82 אָמַר לוֹ לֹא בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלֹא בְּעֶזְרַת נָשִׁים, אֵלָא
 83 בְּעֶזְרַת כְּהֻנִּים, וְלֹא נִהְגוּ בְּדַמּוֹ לֹא כְּדָם צָבִי וְלֹא
 84 כְּדָם אֵיל, תַּמָּן כְּתִיב (וַיִּקְרָא יז, יג): וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית
 85 יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִצוּד צִיד חַיָּה אוֹ עוֹף וּגו' וַיִּסְהוּ
 86 בְּעֶפְרַיִם, בְּרֵם הָכָא כְּתִיב (יִחְזָקְאֵל כד, ז): פִּי דְמָה בְּתוֹכָהּ
 87 הָיָה עַל צִחִית סִלַּע שְׁמַתָּהּ לֹא שִׁפְכָתָהּ עַל הָאֶרֶץ
 88 לְכַסּוֹת עָלֶיהָ עֶפֶר. וְכָל כֹּף לָמָּה, לְהַעֲלוֹת חֲמָה לְנֶקֶם
 89 נֶקֶם נִתְּתִי אֶת דְּמָה עַל צִחִית סִלַּע לְבִלְתִּי הַפְּסוֹת.
 90 שְׁבַע עֲבֻרוֹת עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, הָרְגוּ כִּהְיוּ,

1 יוֹם אֶחָד, וְכִינּוּן שְׁמַת בְּנֵה שֶׁל שְׁכָנָתָה, הִיתָה נוֹטֶלֶת
 2 אוֹתוֹ הַכֹּפֶר וּמִנְחָמָה אוֹתָהּ בָּהּ, וְהַעֲלָה עֲלֵיהֶם
 3 הַקְּתוֹב כָּאֱלֹו בְּשָׁלוֹ יִלְדִּיהֶן לְמַצּוֹת, הָדָא הוּא
 4 דְּכְתִיב: יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בְּשָׁלוֹ יִלְדִּיהֶן, וְכָל כֹּף
 5 לָמָּה בְּשָׁבִיל שְׁהִיו לְבָרוֹת לָמוֹ.

6 יד. פֶּלֶה ה' אֶת חֲמָתוֹ שִׁפְף חֲרוֹן אַפּוֹ, אָמַר רַבִּי
 7 אֲרַבְּעָה שְׁפִיכוֹת לְטוֹכָהּ וְאֲרַבְּעָה שְׁפִיכוֹת לְרַעָה. אֲרַבְּעָה
 8 שְׁפִיכוֹת לְטוֹכָהּ, שְׁנֵאמַר (זְכַרְיָה יב, י): וְשִׁפְכְתִי עַל
 9 בֵּית דָּוִיד וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּגִים, (יִואֵל
 10 ג, א): וְהָיָה אַחֲרָי כֵּן אֲשַׁפּוּף אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר
 11 וּגו' וְגַם עַל הַעֲבָדִים וְעַל הַשְּׁפָחוֹת בְּיָמִים הַהֵמָּה
 12 אֲשַׁפּוּף אֶת רוּחִי, (יִחְזָקְאֵל לט, כט): וְלֹא אֶסְתִּיר עוֹד
 13 פְּנֵי מֵהֶם אֲשֶׁר שִׁפְכְתִי אֶת רוּחִי עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר
 14 אֲדַנִּי אֱלֹהִים. וְאֲרַבְּעָה שְׁפִיכוֹת לְרַעָה, שְׁנֵאמַר (יִשְׁעִיָּה
 15 מב, כח): וַיִּשְׁפֹּף עָלָיו חֲמָה אַפּוֹ, וּבִכְתוּקָאֵל
 16 כְּתִיב (יִחְזָקְאֵל ט, ח): בְּשִׁפְכְךָ אֶת חֲמָתְךָ עַל יְרוּשָׁלַיִם,
 17 וּכְתִיב (איכה ב, ד): שִׁפְף כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ, וְהָדִין: כֶּלֶה ה'
 18 אֶת חֲמָתוֹ שִׁפְף חֲרוֹן אַפּוֹ. וַיֵּצֵא אֵשׁ בְּצִיּוֹן,
 19 כְּתִיב (תְּהִלִּים עט, א): מִזְמוֹר לְאֶסָף אֱלֹהִים כָּאֵן גּוֹיִם
 20 בְּנִתְּלָתְךָ, לֹא הָיָה קִרָּא צָרִיךְ לְמִימַר אֵלָא כְּכִי
 21 לְאֶסָף, נָהִי לְאֶסָף, קִינָה לְאֶסָף, וְכָה אוֹמֵר מִזְמוֹר
 22 לְאֶסָף, אֵלָא מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה בֵּית חֶפְזָה לְבָנוֹ
 23 וְסִידָהּ וְכִינָה וְצִירָה, וַיֵּצֵא בָנוֹ לְתַרְבוּת רַעָה, מִיָּד
 24 עָלָה הַמֶּלֶךְ לְחֶפְזָה וְקָרַע אֶת הַיִּלְאֹוֹת וַיִּשְׁפֹּר אֶת
 25 הַקִּנִּים, וְנָטַל פְּדָגוּג שֶׁלֹא אֵיבֹוֹב שֶׁל קִנִּים וְהָיָה
 26 מִזְמוֹר. אָמַר לוֹ, הַמֶּלֶךְ הִפָּךְ חֲפָתוֹ שֶׁל בָּנוֹ וְאַתָּה
 27 יוֹשֵׁב וּמִזְמוֹר, אָמַר לָהֶם מִזְמוֹר אֲנִי שֶׁהִפָּךְ חֲפָתוֹ שֶׁל
 28 בָּנוֹ וְלֹא שִׁפְף חֲמָתוֹ עַל בָּנוֹ. כֹּף אָמַר לוֹ לְאֶסָף הַקְדוֹשׁ
 29 בְּרוּךְ הוּא הַחֲרִיב הֵיכָל וּמִקְדָּשׁ וְאַתָּה יוֹשֵׁב וּמִזְמוֹר,
 30 אָמַר לָהֶם מִזְמוֹר אֲנִי שֶׁשִּׁפְף הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲמָתוֹ
 31 עַל הַעֲצִים וְעַל הָאֲבָנִים וְלֹא שִׁפְף חֲמָתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל,
 32 הָדָא הוּא דְּכְתִיב: וַיֵּצֵא אֵשׁ בְּצִיּוֹן וְתֹאכַל יִסְדֵּתֶיהָ.

33 טו. לֹא הָאֲמִינוּ מַלְכֵי אֶרֶץ כָּל יוֹשְׁבֵי חָבֶל, אֲרַבְּעָה
 34 מַלְכִים הָיוּ, מָה שֶׁתִּבְעַע זֶה לֹא תִבְעַע זֶה, וְאֱלֹו הָן:
 35 דָּוִד, וְאָסָא, יְהוֹשֻׁפֶט, וְחִזְקִיָּהוּ. דָּוִד אָמַר (תְּהִלִּים יח,
 36 לח): אֲרִדּוּף אוֹיְבֵי וְאֲשִׁיגֵם וּגו', אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ
 37 בְּרוּךְ הוּא אֲנִי עוֹשֶׂה כֵּן, הָדָא הוּא דְּכְתִיב (שְׁמוּאֵל א
 38 ל, יז): וַיִּפְסַם דָּוִד מִהַנְּשֹׁף וְעַד הָעֶרֶב לְמַחֲרָתָם. מַהוּ
 39 לְמַחֲרָתָם, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי אָמַר לְשִׁתִּי לִילּוֹת וַיּוֹם
 40 אֶחָד, וְהָיָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵאִיר לוֹ בְּלִילּוֹת
 41 בְּזִיקִין וּבִרְקִים, כְּמָה דְּתַגְנִין תַּמָּן עַל הַזִּיקִין וְעַל
 42 הַזִּיעוֹת וְעַל הַבְּרָקִים, הָדָא הוּא דְּכְתִיב (תְּהִלִּים יח, כט):
 43 כִּי אַתָּה תֵּאִיר נְרִי וּגו'. עֲמַד אָסָא וְאָמַר, אֵין בִּי כֹחַ
 44 לַהֲרֹג לָהֶם, אֵלָא אֲנִי רוֹדֵף אוֹתָם וְאַתָּה עוֹשֶׂה. אָמַר
 45 לוֹ אֲנִי עוֹשֶׂה, שְׁנֵאמַר (דְּבָרֵי הַיָּמִים ב יד, יב): וַיִּרְדְּפֵם

וְנָבִיא, וְדִין, וְשָׁפְכוּ דָם נָקִי, וְחָלְלוּ אֶת הַשֵּׁם,
וְטָמְאוּ אֶת הָעֶזְרָה, וְשִׁבְתָּ וְיוֹם הַכַּפּוּרִים הָיָה. וְכִינֹן
שָׁעָלָה נְבוּזַרְאֲדָן חֲזִיזָה לְדַמְיָה דְּזִכְרָהּ דְּהוּהָ קָא
רְתִית, אָמַר לַהּוֹן מָאִי הָאִי, אָמְרוּ לֵיהּ דָּם פְּרִים
וּכְבָּשִׁים. אֵייתִי פְּרִים וּכְבָּשִׁים וְלֹא אִידוּם, אֵייתִי כָּל
מִינֵי דָמִים וְלֹא אִידוּם, אָמַר לַהּוֹן אִי אֲמָרִיתוּ לִי
מוּטָב וְאִי לֹא אָנָּה מִסְרִיקָנָא לְבִישְׁרָא דְהִנָּה אֲנִישִׁי
בְּמִסְרִיקִין דְּפִרְזָלָא, וְלֹא אָמְרוּ לֵיהּ. וְהִשְׁתָּא דְאָמַר
לְהוּ הִכִּי, אָמְרוּ לֵיהּ מָה נָכְסִי מִינָּה, וְכִיֵּיא פְּהִנָּא
הוּהָ לָן, וְהוּהָ מוֹכִיחַ לָן לְשׁוּם שְׁמָנָא קִבְּלִי לֹא
קִבְּלִנָּה מִיגִיָּה אֱלֹא קְאִימָנָא עֵילוּיָה וְקִטְלִינָן לֵיהּ.
אָמַר לַהּוֹן אָנָּה פִּיִּסְנָא לֵיהּ. אֵייתִי סִנְהֶדְרִי גְדוּלָּה
שְׁחַט עֵילוּיָה וְלֹא נָח. שְׁחַט סִנְהֶדְרִי קִטְנָה עֵילוּיָה
וְלֹא נָח. אֵייתִי פְּרָחִי פְּהִנָּה שְׁחַט עֵילוּיָה וְלֹא נָח.
שְׁחַט תִּינוּקוֹת שְׁלֵ בֵּית רַבָּן עֵילוּיָה וְלֹא נָח. גְּחִין
עֵילוּיָה אָמַר לֵיהּ: זִכְרִיָּה, טוֹבִים שְׁבַעמָר אֲבֹדְתִי
רַצּוֹנָה שְׂאִיכְדוּ כָּלֵם, לֹאֲלֹתֵר נָח. וְהִרְהִיר נְבוּזַרְאֲדָן
הִרְשַׁע תְּשׁוּבָה וְאָמַר וּמָה מִי שְׁמָאֲבָד נָפֶשׁ אַחַת
מִיִּשְׂרָאֵל כִּךְ כְּתִיב בּוֹ (בְּרַאשִׁית ט, י): שֹׁפֵךְ דָּם הָאָדָם
בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ, אוֹתוֹ הָאִישׁ שְׂאֲבָד נִפְשׁוֹת הִרְבֵּה
עַל אַחַת פְּמָה וְכִמְהָ. מִיָּד נִתְּמַלֵּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
רַחֲמִים וְרַמְזֵי לָדָם וְנִבְלַע בְּמִקְוָמוֹ. עַל אוֹתָהּ שְׁעָה
הוּא אוֹמֵר: מַחֲטָאת נְבִיאִיָּה עֲזַנְתָּ כְּהִנֵּיָה הַשֹּׁפְכִים
בְּקִרְבָּהּ דָּם צַדִּיקִים.

יז. נַעֲו עוֹרִים בְּחוּצוֹת, סוּמִין שְׂבָהֶם אָמְרוּ מִי יִרְאֶה
לָנוּ אוֹתוֹ מְקוֹם שֶׁהִרְגוּ אֶת זִכְרָהּ שְׁגָלָה וְנִחְבְּקֶנּוּ
וְנִשְׁקָנּוּ, לָקִים מָה שְׁנֹאֲמַר: נַעֲו עוֹרִים בְּחוּצוֹת
נִגְאָלוּ בָדָם. חֲגִרִין שְׂבָהֶם מָה הָיוּ אוֹמְרִין מִי יִרְאֶה
לָנוּ אֶת הַדָּם שֶׁל זִכְרָהּ שְׁגָלָה וְנִפְרָכֵס בָּהּ, לָקִים מָה
שְׁנֹאֲמַר: בְּלֹא יוֹכְלוּ יִגְעוּ בְּלִבְשֵׁיהֶם.

יח. סוּרֵי טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ, רַבִּי חֲנִינָא פֶּתַר קִרְא
בְּנֻת צִיּוֹן, הִדָּא הוּא דְּכְתִיב (ישעיה ג, טז): וַיֹּאמֶר ה'
יַעַן כִּי גִבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וְתִלְכְּנָה נְטוּיּוֹת גְּרוֹן וְגו',
הוֹיִן שְׂיִיפֹן בְּרוּמֵיהוֹן וּמִהֲלִכֵן בְּגִסּוֹת הַרוּחַ.
וְתִלְכְּנָה נְטוּיּוֹת גְּרוֹן, כְּשֶׁהִיָּתָה אַחַת מֵהֶן לּוֹבֶשֶׁת אֶת
תְּכֵשִׁיטָהּ, הִיָּתָה מִטָּה מִכָּאן וּלְכָאן אֶת גְּרוֹנָהּ
בְּשִׁבְלִי לְהִרְאוֹת אֶת תְּכֵשִׁיטָהּ. וּמִשְׁקֵרוֹת עֵינֵים, רַבִּי
אֲסִי דְקִיסְרִין אָמַר שֶׁהָיוּ מִשְׁקֵרוֹת אֶת עֵינֵיהֶם
בְּסִיקְרָא, וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר בְּקִלּוּרִית
אֲדָמָה. הַלּוֹף וְטָפּוֹף תִּלְכְּנָה, כְּשֶׁהִיָּתָה אַחַת מֵהֶן
אֲרָבָה, הִיָּתָה מִבִּיאָה שְׁמִי קִצְרוֹת אַחַת מִכָּאן וְאַחַת
מִכָּאן, כְּדִי שְׁתֵּרָאֵה טָפָה עַל גְּבִיהֶן. וּכְשֶׁהִיָּתָה אַחַת
מֵהֶן קִצְרָה, הִיָּתָה לּוֹבֶשֶׁת קִרְקוּסִין עֲבִים כְּדִי
שְׁתֵּרָאֵה אֲרָבָה. וּבְרַגְלֵיהֶם תַּעֲפֹסְנָה, רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר
שֶׁהִיָּתָה צָרָה צוּרַת דְּרָקוֹן עַל מִנְעָלֶיהָ. וְרַבָּנָן אָמְרִין

שֶׁהִיָּתָה מִבִּיאָה זָפֵק שֶׁל תִּרְגָּלוֹ וּמִמְלֵא אוֹתוֹ
אֲפִרְסָמוֹן וְנוֹתְנָת אוֹתוֹ בֵּין עֵקֶבָה לְמִנְעָלָה,
וּכְשֶׁהִיָּתָה רוֹאֶה פֶת שֶׁל בַּחוּרִים הִיָּתָה דּוֹפְקֶת עָלָיו
וְהָיָה אוֹתוֹ הָרִיחַ מִפְּעֻפֶּע בֶּהֶן כְּאֶרֶס הָיָה שֶׁל עֲכָנָא.
וְהָיָה יִרְמְיָה אוֹמֵר לָהֶם עֲשׂוּ תְשׁוּבָה עַד שֶׁלֹּא יָבֹאוּ
אוֹיְבִים, אָמְרוּ לוֹ אִם יָבֹאוּ אוֹיְבִים עָלֵינוּ מָה הֵן
יִכְלִין לַעֲשׂוֹת לָנוּ, הִדָּא הוּא דְּכְתִיב (ישעיה ה, ט):
הָאֲמָרִים יִמְהִיר יַחִישָׁה מַעֲשָׂהּ לְמַעַן נִרְאֶה וְתִקְרַב
וְתִבּוֹאָה עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנִדְעָה. דּוּכְסָא רוֹאֶה
אוֹתִי וְנוֹטְלִנִי וּמוֹשִׁיבִנִי עִמּוֹ בְּקִירוֹנִין, אָמְרָה לִירְמְיָה
גִּדַּע דְּמָאן יֵהָא קְזִימָת אוֹ דִּילָן אוֹ דִּילֵיהָ. וְכִינֹן
שְׁגָרְמוּ עֲזוּנוֹת וּבָאוּ שׁוֹנְאִיָּהֶן, הָיוּ מִתְקַשְׁטוֹת
וַיּוֹצְאוֹת לְפָנֵיהֶם כּוֹזְנוֹת, דּוּכְסָא רוֹאֶה אוֹתָהּ וְנוֹטֵל
אוֹתָהּ, אֲפִרְכּוּס רוֹאֶה אוֹתָהּ וְנוֹטֵל אוֹתָהּ,
אִיסְטְרוּלִיס רוֹאֶה אוֹתָהּ וְנוֹטֵל אוֹתָהּ וּמוֹשִׁיבָהּ
עִמּוֹ בְּקִירוֹנִין. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְלֹא קִנְיָמָא
דִּידִי וְקִנְיָמָא דִּילְהוֹן, מָה עָשָׂה (ישעיה ג, יז): וְשִׁפְחָהּ
קִדְקֵד בְּנוֹת צִיּוֹן, רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא,
רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר הִלְכָה אוֹתָן בְּצִרְעָתָהּ, הָא מָה דָּאֵת
אָמַר (ויקרא יד, נז): וְלִשְׁאֵת וְלִסְפַּחַת וְלִבְהִרְתָּ, רַבִּי יוֹסִי
בְּרַ חֲנִינָא אָמַר הָעֵלָה עַל רִאשֵׁיהֶם מִשְׁפָּחוֹת
מִשְׁפָּחוֹת שֶׁל כְּנִים. וְרַבִּי חִזְקִי בְּרַ אֲבָא אָמַר עֲשֹׂאן
שְׁפָחוֹת מְכּוֹדֵנוֹיּוֹת, מַהוּ מְכּוֹדֵנוֹיּוֹת, אָמְרָהּ מִשְׁעַבְדָּן.
רַבִּי בְּרַכְיָה וְחֵלְפִי בְּרַ זְבִיד בְּשֵׁם רַבִּי אִיסִי, מַהוּ
וְשִׁפְחָהּ, וְשִׁפְעָה, כְּדִי לְשַׁמֵּר זֶרַע קֹדֶשׁ שֶׁלֹּא יִתְעַרֵּב
בְּעַמֵּי הָאֲרָצוֹת, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ אֲנִי
שְׂאִין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּדִילִין מִן הַצִּרְעָתָה, מָה
עָשָׂה (ישעיה ג, יז): וְהָיָה פִתְחֵהּ יַעֲרָה, רַמְזֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא לְמַעֲנֵנָם וְהָיָה מוֹצִיא דָם עַד שֶׁמִּמְלֵא כָּל
הַקְּרוֹנִין, וְהָיָה אוֹתוֹ הַשְּׁלֵטוֹן נוֹעֲצָה בְּרַמְח וְנוֹתְנָהּ
לְפָנֵי קְרוֹנִין, וְהִיָּתָה קְרוֹנִין עוֹבְרַת עָלֶיהֶן וּמִפְּסָקְתָן,
הוּא שִׁירְמָה אוֹמֵר: סוּרֵי טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ סוּרֵי סוּרֵי
אֵל תִּגְעוּ, רַבִּי אֲבָא אָמַר לְשׁוֹן יוֹנִי הוּא סִירוֹן סִירוֹן.
כִּי נָצוּ גַם נַעֲו, רַבִּי חֲנִינָא אָמַר לֹא גָלוּ יִשְׂרָאֵל עַד
שְׁנֹאֲצוּ לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְרַבִּי סִימוֹן אָמַר לֹא גָלוּ
יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּעַלֵּי מִצְוֹת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.
יט. פָּנֵי ה' חִלְקָם, הִחְלִיקוֹן, מִן מֵאָה, מֵאָה. מִן
מֵאֲתִים, מֵאֲתִים. דְּתַמָּן צְוּחִין לְמֵאֲתָן, מֵאֲתָן.
כ. עוֹדִינוּ תְּכַלִּינָה עֵינֵינוּ, מָה הָיוּ עוֹשִׂין עֲשֵׂרֶת
הַשְּׁבָטִים, הָיוּ מְשַׁלְחִין שְׁמֵן לְמַצְרִים, וּמִבִּיאִין
תִּבּוֹאָה, וּמְשַׁלְחִין לְכָבֵל, שְׂאֵם יָבֹאוּ שׁוֹנְאִים וְהָיָה
לָהֶם כְּדִי לְסִיעֵן, הִדָּא הוּא דְּכְתִיב (הושע יב, ב): וּבִרְבִּית
עִם אֲשׁוּר יִכְרֹתוּ וְשָׁמֶן לְמַצְרִים יוֹכֵל. פַּעַם אַחַת בָּאוּ
שׁוֹנְאִין וְשָׁלְחוּ אֶצֶל פְּרַעְיָה נָכָה כְּשֶׁהוּא מְפָרֵשׁ בֵּינָם
הַגְּדוֹל, רַמְזֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְשִׁלּוּדֵיהֶן וְהָיוּ

דְּכַפֵּר חֲנִין אָמַר אֱלֹהֵי שְׁהֲצִיתוּ אֶשׁ בִּירוּשָׁלַם. וְרַבֵּן
אָמַר אֱלֹהֵי דוֹלְקִיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לָכֵן נֶאֱמַר: עַל
הַהָרִים דִּלְקָנוּ.

כג. רוח אפינו משיח ה', רבי ורבי ישמעאל ברבי
יוסי היו יושבים ופושטין במגלות קינות ערב
תשעה באב שחל להיות בשבת עם חשכה, שירו בה
אלפא ביתא אחת, אמרו אנו יוצאים וגומרין אותה
למחר, וכשעלה רבי לביתו נכשל באצבעו, אמר על
עצמו (תהלים לב, ט): רבים מכאובים לרשע, אמר לו
רבי ישמעאל ברבי יוסי אלו היינו עוסקין בענין
הזה והגיעך כך, כך הייתי אומר, עכשיו על אחת
כמה וכמה, רוח אפינו וגו'. כיון שעלה רבי לביתו
נתן על המכה ספוג יבש וקשר עליה גמי בחוץ,
אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי ממנו למדנו שלשה
דברים, לא שספוג מרפא אלא שהוא משמר את
המכה, גמי מבית מוכן, ואין קורין בכתבי הקדש
אלא מן המנחה ולמעלה, אבל שונים בהם ודורשין
בהם, ואם היו צריכין לבדק ולקרות מביאין וקורין.
שמואל אמר חרס כל שהוא, רבי זעירא בשם רבי
שמואל אמר מגופת חבית וחרסית, מתר לטלטלן
בשבת, השליכן לאשפה, אסור לטלטלן
בשבת. (תהלים לב, ט): והבוטח בה' חסד יסוכבנו, רבי
אלעזר בצראה ורבי תנחום בשם רבי אחא אמרו
אפלו רשע וחוזר בו הקדוש ברוך הוא מקבלו,
שנאמר: והבוטח בה' חסד יסוכבנו.

כד. שישי ושמי בת אדום, זו קיסרין. יושבת
בארץ עוץ, זו פרס. גם עליך תעבר כוס תשכרי
ותתערי.

כה. תם עונך בת ציון, רבי חלבו בשם רבי יוחנן
אמר טובה היתה הסרת טבעתו של פרעה על
ישראל במצרים מארבעים שנה שנתנבא עליהם
משה, לפי שפזה היתה גאלה, וכזה לא היתה
גאלה. רבי שמעון בן לקיש אמר טובה היתה הסרת
טבעתו של אחשורוש על ישראל במדי מששים
רבוא נביאים שנתנבאו בימי אליהו, למה, שפזה
היתה גאלה וכזה לא היתה גאלה. ורבנן אמרי
טובה היתה מגלת קינות על ישראל, מארבעים שנה
שנתנבא עליהם ירמיה, למה, שפזה נטלו ישראל
איפוכי שלמה על עונותיהם ביום שחרב בית
המקדש, הלא הוא דכתיב: תם עונך בת ציון. פקד
עונך בת אדום.

אמר רבי פנחס בשם רבי הושעיא למה נבראו
היסורים, להתלות בית דאית להון למיזל, הלא הוא

שטין על פני המים, אמרו אלו לאלו מה טיבן של
שלדות הללו, אמר להם אבותיהם של אלו תחת
אבותיכם עמדו, ועמדו והטביעו אותם במים. אמרו
וכך עשו לאבותינו ונאנחנו הולכים ומסיעין להם,
מיד חזרו, הלא הוא דכתיב (ירמיה לו, ט): הנה חיל
פרעה היצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים, לכה
נאמר: בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושע.

כא. צדו צעדינו מלכת ברחבתינו וגו', חמשים
וששים שנה עשתה ביתר אחר חרבן הבית, ולמה
נחרבה, על שהדליקו גרות לחרבן בית המקדש.
ולמה הדליקו, אמרו הבוליוטין שפירושלים היו
יושבין באמצע המדינה, וכד הוה סליק חד מנהון
לצללאה אמרו ליה בעית לאיעבדא בוליוטין, אמר
להו, לא. בעית לאיעבדא ארכונטיס, אמר להו, לא.
אמרי ליה מבגין דשמעינה דאית לך חד איסא, את
בעי מזבנא יתיה לי, אמר לו לית בדיעתי. והוה פותב
ומשלח עוניתיה לבר ביתיה, אין אתי גבר פלוני לא
תשבקוניה מיצל לאיסא דהוא מזבנא לי, והוה
אמר ההוא גברא, הלואי איתברת ריגליה דההוא
גברא ולא סליק להדא וזיתא, הלא הוא דכתיב: צדו
צעדינו, צדיאה אורחא מלהלכא באילין פלטיאא.
קרב קצנו, קיצא דההוא ביתא. מלאו זמינו, יומא
דההוא ביתא. אף אינון לא פשת להון טב,
דכתיב (משלי יז, ה): שמח לאיד לא ינקה.

כב. קלים היו רדיפינו מנשרי שמים, טרכינוס שחיק
עצמות ילדה אשתו כליל תשעה באב, והיו כל
ישראל אבלים. נשתתק הולד בחנה, אמרו ישראל
נדליק, או לא נדליק, אמרו, נדליק, וכל מה דבעי
לימטי עלן ומטא. אדליקו, אזלון ואמרון לישן ביש
לאשתו של טרכינוס, אילין יהודאין פד זלדת הוון
מתאבלין, וכד מייית ולדא אדליקו בוציניא. שלחה
וכתבה לבעלה, עד דאת מכבש ברפריין בא וכבש
אילין יהודאין דמרדו כך, סליק לאילפא וחשיב
למיתי בעשרה יומין ואייתיה רוחא בחמשא
יומין, אתא ואשפחינון דהו עסקין בהדין
פסוקא (דברים כח, מט): ישא ה' עליך גוי מרחק מקצה
הארץ פאשר ידא הנשר, אמר להו אנא הוא נשרא
דחשיבית למיתי בעשרה יומין ואייתתני רוחא
בחמשא יומין, הקיפן לגיונותיו והרגו. אמר לגשים
השמעו לגיונותי ואם לאו אני עושה לכם פדרך
שעשיתי לאנשים, אמרו עבד בארעאי מה דעבדת
בעילאי, מיד הקיפן לגיונותיו והרגו, ונתערכו דמים
של אלו בדמים של אלו, והנה הדם בוקע והולך
עד שהגיע לקפרוס נהר. על ההרים דלקנו, רבי
איכו אמר שהיו דולקין אחר המעביות. רבי יעקב

הוא דכתיב (תהלים עט, א): אֱלֹהִים בָּאוּ גִּוִּים בְּנַחֲלָתָהּ
טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לעזים.
ג. יתומים היינו ואין אב, רבי ברכיה בשם רבי לוי
אמר, אמר להם הקדוש ברוך הוא לְיִשְׂרָאֵל, אַתֶּם
בְּכִיתֶם וְאִמְרַתֶם לְפָנַי יְתוּמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב, חֲיִיכֶם
אִף הַגּוֹאֵל שְׁאֵנִי עֲתִיד לְהַעֲמִיד מִכֶּם בְּמַדְרֵי לֹא יִהְיֶה
לוֹ אָב וְאִם, הֲדָא הוּא דְכָתִיב (אסתר ב, ז): וַיְהִי אִמּוֹן
אֶת הַדְּסָה הִיא אֶסְתֵּר בַּת דָּדוֹ כִּי אֵין לָהּ אָב וְאִם.

ד. מימינו בכסף שתינו, פעם אחת עלו המציקים
ונטלו פתן ויין ושמן ומימיהן, חזרו ומקרו אותם
להם, אמרו אוי לנו שנתקנים בנו הפסוק הזה:
מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבאו.

ה. על צוארנו נרדפנו, אדריאנוס שחיק עצמות
פקיד ואמר אי דאתינן משפחנן שערא ביהודאי
ארימון ראשיה מיניה, הֲדָא הוּא דְכָתִיב: על צוארנו
נרדפנו.

דבר אחר, על צוארנו נרדפנו, על שפגדנו בצוארנו
ביום צרה. נגענו ולא הונח לנו, נבוכדנצר שחיק
עצמות צנה לנבוזרעדן ואמר ליה אֱלֹהֵינוּ דְּאִינוּן
מְקַבְּל בְּעָלֵי תְּשׁוּבָה הוּא וְיָדוּ פְּשׁוּטָה לְמַבָּל שְׂכִים,
פִּינוֹן דְּאַתָּה בְּבִישׁ לְהוֹן לֹא תִשְׁבְּקִינוּ דִּיעֲלוֹן דְּלֹא
יַעֲבִדוּן תִּיּוֹבְתָא, וְאֱלֹהֵינוּ יִרְחֵם עֲלֵיהוֹן, וְהִהוּא
גְּבָרָא נְחִית בְּשַׁחֲרוֹר אֶפְיוֹן, אֱלֹא לֹא תְּהִי מִפְּלִי
עֲלֵיהוֹן. פִּינוֹן דְּכַבֵּשׁ יְתֵהוֹן כַּד הָוָה קָאִים חַד מִנְהוֹן
הָוָה נָסִיב לִיה וּמִפְּסַל לִיה אִיבָרִים אִיבָרִים, טְרִיף
לִיה קוֹמִיהוֹן וְאִינוּן מְהֻלְכִין בְּעַל פְּרִיחֵיהוֹן שְׁלֹא
בְּטוֹבְתָהוֹן.

אמר רבי יהושע בן לוי נבוזרעדן הוא אריוף, ולמה
נקרא שמו אריוף שהיה נוהם על השבִּיחַ פֶּאֲרִיָּה,
עד שהגיעו לפרת, פִּינוֹן שֶׁהִגִּיעוּ לַפֶּרֶת אָמַר לְהוֹן
לְחִילוֹתָא שְׂבָקִינוּ דְּנִיחּוֹן, דִּי מִן פֶּדוֹן לִית אֱלֹהֵינוּ
חוֹזֵר עֲלֵיהוֹן, הֲדָא הוּא דְכָתִיב (תהלים קלז, א): עַל
נְהִירוֹת בָּכָל שֵׁם יִשְׁכְּנוּ גַם בְּכִינוּ, עַד לְשֵׁם לֹא
יִשְׁכְּנוּ.

ו. מצרים נתנו יד אשור לשבִּעַ לַחֵם, מה היו עֲשֵׂרֶת
הַשְּׂבָטִים עוֹשִׂין הָיוּ מְשַׁלְּחִין שְׁמֵן לְמִצְרַיִם וּמִבִּיאִין
תְּבוּאָה וּמְשַׁלְּחִין לְאַשּׁוּר, שָׂאם יָבוֹאוּ שׁוֹנָאִים וְהָיוּ
כְּדִי לְסִיעֵן, הֲדָא הוּא דְכָתִיב (הושע יב, ב): וּבְרִית עִם
אֲשׁוּר יִכְרְתוּ וְשְׁמֵן לְמִצְרַיִם יוֹכֵל.

ז. אבותינו חטאו ואינם, אמר להוֹן הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוא בְּדִידְכוֹן קִימִין.

דבר אחר, אמרו להוֹן קִימִין בְּדִילָנָא.

דְּכָתִיב: תָּם עֲוֹנָה בַּת צִיּוֹן פֶּקֶד עֲוֹנָה בַּת אֲדוֹם גְּלָה
עַל חַטָּאתֶיהָ. וְדִכְּוֹתֶיהָ לְקִנְיָם מָה שְׁנַאֲמַר (דברים ז,
טו): וְהִסִּיר ה' מִמֶּךָ כָּל חָלִי וְגו', וְאָמַר רַבִּי פִּנְחָס
בְּשֵׁם רַבִּי הוֹשַׁעְיָא לָמָּה נִכְרָאוּ הַיִּסּוּרִין לְהַתְּלֹת בֵּית
דָּאִית לְהוֹן לְמִיזֵל, הֲדָא הוּא דְכָתִיב: וּנְתַנֶּם בְּכָל
שְׁנָאִיךָ. וְדִכְּוֹתֶיהָ (עובדיה א, א): חֲזוֹן עֲבָדֶיךָ כֹּה אָמַר
ה' אֱלֹהִים לְאֲדוֹם שְׁמוּעָה שְׁמַעְנוּ מֵאֵת ה' וְצִיר
בְּגוֹיִם שְׁלַח קוֹמּוֹ וְנִקְוָמָה עָלֶיהָ וְגו', וְהָדִין פְּסוּקָא:
תָּם עֲוֹנָה בַּת צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתָהּ וְגו'.
סְלִיק אֲלַפָּא בִּיתָא רַבִּיעָא

פרשה ה

א. זכר ה' מה היה לנו, רבי יצחק פתח (משלי ל, לא):
וְזִכְרִי מִתְּנִים אוֹ תִישׁ, בְּנֶהֱג שְׁפַעוּלָם אָדָם מְגִדֵּל שְׁנִי
וְזִכְרִין בַּתוֹף בֵּיתוֹ, אֶחָד גְּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, כּוֹבֵשׁ אֶת
הַגְּדוֹל לְפָנָי הַקָּטָן בְּשִׁבְלִי לְחוּס עַל מוֹמוֹ.

אמר רבי ברכיה אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך
הוא, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם הַכְּתִיבָתָה לָנוּ בַּתוֹרָתָךְ (דברים כה,
יז): זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמָלֶךָ, לִי עֲשֵׂה וְלָךְ לֹא
עָשָׂה, לֹא הִחְרִיב אֶת מִקְדָּשְׁךָ. רַבָּנִן אֲמַרִין אָמְרוּ
יִשְׂרָאֵל לְפָנַי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָנּוּ שְׁלָךְ וְאִמּוֹת
הָעוֹלָם שְׁלָךְ, מִפְּנֵי מָה אֵין אִתָּה חֵס עַל אֲמַתָּה.
וּמִלָּךְ אֲלָקוֹם עֲמוֹ, אָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל
לְפָנַי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂכַחָה מְצִיחָה בְּנוֹ אֲבָל אֵין
שְׂכַחָה מְצִיחָה בָּךְ, וְאֵין שְׂכַחָה לְפָנֶיךָ, לְפִיכָךְ אִתָּה
זְכוֹר (תהלים קלז, ז): זְכוֹר ה' לְבָנֵי אֲדוֹם אֶת יוֹם
יְרוּשָׁלַיִם הָאֵמָרִים עָרוֹ עָרוֹ עַד הַיּוֹם כֹּה, רַבִּי אֲבָא
בֵּר כֶּהֱנָא אָמַר פֶּגְרוֹ פֶּגְרוֹ, וְרַבִּי לִוִּי אָמַר פֶּגְרוֹ פֶּגְרוֹ.
מֵאֵן דְּאָמַר פֶּגְרוֹ פֶּגְרוֹ, הֲדָא הוּא דְכָתִיב (ירמיה נא,
נח): חֲמוֹת בָּכָל הִרְחִיבָה עָרָעַר תַּתְּעָרָעַר. מֵאֵן דְּאָמַר
פֶּגְרוֹ פֶּגְרוֹ, הֲדָא הוּא דְכָתִיב: עַד הַיּוֹם כֹּה, אֲפִלוּ
יִסּוּדוֹתֶיהָ מֻטּוֹן. הַבִּיטָה וּרְאֵה אֶת חֲרָפְתָּנוּ, רַבִּי יוֹדֵן
אָמַר הַבִּטָה מִקְרֹב וּרְאֵה מִרְחוֹק, הַבִּטָה מִקְרֹב,
שְׁנַאֲמַר (מלכים א יט, ז): וַיִּבֹט וַהֲנֶה מִרְאֲשֵׁתִי עֲגַת
רְצָפִים. וּרְאֵה מִרְחוֹק, שְׁנַאֲמַר (בראשית כב, ד): וַיִּרְא
אֶת הַמָּקוֹם מִרְחוֹק. רַבִּי פִּנְחָס אָמַר הַבִּטָה מִרְחוֹק,
שְׁנַאֲמַר (תהלים פ, טו): הִבֵּט מִשְׁמַיִם וּרְאֵה. וּרְאֵה
מִקְרֹב, שְׁנַאֲמַר (בראשית לב, כה): וַיִּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ
וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ.

ב. נחלתנו נהפכה לזרים, באינו הפכה (דברים כט, כב):
כְּמַהֲפַכַת סֹדִם. יִרְמְיָה קוֹרָא אוֹתָהּ נַחֲלָתָנוּ, יִשְׁעִיָּה
קוֹרָא אוֹתָהּ (ישעיה סד, ז): בֵּית קְדִישְׁנוּ וְתַפְאֲרַתְנוּ. כָּא
אֶסְף וְאָמַר לֹא נַחֲלָתָנוּ הִיא וְלֹא בֵּית קְדִישְׁנוּ
וְתַפְאֲרַתְנוּ הִיא, אֱלֹא בָאוּ גִוִּים לְתוֹף שְׁלָךְ, הֲדָא

- 1 ח. עבדים משלו בנו, אלו מצרים. פרק אין מידם,
2 אילולי משה.
- 3 דבר אחר, עבדים משלו בנו, אלו ארבע מלכיות.
4 פרק אין מידם, אילולי הקדוש ברוך הוא.
- 5 ט. בנפשונו נביא לחמנו, אמר רבן שמעון בן
6 גמליאל הראשונים על ידי שהריחו מקצת צרתן של
7 ארבע מלכיות קצרה רוחן, אבותינו כתיב
8 בהן (במדבר כא, ד): ונתקצר נפש העם בדרך. דניאל
9 אמר (דניאל ז, טו): אתכרית רוחי אנה. ישעיה
10 אמר (ישעיה כא, ג): על בן מלאו מתני חלחלה. ירמיה
11 אמר: בנפשונו נביא לחמנו. אנו שנותנים בתוך
12 ארבע מלכיות על אחת פמה וכמה.
- 13 י. עורנו כתנור נכמרו, תרין אמוראין, חד אמר
14 באילין פמריאתא, וחד אמר כתנור שלא הסק כל
15 צרכו.
- 16 יא. נשים בציון ענו, נבזררדן צוה לחילותיו אמר
17 להם אלהיהן של אלו שונא זמה הוא, הזהירו אל
18 תגעו באשת איש, כיון ששמעו נשיא הויין אתיין
19 ואמרן לגבר מן דילנא אגן אכלן ומן דילנא אגן
20 מתפסים, אלא בלבד דיתקריא שמך עלן, הדיא הוא
21 דכתיב (ישעיה ד, א): והחזיקו שבע נשים באיש אחד
22 וגו', פר מתלת נשים שנתעצלו ולא עשו כן ונתענו,
23 לכך נאמר: נשים בציון ענו בתלת בערי יהודה,
24 בתלת כתיב.
- 25 יב. שרים בידם נתלו, הוה אפוטרופא עלל לקריתא
26 והוה נסיב טבי דקריתא ותלי להון, בני אנש סבין
27 הוון אתיין ומפייסין ליה עליהון ולא הוה מקבל
28 מנניהו, לכך נאמר: שרים בידם נתלו פגי זקנים לא
29 נהדרו.
- 30 יג. בחורים טחון נשאו, את מוצא שלא היה רחים
31 בבבל, וכשעלה נביכדנצר הטעינו רחים והורידן,
32 הדיא הוא דכתיב (ישעיה מג, יד): למענכם שלחתי
33 בכלה והורדתי בריחים כלם, בריחים פתיב.
- 34 דבר אחר, בחורים טחון נשאו, לשון נקיה הוא.
35 פמה דאת אמר (שופטים טז, כא): ויהי טחון בבית
36 האסורים. ונערים פגעו בשלו, אמר רבי יהושע בן
37 לוי שלש מאות תינוקות נמצאו חרוזים בשוכה
38 אחת.
- 39 יד. זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם, אמר רבי
40 אבא ברבי ירמיה מזמריהון שבתו.
- 41 טו. שבת משוש לבנו, אמר רב חסדא בראשונה
- פשהיתה אימת סנהדרין על ישראל לא היו אומרים
דבר נבלה בשיר, אבל משבטלו הסנהדרין היו
אומרים דברי נבלה בשיר.
- אמר רבי יוסי ברבי אבין בשם רב חסדא בראשונה
פשהיתה צרה באה על ישראל היו פוסקים כנגדה
שמחה, משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית
המשתאות, שנאמר (ישעיה כד, ט): בשיר לא ישתו יין.
משפסקו אלו ואלו שבת משוש לבנו נהפך לאכל
מחולנו.
- טז. נפלה עטרת ראשנו, רבי ירמיה דשבשב נטל
עטרת זית וקשרה בראשו, שמע שמואל ואמר והא
ניחא ליה דאיתרים רישיה ולא עבד כן, הנות (קהלת
י, ה): כשנגה שיצא מלפני השליט, וכן הוה ליה,
לכך נאמר: נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כי
חטאנו.
- יז. על זה היה דוה לבנו, רבי שמלאי אמר צער
גדול נתן הקדוש ברוך הוא לאשה הזאת, מאחר
שמשמרת ימי נדתה חוזרת ומשמרת ימי זיבתה.
רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמר האשה
הזאת על ידי שפרשה מביתה שנים או שלשה ימים
קורא אותה התורה דוה, הדיא הוא דכתיב (ויקרא טו,
ג): והדוה בנדתה, אנו שפרשנו מבית חיינו ומבית
מקדשנו פמה ימים וכמה שנים על אחת פמה וכמה
שנקרא דוין, לכך נאמר: על זה היה דוה לבנו,
למה על אלה חשכו עינינו.
- יח. על הר ציון ששמים, וכבר היה רבן גמליאל
ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא
נכנסין לרומי ושמעו קול המונה של רומי
מפוטלילוס עד מאה ועשרים מיל, התחילו הם
בוכים ורבי עקיבא משחק, אמרו עקיבא אנו בוכים
ואתה משחק, אמר להם ואתם למה בכתם, אמרו
לו לא נבכה שהגזים עובדים עבודת בוכים להון
משמתים לעצביהון, ויושבין בטח ושאגן ושללו,
ובית הדום רגלי אלהינו היה לשריפת אש ומדור
לחית השדה ולא נבכה. אמר להם לכך אני משחק,
אם בן למכעיסיו קל וחמר לעושי רצונו. פעם
אחרת היו עולין לירושלים הגיעו לצופים וקרעו
בגדיהם, הגיעו להר הבית וראו שועל אחד יוצא
מבית קדשי הקדשים, התחילו הם בוכים ורבי
עקיבא משחק, אמרו לו עקיבא לעולם אתה מתמה
עלינו, אנו בוכים ואתה משחק, אמר להם אתם
למה אתם בוכים, אמרו לו ולא נבכה מקום שכתוב
בו (במדבר א, נא): והיך הקרב יומת, והרי שועל יוצא
מתוכו, ועליו נתקמם הפסוק: על הר ציון ששמים

אמר רבי יהושע בן לוי, ארבעה דברים אמר ירמיה,
מאיסה, וקציפה, עזיבה, ושכיחה. מאיסה הושב על
ידי עצמו, דכתיב (ירמיה לא, לו): כה אמר ה' אם ימדו
שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני
אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם ה'.
קציפה, הושב על ידי ישעיה, שנאמר (ישעיה נז, טז):
כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף.

כא. השיבנו ה' אליך ונשובה, אמרה כנסת ישראל
לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם שלף הוא
השיבנו. אמר להם שלכם הוא, שנאמר (מלאכי ג, ז):
שובו אלי ואשובה אליכם, נאם ה', אמרה לפניו
רבונו של עולם שלף הוא, שנאמר (תהלים פה, ה):
שובנו אליה ישענו, לכה נאמר: השיבנו ה' אליך
ונשובה. חדש ימינו כקדם, כאדם הראשון, כמה
דאף אמר (בראשית ג, כד): ויגרש את האדם וישכן
מקדם לגן עדן.

דבר אחר, חדש ימינו כקדם, כמה דאף אמר (מלאכי
ג, ד): וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים פימי עולם
וכשנים קדמניות, פימי עולם, זה משה,
דכתיב (ישעיה סג, יא): ויזכר ימי עולם משה עמו.
וכשנים קדמניות, פשנות שלמה. רבי אומר: פימי
עולם, פימי נח, שנאמר (ישעיה נד, ט): פי מי נח זאת
לי. וכשנים קדמניות, פשנות הבל, שלא היתה
עבודת כוכבים עדן בעולם.

כב. כי אם מאס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד,
אמר רבי שמעון בן לקיש אם מאיסה היא לית סבר,
ואם קציפה היא, אית סבר, דכל מאן דכעיס סופיה
לאיתרציא.

שושלים הלכו בו, אמר להם אף אני לכה אני
משחק, הרי הוא אומר (ישעיה ח, ב): ואעידה לי עדים
נאמנים את אוריה הפהן ואת זכריהו בן יברכיהו,
וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש
ראשון וזכריה במקדש שני, אלא מה אמר
אוריה (ירמיה כו, יח): כה אמר ה' צבאות ציון שדה
תחרש וירושלים עינים תהיה, ומה אמר זכריה (זכריה
ח, ד): עד ישובו זקנים וזקנות ברחבות ירושלים
ואיש משענתו בידו מרב ימים. וכתיב בתריה (זכריה
ח, ה): ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים
ברחבתיה, אמר הקדוש ברוך הוא הרי לי שני עדים
אלו, ואם קדמים דברי אוריה יהיו קדמים דברי
זכריה, ואם יבטלו דברי אוריה יבטלו דברי זכריה,
ושמחתי שנתקמו דברי אוריה וילבסוף דברי זכריה
עתידין להתקיים. ובלשון הזה אמרו לו עקיבא
נחמתנו תתנחם ברגלי מבשר.

יט. אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור, וכי יש
ישיבה בלא כסא, ויש מלך בלא מטרונה.

כ. למה לנצח תשפחנו, אמר רבי יהושע בר אבין
ארבעה דברים אמר ירמיה, מאיסה, וגעילה, עזיבה,
ושכיחה. מאיסה וגעילה, דכתיב (ירמיה יד, טז): המאס
מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך, והושב על
ידי משה, דכתיב (ויקרא כו, מד): לא מאסתים ולא
געלתים. עזיבה ושכיחה, דכתיב: למה לנצח
תשפחנו תעזבנו לארץ ימים, והושב על ידי ישעיה,
דכתיב (ישעיה מט, טו): גם אלה תשפחנה ואנכי לא
אשפחנה.

אגרות קודש

[כ"ד מנחם אב תשכ"ד]

ע"פ הני"ל - נכון לדבר עם הבעה"ב והפרעזידינט וכו' שמה נראה ברור מהו ענין המחיצה,
שאלו שמנגדים למחיצה כדבעי - ה"ה שגילו דעתם עתה מה אמתית השקפתם, ומזה מובן שכל אלה
המאמינים בתורה מן השמים (היפך הקונסרוטיבים) עליהם להלחם בעד המחיצה וכו'.

אין זה מונעם כלל לערוך פעטישאן הני"ל - עתה או לאחר זמן. ואדרבה אז לא יוכל לצאת נגדם
בחוזק כדעתה, כיון שע"י קבלת המשורה מודה שלהם הדעה גם בענינים רוחניים, ואפילו אם יבטיחו
זה בחוזה - הרי משנים החוזה דעתה.

אין זה ענינו כלל, ובכלל צע"ג אם מותר ע"פ דין.

הוּוּ בַּהּ הִנְחוּ תִּלְתָּא עֲתִידִי - בירושלים היו שלשה עשרים
 מופלגים, נקדימוֹן בֶּן גִּירְיוֹן, וְבֶן כְּלָבָא שְׂבוּעָה, וְבֶן צִיצִית הַכֶּסֶת.
 נִקְדִּימוֹן בֶּן גִּירְיוֹן נִקְרָא כֵן עַל שֶׁם שִׁנְיָה לֹא חָפֵה בְּעִבְרוֹ - שִׁזְרָחָה
 הַשֶּׁמֶשׁ בַּעֲבוּרָו. בֶּן כְּלָבָא שְׂבוּעָה הִיָּה נִקְרָא כֵן עַל שֶׁם שִׁכָּל עֲנִי
 הַנֶּכֶס לְבִיתוֹ בְּשָׂהוּא רָעָב בְּכָלֵה, הִיָּה יוֹצֵא בְּשָׂהוּא שְׂבָע, בֶּן צִיצִית
 הַכֶּסֶת הִיָּה נִקְרָא כֵן מִשּׁוֹם שִׁזְהִי הוֹלֵךְ עַל גְּבִי כִסְתוֹת, וְהָיָה
 צִיצִיתוֹ נִגְרָרֶת עַל גְּבִי כִסְתוֹת. אִמָּא דְאֶמְרִי - יֵשׁ אוֹמְרִים שִׁמְמוֹ הִיָּה
 בֶּן צִיצִיתוֹ, וְהִטְעַם שִׁנְקָא שִׁמְמוֹ הַכֶּסֶת, עַל שֶׁם שִׁכְהִיָּה הוֹלֵךְ
 לְרוֹמִי הָיָה כֶּסֶתוֹ - כִּסְאוֹ מוֹפְלָת בֵּין גְּדוּלֵי רוֹמִי.
 עֲשִׂיר חַד אֶמְרִי לְהוֹ, אֲנָא וְיִנְיָא לְהוֹ בְּחִישִׁי וְשַׁעֲרִי - אֲנִי אוֹזֵן אֶת
 תוֹשְׁבֵי הָעִיר בְּחִישִׁים וְשַׁעֲרִים, וְחַד אֶמְרִי לְהוֹ, בְּחִישִׁי וְיִבְדִּמְלִיָּא
 וְיִשְׁחָא - יֵין מִלֵּחַ וּשְׁמֵן. וְחַד אֶמְרִי לְהוֹ בְּדִיצִי - עֲצִים לְהִסְקָה.
 וְשִׁכְחוּ רַבְּנֵי לְדִיצִי - וְשִׁכְחוּ חֲכָמִים אֶת הָעֲשִׂיר שִׁסְפֵּק עֲצִים, לִפִּי
 שִׁהְשִׁימוֹשׁ בַּעֲצִים הוּא רַב בְּיוֹתָר, דְּרַב חֲסָדָא אֶת כָּל אֲקָלִידִי -
 מִפְתָּחוֹתָיו הָיוּ מִסֵּר לְשִׁמְעוֹן שִׁמְמוֹ הִיָּה מוֹסֵר לְמִשְׁרָתוֹ, כִּי מְדִיצִי -
 חוֹץ מִהַמִּפְתָּחוֹת שֶׁל אוֹצֵר הַחִישִׁים, דְּאֶמְרִי רַב חֲסָדָא, אֲכַלְבָּא דְחִישִׁי
 - בִּשְׁבִּיל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹצֵר חִישִׁים אַחֵר, בְּעִי שִׁיתֵּין אֲכַלְבָּי דִּיצִי -
 צִרִיךְ שִׁישִׁים אוֹצֵרוֹת עֲצִים, שִׁבְחָם יִסְקוּ אֶת הַתְּנוּרָה וְיֵאֲפוּ
 מִהַחִישִׁים פֶּת.
 הָיָה לְהוֹ לַעֲשִׂירִים אֵלּוּ אוֹצֵרוֹת לְמִיָּן - לִזְוֵן אֶת הָעִיר בַּמִּשְׁךְ
 עֲשִׂרִים וְחַד שָׁתָא - שְׁנִים.
 הוּוּ בַּהּ בִּירוּשָׁלַם הִנְחוּ בְּרִינִי - אֲנִשִּׁים רִיקִים וּפּוֹחִים, אֶמְרִי לְהוֹ
 רַבְּנֵי, נִיפִיךְ וְנַעֲבִיד שְׁלָמָא בְּהִדְרִיָּו - נִצָּא וְנַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עִם
 הַרומאים, לֹא שִׁבְקִינוּהוּ - לֹא הִנְחוּם, אֶמְרִי לְהוֹ הַבְּרִינִים נִיפִיךְ
 וְנַעֲבִיד קִרְבָּא בְּהִדְרִיָּו - נִצָּא לְהַלְחֵם בְּרוֹמָאִים, אֶמְרִי לְהוֹ רַבְּנֵי לֹא
 מִסְתִּינְעָא מִלִּילָא - לֹא נוֹכַח לְנַצַּחם, קָמוּ הַבְּרִינִים, שִׁרְצוּ הַכְּרִיחַ
 אֶת תוֹשְׁבֵי הָעִיר לְהַלְחֵם בְּרוֹמָאִים, וְקָלְנָה לְהִנְחוּ אֶמְרִי דְחִישִׁי
 וְשַׁעֲרִי - וְשִׁרְפוּ אֶת אוֹצֵרוֹת הַתְּבוּאָה וְהַעֲצִים, וְהָיָה כִּפְשָׁא - וְהִיָּה
 רַעֲב.
 מִרְתָּא בַּת בִּיַּתוֹם, עֲתִידָתָא דִּירוּשָׁלַם הוּא - הִיָּה עֲשִׂירַת
 יְרוּשָׁלַם, שִׁדְרָתָה לְשִׁלּוּחַ - שִׁלְחָה אֶת שְׁלּוּחָה וְאֶמְרָה לִיה וְיֵל
 אִיַּתִּי לִי סְמִידָא - לֵךְ וְקִנֵּה לִי סוּלָת, אֲדָאֵל - עַד שֶׁהֵלַךְ, אִידְבֵּן -
 נִמְכְּרָה כָּל הַסּוּלָת, אֲתָא אֶמְרִי לָהּ - בָּא וְאִמְרִי לָהּ סְמִידָא לִיכָא -
 אֵין סוּלָת, חִינְרָתָא אִיכָא - יֵשׁ עֲדִידִין פֶּת נִקְיָה, אֶמְרָה לִיה, וְיֵל אִיַּתִּי
 לִי - לֵךְ וְהִבָּא לִי אוֹתָהּ, אֲדָאֵל אִידְבֵּן גַּם הַפֶּת הַנִּקְיָה, אֲתָא וְאֶמְרִי
 לָהּ, חִינְרָתָא לִיכָא, נוֹשְׁקָתָא אִיכָא - פֶּת נִקְיָה אֵין, אֵךְ יֵשׁ פֶּת קִיבֵר.
 אֶמְרָה לִיה, וְיֵל אִיַּתִּי לִי, אֲדָאֵל אִידְבֵּן גַּם פֶּת הַקִּיבֵר. אֲתָא וְאֶמְרִי
 לָהּ, נוֹשְׁקָתָא לִיכָא, קִימָתָא דְשַׁעֲרִי - קָמוּ שְׁבוּרִים אִיכָא. אֶמְרָה
 לִיה, וְיֵל אִיַּתִּי לִי, אֲדָאֵל אִידְבֵּן, מִרְתָּא בַּת בִּיַּתוֹס הָיָה שְׁלִיָּא
 מִסְאֲנָא - הִיָּה הוֹלֶכֶת בְּלֹא מִנְעֵלִים, אֶמְרָה, אִיפִיכָא וְאִיַּתִּי אֵי
 מִשְׁבִּתָּא מִיָּד לְמִיכָל - אֲצָא לְרֹאוֹת הָאֵם אֲמַצָּא דְבַר מָה לְמֵאכֵל,
 אִיַּתִּי לָהּ פִּתְתָא בְּכִרְעָא - נִבְדַּק לָהּ צוּאֵת בַּהֲמָה בִּרְגֵלָהּ וְיִמְתָּה
 מִחַמַּת גּוֹעַל, קָרִי עֲלָה רַבִּין יוֹחָנָן בֶּן זַבְדִּי אֶת הַפֶּסוּק (דְּבָרִים כח)
 'וְרָבָה בֶּן יוֹחָנָן אָשֶׁר לֹא נִסְתָּה כֶּף רְגֵלָהּ הִצָּע עַל הָאָרֶץ מִהֲתַעֲנַג
 וּמִרְיָ'. אִיכָא דְאֶמְרִי, גִּירְיוֹת דְּרַבִּי צְדוֹק אֲכָלָה, וְאִיַּתִּיכָא וְיִמְתָּה -
 וְיִמְתָּה מִחַמַּת אִיסְטִינִסוּתָה שֶׁלָּא הִיָּה יְכוּלָה לְסַבּוֹל אֶת רִיחַ חוֹלִיוֹ
 שֶׁל רַבִּי צְדוֹק, וּמִבִּאֲרַת הַגִּמְרָא מָה הֵם גִּירְיוֹת דְּרַבִּי צְדוֹק, דְּרַבִּי
 צְדוֹק יָתִיב אֲרַבְעִין שָׁנִין בְּתַעֲנִיתָא דְלֹא לְיַחֲרֵב יְרוּשָׁלַם וְנַעֲשֶׂה גּוֹפּוֹ
 כְּחוֹשׁ עַד כַּד כִּי רַבִּי הָיָה אֲכָל מִיָּד - שִׁכְאֶשׁ הִיָּה אוֹכֵל דְּבַר,
 הָיָה מִיתָתוֹ מִאֲבָרָא - הִיָּה הַדְּבַר נִרְאָה מִחוּץ לְגִרְוָהּ, וְכִי הָיָה
 בְּרִיא - וּבִאֲשֶׁר גָּמַר אֶת תַּעֲנִיתוֹ וְרָצָה לְהַבְרִיא אֶת גּוֹפּוֹ, מִיַּתִּי
 לִיה גִּירְיוֹת - הִיוּ מְבִיאִים לוֹ תַּאנִּים יְבִשׁוֹת, מִיָּין מִיָּוִה - וְהִיָּה
 מוֹצֵץ אֶת מִימֵיהֶם, וְשִׁדִּי לָהּ - וְזוֹרֵק אֶת גּוֹף הַתַּאנִּים, וְגִירְיוֹת
 אֵלּוּ שְׁזָרַק רַבִּי צְדוֹק לְאַחֵר שִׁמְצָץ אֶת מִימֵיהֶם מִצָּאָה מִרְתָּא. כִּי
 הָיָה קָא נִיחָא נִפְשָׁה - כִּאֲשֶׁר יֵצֵא נִשְׁמָתָה שֶׁל מִרְתָּא בַת בִּיַּתוֹס,
 אִפִּיקָתָא לְכָל דְּהָבָא וְכִסְפָּא - הוֹצִיאָה אֶת כָּל זָהָבָהּ וְכִסְפָּהּ,
 וְשִׁיַּתִּיה בְּשׂוֹקָא וְזָקָה אוֹתָם בְּשׂוֹק, וְאֶמְרָה, הָאֵי לְמָאֵי מִיכְעִי לִי -
 לְשֶׁם מָה אֲנִי זָקוּק לָהֶם. וְהָיָה דְּהָבָה (וְחֻקָּל א טז) 'כִּסְפָּם בְּחִיצוֹת
 וְשִׁלְכוּ וְזָקָה לְנִדָּה הִיָּה, כִּסְפָּם וְזָקָה לֹא יוֹכֵל לְהַצִּילם בָּיוֹם
 עֲבָרָתָהּ, נִפְשָׁם לֹא יִשְׁבָּעוּ, וְיִמְעִיקָם לֹא יִמְלָא, כִּי מִכְשׁוֹל עֲוֹנֹם
 הָיָה'.

אֶמְרִי רַבִּי יוֹחָנָן, מָאֵי דְהָתִיב (מְשַׁלֵּי כח ד) 'אֲשֶׁרִי אָדָם מִפְחַד תְּמִיד,
 וּמִקְשָׁה לְבֹי יוֹפֵל בְּרַעְיָה'
 פֶּסוּק זֶה מְרַמֵּז לְעוֹבְדוֹת הַבָּאֹת, אֶמְרָתָא וְכִי קָמַצָא - בְּגַלֵּל שְׁנֵי
 יְהוּדִים שִׁנְקָאוּ קָמַצָא וְכִי קָמַצָא חָרִיב יְרוּשָׁלַם, אֲתִרְגִּילוּ
 וְתִרְגִּילוּתָא - בְּגַלֵּל תִּרְגוּלוֹ וְתִרְגוּלוֹת חָרִיב טוֹר מִלָּבָא. אֲשֶׁרִי
 דְרִיסְפֵּךְ - בְּגַלֵּל דּוֹפֵן שֶׁל מִרְכַּבַּת נָשִׁים חָרִיב בֵּיתָר.
 אֶמְרָתָא וְכִי קָמַצָא חָרִיב יְרוּשָׁלַם, דְּהָוָה נִבְרָא דְרַחֲמִיָּה - שְׁאוּבָה
 הִיָּה קָמַצָא, וְכַעַל דְּכִיָּה - וְשׁוּבָא הִיָּה כִי קָמַצָא. עֲבֵר סְעוּדָתָא -
 עֲשֶׂה סְעוּדָה, וְאֶמְרִי לִיה לְשִׁמְעִיָּה - לְמִשְׁרָתוֹ וְיֵל אִיַּתִּי לִי קָמַצָא -
 לֵךְ תְּבִיא אֶת קָמַצָא לְסְעוּדָתִי, אֲוֹל - הֵלֶךְ הַמִּשְׁרָת, וְאִיַּתִּי לִיה -
 הִבֵּא לְסְעוּדָתוֹ אֶת כִּי קָמַצָא, כִּאֲשֶׁר אֲתָא - בָּא בַּעַל הַסְעוּדָה,
 אֲשַׁכְחִיָּה - מִצָּא אֶת כִּי קָמַצָא דְהָוָה יָתִיב - שְׁהִיָּה יוֹשֵׁב בַּסְעוּדָה,
 אֶמְרִי לִיה, מְכָרִי - מֵאֲחֵר שֶׁהָיָה נִבְרָא - אָדָם זֶה וְכַלּוֹמַר אֲתָהּ,
 כַּעַל דְּכָבָא דְּהָוָה נִבְרָא הוּא - אוֹיְבוֹ שֶׁל אָדָם זֶה וְכַלּוֹמַר
 אוֹיְבוֹ, מָאֵי בְּעִית הָכָא - מִה רָצוֹן כָּאֵן בַּסְעוּדָתִי. קוֹם מִמְּקוֹמְךָ
 פּוֹק - רָצָא מִבֵּיתָי, אֶמְרִי לִיה כִי קָמַצָא, הוּאֵל וְאֲתָא - הוּאֵל וְכַבֵּר
 בְּאִתִּי לְסְעוּדָתְךָ, שִׁבְקֵן - הִנְחִינוּ לְהִשְׁאֵר בַּסְעוּדָתְךָ, וְיִחְבִּנָּא לָךְ
 דְּמִי מָה דְאֶכְלִינָא וְשִׁתִּינָא - וְאִשְׁלֵם לָךְ אֶת מָה שְׁאוּכַל וְאִשְׁתָּה.
 אֶמְרִי לִיה בַּעַל הַבֵּית, לֹא - אֲנִינִי מִסְכִּים שֶׁתִּשְׁאֵר בַּסְעוּדָתִי, אֶמְרִי
 לִיה כִי קָמַצָא, וְיִחְבִּנָּא לָךְ דְּמִי פִלָּא דְּסְעוּדָתִיךָ - אִשְׁלֵם לָךְ חִצִּי
 מִהוֹצָאוֹת סְעוּדָתְךָ, אֶמְרִי לִיה בַּעַל הַבֵּית, לֹא, אֶמְרִי לִיה כִי קָמַצָא,
 יִחְבִּנָּא לָךְ דְּמִי פִלָּא דְּסְעוּדָתִיךָ, לֹא, אִשְׁלֵם לָךְ אֶת כָּל הוֹצָאוֹת
 הַסְעוּדָה, אֶמְרִי לִיה בַּעַל הַבֵּית, לֹא, נִפְשִׁיָּה - אַחֲוֹ בְּרִדְיָה, וְאִקְמִיָּה
 וְהִקְיִמוּ מִמְּקוֹמוֹ וְאִפְקִיָּה - וְהוֹצִיאוּ מִבֵּיתוֹ.
 אֶמְרִי כִי קָמַצָא בְּלִיבּוֹ, הוּאֵל וְהוּוּ יָתִיב רַבְּנֵי - מִכִּיּוֹן שִׁחְכְּמִי
 יִשְׂרָאֵל יִשְׁבוּ בַּסְעוּדָה, וְלֹא מָחוּ בֵּיה בַּעַל הַבֵּית, שִׁמְעֵי מִיָּה קָא
 נִיחָא לָהּ - הִרִי שְׁהִיָּה נוֹחַ לָהֶם בְּבוֹיָנִי, אֲוִיֹּל - אֲלֵךְ אִיכּוֹל בְּהוֹ
 קִרְיָא בִּי מִלָּבָא - לְהַלְשִׁינֵם בְּבֵית הַמֶּלֶךְ.
 אֲוֹל - הֵלֶךְ וְאֶמְרִי לִיה לְקִיסְרִי מְרָדוּ בֶּן יְהוּדָא. אֶמְרִי לִיה הַקִּיסֵר מִי
 יִימֵר - מִי יִשְׁמַר לִי שְׁאֵתָה צוּדֵךְ, אֶמְרִי לִיה כִי קָמַצָא, שִׁדֵּר לָהּ
 קִרְבָּנָא - יָצָא לָהּ קִרְבֵּן, וְהָיָה אֵם מְקַרְבֵּין לִיה - וְתִרְאָה אֵם
 יִקְרִיבוּ אוֹתָהּ, אֲוֹל שִׁדֵּר בְּרִדְיָה עֲלָא תִלְתָּא - הֵלֶךְ הַקִּיסֵר וְשִׁלַּח
 בִּידוֹ עֵגֶל מוֹבַחֵר שְׁנוֹלֵךְ שְׁלִישִׁי לֵאמֹר.
 בְּרִדְיָה דְקָאֵת - בְּהִיּוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ שְׂדָא בֵּיה מוֹקָא - הִטִּיל בּוֹ מוֹם בְּגִיב
 שְׁפָתִים - בִּשְׁפָתוֹ הָעֲלִינוֹהָ. וְאֶמְרִי לָהּ - יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהִטִּיל הַמּוֹם
 בְּדוֹקִין שְׁלִשְׁעִין - בְּקִרְסוֹ הַמִּכְסָּה אֶת הָעֵץ. שׁוּה בִּדּוֹקָתָא דְלִדְרִין -
 בַּמְקוֹם שֶׁלִּשְׁתֵּנוֹ הַיְּהוּדִים הָיוּ מוֹקָא, וְלִדְרִידָה - הַגּוֹיִים לֹא
 מוֹקָא הוּא מִכִּיּוֹן שְׁאִינוּ מְחוֹסֵר אֲבֵר.
 סְבוּר רַבְּנֵי לְקִרְוִיָּה עִם מוֹמוֹ, מִשּׁוֹם שְׁלוֹם מְלָכוּת. אֶמְרִי לָהּ רַבִּי
 וְכִרְיָה בֶּן אֲבָקוֹלָם, אֵם יִקְרִיבוּהוּ יִאֲמְרוּ הַרואִים שֶׁכַּעֲלִי מוֹמִין
 קִרְוִיָּין לְנִיב מוֹפָה. סְבוּר רַבְּנֵי לְמִיקְטִילָה אֶת כִּי קָמַצָא, דְּלֹא לְוִיֵּל
 וְלִיכָא - כַּדִּי שֶׁלֹא יֵלֶךְ לְקִיסֵר לִמּוֹר לוֹ. אֶמְרִי לָהּ רַבִּי וְכִרְיָה, אֵם
 נִהְרָגוּ יִאֲמְרוּ הַרואִים שֶׁהִמְטִיל מוֹם בְּקִדְשֵׁי יִתְרֵי.
 אֶמְרִי רַבִּי יוֹחָנָן, עֲנוּתוֹנוֹתֵי שֶׁל רַבִּי וְכִרְיָה בֶּן אֲבָקוֹלָם, הַתְּרִיבָה אֶת
 בֵּיתָנוּ, וְשִׁרְפָה אֶת הִיכְלָנוּ, וְהִגְלִיתָנוּ מֵאֶרְצָנוּ.
 הַבֵּין הַקִּיסֵר שֶׁהַיְּהוּדִים מְרַדּוּ בוֹ, שִׁדֵּר עֲלֵיהֶוּ לְגִירוֹן קִיסֵר - שִׁלַּח
 עֲלֵיהֶם אֶת גִּירוֹן קִיסֵר לְמַלְחָמָה, בִּי קָאֵתִי - כִּאֲשֶׁר בָּא גִירוֹן קִיסֵר,
 עֲשֶׂה לְעַצְמוֹ סִימֵן וְקִסֵּם לְרֹאוֹת אֵם יִצַּח בְּמַלְחָמָתוֹ, שְׂדָא גִירָא -
 זָרַק חֵץ לְמִוְרָה, אֲתָא - בָּא חֵחֶץ וְנִפֵּל בִּירוּשָׁלַם. זָרַק חֵץ לְמַעֲרָב,
 אֲתָא חֵחֶץ וְנִפֵּל בִּירוּשָׁלַם. זָרַק חֵץ לְכָל אַחַת מֵאַרְבַּע רִחוֹת
 הַשָּׁמַיִם, אֲתָא נִפֵּל בִּירוּשָׁלַם. אֶמְרִי לִיה גִּירוֹן קִיסֵר לְיִנְקָא, פֶּסוּק לִי
 פֶּסוּקִיךָ - אֲמוֹר לִי אֶת הַפֶּסוּק שֶׁלִּמְדָתָה, אֶמְרִי לִיה הִינוֹקָא אֶת
 הַפֶּסוּק (וְחֻקָּל כח ד) 'נִתְּתִי אֶת נִגְמָתִי בְּאֵדִים בְּיָד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְגו'.'
 אֶמְרִי גִירוֹן קִיסֵר בְּלִיבּוֹ קוֹדֶשָׁא בְּרִידָה הוּא כְּעִי - וְרָצָה לְחַרְוִיב בֵּיתָהּ
 וְכַפִּי שֶׁהָרָאוּ הַחִיצִים שֶׁנִּפְלּוּ עַל יְרוּשָׁלַם, וְכַעַל לְכַפּוֹרִי יְרִידָה בְּהָוָה
 נִבְרָא - וְרָצָה לְקַנֵּחַ אֶת יָדוֹ וְלַהֲטִיל אֶת הָאִשְׁמָה עָלֵי וְלַהֲעִנְשֵׁנִי,
 וְכַפִּי שְׁנִאֲמַר בַּפֶּסוּק שֶׁאֲמַר הִינוֹקָא, עֲרָק - בִּרַח וְאֲוִל וְאִיַּגִּיד -
 הוֹלֵךְ וְהַתְּגִיד, וְנִפֵּק מִיָּה רַבִּי מֵאִיר - וְיֵצֵא רַבִּי מֵאִיר מוֹדְעוֹ.
 כִּאֲשֶׁר רָאָה הַקִּיסֵר שֶׁגִּירוֹן קִיסֵר בִּרַח, שִׁדְרָה עֲלֵיהֶוּ לְאַסְפִּיכִינוֹם
 קִיסְרָה, אֲתָא אִסְפִּסְיִינוֹס, צֵר עֲלָה תִלַּת שָׁנִי - עֲשֶׂה מְצוֹר עַל
 יְרוּשָׁלַם שְׁלוֹשׁ שָׁנִים.

וְאָמַר הֵנָּה חֲשִׁיבִי דְרֹמִי לְאוֹתוֹכִיךָ בְּרִישָׁא – וְהַחֲלִיטוּ חֲשׁוּבֵי רומי
למנותך לקיסר ולהושיבך בראש.
בזמן ששמעו אספסיינוס בשורה זו, הוּהוּ סִיִּים חָד מְסֻמְנִי – היה נועל
מנעל אחד, וכאשר בָּעָא לְמִסְיִמָא לְאַתְרֵיהּ – רצה לנעול את
מנעלו האחר, לֹא עָלִי – לא הצליח להכניס את רגלו למנעל, בָּעָא
לְמִשְׁלָא לְאַתְרֵהּ – רצה לחלוץ את הנעל הראשונה שנעל כבר, לֹא
נָפֵק – לא הצליח להוציא את רגלו מהמנעל, לפי שרגלו נתרחה,
אָמַר אספסיינוס, מָאִי הִיָּא – מה זה, מדוע קרה לי דבר כזה, אָמַר
לִיה רבן יוחנן בן זכאי, לֹא תַצְמִיעַ על כך שרגליך התרחבו, לפי
שאין זה מחמת חולי, אלא משום שְׂמֻמְעָה מוֹכָה אֲתֵיָא לָךְ – משום
ששמעת שמועה טובה, ונתדשנו ונתרחבו עצמותיך, וכדְּכָתִיב
(משלי טו ז) 'שְׂמֻמְעָה מוֹכָה תִּרְשָׁן ו־מִרְחִיבָהוּ עַצְמֵם'.
שאל אותו אספסיינוס, אֵלֵּא מָאִי תַפְקִיתִּיהּ – מה תקנתי, כיצד
אצליח לנעול את מנעלי, אמר לו רבן יוחנן בן זכאי, לִיתִי אִינִישׁ
דְּלֵא מִתְּבָא דְּעִתָּהּ מִצִּיה – יביאו אדם שאין דעתך נוחה ממנו,
וְלִחְלִיף קִמְךָ – ויעבור לפניך, ועל ידי כך גרלך תחזור לקדמותו,
ובדְּכָתִיב (משלי כב ז) 'רוּחַ נְכָאָה תִּנְכַּשׁ בָּרָם' – ורוח שבורה תיבש
עצם, ולכן כאשר יעבור לפניך שונאך ורוחך תישבר, תתיבש
גרלך ותהיה צרה כמקודם. עָבַד הָכִי – עשה כן אספסיינוס,
והעבירו לפניו אדם ששונאו, ואכן עָלִי – רגלו השניה נכנסה
למנעלו.
אָמַר לִיה אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, וְאַחֲרֵי דְּחִבְמִיתוּ בּוֹלִי הָאִי
וּמֵאחֲרֵי שְׁהִינְכֵם חֲכָמִים כֹּה מוֹפְלָגִים, מדוע לא התחכמתם ועד
הָיִידְנָא מֵאֵמָּא לֹא אֲתִיתוּ לְנִבְאִי – ולא באתם אלי עד עכשיו,
להשלים עמי. אָמַר לִיה רבן יוחנן בן זכאי, וְכִי לֹא אָמַרִי לָךְ שֶׁלֹא
יכולתי לבוא מחמת הבריונים, אָמַר לִיה אספסיינוס, אֲנָא נִמִּי אָמַרִי
לָךְ – אף אני ענית לך במשל, שהייתם צריכים להחריב את
החומה ולסלק מכם את הבריונים, ולבוא אלי.
אָמַר לִיה אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, מאחר שנעשיתי למלך,
מִיֻּלְ אֵוִילָנָא – הרני הולך לרומי, ששם מקום המלכות, וְאִינִישׁ
אֲחֵרִינָא מְשֻׁדְּרָנָא – ואשלש את צבא אחר שילחם עם ישראל
ויכניעם, אֵלֵּא כִּנְיָ מִינֵי מִיֻּדִי דְּתָתָא לָךְ – תבקש ממני דבר שאותו
אתן לך. אָמַר לִיה רבן יוחנן בן זכאי, שלוש בקשות יש לי ממך:
א. תֵּן לִי יְבִנָּה וְחֻקְמִיתָּ שֶׁלֹא תחריבה ולא תהרוג את חכמיה. ב.
וְשׁוֹשְׁלִיתָא דְּרִבִּין נְמָלִיאל – אל תהרוג את משפחת רבן גמליאל
הנשיא. ובכך ישאר זכר למלכות בית דוד. ג. וְאַסְנוּתָא דְּמִסְיִין לִיה
לְרִבִּי צְדוֹק – ורופאים מאנשיך תֵּן לִי, שירפאו את רבי צדוק,
שנתקצרו מעיו מרוב תעניותיו, ולא היה יכול לבלוע אוכל. קָרִי
עָלֵיהּ רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵיהּ וִישׁ אֲוֹמְרִים שְׂרָבִי עָקִיבָא קְרָא עֲלֵיו כֵּן,
'מְשִׁיב חֲכָמִים אַחֲרֵי וְדָעָתָם יִסְבֵּל' (ישעיהו מד כח), אִיבָעִי לְמִימַר לִיה
– רבן יוחנן בן זכאי היה צריך לומר לקיסר לְשִׁבְיָתוֹהִי הָרָא וְיִמְנָא
– שיעזוב את ירושלים בפעם זו. מבארת הגמרא מדוע רבן יוחנן
לא ביקש כן מאספסיינוס, והוא – רבן יוחנן בן זכאי סָבַר, דְּלִמָּא
בּוֹלִי הָאִי לֹא עָבִיד – אולי אם יבקש בקשה גדולה כזו, לעזוב את
ירושלים, לא יעשה אספסיינוס את בקשתו, וְנִמְצָא שֶׁאִפְּלוּ הַצֵּלָה
פּוֹרְתָא ו־מוֹעֲטָא נִמִּי לֹא הָיוּ – גם לא תהא, ולכן ביקש את
הדברים האלו, בכדי שלפחות תהא הצלה מועטת.
מבשרת הגמרא, אֲסְנוּתָא דְּמִסְיִין לִיה לְרִבִּי צְדוֹק, מָאִי הִיָּא – כיצד
ריפאו הרופאים את רבי צדוק ממחלתו, וְיִמָּא קָמָא אֲשֻׁקְיָהּ מָאִי
דְּפִתְאִי – ביום הראשון השקוהו מים ששרו בהם סובין, שהם קלים
ביותר, שיכול היה רבי צדוק לבלוע. לְמָחָר הִשְׁקוּהוּ מֵאִי דְּסִיפּוּקָא
– מים ששרו בהם סובין גסים יותר, ושמועורב בהם קמח. לְמָחָר
הִשְׁקוּהוּ מֵאִי דְּקִימָחָא – מים ששרו בהם קמח, שהם סמיכים יותר,
עַד דְּרוּחוֹ מִצִּיה – עד שמיניו התרחבו פּוֹרְתָא פּוֹרְתָא – מעט מעט,
והיה יכול לאכול כל מיני מאכל.
אֲוִל אספסיינוס, שְׁדָרִיה לְמִיטוּם – ושלח את טיטוס שילחם עם
ישראל.
נִאמַר בתורה (דברים לב לו) 'וְאָמַר אִי אֵלֵהֶמוּ צוּר חָסִיו בּוֹ' – והינינו
שהאויב שיבוא על ישראל יאמר היכן אלוהיהם החזק שהם
חוסים בו, וְהָ הוּא מִיטוּם הָרָשָׁע, שְׁחִירָה וְנִיבָה בְּלִפְנֵי מַעֲלָה וְאִמַר

אבא סְקָרָא רִישׁ בְּרִינֵי דִירוּשָׁלַיִם, בְּרִי אֲחֵיתִיהּ דְּרִבִּין וְיִחְנֵן בֵּן זְכַאי הוּהוּ
– היה בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי, שָׁלַח לִיה רבן יוחנן בן זכאי
הָא בְּצִינְעָא לְנִבְאִי – בא אלי בסתר, אֲתָא – בא אבא סיקרא לרבן
יוחנן בן זכאי, אָמַר לִיה רבן יוחנן בן זכאי, עַד אִיתָא עֲבָדִיתוּ הָכִי –
עד מתי תעשו כך, וְקָמְלִיתוּ לִיה לְעֻלְמָא בְּכַפְנָא – ותהרגו את
הציבור ברעב, אָמַר לִיה אבא סיקרא מָאִי אֲעָבִיד – מה אעשה, דָּאִי
אֲמִינָא לְהוּ מִיֻּדִי – אם אומר לבריונים דבר, קָמְלוּ לִי – הם יהרגו
אותי, אָמַר לִיה רבן יוחנן בן
זכאי, חָזִי לִי תַפְקִיתָא לְרִדִּי – תמצא לי עצה דְּאִיפּוּק – שאוכל
לצאת מהעיר, ועל ידי כן אֲפָשִׁי דְּהוּי הַצֵּלָה פּוֹרְתָא – יתכן שתהיה
הצלה מועטת לעיר, אָמַר לִיה אבא סיקרא, נָקוּט נְפִשְׁךָ בְּקָצִירִי –
תפססם שאתה חולה, וְלִיתִי בּוֹלִי עֻלְמָא וְלִישְׁיָלוּ בָךְ – ויבואו כל
הציבור וישאלו בשלומך וְאִיתִי מִיֻּדִי פְרָא – ותביאו דבר מסריח,
וְאִנְי נִבְכָּךְ – ותשכיבו לידך, וְלִימְרוּ דִּנְהָ נְפִשְׁךָ – ויאמרו שאתה מת
ומסריח, וְלִישְׁיָלוּ בָךְ תִּלְמִידֵךְ – ויכנסו תלמידך לשאת את מיטתך,
וְלֹא לִיעוֹל בָּךְ אִינִישׁ אֲחֵרִינָא – ולא יכנס אצלך איש אחר, דְּלֹא
לְרִנְשָׁן בָּךְ דְּקָלִיל אֶת – שלא ירגישו שמיטתך קלה כשל אדם חי,
דְּאִינְהוּ יִדְעוּ דְּתֵיִא קָלִיל מְמִיתָא – שיודעים הם שהחי יותר קל
מהמת, ויבוינו שהינך חי, עָבִיד הָכִי – עשה כן רבן יוחנן בן זכאי,
וְנִבְכַּשׁ בּוֹ רַבִּי אֲלֵעָזָר לשאת את מיטתו מִצַּד אֶחָד, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִצַּד
אֲחֵר, כִּי מָטוּ לְפִיתָהּ – כאשר הגיעו לפתח החומה, בָּעוּ לְמִדְּקָרְהִי
– רצו הבריונים לדקור את גופו של רבן יוחנן בן זכאי, בכדי
לראות שהוא אכן מת ואינו מערים, אָמַר לִיה אבא סיקרא, אִם
תעשו כן יִאֲמְרוּ עליכם הרומאים 'דִּבְן בְּרָבִי' בָּעוּ לְמִדְּקָרְהִי – רצו
הבריונים לדקור את גופו של רבן יוחנן בן זכאי לראות אם יצעק,
אָמַר לִיה אבא סיקרא, אִם תעשו כן יִאֲמְרוּ עליכם 'דִּבְן דְּחָפִי',
פְתַחוּ לִיה קָבָא – פתחו לו את השער, נָפֵק – יצא רבן יוחנן בן זכאי.
כִּי מָטָא לְהֶתֶם – כאשר הגיע רבן יוחנן בן זכאי לאספסיינוס, אָמַר
לו רבן יוחנן בן זכאי שְׁלָמָא עֲלֵךְ מְלָכָא – שלום עליך מלך, וחזר
ואמר שְׁלָמָא עֲלֵךְ מְלָכָא. אָמַר לִיה אספסיינוס, מִתְּחִילָתָא תִּרִי דְּקָסָא,
– הינך חייב שתי מיתות, תִּרָא משום דְּלֹא מְלָכָא אֲנָא – שאינני
מלך, וְקָא קָרִית לִי מְלָכָא – ולעגת לי בכך שקראת לי מלך. וְתוּ –
ומיתה נוספת הינך חייב משום דָּאִי מְלָכָא אֲנָא, עַד הָיִידְנָא אֲמַאי
לֹא אֲתִית לְנִבְאִי – מדוע עד עכשיו לא באת אלי, אָמַר לִיה רבן
יוחנן בן זכאי דְּקָאֲמַרְתָּ לָאו מְלָכָא אֲנָא – טענתך שאינך מלך אינה
נכונה, לפי
שֶׁאִיבָרָא מְלָכָא אֶת – באמת מלך אתה עתיד להיות, דָּאִי לָאו
מְלָכָא אֶת – שלולא שאתה עתיד להיות מלך לֹא מִיבָרָא דִירוּשָׁלַיִם
בִּידֵךְ – לא היתה ירושלים נמסרת בידך, דְּכָתִיב (ישעיהו ילד) 'וְהִקְלַבְנוּ
בְּאִדִּיר יְפוֹל, וְאִין אֲדִיר' אֵלֵּא מְלָךְ, דְּכָתִיב (ירמיהו לב כא) 'וְהָיָה אֲדִירִי
מִמֶּנּוּ וְגו' וּמִשְׁלוּ מִקְרָבוּ יִצְא, הָרִי שֶׁאֲדִיר הוּא מוֹשֵׁל, וְאִין 'לְבָנוֹן'
אֵלֵּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שְׁנִיאֲמַר (דברים ג כח) 'הָהָר הַזֶּה הוּא וְהַקְּלַבִּין',
והכוונה לבית המקדש שמלבין את עוונותיהם של ישראל,
דְּקָאֲמַרְתָּ – וכאשר לטענתך 'אִי מְלָכָא אֲנָא אֲמַאי לֹא קָאֲתִית
לְנִבְאִי עַד הָיִידְנָא', הסיבה שלא באתי אליך היא, בְּרִינֵי דָּאִית בֵּן
לֹא שְׁבָקִינָן – הבריונים שנמצאים בינינו אינם מניחים לנו לצאת,
אָמַר לִיה אספסיינוס, אֵילוּ הִיתָא חֲכִית שֶׁל דָּבָשׁ, וְדִרְקוֹן בְּרִדִּין עָלֵיהּ
– ונחש דבוק עליה, וְכִי לֹא הָיוּ שׁוֹבְרִין אֶת הַחֲבִית בְּשִׁבְלִי שִׁילָךְ
הַדְּרָקוֹן, כֵּךְ גַּם הִיָּה לָכֵם להשחית את חומת העיר ולשורפה באש
כדי להשליך את הבריונים מתוכה. אִישְׁתִּיק רבן יוחנן. קָרִי עָלֵיהּ
רַב יוֹסֵף וְאִיתֵיהּ – ויש אומרים שרבי עָקִיבָא קְרָא עֲלֵיו כֵּן, מְשִׁיב
חֲכָמִים אַחֲרֵי וְדָעָתָם יִסְבֵּל' (ישעיהו מד כח), הִקְבִּיה נטל את חכמתו
שֶׁל רבן יוחנן, שכן אִיבָעִי לִיה לְמִימַר לִיה – היה עליו לומר לו שאין
צריך לשבור את החבית, אלא שְׁקִלְיָן אֵלֵּא – נוטלים צבת,
וְשְׁקִלְיָן לִיה לְדִרְקוֹן וְקָמְלִינָן לִיה, ונוטלים את הדרקון והורגים
אותו, וְחִבְיָתָא שְׁבָקִינָן לָהּ – ואת החבית מניחים ואין צריך
לשבורה, ולכן ציפינו שאולי נוכל לנצחם ולהוציאם מן העיר ללא
צורך בשבירת החומה, ואחר כך היינו משלימים איתך.
אֲדָהִכִּי אֲתִי פְרִישְׁתָּאָא עָלֵיהּ מְרומִי – בינתים הגיע שליח מרומי,
וְאָמַר לִיה לאספסיינוס קוֹם, דְּמִית לִיה קִיסָר – משום שמת הקיסר,

62 וַיִּצְוֵהוּ הָיוּ שֶׁל בְּרִיָּה.
63 כִּי הָיָה קָא מִיָּת – כאשר עמד טיטוס למות, ציוה וְאָמַר לְהוֹ
64 לְאִנְשֵׁי, לְאַחַר מִיתָתִי לִקְלִיָּהּ לְהוֹאִי בְּרִיָּה – שישרפו את אותו
65 אדם, כְּלוּמַר אוֹתוֹ, וְלִבְרִיָּה לְקִיָּמָה, אֲשֶׁב יָמִי – ויפזרו את אפרו
66 בשבע ימים, בִּשְׁבִיל דְּלֹא לִשְׁכַּחְהוּ אֱלֹהָא דִּיהוּדָא, וְלִקְרִיָּה בְּרִיָּה
67 – שלא ימצאו אלוהי היהודים ויעמידו בדן.
68 אֲנִיָּקְלוֹס בְּרִי קְלוֹנִיקוֹס, בְּרִי אֱתָתִיָּה דְמִיָּטוֹס הָיָה – היה בן אחותו של
69 טיטוס, בְּרִי לְאִיָּנִיָּה – ורצה להתגיר, אֱלֹא, אֲסָקִיָּה לְמִיָּטוֹס בְּנִיָּה
70 – הלך והעלה את טיטוס באוב, וְאָמַר לֵיהּ – שאל אונקלוס את
71 טיטוס, מָאן חָשִׁיב בְּהָהוּא עֲלָמָא – מי חשוב בעולם הבא. אָמַר לֵיהּ
72 – ענה לו טיטוס, וְיִשְׂרָאֵל. חֲזֹר אֲנִיָּקְלוֹס וּשְׂאֵל אֶת טִיטוֹס, מָהוּ
73 לְאִיָּנִיָּה בְּהוּ – האם כדאי להדבק בהם, ולתגיר, אָמַר לֵיהּ
74 טיטוס, לֹא תוּכַל לַעֲמֹד בְּכָךְ, שֶׁכֵּן מִיָּיָהוּ נִפְשִׁין – מצוותיהם
75 מרובות, וְלֹא מִצִּית לְקִיָּמָה – ולא תוכל לקיימם. אֲלֵא זֹאת
76 אֵינְעִצְךָ, וְיִלְ אִיָּנִיָּה בְּהָהוּא עֲלָמָא – לך התגירה בהם בעולם הזה,
77 וְהָיִיתָ רִישָׁא – ותיעשה לראש, דְּבָתִּיב (איכה א ה) הָיוּ צָרִיָּה לְרִאשִׁי
78 וְגו', וְהֵינִי שֶׁכֵּל תְּמִיָּצִי לְיִשְׂרָאֵל – העושה צרות לישראל נַעֲשֶׂה
79 לְרִאשִׁי. אָמַר לֵיהּ – שאל אונקלוס את טיטוס, דִּינִיָּה דְהָהוּא בְּרִיָּה
80 בְּמָא – מה דינו של אותו אדם, כְּלוּמַר מַה עֲוֹנֶשְׁךָ. אָמַר לֵיהּ טִיטוֹס
81 לְאֲנִיָּקְלוֹס
82 עֲוֹנֶשׁוּ שֶׁל אוֹתוֹ אדם, כְּלוּמַר הַעֲוֹנֶשׁ שֶׁלִּי, הוּא בְּמָא דְפָסִיק
83 אֲנִיָּשִׁיָּה – במה שפסק הוא על נפשו בחייו, וְהֵינִי שֶׁבִּלְעָא יוֹמָא –
84 בכל יום ויום, מִכְּנִישִׁי לֵיהּ לְקִיָּמָה – אוספים את אפרו, וְהֵינִי לֵיהּ
85 – ודינם אותו, וְקָלוּ לֵיהּ – ושורפים אותו, וּמִבְּדָרוּ אֲשֶׁב יָמִי –
86 ומפזרים את אפרו על פני שבעת הימים.
87 אֱלֹא – הלך אונקלוס, אֲסָקִיָּה לְבָלְעָם בְּנִיָּה – והעלה את בלעם
88 באוב, אָמַר לֵיהּ – שאל אונקלוס את בלעם, מָאן חָשִׁיב בְּהָהוּא
89 עֲלָמָא – מי חשוב בעולם הבא, אָמַר לֵיהּ בלעם, וְיִשְׂרָאֵל הֵם
90 החשובים בעולם הבא, שאל אותו אונקלוס, מָהוּ לְאִיָּנִיָּה בְּהוּ –
91 האם כדאי לדבוק בהם, כְּלוּמַר לְהַתְּגִיר, אָמַר לֵיהּ בלעם, לֹא
92 תִּדְרוֹשׁ שְׁלוֹמָם וּמִוִּבְתָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיָמֵינוּ, אָמַר לֵיהּ אֲנִיָּקְלוֹס
93 לְבָלְעָם, דִּינִיָּה דְהָהוּא בְּרִיָּה בְּמָא – עונש של אותו אדם, כְּלוּמַר
94 שֶׁלֶךְ, בְּמַה הוּא, אָמַר לֵיהּ בלעם, בְּשִׁכְבַּת דְּרַע רֹתַחַת.
95 אֱלֹא – הלך אונקלוס אֲסָקִיָּה בְּנִיָּה – העלה באוב לאחד מְפִישְׁעֵי
96 יִשְׂרָאֵל, אָמַר לֵיהּ – שאל אותו אונקלוס, מָאן חָשִׁיב בְּהָהוּא עֲלָמָא
97 – מי חשוב בעולם הבא, אָמַר לֵיהּ, וְיִשְׂרָאֵל הֵם הַחֲשׁוּבִים בְּעוֹלָם
98 הבא, שאל אותו אונקלוס, מָהוּ לְאִיָּנִיָּה בְּהוּ – האם כדאי לדבוק
99 בהם, כְּלוּמַר לְהַתְּגִיר, אָמַר לֵיהּ אוֹתוֹ פּוֹשַׁע, 'שׁוֹכֵתִים דְרוֹשׁ, רָעָתָם
100 לֹא תִדְרוֹשׁ' מִשׁוּם שֶׁכֵּל הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן – בישראל להרע להם ולהזיק
101 להם, הֲרִי זֶה בְּאִילֵּי נֹנֵעַ בְּכַתֵּב עֵינֵי וּמוֹזִיק לְרִאִיתוֹ, כְּלוּמַר שְׁגוֹרִם
102 רָעָה לַעֲצָמוֹ, אָמַר לֵיהּ אֲנִיָּקְלוֹס, דִּינִיָּה דְהָהוּא בְּרִיָּה בְּמָא – מהו
103 עֲוֹנֶשְׁךָ בְּשָׂמִים, אָמַר לֵיהּ אוֹתוֹ פּוֹשַׁע, מַעֲנִישִׁים אוֹתוֹ בְּצוֹאָה
104 רֹתַחַת. דְּאָמַר מַר – לפי שאמרו במסכת עירובין (כא), כֹּל הַמִּלְעִיָּה
105 עַל דְּבָרֵי חֻקִּים, גִּידוֹן – מענישים אותו בְּצוֹאָה רֹתַחַת.
106 תָּא חוּ – בא וראה ממעשה זה, מַה בֵּין פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, שְׂאֵעִיפ
107 שְׂבָחִיָּהֶם הֵיוּ פּוֹשְׁעִים, מִכָּל מָקוֹם לְאַחַר מוֹתָם הֲרִי הֵם מִמְּלִיצִים
108 לַעֲשׂוֹת טוֹב עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְבִיָּא אוֹמְוֹת הָעוֹלָם עֹזְבֵי עֲבֹדָה
109 וְרָה, שְׂאֵעִיפ שְׂבָחִיָּהֶם נִגְלִית עֲלֵיהֶם הַשְׁכִּינָה וְנִתְנָבֵא, מִכָּל מָקוֹם
110 הֲרִי הֵם מִרְשִׁיעִים לְדַבֵּר כִּגְדֵי יִשְׂרָאֵל אֶפִּילוֹ לְאַחַר מוֹתָם.
111 תִּנָּא בְּרִיָּיתָא, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בָּא וְרִאָה בְּמַה גְּדוֹלָה בְּהָא שֶׁל
112 בִּישָׁה, שְׁתֵּרִי סִיעֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרִיָּה הוּא אֶת בְּרִי קָמְצָא שְׂבִישׁוֹ בַּעַל
113 הַסְּעוּדָה, וְסִיעֵי הַקֵּב"ה לְבַצֵּעַ אֶת נִקְמָתוֹ, וְהַחֲרִיב אֶת בֵּיתוֹ וְשָׂרָה
114 אֶת הַכֵּל.
115 הַגְּמָרָא מְסַפֵּר עַל חוֹרְבֵן 'הַר הַמֶּלֶךְ', וּמְבַאֵר אֶת מַה שְׂאֵמַר רַבִּי
116 יוֹחָנָן (לעיל נה) שְׂאֵתְרִגְוִלָא וְאֵתְרִגְוִלָא חֲרִיב טוֹר מְלָכָא – בגלל
117 מַעֲשֵׂה שְׂאִירַע בְּתִרְגוּל וְתִרְגוּלָתָא, נִחְרַב טוֹר מְלָכָא וְ–הַר הַמֶּלֶךְ.
118 וְכִּי הָיָה סִפּוּר הַמַּעֲשֵׂה, דְּהָיוּ נִהְיָ – שהיו אנשי הר המלך נוהגים,
119 כִּי הָיוּ מִסְּפִי תִּתְנָא וְכִלְתָּא – שבאשר היו מוציאים חתן וכלה
120 לַחֲפּוּתָם, מִסְּפִי מִיָּיָהוּ תִּרְגוּלָא וְתִרְגוּלָתָא – היו מוציאים
121 לַפְּנִיָּהם תִּרְגוּל וְתִרְגוּלָתָא, לְסִימָן טוֹב, בְּלוּמִר – כאומרים לחתן
122 וּלְכֻלָּה פְּרוּ וְרַבּוּ בְּתִרְגוּלָתָא.

1 שהקב"ה כביכול אינו נמצא.
2 מַה עֲשֶׂה טִיטוֹס הַרְשֵׁעַ, תִּפְשׁ וְזִנָּה בְּיָדוֹ, וְנִכְנֵם עֲמָה לְבִית קְדִישׁ
3 הַקְּדִישִׁים, וְהִצִּיעַ סֶפֶר תּוֹרָה תַּחְתִּיהֶם, וְעָבַר עָלֶיהָ עֲבִירָה וְזִנָּה עֲמָה
4 שֶׁם, וְנָטַל סִיף וְ–חָרַב וְגִידָר אֶת הַפְּרוּכָת – וחתר את הפרוכת,
5 וְנַעֲשֶׂה נֶם, וְהָיָה דָם מִכְּצִיָּן וְיוֹצֵא, וּכְסָבִיר טִיטוֹס הַרְשֵׁעַ שֶׁהָיָה אֶת
6 עֲצָמוֹ – כביכול את הקב"ה, שְׂנֵאֲמַר (תהלים עד) 'שָׂאנוּ צָרָרִיךְ בְּכָרֶךְ
7 מוֹעֲרִיךְ – שאנו שונאים בתוך בית מקדשך שָׂמוֹ אוֹתָם אוֹתוֹת' –
8 וכשגברה ידם להחריבו, אמרו שהסימנים שלהם הם סימנים
9 אמיתיים, וְכֵן הָיָה טִיטוֹס הַרְשֵׁעַ סָבוֹר שֶׁסִּימָנו שֶׁהָיָה אֶת עֲצָמוֹ
10 הוּא סִימָן אֱמִיתִי.
11 אָמַר חֲנִן אֱוִיָּר פְּסוֹק זֶה (תהלים פט ט) יֵשׁ לְדָרוֹשׁ עַל מַעֲשֵׂה זֶה, 'מִי
12 כְּמוֹךָ חֲסִין יְה', וּפִירוּשׁוֹ 'מִי כְּמוֹךָ חֲסִין' – מִתַּאֲפֵק וְקִשָּׁה, שְׂאֵתָה
13 שׁוֹמֵעַ אֶת נִיאוֹצוֹ וְגִידוֹשׁוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רִשָּׁע, וְשׁוֹתֵק.
14 דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעֲאֵל תִּנָּא, נִאֲמַר בְּתוֹרָה (שמות טו א), 'מִי כְּמִכָּה בְּאֵלִים
15 ה', וִישׁ לְדָרוֹשׁ שֶׁהִפִּירוֹשׁ הוּא מִי כְּמִכָּה בְּאֵלִים שְׂאִינִם עֲוִינִם
16 לְמַחֲרִיפֵהם.
17 הַגְּמָרָא מְמַשִּׁיכָה לְסַפֵּר אֶת מַעֲשֵׂיו שֶׁל טִיטוֹס הַרְשֵׁעַ: מַה עֲשֶׂה
18 טִיטוֹס הַרְשֵׁעַ, נָטַל אֶת הַפְּרוּכָת, וְנַעֲשָׂא בְּמִין גְּרִנְתָּנִי – סל גדול,
19 וְהִבִּיא אֶת כָּל הַבָּלִים שֶׁכְּמִקְדֵּשׁ, וְהִנִּיחַ בָּהֶן – בפרוכת, וְהוֹשִׁיבָן
20 בְּכַסְפִּיהָ, לִילֵךְ לְהַשְׁתַּחֲבֵת בְּעִירוֹ.
21 הַגְּמָרָא דּוֹרֶשֶׁת עַל מַעֲשֵׂה זֶה פְּסוֹק, שְׂנֵאֲמַר (קהלת ח ט) 'וְכִכָּן רִאִיתִי
22 רִשָּׁעִים קָבָרִים וְכֹאֵן, וּמִמָּקוֹם קְדוֹשׁ יִחְלְבוּ, וְיִשְׁתַּבְּחוּ בְּעִיר אֲשֶׁר בֵּין
23 עֲשׂוֹ, וְדוֹרֶשֶׁת הַגְּמָרָא, אֶל תִּיקְרִי 'קְבוּרִים' אֱלֵא 'קְבוּצִים', וְאֵל
24 תִּיקְרִי
25 'וְיִשְׁתַּבְּחוּ' אֱלֵא 'וְיִשְׁתַּבְּחוּ', וּבִיאור הַפְּסוֹק הוּא, שֶׁהַרְשָׁעִים נִקְבְּצוּ
26 וּבִאוּ מִמָּקוֹם הַמְּקֻדָּשׁ, בְּכַדִּי לְהַשְׁתַּחֲבֵת בְּעִירָם עַל מַעֲשֵׂי הַגְּבוּרָה
27 שֶׁעָשׂוּ בְּבֵית הַמְּקֻדָּשׁ. אֱוִיָּר דְּאָמַר – יֵשׁ שֶׁדָּרְשׁוּ אֶת הַתִּיבָה
28 'קְבוּרִים' כְּבִתְיֹבָתָהּ, וְהֵינִי קְבוּרִים מִשֵּׁשׁ, דְּאֶפִּילוֹ מִלֵּי דְמִטְמָרְן –
29 מִסְּתוּמֵם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה קְבוֹר וּמוֹסְתָר, אִינִיָּלִיא לְהוֹן – נִתְּגַלָּה
30 לַחֵם.
31 בְּעוֹדוֹ מִפְּלַג בִּסְפִינָה, עָמַד עָלָיו נַחֲשׁוֹל – רוח סלח שָׂבִים ואיימה
32 לְמִוִּבְעוֹ, אָמַר טִיטוֹס הַרְשֵׁעַ כְּמִדּוּמָה אֲנִי, שְׂאֵלְתִּיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל
33 אֱלֹא, אִין גְּבוּרָתוֹ אֱלֵא בְּמִים. וְהִרְאִיהָ, שֶׁבָּא פְּרָעָה, מִבְּעוֹ בְּמִים שֶׁל
34 יָם סוּף, וְכָא סִינָרָא, מִבְּעוֹ בְּמִים שֶׁל נַחַל קִישׁוֹן, וְלִכְן אָף הוּא עוֹמֵד
35 עָלֶי כַּעַת, וְרוֹצֵה לְמִוִּבְעֵי בְּמִים, אִם גְּבוֹר הוּא, יַעֲלֶה לִּיבְשָׁה, וְיַעֲשֶׂה
36 עִמִּי שֶׁם מְלַחְמָה, וְנִרְאָה מִי יִנְצָח.
37 יִצְחָה בַּת קוֹל מִהַשְׁמִים, וְאָמְרָה לוֹ, רִשָּׁע בֶּן רִשָּׁע, בֵּן בְּנוֹ שֶׁל עֲשִׂי
38 הָרִשָּׁע, בְּרִיָּה קִלָּה יֵשׁ לִי בְּעוֹלָמִי, וְיִתּוֹשׁ שָׂמָה, אֲמַאי קְרִי לֵה בְּרִיָּה
39 קִלָּה – מדוע נקרא היתוש בריה קלה, מִשׁוּם דְּמַעֲלָנָא אִיתֵּה לֵה –
40 שִׁישׁ לֵה פֶה לְהַכְסִינָא אֶת הָאוֹכֵל, וּמִפְּקָנָא לִיתֵּה לֵה – ואין לה פתח
41 לְהוֹצִיא הָרַע, יַעֲלֶה לִיבְשָׁה, וְיַעֲשֶׂה עִמָּה מְלַחְמָה, וְנִרְאָה מִי יִנְצָח.
42 יַעֲלֶה טִיטוֹס לִיבְשָׁה, בָּא יִתּוֹשׁ, וְנִכְנֵם בְּחוֹמָמוֹ – באפו, וְנִקְרַח בְּמוֹחוֹ
43 שְׂבַע שָׁנִים. יוֹמָא חַד, הָיָה קָא חִלִּיה אֲכָכָא דְּבִי נִפְחָא – יום אחד,
44 עָבַר טִיטוֹס לְפָנֵי פֶתַח שֶׁל בֵּית נַפְחִים, וְשִׁמְעַת הִיתּוֹשׁ אֶת קוֹל
45 אִתּוֹפְתָא – קול דפיקות הקורנס, שֶׁהָיָה הַנֶּפֶח דּוֹפֵק בּוֹ, וְאִישְׁתִּיק –
46 וּפִסַּק הִיתּוֹשׁ מִלְּנַקֵּר בְּמוֹחוֹ. אָמַר טִיטוֹס, אֱוִיָּר תִּקְנָתָא – יֵשׁ לִי
47 תִּקְנָה וְדוֹרֵךְ כִּיצַד לְהַפְסִיק אֶת גִּירוֹר שֶׁל הִיתּוֹשׁ. כֹּל יוֹמָא מִיָּיתוֹ
48 נִפְחָא – בכל יום היו מביאים אליו נפח, וְכִחוּ קִמִּיָּה – והיו דופקים
49 לְפָנָיו. לְנַפֵּחַ גְּבִיר, יִהְיֶה לֵיהּ – נתן טיטוס בשכרו אֲרַבְעָא זֻזִין, וְלִנְפַח
50 יִשְׂרָאֵל לֹא שִׁלֵּם מֵאוֹמָה, וְאָמַר לֵיהּ מִיָּתְיָיִךְ – יִדִּיר בְּשֶׁכֶר זֶה דְּקָא
51 חֲוִית בְּסִנְאָךְ – שאתה רואה את שונאך מצטער. עַד תִּתְּלִין יוֹמִין
52 עֲבָד חֲבִי – במשך שלושים יום עשה טיטוס כך, וְשִׁתַּק הִיתּוֹשׁ
53 מִחֲמַת קוֹל דְּפִיקוֹת הַקּוֹרְנֶס, מִכָּאן וְאֵילָךְ – לאחר שלושים יום שוב
54 לֹא הוֹעִילָה תִּקְנָה זוֹ, מִשׁוּם שֶׁכִּין דָּש – שהורגל היתוש לקול
55 דְּפִיקוֹת הַקּוֹרְנֶס, דָּש – התרגל, וְשׁוּב לֹא פִסַּק מִנִּיקוּרוֹ מִחֲמַת קוֹל
56 דְּפִיקוֹת הַקּוֹרְנֶס.
57 תִּנָּא, אָמַר רַבִּי פְּתָנָם בֶּן עֲרוּבָא, אֲנִי הִיִּיתִי בֵּין גְּדוֹלִי וְחֲשׁוּבִי רֹמִי,
58 וְכִשְׁמַת טִיטוֹס פָּעִינוּ אֶת מוֹחוֹ וּפְתַחְהוּ, וּכְצָא בּוֹ אֶת הִיתּוֹשׁ,
59 שֶׁהָיָה גְדוֹל בְּצִפּוֹר דְרוֹה, וְהָיָה בְּמִשְׁקַל שְׁנֵי סָלְעִים. בְּמִתְנִיתָא תִנָּא
60 שֶׁהָיָה גְדוֹל שֶׁל הִיתּוֹשׁ גְּבוּלָה בֶּן שָׁנָה, וְהָיָה בְּמִשְׁקַל שְׁנֵי לִיטְרִין.
61 אָמַר אֲבִי, נִקְמָיִן – קבלה יש בידינו, שֶׁפִּיו הָיָה שֶׁל נַחֲשִׁית,

הנקרא שחללים. כפר דבריא, אמר רבי יוחנן, כפר זה היה נקרא
 'דבריא' שהוא בארמית 'זכרים', לפי שהיו נשותיהן יולדות זכרים
 תחלה, ויולדות נקבה אחת פאחיונה, ופוסקות מלהוליד.
 אמר עולא, לרבי הו' לי – אני בעצמי ראיתי שהוא אחרא – את
 אותו מקום הנקרא הר המלך, ואפילו שיתין ריבונותא קני לא מהויק
 – ואינו יכול להכיל בגודלו אפילו שש מאות אלף קנים וכלומר,
 שאינו מקום גדול כלל.
 אמר ליה ההוא צדוקי לרבי חנינא – אמר אותו צדוקי לרבי חנינא,
 שקורי משקרינו – משקרים הנכם, במה שהנכם אומרים שהר
 המלך היה מקום כה גדול שהיו בו שישים ריבוא עיירות שבכל
 אחת ואחת היו שישים ריבוא איש, שהרי אין בכל גודלו של מקום
 זה בכדי להכיל אפילו שש מאות אלף קנים, אמר ליה רבי חנינא
 לצדוקי, אכן, בזמן הזה שארץ ישראל חריבה אין מקום זה יכול
 להכיל אפילו שישים ריבוא קנים, אולם בזמן ישוב הארץ היו בו
 שישים ריבוא עיירות, ואל תתמה על כך, לפי שארץ צב' כתיב
 כה – ארץ ישראל נקראת 'ארץ הצב' (דניאל יא מא), על שם
 שתכונותיה כצב, מה צב' זה אין עורו מהויק את בשרו – כשם
 שהצב אין עורו בגדול כל בשרו, ומשהופשט ממנו עורו שוב אין
 יכולים לחזור ולכסות את כל גופו על ידי עורו, כך אף ארץ
 ישראל, בזמן שישראל יושבין עליה, רחוקה – הרי היא מרווחת, ויש
 בה מקום להרבה אנשים, ובזמן שאין ישראל יושבין עליה, נקרא –
 הרי היא מתכווצת, ואין מקום להרבה אנשים לגור בה.
 רבי מניוין בר חלקיה, ורב חלקיה בר טוביה, ורב הונא בר חינא, הוו
 יתבי גבי חדדי – היו יושבים יחדיו, ואמר, אי איכא דשמיע ליה
 מילתא מכפר סכניא של מצרים – אם יש מי ששמע אודות אנשי
 כפר סכניא של מצרים, אם אנשים צדיקים היו או רשעים, ליכא
 – שיאמר. פתח חד מינייהו – אחד מהם ואמר, מעשה בארס
 וארוסתו מאנשי כפר סכניא, שנשבעו לבין העובדי בוכבים, והשיאום
 זה לזה, אמרה לו הארוסה לארס, בנקשה מקה, אל תנע ב', לפי
 שאין לי כתובה מקה, ואסורה אני לך, ולא ננע בה הארס עד יום
 מותו, ובקשמה הארס אמרה לן הארוסה, סיפוי לארס זה ששפטם
 – זלול ביצרו ולא החשיבו, אלא נתגבר עליה, יותר מזה שזלול
 יוסף ביצרו, במעשה אשת פוטיפר. בשלשה דברים היה נסיונו של
 ארס זה גדול יותר מנסיונו של יוסף: דאילו ביוסף לא הוה אלא
 תרא שעתא – הנסיון של יוסף לא היה אלא שעה אחת, והאין כל
 יומא ויומא – ארס זה נתנסה והתגבר על יצרו כל יום ויום. ואילו
 יוסף לאו בתרא מקה – לא שבע עם אשת פוטיפר במטה אחת,
 והאין בתרא מקה – ארס זה שבע עם ארוסתו במטה אחת, ולא
 ננע בה. ואילו לגבי יוסף אשת פוטיפר לאו אשתו היתה, והא אשתו
 – ואילו כאן ארוסתו היתה, והיה לו שייכות עמה, ובכל זאת לא
 נגע בה.
 פתח אידך – אחר ואמר, מעשה בכפר סכניא, ועמדו ארבעים
 מודיות של תבואה בשווי דינא, והיה שובע לפי שהתבואה היתה
 בזול, ולפתע נקשר השער מודיא אחת – נתיקרה התבואה ומכר
 רק שלשים ותשע מודיות בדינא, ויבדקו אנשי כפר סכניא מדוע
 נעשו משמים בהתייקרות התבואה, ומצאו אב וכונו שפכא על
 נערה מאורסה ביום הכפורים, והביאום לבית דין ופקלוה, וקור
 השער למקומו והחלה התבואה ושוב יכלו לקנות ארבעים מודיות
 של חיטים בדינא.
 פתח אידך – אחר ואמר, מעשה בכפר סכניא באדם אחד, שנתן
 עינו באשתו לנרשע – שרצה לגרש את אשתו, והיתה בתובאה
 מריבה, והסכום שהחזיב לתת לאשתו בתובאה אם יגרשנה
 היה סכום גדול, ולא רצה לשלם לה, מה עשה, הלך וזימן ביה
 שושבינו – הזמין את חבריו ורוביהם, והאכילו והשקו, וזימן ביה
 והשביקו על מישה אחת יחד עם אשתו, והביא לזבן ביצה – החלק
 החיצון של הביצה, שהוא דומה במראהו לשכבת זרע, והמיל
 מיניהן כדי להוציא קול שבאו על אשתו, והעמיד לן עדים שיראו
 אותם שוכבים עם אשתו במטה אחת, ובא לבית דין וטען שרוצה
 לגרש את אשתו לפי שזנתה עם קרוביו, ואינו מחויב באופן זה
 ליתן לה את כתובתה, הוה שם – בבית הדין וכן אחר, מלמדי
 שפאי הוקו, ובבא בן בוסא שמו, אמר להן, כך מקובלני משפאי

מספרת הגמרא, יומא חד – יום אחד, כשהיו היהודים מוציאים
 תרנגול ותרנגולת לפני חתן וכלה, הוה קא חליף גונדא דרומאי –
 עבר גדוד של רומאים באותו מקום, ושקליהו מינייהו – ולקחו
 אנשי הגדוד את התרנגולים מאיתם, נפלו עליהם – התנפלו יהודי
 המקום על אנשי הגדוד הרומאים ופחניהו – והיכו אותם, אתו –
 באו ואמרו ליה לפרס, מדרו בך יהודאי – היהודים מדרו בך, כיון
 ששמע הקיסר זאת אתא עליהו – בא הקיסר וצבאו למלחמה על
 בני ישראל.
 הוה כהו – היה ביהודי הר המלך, ההוא – אותו אדם הנקרא בר
 דרומא, הוה קפיץ מילא – שהיה קופץ למרחק של מיל וקמיל כהו
 – הורג ברומאים. שקליה קיסר לתאניה – נטל קיסר רומי את
 כתרו, ואותביה אחרא – והניחו על הארץ, ואמר, ריבונותא דעלמא
 בוליה – אדון כל העולם, אי ניהא לך – אם נח הדבר ונכון לפניך,
 לא תפסריה להווא נקרא – אל נא תמסור את אותו אדם, כלומר
 אותו, לרדייה ולמלכותיה – אותו ואת מלכותו, כלומר אותו ואת
 מלכותו, פדיה דחד נקרא – בידי אדם אחד. אכשליה פומיה לבר
 דרומא – פיו של בר דרומא הכשילו לדבר שלא כהוגן ואמר 'הלא
 אתה אלהים ונתתני ולא תצא אלהים בצבאותינו' והיינו שאינו
 זקוקים לעזרת האלהים במלחמות צבאינו, ונצח את אויביו גם
 אם האלהים זנח אותנו.
 שואלת הגמרא, מה פגם היה בדבריו של בר דרומא, והרי דוד נמי
 אמר ה' – דוד המלך אמר גם הוא כך בתהלים (ס"ב), ומדוע היה
 אסור לבר דרומא לומר כן. עונה הגמרא, דוד באומרו פסוק זה
 בתהלים, לא נתכוין חלילה לומר שאינם זקוקים לעזרת האלהים
 במלחמותיהם, אלא אתמוהי קא מתמה – אמר כן בלשון תמיהה
 ושאלה, והיינו ששאל את הקב"ה 'מדוע זנחת אותנו ואיך יוצא
 בצבאותינו, אולם בר דרומא אמר זאת בניחותא, והיתה כוונתו
 שאף כשאתה אלהים ונתתני וינצח יוצא בצבאותינו, מנצחים אנו
 את אויביו. על לבית הכסא – כשנכנס בר דרומא לבית הכסא,
 אתא דרומא – בא נחש ששמייה לכרשיה – וקרע על את
 החלחולת, ונה נפשיה – ומת בר דרומא. כשראה הקיסר שנענתה
 תפילתו ומת בר דרומא, אמר, הואיל ואיתרשיש לי ניקא – היות
 ונעשה לי נס, הא וימנא אישכניהו – אעזוב את היהודים בפעם
 זו, ולא אלחם בהם, שכיניהו ואול – עזב הקיסר וצבאו את
 היהודים והלך לעירו. מרוב שמחה על כך שעזבם הקיסר, אינדקור
 – רקדו היהודים, ואכלו ושתו, ואדליקו שרני – והדליקו נרות, עד
 דאיתחיו בלינא דגושפנקא ברחוק מילא – עד שמרוב הארת הנרות
 שהודלקו, יכלו אנשי חיל הקיסר לראות בלילה צורה המוטבעת
 בטבעת, במרחק של מיל מהעיר. וכשראה כן הקיסר אמר, מיחדא
 קא הו' בי יהודאי – היהודים שמחים ובטוחים בכך שלא יכולתי
 לנצחם. הדר אתא עליהו – חזר הקיסר ובא עליהם למלחמה.
 אמר רבי אסי, תלת מאה אלפי שלישי סיפא – שלש מאות אלף
 חיילים עם חרבות שלופות בידיהם, עילו לשור מלכא – נכנסו
 ובאו להר המלך, וקטלו בה תלתא יומי ותלתא ליליותא – והרגו
 בה במשך שלשה ימים ושלשה לילות, ובהך ניסא הלילי והנמי –
 ובצה השני היו היהודים מעמידים חופות ומחולות, שהיו שמחים
 על נצחונם שהניחם הקיסר והלך לארצו, ולא הוו ידעי הני כהני –
 ולא ידעו האנשים החוגגים שבצד זה, בהריגת אנשי הצד השני.
 נאמר במגילת איכה (ב) 'פלע ח' ולא חמל את כל נאות יעקב'. כי
 אתא רבין – כאשר בא רבין מארץ ישראל לבבל אמר בשם רבי
 יוחנן, 'נאות יעקב' – אלו ששים רבוא עיירות – שש מאות אלף
 עיירות שהיו לו לינאי המלך בחר המלך, והקב"ה בילע אותם ואלו
 חמל על לינא. דאמר רב יהודה, אמר רבי אסי, ששים רבוא עיירות
 היו לו לינאי המלך בחר המלך, וכל אחת ואחת מעיירות אלו, היו
 דרים בה אנשים הרבה ביוצא מצרים – שהיו שש מאות אלף
 איש, חוץ משלש עיירות, שהיו בהן מליון ומאתיים אלף איש, שהם
 כפלים במספר יוצא מצרים, ואילו הן, כפר ביש, כפר שיהללים,
 כפר דבריא.
 ומבארת הגמרא מדוע נקראו כן: כפר ביש נקרא 'ביש' והיינו רע,
 משום שלא יתבי ביה לאושפיו – שלא נתנו בית ומקום לינה
 לאורחיהם. כפר שיהללים נקרא כן לפי שהיתה פרוקתה מן מאכל

על אכן אחת, עד שהלך דמן של האנשים שהרג נבחראדן ועלה
 לעזרה שבבית המקדש, ונעץ דמם בדמו של זכריה בן יהוידע הכהן,
 שהרגוהו בעזרה, לקיים מה שנאמר (דברים א) 'אלה זכרתי ורצחתי
 ונגב ונאף פרצו ודמים בדמים נענו', ונגעו הדמים ששפר נבחראדן,
 בדמו של זכריה הכהן ששפכו ישראל.
 אשכנחיה – מצא נבחראדן לקמיה דזכריה – את דמו של זכריה,
 וראה דהיה קא מרתח וסליק – שהיה דמו רותח ועולה, אמר –
 שאל נבחראדן את היהודים, מאי תאי – מה הסיבה שדם זה רותח,
 אמרו ליה היהודים, דם זה הוא דם של זכרים דאשכנחיה – שנשפך
 ללא קיום מצוותם בזריקה על המזבח, ולכן הדם רותח, אייתי דמי
 – הביא דם בהמות ולא אידמו – ולא היה דם בהמות דומה לדם
 זה. הבין נבחראדן שלא אמרו לו היהודים את האמת איהו דם
 הוא זה, אמר להו נבחראדן ליהודים, אי אמרתו לי – אם תאמרו
 לי של מי דם זה, הרי מוכח, ואי לאו – ואם לא תאמרו לי,
 מסריקא לבשרייכו במסריקא דפרזלי – אסרוק את בשרכם שדרכם מסריק
 ברזל. אמר ליה היהודים, מאי נקא לך – אין לנו מה לומר לך
 אלא את האמת נבייא הנה בן – נביא היה בנו דהיה קא מוכח לן
 במילי דשמיא – שהיה מוכיחנו בעניני שמים קמינן עילוייה וקמלינן
 ליה – קמנו עליו והרגוהו, והא כפה שנין דלא קא ניה דמיה – וזה
 כמה שנים מאז שהרגוהו ודמו עדיין לא נח. אמר להו נבחראדן,
 אנה מפיקא ליה – אני אפייס את דמו של זכריה, אייתי – הביא
 נבחראדן את חכמי סנהדרין ודלה וחקמי סנהדרין קמנו, קמל
 עילוייה – והרג אותם על דמו של זכריה הכהן, ועדיין לא נח דמו
 של זכריה והמשפך לרתוחו. הביא נבחראדן פחורים ובתולות, וקמל
 עילוייה – והרג על הדם, ועדיין לא נח דמו של זכריה, אייתי – הביא
 נבחראדן תינוקות של בית רבן, קמל עילוייה – והרג על הדם,
 ועדיין לא נח דמו של זכריה, אמר ליה נבחראדן לדמו של זכריה,
 זכריה זכריה מוכים שכהן איפתיהם – הטובים שבישראל איבדתי
 על דמך, ניקא לך דאבדתיהו לבולוהו – האם נוח לך שאבד את
 כל עם ישראל על דמך, דאבדמך ליה הכי – כאשר אמר לו כן, נח
 דמו של זכריה הכהן ונרגע מרתיחתו. כהיה אשכנחיה – באותה
 שעה, שראה נבחראדן מה שאירע עם דמו של זכריה הכהן, הרהר
 תשובה דעתיה. אמר בליבו, והלא הדברים קל וחומר, ומה אם על
 נפש אחת שהרגו, נענשו כך – בעונש חמור, יהוה נקרא – אותו
 אדם, נבחראדן, דקמל כל הני נשמות – שהרג את כל הנשמות
 האלו, על אחת כמה וכמה שיענש בעונש חמור. ערק – ערק
 נבחראדן, אול שדר שטר פרטתא בביתיה – והלך ושלח שטר
 צוואה לביתו שפיתו בו מה לעשות עם נכסיו – ואגגיר – והתגיר.
 תנא – שנינו בברייתא, נעמן – שר צבא מלך עמון גר תושב היה –
 קיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה זרה, כמבואר במלכים (ב' ד' ה')
 נבחראדן – רב הטבחים של נבוכדנצר מלך בבל גר צדק היה, מפני
 בניו של המן למדו תורה בבני ברק, מפני בניו של סיכרא למדו
 תינוקות בירושלים, מפני בניו של סנחריב למדו תורה בברבים.
 ומבארת הגמרא, מאן אינון – מי מבני בניו של סנחריב לימדו
 תורה בברבים, שמעיה ואבמליון.
 היינו דכתיב (חזקאל כ' ד'), 'להעלות חמה לנאם נאם נתתי את דמה
 על צחתי סלע לבליתי הפסות', הקב"ה צוהו על דמו של זכריה
 שישאר על רצפת העזרה ולא יבלעכדי להעלות חמה לפניו
 שיוכור לנאם את נקמתו.
 נאמר בתורה (בראשית כ' כב'), שיצחק אמר ליעקב כאשר מישש את
 ידיו, 'הקל קול יעקב ותקדים ידי עשוי', דורשת הגמרא, 'הקול' זה
 קול הצווחה שהשמיעו בני יעקב, בימי ארבעיניס קיסר, שהרג
 באלכסנדריון של מצרים, ששים רבוא על ששים רבוא – והיינו
 מיליון ומאתיים אלף, שהם כפלים במספר יוצאי מצרים שהיו שש
 מאות אלף איש. ממשכיה הגמרא לדרוש את הפסוק 'קול יעקב'
 זה קול הצווחה שהשמיעו בני יעקב בימי אספסיינוס קיסר, שהרג
 בכרך ביתר ארבע מאות רבוא – ארבע מיליון איש מבני יעקב,
 ואמר ליה – ויש אומרים שהרג ארבעת אלפים רבוא – ארבעים
 מיליון איש מבני יעקב. וסיום הפסוק 'ותקדים ידי עשוי' זו ידי מלכות
 הרשעה מבני עשוי, שהקריבה את פתינו, ושרפה את היכלנו,

הנהן, לזבן ביצה סולד מן האור – מתייבש ומגלד כאשר שמים
 אותו קרוב לאש, ושכבת ורע דוחה מן האור – נכנסת ונבלעת
 בבגד, אך אינה מגלדת, ויש עצה לבדוק האם אכן היה במטה
 שכבת זרע, או לא. בדיקו ומצאו בדיקו – בדקו כדבריו ומצאו
 שאין זה שכבת זרע, כי אם לזבן של ביצה המגלד באש, והקריאה
 לאדם זה שרצה לגרש את אשתו ללא תשלום כתובתה לבית דין,
 והלקוהו והנבוחו בתפלתה מפניו – והכריחוהו לשלם לה את
 כתובתה.
 אמר ליה אבני לרב יוסף, ומאחר דהו צדיקים בנלי תאי – היות והיו
 אנשי כפר סכניא כל כך צדיקים, מאי מעמא איענוש – מדוע
 נענשו, שנחרב כפר סכניא, אמר ליה – השיב לו רב יוסף, משום
 דלא איבול על ירושלים – שלא התאבלו על חורבן ירושלים,
 דכתיב בישעיה (ט"ו) 'שמחו את ירושלים וגילו כה כל אוהביה, שישו
 אתה משוש כל המתאבלים עליה' אבל אלו שאינם מתאבלים עליה
 לא יזכו לשוש כי אם להחרב.
 הגמרא מספרת על חורבן העיר ביתר, ומבארת את מה שאמר רבי
 יוחנן (לעיל נה) אשכנחיה דרספק תריב ביתר – בגלל מעשה שאירע
 בדופן של מרכבת נשים, נחרבה העיר ביתר, דהו נהיני – שהיו
 אנשי ביתר נוהגים, כי הנה מתלילי ונוקא – שכאשר היה נולד להם
 תינוק זכר, שתלי ארזא – היו שותלים עץ ארז, ואילו כאשר היתה
 נולדת ונוקתא – תינוקת נקבה, שתלי תורניתא – היו שותלים מין
 עץ ארז נקבה הנקרא שיטה, ובי הווי מנסכי – וכאשר היו נישאים
 בני העיר זה לזה, קריצי להו – היו קוצצים אילנות אלו, וקברו ונגמא
 – והיו עושים מהם חופה.
 יומא חד הנה קא חלפא ברתיה דקיסר – יום אחד עברה בתו של
 הקיסר בעיר ביתר, אהבר שקא דרספק – ונשבר דופן מרכבת
 הנשים אשר לה, הלכו עבדיה קצו ארזא ועיילו לה – וקצצו עץ
 ארז ששתל יהודי בלידת בנו והביאו לה, בכדי לתקן את דופן
 המרכבה, אתו, נפול עליהו מחנהו – באו היהודים, והתנפלו
 עליהם והכו אותם, אתו אמרו ליה לקיסר מידו כך יהודאי – באו
 ואמרו לקיסר שמדו בו היהודים, אתא עליהו – בא עליהם
 הקיסר למלחמה.
 נאמר באיכה (ב' א) 'דע בקרי את כל קרן ישראל, אמר רבי יודא,
 אמר רבי אבהו, אמר רבי יוחנן, אלו שמונים ואלף קרני מלחמה –
 ראשי גייסות המלחמה, שהיו תוקעים בקרן כדי לאסוף אליהם את
 אנשי הצבא למלחמה, שנקנסו לכרך ביתר בשעה שלכדיה, והרגו
 בה אנשים ונשים וטף, עד שהלך דמן ונפל לים הגדול, שמא תאמר
 קרובה היתה העיר ביתר לים הגדול, ולכן נפלו דמי אנשי העיר
 לים הגדול, אלא אינו אמת, גדל רחוקה היתה העיר ביתר מהים
 הגדול מרחק מיל ובכל זאת מפני ריבוי הדם הלך הדם ונשפך בים
 הגדול.
 תניא, רבי אליעזר הגדול אומר, שני נחלים יש בבקעת ידים – במקום
 הנקרא בקעת ידים, נחל אחד מושף את מימיו אילך – לצד אחד,
 ונחל אחד מושף את מימיו אילך – לצד שני, וכאשר נהרגו אנשי
 ביתר ונשפך דמם, נפל דמם לנחלים אלו וישערו חכמים שהיו
 בנחלים שני חלקים מים ואחד דם – שני שליש מים, ושלש אחד
 של דם מרוב דם אנשי העיר שנשפך אליהם.
 במתניתא תנא – בברייתא שנינו, שבע שנים בצור עובדי בוכבים
 את פרמיהו, מדמן של ישראל, בלא שהוצרכו וכל לזבל את
 הכרמים.
 הגמרא מספרת שנהרגו רבים מישראל בידי נבחראדן, בימי חורבן
 בית המקדש הראשון. וזו נקמת ה' על שבציויו של יואש מלך
 יהודה הרגו שריו את זכריה בן יהוידע הכהן, בעזרה שבבית
 המקדש, כאשר הוכיחם שהשתחו ליואש ועשאוהו אלוה, כמו
 שנאמר בדברי הימים (ב' כד ז-כב).
 אמר רבי חייא בר אבין, אמר רבי יהושע בן קרחה, סח לי זמן אחד
 מאנשי ירושלים, בבקעה זו הרג נבחראדן רב מנחים – שר ההורגים
 שתחת נבוכדנצר מלך בבל, מאתים ואחת עשרה רבוא – שתי
 מיליון מאה ועשר אלף נפשות מישראל, ובידיושלים הרג נבחראדן
 תשעים וארבע רבוא – תשע מאות וארבעים אלף נפשות מישראל

וְהַגְלִיתָנוּ מֵאַרְצָנוּ. דָּבָר אַחֵר, הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב מֵרַמְזוֹ שֶׁאֵין לָךְ תַּפְּסָה
– שְׁנַעֲשִׂית בְּקוֹל, שְׁמוֹעֶלֶת וּמִתְקַבֵּלָת בְּמֵרֹמִים, שֶׁאֵין מֵעוֹרֵב בָּהּ
מִקּוֹל זֶרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. וְהַיְדוּס יָדִי עֵשׂוֹ מֵרַמְזוֹ שֶׁאֵין לָךְ מִלְחָמָה
שְׁנַעֲשִׂית בִּידִים שְׁנוֹצָצָה – שִׁמְנָצוּת אֶת אוֹיְבֶיהָ, שֶׁאֵין מֵעוֹרֵב בָּהּ
מִיָּדִי זֶרְעוֹ שֶׁל עֵשׂוֹ.
אִמְרָנוּ לְעֵיל שְׁחָרַב הַבֵּית וְנַהֲרֹגוּ רַבּוּת אֲלֵפִי יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי לִשׁוֹן
הָרַע וְהִינּוּ – זֶה מִזֶּה דֶּאֱמָר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּבִיאור הַפֶּסֶק (אֵיבֹה הַ כֹּא)
בְּשׁוֹט לִשׁוֹן תַּחְבָּא, שְׂבַחֲחִירוֹ לִשׁוֹן – בּוֹמֵן מַרִּיבַת הַלִּשׁוֹן שֶׁאִדּוּם
מִכֹּה בִרְעוּדָה בִּלְשׁוֹנוֹ כְּמוֹ בִּשּׁוּט, תַּחְבָּא – תִּתְחַבֵּא כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּאבֹד.
הַגְמָרָא מְבִיאָה עוֹד דְּרִשָּׁה בַּעֲנֵן הַחוּרְבָן: אִמְרָ רַבִּי יְהוּדָה אִמְרָ רַבִּי,
מֵאִי דִּבְתֵּיב (תַּחֲלִים קִלּוֹ א) עַל נְהִירוֹת כָּבֵד שֶׁם יִשְׁכְּנוּ גַם כִּינִינִי בִּכְרִינוּ
אֶת צִיּוֹן, מִלְמָד, שֶׁהֲרָאָהוּ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְדוֹד אֶת חוּרְבָן בֵּית
רֵאשׁוֹן, וְאֵת חוּרְבָן בֵּית שֵׁנִי. חוּרְבָן בֵּית רֵאשׁוֹן רָאָה דוֹד, שֶׁנֶּאֱמָר
עַל נְהִירוֹת כָּבֵד שֶׁם יִשְׁכְּנוּ גַם כִּינִינִי – צַפָּה דוֹד בְּרוּךְ הַקְדוּשׁ
שֶׁנִּבְכֹּד־נִצָּר יִגְלֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִבְלֵב כְּשִׁיחִירֵיב אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ,
וְשֶׁהֵם הֵם יִקְוֹנוּ עַל הַחוּרְבָן. חוּרְבָן בֵּית שֵׁנִי רָאָה דוֹד דִּבְתֵּיב (שֶׁס)
זִכְרָה ה' לִכְנִי אֲדוּם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים עָרֵי עָרֵי עַד הַיּוֹסֵד בָּהּ
– צַפָּה דוֹד בְּרוּךְ הַקְדוּשׁ שְׁטִיטוּס שֶׁהוּא מְבַנֵּי אֲדוּם יִחְרִיב אֶת
יְרוּשָׁלַם, וְהַתְּפַלֵּל שֶׁחֶבֶד־הָ יִזְכּוֹר לֵאדוּם שֶׁהַחִירֵיב אֶת יְרוּשָׁלַם,
וַיַּפְרַע מֵהֶם.
אִמְרָ רַבִּי יְהוּדָה אִמְרָ שְׁמוּאֵל, וְאִתִּימָא – וִישׁ אֲוֹמְרִים שְׂרָבִי אֲמִי
אִמְרָ זֹאת, אִמְרִי לָהּ – וִישׁ אֲוֹמְרִים שֶׁבְּמִתְנִיתָהּ תֵּנָּה – שְׁשִׁינוּ כֵּן
בְּבִרְיָתָא, מַעֲשֶׂה הִיָּה בְּאַרְבַּע מְאוֹת יְלָדִים וְיָלִידוֹת שֶׁנִּשְׁבּוּ לְקִלּוֹן –
עַל מִנֵּת לַעֲשׂוֹת בָּהֶם דְּבָרִים מְגוֹנִים שֶׁאֵין דְּרִכָּם בְּכֶךְ, יְלָדִים
לִמְשַׁכְּב זָכָר וְנִקְבּוֹת לַפִּלְגָּשִׁים, הִרְגִּישׁוּ הַיְלָדִים וְהַיְלָדוֹת בְּעֶצְמָן
לָמָּה הֵן מִתְּבַקְּשִׁים – אִיזוֹ עֲבִירָה יִכְרִיחוּ אוֹתָם הַגּוֹיִם לַעֲשׂוֹת,
וְאִמְרוּ – שֶׁאֵלּוּ הַיְלָדִים אִם אֲנִי מוֹבְעִין בָּיִם – אִם נִטְבָּעִי עֲצָמִנוּ בֵּינִי
כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכְרִיחוּנוּ הַגּוֹיִם לַחֲסוּא. הָאֵם אֲנִי בָּאִין לְחַיִּי הַעוֹלָם הַבָּא.
דְּרַשׁ לָחֵן הַגְּדוֹל שֶׁבָּהֶן וְעַנָּה לָהֶם תְּשׁוּבָה, נִאֲמַר בְּתַחֲלִים (סח כג)
אִמְרָ ה', מִכֶּשֶׁן אֲשִׁיב, אֲשִׁיב מִמִּצְלוֹת יָם, זֶה פִּירוּשׁ הַפֶּסֶק מִכֶּשֶׁן
אֲשִׁיב, הַכּוֹנוּת שֶׁמִּבֵּין שֵׁנִי אֲתָה – אֶת הַחֲטָרִפִּים עַל קִידוּשׁ ה'
אֲשִׁיב לְחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא, לִפִּי שֶׁמִּבְשֵׁן נוֹטְרִיקוֹן מִבֵּין שֵׁן. אֲשִׁיב
מִמִּצְלוֹת יָם לְחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא אֶת אֲלֹו שְׁמוֹבְעִין בָּיִם עַל קִידוּשׁ ה',
בֵּינָן שְׁמִיעוֹ הַיְלָדוֹת בָּהּ – שֶׁחֶבֶד־הָ יִשִּׁיב לְחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא, מִיָּד
קָפְצוּ בּוֹלֵן מִהַסְפִּינָה וְנִפְּלוּ לְתוֹךְ הַיָּם. נִשְׂאֹו יְלָדִים קָל וְחוֹמֶר בְּעֶצְמָן
וְאִמְרוּ, מִזֶּה יְלָדוֹת הַיָּלֵד, שֶׁדָּרְבָן לָכֵךְ – לְחַטְמִישׁ, וְאֵין זֶה חֲרִפָּה כֹּל
כֶּךְ גְּדוֹלָה עֲבוּרָן, נִהְיָ בָּהּ וְקַפְצוּ לִים וְטַבְעוּ עַל קִידוּשׁ ה', אֲנִי
הַיְלָדִים שֶׁאֵין דְּרַבְנֵי לָכֵךְ – לִמְשַׁכְּב זָכָר וְחֲרַפְתָּנוּ גְּדוֹלָה מֵאֵד, עַל
אֶחָת בָּהֶם וְכֵּהָ שֶׁאֵין צָרִיכִים לַמּוֹת עַל קִידוּשׁ ה', מִיָּד אָף עַל
קָפְצוֹ לְתוֹךְ הַיָּם וּמָתוֹ, וְעַלֵּיהֶם הַתְּכַתּוּב אִמְרָ (תַּחֲלִים מִד כג) בְּכִי עֲלֶיךָ
הִרְגִּנוּ כָּל הַיּוֹם נִחְשָׁנוּ בְּצִאֵן מִבְּחָה' – בַּעֲבוּר קְדוּשַׁת שִׁמְךָ אֲנִי
מוֹלִזִּים בְּחִינּוֹ וּמוֹכִינִים לִיהֲרֹג כְּמוֹ צֶאֱן שְׁחוֹלֵךְ לַטֶּבֶת.
וְרַב יְהוּדָה אִמְרָ, זֶה אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָּנֶיהָ שָׁמְנוּ עַל קִידוּשׁ ה', וְעַלֵּיהָ
נִאֲמַר הַפֶּסֶק בְּכִי עֲלֶיךָ הִרְגִּנוּ כָּל הַיּוֹם. וּמִסְפֶּרֶת הַגְמָרָא כִּיצַד הִיָּה
הַדְּבַר, אֲתִיּוּהוּ לְקַמָּא לְקַמִּיתָ דְּקִיסָר – הַבִּיאוּ אֶת הַבֵּן הָרֵאשׁוֹן לִפְנֵי
הַקִּיסָר, אִמְרוּ לִיָּה פֶּלַח – אִמְרוּ לוֹ עַבְדֵּי לַעֲבֹדָת בּוֹכְבִּים, אִמְרָ לָהּ
– לֹא אֶעֱבֹד לַעֲבֹדָה וְרָה לִפִּי שְׁכָתוֹב בְּתוֹרָה (שְׁמוֹת כג א) אֲנִיכִי ה'
אֱלֹהֶיךָ, אֲפִקְוָה וְקַמְלָוָה – הַרְצִיאָוּהוּ וְהִרְגוּהוּ וְאֲתִיּוּהוּ לְאִידֶךָ –
וְהַבִּיאוּ אֶת הַבֵּן הַשֵּׁנִי לְקַמִּיתָ דְּקִיסָר – לִפְנֵי הַקִּיסָר, אִמְרוּ לִיָּה, פֶּלַח
– עַבְדֵּי לַעֲבֹדָת בּוֹכְבִּים, אִמְרָ לָהּ לֹא אֶעֱבֹד, לִפִּי שְׁכָתוֹב בְּתוֹרָה
(שֶׁס) לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פִּנִּי, אֲפִקְוָה וְקַמְלָוָה –
הַרְצִיאָוּהוּ וְהִרְגוּהוּ. אֲתִיּוּהוּ לְאִידֶךָ – הַבִּיאוּ אֶת הַבֵּן הַשְּׁלִישִׁי, אִמְרוּ
לִיָּה, פֶּלַח – עַבְדֵּי לַעֲבֹדָת בּוֹכְבִּים, אִמְרָ לָהּ לֹא אֶעֱבֹד, לִפִּי
שְׁכָתוֹב בְּתוֹרָה (שְׁמוֹת כב ט) וְכֵּן לְאֱלֹהִים יִתְרָם בְּתִי
לֹא לְבָדוֹ, אֲפִקְוָה וְקַמְלָוָה – הַרְצִיאָוּהוּ וְהִרְגוּהוּ. אֲתִיּוּהוּ לְאִידֶךָ –
הַבִּיאוּ אֶת הַבֵּן הָרְבִיעִי, אִמְרוּ לִיָּה, פֶּלַח – עַבְדֵּי לַעֲבֹדָת בּוֹכְבִּים,
אִמְרָ לָהּ לֹא אֶעֱבֹד, לִפִּי שְׁכָתוֹב בְּתוֹרָה (שְׁמוֹת לד ד) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה
לְאֵל אֲחֵר, אֲפִקְוָה וְקַמְלָוָה – הַרְצִיאָוּהוּ וְהִרְגוּהוּ. אֲתִיּוּהוּ לְאִידֶךָ
– הַבִּיאוּ אֶת הַבֵּן הַחֲמִישִׁי, אִמְרוּ לִיָּה, פֶּלַח – עַבְדֵּי לַעֲבֹדָת
בּוֹכְבִּים, אִמְרָ לָהּ לֹא אֶעֱבֹד, לִפִּי שְׁכָתוֹב בְּתוֹרָה (דְּבָרִים ו ד) שְׁמַעְךָ

וְשִׁי' אֵלֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֲחֵר, אֲפִקְוָה וְקַמְלָוָה – הַרְצִיאָוּהוּ וְהִרְגוּהוּ.
אֲתִיּוּהוּ לְאִידֶךָ – הַבִּיאוּ אֶת הַבֵּן הַשִּׁשִּׁי, אִמְרוּ לִיָּה, פֶּלַח – עַבְדֵּי
לַעֲבֹדָת בּוֹכְבִּים, אִמְרָ לָהּ לֹא אֶעֱבֹד, לִפִּי שְׁכָתוֹב בְּתוֹרָה (דְּבָרִים ד)
(ט) וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וְהַשָּׁבָת אֵל לְבָבְךָ כִּי ה' הוּא אֱלֹהֵינוּ בְּשִׁמְשִׁים מְמַעַל
וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד, אֲפִקְוָה וְקַמְלָוָה – הַרְצִיאָוּהוּ וְהִרְגוּהוּ.
אֲתִיּוּהוּ לְאִידֶךָ – הַבִּיאוּ אֶת הַבֵּן הַשְּׁבִיעִי, אִמְרוּ לִיָּה, פֶּלַח – עַבְדֵּי
לַעֲבֹדָת בּוֹכְבִּים, אִמְרָ לָהּ לֹא אֶעֱבֹד, לִפִּי שְׁכָתוֹב בְּתוֹרָה (דְּבָרִים כ)
(ז) אֵת ה' אֲמַמְרָ – יִחְדַּת וְגו' הַיּוֹם לִהְיוֹת לָךְ לֹאֲלֵהִים וְלִלְכֵּת
בְּדִרְכָּי, וְלִשְׁמֹר חֻקֵּי וּמִצְוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי וּלְשַׁמֵּעַ בְּקוֹלִי, וְאַחֵר כֶּךְ
נִאֲמַר (שֶׁס ד) וְה' אֲמַמְרֶיךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סֻגְלָה בְּאֶשֶׁר דָּבַר
לָךְ וּלְשַׁמֵּר כָּל מִצְוֹתַי. כִּכָּר נִשְׁכָּעֵנוּ לְהַקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין אֲנִי
מַעֲבִירִי – מִחֲלִיפִין אוֹתוֹ בָּאֵל אַחֵר, וְאָף הוּא נִשְׁכָּע לָנוּ שֶׁאֵין מַעֲבִיר
– מִחֲלִיפִין אוֹתָנוּ בְּאוֹמָה אַחֶרָה. אִמְרָ לִיָּה, קִיסָר, אִינִי מִבְּקָשׁ
שֶׁתִּשְׁתַּחֲוֶה בְּאֵמַת לַעֲבֹדָה וְרָה, אֵלֹא אֲנִי אֲשִׁיב לָךְ גּוֹשְׁפִּינָא –
אֲזוּרֵךְ לָךְ אֶת חוֹתְמַתִּי שְׁצוּרִתִּי מוֹטְבַעַת בָּהּ, וְהִנֵּן וְשִׁקְלִיָּה –
וְתִתְּכּוּפָה וְתִטְלָנָה, וִירָאָה כִּי אֲכִלּוּ תִּשְׁתַּחֲוִית אֵלִיָּה, כִּי הִכִּי דְלִימִירו
קָבִיל עֲלֵיהָ הִרְמָנָה דְּמִלְכָּא – כְּדֵי שִׁיאֲמַר שְׁקִבְלַת עֲלֶיךָ אֶת שְׁלֹטֹן
הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת בְּרַצְנוֹ, אִמְרָ לִיָּה הַבֵּן הַשְּׁבִיעִי הַכֵּל עֲלֶיךָ קִיסָר, הַכֵּל
עֲלֶיךָ קִיסָר, אִם עַל כְּבוֹד עֲצָמְךָ אֶתָּה חוֹשֵׁשׁ כָּל בָּהּ, עַל כְּבוֹד הַקְדוּשׁ
בְּרוּךְ הוּא עַל אֶחָת בָּהֶם וְכֵּהָ שְׁעִלִי לַחֲסוֹ וְלֹא לַחֲלָל אֶת שְׁמוֹ,
אֲפִקְוָה לְמִקְטִלָּה – הַרְצִיאָוּהוּ לַהֲרִיגָה, אִמְרָ לָהּ אִימִיָּה – אִמְרָה
לָהֶם אֲמֹו, יִהְיֶהוּ נִיחִל וְאִינִשְׁקָהוּ פוֹרְקָא – תֵּנוּ לִי אוֹתוֹ וְאִנִּשְׁקָהוּ
מַעֲט. אִמְרָ לָהּ, בְּנִי, לָבוּ וְאִמְרוּ לְאַבְרָהָם אֲבִיכֶם, אֶתָּה עֲקָרְתָּ עַל
הַמִּצְוָה בֶּן אֲחֵר, וְאִנִּי עֲקָרְתִּי שְׁבַע־בָּנִים עַל שְׁבָעָה מִצְוֹתָי. אָף
הִיא עֲלָתָהּ לָנוּ וְנִפְּלָה וּמָתָה, יִצְתָּה בֵּת קוֹל וְאִמְרָה, אִם הַבָּנִים
שְׂמִיחָה' (תַּחֲלִים קיג ט)
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי אִמְרָ הַסִּיבָה שֶׁהוֹרְגוּ כָּל הַיּוֹם זֶה מִצוֹת מוֹלָה,
שְׁנִיתָנָה – שִׁמְצוּתָהּ לַמּוֹל אֶת הַתִּינוּק בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי לִלְדוֹתָהּ,
כִּשְׁעוֹלָל לַמּוֹת וְעַל זֶה נִאֲמַר הַפֶּסֶק 'כִּי עֲלֶיךָ הִרְגִּנוּ כָּל הַיּוֹם'.
רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ אִמְרָ, כּוֹנוֹת פֶּסֶק זֶה עַל אֲלֹו הַתְּלִמִּיד חֲכָמִים,
שֶׁמִּרְאִין הַלְכוֹת שֶׁחִיטָה בְּעֶצְמָן – שְׁמָרִים עַל צוּאָרִם כִּיצַד צִרִיךְ
לְשַׁחֲטוֹ, אִמְרָ רַבָּא כָּל מִילִי לִיָּהוּ אִינִישׁ בְּנִפְשָׁה – כֹּל בֶּדֶן יָכוֹל
אֲדָם לַהֲרָאָה עַל עֲצָמוֹ, בֶּר – חוּץ מִשְׁחִיטָה שְׁמָא יִתְקַע הַסֶּכֶן
בְּגִרְוֹנוֹ, וְדָבָר אַחֵר – צָרַעַת וְגוֹעִים, שְׁעוֹלִים לְבוֹא עֲלֵיו כִּשְׁמָרָה
אוֹתָם עַל עֲצָמוֹ, וְעַל זֶה נִאֲמַר הַפֶּסֶק 'כִּי עֲלֶיךָ הִרְגִּנוּ כָּל הַיּוֹם'.
רַב נַחֲמָן בֶּר יִצְחָק אִמְרָ, כּוֹנוֹת פֶּסֶק זֶה עַל אֲלֹו הַתְּלִמִּיד חֲכָמִים
שְׂמִימִיתִין עֲצָמָן עַל דְּבָרֵי תוֹרָה, וּבְדִרְבֵּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ. דֶּאֱמָר רַבִּי
שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אֵין דְּבָרֵי תוֹרָה מִתְּקִימִין אֲלָא בְּמִי שְׂמִמִּית עֲצָמוֹ
עֲלֵיהֶם, שְׂנִאֲמָר 'זֹאת הַתּוֹרָה אֲדָם בִּי מוֹת בְּהִלָּל וְגו'' – וְהַכּוֹנוּת
שֶׁהַתּוֹרָה מִתְּקִימָתָא כֹּאשֶׁר הָאֲדָם מִמִּית אֶת עֲצָמוֹ בַּעֲבֹרָה בְּאֵהֶל
תּוֹרָה, וְעַל זֶה נִאֲמַר הַפֶּסֶק 'כִּי עֲלֶיךָ הִרְגִּנוּ כָּל הַיּוֹם'.
אִמְרָ דָּבָה בֶּר בֶּר כֶּהָ אִמְרָ רַבִּי יוֹחָנָן, אֲרַבְעִים סָאָה
שֶׁל קִצְיָא תְּפִלִּין – בְּתִי תְּפִלִּין, נִמְצָאוּ בְּרָאשֵׁי הַרְגִּי בִּיתָר. רַבִּי
יִנְאי בְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אִמְרָ, נִמְצָאוּ שְׁלֹשׁ קוֹפּוֹת שֶׁל בְּתִי תְּפִלִּין, שֶׁל
אֲרַבְעִים אֲרַבְעִים סָאָה – כֹּל אֶחָת מִהֶקְפּוֹת הִיתָה בִּמְשַׁקֵּל אֲרַבְעִים
סָאָה. וּמִשְׁקֵלם הַכּוֹלֵל בְּתִי תְּהִפִּילִין הִיָּה מֵאָה וְעֶשְׂרִים סָאָה.
בְּמִיתָא תֵּנָּה – בְּרִייתָא שֶׁנִּינוּ שְׁנִמְצָאוּ אֲרַבְעִים קוֹפּוֹת שֶׁל בְּתִי
תְּפִלִּין, שֶׁל שְׁלֹשׁ שְׁלֹשׁ סָאָה – וּבִבְלָא אֶחָת מִהֶקְפּוֹת הִיָּה שְׁלֹשׁ
סָאָה. גַּם לִפִּי הַבְּרִיתָא מִשְׁקֵלם הַכּוֹלֵל שֶׁל בְּתִי תְּהִפִּילִין הִיָּה מֵאָה
וְעֶשְׂרִים סָאָה. וְלִכְאוּרָה דְּבָרִים אֲלֹו שׁוֹנִים מִמָּה שֶׁאִמְרָ רַבִּי יוֹחָנָן
שְׁנִמְצָאוּ אֲרַבְעִים סָאָה שֶׁל בְּתִי תְּפִלִּין בְּרָאשֵׁי הַרְגִּי בִּיתָר. וְלֹא
פְּלִיגִי – הַבְּרִיתָא וְרַבִּי יִנְאי שֶׁאִמְרוּ שְׁנִמְצָאוּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים סָאָה
שֶׁל בְּתִי תְּפִלִּין, אִינִם חֲלוקִים עַל רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁאִמְרָ שְׁנִמְצָאוּ
אֲרַבְעִים סָאָה שֶׁל בְּתִי תְּפִלִּין בְּרָאשֵׁי הַרְגִּי בִּיתָר. מִשּׁוּם שְׁהָ –
דְּבִי הַבְּרִיתָא וְרַבִּי יִנְאי בְּרִייתָא – בְּתִפִּילִין שֶׁל רֹאשׁ שְׁחָם
גְּדוֹלִים, וְהָא – דְּבִי רַבִּי יוֹחָנָן בְּרִידָא – בְּתִפִּילִין שֶׁל יָד שְׁקִטְנִים
מִתְּפִילִין שֶׁל רֹאשׁ וְלִכֵּן נִמְצָא מֵהֶם כְּמוֹת קִטְנָה.
אִמְרָ רַבִּי אִסִּי, אֲרַבְעָה קָבִין מוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנַּהֲרֹגוּ בְּחוּרְבָן בֵּית
רֵאשׁוֹן נִמְצָאוּ עַל אֶכָן אֶחָת. עוֹלָא אִמְרָ, תִּשְׁעָת קָבִין שֶׁל מוֹח
נִמְצָאוּ. אִמְרָ רַבִּי כְּהֵנָּה, וְאִתִּימָא – וִישׁ אֲוֹמְרִים שֶׁשִּׁילָא בֶּר מָרִי

1 אמר זאת, מאי קראה – מהו הפסוק המרמז שהבבליים רצצו את
2 ראשי ישראל על אבן בחורבן בית ראשון. נאמר (תהלים קלז ח) 'בַּת
3 כָּבֵד הַשְּׁדוּדָה אֲשֶׁר שִׁשְׁשָׁם לָהּ וְגו' אַתְּ גְּמַלְךָ שְׁגַמְלַת לָנוּ' – דוד
4 המלך מקלל את בני בבל ששיבו להם כמעשיותם הרעים שעשו
5 לישראל בימי החורבן, וממשיך הפסוק (שם ט) 'אֲשֶׁר שִׁאֲחוּ וַיִּנְפֹּץ
6 אֶת עַלְלֵךְ אֵל הַסֹּלֶעַ' – מאושר יהיה מי שיאחו וינפץ את ראשם
7 של בניך הקטנים על גבי הסלע. מכך שהפסוק מפרש שעונש זה
8 הוא מדה כנגד מדה, הרי זו הוכחה שכך עשו בני בבל לישראל
9 בזמן החורבן.
10 נאמר באיכה (ד טו) 'בְּנֵי צִיּוֹן הִתְקַרְּמוּ הַמִּסְלָאִים בָּפוֹ' – המשובחים
11 בפו. שואלת הגמרא מאי מסולאים בפו – מדוע נאמר שהם
12 משובחים 'בפו' שמשמעו שהיו משובחים על ידי הפו, ולא נאמר
13 שהם משובחים 'מפו' שהיו משובחים יותר מהפו, אילימא – אם
14 תרצה לומר דהוּוּ כַּחַפִּי בַּפּוֹא – שהיו מכוסים בתכשיטי זהב, וזה
15 הראה את שבתם ואת ערכם, וְהָאֵמֶר דְּבִי רַבִּי שִׁלָּא – והרי אמרו
16 בבית מדרשו של רבי שילא, תְּרִיתִי מִתְקַלִּי אִיסְתִּירִי פִּיּוּא נְחוּת
17 בְּעֻלְמָא – שני משקלות של סלעי פז ירדו לעולם, הָאֵדָא בְּרוּמִי וְהָאֵדָא
18 בְּכוּלִי עֻלְמָא – סלע אחד ירד ברומי, והסלע השני התחלק בכל
19 העולם. נמצא שברומי יש כמות פז גדולה כמו כל הפז שיש
20 בעולם כולו. ואם כן אין לפרש את כוונת הפסוק שבני ציון היו
21 מיוחדים ומשובחים בתכשיטי הפז שלהם, לפי שלאנשי רומי היה
22 יותר פז. עונה הגמרא, אֵלָּא פִּירוּשׁ הַפּסוּק שְׁהָיוּ בְּנֵי צִיּוֹן מְגֻנִּין אֶת
23 הַפּוֹ בְּיוֹסֵף – מבזים את יופי הפז, מכיון שהיו יותר יפים ממנו,
24 היה יופי הפז מתבזה לעומתם, כפי שיסוּרם להלן. מַעֲרָקָא –
25 בתחילה, קודם החורבן, הַשִּׁבְיָ דְּרוּמָא – האנשים החשובים
26 ברומי, כשהיו רוצים שנשתייהם תתעברנה ילדים יפים, הָווּ נִקְטִי
27 בְּלִינָא דְּגוּשְׁפִּיקָא – היו תופסים צורות נאות עשויות מפז
28 שמתבעות בטבעותיהם, ומשִׁמְשִׁי עֲרִיסִיהוּ – וכנגדן היו משמשים
29 מיתנם. כִּמְאֵן וְאֵלֶּךְ – מזמן החורבן ששבו את בני ישראל, מִיִּיתָה
30 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – היו הרומאים מביאים יהודים שהיו יותר יפים, וְהָאֵמֶר
31 בְּכִרְעִי דְּפוֹרִייהוּ – וקרישאים אותם ברגלי מִסִּיתוּתָהֶם, וּמִשְׁמִישִׁי –
32 ומשמשים כנגדם. והיו שיופי היהודים יותר גדול מיופי הפז, והיו
33 מעדיפים את יופים עליו. אֵמֶר לִיהַּ חַד לְחִבְרָה – שאל יהודי אחד
34 את חברו, הָאֵ – צרה זו הִכָּא בְּתִיבָא – היכן כתובה בתורה. אֵמֶר
35 לִיהַּ, דבר זה נרמז בפסוק (דברים כח א) 'אִם בָּל חָלִי וְכָל מִכָּה אֲשֶׁר
36 לֹא כְתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הִיאֵת יַעֲלֶם ה' עֲלֶיךָ עַד הַשְׁמָדָךְ'. התורה
37 רמוזה לצרה זו שהיא דבר מוגנה, ואי אפשר לכותבה בתורה
38 בפירושה. אֵמֶר – שאלו שנית, בַּמָּה מְדַרְשִׁיקָא מְדֻבְּקָא שֶׁלֹּן – כמה
39 המרחק בין המקום שאני אוחז בלימודי, למקום שכתוב בתורה
40 פסוק זה. אֵמֶר לִיהַ – השיב לו חברו, אֵינִיד – מעט המרחק, והוא
41 פוּסְתָא וּפְלָא – דף וחצי בלבד. אֵמֶר לִיהַ הַשּׁוּאֵל, אִי מִמָּא לְנִיבָה
42 – אם הייתי מגיע לפסוק זה, לֹא אֲצִמְרִיבִי לָךְ – לא הייתי צריך
43 לשאול אותך וייתי יודע מעצמי שצרה זו נרמזה כאן.
44 אֵמֶר רַבִּי יְהוּדָה אֵמֶר שְׁמוּאֵל מְשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מַאי
45 דְּכָתִיב – מהו שכתוב באיכה (ג נא) 'עֵינֵי עוֹלָלָה לִנְפֹשׁ מִכָּל בְּנוֹת
46 עִיר' – עיני ניוולה את נפשי מרוב בכי על שנשארתי לבדי מכל
47 בנות עירי. דרש רבן שמעון בן גמליאל פסוק זה על עצמו, שנשאר
48 לבדו מכל התינוקות שהיו בביתו בעת החורבן. מספרת הגמרא,
49 אֲרֻבַּע מֵאוֹת בְּתִי בְּנִסִּיתָ הָיוּ בְּכַרְךָ בִּיתְךָ, וּבְכָל אַחַת וְאַחַת מִבְּתֵי
50 בְּנִסִּיתָ אֵלוּ הָיוּ כֹּה אֲרֻבַּע מֵאוֹת מְלָמְדֵי תִינוּקוֹת, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד
51 מִמְּלַמְדֵי תִינוּקוֹת אֵלוּ, הָיוּ לִפְנֵי אֲרֻבַּע מֵאוֹת תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּי,
52 וּבְשִׁתִּיהֶם אוֹיֵב נִכְנָם לָשֵׁם – לכרך ביתו, הָיוּ הַתִּינוּקוֹת דּוֹקְרִין אוֹתָן
53 בְּחוּטֵיהֶן – במקלותיהם. וּבְשִׁנְיָהּ הָאוֹיֵב עַל אֲנָשִׁי בִיתוֹ, וּלְקִדּוּם
54 – ולכוד את התינוקות, בְּרָכּוֹם בְּסִפְרֵיהֶם – עטפו אותם בספרי
55 תלמודי, וְהִצִּיתוֹם בָּאֵשׁ – והציתו באש את הספרים עם הילדים.
56 ולא נשארו מכל תינוקות אלו כי אם רבן שמעון בן גמליאל בלבד
57 הָנוּ רַבָּנָן, מַעֲשֵׂה בְּרִי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, שְׁהָלַךְ לְכַרְךָ גְּדוֹל שְׁבֻרִמִּי.
58 אֵמֶר לוֹ, תִינוּק אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, יָפָה עֵינָיו
59 וְנָמוֹ רֹאֵי – יפה תואר, וקוֹצוּתִי – שערוותי כסירות לו תלפילים.
60 הָלַךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה וְעָמַד עַל פֶּתַח בֵּית הָאֲסוּרִים שָׁבוּ הָיָה

שְׁבוּ תִינוּקוֹת זֶה, וְרָצָה לְבָדוֹק אִם תִּינוּק זֶה חָכֵם הוּא, אֵמֶר – שאל
רבי יהושע בן חנניה בלשון הפסוק (ישעיה מז כד), 'מִי נָתַן לְמַשְׁכָּה
עֵקֶב וְיִשְׂרָאֵל לְבָזוּיִם' – מי נתן את יעקב למרמס ואת ישראל
לאנשים בזוים. עָנָה אוֹתוֹ תִינוּק וְאָמַר אֶת הַמִּשְׁךְ הַפּסוּק 'הָלוֹא ה'
זו חֲסִינָא לוֹ – חטאנו לה' הם שגרמו את השיטוי והבזויה, וְלֹא אָבוּ
בְּדַרְכֵּי הָלוֹךְ – וגם שלא רצו אבותינו ללכת בדרכי ה' וְלֹא שְׁמַעוּ
בְּתוֹרָתוֹ. כִּשְׁמַע רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה אֶת תְּשׁוּבַת הַתִּינוּק אֵמֶר,
מִיבְּחִינֵי פִּי – בתינוק חכם זה שְׁמוֹרָה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל. נִשְׁבַּע רַבִּי
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, הַעֲבֹדָה – לשון שבועה שְׁאֵינִי זֶן מִכָּאֵן עַד
שְׁאֵפְדָּנִי. מבית האסורים בכל מָמוֹן שְׁפִסְקוֹן עָלָיו – בכל מחיר
שירדשו שוביו. אֵמֶר, לֹא זֶן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה מְשִׁם, עַד שְׁפִדָּא
מִבֵּית הָאֲסוּרִים בְּמָמוֹן תְּרִבָּה, וְלֹא הָיוּ יָמִים מוֹעֲמִין – ולא עברו
מעט ימים עַד שֶׁהוֹרָה הַתִּינוּק הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְנָמוּ – ומידהו תינוק
זה, רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בֶּן אֱלִישֶׁע.
אֵמֶר רַבִּי יְהוּדָה אֵמֶר רַבִּי, מַעֲשֵׂה בְּבָנוּ וּבְכַתּוּ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בֶּן
אֱלִישֶׁע כְּהֵן גְּדוֹל, שֶׁנִּשְׁבָּנוּ לְמַעַן אֲדוֹנִים גִּיּוּסִים. לִימִם, נִדְּוִינוּ נִשְׁנִים
– נפשו שני האדונים בְּמָקוֹם אֶחָד, וְהָיָה אֲדוֹן זֶה אוֹמֵר, יֵשׁ לִי עֶבֶד
שְׁאֵין בְּיוֹסֵף בְּכָל הַעוֹלָם, וְאֲדוֹן זֶה הָיָה אוֹמֵר, יֵשׁ לִי שִׁפְחָה שְׁאֵין
בְּכָל הַעוֹלָם כּוּלָּה בְּיוֹסֵף, אֵמֶר זֶה לִזְה, בּוֹא וְנִשְׂאִים זֶה לָזֶה – נחתן
את העבד עם השפחה, וְנִחְלַק בְּזוֹלָתוֹת נִחְלַק בִּינֵינוּ אֶת יְלִידֵיהֶם.
הַכְּנִיסוֹם לְחֶדֶר – הכניסו את שניהם לחדר אחד על מנת שינשאו
זֶה לָזֶה, זֶה יֵשֶׁב בְּכֶרֶן וְזֶה יֵשֶׁב בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל כְּהֵן גְּדוֹל
בְּפִינָה זֶה שֶׁל הַחֹדֶר, וְזֶה יֵשֶׁב בְּכֶרֶן וְזֶה יֵשֶׁב בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי
יִשְׁמַעְאֵל כְּהֵן גְּדוֹל בְּפִינָה זֶה שֶׁל הַחֹדֶר. זֶה – בנו של רבי ישמעאל
כְּהֵן גְּדוֹל אוֹמֵר, אֲנִי בָהֶן בֶּן בְּהִנִּים גְּדוֹלִים, כִּיצַד אֲנִי שִׁפְחָה
לְאִשָּׁה. וְהָיָה זֶה – בתו של רבי ישמעאל כְּהֵן גְּדוֹל אוֹמֵר, אֲנִי
בְּהִנָּה בַת בְּהִנִּים גְּדוֹלִים, כִּיצַד אֲנִי שִׁפְחָה לְעֶבֶד. וּבְכֵן כָּל הַלְלָה. בֵּינָן
שְׁעָלָה עֲמִיד הַשֹּׁמֵר וְהַתְּחִילָה הַשֶּׁמֶשׁ לִזְרוֹחַ הַכִּבְיֹו זֶה אֶת זֶה, וְנִפְלֹו
זֶה עַל זֶה, וְנָעוּ בְּכַבְּדִי, עַד שֶׁמְרֹוב בְּכִיָּה נִצָּאָה נְשָׁמָתָהּ, וְעָלִיתָ קוֹנָן
רִמְיָה וְאָמַר אֶת הַפּסוּק (איכה א טו) 'עַל אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכִיָה עֵינֵי עֵינֵי דְרָדָה
מִיָּם'.
אֵמֶר רִישׁ לְקִישׁ, מַעֲשֵׂה בְּאִשָּׁה אַחַת, וְצָפְנָה בַת פְּנִיאל הָיָה שְׁמָה.
נִקְרָאָה צָפְנָה עַל שֵׁם שֶׁחָבַל צוֹפִין בְּיוֹסֵף, וְנִקְרָאָה בַת פְּנִיאל עַל
שֵׁם שֶׁהָיָה בְּתוֹ שֶׁל בָּהֶן גְּדוֹל, שִׁשְׁמִישׁ לִפְנֵי וְלִפְנֵים. שֶׁנִּשְׁבַּחַתָּ בִּיד
גִּי, וְנִתְעַלָּל בָּהּ הַשֶּׁבָּא כָּל הַלְלָה. לְמַחֵר, הַלְבִּישָׁה הַשְּׁבָאִי שְׁבָעָה
חֲלוּקִים, וְהוֹצִיאָה לְשׁוֹק לְמוֹכְרָה לְשַׁפְחָה, בָּא אָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה
מְכֻנָּע בְּיִתְרָה,
אֵמֶר הַמְכַוֵּר לוֹ – לשבאי, הַפְּשִׁיטָה וְהָרָאֵנִי אֶת יוֹסֵף, אֵמֶר לוֹ
הַשְּׁבָאִי יִרְקָא – אדם ריק שכמותו, אִם אֵתָה רֹצֵחַ לִיקָח אִשָּׁה יִפָּה
קָח אִשָּׁה זֶה, לִפְנֵי שְׁאֵין בְּיוֹסֵף בְּכָל הַעוֹלָם כּוּלָּה. אֵמֶר לוֹ הַמְכַוֵּר,
אֵפֶּה עַל פִּי בֶן חָפֵץ אֲנִי לִרְאוֹת אֶת יוֹסֵף, הַפְּשִׁיטָה הַשְּׁבָאִי שִׁשָּׁה
חֲלוּקִים, וְשִׁבְעִי קֶרַעְתָּה – קרעה אותו האשה וְנִתְפַּלְשָׁה בְּאֵפֶר –
וְהַתְּגוּלָּה בַּעֲפֶר, וְאֵמֶרָה לִפְנֵי – לפני הקדוש ברוך הוא, רְבִינוּ שֶׁל
עוֹלָם, אִם עָלִינוּ – על כבודנו לא חָסָה, עַל קְרוּשַׁת שְׁמֶךְ הַגְּבוּר לָמָּה
לֹא תִחְיוּם – למה אינך מראה את גבורתך. וְעָלִיתָ קוֹנָן רִמְיָה וְאָמַר
(ירמיהו כו) 'בַּת עָפִי – עַדֹת עַמִּי חֲגִרִי שָׁךְ, וְהַתְּפַלְשִׁי – וְהַתְּגַלְגִּלִּי
בְּאֵפֶר, אֲבָל יָחִיד – על בן יחיד שמת עָפִי לָךְ מִסְפֵּר תִּמְרוּרֵי, כִּי
פְתָאִם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ'. מִבִּאֲרַת הַגְּמָרָא אֶת הַשִּׁיבוֹת לְמַעֲשֵׂה,
'עָלִיד' לֹא נִאֲמַר בַּפּסוּק אֵלָּא 'עָלִינוּ', שֶׁהִקְבִּיָּה אוֹמַר, בְּכִיבּוֹל עָלִי
וְעָלִיד בָּא הַשּׁוֹדֵד וְחִילָה אֶת כְּבוֹדוֹ.
אֵמֶר רַבִּי יְהוּדָה אֵמֶר רַבִּי, מַאי דְּכָתִיב – מהו שכתוב (מִיכָה ב) 'וְעִשְׂקוּ
גִּבּוֹר וּבִיתוֹ וְאִישׁ וְנִחְלָתוֹ', מַעֲשֵׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשְׁתּוֹ רַבּוֹ
וְרָצָה לִישָׂא אוֹתָהּ, וְשׁוֹרָא דְּנִינְיָ הָיָה – רבו זה לא היה רבו
לְלִימִיד תּוֹרָה, אֲלָא לְלִימִיד מִלָּאכַת הַגְּזֵרוֹת. פְּתַם אַחַת הוֹצִיָּךְ
(רַבּוֹ) לְלוֹת מַעוֹת, אֵמֶר לוֹ תַלְמִידוֹ, שָׁנָךְ – שלח את אִשְׁתְּךָ אֲצִלִּי
וְאֶלּוֹנָה מַעוֹת, שָׁנָךְ הִרְבַּ אִשְׁתּוֹ אֲצִלִּי, שָׁהָה הַתַּלְמִיד עִמָּה – עם
אשת רבו שְׁלִשָּׁה יָמִים. קָדַם הַתַּלְמִיד וְכֹא אֲצִלִּי – לרבו, אֵמֶר לוֹ
הִרְבַּ, אִשְׁתִּי שִׁשְׁיָרְתִּי לָךְ עַל מִנַּת שְׁתִּלּוּחַ לָהּ מַעוֹת, הָאֵם יְדוּעַ לָךְ
הִיבָן הָיָא. אֵמֶר לוֹ הַתַּלְמִיד, אֲנִי מְסַרְתִּיהָ לְאַלְתֵּר – שלחתי אותה
מיד לאחר שהלחית לָהּ מַעוֹת, וְשִׁמְעָתִי שֶׁהַתִּינוּקוֹת נִתְעַלְלוּ בָּהּ

- 1 בְּרֵךְ – ובאו עליה. אָמַר לוֹ הָרֵב, מָה אֲנִי עוֹשֶׂה לָּהּ. אָמַר לוֹ הַתַּלְמִיד,
2 אִם אָתָּה שׁוֹמֵעַ לְעֻצְתִּי, נִרְשָׁה. אָמַר לוֹ הָרֵב, אֵינִי יוֹכֵל לַגְרֵשָׁה לְפִי
3 שְׂתוּקָתָהּ מְרִיכָה – נִתְחַיֵּיבְתִּי לָהּ סָכּוּם גָּדוֹל בְּכַתּוּבָתָהּ, וְאֵין לִי
4 מַעוֹת לִתֵּן לָהּ כִּשְׁאֲגֵרְשָׁנָה, אָמַר לוֹ הַתַּלְמִיד, אֲנִי אֶלּוּדִי מַעוֹת, וְתֵן
5 לָהּ מָה שֶׁהִתְחַיֵּיבְתָּ בְּכַתּוּבָתָהּ וְתַגְרֶשְׁנָה. עָמַד זֶה – הָרֵב וְנִרְשָׁה,
6 הִלֵּךְ הוּא – הַתַּלְמִיד וְנִשְׁאַף לֵאשׁוֹר. כִּיּוֹן שֶׁחָנֵּץ זְמַנּוֹ שֶׁל הָרֵב
7 לִפְרוֹעַ אֶת חוּבוֹ לַתַּלְמִיד וְלֹא הָיָה לוֹ מַעוֹת לְפִדּוּעוֹ – אֶת הַחוּבוֹ,
8 אָמַר לוֹ הַתַּלְמִיד, בָּא וְנִשְׁשָׁה עִמִּי בְּחֻזְקִי – תִּשְׁרֹת אוֹתִי תַּמּוּרֵת הַחוּבוֹ
9 שֶׁאֵתָּה חַיִּיב לִי, וְהָיָה הֵם – הַתַּלְמִיד וְאִשְׁתּוֹ, שֶׁהִיָּתָה מְקוּדָם אֵשֶׁת
- 10 רֵב, יוֹשְׁבִים וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִין, וְהוּא – הָרֵב הָיָה עוֹמֵד וּמִשְׁקָה עֲלֵיהֶן,
11 וְהָיָה דְּמֻעוֹת שֶׁל צַעַר נִזְשָׁרוֹת מְעִינֵי, וְנִזְפָּלוֹת בְּבוֹסִיָּה. וְעַל אוֹתָהּ
12 שֶׁעָשָׂה נִתְעוֹרֵר קִטְרוֹג גָּדוֹל בַּשָּׁמַיִם וְנִתְחַתֵּם נִזְרֵי דִין שֶׁל הַחוּרְבָן,
13 וְאִמְרֵי לָהּ – וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שְׁגוֹר דִּין הַחוּרְבָן נִתְחַתֵּם עַל שְׁתֵּי פְתִילוֹת
14 בְּגָד אֶחָד – עַל שְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁבָּאוּ עַל אִשָּׁה אַחַת, וְעִבְּרוּ עַל אִסּוּר
15 אֵשֶׁת אִישׁ.
16 שְׁנֵינוּ בַּמִּשְׁנָה לָקַח מִן הַסִּיקָרִיקוֹן וְכו' וְחֹזֵר וּלְקַח מִבְּעַל הַבֵּית מִקְחוֹ
17 בְּטַל:

אגרות קודש

ב"ה, י"ט מנ"א, ה'תשי"א

ברוקלין, נ. י.

להנחלת כפר חב"ד ה' עליהם יחי

שלום וברכה!

במענה על מכתביהם מז' מנ"א ומיום ו' ערש"ק פ' דברים,

... מודיעים אשר החליטו לשלוח לכאן שליח מיוחד כבא כח מאנ"ש דכפר ספריא חב"ד, אבל אינם מודיעים תכלית השליחות, גם לא יכולתי להבין בנוסח מכתבם אם זהו הודעת החלטה או שאלה אם כדאי לעשות כן, ואם זהו הודעת החלטה, אזי מטובם להודיע עד"ז עוד הפעם בקרוב וישתדלו בהשגת הניירות.

אבל אם זהו בתור שאלה, אין דעתי נוחה כלל מהצעתם זו, כי אין אני רואה בזה תועלת גדולה, בה בשעה אשר בחדש תשרי בפרט ובראשית שנת השמיטה והשינויים בההתיישובות שלהם בכלל אין השעה מתאימה כלל וכלל אשר איש פעיל ובעל השפעה יסע משם לאיזה שבועות, ובטח חלק גדול ממה שאפשר לפעול ע"י ביאה לכאן אפשר לפעול ג"כ על ידי מכתבים וכו'.

ד) במשך שבועיים הבאים יבקרו באה"ק ת"ו ראשי מנהיגי המגבית המאוחדת דכאן, וראשי המגבית לאה"ק ת"ו והדו"וינט. ולפי דעתי מהנכון ה' במאד מאד (א) להשתדל שיבקרו בהכפר ולערוך בשבילים קבלת פנים מתאימה (ב) שאחר כך, כטוב לב הנ"ל וכו' יבקרו אצלם באי כח אנ"ש מהכפר, וכדי לחזק הדבר יהיו ג"כ באי כח אגודת חב"ד ובתי הכנסיות דאנ"ש וכו', כדי להראות להם שזהו כח ניכר באה"ק ת"ו - (אם לא יבקרו באי כח ממוסדות שונים, הרי על כל פנים ימלאו ידי המשלחת שתבקרו את הנ"ל לדבר גם בשמם) - ואחרי הרצאת דברים המתאימה ידרשו מהנ"ל בכל תוקף, וכמובן בנחת ובשקט עזר מיוחד לשנת השמיטה. ובתוך הדברים אפשר כדאי ג"כ להבליע אשר בטח נודע להם שאפשר לעשות מגבית פומבית מליובאוויטש לקרן השמיטה באה"ב.

אבל מתעכבים מזה, כי בטח יהי' גרעון עי"ז בקופת המגבית הכללית שלהם. ובמילא עליהם להכיר באמיתת התביעה לעזר לשמיטה, ואין זה גרעון בקופתם, אלא אדרבה, וכו' וכו'. כמובן כל זה יש לו מקום רק אם אין מפלגה אחרת או מוסד אחר מדבר כבר בשם הכפר עד"ז עזר לשמיטה.

בברכה.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן - אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

- א אסרו חכמים אב¹ לטלטל מקצת דברים ג בשבת כדרך שהוא עושה בחל ד. ומפני מה נגעו באפור זה?
אמרו: מה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהא הלוקד בשבת כהלוקד בחל, ולא שיחת השבת כשיחת
החל ה, שנאמר "ודבר דבר" - קל וחומר ו שלא יהא הטלטול בשבת כטלטול בחל, כדי שלא יהא כיום
חל בעיניו ויבא להנביה ולתקן כלים² מפנה לפנה או מפית לבית, או להצניע³ להסיע אבנים⁴ וכיצא
בהן, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה⁵
"למען ינוח"⁶

ביאורי הלכה

- א אסרו חכמים - איסור מוקצה אין לו עיקר מן התורה.¹
ב אסרו חכמים - כבר בימי דוד ושלמה או קודם לכן.²
ג מקצת דברים - דברים שאינם עומדים לשימוש בשבת.³
ד עושה בחול - בחול מטלטל כל דבר בין כדרכו בין שלא כדרכו, בין לצורך בין שלא לצורך.⁴
ה כשיחת החול - היינו שגזרו שבתה בשבת גם על דברים שאינם מלאכה ולא הסתפקו בשבתה ממלאכה עצמה.
- ו קל וחומר - הצורך ב'שבתה' מטלטול כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו, נחוץ יותר מאשר השבתה מדיבור והילוך של חול בהם אין חשש של ביטול השבתה שנאמר בתורה.⁵
ז ולתקן כלים - לסדר כלים, כלומר לטלטל כלים למקומם.
ח או להצניע - את הכלים.
ט להסיע אבנים - להזיז ולהעביר אבנים.⁶
י שנאמר בתורה - פעמים שבהעדר השבתה יש עניין דאורייתא.⁷

צינונים והוספות

- ימי הנביאים.
6 על דרך לשון הפסוק בקהלת י, ט (מסיע אבנים).
7 כתב הרמב"ן (ויקרא (אמור) כג, כד): שנצטוו מן התורה להיות לנו מנוחה ביום טוב אפילו מדברים שאינם מלאכה, לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החביות יין, ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום, ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו ב"ט ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר, ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשולחנים על שולחנם והזהובים לפניהם, ויהיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיצא בהן, והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה, לכך אמרה תורה "שבתון" שיהיה יום שבתה ומנוחה לא יום טורח. ובאגרות קודש (ח"ג אגרת ד'תקנה ע' רפט): וביחוד שעל פי דברי הרמב"ן הידועים (שעליהם תמך יסודותיו ה'חתם סופר' (שו"ת ח"ו סי' צז)) יש בהעדר שבתה גם עניין דאורייתא.
ובקובץ שעורים (קונטרס דברי סופרים סימן א אות יז): ונראה.... דבכה"ג אין עובר בעשה דלמען ינוח, דהך עשה אינה אלא בעושה מלאכות האסורות בשבת ולא במטלטל אבנים מפניה לפניה אבל כוונתו דזהו נגד רצון התורה אף דליכא אזהרה מפורשת ע"ז. וראה להלן הערה יד.
- 1 סי' תקז ס"ד, ומכל מקום החמירו בו בכמה דברים יותר משאר איסורים דרבנן כדלהלן הערה ח, אבל התירוהו במקום חולי (סי' שכח סכ"ב), היוק (להלן סעיף כח), או הפסד פתאומי (סי' שלד ס"ב).
דין טלטול מוקצה על ידי נכרי נתבאר לעיל סי' רעו סעיפים ט"י, וסי' רעט ס"ה.
על הלכות מוקצה בשו"ע הובא בספר נהרי אש (להגה"ק ר"ש מזעליכאוו, ע' קעו): "הרבה להפליא את דברי שולחן-ערוך הרב ז"ל על גודל בהירות שיש שם בכל מה שכותב, וביחוד ש"ע הרב על הלכות מוקצה, ואמר בשעה שהרב מלאדי ז"ל כתב ה' מוקצה גידים כמו אצבע עמדו אצלו בראש בעת הכתיבה".
2 מהמשך הדברים "אמרו מה אם הזהירו נביאים וכו'" משמע שהלשון "אסרו חכמים" מתייחסת גם לגזירת המוקצה שהוסיפו בימי נחמיה בן חכליה (דלהלן סעיף יז) שהיה לאחר ימי הנביאים.
3 בין מצד שאינם מיועדים או ראויים לשימוש כלל בין מצד שהוקצו מלהשתמש בהם (מחמת מיאוס, איסור, מצוה או חיסרון כס, כדלהלן סעיף י).
4 אבל בשבת חילקו בין טלטול כדרכו לטלטול כלאחר יד (ראה להלן סעיף טו), ולפעמים התירו טלטול לצורך גופו (צרכי האדם) או מקומו (מקום המוקצה) אבל לא לצורך עצמו של החפץ המוקצה (וכדלהלן סי"ב).
5 ואכן, אף בדורות שגזרו כבר על טלטול מוקצה (ראה לעיל הערה ב), עדיין לא גזרו שבתה בדיבור והילוך עד

- 1 ועוד, מפני גדר הוצאה נגעו בה^{יא}, שמא ישפח ויוציא הדבר שמטלטל בידו לרשות הרבים, והיה מן הראוי
2 לפיזה לאסור אפלו טלטול בלים שצריך להם, אלא שאין גוזרים על הצבור יותר מדאי^{יב}.
3 ועוד, מפני שמקצת העם אינם בעלי אומנות אלא בטלים כל ימיהם, כגון המילין^{יג} ויושבי קרנות יד^{יד} שכל
4 ימיהם הם שוכתים ממלאכה, ואם יהיה מתר להלך ולדבר ולטלטל^{טו} בשאר הימים - נמצא שלא שבת
5 שביתה הנפרדת^{טז}, לפיכך שביתה מדברים אלו היא שביתה השווה בכל אדם^{יז}. ומפני זה נגעו באסור
6 הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא בלים שצריך להם, כמו שיתבאר:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף א

ביאורי הלכה

- יא] נגעו בה - לטעם זה ישנה חומרא מיוחדת באיסור מוקצה⁸.
יב] יותר מדאי - אך לצורך שעה כדי לתת סייג לאיסור הוצאה גזרו⁹.
יג] המילין - היושבים בביתם¹⁰.
יד] ויושבי קרנות - הרגילים לשבת בקרנות השוק ולשוחח¹¹.
טו] להלך ולדבר ולטלטל - לטעם זה איסור טלטול

שווה לאיסור הילוך ודיבור¹².

טז] שביתה הניכרת - איסור מוקצה נמצא בכל מקום אפילו בבית ובחפצים המותרים, והשביתה בו ניכרת גם אצל השוכתים ממלאכה כל השבוע¹³.
יז] בכל אדם - לטעם זה יש באיסור מוקצה משום קיום מצוות שביתה בשבת, אבל לשני הטעמים הראשונים אינו אלא סייג שלא יבטל הטעם שנאמר בתורה או שלא יבוא לאיסור הוצאה¹⁴.

ציונים והוספות

- 8) מצינו שהחמירו בכל מקום שגזרו חכמים על דבר שיכול להביא לידי מלאכה (כגון מקח וממכר בשבת שאסור אף לדבר מצוה (ראה לעיל סי' שו ס"ד)) ולהעיר מהמובא להלן (סט"ז) שטעם זה שימש להחמרה היתירה באיסור מוקצה שגזרו בימי נחמיה, עוד להעיר מסי' רנב (קו"א ס"ק יד) שלפעמים החמירו במוקצה יותר מכרמלית, ולפעמים אסרו גם בספק מוקצה כגון שיש ספק במציאות אם הוא מוקצה (ראה סי' תצו קו"א ס"ק ה).
ובהלכתא רבנא לשבתא שבסידור רבינו: "איסור גדול לטלטל מוקצה", ובתניא ספמ"ו הביא את טלטול מוקצה בשבת (ומשהו חמץ בפסח) כדוגמא לפגם שנעשה בנפש כל אדם מישאל; סיבה נוספת להחמרה יתירה במוקצה משום שאיסורו קל בעיני הבריות (סי' שכד ס"י).
9) כדלהלן סעיף טז.
10) ואינם מתעסקים במלאכות (ע"פ תוס' כתובות סב, א ד"ה טיילין).
11) ע"י ערוך ערך קרן; וראה רש"י ברכות כח ע"ב ד"ה מיושבי קרנות שבכלל זה חנוונים ועמי הארץ שעוסקים בדברי שיחה (ומשמע שלא עוסקים במלאכה).
12) על איסור הילוך ודיבור של חול בשבת גזרו (גם) משום שביתה אצל מי שלא עושה מלאכה בימות החול (וכן מובא בס' חנה אריאל (פ' משפטים) מהר"ר יצחק אייזיק הלוי מהאמיל: ואפי' מי שאין עושה שום מלאכה אפי'

בימות החול צריך לקיים מצות שבת בקדוש היום ממצוא חפצך ודבר דבר שלא יהא דבורו של שבת וכו'), אבל הטעם הראשון דלעיל העוסק בבעלי המלאכה שמחפשים מה לעשות בזמן שבטלים ממלאכה ישנו חשש מיוחד באיסור מוקצה דווקא.
13) ראה תניא אגרת הקודש סימן כג: וכיון שאיסור מוקצה מצוי מאוד, לכך יש ללמוד היטב הלכות אלו וחמורים ד"ס יותר מד"ת.

ובספר השיחות ה'תש"ד (עמ' 8) מביא מה שכ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' אמר פעם לנכדו (כ"ק אדמו"ר מהורש"ב) בקטנותו: בימות החול הרי לא נמצא בבית דבר איסור, ואילו בשבת נמצא בבית גם דבר איסור, אשר לכן, כל מה שרוצים לעשות, יש לדעת בתחילה אם מותר לעשותו.
ועד"ז בתו"מ התועדויות ה'תשמ"ט (שיחת ליל כג כסלו אות א (עמ' 22) לגבי הכנות להדלקת נר חנוכה שבמוצאי שבת): שאפילו ההכנות שמותר לעשותם ביום השבת, מוטב שיעשו בערב שבת, שאז יהיו באופן מסודר כו', כיון שלא צריכים לחשוש מענינים של מוקצה, להזהר בכל תנועה ותנועה כו'.

14) ראה צפנת פענח ה' שבת פכ"א ה"א שיש בזה נפק"מ לענין חינוך דלא שייך רק בקיום מצוה, וראה עוד בשו"ת צפע"נ (דווינסק) ח"ב סי' כג.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שיג טלטול דרך וחלון והמנעול בשבת

- 4 שאינה קשורה שם כלל ואף אם אין לה היכר ציר כמו
5 שנתבאר למעלה והוא הדין במקום שנועלין בקרשים הרבה
6 מפורדים ויש חקיקה למעלה ולמטה שמכניסין שם הקרשים
7 הואיל והפתח נעול בכמה קרשים חשובים כולם כדלת אחת

- 1 יג אבל דלת העשויה מקרשים הרבה ויש לה אסקופה
2 מותר לנעול בה לדברי הכל בפתח העשוי לכניסה
3 ויציאה תדיר אף ששומטין ועוקרין אותה לגמרי כשפותחה

עשויה מקרשים הרבה ומותר לנעול בהם אף ששומטין אותה לגמרי כשפותחין ואף שאין להם היכר ציר אלא שהוא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר:

יד כל דלתות הכלים כגון שידה תיבה ומגדל שיש להם דלתות מצדיהם ויש להן שני צירים דהיינו שני ראשים הבולטים מן הדלת אחד למעלה הנכנס בחור שבמשקוף ואחד למטה הנכנס בחור שבאסקופה אם יצא ציר התחתון כולו ממקומו אסור להחזירו גזרה שמא יתקע דהיינו שיהדקו שם בחוזק במקבות וגרון שלא יוכל עוד לצאת משם ויתחייב משום בונה כמו שיתבאר או משום מכה בפטיש כמו שיתבאר בסי' ש"ד אבל אם יצא מקצתו דוחקו עד שמחזירו למקומו ואין חוששין שמא יתקע לפי שאין צריך כל כך לזה הואיל ואין כולו יוצא מהחור אבל אם יצא ציר העליון אפילו מקצתו אסור לדחוקו ולהחזירו למקומו גזרה שמא יתקע שהעליון צריך להדקו בחוזק יותר מהתחתון שהתחתון הוא מתקיים מאליו בחורו כשהעליון הוא במקומו:

טו ואפילו דלת שאין לה ציר לא למעלה ולא למטה אלא באמצעה דהיינו שבאמצעה בולט ראש אחד וכנגדו יש חור במזוזה הפתח ותוחבין אותו בחור כשנועלין הדלת וכשפותחין מוציאין אותו מהחור שכאן אין לחוש שמא יתקע שהרי הדלת עשויה לפתוח ולנעול תדיר אעפ"כ אסור להחזיר ציר זה לחורו בשבת גזרה משום ציר שאינו באמצע הדלת אבל ביו"ט מותר משום שמחת יו"ט כמו שיתבאר בסי' תקי"ט:

טז וכל זה להחזיר הדלתות אבל ליטול הדלתות מהכלים מותר בכל ענין אם אינן תקועין בהן בחוזק ואין בזה משום סותר מפני שאין בנין וסתירה בכלים אבל אם הן תקועין בחוזק יש בפריקתן משום סותר כמו שיתבאר:

* * *

יז אבל דלת של בית ושל בור ודות או של כלים המחוברים בקרקע כגון לול של תרנגולים שהוא כלי ומחובר בקרקע אסור בין ליטול בין להחזיר שכל דבר המחובר בקרקע יש בו בנין וסתירה לפיכך מה שנוהגים בסעודות גדולות בימות החמה ליטול החלונות ע"י נכרי לא יפה הם עושים שהרי בנטילה זו יש חיוב חטאת לישראל שהוא סותר על מנת לבנות שהרי עתיד להחזירן אח"כ וא"כ כשאומר לנכרי הרי זה שבות גמור ואינו שבות דשבות שהתירוהו במקום מצטער כמו שנתבאר בסי' ש"ז.

ולהאומרים שסותר על מנת לבנות אינו חייב אלא אם כן דעתו שבנין האחרון יהיה יותר טוב מן הראשון כמו שנתבאר בסי' רע"ח אין בנטילת החלונות אלא איסור מדברי סופרים ולומר לנכרי הוא שבות דשבות שהתירוהו במקום מצטער.

לפיכך אין צריך למחות בהמקילין כיון שיש להם על מי שיסמכו אבל כל אדם יחמיר לעצמו כסברא הראשונה שהיא עיקר וגם צריך להזהיר לרבים שנכשלים שנוטלין רביעיות החלונות (שקורין קוואטיר"ן) מן החלונות ואינם יודעים שיש בזה איסור גדול:

יח ואפילו כלים שאינם מחוברין לקרקע אם הם גדולים כל כך שמחזיקין מ' סאה דהיינו אמה על אמה ברום ג' אמות עם הדפנות בלא עובי הרגלים והלבזבזין הרי הם כאהל ויש בהן בנין וסתירה ולפיכך אסור ליטול דלתותיהם מהם:

יט לא אמרו שאין בנין וסתירה בכלים אלא בבנין גרוע וסתירת בנין גרוע כגון נטילת הדלת מהכלי והחזרתה שאין החזרה בנין גמור הואיל ועדיין היא מפורקת מהכלי שאינה תקועה שם בחוזק ויכול ליטלה ממנו בקל ולכן גם נטילתה אין זו סתירת בנין גמור וכן כל כלי שהוא של פרקים אם אין פרקיו תקועין בחוזק אין בפריקתן סתירה גמורה ולא בהחזרתן בנין גמור

אבל העושה כלי מתחלתו הרי זה בנין גמור וחייב משום בונה והשובר כלי שלם הרי זה סתירת בנין גמור וחייב משום סותר וכן התוקע העץ בתוך הקרדום להיות לו לבית יד חייב משום בונה וכן כל התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה וחייב וכל המפרק עץ תקוע חייב משום סותר כמו הסותר בנין גמור:

* * *

כ ואפילו בכלי של פרקים אם תקע פרקיו דהיינו שהדקם בחוזק בענין שצריך לזה גבורה ואומנות הרי זה בנין גמור וחייב משום בונה אם עשוי להתקיים הרבה ואם אינו עשוי להתקיים הרבה הרי זה בנין עראי ואסור מדברי סופרים אלא אם כן אינו עשוי לקיום כלל כמו שיתבאר:

כא לפיכך כל כלי של פרקים שנתפרק אסור חכמים להחזירו בשבת אפילו אינו מהדקו אלא מעט בענין שהוא רפוי ואינו רפוי גזרה שמא יתקע בחוזק אבל אם אינו מהדקו כלל אלא מניחו רפוי לגמרי מותר.

והוא שדרכו של כלי להיות כך רפוי לעולם אבל אם דרכו להיות מהודק ותקוע בחוזק אף שעכשיו מניחו רפוי אסור להחזירו גזרה שמא יתקע.

וכוס של פרקים יש אומרים שאף שדרכו להיות מהודק קצת מותר להחזירו ולהדקו קצת ואין חוששים שמא יתקע בחוזק לפי שאין דרך הכוס כלל להדקו כל כך בחוזק עד שיתחייב עליו משום בונה ולא אסור להדק אפילו מעט אלא במטה של פרקים וכל כיוצא בה משאר הכלים שיש לחוש בהם שמא יתקע בחוזק ויש אומרים שאין חילוק בין כוס לשאר כלים ואסור להחזיר הכוס אלא אם כן מניחו רפוי לגמרי ויש להחמיר כדבריהם אלא אם כן במקום צורך גדול אזי יש לסמוך להקל אם אין דרך הכוס כלל להדקו בחוזק.

אבל כוסות העשויים בחריצים סביב ומהודקים בחוזק לדברי הכל אסור להחזירם אפילו מניחם רפויים לגמרי ומכל מקום כיסויי כלים העשויים כך בחריצים סביב (שקורין "שרוי"ף) אעפ"י שמדקין אותם בחוזק מאד על פי הכלי אין בהם שום איסור לא בנטילתן משום סתירה ולא בהחזרתן משום בנין לפי שאינן עשויין לקיום כלל רק לפותחן ולסוגרן תדיר גם בשבת עצמה ולא אסור בנין עראי וסתירתו אלא כשאינו עשוי על מנת לסותרו בשבת עצמה כמו שיתבאר בסי' ש"ד:

בכותל לתקוע בו יתד חייב משום בונה על נקב זה הואיל
ונקב זה הוא מועיל לבנין דהיינו לתקיעת היתד וכן העושה
נקב בקרקע הבית כדי שיצאו המים חייב משום בונה אבל
העושה נקב בדבר תלוש אינו חייב אלא אם כן הנקב עשוי
להכניס ולהוציא בו כגון נקב שבלול של תרנגולים שאינו
מחובר לקרקע שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל
שנקב זה הוא פתח גמור וחייבים על עשייתו משום תיקון
כלי שהיא תולדת מכה בפטיש כמ"ש בסי' ש"ב ובין שעשה
הנקב בעץ בין במתכת בין בכלים חייב עליו משום מכה
בפטיש אם הוא עשוי להכניס ולהוציא:

ג וגזרו חכמים על כל נקב אפילו עשוי להוציא בלבד או
להכניס בלבד שמא יבא לעשות נקב שחייבים עליו
לפיכך אין נוקבים נקב חדש בחבית שיוזב בו היין ואפילו
היה בו נקב ובא להוסיף בו מעט להרחיבו אסור והוא
שמתכוין להוסיף אבל אם היה סכין תקוע בחבית של עץ
מבעוד יום כדי שיוזב היין במקום נקיבתו כשיוציאו אותו
מותר להוציאו ולהכניסו בשבת ואף שאי אפשר שלא יוסיף
בנקב ע"י הוצאה זו אין בכך כלום כיון שאינו מתכוין
להוסיף ואף שפסיק רישיה ולא ימות הוא מכל מקום כיון
שאף העושה נקב חדש כזה במתכוין אין בו איסור אלא
מדברי סופרים הואיל ואינו עשוי אלא להוציא בלבד לפיכך
לא החמירו בו כל כך לאסור אף להוסיף שלא במתכוין.

ו יש חולקים ואומרים שלא התירו להוציא הסכין מהחבית
בשבת אלא אם כן כבר הוציאו פעם אחת מבעוד יום שאז
אינו פסיק רישיה שיוסיף בנקב ע"י הוצאה זו שבשבת אלא
אפשר שלא יוסיף כלום וא"כ אף אם אירע שמוסיף אין בכך
כלום שדבר שאינו מתכוין הוא.

והעיקר כסברא הראשונה ומכל מקום במקום שאין שם
צורך כל כך טוב לחוש לסברא האחרונה:

* * *

ד אבל סכין שהוא תחוב בכותל של עץ מבעוד יום אם
הוא תקוע קצת בחוזק נהגו בו איסור להוציאו בשבת
אלא אם כן הוציאו כבר פעם אחת מבעוד יום שאז אינו
פסיק רישיה שיוסיף בנקב אבל כשעדיין לא הוציאו מעולם
מנקב זה אי אפשר שלא יוסיף בנקב כשמוציאו בשבת כיון
שהיה תקוע קצת בחוזק ולא התירו להוסיף שלא במתכוין
אלא בחבית שאף לעשות בה נקב בתחלה ובמתכוין אין בו
איסור לעולם אלא מדברי סופרים אבל העושה נקב בכותל
במתכוין חייב חטאת לפעמים דהיינו אם נוקבו כדי לתקוע
בו יתד ואף המוסיף כל שהוא בנקב זה במתכוין חייב לכן
יש להחמיר בו שלא להוסיף בו אף שלא במתכוין כשהוא
פסיק רישיה זהו טעם המנהג.

אבל מן הדין אין בזה איסור ברור כיון שמכל מקום אם היה
עושה נקב חדש בכותל בענין זה ממש שהוא מוסיף בו
עכשיו בהוצאת הסכין דהיינו שלא על מנת לתקוע בה יתד
לא היה בו איסור מן התורה לפי שהיא מלאכה שאינה
צריכה לגופה וגם הוא מקלקל הכותל וגם מה שמוסיף בנקב
בהוצאת הסכין זהו נעשה כלאחר יד וכל כלאחר יד אין בו
איסור כלל מן התורה אף במלאכה גמורה אם כן אין לאסור

כב כל כלי של פרקים שהוא מהודק בחוזק בענין שהיה
חייב משום הידוק זה אסור לפרקו בשבת משום סותר
אבל אם הוא מהודק קצת שאין איסור בהדוק זה אלא משום
גזרה שמא יתקע בחוזק אין בו ג"כ משום סותר ומותר
לפרקו לכתחלה:

* * *

כג קורה מתקרת הבית שנשברה מותר לסומכה בספסל או
בארוכות המטה שהם כלי לא כדי שתעלה שהרי זה
בונה אלא כדי שלא תוסיף לרדת יותר אבל בדבר שאינו
כלי אע"פ שהוכן לטלטל אסור לסמוך בו תחת הקורה מפני
שדומה לבונה משא"כ בכלי שאין דרך לבטלו לבנין כמו
שנתבאר למעלה וצריך שיהא הכלי רפוי קצת תחת הקורה
בענין שיוכל ליטלו משם כשירצה אבל אם מהדקו שם
בחוזק בענין שלא יוכל שוב ליטלו משם אסור מפני שמבטל
כלי מהיכנו.

ספסל שנשמטה אחת מרגליו נתבאר בסי' ש"ח:

כד המשוה פני הקרקע בבית או בחצר כגון שהשפיל תל
או מילא גומא או גיא הרי זה בונה וחייב לפיכך חצר
שנתקלקלה במימי גשמים מביא תבן וזורה בה שהתבן אינו
מבטלו שם מפני שראוי למאכל בהמה או לטיט ולפיכך אין
בו משום בנין אבל לא יורה בה דבר שמבטלו שם מפני
שנראה כאלו מתכוין להשוות פני הקרקע וכיון שמבטלו שם
הרי זה בנין קבוע.

כה במה דברים אמורים בחצר שנתקלקלה שכיון שהוא בא
לתקן החצר הרי זה נראה כאלו מתכוין ג"כ להשוות פניה
אבל בענין אחר מותר לזרות בה אפילו דבר שמבטלו שם
כיון שאינו מתכוין להשוות פניה:

כה כשזורה התבן בחצר שנתקלקלה לא יורה לא בסל ולא
בקופה אלא בשולי הקופה שיהפכנו ויביא התבן על
שוליה כדי לשנות מדרך החול אבל אסור לזרות בידו:

חלק ב סימן שיד דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת

א כבר נתבאר שאין בנין וסתירה בכלים שאין מחזיקים
ארבעים סאה כשאנו בנין גמור לפיכך חבית של חרס
שאינה מחזקת ארבעים סאה שנשברה ודיבק שבריה בזפת
מותר לשברה בשבת בין ביד בין בכלי כדי ליקח מה
שבתוכה ואין בה משום סתירה מפני שאינה בנין גמור
ובלבד שלא יתכוין לנקבה נקב יפה שיהא לה לפתח נאה
שא"כ הרי הוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש כמו
שיתבאר אבל כשאנו מתכוין לכן מותר ולא גזרו שמא
יתכוין לכן מפני שחבית השבורה ודבוקה בזפת היא גרועה
בעיניו ואינו חושש עליה כשחוזר ושוברה לתקן לה פתח
נאה אבל אם היא שלימה אסור לשברה אפילו בענין שאינו
מתקן לה פתח נאה מפני שסתירת בנין גמור אסורה אף
בכלים ועוד גזירה שמא יתכוין לנקבה נקב יפה שיהא לה
לפתח נאה:

* * *

ב התקוע יתד בכותל לתלות בו כלים וכיוצא בזה חייב
משום בונה ואפילו לא תקע היתד אלא שקדח חור

יכול להוציאה יכול לנקבה במקדה ואין צריך לומר שמותר
ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא התחובה בה אם
הוא לצורך לשתות יין בשבת ובלבד שלא תהא הברזא
התחובה בה נגד השמרים כמו שנתבאר:
ח יש אומרים שלא התירו לפתוח נקב ישן אלא בחבית
של חרס שאין הסתימה מהודקת יפה בנקב אבל בחבית
של עץ שמהדיקין מאד העץ שסותמין בו הנקב וחותרין
ראשו על דעת שלא להוציאו ודאי נראה שזהו נקב חדש
ואסור ויש חולקין על זה ויש לסמוך על דבריהם במקום
צורך גדול להקל בדברי סופרים:
ט מותר ליתן קנה חלול או שאר ברזא בחבית להוציא
בהם היין אע"פ שלא היו מעולם בחבית זו ואינו יודע
כלל אם יבאו למדת הנקב של חבית זו ואין חוששין שמא
לא יבאו למדתו ויחתכם ויגרדם בסכין סביב סביב עד
שיבאו למדתו ויתחייב משום מחתך כמו שיתבאר:
י אבל אסור ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית כדי שלא
יהיה היין שותת על דופני החבית אלא יהיה מקלח על
העלה המקופל ועשוי כעין מרזב גזרה שמא יתקן מרזב
ליינו שיפול היין לתוכו וילך למרחוק ומה שלא גזרו כן
בנתינת קנה חלול הוא לפי שהקנה אין הוא עושה שום
מעשה בגופו אלא שתוחבו בחבית לפיכך אין גוזרין שמא
יבא לעשות מעשה לתקן מרזב לינו משא"כ בעלה שעושה
מעשה בגופו שלוקחו ומקפלו כעין מרזב כיון שנראה
כעושה מרזב גזרו בו שמא יבא לתקן מרזב גמור ליינו:

להוסיף שלא במתכוין כמו שלא אסרו כן בחבית לפי מה
שנתבאר שהעיקר כהמתירין שם ומכל מקום אין להקל נגד
המנהג:
ה אבל סכין התקוע בספסל או בשאר דבר התלוש מותר
להוציאו בשבת אף שעדיין לא הוציאו מעולם מפני
שבבשיית נקב בדבר תלוש אין בו איסור לעולם משום בונה
אלא משום גזירת תיקון כלי אם עשהו פתח להכניס או
להוציא אבל כשאנו עושהו פתח כלל לא להכניס ולא
להוציא אלא שנעשה ממילא ע"י הוצאת הסכין אין בו
איסור כלל ואם הוא תקוע בחבית גדולה או בשאר כלים
גדולים שמחזיקין מ' סאה שיש בהם בנין וסתירה הרי דינו
כתקוע בכותל:

* * *

ח חבית שהיה בה נקב ונסתם אפילו סתמו בידים בעץ או
בדבר אחר מותר לפותחו בשבת במה דברים אמורים
כשהוא למעלה מן השמרים אבל אם הוא כנגד השמרים
אסור לפותחו (אלא אם כן עשוי לפותחו ולסותמו תדיר כגון
ברזא שבחבית) שכיון שהוא למטה כל כך הרי כל כובד
היין נשען עליו וצריך סתימה מעולה לפיכך כשפותחה
חשוב כפותח נקב חדש משא"כ למעלה מן השמרים שאין
צריך סתימה מעולה אינו חשוב כפותח מחדש:
ז במקום שמותר לפתוח נקב ישן שנסתם מותר לנקבו
אפילו במקדה כגון אם נשברה הברזא שבחבית ואינו

'לקוטי תורה' שיר השירים – הפרשה החסידית

עוד ביאור על פסוק חנ"ל¹⁰²

חסד וימין מקרבת¹⁰⁴ – שיתעלה אותו דבר ליכלל
באור איין-סוף. ופסול ואסור וטמא היינו בחינת גבורה,
ש"שמאל דוחה" – שלא יוכל להתעלות¹⁰⁵ כו'.
וכל זה הוא על פי חכמתו יתברך, "חפים ולא בחכמה
ידיעא"¹⁰⁶, הנמשכת ומתלבשת במדותיו יתברך¹⁰⁷. ולכן
נקרא התורה "נובלות חכמה של מעלה" (בבראשית רבה
פרשה י"ז): כי חכמה זו המתלבשת במדות – היא בחינת
"נובלות" לבד לגבי עצמיות חכמה-עילאה – חכמתו
יתברך שהיא רמה ונשגבה למעלה מהמדות כו'.

עוד ביאור הדברים על פסוק "יונתי בחגי הסלע וגו'"
הנה אמרו רז"ל¹⁰³: "נובלות חכמה שלמעלה – תורה".
כי התורה הנגלית היא בחינת הארת החכמה
המתלבשת במדות, ולכן הם גם כן "שיתא סדרי משנה"
– כנגד ששה מדות עליונות: סדר זרעים – מבחינת חסד
כו'.

והענין הוא:

כי בשר ופסול; טמא וטהור; חייב וזכאי – נמשך
מהמדות עליונות. דהיינו, בשר ומותר וטהור זהו בחינת

(103) (בראשית רבה פרשה יז, ז כמצוין לקמן בפנים המאמר).

(104) (סוטה מז, א: "שמאל דוחה וימין מקרבת").

(105) (ראה תניא, קונטרס אחרון סימן ו).

(106) (תקוני זוהר בהקדמה "פתח אליהו", יז, א).

(107) (ראה ספר הפאמרים פרי"ת עמוד צח).

(102) (פרקים א"ב מיוסדים כנראה על "ביאור שני לדרוש דפרשת משפטים" שנאמר בליל שבת פרשת צו תקס"ו, על פי הנחת אדמו"ר האמרי-עזי – נדפסה במאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ו חלק ב עמוד שט. פרק ג ואילוף הוא מ"הראיני את מראיך" – "ביאור יונתי" שנאמר לבניו של אדמו"ר הזקן ביום השבת פרשת צו, על פי הנחת המהר"ל – נדפסה שם עמוד שסט. נוסח אחר – הנחת אדמו"ר האמרי-עזי – שם עמוד שט).

בהטפה מעצמיות ומהות החכמה שבמוח האב כו', וכך
נשמות ישראל – שרשן ומקורן מעצמיות ופנימיות
חכמה-עילאה ממשי, שלמעלה מבחינת "נובלות"
והיצוניות כו'¹¹⁴.

ועיין מה שנתבאר גם בן בדבור המתחיל "אני ישנה"
בפירוש "על במחשבה", דהיינו בחינת מחשבה שבמחשבה כו'.
עיין שם¹¹⁵. ואם כן, על דרך זה גם כאן, היינו, שנשמות
ישראל שרשן מבחינה העליונה שבחכמה-עילאה, ולכן
הם "ראשית תבואתה", והם מקור ויסוד התורה – שהיא
בחינת "נובלות חכמה".

ולכן נקראת התורה "תורת משה כו'" (יהושע ח, לא).
דהיינו לפי שנשמת משה שרשה מעצמיות חכמה
עילאה שזהו מקור התורה¹¹⁶.

וכמו שנתבאר מזה בדבור המתחיל "להבין ענין לחם משנה"
בפרשת בשלח¹¹⁷, שלכן נאמר במשה "כבוד פה" (שמות ד, י)
לגבי אורייתא דבעל-פה כו', "וכבוד לשון" (שם) לגבי
תורה-שבכתב¹¹⁸, שלא היה יכול להשפיל את עצמו
להיות נמשך ממנו התורה – שהיא בחינת "נובלות
חכמה" כו'¹¹⁹.

והנה הגם שזהו בחינת משה, אך כמו כן יש גם בן
נשמות גבוהות מאוד שיש בהם מבחינת משה¹²⁰. וזהו
שאמר רב ספרא לרבא: "משה, שפיר קאמרית כו'"¹²¹. והן
הנשמות שנקראו "אחים ורעים למקום", כמו שכתוב
(תהלים קכב, ח): "למען אחי ורעי כו'", ומבואר בזהר שהן
למעלה אפילו מבחינת בנים¹²². והיינו שנמשכו מיוחד

(ועיין מה שנתבאר בדבור המתחיל "השמים כסאי כו'"¹⁰⁸,
דקאי על התורה שנקרא "כסאי" לבחינת רצונו וחכמתו ובחינתו
כו'. והיינו מהאי טעמא. ועיין שם מענין זה).

ולכן נאמר בישראל (ירמיה ב, ג): "קדש ישראל לה'
ראשית תבואתה", שיישראל הוא ראשית ומקור התורה.
כי הנה "ישראל עליו במחשבה"¹⁰⁹. פירוש: "מחשבה"
היינו בחינת חכמה, ו"עליו במחשבה" היינו בבחינה
העליונה שבמחשבה (דהיינו בענין "במחשבה תחלה"¹¹⁰,
דהיינו תחלת המחשבה).

והענין:

כי הנה בענין השתלשלות עילה ועלול, הנה פנימית
העילה הוא דבוק בילתו, רק חיצוניותו הוא הנמשך
בהשפעה להעלול. ועל דרך זה הוא נמשך ומשתלשל
מעילה לעילה, הכל רק באופן זה – שמבחינת חיצוניות
העליון נעשה פנימיות לתחתון¹¹¹.

ואם כן, לפי זה הכלל, הרי החכמה-עילאה שמקבלת
מבחינת כתר, כמו שכתוב (א"י ב, כח, יב): "והחכמה מאין
תמצא", הרי הבחינה עליונה שבחכמה ופנימיותה
דבוקה בכתר-עליון¹¹², ומה שנמשך ומתפשט מבחינת
חכמה למטה במדות זהו רק מבחינת חיצוניות החכמה,
וזהו ענין "נובלות חכמה" כו'.

אכן נשמות ישראל ש"עליו במחשבה" היינו בבחינה
העליונה שבמחשבה, כי לכן הרי נאמר: "בנים אתם
לה'" (ראה יד, א); "בני בכורי ישראל" (שמות ד, כב), שבמו על
דרך משל הן הנמשך ממוח האב¹¹³, הרי מלוכש

(108) (תורה אור א, ב).

(109) (בראשית רבה ריש פרשה א).

(110) (סוף מעשה במחשבה תחלה. פיוט "לכה דוד").

(111) (ועיין מה שנתבאר מזה באריכות קצת, בפרשת שלח, בדבור
המתחיל "ענין נסכים" (מא, ג ואילך)).

(112) (ועיין ב"פרדס" שער שלישי, פרק ג' וז): כל ספירה וספירה
תבחן בג' בחינות (בחינה ראשונה בערך מה שמקבלת, ושנייה בערך
עצמותה, שלישית בערך מה שמשפעת) כו'. ובשער התיבות ריש פרק
ג': התיבים האחד כו' – יהודי החכמה בכתר כו' (ואין ספק שהתיבים
הזו הוא עצם החכמה בעצמותה). ועוד שם: שכל מופלא נדמה
למאציל כו'.

ועיין ובהרהור בפרשת פנחס (דף רנ"ו, סוף עמוד ב').

(113) (תקוני זוהר תקון יח לה, א).

(114) וכמו שנתבאר בדבור המתחיל "ששים המה מלכות כו'" בפירוש
"קנסת ישראל", שבפנימיות ז"א כו', עיין שם (לקמן לט, ג ואילך).

(115) (לקמן לד, ג).

(116) (היינו, למעלה מהתורה, שהרי חכמת התורה היא "נובלות חכמה של
מעלה" . . ומשום זה ניתנה התורה על יד דוקא – דבור המתחיל "באתי לגני"

– ספר המאמרים תשכ"ג עמוד צב).

(117) (סו, ב).

(118) (זהר חלק ג כח, ריש עמוד א ברעיא מהימנא).

(119) ועיין מה שנתבאר בדבור המתחיל "משה ידבר" (תורה אור יתרו
סו, ב"ג).

ועיין מה שנתבאר סוף דבור המתחיל "ועשית בגדי קדש",
שזהו ענין שהתורה נקראת "כלה" ו"מאורסה" (פסחים מט, ב),
וישראל הם בחינת חתן המשפיע כו' (תורה אור תצוה פב, ד).

(120) (ראה דבור המתחיל "באתי לגני" תשכ"ג פרק ד – שם עמוד צא ואילך).

(121) (שבת קא, ב).

(122) (עיין זהר חלק ב' דף קכ"א, סוף עמוד ב' (יזכו ישראל לאתקרי
אחים להקדוש ברוך הוא כמו שכתוב למען אחי ורעי. – יהל אור עמוד תפא),
ידף צ"ד, סוף עמוד ב' (ריש פרשת משפטים – "מוכין שיש מדרגות עוד
למעלה מבחינת בן עיין שם. וכן משמע עוד שם בדר קכ"א, סוף עמוד ב' ודף
קכב, עמוד א" – אור זהרורה בראשית בפרק א שצו, ב). חלק ג': דף ז', עמוד
ב' (לכתר קרא לון בנים – הלא הוא דכתיב בנים אתם לה' אלמיקם, לכתר קרא
לון אחים – הלא הוא דכתיב למען אחי ורעי. – יהל אור עמוד תסה. וראה שם
עמוד תפא)).

1 אבא־ואימא דאצילות, ולכן נקראים "אחים" לז"א
2 דאצילות¹²³, והם למעלה מבחינת תורה¹²⁴.
3 אמנם הנשמות הנמשכים מזיווג זוי"ג־דאצילות –
4 היינו שהנשמה נמשכת מאין ליש, שהוא מאצילות
5 להיות בחינת בריאה ממש. אבל נשמה־דאצילות היינו
6 בחינת אלקות ממש, שהוא בחינת אצילות כמו שהוא
7 באצילות ממש – למעלה מעלה מבחינת בריאה יש
8 מאין.
9 אלא שהן רק מבחינת הכלים־דאצילות¹²⁵. כי פירוש
10 "כלים דאצילות" הוא בחינת הגבול שיש גם באצילות,
11 שעל זה אמרו¹²⁶ "שיעור קומה – רל"ו אלפים רבבות
12 פרסאות". והנשמות הנמשכים מהכלים, הרי הנשמה
13 היא כמו טפה אחת לגבי הכלים ממש, ומכל מקום היא
14 בחינת אלקות¹²⁷.
15 וזהו ענין הנשמות שנמשכו מיחוד אבא־ואימא,
16 שנקראו "אחים ורעים לזוי"ג דאצילות", עיין שם, שנאצלו
17 גם כן מאבא ואימא כמו שנאצלו הכלים דזוי"ג־
18 דאצילות, אלא שהם הארה קטנה מאד לגבי הכלים־
19 דזוי"ג שהם העשר ספירות.
20 מה שאין כן הנשמות שנוצרו מיחוד וזיווג זוי"ג־
21 דאצילות, היינו שלידתם הוא לעולם הבריאה¹²⁸, והיינו
22 שנמשכה הנשמה להיות בריאה יש מאין. ועל זה
23 אמרו¹²⁹ "ישראל מתקשראן באורייתא".
24 ואף לפי מה שנתבאר במקום אחר, שגם מזיווג
25 זוי"ג־דאצילות נולדים ונמשכים גם כן לפעמים נשמות
26 גבוהות מאד הנקראים נשמות דאצילות ממש¹³⁰; מכל
27 מקום, כיון ששרשן מזיווג זוי"ג־דאצילות¹³¹, ולכן נקראו
28 "בנים למקום", ואם כן – אינן אלא טפה אחת הנמשכת
29 ממחוץ דזוי"ג. והתורה היא עצם חב"ד דזוי"ג־דאצילות
30 ממש. ואין צריך לומר נשמות דבי"ע¹³² כז', ולכן על זה
31 אמרו "ישראל מתקשראן באורייתא"¹³³.

32 ומכל מקום, אפילו נשמות דבי"ע ממש כולן שרשן
33 מאצילות העליון ממש¹³⁴, וגם "עלו במחשבה"¹³⁵. ואם
34 כן, צריך להבין מהו הפירוש והענין שהצדיקים
35 הראשונים דייקא לבד הן הן נשמות דאצילות, מה שאין
36 כן שאר כל הנשמות שהן דבי"ע כז'.
37 אף הענין:
38 כי נשמות הצדיקים הראשונים – היינו שהנשמה
39 המלוכשת בגופם ממש היא בחינת אצילות ממש. כמו
40 נשמת רבי שמעון בר יוחאי, שהיה לו נשמה־דאצילות
41 מלוכשת ממש בהגוף שלו למטה ממש.
42 ועל דרך מה שנתבאר ב"אגרת הקדש" דבור
43 המתחיל "איהו וחיזהי"¹³⁶ שאף "לאחר שירדו הנר"ג
44 דאצילות לעולם־הזה לצדיקים הראשונים אפשר שלא
45 נשתנו מהותן להיות דבר נפרד מאלקות כז', עיין שם.
46 מה שאין כן שאר כללות נשמות ישראל – צדיקים
47 ובינונים כז' – הנקראים נשמות דבי"ע, היינו, שעם היות
48 שרש כל הנשמות הוא מאצילות, אבל עם כל זה,
49 בחינה זו דשרש הנשמה שמאצילות אינו מלוכש ולא
50 מאיר בהגוף כלל, אלא נשאר האור בבחינת אצילות,
51 בבחינת העלם ומקיף בלבד על הנשמה המתלבשת
52 בגוף, והנשמה הנמשכת ומתלבשת בגוף היא נפש או
53 רוח או נשמה דבי"ע לבד, ולא מבחינת אצילות כלל.
54 ולכן נקרא "נר"ג דבי"ע" לבד.
55 אף עם כל זה, שרש דשרש – בחינת "מזליהו"
56 והמקיף – יש בכל נשמות ישראל מבחינת ש"עלה
57 במחשבה", ועל כן מצד זה נאמר על כל נשמות ישראל
58 "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה" – שהן הן מקור
59 התורה ויסודה. ומצד הנשמה המלוכשת בגוף הן בחינת
60 "מתקשראן באורייתא" כז' :

ביאור על פסוק "ונותי בחגי הסע"

- ואילך, ובאורי הזהר להצמח צדק כרך א עמוד תקמו ואילך.
(128) כמו שכתוב ב"עץ חיים" שער סדר אבי"ע, פרק ד"ה.
(129) (ראה זה חלק ג עג, א).
(130) וכדמשמע בזהר ויקרא (דף כ"ד סוף עמוד ב'). ובהזהר משפטים
(דף צ"ד עמוד ב'). ובשאר דוכתי. (ראה לעיל שמיני יט, א).
(131) (ראה "הוספות להערות וצינונים" קנה, ב).
(132) (ואין צריך לומר נשמות דבי"ע תיבות אלו נמחקו בכתב יד 1101).
(133) ("אורייתא בקדושא בריך הוא". ראה זה חלק ג עג, א).
(134) (ראה חניא, אגרת הקדש סימן טו).
(135) ועיין מה שנתבאר על פסוק "ואלה המשפטים" גבי "כי תקנה
עבד עברי כז'" (תורה אור עה, ד). (ראה "הוספות להערות וצינונים" לקושי
תורה קנה, ב).
(136) (סימן כ דף קל, א).

- (123) ("בשנאצלה ז"א דאצילות מאבא ואימא נאצלו נשמות גם כן מאבא
ואימא, ואלו הנשמות הם נשמות דאצילות עליון ממש שנקראים אחים ורעים
לז"א" – ספר המאמרים תרנ"ה עמוד נב עיין שם. ועיין גם כן בספר המאמרים
תרל"ג חלק א עמוד מט).
(124) וכמו שנתבאר גם כן בביאור על פסוק "יששים הקה מלכות"
הנ"ל – בענין "חסידיים הראשונים" שבנקרא (לקמן מ, סוף עמוד א).
(ראה "הוספות להערות וצינונים" (לקושי תורה קנה, ב) – הגדה ומקדורה קמא
מחבא לקמן עד סיום הפרק).
(125) ("צריך לומר שהכוונה על הכלים דאבא ואימא. וצריך עיון". – ספר
המאמרים תרנ"ה שם).
(126) (ראה לעיל ג, ח ושם נסקן).
(127) וכמו שנתבאר במקום אחר ביאור ענין זה על פי מאמר הזהר
פרשת פנחס (דף רמ"ט, עמוד א') על פסוק "ובחודש הראשון כז' מאי
אילת השחר כז'", עיין שם (ביאורי הזהר לאדמור האמצעי דף קיד, ג

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

יגדלו מן הקטנות להיותם בחי' צומח שבדומם. כמ"ש
במ"א ע"פ (עמוס ד, יג) כי הנה יוצר הרים כו'. וכך
גם במיני אדם בחי' מדבר גם לאחר שלימות גידולם
יש קטנים וגדולים. אך אין ההפרש רב בין אנשים
גדולים בקומה לקטנים רק באמה אחת או שתיים על פי
הרוב שאין גבוה בקומה יותר מד' אמות ולא פחות מב'
אמות. (לכד בני הענק שהן הנפילים כו' שיצאו במקצת
מגדר האנושי להיותם הנולדים מבני האלקים שבאו אל
בנות האדם וילדו להם כו'). והטעם הוא משום דבחי'
צומח שבמדבר נבדל מצומח דחי דצומח דחי מתיחס
לצומח דעשב ואילן שחלוקים במיניהם בתכלית
גידולם שזה קטן בטבע כאילן קטן שלא יגדל עוד או
פרי קטן וגדול. וכך קטנות הכבש לגבי השור והחתול
לגבי הארי כו'. משא"כ צומח דמדבר אע"פ שתינוק
קטן נעשה גדול כעגל שנעשה שור אבל בתכלית גידולו
הכל שוין ואין הפרש גדול ביניהן כנ"ל להיותו למעלה
הרבה מבחי' צומח ואינו משתתף ומתיחס כ"כ עם
הצומח כמו החי שמתחיל עם הצומח מפני שהחי קרוב
בערך יותר ומתיחס אל הצומח להתדמות אליו בכל
עניניו גם במיני גידולם (מטעם הנ"ל ששרש הצומח
וחי בה"א ווי"ו דהוי"ה כו'). אבל המדבר אין לו חבור
וקירוב אל הצומח כ"כ. (רק מה שנתגדל מן הקטנו' וגם
זה מצד התולדה כי גם בבטן גדל מן הקטנות כשאר
בע"ח. אבל אל החי יש לו חבור וקירוב הערך יותר
מפני שסמוך אליו במדריגה יותר והוא בחי' חי
שבמדבר עד אשר גם הנפש דאדם שהוא נפש השכלי'
יש בה בחי' הצמיח' מקטנות לגדלות לפ"ע צמיחות
גופו מקטנו' לגדלו ע"ד צמיחת החי דעגל שנעשה
(שור). שהרי תינוק שכלו קטן והולך וגדל גם במדותיו
ובגידולו יגדל שכלו ומדותיו וצמיחה זאת בנפש
השכלית לכאורה הוא דומה לצמיחת אילן שיגדל מן
הקטנות שיש אילן קטן וגדול. וכמ"ש (דברי' כ, יט) כי
האדם עץ השדה כו'. וכך יש אדם גדול בחכ' שנתגדל
ביותר כחכמת שלמה וכה"ג. ויש אדם קטן מאד
בחכמה כשוטה בקטנות הדעת ביותר שלא יגדל עוד
לעולם כמו שלא יגדל הכבש להיות כשור וכפרי קטן
כו'. שנק' מינים חלוקים בטבע הבריאה שזה האדם
שיגדל בחכ' עד שלימות הגדלותו זהו מצד מין טבע
שכלו עד שזה נק' חכם גדול במינו בטבע להיות במין
אדם גדול כמינים הגדולים בבריאה בחלק החי כשור
וגמל כו'. ולא מצד שנתגדל מן הקטנות לכד וזה מין

1 (ו) והנה להבין כ"ז בתוס' ביאור. וגם יש להבין
2 לכאורה דזה הטעם עצמו דיש יחוס לצומח
3 עם החי כנ"ל כך יש יחוס לצומח וחי במדבר שגם בו
4 יש צומח וחי אלא שנק' צומח וחי שבמדבר. וא"כ למה
5 לא נמשך אור הנשמה בצומח רק דוקא בדומם שאינו
6 מערכו כלל כו'. אך הנה ידוע בסדר ד' חלקי דצח"מ
7 שבחי' הדומם הוא היותר אחרון במעוט וצמצום החיות
8 שגם הצמיחה ורובי אין בו כלל כאבנים ועפר רק הוא
9 כהווייתו בחי' דומם לכד. ובחלק הצומח יש יותר חיות
10 מאחר שיש בו הצמיחה ורובי ההתפשטות כעשב
11 ותבואות כו'. והבע"ח יש בו נוסף על הצמיחה מבחי'
12 רוח החיות דגדר החי הרוחני שמובדל במעלה מגשם
13 הצו"ד וכלול מצו"ד ג"כ. והמדבר נוסף בו מכח השכל
14 שנק' נפש המדברת וכלול בו דצ"ח כידוע. וחי
15 שבמדבר גדול במעל' מחי סתם. וצומח שבחי' גדול
16 במעלה מצומח סתם עד שגם דומם וצומח שבמדבר
17 גדול מצו"ד שבחי' כעצמות וצפרנים ושערות דאדם כו'.
18 והנה אנו רואי' שיש קשר וחבור לצומח עם החי
19 דאע"פ שאין בצומח דאילן ועשב וכה"ג מגדר וסוג
20 דחי הרוחני כלל מ"מ מאח' שאנו רואים שיש בבחי'
21 החי מבחי' הצמיחה והתפשטות כצומח ממש הרי
22 בהכרח מזה לימר שיש להן קשר וחבור זע"ז כאלו הן
23 מהות אחד ממש אך שזה חומר וזה צורה. והוא מה
24 שאנו רואים שיש גם בנפש החי גדול וצמיחה כצומח
25 ממש שהרי עגל הקטן נעשה גדול ואין גידול זה
26 באיברי גופו לכד אלא גדול הזה עיקרו ברוחניות חיות
27 נפשו וממילא מתגדלים איבריו כי יש בנפשות החי
28 בחי' קטנות וגדלות (כמו שיש באדם קטנות וגדלות רק
29 שבאד' נק' צומח שבחי' שבמדבר) כאילן קטן שצומח
30 ונעשה גדול. והנה יש בכל חלקי דצח"מ גדלות וקטנות
31 במינם דהיינו שבמין זה לא יהיו גדולים יותר גם אחר
32 שלימות גדילתו כמו במיני החי יש חיות קטנות במינם
33 לאחר שלימות גדלותם כחתול וכלב ושועל. ויש חיות
34 גדולות במינם כמו הפיל והדוב והארי וכה"ג בבהמות
35 יש קטנים בטבע גידולם כמו הכבש וגדי. ויש גדולות
36 כפרה ושור וסוס וגמל וכה"ג בעופות יש קטנים
37 וגדולים במינם כתורים ובני יונה וכת היענה כו'. וכ"ה
38 גם במיני הדומם באבנים יש אבן גדול וקטן ומיני
39 מתכות שונים במינים חלוקים. וכמו במיני הצומח יש
40 אילן גדול וקטן. כך יש הר גדול והר קטן (רק שהדומם
41 מתחלת הווייתו קטן או גדול כאבן קטן וגדול וההרים

גידול הגוף כלל להיות שגופו יסודו מעפר כו'. ובחלק
הדומם אין מינים חלוקים כ"כ כמו בצומח (כי אין
הפרש כ"כ באבנים בין גדול לקטן ע"פ הרוב וכן
בהרים גבוהים וקטנים משא"כ צומח דאילן כו'.
והנשמה נתלבשה בדומם דגוף משום דנתב"ס ולא
בקרב הערך כצומח וחי וע"כ בנפש אדם יש בה קטנות
וגדלות במינים חלוקים כנ"ל. והוא מ"ש כי האדם
דוקא שהוא הנפש כעץ השדה. אבל לא גופו אע"פ
שתינוק קטן הולך וגדל. אבל אין בזה מינים חלוקים
משא"כ צומח דחי נפשו וגופו כאחד ממש במינים
חלוקים כנ"ל מפני שקרובים זע"ז בערך יותר כנ"ל
הטעם וד"ל:

וייצר ה' אלקים

האדם קטן בטבע גדולו כקטן השכל בטבעו שלא יגדל
עוד. ואם היה תלוי בסבת הגדל' מן הקטנות היה גם
הטפס חכם לאחר שיגדל ויזקין בשנים ואדרבה זקני
ע"ה כו' (קינין פ"ג, ו). אך א"כ שבבחי' הצורה דנפש
השכלית הם במינים חלוקי' בטבעם אדם גדול וקטן
כנ"ל. לפ"ז היה ראוי להיות שגם החומר של אדם יהיה
במינים חלוקים בטבע גידול' בקטנות וגדלות שהאדם
הגדול בחכמה יגדל גופו יותר והקטן בחכמ' יהיה גופו
קטן מאד ואנו רואים שבגופות קומתן בנ"א כמעט שוה
ואין בזה מיני' חלוקי' כו' כנ"ל. אך הרי מזה ראייה
גמורה שנפש האדם נבדלת בערך הרבה מגופו כערך
המדבר על הדומם כנ"ל עד שאין גידול השכל מכריח

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

היודע והוא הידוע והוא הידיעה עצמה, ו"בידיעת עצמו
יודע את כל הנבראים". והנה באמת, עצמותו יתברך
הוא למעלה מעלה מבחינת "מדע", כי אינו בגדר זה
כלל לומר עליו דבר מיוחד כמו "דיעה" חס ושלום,
אלא הוא "פשוט בתכלית הפשיטות"⁶⁸. ומה שכתב
הרמב"ם "הוא היודע והוא הידיעה", היינו בחינת יו"ד
ספירות דאצילות שהן אלהות.

ורוצה לומר, שבחינת דעת דאצילות – שהוא אלהות
– על זה יתכן לומר "הוא היודע והוא הידוע והוא
הידיעה עצמה", כי "איהו וחייהו וגרמיהו חד בהו"⁶⁹ כמו
שכתוב בזה הקדוש⁷⁰. ומבחינת הדעת זה הנמנה
בעשר ספירות – שהוא אלהות – הוא שבא תואר
הידיעה עליו יתברך לומר: שידע מעשה בני אדם וכל
שאר מעשה בריותיו עליונים ותחתונים, ומשגיח עליהן
לית לאיש כמעשהו⁷¹ הן לטוב או למוטב. כי כל מעשה
של כל אחד ואחד ידוע לפניו על ידי בחינת דעת ההוה
שהוא אלהות כנ"ל.

והנה בחינת משה רבנו עליו השלום שמדרגתו הוא
בחינת הדעת, היינו גם כן שנמשך מדעת הנ"ל
שבפיעולים, שלמעלה מדעת דתיקון.
והענין, דכתיב⁶² "כי אל דעות הוי'" – שכולל ב'
דעות⁶³:

א – בחינת דעת תחתון המתלבש במדות דין, והוא
כענין הנ"ל בבחינת דעת שבנשמות הנקראים "זרע
אדם", שנמשך בהם מהדעת ההוה שהוא פנימיות ז"א.
והב' – בחינת דעת עליון שלמעלה מחכמה ובינה,
ומשם שרש משה.

וביאור ענינם הנה יובן על דרך מה שאמרו רבותינו
זכרונם לברכה בש"ס בכמה מקומות⁶⁴: "גלוי וידוע לפני
מי שאמר והיה העולם כו'", שיש להבין דקדוק לשונם⁶⁵
לומר "גלוי וידוע", ולמה לא אמרו "מי שאמר והיה
העולם יודע כו'".

אף הענין⁶⁶:

כי הנה ידוע מה שכתב הרמב"ם⁶⁷ ש"הוא יתברך הוא

(67) הלקות יסודי תורה פרק ב הלכה י.

(68) לשון המהר"ל – הובאה במצות האמנת אלקות שם.

(69) הוא (האיניסוף) ואורותיו וכליו מאחזים בהן (בספירות) שבועלם
האצילות.

(70) תקוני זהר בהקדמה ג, ב.

(71) שידע... לתת לאיש כמעשהו: על פי ירימיה לב, יט ותהלים סב, יג.

(62) שמואל-א, ב, ג.

(63) תקוני זהר תקון טו.

(64) ראה לדוגמה – ערוכין יג, ב.

(65) דקדוק לשונם לומר גלוי וידוע: תורה אור דבור המתחיל "אך הנה נא, וטו,
א. – הערת כבוד קדושת אדמו"ר בציונים והערות. נזכר גם בתורה אור לו, א.
ספר הפאמרים תרמ"ג עמוד קכד.

(66) ראה באריכות מצות האמנת אלקות פרקים גיד – לעיל מז, ב ואילך.

וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, ולא אמרו "יודע" –
שמשמעותו שמלביש דעתו בדבר הידוע – על דרך
משל, לידע אותו כנ"ל במשל האדם, אלא "יודע" דוקא,
שהידיעה ממציאת כל הנפעלים שעל ידי הדעת
דאצילות הנ"ל שבהתחלקות באה לפניו וגלויה וידועה
קמיה במהותו ועצמותו יתברך בדעת שלמעלה
מהאצילות.

ושם אינו בהתחלקות, אלא כמאמר⁷² "צופה ומביט
עד סוף כל הדורות" – בסקירה אחת. וכמו שאמרו
בגמרא על פסוק "היוצר יחד לבם כו"⁷³, שמציאת
הידיעה מראשית האצילות עם הידיעה מסוף העשייה
– כמו דמיון הסוס הנ"ל ומחשבות בני אדם שחושבים
בחדרי לבותם – הם ופרטי פרטיהם "נסקרים בסקירה
אחת".

והיינו לפי שהוא יתברך הוא מרומם ומתנשא
למעלה מן היודע ספירות, והכמה דאצילות עם דומם
גשמי שוים קמיה ממש בהשוואה אחת. אם כן, אין שייך
שם לומר קדימה ואחור לפי שמדות זה מעולה מזה
וצריך לצמצם בדיעת מהות זה מבידיעת זולתו, כי זה
אינו אלא בדעת דאצילות הנ"ל. מה שאין כן במהותו
ועצמותו יתברך ד"לאו מכל אינון מדות איהו כלל", אם
כן כל הנמצאים שוים, וכמאמר⁷⁴ "שוה ומשוה קטן
וגדול", על כן כולם נסקרים בסקירה אחת.

וזהו לשון "יודע", שאינו ענין התלבשות בהיודע,
אלא שידוע ממילא⁷⁵, והיינו בדעת שלמעלה
מהאצילות ולמעלה מהשתלשלות, שאינו בבחינת
המשכה והתלבשות כנ"ל. והיינו כמו שנתבאר לעיל
בענין העיגולים – שהן למעלה מהשתלשלות, ואין שם
בחינת מעלה ומטה, במשל העיגול – מבלי שימצא ראש
וסוף.

וכבר נתבאר לעיל ששרש משה הוא משם, ואם כן,
הוא למעלה מכל הנשמות דאצילות, שהן בחינת "זרע
אדם", שהוא מבחינת דעת דאצילות, "דעת תחתון"
כנ"ל, ולפיכך יכול להמשיך בחינת דעת גם בנשמות
דבי"ע הנקראים "זרע בהמה", כי שם קטן וגדול שוין
כנ"ל:

מצות דין עבד עברי. (פרשת משפטים)

ובודאי לפי שבחינת דעת הנה הוא מכלל היודע
ספירות, שהן בבחינת השתלשלות, הרי אינו דומה
התפשטותו באצילות להתפשטותו בבריאה, וכן
מביאה ליצירה ומיצירה לעשייה עד עולם הנה.

שהאצילות הוא אלהות, וגם נשמות דשם הן
אלהות, מה שאין כן בי"ע שהם נפרדים. ואם כן, ידיעתו
הנשמה דאצילות היא בבחינת דעת דאצילות כמו
שהוא, וכדי שידע הנברא צריך להיות על ידי בחינת
צמצום והתלבשות דעת דאצילות בדעת דבריאה, עד
שידע את הנברא הרחוק ממדות אלהות על פי הדעת
ההוא, ובכלל זה גם נשמות שבגן עדן העליון.

וכן על דרך זה מביאה ליצירה ומיצירה לעשייה על
פי צמצום והתלבשות בדעת שבאותו העולם.

ועל דרך זה גם בעולם הנה עצמו – ידיעתו בני אדם
ומחשבותיהם, וידיעתו את הבהמות ודמיונות שלהם,
כמו מחשבת הסוס – הרי זה בחינת צמצום בדעת
דאצילות המלוכש בדעת דבריאה, המלוכש בדעת
דיצירה, המלוכש בדעת דעשייה – שמתצמצם יותר
לידע מחשבת הסוס מלידע מחשבת האדם ומעשיו.

ונמצא, בבחינת דעת דאצילות אנחנו מתארים
מ"עלה" ו"מטה" על דרך משל. רצוני לומר, שמתחלה
יודע האצילות, ואחר כך הבריאה על ידי התלבשות
כנ"ל, ואחר כך היצירה, ואחר כך העשייה. וכן בפרטי
הנמצאים שבהם לפי מעלתו ומדרגתו כנ"ל במשל הסוס
לגבי האדם.

והרי זה על דרך משל כאדם היודע ומקיף בדעתו
ציור שמים וארץ ובני אדם שעליה, שמתחלה מקיף
ומצייר את הראש – כמו שמים, ואחר כך ארץ, ואחר
כן בני אדם, דלא סגי בלאו הכי שיתפוס כולם בסקירה
אחת, מפני שדעתו מתלבשת בדבר הידוע ומוקף ממנו,
ואם כן צריך להתצמצם לפי מהות הידוע.

אמנם הנה הידיעה שעצמותו יתברך יודע כל
הנמצאים על ידי בחינת דעת דאצילות הנ"ל – אינו על
דרך הנ"ל שיתלבש בבחינת הדעת לידע כל נברא על
ידו על ידי התלבשותו כנ"ל, כי אם כן, הוא בחינת ריבוי
והתחלקות – והוא יתברך פשוט בתכלית.

אלא שלזה אמרו רבותינו זכרונם לברכה: "גלוי

(72) נוסח ברבך זכרונות במוקף של ראש השנה.

(73) ראש השנה יח. א וברש"י: בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון וזה אחר זה. . . וכולן נסקרין בסקירה אחת ואף על פי שעוברין זה אחר זה, אף אנו נמי חנינא [דכולן נסקרין בסקירה אחת, מדנסיב חנינא וידן תלמודא למלמיה מהאי קרא (תהלים לג, טו)] "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם". . . היוצר רואה יחד לבם, ומבין אל כל מעשיהם ואקרא דלעיל

מיניה קא מחדרי: "השגיח אל כל ישבי הארץ" – היוצר אותם השגיח יחד את לבם.

(74) פיוט "וכל מאמינים". הובא ונתבאר במצות אחדות ה' פרק א – לעיל גט, ב.

(75) ראה הנהגה בסוף הפרק.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

במד"ר אחד אין כיוצא בו (וע' מ"ש במ"א בענין
ודברי' אחדים שדברו על ה' אחד ועל אחד הי'
אברהם), וצ"ל לכאור' מהו השבח שאין כיוצא בו והאיך
יעלה על לב איש ח"ו שיש כיוצא בו, גם צ"ל איך הוא
בשבח דהאמירך ענין אין כיוצא בו. הב' פי' אחד ע"ד
שארז"ל במד"ר מהיכן זכו ישראל לק"ש ממ"ת, אמר
הקב"ה שמע ישראל אנכי ה' אלקיך, השיבו ישראל ה'
אלקיננו, לא יהי' לך כו' השיבו ישראל ה' אחד, ונמצא
כי ה' אלקי' הוי' אחד הוא קיבול על ב' דברות דאנכי
ולא יהי' לך. ופי' הג' בענין אחד שהוא מצוה בפ"ע,
והוא מצות ליחדו שיוצא מפסוק שמע ישראל כו' ה'
אחד, והיינו כי בני נח אינם מוזהרי' על השיתוף כמ"ש
הרמ"א באו"ח סס"י קנ"ו, והגם דכתי' באדה"ר ויצו
וארז"ל אין צו אלא ע"ז כו', מ"מ לא נצטוו על
השיתוף רק ישראל כמ"ש שמע ישראל כו'.

את ה' האמרת (ב)

בס"ד. (פ' תבוא. ל"ב).

את ה' האמרת היום כו' ולשמור חוקיו ומצוותיו, וה'
האמירך היום כו' ולשמור כל מצותיו, והקשה
באוה"ח מה שייך בשבח האמירך שהוא שבח הקב"ה
לישראל שבח דלשמור כל מצותיו, שהרי זה שייך רק
בשבח נש"י להקב"ה שהוא ענין אומרו ולשמור חוקיו
ומצותיו כו' והיינו שהוא בחי' קבעומ"ש, אבל מה
שייך ענין זה בשבח הקב"ה ומה שמשבח לישראל. אך
הענין יובן בהקדם פי' האמרת שפי' רז"ל לשון שבח
אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם אף אני אעשה
אתכם חטיבה א' בעולם, אתם עשיתוני חטיבה בעולם
שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אף אני אעשה אתכם
חטיבה אחת בעולם ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ.
ובשניהם נא' אחד.
וצריך להבין מהו ענין אחד, הנה רבו הפי' בתיבת
אחד, ובכלל יש בו ג' פי', הא' הוא כמארז"ל

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – תרנ"ז

הוספה – חלק ממכתב כבוד קדושת אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע

ש'למ'עלה מהטבע שאין האש שורף כלל. כמו כן הוא
בכל נסיון ונסיון שבא לאדם, הכוונה הוא שיעמוד
בנסיון ועל ידי זה יראה ויגיש את האור הבלתי בעל
גבול – הוא בחינת אור אין סוף ש'למ'עלה מהטבע, והיינו
שיראה שלא על פי לבושי הטבע יהיה האדם כי אם
מאור אין סוף ש'למ'עלה מהטבע.
וביאור הענין הוא, כנודע דהטבע בגימטריא אלקים,
פי' שם אלקים הוא מדת הדין והצמצום, וכל
ההתחלקות וההגבלות משם אלקים, ומשם הוא הטבע,
והיינו הטבע אשר הוטבע בכל נברא ונברא כל אחד
ואחד מיוחד מזולתו, שכל אחד ואחד מוגבל בטבעו
ומובדל בזה מזולתו, ולפי אופן הזה הוא אופן הנהגת

כלי הנסיונות שמביאין על האדם, תוכן כוונתם הוא
להביאו לגילוי אור עליון, היינו לגילוי אלקות ש'למ'עלה
מהטבע על ידי זה שיעמוד בנסיון. וכמו בנסיון דאברהם
אבינו עליו השלום באור כשדים, שעל ידי שעמד בנסיון
ונתן את עצמו לשריפה רק שלא יהיה נפרד חס ושלום
מאלקות, על ידי זה בא לגילוי אור ש'למ'עלה מהטבע
והוא שאין האש שורף, שזהו גילוי אור אין סוף הבלתי
בעל גבול. כי מה שהאש חם ושורף, והמים קר ומכבה
– זהו על פי הגבלת לבושי הטבע בהנהגת העולם, אבל
מצד אור אין סוף הבלתי בעל גבול אין הגבלת
והתחלקות אש ומים כלל. ועל ידי שעמד בנסיון נגד
הגבלת לבושי הטבע הרי הוא בא לגילוי אור אין סוף

המתחיל "וידעת" הוא באור בהרחב למכתב זה. – הערת כבוד קדשת אדמו"ר
בספר המאמרים תרנ"ז.

(1) ממכתב יום ג' י"ד אדר תרנ"ז לגיסו הרב הקדוש וכו' ר' משה הכהן
הארענשטיין. נדפס גם באגרות קדש שלו עמוד קפו ואילך. "וכנראה ואשר דבור

ומגביל את האור דשם הוי' שיהיה לפי ערך העולמות
בְּעֵלֵי גָבוּל.
ועל זה נאמר "שמש ומגן הוי' אלקים"³, דכשם
שהמגן ונרתק מכסה ומסתיר על אור השמש, דאור
השמש כמו שהוא לא היה העולם יכול לקבל, ובמאמר
רו"ל⁴ "הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתקה – צדיקים
מתרפאין בה ורשעים נדונים בה" שלא יוכלו לסבול
תוקף האור.
(ומה ש"צדיקים מתרפאין בה", יש לומר דהיינו גם כן
לעתיד דוקא שיופשו מלבושי העולם החומרי ויוכלו לקבל
אור השמש העצמי, ופירוש "מתרפאין" היינו ברוחניות כו').
ומעין זה יש גם עכשיו מה שאמרו רו"ל "אידילי יומא
אידילי קצירי"⁵, להיות כי גם על ידי הנרתק הרי אור
השמש הוא המאיר כו', ואפשר גם עכשיו העיקר לאותן
הראוין לקבל גילוי אור כו'.
ופעולת הנרתק הוא שמכסה ומסתיר על אור השמש
ומגביל אותו באופן שיוכלו העולם לקבל אותו, ונקרא
האור על שם הנרתק "אור הנרתק", אמנם באמת הוא
אור השמש אלא שמאיר על ידי לבוש הנרתק, ויש
התגברות לבוש הנרתק על האור עד שאינו מתגלה כפי
עצם מהותו (שאינו לפי אופן העולם כנ"ל, והוא כמו בלי
גבול כו') כי אם לפי אופן מהות הגבלת לבוש הנרתק כו',
ולכן נקרא על שם הנרתק כו'.

ד"ה וידעת היום – מאסקוא, נ

העולם על פי הטבע שבכל אחד ואחד – כל זה הוא
משם אלקים, שמשם בא ההטבע וההתחלקות והגבלה
בכל אחד ואחד ובאופן הנהגתם.
אמנם נודע כי באמת התהוות וחיות כל נברא הוא
משם הוי', וזהו דהוי' (הוא) לשון מהות.
והענין הוא, כי ידוע דהוי' הוא בחינת הגילוי, והיינו
בחינת גילוי אור הבלתי בעל גבול, כי כל גילוי אמיתי
הוא בחינת בלי גבול בעצם (וההגבלה בהגילוי הוא מצד
כח המצמצם והגבול). וזהו דשם הוי' הוא מקור האורות,
ואור הוא מעין המאור (להיותו דבוק במאור כו'), וכשם
שהמאור הוא אין סוף כמו כן האור והגילוי ממנו הוא
אין סוף כו'. וזהו שם הוי' שהוא בחינת הגילוי, מה שאין
כן שם אלקים הוא בחינת הצמצום וההסתרה והוא העדר
הגילוי כו'.
(ומה שנתבאר במקום אחר דגבורות הוא גם כן בחינת גילוי
אור, דהיינו [גילוי] בחינת כח הגבול להגביל ולהעלים כו',
ובחינת גבורה שבחסד הוא תגבורת גילוי החסדים, אמנם בא
בריבוי התחלקות כו').
וזה כלל גדול דכל התהוות הוא על ידי התגלות כח
הפועל, ואם כן מוכן דהתהוות כל הנבראים הוא משם
הוי' שהוא בחינת הגילוי. אמנם נתבאר לעיל דהגילוי
העצמי דשם הוי' הוא בבחינת בלי גבול, ואם כן אינו
לפי ערך העולם, ואי אפשר שיהיה מזה התהוות
העולמות והנבראים כו', הנה התהוותם הוא על ידי אור
הוי' שמתלבש בשם אלקים, דשם אלקים מצמצם

(2) "פירוש הוי' שהוא מהותו כל התויות. כי הוי' לשון וזה, והי"ד שבראש
המיכה להורות על התקדמות הפעלה כמו "ככה יעשה איוב כל הדימים" (איוב א.
ד). כלומר שתמיד מזה ומחדש מאין ליש". לקוטי תורה נצבים מה, ג. ובבמה
מקומות. ראה פרי עץ חיים שער ראש השנה ובבמה מקומות.
(3) תהלים פד, יב.

(4) נדרים ח, ב.
(5) כבא בתרא טז, ב. ובפרוש רש"י: אדלי יומא – הגבה שמש, אדלי קצירי –
כשהחמה זורחת – מיקל החלי.

1.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם".¹

צריך להבין² מה הכוונה בכך שאומר "נחמו נחמו", פעמיים, נחמה כפולה?

רש"י ז"ל מפרש את הכפל של נחמו – "נחמו אתם נביאי, נחמו את עמי". אחרי דברי הנבואה,

(1) ישעיהו מ, א.

(2) ספר המאמרים עת"ר, ע' רכא. המשך 'בשעה שהקדימו – תער"ב, ע' עז.

- 1 נאמר לנביאים שהם, הנביאים, ינחמו את בני ישראל. כפירוש המצודות-דוד – "אלקיעם יאמר אל
- 2 הנביאים ינחמו את עמי".
- 3 הרד"ק אומר: "כל אלה הנחמות עתידה לימות המשיח".
- 4 צריך להבין: במה שונה נבואת הנחמה מכל הנבואות שהקב"ה מדבר אל הנביאים ומנחם אותם שהם
- 5 ינחמו את בני ישראל?
- 6 לאמיתו של דבר, הרי הנבואה עצמה היא נחמה גלויה, שזה עצמו הוא הנחמה הגדולה ביותר.
- 7 בדברי נבואה אחרים, שהקב"ה מדבר אל הנביאים ומצוה להם שהם ימסרו את הנבואה לבני ישראל,
- 8 כתוב על-פי רוב שכך אמר הקב"ה, ואחר-כך כתוב מהי הנבואה.
- 9 אבל בנבואת הנחמה לא כתוב "כה אמר ה'" וכדומה, אלא ה"נחמו" הראשון הוא נחמה אלקית שה'
- 10 יתברך מתנחם לפני הנביאים, וה"נחמו" השני הוא שהנביאים ינחמו את בני ישראל.
- 11 מכל זה משמע, שישנה נחמה שנעלית יותר מן הנבואה, וצריך להבין מהי הנחמה הנעלית יותר
- 12 מנבואת הנחמה?
- 13 גם צריך להבין מהי הנחמה שה' יתברך אומר שינחמו, כביכול, אותו ברוך-הוא?
- 14 בפסיקתא³ נאמר שמלך ששוכים את בניו, זו גלות ישראל, או ששורפים את ארמונו, זה חורבן בית
- 15 המקדש, יש לנחם את המלך על שביית בניו ועל אבדן ארמונו. כך יש לנחם את ה' יתברך על החורבן
- 16 ועל הגלות שבני ישראל גלו ונתפזרו בארבע פינות העולם;
- 17 כפי שהגמרא⁴ אומרת "אוי לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם".
- 18 לשניהם, הן לאב והן לבנים, יש צער כפול:
- 19 צערו של האב שבניו אינם בבית הטוב שעשה להם, וגדול מכך הוא צערו שבגלל הנהגתם הרעה
- 20 של בניו, הוא הגלה אותם מביתם הטוב, ומרוב מרירותו החרב האב המסור את בתיהם של בניו, וגם את
- 21 הארמון שהמלך הורה לבנות במיוחד כדי להתכנס בו עם בניו – גם אותו הורה המלך להחריב.
- 22 צערם של הבנים המגורשים כפול – ראשית, על כך שגורשו, גם אם רק זמנית, מבתיהם וסבלו
- 23 אבידות כבידות בנפש;
- 24 שנית, הצער הגדול מחיי נדודים במדינות הגלות, שבכל מקום הם מיותרים ובזויים ובשום מקום חייהם
- 25 אינם בטוחים, כמו שכתוב בתוכחות⁵ שמתקיימות כעת⁶ בחבלי משיח, עד שבני ישראל ישוכו בתשובה כמו
- 26 שכתוב⁷ "ושבת עד ה' אלקיך", וכפי שהרמב"ם אומר⁸ "אין ישראל נגאלין אלא בתשובה".
- 27 קיצור. מה הכוונה בכתוב פעמיים "נחמו"? רש"י אומר – ה' יתברך מנחם את הנביאים שהם ינחמו
- 28 את בני ישראל. מקשה מדוע שונה נבואת הנחמה המדברת בימות המשיח מכל הנבואות? בפסיקתא כתוב
- 29 כי ה' יתברך אומר ינחמו אותי. הצער הכפול של הקב"ה ושל בני ישראל.

ב.

- 31 במדרש⁹ כתוב: "נחמו נחמו", מדוע פעמיים? רבי אומר: כי כל העונשים שבני ישראל נעשו היו

(7) ואתחנן ד, ל. נצבים ל, ב.

(8) הלכות תשובה פרק ז, הלכה ה.

(9) ילקוט שמעוני, רמז תתריח [הערת כ"ק אדמ"ר].

(3) ילקוט שמעוני, איכה רמז תמג. תתרכ.

(4) ברכות ג, ע"א.

(5) בחוקותי כו, יד-מו. תבוא כח, ט-סט.

(6) בעיצומה של מלחמת העולם האחרונה.

- 1 כפולים, כפי שהנביא ירמיהו אומר¹⁰ בביטוי זה "שבר על שבר", "בכה תבכה"¹¹, "עיני עיני יורדה מים"¹²,
 2 "חטא חטאה ירושלים"¹³. מאחר שחטאם כפול גם עונשם כפול, ומאחר שמצוות ה' יתברך הן כפולות
 3 לכן גם הנחמה כפולה, ולכן נאמר "נחמו נחמו" פעמיים.
 4 צריך להבין: מדוע מונים את העונש והנחמה כפולים? אף שהחטא כפול – הרי העונש והנחמה
 5 הם יחידים.
 6 על כל חטא – עונש, ועל כל עונש – כאשר עושים תשובה – ה' יתברך נותן נחמה.
 7 מדוע כתוב "נחמו נחמו" פעמיים?
 8 גם צריך להבין מה הכוונה במצוות כפולות?
 9 במדרש¹⁴ על הפסוק "חטא חטאה ירושלים" [כתוב] – חטא כפול.
 10 כמו שכתוב¹⁵ "כי שנים רעות עשה עמי, אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות
 11 נשברים אשר לא יכילו המים".
 12 בגלל עוולה כה מושחתת מוכרח העולם להחרב, ועל כך הוא אומר¹⁶ "שומו שמים".
 13 לא רק הארץ, אלא גם השמים חייבים, חלילה, להחרב, כי הנהגה כל-כך רעה היא בניגוד לכוונה
 14 האלקית בבריאת העולם.
 15 ה' יתברך ברא את העולם והוא מוריד את הנשמה הקדושה בגוף בשר-ודם בעולם הארצי, כדי
 16 שעל-ידי תורתו ועבודתו, יעזן היהודי את הגסות של העולם החומרי.
 17 זו הרי הסיבה לכך שמצוות מלוכשות בדברים גשמיים¹⁷.
 18 על כל דבר שאוכלים ושותים חייבים לברך, על דלת הדירה חייבת להיות מזוזה, זקן ופיאות הם
 19 סימן היכר לפנים יהודיות, ציצית היא להכיר את היהודי בבגדיו,
 20 בכל אלו, ובכל המצוות, יש משמעות כפולה, המזככת את האדם¹⁸, שלא הכל מותר באכילה, לא
 21 עם כל אחד ניתן להתחבר, ולא לכל מקום ניתן ללכת.
 22 גם בזה מזככים את העולם, שמרגישים את האלקות שבעולם.
 23 לאמיתו של דבר, כל יהודי חייב להבין אלקות, כמו שכתוב¹⁹ "ידעת היום והשבות אל לבבך כי הוי'
 24 הוא האלקים". אלקים בגימטריא הטבע²⁰, מה שאנשים מכנים בשם טבע.
 25 כל יהודי צריך לדעת ש"הוי' הוא האלקים". גם הטבע הוא אלקות והיא בלתי מושגת, כמו שכתוב²¹
 26 "החקר אלקה תמצא",
 27 אלא שמפני שהאדם מתרגל לכך הוא אינו שם לב לזה, אך כל אדם צריך לרצות להבין, והוא יכול
 28 להבין אלקות, כמו שכתוב²² "ומבשרי אחזה אלקה"²³ – מהגוף והנפש, אדם מבין את האלקות שבכל
 29 הבריאה. זו הכוונה במצוות כפולות.

(17) תניא פרק לזח.

(18) בראשית רבה, פרשה מד, א.

(19) ואתחנן ד, לט. תניא – קונטרס אחרון, קנו ע"ב.

(20) שער היחוד והאמונה פרק ו.

(21) איוב יא, ז.

(22) שם יט, כו. תניא – אגרת הקודש טו.

(23) ראה המאמר ד"ה "הנוטע אוחן" (לעיל ע' 42) [הערת

כ"ק אדמו"ר].

(10) פרק ד, כ.

(11) איכה א, ב.

(12) שם טו.

(13) שם ח.

(14) ילקוט שמעוני שם [הערת כ"ק אדמו"ר].

(15) ירמיהו ב, יג.

(16) לפני הפסוק כי שנים רעות גו' [הערת כ"ק אדמו"ר] שם,

יב. וראה פירוש מצודת דוד ורד"ק.

- 1 מוכן, שכאשר לא מקיימים את המצוות, הרי "חטאו בכפליים" – חסר העידון באדם ובעולם,
- 2 וממילא "לקו בכפלים".
- 3 זה עצמו, ששני הדברים חסרים, זה עצמו הוא העונש.
- 4 אך כאשר עושים תשובה, אזי "נחמו נחמו" – נחמה למעלה ונחמה למטה. והנחמה האמיתית תהיה
- 5 בביאת המשיח בקרוב.
- 6 קיצור. שואל אם "חטא בכפלים" אזי "לקה בכפלים", ועל-ידי תשובה [אחת] גם "נחמה בכפלים"
- 7 היתה צריכה להיות לא יותר מאחת. מבאר מה הכוונה מצוות כפולות, המעדנות ומזככות את האדם ואת
- 8 העולם, כאשר שומעים ומבינים באלקות בעולם. משיח הוא הנחמה האמיתית.

נחמו נחמו עמי, [מנחם־אב ה'תש"ג]

ספר השיחות – ה'תש"ד בל"ה

- 1 א. חסידות מחפשת ומוצאת בכל דבר את אור
- 2 הנשמה, אפילו במנהגים.
- 3 מה שאומרים "אפילו" הרי זה בגלל הבעל־
- 4 בתים, שכן בעל־בתים סוברים שמנהג הוא מנהג
- 5 בלבד. באה חסידות ומוצאת בזה את אור הנשמה.
- 6 פעם אמר אחד להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח
- 7 צדק' ביום־טוב שחל להיות בשבת: חג שמח¹⁷, אמר
- 8 לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק': צריכים
- 9 לומר, "גוט שבת, גוט יום־טוב" [שבת שלום וחג
- 10 שמח]. זה שאמר זאת היה מציאות רחבה בעיני עצמו
- 11 וענה: זה מנהג של נשים.
- 12 ענה לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק': שני
- 13 דברים. ראשית, אינך יודע מה שאתה מדבר. הוד
- 14 כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי בילדותו, שאל את הוד
- 15 כ"ק רבינו הזקן, מדוע אומרים "גוט שבת, גוט
- 16 יום־טוב", וענה לו הוד כ"ק רבינו הזקן: שבת נקראת
- 17 "קודש" ויום־טוב נקרא "מקרא קודש", שמעורר את
- 18 הקודש, לכן אומרים את שני הדברים. שנית, מנהג
- 19 הוא 'רשות', ו'רשות' היא למעלה מחובה.
- 20 ב. כיום משתמשים בחסידות שלא במקומה.
- 21 חושבים שהחסידות באה לשפר את הטבע, שהמידות
- 22 הטבעיות תהיינה כפי שצריך, אך על כך לא זקוקים
- 23 לחסידות. בעבר היו מנהגי הבית, אפילו הידורי מצוה
- 24 – דבר פשוט. ידעו שמקיים בית יהודי וכך מוכרח
- 25 להיות. דיני 'אבן העזר', 'יורה דעה' ו'אורח חיים',
- 26 הלכות שבת ויום־טוב, לא שאלו "מדוע"? ה'שולחן
- 27 ערוך' היה קבוע בנפש. ואילו כיום ה'שולחן ערוך'

43 כשר' בערל - אביו של ר' מענדל קנטור - יצא
44 מה'יחידות' וסיפר לר' הענדל מה שהוד כ"ק אאמו"ר
45 הרה"ק אמר לו, "כשרותמים היטב - נוסעים ישר,
46 וכשנוסעים ישר - מגיעים למקום אליו צריכים
47 להגיע" - אמר ר' הענדל:
48 ישנה אימרה חדשה, וצריכים להתחיל ללמוד
49 אותה.
50 דרכו של ר' הענדל הייתה, שתמיד היה מוכן
51 אצלו "סאטקע" [מידה מסוימת] של משקה,
52 וכשהתוועדו מזגו כוסית משקה, אחרי שהוסיפו בה
53 מים, וכך היו יושבים כל הלילה ומתוועדים, ולאחר
54 מכן שפכו חזרה לבקבוקון את המשקה שנותר
55 בכוסית.
56 אסף אז ר' הענדל את כל החסידים האמורים,
57 באולם הקטן יותר של כבוד אמי זקנתי הרבנית
58 רבקה, ולמדו ופירשו את אימרתו של הוד כ"ק
59 אאמו"ר הרה"ק.
60 החסיד ר' אבא פרסון אמר: ב'רתימה' ישנם
61 שלשה דברים, את מי רותמים, כלומר: הנרתם; במה
62 רותמים, כלומר: הרתימה; והרותם. והעניין הוא,
63 נה"י זה מי שצריכים לרתום; חג"ת הוא הרתימה,
64 וחב"ד הוא הרותם.
65 לאחר מכן חזר ר' אבא פרסון בשם הוד כ"ק
66 אדמו"ר ה'צמח צדק': כתוב²¹ "ויחלום, והנה סולם
67 מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה". 'חלום' -
68 בגימטריא 'הטבע' עם שני ה'כוללים'. ענין החלום
69 הוא דבר שאינו יכול להתרחש כלל או שקשה להגיע
70 אליו, אך בשעת החלום זה יכול להיות, וזה עוזר שזה
71 יוכל להיות גם כשהוא ער. חלומו של צדיק הוא
72 "והנה סולם מוצב ארצה", "ארצה" - חומריות
73 שבגשמיות, "השמימה" - ה' שמים, אימא-עילאה
74 שלמעלה משמים²², כלומר: לקשר את החומריות
75 שבגשמיות עם הרוחניות שברוחניות, וזה בא על-ידי
76 ה"סולם".
77 והחסיד ר' אבא פרסון סיים: וזהו גם העניין של
78 'רתימה'.
79 ז. פעם דובר, שהתוועדות חסידים היא על-דרך
80 כמו "מי חטאת"²³ המטהרין את הטמאים ומטמאים
81 את הטהורים. כלומר, התוועדות חסידים מוצאת את
82 הטוב הנעלם, ובאנשים אחרים את הרע הנעלם, כפי
83 שמדובר במאמר ד"ה ושבתה תרס"ב, בענין טוב ורע
84 הנעלם שבבני אדם.

1 כאשר סיפר משהו, היה מתאר את האירוע עד שכל
2 המחזה עמד חי לנגד עיני השומעים.
3 החסיד הרב דוב זאב, היה תלמידו של החסיד
4 הרב ר' הלל - מפאריטש -, בשנת תרנ"ח סיפר
5 להחסיד ר' אשר מניקוליב ור' נחמן מאריאסין, -
6 שגם-כן היו מתלמידי החסיד ר' הלל, בשנים
7 המאוחרות יותר, לעת זקנותו, - מה ששמע מהחסיד
8 הרב ר' הלל כשהיה עדיין בשנותיו האמצעיות,
9 שהדחיפה להימנות כשד"ר במושבות, הייתה אימרה
10 ששמע מהוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, שהיה, כידוע,
11 מייסד המושבות.
12 הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי אמר פעם
13 להחסיד הרב ר' הלל: צייר לעצמך את הישוב'ניקים
14 - האיכרים - עומדים בשדה, לבושים כיפות
15 וטליתים-קטנים וזורעים את הארץ ומייחלים לה',
16 אין הם צריכים להזדקק לאף אחד בחיונה שלהם -
17 לא כמו שאומרים במדינה זו: לעשות חיים, כי-אם
18 חיונה - מרימים ראשיהם לשמים ו'מרגישים' את
19 ה"שאו מרום עיניכם"¹⁹, שהוא עומק הענין של
20 "שמע".
21 להחסיד הרב ר' הלל היה חוש בציור, ותיאר
22 לעצמו אלפי יהודים עומדים בשדה בכיפות
23 וטליתים-קטנים, עד שראה את המחזה במוחש,
24 והחליט לנסוע אליהם.
25 בשנת תרנ"ד, כשהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה
26 במושבות, ראה זאת בעצמו, הרבה יהודים עובדים
27 בשדותיהם, וכשמגיעה שעת תפילת מנחה, לובשים
28 בגדיהם העליונים ומתפללים מנחה בציבור.
29 כשהחסיד הרב דוב זאב סיפר סיפור זה, הוסיף
30 בתיאור הפרטים של המחזה, והדבר פעל רושם גדול
31 על השומעים.
32 ו. דובר אתמול בענין ה'רתימה'. ומעשה שהיה
33 כך היה: היה זה בחנוכה תרנ"ב. בערל, אביו של ר'
34 מענדל קנטור, הגיע וכנס ל'יחידות' אל הוד כ"ק
35 אאמו"ר הרה"ק. שהה אז בלויבאוויטש החסיד ר'
36 אבא פרסון שהתאכסן בבית כבוד אמי זקנתי
37 הרבנית, וכן החסיד ר' מאניס מאניסזאן שהתאכסן
38 בביתנו. כן היה החסיד הרב יעקב מרדכי בעזפאלאו
39 מפולטובה, ומה'יושבים' הקבועים בלויבאוויטש היו
40 החסידים ר' הענדל ור' אבא מצאשניק, שהיו קוראים
41 להם 'שפרה ופועה', על שם שמייפים את הוולד
42 וכו'²⁰.

יום א' דחג הפסח בסעודה, תש"ד

(22) להעיר מרד"ה זה היום, תרצ"ד (נדפס בסה"מ - קונטרסים).

(23) ראה ס' הקונטרסים כרך ב' (ת, ב).

(19) ישעיה מ, כו.

(20) ראה סוטה יא, ב.

(21) בראשית כח, יב.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ס"ז – הצעיר השתקן

- 1 חג הפסח שאותו בילה ברוך, אביו של מייסדה העתידי של חב"ד, בבית ר' אליעזר ראובן
- 2 הנפח מדוברומיסל, הגיע לקיצו. שני חתניו המבוגרים של הנפח חזרו לשיבותיהם, בהן השמיעו
- 3 את שיעוריהם.
- 4 גם שמואל נחום, בנו של הנפח, עזב את ביתו. מגמת פניו הייתה הפעם ללמוד בישיבה
- 5 שבויטעבסק, בה השמיע את שיעוריו רבי יוסף יצחק, גיסו של ברוך.
- 6 ברוך, היה יכול לנצל הזדמנות זו ולשלוח - על ידי שמואל נחום - מכתב לגיסו, אך התוצאה
- 7 משליחת מכתב זה תהיה שגיסו ועל ידו גם אחותו, יודע להם היכן הוא נמצא פיזית, ומה מצבו
- 8 הרוחני, ואת זה לא רצה ברוך שהם ידעו.
- 9 ברוך לא מצא עדיין את דרכו בחיים, אותה חיפש. מסכת נדודיו טרם הושלמה.
- 10 בינתיים הוא נשאר בדוברומיסל. הוא היה מעוניין להמשיך לשמוע את סיפוריו של ר' יצחק
- 11 שאול, חתנו השלישי של הנפח, על החסידות בכלל ועל הבעל-שם-טוב בפרט.
- 12 הייתה לו לברוך תחושה כי ר' יצחק שאול פותח עבורו פתח לעולם חדש. עד עתה היו
- 13 ידיעותיו של ברוך על הדרך החדשה, דרך החסידות, מועטות ביותר, וכאן היה לפניו מעיין נובע
- 14 - ר' יצחק שאול.
- 15 ידיעותיו של ר' יצחק שאול, אודות הבעל-שם-טוב והנוהים אחריו, כמו המעשיות שהיה לו
- 16 לספר לא תמו אף פעם.
- 17 ברוך סבר כי לאחר החג יוכל לבלות עם ר' יצחק שאול כבימי החג ולטייל בעקבותיו -
- 18 חדר אחר חדר - בארמונות הפז של החסידות. ברם, ר' יצחק שאול היה עתה עסוק בנפחייה.
- 19 חותנו יצא לערוך מסע בין הגויים אשר בכפרי הסביבה, ור' יצחק שאול הוצרך לנהל את
- 20 העבודה בנפחייה - ועבודה הייתה ב"ה לרוב - כי מאז המציא את המחרשה המשוכללת היה
- 21 מוצף, בהזמנות רבות לייצורה.
- 22 נוסף לכך היה חתנו של הנפח - ר' יצחק שאול - עסוק עתה בתיכנון סוג חדש של מכשיר
- 23 אשר שיפר את דילול האדמה החרושה. הוא אף הספיק לערוך ניסיונות למכונה זו בשדות של
- 24 כמה גויים, והללו נהנו מזה.
- 25 לכן ניצל ברוך את הימים הללו בהם היה ר' יצחק שאול טרוד בנפחייה כדי להתבונן
- 26 ולהתעמק בכל אשר למד עד עתה בנושא החסידות, ולנסות להגיע בעצמו למסקנה באשר
- 27 למשמעותה של תורת החסידות. בערבים, בהם היה ר' יצחק שאול פנוי מהעבודה וכרגיל היה
- 28 עוסק בתורה, הזדמן לו לברוך לשוחח איתו בדברי תורה ואגב כך לבקשו הסברים או סיפורים
- 29 שמהם אפשר להסיק מסקנות ולהפיק לקחים.
- 30 - אז סיפר לו ר' יצחק שאול סיפור - אודות ברוך אחר - וכפי שנקרא ר' ברוך וויאזנער.
- 31 סיפור מעשה זה השאיר רושם רב על ברוך שלנו.

- 1 ר' ברוך מוויאזין היה בנו של יהודי בשם ר' יוסף, אשר מוצאו היה מהעיירה איליא שליד
- 2 ווילנא. עוד מילדותו התפרסם ברוך זה בלמדנותו.
- 3 כאשר הגיע לגיל המצוות, הוליכו אביו לסלוצק לישיבה המקומית אשר בראשה עמד ר'
- 4 אלחנן מזלקובה, ואשר נודעה כמקום תורה. ר' אלחנן היה תלמידו של הגאון רבי שכנא מלובלין.
- 5 כאשר בחן ר' אלחנן את ברוך הצעיר התפעל מאוד מבקיאותו וחריפותו, וקבלו מיד לישיבה,
- 6 אשר בה היה הוא הצעיר ביותר.
- 7 האב ר' יוסף, הביא עימו מהבית שק אשר הכיל כמות מסויימת של לחם יבש וגבינה יבשה,
- 8 ונתן אותה לברוך בנו, כדי שיהיה לו בָמָה להחיות את נפשו, עד שיסדרו אותו בישיבה יחד עם
- 9 שאר התלמידים.
- 10 כפי שהיה נהוג אז, הייתה אחזקתם של תלמידי הישיבה על חשבון הקהילה או מידיהם של
- 11 בעלי-בתים פרטיים. ברם, ברוך לא רצה ליהנות ממתנת בשר-ודם והחליט להשתכר את פת לחמו,
- 12 מיגיע כפיו. לפיכך, כאשר אָזַל המזון שהשאיר לו אביו, היה יוצא מזמן לזמן ליער הסמוך,
- 13 חוטב עצים ומביאם בעצמו על כתפיו העירה, כדי למוכרם, ומכך היה ניזון.
- 14 אגב כך, הוא גילה את מידותיו הנאצלות. מעולם לא אמר לקונה כמה הוא דורש עבור
- 15 סחורתו, והוא קיבל כל סכום שניתן לו. מעניים סרב לקחת בכלל כסף. וכאשר נודע לו על
- 16 משפחה ענייה שאין לה עצים להסקת התנור לחימום או לבישול לכבוד שבת, היה מביא חבילת
- 17 עצים ומניחה ליד פתח ביתם ונעלם.
- 18 בסיימו את "מלאכתו" היה ממחר מיד לישיבה ויושב ללמוד בהתמדה גדולה.
- 19 שלא כבחורי ישיבה אחרים, לא התחבר ברוך עם איש. ובכלל מיעט מאוד לדבר, ולכן קראו
- 20 לו: "השתקן".
- 21 למקום לינה כשאר הבחורים, לא היה ברוך זקוק, הוא היה ישן בבית-המדרש.
- 22 שנתיים ימים שהה ברוך בישיבה בסלוצק, ולאחר מכן חזר לאיליא עם מטען רב של ידיעת
- 23 התורה.
- 24 במשך הזמן עשה אף נדר, שייחנה אך ורק ממעשה ידיו, ואפילו בהיותו סמוך לשולחן אביו
- 25 לא הסכים לאכול בחינם.
- 26 אך ברוך רצה לקיים את עצת חכמינו ז"ל "והוי גולה למקום תורה", ולמרות שהיו בה
- 27 למדנים גדולים שעסקו בתורה בשקידה וחידושי התורה שהשמיעו באוזניו ערבו לו מאד, עזב
- 28 ברוך את איליא וכונן את צעדיו לעיר ווילנא, אשר היה לה שם של מקום תורה.
- 29 למרות המרחק הקצר שבין איליא לוויילנא ארכה הדרך לברוך מספר שבועות. לא זו בלבד
- 30 שהיה נאלץ ללכת רגלי, אלא שאף היה חייב להתעכב במקומות שונים בדרך על מנת להשתכר
- 31 מספיק עבור פת לחמו ושאר הצטרכויותיו.
- 32 ווילנא עשתה על ברוך רושם רב בלמדנות שבה ובעבודת הבורא שבה. למרות זאת לא שהה
- 33 בה אלא שלושה חדשים בלבד. סיבת הדבר הייתה, כיוון ששם היה קשה לו להרוויח את לחמו.
- 34 ברוך רצה לא רק ליהנות אך ורק מיגיע כפיו, אלא רצה גם לא לקפח את פרנסתו של אף

- 1 אחד, והיה זה קשה מאוד, כי לכל מלאכה אשר ניגש, נדמה היה לו שהוא מקפח פרנסתו של
- 2 משהו, שיכל לעסוק במלאכה זו.
- 3 לכן, הגיע למסקנה כי בעיירה קטנה יקל עליו להרוויח את לחמו. ובתחילה הלך לעיר
- 4 טראקי. אך הרכב אוכלוסייתה של עיירה זו היה מאנשים פשוטים. לא היה זה לחלוטין מקום
- 5 תורה.
- 6 החל, אפוא, ברוך לנדוד מעיירה לעיירה עד אשר הגיע לעיירה וויאזין, שם חי ופעל הגאון
- 7 רבי שאול, אשר הצטיין כמרבין תורה וניהל ישיבה, אשר בזמנו נודעה לתהילה.
- 8 ליד וויאזין התגוררה אלמנה שהחזיקה מחלבה, והייתה זקוקה לעזור, שיביא את החלב
- 9 ומוצרי לויאזין. ברוך השכיר את עצמו, אפוא, לעבודה זו.
- 10 תפקידו התבטא בהבאת התוצרת החלבית לוויאזין פעמיים בשבוע וחלוקתה בין לקוחות
- 11 האלמנה, ורכישת מצרכים שונים והבאתם לאלמנה עבור החנות שניהלה בנוסף למחלבה.
- 12 פרנסתו של ברוך הייתה ברווח. הוא יכול היה לחסוך מעט כסף אפילו לאחר שחילק מעשר
- 13 מרווחיו לצדקה.
- 14 חדשים שהה ברוך בישיבתו של רבי שאול ולמד בה בשקידה רבה. הוא היה שבע רצון הן
- 15 מראש הישיבה, ממנו למד הרבה, והן מהתלמידים. במיוחד נהנה ברוך מהשפעתם הרוחנית של
- 16 שני תלמידים, האחד מבריסק והשני מפינסק.
- 17 השפעה גדולה יותר על ברוך הייתה לזקן ר' ליפא וולף, שהתאכסן באחד מבתי המדרש
- 18 שבעיר. ברוך אשר בתחילה היה לן בבית מדרש אחר, עבר ללון בבית מדרש זה, כדי להיות
- 19 קרוב יותר לר' ליפא וולף וללמוד ממנו את מידותיו, ובמיוחד את הסיגופים שקיבל על עצמו
- 20 הזקן ואת תפילותיו אשר היה אומרם בהשתפכות נפש גדולה ובבכי מר.
- 21 אין ספק שברוך היה ממשיך להישאר בוויאזין, שבה הרגיש נוח, אלא שבאמצע החורף
- 22 התרחש מאורע שמירר את חיו.
- 23 ביום חורף קר. הביא ברוך לוויאזין את תוצרת החלב של האלמנה, ולקח שם סחורה בחזרתו
- 24 עבור חנותה. כאשר הגיע לבית האלמנה בכפר בו התגוררה הייתה כבר שעת ערב מאוחרת, והוא
- 25 עייף וחדור צינה.
- 26 לאחר מנוחה והתחממות, התפלל ברוך מעריב, ואז הגישה לו האלמנה ארוחת ערב.
- 27 ברוך כבר היה מוכן לחזור לוויאזין ולהעביר את הלילה בלימוד, ואז פונה אליו האלמנה
- 28 ואומרת לו כך:
- 29 "כבר כל-כך מאוחר, ובחורף מאוד קר, טוב יותר שתישאר ללון כאן, ותחזור לעיר בבוקר",
- 30 וברוך ניאות להצעתה.
- 31 האלמנה הכינה עבורו מצע לשינה, ולאחר מכן הוא קרא קריאת שמע בכוונה רבה, ושכב
- 32 לישון.
- 33 אך ברוך לא יכול היה להירדם, כנגד רצונו ולחרדתו הגדולה החלו לחדור לראשו מחשבות
- 34 לא טהורות. הוא החל לפתע להרגיש - דבר שקודם אף פעם לא ידע מכך - הרהור עבירה.

1 הדבר הפיל עליו אימה ופחד, ומיד התרומם ממשכבו ופרץ החוצה והחל להתגלגל לבוש
2 למחצה על גבי השלג, כחלק מהסיגופים שקיבל על עצמו באותו רגע לכפרה על הרהורי החטא
3 שעלו במוחו.

4 קופא כולו נכנס לבית, התלבש במהירות והלך מיד לדרכו העירה.

5 היה זה לאחר חצות הלילה כאשר הגיע לבית המדרש, בו היה לן דרך קבע. ובמקום לשכב
6 לישון, החל לומר תהלים בלילה ותחנונים. כאב ליבו היה עז על שהתפתה לדברי האלמנה וללון
7 יחד איתה תחת קורת גג אחת, ובכך להיכנס לחשש של יחוד, דבר שהביאו להרהור עבירה.

8 הוא החליט בנפשו לחדול מיד לבוא לבית האלמנה ולעבוד בשבילה. תחילה אף חשק
9 להתוודות לפני ר' ליפא וולף הזקן, אך לא אזור עוז בנפשו מרוב בושה.

10 ברוך היה צריך לחפש עתה מקור חדש לפרנסה, ואכן מצא זאת מיד.

אגרות קודש

ב"ה. כ"ו תשרי תרפ"ט

לכבוד הרה"ג האדיר, חו"ב, סוע"ה, נזר
התפארת כש"ת מוהר"ר **סילור** שליט"א
נשיא הכבוד לאגוה"ר דאה"ב וקנדה

1 שלום וברכה!

2 שמע תקף וגודל פעולותיו הטובות עבור כלל ישראל
3 בכל ארצות פזוריו, אשר עשה כבוד גדולתו, ראש ונשיא
4 ליראי ד' באה"ב, נשיא הכבוד לאגודת הרבנים באמריקה
5 ובקנדה, מגיעה גם אל היהדות הרוסית, אשר רבות עשה
6 ג"כ עבורה, הרבה להיטיב בפעלו האמיתי הנמרץ. כ"ג
7 בעמדו על משמרתו הגבוהה לצור תעודה ול[נ]מוד תוה"ק,
8 שובב נתיבות עולם והקים הריסות דור. היהדות הרוסית
9 יודעת להעריך נכונה את פעלו הטוב ולהזכירו לדור ודור.
10 גם כעת בעונתה משועת היא אל כ"ג להיות לה לעזר
11 ולהושיט לה ידו העוזרת.

12 ולמרות דעתנו את סבל המעמסה הגדולה - העבודה
13 הצבורית הגדולה אשר על שכמו, הנני מרשה לי בשם ועד
14 הרבנים דרוסיה, לפנות אל כ"ג בדעתנו כי יקרה עליו מאד
15 תשועת ישראל שלשת מיליונים יהודים שברוסיה הנתונים
16 בצרה. וגם מפי ידידנו הרה"ג מוהר"א טייטלבוים שי'
17 למדנו כי כ"ג מתענין מעומק הלב במצב היהדות הרוסית
18 ולא ימנע עזרתו ממנה.

19 מטר העני[נ]ים הסוחף, אשר נתך על היהדות הרוסית,
20 על מיליוני אחינו במדינות ס.ס.ס. שבר וירוצץ את גופם
21 ונפשם. זו אחר זו הלכו מכותי' ויאכלו את כחות חיותה;

22 המלחמה העולמית אשר הגלתה מקניהם מאות אלפי
23 יהודים ותזרם לכל רוח בכל מרחבי רוסיה הפנימית,
24 מלחמת אזרחים, אשר לא נתנה להם תקומה וחייהם היו
25 להם מנגד, ובכל רוסיה הדרומית - גזירות הפוגרומים,
26 אשר מן הגזירות ת"ח-ת"ט לא היו כמוהם: מאות אלף
27 שחוטים, אין מספר לשדודי רכושם, במוקד השרפות עלה
28 כל עמלם ויגיעם. כארבע שנים לא פסקו השוד וההרג
29 להכרית מימנים ומשמאלם ביהודי אוקריינא. המשטר
30 החדש הקומוניסטי החרב את מעמד המסחר אשר ממנו
31 ואצלו התפרנס רוב יהודי רוסיה. ובזה נהרסו ונעקרו כל
32 הערכים האקונומיים של היהדות הרוסית, וברובה היא
33 כיום הזה תלו' באויר, בענ[נ]י גדול.

34 גם בנפשם נגע הדבר: התחילו רדיפות נגד הדת,
35 הגבלות אכזריות של הוראת הדת, ואחרונה - לא פחותה
36 - פעולות רשע של היעווסקקים, זדים מרשיעי ברית, אשר
37 עד חרמה ירדפו את כל המנסה לעלות בפרצת הדת
38 ולקומם הריסותי'. וכל עיקר מטרת קיומה של
39 היעווסקצ'י - רק לעקר דת ישראל ולתפ[נ]ש את
40 בני-הנעורים ברשת הקומוניסמוס והכפירה הכי קיצונית,
41 לעשותם לשונאי היהדות.

42 כחותי' החמריים של היהדות הרוסית אפסו, ואין
43 החבושה הזאת יכולה להתיר עצמה מבית האסורים בלי
44 עזרה מחוץ. אמנם בהתאחדות הכחות הפנימיים של
45 היהדות הרוסית עם עזרת אחיהם מחו"ל - תגיע רפואת
46 בת-עמנו ברוסיה.

47 שועת 3 מילונים יהודי רוסיה עולה אל אחינו

עוד זאת עשה הועד הרבני: עפ"י האינציאטיבה של
י"ר הועד הרבני דרוסיא נוסד באירופה ועד-עזרה
לרוסיא חשאי, אשר בו משתתפים מאירופה המזרחית:
הגאון ר' חיים עוזר גרודזענסקי, הגאון הקדוש ר' ישראל
מאיר בעל ה"חפץ חיים", הרבנים מריגה, מקובנה,
מקליש ומבריסק; ומאירופה המערבית: הרב דר. מ.
הילדסהיימר, הרב דר. שפיצר, והפרופ. כאווקין ועוד. כן
צריך להתכוון גם ועד לעזרת יהודי רוסיא באמיריקה,
אשר ראשית בקשתנו על כ"ג להכנס אל הועד הזה.

והנה בשם 3 מיליונים יהודים, בשם אלפי תינוקות
של בית רבן, בשם אבותיהם ואמותיהם, בשם הועד הרבני
דרוסיא והועד הרבני דאירופה - בקשתנו מאת רומעכ"ת
נשיא אגודה"ר דאה"ב מיטב מנהיגי של היהדות
האמיריקאית, להשיח צער האומה לכל היהדות
באמיריקה בתפוצותי ולעורר לבה לבא לעזרת ישראל,
להושיט לה יד-ישע, שהיהדות האמיריקאית תעזור
ל-20,000 בני-עניים ללמוד תורה. עם העזרה הזאת יושעו
לא רק 20,000 ילדים כ"א כהנה וכהנה: בהוסד חדרים
עבור ילדים אלה - גם ההורים הנמרצות, אשר בעצמם
לא יוכלו להספיק למוד בניהם, שולחים את ילדיהם
לחדרים הנוסדים.

למודו של ילד עולה ברוסיא 6 רובל לחדש, כפי
שהורנו נסיון של שנים רבות. א"כ עולה למודם של
20,000 ילדים לסך 1200,000 רובל, שהם \$600,000. יהודי
רוסיא מוכנים להספיק את מחצית ההוצאה מכוחותיהם
הם, במאכל מלבושים ודירה לצרכי החנוך, - אם תנתן
המחצית השני מחו"ל, כי כסף אין להם כלל. בקשתם
שהדשוינת יתן מחצית הסכום של למודם של 8700 ילדים,
שתעלה לסך \$130,500 וגם את תקציב מוסדות התורה
הנשארים, שעולה לסך \$94,500.

איום להעלות על הדעת ולבטא בשפתים את המצב
הרוחני והמשבר הנורא, אשר עובר על ראשי היהדות
הרוסית. היעווסקצי מתגברת לחת[ון] בכל עז
והתאמצות להדיח כלה את הדור הצעיר מתורת ד'
ולאבדו מישאל, ובאזיה אמצעים היא עורכת מלחמה
מול שומרי התורה למען כבש את בני-הנעורים. והשלטון
המדיני נותן לה את כל צרכי ומאוי, ואמצעים כספיים
לא יחסרו לה. מבלי לדבר על הרדיפות והנגישות, אשר
מגיעות ליהדות הנאמנה בעטי של היעווסקצי, הרי היא
פותחת שורות של בתי-ספר יהודיים, מוסדות קבוצות
"פיונרים" המאחדות את כל בני-הנעורים מבני 3 עד 15,
מאגדת את בני-הנעורים ל"קאמיונ" (חבר נער קמוניסטי).
כל כלי זין הנחוצים לה - נכונים לה. למולה עומדת
היהדות הנאמנה, אשר העוני גבר בה, באופן מבהיל, ואין

באמיריקה ובאירופה לבקש עזרתם, אשר בלעדה יורדים
הם חיים שחת, הם ובניהם.

אמנם הועד הרבני של רוסיא, העומד בראש עבודת
הרבצת התורה ברוסיא ואשר בעזרת היהדות
האמיריקאית פעל הרבה להטבת מצב אחינו ברוסיא,
העמידה בתמיכה האמיריקאית 4000 ילדים ומאות רבות
של בני-ישיבות, הקים גם נוער יהודי הדוגל בדגל הדת
ומחבב כל קדשי -קדומינו, העיר גם רוח חדשה של פעולה
ותחי' בחיים הדתיים ברוסיא.

יהודי רוסיא - חסרי אונים מחמת רבוי הצרות
והגזירות הבלתי פוסקות משנת 1917 ועד עתה - יודעים
להעריך את פעולת יד העזרה הזאת, אשר הושיטו לו
אחיו, לא רק להחיות גופו המעונה, אלא גם נפשו הנכאה
מעמלה - נפש ישראל סבא, המשתוקקת אל קדשי.
וחביבה עלי' עזרה זו המעידה כי לא רק רגש רחמנות, כי
אם אחוה ואהבה רבה דורשים אחינו אל בית ישראל אשר
בארץ רוסיא ויודעים להוקיר גם את צרכי נפשו ורוחו,
לשמרם ולנצחם לבלי יבלע להם בהמון התלאה.

הפעולות אשר נעשו ע"י עזרת אמיריקה בשנה הזאת
עוד רבות הן, אבל זקוקות לעזרה וטפול רב ויד דואגת
הרבה שלא יפולו ח"ו ולא ינטו ח"ו לנפול. והלב דוי לאמר
את האמות המרה, שכללות מצב אחינו ברוסיא, לצער כל
הדואגים לשלומה, לא רק שלא הוטב השנה הזאת אלא
שירד עשר מעלות מפני הרדיפות האקונומיות הזעומות,
שאכלו את שארית ממנום ורכושם של ישראל, וע"י כן
נתמעטה היכולת לעשות בעצמם בכוחותיהם המקומיים
לבדם להפצת התורה ולחנוך בני-הנעורים.

כעת הועד הרבני עומד לפני שאלה, המתחננת על
פתרונה, שאלה, אשר הרבה מעתידותינו תלויות בה, אשר
נפשות דורות הבאים, וכל דור הנעורים של היום תלויים
בו - שאלת החנוך הדתי בשנה זו.

20,000 ילדים בני-עניים נמצאים כעת ברוסיא, אשר
הם בני-עניים שמהם תצא תורה והוריהם
מחסרי-אפשרות לתת להם צורך למודם. 20,000 ילדים,
אשר אם לא ינתן להם למודם ונמסרו לבתי-ספר
הקומוניסטים, ואבדו בשאול החנוך הקומוניסטי. - על
העזרה לילדים האלה רועד ומבקש הועד הרבני את אחיו
בחו"ל.

לתכלית הזאת, הגיש הועד הרבני את תקציבו אל
הנהלת הדשוינט ובקש עזרתו, בסכום של 454,000 רובל,
שהם בערך 225,000 דולר. מהם \$94,500 - לתמיכת
הישיבות ושאר מוסדות החנוך הדתי, כמגידים
שעורי-ערב וכדומה, ו\$130,500 - לתמיכת 8700 ילדים.

קול קריאתם: הושיעו, חושו לעזרת ישראל, להציל ענין קר
ויסוד חיינו ברוסיה, טהרת המשפחה, כל זמן שעוד הדור
הישן לא נשמד חלילה כן[לו], ועוד לא נשכחה מצוה זו
מישראל. נא אל תתנו לפשות בבית ישראל נגע, אשר אוכל
מנפש ועד בשר, כי יתפלץ הלב לשמוע ע"ד הריסת טהרת
המשפחה, אחד מיסודי וענין קרי שמירת תורתנו הק'. כי
נשמות המקואות בכמה ערים אפילו המרובות באוכלוסין,
אבל מחמת עניים אין לאל ידי העדה היהודית לתקן או
לבנות המקוה. ומה שאין הפה יכול לדבר - שמענו, כי רבו
הערים שאין בהם מקוה טהרה כלל, כי נסגרה, עומדת
ליסגר, או קרובה ליהרס. הרבה סבות גרמו להרוס הזה:

1. ישנן ערים, אשר בהן הישוב היהודי נוצר בעת
המלחמה העולמית, או בשנים הסמוכות לה מאחרי ע"י
זרם הפליטים, אשר עזבו עיריותיהם מחמת המלחמה או
מאימת המציק. בערים אלו אין מקוה כלל, למרות
שהישוב היהודי בהן - גדול ומרובה באוכלוסין.

2. בהרבה ערים המקוה בלתה מחמת זקן ונהרסה
בר[ו]ב הימים. וכאן אנו נפגשים עם הסבה הענין קרית של
הרוס מצב המקואות, אשר היא מכריחה אותנו לפנות אל
אחינו ולבקש עזרתם, הסבה הזאת הוא הענין קר המבהיל
והדלדול ההולך ואוכל בשר יהודי רוסיה. אשר לא כאן
לבאר את הגורם או את הגורמים שהביאו לכך את המצב
האקונומי. זוהי הסבה המונעת בפני תקון המקואות,
ומזיקה אותנו לעזרה מן החוץ.

3. ישנן ערים, אשר המקוה נהרסה בעקב הפרעות,
אשר נלוו אליהן גם שרפות-אש, באותן השנים אשר פשטו
בארץ גדודי הפורעים בשמותיהם השונים, עלו הרבה
עירות ישראל במוקד ונשרפו עד היסוד. ומאז ועד עתה יד
הענין קר הזעום סותמת את הדרך לתקון המקואות
הנהרסות האלה.

4. גם שרפות מקריות היו בהרבה עירות, כאשר הן
מצויות לר[ו]ב ברוסיה, אשר שם ההגנה נגד השרפות עדין
אינה מפ[ו]נתחת כלל. וכמעט בכל שנה ושנה תפול דליקה
בעירה. ולא אחת ושתיים קרה כי אכלה האש את בנין
המקוה. והקהלה המקומית דלה מלהושיע בכוחותיה היא.

5. בעת האחרונה נתוספה מכה כללית אחת - נכלי
היעווסקצ'י. היא חותרת בכל עז ע"י אופנים שונים
שהשלטון המקומי יסג[ו]ר את בית הטבילה, ולמטרה זו
מזומנות לה אמתלאות שונות. המקוה נמצאת באמצע
העיר וצריכים להרחיקה, או שהמקוה-מוסד דתי, נמצאת
בבית המרחץ - מוסד צבורי, מה שאפשר לאסור עפ"י חק
הפרדת הדת מהשלטון. היעווסקקים משתמשים בזה
להוציא איסור על המקואות בכל מקום, אף שהמרחץ עם
המקוה הי' שייך לקהלה הדתית לפנים.

1 לתאר דכדוכה ושברונה. היא נגועה ודוה, חסרת-אמצעים
2 להושיע את בני ובנותי שבידי היעווסקצ'י.

3 כי עד מתי זה יספיק כחם ואונם של המרודים האלה,
4 לעמ[ו]ד במערכי המלחמה לבדם, מבלי עזרת אחיהם
5 כראוי נגד כח כביר ועשיר כיעווסקצ'י השוררת, אשר
6 אפילו אלמלי הם עשירים ואנו עשירים, עדיין ידה על
7 העליונה בעקב הרדיפות והנגישות, אשר היא יכולה לגרום
8 ליהודים שומרי-תורה וגורמת בכל יום ויום - אוי ואבוי
9 ליהודים שומרי-תורה, כשהם עומדים בקשרי מלחמה בלי
10 אמצעי המלחמה הדרושים. בכל שנה הולך הפרץ הלך
11 וגדול.

12 האם נשלה את נפשנו ונרמה את דעתנו ועיינינו, לבלי
13 לראות שמשך 10 השנים שעברו, מיום שהתחילה
14 הממשלה הקומוניסטית, - גדלו ברוסיה דורות ילדים
15 שונאים לתורתנו, זרים לה בוזי-קדש, הלא כל מי שנתפש
16 ברשת תעמולתם, כל מי שרעל תעמולתם נגע בו - מסכן
17 הוא, אשר קשה להצילו, וכמעט אין תקוה ר"ל. הלא
18 אפשר לעשות דבר מה לשם הצלת חלק הנעורים של 3
19 מיליונים יהודי רוסיה, רק כל זמן שעוד נמצאים כאלה,
20 אשר עוד לא נתארכו בארסה של התעמולה היעווסקקיס
21 וזה רק בשנים הקרובות המעטות. ועד מתי דם היהדות
22 הרוסית מח עצמותי ונפש בני ועוללי יהיו מרמס לרגלי
23 הזדים, וטרם נבא לעזרה?

24 הנה השנה הזאת גבר נוסף על כל התלאות המשבר
25 האקונומי, מפני הרפרסיות והנגישות האקונומיות, וירדו
26 כמה וכמה אלפים יהודים ממצבם והורע הרבה, כי נסגרו
27 כל החנויות ובעלי-המלאכה אינם משתכרים באין סחורה
28 ובאין מלאכה, רק נטל המסים הולך ומתרבה. במצב כזה
29 גם עניני הפצת התורה סובלים, כי ההכנסה המקומית
30 הולכת ומתמעטת.

31 רואים אנו בעיינינו שעוד מעט וכל הנעורים העבריים,
32 יעלו ח"ו שרפה למלך היעווסקצ'י, וע"כ מבקשים אנו
33 ע"י רומעכת"ר את היהדות האמיריקאית לתת לבה, בעוד
34 שהיא מצויה לעז[ו]ר ומצויה למי לעז[ו]ר. שו[ו] לחים אנו אל
35 רומעכת"ר את הבקשה הזאת:

36 לבקש מאת הנהלת הדשוינט אשור התקציב של
37 \$225,000 (\$130,500 [ועוד] \$94,500).

38 ישועה גדולה יצמיח כתה"ר ליהדות רוסיה, כי יעלה
39 בפרצות ויקים ע"י פעולתו זאת עוד אלפי ילדים, תשב"ר
40 ברוסיה, להאיר את חשכת הארץ. תכתב זאת לדור אחרון
41 זכר עולם.

42 ועוד אחת שאלנו מאת כ"ג ומבקשים בשם עשרות
43 אלפים יהודים, השרוים בצר ובמצוק ברוסיה לשמוע את

- 1 6. במושבות מבהיל המצב באין שם מקואות, כי
- 2 מראשית בנין המושבות בקרים, לדאבון לבב לא דאגו
- 3 כראוי להזמין להם גם מקואות. למשל התחנה
- 4 "ערשטמייסק" עם 10 מושבות סביבותי
- 5 ו"לענינסקי-פאנד" - מחנ[סרות מקוה, והכל צועקים
- 6 לעזרה ואינם נענים. אשר ענין זה מבהיל, שנבנו לכתחילה
- 7 מושבות ישראל בלי המוסד המוכרח לישוב היהודי.
- 8 למרות המצב החמרי, אשר ברע הוא, הרי מסירות
- 9 נפשם של יהודי רוסיה למופת נצבת. כמה גדולה
- 10 התמסרותם, שהם נותנים בכל מקום ובכל עת סכומים
- 11 הגונים, למעלה מיכלתם הרבה בכל עיר ועירה, למען
- 12 החזקת המקוה, תקונה או בנינה מחדש. אבל אין נתינתם
- 13 מספקת מחמת עניים.
- 14 מספר המקואות הכללי, הזקוקות לעזרה במדה שונה
- 15 ובאופנים שונים - רב מאד; די לאמר שבפלך אחד:
- 16 וואהלין ופודוליי בלבד צריכות עזרה יותר ממאה
- 17 מקואות, והתקציב הזה כולל רק את הכי הכרחיות, אשר
- 18 דחוקה השעה מאד לעזרתן.
- 19 והנה כבר לא פעם ולא שנים צעקו יהודי רוסיה, בכו
- 20 והתחננו נשברי-לב לפני הדשוינט שיעז[ו] גם עזרה
- 21 לטהרת המשפחה, ולא יעבור על ענין רס-ערך, הקובע
- 22 דורי-דורות של עתידנו, בשתיקה, - אבל לא נענו.
- 23 השנה פנינו אל הנהלת הדשוינט, לבקש בשם הועד
- 24 הרבני דרוסיה תמיכה בערך 75,000 רובל רוסיה, שהם
- 25 37500 דולר, אשר זוהי תמיכה הכרחית לתקציב של
- 26 150,000 רובל, אשר העריך הועד הרבני למקואות לשנה
- 27 זו, וחצי הסכום מקוים להשיג מאנשי המקום, ברוסיה
- 28 גופא על אתר, והחצי מתבקש מאמיריקה.
- 29 והנה פונים אנו ומבקשים ומתחננים על נפש היהדות
- 30 וטהרת נשמתם וגוה. אליכם אחים נקרא, אל תשקוטו
- 31 ואל תנחו, עד אשר תפעלו לקיים בקשתנו, אשר
- 32 דורי-דורות יברככם, כי נפשות אתם עושים בזה, להציל
- 33 אומתנו הקדושה מחלאת טומאות חמורות. אנא הפנו
- 34 לבבכם לתפקיד הקדוש הזה, תמיכת המקואות. דונו עליו,
- 35 שימוהו על סדר עבודתכם, תנו לבכם לדבר, ודי' יהי
- 36 בעזרכם ובעזרנו להצליח חפצי שמים בידכם ולכוון
- 37 מעשיכם.
- 38 אנא לקבל על שכם את עול עבודת הקדש הזאת ודי'
- 39 יעזרנו באשר תעשו.
- 40 מקוים אנו שרומעכת"ר לא יחשך עמל ולא ימנע יגיע,
- 41 עד אשר יבצע את מחשבתו הטובה הרמה והקדושה
- 42 להיותו ברכת עולם.
- 43 ויזכה בישועת ישראל נחמתם ושמחתם כימות
- 44 ענו[תם] נושעים בדי' תשועת עולמים, כעתירת מכבדו
- 45 ומוקירו
- 46 **יוסף יצחק שניאורסאהן**
- אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרות קודש

ב"ה, י"ד מנ"א תשכ"ד

ברוקלין.

ברכה ושלוש!

מאשר הנני קבלת מכתבי עם הפ"נ שיקראו בעת רצון על הציון הקי' של כ"ק מו"ח אדמו"ר
זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, ויהי רצון שתבשר טוב בתוכנו וכן בתוכן מכתבי.

ובפרט אשר יצאנו כבר מימים הראשונים דחדש מנ"א ונכנסנו לימי הנחמה ומהם לחדש אלול
חדש הרחמים רחמי המרובים של יוצר האדם ומשיג עליו בעין פקיה ועין טובה וזן ומפרנס כל
צרכיו הן בגשם והן ברוח ובאור פני מלך (מה"מ) חיים, (וכל צרכי החיים) ועי"פ המבואר בזהר הקי'
עלמא עילאה כגוונא דעלמא תתאה, ואור פני האדם למטה ממשיך אור ברכה וישועה מעולם העליון.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

ב"ה, עש"ק ט' באב (נדחה), ה'תשכ"ד
ברוקלין, נ.י.

הרה"ח הו"ח אי"א נו"מ רב פעלים וכו' הרמ"פ שי' הכהן

שלום וברכה!

נעם לי להודיע, אשר ימים אלה מסיימים הם -

קבוצת הלומדים תורה ברבים - ובמקום תפלה - בביהכ"ס עדת יעקב - ה' עליהם יחיו -

מסכת ביצה וממשיכים בקודש - לימוד מסכת סוכה,

ומגלגלין כו' שיהי' הסיום ביום היאצ"ט הראשון של חותנו - יבלח"ט - הרה"ח הו"ח אי"א
נו"מ בעל מדות ועוסק במצות ובמיוחד בענייני ביהכ"ס וכו' מוה"ר דוד הלוי תנצב"ה,

והרי כל ענייני ביהכ"ס וביהמ"ד שייכות מיוחדת להם לחדש זה וכנבואת יחזקאל הכהן "כה
אמר אד' אלקים כי הרחקתים בגוים וכי הפיצותים בארצות - ואהי להם למקדש מעט (אלו בתכ"ס
ובמד"ר) בארצות אשר באו שם".

כי בעמדנו בימי זכרון לימים ההם בזמן הזה, חורבן בית מקדשנו, בית ראשון ובית שני,

הנה ע"פ הוראת חז"ל שהמעשה הוא העיקר, ומקרא מלא דבר הכתוב, את האלקים ירא ואת
מצותיו שמור **כי זה כל האדם**, מובן שכוונת זכרון זה הוא - שישפיע ויביא למעשה בפועל,

ולכל לראש - בתוכן זכרון זה, הוא ענין החורבן וסיבתו, שהם כמפורש בכ"מ בתנ"ך ובלשון
חז"ל: מפני חטאינו - גלינו מארצנו וכו' היד שנשתלחה במקדשך,

שמוזה המסקנא אשר "המלחמה", החלישות, והגירעון בהסיבה (חטאינו) - מחלישים וגורעים
את המשובב (גלינו מארצנו, היד שנשתלחה) ומקריבים את הגאולה, גאולה האמתית והשלימה על ידי
משיח צדקנו,

אשר כהוראת מורה הנבוכים (מאז בדורו - ועד בדורנו) ופסק דינו הברור - ב"ידו החזקה", המלך
המשיח הוא אך הוא מקבץ נדחי ישראל, ומקודם לזה ובתור הקדמה והכנה לזה, הרי נוסף על היותו
"הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו" - "יכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה", ולאחרי זה (ועל
הסדר) - "ילחם מלחמת ה'" וינצח, "כל האומות שסביביו", ו"יבנה מקדש במקומו ויקבץ נדחי ישראל".

ויהי רצון שכל אחד ואחת, "ילחם בהסיבה - בחטאינו" - ע"י קיום התומ"צ, לילך בה ולחזק
בדקה -

וע"פ ההבטחה אשר הבא לטהר מסייעין אותו - יצליח,

ועי"ז ימהר קץ גלותינו ויקרב ביאת משיח צדקנו וגאולתנו,

ונזכה לקיום היעוד אשר יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה.

בברכה כי בקרוב ממש נזכה לגאולה האמתית של כל בני"י ממדבר העמים הוא מדבר הגלות,
כי על כאו"א נאמר ואתן צאני צאן מרעיתי, כי לדי' הארץ ומלואה ולכן כולן ביתיות הן, ואפילו
הנמצאים בעשרות קרנים - ל' חוזק ועשירות - שטועה לומר כוחי ועוצם ידי עשה לי גוי' - סו"ס בל
ידח ממנו, ודל עשרות קרנים ואיכא צל סוכה, המלמדת את האדם ענוה ושפלות לבלתי רום לבבו
לומר ידיו עשו לנו, שזוכר נפלאותיו ונוראותיו, זוכר יצי"מ, וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות
- בגאולתנו הקרובה.

ובפ"ש כל המשתתפים בהלימוד שליט"א ובכבוד.

מערב

- ז. סרג
- חיל
- ט. שער עזרת נשים
- י. עזרת נשים
- יא. לשבת הגדולים
- יב. לשבת העצום
- יג. לשבת העצום
- יד. לשבת העצום
- טו. לשבת העצום
- טז. חשט עזרת נשים
- יז. שער הכניסה
- יח. שער ריקני
- יט. פספשים מעני צדי השער

- כ. לשבת פנחס המלש
- כא. לשבת בן אבטום, ובת עבילה
- כב. עזרת נשים
- כג. עזרת נשים
- כד. עזרת נשים
- כה. עזרת נשים
- כו. עזרת נשים
- כז. עזרת נשים
- כח. עזרת נשים
- כט. עזרת נשים
- ל. עזרת נשים

- לג. שער המים
- לד. שער המים
- לה. שער המים
- לו. שער המים
- לז. שער המים
- לח. שער המים
- לט. שער המים
- מ. שער המים
- מא. שער המים
- מב. שער המים
- מג. שער המים
- מד. שער המים

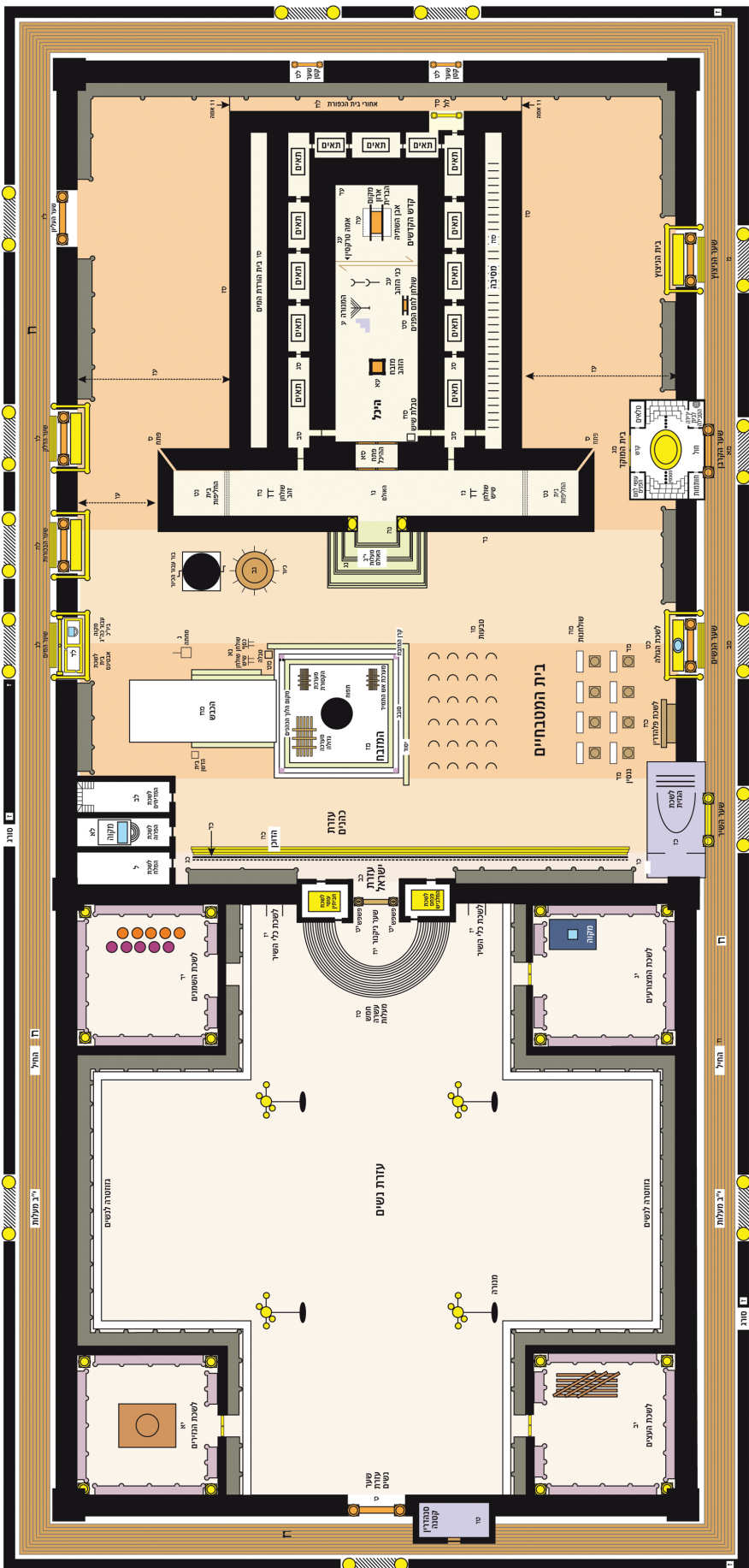
- מה. שולחנות
- מו. שולחנות
- מז. שולחנות
- מח. שולחנות
- מט. שולחנות
- נ. שולחנות
- נא. שולחנות
- נב. שולחנות
- נג. שולחנות
- נד. שולחנות
- נה. שולחנות

- זו. שולחנות
- זח. שולחנות
- זט. שולחנות
- זז. שולחנות
- זח. שולחנות
- זט. שולחנות
- זז. שולחנות
- זח. שולחנות
- זט. שולחנות
- זז. שולחנות
- זח. שולחנות

- טו. שולחנות
- טז. שולחנות
- טז. שולחנות
- טז. שולחנות
- טז. שולחנות
- טז. שולחנות
- טז. שולחנות
- טז. שולחנות
- טז. שולחנות
- טז. שולחנות
- טז. שולחנות

צפון

דרום

הר הבית

א. **חומת הר הבית** - חומת הר הבית הקיפה את הר הבית ששטחו 500 אמה על 500 אמה. כותלי החומה היו גבוהים מאד, חוץ מכותל המזרחי שגובהו 26 אמות בלבד. המרחק שבין חומת הר הבית לסורג שהיה מקיף את העזרה לא היה שווה בכל צדדיו, כמבואר במסכת מידות (פ"ב מ"א) שבין הסורג שבדרום העזרה לכותל דרומי של הר הבית היה המרחק הגדול ביותר, מרחק קטן ממנו היה בין הסורג לחומה שבצד מזרח, פחות מכך היה בין הסורג לחומה שבצד צפון, ופחות מכך בין הסורג לחומה שבצד מערב. 5 שערים היו לחומת הר הבית: שערי חולדה, שער שושן, שער טדי ושער קיפונוס [וכדלהלן]. כל השערים היו גבוהים 20 אמה, ורוחבם 10 אמות.

ב. **שערי חולדה** - שני שערים בדרום הר הבית נקראו שערי חולדה, על שם חולדה הנביאה שהיתה יושבת שם (תוס' י"ט מידות פ"א מ"ג).

ג. **שער שושן** - מקומו במזרח הר הבית, שבו היה יוצא הכהן לחר המשחה כדי לשרוף את הפרה האדומה, ועל השער היתה צורה של שושן הבירה לסמל מלכות פרס שהרשתה לבנות את בית המקדש.

ד. **לשכה לסנהדרין קטנה** - בפתח הר הבית היתה לשכה ששימשה את סנהדרין הקטנה של 23 דיינים.

ה. **שער טדי** - בצפון הר הבית, לא היה משמש לכניסה, אלא כהן שנטמא בבית המקדש יוצא החוצה דרכו, ועל שם שהיה יוצא בהצנע ובסוד נקרא בשם זה (ראה תוס' י"ט מידות שם ותפארת ישראל).

ו. **שער קיפונוס** - במערב הר הבית, היה נקרא קיפונוס שהוא גן בלשון יון, על שם גינת וורדים שהיתה על יד השער לכבוד צד זה שהוא כנגד כותל מערבי של העזרה (ראה תוס' י"ט מידות פ"א מ"ג ותפארת ישראל שם).

בית המקדש

ז. **סורג** - הסורג הינו מחיצה שיש בה נקבים, שהיתה עשויה מעצים דקים וארוכים שחיברו אותם אלו על אלו שתי וערב באלכסון, באופן שנוצרו נקבים בין העצים. ונקרא כן משום שהוא דומה למיטה שתחתיתה מסורגת בתכלים שתי וערב (רש"י יומא טז, ד"ה לפנים ממנו סורג). הסורג גבה 10 טפחים, והיו פתחים כנגד שערי חומת העזרה שלפנים ממנו. סורג זה נעשה לסימן שאין נכרים וטמאי תמים רשאים להיכנס ממנו ואילך (כלים פ"א מ"ח). היוונים פרצו בו שלש עשרה פרוצות כאשר נכנסו לבית המקדש, וכאשר גברו ישראל עליהם חזרו וגדרו אותם שוב.

ח. **חיל** - מן הסורג עד כותלי העזרה היו 10 אמות, ומקום זה נקרא בשם חיל. החיל לא היה כולו קרקע ישרה, אלא 4 אמות ממנו היו קרקע ישרה וב-6 אמות הנותרות היו מדרגות שהיו עולות מהר הבית לשער המזרח. לדעת תוס' יום טוב (בציורו בסוף מסכת מידות) היו מדרגות אלו רק כנגד שער המזרח. אולם לדעת תפארת ישראל (מידות פ"ב אות כג ובציורו) היו מדרגות אלו לאורך כל החיל סביב, וכתב בתפארת ישראל (מידות פ"א אות מא) שנקרא כן שעל שם שהסורג שבגבול עומד על חומת נמוכה של אבן נקרא חיל שמשמעותו חומה נמוכה.

ט. **שער לעזרת נשים** - שער דרכו נכנסים מהחיל לעזרת נשים, שער זה היה מול שער שושן במזרח הר הבית, וכן מול שער העזרה הגדולה הוא, שער ניקנור (רש"י טז, ד"ה ומתכין ורואה). ולא היה שם לשער זה (ראה תפארת ישראל מידות פ"ב אות לז).

י. **עזרת נשים** - שטח עזרת נשים היה 135 אמה על 135 אמה, כמובא במסכתין (טז). ו-4 לשכות היו בה כדלהלן [אורך כל לשכה 40 אמה ורוחבה 20 אמה]. בעזרת זו יכלו הנשים להיכנס אף שלא בשעת עבודה. עזרה זו נחשבת מחנה לויה, שמן התורה רק טמא מת וגוי אסור להיכנס לתוכה, אולם יהושפט ובית דינו גזרו, שגם טבול יום לא יכנס לעזרה זו. בתחילה היו כותלי עזרה חלקים, ובשעת שמחת בית השואבה היו הנשים עומדות בעזרה זו, והגברים היו בחיל וברחבת הר הבית. אחרי כן תקנו שהיו האנשים עומדים בעזרה זו בשעת שמחת בית השואבה, והנשים התיינה בחיל וברחבת הר הבית. אולם לבסוף תקנו גזוזטראות בכותלי העזרה, שהיו הנשים עומדות על הגוזזטראות והאנשים עמדו בעזרה.

יא. **לשכת הנזירים** - הנזירים שהביאו את קרבנותיהם בגמר נזירותם בשלו בלשכה זו את בשר השלמים, והניחו תחת חדרו שבשלו בו את שער ראשם, כמובא במסכתין (טז).

יב. **לשכת העצים** - שם היו הכהנים בודקים את העצים שהובאו לצורך מערכות העצים שבמזבח אם אין בהם תולעים, שכל עץ לח שיש בו תולעת פסול להניחו על המזבח. בדיקה זו אינה נעשית דווקא על ידי כהנים הכשרים לעבודה, ולכן היתה מסורה לכהנים בעלי מומים, ובכן סייעו לעבודת המקדש (שם).

יג. **לשכת המצורעים** - בלשכה זו היה מקום טבילה למצורעים שרפאו מצרעתם ומביאים את קרבנם להיטרה, שצריכים להכניס את בהונות ידם

ורגלם לעזרת ישראל כדי שיניחו עליהם מדם האשם. על כן למרות שכבר טבלו יום קודם, צריכים לטבול שוב לפני שמכניסים את ידם ורגלם לעזרה. אמנם במסכתין (ז:) הובאה דעת רבי יהודה שמקום טבילה זה היה עבור כל אדם הונכס לעזרה ולא למצורעים, כיון שכבר טבלו יום קודם לכן.

יד. **לשכת השמנים** - רבי אליעזר בן יעקב, ששנה את מסכת מידות (ראה להלן טז), אמר שאינו זוכר מה שימשה לשכה זו. אכן לדברי אבא שאול שימשה לשכה זו להניח בה יין ושמן לצורכי המנחות והנסכים, ושמה היה לשכת בית שמנים.

טז. **לשכה לסנהדרין קטנה שניה** - לשכה לסנהדרין קטנה נוספת שישהה סמוך לפתח הר הבית המזרחי.

טז. **חמש עשרה מעלות** - 15 מעלות עולות מעזרת נשים לעזרת ישראל, גובה כל מעלה ½ אמה ורוחבה ½ אמה (ראה יומא טז).

יז. **לשכות כלי שיר** - לשכות היו תחת עזרת ישראל שהיתה גבוהה מעזרת נשים ופתוחות לעזרת נשים. בלשכות אלו הניחו הלויים את כלי הגנינה שהיו מנגנים בהם בבית המקדש ככינורות נבלים ומצלתיים וכדומה.

יח. **שער ניקנור** - שער הכניסה מעזרת נשים לעזרת ישראל, ונקרא שער ניקנור על שם האדם שתרם את דלתותיו, ונעשו בהם ניסים כשהובאו לארץ ישראל מאלכסנדריה של מצרים כמובא במסכת זו (נח).

יט. **שפשפים משני צידי השער** - שני פתחים קטנים היו משני צידי שער ניקנור ונקראים שפשפים, כדי שהיוצאים מן המקדש יוכלו לצאת מן הצד, ולא יצטרכו להפנות אחוריהם להיכל הנמצא מול שער ניקנור.

כ. **לשכת פנחס המלביש** - מיקומה בצד שער ניקנור מימין, ובה היו מניחים הכהנים את בגדי הכהונה ושם היו לובשים ופושטים אותם. והכהן הראשון בבית שני שהיה ממונה על בגדי כהונה היה שמו פנחס, ועל שמו היו נקראים כל הממונים אחריו. בלשכה זו היו 96 ארגזים, 4 ארגזים לכל משמר מ-24 משמרות, וכל ארגז שימש לבגד אחר. על הארגזים היה כתוב שם הלושב שהיה מונה בו: על אחד היה כתוב מנכסים, על השני כותנות, על השלישי אבנטים, ועל הרביעי מגבעות (תמיד פ"ה מ"ג).

כא. **לשכת עושי חביתין** - בלשכת עושי חביתין היו לשים ואופים כל יום 12 חלות שמקריב כהן גדול למנחת חביתין, מחציתם אחר תמיד של שחר ומחציתם אחר תמיד של בין הערבים.

כב. **עזרת ישראל** - אורכה 135 אמות ורוחבה 11 אמה. קדושתה רבה מקדושת עזרת נשים ונחשבת מחנה שכינה שמן התורה אין טבול יום ומחוטר כיפורים רשאים להיכנס לתוכה. בה היו יכולים זכרים טהורים מישראל להיכנס לראות את עבודת הכהנים, אף שלא לצורך הקרבת קרבנות שלהם.

כג. **ספספסין** - חתיכות עציץ היו מונחות בין עזרת ישראל לעזרת כהנים להבדיל בין העזרות ונקראים ספספין.

כד. **מעלה לרוחב עזרה** - לדעת רבי אליעזר בן יעקב (טז) היתה כאן מעלה בגובה אמה הנמשכת לכל רוחב העזרה.

כה. **הדוכן** - על המעלה שבין עזרת ישראל לעזרת הכהנים היה דוכן הלויים, שהיו בו שלש מעלות, כל מעלה היתה גבוהה ½ אמה ורוחבה ½ אמה. על מעלות אלו עמדו הלויים המזמרים והמזמרים בעת הקרבת הקרבנות. מהדוכן עד המזבח היו 11 אמות שהם עזרת כהנים.

כו. **שער לשכת הגזית** - בו נכנסו מן העזרה למקום ישיבת הסנהדרין בלשכת הגזית. בשער זה נכנסו כל בוקר להפיש את ארבעת הפייסות שהיו בכל יום, וכן נכנסו בשער זה לקרוא קריאת שמע אחרי הקרבת התמיד.

כז. **לשכת הגזית** - שם יושבת סנהדרין הגדולה של 71 דיינים ומשם יוצאת תורה לכל ישראל, ודייוניהם התדירים היו בענין ייחוס הכהנים אם נמצא בהם חשש (ראה יומא ט). ומחמת חשיבות הסנהדרין היתה עשויה אבן גזית. לשכה זו היתה בנויה כבית גבוה על עליה (רש"י כה), והיה חצייה בקודש וחצייה בחול. שני פתחים היו לה, בצפון לחול ובדרום לקודש. על כן היה חצייה קדוש ואסור לשבת בו, וחצייה היה חול והיה יושב בו הזקן הממונה על הפייסות (כה), וכן הסנהדרין היתה יושבת בחצי זה. במזרח לשכה זו הפיסו בכל יום את ארבעת הפייסות שהיו במקדש בכל יום (שם), וכן בה התאספו אנשי משמר לקרוא בה את קריאת שמע אחרי הקרבת התמיד.

כח. **לשכת העץ; פלהדרין** - רבי אליעזר בן יעקב, שהוא תנא דמסכת מידות כמבואר במסכתין (טז), אמר (מידות פ"ב מ"ה) על לשכת זו שאינו זוכר מה שימשה. אכן לדברי אבא שאול שימשה למדור הכהן הגדול בשבעת הימים שקודם יום הכיפורים, והיתה נקראת גם לשכת פלהדרין. והגמ' (ט) דנה מנין שהיתה בדרום העזרה. לדעת הראב"ד (בית הבחירה פ"א ה"ט), לשכה זו היתה נקראת לשכת העץ משום שהיתה עשויה מעץ ולא מאבן. אמנם הרמב"ם כתב שכל הלשכות היו עשויות אבן, שאין בונים במקדש אלא באבנים או בלבנים

וסידי. ובסוף משנה כתב (שם) שאפשר שלא היתה לשכה קבועה ולכן היתה עשויה מעץ, או שנקראת לשכת העץ משום שהניחו בה באיזה פעם עצים. אולם בתוס' י"ט השיג עליו, וכתב שנקראת כן להבדיל בינה לבין הלשכה שהיו מפורשים אליה את הכהן השורף את הפרה, שגם הוא היה פורש שבעה ימים קודם לכן, ולשכתו נקראת לשכת בית האבן על שם שכל מעשיה כבלי אבן. ובתפארת ישראל (מידות פ"ד אות כו) כתב, שלמרות שהיתה עשויה אבן נקראת כן, לרמז לכהן הגדול שאם יקלקל מעשיו יהיה בלשכתו כעץ העשוי להירקב ולא יהיה לו קיום זמן רב, אולם אם יתקן מעשיו כראוי יהיה כעץ עושה פרי. בשו"ט הגיבורים כתב על פי דברי רש"י במסכת זו (טו) לשכת הגזית היתה ארוכה מצפון לדרום, ומאחוריה למערב היו שתי לשכות, לשכה זו ולשכת הגולה, לשכת הגולה היתה בחלק הדרומי ולשכת העץ היתה בחלק הצפוני. בתוס' י"ט (מידות פ"ד מ"ד) כתב, שלשכה זו לא היה לה פתח לעזרה כלל, והיתה נמצאת אחורי לשכת הגולה, ועל כן לא היתה קדושה לקדושת העזרה, והיה הכהן הגדול יכול לשבת ולשכב בה, למרות שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. אולם לדעת תפארת ישראל (מידות פ"ד בעו"א אות ד ובציורו אות כח) היתה לשכה זו חציה בקדוש וחציה בחול והכהן הגדול היה יושב ושובב בחציה שבחול. עוד כתב בתפארת ישראל שהיה עוד פתח ללשכה זו מצד מזרח ללשכת הגזית, כדי שיהיה הכהן יכול להיכנס אל הסנהדרין לברר דין אם יצטרך לכן.

כט. לשכת הגולה - על שם בור שזכו שם עולי גולת בבל (רש"י יומא יט.). בלשכה זו היה בור מים שממנו שיקפו מים לכל העזרה. ובתפארת ישראל (מידות פ"ד אות טט) כתב, שנקראת לשכת הגולה מלשון 'גָּלָה עַל רֹאשָׁה' (זכריה ד ב), והכוונה לספל שהיה קבוע בלשכה שבו היו שואבים מים מן הבור.

ל. לשכת המלח - בה היו מניחים את המלח לצורך מליחת הקרבנות.

לא. לשכת בית הפרה - בה היו מולחים את עורות הקדשים. על גגה היה מקוה מים, בו היה הכהן הגדול טובל ביום הכיפורים ארבעה טבילות שהיה צריך לטבול בקודש. הלשכה נקראת כן על שם מכשף ששמו פרוה שבנה אותה. לדעת תפארת ישראל (מידות פ"ה אות כ), לא נבנתה על ידי מכשף ממש, אלא שבחכמה נפלאה נבנתה, שיעלו המים על ידי סילינות עד גג הלשכה, וכיון שהיו הסילינות מוסתרים נראה היה כאילו המים עולים על ידי כישוף.

לב. לשכת המדיחים - בה היו מדיחים את הכרס והקיבה של הקרבנות שהיו מלאים רפש. אולם את שאר בני מעיים היו מדיחים בעזרה על שולחנות של שיש (ע"פ תפארת ישראל מידות פ"ה אות כא). בלשכה זו היה כמין כבש העולה בעיגול שבו עלה הכהן הגדול לגג בית הפרה לטבול.

לג. שער המים - בו היו מכניסים את צלוחית המים שהיו מנסכים על המזבח בתח הסוכות. על גג לשכה זו היה מקוה שבו היה הכהן הגדול טובל כל שבעת הימים אחרי שהיו מזים עליו מי חטאת (יט), וכן היה טובל בו טבילה ראשונה ביום הכיפורים (שם ולקמן לא).

לד. לשכת בית אבטיס - עליה היתה על גבי שער המים שברום העזרה, ובה היו רוקחים משפחת כהנים את הקטורת, ועל שם משפחתם היתה נקראת. אליה הביאו את הכהן הגדול בבעת הימים הקדשים, ולמדו את חפנית הקטורת. ובגמרא (יט) נידון מנין שהיתה בדרום.

לה. שער הבכורות - לדעת תפארת ישראל (מידות פ"א אות לג), היו מכניסים את הבמהות הבכורות דרך שער זה שהיה בדרום, כדי לצין שעל אף שהבכורות ניתנים לכהנים אין הם נחשבים קדשי שחיטתן דווקא בצפון העזרה, אלא קדשים קלים הם ושחיטתם בכל מקום בעזרה.

לו. שער הדלק - דרכו היו מכניסים את העצים שהדליקו על גבי המזבח, כמו שכתב רבי עובדיה מברטנורא (מידות פ"א מ"ד). אך הראב"ה כתב, שדרכו היו מכניסים אש מן ההדית להבעיר על המזבח. וכתב בתפארת ישראל (מידות פ"א אות לג) שלדבריו לא נטלו אש מבית המוקד, משום שנחשבת אש של קודש. אולם במסכתין (יט) נקרא שער זה בשם שער הדלקה, וכתב רש"י שלא ידע מדוע נקרא כן.

לז. שער העליין - כתב בתפארת ישראל (מידות פ"ב אות ע) שכיון שהיה ההר עולה בשיפוע, נמצא שהשער המערבי ביותר היה גבוה מכולם, והוסיף שלא פורש מה היה משמש ומדוע נקרא כן.

לח. אחורי בית הכפורת - השטח שבין כותל התאים שסביב ההיכל במערב לכותל המערבי של העזרה, נקרא אחורי בית הכפורת [קודש הקדשים], והוא היה 11 אמה.

לט. שערים קטנים - 2 שערים קטנים היו בכותל העזרה המערבי. וכתב בתפארת ישראל (בציורו אות לט) שלא היו כנגד ההיכל אלא אחד במערבית צפונית ואחד במערבית דרומית. כמו כן לא נתפרש למה היו משמשים.

מ. שער הניצוץ - נקרא כן על שם שהיו מבעירים בו עצים ששלחתן קטנה ואינם מתחממים הרבה אולם ניצוצותיהם מתקיימים זמן רב, שאם חנכה האש בבית המוקד יקחו ממנו אש למערכה, כמו שביאר בתפארת ישראל (תמיד

פ"א אות ג, ג' מידות פ"א אות ג). אולם בתוס' י"ט (תמיד פ"א מ"א) הביא לשון המפרש שכתב שלא ידע מדוע נקרא כן. שער זה היו כתליו בולטים מכאן ומכאן מעבר לרוחב חומת העזרה, לדעת רע"ב (מידות פ"א מ"ה) היו בולטים לעבר הר הבית, ולדעת תפארת ישראל (שם אות לט) היו בולטים לעבר העזרה. על כתלים אלו היתה תקרה ועליה בנויה עליה שבה היו הכהנים שומרים. עליה זו לא היתה פתוחה לעזרה, אלא באחד מן הכתלים היה פתח ומדרגות הפונות לכיוון החיל.

מא. שער הקרבן - כתב רש"י (יט). שלא ידע טעם על שום מה נקרא כן. והרע"ב (מידות פ"א מ"ה) כתב, שדרכו הכניסו קרבנות קדשי קדשים ששחיטתן בצפון.

מב. שער הנשים - בתפארת ישראל (מידות פ"ב מ"ו) כתב, שבו נכנסו הנשים לעמוד על קרבנן בשעת שחיטתו, שעל אף שלא סמכו עליו היו צריכות לעמוד לראות את הקרבנות.

מג. בית המוקד - טרקלין גדול היה שהיו מבעירים בו מדורות אש שיתחממו בה הכהנים, שהיו מהלכים יחפים על רצפת שיש של העזרה. בפינות בית המוקד היו ארבעה לשכות: א. לשכת הטלאים, שהיו בה טלאים נקיים ממומים לקרבן תמיד. ב. לשכת לחם הפנים, בה היו מכינים את לחם הפנים. ג. לשכת החותמות, ששמרו בה את החותמות הניתנות למקריבי קרבן לקבל תמורתם מנחות ונסכים (עיי' שקלים פ"ה מ"ג). כמו כן הונחו בלשכה זו אבני מזבח שחיללו אותן מלכי יון בהקרבן על המזבח קרבנות לשם עבודה זרה. ד. לשכת בית המוקד, שבנוסף על המדורות הנוכרות היו מסיקין אף בה מדורה להתחמם כנגדה. ודרך לשכה זו היו יורדים הכהנים לבית הטבילה. ובמסכת זו (טו) נידונו מיקום הלשכות ותפקידם.

מד. ננסין - עמודים נמוכים התקועים בארץ בבית המטבחים, ואונקלואות [כעין מתלים] של ברזל היו קבועים בהם. עליהם תלו את בהמות הקרבנות לאחר שחיטתם על מנת להפשיט את העור מעל הבשר.

מה. שולחנות - שולחנות של שיש, שהיו מדיחים עליהם את קרבי הבהמות הנשחטות לקרבן. כמו כן לדעת התוס' (טו: ד"ה מן השולחנות), כשהיו תולים את הבהמות השחוטות על הננסים, היו מניחים את גוף הבהמה על אחד השולחנות כדי שלא יגדר הקרבן על הארץ. 8 שולחנות היו שם, והיו עומדים בשתי שורות של ארבעה ארבעה, אלו כנגד אלו.

מו. טבעות - טבעות העשויות כמין קשת והיו פותחים אותם ומכניסים את צוואר בהמת קדשי קדשים לפני השחיטה, ונועצים את ראש הטבעת בארץ, ובכך הבהמה לא יכולה לזוז מקומה אחר השחיטה וניתן היה לקבל את אחד הדם במזרק, מבלי שיצטרכו לחבול בה קודם לכן (על פי תפארת ישראל מידות פ"א אות ג). 24 טבעות היו לעשרים וארבע משמרות כהונה, טבעת לכל משמר.

מז. מזבח החיצון - מזבח זה היה עשוי מתערובת של אבנים שלמות סיד זפת ועופרת מותכת. גובהו היה 9 אמות, ואורך יסודו התחתון 32 אמה על 32 אמה, ו-4 קרנות לו על ארבע פינותיו. עליו זרקו דם הקרבנות ועליו ערכו מערכות של עצים על מנת להקריב עליהן את חילבי כל הקרבנות ואיברי העולות. מספר המערכות שערכו עליו ותפקידם, נתבאר במסכת זו בסוף פרק רביעי.

מח. כבש המזבח - עליו עלו כדי להגיע לטובל או לגג המזבח, על מנת לזרוק דם הקרבנות על הקרנות, או להקטיר את חילבי הקרבנות ואיברי העולות. גבהו 8 אמות ו-5/6 האמה, רוחבו 16 אמה ואורכו 32 אמות, אך לא היה רחוק מיסוד המזבח אלא 30 אמה, כיון שבתחתית קצהו הקרוב למזבח היה חתוך ממנו שתי אמות של רוחב היסוד ורוחב הסובב. גם לא היה הכבש נוגע במזבח אלא אויר היה מפסיק ביניהם.

מט. טבלה של שיש - חלל אמה על אמה שהיה מכוסה בטבלה של שיש והיו מרימים אותה על ידי טבעת הקבועה בה, שהיו יורדים בו לשית לנקות אותו. לדעת רבי עובדיה מברטנורא (מידות פ"א מ"ג), היו אלו השיתין שהיו מנקים אותם מיין הנסכים שקרש בהם. אולם בתפארת ישראל (שם י"א אות כח ובבבזי אות ב) כתב, שהשית הוא מקום שנאסף בו דם הקרבנות שניתן על המזבח, וכשקורש הדם היה סותם את הנקבים והמחזילה שהדם יוצא דרכם לנחל קדרון, והיו הכהנים יורדים ומנקים אותו כדי שיצא הדם כראוי.

נ. מחתה - המחתה שבה היו נקלים את תרומות הדשן מאפר הקרבנות שעל המזבח להניחה ליד המזבח. ומקום המחתה היה על הרצפה ליד המזבח.

נא. שולחנות - 2 שולחנות היו מונחים על יד המזבח. שולחן אחד של שיש, שעליו היו מניחים את החלבים המוכנים להקטיר על המזבח. שולחן נוסף היה שם של כסף, עליו הניחו את 93 כלי השרת שהיו מוציאים בתחילת כל יום לצורך עבודות היום.

נב. כיור - הכיור שממנו רחצו הכהנים ידיהם ורגליהם לפני גישתם לעבוד את עבודת הקודש, היה עומד בין האולם והמזבח משוך כלפי דרום. מעשהו ומספר דיוו נתבאר במסכת זו בסוף פרק שליש. וכן היה מונח בציורו בור לשקע בתוכו את הכיור בלילה.

מעברית של ההיכל כשהיא מסבבת את ההיכל, ועל כן נקראה מסיבה. העולה בקרן צפונית מזרחית ומחלף את כל הצפון עד המערב היה מגיע לגג התאים. משם היה ממשיך והולך על גג התאים את כל רוח מערב ועולה שוב בכבש שברוח דרום עד שהיה מגיע לפתח עליית ההיכל, שההיכל היה גבוה יותר מגובה שלשת התאים והיו צריכים לעלות עוד בכבש כדי להגיע לפתח העליה שעליו. משם היו עולים על גג ההיכל, בסולם שהיה מונח בעליה דרך פתח שהיה בגג העליה (ראה תפארת ישראל מידות פ"ד אות כד).

סו. בית הורדת המים - כנגד המסיבה שבצפון היה כמו כן בדרום רווח שלש אמות בין כותל הדרומי של התאים שבדרום ובין כותל הדרומי החיצוני, מקום זה היה נקרא בית הורדת המים משום שבו התנקזו כל המים שנטפו על גג ההיכל והתאים הדרומיים, שגג ההיכל וגגות התאים הדרומיים היו משופעים לדרום לעבר מקום זה.

סז. כותל המסיבה ובית הורדת המים - כותל החיצוני של ההיכל, שהקיף את המסיבה ואת בית הורדת המים.

סח. טבלא של שיש - בכניסה להיכל מימין היתה טבלא של שיש, שהיתה קבועה בה טבעת כדי שיוכלו להרים אותה ולקחת עפר מקרקע ההיכל, לתת בתוך המים המאירים שמשקים בהם את הסוסה.

סט. שולחן לחם הפנים - בצד צפון של ההיכל היה מונח שולחן הזהב שעליו הניחו את לחם הפנים.

ע. מנורה - בצד דרום של ההיכל היתה עומדת מנורת הזהב שבה היו מדליקים את שבעת הנרות בין הערבים, והיתה דולקת מערב עד בוקר. כמו כן היו מדשנים את המנורה מאפר הפתילות שדלקו כל הלילה, ומטיבים את שבעת נרותיה כל בוקר. בצד המנורה היו 3 מדרגות מאבן שעליהם היה הכהן עומד ומטיב את הנרות.

עא. מזבח הפנימי - באמצע רוחב ההיכל עמד מזבח הזהב, עליו הקטירו את הקטורת בכל יום בשחר ובין הערבים. על מזבח זה לא זרקו כל דם במשך השנה, חוץ מיום הכיפורים שהיה כהן הגדול מזה עליו מדם הפר והשעיר אחרי שהזה מדמם בקודש הקדשים וכנגד הפרוכת [וכן היו מזים עליו משאר פרים הנשרפים].

עב. כני זהב - שני כני זהב היו בהיכל, כדי שיניח עליהם הכהן הגדול ביום הכיפורים את מזוקי דם הפר ודם השעיר, כשמחליף ביניהם להזות מן הדם בקודש הקדשים ובהיכל כנגד הארון.

עג. אמה טרקסין - בין ההיכל לקודש הקדשים הפרידה אמה. בבית ראשון היה באמה זו כותל שהבדיל ביניהם, אולם בבית שני שהיה הבנין גבוה יותר, לא היו יכולים לבנות בו כותל לכל גובהו ברוחב אמה אחת בלבד. על כן עשו שתי פרוכות בין הקודש ובין קודש הקדשים כשהמרחק ביניהם הוא אמה זו, ונקראת אמה טרקסין שהוא לשון פנים וחוץ (רש"י נב), שאותה אמה היתה ספק אם מקודשת פנים או חוץ ולכן היו שם שתי פרוכות (תוס' ב"ב ג).

עד. קודש הקדשים - שטחו 20 אמה על 20 אמה וגובהו 40 אמה. לא היו נכנסים אליו כל השנה אלא כהן גדול ביום הכיפורים להקטיר קטורת ולהזות מדם הפר ומדם השעיר לכפר על עצמו ועל אחיו הכהנים ועל כל ישראל.

עה. ארון הברית; אבן שתי - במרכז קודש הקדשים עמד בבית ראשון ארון העדות, בו היו מונחות הלוחות שקיבל משה בסיני. ביום הכיפורים היה הכהן הגדול נכנס להקטיר את הקטורת בין שני בדי הארון, וכן היה מזה מדם הפר ומדם השעיר בין שני הבדים. בבית שני שלא היה ארון העדות עמם, שהרי נגנז בימי יאשיה המלך, היתה אבן השתייה לסימן למקום הארון, וכנגדה היה הכהן הגדול מזה מדם הפר והשעיר (להלן ג).

עו. בין כותל עזרה לאולם - בין כותל העזרה לכותל החיצוני של האולם היה חלל של 17.5 אמה.

עז. בין כותל עזרה למסיבה, ולבית הורדת המים - בין כותל הצפוני של העזרה לכותל המסיבה, וכן בין כותל דרומי של עזרה לבית הורדת המים היה חלל של 32.5 אמה.

נג. שתיים עשרה מעלות - לפני האולם היו 12 מעלות שעלו דרכם מקרקע עזרת הכהנים אל האולם [המרחק בין האולם למזבח הוא 22 אמה]. גובה כל מעלה ½ אמה ורוחבה אמה [לגרסתנו במשנה במידות. אולם הרמב"ם (בית הבחירה פ"ו ה"ד) כתב שרוחבה ½ אמה]. כל מעלה שלישית היתה רחבה 3 אמות, חוץ מן האחרונה שהיתה 4 אמות לדעת המשנה במידות (פ"ב מ"ו), ולדעת רבי יהודה (שם) 5 אמות.

נד. כותל האולם מבחוץ - אורך כותל האולם מבחוץ מצפון לדרום 100 אמה, כאורך האולם וההיכל ממזרח למערב, וגובהו 100 אמה ועובי הכותל 5 אמות.

נה. פתח האולם - פתח האולם גובהו 40 אמה ורוחבו 20 אמה. לא היו לו דלתות אלא פרוכת רקומה בציצים ופרחים היתה תלויה על הפתח, 5-1 קורות של עצים שגדלים בהם עצצים מצוירות היו נתונות על הפתח לנוי ונקראות אמלתראות.

נו. האולם - פנים האולם היה אורכו 70 אמה מצפון לדרום, ורוחבו 11 אמה ממזרח למערב.

נז. שולחן של שיש - מימין הכניסה לאולם היה שולחן משיש שעליו היו מניחים את לחם הפנים לאחר אפייתו לפני שהכניסו אותו להניחין על השולחן.

נח. שולחן של זהב - שולחן נוסף היה באולם בשמאל הכניסה, שהיה עשוי זהב, עליו הניחו בשבת את הלחם הניטל מעל השולחן לפני חלוקתו לכהנים.

נט. בית החליפות - לשכות בשני צידי האולם שנקראו בית החליפות. בהם היו מניחים משמורת הכהונה את סכיניהם, הנקראים בלשון יון חליף. אורך כל לשכה 15 אמה מצפון לדרום ורוחב 11 אמות כרוחב האולם.

ס. פתח בזוית בית החליפות - לכל לשכה משתי הלשכות שנקראו בית החליפות היו 2 פתחים, אחד לאולם ואחד בזוית. על כן ללשכה שבצפון האולם היה פתח בזוית צפונית מערבית ללשכה שבדרום האולם היה פתח בקרן דרומית מערבית. גובה כל פתח היה 8 אמות והוא שימש כדי להחזיר לשחוט קדשים קלים בכל צידי ההיכל, שקדשים קלים צריכים להישחט בפתח אהל מועד, ובכן היה אפשר לשחוט גם בציזו הצפוני והדרומי של ההיכל כשפתחים אלו לא היו סגורים, שבית החליפות והאולם נחשבים אף הם פתח אהל מועד.

סא. פתח ההיכל - גובה פתח ההיכל היה 20 אמה ורוחבו 10 אמות. על הפתח היתה צורת גפן מזבח מודלית על כלונסאות. עובי כותל ההיכל 6 אמות. 4-1 דלתות היו לו, 2 בקצה עובי הכותל החיצוני ו-2 בקצה עובי הפנימי. הדלתות החיצוניות נפתחו פנימה כלפי עובי הפתח, והפנימיות נפתחו לכיוון ההיכל וכיסו 5 אמות מכל צד שלא היו מצופות זהב. [חלל ההיכל היה 40 אמה ממזרח למערב 20-1 אמה מצפון לדרום].

סב. פשפשים מצידי שער ההיכל - 2 פתחים קטנים היו בשני צידי ההיכל ונקראים פשפשים. פתחים אלו הובילו לתא הראשון משורת התאים שהקיפו את ההיכל משלש ציידיו, צפון דרום ומערב. פתח הצפוני היו נכנסים דרכו כל יום כדי לפתוח את דלתות ההיכל שהיו נפתחים מבפנים, ופתח הדרומי לא נכנס בו אדם מעולם כי ה' יבוא בו, ככתוב ביחזקאל (מד ב).

סג. תאים מסביב להיכל - שורת תאים סביב להיכל. בצפון ובדרום היו 3 קומות של תאים, כשבכל קומה היו 5 תאים. אולם במערב ההיכל היו בשתי הקומות התחתונות 3 תאים בכל קומה, אך בקומה העליונה היו רק 2 תאים. סך הכל היו 38 תאים.

סד. לול - פתח היה באחד מהתאים שבמערב ונקרא לול. גבהו 8 אמות, וכתב בתפארת ישראל (מידות פ"ד אות כח), שכמדומה שהיה רחבו 4 אמות. פתח זה שימש כדי להחזיר לשחוט קדשים קלים ממערב העזרה אחורי בית הכפורת, שכאשר היה פתוח לתא היה זה נחשב ששחט פתח אהל מועד.

סה. מסיבה - רוחב 3 אמות היה בין כותל הצפוני של התאים שבצד צפון לבין כותל החיצוני שבצפון, ובו היתה מעלה בשיפוע כעין כבש, שבה עלו לגג התאים. תחילתה בקרן צפונית מזרחית של ההיכל ומשפע ועולה עד רוח צפונית

מעלת המשיח, שיהיה עניו, דהגם שיהיה בתכלית הגדלות, וילמד תורה עם האבות ומשה רבנו עליו-השלום, בכל זה יהיה בתכלית הענווה והביטול ללמוד גם עם אנשים פשוטים.

היום יום א מנחם אב

פרשת ואתחנן

ג. וְאַתְּחַנֵּן אֶל־יְהוָה בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר:
 ב. אֲדַנִּי יְהוָה אַתָּה הַחֲלוּת לְהִרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ
 אֶת־גְּדֹלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל
 בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כַּמַּעֲשִׂיךָ
 וּכְגֹבֹרְתְּךָ: ^כ אֶעֱבְרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ
 הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בַּעֲבַר הִירְדֵּן הַהָר הַטּוֹב הַזֶּה
 וְהַלְבֵּן: ^{כא} וַיַּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא
 שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לָךְ אֶל־תּוֹסֵף
 דִּבֵּר אֵלַי עוֹד בְּדַבָּר הַזֶּה: ^{כב} עָלָה | רֹאשׁ
 הַפֶּסֶסָה וּשְׂא עֵינֶיךָ יָמָה וּצְפֹנָה וְתִימְנָה
 וּמִזְרָחָה וְרָאָה בְּעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הִירְדֵּן
 הַזֶּה: ^{כג} וַצֹּ וְאֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחֻזְקָהוּ וְאַמְצָהוּ כִּי
 הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם
 אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: ^{כד} וַיִּשָּׁב בְּגֹיֹא מוֹל
 בֵּית פְּעוֹר: ^{כה} פ ד' וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל שָׁמַע אֶל־
 הַחֲקִים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מִלְמֹד
 אֲתֶכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחֲיוּ וּבְאַתֶּם וִירְשִׁתֶּם
 אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן
 לָכֶם: ^{כו} לֹא תִסְפוּ עַל־הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מַצִּיָּה
 אֲתֶכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מַצִּיָּה אֲתֶכֶם:
 ג. עֵינֵיכֶם הִרְאוֹת אֶת אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יְהוָה בְּבַעַל
 פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרָי בַּעַל־פְּעוֹר
 הִשְׁמִידוּ יְהוָה אֱלֹהֵיךָ מִקֶּרְבְּךָ: ^{כז} וְאַתֶּם
 הַדְּבָקִים בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כָּלְכֶם הַיּוֹם:

~ נקודות משיחות קודש ~ (22 קוטי שיחות 12 עמ' 91)

כבד את אביך ואת אמך

"לכבוד הבורא צוה לכבד האב, המשפחה ביצירה" (רמב"ן). יש לבאר את הדיוק "ביצירה", ולא כתב גם כפי שכתבו המפרשים ש"השקוהו והאכילוהו והלבישוהו", שכן יצירת הולד היא שפופות גלויה עם הקב"ה, שנותן בו נשמה; ואלו האכלת הבן היא דבר טבעי, שהאב עושה (כאלו) בכח עצמו, אף שבאמת הקב"ה הוא הנותן את כל העולם.

(ישראל) שני ה'ראה | למדתי אתכם חקים
 ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי לעשות כן
 בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה:
 וישמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם
 לעיני העמים אשר ישמעון את כל־החקים
 האלה ואמרו רק עם־חכם ונבון הגוי הגדול
 הזה: ^א ופי מי־גוי גדול אשר־לו אלהים קרבים
 אליו כיהוה אלהינו בכל־קראנו אליו: ^ב ומי גוי
 גדול אשר־לו חקים ומשפטים צדיקים ככל
 התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום:
^ג וְכָךְ הַשְׁמַר לָךְ וְשִׁמְרָה נִפְשְׁךָ מְאֹד
 פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־
 יִסּוּרוּ מִלְּבַבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבִנְיָךְ
 וּלְבְנֵי בְנֶיךָ: ^ד יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֶב בְּאֵמֹר יְהוָה אֵלַי הִקְהַל־לִי
 אֶת־הָעָם וְאֲשַׁמְעֵם אֶת־דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן
 לִירְאָה אוֹתִי כֹל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־
 הָאָדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יִלְמְדוּן: ^ה וְתִקְרְבוּן
 וְתַעֲמִידוּן תַּחַת הַהָר וְהָהָר בְּעַר בָּאֵשׁ עַד־לֵב
 הַשָּׁמַיִם חֲשֹׁךְ עָנָן וְעַרְפֹּל: ^ו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם
 מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אֲתֶם שֹׁמְעִים וְתִמְוִנָה
 אֵינְכֶם רֹאִים וּזְלַתִּי קוֹל: ^ז וַיֵּגֶד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ
 אֲשֶׁר צִוָּה אֲתֶכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרִים
 וַיַּכְתֶּכֶם עַל־שְׁנֵי לְחוֹת אֲבָנִים: ^ח וְאַתִּי צִוָּה
 יְהוָה בַּעַת הַהוּא לִלְמֹד אֲתֶכֶם חֲקִים
 וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשׂוֹתְכֶם אֲתֶם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם
 עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: ^ט וַיִּשְׁמַרְתֶּם מְאֹד
 לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי לֹא רְאוּתָם כֹּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם
 דִּבְרַי יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֶב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: ^י פֶּן־
 תִּשְׁחַתּוּן וְעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל־סֶמֶל
 תְּבִנִית זָכָר אוֹ נִקְבָּה: ^{יא} תִּבְנִית כֹּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר
 בָּאָרֶץ תְּבִנִית כֹּל־צִפּוֹר כִּנָּף אֲשֶׁר תַּעֲוֹף

בשמים: ^ה תבנית כל־מש באדמה תבנית כל־דגה אשר־במים מתחת לארץ: ^ו ופן־תשא עיניך השמימה וראית את־השמש ואת־הירח ואת־הפוככים כל צבא השמים ונחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק יהוה אלהיך אתם לכל העמים תחת כל־השמים: ^ז ואתכם לקח יהוה ויוצא אתכם מפור הפרול ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה: ^ח ויהוה התאנף־בי על־דבריכם וישבע לבלתי עברי את־הירדן ולבלתי־בא אל־הארץ הטובה אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה: ^ט כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עבר את־הירדן ואתם עברים וירשתם את־הארץ הטובה הזאת: ^י השמרו לכם פן־תשכחו את־ברית יהוה אלהיכם אשר פרת עמכם ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוה יהוה אלהיך: ^{יא} כי יהוה אלהיך אש אכלה הוא אל קנא: ^{יב} כי תוליד בנים ובני בנים וגו' ונשנתם בארץ והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם הרע בעיני יהוה־אלהיך להכעיסו: ^{יג} העידתי בכם היום את־השמים ואת־הארץ כי־אבד תאבדון מהר מעל הארץ אשר אתם עברים את־הירדן שמה לרשתה לא־תאריכו ימים עליה כי השמד תשמדון: ^{יד} והפיץ יהוה אתכם בעמים ונשאתם מתי מספר בגוים אשר ינהג יהוה אתכם שמה: ^{טו} ועבדתם־שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא־יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחו: ^{טז} ובקשתם משם את־יהוה אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל־לבבך ובכל־נפשך: ^{יז} בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד־יהוה אלהיך ושמעת בקלו: ^{יח} כי אל רחום

יהוה אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישפח את־ברית אבתיך אשר נשבע להם: ^{יט} כי שאל־נא לימים ראשונים אשר־היו לפניך למן־היום אשר ברא אלהים אדם על־הארץ ולמקצה השמים ועד־קצה השמים הנהיה בדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו: ^כ השמע עם קול אלהים מדבר מתוך־האש באשר שמעת אתה ויחי: ^{כא} או הנפה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במפת באתת ובמופתים ובמלחמה וביר חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים ככל אשר־עשה לכם יהוה אלהיכם במצרים לעיניך: ^{כב} אתה הראת לדעת כי יהוה הוא האלהים אין עוד מלבדו: ^{כג} מן־השמים השמיעך את־קלו ליסרך ועל־הארץ הראך את־אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש: ^{כד} ותחת כי אהל את־אבתיך ובחר בזרעו אחריו ויוצאך בפניו בכחו הגדל במצרים: ^{כה} לחוריש גוים גדלים ועצמים ממך מפניך להביאך לתת־לך את־ארצם נחלה כיום הזה: ^{כו} וידעת היום והשבת אל־לבבך כי יהוה הוא האלהים בשמים מופעל ועל־הארץ מתחת אין עוד: ^{כז} ושמרת את־חקיו ואת־מצותיו אשר אנכי מצוה היום אשר ייטב לך ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים על־האדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך כל־הימים: **פ**

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות 12 עמ' 93)

כפד את אבדך ואת אמוך

יש לשאול, מה בין אב ואם, שחבים בכבודם, לכוכבים ומזלות, שאין ראוי לכבדם, אף שעל־ידם מנהיג הקב"ה את העולם ומשפיע אלינו. ומבאר על כך בחסידות, שלצדא השמים אין בחירה להשפיע או לא להשפיע, והם רק 'גגרון' ביד החוצב בו; ואלו הורים בעל־יבחרה הם 'שותפים' להקב"ה ביצירת העולד, ולכן נצטוו לכבדם.

שלישי מא אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש: ^{מב} לנם שמה רוצח אשר ירצח את-רעהו בבלי-דעת והוא לא-שגא לו מתמל שלשם ונם אל-אחת מן-הערים האל וחי: ^{מג} את-בצר במדבר בארץ המישר לראובני ואת-ראמת בגלעד לגדי ואת-גולן בפשן למנשי: ^{מד} וזאת התורה אשר-שם משה לפני בני ישראל: ^{מה} אלה העדות והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל-בני ישראל בצאתם ממצרים: ^{מו} בעבר הירדן בנוי מול בית פעור בארץ סיחן מלך האמורי אשר יושב בחשבון אשר הכה משה ובני ישראל בצאתם ממצרים: ^{מו} ויירשו את-ארצו ואת-ארץ א עוג מלך-הפשן שני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן מזרח שמש: ^{מז} מערער אשר על-שפת-נחל ארנן ועד-הר שיאן הוא חרמון: ^{מח} וכל-הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה תחת אשדת הפסגה: פ

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות לו ענף 94)

כבר את אביך ואת אמך

"רב יוסף, כי יהוה שמע קל ברעא דאימיה, אמר: איקום מקמי שכינה דאתנא" (קידושין לא, ב). יש לבאר דברי רב יוסף על פי המבאר בהסידות, שכל מה הולדה הוא כח בלי גבול, להוליד עד אין סוף, וגם עצם ההולדה הוא כעין יש מאין. וכח זה הרי לא נמצא בנברא, בעל גבול, מצד עצמו, אלא מצד הקב"ה, שהוא בלי גבול, והוא שקבע כח זה בטבע האדם.

רבי ה ויקרא משה אל-כל-ישראל ויאמר אלהם שמע ישראל את-החקים ואת-המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשותם: ^ב יהוה אלהינו פרת עמנו ברית בחרב: ^ג לא את אבותינו פרת יהוה את-הברית הזאת כי אתנו

אנחנו אלה פה היום כלנו חיים: ^ד פנים א פנים דבר יהוה עמכם בהר מתוך האש: ^ה אנכי עמד בין-יהוה וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את-דבר יהוה כי יראתם מפני האש ולא-עליתם בהר לאמר: ^ו אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים לא יהיה לך אלהים אחרים על-פני לא תעשה-לך פסל: ^ז כל-תמונה אשר בשמים א מפעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים א מתחת לארץ לא-תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון אבות על-בנים ועל-שלשים ועל-רבעים לשנאי ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי: ^ח לא תשא את-שם-יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקח יהוה את אשר-ישא את-שמו לשוא: ^ט שמור את-יום השבת לקדשו כאשר צוה א יהוה אלהיך ששת ימים תעבד ועשית כל-מלאכתך ויום השביעי שבת א ליהוה אלהיך לא תעשה כל-מלאכה אתה ובנך ובעדך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל-בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי-עבד היית א בארץ מצרים ויצאך יהוה אלהיך משם ביד חזקה ובזרע נמויה על-פני צוה יהוה אלהיך לעשות את-יום השבת: ^י כבר את-אביך ואת-אמך כאשר צוה יהוה אלהיך למען איריבו ימך ולמען ייטב לך על האדמה אשר-יהוה אלהיך נתן לך: ^{יא} לא תרצח: ^{יב} לא תנאף: ^{יג} לא תגנב: ^{יד} לא תענה ברעך עד שוא: ^{טו} לא תחמוד אשת רעך: ^{טז} לא תתאווה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמורו וכל אשר לרעך: ^{יז} פ

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות ה' עמ' 310)

כבוד את אביך ואת אמך

כתב הרמב"ם (ממרים ו, ד): "והאב שהיה תלמיד בנו, אין האב עומד מפני הבן, אבל הבן עומד מפני אביו". ועוד כתב (שם יא), ש"אפילו היה אביו רשע... מכבדו ומתנא ממנו". ואזיל לשיטתו, שבכבוד אב ואם, אין 'עקא מינה' מעלתם ודורגתם של ההורים. וימתק על-פי המבאר בחסידות, שהקשר של אב ובן הוא 'עצם עם עצם', ואינו משתנה על-ידי שנוי בגלויים.

חמישי י את הדברים האלה דבר יהוה אל-כל קהלכם בחר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסוף ויכתבם על-שני לוחות אבנים ויתנם אלי: ויהי כשמעכם את-הקול מתוך החשך וההר בער באש ותקרבו אלי כל-ראשי שבטיכם וזקניכם: ותאמרו הן הראנו יהוה אלהינו את-פכדו ואת-גדלו ואת-קלו שמענו מתוך האש היום הזה ראינו כידבר אלהים את-הארם וחי: ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדלה הזאת אם-יוספים אנחנו לשמע את-קול יהוה אלהינו עוד ומתנו: כי מי כל-בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך-האש כמנו ויחי: כרב אתה ושמע את כל-אשר יאמר יהוה אלהינו ואת: תדבר אלינו את כל-אשר ידבר יהוה אלהינו אליך ושמענו ועשינו: וישמע יהוה את-קול דבריכם בדרכם אלי ויאמר יהוה אלי שמעתי את-קול דברי העם הזה אשר דברו אליך היטיבו כל-אשר דברו: מי-יתן והיה לבכם זה להם ליראה אתי ולשמור את-כל-מצותי כלהימים למען ייטב להם ולבניהם לעלם: לך אמר להם שובו לכם לאהליכם: ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל-המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר

אנכי נתן להם לרשתה: ושמרתם לעשות כאשר צוה יהוה אלהיכם אתכם לא תסרו ימין ושמאל: בכל-הדרך אשר צוה יהוה אלהיכם אתכם תלכו למען תחיון וטוב לכם והארבתם ימים בארץ אשר תירשון: וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה יהוה אלהיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה: למען תירא את-יהוה אלהיך לשמור את-כל-חקתיו ומצותיו אשר אנכי מצוה אתה ובנך ובן-בנך כל ימי חייך ולמען יארבן ימך: ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך ואשר תרבו מאד כאשר דבר יהוה אלהי אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש: פ

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כב עמ' 214)

כבוד את אביך ואת אמך

"תלמיד שרוצה ללכת למקום אחר, שהוא בוטח שיראה סימן ברכה בתלמודו... ואביו מוזה בו... אינו צריך לשמוע לאביו בזה" (שו"ע י"ד ס"מ). ויש לשאול, מדוע מופיעה הלכה זו בהלכות כבוד אב ואם, אף שמקומה, לכאורה, בהלכות תלמוד תורה. ויש לומר, כי גם סימן ברכה לבן בתלמודו, הוא כבוד אב ואם.

ששי ד שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד: והאבת את יהוה אלהיך בכל-לבבך ובכל-נפשך ובכל-מאריך: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על-לבבך: וישננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: וקשרתם לאות על-ידיך והיו למטפת בין עיניך: וכתבתם על-מזוזות ביתך ובשעריך: ויהי כיריבאך יהוה אלהיך אל-הארץ אשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת לך ערים גדלות ומבת אשר לא-בנית: ובתים מלאים פליטוב אשר לא-מלאת וברת חצובים אשר לא-חצבת

בְּרָמִים וְזִיתִים אֲשֶׁר לֹא־נִטְעַתְּ וְאִכְלָתָ וְשִׁבְעָתָ:
 י הַשֹּׁמֵר לָךְ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאָךְ
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים: ^ז אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִשְׁבַּע: ^ח לֹא תִלְכֹּן
 אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
 סָבִיבוֹתֶיכֶם: ^ט כִּי אַל קִנְאָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ
 פֶּן־יִחַרֶּה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל
 פְּנֵי הָאֲדָמָה: ^ס לֹא תִנָּפוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמִּסָּה: ^י שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־
 מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֲדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צֻוֶּה:
^{יא} וְעָשִׂיתָ הַיֵּשֶׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטֵב
 לָךְ וּבָאֵת וִירְשֶׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
 יְהוָה לְאַבְרָהָם: ^{יב} לְהֵרֵף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפְּנֵיךָ
 כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ^{יג} כִּי־יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר
 לֵאמֹר מָה הָעֲדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
 צֻוֶּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֹתְכֶם: ^{יד} וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ
 עַבְדִּים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה
 מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: ^{טו} וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתוֹת
 וּמִפְתֹּתִים גְּדֹלִים וְרַעִים ^{טז} בְּמִצְרַיִם בְּפָרְעָה
 וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ: ^{יז} וְאֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם
 לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: ^{יח} וַיֹּצִיאוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
 הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב
 לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחִיַּתָּנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה: ^{יט} וַצִּדְקָה
 תַּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
 הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צֻוֶּנוּ: ^ס

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות ה' עמ' 155)

כבוד את אביך ואת אמך

"עֲשֹׂר מִצְוֹת נִצְטוּר יִשְׂרָאֵל בְּמִדָּה, שְׁבַע שִׁקְלֵהוּ עֲלֵיהֶן
 בְּגִי נח . . . וּכְבוֹד אָב וָאֵם" (סנהדרין נז, ב). וְקָשָׁה, מְדוּעַ נִשְׁנָה
 יַעֲקֹב אֲבִינוּ עַל שְׁלֹשׁ קָיָם כְּבוֹד אָב, וְהָרִי בְּגִי נח לֹא נִצְטוּר
 עַל כֵּן. וְנִשְׁ לִמְר, דְּהִנֵּה בְּגִי נח נִצְטוּר עַל הַדִּינִין, וְלִפִּי
 שִׁיטַּת תְּרַמְכ"ן נִגְלָלַת בְּמִצְוָה זוֹ כֹּל מֶה שֶׁנֶּחֱזַק לִישׁוּבוֹ שֶׁל
 עוֹלָם; וְהָרִי כְּבוֹד אָב נֶחֱזַק לִישׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם.

שְׁבִיעִי ז' א' כִּי יִבְיָאֵךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר־אַתָּה כֹּאֲשֶׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־
 רַבִּים ^א מִפְּנֵיךָ הַחֲתִי וְהַגֵּרָשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי
 וְהַפְּרָזִי וְהַחֲוִי וְהַיְבוֹסִי שִׁבְעָה גּוֹיִם רַבִּים
 וְעִצּוּמִים מִמֶּךָ: ^ב וְנִתְּנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ
 וְהִפִּיתָם הַחֶרֶם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָהֶם
 בְּרִית וְלֹא תִחַנֵּם: ^ג וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בְּתוֹךְ
 לֹא־תִתֵּן לָבָנוּ וּבָתּוֹ לֹא־תִקַּח לְבָנֶיךָ: ^ד כִּי־יִסִּיר
 אֶת־בְּנֶיךָ מֵאֲחֵרִי וְעַבְדּוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה
 אַף־יְהוָה בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מִהֶר: ^ה כִּי אִם־פֹּה
 תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתְּצוּ וּמִצְבַּתָּם תִּשְׁפֹּרוּ
 וְאֲשִׁירֵיהֶם תִּגְדְּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן כַּאֲשֶׁר:
^ו כִּי עַם קְדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ בְּחֹר ^ז
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַיּוֹת לֹא לְעַם סְגֻלָּה מִכָּל־
 הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: ^ח לֹא מִרְבָּכֶם
 מִכָּל־הָעַמִּים חֲשֵׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּכְחַר בָּכֶם
 כִּי־אַתֶּם הַמַּעֲט מִכָּל־הָעַמִּים: ^ט כִּי מֵאֲהֻבָּת
 יְהוָה אֹתְכֶם וּמִשְׁמְרוּ אֶת־הַשְּׁבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 לְאַבְרָהָם הוֹצִיא יְהוָה אֹתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה וּפְדוּךָ
 מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פָּרְעָה מִלֶּךְ־מִצְרַיִם: ^י וַיַּדְעֵתָ
 כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנָּאֻמָּן
 שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי
 כְּתִיב מִצְוָתוֹ קִרִּי מִצְוֹתָיו לְאַלֶּף דָּוָר: ^{יא} וּמִשְׁלֵם
 לְשֹׁנְאָיו אֶל־פְּנֵיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יֵאָחֵז לְשֹׁנְאוֹ
 אֶל־פְּנֵיו יִשְׁלֹם־לוֹ: ^{יב} וְשִׁמְרָתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־
 הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם
 לַעֲשׂוֹתָם: פפפ

★ ★ ★

חצי קריש

וַתִּגְדַּל וַיִּתְקַדַּשׁ שְׁמָהּ רַבָּא. אֲמַן בְּעֶלְמָא דִּי כְּרָא
 כְּרַעֲוִיתָהּ וַיִּמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ, וַיִּצְמַח פּוֹרְקָנָהּ וַיִּקְרַב
 מְשִׁיחָהּ. אֲמַן בְּחִיּוֹכֵן וּבְיוֹמִיכּוֹן וּבְחִי בֵּית יִשְׂרָאֵל,
 בְּעֶזְרָא וּבְזִמְן קְרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אֲמַן יְהֵא שְׁמָה רַבָּא מְבַרַךְ
 לְעַלְמָא וּלְעַלְמֵי עֲלֵמָא. יִתְבָּרַךְ: יְהֵא שְׁמָה רַבָּא מְבַרַךְ לְעַלְמָא

מפּטיר ם וַיִּדְעַתָּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים
הָאֵל הַנָּאֲמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבָיו
וְלִשְׁמֵרֵי כְּתִיב מִצְוָתוֹ קְרִי מִצְוָתוֹ לְאַלֶּף דָּוָר:
וּמִשְׁלָם לְשֹׁנָיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יֵאָחֵז
לְשֹׁנָיו אֶל־פָּנָיו יִשְׁלַם־לוֹ: י״ וְשִׁמְרַתְּ אֶת־
הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
אָנֹכִי מֵצִוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשֹׂתָם: פפפ

ק"ח פסוקים, עזרא"ל סימן.

וּלְעַלְמֵי עֲלָמִיא. יִתְבָּרַךְ, וַיִּשְׁתַּבַּח, וַיִּתְפָּאֵר, וַיִּתְרוֹמֵם,
וַיִּתְנַשֵּׂא, וַיִּתְהַדָּר, וַיִּתְעַלֶּה, וַיִּתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא
בְּרִיךְ הוּא. אֲמֵן לְעֵלָא מִן כָּל בְּרַכְתָּא וְשִׁירְתָּא,
תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחֲמַתָּא, דְּאֲמִירָן בְּעַלְמָא, וְאֲמִירוֹ אֲמֵן: אֲמֵן

~ נקודות משיחות קודש ~ (מענה לשאלה – לקו"ש לט ענ" 239)

כַּבֵּד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ

תַּעֲתִיק בַּפֶּסֶת נִיָּיר אֶת הַדְּבֹר "כַּבֵּד אֶת אֲבִיךָ" גו' עַד
סוּפוֹ, וַיִּהְיֶה זֶה בְּכִיסָף (כַּבֵּד בְּשִׁבְתָּ, כַּמוֹכֵן), וּמִזְמָן לְזִמָּן
תִּקְרָא אוֹתוֹ. עַד חַג הַשְּׁבוּעוֹת, הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר־שם משה לפני בני ישראל:

עֵינֵי־חַיִּים הֵיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיָּה מְאֹשֶׁר. דְּרַכִּיָּה דְּרַכֵּי־נַעַם, וְכָל־נִתְיַבְחִיָּה שְׁלוֹם. אֲרֵךְ יָמִים בְּיָמֶינָהּ,
בְּשִׁמְאֻלָּה עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יי חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר:

מדִּיִּיקִים לַגּוֹל לַסֵּפֶר תּוֹרָה נֶגֶד הַתֵּפֶר, שִׁמְקוֹם הַתֵּפֶר יִהְיֶה בִּאֲמֻצָּה הַסֵּפֶר תּוֹרָה מִבְּחוּץ. * הַאֲבֵנֶט חוֹגְרִים
בַּתְּחִילִת שְׁלִישׁ הַתַּחֲתוֹן שֶׁל הַסֵּפֶר תּוֹרָה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו,
שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנִבְיָאִים מְוֹכִיִּים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם
הַנֶּאֱמָרִים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יי הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמִשְׁנֵה עֲבָדָיו וּבִישְׂרָאֵל
עַמּוֹ וּבְנִבְיָאֵי הָאֵמַת וְצִדִּיק:**

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני
קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה
ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזוהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הוקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א אֲתֵם הַנִּבְיָאִים נִחְמוּ נִחְמוּ עִמִּי
יֹאמְרוּ אֱלֹהֵיכֶם: ב דְּבָרוּ עַל־לֵב
יְרוּשָׁלַיִם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מְלָאָה
צָרָאָה נִחְמָלָא זְמַן גְּלוּתָהּ כִּי נִרְצָה
וַחֲפֵצָה עֲוֹנָהּ עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה תְּכַוֵּן וְגַם
כִּי לִקְחָהּ פִּרְעֻנִית מִיַּד יְהוָה

שי למורא

א) נִחְמוּ נִחְמוּ עִמִּי, אֲתֵם נִבְיָאִי,
נִחְמוּ אֶת עַמִּי. וְהַפֶּל "נִחְמוּ נִחְמוּ" הוּא
לְחֻזֵּק. ב) עַל לֵב, דְּבָרִים הַמִּתְקַבְּלִים
עַל הַלֵּב. כִּי מְלָאָה צָרָאָה, כִּי
נִשְׁלַם תְּכַוֵּן תְּקַצֵּב לָהּ, דְּחִנּוּ קִין
הַגְּלוּת. פִּרְשׁ אַחֵר, כִּי הַתְּמָלָאָה

הפטרה לפרשת ואתחנן לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק מ

**מ א נִחְמוּ נִחְמוּ עִמִּי יֹאמְרוּ אֱלֹהֵיכֶם:
ב דְּבָרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַיִם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ**

עטרת מרים

כַּפְלִים גְּלוּת כָּבֵד וְזֶה תְּהִלָּתוֹ, בַּעֲבוּר בְּכָל־חַמְּסָאֵתֶיהָ; ג כִּאלֹה קוֹל קוֹרְאֵה
מִכְּבוֹר בַּמִּדְבָּר, וְאִמְרָה פָּנָה דְרָךְ יְהוָה לְחָשִׁיב בּוֹ גְּמֵי הַמִּזְלָה יִשְׂרָאֵל עֲשׂוֹ
דְּרָךְ יִשְׂרָאֵל בַּעֲרֻכָּה מִסִּלָּה לְאַלְהֵינוּ כִּי הוּא יֵלֵךְ לַמַּעֲשִׂים; ד בְּלִי־גֵאֵה עֲמָק
יִנְשֵׂא יוֹמִים וְכִלְתֵּר וְנִבְכֶּשֶׂה יִשְׁפֹּל לְהוֹת הַדְּרֹךְ יִשְׂרָאֵל וְהִנֵּה דְרָךְ
הַעֲקֵב הַעֲקוֹם, וְהִנֵּה לְמוֹיִשׁוֹר

אותם בנחת, פן יוליכם המקום בנחת בשוקם מהנולד: יב מיימרד בשעלו באגרופו עמק המים בים ושמלים רחב השמים בזרת תפן מדר וכל ויגדר בשלש מדה גדולה עפר הארץ ושקל בפלם מטה הנדל המסמן לדעת המשקל הרים ונבעות במאזנים פה המשקל: יג מירתפן הטה אתריות

יהיה אחר דעתו ואיש מי הוא אשר עצתו יודענו להקדוש ברוך הוא: יד אתמי עם מי נועץ נתיני, ויביניהו השכילו בינה וילמדוהו ללכת בארח ברוך משפט ויביניהו וילמדוהו דעת ודרך תבונות וידיענו: טו הן גבורות הגוים נחשב למולד כמור כטפה מודלי ששואבים בו מים וכשחק באבק הנשחק מעפוש מאזנים של נחשית נחשבו הן איים אי הים בדרך באבק דק ויטול ישלח, ואסבן, איד יעמרו למולד למחות ברו מלחוציא את ישראל מתוקם: טז ולבנוז אין די עצים בער להבעיר בהם אש מוכחו וחתו של לבנוז אין די מהם להעלות עולה לכפר על עון האומות: יז פלגהגוים פאון בלא דבר נגדו פחות מאפס ותהו וחלל ריק נחשבו לו למולד: יח ואלמי תדמיון אל הלא האל לא נמצא לו דמיון כלל ומהדמיות ומהו הדמיון אשר תערכו לו תשוו לו: יט וכי תדמו לו את הפסל אשר נסד חרש התיכו ממתכת וצורף בזהב ירקענו ירדד עליו מפעל ורתקות שלשלאות כסף געשה הצורף למשכו בהם פי ממקומו לא ימיש: כ המסכן העני שאינו יכול להפריש תרומה ממספו על הפסל

כמו העשירים, הנה עץ חזק אשר לא ירקב יבחר חרש חכם ובקשלו להכין פסל שלא ימוט שלא יתפרדו חלקיו: כא הלא תרעו מדעתכם מי הוא אדון העולם הלא תשמעו מן המורה אשר חקר מדעתו הלא הגד מן המקלה איש מפי איש מראש מימים קדמונים לכם הלא

כמו העשירים, הנה עץ חזק אשר לא ירקב יבחר חרש חכם ובקשלו להכין פסל שלא ימוט שלא יתפרדו חלקיו: כא הלא תרעו מדעתכם מי הוא אדון העולם הלא תשמעו מן המורה אשר חקר מדעתו הלא הגד מן המקלה איש מפי איש מראש מימים קדמונים לכם הלא כמקצו מים, להעלות חצץ למעלה וחסץ למטה, ושם אותם במקומם וידע מרתם, ואמר בדרך משל בלשון בני אדם שמודרים הפנים, ושמים בזרת תפן, שנטה את השמים כוריעה וידע מרתם, כי הוא בראם בנבירתו כפי החקמה, ואילו מדרם בזרת, וכל בשלש עפר הארץ, ויגדר כמדת "שליש" את גדל כדור הארץ. "וכל", ומדר, "וימדו בעמר" (שמות טז, יח) תרגומו "וכלו". "בשלש", כמדה הנקראת קר, כמו "בדמעות שליש" (תהלים יג, ט). פרוש אחר, ומדר את כדור הארץ בשלישיות, שליש מדר, שליש ישוב, שליש ימים ונהרות. ושקל בפלם הרים, "פלם" הוא מוט ברזל שמשמנים עליו נקודות לדעת בהם המשקל. וכל הר מתאם לפי האדמה שמתחתיו, הר כבד באדמה קשה, והר קל באדמה רכה. ונבעות במאזנים, והנבעות כמו נשקלו במאזנים, וכלם בראם בשעור טוב ומדה נכונה, כמו שכתוב "וצא אלהים את כל אשר עשה ונהה טוב מאד" (בראשית א, לא). יג) מי תכן את רוח ה', מי הכין את רצונו של ה', כלומר, מי הטה את רצון ה' אחר דעתו. ואיש עצתו יודיענו, וי הוא האיש אשר יתן עצתו להקב"ה. יד) את מי נועץ ויביניהו, עם מי התייעץ ללמד מפניו בינה. בארח

ינהל, והצאן המיניקות ונהל בנחת. פן יוליכם הקב"ה בנחת בשוקם מהנולד. יב) מי מדר בשעלו מים, כלומר, אל מתקוהו איד יהיו הדברים האלה, שהרי הקב"ה שקרא את העולם מאין, וכל לעשות הכל. לפיכך אמר, מי מדר בקמצו מים, להעלות חצץ למעלה וחסץ למטה, ושם אותם במקומם וידע

ינהל: יב מיימרד בשעלו מים ושמלים בזרת תפן וכל בשלש עפר הארץ ושקל בפלם הרים ונבעות במאזנים: יג מירתפן אתריות יהיה ואיש עצתו יודענו: יד אתמי נועץ ויביניהו וילמדוהו בארח משפט וילמדוהו דעת ודרך תבונות וידיענו: טו הן גוים כמור מודלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים בדרך יטול: טז ולבנוז אין די בער וחתו אין די עולה: יז פלגהגוים פאון נגדו מאפס ותהו נחשבו לו: יח ואלמי תדמיון אל ומהדמיות תערכו לו: יט הפסל נסד חרש וצורף בזהב ירקענו ורתקות כסף צורף: כ המסכן תרומה עץ לא ירקב יבחר חרש חכם ובקש לו להכין פסל לא ימוט: כא הלא תדעו הלא תשמעו הלא הגד מראש

ממשפט, בדרך תבונת העולם וסדרי מנהגותיו. דעת, לדעת העתידות. ודרך תבונות, דרכי התבונה וארחותיה. טו) הן גוים כמור מודלי, הרי בנורת כל תלום נחשבת כטפה מטה הנטיפת משולל חרלי כששואבים מים מן הבור, שהמטה היא דבר מועט ללא חשיבות נגד חרלי. וכשחק מאזנים נחשבו, בעניי הקב"ה נחשבים הם כמו אבק הבא משחקת קצרות המאזנים, שהוא דבר מועט מאד כי בנפיקה מעטת צא משם. הן איים, הרי את אי הים. בדרך יטול, באבק דק ישאם ויטלם ויחפכם. טז) ולבנוז, שם יער בארץ ישראל. אין די בער, אין די בעציו להבעיר בהם אש על מוכחו, וחתו, בהחמות והעופות שבעיר חלקו. אין די עולה, אין די בהם להקריבם עולות לפניו. יז) פאון, בלא דבר. מאפס ותהו נחשבו לו, תלום נחשבים לפניו כאלו הם פחות מאפס ותהו. יח) תדמיון, תדמו ותשוו. תערכו לו, תחשיבו לפניו. יט) הפסל נסד חרש, וכי תדמו לו את הפסל אשר האמן התיכו ממתכת. וצורף בזהב ירקענו, ויצורף ירדד עליו צפוי שכתב וזהב. ורתקות כסף צורף, ושרשרות כסף יחבר לו הצורף. כ) המסכן תרומה, הממנה להפריש ולתבדיל בין סוגי העצים. "המסכן", המלמד ורגיל, מלשון "המסכן הספנותי" (במדבר כג, ב). פרוש אחר, "המסכן תרומה", המסכן ועני שאינו יכול להפריש ממספו לעשות פסל יקר כמו העשירים. לא ימוט, לחזקו במסמרים וכיוצא בזה, שלא יתמוטט ויתקלקל. וכאמר, אם מהצורך לחזקו, איד ידמרו לעליו. כא) הלא הכינתם מוסדות הארץ, הרי גם במינותכם תוכלו להכין מוסדות הארץ.

עטרת מרים

שי למורא

בלומר, אם יש בכם דעת להבין, תוכלו להבין ממוסדי הארץ ומהשמים ומערכת המוכבים, שיש בורא לעולם, ובראו ומנהיגו בסדר מסדר, ולא נפל במערכת והאדם שהוא בעל שכל ידרש לדעת מי הוא אדון העולם ומה רצונו שנעשה בעולם, כדי שלא יחטא לעבר על

הבינותם האם תוכלו להבין מוסדות הארץ על מה היא עומדת, אם לא בגנות המקום: כב הלא הוא הישב על-חוג הארץ על השמים המסבבים את הארץ וישביו הארץ מהם בעיני פהגבים הלא הוא

הנוטה כדק בפרוס שמים וימתחם פרשם באהל לשבת תחתיו: כג הוא הנותן רוזנים שרים לאין שפטי ארץ שמתנאים בגלותם פתחו עשה אותם: כד כל כך יתנם לאין עד שיאמרו הרי הם אף כל כמי שלא נטעו מעולם אף כאילו בל-רעו מעולם אף כאילו כל בל שרש בארץ לגועם ולא יחזרו לקדמותם, וגם נשף בהם בגפיתם קלה ויכשו וסערה רוח סערה פקש תשאם ממקומם: כה ואל-מי תדמוני תוכלו לדמות אותי ואשנה לו יאמר האל הקדוש: כו שאר מרום עיניכם וראו מירבא אלה המוכבים והמזלות המוציא במספר צבאם בכל יום, לכלם לכל מוכב בשם יקרא בעבור מרכ אונים התגלות הבה ואמין והתמדת פח לכן איש לא נעדר אחר מהם כל ימי עולם:

לכם הלא הבינותם מוסדות הארץ:
כב הישב על-חוג הארץ וישביו
פהגבים הנוטה כדק שמים וימתחם
פאהל לשבת: כג הנותן רוזנים לאין
שפטי ארץ פתחו עשה: כד אף בל-
נטעו אף בל-רעו אף בל-שרש בארץ
גועם וגם נשף בהם ויכשו וסערה
פקש תשאם: כה ואל-מי תדמוני
ואשנה יאמר קדוש: כו שאר-מרום
עיניכם וראו מירבא אלה המוציא
במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרכ
אונים ואמין פח איש לא נעדר:

פקדו, כי את כל מעשה האדם יביא האלהים במשפט על כל נעלם. (כב) הישב על חוג הארץ, הלא המורא הוא יושב בשמים שהם כמו העגול הנעשה במחנה סביב הנקדה שהיא כדור הארץ. וישביו הארץ הם בעיני פהגבים, ואמר בדרך משל מדרך האדם היושב ממעל בגובה רב, שכל מה שמתחתיו נראה בעיניו לקטן. הנוטה כדק שמים, הלא הוא הנוטה את השמים באדם הנוטה ורעיה או קרוב. וימתחם באהל לשבת, פרש אותם כמו אהל שפורשים בשביל לשבת תחתיו. (כג) הנותן רוזנים לאין, העושה שרים וגדולים שהיו לאין ואפס. פתחו עשה, עשה אותם להיות תהו. (כד) אף כל נטעו, אותם הרוזנים והשופטים, הרי הם אפלו כאילו לא נטעו מעולם. אף כל ורעו, ואפלו כאילו לא נטעו מעולם, לכשינקרו לא ישרש הנעו בארץ להחליף ענפים. בלומר, לא יחזרו לקדמותם. וגם נשף בהם ויכשו, וגם בגיפת רוח בהם ויכשו ויאבדו. וסערה פקש תשאם, ורוח סערה תשאם ממקומם כתבן הנשא ברוח. (כה) ואל מי תדמוני ואשנה יאמר קדוש, הקב"ה שהוא הקדוש והנבדל מכל גשם ומכל דמיון, הוא מוצר עצמו יאמר "ואל מי תדמוני ואשנה", הלא אין לי דמות ודמיון כלל. (כו) מי ברא אלה, מי ברא את כל צבא המוכבים אשר תראו במרום. המוציא במספר צבאם, ומי הוא מוציא בכל יום במספר את צבא המרום. לכלם בשם יקרא, בלומר, לכל אחד מהם יקרא שם הראוי לו לפי הדבר שבעבורו נברא. מרכ אונים ואמין פח איש לא נעדר, מרכ האון שיש לו ושהוא אמין פח, על כן איש מהצבא לא נעדר שלא יקרא לו בשם, ושיקרה כל אחד מהם קים כל ימי עולם.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, צור כל העולמים, צדיק בכל הדורות, האל
הנאמן האומר ועושה, המדבר ומקים, שכל דבריו אמת וצדק: נאמן,
אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריו, ודבר אחד מדבריו אחור לא ישוב ריקם,
כי אל מלך נאמן ורחמן אתה. ברוך אתה יי, האל הנאמן בכל דבריו:
רחם, על ציון כי היא בית חיינו, ולעלובת נפש תושיע ותשמח במהרה
במינו. ברוך אתה יי, משמח ציון בבניה:

שִׁמְחָנוּ, יי אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֲךָ,
בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לִפְנֵינוּ, עַל כְּסֹאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד
אַחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בָשָׁם קִדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לָּנוּ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בְּרוּךְ אַתָּה יי, מִגֵּן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנִּתְּתָה לָנוּ יי
אֱלֹהֵינוּ לְקִדְשָׁהּ וּלְמִנוּחָהּ, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יי אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ, יִתְבָּרֵךְ שְׁמֲךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ
אַתָּה יי, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

בָּם עַד-אֲבָד הַנְּשֹׂאִרִים וְהַנְּסֻתִּים מִפְּנֵיךָ:
כֹּא לֹא תַעֲרִץ מִפְּנֵיהֶם כִּי-יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ
אֶל גְּדוֹל וְנוֹרָא: (לח) כִּי וְנִשְׁלֹ יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ
אֶת-הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֵיךָ מַעֲט מַעֲט לֹא תוּכַל
כִּלְתָּם מִהֵרָ פֶּן-תִּרְבֶּה עַלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה:
כֵּן וְנִתְּנָם יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָּם מְהוּמָה
גְּדֹלָה עַד הַשָּׁמַיִם: כֵּן וְנִתֵּן מַלְכֵיהֶם בְּיָדְךָ
וְהַאֲבִדְתָּ אֶת-שְׁמֹם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא-יִתְיַצֵּב
אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הַשָּׁמַיִם אִתָּם: כֵּן פְּסִילֵי
אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ לֹא-תִחַמְדוּ כֶּסֶף וְזָהָב
עֲלֵיהֶם וְלִקְחִיתָ לָּךְ פֶּן תִּקַּשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֵבֶת
יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ הוּא: כֵּן וְלֹא-תִבְיֹא תוֹעֵבֶת אֶל-
בֵּיתְךָ וְהָיִיתָ חָרֵם כָּמֹהוּ שִׁקָּץ | תִּשְׁקָצֶנּוּ
וְתַעֲב | תִּתַּעֲבֹנוּ כִּי-חָרֵם הוּא: פ ח כֹּל-
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת
לְמַעַן תַּחְיִין וּרְבִיתֶם וּבִאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת-
הָאָרֶץ אֲשֶׁר-נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם: ד וְזָכַרְתָּ
אֶת-כָּל-הַדְּרֹךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה
אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּמִדְבָּר לְמַעַן עֲנִתְךָ לְנַפְתְּךָ
לְדַעַת אֶת-אֲשֶׁר בְּלִבְּךָ הַתְּשִׁמּוֹר כְּחֵיב מִצְוֹתוֹ
קִי מִצְוֹתָיו אִם-לֹא: ג וְעֵנֶךָ וִירַעְתְּךָ וַיִּאֲכַלְךָ
אֶת-הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא-יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ

קִרְיַאת הַתּוֹרָה לְמִנְחַת שַׁבַּת קוֹדֶשׁ
י וְהָיָה | עַקֵּב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה
וְשִׁמְרֶתֶם וַעֲשִׂיתֶם אִתָּם וְשִׁמְרֵ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָךְ אֶת-הַבְּרִית וְאֶת-הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לְאֲבֹתֶיךָ: י ואֲהַבְּךָ וּבְרַכְּךָ וְהִרְבֶּךָ וּבְרַכְּךָ פְּרִי-
כִטְנֶיךָ וּפְרִי-אֲדָמְתְּךָ דִּגְנֶיךָ וְתִירְשֶׁךָ וַיִּצְהָרְךָ
שְׁנֵי-אֲלָפֶיךָ וַעֲשִׂיתָ רַחֲמֵיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-
נִשְׁבַּע לְאֲבֹתֶיךָ לָתֵת לָךְ: י בְּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל-
הָעַמִּים לֹא-יִהְיֶה כָךְ עָקָר וְעִקְרָה וּבְכָה־מֵתְךָ:
י וְהִסִּיר יְהוָה מִפְּנֶיךָ כָּל-חֲלִי וְכָל-מִדּוֹי מִצָּרִים
הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יִשְׁיָם בְּךָ וְנִתְּנָם
בְּכָל-שְׁנֵי-יָדֶיךָ: י ואֲכַלְתָּ אֶת-כָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא-תִחַס עֵינֶיךָ עֲלֵיהֶם
וְלֹא תַעֲבֹד אֶת-אֱלֹהֵיהֶם כִּי-מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: ס
י כִּי תֹאמַר בְּלִבְּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי
אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם: ס לֹא תִירָא מֵהֶם זָכָר
תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָרְעָה
וּלְכָל-מִצְרָיִם: ט הַמִּפֶּת הַגְּדֹלָת אֲשֶׁר-רָאוּ
עֵינֶיךָ וְהָאֲתֵת וְהַמִּפְתִּים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזֶּרַע
הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי-יַעֲשֶׂה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל-הָעַמִּים אֲשֶׁר-אַתָּה יֹרֵא
מִפְּנֵיהֶם: ד וְגַם אֶת-הַצָּרָעָה יִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נְחֹלִי מַיִם עֵינַת וּתְהִלָּת וְצִאִים
בְּבִקְעָה וּבְהָרָה: ה אֶרֶץ חֲטָה וּשְׁעָרָה וְגִפֶּן וּתְאֵנָה
וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן וְדִבְשׁ: ט אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא
בְּמִסְכָּנָה תֵּאכְלֶנָּה לֶחֶם לֹא־תַחֲסֹר כָּל בָּהּ
אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ בְּרוֹזל וּמַהֲרִיָּה תַחֲצֹב
נְחֹשֶׁת: י וְאִכְלָתָ וּשְׁבַעְתָּ וּבִרְכָתָ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ: ע"ב בחול

לִמְעַן הוֹדִיעֶנִךָ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יַחֲיֶה
הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצֵא פִי־יְהוָה יַחֲיֶה הָאָדָם:
(ישראל) ד שְׁמֹלֶתְךָ לֹא בִלְתָּהּ מַעֲלִיךְ וְרִגְלֶךָ לֹא
בְּצִקָּה זֶה אֲרַבְעִים שָׁנָה: ה וַיִּדְעַתָּ עַם־לִבְכֶּךָ כִּי
כַּאֲשֶׁר יִסַּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ:
וּשְׁמֹרְתָ אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִלְכַת בְּדַרְכּוֹ
וּלְיִרְאָה אֹתוֹ: ו כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל־

אגרות קודש

ב"ה, י"ד מנ"א, תשי"א ברוקלין.

הרה"ח הו"ח אי"א נוי"מ עוסק בצ"צ וכו'

מוה"ר מיכאל שי

שלום וברכה!

בעתו קבלתי מכתבו מד' מטו"מ ומפני רוב הטרדות נתעכב המענה עד עתה...

ובכלל הנה כל המכתבים המתקבלים ובהם איזה ענין של בקשה וכיו"ב, הנני משתדל למלאות
הבקשה כפי יכולתי, אבל המענה על המכתבים מתעכבים למרות רצוני מרוב העבודה והכנה לדפוס של
דא"ח מנשיאנו כ"ק רבוה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע וכו' ולזאת בקשתי גם על להבא לכתוב לעתים
קרובות **מכל** הנעשה על ידו לטובה ולא להתחשב בה שמתאחרת המענה שלי, ועוד זאת שלפעמים
צריכים כאן לדעת מספר המוסדות שיש לנו במאראקא בדיוק ועכ"פ לפי ערך מספר התלמידים
והתלמידות בכל מוסד ומוסד, ולכן כשנפתח מוסד חדש או שמשנתה מספר התלמידים במדה **ניכרת**
מטובו להודיע עד"ז בהקדם האפשרי.

ת"ח על השתדלותו בענין ספרים בשביל הספרי' שלי, ובטח ימשיך בהשתדלותו זו גם על
להבא, שכפי הנשמע הנה בשנים האחרונות נדפסו הרבה ספרים באפריקה הצפונית, ספרי קבלה וספרי
נגלה, ובטח יש להשיג רוב הגדול מהם בתור תשורה להספרי' שלי או עכ"פ בתור חילוף על ספרי
הוצאת קה"ת.

הקוני ליב"ת נשלח לו בעתו.

בברכת הצלחה בעבודתו בקדש, ופ"ש כל המשתתפים אתו עמו.

ג. ב. לחג הגאולה י"ב תמוז העבר נשלח מכתב וגם קונטרס להרב טולידנא שי' ובטח הגיע
במועדו.

עוד אעירו שמהנכון להתענין אם יש איזה מכתב עתון במחננו היוצא מיד יום ביומו או אחת
לשבוע וחדש, שיתרצו להדפיס מזמן לזמן ע"ד חסידות בכלל ועל עבודתינו שם בפרט.

פרק ג משנה ה

רבי נחוניא בן הקנה אומר, כל המקבל עליו עול תורה, מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. וכל הפורק ממנו עול תורה, נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ:

נקודות משיחות קודש

היא מתוך תענוג, הרגש מציאותו, ישנה אפשרות לענין בלתי רצוי, ואילו כאשר העבודה היא מתוך קבלת עול וביטול אין לחשוש לכך.

אולם, כד דייקת שפיר אין כאן סתירה. שכן, שם מדובר באדם שלא בירר וזיכך את כל התענוג שלו, כח התענוג כשלעצמו נשאר כמקודם, אלא שברגע זה משתמש בו ללימוד התורה, ואחר כך משתמש בו לדברים אחרים. ואילו כאן מדובר באדם שהתורה חדרה בכל כחותיו, הן כחות הפנימיים, שכל ומדות, והן כחות המקיפים, רצון ותענוג, עד שאין לו תענוג אחר מלבד התענוג בתורה. ופשוט שבמצב כזה אין שום אפשרות שיבוא לידי תקלה, שכן בכל מציאותו אין שום נקודת-אחיזה לענין בלתי רצוי. אולם כאשר הוא מקבל על עצמו "עול תורה", בחינת קבלת עול, הרי אין לו דרך כיצד לבחון היכן מונחת מציאותו⁶.

כל המקבל עליו עול תורה

יש לדקדק בזה: לימוד התורה גורם תענוג ושמחה, ככתוב⁷ "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", ואם כן כיצד מתאים הביטוי "עול תורה"?

אלא כוונת התנא היא, שגם כשאין לו לאדם חיות בלימודו, עקב טרדות גשמיות שונות המבלבלות אותו, עליו להתחזק וללימוד תורה מתוך קבלת עול תורה. ועל ידי זה שאינו מתחשב עם טרדות העולם ולומד תורה בדרך קבלת עול, זוכה להשתחרר מהן: "מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ".

ובכדי להוציא מדעת אלו הסוברים שהעצה לטרדות הנ"ל היא למעט בלימודו ועל ידי זה יקל לו, ממשיך התנא ללמדנו שלא היא, ואדרבה – "כל הפורק ממנו עול תורה, נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ".

[ובכדי להקל על האדם בעבודה זו, הנה מן השמים הראו שגם לפי חוקי המדינה הדבר כן: רבנים ותלמידי ישיבה המקבלים עליהם עול תורה פטורים מ"עול מלכות" – "טורח המלך"⁸ וחיילותיו⁹].

השאלות במשנתנו: א. קבלת עול תורה אינה ענין למדת חסידות דוקא. ב. "מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ" – כלום אין שכר על קבלת עול תורה אלא זה בלבד? ג. הקשר לבעל המאמר – רבי נחוניא בן הקנה. והביאור:

המקבל עליו עול תורה – היינו מי שלומד תורה מצד קבלת עול, לא מצד התענוג שיש לו בלימודו; מורגש אצלו ה"עול", ולא התענוג. עבודה זו היא בניגוד לטבע האדם, שהרי מטבע הדברים הוא שאדם מתענג ביותר מהבנה והשגה, ולמרות זאת אין הוא עוסק בתורה מצד התענוג שבדבר אלא מצד "עול תורה". ולכן מתנהגים עמו מדה כנגד מדה: מעבירין ממנו עול מלכות – אף שמצד טבע העולם הרי "דינא דמלכותא דינא"¹. ועול דרך ארץ – אף שבדרך הטבע צריך להיות "הנהגה בס מנהגה דרך ארץ"².

ואילו הפורק ממנו עול תורה – אלא לימודו הוא מתוך תענוג, שהיא עבודה טבעית, נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ – כפי שמתחייב מצד טבע העולם.

וענין זה קשור לרבי נחוניא בן הקנה, שהי' מופלג בתורה, הן בתורת הנגלה, כמאמר רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו³ "נראין דברי רבי נחוניא בן הקנה מדברי ומדבריהם", וכן בתורת הנסתר, כידוע שהוא המחבר דספר הבהיר, ואם כן ברור שלימודו הי' בתכלית השלימות, באופן של תענוג; ואף על פי כן דרש ותבע לימוד באופן של "עול" דוקא.

לפי זה יש לבאר גם מה שמצינו⁴ שרבי נחוניא בן הקנה הי' מתפלל בכניסתו לבית המדרש "יהי רצון כו' שלא תארע תקלה על ידי": כאשר לימוד התורה הוא מתוך תענוג, אין מקום לחשש מענין בלתי רצוי, אפילו מצד הגוף והנפש הבהמית, שכן היות שתענוגו של האדם מלוכב בתורה, חודרת התורה בכל פרטי כחותיו⁵; ואילו כשהלימוד הוא באופן של "עול", שלילת וביטול התענוג, הן התענוג דנפש האלקית והן התענוג דנפש הבהמית, יתכן שמצד הגוף והנפש הבהמית תהי' "תקלה".

(לכאורה יש להקשות על זה ממה שידוע שכאשר העבודה

6. משיחות ש"פ ואתחנן, עקב תשמ"ה – על פי רשימת השומעים בלבד.

7. תהלים קיט, קסב.

8. פיה"מ.

9. משיחת ש"פ בהר תשי"ט – על פי רשימת השומעים בלבד.

1. גיטין י, ב.

2. ברכות לה, ב.

3. ב"ב י, ב.

4. ברכות כח, ב.

5. וראה סוטה כא, א: תורה מגנא ומצלא.

לוח זמנים לשבוע פרשת ואתחנן - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת
(ח) = שעון חורף   (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמו"ר											
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
באר שבע (ק)	5:49	5:53	8:36	8:39	9:16	9:18	10:28	10:29	13:22	13:22	19:45	19:42	20:14	20:10	19:22	20:22
חיפה (ק)	5:45	5:48	8:33	8:35	9:13	9:15	10:26	10:27	13:21	13:21	19:51	19:48	20:17	20:14	19:15	20:25
ירושלים (ק)	5:46	5:50	8:34	8:36	9:14	9:16	10:25	10:27	13:20	13:20	19:50	19:46	20:14	20:10	19:07	20:22
תל אביב (ק)	5:47	5:51	8:35	8:38	9:15	9:17	10:27	10:28	13:22	13:22	19:47	19:44	20:16	20:13	19:22	20:24
בנו דאבי (ח)	5:44	5:47	8:29	8:31	9:05	9:06	10:14	10:15	13:03	13:02	19:13	19:11	19:40	19:37	18:51	19:48
אוסטריה, וינה (ק)	5:13	5:20	7:59	8:06	9:05	9:08	10:25	10:27	13:40	13:40	20:48	20:41	21:30	21:22	20:25	21:39
אוסטרליה, מלבורן (ח)	7:31	7:27	9:18	9:16	9:57	9:55	10:48	10:47	12:56	12:57	17:23	17:28	17:52	17:57	17:08	18:08
אוקראינה, אודסה (ק)	5:22	5:29	8:10	8:16	9:11	9:14	10:29	10:32	13:42	13:42	20:44	20:38	21:23	21:16	20:21	21:33
אוקראינה, דונייצק (ק)	4:48	4:55	7:34	7:41	8:39	8:43	9:59	10:02	13:14	13:14	20:21	20:15	21:03	20:55	19:58	21:12
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	4:57	5:04	7:43	7:50	8:50	8:53	10:10	10:12	13:25	13:25	20:34	20:28	21:16	21:09	20:11	21:26
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	5:15	5:23	7:56	8:05	9:11	9:15	10:33	10:35	13:51	13:51	21:07	21:00	21:52	21:43	20:43	22:02
אוקראינה, קייב (ק)	5:07	5:15	7:47	7:57	9:03	9:07	10:25	10:28	13:44	13:44	21:01	20:53	21:46	21:37	20:37	21:56
איטליה, מילאנו (ק)	5:52	5:58	8:41	8:46	9:39	9:42	10:57	10:59	14:08	14:07	21:09	21:03	21:45	21:38	20:44	21:54
אקוואדור, קיטו (ח)	6:17	6:17	8:46	8:47	9:17	9:17	10:19	10:19	12:51	12:51	18:24	18:24	18:47	18:47	18:06	18:56
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	7:57	7:53	9:49	9:48	10:26	10:25	11:19	11:18	13:30	13:30	18:05	18:09	18:33	18:36	17:49	18:47
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	9:05	9:00	10:45	10:43	11:26	11:24	12:16	12:15	14:22	14:22	18:39	18:44	19:11	19:16	18:25	19:28
ארה"ב, בולטימור (ק)	5:55	6:00	8:45	8:48	9:32	9:34	10:47	10:48	13:49	13:49	20:30	20:26	21:03	20:58	20:09	21:12
ארה"ב, ברוקלין (ק)	5:40	5:45	8:30	8:34	9:19	9:22	10:35	10:36	13:39	13:39	20:23	20:19	20:57	20:52	20:02	21:06
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	5:41	5:46	8:31	8:35	9:19	9:22	10:35	10:37	13:39	13:39	20:24	20:19	20:58	20:53	20:02	21:07
ארה"ב, דטרויט (ק)	6:12	6:17	9:02	9:06	9:53	9:56	11:09	11:11	14:16	14:16	21:05	21:00	21:40	21:34	20:43	21:49
ארה"ב, האוסטון (ק)	6:33	6:36	9:20	9:22	9:58	10:00	11:09	11:11	14:02	14:02	20:23	20:20	20:51	20:47	20:02	20:59
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	5:54	5:58	8:43	8:46	9:24	9:26	10:37	10:38	13:34	13:34	20:02	19:58	20:32	20:28	19:41	20:40
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:40	6:43	9:25	9:28	10:02	10:03	11:12	11:13	14:01	14:01	20:14	20:11	20:41	20:38	19:54	20:49
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	5:34	5:40	8:24	8:28	9:14	9:17	10:30	10:32	13:35	13:35	20:21	20:16	20:56	20:50	19:59	21:04
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	6:05	6:10	8:55	8:59	9:44	9:46	10:59	11:01	14:03	14:03	20:47	20:42	21:21	21:16	20:25	21:29
ארה"ב, שיקגו (ק)	5:31	5:37	8:21	8:26	9:12	9:15	10:28	10:30	13:34	13:34	20:22	20:17	20:57	20:51	20:00	21:05
בוליביה, לה פס (ח)	7:01	7:00	9:16	9:16	9:48	9:47	10:46	10:46	13:09	13:09	18:17	18:19	18:41	18:43	18:00	18:52
בלגיה, אנטוורפן (ק)	5:48	5:56	8:25	8:36	9:46	9:50	11:08	11:11	14:28	14:29	21:49	21:41	22:35	22:26	21:24	22:45
בלגיה, בריסל (ק)	5:50	5:58	8:29	8:39	9:47	9:51	11:09	11:12	14:28	14:29	21:47	21:40	22:33	22:24	21:23	22:43
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:47	6:45	8:55	8:54	9:28	9:27	10:24	10:24	12:43	12:43	17:43	17:46	18:04	18:07	17:23	18:17
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:34	6:32	8:43	8:42	9:16	9:15	10:12	10:12	12:31	12:31	17:28	17:30	17:54	17:56	17:12	18:06
בריטניה, לונדון (ק)	5:05	5:13	7:40	7:52	9:03	9:08	10:26	10:29	13:46	13:47	21:10	21:02	21:55	21:46	20:47	22:05
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	5:03	5:12	7:15	7:38	9:07	9:11	10:31	10:34	13:56	13:56	21:26	21:18	22:17	22:07	21:04	22:29
גרמניה, ברלין (ק)	5:06	5:14	7:32	7:48	9:07	9:11	10:30	10:33	13:53	13:53	21:21	21:13	22:08	22:08	20:54	22:19
גרמניה, פרנקפורט (ק)	5:36	5:43	8:18	8:26	9:32	9:36	10:53	10:56	14:11	14:11	21:27	21:20	22:11	22:03	21:03	22:21
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:53	6:51	8:57	8:57	9:31	9:30	10:27	10:26	12:44	12:44	17:41	17:44	18:01	18:03	17:19	18:13
הודו, מומבאי (ח)	6:10	6:13	8:52	8:53	9:26	9:27	10:33	10:34	13:18	13:18	19:19	19:17	19:44	19:43	19:00	19:53
הודו, פונה (ח)	6:07	6:10	8:49	8:50	9:22	9:23	10:30	10:31	13:14	13:14	19:14	19:13	19:39	19:38	18:55	19:48
הונגריה, בודפשט (ק)	5:05	5:12	7:52	7:58	8:55	8:59	10:15	10:17	13:28	13:29	20:34	20:28	21:15	21:08	20:11	21:24
טורקיה, איסטנבול (ח)	4:44	4:49	7:34	7:38	8:23	8:26	9:39	9:41	12:44	12:43	19:29	19:24	20:04	19:58	19:07	20:12
יוון, אתונה (ק)	6:17	6:22	9:07	9:10	9:52	9:54	11:06	11:08	14:08	14:07	20:46	20:41	21:18	21:13	20:24	21:26

רפז

לוח זמנים לשבוע פרשת ואתחנן - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף   (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
מולדובה, קישינב (ק)	5:34	5:28	8:21	8:15	9:17	9:21	10:36	10:39	13:49	13:49	20:53	20:47	21:34	21:26	20:30	21:43
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:09	6:07	8:49	8:50	9:23	9:24	10:30	10:31	13:15	13:15	19:17	19:15	19:42	19:40	18:57	19:50
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	7:49	7:56	9:30	9:27	10:14	10:11	11:03	11:00	13:06	13:06	17:16	17:23	17:51	17:57	17:04	18:10
נפאל, קטמנדו (ח)	5:22	5:19	8:05	8:07	8:43	8:44	9:53	9:54	12:44	12:44	19:00	18:58	19:28	19:25	18:40	19:36
סין, בייג'ין (ח)	5:05	5:00	7:50	7:54	8:38	8:41	9:54	9:55	12:57	12:57	19:40	19:36	20:14	20:09	19:16	20:22
סינגפור, סינגפור (ח)	7:06	7:05	9:35	9:36	10:06	10:06	11:09	11:09	13:41	13:41	19:16	19:17	19:40	19:40	18:59	19:49
פולין, ורשא (ק)	4:45	4:37	7:06	7:21	8:37	8:41	10:00	10:03	13:23	13:22	20:47	20:39	21:35	21:26	20:23	21:46
פרו, לימה (ח)	6:29	6:30	8:49	8:49	9:20	9:20	10:20	10:19	12:45	12:45	18:00	18:01	18:24	18:25	17:43	18:34
צרפת, ליון (ק)	6:15	6:08	8:57	9:03	9:56	9:59	11:14	11:16	14:25	14:25	21:25	21:19	22:03	21:57	21:02	22:13
צרפת, פריז (ק)	6:14	6:07	8:51	8:59	10:00	10:03	11:20	11:22	14:36	14:36	21:48	21:42	22:29	22:21	21:23	22:39
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:52	5:52	8:24	8:25	8:55	8:56	9:59	9:59	12:34	12:34	18:14	18:13	18:37	18:37	17:55	18:46
קנדה, טורונטו (ק)	5:59	5:53	8:42	8:47	9:36	9:39	10:53	10:55	14:01	14:01	20:57	20:52	21:31	21:25	20:32	21:40
קנדה, מונטריאול (ק)	5:29	5:23	8:12	8:17	9:10	9:13	10:28	10:30	13:38	13:39	20:39	20:33	21:16	21:09	20:15	21:25
קפריסין, לרנקה (ק)	5:49	5:45	8:34	8:37	9:16	9:18	10:29	10:31	13:27	13:27	19:58	19:54	20:29	20:25	19:37	20:37
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	4:52	4:43	7:02	7:03	8:50	8:55	10:16	10:19	13:44	13:44	21:21	21:12	22:16	22:04	20:56	22:28
רוסיה, מוסקבה (ח)	4:20	4:11	6:36	6:36	8:21	8:26	9:47	9:50	13:18	13:17	21:04	20:55	21:57	21:45	20:34	22:10
רוסיה, רוסטוב-על-הדון (ח)	4:50	4:43	7:31	7:37	8:33	8:37	9:53	9:55	13:06	13:06	20:11	20:05	20:51	20:44	19:48	21:00
שווייץ, ציריך (ק)	5:54	5:48	8:35	8:41	9:38	9:41	10:57	10:59	14:11	14:11	21:21	21:15	21:56	21:49	20:53	22:06
תאילנד, בנגקוק (ח)	5:59	5:59	8:38	8:39	9:10	9:11	10:16	10:17	12:57	12:57	18:50	18:49	19:14	19:13	18:31	19:22

(* הזמנים נערכו על-פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ מ"סכ"ח - התועודיות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהי רָצוֹן מִלְפָּנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתּוּלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעֲדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמַחוּז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וְלִשְׁמִיחָה וְלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחַזְּרֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכָּף כָּל-אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בְּדֶרֶךְ וּמִכָּל-פּוֹרְעָנוּת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לְעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל-מַעֲשֵׂה יְדֵינוּ, וְתַתְּנֵנוּ לֶחֶן וְלַחֲסֵד וְלִרְחֻמִּים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל-רֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסִדִּים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל-פֶּה: בְּרוּךְ אַתָּה יי, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוראל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00794
18/07/2021

2 3 0 4 - 3 3 7 7

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים

